BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
LV
F
1
NAPOLI

LV
F
1

L. 107. 21. e 22.

MARCI VELSERI
OPERA
IN UNUM COLLECTA.

170
BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

SEdet hìc, ſedata temeritate hoſtium,
(dum aliæ ſtant civitates ac provinciæ)
Illa Jovis, Junonis, Neptuni mater, Saturni uxor Cybele,
turribus comas cincta.
Magnam matrem magna decet filia,
ſalvo BOJORUM *clypeo inſignis*, alta, & ſtrenua,
quem ideò tenet, quia nunquam abjecit.
Antiquo robore *pinus* ingentes tendit ramos,
denſis hoc montis culmen *obumbrans*
frondibus, *& nulla lucos agitante procella:*
In quam *puram & caſtam* arborem *Atys* converſus eſt,
velut arctius dilectam *Cybelen* Deam brachiis ſuis complexurus.
Eſt ſuccincta comas, hirſutaq́ vertice pinus
grata Deûm matri; ſiquidem Cybeleius Atys
exuit hac hominem, truncoq́ induruit illo.
Hinc *pinus* cœpit eſſe certiſſimum *virginitatis* ſymbolum,
hinc pronuba *caſtos* accendit *pinus* amores,
& *februa* poſcenti *pinea* virga data eſt.
His *Cybeles pomis* ſuus itaq; ut honos eſſet,
VELSERUS *pineam nucem* fregit nucleum eſſe volentibus.
A dextris dexterrimè *Tempus* pariter ac *Virtus*
ad calamum dictant Hiſtorico, quod factitatum eſt ad gladium;
Dictum! Factum!
Flaminii caſſis, Gargeno detracta, non caſſa annuit fide,
munita Viro cui vertice ſurgens
triplex criſta, jubas effundit crine SUEVO:
Aurea cæſaries ollis,
auro virgatæ veſtes, *manicæq́ rigentes*
ex auro, *& ſimili vibrabat criſta metallo.*
HIC LABOR, HOC OPUS EST!
A ſiniſtris haud ſiniſtrè res *Vindelicorum* agitur,
confluvio pari atq; conſilio *Vindonis* ac *Lyci*,
queis aqua nunquam hæret:
Ad ſacras illorum origines Rætia ſua ſic pandit retia,
ut capere poſſis, quod capit.
Nunc Druſi victoria, mox detruſi Vindelici;
hinc in Alpibus *trophæa*; illinc *roſtratæ* ad lacum *ſtatuæ*:
Donec *Muſarum volucres*, parcæ, fideles, in coloniam miſſæ,
has pedibus confinxerunt ceras, queis opera ac labores ſuos
otio haud marcidus MARCUS manu ſua inſcriberet.

MARCI VELSERI,
MATTHÆI F. ANT. N.
REIP. AUGUSTANÆ
QUONDAM DUUMVIRI,
OPERA
HISTORICA
ET PHILOLOGICA,
SACRA ET PROFANA.

In quibus

Hiſtoria Boica, Res Auguſtanæ, Converſio & Paſſio SS. Martyrum, Afræ, Hilariæ, Dignæ, Eunomiæ, Eutropiæ, Vitæ S. Udalrici, & S. Severini, Narratio eorum, quæ contigerunt Apollonio Tyrio, Tabulæ Peutingerianæ integræ, Epiſtolæ ad Viros Illuſtres Latinæ Italicæque, & Proteus ſatyra continentur.

Acceſſit

P. Optatiani Porphyrii Panegyricus,
Conſtantino M. miſſus,
ex optimo Codice à PAULLO VELSERO divulgatus,
unà cum *Spicilegio Critico* Chriſtiani Daumii.

Præmiſſa his fuit

Præfatio ad Lectorem, de ſingulis ſcriptis nunc recuſis, juxta Virorum eruditiſſimorum ſententias:

Nec non

VITA, GENUS, ET MORS
AUCTORIS NOBILISSIMI.

Accurante

CHRISTOPHORO ARNOLDO.

NORIMBERGÆ,
Typis ac ſumtibus WOLFGANGI MAURITII, & Filiorum
JOHANNIS ANDREÆ, ENDTERORUM.
ANNO cIɔ Iɔc LXXXII.

AD

STUDIOSUM LECTOREM PRÆFATIO CHRISTOPHORI ARNOLDI.

V*Erè ac præclarè Tacitus* : Suum cuique decus poſteritas rependit. *Hic enim mortuorum memoriæ propagandæ labor eſt ſuſcipiendus ob eos, qui dum mortalem hanc vitam incolerent, cum ſapientia atque doctrina cæteris anteirent, ad ſcribendum ſe contulerunt ea, quæ ab ipſis eſſent inventa & excogitata divinitus. Benè igitur de Repub. literaria mihi mereri videntur, qui illuſtrium Virorum ſcripta, noſtra ætate florentium, quæ (ſicut alia omnia) vetuſtas obrueret, omnium ſeculorum poſteritati commendare, atque ab oblivione vindicare nituntur : Hæc ipſa, inquam, Cognatorum diligentia ſuit, ne aliquo in angulo MARCI VELSERI cimelia, olim evulgata, pulvere ſituq; marceſcerent ; aut inedita muribus blattisq; cibum præberent. Quamobrem gaudeo, mihi, ad poſteros recreandos, id eſſe oblatum, quod & lectoribus gratum fore non dubito; cum ſummi illius Viri Opera, conquiſita & collecta, publicæ luci reſtituo. Cæterum in hac ipſa Amicorum cohortatione incitabar, qui & mihi manus porrigebant, operamq; ſuam ſedulò addebant. Inter primos aut primus occurrit Venerabilis Vir, & exactæ jam ætatis,* Joachimus Camerarius, *unicum poſteritatis ſuæ decus ac ornamentum ; ſic enim is fatur in literis ſuis :* Mitto epiſtolas Magni Velſeri ad Avum meum, quas non ingratas fore ſpero Illuſtri Familiæ; cui me quàm plurimum commendo, dum in parte felicitatis pono, extare monumentum amicitiæ Illius erga meos. Valdè lætor de adornatione editionis, quam mihi ſignificas; cui an fortè aliquid ſucceſſurum ſit de Vita Viri magni, deinceps intelligam. *Et poſt nonnulla :* Porrò quin, quæ paratur editio opuſculorum illorum, futura ſit elegans, ut fuit Velſerus pater elegantiarum, dubitare me non ſinit Typographi ſtudium; qui Auguſtanis & Venetis, ut puto, cedere non volet. *Tam in omnia pariter intenta bonitas & accincta* Nic. Heinſii *erat, ut incunctanter in ſuis etiam fateretur, ſe auxilio mihi affuturum* : De Marci Velſeri, Viri & dignitate & doctrina conſpicui Operibus in unum colli-

Ann. IV, 35. 3.

Heidelb. 5. April. 1678

Viana, Non. Nob. 1678.

gendis ac permittendis luci conſilium veſtrum non poſſum non vehementer approbare. Memini quidem in ſcriniis meis extare complures ejus epiſtolas, ad Joſephum Scaligerum τὸν πάνυ exaratas, quæ ex hæreditate jam olim paterna ad me devenerint; conquiſiturus cum cura has ipſas, ut animus multo torpore immerſus, ex anguſtiis funeſtiſſimorum ac valetudinis diuturnæ incommodis emerget. *Præterea ſalivam tantùm nobis movit, dum epiſtolam his obſignavit verbis:* Videor vidiſſe olim apud Pariſios, in Mazariniana bibliotheca Marci Velſeri commentarios in KALENDARIUM ROMANUM, cujus exemplar edidit Petrus Lambecius è bibliotheca Cæſaris Vindobonenſi; ejus libelli an apographum extet apud Velſeri hæredes, haud ſcio. *Nec quicquam omiſit Vir amiciſſimus (quo ante multos annos in celeberrima Batavorum Academia uſus ſum valde familiariter) ut commodis noſtris ſtrenuè inſerviret; quare V. Cl. Emericum Bigotium mihi adjuncturus, alio tempore, de eodem*
Viena, 1679 Eid. Febr. *Kalendario ſubindicavit ſequentia:* Idem amicus meus, *ait*, cum ſcribat, ſe brevi excurſurum rure, ubi ſedem nunc fixit in Neuſtria, ad Pariſios; atque illic partem quadrageſimæ potiſſimam à ſe fore exigendam, per literas mox rogabitur, ut bibliothecam aditurus Mazarinianam, inquirat in Kalendarium, de quo proximè agebam; ſi illic etiamnum aſſervetur. Nam ex quo mihi à Gabriele Naudæo exhibebatur, ipſam bibliothecam, auctione publica diſtractam fuiſſe, ſed poſtea majori ex parte ad veterem rediiſſe dominum audiviſti credo. Porrò, ubi primum licebit per otium & valetudinem, ſcrinia omnia excutiam; etiam ea, quæ paternæ hæreditatis jure ad me pervenerunt, ut Marci Velſeri τοῦ πάνυ Epiſtolas ad Joſ. Scaligerum exaratas, & ſi quæ præter has offerentur, eruam; tibique, immò poſteris vindicem. De his in tranſcurſu nunc te monendum duxi. *Nec feſellit opinionem meam, ſed fidem ſuam (per candidas* Carpzovii *manus) mihi præſtitit Vir integerrimus: Immò non ſatis habuit explere, quæ promiſerat; hoc videlicet ſtudio parum contentus, niſi*
Viena, 1680 m. Sept. *gemmas auro quoque includeret:* Vir Illuſtris, *inquit*, Conſtantinus Hugenius Zulichemius poſſidet ſyllogen haud parvam literarum, à Viris clariſſimis illorum temporum exaratarũ ad Juſtum Lipſium; quas inter Velſerianæ complures comparent. Harum ne gravetur copiam nobis facere, poſſeſſorem, parentis mei, ut ſcis, amicum veterem rogavi. *Neque rogatio hæc in irritum redacta fuit; Illius enim conceſſu & beneficio, filius meus, ad Batavos tunc flectens iter, in ædibus Hugenianis, ex aureo illo Epiſtolarum tomo ab An. 1594. uſque ad An. 1602. omnes illas amantiſſimè deſcripſit (nihil enim potuit fieri amantius) quas hîc publicavimus. Gratias laudesq; divino Seni agimus, ac porrò acturi ſumus, quod benevolentiam ſuam in nos navare voluit; tranquillam Neſtoris ætatem ſemper precaturi. Easdem Heinſio etiam poſt mortem debemus, quem Virum principem celerius, quàm opus fuerat, rebus humanis ſua ingentia in cœlum merita evocarunt: Plura enim edidit veræ eruditionis monumenta, quam quisquam alius, qui una eſſet ætate: Ita doctè, ita eleganter, ita*

com-

commodè ſcripſit, tum ſoluta oratione, tum verſibus, ut ſit difficile judicare, utrum ille melior fuerit Orator, quàm Poëta: Verum obiit is, Hagæ Comitis magno Viris in Gallia, Anglia, Germania, Suecia, & Italia eruditiſſimis (quibus erat unicè charus) dolore nuper ac luctu relicto. Præterea huc acceſſit exhortatio doctrina pariter ac prudentia Nobiliſſimi Viri F. B. Carpzovii, *(cujus amor & auctoritas hoc ipſum mihi negotium imperare poterant) ut verba Epiſtolæ Illius penſiculatius æſtimarem, & forti imperio facilè obtemperarem, dum ait:* A doctiſſimo Daumio relatum accepi, te novam Velſeri Monumentorum Auguſtanorum & aliorum Operum editionem moliri; quo labore nec meliorem nec utiliorem, adde nec ſplendidiorem ſuſcipere poteris; famamque nominis tui ultra Monumentorum ipſorum ætatem extendes, & opus exiges, quod nec Jovis ira nec ignes: noſti cætera. Quæſo, nihil te ab hoc propoſito dimoveri patiaris, neque ulla antiquior tibi cura ſit, qua ſtudeas, ut tanti Boni citiùs compotes reddamur. *Venit mihi in mentem Magni Hetruriæ Ducis Bibliothecarius, ſummis laudibus ad cœlum efferendus; tanta enim ſollicitudo & cura (quam ipſemet ſibi in hac nova Operum Velſerianorum editione ſtruxerat) Illius fuit, ut ſempiternæ gloriæ meritò commendari debeat: Omnes eruditi, in univerſo orbe, videntur mihi perſpicere ipſius animum propenſum ad ſalutem Rei literariæ; dum hoc unicè ac ſemper agit, & acturus eſt, ut cunctis ultrò inſerviat, qui literis ſe totos involvunt, quosque in altum doctrina miſit. Nomina feci, quæ ego verſura facta ſolvere haud queo: Debemus enim Illi Epiſtolas ad Nobiliſſimam gentem ſuam, hujusq; ad Noſtrum, perſcriptas; debemus varias, ex inſtructiſſima ipſius bibliotheca, eclogas, manu ſua deſcriptas; nec aliam certè ob cauſſam, quam ut celebre Velſeri nomen dignis laudibus veneraretur; aureamq; huic Heroi ſtatuam, ab Italis longè gratiſſimis adhuc ponendam, politiſſimis ad me literis ultrò polliceretur. In prioribus Illum hoc decoravit elogio:* Pochi Vomini hà avuto queſto ſecolo equali ad eſſo, e forſe niuno ſuperiore, per le tanti doti, che congiuntamente in eſſo riſplenderono, di dottrina grande, ed univerſale; giudizzio purgatiſſimo; bontà di vita; nobiltà di ſangve; cariche onorevoliſſime; affetto, e protezzione verſo tutti i Letterati più celebri di tutte le profeſſioni. Solo in queſto è ſtato sfortunato, che niuno ne hà ſcritta una Vita, come sì doveva, e fattolo vedere, per quel grande Vomo che eſſo è veramente ſtato. *Poſtea inſatiabili gaudio compleri ſe teſtatur, quod commodare ſe nobis poſſit:* Oh come mi rallegro di poter contribuire al menò con queſta piccola pietruzza, alla nobil fabbrica della nuova edizzione di un Vomo inſigne per Naſcità; per Letteratura; per Dignità; per bontà di coſtumi; per corteſia; per beneficenza verſo di ogni ſorta di Letterati; per il quale non cede la gloria la Germania alla Francia per il Peireſchio, ne all' Italia pel Pinelli. *Verbo ſatis digno tam operoſa induſtria appellari nullo modo poteſt; neque commodior deſiderii ſui explicator mihi videtur, quam ipſe Magliabechius, cujus iterum verba conabor exprimere:*

Lipſæ, d. 15. Nov. A. 1678.

Firenze, li Dicemb. 1680.

Li 7. Dicemb.

Li 11. Di-cemb. Avevo deliberato di ſcrivere ſolamente ſei fogli, mà tanta e tanta roba
mi viene intorno à quel grand Vomo alla memoria, che ne hò ſcritti do-
dici, e ne aurei potuti ſcribere anche cento. Spero però che da queſti
dodici, come dall' ugna del Leone, chi non aveſſe quella gran cogniz-
zione di queſto grand' Vomo, conoſcerà, che maggior li eſſo non hà for-
ſe prodotto il noſtro ſeculo. Ben sò, che in diverſe coſe hà avuto de' ſu-
periori ad eſſo, mà certo, che non ſi troverà un altro, nel quale foſſero
inſieme congiunte tante ſingolariſſime doti, e virtù, ed anche ognuna
„ di eſſe con eccellenza. Niuna coſa hò mai fatta tanto volentieri, quan-
„ to lo ſcrivere queſti fogli, per pagare queſto piccol tributo, alla memo-
„ ria immortale di un Vomo, anzi UN EROE, AL QUALE DOU-
„ REBBE LA NOSTRA ITALIA INNALZARE UNA STA-
„ TUA D' ORO. Furono Letteratiſſimi, non ci è dubbio, nel ſuo
„ tempo frà gl' altri Giuſeppo Scaligero, Giuſto Lipſio, ed Iſaaco Ca-
„ ſaubono; ma Dio buono, i due primi particolarmente, come poco
„ amici, anzi nemiciſſimi della gloria nelle Lettere de gl' Ingegni Ita-
„ liani. Pel contrario, il Velſero, quanti amici eruditi; ed in ogni pro-
„ feſſione, aveva in Italia? Con quanta ſtima ne parlava? Con che af-
fetto? *Et ne impudenter feciſſe, meoq; nomini ex aliorum cimeliis libare
laudem voluiſſe videar, gratus agnoſco officioſè & peramanter factum*,
quod Frid. Spanhemius & Jac. Gronovius (*quanta, & quàm amica no-
mina!*) *ex ſcriniis bibliothecæ Batavæ, necnon paternæ, Velſerianas cum
filio meo benigniſſimè communicarunt. Habuere illos ſibi documento*
Henr. Meibomius, *necnon* Henr. Gunth. Thulemarius; *qui huic Operi
quædam adjumenta atq; ornamenta cupidè & libenter ſubminiſtraverunt.*

*Auctoris, nunquam ſine laude nominandi, libros uno hoc volumine
comprehenſos, ordinatim, velut exhibiti fuere, numerando percenſebi-*
„ *mus: His antecedit* Hiſtoria Boica, *quæ veluti Sol, aſtrorum obti-*
„ *nens principatum, habet aliquid, quod huic ordini prævertendum putet:*
„ *Illam dein ſubſequuntur* Res Auguſtanæ: Converſio & Paſſio SS. Mar-
„ tyrum, Afræ, Hilariæ, Dignæ, Eunomiæ, Eutropiæ; Vita S. Udalrici,
„ Auguſtanorum Vindelicorum Epiſcopi: Vita S. Severini, ab Eugip-
„ pio Abbate ſcripta: Narratio eorũ, quæ contigerunt Apollonio Tyrio:
„ Tabulæ Peutingerianæ: Epiſtolæ ad Viros illuſtres: & Proteus, ſatyra.

Viſus eſt HISTORIAM BOICAM acri ſubtiliq; ingenio & judi-
Epiſt. 269. *cio percenſuiſſe Iſ. Caſaubonus, Thuanum procul dubio ſecutus*: Habent
igitur tandem, *ait*, Boji tui hiſtoriam rerum ſuarum ea diligentia è te-
nebris erutam, ea ſtili felicitate compoſitam, ut quid amplius in ea qui-
dem parte deſiderent, reliquum ſit nihil. Utri potius gratuler? illine
genti, an tibi, neſcio: Sed gratulor certè utrique ex animo; tibi, quod
opus ſuſceptum, ut erat dignum, graviter & ex fide perfeceris: genti
Nobiliſſimę & noſtræ συγγενῶν, uti probas, quod virtutum ſuarum dignum
tandem ſit nacta præconem. Præſes THUANUS, Vir omni laude ma-
jor, cum ex indicibus Francofordienſibus de libri hujus editione cogno-
viſſet,

viſſet, non quievit prius, quàm totum εἰς πόδας ἐκ κεφαλῆς devoraſſet. Ex quo potes intelligere, quod ſit ipſius de iis, quæ à te proficiſcuntur, judicium. *Idem omninò fecit Lingelshemius, ceu ipſe fatetur in ſua, ad Bongarſium*: Boica Velſeri devoravi, nihil jam diu eſt, ita me rapuit in admirationem. Mirum mihi, quod toties P. Æmilium veſtrum notet, qui tamen accuratus valdè Scriptor; ſed iſtius hominis diligentiam nihil fugit. *Summa, ut autumo, eorum voluntate factum eſt, ut unum atque idem ſentiret Jac. Bongarſius*: Boica tua legi cum admiratione & diligentiæ & elegantiæ; qua veteres certè æquas, veteres inquam notæ melioris: Itaque & quod me exemplo privatim donaveris, exulto; & quod tam accuratum opus publicum feceris, huic ſeculo noſtro gratulor. *Exultat animus, maximorum Virorum teſtimonia percurrens, quæ ſilentii ſipario involvenda haud exiſtimo; ſed ne diu in eorum enumeratione verſer, verba ipſa citabo, prætextis ſemper nominibus. Læl. Biſciola*: Hæc tibi parum videbuntur, Amice Lector, erudita & ſolida, ſi cum iis contuleris, quæ diu pòſt ſcripta legi ejus Hiſtoriæ initio, quam de rebus Boicis prudenter, doctè & eleganter ſummo judicio Vir, atque doctrina, cum pari Nobilitate conjuncta, Marcus Velſerus condidit, & ad me ex Germania liberaliſſimè dono miſit, hominem ſibi planè ignotum. *Haut aliter, in Vitis Germanorum Politicorum Melchior Adamus*: Annales Boicos ſcripſit tanta perſpicuitate, tanta fide, tanta prudentia, tanto nitore; ut meditanti videantur adſtitiſſe hinc Muſæ & Gratiæ: hinc Conſus, Apollo, Suada, Venus. *Nec non Nic. Serarius, in Moguntiacis Rebus*: Hæc Auguſtanus ille, Boicusque TACITUS. *Haud aliter Andr. Brunnerus in Annalibus Boicis*: Atque hactenus Nobiliſſimus idemque doctiſſimus Vir, Marcus Velſerus, Reip. Auguſtanæ Duumvir, Bojorum res narrando perduxit; quos ego eodem jure felices appellem, neceſſe eſt, quo Achillem Alexander; quod & ipſi talem laudum ſuarum nacti ſunt præconem, digniſſimum certè, qui LIVIO, veterum Bojorum res Romanæ hiſtoriæ inſerenti, ſucceſſor daretur; eoque minus moleſtè fero, eum ſeculi noſtri TACITUM à quibusdam indigitari: Etſi enim eo nomine non ampliſſimè laudatum intelligo, Bojis tamen glorioſum erit, ſuæ quoque genti LIVIUM & TACITUM laudatores obtigiſſe. At enim quia illi egregiè cœpti curſus metam mors invidit, nos, quo poſſumus pede, certiſſimo duce deſtituti, cujus Manibus benè precamur, iter proſequemur. *Boh. Balbinus, Vir in ſtudiis doctrinæ multi atque celebrati nominis, & Amicus noſter vel Lælio comior, jucundiorq; (quid enim obſtat, quo minus digno optimum Virum elogio proſequar, qui in variis ſcriptis ſuis omnes bonos juxta ac eruditos juſtis dignatur præconiis?) plus ſimplici vice, & quidem plena manu Hiſtorici noſtri laudes in aſtra ſuſtollere, nulla ſatietate defatigatur*: Poteſtnè, *inquit*, his tam vetuſtis originibus ad gloriam illuſtrius quidpiam adjici? poteſt; & magnis quidem authoribus nixum. Obſervant egregii Familiarum & antiquitatis Boicæ & Bohemicæ indagatores; quos inter chorum

Epiſt. 38.

Epiſt. ad Velſer. an. 1602.

Tom. II Hor. Subſ. lib. III. cap. 7. num. 84.

Lib. III. Notat. 28.

Part. II. lib. VI pag. 117. 118.

Syntagm. Hiſt. de Fam. Gutenſt. fol. 6.

rum

rum ducit M. Velſerus, V. Cl. Patricius Auguſtanus, & rerum Boicarum, quæ etiam nos attingunt, Scriptor illuſtris, cujus laudationem habes apud Cardinalem Baronium, Anno Chriſti 924. *Idem, de priſcis Bohemiæ populis ſcribens* : Hæc Velſerus, cui tanta Veterum authoritate ſuſfulto, Hiſtoriam Boicam ſcribenti, qui fidem habere nolit, eum ego infra omnes Hiſtoricos pono. *Poſtquam Virum hunc Celeberrimum, ceu* accuratiſſimum Boicæ antiquitatis examinatorem, & omnis hiſtoriæ ſcientiſſimum *de vetere Bojorum nomine conſulendum ſuaſerat, ad demonſtrandam Marcomanniæ notitiam, uſus eſt* Weleslavio & Velſero Viro Clariſſimo potiſſimum, ex optimis quibusque Romanorum ejus ætatis Scriptoribus, velut accenſam facem præferentibus. *Interdum audit* Boicæ hiſtoriæ princeps, *mox dignitas ejus ac fides confirmatur* : Hæc affirmat Hiſtoriæ noſtræ non ignarus aliquis, ſed peritiſſimus, qui veterum Bojemorum, in hac regione noſtra degentium Hiſtoriam accuratè examinavit, & quinque eruditiſſimis libris complexus eſt; in quibus nihil traditum invenias, quod non multiplici veterum Scriptorum, Romanorum æquè ac aliorum authoritate & teſtimoniis confirmet. *Cumq; ſocii putandi ſint, quos inter doctrina & eruditio omnis communicata eſt, collegium Hiſtoricorum inſtituit, ut Noſter in eorum ingeniorum comparationem evectus, magis eniteſceret, & poſteri ſcirent, quinam* accuratiſſimi *forent* tres Scriptores, Cromerus, Velſerus, Weleslavinus; *immò* tres egregii Scriptores; *nec non* Cromerus & Velſerus, præſtantiſſimi duo, & chronologiæ ſtudioſiſſimi Scriptores. *Nec dubitavit literarum & antiquitatis bene peritus, Sim. Rettenbacher, in legibus Bojorum à Theoderico Clodovei filio conditis, docta ſequi veſtigia* : Non erit injucundum, ut opinor, ob antiquitatis notitiam, nonnullas eruditiſſimi Velſeri verbis huc afferre. *Super hæc fœdus ſancitum inter Epiſcopos & Abbates, de cura pro mortuis gerenda*, ab eruditiſſimo Velſero ex veterrimis membranis deſcriptum, in priſcæ religionis, & charitatis argumentum, *ex Hiſtorica quoque Boica in Noricam ſuam tranſtulit. Sed ne verſionis videar oblitus, de hac modò addam, ſimillimum Marci fratrem, Paullum videlicet* Velſerum *eandem Hiſtoriam veſte Germanica adornaſſe; ceu lato clavo Romanorum haud contentam. Neq; etiam illud mihi negligendum eſt, quod ad librorum eorundem numerum pertinet; Raderus enim, in Bavaria Sancta, ſæpiſſimè mentionem facit* libri ſexti Annalium Boicorum : *Meminit quoque Ebingerus in ſuis ad Raderum epiſtolis ejusdem, hoc voto* : Hiſce in Domino vale, mi Radere, meque (quod facis) amare perge; & bea aliquando libro ſexto ἀνεκδότῳ M. Velſeri τοῦ μακαρίτου Annalium Boicorum, ſaltem ut legam. *Cui id reſponſi dat Raderus* : Mitto cum his M. Velſeri librum Rerum Boicarum ſextum, ineditum. *Sed tantò majorem mihi fruſtratio dolorem attulit, quantò acriùs intentiusq; perveſtigavi.*

Lib. I Epit. Rer. Bohem. cap 20. Dec. I, lib. I. Miſcell Reg. Boh. cap. 5. & lib II. c. 1. 2. 3. 4. 6. & 18.

Lib. eod. cap. 11.

Lib. eod. c. 5. 7. & 22.

Lib. 1. Annal. Cremiſ. cap. 4. & 7.

Aug Vind. A. C 1605.

Volit. Epiſt. El. Ebing pag. 266. 267.

Ac ne longius abeam, ut de REBUS AUGUSTANIS *ſermonem habeamus neceſſe eſt. De his igitur egregie Ant. Poſſevinus*: At Marci Velſeri,

Matthæi

Matthæi F. Hiſtoria rerum Auguſtanarum venit ad manus meas integra, ſeriùs quàm cupieram. Quam attentè legens, atque perpendens, non ſolùm Germanicis, verum etiam Romanis rebus, præſertim (coloniis pernoſcendis perutilem ſi quis negėt, maximè erraverit. Dictio Romanam dignitatem ſine ullis ambagibus ſapiens. Nil in ea turgidum, nil laxum; ſi qua in re immoratur, id ad rem ſolidè explicandam facit. Hiſtoricorum porrò lapſus (Aventini præſertim) planiſſimè retegit. Quod ſi reliqui Hiſtorici (dicam fidenter) etiam antiqui celebriores adeò accuratè cum geſtorum ipſorum narratione chronographicas tabulas rectè delineatas, & antiqua monumenta ſive Nummorum, ſive Marmorum, & Inſcriptionum antiquarum conjunxiſſent, non ita fuiſſet ſequentibus ſeculis laboratum: Quin & ſemel perſpecta memoriæ tenacius inhæſiſſent, eadem autem opera ingens eruditis ingeniis ſupellex veterum notitiæ rerum acceſſiſſet. Venetiis autem hæc Latina Hiſtoria cuſa eſt anno 1594. apud Aldum, Paulli F. Ea verò res Auguſtanas & Rhæticas per quingentos quinquaginta annos à Colonia Auguſta deducta continet, quibus paruit Romanis & Gothis; donec denique ſub Francorum Imperium ditionémque recidit; ſed & noviſſimè Hiſtoriam Boicarum rerum è typographia Auguſtana edidit, tanto dignam ingenio, &c. *Ne Caſaubonus quidem nos de ſe tacere patitur, qui ſimpliciter & candidè, ceu juſtus rerum æſtimator, judicium inclutum judicavit, de rebus Auguſtanis, ad Auguſtanum:* Ubi primum ſcripta illa tua videre mihi contigit, quibus patriæ gloriam auxiſti, tibi autem æternum decus comparaſti, ſimul mirari excellentiſſimum illud ingenium tuum cœpi & amare. Nihil dabo auribus tuis, ſed profectò ita lectio ejus operis totum cepit, itáque tibi adjunxit, ut videar mihi jure meo poſſe à te poſtulare, habeas me deinceps in eorum numero, qui te amant juxta & obſervant: nam equidem nemini conceſſero illorum, quos novi habere te plurimos tuarum virtutum admiratores. Deus bone, quàm mihi placuit ille candor, illa φιλαλήθεια, quæ nuſquam non apparet in eo ſcripto. Liceat mihi per te veram vocem mittere, unus tu mihi adhuc repertus es, qui ad ornandam patriam ſimul & veritatem inveniendam defendendamq; acceſſeris. Cæteros enim, qui de antiquitatibus veſtræ Germaniæ libros ediderunt, quis eſt judicio aliquô præditus, quin videat pleroſq; omnes, dum cupiunt patriæ ſplendorem adjicere, ἀφανίζειν τῆς ἀληθείας; ſive is cœcus quidam patriæ amor, ſive judicij imbecillitas, aut potius utrumq;, hoc puto verius: nam & τὸ φιλοῦν τυφλοῦσθαι περὶ τὸ φιλούμενον certum, & plures eſſe, qui ingenio valeant quam judicio, aſſenſurum te mihi non dubito. *Paganinus itaq. Gaudentius, in ſingulari tractatu, de favore Principum erga literas & literatos, maximas Vindelico Livio, pro Rhætis popularibus ſuis, gratias egit, ſpecioſo hoc ritu verborum:* Gravementi peccarei, ſe di te non faceſſi commemorazzione, o Marco Velſero, ſplendentiſſimo lume della tua Germania, e principal direttore della Republica Auguſtana. Tu con l' ampio poſſedere de' beni paterni, e con la

Tom. II. Biblioth ſelect. lib XVI. c. 48.

Epiſt. 74.

L' Anima de gli Studi, cart. 493.

 priſca

priſca ſtirpe della naſcità, accopiaſti tanto recondito ſapere. Tu ſgombraſti le tenebre, che folte regnavono nelle rimote memorie de' Vindelici e de' miei Rheti. Alla tua diligenza, ed eſattezza tanto dee la mia dolciſſima Patria, che da te ricevuto hà ſegnalatiſſimo benefizio. *Atq; hæc procul dubio cauſſa fuit, ob quam melioris ingenii ac ſincerioris animi homines operæ pretium fore exiſtimarunt, qui interpretum functi munere Res Auguſtanas, de Latino converſas, diverſis in locis, & hinc tomis duobus Germanicè loqui inſtituerunt. Georg. Hieronymo Welſchio (qui ſæpius literatiſſimas ad me literas dedit) monumentis quidem Auguſtanis nonnulla addere curæ fuit, quæ Illuſtris quondam Marcus Velſerus, fato abreptus vidiſſe non potuit, quia ſerius eruta & cognita fuerunt; ſed de his nihil ſibi conſtare D. Lucas Schröckius, in Memoria commmunis noſtri amatoris ſcribit. Nec tamen ea breviter referre ſuperſedebo, quæ Vir ille eruditiſſimus circa eadem Monumenta circumſpectè ſatis ac modeſtè monuit: In marmore ſcilicet quadrato Rhætico* Draconatium *conſpici, ſed ex parte Vindelicorum, qui cum Romanis ad lacum Acronium conflixerunt*, ab Auguſti, *ut videtur*, ævo; *quo his dum* inſueta ſigna *fuiſſe putat: Idoli præterea* caput, *quod Noſter non tam* Ciſæ, *quàm* Meduſæ *ſuſpicabatur, is ſua opinione numen potius triforme Ægyptiorum repræſentare exiſtimat: Deniq; trocho, perquàm egregiè delineato inibi & expoſito, iſtud etiam ex conjectura ſua addit, cum trochus in marmore illo minor appareat, quem puellus elata manu aut verſare, aut jacere videtur; fuiſſe haut dubiè etiam majores graviorésque, quos pueri adultiores circumagerent; nec enim aliud ſibi velle innuit Martialis epigramma alterum 168. lib. XIV:*

Francof. An. 1594. Baſil. An. 1595.

Memor. Welſch. c. 9. num 64.

Welſch. de Ven. Medin. cap. 3.

Ibid. c. 12.

Inducenda rota eſt, das nobis utile munus;
iſte trochus pueris, at mihi canthus erit.

Dicerem modo, quid de AUGUSTANIS MARTYRIBUS ſcripſerit Marcus, niſi hoc ſatis liquere ex dictis Cardinalis Baronii crederem, quæ ſilentio involvi non debent. Annotavit is ad Martyrologium Romanum, editionis ſecundæ (in prima enim, nec non Antverpienſi A. C. 1613. elogium illud, fideliter monente Magliabechio, non habetur) verba ſequentia: Quod ad tempus perſecutionis ſpectat, ſub Diocletiano potius paſſam in Annalibus profeſſi ſumus, quod ex antiquioribus in lucem prodidit Marcus Velſerus Auguſtanus, Vir ſanè doctiſſimus, in Actis eorundem Auguſtanorum Martyrum, quæ nuper edidit. *Idem & de Udalrici memoria ſic ſcribit:* Quo nomine benè precamur Viro maximè pio, atq; diſerto, Marco Velſero Auguſtano; qui latentem & pænè obrutum terra fonticulum, ut iterum flueret, laboravit: Dum, inquam, eiuſdem Udalrici Vitam primitus ſcriptam ab Autore, qui eum oculis vidit, & cum eo converſatus eſt, jam oblivione ſepultam, typis cudendo, & notis illuſtrando revocavit ad vitam, &c. *Nec non poſtea:* Habes omnia, ad eundem Sanctum ſpectantia, in unum redactum volumen, lucubratum, & notulis illuſtratum, à diſerto Viro Marco Velſero, Nobili Auguſtano

Roma, An. 1630. die 18. Mart. fol. 144.

Tom. X Annal. ad A. C. 924. & 978.

ſtano, de quo ſuperius mentio facta eſt. *Bœclerus* βραχεῖ λόγῳ *comprehendit: Anno 924.* Udalricus, *Nobiliſſimo genere ortus, Auguſtæ Vindelicorum Epiſcopus ſactus eſt;* cujus Vitam *æqualis temporum ejus Anonymus rudi ſermone expoſuit*; interpolatam ab aliis, ſed à Marco Velſero, citra immutationem, *cum notis editam. Laur. Pignorius, in Epiſtola ad Andr. Chioccum:* De Draconibus hactenus, de quibus accuratè & copiosè disquirit, ut ſolet, Velſerus noſter, illud Margaritum Germaniæ ſuæ, in Commentario ad Converſionem S. Afræ. *Bœcler. in Henrico I. pag. 275.* *Symb. Epiſt. 13.*

Vitam S. SEVERINI, ab Eugippio deſcriptam, docto hoc dignatus eſt judicio ſuo C. Barthius: Veterem & ſatis probum, niſi quòd Germaniſmis aliquibus detorta phraſis ipſius, Scriptorem Eugippium ſummo Viro, Marco Velſero, cui & alia non pauca, grati volentésq; debemus. Eum nuper legere per otium aggreſſi paucula iſta, nec indigna tamen hoc inſtituto opere, primo aſpectu notanda offendimus. *Explanavit autem Vir incomparabilis loca aliquot obſcura interpretando, apertiſſiméq; expoſuit; quem vide.* *Lib. XLX. Adverſ. 2. 7.*

APOLLONII TYRII Hiſtoriam, ab erudito quopiam monacho, ante multa ſecula, Latinitati traditam debemus, *ait idem Barthius*, editori Clariſſimo, Marco Velſero. Eam verſibus Græco-barbaris politicis deſcripſit anno M. D. Conſtantinus quidam, ut ab eruditiſſimo Viro, Johanne Meurſio didicimus, editis ante hoc ſeculum. Deſcripſit & Latinis hexametris quinq; circiter ſecula numerans Gotfridus Viterbienſis, in Pantheo Chronico; ſed adeò ineptis, & putidorum rythmorum affectantibus, ut vix lectione quis dignos arbitretur. *Hæc ille, cujus annotationes conſule, ſi vis, quas chartæ inibi commendavit. Præclarè inſuper de Scriptore illo meritus eſt Gronovius pater,* ὁ θαυμάσιος, *dum aliquot menda, apud eundem Hiſtoriæ illius interpretem, feliciter correxit; priſcisq; Geographis facem præferens, pro civitate* Curia *reſtituit* Teuchriam, *eam videlicet Pentapoleos partem maritimam, quæ poſt &* Arſinoës *nomen accepit.* *Lib. eod. cap. 20.*

Verum ne ab ipſo ſcriptorum ordine, velut à recto tramite deviaſſe videar, ad ITINERARII ſchedas Peutingerianas aggrediar: Provincias, & urbes, *inquit Pignorius,* videmus in libro, cui titulus eſt Notitia utriusq; Imperii; & in Tabula Itineraria, quam debemus Marco Velſero, Clariſſimo Viro; cujus beneficio factum eſt, ut nobile illud Antiquitatis monumentum in lucem prodiret. *Unde nec mirum videri nobis debet, quod Celeberrimus Juriſconſultus, Pancirolus, nominis Velſeriani memoriam in Commentario ſuo in Notitiam aliquoties cohoneſtârit. Adſtipulator hujus gloriæ Cardinalis quoq; Baronius rurſus iterumq; id ipſum confirmavit:* Quibus accedant, *ait*, quæ Vir Nobilis, & cumprimis diſertus, Marcus Velſerus, in Fragmentis Itinerariæ antiquæ Tabulæ, ſumma peritia illuſtratis, haud pridem edidit; ubi agit de Prætorio Agrippinæ, ad mare ſito: cujus ſententiæ antiquorum monimentorũ fide certa teſtatæ haud inviti ſubſcribimus. Tu, velim, ipſum conſulas. *Expoſit. Menſ Iſ. cap. 3.* *Infra in Monum. Peregr. fol. 434.* *Tom. IV. Annal. ad A.C. 383.*

Quantò Paul. Merula præclarius? quantò frequentius? qui cum intelligeret, quid Heros ille literarum præſtitiſſet, non ſolum in præfatione Coſmographiæ ſuæ, verum etiam per ſingulos ferè libros Peutingerianum illud cimelium perpetuis laudibus honeſtavit : Tripartitam hanc Orbis terrarum diſtributionem primùm per chorographiam oſtendiſſe Divum Auguſtum, ſcribit incertus Autor libri de Menſura Orbis terræ; quem manuſcriptum mihi tranſmiſſione liberali communicavit Vir, cum Nobiliſſimus, tum doctiſſimus, & rerum Geographicarum aliarumq; quod Monimenta ab ipſo edita planè loquuntur, peritiſſimus, Marcus Velſerus, Patricius & VII-Vir Auguſtanus. *Quare non potuit, quin faceret* commiſſionem *non ſolùm* cum iis, quæ ad idem iter extant in Tabula Peutingeriana, *verùm etiam* cum hodiernis urbium oppidorumque, *quantum in re tam ab ævo noſtro remota fieri poteſt, nomenclaturis.* Incertus quidam Scriptor, nondum editus, quem ad me miſit anno cIↄ Iↄ xcıx, menſe Septembri, Vir cum Nobiliſſimus, tum humaniſſimus & doctiſſimus (*inquit aliàs*) ſua manu exſcriptum ex Codice membranaceo, quo Notitia utriusque Imperii, Itinerarium Antonini, & quædam alia, quæ conjungi plerumq; ſolent, continebantur. *Theoph. Raynaudus cum cura innuit*, in Notitia utriusq; Imperii, & in Tabula Itineraria per M. Velſerum edita, viſi provinciarum & urbium imagines diadematas. *Videre præterea nos jubet Lindenbrogius*, quæ de hoc caſtello, accurato ſtudio, annotavit Clariſſimus, & inter præcipua Virtutis atq; Doctrinarum exempla nominandus, Marcus Velſerus, IIVir Aug. in explicatione Schedæ Itinerariæ antiquæ. *Nihil jam de Marq. Frehero loquar, qui de vetere Francia hæc annotavit :* Unicè huc facit inſpectio Tabulæ illius Itinerariæ, in cujus expoſitione belliſſimè hunc locum adducit, & illuſtrat D. Marc. Velſerus cap. III. cui *Barbarica* titulum fecit. Addo tamen: Diverſa ſunt, FRANCIA, & CHAMAVI, etiam in Tabula illa, ut ibi apparet. *Deinde Francos inter & Germanos diſcrimen indicans, pergit :* Et differentiam diſtantiámq; optimè oculis exhibet Tabula vetuſta Itineraria Velſeri. *Plura de hac, ex optimis auctoribus, ſub finem, velut in acervum conjeci. Tandem Pignorius, in Annotationibus ſuis, ad Cartari Imagines Deorum, ſuum quoque calculum adjecit :* Di queſta deſcrizione di Solino sì vede ancora qualche veſtigio nell' antica Tavola Itineraria pubblicata dà Abr. Ortelio, ad inſtanza del Nobiliſſimo Sig. Marco Velſero, Gentil uomo di rariſſime qualità, al quale i Letterati non anno queſto ſolo obligo.

Part II. lib. I. cap. 1. — *Part. II. lib. II. cap. 15.* — *Part. II. lib. III. cap. 19. & 20. lib IV. c. 21.* — *Tract. de Pileo, sect. 15. ſub fin.* — *Ad lib. 17. Amm. Marcellini.* — *Not. in Auſon. Moſel. verſ. 434. & 435.* — *Annot. all' Immagini degli Dei del Cartari, della II. parte, cart. 3.*

Sed ne inſtitutæ narrationis fines & cancellos præfatio mea transgrediatur, de EPISTOLIS *deniq; (quarum ab initio multa mentio facta eſt) dicendum adhuc erit, quod teſtatur, apud Melch. Adamum vel unicus Janus Gruterus; qui penes ſe* ultra trecentas adſervavit epiſtolas, *quibus Velſerus eum fermè hebdomatim ſuaviter compellare ſolitus. Salivam, ut puto, omnibus movet Pet. Gaſſendus, de amicitia Velſeri erga Peireskium hæc inter alia memoriæ prodens :* Velſerus literis ad Peireskium datis teſtatus eſt, tanti ſe facere ipſum, ejusque amicitiam,

Lib. de Vit. Germ. Juriſc. & Polit. pag. 480. ſeqq. — *In Vita Fabr. de Peiresk. lib. I.*

tiam,ut nihil ſibi fuerit ex totaPinelli hæreditate expetibilius.Quin etiam ipſe quoque illum non modò virtutum Pinelli hæreditate exhæredem agnoſcens, ſed futurum quoque ſuarum ſucceſſorem conjiciens, diligere cœpit, tanquam filium, & literarum frequentia, quoad vixit, non deſtitit teſtatum facere affectum. *Sed tabulas collegiſſe, poſt naufragium, abundè ſit. Italorum operam, & ſedulitatem ſatis laudare non poſſum; Franc. enim Sparaverius, Nobilis Veronenſis, Vir acutiſſimus, Epiſtolas Velſeri ad Medicum* Chioccum, & Nicherolam *Canonicum, Auguſt. Oldoinus, S. J. Peruſiæ ſimiles ad* Bonciarium, *Franc. Vanni, S. J. Romæ quaſdam ad* P. Bencium *aliosq́, Ang. Mar. Arcionius, Abbas & Præſes Generalis Benedictinorum nonnullas ad* Ang. Grillum, *in gratiam ac favorem Illuſtris Magliabechii ſui, ſedulò inveſtigabant, ſed fruſtra: Verum & illis maximis Viris, in Germania quoq; noſtra dudum celeberrimis, gratiæ debentur; nam voluiſſe ſat eſt.*

De cætero quod non ſatis exploratè perceptum eſt, & cognitum, ſine ulla dubitatione defendere quidam conantur; mihi autem tenebræ ſunt. Jo.
Rhodius pro certo affirmat, quod incertiſſimū eſt: Marcus Velſerus, *inquit*, *In Auctor. Suppoſ.*
auctor SCRUTINII VENETI, liber editus & Latinè & Italicè aliquoties *pag. 20. 21.*
diverſis formis, Libertatem Venetam oppugnat, & totam hanc Remp.
Imperio Romano vendicat. Eum M. Velſero Auguſtano deberi, in vita
ipſius Melchior Adamus ſilentio præteriit. *Benè factum; neq; enim ſuſti-*
nuit Vir prudentiſſimus temerè atq; inconſultè ea affirmare, de quibus ipſe,
unà cum aliis, vel maximè dubitabat Sed illum ſecutus eſt porrò Vinc. Plac- *In Script.*
cius, haud indiligens talium ſcriptorum indagator; qui quoque Pet. Sca- *Anon. & Supp. c. 15.*
venii, idem cum vulgo ſtatuentis, Catalogum nonnullorum librorum (qui
vel ſuppreſſo vel ficto auctorum nomine prodierunt) libro ſuo inſeruit. An-
te hos verò Henr. Ernſtius ea de re confidentius ita ſcripſit: Libellus *Lib II. Obſ.*
Italica hac inſcriptione, *Squitinio della Libertà Veneta*, ſcriptus eſt à *Var. cap. 36*
Viro Ampliſſimo M. Velſero. Oſtendit in eo, Remp. Venetam non
ſemper fuiſſe liberam, ſed Imperio Rom. Germanico ſubjectam, contra
Bern. Juſtinianum, Sanſovinum, aliosq; Hiſtoricos Venetos. *Scrutinio*
huic (monente Rhodio) oppoſiti libri peculiares extant publicè; nimirum
Theod. Graswinkelii Libertas Veneta, *ſeu Venetorum in ſe ac ſuos impe-* *Lugd. Bat.*
randi jus, contra Anonymum Scrutinii Scriptorem. Item Italicè Squiti- *a. 1634.*
nio della Rep. di Venetia Squitiniato, *id eſt, Scrutinium Venetum Scru-* *Genua,*
tatum à Raph. de Turri, *Genuenſi. Patavii, apud Theatinos, extat etiam* *a. 1654.*
Refutatio MS. Anonymi, *qui aliorum (queis pectus ſapit) judicio, Welſe-*
rum prorſus haud aſſecutus eſt. Herm. Conringii (cujus obitum ingens
Amicorum examen meritò mecum luget; hoc enim Sole, è cœlo Erudito-
rum ſublato ignorantiæ tenebras valdè metuimus) ea fuit modeſtia, ut
Anonymum *ſaltim* auctorem Scrutinii *appellaret, nempe conantem oſten-* *Tract. de*
dere, Venetos ante annum milleſimum trecentiſimum pro liberis ſeſe nun- *Fin. Imp. cap. 23.*
quam geſſiſſe: Poſtremò argumentis Anonymi probè & accuratè perſpe-
ctis, litem iſtam componit hoc epiphonemate: Quicquid ſit, ſaltim Rudol-
fum, aut ejus ætatis Cæſares, in Venetos ipſos nihil ſibi arrogaſſe,

CLARUM ADEO EST, UT PUTIDUM SIT, VELLE ID NE-
GARE! *Vox, Veneta Majeſtate digna! Quamobrem Venetiis, ſub gra-
viſſima pœna prohibitum eſt, iſtud Scrutinium venditare; quod tamen in
Patrimonio Petri liberrimum eſſe perhibent : Ut illic viciſſim* Prophe-
tiam Abbatis Joachimi, *in ſedem Romanam, ejusq; Præſules virulentiſſi-
mam, obtrudi ſæpe emtoribus neminem latet. Scioppium ſchediaſma iſtud
ab auctore noſtro profectum credidiſſe, Vir magni nominis, ſed majoris ta-
men eruditionis, Oct. Ferrarius, anno ſuperiore, his me lineolis docuit:* M.
Velleri ſcripta eo plauſu à ſtudioſis excipientur, quem ingens Viri fama
Pat ab. Id. Mart. 1631 & celebre nomen meretur. Nollem tamen illis inſeri V. Reip. Scruti-
nium, cujus illum auctorem fuiſſe, ſæpè mihi Scioppius firmavit. *Ve-
rum id ipſum, ut incompertum (quia tam anceps conjectura eſt) in medio
relinquens, verecundè dubitanterq; Gaſſendus rem ſuam agit; dum inno-
xios purgavit, firmiſſimo hoc velut propugnaculo decenter uſus:* Prodiit
per hæc tempora liber Italicè ſcriptus, *titulo Squitinii,* quo Libertas Ve-
Lib. III. de Vita Peir. neta ab ipſis Reip. fundamentis fuit diſcuſſa. Is, quia viſus eſt continere
eximiam quandam Imperii Gothorumq; Regum Hiſtoriæ notitiam;
idcircò ſtatim creditus fuit (quæ etiamnum eſt multorum perſuaſio)
Peireskium habere auctorem. Enimverò teſtari licet, nihil tale ipſi ve-
niſſe in mentem. Quin potiùs ſic ſemper reveritus fuit Reip. Majeſta-
tem, quosq; in illa amicos habuit, ut ad præſtandum obſequium potiùs,
quàm ad contumeliam fuerit comparatus. Ac non disquiro quidem,
an auctor hujus libri fuerit *Ant. Albizius*, Nobilis ille Florentinus, qui
Chriſtianorum Principum ſtemmata ediderat ante duos annos, ut non-
nullis perſuaſum eſt; an, ut videtur veroſimilius, inſignis ille *Marcus
Velſerus*, cujus ſæpius meminimus, ob conſummatam eruditionem, pro-
penſionemq; ſingularem erga domum Auſtriacam: Addo duntaxat, im-
meritò videri quosdam ſuſpicatos, tam *Gualdum* quàm *Pignorium*, aut
contuliſſe operas in eo opere conſcribendo, aut communicaſſe cum Pei-
reskio, quos digereret commentarios. Ii fuere enim magis ingenui, pa-
triæq; ſuæ magis amantes, quàm ut ea impietatis labe commaculari vo-
luerint. Utcunq; ſit, Peireskius certè nihil ſimile unquam cogitavit.
Quid? quod auctor libelli Gallici, Conjuration des Eſpagnols contre la Re-
publique de Veniſe, *ſub finem (ubi de inſtructione Legati Hiſpanici agi-
tur)* Marchionem de Bedemar *pro auctore ac veluti patre fœtus iſtius
haud obſcurè habet. Verba hæc ſunt potiſſima :* L'autre point étoit,
Conjur. de Eſpagn. pag. 176. que dans toutes les affaires, qu'il auroit à negocier touchant les Droits
& les Préeminences de la Republique, il ſe ſervit pour tous memoires,
du *Squitinio della Libertà Veneta*, à quel le Marquis de Bedemar ren-
voye dans pluſieurs endroits de cette Inſtruction, & en des termes, qui,
bien que retenus, découvrent aſſez L'AMOUR PATERNELLE,
QU'IL AVOIT POUR CE LIBELLE. *Verum quàm falſus etiam
hic auctor fuerit, ex Inſtructione ſecreta, ab Alfonſo della Cueva, Hiſpa-
nico apud Venetos Legato, ſucceſſori ſuo Lud. Bravo data, cuivis uni ad
oculum ſtatim apparet; prout Laur. Bank eandem cum Scrutinio evulga-*

vit; E perche in tempo mio, fu divulgato un libretto, intitulato *Squitinio della Liberta de Veneziani,* opretta veramente degna d'eſſer letta. [Bizzar. Polit. num. 14. 15 pag. 85. ſeqq.] *Deinde omnem iſti derogat fidem, ob multas ſallacias, veritati inimicas, quæ inibi occurrunt; ac vivos magiſtros mortuis longè præferendos cenſet:* Queſto ancora vorrei, che ſi tropaſſe apreſſo di lei, ſcoprendoſi per la lettura di quello, molte fallacie introdotte dà gli Hiſtorici moderni, che traſcurando la pura verità, contenute nelle Chroniche antiche, hanno dato ad intendere, à poſteri, tutto quello, che gli è parſo à propoſito, per ſtabilire la loro libertà. Ne minor profetto ſarà, che Voſtra Excellenza potrà trarne dà libri vivi, che s' harà cavato dà Volumi morti, vuoglio dire, che l'informatione à bocca di perſone prattiche ſolite à frequentar la caſa noſtra, &c. *Sed quid pluribus verbis opus eſt? Mentis acies ſe ipſam intuens nonnunquam hebeſcit.*

Hieronymus quidem Ghilinus ILLUSTRIUM IMAGINES ex Bibliotheca Peutingerorum, per Marcum Velſerum, ære inciſas, inter [Part. I. de Teatr. d'Vom. Letter. cart. 163.] *Hujusdem ſcripta commemorat, ſed nobis prorſus ignotas; & fortaſſis monitu vel inſtinctu Ejus, ab artificibus Auguſtanis in lucem protractas; quas Operibus inſeruiſſe nil attinet. Opera Illius omnia recenſentur in Bibliotheca Auguſtana, in voce,* Marcus; *præterea* ciſtas *ibi juvat inſpicere* Welſerianas, *literis alphabeticis, per Facultates, & linguarum idiomata, ex ordine diſtinctas.*

P. OPTATIANUM deniq; PORPHYRIUM à Nobiliſſimo Paullo Velſero, Marci fratre concordiſſimo, in lucem protractum, quam circumſpectè, quam exactè cum Pithœi editione *Chriſtianus Daumius, Vir in ſtudiis literarum egregius contulerit, ex Spicilegio Ejusdem Critico clariſſimè emicabit. Lil. Greg. Gyraldus, ne iſtunc docta ignoraret poſteritas, hæc de illo retulit:* [Lib. II. Dial. 4. de Poët. Hiſt. fol. 188.] Hac eadem Conſtantini ætate Porphyrius, poëta quidam Latinus fuiſſe perhibetur, qui variis de rebus poëmata ſcripſit; inter quæ librum Conſtantino ipſi Cæſari dedit, quo munere, ipſum relegatum ab exilio revocavit, ut eſt ab Hieronymo & Beda in Chronicis obſervatum. Meminit hujus & Fulgentius, qui epigrammata citat, ex quibus hic eſt verſiculus: *Nudus, egens Veneris, naufragus in tabula.* Citat item Rhabanus in mirabilium carminum prologo, eum enim ait punctis quibusdam verſus notare ſolitum; & propterea illius ſe exemplo verſus facturum pollicetur. *Non abſimilem huic fortunam expertus eſt Theodulphus,* [Butler. in Ludov. Pio, pag. 92.] *Aurelianenſis Epiſcopus, qui compoſuerat in carcere ſuo, quem conſpirationis in Ludovicum ſocius meruit, hymnum, ab Eccleſia in feſto Palmarum, pòſt cani ſolitum:* Gloria, laus, & honor Tibi ſit Rex Chriſte Redemtor, &c. *Hunc hymnum cum, prætereunte Ludovico Pio, ſuavi voce captivus decantaret, mox libertatem recuperavit. Sed rurſus ad Porphyrium, ex hoc diverticulo, revertor: Laudat hunc Beda de metris. C. Barthius liberrimè de eo judicavit:* [Pag. 238. edit. Puſch. Lib. XXII. Adv. cap. 18] Felicior, quàm ſuavior, atq; eruditior Scriptor fuit Optatianus Porphyrius, qui Panegyrico ſuo exilium evadere potuit. Præmiſſæ illi epiſtolæ ſunt duæ, quarum, quæ Porphyrii eſt, mendoſiſſima eſt; nec placent emaculationes Pithœanæ editionis, ni-

mium

mium confidentes, ut de collatione Manuſcripti Velſeriani facilè deprehendimus. *De ſtudiis Conſtantini, quæ etiam à Poëtica laudat Porphyrius, multa Euſebius. Is verò bis edidit hæc logodædala poëmata, ut ex fine epiſtolæ ad Imperatorem conſtat: Priorem editionem putat Barthius expreſſiſſe exemplaria, quibus uſi ſunt Pithœus & Juretus; poſteriorem* Velſeri codicem, qui auctior, & illa ipſa melius pleniusque concipit; ad quæ augenda Imperatorem ſe excitaſſe, ait ipſe poëta. *Cæteras ſuſpiciones hîc recenſere, nec tempus nec locus patiuntur. Eruditorum princeps, Voſſius, P. Optatianum Porphyrium miſiſſe Conſtantino M. Panegyricum tradit, quo meruit ab exilio revocari: Nec tam ingenium, vel ſpiritum poëticum in eo laudandum judicat, quàm ingentem laborem atq; induſtriam. Sed valdè deceptus fuit doctiſſimus Baronius, cùm putaret, carminis hujus auctorem fuiſſe Porphyrium illum, qui contra Chriſtianos ſcripſit: Ac longè etiam minus aſſentire potuit Voſſius doctiſſimo illi Annaliū Eccleſiaſticorū Scriptori ad annū 325, qui jam ſenē denuò ex gentilio Chriſtianū factū putat. Nempe propter Hieronymi hæc verba ad annum 2345, in Chronicis:* Porphyrius miſſo ad Conſtantinū inſigni volumine exilio liberatur. *Sanè hodieq; extat laborioſiſſimum carmen panegyricum ad Conſtantinum Auguſtum; quod Chriſtiani hominis eſt, ac Porphyrio tribuitur: Sed alius à Porphyrio philoſopho eſt Publilius Optatianus, carminis ejus pater; ut jam dudum Scaligero ad Euſebium eſt obſervatum. Nunquam enim Porphyrius philoſophus in exilium miſſus fuit, nunquam ſua retractavit; neque, ſi feciſſet, veniam à Chriſtiano quoquam Imp. impetraſſet. Similem verò laudem Aldhelmus, Juſtiniani junioris temporibus ſibi peperit XXXVIII. verſibus heroicis, quorum primæ literæ deſcendendo, ultimæ aſcendendo efficiant verſum illum, unde incipit carmen:* Metrica tirones nunc promant carmina caſtos. *Immò & ultimus verſus, retrogrado ſi ordine literas legas, eundem efficit ſenſum. Talis denique eſt Eugenius, à Sirmondo editus.*

Lib. de Poët. Lat. cap. 4.

Lib. II. de Hiſt. Græc. cap. 16.

Lib. de Poët. Lat. cap. 5.

Fruere bis mecum, Erudite Lector, *quæ haud vulgaris ENDTERORUM, in luce Germaniæ, in oculis totius Europæ clariſſimorum, induſtria (nam didiciſſe fideliter artes, & varias luſtraſſe terras admodum juvat) nobis veterum librorum cupidiſſimis, renovavit atq; revocavit. Oblivionem ſæpenumero celebriori famæ occaſionem dediſſe, multaq; cecidiſſe, ut ornatiora reſurgerent, non tantùm parietinæ deſertæ, ac neglecta diu rudera, quæ vetuſtate depoſita, novam faciem & auguſtiorem formam induunt; ſed ingenii etiam monumenta, quæ indies caſtigantur, emendatiora eduntur, & Typographorum ſedula diligentia è ſitu & pulvère rurſus in lucem ac diem protrahuntur, fidem faciunt, & abundè teſtantur. Poſtremò Taciti verbis, ceu gemma præfationem hanc obſignabo, idem de Noſtro, quod ille de ſuo, dicturus:* Quicquid ex *Velſero* amavimus, quicquid mirati ſumus, manet, manſurumq; eſt in animis hominum, in æternitate temporum, fama rerum. Nam multos veterum velut inglorios & ignobiles oblivio obruet, *Velſerus* poſteritati narratus, & traditus, ſuperſtes erit!

Tac. in Agric. cap. ult.

VIRI

VIRI ILLVSTRIS,

MARCI VELSERI,

VITA, GENVS,

ET

MORS,

PER

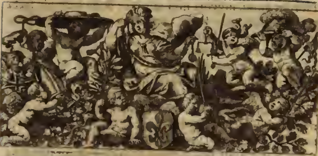
CHRISTOPHORVM ARNOLDVM
DESCRIPTA.

ANNO M.DC.LXXXII.

MARCUS VELSERUS S. CÆS. MAIEST. A CONSILIIS, ET REIPUBL. AUGUSTANÆ DUUMVIR.
NAT.
DUM SILET VIRTUS.
LOQVITUR FAMA.
DENAT.

NAPOLI

REfert Fl. Vopiſcus, Junium Tiberianum ex ſe quæſiviſſe, an quis Aureliani Imperatoris vitam literis conſignaſſet? & Vopiſco negante, in hæc verba erupiſſe: *Ergo Therſiten, Sinonem, cateráq; prodigia vetuſtatis & nos benè ſcimus, & poſteri frequentabunt? Divum Aurelianum, clariſſimum Principem, ſeveriſſimum Imperatorem, per quem totus Romano nomini orbis eſt reſtitutus, poſteri neſcient?* An non jure bono & nos cum Boëthio interrogemus: *Ergò multorum humani generis catharmatum & peſtium extant publica monumenta, & poſteritati transmiſſa ſuperat memoria? Solus* Velſerus, Vir Nobiliſſimus, ſummeq; eruditus, de Auguſtana Republica, *déq́; bonis literis & earum cultoribus optimè meritus, Muſarum Evergetes opt. max. neminem virtutum ſuarum præconem, vitaq́; & rerum geſtarum ſcriptorem potuit invenire?* Mentio Viri apud eruditos orbis univerſi non infrequens, laudes crebræ: Quapropter operæ pretium me facturum ſemper putavi, ſi. quod perficere alii inſuper habuerunt, laborem eum mihi ſumerem; quæq́; de Muſarum hoc Hercule (ut verba alterius mea faciam) ſparſim in antiquiſſimis Familiæ monumentis, variiſq; Scriptoribus ſuperſunt, in unum collecta & coagmentata, omnium oculis exponerem. *Propoſitis magnorum virorum exemplis*, ait Sulpicius, *non parva æmulatio legentibus excitatur:*

In Aureliano. (margin, beside line 1)

Lib. II. de Philoſoph. Conſol. proſ. 7. (margin)

Procem. de Vita B. Martini. (margin)

Horum enim, ingenia non tantum, & ſcripta, aut facta moresq; laudamus; ſed & cætera notare non omittimus, quæ adhæſerunt. Rationem pro nobis addit Fl. Vopiſcus, quod illorum etiam *minima quæq; jucunda ſint, & habeant aliquid gratiæ, quando leguntur.* Quo ſenſu congruè ac convenienter Damis, apud Philoſtratum: *Etiam ea, quæ de menſis Deorum deciderent, colligi oportere; ne ambroſiæ illius pereat quidquam.* Nihil itaq; prætermiſſum eſt à me, quod quidem ad notitiam meam (curante id Celeberrimo Magliabechio) pervenerit. At fuit optanda vis ingenii & orationis, qua quidquid noſtro Semoni libitum erat, ita aptè, ita affabrè, ita concinnè elegantérq; verbis, tanquam coloribus, expreſſit; ut illud non tam deſcribere, quàm oculis ſubjicere videretur. Verùm vim eloquentiæ longè eſt optare, quàm ſperare facilius. Mihi ſat erit, non ignobilem obtigiſſe materiam; neque ego nunc facultatem eloquentiámq; polliceor, ſed Viri clarisſimi ſcripta atque *famam nominis cum laude & bonis recordationibus proſequendo*, efficiam, ut multa ac bona facta immortalem apud animos omnium gloriam Ipſi concilient; ut Tiberii, ex Tacito, verbis hic utar.

In Proculo.

In Vita Apoll. lib. I. cap. 13.

Lib. IV. Ana. cap. n. 64.

AVGVSTA VINDELICORVM, optimorum ſemper ingeniorum, ad omnis eruditionis, ac præſertim ad antiquitatis & hiſtoricæ facultatis laudem efflorescentium, feraciſſima extitit; atque ut innumeros taceam, quos, ex ſuperiorum ſeculorum memoria edidit, uberrimo demum fœtu ager ille fertiliſſimus MARCVM VELSERVM extulit. Sed hujusmodi, quæ ad locum pertinent, decoris quidem aliquid afferre videntur; attamen ferè communia ſunt infimis juxta ac ſummis: Quare in tanta laudum copia ea potius conſectemur, quæ magis propria Marco fuerunt; quale eſt illud, quod ei præclara adeò ſtirpe contigerit naſci. Numerabatur tum à Chriſto nato annus ſeculi quintidecimi octavus & quinquageſimus, dies affulgebat duodecima Cal. Quinctil. cum ſcenam hujus mundi, qua perſonam ſuam decenter ſuſtineret, ingreſſus eſſet. Parens fuit Nobiliſſimus *Matthæus Velſerus*, Secretioris Conſilii Senator fulgentiſſimus; qui ut pietatis, ita prudentiæ omnes explevit numeros; pérque Laboris templum progreſſus, trophæa perennaturæ gloriæ in Honoris fano feliciter ad Memoriæ aram ſuſpendit. Mater, propter quam ſuaviſſimam hanc lucem aſpexerat,

An-

Anna Bümelia fuit, tam genere inſignis, quam virtute nobilis: Ab avo ortus eſt *Antonio*, aviaq; *Paumgartneria*, multas inſignésq; familias, paterna Nobilitate complexa.

Patent jam longè latéq, ſpatia producendi porrò in hunc famæ campum originem dignitatémq; Velſerorum, qui longa ſerie in numerato habentur; quare cum ea non minus pulchra ſint præclaráque, ſummatim exponam, ut ad capita rerum perveniam. Ab ipſo *Beliſario*, homine Germano, *Velſerorum* nomen pariter ac familia omnis defluxit; cujus ipſe Marcus in Rebus Auguſtanis meminit, Lib. VIII. fol. 341. his verbis: *Romani Beliſario potiſſimum & Narſe uſi, quorum priorem Germanum fuiſſe, Hubertus Giphanius edito proximè de Juſtiniano commentario docuit; tum nominis notationem, tum multò magis Procopii auctoritatem* Edit Norimb. pag. 126. ſeqq. *ſecutus*. Oriundus autem erat ex ea Germaniæ parte, quæ inter Thraciam & Illyricum ſita eſt. Neque id novum videri debet, ſed jam ab Imp. Conſtantino (teſte Zoſimo) receptum, Germanis & militares & civiles honores ſummos mandari. Huic maximè imputamus teſtimonio cauſſam fuiſſe, quod Romanus Conſul Tacitus dudum perhibuit: Lib. XIII. Ann cap. 55. 5. 5. *Nullos mortalium armis aut fide ante Germanos eſſe*. Verum ut ex hoc diverticulo in viam revertar, Beliſarii illi per multas ætates Romani fuere Patricii & Conſules; qui tandem, ob invaſiones Gothorum, Hunnorum, Longo- Plantin. in Helvet. nov. & antiq. pag. 321. bardorúmq;, in tutiora *Valleſia* (Germ. Wallis aut Walli-ſerland/Galli *Valley* aut *Valez* vocant) loca, montibus veſtita, ſeceſſionem fecere, *Valliſii*, ſive *VValliſeri*, & *Velſeri* poſtea dicti. Literis teſtata ſunt omnia, quas *Johannes Bartholomæus Velſerus*, Imperatoris Ludovici V. Bavari, Conſiliarius, & Argentinenſis Eccleſiæ Canonicus, in Comitiis Spirenſibus, A. C. 1336. ad hunc ipſum Cæſarem ſcripſit; pro vetuſtisſimæ Familiæ ſuæ gloria ac dignitate non rogans ſolùm, verùm etiam obſecrans, ut Germanicam libelli verſionem ſigillo annuli ſui confirmaret; quē auctoritate ac juſſu ipſius Imperatoris, Stephanus Colonna, Summi Pontificis tunc Vicarius, & Cardinalis, ex omnibus inſtrumentis, tabulis, literíſque publicis ab A. C. 545. usq; ad *Johannem Velſerum*, Joh. Bartholomæi fratrem germanum, omni cura & diligentia complexus eſt: Hunc verò idem Bartholomæus, A. C. 1327. Romæ Latina veſte primùm induerat, cū Ludovicus Imp. præſente officio Palatino in regia Romana temporibus illis degeret. Id ipſum

roboravit *Emmanuel Velſerus*, Baſilienſis Eccleſiæ Canonicus A.C. 1071. à Burkhardo Epiſcopo ſollemniter conſtitutus, epiſtola ſua ad fratrem *Octavianum*; agitata inibi mentione de *Carolo Beliſario*, qui una cum conjuge *Paula Vrſina*, Valleſiam verſus, ad Rheni fontes, A.C. 620. ex urbe Roma, ob ſævisſimos & violentisſimos in omnem Nobilitatem Longobardos, exemplo aliorum, egreſſus eſt. Sæpe etiam majores, in tabellario ſuo, *Philippi Valliſeri* meminere, qui Caroli M. gratia, inter ſubſidiarias Germanorum cohortes, floruit: Cadaver ejus conditorium accepit in Cœnobio Diſertinenſi, cui Otto I. Imp. in Ducatu Alemanniæ, Comitatu Hattonis, & provincia Rhætiæ Curienſis multa donavit: Poſteri vero ſacra etiam ſepultura in Monaſterio *Campidona* (quæ urbs Germaniæ in Algoia eſt, vulgò *Kempten*) honorati ſunt.

Fort. Sprecherus lib. VII. Pallad. Rhæt. pag. 196. & ſeqq.

Caput ac fundator Equeſtris hujus proſapiæ fuit FRANCISCVS BELISARIVS, qui circa A.C. 564. *Antoniam, Pompeji* filiam, ſororis Anaſtaſii I. Imp. conſobrinam, in matrimonio habuit; duobus filiis *Petro* & *Carolo* auctus: Quorum ille uxorem accepit *Mariam Colonnam*, Mediolani decedens ſine prole; *Carolus* verò is ipſe eſt, qui ſeceſſum montium (ceu diximus modò) dilexerat, ſepultus in agro Sedunenſi, ubi arcem Valeriam cum ſuis longè poſſedit.

Sed cur tam diu OCTAVIANVM VELSERVM, Julii, Doctoris Generoſisſimi (de quo plura ſumus dicturi) filium, ceu *primum Auguſtanæ Civitatis Patricium*, commemorare ſuperſedeo? Sive enim paternam originem, ſive conjugis nobilitatem penſiculatius æſtimemus, laude ſua certè privandus non eſt: Matrimonium ejus tenebat *Sibylla VVildeccia*, veterrimæ apud Bavaros Nobilitatis fœmina: Sive animo luſtremus officia, Conradi Franconiæ Ducis Conſiliarium, Auguſtæ Capitaneum Reique militaris Curatorem fidisſimum fuiſſe intelligimus. Fatis idem conceſſit A.C. 1074. ritè completis ibi ad tumulum ſollemnibus.

Jam quis inter *primos* urbem *Norimbergam* initiò habuerit, protinus exequamur: JACOBI nomen in proclivi eſt, qui A.C. 1493. ardore quodam ſe ad hanc civitatem rapiebat; dum ita canente Læto, Cimbrico vate doctisſimo, & Academiæ Hafnienſis Profeſſore olim clariſſimo,

Lib. II. Noribergicorum, pag. 31. Francof. a. 1574

In-

Interea variis urbs fortibus auctior altè
ſurgit, & extenſo protendit cu'mina muro:
Contrahiturq́, virûm numerus, quibus æmula magni
pectora ſucceſſus totas implere cohortes,
urbanáſq́, habitare domos, & tecta laborant.

Mirum, niſi integerrimum Virum priſca ac venerabilis Reipublicæ hujus facies invitavit: Magna laus, honeſta ratio. Nobilitatem ſine probro actam civitati noſtræ conſultò & de induſtria intulit, ob ipſam morum ſimilitudinem, quæ in aliis nos delectat: Imaginem, credo, illorum temporum vidit in rebus ſuis. Velim, nolim, in lætisſimi Poëtæ de Norimberga verſiculis cedro dignisſimis adhuc hæream, neceſſe eſt: Eundem ad teſtimonium rurſus iterúmque citare quis vetet, qui *egregiam prorſus Rempublicam* oculis animiſque noſtris ſubjecit:

- - - - - - - - Honeſtis Ibidem, pag 33. & 34.
quæ legum morúmq́, modis compoſta labantis
jam paſſim virtutis opes, ſecliq́, vetuſti
integritatem animis & agendi more reducit.
Unica, quæ mundo jam lucem præbeat, hanc ſi
quis tamen aſpicere, & complecti pectore lucem
vellet, & optandos animis inducere motus.
Principio conſenſus enim ter maximus illis
in ſua lucra manet: Lucrum ReſPublica vera
definit bonitate; ubi non injuria, non vis,
non quemquam damno fraus circumſcribit inani.
Aſt animis quæ recta colit; operáſq́, beatis
promovet officiis, & mutua commoda firmat.
Omnis in hoc conatus abit, quo quiſq́, ſecundis
utatur vita propria in certamina votis;
& nusquam alterius quæ ſit fortuna, moretur:
Cui nunc penè malo totus vacat orbis, ubi omnes
omnibus invideant; nec quenquam excellere quisquã,
aut præſtare velit: Tantum improbitate malóq́,
peccatur genio, & ſtudiis peccatur acerbis.
HAS DAMNAT NORIBERGA VIAS: hæc
monſtra luémq́,
peſtiferam tota virtutibus arcet ab urbe;
& commune bonum officiis molitur honeſtis.

Hactenus laudator ille temporis acti, qui dixit tanquam in Platonis πολιτείᾳ, non tanquam in Romuli fæce ſententiam.

tiam. Hinc audire mihi videor monentem, & auribus meis inſuſurrantem Jacobum illud auctoris Thebaidos:

Act.II.v.9. *Ego ille ſum, qui ſcelera committi vetem;*
Ego ſum magiſter juris, ac moris probi.

Quare etiam adjutu Dei optata proceſſére; præſtitit enim divinus favor Nobiliſſimam atque optimam uxorem, in ipſa urbe Norimberga, *Ehrentrudem Timmeriam*; neque Is à conjugio ſic abhorruit, ut quidquam libero lectulo negaret eſſe jucundius: Sed ſicut agros imber ubertat, ita cœli benignitas tanta erat, ut fertile conjugii ſolum impenſam coloni laborémq; magno fœtu remuneraretur. Ex Ehrentrude enim *filios ſex, & filias undecim* tulit: *Johannem, Jacobum, Antonium, Sebaſtianum, Gabrielem, & Ludovicum*; de cætero *Catharinam, Annam, Vrſulam, Helenam, Magdalenam, Ehrentrudem, Apolloniam, Barbaram, Brigitam, Felicitatem*, alterámq; *Brigitam.* Tantum verò abfuit, ut re uxoria impeditus, religioni minus vacaret; ut potius de ſacris æque ac privatis ædibus ſuis maximè ſollicitus eſſet: Quoties enim ipſe in Sacello Sanctiſſimæ Dei Genetricis nomini dicato, res divinas facio, toties Aram principem grata & humili

Gen.xxxv, 7. mente ſuſpicio; quam Jacobus ille, Patriarcham (ut autumo) imitatus, glorioſiſſimè & magnificentiſſimè confecit: Nam fornicibus cælatis, auro, vitro, colorúmque pulchritudine inſtructa eſt egregiè; & picturis miris veterum artificum circumſecus variegata: Vt multos etiam apud nos Polygnotos & Parrhaſios fuiſſe, quivis unus facilè intelligat. Dignum profectò opus, quod ſartum & tectum, ut ajunt, ab omnique incommodo, ruina, detrimento ſincerum integrúmque conſervetur! Digniſſimus ſanè Evergeta, cujus gloria vivat per omnem ſeculorum memoriam; perpetuámque obtineat ævitatem! Atque haud ſcio, an vaſa, reditus, ſacráque veſtimenta proferre neceſſe ſit; hæc enim liquent. Manum erogandæ ſtipi non ſolùm porrigebat, ſed pia & recta voluntate donum pauperibus ponebat, quod ſingulis crucifixi Servatoris noſtri diebus, in domo *Velſeri Senioris*, precibus Deum percolentibus dabatur: Verum citius Is vivere deſiit, quam benè facere; fato perfunctus A.C.1544. & in cœmiterio, ad templum S. Johannis, molliter ſitus. Ne multa; nomen Ejuſdem in urbe noſtra maximè viruit, & quodam flore virtutis ita exarſit ac ferbuit, ut apud Nobi-

lisſi-

liſſimas gentes hodienum eniteſcat; & in Illuſtris hujus Reipub. ſanctiſſimo Conſilio ſententiam perpetuò dicat.

Jam verò quis vel diſertiſſimus Familiarum clarisſimarum multitudinem explicet, quas maximè VELSERI propinqua cognatione, affinitate, aut neceſſitudine aliqua attingebant? Cæſar Auguſtus, cum cenſorem ageret, cenſoriam auctoritatem ſuam contra Romanum Equitem uſurpavit; qui contra legem matrimonium recuſarat. Conjugium tolle, deſinet eſſe, cui cœli & elementa, & quicquid in natura usquam eſt rerum, famulentur: Ruent inſuper familiæ, urbes, reſpublicæ, exercitus; quæ hominum conſtant collectione & numero. Ipſæ res rationis expertes paris conjugii ideam præ ſe ferunt; arbor arborem, frutex fruticem amplectitur; LILIA LILIIS gaudent! Horrent à ſolitudine feræ, cum leone leæna, cum ovibus dux gregis aries ambulat: Jam pridem concidiſſet imperium illud Romanum, niſi Pompilios, Brutos, Horatios, Scipiones, Fabios, Catones generoſisſimæ matres edidiſſent. ITALIAM inſpicientibus occurrunt gentes fulgentiſſimæ, *Pompeja* ſcilicet, *Colonna, Vrſina, & Colatina*; ex hac enim *Philippam* duxit uxorem *Ottorgius*, qui terræ redditus fuit A. C. 749. in S. Mauritii monaſterio, ſuperioris Valleſiæ. Dicámne modò de HELVETIA? neq; hæc Beliſariis ſua denegavit conjugia: *Philippus* enim, Ottorgii F. Miles fortiſſimus *Annam de Rapoltſtein*; *Antonius*, Philippi F. *Kunigundam ab Haſelen*, haud procul à Bulavv, agri Tigurini oppido, ad fluvium Glattam ſito; *Julius*, Antonii F. Vir altus & excellens, magno animo, verè fortis, & infra ſe omnia humana ducens, *Catharinam à Romanshorn*, Caſtoris ac Pollucis, hoc eſt, Octaviani & Emmanuelis fratrum matrem feliciſſimam; & *Lucas Velſerus*, Paulli F. Octaviani N. *Eliſabetham à VVartenſee*; item *Bartholomæus*, Seifridi F. *Margaretam VVilſenbergeriam*, conjuges domum feliciter duxerunt. Neq; diutius ſilere de ſe patitur BAVARIA, perfectæ cumulatæq; Nobilitatis officina: In medium ergò prodeat *Leonora VVildeccia*, conjux *Philippi Velſeri*; & *Maria de Schembach*, Antonii Barth. F. ſocia; nec non *Chriſtophorus à Moſau*, maritus *Eliſabetæ Velſeriæ*; ſuccedant *Catharina Pertina*, uxor Bartholomæi, Conradi F., memorabilis *Radigunda Selmannia*, quæ *Bartholomæo*, Johannis F. Bartholomæi N. A. C. 1336.

deſponſata fuerat; quo unico Velſerorum familia, quaſi fato labefactata, firmiter fulciebatur. *Nicolaus Abendorferus*, Nobilis Bavarus, *Catharinam* quoq; *Velſeriam*, & *Antonius à Scharpfenberg Eliſabetham* matrimonio ſecum junxere: *Emmanuel Velſerus*, Hieronymi F. (quid enim ceſſo Nobilitati nomen ſuum reddere?) *Brigitam* duxit *Tauffkirchiam*; & filius Hujusdem *VVilhelmus Georgius* à Meitinga, Ferdinandi II. Imp. nec non Caroli ac Leopoldi Archiducum Auſtriæ quondam Conſiliarius, *Suſannam Metzgerin*, in matrimonium aſſumſerunt. *Joh. Erneſto Rambsbeccio*, in Rohrenfels, ad Neoburgum conjunctionem filiæ ſuæ *Catharina* ſpondebat *Joh. Lucas Velſerus*: Quemadmodum & *Chriſtophorus Erlabeccius*, ad Danubium, haud procul à Neoburgo, *Annam Mariam*, *Joh. Jacobi* filiam, nuptiis ſibi adjunxit. Quid *Sebaſtianum Crantzium*, in ipſa FRANCONIA Nobili genere natum, & *Juliana Maria* (quæ *Antonii Velſeri* filia fuit) maritum; quid Martham, *Caroli de Schernberg* maritam, commemorem? Quid Nobilitatem SVEVIÆ proferam? *Anna Velſeria* in manum *Seb. Ambergeri* convenerat, *Catharina Joh. à Blindheim*, *Eva Hieronymo à Richtenberg*, & *Afra Joh. Paulo Truchſes*, locabantur; Prætera *Seifridus Velſerus* pater *Annam Spathiam*, dein *Seifridus* filius *Martham ab Eberhartvveiler* in matrimonium adſcivère. Quod ad eum finem memoravimus, ut prudentiores intelligant, quæ digna ſcilicet cauſſa fuerit, cur Carolus V. Imp. Velſeros, nunquam ſine ſingulari à nobis honore nominandos, A. C. 1525. Imperii Romani ſexto, cæterorúmque Regnorum decimo, Madriti, Nobilibus, *Francis*, pariter ac *Svevis* exæquare voluerit, præceperitque. Quæret fortaſſe quiſpiam, nullæ igitur regiones aliæ Illorum coruſcant Nobilitate? In SILESIA utique *Joh. Georgius Velſerus* primò quidem cum *Suſanna ab Adelſpach*, Henrici a Lagavv, fratris Epiſcopi Vratiſlavienſis, ſummique Principatus Neiſſenſis Præfecti vidua; poſtea verò cum *Eliſabeta Schyroſtzkia*, *de Schyrof*, connubio coivit; & Nobiliſſimum Schädervvizenſe prædium, in circulo Niſſæ ſitum, per omnem ætatem coluit. Neq; verò STIRIA ignobilior erat; inde enim *Paulus Velſerus Eggenbergeriam*, item *Henricus Eliſabetham*, gentis ejuſdem dominam, acceperunt. Ponamus nunc nobis ante oculos terras Hiſpano-Belgicas: *Antonius ab Hojo* conjugem ſibi

elegit

elegit *Suſannam*, Felicis filiam: *Otto Velſerus* animum ad *Catharinam Baillincourt, de Varlet*, ex Arthesiâ ortam, appulit: Cum *Carolo Velſero de Stepperg* maximis vinculis propinquitatis non ſolum conjuncti fuere *Baillincourtii*, verùm etiam *Vignacourtii, Bernencourtii, Fontaines, Ghiſtelli, Habarcæ*, alii. Familiam igitur Velſerianam flumini rectè aſſimilavit carminum gloria præcellens *Joh. Chriſtianus Keckius*, Durlacenſis Conſiliarius, dum ait: In Nupt. Dn. Dan. Velſeri & Reg. Kochiæ.

Tale tot à ſeclis, ipſáq; ab origine Patrum,
qui tenues ſtruxere lares, auctore Quirino,
quos EQVITES orbis coluit poſt Roma ſubactrix,
VELSERI gens flumen agit. Tot crevit in undas,
prodiga diviſi tot in amnes exiit alvei,
tot Procerum Regúmq; domos penetravit, & aulas.

Pergit poëta diſertisſimus, atque inſequitur longius, eadem rurſus iterúmque uſus ſimilitudine;

Prorſus ut ignota (tanta eſt diſtantia fontis)
è ſcatebra fert Nilus aquas, ſeptemplice curſu,
par tamen usq; ſibi; nec aquarum copia deſit,
aut minor eſt fluvius, quamvis tot in oſtia ſciſſus:
Sic VELSERORVM latè ſata pignora terras
FRANCONICAM SVEVAMQVE replent, &
fertile ſtemma,
longinquum incertæ quod fecit originis ævum.

Certè Dei conſilio & providentia, qua mundus adminiſtratur, inter Familias octo veterrimas primam ſervavit (Zeilero teſte) *Velſerorum*, una cum cæteris, *Ilſungorum* Mich. Praun. lib. *Rehlingerorum, Hörvvarthorum, Hofmeyerorum, Langmänteliorum utriusq; lineæ, & Ravenspurgerorum*, cum de Famil. Civit. Imper. cap x. anno 1538. à rebus humanis Auguſtana Nobilitas abire pag. 99. prorſus videretur. Jam verò omnis illa Claritudo conjugium PHILIPPINÆ maximè conjunctum habet: Duxerit ſanè Marchio Saluſtiarum puellam ruſticam Griſelidem: Inciderit quidem Bohemorum Dux Vldaricus à venatu revertens, in puellam ruſtici cujusdam hominis filiam, linteolorum tunc ſordes ad fontem eluentem: Erici Sueciæ Regis matrimonium tenuerit Catharina, lictoris filia: Apage iſtas à fulgentisſima Viragine noſtra; quid Decad. ix. Obſerv. enim huic negotii, Piccarte politisſime, cum plebeja fæce Hiſtorico-pol. cap. I. ſellulariorum? Poteſtne perſonarum major eſſe diſſenſio? Benè ac prudenter Comicus: *Divortunt mores virgini longè ac lupæ!* Quid ad Heroinam illam lex Julia & Pa-

pia Poppæa, de ſponſa videlicet, *cujus pater materve artem ludicram facit, feceritve?* Velſeros cogitaſſe oportuit, quos Carolus M. Otto I. & Carolus V. ſummo loco, ſummóq; genere prognatos, ob tot virtutis & induſtriæ ornamenta, (his enim generoſisſimis Viris fortia facere ac pati tam proprium fuit, quàm lucere Soli) æternùm Nobiles eſſe juſſerunt. *Franciſci* (neque *Antonii*, per errorem iſtorum, qui ſciunt, quod neſciunt) *Velſeri*, Baronis à Zinnenberg, filiam; *Caroli*, Burgavienſis Marchionatus Gubernatoris, ſororem Illam fuiſſe, conſtat inter omnes. Sed benè habet, quod omnium noſtræ memoriæ Philoſophorum acutisſimus, *conjugium legitimum* fuiſſe judicat: *Andreas alter filius*, inquit, *ut in collegium Cardinalium cooptaretur, à Gregorio XIII. facilè obtinuit; quodſi pro conjugio legitimo Pontifex non habuiſſet, facturus id ſanè non fuiſſet; cùm Cardinalitius honos non niſi ex legitimo matrimonio procreatis attribui ſoleat.* Thuani, quem ſecutus eſt, narrationem in medium quoque afferamus: *Romæ*, ait, *quod inter Germanos ducitur contubernium, pro legitimo matrimonio reputatum eſt; propterea quod accedente Eccleſiaſtici ritus auctoritate id contractum eſſet.* Placet omninò inculpatum Martini Cruſii teſtimonium, quod Illi ultrò denuntiavit: *Oeniponte April. 24. inter 4. & 5. horam pomeridianam die Dominico S. Georgii, Illuſtrisſima Herois PHILIPPINA, ex genere Auguſtanorum nobili & clarisſimo nata: Cujus incomparabili pulchritudine captus Serenisſimus Archidux Auſtriæ FERDINANDVS, anno 1548. in Comitiis Auguſtanis, conjugio ejus carere non potuit.* Νικᾷ δὲ καὶ σίδηρον καὶ πῦρ, καλή τις οὖσα, *ut Anacreon ait. Celebravit eam oratione prolixa* Georgius Roner, *V. J. Doctor (Raimundi Roneri, affinis mei, civis Vlmenſis, frater) jam dicti Archiducis Conſiliarius.* Funebris verò Orationis illius, quam ipſemet vidi legique, titulus oſtendit, ſcriptam fuiſſe *in obitum Serenisſimæ Principis ac Dominæ D. PHILIPPINÆ, Serenisſimi ac Potentisſimi Principis ac D. Domini FERDINANDI, Archiducis Auſtriæ, &c. Ducis Burgundiæ, &c. & Comitis Tyrolis &c. Conjugis dilectisſimæ.* Acceſſere Dialogus & Epitaphia quædam, eidem Serenisſimæ Principiſſæ inſcripta, hoc ipſo auctore. Nuncupavit is eandem Orationem ſuam *Reverendisſimis, Illuſtrisſimis & Amplisſimis Principibus ac Dominis, Domino ANDREÆ Car-*

Sub. fin. Lib. 71.

Part. III. Añal. Suevic. lib XII. fol. 773.

Valent. Schönigk imprimebat Aug. Vindel. Anno 1580

Cardinali de Auſtria, ac Domino CAROLO, fratribus Germanis, Sacri Romani Imperii Marchionibus in Burgavia, Landgraviis in Nellenburg, & Comitibus in Hochenberg &c. hoc eſt, duobus filiis Philippinæ, genetricis defunctæ. Mittamus nunc ſaltim in compendium Juris atque eloquentiæ conſultisſimi Viri verba, quæ maximè conſervanda putamus: *Fuit hæc,* ait inter alia, *clariſſima Princeps noſtra virgo glorioſa, & ILLVSTRI GENERE NATA, atq; ab ipſis incunabulis in fide Chriſti benè informata & inſtituta... Poſtquam verò pubertatis annos eſt egreſſa, tum mira & eximia fuit pulchritudine, támque excelſo animo, & tam ſingulari prudentia, tantisque laudibus probitatis, pudicitia, & modeſtia ornata, ut maximus Reip. Chriſtiana Princeps, Sereniſſimus D. Ferdinandus, Archidux Auſtria, EAM SIBI MATRIMONIO COPVLARE NON DVBITAVERIT.* Et poſt nonnulla: *Dominum ac MARITVM ſuum caſto & CONIVGALI amore ſemper eſt complexa.* Super hæc venuſtatem muliebrem, membrorum compoſitionem, omniúmque conformationem lineamentorum, quàm ingenuè, quàm ornatè in aſtra ſuſtulit? *Si ad exteriores,* inquit, *corporis dotes quis reſpicere velit, quis non in illa inſignem & admirandam corporis pulchritudinem celebravit? Quis non in Principe noſtra plus quàm heroicam totius corporis ſpeciem, procul etiam Principiſſam oſtentantem, laudavit? Quis non eximiam illam & decentiſſimam proceritatem & ſtaturam talem, qualis tantam Principiſſam decet, prædicavit? Quis non inſignem capitis honorem, quis vividum oculorum vigorem, regiam oris dignitatem, cum amabili quadam venuſtate pariter ac majeſtate temperatam, ſumma cum jucunditate non inſpexit? Ut mihi planè in hanc Principem noſtram omnia natura mentis & corporis bona congeſta, meritóq; illa vel Sereniſſimis Reginis & Principiſſis,* D. Eliſabethæ, *qua Regi Dacia potentiſſimo,* D. Mariæ, *Hungaria Regi Ludovico nupta;* & D. Leonoræ, *qua Luſitania Regi copulata; imò etiam Beata* Eliſabethæ, *Hungaria Regina, qua Comiti Provinciali Thuringia matrimonii lege juncta fuit, conferenda eſſe videatur.* Cúmque illa perſolviſſet, quæ pulchritudinis erant, reliqua vitæ pariter ac mortis commemoravit: *Quàm providè & Chriſtianè Sereniſſima Domina noſtra mortua ſit, breviter perſtringemus; neq; proferemus in me-*

 dium

*dium, niſi quæ ex hominibus fide dignis accepimus. Cum igi-
tur 14. die Aprilis piiſſima Princeps ægrotare inciperet, ac
23. die dicti menſis Aprilis adverſa valetudo magis ma-
giſq; augeretur, deceſſit infra quartam & quintam horas
pomeridianas, die 24. menſis Aprilis, in die Dominica, qua
celebratur feſtum S. Georgii Martyris, anno Salutis hu-
manæ M.D.LXXX.* Exequias Illius idem Ronerus ver-
bis cohoneſtavit ſequentibus : *Corpus mortuum triduò
(nî fallor) cunctis cujuscunq; & quantumvis infimæ ſortis
hominibus paſſim (priusquam ſarcophago includeretur)
palam ut conſpiceretur, permiſſum. Poſthàc lignea ciſta,
ſtagneo ſarcographo obducta, incluſa, ſepulta eſt honorificè,
& ſolenni pompa 29. die dicti menſis Aprilis Oenipo̍nte, in
Capella S. Crucis templo & monaſterio amplisſimo contigua,
à Sereniſſimo ac Potentiſſimo Principe & D. Domino Fer-
dinando, Archiduce Auſtriæ, &c. ſumtuoſiſſimè conſtru-
cta.* Nec poſſum mihi temperare, quin majus etiam epi-
taphium, proſa oratione conceptum, ſtatim ſubnectam;
nam recte Cato apud Ciceronem de Senectute teſtatur,
ſe legendis ſepulcris in memoriam redire mortuorum:
*Sereniſſima Princeps ac Domina, D. PHILIPPINA,
Marchioniſſa Burgoviæ, Comitiſſa Provincialis de Nellen-
burg, & Comitiſſa in Hochenberg, &c. Serenisſimi & Po-
tentiſſimi Principis ac Domini, D. FERDINANDI, Ar-
chiducis Auſtriæ, Ducis Burgundiæ, Brabantiæ, Stiriæ, Ca-
rinthiæ, Carniolæ, Luzenburgiæ & VVirtenbergæ, Land-
gravii Alſatiæ, Principis Sveviæ, Comitis Habspurgi, Ty-
rolis, Goriciæ, & Sorretis in Kyburg, Marchionis S. R. I.
in Burgovia, Domini Marchiæ Sclavonicæ, Portus Naonis
& Salinarum, SVAVISSIMA DILECTISSIMA-
QVE CONJVX; quam benigna DEI manus ex iſta
fragili & caduca rerum humanarum conditione, non diutius
calamitoſis & tumeſcentibus ærumnarum procellis vexari
volens, fœliciter eripuit: Deceſſit ex mortalis hujus vitæ
lugubri & navifrago pelago, ad portum æternæ ſalutis, An-
no Domini 1580. menſe Aprilis 24. die, circiter horas
quartam & quintam pomeridianam, in ipſa die Dominica,
qua celebratur feſtum S. Martyris & Equitis Georgii. Se-
pultum eſt autem magnifico Mauſolæo, in hoc Sacello, à præ-
fato Sereniſſimo D. Archiduce ſumtuoſiſſimè conſtructo,
quod idem D. Archidux D. Mariæ Virgini devotiſſimè de-
dicavit, ac in honorem ejus, per Reverendisſimum in Chri-
ſto*

FERDINANDUS. DEI. GRATIA.
ARCHIDUX. AUSTRIÆ. DUX.
BURGUNDIÆ. COMES. TIRO
LIS. PHILIPPINÆ. CONIUGI.
CHARISSIMÆ. FIERI. CURA
VIT. OBIIT. XXIIII. MENSIS.
APRILIS. ANNO. SALUTIS.
MDLXXX.

ſto Principem ac Dominum, D. Joannem Thomam Epiſcopum Brixienſem, Anno 1579. proximè elapſo, in ipſa die Conceptionis Deiparæ Virginis Mariæ, quæ erat 8. menſis Decembris, conſecrari fecit; cujus defunctæ Principis anima in æterna pace quieſcat. Amen.

Neq; abs re fuerit, ipſum hoc loco monumentum, accuratè æri inciſum, integra fide ideò exhibere, ne Illa, quæ viventium oculis morte ſubtracta eſt, oblivione etiam cordibus ſubtrahatur: Id enim, nomine ipſo nos admonens, ad memoriam magis ſpectare debet poſteritatis, quàm ad præſentis temporis gratiam; cujus mutationes viciſſitudinésq; dudum cognovimus. Eadem ſolitæ inſcriptionis verba, quibus mortalitas iſta depicta eſt, oculis legentium Merianus quoque, in Topographia Provinciarum Auſtriacarum, integra fide ſubjecit, & formam totius ſepulchri miſit expreſſam; de cætero unita ſepultura ibidem PHILIPPINÆ conjugi FERDINANDVM maritum ad latus fuiſſe datum, diligenter ſubindicavit. Jaſonis vocem ſuam feciſſe tunc viſus eſt Ferdinandus:

Comit. Tyrol. fol. 141. a.

Reſtat, ait, charas humus hæc non dividet umbras.

Val. Flacc. lib. V.

Quid multis? CONJVGI CHARISSIMÆ FIERI CVRAVIT. Marmor ipſum teſtor, quod loquitur veritatem: Idem præterea Roneri fatentur epitaphia, & *generoſam*, nec minus *illuſtrem* Conjugis defunctæ confirmant Nobilitatem.

- - - Jacet hoc tumulo PHILIPPINA potentis
Auſtriaci FERNANDI Principis INCLYTA CONJVNX,
Sueviacæ fuerat quæ quondam gloria gentis,
Herois clemens, ILLVSTRI STEMMATE NATA.

Et poſt nonnulla:

Sic obiit quondam PHILIPPINA piiſſima Princeps,
Quæ fuit Auſtriaci FERNANDI Principis uxor,
Herois ſapiens, GENEROSO STEMMATE NATA.

Nunc aliud quoque elogium ſequitur:

Quæ licet ILLVSTRI fuerit de STEMMATE NATA,
Digna Ducum thalamis, digna Jovisq; thoro;
non tamen illa fuit pol facta ſuperbior unquam,
aut unquam criſtas extulit illa ſuas.

An

An verò nunc de Nobili matrimonio quidquam omiſſum? non opinor: velut ex abundanti tamen adjiciam *D. Jacobi Menlii* teſtimoniū, qui *uxorem priorem* vocat *Illuſtriſſimā DominamPhilippinam*, eamq; *in matrimonio cū Archiduce Ferdinando 24. & eò amplius annos vixiſſe* memorat. Neq; veritus eſt *Didacus de Lequile*, Concionator & Hiſtoriographus Aulicus, in Domo ſua Auſtriaca, quam in partem Proceres, quod erat ſcripturus, acciperent; dum de matrimonio Ferdinandi II. Archiducis Auſtriæ, (cognomēto *Hilaris, Heroici, Splendidi, Magnificiq;*) Cæſaris Ferdinandi I. alterius poſt Maximilianum II. Imp. geniti, illud cūprimis hunc in modum annotavit: *Vxorem priorem duxit Illuſtriſsimam DominamPhilippinam ex Nobili & Patricia Velſerorū Auguſtæ familia. De anno hujus prioris matrimonii turpe mendum apud Kilianum; eſt enim ibi 1530. & tamen Ferdinandi nativitas contigit 1529. die 14. Junii, in oppido Lintz. Itaq; comperta in hoc conjugio tria: nempe, thori maritalis duratio, proles, & Philippinæ extinctio. De primo & ſecundo idem Menlius: Vixit prima uxor, cum conjuge Ferdinando, 24. & eò amplius annos, liberis ex conjuge relictis Cardinale & Marchione. De tertio in errore eſt ejusdem Menlii typographus, qui obiiſſe Philippinam anno 1550. aſſerens, annos 30. minus poſuit; exſtinctionem etenim ejus, prout in lapide ſepulchrali, excellenti manu, & ab eadem, quæ Maximiliani I. Imp. Mauſoleum effecit, ſculpto legi his verbis:* Ferdinandas Arch. Auſtr. Dux Burgundiæ, Comes Tyrolis, Philippinæ Conjugi chariſſimæ fieri curavit. Obiit 24. menſ. Aprilis, anno ſalutis 1580. *Quas verò hæc pulchra mulier Viro ſuo peperit proles, thori imparilitatem minimè imitatæ ſunt; & aliis contentæ, multa cum honeſtate Archiducali titulo abſtinuerunt. De primogenito Cardinali, qui creatus à Gregorio XIII. electioni Sixti V. Ordinis Minorum interfuit anno 1585. ut habetur ex vita ipſius Pontificis, à Cicarella conſcripta, (niſi fortè de Cardinali patruele Alberto loquatur auctor) quiq; Princeps fuit, ac Prælatus pius, ac commendabilis, hæc breviter indagavi. Andreas Cardinalis ab Auſtria titulo S. Mariæ Novæ, Epiſcop. Conſtantienſis, & Brixinenſis, ac Adminiſtrator Murbacenſis, Gubernator Belgii: Priorem Epiſcopatum adeptus eſt a. 1590. poſteriorem 1591. Provincias Belgicas adminiſtravit 1598. & a. 1599. diſceſſit de vita.* Hæc ex libro MS. ubi mox ſubdit auctor de fratre: *CAROLVS ab Auſtria, Marchio Burgovia, duxit uxorem Sibyllam, VVilhelmi*

Lib. de Major. D. Maximiliani II. Imp. ſepulchris &c. pag. 85 b.

Part. III. Excurſ. VII fol. 362. 363.

helmi Juliæ, Cliviæ, Montium Ducis filiam, Joh. VVilhelmi ſororem, multis rebus in Belgio, & per Hungariam fortiter geſtis digna patre ſoboles, & dignus gente. Dolendum ſanè, quod *ambo ſine liberis extincti* ſint, velut infinita poſteritate digniſſimi: Gloriam certè maximis in orbem Chriſtianum meritis, præſtantisſimisq; rebus geſtis conſecutus eſt CAROLVS, reverà nominis ſui Princeps: Sunt fata Ipſius verbis difficiliora. Quare cum inopi ſtylo, & infacundus ſim, in eorum enumeratione tantùm verſabor, dulcedine quadam gloriæ Velſerianæ commotus, quæ Viri fide digniſſimi oculis uſurpata, manúq; deſcripta, in Güntzburgenſi diæta *(Güntzburgum* enim Burgoviæ oppidum, veteribus *Guntia* vel *Contia* dictum, Caroli regia fuit) ex ordine leguntur, quem ſequar; integram inſcriptionem, enumeraturus fidiſſimè.

P. Joh. Gäs in Arboreto Geneal. fol 9. b.

CAROLVS II. Marchio Burgoviæ XVI. Landgravius Nellenburgi, Comes in Hochenberg, Dominus Veldkirchii, Bricantii & Hoheneccii.

CAROLVS, & ANDREAS Cardinalis, filii FERDINANDI SECVNDI, ex Philippina, antiqua juxta ac nobili Velſerorum familia orta, quam ſibi ob eximiam formæ elegantiam, animi indicem, rarásq; virtutes, propter quas Principibus perſonis, cæterisq; inſigniter commendata fuit, eásq; memorabili & perſancto fine comprobavit, invitis Parentibus & Fratribus matrimonio junxit, eiq; nihil ad tantam dignitatem defuit, præter cæcam fortunam. Quare filii pacto a Parentibus inito, poſſesſione paterna privati, Marchiones Burgoviæ declarati ſunt; Carolúsque poſt multa impedimenta exploratam & comprobatam fidem & patientiam, variámq; Sereniſſimæ Domui in rebus arduis fidelem præſtitam operam, tandem Anno Domini 1609. cùm id ipſum Anno 14. à parentum morte omni cura ſollicitasſet, in Marchionatum cæterásq; ditiones immisſus eſt. Hic Patri
„ *Ferdinando in omnibus heroicis virtutibus, æquè ac in forma*
„ *& viribus æmulus, adultiore & toroſis lacertis robuſtiore*
„ *adoleſcentia, ſtudium variorũ exercitiorũ amplexus, equos in gyrum circumegit, palæſtram exercuit, multa luctatus eſt arte, ingentis ponderis ſaxum jactavit, ferreum jaculatus eſt vectem, & omnis generis equeſtria ludrica cum mira*
„ *dexteritate & robore edidit; quin & tum, & progrediente*

tem-

tempore Dianæ ſtudioſus cultor altiſſimos & quaſi inacceſſos montes, horridáſq; ſylvas venationis & exercitii cauſſa non exiguo cum labore & periculo peragravit; iisdémq; ſæpius octiduo integro immoratus eſt. ,, ,, ,, *Sacra loca longè diſtantia, ob æterni Numinis Divorumq; Ejus piam venerationem longis itineribus pedibus adiit. Ætatis vigore florentem Caroli V. Patrui magnum * ad exercendam militaris operis diſciplinam extimulabat. Totum igitur militiæ addictum primo Hiſpaniarum Rex Philippus II. legioni Germanicæ quinq; millium ſummo Tribunatu honeſtavit, quam ad Alexandrum Farneſium, perpotenti claſſe Angliam invaſurum, direxit, evocationem in Germania operientibus mille & ducentis equitibus, ſclopetariis, Regis ſtipendio conductis; ſed conatu irrito Farneſium, montem ad Scaldim obſeſſurum ex Flandria in Brabantiam ſecutus eſt. Violato ab Amurathe III. induciarũ jure, Rudolphus II. Auguſt. Marchionem, ſupremum exercitus Legatum in Croatiam deſtinavit, Jaurino à Sinan Baſſa, Turc. exercit. Imper. obſeſſo, ſummus equitum Magiſter declaratus. Commoratio poſt captũ Jaurinum, (vix Marchione in caſtra appulſo) preſſo, cum aliquot ſuæ Legionis Tyrolenſis in maximo periculo ſuppetias tulit, illúdq; ſua diligentia ſervatum eſt. In Strigonienſi obſidione conflictúq;, iterum equitum Magiſter ſuburbiũ aquarium cum ſuis legionariis & aliis expugnavit, pertinaciámq; Turcarum adeo fregit, ut arcem paulò poſt dederent. Viennam deinde à Cæſare deſtinatus, veritus hoc potiſſimum Imperii propugnaculum obſeſſum iri. Agria à Mahomete III. obſeſſa, & re ad conſerendam pugnam vergente, Marchio eò contendit, & in prælio ſine munere impigram operam navavit; Cæſareanóſq; bis victores, tandem verò Cicalogli Baſſæ impulſu in fugam effuſos ſiſtere, & aciem inſtaurare laboravit. Continuo quaſi decennio tunc temporis rebus bellicis magna cura & induſtria invigilans, multis aliis in locis & pugnis fuit. Sæpius in ſubita & graviſſima pericula incidens, nunquam animum amiſit; ſed, celeriter invento & inito conſilio, ſeſe cum admiratione expedivit, reverſus tandem non abſq; ſingulari cauſſa ad ſua, ſago, quoad res fert, valedicto. In toga ſpirituali militæ operam dat, habétq; conjugem * Sibyllam, Juliæ & Cliviæ Duciſſam, ſine hæredibus, quos Deus Optimus Maximus ex votis fortunet!*

* exemplum

*Aliàs *Iſabellam.*

Multa verba fecimus, neq; ὑπερβολικῶς, ſed veriſſimè locuti ſumus; dum nos cum ipſa Hiſtoria in ſermonem de-

dimus, virtutes ac filios Philippinæ non ſatis dignè proſecuti; ſed noſtram vicem rurſus explebit molliſsima dulcedine carminum memorabilis Keckius:

Quid? quod adorandis complexa Penatibus orbem
juncta PHILIPPINÆ ſolennibus AVSTRIA votis,
non thalamis indigna ſuis hæc ſtemmata duxit?
Salve divinæ ſpecimen mirabile formæ,
Nympha, nec ingenio faciei dotibus impar,
Virtutum ſed luce jubar transgreſſa gemellum!
Te geniti HÆREDES, alter ditione potitus
MARCHIO Burgaviæ, regalis Myſta ſacrorum
Alter coccineo decorarunt ſtemma galero.
Horum equidem breve vita genus de matre profectum
PATRICIA clauſit; ſed adhuc in pluribus extat
ſtirpibus, & ſerum ridet vigor arboris avum
VELSERIÆ, ſuccíq; tenax in ſæcula durat.

Ne *Benigna* quidem *Velſeriæ* memoriam ab hoc exemplo ſeparare debemus, in qua tantus animi vigor, tanta gentis adorea fuit, ut Illuſtris & Generoſiſsimus Dominus ***Albertus à Kolovvrat***, Magnas Bohemiæ veterrimus, pacto matrimonii Illam vinciret. Quid? quod pares cum paribus, veteri proverbio, facilè congregantur; cum ſit ad connectendas propinquitates vel tenaciſſimum vinculũ, generis ſimilitudo: Siquidem Philippinæ fratrem *Carolum* Archidux Ferdinandus, ob egregiam virtutẽ, Lib. Baronis nomine dignatus eſt, in cujus matrimonium Domina *Eva L. Baroniſſa de Schönburg, in Hirſchvverd*, A.C.1560. animo ivit libentiſsimo. Cùmque in alio ſua etiam quemque dignitas delectet, Domina *Rebecca, L. Baroniſſa de Ravensburg* A.C.1571. mulier facta eſt ex viro *Joh. Georgio Velſero*, Archiducis ejusdem Conſiliario intimo. *Rehlingeros & Hörvvarthos* (quibus per affinitatem dudum innexi erant Velſeri) hoc loco commemorare quid opus eſt? maximis enim ſemper auctibus Illi crevere, donec ad ſummum venere, incremento vix relinquentes locum.

Non invitus his ſubnecto INSIGNIA, ne quis ignoret, quantum interfuerit, impigrè ſe periculis militiæ obtuliſſe; & Mercurii induiſſe talaria. Magnos magna decent; quare & Carolus ille Imperator, magna molitus belli ac pacis negotia, PHILIPPVM VALISERVM, Familiæ hujus effulgentis caput fundatorémque, ob illuſtria, in bello Langobardico, merita, maximis donavit privi-

legiis,

legiis, & eximio inſignium ſplendore decoravit; velut lectiſſimum bellicæ Nobilitatis florem. Dedit enim LILIA TRIA, in clypeo & alis, galeæ ſuperimpoſitis, valdè conſpicua, ſed *diviſis utrinq; coloribus*, ita ut altera pars *albicaret, rubente* per vices altera. De his *Mich. Piccartus* in libello, quo Inſignia Gentilitia Familiarum Patriciarum, inclutæ urbis Imperialis Norimbergenſis, eleganti & acuto ſæpè expoſuit epigrammate: Altd. editio a. 1614.

Liliolum *mirare, viden'?* nix *mixta* rubori *eſt*:
Candorem *exornat ſic* pudor *ingenuus*.

Non ergò mirum, ſi hic flos eſt oblectamentum virginum: Quare Theocritus facit Europam carpentem LILIA, & Idon ſuam Donacem inducit legentem hunc florem. Certè hic, ſicuti roſa, *Flos florum* dicitur; tantæq; eſt gratiæ & pulchritudinis, ut Junoni quoque ſit dilectus: Cum enim Jupiter id ageret, ut Alcumenam mortalem (ex qua Herculem ſuſceperat) immortalitate donaret, infantem ſuppoſuit uberibus Junonis, tunc quidem dormientis: Infans ſuctu ſatur ſugere deſtitit, cum tamen è mamma lac adhuc uberrimè ſtillaret. Quicquid ex eo lacte cœlo ſparſum eſt, confecit lacteum circulum; ſed illa pars, quæ terram humectavit, genuit LILIUM, quod colore eſt conſimile lacti: Eſt enim inſignis pulchritudo illius lactei candoris, ſive alboris intaminati; usque eò ut, ſi quidpiam notabili candore viſendum ſit, cum LILIO comparemus. Eſt tamen & *rubens*, ſive *purpureum*, de quo diſcrimine Tertullianus agit, cum nominat utraque LILIA: *Et utriſq; liliis*, inquit, *& omnibus violis coroneris.* Sunt autem purpurea illa, quæ *monſtrificis hominum ingeniis fieri*, & *ita tingi, ut naſcantur infecta*, Plinius tradit. Vix me contineo, quin Philippo tunc florentiſſimo dicam: Clem. Alex. lib. II. Pædag. c. 8. Car. Paſchal. lib. III. Coron. cap. 8. Lib. de Cor. Mil. Plin. lib. XXI. Hiſt. Nat. cap. 5

- - - - *Tibi LILIA plenis*
Ecce ferunt Nymphæ calathis!

Quid multa? Virtus ipſa ſecum æmulatur; quam ob rem nec poſteri ſibi ac ſuis defuere, quo minus dignitatem Majorum velut è veſtigio aſſequerentur. Neq; Imperator deſeruit Imperatorem, ſed quod *Carolus M.* in diplomate ſuo affirmavit, hoc ipſum *Otto M.* rurſus iterúmque confirmavit: *Julium* enim Velſerum, Antonii F. Philippi N. Rei militaris Conſiliarium A. C. 950. cooptavit; ob egregiam virtutem Equeſtri honore A. C. 971. di-

gnatus eſt, *corona* redimens ſcutum, & *caſſide torneamentorum* exornans; ut *flos* ille *coronarius*, ab herbariis ſic appellatus, magis magisque eluceſceret. Caroli poſtremò & Ottonis Auguſtorum diplomata Carolus V. Cæſarea auctoritate ſua roboravit, dignationem Velſerorum confirmatiorem effecit; ita ut immediati Nobiles coram Imperatore tantùm actione conveniri poſſent.

Cic. 2. Fin. *Varietas Latinum verbum eſt*, inquit Tullius, *idq. propriè quidem in diſparibus coloribus dicitur.* Ita Eorundem ſcuta non eodem modo, ſed variè mutata, & aliis conjugiorum inſignibus diſtincta fuere: Poſteri enim ipſius *Bartholomæi Velſeri*, in ſcuto quadripartito, *Felicitatis Granderiæ*, quam gentis ſuæ ultimam ſecundis nuptiis Idem ſibi junxerat, inſignia, gratia ac favore Caroli V. Velſerianis A.C. 1540. ita adſtruxerunt, ut (inſtar Petronii) *roſas, lilia*, violáſque ſociarent:

Emicuere ROSÆ, violaq., & molle cyperon,
albáq. de viridi riſerunt LILIA prato.

Lib. XVI. Geogr. Strabo memorat, Babylonios geſtare ſigillum, & inſigne ſceptrum, in cujus ſuperiore parte eſt malum, aut ROSA, aut LILIVM; ac ſi dicat, tantam támque arctam eſſe inter roſam & lilium cognationem, ut utrum ex his decori & ornamento adſumatur, utique nihil referat. Quippe hi flores videntur à natura ſic ſociati, ut propemodum

Epiſt. ad Salviam. ſint individui; ceu apud Hieronymum: *Jungitur ei germana ROSARVM ET LILIORVM calathus, eboris oſtriq. commercium.* Prudentius deſcribens ſceptrum Sa-

Pſychom. pientiæ, illud ornat *roſis*, quibus mixta ſunt *lilia*, dum ait:

In manibus dominæ ſceptrum non arte politum,
ſed lignum vivum eſt, viridi quod ſtirpe reciſum,
quamvis nullus alat terreni ceſpitis humor,
fronde tamen viret incolumi; tum ſanguine tinctis
intertexta ROSIS candentia LILIA miſcet.

Grande decus Granderiæ innuo, quæ TRIGAM ROSARVM in *albo* campo *rubentium*, cum totidem *liliis* cópulavit. Creſcente fortuna, creſcunt ipſa inſignia: Filius enim haud degener Bartholomæi, *Leonhardus*, quem ſui ſimillimum ex illuſtri Granderiæ matrimonio A. C. 1542. produxerat, prioribus geminis *binos* quoque *malleos*, conjugis ſuæ *Sibyllæ Hemmerlinæ* poſteritati honeſtiſſimè uſurpandos reliquit. Franciſco, Marchioni Burgavienſi *ſex candidas pinnas* (quas Vitruvius acroteria vocat) *in rubris*

ex

ex diverſo *areis* poſitas, jure acceptas referunt; ceu *Carolo Barone* dignisſimas. Deniqe *Lucas* Velſeris ſuis *Vrſulæ Goſenbrothiæ* matris certiſſimá paternæ Nobilitatis argumenta atque indicia, hoc eſt, *bárbatum ſenem, rubró capitis tegumento, & præſidiaria* coloris ejusdem *toga*, quæ pænula videri poteſt, *in cæruleo campo* valdè conſpicuum; ſupremo quoque ſuffragio impetravit.

Sed neſcio, quo pacto ad Inſignia monſtranda devenimus; quamobrem *villas, prædia & arces* (vera ac veneranda priſcæ Nobilitatis Capitolia) à Majoribus dudum poſſeſſas, paucis exponemus: *Chriſtophorus Velſerus*, Bartholomæi & Granderiæ F. nobile prædium *Ambergam*, item *Johannes*, Reipub. Auguſtanæ Duumvir meritisſimus, *Spilsbergam & Ober-Schvvainbach* diu tenuerunt: *Joh. Lucas* in poſſeſſione caſtri *Rorenfels* fuit, quod ad Danubium, non procul à Neoburgo, ſitum eſt: Ibi etiam locorum *Joh. Jacobus* haud ignobilem domum *Steppergenſem* habuit: *Joh. Georgius*, Eliſ. Schyrofzkiæ maritus, hæredium *Schädervvitz* viduæ ſuæ, poſt mortem, reliquit. Convenientem ac dignam hodiernis poſſeſſoribus ſedem, *Neunhof*, quæ olim Nobilisſimæ gentis Geuderorum erat, commemorare quid attinet? Neminem enim latet, opinor, eandem ante hos viginti annos *Sebaldum Velſerum*, Reip. Norimbergenſis Senatorem, dum viveret, Prudentisſimum, ac Scholarcham (ipſum Apollinem teſtor) Eruditisſimum, cum omnibus Regalibus & (verbo Prudentum utar) Pertinentiis, pro Familia ſua, Cujus commodis ſemper velificatus eſt, ab Imperatoria Majeſtate, ceu *fundum proprium*, ab omni clientela liberum, una cum *mero imperio* deportaſſe: Muſarum quondam ſedes hæc erat, quam Pirckheimerianæ *Novenſiles*, ob ſacrum ſibi numerum, hîc viciniæ elegerant. Tunc temporis *Daniel* quoque *Velſerus*, in Incluta Rep. Auguſtana Intimioris Curiæ Senator Fulgentisſimus (pariter unáque cum Nobilisſimo Viro, Joh. Chriſtophoro Ammano) tres ſimul pagos, *Defertingen*, *Harblingen*, *& Neuſes* ab Illuſtrisſimo Comite, Joh. Franciſco Fuggero, in ſolutum obtinuit.

Atque haud ſcio, an plus in poſteris gloriæ, an in majoribus animi fuerit; Melchior enim Adamus hæc memoriæ tradidit: *Velſerorum Familia, in verè Auguſta Vrbe Auguſtana, jam non ab uno ſeculo celebris; eſt una de pri-* In Vitis JC-tor. & Polit. pag. 410.

mariis

mariis opibus juxta & virtutum, doctrinæque eruditæ decoribus præſtans. *A rei nummariæ nervis apprimè inſtructam, vel hoc docet: Quod cum Carolus V. pace cum Gallo facta tranſegiſſet, ut duodecim auri tonnas Rex Imperatori dependeret; Fuggari ac VELSERI tantam pecuniæ vim bipartitò ſe repræſentaturos promiſerunt.* Paullò clarius rem ipſam expoſuit Mart. Cruſius, ceu ſolet:
Part. III. Svevic. annal. lib. XI. cap. 3. & 4. *Hoc anno (1528.) BARTHOLOMÆVS VELSER, & ſocii ſuis impenſis naves aliquot in Hiſpania armarunt; & in novas inſulas occiduas emiſerunt. Ubi in confiniis Peru magnam, ac divitem regionem invenerunt, VENEZUELAM nominatam, aut VENETIOLAM: Quam, conſentiente Carolo Cæſare, occuparunt; & magnis laboribus ac ſumtibus (initis non multò poſt cum eodem Cæſare pactis) ad XXVIII. annos tenuerunt. Tum inter Reginæ Eliſabethæ (uxoris Regis Philippi) publicanos, & VELSERORUM illis in locus Gubernatorem (cui nomen* Georgio de Spira) *contentio exorta eſt: Primò, de vectigalibus & decimis: Poſtea, de limitibus & terminis: Poſtremò totius ditionis jus in controverſiam venit, & cauſſa diu apud Hiſpanienſem aulam agitata: Tandem totum illud peramplum Regnum anno 1555. Velſeris abjudicatum eſt. Primus ejus inventor, & nomine Velſerorum Gubernator, nominabatur* Ambroſius Dalfinger, *patria Ulmenſis, quem Hiſpani ibi interfecerunt: quam cædem ſequenti tempore Cæſar ſeverè vindicavit.* Hæc Cruſius, ex Gaſlaro & Henningo; qui ſequenti capite de eadem inſula, ut orſus erat, ſcribere peragit: *Dictum eſt ſuperiore proximo capite de inſula VENECUELA, ſive VENEZUOLA, regione Americæ (quartæ partis orbis terrarum) è regione Hiſpaniolæ, meridiem verſus ſita. Quomodo eò navigaverit, quid ibi fecerit, & paſſus ſit* Nic. Federmannus *junior, Ulmenſis, Velſerorum miniſter, de iis extat Germanica hiſtoria, à die 2. Octob. 1529, usq; ad 31. Aug. 1532. deſcripta ab* Joh. Kiſhabero, *Ulmenſi, affine illius, poſt mortem ejus edita; & Nobili Viro, Joh. VVilhelmo* von Lou≈benberg / rc. *Conſiliario Imperatorio, 1555. dedicata.*
Part. III. Auguſt. Chron. f. 14 Werlichius, in Chronico ſuo Auguſtano de poſſeſſione hac, quam ultra XVVI. annos Velſeri magnis ſumtibus, nec minore fructu uſurparunt, fermè eadem refert; cauſſam amiſſionis haud obſcurè innuens, quæ diſcordia fuit inter publicanos *Iſabellæ* (quam Cruſius modò *Eliſabetham*,

tham, more & aliis uſitato, nominavit) Hiſpaniarum Re-
ginæ, & Velſerorum Gubernatorem Georgium von
Speyer; qui, contra fas, expulſi ſunt iniquè, poſtquam
in aula judicium verè paſſi fuerunt. Sed longè devium
iter à veritate tenuiſſe dicendus eſt Hier. Benzo; qui ter-
rarum Dominos, ſine mente, ſine ſenſu *mercatores* vocat:
VALENTIOLA, ait, *ditiſſima provinciæ oppidum,* Lib I Hiſt.
quam Cæſar anno 1528. Velzaris mercatoribus Germanis Nov. Orb. cap. 25.
*oppignoravit: Illi primùm in eam provinciam Guberna-
torem* Ambroſium Alfingerum *miſere, qui auri reperien-
di cupidine crebras in eas gentes excurſiones, multa ſævitiæ
exempla, edidit, ſed eo tandem ab Indis occiſo, ſuffecere al-
terum ſtirpis ſuæ Præfectum, cui* Georgio *nomen erat.
Hunc Hiſpani, qui ei aderant, noctu per inſidias incautum
in lectulo adorti, vulneribus confoderunt; mox ex carni-
ficatum & domo extractum multis eum probris ac contu-
meliis per viam rapuerunt: Poſtremò ejus cadaver in
proximum ſaltum abjecére; donec ortâ luce humaretur.
Verum haud ita multò pòſt, Cæſaris mandatu, noxii ut no-
viſſima exempla meriti, exquiſitiſſimis pœnis affecti ſunt.*
Nunquam delirare deſinit, qui ſemel cœpit; ſiquidem va-
no iſtius judicio & Reges & Principes magnarii negotia-
tores erunt, & delicatarum mercium inſtitores: Hercu-
les tuam fidem! *Velzari (id eſt Velzarorum, ij Germani* Ibid. lib. II. cap. 6.
*mercatores ſunt, procuratores, ſeu mancipes) audito tam
ingenti lucro oblato è VALENTIOLA profecti & ipſi,
ac terreſtri itinere aſperrima loca, & nivoſos San-Mar-
thæ montes ducibus Indis gnaris locorum prætergreſſi, tan-
dem in Smaragdorum provinciam perveniunt. Inde ex-
curſionibus factis, & direptis aliquot gentibus, ſpoliis onu-
ſti in ſuam provinciam remeant.* Ergóne Magnates au-
rum atque argentum, gemmas ac lapides pretioſos è fo-
dinis ſuis colligentes, ad mercatum eunt, dum ad bellum
contra Barbaros proficiſcuntur? Ignoſcite judices; erra-
vit, lapſus eſt, non putavit.

Veniat in medium modò VENEZVELA, & ſuam
nobis appellationem *(propriis Joh. de Laët verbis)* ferti- Lib. XVIII.
litatémque oſtendat, cujus *Delineationem* hìc damus: cap. 8 & 9.
Duæ omninò redduntur rationes ab Hiſpanicis Scriptori- ex eo Dapperus lib.
bus, cur hæc præfectura & provincia dicta fuerit *Vene-* III. Amer.
zuela, id eſt, *parva Venetia*; prima quidem, quia *Alfonſo* part. VII. fol. 620.
de Oreda, qui inter primos ad illam appulit anno 1499. hic 621.

invenit municipium indigenarum barbarorum ; cujus ædes omnes in ipſis undis, arboribus & tignis erant inædificatæ, quemadmodum *Venetiæ* ex ipſis fluctibus eductæ cernuntur ; ſubliciis autem pontibus è continente commeabant ad ædes, pluréſq; ſimiles pontes ab unis ædibus ad alteras erant perducti: Altera autē, quod Germani cum primùm hanc præfecturam ab Imperatore Carolo V. accepiſſent anno à Chriſto nato 1528. deſtinaverant, ſecundum oſtium magni lacus *Maracaybo*, ſuper collem imminentem oſtio, oppidum moliri nomine *Venetiola*, fauſto omine, licet nunquam res effectum fuerit ſortita. *Acceperant autem hanc provinciam Nobiliſſimi VELSERI, cives Auguſtani, uti BENE DE IMPERATORE GERMANIÆ MERITI*, hiſce limitibus, ceu ex Herrera diſcimus, concluſam, ab ortu quidem *Maracapana*, ab occaſu autem promontorio, quod vocant *de la Vela* patentem *in longitudinem* ſecundum orarum ductum, *circiter leucas ducentas*. Solum hujus præfecturæ admodum eſt fertile, & frugum feraciſſimum, ut *quotannis duas hic meſſes* colligant: Adhæc abundat paſcuis, ita ut hic ingens numerus armentorum, nec non pecudum paſcatur. Vnde meruit nomen granarii, apud cæteras provincias; magna enim copia farinæ triticeæ, plurimum panis biſcocti; multi caſei, ſuilla quoque; & grandis numerus pannorum goſſypinorum hinc deducitur, ad vicinas & remotiores provincias. Ad hæc immenſus numerus tergorum bovillorum & magna vis *Sarzaparillæ*, à portu *Guayra* & *Caracis* infertur Europæ. Abundat regio omnis generis feris, ita ut venatio imprimis hic ſit opportuna: Amnis *Vnare* valdè piſcoſus eſt; ita ut Barbari indigenæ, ſuperiori ſeculo, crebrò inter ſe *bella* geſſerint, *ob piſcandi* limites & opportunitatem. Nec metallorum inops creditur ſolum in variis provinciis, *præſertim auri*, & quidem *ſatis abſoluti*, viginti duorum & ſemis caratiorum, ut loquuntur. Nihilo tamen ſecius Imperator Carolus præfecturam & cæteras immunitates, in ejuſmodi conceſſionibus tribui ſolitas, *ampliſſimo dpilomate indulſit Velſeris Auguſtanis; vel, ſi propriè loqui volumus, provincias haſce illis oppignoravit*. Agebant tum res Velſerorum, in aula Hiſpaniæ, *Ambr. Alſingerus*, *Hier. Saylerus*, & *Georg. Evigerus*. Quorum quidem Alſingerus, aſſumto ſibi Legato *Barthol. Saylero*, rebusque omnibus ritè præparatis,

Lib. II Deſcript. Indiar. c. 19.

atque

atque quadringentis militibus, & octuaginta equis in naves impoſitis, ſolvit ex Hiſpania anno 1529. Et cùm hic feliciter appuliſſet; *Joannem de Ampues* (qui ante biennium Provinciam hanc, ex mandato Conventus Juridici Inſulæ Hiſpaniolæ, eſſet ingreſſus) ſtatim ſubmovit, tribus tantummodo Inſulis, *Curacao, Bonaire & Aruba*, quæ haud longè hinc continenti objacent, illi relictis. Deinde Barbaris, qui lacum *Maracaybo* accolunt; quem Hiſpani tunc vocabant *de Noſtra Sennora*; ad obſequium cogendis nonnulla opera impenſa, omnes conatus ſuos convertit *ad auri aut argenti venas* indagandas: Et cùm illud ex voto minus ſuccederet, tum demum aliquot expeditiones in Mediterraneas provincias ſuſcepit; in quibus ita fuit verſatus, ut ſummam, quaqua tranſibat, agris inferret vaſtitatem, & Barbaris indigenis magnas clades incuteret, & viciſſim ab illis pateretur: Inſtituerat iter ſuum per *Cupiaren*, & per longa terrarum ſpatia penetravit uſque ad vallem *Eupari*. Idem *Alſingerus* alteram expeditionem ſuſcepit anno 1530. & iter ſuum inſtituit ad Barbaros, qui *Pocabuyes* appellabantur, & *plurimum auri* credebantur poſſidere, quod cum vicinis ſuis permutabant: Ab his tranſiit ad aliam Barbarorum nationem, qui *Alcoholadi* vocabantur, & *auro* ad eundem modum *abundabant*: Horum ager ſolo erat haud infœcundo, ipſique pro captu Barbarorum, ingenio haud inurbano; ita ut in ipſorum provincia pedem figere, & municipium aliquod moliri, ſi rebus ſuis rite conſuluiſſet, omnino tempeſtivum fuiſſet: Potuiſſet enim tum quàm facillimè inde in *Novum Regnum*, quod poſtea *Granatenſe* fuit dictum, penetrare, & Dominorum ſuorum res egregiè ſtabilire; verum id ſuſque déque habens proceſſit inde ad flumen Grande, atque ita deinceps ad *Tamalemequen*, omnes regiones miſerum in modum pervaſtans, uſque ad *Lebrixam*: A qua divertens ſubiit montanam & frigidam regionem, quam ab infinitis Barbaris invenit cultam; à quibus cum inſigni clade fuit repulſus, & vulnere hic accepto remeavit ad *Corianam* ſive *Coranam*, hujus præfecturæ metropolim, & ibidem deceſſit è vulnere, anno à Chriſto nato 1535. Huic deinceps ſucceſſor à Velſeris fuit miſſus *Joannes Allemannus*, qui nullas expeditiones in provincias ſuſcepit, ſed brevi è vita exceſſit: In illius locum itidem fuit ſuffectus *Georgius de Eſpira*, cum Legato ſuo

 Ni-

Nicolao Federmanno, vel *Vredemanno*, anno à Chriſto nato 1535. Hic cum trecentis peditibus & centum equitibus movit è *Coriana*, menſe Majo, verſus Auſtrum iter agens, & veſtigiis Alfingori inſiſtens, Legato ſuo, ubi ante coloniam collocaſſet juxta promontorium *de la Vela*, cum reliquis copiis ſequi juſſo. Legatum interim ſibi ſumſerat *Franciſcum de Velaſco*, Hiſpanum; qui cum jam pænè ducentas leucas proceſſiſſent, milites (quod Hiſpanis familiare eſt, cum peregrinis parent) ad ſeditionem tentavit permovere; verum dux molitiones illius maturè animadvertens, illum munere ſuo movit, & ibidem deſtituit, nullo alio ſupplicio irrogato. *Federmannus* autem illum ſecutus, & vaſta terrarum ſpatia emenſus, penetravit in vallem *Tucuyo* anguſtam & undiquaque montibus cinctam, in qua hybernavit; & intereà quoque adiit provinciam *Bariquizemeto*, ita dictam ab amne, qui illam permeat. Hybernis in *Tucuyo* abſolutis, & pro Præfecto hic conſtituto *Franc. Vanega*, hinc promovit *Federmannus*, menſe Decembri, & magnis itineribus, per aſperos montes & denſas ſylvas, atque impeditiſſima loca tandem penetravit in *Novum Regnum Granatenſe*. Dum hæc in America in diverſis partibus à Germanis hiſce geruntur, *Eſpira* præfecturâ ſua movetur, & *Federmannus* in illius locum ſubſtituitur: Verùm cum plurimæ quoque querelæ contra hunc fuiſſent inſtitutæ, denuo fuit amotus, & *Eſpira* in priſtinum locum & gratiam reſtitutus. Is anno 1538. Corum revertens, expeditionis ſuæ pænè triennalis hanc reddidit rationem, quam ad Regem Hiſpaniarum deſtinavit; ſe *ad quingentas pænè leucas* cum copiis penetraſſe in Mediterranea, & perveniſſe ad fines barbarorum, qui *Choques* nominantur: Licet autem tantùm viginti quinque leucis abeſſet, uti opinabatur, à loco, quem hactenus inveſtigaverat, reverti tamen fuiſſe coactum, ut neceſſaria militibus compararet. Obiit autem paullò poſt, nulla alia re memorabili geſta. Denique dum Velſeri cunctantur alium Præfectum mittere, manum admovit huic negotio Conventus Juridicus Inſulæ Hiſpaniolæ, qui in oppido *S. Dominici* reſidebat; varióſque huc deſtinavit Subpræfectos, quorum quidam obierunt, quidam ob provinciam malè adminiſtratam fuga ſe ſubripuerunt. Hæc in compendium miſiſſe & ſummatim expoſuiſſe, quæ Vir magno rerum Indicarum uſu præditus,

tus, & ipſe Occidentali Indiæ Præfectus, dilatavit nobis atque expoſuit, ſatis & abundè erit.

His rebus & ſuam rem familiarem auxiſſe, & facultates ad largiendum magnas comparaſſe, ſemper prudentis eſt habitum: Sed quid opes, ſine virtutibus? cum veriſſima fronte dixerim: Hac Familia nulla virtutum feracior fuit, & quaſi lumen aliquod, extinctis cæteris, ſanctitas ac RELIGIO Illius elucebat. *Julius*, Conradi F. ob glorioſiſſima facta, in Expeditione Sacra anno 1227. fortiter ac feliciter edita, propitia voluntate Friderici II. Imp. Eques creatus & gloriam maximis in patriam quoque meritis, præſtantiſſimisque rebus geſtis conſecutus, anno 1243. datu benevolentiaque Conradi, Haſſiæ Landgravii, Summique Ordinis Teutonici tunc Magiſtri, hunc ipſum in Boruſſia adeptus eſt: Forti occubuit morte anno 1278, cum Imp. Rudolphus I. Ottocarum Bohemiæ Regem, in ipſis S. Bartholomæi vigiliis, prælio ſuperaſſet. Epitaphium Ipſi Elbingæ Boruſſorum, in templo primario, datum, & clypeus Ejusdem Norimbergam, in Sacellum S. Ordinis transmiſſus fuit: Similis quoque in cœnobio Hailsbrunnenſi, prope Onoldum, effulſit. *Antonius* Freiſingæ, *Hieronymus Chriſtophorus & Antonius* Ratisbonæ, *Præpoſiti* fuere Canonicorum: *Canonici* ipſi non incelebres occurrunt *Emmanuel* Baſilienſis, *Hieronymus* Wirtzburgenſis, *Paullus* Argentoratenſis, *Joh. Antonius* Eichſtadienſis, *Joh. Bartholomæus* Argentoratenſis, Ludovico IV. Imperatori à Sacris Confeſſionibus, intimisque Conſiliis; *Fridericus* Ratisbonenſis, *Severinus* Conſtantienſis, & *Paullus* Auguſtanus. *Albertus*, Ratisbonenſis Canonicatus, ceu vocant, Primarius, Ingolſtadii degens, in Danubio ſubmerſus & in æde S. Salvatoris ſepultus fuit. *Philippus*, Canonicus Regularis, Ordinis S. Auguſtini, Baumburgi in Bavaria, Salisburgum inter & Waſſerburgum, anno 1617. ibidem fatis conceſſit. Nec *Fridericus*, Ottonis & Catharinæ de Baillecourt F. Cameracenſis Canonicus omitti hoc loco debet. Ex his (qui quidem omnes cum doctrina aliquid habuerunt commercii) in omnium bonarum artium diſciplinis egregii laudantur quatuor illi: *Emmanuel* (in Sacra Scriptura, ex aſſidua Bibliorum lectione, verſatiſſimus) nec non *Hieronymus, Paullus, & Severinus*; quorum veſtigia anxio quidem pede premere *Antonius*, Conradi F. animo obſtinaverat, magnumque religionis

æquè ac eruditionis impetum ceperat; ſed immatura morte præventus eſt. Sic enim in Eccleſia olim res gerebatur, ut doctrinam cum ſanctitate morum veteres diligenter conjungerent; nec querela hac opus erat, qua dolorem ſuum, de his temporibus, impertit nobis Nic. Vernulæus, in Academia Lovanienſi, dudũ Hiſtoriographus & Profeſſor Regius, Jac. Pontano cenſore: *In Eccleſia*, inquit, *ſimiles fraudes inveniuntur; nam cum ad dignitatem Epiſcopalem nemo admitti debeat, niſi Theologiæ aut Canonum Doctor, vel Licentiatus, quidam ſine harum Facultatum cognitione, & aliquando vix Latinam linguam callentes, uno die Doctores vel Licentiatos ſe renuntiari curant; & ſic Epiſcopatum conſequuntur.* Verùm quid ego de cæteris Ordinibus loquar? *Joh. Antonius* fraternitatem Societatis Jeſu amplexus, res ſacræ Confeſſionis primò apud Reginam Hiſpaniarum, deinde apud Sereniſſimum Ducem Wolfgangum Wilhelmum curavit, ceu Rector illius Societatis, Neoburgi ad Danubium. *Alexander*, anno 1466. ſoleas, ſive ſandalia, quibus Capucini Patres utuntur, rite ſubligavit. Majorem hominum religioſorum, hodiéque ſuperſtitum, copiam fortaſſis afferre poſſem; ſed nec Nobiliſſimæ lectiſſimæque feminæ (queis mira quoque pietas eſt) ſanctitudine ſua viduari debent: Ecquis virtutes ac merita cujusquè ſatis dignè proſequatur? Aliæ ſummum, aliæ medium inter Religioſas locum habuerunt. Super eas erat *Barbara*, in Auguſtano S. Catharinæ monaſterio *Abbatiſſa*: Multum etiam ſororibus ſuis ad honorem antecellebant *Priores* binæ, *Urſula* in eodem, *Juliana* in Ruſſenbacenſi Suevorum cœnobio. Monialium nomina percenſebo tantùm: *Eliſabetha* hanc vitæ ſectam tenuit Ottiliæ-burgi, in Alſatia, anno 1278; *Anna*, Auguſtæ Vindel. anno 1461. *Vrſula* major, Dillingæ, annò 1472. *Vrſula* ſecunda, Auguſtæ, anno 1541. nata; *Brigita*, in ſolitudine Billenreuthenſi, anno 1511; *Anna*, Auguſtæ, annò 1588; *Helena* Eichſtadii: Item tres illæ ſorores *Maria Jacobina*, Geiſſenfeldæ Diaconiſſa, in ſuperiore Bavaria; *Renata*, in Valle beatorum prope Landshut; nec non *Scholaſtica* Kühbachii, in Bavaria: Porrò *Catharina*, Meſſinæ in Sicilia: *Maria Johanna*, in Valle S. Catharinæ: *Cæcilia & Afra*, Kühbachii; denique *Maria Anna & Maria Franciſca* (ætate noſtra) Zickenhovii. Apagete vos, cum profanis im-

In Tac. lib. XI. Ann. Obſ. 7.

impietatibus veſtris, Meliſſa Cybeles, Hypecauſtria Minervæ, Iphigenia Dianæ, Mera Veneris, Thyades Eleidéſque Bacchi ſacrificulæ; nil has moramur!

Non patiuntur me Sacerdotibus inſiſtere fortiſſimi Duces, ſiquidem tanta eſt VIRTVS MILITARIS, ut latius mihi circumſpicienti ante omnia ſe VELSERORVM fortitudo offerat: Hi enim caſtra ſecuti ſunt, non ut quondam Eretrienſes, quos falsè ajebat Themiſtocles ſimiles eſſe piſcium, qui gladioli vocantur; quippe uti enſem hi habent, ſed corde deſtituuntur: ita & illos fuiſſe quidem armatos, ſed animatos non item. At *Julius* Antonii F. ut verſiculum Mœonii vatis in Latiale eloquium hic meum faciam, erat Plutarch. in ejus Vita.

Hoſti non tergo, ſed forti pectore notus.

Strenuam enim navans operam, non modo gloriam obtinuit excellentiſſimi Ducis; ſed Viri quoque continentiſſimi immortale adeptus nomen fuit. Tres militum chiliades fidei Ipſius concreditæ erant ab Ottone M. Cæſare, à quo divortium nunquam faciebat,

- - Phalaris licet imperet, ut ſit
falſus, & admoto dictet perjuria tauro.

Nempe ſcitum illud Socraticum animo inſcripſerat peni-tiſſimo: Vt ſtatua ſemper inſiſtit baſi, ſimiliter Virum bonum inſtituto niti honeſto; nec inde vel periculis, vel promiſſis dimoveri unquam. Miles paucis contentus, nihil rapiebat, quod ſanctis uſibus majores conſecraſſent; ceu iſtud Siciliæ everriculum Verres ſolebat, qui cum ſigna & imagines deorum è ſacrariis plurimas abſtuliſſet, dixit de eo Tullius: *Plures eſſe à Syracuſanis iſtius adventu Deos, quam victoria Marcelli homines deſideratos.* Mira profectò, ſi quæ unquam, in ſectante ejusmodi vitam, abſtinentia; à qua ferè milites noſtri quam longis diſtant ſpatiis! Quippe iis ſi Pegaſi darentur, in cœlum adſcenſuros dixeris, & prædam acturos uncatis manibus, ante thronum DEI, in Sanctorum omnium conſpectu; utpote quibus Cic. II. & IV. in Verrem.

- - ibi fas, ubi maxima merces.

Sed in eo quoque vitæ genere habet Deus, qui plurimos cujusvis Ordinis longiſſimè Numinis reverentia poſt ſe relinquant. O fides alma, quam inviolatam Imperatori ſuo ad Lycum, in prælio adverſus Hunnos præſtitit! Servavit enim & fortunam & vitam Illius, ac equo ſeſſorem

ſuum

ſuum reſtituit: Quamobrem tantæ fidelitatis memor Otto, hunc in conſiliis militiæ capiundis Neſtorem ſemper habuit ſecum, quem anno *971.* crearat Equitem; annua XXXV. marcarum argentearum penſione pro Eodem liberaliter conſtituta. Cum autem, imperante Henrico II. rurſus nova legio ex Bavaria & Suevia conſcriberetur, primum pilum Lauingam duxerat quidem; ſed in tentorio ſuo, vitæ pariter ac militiæ ſatur, ſexto & nonageſimo ætatis anno, ardente febri extinctus, ad perennem fonticulum, vitæ rediture indicem, in agro quodam, inferias à filio ſuo Octaviano ſibi datas, humili ſepultura accepit. Generis hanc celebritatem virtute ſua plurimum, in regno Neapolitano & Siculo, adauxit *Philippus*, Eques ab Henrico VI. Imp. anno *1196.* clementiſſimè declaratus; cui inſuper chiliademm ilitum Teutonicorum tribuit conceſſitque. De *Julio II.* Conradi F. Chriſti milite, in numero Religioſorum jam dixi, nec dixi ſatis; nam militiæ nomen apud alios dare noluit, quam eos, qui tum ſuo & optimi cujusque judicio optimam foverent cauſſam (ne forte pro bello latrocinium ſectaretur) tum etiam, qui rei totius militaris ſupra alios eſſe intelligentes perhiberentur: Erant illi Mariani Equites, paganos ſubigentes, Chriſtianæque religionis pomœria longius proferentes. Sub horum auſpiciis ac ſignis ita meruit ille ſtipendia, ut non modò victrici manu varias reportaret coronas, ſed dignitate etiam Equeſtri ab Illuſtrisſimo Ordine, magno Friderici II. Imp. ſtudio, &

Seneca ep. 115. omnium applauſu, anno 1225. fuerit ornatus. *Omnium iſtorum*, inquit Romanus Sapiens, *quos incedere altos vides, bracteata felicitas eſt*, ſed *Felix* ea ſemper uſus felicitate, quæ pro ſpecie ac cruſta aliquid ſolidi habet, eandem ab Imp. Ludovico V. dignitatem, ſimul ac turmam quingentorum peditum, ob fortia facta, anno 1327. pro eo, ac meritus eſt, Romæ recepit. De *Carolo* autem ſic habeto; Sanctæ hic Crucis Dominus, & S. Stephani Eques, natus anno 1614. in mari, ubi Mars eſt atrocisſimus, pugnam iniit cum Turcis, & corpore adverſò vulnera excepit; donec de genu pugnans, fortisſimam mortem anno 1648. oppeteret: Quia pro Chriſto mori, pulcherrimum eſt!

Nos quia jam initia procurſúsque Virtutis patefecimus, actum ipſum perſequemur; cujus ponderoſiſſi-

ma

ma vis, & efficacisſimi lacerti, in longa poſteritate conſiſtunt: Nec præterit me, principatum *Joh. Bartholomæo*, Johannis F. hoc in genere laudis asſignari oportere; qui cum per annos benè multos in Gallia, Hiſpania, ac Luſitania vixiſſet, Angliam, Scotiam ac Hiberniam amfractu maritimo intuitus, ad ſuos ſe recepit: Sed quia virtus impatiens moræ ac quietis eſt, patria denuo relicta, Romam commeavit ad Cardinalem Ludovicum Madrucium; mox aulam Archiepiſcopi Salisburgenſis, Wolf. Dieterici à Rottenau inſpectavit; ſed caſtra omnibus aulis antehabuit, atque hoc egit, ne ignavus ac ſine animo miles eſſet: Quapropter anno 1594. Capitanei haud incelebris, Tiberii Coſtedi, Tridentini, Signifer factus eſt, in legione Illuſtrisſimi Comitis Hieronymi de Ladron: Anno *1607*. Centurio Illuſtrisſimi Comitis, Joh. Gaudentii Madrucii (qui Ludovici Cardinalis è fratre nepos, Fortunati filius erat) plurima enumeravit ſtipendia: Quid? quod per annos ſeptendecim de equeſtri ſimul ac pedeſtri militia Vrbis Auguſtæ (ſalario ſibi decreto) curam geſſit; donec anno *1614*. conſilio ac ſapientia ipſam gubernare Rempubl. cœpit. Reddendus etiam nunc eſt Velſerianæ juventuti debitus honos, & gloriæ titulus, quæ eodem Virtutis genere uſa fuit: *Johannes*, frater Illius & *Johan. Carolus*, Joh. Lucæ F. hoc loci nobis occurrunt, quorum propoſito, opere, exitu nihil fortius; alter enim Ductoris à Schönau, ſub Seb. Hudleri ſigno, miles impavidus, in oppugnatione Strigonienſi, vehementiore lapidis ictu, decore in terram cecidit; & Poſonii, remiſſa humana vita, à bello requievit: Alter adverſus infenſiſſimos hoſtes in Hungaria belligerans, inter arma, vitam immatura morte finivit. *Otto Henricus*, Emmanuelis F. celebri copiarum duce Rusvvormio, Hungarica quoque cum Turcis militia perfunctus, Poſonii defunctus eſt. *Philippus* Johannis & Reginæ Manlichiæ F. ex eodem bello Viennam reverſus, purpuream inibi animam efflavit: *Hieronymus*, Johannis & Jacobinæ Weiſſiæ F. vexillum duci ſuo, Henrico Julio, Saxoniæ Principi Strenuiſſimo, reſtituens, in Imperatoris Ferdinandi II. armis deinceps fuit. *Johan. Fridericus* integrum quadriennium in Hungaria æquè ac Belgio, ſemper illud cogitavit: *Diſce miles militare!* nec fefellit ipſum hæc cogitatio, ſed id effecit, ut in Vrbis patriæ Capitaneum quoque evaderet. Quod ſi pulchrum

ducitur, paternas imitari virtutes; unde Amaſim apud Ægyptios legem ſanxiſſe accepimus,ut patris artem faceret filius, ac ſtatum conditionemque vitæ ejus ſequeretur; *Joh. Albertum*, Joh. Friderici F. meritis laudibus quare non feremus,qui militaris rei callidior,in obſidione Peſti, cum hoſte ſimul ac morte in æquum deſcendit,ipſamque neceſſitatem fortiter toleravit. Nec alias quidem terras præterire poſſumus, in quibus Velſeri ſenes æquè ac juvenes arma ſua circumtulere: Siquidem *Otto*, Joh. Jacobi F. Regis quondam Hiſpaniarum Centurio, poſtea verò Sereniſſimi Ducis Neoburgici Wolfg. Wilhelmi Locumtenens,usque ad annum 1620. ſenectam diem obiit. Cum *Ferdinandus*, Georgii F.ſub Gallicis Engelharti Curtii ſignis militaſſet, in febriculam pariter ac mortem incidit. Italia quoque militaribus Velſerorum operibus inſerenda eſt,quia eandem laudem, *Chriſtophorus*, Henrici F.meretur: Venetis ſervire,ſumma libertas eſt! Quid enim *divinius* Illorum *Republicâ aut Superi terris commodare, aut homines optare potuerunt? Ad quam condendam non paſtorius grex,non flagitiis onerata colluvies, non facinorum omnium aſylum; ſed vetuſtiſſima Nobilitatis (quod olim de ſe Athenienſes jactarunt) eodem ſolo edita cœtus confluxit: In qua exornanda contendiſſe Virtus ac Fortuna videntur. Et ut cæteris penè partibus cum Romana majeſtate contendat,ita libertate, quâ nihil majus in terris eſſe conſtat, multò antecellit.* Aurea hæc Ferrarii verba

Prolus. I. ſunt, qui non ſine gravi ſuſpiritu meo, cum plenus annis, plenus honoribus, in altiſſima tranquillitate ſibi vixiſſet,qui aliis vixit, famamque in tuto collocaſſet,poſt graviora ſenectutis incommoda, vi morbi oppreſſus, vitam,nec gloriam amiſiſſe modò nunciatur. *Sauciavit me longè altius* (ait M. Ant. Bonciarius in epiſtola ad M.

Lib. XI. Ep. 36. Velſerum, de Lipſii obitu) *& longè immanius,quàm unquam putaſſem, nuntius acerbiſſimus de amiſſo* Ferrario*: Quamquam enim erat valetudine perimbecilli,& jam adeo tenuata, ut minimum ſpei ſupereſſet vitæ longioris; tamen mihi animus blandiebatur interdum, & quod vehementer optabam, id nimirum fore facile credebam, ut longùm perennaret.* Clarus vixit,clarior deceſſit, culmen gloriæ tranſcendit; quò rari Veterum, nulli Recentium adſpirarunt: Juvit cum vivos,tum poſteros, quàm qui maximè: Laudavit Germaniam,æterna Germanorum

laude

laude digniſſimus: Amavit Norimbergam, & Proceres ejus coluit, meo cordi chariſſimus! Sed amor ſimul ac dolor quaſi ex compacto rem gerunt, ut in oblivionem adducar, nec tamen cogitatio mihi omnino excidit eorum, quæ dicenda adhuc reſtant: *Chriſtophorus*, inquam, in caſtro, *Cividad di Friuli* dicto, quod ſub jurisdictione Venetorum eſt. (apud Hos enim bellica laus, & militaris gloria clariùs ſemper effulſit) tamdiu operam militiæ navavit, donec fatalis inibi & ſuus dies veniſſet. Ita ſe habent vota ac fata mortalium; alii armorum, quidam ſtudiorum atque itinerum honore & gloria ducuntur; parum ſcilicet curantes (dum calet ſanguis) quod

-- *calor intuſo decedat frigore mortis.* Val. Cato In Dic. v. 126.

Quoties enim Italia in mentem venit, quoties Venetiarum recordatio ſubit, toties *Vlrici VVilhelmi* SCHLÜSSELFELDERI à Kirchenſittenbach, Hieronymi Wilhelmi, Senatoris ac Scholarchæ olim Graviſſimi F. immatura mors animo repræſentatur: Secutus hic caſtra Apollinis, velut ille (de quo modò diximus) Martis, per omnem Italiam, Galliam, Belgium, Germaniamque doctrinam æquè ac prudentiam, genti ac menti ſuæ congruam convenientemque, anxio pede inveſtigavit quidem, ſed ſua ipſe oſſa in patriam non reportavit. Dolentiùs quidni deplorem, qui à puero dedit operam literis; & quia erat ei ingenium docile, quicquid traditum fuit, didicit: Cumq; ſtatim ab ineunte ætate multa ac magna celeris ac peracris ingenii ſigna oſtenderet, in *Altdorfinam* Univerſitatem celeberrimam (quæ ſemper optimorum ingeniorum, domi foriſque præſtantium, fœcunda genetrix extitit) à familiaribus ſuis miſſus, demigravit; ubi per triennium ferè, omnibus ut doctrinis, quibus juvenilis ætas informari ad veram eruditionem ſolet, inſtitutus eſt. Illic non ſolùm oratione, jucundiſſimaq́ue ſuæ conſuetudinis dulcedine, verùm etiam aſpectu ipſo, ubi mirè probitas elucebat, potuit cunctos adigere, ut ſe diligerent: Erat enim animus mitis, apertus, nulláque ſimulationis arte fucatus; quæ res magnum ſibi omnium amorem & ſtudium conciliabat. Nunquam præponere ſe aliis, neminem contemnere, ſed omnes vereri, atque diligere; nemini in amicorum conventibus oblocutor, nemini orationem præripere, ac velle ſolus omnia dicere; ſed juſtam partem orationis exequi, ſuam itidem partem aliis re-

relinquere : Quibus rebus aſſequebatur, ut omnes ejus amicitiam expeterent, ſemper cum eo eſſe cuperent, nunquam expleri liberaliſſima ac jucundiſſima ejus conſuetudine poſſent. Quacunque iter fecerat, plura virtutum ſuarum, quam adventus ſui veſtigia relinquebat. Nullius pænè ſermonis fuit expers; nam plurimum notitia linguarum, univerſæ eruditionis oram luſtrare cupienti, utilius nihil eſſe cognoſcitur. Sed iniquo planè jure fieri videmus, ut, quibus ſingulare atque admirabile ingenium natura tribuerit, mors illis ejusdem augendi declarandique ſpatium ademerit; & egregia ac præclara multorum, quæ ab illis, ad illuſtrandam Patriam æquè ac Familiam, effici aliquando potuiſſent, tanquam ſemina enecaverint. Ex hoc numero, noſtra ætate (ut de aliis taceam) proferre poſſumus SCHLÜSSELFELDERUM anno 1655. natum, atque ex itinere Neapolitano ſimul ac Romano, ſub finem anni ſuperioris, Venetias reverſum: Sed inibi, cum ſe ita haberet, ut DEO videbatur, cujus voluntatem antepoſuerat ſuæ, die primo Martii anno 1682. circa lucis ortum, illud eſt iter ingreſſus, quod neceſſariò ſuſcipiendum eſt omnibus. Sic in æternam & planè in ſuam domum remigravit, dignus, ut nunquam ex hominum memoria labatur & cadat, ſed in omnium ſermone ac celebritate perpetuò verſetur, qui funere magnifico Venetiis elatus ſepultusq; eſt.

Immemorem me propoſiti mei lugubris lamentatio pænè facit; ſed nemini mirum videri debet, quoniam cum mortuis, ceu vivis adhuc, mihi res eſt: Vt ſuperius priorum ita nunc etiam poſterorum clarum decus, *Julium*, Johannis itidem Velſeri & Jacobinæ Weiſſiæ F. certiſſimam veræ virtutis effigiem repræſentemus. Non omnibus in locis omnes plantæ naſcuntur, nec eadem magnitudine, forma, ac ſuavitate, ex ſe fructus educunt; ſed pro ſoli cœlique varietate, aliæ in Italia plantæ, aliæ in Sarmatia, aliæ in Africa, aliæ in India gignuntur: At ingenia, ubicunq; ea ſeveris, ſive ad armorum, ſive ad literarum ſtudia in primis apta, ſemper benè felicitérque proveniunt. Atque res hæc ita eſt aperta ac perſpicua, ut eorum exemplis illuſtrari non poſtulet, qui vel in remotiſſimis terræ regionibus, vel in barbaris nationibus, & ab omni prorſus humanitate ſejunctis, totum terrarum orbem ſua luce luſtra-

ſtrarunt atque complerunt. Quid enim *Julius* ille *III.* genuina Palladis proles, in literis æquè ac armis intactum reliquit. Mirificè ſtudiis flagrans haud quicquam in bellis omiſit; ſed Regis Catholici, in Belgio ſuo, ſigna per integrum ſexennium conſtanter affectatus eſt: Poſtea Unionis Norimbergenſis Signifer conſtitutus fuit. Super hæc Amſtelodamenſium navibus in Indias transvectus, cum Barbaris acie certavit; quadriennio autem confecto, in patrias oras anno 1618. reverſurus, ceu Capitaneus navis illius, cui *Concordia* nomen erat, haud procul à Bonæ Spei promontorio, legem fati ſui expectavit, undæ nec terræ redditus; exploſis inſuper tormentis aliquot bellicis, quibus cadavera Nobilium funerantur.

Ipſi etiam Velſeri Magnatibus ſe aſſeclas præbere haud inglorium arbitrabantur: Ita eſt profectò, nemo imperat felicius, quàm qui parendo illud didicerit prius. Dabat verò ſe *Ludovicus* in aulam familiamque Sereniſſimi Bavariæ Ducis Alberti, cujus nomen in publica recenſione Aulicorum legitur, qui Dominum ac Principem ſuum anno 1562. Francofurtum comitabantur; cum Maximilianus II. in Regem Romanum eligeretur. Bernh.Herzog lib. II. Chron Alſat.cap.9. Cum eo ſocietate conjuncti erant, *VVilhelmus Schenck, Jacobus Blumenthal, Ludovicus Velſerus*, alii. *Sebaſtianus*, Johannis itidem ex Weisſia F. defuncto patre, conſilio ac iuſſu tutorum, in aulam Pragenſem Rudolphi II. Imper. annorum duodecim puer, ad Illuſtriſſimum Comitem Fridericum à Fürſtenberg abiit: Cujus imperiis cum aliquandiu ſerviſſet, Illuſtrisſimus Comes à Sulz ipſum in Hungariam ſecum deduxerat: Tandem & voluntate Superiorum in aulam Polonicam, ad Regem Sigiſmundum, verſus Moſcoviæ oppidum Smolensko emiſſus fuit. Vbi verò Norimbergam ſe retuliſſet, ob exortas tunc in regno Bohemiæ turbas, equeſtribus Norimbergenſium, deinde Ulmenſium copiis inſertus, tandem cataphractis centum Fürſtenbergianis præfuit. Neque *Vlricus* aulam Eminentisſimi Cardinalis à Dietrichſtein averſatus eſt, apud quem paullatim animum confirmabat præceptis optimis ad diſciplinam militarē; quam deinceps in officiis Ferd. II. ſincera fide præſtitis diligenter exercuit. Sed quod ad excellentem *Marci Antonii* virtutē attinet, Sereniſſimi Electoris Bavariæ Dapifer (*il Sig. Velſer, Scalco*)

(E) 3 una

Gal. Gualdus lib. II. Hiſt. de Reg. Suec. pag. 35.

una cum Comite de Maiſchbraun, Barone a Gershꝛim, & ſex aliis aulæ Electoralis Proceribus, Glorioſiſſimam Sueciæ Reginam Monachii demiſſiſſimè excepit, & in colloquiis miniſtrum ſe præbuit.

Relatis Aulicorum laudibus, offerunt ſe mirificæ PRVDENTIÆ Viri, qui vel à Principibus in conſilium advocabantur, vel in Senatum legebantur. Audaciter hoc dixit Keckius, nec temere confirmavit, gravi plenóque carmine:

- - - - - - Jam ſanguinis hujus
inter honoratas quot habentur nomina ceras,
quæ MAIESTATEM mundi iuvere SVPREMAM
conſilio, aut PROCERES? quorum ſapientia felix
vel Patriam rexit, vel iniquas arcuit iras
à populis animoſa manus? ſors vota ſecuta eſt,
VELSERIS humeros oneri ſupponere juſſis;
Hi Domino fecere ſatis, vis indolis Horum
Promovit commune bonum! Quæ ſidera verò
laude feram, quæ Muſa genus ſatis æquet Olympo,
unde per annorum tot longa volumina creti
VINDELICVM radiis illuſtravere SENATVM
Obruor Heroum ſerie, dumq; acta per omnes
Lumina VELSEROS nil non venerabile cernunt;
præcipuas dotes JOANNIS, & alta DAVIDIS
pectora mirantur, quorum Reſpublica letho
fulcra ſibi ſubducta dolens firmiſſima flevit.

Adeò autem magna charitate Patriæ omnes tenebantur, ut multi ex his in ordinem Senatorium ab Auguſtanis (quorum potiorem hic meritò rationem habendam eſſe arbitror) optimo jure allegebantur; quamvis nec ejusdem laudis commemorationem externis invideamus. Quid *Lucas* Paulli F. Octaviani N. Senator? poteſtne hæc Ipſius dignitas à quoquam magis verè magisque propriè demonſtrari, quàm ab ipſis Annalibus expreſſa eſt? Nam anno 1140. mutavit calceos, & Pater conſcriptus repentè factus eſt: *Bartholomæus* major Magiſtratus ſive Conſul anno 1196. dicebatur: *Conradus*, unus ex Duumviris, vel Conſulibus Auguſtanis Patricius nominatur (inquit Achilles Gaſſarus, MS. Chronico) ut & anno 1246. *Henricus*, qui dicitur ſummum Magiſtratum inter cives Auguſtæ geſſiſſe; ex indicio Marci Hennin-

Cruſ. l. II. part. III. Suev. Annal. cap. 7. & 15.

gi.

gi. Is ipſe, inquam, literis de area, inædificandis ædibus, beneficii nomine Othoni Bogenario Auguſtano civi a Gottefrido Comite Hohenloënſi tradita, teſtis affuiſſe ab ipſo Marco perhibetur. Præſes Auguſtenſis anno 1264. erat *Sifridus Velſerus*, Gaſſaro rurſus id affirmante. Sequitur dein *Bartholomæus*, Conſul, anno 1326. Ejusdem proſapiæ ac nominis Senator poſt decennium, voto aliis relicto, deceſſit anno 1425. *Bartholomæus* III. ex ordine Conſulari vivere ibidem deſiit anno 1477: Summam hanc poteſtatem, votis quoque civium ſuorum, *Lucas* hujusdem Bartholomæi F. usque ad annum 1498. dignè ac modeſtè uſurpavit: *Bartholomæus IV.* Antonii F. intimus Caroli V. & Reip. Auguſtanæ Conſiliarius, Venetiolæ pignus cuſtodivit: *Johannes* Conſulatum gesſit: *Matthæus*, Antonii F. interioris quoque Senatus particeps factus poſt annum 1550. longè ab altero *Matthæo* disjunctus, qui anno 1589. Epiſcopo Conſtantienſi a ſecretioribus conſiliis fuit. *Johannes*, Dominus à Spilsberg & Ober-Schvvainbach, Cæſaris Rudolphi II. Conſiliarius, hunc ſepulchri titulum vivus merebatur, qui in Monaſterii, ceu vocant, Prædicatorum choro legitur, Auguſtæ, hac poſt mortem facta epigraphe: M Velſ. lib V Rer. Aug. f. 263.

DEO. ÆTERNO
JOANNES. VELSERVS. BARTHOLOMÆI. F
CÆSARI. A. CONSILIIS. AVG. VIND. II VIR
REMP. QVAM. SVPERIORVM. TEMPOR. MOTIB
TVRBATAM. ACCEPERAT
OMNIBVS. ORDINIBVS. CONSENTIENTIBVS
TRANQVILLATAM. RELIQVIT
VIXIT. ANN. LXVI. MENS. II. DIES. XXVII
PRÆFVIT. PATRIÆ. ANN. XII.
OB. AN. P. CHR. N. MDXCVI. III. K. SEPT
PRVDENTIA. MODERATIONE. ET. INTEGRITATE
CIVIVM. BENEVOLENTIAM. VIVVS
DESIDERIA. POST. MORTEM. MERITVS
NVLLIVS. VNQVAM. INVDIAM
PASSVS. EST
FELIX. QVÆ. EXEMPLVM. SEQVERETVR. POSTERITAS

Sa-

Sapienti ſat; inſipienti plus, quam ſatis. *Matthæus*, Matthæi F. Antonii N. Senator, conſiliorum quoque Rudolphinorum miniſter, & S. Imperii Quæſtor ſive Rationalis fuit: *Paullus*, Matthæi F. Senator & Conſul, paterna quæſivit veſtigia. De *Davide* pariter ac filio ipſius cognomine, plura dicere lubens ſuperſedeo; neque de *Johanne Bartholomæo*, inſigni milite plura addere conſtitui: *Johannem* denique *Fridericum* anni fores trabeatum aperuiſſe, clara res eſt. Verùm impius ego ſim, nec ferendus, ſi *Danielem* prætermittam ac negligam, velut Intimioris Curiæ Senatorem Prudentisſimum, Ærarii Publici Præfectum Fidelisſimum, Rerum Eccleſiaſticarum Ephorum certè Sanctisſimum, Collegiique Evangelici Adminiſtratorem Religioſisſimum; quem ipſa Pietas ſuum appellat. Dicat pro me vates, vel ſi mavult, canat egregiè, ceu in ſecundis Viri maximi nuptiis ſolebat Keckius:

O pede non tactas æquans candore pruinas,
macte loco, quem ſorte tenes, virtute mereris!
Sic tua ſe niveis ad cœlum Gloria pennis
evehat, & Patriæ mox admoveare DVVMVIR
faſcibus, Auguſtaq; regas, Neonymphe, tribunal!

Sed hujus generis dignitas etiam in *Norimbergenſibus* præcipuâ apparuit; de quibus pauca in medium proferre me jubet ſingularis Ipſorum modeſtia: Rogarunt enim, qui imperare poterant; obſequii gloria mihi relicta eſt, utpote qui non novi palpare, & adulando ineptus eſſe. Præter *Jacobum*, qui genus ſuum, velut ex arbore per ſurculos, in terram noſtram detulit, & in urbem Norimbergam feliciter demiſit, *Sebaſtianum* F. & *Jacobum* (ex Barbara Nützelia venerandæ Nobilitatis domina) N. latum clavum induiſſe, neminem latet; & *Sebaſtianus* quidem Illuſtris hujus Reipub. Septemvir, non ſine acerbiſſimo civium luctu, anno 1566. è vita diſceſſit; veniente pauperibus æterna hæreditate. Neque alter Ejusdem filius, *Johannes*, Patriæ ſuæ conſilio defuiſſe cenſendus eſt, quem Summum in arce Norica Duumvirum atque Prætorem venerabundi omnes ſuſpiciebant; donec ex illa in arcem cœlorum anno 1601. beatè demigravit. *Sebaldus*, Sebaſtiani II. & Mariæ Halleriæ (quam gentem nominaſſe, ſatis ſupérque eſt) F. de ſalute publica domi

fo-

foriſque vehementer ſolicitus, anno 1589. ad Circularem Conventum, Ulmæ tunc agi ſolitum, acceſſit; ſed ibi gravitas morbi fecit, ne patria licet gratiſſima Ipſius oſſa haberet. Studiorum ac ſtudioſorum fautor benigniſſimus tam propenſum ad rem literariam animum habuit, ut probos ac ſedulos doctrinarum cultores anno 1582. binis afficeret ſtipendiis; quos rectè Duplicarios dixeris. Reverendo Presbyterorum *Ægidianæ Eccleſiæ* Collegio doctas novæ bibliothecæ primitias anno 1581. benigna manu conſecravit, ſymbolo ſuo inſignitas: ASYLVM MEVM DEVS. Et quoniam in *Ægidiana Schola* (ceu Ipſe fatetur) ſtudiorũ ſuorum prima fundamenta jecerat, *mirũ videri non poteſt* (inquit de fine inſtitutionis librorũ dono datorum) *ſi hunc locum, ut ita dixerim, mutum, qui ſupereſt, Magiſtris & Præceptoribus meis, QVORVM MEMORIAM NVLLA VNQVAM EX ANIMO DELEBIT OBLIVIO, ad beatiſſimam illam vitam evocatis, grata memoria in omnem perennitatem proſequar. Quò verò hanc animi mei gratitudinem aliquo ſaltem modo declararem, viſum mihi fuit, vix gratius, optatius, aut magis accommodatum eſſe quicquam poſſe, quàm ſi ultra Stipendium, quod paucis poſt annis, annuente D. O. M. initium ſumet, libros aliquot uſui & utilitati hujus Scholæ deſtinarem: Primum ut ii, qui ob rei familiaris anguſtias & tenuitatem libros ad ſtudia neceſſarios ſibi comparare nequeunt, his aliquantulum adjuti, eò faciliùs progredi, & ad maturam frugem pervenire poſſent: Deinde ut ne Præceptoribus ipſis opus eſſet multa cumulare ſcholia; quæ obruere potiùs, quam juvare diſcentium ingenia certum eſt; nec ſingulorum verborum apponere interpretationem, id quod non ſine faſtidio & temporis jactura fieri poteſt: Sed ut ſtudioſi adoleſcentes à Magiſtris ad verborum origines, & etymologias in his libris, luculenter ſatis, ut opinor, expreſſas & enucleatas, remiſſi, ipſi per ſe eas legere, & alia multa, quæ Præceptoribus dictare ita non ſemper in mentem venirent, notare ſimul & obſervare aſſueſcerent. Quod majori etiam cum voluptate ipſos facturos, cum purius ex ipſo fonte bibantur aquæ, mihi etiam atque etiam perſuadeo.* Hæc Ille Nobiliſſimorum doctiſſimus, de optimo inſtituto ſuo, quod Ampliſſimis Prudentiſſimisque Septemviris DD. Philippo Geudero, & Hieronymo Paumgartnero valdè probari tùm tempo-

ris advertit. Nec fortaſsis de *Collegio Altdorfino* dicere otioſum erit, ubi *muſeum Velſerianum*, quod anno 1580. cœptum eſt, Occidentem ſpectans, ipſa inſignia indicant: *Auditorium Velſerianum*, Jurisprudentiæ ſtudio in primis, cunctisque actibus publicis deſtinatum, anno 1583. unica molem hanc ſuſtinente columna, Mæcenas ille, ſuis ſumtibus ſplendidè exædificari atque effici curavit. Quas verò Ipſi gratias perhibituri ſumus, niſi ut Deo vota faciamus, pro infinita CAROLORUM poſteritate; quam illa antiquiſsima & rerum omnium princeps Natura terris diu commodet! Nomini Velſeriano benè ac feliciter eveniat, Deo approbante, quod agunt, acturique ſunt!

Hæc eſt magna ac vetus illa Proſapia, jam prope in nongenteſimum annum propagata, quam à ſtirpe ad hanc ætatem ordine Virorum Illuſtrium enumeravimus: Verùm nunc res, locus, ordo ac propoſitum exigere & poſtulare videntur, ut de MARCO VELSERO, qui ad Illos originem ſuam refert, reliqua dicamus. Prima ſtatim ætate humaniſsimas illas elegantiſſimasque literas, quibus, tanquam Jovis poculo, pectus alebat, cum aliarum pulcherrimarum liberaliſsimarumque artium ſtudiis copulavit atq; conjunxit. Illam Germanorum olim eruditricem Italiam ingreſſus, magiſtrum prælectoremq; habuit in arte dicendi Muretum, & Marcum Antonium Bonciarium commilitonem ſuum; cujus ex epiſtola ad Noſtrum Marcum verba citabo: *Heri veſperi cum clariſsimis adoleſcentibus, arctiſsima Tecum propinquitate conjunctis*, Jo. Baptiſta Reimboldo, & Joh. Baptiſta Velſero, *longum ſermonem habui, Lud. Miglioro ante tibi cognito probatoq;, amicitiam conciliante. Quo quidem in congreſſu cùm multa fieret de Te mentio, cujus ego ſingularem probitatem, doctrinam, dignitatem, prius fama, mox è ſcriptis Lipſianis cognitam haberem; paullatim eò ventum eſt conjectando, ut etiam in condiſcipulatu notuiſſe alter alteri videremur. Fuimus enim Romæ luſtrali anno anteproximo; & ſimul MVRETO DOCENTI operam dedimus: ego ad totum ſeptuageſimum ſextum, Tu biennio amplius, ut quidem Tui memorabant. Nec eſt dubium, quin interea ſæpè locuti fuerimus inter nos; cùm & Tu eſſes Mureto familiarior, & ego ad illum crebrius cum Laurentio Pariſiolo, vel cum Angelo, & Gisberto de Oddis ventitarem. Quanquam ego (ne mentiar) propter illam*

Bonciar. Lib. IX. ep. 11.

tam planè puerilem ætatem; memini non memini, Nobiliſſimum adoleſcentem à Germania Romam recircò advectum, ut AUDIRET magnum MURETUM. Poſteà verò quàm fuiſſe illum ipſum Te ſuſpicor (ut ſibi amor favet interpretando) certas reperi conjecturas de facie, de oculis, de ſermone. Cognomen ipſum Tuum in memoria angulo latens ervi, & Te totum mihi repinxi; qualem ſive antea vidi, grata eſt recordatio; ſive non vidi, gratus error; & ſpecies quædam recordationis. Nicolaus quoque Alemannus peregrinatorem hunc ſummis in cœlum laudibus extollit, præ aliis, qui Italiæ gazas vel non curant; vel prorſus ignorant; ita enim is ad diſſertationem ſuam de Lateranenſibus Parietinis præfatus eſt: *Quid noſtros hic ego dicam*, inquit, *cum è Galliis vel è Germania eruditus Vir nullus Romam profectus ſit, qui hujusce muſivi ſpectaculum præterierit. Duos commemoro omnis antiquitatis curioſiſſimos juxta atque ſcientiſſimos, Marcum Velſerum Duumvirum Auguſtanum, cujus in diſſertatione teſtimonium extabit, & Nicolaum Fabricium Peireſcium.* Neque teſtimonium illud adducere piget: *Id, ut præfatus ſum, plerique ante nos Viri graviſſimi non otioſe ſunt contemplati; ex quibus Marcus Velſerus, cum abhinc annos fermè quadraginta Romæ, ſapientum olim hominum more, peregrinaretur, ita oculis ac animo id perluſtrare ſolebat, ut exemplum ſumma diligentia ac fide ſibi deſcribendum curaverit, doctisq; Viris paſſim ejus videndi copiam fecerit.* Hujus igitur veſtigiis, quæ Romam ducunt, euntes, inſiſtebant & fratris & ſororis filii; quos commemoravit Bonciarius, ad Lipſium de his ſcribens: *Viſus eſſem facere inſipienter, ſi nactus certam mittendi facultatem per ingenuos adoleſcentes*, Remboldum & Velſerum, *Prætoris Auguſtani, hominis Tibi amiciſſimi, alterum ſororis, alterum fratris filium, ea non uterer, & per ignaviam, ſtylo parcerem.* Sed mirari poſthac deſinant, qui linguæ Italicæ nitorem in Marco attoniti ſtupent; Orlandus enim Peſcetti, in Reſponſione ſua, ad Anticruſcam Benii, Florentinam Illius puritatem ſimul ac elegantiam exoſculatur, dum ait: *Se'l Cavalier Guariſii, l'Uomo pur Ferrareſe, prega come nelle ſue Lettere ſi vede, il Cavalier Salviati, che purghi il ſuo Paſtor Fido da Lombardiſmi, e dell' Illuſtriſſimo Sig. Marco Velſero, Duumviro della Rep. Auguſtana*

Differt. de Lat. Pariet c. 10. f. 70.

Bonciar. l. XI. ep. 6.

Nella Riſpoſta all' Anticr. del Beni, cart. 16.

circumferuntur. Igitur nec Velſerus, vera Catonis imago, id abnuere deberet & ne abnuat, precor preceris; ores ipſum, atque exores, iterum oro.

Benè factum! cur enim Is, qui nullam reliquit effigiem morum ſuorum, virtutis, doctrinæ, pietatis, ingenii filium, (quem Tullius imaginem animi & corporis vocat) non in ære ſtet, ut monumentum hoc ſuæ formæ ac nominis nos veneremur? Quamvis jucundiſſimam atque utiliſſimam vitæ inter conjuges ſocietatem animo haud ſit aſpernatus; de qua præclarè Columella procemio: *Apud Græcos*, inquit, *& mox apud Romanos, usq; in patrum noſtrorũ memoriam fere domeſticus labor matronalis fuit; tanquam ad requiem forenſium exercitationum, omni cura depoſita, patribus familias intra domeſticos penates ſe recipientibus: Erat enim ſumma reverentia, cum concordia, & diligentia miſta, flagrabatque mulier pulcerrima diligentiæ æmulatione, ſtudens negotia viri cura ſua majora atque meliora reddere.* Quin imò ejus ſum ſententiæ, aptiores eſſe ſtudiis, addo & conſiliis, conjugatos, quam cœlibes, cum illi de re domeſtica minus, hi magis ſolliciti ſint: Nec enim habent, in quam curam hanc tutò rejiciant. Et quid durius, aut ab omni humanitate alienius, quàm Timonis inſtar fugere congreſſus belliſsimæ honeſtiſſimæque conjugis? Hanc ob cauſſam finguntur à Poëtis Gigantes improbo conſilio cœlum affectaviſſe, quod à mulierum in terris connubiis abhorrerent homines barbari & agreſtes: Nec aliud ſibi vult Orphei fabula, uxorem ab inferis revocantis, & facundia ſua feras lenientis, quàm Virum ſapientiſſimum juxta & diſertiſſimum à vago concubitu deterruiſſe efferos Thraces. Apud Poëtarum turbam tanta conjugii dignitas, ut Deos Deasque hoc vinculo conſtringant, Jovi ſuam jungant Junonem, Vulcano Venerem, Neptuno Thetyn, Plutoni Proſerpinam. Vagæ libidines non libertatis, ſed ingloriæ ſervitutis nomina ſunt: Vera libertas eſt, Deo, rationi, legibus paruiſſe; quibus devinctus eſſe nec Auguſtanus Sapiens recuſavit, connubia ſcilicet lege cum *Anna Mayin* ſociatus. Liberat ſe à fœdis voluptatibus, qui ſe uni thoro devovet: Si ſervile conjugium, profectò ſuaviſſima ea eſt ſervitus, è qua conjugum neuter ma-

Colum. lib. XII.

 nu

numitti cupiat; quam ſtabilem ambo perpetuámque eſſe volunt. De ea, Noſtris haud indigna, Horatius:

Lib. 1 Car. od. 13.

Felices ter & ampliùs,
quos irrupta tenet copula, nec malis
divulſus querimoniis
ſuprema citiùs ſolvet amor die!

Amavit igitur conjugem, & mirificè dilexit fratres, velut ejusdem partes animæ, & ejusdem pondera uteri, immò ejusdem eruditionis ac diligentiæ ſodales chariſſimos. De his Schottus, in nuncupatoria Bibliothecæ Photianæ: *Quod utinam exemplum Dynaſtæ, ac Reges ſecuti, in iisdem pedem veſtigiis ponerent, ac libros SS. Patrum ineditos cognoſci atque evulgari ſinerent; nec plures longè Græcarum literarum uſum interpretando revocarent, nec ampliùs veluti muta tacerent; quæ in denſis hodiè tenebris, tineas paſcendo, deliteſcunt. Sed id optare citiùs, quàm ſperare liceat; niſi ſi Velſerorum ſimiles exoriantur, qui concordisſimi fratres (Vos enim bona venia appello, ANTONI, MATTHÆE, AC PAVLLE) rem literariam longè latéque provehitis, diſciplinarum pomœria effertis, doctisque hominibus, doctisſimi ipſi, opem re conſilióque ferre non ceſſatis: Vt jam ubiq; gentium non ſit*

- - - - Phœbo gratior ulla,
quàm quæ VELSERI præſcripſit pagina nomen.

Raderus Martialem ſuum inſcripſit *Nobilisſimis & Amplisſimis V V V. Dominis Velſeris, MARCO Duumviro, Vrbis Præfecto, MATTÆO Ædili, PAVLLO Conſuli, Matthæi FFF. Antonii NNN. Patriciis Auguſtanis, B. R. natis.* In ipſa verò dedicatoria eleganti doctrina pares hunc in modum alloquitur: *Veſtrorum nominum titulis inſignibus hanc Camœnam meam prodire volui, ut illuſtrior & auguſtior in publico appareret, majorémq; fidem apud Senatum Palatinum mereretur; ſi frons ipſa ANTISTITES ERVDITIONIS, veluti vindices & aſſertores ſtudiorum meorum præſeferret. Invitatus ſum elegantia ingeniorum Veſtrorum, omni diſciplinarum genere excultorum; quæ quantò ſublimiora, tantò ſimul modeſtiora humanioráq; experiebar: Vti non ſolùm, ad Vos Muſæ omnes, ut quondam ad Herodotum, divertiſſe, ſed cum Gratiis ipſis penitùs in Veſtra domi-*

domicilia immigraſſe, aut potius inter Vos nata & educata videantur. Et poſt nonnulla. *Eadem elucet virtus in admodum Rev. & Ampliſſimo Viro, ANTONIO VELSERO, Spalatenſi Præſule, Canonico Friſingenſi, literis juxta Græcis ac Latinis divinis & humanis inſtructiſſimo. Eadem in JVLIO elucet, & eluxiſſet eadem in HIERONYMO, Ornatiſſimo adoleſcente; cujus ſpem Nobiliſſima indolis immatura fata præter ſpem nobis eripuerunt.* Olgiatus (Boſca referente) Auguſtam cum perveniſſet; *aſſectari etiam per Vrbem ANTONIVM ſuum Velſerus, humaniter habere domi, oſtendere principibus Viris.* Henr. Caniſius, de lectiſſimo Menologii opuſculo loquens, cui ſimul id acceptum refert: *Non minores gratiæ habendæ Rev. & Nobili Domino ANTONIO VELSERO, Marci fratri, quos quotiescunque nomino, ſi eos debitis encomiis ab exquiſita & admiranda eruditione repetitis non afficiam; ſcito cauſſam eſſe, quia illa nomina ipſum præfert.* Tom. II. Ant. Lect. fin. Idem in nuncupatoria ſua Hiſtoriæ Miſcellæ Paulli Diaconi, ad Baronem Joh. Fuggerum: *Porrò taceri non debet Nobilis & Ampliſſimus Dominus Marcus Velſerus, Reip. Auguſtanæ Duumvir, & frater germanus Illius, Admodum Rev. & Nobilis Dominus ANTONIVS VELSERVS, Cathredalis Eccleſiæ Friſingenſis Canonicus, Viri omnia eruditiſſimi, quorum ille ſubmiſit membranas MSS. Hirsfeldenſes Paulli Diaconi, una cum variis lectionibus in Miſcellam Jac. Bongarſii, & MS. Anaſtaſium Bibliothecarium Rom. interpretem Theophanis, ex quo in Hiſtoriam Miſcellam pleraque inſerta ſunt; cum quibus & illam contuli: Hic vero ſubmiſit exemplar Petri Pithœi Miſcellæ. Quibus meritas habemus gatias.* Hac re motus inſuper Dav. Hœſchelius, vitam Antonii Eremitæ, ab Athanaſio Græcè ſcriptam, una cum interpretatione ac notis, Aug. Vind. a. 1611. Eidem Græca etiam προσφωνήσει dicavit; Nec non Hier. Wolfius *Matthæo*, Scholarum Curatori diligentiſſimo, Orationes Iſocratis conſecravit. Neque *Johannes* ſui oblivíſci ſinit; nam aſſiduè occurrit mihi Collegium Lauinganum Mich. Fendii, Lauingæ, a. 1587. in quo Auguſtanum, inter complures diſcipulos, cohortatus eſt ad diligentiam, hoc epigrammate:

Sic animum, Velſere, ſacris intende Camœnis,
ut proprio nomen creſcat honore tuum.

 Nec

Nec patrii tantùm placeant nummíve genúsve
ut minor Aonidum cura ſit inde tibi.
Mæcenas primo ſtudium dilexit ab ævo,
cum poſſet nummos vix numerare ſuos:
Et ſibi præclarum nomen quæſivit ab arte,
cum fuerat magna Nobilitatis Eques.
Vile genus, nummiq; leves, niſi pondera Virtus
adjicit; hac, Muſas qui colit, illa tenet.

Exciderat fermè animo *Chriſtophorus*, de quo ſcribere ſuprà propoſui: Reginoburgi enim ſummæ Ædis Præpoſitus graviora ſtudia politioribus literis condire ſolitus, in templo Cathedrali, ad parietem, ſub clypeo Gentilitio, ſuperimpoſito galero Præpoſitis uſitato, marmoreos hoſce titulos pro merito ſuo accepit:

R. D. CHRISTOPH. VELSER. ECCL. R. PRÆPOSITVS. ET. CANON. NON. TAM. OPVM. QVAM. VIRTVT. DIVES. AC. RARA. CORP. MAJESTATE. PRAEDITVS. HOSPITALITATIS. EXEMPLVM. PAVPER. PR. MAGNUMQVE. FAMILIAE. SVAE. DECVS. CVM. INTER. GRAVES. ECCL. PROCELLAS. ANNOS. LVI. M. V. D. XXIV. PIE. INTEGRE. AC. MAGNIFICE. VIXISSET. MORTE. RAPTVS. HIC. VT. VIVENS. DISPOSVIT. CONDITVS. JACET. OBIIT. ANNO. SALVT. M. D. XXXVI. D. XXI. AVGVSTI.

In progignendis elegantiſſimis hominum ingeniis, ad præſtantiſſimas omnes artes à natura factis, Auguſtæ civitas ſemper felix eſt habita; itaque quæ olim Marcum, ac paullò ſupra noſtram memoriam doctiſſimos Viros genuerat, hac ætate DANIELEM, Operum Velſeriorum promotorem benigniſſimum, edidit: Muſas omnes Senator ille rectiſſimus de facie novit, adeò nullius rei rudis, ut maximarum, præſtantiſſimarúmque artium ſcientia pectus refertum completumque geſtet. Jam verò me verborum pudet, cum verſiculos Keckii rurſus attendo:

- - - - - Adultius ævum
per Latii leges ſtudia ad civilia, curas

Ma-

MATERNI Te duxit AVI, poterásque tiara,
non ut eam pretio rudis emendicat aſellus,
diſcipuli faſtum, ſordes explente magiſtri;
ſed tanquam in caſtris Aſtrææ lege ſevera
exactorum operum juſta mercede potiri.

Nec ſatis eſt, Nobiles cum Nobilibus ſanguinem & genus miſcere, niſi etiam eruditio animos eorum conſociet. Mora nulla: Haud gravatim Illi ex templo ſe applicuit CAROLVS, Inclutæ Reipubl. Norimbergenſis Provincialis ac Senator Graviſſimus. Hos, inquam, Dominos ac Mæcenates meos, novæ editionis hujus ſtudioſiſſimos cupidiſſimosque grata ſignificatione appello, & honoris gratia ſubjectiſſimè nomino; qui Opera hæc inter prima gloriæ Velſerianæ numeranda poſteritati famæque tradiderunt. Sed artes, quæ quoniam ingenii non corporis viribus conſtant, liberalium nomine nuncupantur (ceu Pictura, Geographia, Antiquitatis & Literarum ſtudia) dudum in paterna *Sebaldi* domo locum invenerunt, ſuæ ſaluti convenientem; quam Pater æquè ac Filius domum, pro ſuo erga probos ac literatos viros ſtudio ac voluntate, non minus patens ac tutum afflictæ eruditionis perfugium conſtitutum eſſe voluerunt: Pergit Vtrumque veſtigiis ſequi Nepos, qui optimis diſciplinis eruditus, ingenii cum probitate conjuncti laude jam floret; cui par ingenio ætas contingat precor, ne deſint Velſeri poſthac, qui Muſas in ſinu atque in deliciis habent!

Hactenus de conjuge & familiaribus egi, de amicis porrò videamus: Sanctiſſimum amicitiæ vinculum, quo nullum in terris arctius inveniri poteſt, tunc inexplicabili nodo connectitur, cum illud non ambitio, non cupiditas, non quæſtus, ſed virtutis amor adſtrinxit; nullum enim gluten ad amicitias conglutinandas tenacius exiſtit, quam eorundem voluntas ſocietáſque ſtudiorum: Hæc autem cum in Noſtro admirabilis exiſteret, ita Celeberrimorum ætatis ſuæ virorum ad ſe animos rapuit, ut eo amicitiæ nexu ſe Illi implicarent; quem, niſi mors, nemo dirimeret. Verum quantæ in Marco literæ; quanta vis doctrinæ, quanta diſciplinarum omnium notitia ineſſet, illud convinit, quod in tanta doctorum hominum copia, atque ad omnium do-

ctrinarum gloriam efflorescentium, potiſſimùm eligeretur Velſerus: Ciere modò nomina ſingulorum, honeſtatis amplitudinisque gratia, ſatis eſt. Prædicari ſe ac nominari volunt *Aleander*, *Baldus*, *Bencius*, *Biſciola*, *Bonciarius*, *Brantius*, *Brouuerus*, *Caniſius*, *Caſaubonus*, *Chioccus*, *Clavius*, *Cluſius*, *Contarenus*, *Delrio*, *Freherus*, *Galdæus*, *P. Gualdus*, *Gentiles*, *Gretſerius*, *Grillus*, *Gruterus*, *Hæſchelius*, *Livinejus*, *Lipſius*, *Lollinus*, *Meibomius*, *Mercurialis*, *Migliorius*, *Muretus*, *Nicherola*, *Occo*, *Olgiatus*, *Pantirolus*, *Petreſcius*, *Pignorius*, *Pinellus*, *Pontanus*, *Raderus*, *Remus*, *Rittershuſius*, *Rubenius*, *Rycquius*, *Scaliger*, *Scheinerus*, *Schottus*, *Scioppius*, *Titius*, *Vandermylius*, *VVindeckius*, *VVotonus*, ad Venetam Remp. olim Legatus, alii. Adverſarios, quosdam obtrectatores laudum ſuarum habuerat; idque ob ſingularem hominis excellentemque virtutem: Sed Roſerni ineptiſſimas nugas, ſuaſu Scaligeri & aliorum, facilè contemſit. Aſſiduè animo obverſatur, Amandi Roſacii de his ſententia, in epiſtola ad Conr. Ritterhuſium JC. qua poetaſtro Biloviano, id eſt, Weſthovio reſponſum fuit: *Videtur fato quodam hac tempeſtate noſtra ita evenire, ut non poſſit eſſe Scaliger ſine Clavio & Titio, non Douſa ſine Tragoris & Braſſica, non Lipſius ſine Diodoro Domanno, & qui nuper iſti ſucceſſit, Lampugnano; non Scriverius ſine Meurſio; non deniq. Ritterhuſius ſine VVeſthovio*; neque Velſerus ſine Gluverio, qui in Germania antiqua mortui leonis barbam vellicare (res admiranda) auſus eſt; altero nempe poſt obitum illius, anno. Sed neque Cluverius ſine Pontano fuit, qui Diſceptationum chorographicarum de Rheni divortiis & accolis populis adverſus eundem partes duas, una cum reſponſionum ad ea, quæ idem Cluverius Germaniæ ſuæ paſſim inſperſit, ſylloge. Nec placet iſtud hominum genus, quibus indocti prorſus videntur veræ eruditionis cultores, niſi ſuo, hoc eſt, naſutulorum more Facultatē aliquam cum Philoſophia pariter ac Philologia tàm arctè, tàm cōtulè, tam accuratè ſocient, ut quivis unus Tricipitinâ hanc aperto capite ſalutare in via, in tramite teneatur. Imitari hos credo Rutilium Gracchum, qui Romæ tres ſibi pileos, aptè inter ſe cohærentes, ita ut unus ſeorſim ab altero extrahi poſſet, concinnavit, inque eos caput inſeruit; atque inferioris amicis unum, ſuperioris duos,

Hardervici, an. 1617

Joh. Nicol. Erythræus Pinacoth. I num. 120.

duos, ſummo verò loco poſitis tres ſibi è capite detrahebat; hoc ordine, ut dextera manu unum, ſiniſtra alterum apprehenderet, tertium in collum rejiceret: Ob quod inventum à S. P. Q. R. per epiſtolam petiit, ut ei victus quotidianus in Capitolio præberetur; quod civitatem tam pulchris moribus exornaſſet, ubi nullum ferè in honoribus habendis diſcrimen adhiberi querebatur. Stultior ſtulto foret, qui iſtis fabulatoribus crederet; ſed horum inſcitiæ libenter ignoſcimus, quia & juvenes aliquando delirant.

Tantum certè abſuit, ut doctiores Velſerum, ob ineptos vilitigatores iſtos, minoris æſtimarint; ut potiùs reſtituta auctoribus ſuis ſcripta, in domo Ipſius, ceu ſpolia in æde Jovis ſollemni dedicatione quàm ſæpiſſimè dono fixerint. Nonne *Galilæus Galilæi*, Nobilis Florentinus, Philoſophus & Mathematicus princeps Magni He- Iſtoria e
truriæ Ducis Coſmi II. Illi dicavit epiſtolas tres *de Ma-* Dimoſtraz
culis Solaribus, diſquiſitione *ficti Apellis* ſub finem addi- Rõ. A. 1613. Bon. 1655.
ta? In quo ipſo opere epiſtolæ quatuor Velſeri ad Galilæ- cart. 9, 29, 97. 98.
um extant. *Angelus de Filiis Linceo*, in nova dedicatione ad Phil. Salviatum porrò ſic ait: *L' Illuſtriſſimo Sig. Velſeri, fortiſſimo d' ogni ſcienza, e virtù, come quello che ben la conoſce, ed ama, prenderà contento patricolare.* Idem Angelus ſub finem præfationis ad lectorem: *Gl' invidi, e detrattori s' aſtenghino pur dà tal lettura, non ſendo ſcritte per loro; anzi eſſendo dall' Autore inviate privatamente a un ſolo, dotato di molta intelligenza, e di mente ſincera.* Inde & *Chriſtophorus Scheinerus* tres de maculis iſtis epiſtolas ad Eundem exaravit, velut *Apelles latens poſt tabulam*: Super has tres alias multò longiores, *de Maculis ſolaribus*, *& ſtellis circa Jovem errantibus*, dedit, accuratioris titulo diſquiſitionis fulgentes; tertiam hoc obſignans ænigmate: *Apelles Tuus tibi ſoli notus, aliis ignotus luceat; vel, ſi mavis, Vlyſſes ſub Ajacis clypeo.* De his verò literis Leo Allatius, in Apibus Apes Vrb.
Vrbanis, annotavit ſequentia: *Epiſtola hæ manuſcri-* pag. 68.
pta, unà cum aliis multis, poſt mortem Velſeri, pervenere in Bibliothecam Archiepiſcopalem Mediolanenſem, ut mihi relatum eſt; in qua etiam dicuntur aſſervari. Hinc In Catal.
erroris reum Pet. Scavenium agit Celeberrimi per omnem nonnull. libb. p. 376.
quoque Germaniam nominis Vir, Magliabechius: *Res clarior Sole*, ait in ſuis, *quod P. Scheinerus non ſit Galilæus,*

ceu vult Scavenius ; verum quidem eſt, Galilæum ſcripſiſſe de Maculis Solaribus, ſed ſub nomine proprio , nec ſub iſto Apellis. Nunc autem ad alios quoque progrediamur: *Bernardinus Baldus*, Guaſtellæ Abbas, dedicavit Vel- Amſtel. a. 1649. ſero *Lib. de Vitruvianorum verborum ſignificatione.* In dedicatoria (quam in Amſtelodamenſi editione Vitruvii omiſſam dolet, ceu ſolet, Magliabechius) Baldus favorem ac benevolentiam, qua Magnus Hetruriæ Dux Velſerum dignatus eſt, his inter alia expoſuit verbis: *Mitto*, inquit, *probante etiam Sereniſſimo Duce noſtro, Mæcenatéque meo, immò & ſtudiorum meorum patre ; cui cum deſiderium Tuum, & animum meum hunc commentarium Tibi dedicandi, occaſione arrepta aperuiſſem, Is non modo utrumq; laudavit, ſed me ad efficiendum, quod ſtatueram, honorificis de Te verbis interpoſitis, prorſus impulit.* Cardinali Dominico Pinello *Paul. Gualdus*, Patricius Vicentinus, conſecravit quidem *Vitam Joh. Vincentii Pinelli*, Patricii Genuenſis; in qua ſtudioſis bonarum artium proponitur typus Viri probi & eruditi; poſtea autem in diverticulum hoc abiit, Velſero ſimul eandem, hoc verborum honore nuncupans: *Me verò hæ* (Amicorum) *preces ut non permulcebant, gnarum videlicet tenuitatis meæ, ita in eam ſententiam traxerunt, ut fœtum hunc meum diſpiciendum traderem examinandumque Tibi Viro Clariſſimo, Pinelli amico, bonarum artium patrono, qui prudentia, eruditione, & animi candore in conſilium advocatis, tum demum pronuncies, an è re Pinelli, an è re literarum, an è mea ſit, ut in lucem hominum prodire ſinam qualescunq; haſce ſubſecivarum horarum reliquias. Hoc tibi arbitrium ut deferam, faciunt multa, &c.* Petrus Scavenius, in Catalogo Auctorum, qui ſuppreſſo vel ficto nomine prodierunt, ſcribit: *Vitam Pinelli in Latinum traduxiſſe Laur. Pignorium.* Sed ego fidem ipſi non habeo, inquit haud indiligens talium rerum ſcrutator Magliabechius, quoniam Gualdus homo fuit eruditiſſimus, & quod ſuper omnia eſt, in lingua Latina verſatiſſimus: Quid? quod ipſe Pignorius, poſt an- Pignor. in Symb. Ep. 32. nos duodecim, Gualdum admonet, ut in altera Vitæ illius (quam *plauſu ingenti Eruditorum conſcripſerat*) editione quædam adjiciat: *Illam*, ait, *Tu recudas oportet, quando exemplaria propè omnia divendita ſunt: Et multa mihi fuerunt adnotata Tuo juſſu, de Joh. Vincentio, clarorum*

ho-

la Toſcana eloquenza, divenne con lo ſtudio continovo di maniera eccellenti, che fece al ſuo nome grandiſſimo acquiſito di riputazzione tragl' altri Letterati.

Benè educatum & rectè inſtitutum eſſe oportuit, qui in ſtudiis ſimul ac itineribus ingenii opes mirificè auxit; ſingulare juventutis prudenter inſtituendæ exemplum, quod utinam omnes penitiùs intuerentur, qui bonas literas diſcere, vel docere ſatagunt: *Extinguuntur generoſiſſimi igniculi*, ait Barlæus, *confertis ſtudiis; & uti vaſcula anguſtioris orificii ſuperinfuſum copioſius humorem reſpuunt, nimio lectionum numero obruitur avidiſſima ſciendi ætas.* Hæc enim maximè obſervanda eſt à præceptoribus in diſcipulis, qui ſæpiùs geſtare boves, quam vitulos edocentur. Oſtentationem iſtanc noſtro ſeculo nimis familiarem, exprobrat magiſtris ſummus ille ingeniorum æſtimator, in ſequentibus: *Vti corporum nervis robur accedit ab ætate, ita judicii, memoriæ, phantaſiæ, ingenii organis. Hæc fatigata intempeſtivè languent citius, & ſpem ſolidæ & maturæ eruditionis incidunt. Herbas vide, & olera, quæ ſub initia veris ab avaris colonis fornacum calore & fimo fervidiore tepefacta germinant ocyus; at mox adultiora deficiũt & exareſcunt. Eſt illud ſeculi noſtri cacoëthes: Gloriamur parentes, ſi videamus præſtare poſſe puerulos, cruda adhuc ætate, quæ non poſſunt alii amnis aliquot majores. Ideóque atteri patimur ingenia & ſpirituum fontes exſiccari per pædagogos, ac affligi rationales potentias, quæ ubi adoleverint illi, marcent & ſtupent, attrita ad perpetuarum & crebrarum lectionum cotem ingenii acie.* Nihil tale contigit Marco, qui *à teneris* (Mel. Adamo teſte) *artium ac virtutum ſtudiis excoctus, maturitatem ingenii, judicii, & doctrinæ feliciter eſt conſecutus. Itaque ut mens generoſa cœlo affinis motu gaudet: ita & ipſe, in Italiam progreſſus, edidit Antiquitates Auguſtanas, felix famæ ſurgentis auſpicium, & pium.*

In Method Stud. Duc. Megapol. præſcript. p. 494. 595.

Poſſem modò de ſtyli Latini puritate in epiſtolis, quam Mureto acceptam referimus, infinita tradere, ſi ſingula ſectari vellem: Lingelshemius ad Bongarſium pro me dicat: *Dictio ejus pura, propria, conſtricta; ſuperat (ita rapit me iſtius hominis vis) antiquos* Annales Boicos, fatente rurſus Adamo, ſcripſit *tanto nitore, ut meditanti videatur adſtitiſſe hinc Muſæ & Gratiæ; hinc Conſ, Apollo, Suada, Venus.* Epiſt. 38.

Lib. III. Rer. Mog. Notat. 28.

Nic. Serarius Velſerum, *ut alia omnia, nitidè ornatéq;* narrare de Erenuolfo perhibet: dumque verbis Ipſius utitur, hæc à ſe *velut in rudi ac depexo centone dibaphum, aut purpuram, & gemmam inſeri* haud diffitetur. Joh. Adlsreitterus (vel, ſi mavis, *P. Joh. Fervaux*, Lotharingus, in cujus nomine, ob certas cauſſas, Annales illos Prudentiores apparere noluerunt) in præfatione ad lectorem tomi primi Annalium Boicæ gentis, minimè ſibi ait polliceri *Velſeri nitorem, Raderi claritudinem, Brunneri numeroſam, & vix ulli imitabilem celſitatem.* Præterea

Lib. II. Amphith. Hon pag. 207.

Car. Scribanius, qui Amphitheatrum Honoris ſub nomine *Clari Bonarſcii* in lucem edidit) adverſarium quendam ſic affatur: *Quid dicis Phrygia monſtrum? non tantùm tria Galliæ jugera, ſed & Auguſtam Vindelicorum egeſto polluis fimo? Magnum Velſerum damnabis infantia? Vide paginam perpetuò thymo odoratam, quæ moroſiſſimi etiam lectoris acetum detergat; quæ ſtomachi quantacunque eſuritione exaſperati, ſuper dapales cœnas, convivia Saliaria, faſtidia levet.*

Principum ille Doctor, idémque doctorum omnium facilè princeps Plato, oraculo quaſi quodam declaravit, nunquam beatas fore Reſpublicas, niſi aut illi, qui jam ad earum gubernacula ſederent, literis ſapientiæq; ſtudio operam darent; aut contrarii, qui jam literati eſſent, ad commune bonum procurandum promoverentur: Præceptum itaque hoc ſecuti complures Senatorum, in Auguſtana Republica, eóque tanquam Ariadnæo quodam filo ad adyta civilis Prudentiæ deducti videntur. Senſit in primis hujus dicti veritatem MARCVS, qui quam ingenio felix, quàm mentis cultura gnavus & diligens fuerit, vel ſoli librorum conſcriptorum ab Illo tituli ſatis ſuperque indicarint. Pedetentim verò ad cauſſas Dicaſterii anno 1589. acceſſit; deidne latum clavum, quæ veſtis Senatoria eſt, anno 1592. impetravit; poſtea ſanctiſſimo ſecretioris Senatus conſilio adſcriptus anno 1594. tandem Generoſiſſimo ac Illuſtri Viro, Octaviano Fuggero, more majorum, juſtè ac legitimè in Prætorem, anno 1600. lectus fuit: Honores hoſce gradatim ſingulos aſſecutus, ſuis cervicibus tanta munia atque Rempub. ad annnum usque 1614. conſideranter & manſuetè ſuſtinuit; ſimul ac S. Cæſar. Majeſtatis Conſiliarius enituit. Senator hic imitatus eſt Agricolam, *qui ſtudio ſcientiæ flagran-*

grantem animum coërcuit tenuitq; , quod eſt difficillimum, ex ſapientia modum. Docuit & Virum ſapientiſſimum longa vita, uſusque rerum maximarum, ut Peireskio non modò ob Senatoriam dignitatem Aquis-Sextiis anno 1604. congratularetur, ſed admonitionem etiam, adhortationémque paternam adhiberet; ac inter cætera: *Non eſſe animo ipſi deſpondendum; munus Senatorium tametſi ſpinoſum, id tamen prima fronte dumtaxat; principium ſolum moleſtum eſſe, lenire tempus cætera: Nihil ſupra vires exactum iri; fore Numen propitium; deberi patriæ operam*; & quædam alia in eundem ſenſum ſubjunxit ad ſuadendum paratisſimus. Delenificam Ipſius facundiam omnes ſunt admirati, qua ſola nos à natura armatos referebat Ariſtides; putabat enim juſtisſimus rerum arbiter, orationis vim nobis conceſſam pro ferocientibus cornibus, pro petulcis calcibus, pro mordacibus dentibus, aliisque, quæ aminantibus mutis natura tribuit, armamentis: Hac P. Valerius inſolita libertate exultantem populum ad ſaniora conſilia revocavit, & Senatui ſubjecit: Nec diſpari ſucceſſu, eadem in re, iisdem remediis uſi Menenius & Læna: Hac denique omnis eloquii parens M. Tullius, & faſces Romanos, cum inquilinus eſſet, eſt aſſecutus; & Vrbem ab infandæ conjurationis periculis liberavit. Niſi me omnia fallunt, nec fallunt tamen, in mentem Velſero ſemper fuit illud Quintiliani, ut videtur, de Oratore: *Vos verò diſertisſimi, ut poteſtis, ut facitis, illuſtrate ſæculum noſtrum pulcherrimo genere dicendi!* Id verò pulcherrimum genus eſt, quod *vita, nec ſcholæ* diſcitur. Hinc Belga ille prudentisſimus, Daniel Eremita, in Epiſtola ad Camillum Guidium Equitem, ſcripta de legatione Magni Hetruriæ Ducis ad Rudolphum II. Cæſarem Auguſtum, & aliquot Germaniæ Principes atque Reſpublicas: *Auguſtam mox Vindelicorum appulimus, ſtatimq; aderant Vrbis Duumviri; in quibus flos hominum* Marcus Velſerus, *Vir, in quo nec invidia invenit, quod calumnietur. Legationis officio levi oratione peracto, in alia ſermonum itum; in quibus ferè* ſolus Velſerus *auditus eſt, reliquis admiratione Viri, & diſparitatis metu tacentibus. Nulla ea civitas benevolentiæ & humanitatis officia intermiſit; quod & Illi imputandum, quem Patrem Patriæ, ſicut TOTIVS GERMANIÆ ORNAMENTVM, non ineptè indigites.*

Tac. in Agric. 4. 6.

Gaſſend. l. II. pag. 92.

Tac vulgò in Orat. c. 23, 5.

Sen. epiſt. 106.

Sub fin. Status Regim. Ferd. II. p. 362.

hominum teſtimonia, quæ ad poſteritatem transmitti, uno veluti faſciculo comprehenſa, publicè intereſt privatimq.
Fieri ſane potuit, cenſente Magliabechio, ut Gualdus Pignorio, ſuo æquè ac Pinelli quondam amico, ceu correctori atque emendatori commiſerit: Verùm quid hæc ad verſionem, quam affirmat Scavenius, familiariter hîc admonendus? Hæc ille. Ab hoc aditu januáque patefacta, Gualdi occaſionem captans *Aloyſius Lollinus*, Patricius Venetus, & Belluni olim Antiſtes, (quem Cardinalis Baronius in Annalibus ſuis maximè laudat) Velſeri amicitiam his ſibi conciliare literis ſuſtinuit: *Facit nominis Tui claritudo, ut etiam Tibi ignotis innoteſcas; nemóque hodie eorum ſit, qui Numen, ſacráque Muſarum rite colunt, qui Te, faciente amorem eruditione ac virtute, non in oculis ferat, haberique Tuorum in numero vehementer cupiat. Hanc ego conjecturam de me ipſe facio, qui, ex quo primùm Clariſſimorum Virorum de Te elogia perlegi, ſermonibúsq. laudum Tuarum refertiſſimis interfui, mirifico Tui deſiderio flagrare cœpi; neq. id immeritò. Neceſſitudo mihi fuit cum* Pinello, Bencio, Aicardo, Guillandino, *ſumma*; Quærengo, Gualdo, Bello *adhuc utor perfamiliariter. Vnus Tu reſtabas ad ſacrum illum, & concordiæ dicatum numerum explendum; cujus ego in amicitiam admitti ſicuti nunc expecto, ita inpoſterum enitar, ut [ſi doctrinam exceperis, cujus quàm ſim expers, planè ſentio] nullum in me ſtudium, nullum grati animi officium ſis unquam deſideraturus.* Gualdo *ipſi in Tui amorem effuſiſſimo vix ceſſero, reliquos, nî vota deſtituant vires, anteibo omnes: Tu modò Tuæ famæ non abſimilis nos Tui cupidiſſimos mutuò ama.* Verùm amicitiis dedicationes porrò jungamus, quas eædem pariunt: *Elias Putſchius* Nobiliſſimo huic Mæcenati *Diomedis de Oratione, & partibus Orationis, & vario Metrorum genere libros III.* cum codice Fuldano diligentiſſimè collatos, transmiſit: *Joh. Meurſius* annotationes ſuas ad *Bacchides Plauti*, quem tantopere olim in deliciis ipſæ Muſæ habuerunt,

[Margin notes: Ep. Miſc. Luduni a. 1641. edit. p. 101. 102. — Belluni Non. Febr. 1611. — In Exerc. Crit. Lugd. Bat. a. 1599.]

Eidem obtulit: And. *Schottus* exhibuit *Vitas comparatas Ariſtotelis ac Demoſthenis*; nec non Latinam *Bibliotheca Photii* interpretationem, annotationibus illu-

Aug. Vind. a. 1603.

ſtratam: *Arnoldus Mylius Opera*, quæ reperiri potuerunt omnia, *Joh. Geneſii Sepulvedæ*, Cordubenſis, SS. Theologiæ Doctoris, Caroli V. Imperatoris Hiſtorici, nominis Velſeriani auſpicio, publicavit: *Inſcriptiones antiquas* totius Orbis Romani, in corpus abſolutiſſimum redactas, velut æternum opus, auſpiciis Joſephi Scaligeri ac M. Velſeri, in lucem prodire voluit *Gruterus*: Qui ipſe præterea *Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores Latinos minores*, à Jul. Cæſare ad Carolum M. Velſero ſimul ac Remboldo inſcripſit: *Joh. Livinejus*, Gandenſis, notis illuſtravit *XII. Panegyricos veteres*, quos Heroi huic Literatorum vovit: Fulgentiſſimæ Illorum bigæ *Hæſchelius* commendavit *Annæ Comnenæ Alexiada*, quam quidem Hiſtoriam Galli ſub incudem revocarunt, cum vetere dedicatione; ſed obſtetricem infeliciſſimam nacta eſt: Quamobrem Petrus Seguierius, Galliæ quondam Cancellarius, liberè ac verè in literis ad Amicum de iſta judicavit: *Hæſchelianorum Excerptorum Auguſtanam emiſſionem illam nemo æquus opinor magis gratulandam Cæſariſſæ putaverit, quàm puerperæ abortum paſſæ infelicem ejectionem fœtus monſtroſè mutili & mortui.* Idem inſuper *Hieroglyphica Horapollinis* Marco earundem παλαιοτήτων quas vocant, inſtauratori atque interpreti jure dicanda duxit: *Marq. Freherus* ad Eum miſit *Sapphirum Conſtantii Imp. Aug.* expoſitam; unde Gruterus in epigrammate ſuo:

Col. Agrip. a. 1602.

Hanov. a. 1611.

Antverp. a. 1599.

Aug. Vind. a. 1610.

Pariſ. an. 1651.

Jure Tuæ illa modò famæ, VELSERE, dicantur,
Teutona quo majus non habet ora decus.

Figuras *Bayerianas ethnicas*, ſeparatim excuſas, & Illuſtribus Duumviris, Quirino Rehlingero ac Marco Velſero inſcriptas, Velſchius in Addendis ad Ruznamen Naurum commemorando quaſi renovavit,

Addend. pag. 102.

Atq;

Atque utinam iſtorum voces audire poſſemus, qui Magni illius Viri ope multa publici juris fecerunt; tum quod unus propemodum in Germania literas literatósque foveret:

Solus enim triſtes hac tempeſtate Camœnas

reſpexit; tum quod in eruendis Codicibus, & explorandis Bibliothecis, ſaltem ut doctos homines juvaret, nihil prætermitteret, *Heronis Cteſibii Belopœeca*, Bern. Baldo interprete, item *Heronis vita*, eodem auctore, ut ornatè prodirent, humaniſſimè procuravit: Inter alias lucubrationes Divinationem in Tabulam Eugubinam, lingua Etruſca veteri perſcriptam, evulgavit idem, ſed ſimul opera Marci Velſeri (Schoockio judice) Viri cæteroquin judicioſiſſimi abuſus fuiſſe dicitur. Georgius Ritterhuſius in Vita Conradi patris (quæ Salviano præmiſſa eſt) inter alia de Iſidori Peluſiotæ epiſtolis ex MS. Ducis Bavariæ editis loquitur, cujus copia aliter impetrari nō poterat, quam ſub cautione mille florenorum: *Hanc vir Nobiliſſimus pariter ac Literatiſſimus Marcus Velſerus*, inquit, *inſcio Parente noſtro præſtiterat*. Hinc ipſe Rittershuſius in ſua ad Gruterum, de Iſidoro hoc, ne quis pro ſua laude & gloria defraudetur, reticendum non putavit, quorum beneficio manuſcriptus ille codex Bibliothecæ Principis Bavariæ ſuis uſibus impetratus eſt: *Sciant illi*, ait, *qui antea neſciebant, debere iſtius beneficii gratiam Viris Magnificis, atque Ampliſſimis, Marco Velſero, Reip. Aug. Duumviro, & Joh. Georgio Herwarto ab Hohenburg, Cancellario Bavarico, qui & per literas & per interpretem ac proxenetam optimum ac gratioſiſſimum Dav. Hœſchelium noſtrum à me rogati uſum pulcherrimi illius Codicis, quem Monaci extare inaudieram, non difficiles ſeſe mihi præbuerunt; quin eum mihi ab Sereniſſimo & Celſiſſimo Bavariæ Principe impetrarent.* Neque Gretſerum pudet fateri, in præfatione ad alterum de Cruce tomum, per quem profecerit: *Hanc*

Aug. Vind. a. 1613.

In Fab. Hamel Part III. cap. 4.

ipſam quam ſubii moleſtiam, multum, ut id, quod res eſt, ingenue confitear; levavit Nobilis & Clariſſimus Dominus, Marcus Velſerus, Reip. Auguſt. Septemvir; qui pro ſua inſigni in ſacroſanctam Crucem religione, & in omne Literarum & Literatorum genus ſingulari amore, & humanitate, hoc opus operámque meam ſtrenuè adjuvit; cujus beneficio non tantum ex Reipub. Auguſtanæ Bibliotheca aliquot calamo exaratorum Codicum copia mihi facta eſt; ſed etiam à Maximo Margunio, Epiſcopo Græco, Græcè & Latinè perquam docto, Homilias non paucas adeptus ſum; quibus hoc volumen plenius & ornatius effectum, & Crucis gloria celebratior reddita.

Viro huic, præconiis noſtris majori, poſteritatem debere *Conſtitutionem D. Caroli III.* Imperatoris Aug. Craſſi dicti, *de expeditione Romana*, libens profitetur *Freherus*; quam Idem in Codice manuſcripto benè veteri, in quo cum Bojorum leges illæ caſcæ, tum ſacra quædam continebantur, primus invenit, fideliter deſcripſit, & liberaliter cum Frehero communicavit.

Confer. Scip. Gent in jure Publ Diſp. de Regal. th. 856.

Poſteaquam *Geographica Marciani, Scylacis, Artemidori, Dicæarchi & Iſidori* in Velſeri manus inciderunt, illa primo quoque tempore, imprimenda eſſe cenſuit, cura Hœſchelii; non neſcius, Hiſtoriarum & in primis Geographiæ Scriptoribus plurimum inde lucis afferri poſſe. Illius beneficio typis adeò elegantibus myſtica Horapollinis νοημάτια prodierunt. Vinc. Pinellus Eidem *Malchi vitam Pythagoræ* manuſcriptam miſit, teſte Hœſchelio ad Photium; & Woverius eam ſe editurum fuiſſe promiſit, ſed dum editionem differt, C. Rittershuſius primus illam è tenebris produxit. Ejus liberalitati, fatente rurſus Hœſchelio, *Eclogæ* debentur *Legationum Dexippi Athenienſis, Eunapii Sardiani, Petri Patricii & Magiſtri, Priſci Sophiſtæ, Malchi Philadelphienſis, Menandri Protectoris*, cũ corollario *Excerptorum* è libris *Diodori Siculi* amiſsis: Quanquam gravioribus occupatus curis, tamen de quibuscunque Ipſum conſuluit in *Photii* Bibliotheca Hœſchelius, ſcrupulum huic omnem, nullo negotio exemit, neque iis conferre gravatus fuit. *Jac. Pontanus* in annotationibus ſuis ad *Joh. Cantacuzeni* Hiſtoriam, Pariſiis editam, principium epiſtolæ, ſive titulos, quibus Imperatorem cohoneſtat, lingua veteri ſcriptos eſſe monuit; reliqua tota, lingua, quam

Aug. Vind. a. 1600.

Aug. Vind. a. 1595.

Eclog. 250. Polymath. c. 28.

Not. ad Phot. fol. 919.

nunc

nunc vulgare Græcum appellant: Itaque ſtudio M. Velſeri factum, ut ea ab homine utriusque ſermonis, Græci & Scholaſtici, inquam, & vulgaris periti Græco puro puto redderetur, quò eam Pontanus convertere in Latinum poſſet. Dan. Furlani *Theophraſtus* ad Joh. Vincentium Pinellum, omnis liberalis doctrinæ, & pulcherrimarum artium, dum vixit, patronum delatus, ab illo ad Noſtrum, quo amiciſſimo Pinellus uſus eſt, pervenit; Is Claudio Marnio vulgandum credidit, hac lege, ut Cardinali Borromæo inſcriberetur. *Henric. Savilius*, Operum *Chryſoſtomi*, Græcè tantùm, *voluminibus octo* conſtantium, editor nobiliſſimus, in præfatione ad lectorem mente grata agnoſcit, & deprædicat, ſe inter alios adjutum fuiſſe opera M. Velſeri & Hœſchelii; quorum nomina cæterorum cum elogio ſingulari apponit, hujus etiam in ſubjunctis annotationibus non paucam facit mentionem; quod laudabili memoriæ viri aliàs etiam celebratisſimi cum mundo duraturæ inſeruit: Hinc gratitudinis debitæ documentum redhoſtimenti loco in illuſtri Auguſtanorum Bibliotheca extare voluit, illa Chryſoſtomi volumina ſingulari inſcriptione eidem conſecrando. Quanta, ſed quam inani diligentia manuſcriptum *Annæ Comnenæ* Codicem (ut ex epiſtola ad Robr. Titium ſatis apparet) in Medicéa Laurentiana latitantem, cunctis precibus expetiit, ut deſcriberetur? ſed ſurdis narravit fabulam. Pro Moguntinis verò editoribus, ex Heidelbergenſi Bibliotheca binos *Anaſtaſii* Codices, hiſtoriola iſtac de Johañâ Papiſſa haud carentes, opera Marq. Freheri, ab Electore Palatino, facillimè impetravit; neque iſti tam fuere ingrati, quin excuſa duo exemplaria unà cum Codicibus reſtituerent, eandem exhibentes narrationem, quæ tamen in cæteris prorſus omiſſa fuerat: Cujus facti allegare teſtes opus eſt Moyſen & Dav. Blondellos fratres, nec non Salnaſium, Rivetum, & ſine controverſia eruditiſſimum ac politiſſimum Colomeſium. Primus etiam

Etonæ a. 1613.

Reiſer in Ind. MSS. Bibl. Aug. n. 36. ſeqq.

Melang. Hiſtor. p. 55.

auctor fuit Velſerus, ut ex Auguſtana Bibliotheca recenſerentur Patrum Græcorum manu exaratorum nomina, & inſcriptiones; hæcque in Catalogo ſic proponerentur, ut impuris auctoribus ſemotis, tanquam gemmæ, in quibus catholica (*inquit Poſſevinus*) fides elucet, oculis omnium, qui Chriſtianam Rempubl. ſartam tectam cupiunt, objicerentur. Neq; hoc officio contentus Catalogo, præfixit hæc animi candidiſſimi verba:

Append. ad Tom. III App. Sacr. fol. 83.

Quisquis reip. literariæ faves, horum omnium Codicum, ſive interpretandi, ſive conferendi, ſive edendi, ita tibi futura copia eſt; ſi de iis incolumimibus reſtituendis caveris. Quare Velſchius, in proœmio Diſſertationis de Tabulis æquinoctialibus novi Perſarum & Turcarum anni, ſedulò cogitare cœpit, qua ratione Præfectis & Senatui Auguſtano perſuaderet; ut Marci Velſeri Duumviri exemplo, tot præclaris Codd. Græcis, quos *Hier. VVolfius & Xyſtus Betulejus*, quondam *ab Antonio Eparcho*, Epiſcopo Corcyrenſi, ingenti ære, juſſu & munificentia Illius publica redemiſſent, hos quoque Orientales adderent. De cætero gratias, quæ habendæ ſunt ipſis auctoribus, qui rerum memoriam ſcriptis ſuis ſignarunt, eaſdem meritò deberi cenſet Caniſius iis, qui ejuſcemodi libris, altis tenebris immerſos, in lucem vindicant, & reſtituunt: *Inter quos eminent hodie*, inquit, *Marcus Velſerus, recondita eruditionis laude notiſſimus; Ejusque germanus Antonius Velſerus, Vir ſine ambitione doctiſſimus.* Idem in præfatione ad lectorem, exquiſitæ eruditionis Ocellum vocans Marcum, miſiſſe ſibi prædicat Codicem MS. Auguſtani Monaſterii SS. Afræ & Vdalrici, ubi *Euſebii & S. Hieronymi Chronicis ſubjunctus Proſper*: Nec non ex eodem, *Henr. Steronis Altahenſis Annales*; item *Metelli Quirinalia*, ex Codice MS. Tegerſeenſi. Præfationem ſecundi tomi his concludit gratiis: *Vt autem & eos nominemus, quorum ope MSS. Codices nacti ſumus, habuimus pleraque beneficio Nobiliſsimi Marci Velſeri; de quo, quid aliud di-*

Dedic. ad Tom. I. Ant. Lect.

*cam, quàm illud Plinii? Alius aliud, ego beatiſſimum exi-
ſtimo, qui bonæ manſuræq; famæ præſumtione perfruitur;
certusq; poſteritatis cum futura gloria vivit.* Gruterus [Annot. ad lib. XVII. cap. 5.]
de *Hiſtoria Miſcella* differens, quædam tam pueriliter
verſa eſſe in *Latinum ſermonem* dixit, ut vix intelligi que-
ant, ſine inſpectione *Codicis Græci*; quem ſperabat paul-
lò poſt proditurum in lucem auſpiciis Viri illlus Summi,
collatum accuratè cum membranis Bibliothecæ Palatinæ.
Friderici II. Imp. *libri duo de Arte venandi cum avibus*,
inter alia præclarum monumentum eruditionis ſingula-
ris & rari ingenii, cura itidem Marci (qui illos Maximo
Prinripi Ferdinando Caroli F. Auſtriæ Archiduci, tunc
Germaniæ Spei dedicavit) editi ſunt Auguſtæ Vindelico-
rum, ex autographo manuſcripto membraneo, quod Joa-
chimus Camerarius, Joch. F. in Bibliotheca ſua habuit; [Pancirol. in Nov. Rep. tit. 21.]
adjecto etiam Alberti M. de Falconibus, Aſturibus & Ac-
cipitribus tractatu. *Capitulare Gregorii II.* datum Mar-
tiniano Epiſcopo, Georgio Presbytero, in Bavariam ab-
legatis, ex vetuſtiſſimo Codice MS. Monaſterii Wein-
gartenſis à laudatiſſimo quoque Duumviro communica-
tum Lud. Jac. à S. Carolo prædicat: Ex quo rarioris doctri- [Lib. I Bibl. Pontif. p. 88.]
næ ac ſublimis judicii Vir Gerh. à Maſtricht falli Ant. Au-
guſtinum probat, qui *Capitularis* vocem inventam ſta- [In Hiſt. Jur. Eccl. & Pont. p. 229. 230.]
tuit Caroli M. Anſegiſi & Theodulfi temporibus, qui vi-
xerunt ſeculo nono; nam ſeculo octavo ineunte occur-
rit Capitulare iſtius Gregorii; qui anno 714. ad Epi-
ſcopatum Rom. evectus eſt. Primas Hiberniæ, Jacobus
Viſerius (quem vivum coluiſſe in colloquiis, mihi curæ [In Brit. Eccl. Antiqq. cap. 10. & Append. pag. 994.]
cordique erat) gratus agnovit, quod ſingularis Auguſtini
ad Aurelium tractatus (quem periiſſe exiſtimaverat Ba-
ronius) de Dioſpolitanæ Synodi Actis, & inter alia Pelagii
geſtis, apud Feſulanos, in Bibliotheca Canonicorum
Regularium Abbatiæ S. Bartholomæi, à D. Rothæo Hi-
berno primùm repertus, indéque à P. Lombardo item
Hiberno, extractus, M. Velſeri D. Hœſchelii opera, Au-
guſtæ Vindelicorum in lucem poſteà protractus fuerit.
Placet etiam Primati de Lucio Rege Britanniæ loquens
Sig. Meiſterlini Chronicon, quod commemoravit Velſe- [Ib. c. 6. & App. p. 980]
rus in Rebus Auguſtanis; id verò *Sigiſmundi Religioſi*
eſſe autumat, à Velſero rurſus acceptum, & cum aliis Re-
rum Germanicarum Scriptoribus à Joh. Piſtorio poſtea e-
vulgatum. Eodem animi fervore & amœniorum ſtu-

dioſos literarum juviſſe, nuncupatio alterius tomi Orationum M. Anton. Mureti verbis exponit diſertiſſimis: *Tanti Viri reliquias, partim à Te ſtudioſè collectas, partim ab amicis acceptas, magnáq; cura conſervatas, non Tuas eſſe ſolius voluiſti; ſed, qua vis bonitatis eſt atq; natura, communes omnium, qui earum deſiderio tenentur, & amore devincti. Benè Te Superi ament ob hanc tam inſignem, támq; beneficam voluntatem; nec non ob indefeſſum illud Tuum inflammatúmq; ſtudium, quo rem literariam tam Tuis quam aliorum eruditorum hominum vigiliis, in publicum proferendis, florentiorem illuſtrioremq; non deſiſtis efficere!* Cauſſam verò nullam aliam ſubeſſe crediderim, quàm Oratorem illum excellentem & gravem, Muretum, quem audierat docentem; uti *Chriſtophorus Fürerus* eun-
Memor. Furer. pag. 40. dem Romæ ϖεὶς σῆμα veneratus eſt. Quanta alacritate Inſcriptiones promovit Gruterianas? *In primis virgula mihi fuit* (Gruteri verbis utar) *plusquam divina Marcus Velſerus, Germania ſua verè Phœnix, hoc eſt, omnibus virtutis doctrinaq; numeris emendatiſſimum exemplar. Tali enim in me fuit candore, tali comitate, tali propenſione, tali etiam vultu, tali lingua, tali manu; ut pra pudore neq; oculos attollam, neq; vocem: Quippe ante ullas preces, depoſita perſona, quam gerit in Vrbe ſua Principis, & candidati & proxeneta induit; illéq; alias ad vitium usq; verecundus,*

ultra decori tranſilire limites,

donec univerſas Librariarum Italicarum Epigraphas, unà cum pulviſculo converriſſet in hunc meum ſinum; ac tanquam parum eſſet ei rei impendere veredarios ſuos, etiam peculiaribus ſemper epiſtolis hoc ſuum donum proſequendum ſtatuit: Tam anxie qidem aut potius ſuperſtitioſè, ut ſi vel unica fortè obveniſſet Inſcriptio, ne unicam illam quidem ſine literis ſuis ad me dimitteret. Huic ergo uni ſit gratia! Annales, Inſcriptiones, & Menſuras provinciarum ſingulari ſtudio conjunxit, ne unquam prodeſſe deſineret; orbem enim terrarum à Geometris juſtis dimenſtonibus deſcribi curavit Theodoſius, cujus rei *MS. Dicuilis libellus*, de ſe ipſo loquens, meminit:

Dicuil accipiens ego fracta auctoribus iſta
pauca loquar, ſenis metro de montibus altis.

In Aula Theod. Jun. c. 4. Quem à M. Velſero acceperat Matth. Raderus, docens, Dicuilem verſu octavo, operi præmiſſo (*dum ſcribit*

ſcribit, pingit & alter) conjectura admodum probabili,
Tabulam antiquam Itinerariam reſpicere, ex qua Noſter,
omni genere doctrinæ cumulatiſſimus primùm fragmen-
ta notis additis vulgavit; dein integram in nobili Peu-
tingerorum Bibliotheca repertam Abr. Ortelio eden-
dam miſit. Eam vel a Theodoſio M. vel à filiis cura-
tam putavit, eſſe tamen Theodoſii Junioris, poſtea a-
nimadvertit, & Raderum ex B. Rhenano docuit; qui
ad Bonifacium Amerbachium præfatione ad Procopium
meminit duarum deſcriptionum Orbis, quarum altera
Junioris Theodoſii, niſi titulus fallat, juſſu facta ſit, al-
tera non multò poſterior videatur. De hoc ipſo *Di-
cuile* ad Scaligerum ſcripſit Velſerus, & ad Cluſium; ne Epiſt. V. &
theſaurus ille diutiùs lateret. Rem verò nummariam XXX.
in certum ordinem redigendo plurimùm juvit *Occonem*,
cujus *numſmata* Velſerianis hinc inde referta & illu-
ſtrata, quis non miretur? Vidit Raderus, apud Illum,
quem jure antiquitatis theſaurum dicas, *nummum*, qui
Arſacis os præfert: Sive nummum, ſive ſigillum ho-
minis nudi, ſervi, ut apparet ſtantis, ore camo obtura- Ad Mart. lib. IX. ep.
to Andr. Schottus à Velſero ſe accepiſſe notat, ad Pro- 26.
verbia apppendicis Vaticanæ: Marſyæ videri iconem Ad Prov.
eruditum par fratrum Rubeniorum opinabatur, ſed 75.
Marſyas ut & Satyri plerumque barbati pingebantur:
quidam Sigalionem & Harpocratem ſilentii Deos ſo-
mniabant: Sed nummum illum Velſeri meliore jure
ex eo ritu explicari poſſe, quo cantores labia & faciem
capiſtris conſtringebant, ne tumeſceret, Giſb. Cuperus, Cup. lib. I. Obſ. c. 12.
& cum eo Caſp. Bartholinus rectè pertendunt. Ezech. Barth. lib.
Spanhemius Noſtro libenter aſſentitur, in nummo, qui III. de Tib. Vet. cap. 3.
pinum in tractu Coloniæ Auguſti frequentem *exhibet*; Diſſ. IV. de
ubi & imago ſedens dextra Cornucopiam tenet. Eun- V ſu Num.
dem obſervavit Jac. Oiſelius, & explicationem Colo- pag. 168. Tab. XIV.
niæ valdè probavit. Ad hæc libro ſexto Rerum Au- n. 1.
guſtanarum, & in aliis eruditiſſimis operibus nonnulla
repræſentavit numiſmata magno ſtudio collecta cele-
brante Labbeo. Adhortatione Marci Pignorius *menſa
Iſiaca* explicationem tum inſtituit, tum abſolvit: Aleander
in accurata explicatione *Tabulæ marmoreæ, Solis effigie ſym-
bolisq; exculptæ*, ex pavimento teſſellato Velſeri, quod Au-
guſtæ Vindel. extat, quomodo tyrones ad palum ſe exerce-
bant, libenter didicit: Val. Chimentellius veram Illius
ſen-

ſententiam, contra Pomponium, ambabus amplectitur,
In Marm. Pif.c.37. & reprehenſionem laudat; nam alioquin tot fuiſſent *Decuriones* nonnunquam in ulla *Colonia*, ac civitate, quot Roma Senatores nunquam habuiſſet.

Tom.II. Annal. an. 303.n.125. Nec dubitavit Baronius ſcribere, ex mendoſo Codice factum, ut cum loco *Diocletiani*, *Domitianus* poſitus legeretur, in prima editione Romæ facta primi Annalium tomi, ſub Domitiano iidem paſſi dicantur; quod in ſecunda editione ab ipſo eſt emendatum, *admonitione Viri Clariſſimi, & Eruditi, D. Marci Velſeri; qui res geſtas Sanctorum Auguſtanorum egregiè illuſtrandas ſuſcepit.* Quapropter
Lib.II.ep.1 ingenuè falſus eſt Scioppus in epiſtola ad Eundem, nec ſe, nec quemvis alium de ejusmodi antiquitatibus veri aliquid judicare poſſe; de quibus ipſe veriſſimus, præter cæteros omnes, illarum æſtimator dubitare ſoleat. Denique tam probus, tam ingenuus bonorum ac doctorum Virorum fautor extitit, ut non ſolùm de Auguſta ſua, ſed aliis etiam civitatibus Academiisque ſollicitus, ſui ſimiles amaret: Quare & *Hæſchelio* ſuaſit, ut Illuſtribus Viris, *Chriſtophoro Furero* (ſolidæ eruditionis Atlanti) & *Paullo Harsdörfero*, cæteriſque Septemviris *Procopium* nuncuparet: Sine dubio ut in Academiam Norimbergenſem evocaretur; *Furerus* enim æquè ac *Velſerus* de ſtudiorum incrementis ſemper fuere ſolliciti, æternæ laudis gloria digniſſimi.

Sed nullus erit ſcribendi finis, ſi ſit conſilium omnia exponere, quæ Ille rectè ac ſapienter in vita fecit: Ad ſenectutis terminos cum tandem perveniſſet, podagra confectus, Patriæ ſuæ ſidus, & Orbis eruditioris decus illuſtre, cum jactura rei literariæ ſempiterna, anno Chriſti milleſimo ſexcenteſimo, decimo quarto, die decimo tertio Junii, rebus humanis eximebatur; cum vixiſſet annos quinquaginta ſex, memoria nominis ſui relicta immortali: Nam *mortem omnibus ex natura æqualem, oblivione apud Poſteros, vel*
Lib.1.Hiſt. c.21.n.5. *gloria diſtingui*, monet Tacitus. *Ingrata* quidem laus *temporibus, quibus ſiniſtra*

ſiniſtra erga eminentes interpretatio ; nec minus A.
periculum ex magna fama , quàm ex mala : Agric. 5,6.
Sed prava quorundam judicia ne hili quidem facimus. Scribi non poteſt quod factum non eſt : Illuſtre factum non eſt,quod in gloriam agenti non cedit: Nec cedit, niſi ſit, qui ſcribat ; niſi, quod ſcriptum eſt, alii ſequantur. Itaque deſinere liceat in recepta olim formula : POSTERI VIRTVTEM IMITANTOR! Particulatim ante me id egere quidem *Melchior Adamus,Zeilerus,Königius* , & alii fortè in Germania ; *Poſſevinus, Ghilinus, Rhodius , Ricciolus , Boſca , & Cinellus* noviſſimè in Italia : Verùm , an plus effecerim , judicabit poſteritas equidem ſpero ; ſin autem , ſaltem bonæ voluntatis conſcientia me conſolabor : Solet enim in rebus omnibus , ſi minus effectus ſequitur , conatus placere , laudarique. Induxit hanc legem naturæ humanæ imbecillitas ; nam labimur plerunque, cùm minimè volumus , & maximè contendimus , ut ſtemus. Socios mortalitatis eodem habuit anno , qui feralis fuit amicorum Illuſtrium morte , *Contarenum* Procuratorem Venetiis ; & *Lælium Paſchalinum* Romæ , & Veronæ *Nicherolam*. Ad ultimum inter omnes flores, quibus Veteres ſepulchra ſua accumulabant , principatum quendam obtinuiſſe videntur LILIA :

Scanzia III. Bibl. Vol. Gaſſend. in Vit. Peir. L. III. p. 211. Kirchm. l. IV. de Fű. Rô. cap. 3.

Tu Velſerus *eris ; manibus date LILIA plenis !* Virg. 6. Æn.
Purpureos ſpargam flores , animámque Beati
His ſaltem accumulem donis.

Ecquid adumbrandæ SPEI aptius unquam poteſt excogitari ? LILIVM (ſive *candidum*, ſive *rubrum* ſit , nihil refert) Spei ſingulare eſt hieroglyphicon. Id docent plerique veteres nummi, in quibus una parte LILIVM, altera verba hæc, SPES POPVLI ROMANI , expreſſa videntur. Et ſignificationis illius ratio non à colore petenda , ſed ab eo , quod LILIVM etiam EXCISVM effloreſcat : Bald. de Calc. ... Hoc

Hoc enim Spei familiare, quod rebus afflictis meliora ſemper expectanda ſuadeat. *Etiamſi occiderit me Deus,* inquit ille, *in ipſum ſperabo!* Hæc ipſa Spes cum vita ſemper effloreſcit: *Vita enim mortuorum*, inquit Cicero, *in memoria poſita eſt vivorum.* Et quanquam, uti Silius Italicus loquitur,

Philip. IX. Lib. XIII.

Ipſa quidem Virtus ſibimet pulcherrima merces:
Dulce tamen venit ad manes, cum Gloria vitæ
Durat apud Superos, nec edunt oblivia laudem!

JV-

JUSTI RYCQUI
GANDENSIS

PIETAS

IN

FUNERE

AMPLISS. ET CL. V.

MARCI VELSERI

R. P. AUGUSTANÆ VINDEL.
PRÆF. PERP.

AD

CL. V. JOANNEM BRANTIUM,
SENATUI ANTVERPIENSI
AB ACTIS.

C. Plinius Cecilius Epiſtolâ ad Maximum libro V.

QUi voluptatibus dediti quaſi in diem vivunt, vivendi cauſſas quotidie finiunt: qui verò poſteros cogitant, & memoriam ſui operibus extendunt, hiis nulla mors non repentina eſt, ut quæ ſemper inchoatum aliquid abrumpat.

Pindarus Iſthmiis, Ode I.

Κύφα δόσις ἀνδρὶ σοφῷ,
ἀντὶ μόχθων παντοδαπῶν ἔπος εἰπόντ' ἀγαθὸν,
ξυνὸν ὀρθῶσαι καλόν.
Levis donatio eſt VIRO SAPIENTI,
pro omnibus ei laboribus honorifica loquendo,
commune bonum ſtabilire.

Appulejus in Floridis.

O CELERES BONORUM HOMINUM DIES!

JO. BRANTIUS LECTORI.

HIC verò M. VELSERI Muſarum & Virtutum patroni memoria mihi manum injicit, ſuoque quodammodo jure flagitat, ut Elegiam & Lacrymas, quibus illi parentavit inſignis noſtri Poëta temporis I. Rycquius, pro re nata ſubjiciam. Idque tibi, Lector, qui V. Cl. de Rep. hac etiam noſtrâ litterariâ quàm optimè meritum meritiſſimo juxtà mecum amaſti, minimè fore injucundum, meo ipſe ex animo perfacilè metior. Vale.

JUSTUS RYCQUIUS JOANNI BRANTIO V.C. S. D.

QUOD debebam SANCTIS VELSERI noſtri MANIBUS, occupatiſſimus perſolvi, nullam enim occupationem adeò gravem eſſe putavi, quæ tale mihi officium eriperet. Dabunt alii alia, grandiora gravioraq;, ego farre meo & mola ſalsâ contentus ſum; & erit etiam is, (ita ſpero, O BEATA ANIMA!) cujus exſequiis hæc *Parentalia* perſolvi. Quidquid hujus eſt, CL. BRANTI, ad cognitionem tuam defero & Cenſuram, hoc eſt: Primus PIETATEM meam noſces, qui DOLOREM iſtum primus nuntiaſti. Scio vix dignum eſſe, quod deferatur homini adſueto elegantiſſimi RUBENI Muſis: ſed jucundum interdum eſſe vidimus Primatibus viris, ab inſtructiſſima menſâ ad horridulam & incomptam venire. Neq; ſummus ille Deorum ideò minor eſt, quia Arcadiæ tuguriola, aut Baucidos tabernulam aliquando intravit. Itaq; V.C.

- - - te quoque dignum
Finge Deo; - - - -

Muſasque noſtras, quo cœpiſti oculo, id eſt, candido benignoque ſemper reſpice. Ego ſatis me beatum felicemque putabo, ſi PIETATE complacui, qui VENUSTATE inter tot negotia placere vix poſſem. Have mi BRANTI, cum Optimo Doctiſſimoque Viro P. ANDREA SCHOTTO, & illo ævi noſtri Apelle PETRO-PAULLO RUBENIO genero tuo. Lovani (ut volunt) in Grudiis, Eid. Decembr. CIↃ. IↃC. XIV.

ELEGEIA IN FUNERE

Viri Ampliſſ. & Clariſſ.

MARCI VELSERI

Reipubl. Auguſt. Vindel.

PRÆF. PERP.

OMNIA, *quæ miſero facere & præſtare neceſſe eſt,*
Cùm venit extremæ littera mœſtitiæ:
Cùm ſubitò ingentis narratum eſt funus AMICI,
Aut iſto ſiquid nomine amabilius;
Omnia præſtitimus, cùm te VELSERE fuiſſe
Nuntiat infauſtum nuper Epiſtolium,
Quod mihi ab ADVATICA facundus BRANTIUS orâ
Conſcriptum lacrymis miſerat & gemitu.
Ipſe quoq; ingenti exſternatus corda dolore,
Et cunctis animi ſenſibus attonitus:
Ut neq; jam dulceis Muſarum viſere cœtus,
Nec Charitum lubeat dona beata ſequi.
Nec jucundum aliquid triſti comprendere mente
Tantis hei! curarum æſtibus obruitur.
It comes, & rigidis accuſat Numina verbis,
Numina quæ Mundi Fata viceſq; regunt,
SCHOTTUS, *Hiantæi lux & decus omne ſuperſtes*
Conſilii, ingenti pectora cordolio
Ipſe etiam attactus, nec quiſquam eſt munere in ullo
Pieridum, aut aliquo nobilis ingenio,
Quin fleat audaci correptum funere MARCUM,
Et pullas veniat mœſtus ad INFERIAS.
Et meritò; quis enim teneras lugere Camœnas
Suſtineat ſiccis cernere luminibus?
Quis niſi Marmaricâ duratus pectora caute, aut
Tygridos Armeniæ paſtus ab uberibus,
Aſpiciat lacrymas tibi, Rex Pataræ, fluentes,
Aſpiciat doctis undiq; Virginibus?
Non aliter Phrygio porrectum vulnere ACHILLEM,
Cæruleis flevit mater in æquoribus.
Multos illa dies luctu confuſa ſedebat,
Fluctibus, & rapidis multa querens Zephyris:

Quamvis fata ſui prænoverat omnia Nati,
Parcarum rigidis edita ſtaminibus.
Non aliter cari miſerabile funus amici
Pelides tonsâ flerat inantè comâ.
Hectoreo donec ſaturati ſangume Manes
Senſerunt magni Vindicis officium.
Quam ſibi vindictam non longo tempore abeſſe
Divinus cecidit ipſe * Menætiades, * Iliad.ε.
Prælia cùm circum morientem plurima Graij
Pugnarent miſto Dardanidûm generi:
Ipſe ſed exuviis per vim fraudatus Achillei
Purpuream querulo funderet ore animam.
Quo tibi tum caſu fortiſſime Tyndaridarum
Ereptum eſt, eheu! dulce ſodalitium.
Quod nuper ſancti nexum tibi vinculo amoris,
Vitâ etiam dulci dulcius, atq; animâ
Conſtiterat; cum quo nigrum Briſeïdos ignem
Atridæque dolos, Priamidæq; minas,
Et cunctas ſolitus animo deducere curas.
Nunc unà pereunt omnia veſtra bona.
Et mea, VELSERE, heu! tecum trahis omnia, tecum
Gaudia; & oppreſſi delicias animi.
Jam tua nec noſtras ſolatur epiſtola curas,
Nec blandis mentem paſcit imaginibus.
Jam neq; me Sacro collaudas Monte furentem,
Quod Tragoras numquam Fuſidiusq; probent;
Aut modò Romulidûm ſaxis inſculpta ferentem
Nomina, ſacrilegus quæ tibi ſalva furor,
GRUTEROq; tuo, & lepidis dedit eſſe Camœnis.
(Heu! quantum potuit hic nocuiſſe furor.)
Sic quoq; non viſum fidè complexus amantem,
Quantum nec veteres Attica Peirithoos
Progenies coluit: nec, tu Thebana, furentis
Ductorem Pyladen ſemper - amicitiæ.
O! mihi Dî ſaltem tribuiſſent antè benigni,
Stelliferis quàm te ſedibus impoſitum,
Sordibus eriperent miſeræ mortalibus auræ,
Semideosq; inter pænè Deum facerent;
Lumina luminibus junxiſſem, atq; oribus ora,
Una meis dudum vota cupidinibus!
Ah! quoties crudumq; gelu, infeſtumq; pruinâ
Alpis inacceſſæ molle putavit iter
Noſter amor, cùm te optatarum fine viarum
Speraret patriis viſere VINDELICIS!

VINDELICIS, queis te Duce reddita Fama, Decusq́;,
Nomen & æternâ nobile in Hiſtoriâ.
Tunc licuit Perſas opibus ſuperare Tyrannos,
Et plus quam Attalicâ conditione frui.
Sæpè quò (ah! memini) ſanguis tuus ipſe movebat
** REMBOLDUS juſto pectora conſilio.*
*Sæpè etiam tua me * FEDERICE audita voluntas,*
Quem roſeo annumerat Curia Flaminio:
Omnis & Auguſtum venerata INSUBRIA Patrem,
Inter cœleſtes pænè recenſet Heros.
*Sæpè * FABRI voceſq́; piæ, ſuadelaque GRAVI;*
Sæpè ſed adverſi diſtinuêre Dei.
Votaq́; tantorum rapuit levis aura virorum,
Inſperſitque Notis impia ludibria.
At tu, PRIMA VIRUM, ſeu Te plaga vitrea cœli
Auguſtum magnâ in parte recepit onus,
Seu frondoſa pios recreant viridaria Manes,
Quâ piger occultâ rivus inerrat aquâ,
HEROUMq́; manet ſeries generoſa priorum,
Sive aliâ atque aliâ ſede Beatus habes;
Sis memor, & noſtro faveas quicumq́; labori,
Si quis adhuc priſcæ ſenſus amicitiæ.
Si neq́; noſtrarum tangunt te oblivia rerum:
Nec tangent; fidus ſic mihi dictat amor.
Intereà exutæ quæ ſervat pignora vitæ,
Inque roſâ tellus, inq́; natet violâ.
Semper Achæmenio conjungat cinnama coſto,
Aut iſto ſiquid dulcius eſſe potè.
Semper & aſſiſtat, qui mollem MANIBUS urnam
VELSEROq́; levem dicat humum cineri.

* JOANNES BAPT. REMBOLDUS XII-VIR litib. in urbe judicand.
*FEDERICUS BORROMÆUS Cardinalis, VELSERO addictus.
* JOANNES FABRI & HENRICUS GRAVIUS amici Romani.

THRENUS.

QUALIS in aëriæ nemoroſis vallibus Idæ,
Mobilis arboreo fraxinus in populo,
Quam circum Nymphæ alternas duxêre choreas,
Et ſeptemgeminos Pan dedit ore ſonos:
Quam teneræ verno decorabant flore corollæ,
Nympharum niveis compoſitæ manibus:
Delicium populi, & turritæ gaudia Divæ:
Paulatim ſuperis nubibus inſeritur.
Multi illam pueri, multi accubuêre capellæ,
Arcentem capiti torrida ſolſtitia.
Sæpè ſua in vegetis fixerunt tympana ramis
Sacra Cybellæo turba miniſterio.
At ſimul hanc rigido ſecuit manus impia ferro,
Aut animæ furor impervius Æoliæ,
Frondiferis jacet heu! cervicibus inclinata,
Et jam pallidulis emoritur foliis.
Non illi patriæ divinus rivulus undæ,
Nec dulci potis eſt munere Terra parens
Reddere vitaï, quem jam deperdidit, uſum;
Nec celſis iterùm nubibus inſeritur.
Solæ (quod poſſunt) lacrymarum munera Nymphæ,
Aſperaq; in rigidum vota ferunt Boream.
Sic tua, VELSERE, nos circum funera mœſti
Exiguum ſurdas carmen ad inferias
Fundimus: hei! miſeri vana argumenta laboris!
Non exorata ſed tibi vita manu
Frangitur intereà, vacuæq; infunditur auræ,
(Heu! non tam paucos currere digna dies!)
Et tecum *Probitas*, noſtroq; incognitus ævo
Candor, & antiquæ *Simplicitatis* opes.
Et blandæ *Charites*, tenerorum & vita *Lepôrum*,
Et ferè numquam aliis *Suada* locuta labris.
Et formoſa *Salus* & pleno *Copia* cornu,
Quæq; tuus Patriæ commoda multa favor,
Quæq; tuis ſanctis amor indulgebat Amicis,
Quæ nunc fruſtrà atro quærimus Elyſio.
Sed qualis levis, & ſolitis ſine viribus ignis
Nequidquam arenti perfurit in ſtipulâ:
Perfurit ille tamen, ſolitasq; videtur in iras
Tendere: cùm intereà fumida materia

Deficit, & toto langueſcentem aëre liquit.
    Haut ſecùs accenſi pectora mœſtitiâ
Nil profecturas miſeri laxare querelas
    Cogimur, & rigidis increpitare Deis.
Nequidquã; quia quem retulerunt luminis uſum,
    Non ullâ redimunt Numina mœſtitiâ.

TUMULUS.

QUIS locus hic? CHARITUM. Quæ circum Numina? MUSÆ.
Quis Tumulo hos flores addidit? ipſa VENUS.
Qui circum Faſces? Auguſti præmia HONORIS.
Quæ Laurus? Sacri Symbola APOLLINEI.
Quæ coma? de flavo ſecuit GERMANIA crine.
Quæ lacrymæ? AUGUSTÆ deciderunt oculis.
Quæ Dea tam miserùm lugens? SAPIENTIA, ſed quæ
Mœroris comes eſt addita? PALLAS Hera.
Quis ſitus heic? MARCUS VELSERÆ gloria gentis.
Nil poteras majus dicere: nunc abeo.

JUSTUS RYCQUIUS
VIRO MAGNO
EXIGUUM MONIMENTUM
P. P.

MARCI

MARCI VELSERI
Aug. Vindel. II. Viri, Præfectiq;
VII. Virûm Collegio,

MANES,

AB AMICIS MANIBUS.

Et hoc quidem pacto exſequias ivimus,

NORIMBERGÆ.

ξὺν θεῷ.

Viro Clariſſimo

DAVIDI HŒSCHELIO,

Auguſt. Vindel. Gymnaſiarchæ Annæo, de Græcis literis optumè promerito, civi meo & amico Pyladeio, &c.

Hoſce pios M. Velſeri MANES, Hiſtorici ſummi, & in omni Antiquitate verſatiſſimi, Bonarum artium ac diſciplinarum Mæcenatis bene merentiſſ. ab Amicis omni officio pietateq́ parentantibus conſcriptos, totidem amoris ſine offuciis σφραγῖδας, *ne perirent, congeſtos-modò editos* G. Remus *neminis candidi & boni offenſam ſubveritus: neque inanem-adplauſum expetiſcens,*

CONSECRAT.

IN

IN OBITUM

Nobiliſſ. & Incomparabilis Viri,

DN. MARCI VELSERI,

Curatoris Reip. Auguſt. II. Viri: die 23. Junii: hor. 4. matut. An. 1614. defuncti.

THRENUS.

Curia cum Patribus, Cives, Reſpublica, plangunt:
Et Fora, cum Templis plena dolore gemunt,
Compita mœſtitiis, tota Urbs caligine ſqualet:
Flet meritò quævis, triſtia fata, domus.
Occidit *AUGUSTÆ* Sol, manè abeuntibus aſtris,
Phœbus ubi Cancri cœpit adire viam,
MARCUS obit, Lumen Patriæ, *VELSERUS*, ocellus
Europæ; Clarii gloria prima Chori.
Cui Genus antiquum, Pietas, Prudentia, acumen
Ingenii, Mentis dexteritate vigens;
Atque animi candor, Morum probitate, fideq́ue
Conſpicuus, ſummo ſtare dedêre loco.
Quem penes Hiſtoria omnis erat; quæcunq; vetuſtas
Alma ſuo occuluit, nec latuere, ſinu.
Thucydidi gravitate ſtyli par, parq́; Maroni:
Ut faciunt certam plurima ſcripta fidem.
Principibus paſſim Summis, Doctisq́; per Orbem
Omnibus, eximio gratus honore fuit.
Singula quæ multos decorant, cumulata videres;
Nec tamen elati ſigna animi ulla dabat.
Felicis Genii laudes numerare, perinde eſt,
Ac mare curvata continuiſſe vola.
Spiritus ætherias lætus remeavit ad auras:
Corporis exſuvias lenta tuetur humus.

SIMON TOELMAN, Pom. D. Reip.
Auguſt. Vind. Conſiliarius, fac. 24 Iunii, 1614.

I.

SI mihi Praxitelis foret ars, ſi fucus Apellis,
Cælaq́ Lyſippi, Phydiacæve manus:

Omne forum, VELSERE, *tuâ ſub imagine vivat;*
Templorumq́ decus ſtes geniale tholis.
Ærea ſed nequeam cùm ſigna polire, meoq́
Pollice molliri læve recuſet ebur:
Sed cùm peniculo deſperem animare colores,
Et vitam lapidum ſuppeditare choro:
Unum, quod ſupereſt, peragam, Velſere, rudiq́
Te tabulis carbone effigiabo meis.
Innumeris tabulis, quibus ipſe deinde, Cupido
Poſtremæ imponat jura fidemq́ manus.
Parva mora: unaquamq́ dabit volitare per Orbem,
Quacumq́ Oceani circulat humor humum.
Nec ſatis hoc: illas etiam linet unguine tali,
Quò pluviam ſpernant deſpiciantq́ faces;
Quò ſenio, quòq́ invidiæ, ferroq́ reſiſtant;
Nec fures metuant, ſacrilegáſve volas.
His placeam, VELSERE, *tibi, ſi ſedulus auſis;*
Ingrati effugiam forſitan ipſe notam.
Sin minus: at vel ſic, mundo teſtabimur omni,
Nil in me officiis par meritisq́ tuis.

II.

S*I verum eſt,* Erato, *quod plurima fama ſuſurrat;*
Velſerum involvit jam Libitina peplis:
Illeq́ honos & amor terræ cœliq́ puſillum
Sandapilæ fit onus, Perſéphoneſque rubor.
Ah! ah! ſi noſtrum decus unum atq́ unicum obivit,
Muſa, animis opus eſt pectoribusq́ novis:
Non ut ei inferiæ fiant gemitu ac ſingultu,
Pectus & invadas unguibus atque genas:
Non ut eum Oceano lacrimarum pallida inundes;
Et tua vel ſurdos vulneret Oda Deos.
Mons nihil heic Helicon; nihil heic Permeſſidis humor,
Muſa, valet: Funus ſic triviale colas.
Inſolito de more mihi Velſerus *amicus,*
Mortuus inſolito more colendus erit.
Scilicet, ex animo ſi conjux ſe Inda marito
Jungere amat, præbens pectora viva rogis;
Tute etiam, eia, Erato conjungere viva ſepulto:
Velſeri tumulum læta lubensq́ ſubi.
Omnis honos, decus omne tuum ſi venit ab illo,
Quid dubitas cum ipſo viva vidensq́ mori?
Viva vidensq́ ſubi Velſeri, Muſa, ſepulcrum,
Cum pare velle mori vitaq́ luxq́ nova eſt.

Vitaq́ luxq́ nova eſt, cui mors nequit ulla nocere:
Imò ipſam Mortem quæ dabit inde neci.

III.

VElſere Marce, ſeu colis Deûm inſulas
Menſis celebres, ac capace amyſtide,
Excludis omneis artuum moleſtias,
Quæ tot ab annis te arcuêre ſomnio;
Sive incola axis gemmei recens, caput
Illuſtre magnis adderis Quiritibus;
Admitte juſta hæc facta Manibus tuis
Planctu inſolenti, flebilique murmure.
Non ceu quietis gloriæque nos tuæ
Tantilla poſſit tangere invidentia.
Corde eſt adhuc tuus,tuusque pectore eſt,
Janus Gruterus: nec movere eum gradu
Integritatis ulla vel Mentis bonæ
Fortuna quibit; non ſi Olympi miſceat
Ignes Stygis mari profundo, & ad chaos
Priſcum reducat omne mundi hujus latus.
Virtus tua ingens parque ei eruditio
Nobis dolores atque luctus ſuſcitat,
Crudos dolores atque luctus perpetes,
Velſere Marce, ob longulam hanc abſentiam,
Quâ nos relinquis,orbitatis compotes,
Cæcis tenebris lucidiſque noctibus.
Doctrina quippe, quippe Virtus ut tua
Regale terris abſtulit procul jubar,
Germaniæ Sol occidit ſimul tuæ;
Doctosque cunctos ac probos, heu deſtinat
Cæcis tenebris lucidisque noctibus.
Illosque major quò terat crux, heu dehinc
Germaniæ Sol nullus unquam erit tuæ:
Nullus tuæ unquam Sol erit Germaniæ.

IV.

ERgò jaces vili vix corporis umbra feretro,
Velſere? at tecum lux quoq́ noſtra jacet,
Te duce,Germanas quâ ibam velut alpha per urbeis
Invidiâ major,major & exſilio.
Ah! ah! non ego nunc Hermæ talaria, Perſei
Non ego nunc alas, curriculúmve Jovis;
Non ego nunc Veneris capiar conſidere bigâ,
Junoniſve vehi, Delphicolæq́ rotis.

 Plutonis

Plutonis piceo magis optem inſiſtere curru
    Cornipedeisq; manu Nox regere atra tuos:
Squallidus ut pectus mentemq; & pullus amictum,
    Velſeri Auguſtam ſiſtar ad inferias.
Non ut ibi leſſus, vel inania murmura ſudem,
    Dum populos laſſat præfica, voxq; tubæ:
Sed rapiam Velſere tuum celeri axe cadaver;
    Suppeditante ſuas heic mihi Amore manus.
Magne Cupido, Cupido hominum impetrabile numen,
    Æternæ quos fax nutrit Amicitiæ;
Velſeri exuvias ſtat olenti excludere cippo,
    Aëris & medio dulce locare decus:
Dulce decus, curvo quod adorent poplite gentes,
    Quotquot Sol oriens occiduusq; fovet.
Tu rege Ditis equos, tu lucis coge micanteis
    Ore pati radios, purpureumq; diem.
Aeolidûmq; ubi tranſieris pomæria fratrum,
    Vis ubi fulminibus, vis ubi nulla nivi eſt;
Velſero exonera plauſtri curvamen, & ipſi
    Inde ſuam, eia, animam, ſitq; Cometa recens:
Stella, inquam, roſeo fiat ſpectabilis ore;
    Sed quæ nil tetricum crine mináxve ferat.
Tantum ſub facie primâ aut meliore perennet,
    Par bonitate Jovi Cyprigenæve, caput.
Uſq; adeò exemplar ſtet ut omni nobile mundo,
    Quod reliquas ſonteis non ſinat eſſe faces.
Hœdus & Arcturus mites reddantur ab illâ,
    Sitq́; ſalo Orion, ſitq́; ſolo æqua Canis.
Ipſe gelu Saturnus, Ares ipſe exuat æſtum:
    Cuncta Nape irroret, cuncta ſerenet Hyas.
Deniq; perpetuum toto Ver proferat Orbi.
    Cui faveat ſemper Chloris, & alma Ceres:
Cui Pomona frequensq́; frequensq́; appareat Evan,
    Paxq́; oleæ feſtum cincta virore caput.
Fallor? an aſpiceris micidum jam alto aëre ſidus?
    Sive ſit hoc, ſeu meme entheus error agit,
Præſidio Aönidum vives, Velſere, perennè,
    Donec erit cœlum, ſidera donec erunt.
Quâq; patet Nereo tellus circumflua, tete
    Poſteritas duplici nomine ſera canet.
Nam quis te melior jus dicere civibus, atque
    Haud dominum, ſed eis exhibuiſſe patrem?
Nam quis te melior Cyrrhæ penetrare receſſus,
    Et meditari unctâ non niſi digna cedro?

Nam quis te melior? Sed jam mihi deficit; & ſic
Eſt quoq; vox meritis nulla ſat ampla tuis,
O Velſere: *es enim Oceanus decumanus honorum;*
Virtutis littus nec reperire tuæ eſt.
Salve igitur, longéq; vale, vale ô unice noſter,
Exemplumq; ſupra omne, Unio amicitiæ.

V.

ERgò jam ſuccïſus atrâ falce Fati funditùs,
Omnium domi foriſque vir jacet virtutium?
Ergò jam *Velſerus* expers luminis Marcus ſui eſt,
Unde tot docti probique fœnerabant lumina?
Triſte fatum! dira Parca! ſic item cœli queas
Aſtra mille mille mille Sole in uno tollere:
Sic queas occidere uno Numina omnia in Jove.
Sic: ſed actum, imò peractum eſt. Sol periit Germaniæ,
Unioque Europæ, & Orbis cæteri Carbunculus.
Excidit Moneta regno prole cum ter triplici.
Excidit: ſed jam peractum eſt. Ergò Muſa, quod tibi
Relliquum unum eſt, ante fatum triſte; Manibus piis
Saltem amici luculenti, præbe te munem ac piam;
Præbe te piam atq; munem: idq; unum ubi peregeris.
Viva mortem obi vidensq;; mortem obi viva ac videns.
Dulce commori illi amico eſt optimo atq; maximo,
Optimo illi maximoq; commori vita altera eſt.
Digna ſed quæ munera ejus erues virtutibus?
Digna ſed quæ munera ejus erues ſcientiis?
Digna ſed quæ munera ejus erues adoreis?
Digna cuncta, indigna Marci ſunt piis virtutibus.
Digna cuncta, indigna Marci ſunt meris ſcientiis.
Digna cuncta, indigna Marci ſunt ratis adoreis.
Ergò quid? quid ergò? parce Muſa linguæ, os obſera
Muſa, nec vel ſyllabam ullam de palato proferas:
Sed comâ teſtata vulsâ, lacrimiſque luminum,
Sed genis teſtata ſciſſis, lividoque pectore,
Sed piis teſtata palmarum artuumq; flictibus,
Cordis intimum dolorem, mentis ac vulnus ferum.
Igne Velſeri rogali viva jungere ac videns:
Viva eia vidensq; jungere oſſeo cadaveri.
Dum cinis fiatis ambo; ſic ſed, ut circumflua
Turba colligat, nequire te illud ore ullo eloqui,
Orbis hic cui exprimendo vix quit eſſe ſat duplex.

VI.

Digna ſi Velſere, *dignis obvenirent; non brevi*
Iam recondaris ſepulcro, plebis unus ceu ſores:
Candidi ac fulvi coloris te metallum multiplex,
Gemma crebra te, unioq́ plurimus condat ſinu
Delicato, ô Gemma, ô ingens Unio Germaniæ.
Et tamen ſi numine ullo prædita eſt Virtus, ſuos
Eruditioq́ myſtas non relinquit mortuos;
Haud bibes, Velſere, *Lethes pocula unquam, nec peplo*
Totus involvêre Fati nigricante: ſed velut
Sidus ingens, ſidus igne liberali lucidum,
Orbe vives hoc & illo; ſæculisq́ pluribus
Lingua docta, lingua nullo felle livida, haud minus
Te celebrabit coletq́, quâ mare exit ac ſubit
Lucifer, quâ ſolis æſtus fervet, ac fervet gelu;
Quàm ſi Ionicæ Dianæ creditum templo inclito,
Candidi ac fulvi coloris te metallum multiplex
Gemma crebra te unioq́ conderet creber ſinu
Delicato, ô Gemma, ô ingens Unio Germaniæ.

VII.

HOc ergò vili tegeris, *Velſere*, ſepulchro,
Europæ ille prius totius almus honor?
Hoc, inquam, recubas tenui ſub pondere ſaxi,
Qui tot eras Divûm vivus inante domus?
Ah! Parcarum expers debebas vivere: vel ſi
Cuncta ſuô tandem Mors fera falce metit;
Debebas ſaltem Pylii ſuperare ſenectam,
Cumæasq; dies vincere vatis anus.
Imò debebas potius, poſt ſecla volucris
Aſſyriæ, è proprio te reparare rogo:
Phœnicemq; Orbi renovatum reddere, ſicut
Orbis eras Phœnix totius ante vetus.
Id quamquam tibi vis Fati, *Velſere*, negavit;
Arbitrii ipſius non tamen omnis eris:
Sed tua te Virtus, tua te Doctrina per æthram
Remigio ſemper perpetuante vehet.
Te Virtus Doctrinaq; ovantibus efferet alis,
Quaq; oritur Titan æquore, quaq; cadit.
Quamq; diu Virtus vivet Doctrinaq;, Phœnix
Per latus omne orbis hujus & hujus eris.

VIII.

VIII.

Dum Mors dolet Livorq́ Velſerum ſuis
Virtutibusq́ atque eruditionibus
Illuminare Teutonum fuliginem
Caliginoſam, hic Sortis immiſit feræ
Altas procellas, illa Morbum, cui foret
Impar mederi dextera Æſculapii.
Oppugnat ergò, ecce, hic & illa viribus
Unum artibusq́, nec quietis quidpiam
Noctu diúve largiuntur; hinc duo
Unum opprimunt, nec opprimunt: nullam enthea
De mente dum ejus exprimunt victoriam,
Virtutibusq́ atque eruditionibus.
Nunc, ut priùs, ſuæ præeſt Germaniæ.
Tantum trophæum ſpiritus de ergaſtulo
Macro excitatur, ipſe nam alite impetu
Se luminoſis floribus cœli intulit,
Pulcrumq́ paret lacteâ Sidus viâ.
Io, io, triumphas morte de ipſa, de ipſo ovas
Livore Marce, hoc Oſculanum prælium eſt.
Livore Major, Morte major jam es: quia
Perſona non obivit, aſt infirmitas:
Promotus es, Velſere, *fato, haud perditus.*

IX.

Cui feſtâ genito Majeſtas Junoq; luce
Explicuit gremii molle calentis ebur.
Cui dedit infanti Pallas cunabula, mammam
Cui Themis exhibuit, Mnemoſydumq; parens.
Cui puero ambroſiam almus Honos, Aſtræaq; nectar,
Oſcula ſed tetulit millia mille Lepos.
Cui Cytherea adoleſcenti Parnaſia pandit
Antra, cui Bacchus Bellerophontis aquas.
Cui Phœbus, cui Muſa viro ter terna perennis
Adfuit, Atlantis cœliferiq; nepos;
Hoc canus nondum abriperis, *Velſere*, ſepulcro.
Gloria nempe Orbis heic jacet ante diem.

X.

Oſſa Velſeri tuetur perpuſillum vaſculum;
Vaſculum tamen vocari perpuſillum ſi queat.
Quod Deos decem, decemq́ continet ſinu Deas.
Quippe Suada, Gratiæq́ quippe Comus & Jocus,

Et Lepos Honorq́, nec non cum Pudore Delius.
Quippe Conſus ac Moneta, cumq́ filiâ Themis,
Et Minerva cum Cupidine, & Venus cum Atlantio,
Oſſibus ſe miſcuêre principis nutricii.
Vaſculum ergò perpuſillum nominari ſi nequit
Quod Deos decem, decemq́ continet ſinu Deas;
Oſſa Velſeri tuetur multiplex mundi orbita;
Oſſa Velſeri tuetur cælitum fulgens domus.
O novum fatum Orbis! Orbis ô novum miraculum!
„ *Urna parva, grande cœlum eſt: grande cœlum, urna eſt brevis.*

XI.

Cuncta ſunt repleta fraude, plena cuncta ſunt dolo;
Eque terra ad alta cœli Candor ac Fides abſit.
Nemini id fas eſt negare: ſed tamen ſi qua eſt Fides,
Si quis eſt Candor ſuperſtes noſtro in orbe, orbe impio
Prorſus ac vano, reſedit corde utrumq; adhuc tuo,
Marce, Velſere: hunc & illam mille epiſtolis mihi
Indicaſti luculenter, per recurſus bis decem
Solis atque Lunæ ovanteis: ô cor, ô mens, ô jecur
Clarius quovis criſtallo, clarius carbunculo!
O manus, ô dexteram, ô os igne magno fervidum
Multi Amoris, multi Honoris! ergò quid queam minùs,
Quam tibi modo viciſſim me exhibere mortuo,
Ipſe qualem te exhibebas vivus? haud is ſolum amor
Eſt habendus igne forti qui benignius micat
Quamdiu in vitâ eſt amicus, & perit cum mortuo.
Is mage eſt amor vocandus, qui faces quoque exſerit
Præpotentes, cùm cadaver factus eſt compar, nihil
Ætheri debens & aſtris. Candor, inquio, ac Fides
Vera adhuc vivit valetq; poſt ſuprema funera.
Ergò quid tibi ipſe quæſo, quid tibi ipſe debeo?
Imò quid non debeo ipſe, *Marce*, Manibus tuis;
Qui me amore, qui me honore proſecutus maximo es,
Per decem decemque meſſes? cuncta certè debeo,
Quæ poteſt debere amicus, quæque amicus non poteſt.
Cuncta debeo: at grave unde nomen hoc ſolvam tibi?
Solvere id nullâ profectò eſt parte: non ſi defluat
Jura ſub mea unda Hidaſpis aurea, ac liquor Tagi
Fulgidi: non ſi uniones atque gemmas ingerat
Aequoris ſui univerſas terriquaſſatrix Thetis.

Ah quid, ah *Velſere*, dignum ſit tuis amoribus?
Ah quid, ah *Velſere*, dignum ſit tuis honoribus?
Vix ſit iis ſat unda, vix ſit æthra, vix ſat ſit ſolum,
Vix polus, poliq; Divi, vix ſit univerſitas.

JANUS GRUTERUS, JC. Antverp. jure meritoq; Viro incomparabili dedicavit L. M.

MARCE VELSERE,

TE fortem, pium, beatum Cœlo receptum ſi lugeamus, nefas: At publica damna, publicam jacturam niſi lugeamus, quantum nefas?

Tibi Religio, cui tu patronus, pietas, cui tu vindex, ſtudium Boni & Aequi, cui tu aſſertor nuper fueras, certatim funus ducunt.

Dicunt tuas laudes, uno ore, Modeſtia, Candor, Ingenuitas.

Tibi patria effuſis comis demiſſo vultu lacrumabunda præfert clavum ſolutum, faſces inverſos.

Ponit eadem tibi titulos amoris & Caritatis ſupra omnia exempla.

Titulos lectiſſimi Civis, qui patrem induerat:

Titulos optimi Patris, qui Dominum exuerat:

Merito Merito

Te Germania ſidus ſuum ſibi extinctum:

Te Italia alumnum ſuum ſibi ereptum juſtiſſimis fletibus conqueruntur:

Subeunt feretrum tuum Fama per te conſtantior,
Honos per te illuſtrior,
Virtus per te nobilior,
Gloria per te ſolidior.

Te illæ tibi congenitæ, illæ tibi coalitæ ſolertia & elegantia florem ingeniorum, Suadæ medullam, faſtigium literarum fuiſſe, notis perpetuò manſuris conditorio inſcribunt.

Ah nimis ex vero illud fuiſſe!

Fuiſti enim, & tecum unà fuerunt, Deliciæ, Lepores, Veneres ſobriæ & caſtæ eruditionis, vis doctrinæ, pondus ſapientiæ, quæ tu aliò migrans tecum extuliſti omnia.
Heu perniciem! Heu cladem!
Heu nos in tuâ felicitate infelices!

Studia laudata, artes ingenuæ, Theſauri eloquii, & mentis æternùm abiiſtis; Philologia, Muſæ, Charites, æternùm periiſtis.

LAURENTIUS PIGNORIUS, Patrono & amico optimo, inferias calamo ſolvebat XVI. Kal. Aug. M.DC. XIV. Patavii Euganeorum.

Excerpta è Sylva D. BENEDICTI SOSSAGI Inſubris.

ECce Palatinas doctis probat auribus arces
Velſerus, quo jam pridem Germanica tellus
Attollit cœlo fœlix caput, atque minorem
Italiam tanto deſpectat Rhenus alumno,
Sublatisq; fremens perfundit cornibus Urbes.
- - Nemorum *Feronia* præſes
Et ſyncera Pales, Sylvanusq; arbiter Umbræ
Obſtupeant tecum, & latè mirentur amica
Robora ſecta manu, libabunt oſcula Nymphæ
Arboribus cæſis, tua totq; illuſtria facta
Sæpè legent oculis, & mecum ad ſydera tollent,
Velſerum paſſim reſonare per avia diſcent
Inſubrum montes, *Velſerum* ſylva loquetur.
Velſerum fluvii, rupes, vaga nubila clament.
Intereà me nulla tui lux arguet unquam
Immemorem: priùs æſtivis immugiet Auſtris
Caucaſus, ante premet Libyæ deſerta Boötes.
O quando niveam roſeis Titonia lucem
Maturabit equis, notos qua denique vultus
Hauriam, & intenta poſſim bibere aure loquentem.
Non lateri patiar divelli, non tua noſtro
Pectore labetur facies, ſed mente ſub alta
Hærebit penitùs longo indelebilis ævo.
Si verò ànte tuos conſpectus neſcia flecti
Mors immaturo rumpet mihi funere vitam;
Ilicet hæc anima abruptis compagibus ad te
Emicet, & propiùs divina tuebitur ora:
Durabit gelida tecum irrequieta ſub Arcto.

Ejuſdem.

- - - Ah vos abſcindite ſaltem
Aërii Montes, quibus inſedêre potentes
Vindelici, ſaltem noſtras deſcendite in oras,
Et veterem mutate ſitum, confinia ſaltem
Jungite, & Inſubriæ *Velſerum* immittite terræ
Vindelicis mixtos Inſubres. Utraque tellus
Una ſit, atque Lyco fraternas miſceat undas
Abdua, gurgitibus ſociis duo flumina currant.
O quoties oculorum aciem convertere ad oras
Arctoas juvat, & Borealia ſydera viſu
Dulce ſequi, quamvis ſpacioſo tramite cœli
Caligent oculi, vincantur & aëre longo.

Oppoſitos quoties immani vertice montes
Adverſos humeros, laterumq; opponere molem
Indolui, charasq; oculis avertere terras,
Quin etiam ſtudio tete, *Velſere*, tuendi
Mente pererratos compellor diſcere mundos,
Quos manus exiguo pictoris claudere gyro
Auſa fuit, pictasq; animare coloribus Urbes.
Inter tot populos, inter tot regna, tot Urbes
Tu tantùm, *Velſere*, lates, nec te mihi ſaltem
Crudeles referunt tabulæ, nec pictor adumbrat.
Proximus hærerem lateri, propiùsq; tuerer
Ut te Vindelici Proceres, utq; ambiat omni
Prole Lycus, denſo ſtipet Germania cœtu,
Et circumſeptum trabeis *Auguſta* coronet.
Ut ponas Leges populis, culpasq; ſerenâ
Fronte domes, nec ſydereos vis ignea vultus
Aſperet, aut oculis tranquillos turbet honores,
Non auri maleſana fames, non gratia flectat
Ignaros animos, & neſcia pectora lucri.
Ut Tu Tartareas peſtes detruſeris Orco
Luxum, fraudesq; & maculoſum carcere cæco
Clauſeris omne nefas, veteres revocaveris artes,
Et niveos mores invexeris, ut tibi crebros
Ingeminent plauſus cives, collesq; remittant,
Forſan & hæc audax æquarem facta canendo, *&c.*

Idem.

Adſpires mihi tu, *Velſere*, perennibus auris:
  Aurum quippe tui nominis aura dabit.
Ergò fove patriis Phœbeas artibus arteis:
  Inde tui me me ſanguinis eſſe probem.

Atque hæc quidem cIↃ.IↃ.C.VII. ſuperſtite adhuc VELSERO à SOSSAGO ſcripta, quæ his adnectere viſum

CL. V.

GEORGIO REMO JCto.
Conſiliario Norico.

Quid REME, ô columen DICES,
REME ô NORIACI Conſe Synedrii,
Cordis dimidium mei,
  Et rebus dubiis cognite plurimùm,
Et latus quoq, plurimùm:
  Quid deſiderii vulnera refricas
Obducta heu leviter modo?
  Sicne unguem tenero figis in ulcere,
An viſus meus eſt dolor
  Tracto jam fieri tempore languidus,
Et, ceu ſat lacrymis datum
  VELSERO fuerit, carmina poſtulas?

Qua laudes meritas viri
Virtutum & ſolidum commemorent
Non, non: quin dolor acrius (decus
Scindit cottidiè pectoris intima:
Ægrâ ſollicitudine
Semper cura iecur dilacerat recens.
Non flenda hæc brevibus viri
Jactura eſt lacrymis, qui propius ſuo
Contingens animo DEUM, illuſtravit Patriam mentis acumine,
Et ſcriptis Patria decus.
Qua terrà egregiè geſſerit aut mari;
Pacem & prælia dicere
Auſus Vindelicûm, Bojici item ſoli.
Doctorum Pater unicus,
Phœbus Pieridum, qui & Charitum fuit.
Pondus corporis exſuit,
Liber remigio vectus in æthera
Dia mentis & ingeni,
Quà per ſideream lacteus enitet
Noctu circulus orbitam;
Ipſus ſideribus nunc magis omnibus
Sidus conſpicuum nitet
Divûm concilio redditus, atque ibi
Nectar perpetuum bibit
Et ver perpetuum cum ſuperis agit.
At deſiderium ſui
Leſſumq́; & lacrymas, cordolium merum
Nobis liquit & omnibus
Virtutem pretiis qui reputant ſuis.
Qui dona ingenii ſtupent
Velſeri Patria luminis & Patris.
Incaſſum at queruli diu
Sublatum ex oculis quærimus heu virum!
Nec ſi viſceribus dolor
Tamdem deſineret, mæſtitia dies
Si pauſam faciat, tamen
Sudores hominis carmine didere
Non eſt ingenii mei,
Nec Muſa hic operam ludere me ferant.
GRUTERUS faciat meus,
Pater Pieridum, frater Apollinis:
Aut REMUS faciat meus.
Cujus ſtat niveo verticè laurea,
Pulchrum munus Apollinis,
Qui faſceis etiam ſubdidit huic ſuos.
Semones mihi ſeculi
Suſpexiſſe datum eſt altius, haud loqui.
Sic ſalve ò columen DICES
REME, ò Noriaci Conſe Synedrii.
Cordis dimidium mei,
Et rebus dubiis cognite plurimum,
Et lætis quoque plurimùm,
Et rectè valeas uſque tibi ac mihi.

MICHAEL PICCARTUS FRANC.

Aliud.

AUguſtâ, fateor, vix quicquam auguſtius urbe eſt,
Quæ ſic Vindelicos inter honora micat,
Lucidulos inter pictaï noctis ocellos
Ceu Phœbes pleno lumine fulget honos,
Utque alto feriens Urbs Norica vertice cœlum,
Teutonicis latè ſplendet & ipſa plagis.
Sed tamen Auguſtæ fors mœnia deſtruet olim,
Cui ſenſim cedunt omnia, tempus edax.
At quæ, *MARCE*, tibi victuris condita chartis
AUGUSTA, haut ullâ eſt interitura die.
Jure igitur totum volitat tua fama per Orbem,
O patriæ columen grande decusq́; tuæ!
Jure tuos celebrat manes nunc doctior Orbis
Poſt cineresq́; viget gloria, vivit honos.

Michaël Virdungus f.

Aliud.

AUGUSTÆ, *venerande decus*, VELSERE, *ſenati,*
Cui Sophiæ dulci lingua madet latice.
Quæ tibi ſe inſinuat nunc Mors, & te invida terris
Surripit & geſtit jungere Cœlitibus;
Ut Sophiæ Themidosq́; piæ reſponſa poteſſis
Tradere Cœlitibus, maxima cura Jovis?

O reſpon-

O reſponſa tua! Scripta ô digniſſima Cedro!
O docta! hauſta puto Mercurii è cerebro.
Hæcce vehunt niveis nomen tuum ad aſtra caballis;
Terraï recinunt omnibus inq; plagis:
O ſalve, VELSERE, *ter inclute* MARCE, *valeq;!*
O tellus mollis contegat oſſa tua.

Georg. Mundius, Francus.

ALIUD.

VIrtuti debentur eburneus axis, & albi
Equi, atq; honos triumfi.
VELSERO non Vindelicûm mihi doctior alter,
Fors nec cluebit olim.
Marcus ἀμιμήτῳ calamo, ſi noſtis, Amici,
Civesq;, quotquot eſtis,
Vindelicas ivit res ſedulus illuſtratum;
(*ATE* calumniatrix
Quicquid garriat, aut obganniat, oblatretvè:)
Præcone non egebit
URBS alio Patria. Hoc meritorum plus ſatis exſtat.
Opus perenne durat.
Cetera prætereo diis memoranda Poëtis,
QUÆ poſteris ſacravit.
MANIBUS ergò piis ſolvamus juſta, favillæ
Terram levem adprecati.
Sedibus ætheriis immixtus, *MARCE*, quieſcas,
HAVE, *VALE*: vale ævúm.

Hoc quicquid eſt metrorum, TIBI, *Hiſtoricorum Principi & Patri,* MARCE VELSERE, *patriæ ſidus illuſtre, adeoq; orbis eruditioris decus immortale, ob reconditam admirandamq; doctrinam, quam Juſtus Lipſius, ocellus Europæ, M Freherus, Scip. Gentilis, Andr. Schottus, I. Douza, F. I. Gruterus, L. Pignorius, alii ſexcenti, totusq; τῶν πεπαιδευμένων Senatus in Cœlum laudibus evexêre, quam divinis ingenii monumentis prodidiſti, cui paria nemo civium fecit: anne faciet quisquam? ambigo:* TIBI, *inquam,* VELSERE *næ* MAGNE,

ΣΥΜΠΟΛΙΤΗΣ, καὶ φίλη πάλαι κεφαλὴ,

Tuus eheu GEORGIUS REMUS; LUB. MER. *ac mœſtiſſ. affectu puro cano pectore poſuit, dum Cives, exteri, amicive potiora-pretioſiora parent;* QUID? *Te Pario marmore æreve Corinthio ſiſtant.* VIVET, VIVET *tua fama, honos, nomen tuum,* VELSERE, *ſeros ad Poſteros, dum Bonæ Litteræ erunt, dum Hiſtoria vivet, dum Gratiæ cum Muſis & Apolline doctos complectentur viros: dum* AUGUSTAM VINDEL. *rapidus ille Lycus alluet, & in* ISTRUM *fluviorum maximum, exonerabit,*

Alpesq;

Alpeſq́ nivibus caneſcent. Sed moleſtus ne ſim; æternum vale: vale æternum.

VIVITUR INGENIO:
Huic ſtat ſine morte decus.

Elogia Juſti Lipſii, Freheri, Douzæ & aliorum, quibus exornarunt Velſerum vivum, paſſim in omnium manibus verſantur; Petas (qui voles & ſi libido,) ex Epiſtolis Lipſianis, Carminib. Douzanis, &c.

Cenotaphium Velſeri.

PRo re pauca loquar: jacet hâc VELSERUS *in urnâ;*
Aſtrææ, Charitum, Mnemoſynesq́ jubar.
Vir; quo nec quis erat, nec erit, (ſit gratia dictis!)
Conſiliis melior, moribus, arte, ſtilo.

Chr. Hœfflichius P. L. facleb. Nor.mb.

CATALOGUS LIBRORUM,

Quos partim M. VELSERUS edidit; partim edendos procuravit novos; aut veteres politiores, emendatioresq́; dum contulit Symbolam, Editiones ope conſilioq́ juvit, auctoritate, auſpiciisq́ ſuis prodire juſſit, voluitq́.

RErum Auguſtanarum Commentarii, Venetiis & Francofurti editi.
Annales Bojorum, Auguſtæ excuſi.
Opus inſcriptionum Vetuſtarum, à Jano Grutero collatum.
Annæ Comnenæ Hiſtoria Græca: &
Procopius, Græcè, operâ D. Hœſchelii:
Itemque Hieroglyphica Horapollinis: ejusdem ſtudio.
Demoſthenis & Ariſtotelis Paralleli, And. Schotti opus.
Tabula Itineraria antiqua ex Bibliotheca Peutingerana.
Publii Optatiani Porphyrii Panegyricus Conſtantino Magno dictus.
Rabani Mauri Opus ſingulare.
Hiſtoria Apollonii Tyrii.
Hiſtoria Eugippii de S. Severino Noricor. Apoſtolo.
Vita D. Ulrici.
Converſio & paſſio S.S. Martyrum, Afræ, Hilariæ, Dignæ, Eunomiæ, Eutropiæ, cum Commentario M. Velſeri. Venet. 1591. apud Aldum.
Photius, Græcè & Latinè, Operâ Hœſchelii & Andr. Schotti, Auguſtæ editus.

Synopſis

Synopſis Conciliorum VII. œcumenicorum, è Bibliotheca Aug. Græcè.

Gennadius Scholaris, Patriarcha Conſtantinop. de Prædeſtinatione, Græcè.

Vita Antonii Eremitæ, à D. Athanaſio ſcripta, Græcè, Latineq;

Adriani Iſagoge S. literarum, Græcè, Auguſtæ V.

Phrynichi Epitome dictionum Atticarum, cum Notis.

Philonis opuſcula prius ἀνέκδοτα, è Bibliothecâ Aug. & Andr. Schotti.

Siracides è m. ſ. cod. Auguſtano.

Jambi Naz. ἐπὶ παχυμερῶς, & alia ejus poëmatia.

Geographica opuſcula Marciani Heracleotæ, Scylacis Caryandenſis, Dicæarchi Meſſenii, Iſidori Characeni, &c. Græcè. Auguſtæ.

Appiani Illyrica, è Cod. Aug. Græcè, quorum anteà non niſi extabat fragm.

Eclogæ legationum Dexippi, Eunapii, Petri Patricii, Priſci Sophiſtæ; Malchi Philadelphienſis Menandri Protectoris, Græcè.

Alia pluria Græcorum Patrum: imprimis Gr. Nazianz. Nyſſeni, Baſil. M. Jo. Chryſ. & Homiliæ non paucæ.

Laurentii Pignorii de Servis.

Ceterum natus eſt M. Velſerus Salutis anno cIc Iↄ LIIX. XII. KL. Quinctil.

Idem denatus Gratiæ anno, cIↄ Iↄ CXIV. IX. KL. Quin.

Icona Velſeri non exhibemus: quod ſe neq; fingi neq; pingi unquam paſſus ſit: ſed ex animi dotibus ſe æſtimari, & ſcriptis cedro lini dignis de ſe judicare mortales voluerit. Fallax eſt cælum glyptarum pictorumq; peniculus: fit, ut Therſites pro Nereo ſæpe numero venditetur, pro Helenâ non rarenter Hecuba obtrudatur. Evolve Rer. Commentarios Vindelic evolve VELSERI *Boica, quantus vir fuerit, perſpicies: neque ſcrupuloſius (aut fallor) de fronte, oreq; toto, quo fuit liberaliſſimo compoſitoq; vultu Velſerus, inquires. Sectentur alii hoc ad immortalitatem nominis compendium fragile ac lubricum. Quin capita vilia ſibi viam ſternunt hodie ad famam, Apellis aut Lyſippi opera: non hoc cordi aut volupè fuit noſtro Semoni, qui eruditionis ſuæ remigio aſtra petivit: cujus virtutes fama loquetur anus: ringatur, rumpatur invidia:* SED, TU LIVOR, poſt fata quieſce: quieſce, & rumpere. Expliciunt juſta.

CENSURA.

Carmina hæc exequialia cedro, nec dum typis plumbeis digna, ni publici juris fiant, Remp. litterariã detrimenti quid capere cenſeã.

M. MELCH. RINDERUS, Norimb.

ELOGIA
VELSERIANA
VIRORUM ILLUSTRIUM.

JUSTUS LIPSIUS.

In Muſis Errant. pag. 54. & 55.

MARCE, diſperream, niſi inter omnes
Quos amo, te ego amo; idque jure ſive
Virtutem videam tuam, aut amorem.
Virtus, Solis ad inſtar: illa lucet:
Nec tuæ modò Rætiæ, ſed omni,
Quàm lata eſt, Alemanniæ, & propinquæ
Galliæ, Italiæque Iberiæque.
Addamne ipſam Aſiam? addere hanc quoq; auſim.
Et ſplendor tuus ora inhoſpitalis
Ponti percutit, ipſaq; urbs Byzantis
Te novit ſimul & colit merentem.
Quid jam porrò ego debeo? qui amorem
Tam largum mihi candidumque defers.
Certè debeo, quod nec ulla lingua,
Quod nec concipere ipſa mens potiſſit.
Ergò me tibi ſiſto mancipandum:
Et habe tibi, quidquid eſt, eritque
JUSTUS LIPSIUS, hoc ab ævo in ævum.

TOBIÆ SCULTETI I. C. ac CONS. CÆS. PARODIA.

VIX Roma tantis ſoſpes ab ignibus
Sibi ipſa credit: tam lepidè omnia
Redegit in priſcos decores
Verus hic Italiæ ruentis
Aſſertor: etſi *Scaliger* hinc ſuam
Fert jure partem; nec minus incluta
Debetur, ob jus auſpicale
VELSERIO capiti Corona.

ANTONIUS MAUCLERQUIUS.

AC *Janus Quadrifrons* eſſe, gemente vel
Ter triſti invidia: præcipuè decus,
Suſtentante tuum grande *Duumviri*
Illis Cecropidum ac Romulidum rei:
Planè *Scaliger* hinc dum juvat, hinc ſuis

VELSE-

VELSERUS ſtudiis, auſpicio pari;
Theſeus unus adeſt, alter & Hercules.
Quos dum cogito; non amplius iſtius
Molem ingentem operis, comparo Sæculi
Miraclis veteris ſeptem: id Olympicum
Sed cœlum potius dixero: quin id eſt
Cœlo Cœlum etiam majus Olympico,
Quod tanti ille *Duplex* æſtimii putas
Atlas, ut humeris ſuſtineat ſuis.

CUNR. RITTERSHUSIUS,

De

OBITU FULVII URSINI ROMANI,

Ad

ILLUSTR. MARCUM VELSERUM REIPUBL. AUGUST. II. VIRUM.

TE quoq;,quem impoſitū fulgenti Gloria curru
Pieridum haud vulgò per loca nota rapit,
Auguſtâ, VELSERE, nihil quo Auguſtius Urbe
Jurat ſe Aonidum noſſe loquive Chorus,
Vidimus humenti tergentem lumina dextra,
Dum deſiderio carperis icte pio,
Suſpirasque tuos luctu deperditus ignes,
Et bona, quæ pariter commoda Mors rapuit:
Ità bona, præ quibus ignores Jovis altitonantis
Nectareos latices Ambroſiasque dapes.
Vivebat quippè ille tibi notiſſimus,& tu
Pendebas veris, hæc bona ponderibus.
At nunc parce oculis tandem, VELSERE, fugato
Et gemitu pectus ſolve age lætitiâ.
Hem, luctum qui mutet adeſt in gaudia, præſtetq;
Ubertim Urſini funere damna data.
Gruterus, cujus cata mens opùs arduum & ingens
Molitat, à tenebris vindicat atque ſitu.

IDEM POST PAULLO:

QUod facis, huic, VELSERE, operiq viroq;
faveto,
Præbet cui liquidum & *Scaliger* auſpicium.
Sint modo Patroni ſtudiis, artesque vigebunt:
Urſinosque etiam Teutonis ora dabit.

IDEM

In Elegia, pro Criticis Operibus Gaſp. Schoppii:

SIve tua, VELSERE, Auguſtæ qui Pater Urbis,
Conſul conſiliis hanc regis usque bonis:
Qui tàm multa tenes antiqua, ſepulta, vetuſta,
Ut ſtupeat meritò, qui tua ſcripta legat:
Annales Patriæ clara qui in luce locaſti,
Optime Bojaricæ conditor Hiſtoriæ.
(Verùm ego quò laudū feror abripientibus undis,
Quæ condignè aliud dicere tempus erit.)

JOHANNES MEURSIUS.

JUpiter æternam Veneri promiſerat Urbem,
Cœperat ille tamen penè carere fide.
Nam miſerè collapſa, ſuâque ſepulta ruinâ
Nunquam poſſe caput tollere viſa fuit.
Quæq; tot attulerant extremam gentibus horam,
Fata timebantur conteritura ſemel.
Et meritò, ſi non aut enthea Scaligeri vis,
Labentem prompta ſuſtinuiſſet ope.
Aut tua per ſeros pietas memoranda nepotes
Maxima Vindelici gloria MARCE ſoli.
Aut etiam flagrans ſollertis cura Gruteri,
Quem tenero eduxit Calliopéa ſinu.

PETRUS SCRIVERIUS.

RElliquiæ ſuperant: ſed quas quoq; tollere Tempus
In barathrumq; Ignes, vel dare Bella queant:
Ni vetet antiqui reparator Scaliger ævi,
VELSERUSQUE atavis nō minor ipſe ſuīs.

HUGO GROTIUS.

Quæ prodeunt auſpiciis SCALIGERI & VELSERI.

AT tu, ſupremum *Stirpis Antiquæ* jubar
Alumne Cœli, *Cæſaris Magni* genus,
Qui das vetuſta poſt-futuris ſecula
Bataviæque gentis Eoæ tonos,
Polumque terris, teque nobis, dum licet
Succurre Mundi *Scaliger* damno. Tuum
Te Tempus audit. Te decet Luſtris dare
Leges, & annis. Ille felici manu
Ferventis Ævi raptus ex *Incendio*
Theſaurus, Orbis naufragi lectæ tuâ

Dextra

Dextrâ Tabellæ, parq; VELSERI labos
Peroſa dudum clauſtra privati Laris
Ibunt in auras, Regna ne poſthac ferant
Nocturna, ſeq; mancipabunt publico, &c.

JANUS GRUTERUS.

In novam Photii editionem Auguſtanam.

HOeſchelii gemino nam perſuaſere Patrono,
Æquoris Hœſchelium per vaga terga ſequi,
VELSERO reſidere datur Cythereide concha,
Non modo uti conto tentet iniqua vadûm;
Vocis at & ſudæ dia dulcedine, cæte,
Neptuniq́ feras non ſinat eſſe feras.

Tandem Is longiſſimam elegiam ſuam his obſignavit verſiculis:

Te te præcipuè celebret, VELSERE *Duumvir,*
O Patriæ jam non unio vere tuæ,
Totius aſt Orbis quacunque vigentibus alis
Enceladi & Cœi regnat opima ſoror.
Non quod avis proavisq́ potens, & divite cenſu,
Non fratrum niteas quod potiore choro;
Sed mage, quòd colis ingenuas inſigniter artes,
Hujus ſupra ævi præteritiq́ Viros;
Sed mage, quod legis Hiſtorias genus omne vetuſtas
Quasq́ tulit Latium, Græcia quasq́ tulit:
Sed mage, quod columen vatum culmenq́ vocari
Non pudet, id titulis ſed titulum eſſe putas.
Macte animis, MARCE *ô iſtis* VELSERE *per Orbem,*
Ob quos es Phœnix Ordinis une tui.
Sintq́ alibi ſanè, qui vena ſanguinis alta;
Sint auri certent qui potiore modo.
Sint, qui præcellant numero graviore clientum
Atque aliis, quorum ſors mera habetur hera;
Dummodo tu præeas doctrinæ fulgure cunctos,
Ingeniique palam luce perenne premas,
Qualiter aut roſa flos urticæ ignobile germen,
Qualiter aut adamas turpia fruſta molæ.
Hæc verè tua ſint, tua ſint hæc, Fortunarum,
VELSERE, *unde nihil atroget ulla ſibi:*
Unde nihil laudis communicet ille veliſte,
Unde nihil poſſit demere & ipſa dies.
Non ſi Mulciber Oceanusq́ eat omnis in unum,
Mavortisq́ inſtet hinc furor, inde Jovis.

JAC.

JAC. BIDERMANUS è S. J.
Lib. III. Epigr. XXXVI.

MARCI VELSERI

eruditiſſimæ epiſtolæ:

PYrrhus Erythreo quoties digitum induit auro,
Vidit in aſpecta totum Helicona manu:
Parvus enim palæ in gremio lucebat Achates,
Phidiacus poterat quem ſecuiſſe labor.
Non eguit ſectore lapis, natura ſed illo
In lapide eſt cælo doctiùs uſa ſuo.
Namq; ibi gemmatas Heliconia turba ſub umbras
Propria cognatis abdidit ora notis.
Muſicus in bacca Phœbus requievit eadem,
Facundoq; ſuum pectine mulſit ebur.
Hæc Pyrrhi non pala mihi, ſed fabula viſa eſt;
Fabula jam tandem deſiit eſſe mihi.
Nam tu, MARCE, doces hodieq; hanc vivere gemmam:
Signat enim chartas annulus ille tuas.

BENEDICTUS SOCIAGUS,
DOCTOR COLL. AMBROS.

AD

MARCUM VELSERUM.

Libr. Epigramm. pag. 171. Mediol. An. 1616.

JUſſerat intonſi genitor me devia Pindi,
Inq; ſalutatas deſeruiſſe Deas.
Quis tibi nate furor primævum abſumere florem,
Dixerat, & cantu continuare dies;
Ah ego ſi poſſem tali pubeſcere vultu,
Gorgoneo valeat potus ab amne liquor.
At juvet aſſiduis legum impalleſcere chartis,
At juvet in medio dicere jura foro.
Tu mihi VELSERI *doctos irrepere ſaltus*
Auctor, & Aonio mergere fonte ſitim.
Ergo fove patriis Phœbeas artibus artes,
Mi fuerit certè mens tua mente Patris.

ANT. QUÆRENGUS,
ad Vitam
Joh. Vincentii Pinelli, Patricii Genuenſis,
Auctore Paulo Gualdo, Patricio Vicentino ſcriptam, curaque ac beneficio *M. Velſeri* Aug. Vind. editam.

Gloria Germanæ gentis Te VELSERUS heros,
ante alios per docta Virûm
agmina dimittat celebrans: illo auſpice tutam
ad Gades, ad Bactra viam
carpe volans, famaq; diu te crede vocanti, &c.

PHILIPPUS MENZELIUS P. L.
Medicinæ Doctor & Profeſſor Ordinarius Acad. Ingolſtadienſis, in Carmine ad Jac. Gretſeri S. J. tomum ſecundum de S. Cruce.

------ tum Vindelicorum
Nobilis illa Auguſta, potens opibusque viriſque,
Et pacis ſtudiis, & recti inſignis amore,
Marce tuum, Velſere, ſolum natale, tuæque
Patritio quæ conſurgit de ſanguine gentis.
Salve, Marce, Decus Patriæ, virtutis ocelle,
Doctrinæ columen, Graji Latiique lepôris
Candide flos, lux Hiſtoriæ clariſſima Bojæ.
Cui pietas ignota tua eſt? cui pectoris ardor
In Muſas? ſtrepitu licet obturbante forenſi,
Hinc atque hinc curis, ad commoda publica natus,
Nocturnis agitere frequens: agitere diurnis.
Multa tibi debent, Muſarum ſacra ferentes,
Ob meritum in commune alii: ſed plurima longè
Gretſerus ſeſe ante alios debere fatetur.
Nam ductu, ſtudioque tuo, non pauca tenebris
Eruit, eſtque adeò Græca exemplaria nactus,
Abdita theſauris, ævoque inviſa priori,
Nec deinceps, (nî tu faceres) fortaſſe videnda.
At quò, Marce, tuæ ſuccenſum laudis amore
Me rapis? O mentem Superi dent pluribus illam,
Ut faſtu procul inſano, livoreque caſſi;
Quæ ſervant tineis, quæ longi dentibus ævi,
Doctorum monumenta Virûm, non edita luci,
Laxatis ultrò pedicis, & carcere rupto,
In vulgus prodire ſinant, uſuque fecundo,
Qua licet illuſtrent humanæ commoda vitæ.
Gratia theſauri quænam queat eſſe ſepulti?

MATH.

:)o(:

MATTH. ZUBERUS

MARCO VELSERO,

Patritio, & Duûmviro Auguſtano.

Part. 1. Poemat. p. 99.

SI quis muneribus cupiat contendere tecum:
Audeat ille etiam Carmine, quando placet.
Nullus ego ambobus, vinciq; paratus, honorem
Do, Velſere, tibi; juncta Duûmvir habes.
Vilia cur igitur mittamus Carmina, quæris?
Credimus Alcinoo poma fuiſſe data.

IDEM EIDEM

SI magni ſtirpem facimus, Velſere, beatum
Cur non te liceat dicere? Nobilis es.
Si magni linguas, majoris pendimus artes:
Humanis major rebus, acuta ſapis.
Si miramur opes, Patriæ ſi munia, dives
Conſul es, & Cives Judice-lege regis.
Hæc in te valde ſunt pulcra, at pulcrius hoc eſt,
Inter quod faſtu tam bona magna cares.

MARCI

MARCI VELSERI
RERUM BOICARUM
LIBRI QUINQUE.

Hiſtoriam à gentis origine, ad Carolum M. complexi.

PRINCIPES BOICI.

QUi quæque ſive apud Bojos, ſive exteros dominati ſunt: tum plerique qui hos, ſive ſanguine ſive affinitate, attigerunt. Intermixtis qui Bojis exteri imperarunt. Utrobique interdum conjecturis indultum, quarum rationes explicatæ.

Libro primo.

SIGOVESUS. *pagina. 5.*
BRENNUS. *7.*
ATES & GALATUS. *12.*
BRITOMARUS. *18.*
GARGENUS. *19.*
MATALUS *ſive* MAGILUS. *21.*
CHRIXUS. *22.*
DUCARIUS. *23.*
CAROLAMUS. *29.*
DORULACUS. *30.*
BOJORIX, CUM DUOBUS FRATRIBUS. *31.*

Libro ſecundo.

Quibus T. B. *additum, Toliſto-Bojos ſpectant. Quibus* M. *Marcomanos, ſub quorum nomine Boji aliquamdiu latuerunt.*

THESSALONUS, *ſive* THESSALORUS. *38.*

T.B. TOLISTUS, *ſive* TOLISTO. *38.*
T.B. ORTIAGON. *40.*
T.B. CHIOMARA, *Ortiagontis uxor. 41.*
T.B. PÆDOPOLITES, *Ortiagontis filius. 42.*
T.B. SINATUS & SINORIX. *ibid.*
T.B. CAMMA, *Sinati uxor. ibid.*
CLONDICUS. *44.*
BOJORIX. *46.*
T.B. DEJOTARUS. *47.*
T.B. BOGO-DIATORUS. *ibid.*
T.B. ADO-BOGION. *ibid.*
CRIXUS. *48.*
T.B. DEJOTARUS, *Deiotari filius. 53.*
T.B. STRATONICA, *Deiotari majoris uxor. 53.*
T.B. TARCUNDARIUS CASTOR, *Deiotari majoris gener. 54.*
T.B. CASTOR, *Tarcundarii filius, Deiotari majoris ex filia nepos. 54.*
T.B. BROGITARUS, *Dejotari majoris alter gener. 55.*
T.B. CASTOR, *Dubium an idem cum ſuperiore. 56.*
T.B. AMYNTAS. *ibid.*
T.B. M. LOLLIUS. *ibid.*
T.B. BOAMUNDUS & INGRAMUS. *ib.*
CRITASIRUS. *57.*
M. MAROBODUUS. *58.*
M. CATUALDA. *62.*
M. JUBILLIUS. *63.*
MARICUS. *ibid.*
M. TUDRUS. *64.*
T. AURELIUS FULVIUS BOJONIUS ANTONINUS PIUS. *64.*
M. AURELIUS BOJONIUS ANTONINUS. *ibid.*
FULVIUS BOJUS. *66.*
M. SALONIA PIPARA. *ibid.*
M. ATTALUS, *Saloniæ pater. ibid.*

ADAL-

ADALGERUS. *67.*

M. FRITIGIL. *69.*

KREINHILDIS, *Bojorum reguli filia, Attilæ uxor. 71.*

Libro tertio.

Quibus B. P. *additum, Boicæ principatum tenuere. Quibus* L. R. *Langobardorum Reges ex Bojis fuere.*

B. P. THEODO, AGILOLFINGORUM PRIMUS. *77.*

B. P. UTILO, &

THEODO VACARUS, *Theodonis primi filii. 84. 96.*

B. P. THEODIBALDUS, *Theodonis Vacari filius. 95.*

B. P. GARIBALDUS, *Alienus ab Agilolfinga familia, ut videtur. 98.*

THEODELINDA, *Garibaldi filia, Autharis uxor. 100.*

GUNDOALDUS, *Garibaldi filius. 101.*

GRIMOALDUS, *Garibaldi filius. 101.*

B. P. THASSILO, *Theodibaldi filius. 101.*

GAILA, *Giſulfi filia, Principis Bojorum uxor. Incertum an Garibaldi ſecundi. 108.*

B. P. GARIBALDUS SECUNDUS, *Thaſſilonis filius. 108.*

GUNDOBERTUS, *Gundoaldi filius. 109.*

Libro quarto.

B. P. THEODO TERTIUS. 110.

REGINODRUDES, *Childeberti an Theodeberti filia, Theodonis tertii uxor. 110.*

B. P. THEODIBERTUS, *Theodonis tertii filius. 113.*

B. P. HUGIBERTUS, *Theodiberti filius. 116.*

PLECTRUDIS, *Hugiberti filia, Pipini Heriſtalli uxor.116.*
RODOALDUS.*117.*
AGILOLFUS.*117.*
B. P. THEODO IV.*119.*
UTA, *Theodonis quarti filia.119.*
LANTBERTUS, *Theodonis quarti filius.120*
L. R. ARIBERTUS, *Gundoaldi filius, Garibaldi nepos.121.*
L. R. PARTHARITUS, &
L. R. GUNDEBERTUS, *Ariperti filij.121.*
RODELINDA, *Partharitiuxor.122.*
SOROR PARTHARITI & GUNDEBERTI, *Grimoaldi uxor.122.*
L. R. CUNIBERTUS, *Partharitifilius.125.*
HERMELINDA, *Cuniberti uxor.126.*
L. R. LIUTBERTUS, *Cuniberti filius.130.*
L. R. REGINBERTUS, *Gundeberti filius.130.*
L. R. ARIBERTUS, *Reginberti filius.130.*
S. PETRUS, *Liutberti conſanguineus.*131.
B. P. THEODIBERTUS II. *Incertum an Theodonis quarti frater.*131.
GUNDEBERTUS, *Reginberti filius, Ariperti frater.*132.
REGINBERTUS & DUO FRATRES, *Gundeberti filij.*132.
GUNTRUDA, *Theodiberti ſecundi filia, Luitprandi uxor.*132.
B. P. THEODO V. 132.
B. P. THEODIBALDUS, *Theodonis quinti filius.*133.
B. P. GRIMOALDUS, *Theodonis quinti filius.*133.
B. P. HUGIBERTUS II. *Theodonis quinti filius.*133.
PILIDRUDES, *Franca, Theodibaldi uxor.*

Libro

Libro quinto.

B. P. UTILO SECUNDUS, *Incertum an Hugiberti filius.* 142.

HILTRUDIS, *Caroli Martelli filia, Utilonis ſecundi uxor.* 145.

B. P. THASSILO SECUNDUS, *Utilonis filius.* 145.

LUITPURGA, *Deſiderii filia, Thasſilonis ſecundi uxor.* 159.

GUNTHERUS, *Thasſilonis ſecundi filius.* 159.

B. P. THEODO SEXTUS, *Thasſilonis ſecundi filius.* 159.

NAAMAN. 167.

B. P. CAROLUS MAGNUS. 174.

EPISCOPI.

JUVAVIÆ, *ſive* SALISBURGI.

Rupertus.	110
Vitalis.	114
Anſologus.	142
Savolus.	142
Ezius.	142
Flobargiſus.	142
Joannes. idem Aquila ab Alcuino appellatus.	143
Virgilius.	158
Bertricus.	170
Arno.	170

REGINOBURGI.

Lupus.	111
Emmerammus.	119
Ratharius.	139
Garibaldus.	143
Simpertus.	160

LAUREACI.

Laurentius.	91
Ierardus.	91
Eutherius.	91
Maximilianus.	91
Quirinus.	91
Conſtantius.	93
Theodorus.	94
Philo.	114
Vivilus ſive Vivilo. idem.	141.143
Adda.	

BATAVIS.

Valentinus.	93.135
Erchenſridus.	114
Bruno.	116

POST HÆC LAUREACENSIS ET BATAVENSIS SEDES COALUERE.

Sidonius	158
Antelmus.	160
Viſericus.	160
Valdericus.	166

FRISIN-

FRISINGÆ.		SABIONÆ IN BRIXENTIBUS.	
Corbinianus.	133	Caſſianus.	93
Erimbertus.	143	Ingenuinus.	102
Joſephus.	160	Conſtantius.	160
Aribo.idem Heres & Cyrinus.	160	Præconius, ſive Procopius.	160
		Conſtantius.	160
Atto.	169	Urſus.	160
		Pigencius.	160
NUENPURGI.		Proiechus.	160
Manno.	160	Maturninus.	160
		Marcellus.	160
TIBURNIÆ, ſive TIGURINÆ.		Valerianus.	160
		Agnellus.	160
Paulinus.	93	Anribanus.	160
		Antonius.	160
EISTADII.		Laurentius.	160
Villibaldus.	146	Joannes.	160
Gerochus.	169	Alimus.	160

ARGUMENTA.

Libro primo.

Gentis origo. Nomen. Inſignia. Tranſitus in Italiam, & res ibi potiſſimùm, per annos circiter quadringentos, geſtæ.

Libro ſecundo.

Res in reliqua Europa, & Aſia, ante conſtitutum in Boica principatum, à Bojis geſtæ. Bavariæ nomen unde natum, & ejus ad Bojos analogia.

Libro tertio.

Principatus à Theodone in Boica conſtitutus, anno poſt Chriſtum natum DVIII. *Boicæ deſcriptio: quiq; eam populi ante Bojos habuerint. Res geſtæ ad annum uſque* DCXVI.

Libro quarto.

Religio Chriſtiana, Ruperto docente, recepta. Res in Boica, & à Bojis in Italia geſtæ ad annum DCXXX.

Libro quinto.

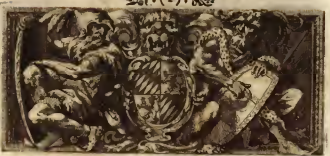
Reliquum hiſtoriæ ad annum DCCLXXXVIII. *Thaſſilo cum Theodone filio à Carolo Magno exauctoratus.*

MARCI

Septentrio
VENEZUE
Provincia in America
tali. Quam olim Dn. V
tricij Augustam po
a CAROLO .V Imp
ipsis Consign
Occidens
Meridies
Cabo dela Vola
C. Coquibocoa
I. Aruba
Quaracao
Bonayre
I. d'Aves
Rocca
B. Honda
Coquibocoa
La Rancheria
Rio della Hacha
Para goana
C. San Romano
Coro
Porto de Pico
P. Seco
Taratura
Sierras de Tipaharas
Tuque que
Pocabuies
Populi
Axaguas Pop.
N. S. de Carvalledo
Provincia
S. Iago de Leon
de los Caracas
Nueva Valentia
Llanos de Carora
Acholados Populi
Laguno
Portilla de Carora
Nueva Xerces
VENEZUELA
Bobures Populi
Sierras de San Piedra
Nueva Segovia
Valle de Ambroso
Xuruara Prov.
Bariquicemeto
Provin
Torquillo
Tucuyo
Prov. de Cuycas
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6

trio.
ZUELA,
erica Occiden
Dni. Velſeri Pa
ni poſsidebant
V. Imperatore
ſignata.
I.Dominica
I.Matalino
Sta Lucia.
S.Vincente
Beckia
Vogel Eyland.
I.Blanca
rchilla.
Torguta
I.Margarita
Fraile
Cola.
Granada
Tabaco
Teſtiges.
Coche
Cobana
C 5 puntas.
Bocca di Drago.
Pta de Galera
Salinas
Salines
Te dlla Trinidad.
Ioſeph
Iaropa
Golfo
de Paria
Punta
des
Blan
quiſales
Monopedo
Indios Palinques.
Huriaparia.
NUEVA ANDA
LUSIA
Iuarepice
Worinoque.
Rio
Milharia Germanica 15 in uno Gr
10
20
30
Em. Stenglin D.
Oriens.
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6

MARCI VELSERI RERUM BOICARUM LIBRI QUINQUE, AD MAXIMILIANUM BOJORUM DUCEM.

Liber primus.

PIetatis tuæ in patriam fuit, Sereniſſime Princeps, univerſam Bojorum gentem, quæ ſive jam nunc eſt, ſive poſt hac ſequetur, ſed & quæ præteritis annis unquam uſquam extitit, ab omni antiquitate, benefaciendo velle demereri. Quod vivis atq; præſentibus repræſentare, promptum & proclive, religione, prudentia, juſtitia, æquitate, clementia, virtutibus regiis aliis, quarum fructus deinceps ad poſteros permanaturi ſunt, cum memorabili nominis tui commendatione. Sed quâ majores, morte dudum functos, poſſint attingere, via nulla retrò eſt; niſi quod hoſce, in beatis etiam nunc ſedibus, ubi æternum ævum felices agitant, te talem tantumque genuiſſe, lætari exiſtimandum.

 Cætero-

Cæteroqui ad illos privatim, unum beneficii genus pertinet, quod nemo unquam bonus contempſit, nominis rerumq́ue geſtarum famam, diuturni temporis vetuſtate langueſcentem, atque intermorientem, ex ſitu & tenebris, in vitæ quodammodo lucem & ſplendorem revocare. Seriò enim, mortuorum vita, in vivorum memoriâ poſita, memoria, ſine litterarum monumentis, obſcura & caduca eſt. Hiſtoriam itaque ſcribi voluiſti: iſti primùm fini, poſterûm inde exemplo, documento, Boici generis bono universè. Piè hoc. Illud prudenter; cum ſub imperio tuo degerent homines eruditionis laude florentes, magna etiam exterorum quorundam fama eſſet, antetuliſſe cæteris & legiſſe præ omnibus, ſcriptorem ex amica & fœderata potiſſimùm civitate, qui malevolentiæ, & invidiæ, & adulationis cauſſas, procul haberet. Veritatis hæc nimirum fiducia virtutis conſcientia eſt, narratori nullis affectibus obnoxio, res tuas tractandas credere. Nam nos ſanè liberum pectus afferimus, nec inania ſcientes captaturi, nec rectè cujusquam facta volentes preſſuri, nec quæ ſecus evenere, ut in longo temporis curriculo multa utrimque accidere neceſſe eſt, parſuri prodere, publicè intereſſe rati, fugienda ſequenda juxta noteſcere. Cæterum non ſuſtineamus affirmare dubia, non item ſubducere, quæ vero accepimus ſimilia. Magnitudinem oneris aſpectu æſtimavimus, verſatum libratumq́ue deinde, ſenſimus multò magis: ſuperiorum annorum ſcriptores Boici, feramus ſi non ſublevant, niſi verò aggravant etiam, quamquam nullius labores obtrectamus, res in confeſſo eſt: humeros tamen non ſubduximus, ſed tuo freti maximè judicio, memoriæ populi amici, belli pacisque artibus incluti, pro virili parte lubentes conſuluimus.

IN Europę diviſione, veteres multò maximam partem Celtarum populis tribuiſſe comperio. Re-
Dio lib. 39 gionem ad ambas Rheni ripas, quod Dio ſcripſit,
tum hinc omnem quæ poſtea Gallia & Hiſpania
Eph. apud Strab. lib. 4 fuit, Gades uſque, uti Ephorus, inde porrò quicquid terrarum ad Scythas jacet. Celtiberiæ & Celtoſcythiæ clara utrimque nomina, rei fidem ad poſteros propagarunt.
Hipp. apud Strab. lib. 2 Extremas etiam ſub Septentrione oras, Celtas tenuiſſe ex Hipparcho pâret; hic ſolem æſtivas noctes perpetes in Celtica lucere memorat, quod, præterquam ſi qui ad ipſum prope cæli cardinem colunt, nulli hominum generi poteſt contingere. Ad miraculi ſpeciem in fabulam auxit Eudoxus Rhodius, eſſe gen-
Eud. apud Apollon. hiſt. mirab. 24. tem circa Celticam, quæ noctu videat, interdiu non videat. Sed Celticæ appellationis fama, vetuſtate hebetata, de cæteris eſt obſcurior: in Gallia, & quæ, nomine ſerò mutato, nunc Germania

 eſt,

eſt,diutius tenuit. Ultra tamen Rhenum arctata paulatim, acciſis poſtmodum magis magiſque finibus, in ultima demum Gallia hæſit, partem ejus complexa circiter tertiam. Nec eſt vocabulum Celtico vetuſtius, aut omnino aliud, quo Germanos Græci Latinique homines, ante inventum Germaniæ nomen, uuniverſè appellarint, cum privata Celticarum gentium ſuperſint. Nam quod ſacrarum litterarum interpretes fere conſentiunt, Aſcenezem, natum Gomero Japheti filio, cui Noë pater, imperium hac extendiſſe, univerſæ genti nomen feciſſe, & Hebræi ex vetuſtiſſima antiquitate hodieque uſurpant, reliquorum populorum linguæ nunquam ſequutæ ſunt. Scio Cimmerios & Cimbros nuper in hac cauſa ſuffragatorem inveniſſe, qui eos non Germanis tantùm et Gallis, ſed innumerabilibus præterea gentibus, Aborigines auſus eſt aſſerere, ſecundis multorum ſententiis, qui novitatis ubique amor eſt. At præjudicatæ opiniones evaluere, nec Cimmeriæ tenebræ ullis ingenii & litterarum luminibus ſatis potuere diſpelli. Ego Celtas, qua longiſſimæ ætatis memoriam reſpicio, Galliam & Germaniam complexos reperio. Et præpoſteram ambitionem interpretor, Germanorum Gallorumque principatum hac illac trahentium, quando uterque populus uno nomine olim cenſus, iisdem originibus ortus cenſendus eſt. Græcos auctores habeo (quos penes tam vetuſtæ tamque incertæ rei fides erit) conditorem fuiſſe Celtum, filium ſive Herculis ex Celtô, aut Celtine, aut Sterope, ſive Polyphemi ex Galatea: Timagenes, ſimpliciter regem dixit. Sanè Herculem apud ſe egiſſe, Germani credi voluere, auctor Tacitus. Qui patria tamen ſequutus carmina, originem Manno, filio Tuiſtonis, Dei terra editi, tribuere maluit. Nos hoc genus narrationes, quo merentur loco, ſeponimus, operam iis ad aliquam veri ſpeciem conformandis, non luſuri. Joſephus Moyſeæ hiſtoriæ interpres non malus, Aſchanaxem retulit (Aſcenezem appellavimus) condidiſſe Aſchanaxas, ſive Regines: eo nomine ſi Rheni accolas reſpexit, ut videri hominibus eruditis intelligo, jam Aſchanaxes Celtarum generatim ſit conditor, ſiquidem Galli & Germani Rhenum æquè accolunt.

Cæſ. de bel. Gall. lib. 3.

Geneſ. c. 10

Joan. Gor. Becan.

Etymol. v. Κελτοί.

Parthen. amat. c. 30.

Etymol. in Celtica.

Appian. Illyr. Timag. ap. Ammian. Marcel. lib. 15.

Tac. de mor. German.

Joſ. antiq. lib. 1. c. 11.

Celticam autem vocem, Cæſar indigenam eſſe pronuntiavit: inde tot ejus notationes atque explicationes, haud ita dudum exortæ ſunt, quot hominibus otio juxta & ingenio abutentibus, vacavit excogitare. Earum ut una aliqua vera ſit, fieri fortaſſe poteſt, ut certa & comperta nobis habeatur, fieri, quantum video, vix poteſt, itaque cogitatò prætereo. Porro Celtarum gentes, quod pro terrarum ſpatio neceſſe, fuere multiplices. Neque nunc facile explicatu ſit, quam quæque regionis oram,

Cæſ. bel. Gall. lib. 1.

utram ſaltem Rheni ripam, primum occupaverit: nam nullis reliquis domeſticis litteris,obſcurum, atque incertum adeò eſt, ſi quid hîc exteræ ſuppeditant. Bona fide Polybius,quæ à Narbone ad Tanaim in Septentriones vergunt, illa etiam tum ætate inexplorata fuiſſe omnia, ſomniorum loco quorundam de iis dicta,ſcripta,habenda monuit. Id quam vellem ſibi certi, hujus & ſuperioris memoriæ,ſcriptores, perſuaderi paſſi, hiſtorias quæ dudum periere,duxiſſent perditas, jam illi nimium quantum operæ, quod inanibus conjecturis excogitandis exornandiſque poſuere,potuiſſent compendi facere, lectores ſimul incredibili tædio, moleſtæ & abſurdæ lectionis,ut meus ſaltem ſenſus eſt,levare. Taciti ſententia, hominis rerum noſtrarum apprimè callentis, ſua ſe veriſimilitudine approbat, antiquitus utriusque partis populos, ut quisque evaluerat, occupaſſe permutaſſeque ſedes, promiſcuas adhuc, & nulla regnorum potentia diviſas; quantulum obſtaret enim Rheni alveus, pari maximè utriusque tunc temporis ripæ libertate? Itaque,non, ſi alicujus aliquando gentis ſedes,ultra citràve Rhenum, videbimur idoneis teſtibus poſſe conſtituere,conſequetur ideò, primas illas fuiſſe & perpetuas, ab uſque ultima origine: quandoquidem multas retrò migrationum viciſſitudines latêre, veriſimile admodum, ſed memoriæ, infiniti propè temporis diuturnitas,velum obduxit.

Pol. lib. 1.

Tac. de mor. German.

Celtarum Boji habiti, gens ampla & valida. Nomen Tarquinio priſco Romæ regnante, in Italia primùm auditum eſt. Vetus poeta Simylus,Romulo olim Rege, Capitolium à Tarpeja Bojis & Celtis proditum ſignificat,

Sim. ap. Plut. Romulo.

Ἡδ' ἀγχοῦ Ταρπηία παρὰ Καπιτώλιον αἶπος
Ναίουσα, Ῥώμης ἔπλετο τειχολέτις.
Κελτῶν ἡ στέρξασα γαμήλια λέκτρα πρὸ ἑῶν,
Σκηπτούχων πατέρων οὐκ ἐφύλαξε δόμους.

Et paullò poſt,

Τὴν δ' οὔτ' ἄρ Βοιοί τε καὶ ἔθνεα μυρία Κελτῶν
Χηράμενοι ῥεέθρων ἐντὸς ἔθεντο Πάδου.
Ὅπλα δ' ἐπιπροβαλόντες ἀρειμανέων ἀπὸ χειρῶν
Κούρῃ ἐπὶ στυγερῇ, κόσμον ἔθεντο φόνου.

Sed palam falſus, illa quippe Sabinis prodidit. Tarquinii regno,primus Belloveſus,pleroſque Galliæ populos, Elitovius inde Cenomanorum manum in Italiam duxit. Sequuti Boji & Lingones,incertum quibus profecti ſedibus,& quo duce ex Celtica veniſſe convenit. A Boijs quæ Laus Pompeja poſtea dicta, condita, & Pado trajecto, Etruſcis atque Umbris pulſis,magnus agri modus, & urbes opulentæ perplures, intra Apenninum inſeſſæ ſunt. Etruria media Italia, ad utrumque tunc littus porrecta, cum ſapientiæ ſtudio, atque religionis opinione, tum ingenti-

Liv. lib. 5.

Plin. lib. 3. c. 17.

gentibus terra marique claruit opibus; & verò populum, cui Etruſci loco ceſſerint, animis manibusq; valuiſſe oportet. Belloveſo Sigoveſus frater fuit, impigri ambo juvenes, Ambigati ſorore geniti (Ambigatus Celtico Rex erat) avunculi conſilio, prægravantem domo multitudinem, hominum trecenta omninò millia, ductis coloniis exonerare aggreſſi, cum alteri Italia obveniſſet, Hercynii ſaltus huic ſortitò dati ſunt.

Juſtinus lib. 24.

Quæ Sigoveſum gentes ſequutæ, à Livio, omnis hujus hiſtoriæ ſcriptore, non eſt proditum, nec enim ſuſcepti operis argumentum eò pertingebat: De Belloveſo proditum, maximas peditum equitumque copias, ex Biturigibus, Arvernis, Senonibus, Aeduis, Ambarris, Carnutibus, Aulercis coactas, Italiæ intuliſſe. Proclive verò conjecturam ducere, fratrem, cui aſpera Hercyniæ peterentur, neque pauciores numero, & æquè bello bonos ac ſtrenuos, ſub ſignis habuiſſe, quod Ambigati voluntate, utrique, quantum hominum vellet, licuerit legere. Tectoſages nimirum potiſſimum, & Helvetios & Bojos: quando ex omnibus Galliæ populis, hæc ad Hercyniam nomina claruere, extra ſylvam Tectoſages & Helvetii, Boji intra, quâ mediâ Germaniâ, magnum terrarum tractum, perpetua vaſti nemoris corona, in orbem cingit.

Cæſ. de bel. Gall. lib. 1. Tacit. de mor. German. Strabo ex Poſſid. lib. 7

Tum Bojohemo nomen regioni ex re inditum: prioris appellationis, ſi qua fuit, veſtigium omne deperiit, iſthæc poſteà, quantumvis mutatis cultoribus, manet. Belloveſus autem & Sigoveſus, expeditionem, annos circiter ſexcentos totos ante Chriſtum natum, ſuſcepere.

Ann. ante Chr. nat. DC.

Initia ſiquidem Priſci Regis, cui illi æquales, hunc numerum ſuperant, vitæ exitus non aſſequitur.

Omnes chronol.

Atque ea antiquiſſima eſt Bojorum memoria, certis litterarum monumentis conſignata. Multis prius ſeculis conditos, vires paullatim, ut habentur res mortalium, extuliſſe crediderim, quæ reſeratis hinc Italiæ alpibus, Hercynii inde ſaltus latebris, fortiſſimis utrimque nationibus pulſis, duobus imperiis felici audaciâ, una tempeſtate conſtituendis, potuerint ſufficere. Verum enimverò hæc ſcriptorum ſilentio preſſa jacent. Quin nec illud promptum explicare, quibus Boji eâ ætate in Gallia finibus uſi, & num hos continenter tenuerint, an prioribus aliis aliquando expeditionibus alicunde profecti, illuc immigrarint. Quod Julius multis poſt ſæculorum curriculis, Bojorum aliquos in Æduorum confinio collocavit, id de quo quærimus, longo intervallo non attingit, & ea ſanè manus ex Germania in Gallias retrò redierat.

Cæſar. bel. Gall. lib. 1.

Memorare poſſim, qui auctores Bojos, magnis emenſis terrarum ſpatiis, iter ex Armenia uſque tenuiſſe aſſerunt. Sed ij neque quem ſequantnr, neque quod tantæ, & tam vetuſtæ rei teſtimonium laudent, idoneum ullum nominant, neq; eorum de

Vitus Arenpek. And. Monachus manuſcr. alii paſſim.

 reli-

reliquo oratio, quo quidem modo ab ipſis concepta eſt, veri faciem, probabilemque ſpeciem obtinet. Quamquam enim, Noëticum alveum, humani generis divino conſilio ſervatorem, *Geneſ.c.8.* poſt univerſi orbis eluviem, in Armeniæ montibus conſediſſe, inde mortales omnes effuſos eſſe, convenit: Ex quo fit, non hoc tantùm, quod iſti de Bojis ponunt, ſed quicquid præterea hominum, ubi ubi terrarum degit, ex Armenia prodiiſſe: Atque ſi antiquiſſimæ populorum profectiones, terra & pedibus, non mari & claſſe, ſuſceptæ ſunt, quod planum exiſtimo atque expeditum, conſectarium, Germaniam ante Galliam & Hiſpaniam, hominum paruiſſe cultui, quippe quæ ex Armenia huc proficiſcentibus occurrat prior: Quamquam inquam hæc teſtata ſint, res tamen eò redit, ut ſi ſemel approbetur, Boicum nomen tam vetuſtam antiquitatem attingere, reliqua ordine conſequantur, & ex Armenia originem trahere, & in Germania prius quam in Gallia auditum eſſe: ſin rurſus priſcæ adeò memoriæ indicium certum nullum extat, nam nullum proferri video, tam fieri poteſt, Bojorum gentem, hiſce demum regionibus, habitata jam Germania & Gallia, ſive conjunctim Celticâ verius, quam antea in Armenia fuiſſe conditam. Quod dum fidei & pudori conſultum imus, in medio relinquimus, Bojos univerſè Celticam gentem appellaſſe ſatis habentes, nam hoc tutò & rectè poterat. Cordi nobis geographorum ratio, quorum tabulæ, extremum terræ mariſque limbum, ignotæ oræ nomine præſcribunt, tantò pudentius, quàm ſi incomperta & irreperta, pro certis exploratiſque afferant.

De nominis notatione, eadem mihi mens. Etſi fidentiali cui conjectori, non prorſus inane videri queat, quod memini legere, neque antehac obſervatum eſſe, admirationem habet, Bojaros an Bojeros, quæ Germanis puta Bojorum appellatio, iſta etiamnum ætate, apud Moſchos, qui ad Armeniam in orientem vergunt, claritudinis & nobilitatis adhuc haberi vocabulum, quippe quod ampliſſimo gentis ordini tribuatur. A bobus qui duxere, Bœotico invento, aut Bavaro aliquo, ſive Bojoario, qui ex Armenia venientium princeps fuerit, næ illi oppidò ineptiunt. Niſi Brutum Armeniæ & Chaldææ regem, & Archelaum, & filiam principis de Griffis, & Hectorem, & Jonnam, & Simpilionem cum Salandra Ægyptia, Bavari majores, ferre poſſumus. Inſciti item illi, qui Bojum Herculis filium fuiſſe narrant, fratrem Norici, Hunni & Helvetii, natu minimum, Rhomum, tunc Galliæ imperantem, regnum inter malè concordes diviſiſſe. Jam quid eos producam, niſi ut rideantur profectò, qui Bojos in Jobabo Jectanis filio, Heber nepote, quærunt! Heber autem Salem patrem, Arphaxad, Semo Noë filio natum, avum vocavit.

Herberſtein Poſſev. Heidenſtein, alii.
Manuſcripti obſcuri.
Meminit Arenpek.
Manuſcriptorum quorundam ineptiæ variæ.

Saltem

Saltem Jobus nugaturis in mentem veniſſet, ut quò ſe jactarent
homines harioli haberent, excogitato nomine, cujus totidem
litteræ trajectæ, Bojum exprimunt. Probabiliores fortaſſe ali-
quantò alteri, acutiores equidem, certiores nihilò, Boger, unde
Bojer & Boji prodierint, dictos dixere, qui arcubus pugnarent,
quod Bogen patria lingua arcus ſit. Ab imperando alii & ab
offerendo, Boji nomen traxere bifariam. Inventi denique, qui Bec. Her-math.
Avarum appellatione huc abuterentur, nam Bavaros ex Bojis
& Avaribus coiiſſe exiſtimant. At Bavarorum appellationem
recentem, à Bajoariis fluxiſſe, Bojoarios nomen Bojis debere, erit
cum docebimus. Nunc ad ea, quæ certorum auctorum teſtimo-
niis comperta, redeo.

Occupatis ergo uberrimis Italiæ campis, victores Galli, ſi- Pol. lib. 2.
ve illi Celtæ, (Polybius utrumque nomen promiſcuè tribuit) re-
gionem partiuntur. Bojis, quorum centum & duodecim
tribus erant, locus inter Padum, Apenninum & Ariminum ob-
tigit, Ananibus, Aegonibus & Senonibus proximus. Ibi omnes
pagatim & vicatim habitare, nec ſalutem mœnibus, ſed virtuti
concredere, cætera rudes incultique, in herbarum toris cuba-
re, ferina veſci, non artibus, non apparatui paullò humaniori
indulgere, duas tantùm res induſtriè proſequi, viros ſcires, mili-
tarem diſciplinam, & agrorum cultum, nullas priores pecoribus
& auro divitias ducere; quod hæc dominum nimirum peregrè
etiam comitentur. Amicitias & clientelas magna ambitione
parare, multo ſtudio tueri, neque id temerè & nullo conſilio,
qui plurimis clientibus ſtipatus, Devotos, Soldurios, Ambactos
& Comites, Cæſar atque Tacitus variè appellant, unus reli- Cæſ. de bel. Gall. lib. 3.
quos potens percellere, omnibus terrori eſſe; nam incredibilis & 6. Tac. de mor.
iſtius ordinis in patronos affectus, quorum ne dum vitæ & ſa- German.
luti, ſed etiam famæ, propriam poſthabere, ſacramentum erat,
ſuperſtitem verò principi ex acie decedere, probroſum in o-
mnem vitam reliquam, nec fere repertus, qui eo interfecto
cujus ſe amicitiæ devoviſſet, mori recuſaret, illum defendere, tu-
eri, ſua quoque fortia facta gloriæ ejus aſſignare, hoc demum in
prima commendatione poſitum. Cum ejusmodi inſtitutis Boji
Celtæque cæteri, in Italia viverent, & vicinorum plerique ſive
metu agerent obnoxii, ſive vi & armis ad exitium & vaſtitatem
ANN. ANTE CHR. NAT. everterentur, anno quo Veji à Camillo capti, qui fuit, antequam
CCCXCIV. Chriſtus naſceretur, trecenteſimus nonageſimus quartus, & illo
prorſus die, Melpum, opulentia præcipuum in Tranſpadanâ op-
pidum, ab Inſubribus, Bojis & Senonibus deletum eſt, uti Cor-
CCCLXXXIX. nelius Nepos retulit. Sexennio non toto interjecto, Galli Nepos ap. Plin. lib
BRENNVS. (tum Cluſium BRENNO duce obſidebant) Fabiorum in- 3. c. 17.
juria accenſi, qui cum legati veniſſent, ſe palam pro hoſtibus Rom. hiſtoriæ ſcriptores paſſim.

 geſſe-

geſſerant, relicto Cluſio, Romam recto itinere petierunt, fuſoq; & fugato ad Alliam obvio exercitu, urbem propemodum vacuam & deſertam nacti, inflammarunt, reliquias Romani ſanguinis, & ſpem imperii, quod terrarum inde orbem tam latè complexum tenuit, Capitolinæ arcis anguſtiis concluſas circumſidentes, ad deſperationem ferri adegere, proque vita & libertate auro coëgere cernere. Fama Senones vulgo ſequitur, an ad Bojos aliquà pertineat, Livius dubium fecit, eſt enim ambigens, num Senones ſoli venerint, num à reliquis omnibus Ciſalpinorum Gallorum populis adjuti. Sed adjutos veniſſe à pleriſque, vero propius. Nam ſive Etruſcum, ſive Romanum bellum, præ Melpino quî potuêre contemnere? cum Melpino Inſubrum & Bojorum auxilia aſciverint; deinde Polybius, accuratus inter primos, & religioſus, & vetuſtus auctor, Ananes, Bojos, Ægones atque Senones, hoc loci & temporis conjunxit, quas nobiliſſimis Celtarum in Italia gentibus accenſuit: Strabo Bojos, Inſubres & Senones, maximas appellavit: ferociſſimorum elogium Boij, eximiè ab Appiano tulere, quamquam homo Græcus, militarem virtutem aſperiore paullo vocabulo perſtrinxit. Scriptor belli Punici medii poeta Silius, Chrixum Bojorum ducem, Brenni ſtirpe ſuperbientem memorat,

Liv. lib. 5. Plin. lib. 3. c. 15. Strabo lib. 5. alii.

Pol. lib. 2.

Str. lib. 4. Appian. Celtico, Βοῖοι κάλλιστοι ἔθνος θηριωδέστατον.

Sil. lib. 4.

Bojorum ante alias, Chrixo duce, mobilis ala,
Arietat in primos, obicitq́; immania membra.
Ipſe tumens, atavi Brenni ſe ſtirpe ferebat
Chrixus, & in titulos Capitolia capta trahebat,
Tarpejoq́; jugo, demens, & vertice ſacro
Penſantes aurum Celtas umbone ferebat.
Colla viri fulvo radiabant lactea torque,
Auro virgatæ veſtes, manicæq́; rigebant
Ex auro, & ſimili vibrabat criſta metallo.

Quæ ſi ad hiſtoriæ fidem ſcripta ſunt, ut pleraque Silii, Bojos Romæ capiendæ non interfuiſſe tantùm, ſed præfuiſſe quoque oportet, qui ducem dederint. Certè Virgilius, cui nullum temerè verbum excidit, Gallos Capitolii obſeſſores eodem corporis cultuſque habitu, quo Silius Bojum hunc deſcripſit,

Virg. Aen.

Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis;
Virgatis lucent ſagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur.——

Sive gentis morem ſequutus, ſive tabulam antiquam pictam aliquam, utrumque potuit. At virgata ſagula quæ ſint, lævè explicavit grammaticus interpres. Verſicoloria appellavere Tacitus & Sidonius. Barbarus, inferioris ævi ſcriptor, Gallos illis ad Caroli ætatem uſque, uſos eſſe oſtendit. Ex Diodoro pàret, fuiſſe in teſſellatam prope ſpeciem, interſtincta, & coloribus varie-

Servius. Tacit. hiſt. lib 2 Sid. lib. 4. ep 20 Barb. Scriptor Sangallenſ. de vita Caroli M. ſub finem lib. 1. Diod. lib. 5. c 9.

variegata, ut ſi quem retium plagas & maculas, pictis tabellis explere, & ſolidare delectet, funiculi decuſſati virgarum vicem ſint, ſic futurarum viæ in ſegmentatis veſtimentis iſtis, quas ſi auratæ lineæ ad ornatum clauderent, omne enim Gallicum nomen auro apprimè delectabatur, veſtes auro virgatæ dictæ, quod de Chrixo Silius ſcripſit. Ab areolarum autem hoc modo, vetuſtiſſima Boicorum inſignium pars, cæruleo & candido alternata, perparum abit, quadris modicè in rhombos nimirum com- Liber qui
preſſis, cujus generis virgato ſagulo, miles Thoracomachus, in Notitiæ utriuſq; im-
priſco de rebus bellicis libro, ornatus viſitur. Atque ego com- perii ſubjunctus.
pertum habeo, pleraque inſignia quorum meri colores, ex militari primò habitu manaſſe, ſeu quod hactenus eodem recidit, in militum ſaga migraſſe ex clypeis. Eant ſi qui fabulam de
Pſammetichi panibus probare adhuc poſſunt, commento vix Herod. Eut.
poëtis decorè uſurpando. Rhombos plerique ter ſeptenos obſervavere, alii aliter conſtituere: in cauſſas ejus numeri, uti colorum itidem naturam & præſtantiam, atque inde ſignificatum, ſubtilius inquirere, vereor fruſtra fieri, etiamſi antiqua eſt numerorum ſuperſtitio, & benigna otioſis hæc omnis ad diſſerendum
materia. Tenuit apud Germanos mos deinde perpetuo, Ta- Tacit. de mor. German.
citus genti univerſim tribuit, ſcuta lectiſſimis coloribus diſtincta, præcipuum cultum credere, in quem etiam ſenſum ſcribit, Tac. Annal. lib. 2.
Germanorum ſcuta viminum textus eſſe, vel tenues, & fucatas colore tabulas.

Galli Româ poſt ſeptem menſes profecti, cauſſæ variè jactatæ ſunt; ſive peſtilentia abactos & fame, ſive Romani exercitus ſuperventu pulſos; ſive patriæ denique charitate revocatos, quam Veneti, per eorum abſentiam occaſionem nacti, popularentur, icto cum Romanis fœdere, urbe relicta, domum
rediiſſe incolumes. Quod Polybio accredimus. Camilli victo- Pol. lib. 1.
ria, & extorta hoſtibus præda, nec Romæ fidem invenit, Druſus quippe demum, qui Drauſo cæſo primus cognomen repe-
rit, Proprætor aurum Capitolinum ex Gallia retuliſſe dictus, Suet. Tib. c. 1.
multis poſt annis, quod, ſi Camillus in re præſenti recepit, fieri quî potuit? Atque hoc ſemel exemplo, quam proni ſcriptores, res ſuorum tollere, hoſtium premere (verè falsò, famæ ſecuri plerique, juxta habent) qua vetuſtatis præſertim licentia, audendi animos adjicit.

Gallos inde domeſtica diſſidia exercuere; quod enim Ita- Pol lib. 1.
licorum felicitas & potentia, permagnam apud inalpinos haberet invidiam, in gente irritabili & bellicoſa, ſæpe ad cædes deventum eſt. A quibus cum primùm quies, arma in Romanos iterum verſa, repetitis ſæpe adeò vicibus, & tanta virtutis obſtinatione, ut Romani, cætera fidentes virium, & invicti animorum,

adusque

Salluſt. Catilin. & Jugurth.

adusque extrema Reipublicæ tempora præ ſe habuerint, alia omnia virtuti ſuæ prona, gloria belli Gallos ante ſe eſſe, cum quibus non de gloria, ſed pro ſalute certaretur, & quantumvis victores pleriſque iis bellis, timorem adeò non poſuere, ut eum, peculiari propemodum tumultus nomine, quo in nullo præterea externo hoſte uſi ſunt, fateri neutiquam verecundum duxerint, quo & ſacerdotum vacationes, & privilegia ceſſare voluere, unde metus magnitudinem æſtimes. Nam Cæſar, acer inprimis, & nulli gratiæ obnoxius in hac cauſſa judex, Gallos virtute belli, omnibus gentibus prælatos, ſcriptum reliquit. Quarum Celticarum Gallicarumve gentium, quæ præcipua tunc extiterint ad laudem facinora, raris litteris conſignatum reperire eſt, & abſurdi proinde conatus Boica divinando ſingillatim proſequi velle atque eruere. Cum tamen magnam eorum partem ad Bojos ſpectaſſe, ut ut rerum & temporum definitione incomperta, pro comperto exploratoque ſit. Nos quæ in eam aut alteram partem obſervavimus, deinceps exſequemur.

Feſt. v. tumultuari. Cic. Phil. 8.

Cæſ. de bel. Gal. lib. 5.

Liv. lib. 7. Eutr. lib. 2 Oroſ. lib. 3. c. 6. Frontin. lib. 2. c. 4. Appian. Celtico.

ANN. ANTE CHR. NAT. CCCLVI.

Memorabilis habita inter primas Gallorum expeditio, anno ante Chriſtum natum trecenteſimo quinquageſimo ſexto, Cajis Fabio & Plauto Coſs. quam Bojorum ductu & auſpiciis motam Appianus ſcripſit. Hi cum Præneſte veniſſent, porrò progreſſi circa Pæſtum conſederant. Romæ C. Sculpitius Peticus Dictator dictus, M. Valerium magiſtrum equitum cooptavit, & robore militum ex duobus conſularibus exercitibus lectos, in adverſos duxit. Bellum trahere Sulpitio conſilium erat, quando nulla res cogeret ſe fortunæ tradere, hoſte neque commeatu inſtructo, neque munimentis firmo, iis præterea animis corporibuſque, nam hæc de Celtis omnibus Romanos habebat opinio, quorum quia in impetu tota vis eſſet, ea exigua interjecta mora, ſponte langueſceret. Sed militum ardore & ferocia impulſus, in aciem tamen deſcendit. Ubi cum ſuis plus animorum quàm virium eſſe cerneret, hoſtem inſidiis captare aggreſſus, agaſones mulis impoſitos, & armis ornatos, aliquot intermiſtis equitibus, clam in proximos montes jubet ſuccedere, ibi ſe ſylvis occulere, quouſque conſerto jam prælio, ſignum movendi oſtendendique daret. Atque pugnâ ad montium radices commiſſa, primi Romanorum, emiſſis pilis ſubſedêre, donec ſecundi, tertii & quarti mitterent, quibus itidem poſt jactum ſubſidentibus, Bojorum eo invento tela ab illis vitata ſunt, poſtquam verò poſtremi miſiſſent, jam omnes ſimul coorti, clamore ſublato, in hoſtes agmine facto irruere occuparunt. Boji contra, dextrum Romanorum cornu acriter invadere, nec ſuſtineri poterant, ni præſens Dictator, cohortando increpandoque ſuos confirmaſſet; præcipuè pudorem valuiſſe memorant, ne ullum

periculi

periculi genus defugere videretur miles, qui certamen paullò ante tam avidè concupiſſet, impreſſione itaque rurſus factâ, Boica acies turbari, & inclinari adeò cœperat, cum ſe vanus è monte terror, accepto ſigno oſtendit, ſpecie, ut hoſtium caſtra petere crederetur, quo metu pugnâ omiſsâ, effuſâ paſſim ad caſtra fuga ſequuta eſt. Illic quoniam magiſter equitum prævenerat, fugientes ad montes ſylvasque verſi, victori ſe eripere nequivere, ab agaſonibus quippe excepti, & atrox admodum ubique cædes, in ſylva maximè edita, ut Appianus omnem illum Bojorum exercitum, tunc deletum prodiderit. Sulpitius triumphans urbem ingreſſus, magnum auri pondus ex ſpoliis conflatum, ſaxo quadrato ſeptum, in Capitolio dedicavit. Bella poſtmodum Gallica, interpoſita etiam aliquando triginta annorum pace, complura ſequuta ſunt, non uno fortunæ tenore: quæ ſciens prætereo, quando Boicum illis nomen nullus ſcriptorum intexuit. Polyb. lib. 2.

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXXCII. Anno demum ante Chriſtum natum ducenteſimo octuageſimo ſecundo, cum Galli Romanos, ſub Arretinis ferè mœnibus, Liv. epit. 12. Oroſ. lib. 3. c. 22. magna pugna viciſſent, quâ L. Cæcilius, ſive Prætor ſive Conſul occubuit, Tribuni præterea ſeptem, viri nobiles multi, & CCXXCI. militum cæſa fuere tredecim millia. Poſtero, P. Cornelio Dolabella, Cn. Domitio Coſs. Romani inſtaurato exercitu, irâ, Ex Pol. lib. 2 ut pleraque etiam ſequentia. quam ignominiæ pudor acueret, accenſi in Gallorum fines progreſſi, Senones habuere obvios, quos collatis rurſus ſignis, versâ retrò belli alea, fœda adeò ſtrage caſtigavere, ut ſi qui prœlio ſuperfuere, patriis ejecti ſedibus, regionem victori vacuam reliquerint. Romana colonia in urbem Senonum principem deducta eſt, ea Senæ Gallicæ nomen retinuit. Bojis, quod exemplum ad ſe pertinere exiſtimarent, magnam ea res curam injecit, prope enim Senones colentes, ſatis intelligebant, unâ Gallici nominis gente excisâ, Romanis adverſus reliquas auctos animos, odia non imminuta eſſe. Occupandum ergo rati, coactis quàm maximis potuere copiis & Etruſcis aſcitis ſociis, quibus perpetuæ item in communem hoſtem inimicitiarum cauſſæ ſupererant, Romanis ad Vadimonis lacum occurrunt, mox congreſſi, ſummam rerum unius certaminis pugnæ inclinandam commiſere. Feſtinatæ expeditionis & præcipitis conſilii, ſera, quæ ſolet, pœnitentia comes fuit, multis Etruſcorum cæſis, Bojis pleriſque omnibus. Neque fracti eo ſucceſſu Bojorum ſpiritus, ſequenti anno, C. Fabricio, Q. Æmilio Coſs. collectis iterum viribus, & omni juventute quæ arma ferre poterat excitâ, Romanis ſe ſe finibus denuo intulere, conatu ingenti, eventu magis etiam funeſto, dum bellum majore animo quàm conſilio geſtum eunt, inter-

internecione prope deleti, miſſis legatis, pacem temerè turbatam invitis animis repetere coacti ſunt. Quæ permultos poſtea annos tenuit, non antea irrita, quàm iis, qui priorum bellorum fortunam præſentes ſpectaverant, morte extinctis, exorta temeraria juvenum factio, rerum omnium rudis, diuturnæ pacis luxu corrupta, uti fit, adverſa quæ experiendo nondum didicerat, nec evenire poſſe crederet, ergo præſentia faſtidire, rebus novis delectari, earum occaſiones quærere, atque ultrò moliri, facilè irritari, & leves quaſque ex Romanis cauſſas, quoquo modo in calumniam trahere. Principum erant hoc genus conſilia, plebe neque volente, neque omninò ſciente. Illi clàm ſuos, externis potiſſimùm fidere, & tranſalpina popularium auxilia confirmandis augendiſque domeſticis opibus, evocare. Quæ Ariminum uſque proceſſerant, Romanam jam tunc coloniam, ante annos XXX victis Picentibus deductam, cum Italici, multitudine perterriti; & vicinitate periculi admoniti, ſumptis armis, ATEM & GALATVM, reges ipſi ſuos, rei tantæ privatim auctores, occiderunt, novos inde hoſpites aggreſſi, mutuâ ſe cum illis cæde confecerunt. Pulcherrimum viſum Romanis ſpectaculum, maximi belli metu, nullo ſuo periculo, ſola hoſtium opera defungi; nam ad primum ejus motus nuntium, habito delectu exercitum eduxerant, quem populari Bojorum conflictu audito, domum ſtatim revocaverunt. Et hæc quidem contigêre anno poſt pacem initam fere quadrageſimo quinto, quem ducenteſimum trigeſimum ſextum fuiſſe reperio ante, quam Chriſtus naſceretur, Ti. Sempronio Graccho, & P. Valerio Faltone Coſ. Valerium illo anno bis cum Gallis congreſſum, primò adverſa fortuna uſum, poſtea victorem extitiſſe, Zonaras & Oroſius ſcripſere, verum ſi Polybio fides, ea certamina ad Bojos nihil pertinuerint oportet.

Perottus Polybii interpres hæc nomina omiſit.

ATES ET GALATUS.

AN. ANTE CHR. N. CCXXXVI.

Atque hîc operæ pretium monere, Atem & Galatum, antiquiſſimos Bojorum reges eſſe, quorum poſt Sigoveſum, & ſi fortè Brennum, certæ auctoritatis memoria extet; quo magis Boicorum ſcriptorum negligentiæ piget, à quibus cum iſti præteriti, tum quos præterea ex Polybio, Livio, Silio, poſtea memorabimus, tot aliis contra, impudenter confictis nominibus ſubſtitutis, quando proximus ab imperitia ad temeritatem & fabulas flexus eſt.

Biennio interjecto, C. Licinio, Varo P. Cornelio Lentulo Coſ. Zonaras auctor eſt, Gallos multitudine fretos, quam maximam coëgerant, in ſpem veniſſe, Romanos terrore perculſos, deſponſis ultrò animis, nec tentatis armis poſtulata facturos. Miſſis ea fiducia legatis, Ariminenſem agrum à Conſulibus repetiere, colonos illa urbe, quam ſui juris eſſe, injuriâ à Romanis occupa- CCXXXIV.

occupatam detineri dicerent, juſſerunt cedere. Conſules ancipiti cura ſuſpenſi,nec importunæ legationi concedere, nec irritam auſi aſpernari, quod exiguas circa ſe copias haberent, & ſubitum bellum formidarent,extrahendo tempori ad Senatum rejecere,pactis induciis,dum legati irent redirent. Hi neutro eorum quæ petebant Romæ impetrato, in caſtra reverſi, res domeſticas interim afflictas, & prope perditas reperere. Plerique enim ex fœderatis,reputatione Romanæ potentiæ,& proinde timore, ſententia interim demutata deſciverant, atque in Bojos populares ipſos ſuos, levi ingenio verſi, magnum eorum numerum,inopinato aggreſſu conciderant,quamquam non impunè, multis quippe ſuorum viciſſim deſideratis, reliqui ſe ſe domum, unde venerant,recepere. Boji, ſociorum ſcelere & perfidia in hunc modum deſerti, & Romanis proditi atque objecti, pacem longè duriſſimis conditionibus,magna agri parte mulctati,inierunt.

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXXX.

Præter Polyb. Cic. Lucullo, Bruto,2.de invent. & Catone. Etſi hic Flaminium Q.Fabio Max. iterumCoſ. Tribunum Pleb. fuiſſe ſcripſit.

Anno ducenteſimo trigeſimo,M.Æmilio Lepido M.Poblicio Malleolo Coſs. C. Flaminius Tribunus plebis,legem Romæ, patribus quantumvis invitis, tulit, qua ager Picenus & Gallicus militibus viritim dividebatur. Ex Piceno Senones ante aliquot annos ejecti, uti ſuprà oſtendimus; Gallicus is fuerit credibile eſt, quem Varus & Lentulus Bojis proxima pactione abſtulerant. Id verò pleriſque Gallorum, Bojis inprimis, qui Senam coloniam ægrè jam inde ab initio paſſi,Romanis contermini, injuriæ proximi agerent,prorſus non ferendum videri. Quid enim? infinitam eſſe Populi Romani cupiditatem, nullo victoriarum curſu, nec quantumvis prolatis imperii finibus exſaturandam,domos devictarum gentium,agros,fortunas univerſas,ſanguinem denique ſitire, nec hominum more inimicitias atq; bella gerere, qui imperio populos ſubjungere ſatis habeant, illum, niſi aut everſis aut deletis,& ſtirpitus exciſis iis,quos ſubjunxerit, nunquam conquieſcere. Eundum maturè obviam latius in dies ſerpenti incendio, & quoniam periculi metus ad omnes pertineat, communi conſilio conjunctiſque viribus eſſe reſtinguendum,priuſquam proximis quibuſque comprehenſis,longè diſſitos amburere incipiat. Moti his vocibus Inſubres,ſe Bojis ſocios adjungunt. Quod verò plurimis retrò bellorum experimentis, ſciri poterat, qualis quantúſque hoſtis Romanus futurus eſſet, placuit fœderatorum nomine legatos trans Alpes ire, auxilia à Gæſatis petere. Valida ea ad Rhodanum, & inſigni fortitudinis opinione gens, virtutem bella gerentibus ſtipendio proſtituere ſolita, Concolitano & Aneroëſti tunc Regibus ſuberat. Quibus in præſens magnum auri pondus dono miſſum, in poſterum oſtentatæ Romanorum opes, tot bellorum prædis cumulatæ,quæ victores ſequerentur: nec dubiam futuram victoriam,

riam, Bojis & Inſubribus, maximis & florentiſſimis gentibus auſpicibus, anniterentur modo, animos manusque jungerent, quod cognatos populos, quod adverſus perpetuum Gallici nominis hoſtem deceat: majores cogitarent, quandoquidem illis orti eſſent, qui cæſo ad Alliam Romano exercitu, primo impetu urbe nullo labore potiti, eam præda, ferro, flamma vaſtaverint, poſt ſeptem menſes faſtiditam, æſtimatis pretio victis, quod pro capitibus ſolvêre, ſponte ſua reddiderint, ipſi opulentiſſimis ſpoliis onuſti, in patriam redierint: nihil eſſe cur non paria nunc ſperentur omnia, ceſſuras profectò, Diis patriis bene juvantibus, hoſtium inſidias & tectos dolos, apertæ Gallorum virtuti. Inflammati legatorum verbis Reges, ſumma animi contentione cogendis copiis incubuere, ut ſatis conſtet, neque majores, neque florentiores belloque meliores, ex illis Galliæ partibus unquam prodiiſſe. Expeditio, ſive apparatus magnitudine, ſive quod aliud objectum impedimentum, in aliquot annos dilata eſt. Per quos Romanos perpetuus ejus timor tenuit, emanarant enim pleraque Gallorum conſilia, quædam etiam conjectando facile erat aſſequi. Conſules itaque, modo militum habere delectum, modo commeatum convehere, tela & arma fabricare, alia omnia, quæ ad maximum bellum neceſſaria, expedire, quin exercitum, inani terrore perculſi, aliquando eduxêre, veluti jam præſentibus Gallis, fines mox irrupturis, qui è patria tamen nunquam adhuc moverant. M. Æmilio Barbula M. Junio Pera Coſs. eni- ANN. ANTE
xius veriti, quod Gallos venundatione multarum rerum, capti- CHR. NAT.
vorum præcipuè, pecuniam corrogare animadverterent, ne quis CCXXIIX.
in poſterum homini Gallo, vel aurum vel argentum datum vellet, callido conſilio vetuere, nec enim mercenaria Gæſatorum auxilia, interceptâ pecuniâ, motura videbantur. Anno ducentesimo vigeſimo tertio, C. Atilio Regulo L. Æmilio Papo Coſs. CCXXIII.
bellum tandem, tot annorum ſpatio utrimque, adornatum, exarſit. Gæſatorum Reges, trajectis Alpibus, Bojos & Inſubres, ad Padum fluvium ex fœdere paratos inveniunt: contracta peditum quinquaginta millia, equitum & eſſedariorum viginti; niſi numerus in Polybio male corruptus, exiguus ſcilicet ad id, quod paulò ante dictum, fuiſſe multò maximum, eorum omnium qui ex Tranſalpina Gallia in Italiam unquam venerint. Veneti & Cenomani, à Romanis per legatos ſollicitati, illis auxilio eſſe maluere, neque cognati ſanguinis reſpectus Cenomanos tenuit. Collectis viginti armatorum millibus, & totidem Vmbris atque Sarſinatibus aſcitis, uterque populus Alpes inſedit, inde, quæ prima ſe offerret facultas, impetum in Boicum agrum facturus. Quæ res, diſtractis Gallorum copiis, coacti enim fuere relinquere præſidia, quæ provinciam à tergo tutarentur, grande expedi-

tioni

tioni præpedimentum attulit. Romani contra quâ cura bellum paraſſent, incredibilis exercitus moles oſtendit, quanta neque ad eum diem, neque poſtea, unquam in Italia conſpecta eſt: equitum octoginta, peditum ſeptingenta, hominum omninò Plin. lib. 3. c. 20.
circiter octingenta millia fuiſſe narrant, idque à Fabio hiſtorico Apud Eutrop. lib. 3.
traditum, qui bello interfuit, frumenti præterea, & omnis generis Oroſ. lib. 4. c. 13.
armorum telorumque vim tanto parem exercitui, immenſam. At ego Polybium in eam ſententiam accipio, quæ vero videtur propior, ingentem numerum non ad eos qui arma tulerint, ſed qui à Romanis deſcripti, ferre potuerint, eſſe referendum. Neque verò Romam ſolum imminentis periculi metus invaſerat, quem memoria captæ olim urbis, & obſeſſi ab hoc hoſte Capitolii, magnopere augebat, ſed & reliqui Italiæ populi, Celtico nomine adæquè perterriti, quæ quique poterant certatim conferebant, tanquam pro aris & focis atque ſalute ipſi ſua, non jam pro Romanorum imperio & magnitudine pugnaturi. Copiæ autem diviſæ trifariam, pars in Sardiniam abiit, cum C. Attilio Coſ. quod provinciales ibi turbarent, pars cum Æmilio Coſ. Arimini proximè hoſtes conſedit, ad omnem occaſionem prompta futura & parata, pars denique in Etruriam, Prætore duce miſſa, quod inde maximè irruptio timebatur. Rata ea conjectura fuit, Galli tranſcenſo Apennino in Etruriam delati, agros populati, ingentes latè prædas egere, nemine qui prohibere poſſet obviam auſo progredi. Placuit ergo porrò tendere, & belli arcem majorum exemplo, rectà petere; jamque Cluſium venerant, quæ civitas tridui ſpatio Roma abeſt, unde Brennus ante annos centum ſexaginta quinque, urbem capturus moverat, cum nuntius affertur, coiiſſe Romanorum per Etruriam præſidia, & infeſto agmine à tergo ſequi. Eo rumore converſa ſubito Gallica acies, omiſſa in præſens Roma, iter in hoſtem propinquum flexit, & die ad occaſum inclinante, caſtra juxtim poſuit. Nocte autem ingruente, accenſis ad ſpeciem ignibus, & equitatu omni in caſtris relicto, Fæſulas verſus clam progreſſa, loco opportuno ſubſedit, equites prima luce palam, ut convenerat, ſubſequuti, Romanos opinione fugæ falſos, in inſidias attraxere; ubi ingentibus aliquamdiu animis, dubio Marte, utrimque pugnatum, Celtis tandem, & numero & virtute vincentibus, ſecunda prœlii fortuna fuit, Romanorum cæſa ad ſex millia, reliqui ſibi fuga conſuluere. Demiror quos auctores Oroſius ſequutus prodiderit, Lib. 4. c. 13.
certamen prope Arretium commiſſum, Atilium Coſ. cum tribus hominum millibus occiſum, octingenta millia in fugam acta fuiſſe: quæ à Polybii fide, longè apud me potiſſima, multis modis abſcedunt. Fugientium plerique ſe in tumulum recepere, natura munitum, cujus obſidione Celtæ tunc abſtinuere, quod

prætcritæ noctis vigiliis & itinere, atque diei prælio feſſi, reliquum temporis curandis corporibus exiſtimarent largiendum, miſſi tamen equites collem cuſtodire, ut inpoſterum, niſi deditio ſequeretur, obſidionis adhuc conſilium maneret integrum. Æmilius Coſ. quem Arimini reſediſſe diximus, cum primùm hoſtes exercitum per Etruriam ducere, & Romæ appropinquare audiſſet, quàm maximis potuit itineribus opem ſuis ferre contendit, & cum pugna jam commiſſa ſuperveniſſet, caſtra prope Celtas metatus eſt. Illi qui in collem confugerant, adventum ejus ex crebris nocturnis ignibus conjectantes, receptis aliquantum animis, miſere ſilente nocte per denſa nemorum inermes, quo hoſtiles excubias fallerent, quo rerum ſtatu degerent nuntiatum. Tum Æmilius trahendis conſiliis nullum locum eſſe, omnia in celeritate poſita intelligens, Tribunos primo diluculo peditatum inſtructum jubet educere, ipſe cum equitibus ad verrucam iter tenet. Hoſtes animadverſis itidem per tenebras ignibus, Conſularem exercitum adeſſe æquè ſuſpicati, coacto concilio quid porrò agendum deliberant. Ibi Aneroeſtes Rex, ſententiam omnium aſſenſione comprobatam dixit, Videri in præſens certamine abſtinendum, neque periculo exponendam prædam, quam multò maximam omnis generis peperiſſent, quin domum referendam, & in tuto collocandam eſſe, ſi tum deinde Romanos iterum aggredi placeat, ſe tantis ſarcinis allevatos, paratiores & expeditiores redituros. Signa itaque ante lucem mota, Galliam retrò verſus, ſecundum Etruſcum mare. Æmilius iis qui in tumulum evaſerant receptis, victores, quamquam abeuntes, aperto Marte non auſus laceſſere, ſubſequebatur, temporum locorumq; occaſiones captans, ſi quà vel extremum agmen carpere, vel ex præda aliquid daretur recipere. Interea temporis alterum Coſ. C. Atilium contigit ex Sardinia redeuntem Piſas appellere, inde rerum huc uſque omnium ignarum, iter cum exercitu Romam tenere. Gallorum pabulatores ad Telamonem obvii, inferi maris promontorium id & portus eſt, ab ejus præcurſoribus intercepti, interrogati de prœlio indicant, exercitus prætereà ecce utroſque inſtare, citeriorem quidem Gallicum, Romanum pone ſequi. Inexſpectatus is nuntius, Atilii animum variè affecit, adverſæ quippe pugnæ dolore perturbatum, præſens bene gerendæ rei ſpes recreabat, quod fortuna hoſtem id loci clauſum, duobus Conſularibus exercitibus veluti ad lanienam ultrò deſtinaſſe videretur. Tribunis ergo aciem mandat inſtruere, & paullatim progredi, frontem, quam maximè locorum ſpatia patiantur, extendere. Ipſe conſpicatus collem iminentem viæ, qua Galli procedere neceſſe habebant, effuſo ad eum curſu cum equitatu latus, occupavit. Galli, qui Atilium ex Sardinia

redi-

rediiſſe neſcirent; rati Æmilium noctu cum equitibus præcurriſſe, & tumulum inſediſſe, ipſi etiam equites ſuos, expeditis aliquot peditibus intermixtis, illum deturbatum mittunt; ſed ut Atilium adeſſe ex captivis intellectum, jam pro re nata conſilium capiunt, quod duplici ſe bello urgeri animadverterent, ancipitem aciem conſtituunt, à tergo & fronte eodem ſimul tempore pugnaturi. Æmilius hoc uno plus Gallis ſciebat, collegam Piſas curſum tenere, de ejus adventu nihil dum inaudierat, verùm ex ea quæ ſub oculis ad collem pugna, promptum erat conjecturam capere, quare equites ſuis illicò auxilio ſubmittit, ipſe cum quadrato legionum agmine mox in hoſtem pergit. Ei Galli Gæſatos & Inſubres a verſos retrò, Atilii legionibus Tauriſcos & Bojos à fronte opponunt, carpenta cum impedimentis longè extra aciem collocant, prædam in propinquo tumulo, relicto quod ſatis eſſe crederent præſidio. Atque ea inſignis viſa Celtici exercitus ſpecies, non ad terrorem modo, ſed & ad firmitatem ac robur. Inſubres & Boji brachati ſagatique, cætera expediti conſtiterant, Gæſati ſtolida jactantia feroces, abjectis veſtibus, nudi ante ipſam aciem exſultabant, veſtium involucra conſtringere corpora & implicare rati, locis præſertim aſperis. Equitum interim in colle certamen, ingentibus enim animis, irarum ſpeique pleni, ante ora trium exercituum concurrebant, eximium præbuit ſpectaculum. Ibi Atilius Cos. temere dimicans cecidit, abſciſſum caput Gallorum Regibus allatum eſt. Quæ res Romanos adeò non fregit, ut acrius connixi, Gallos paullò poſt loco pellerent. Æqua verò campi planitie, in Gallos medios legiones utrimque tendebant, quo maximè memorabile prœlium habitum, & difficulter conſtituas an Galli, an verò Romani potiore conditione pugnaverint; nam Galli obverſis quidem tergis ſe ſe mutuò tutabantur, ut cum in hoſtes pectore omnes æquè ferrentur, nulla cuiquam retrò effugiendi ſpes ſupereſſet, qui confirmandis animis præcipuus bifrontis aciei uſus eſt: Romanis geminus exercitus, & in medio tanquam indagine concluſi hoſtes, ſpiritus addebant, metum objiciebat contra ipſe Gallorum ornatus, & incredibilis buccinatorum atq; tubicinum multitudo, trucibus & horribilibus militum ululatibus, cantuq; adjuta, ut non tubarum clangor, hominumque modo clamor, ſed claſſicum proximis montium jugis vaſtisq; ſaltibus, à terra matre videretur emiſſum, terribiles viſu in prima acie Gæſati, viribus & magnitudine præſtantes, corpora patrio ritu motantes cætera nudi præter ſcutum, torquibus & armillis fulgebant aureis, ea ſpecies cum Romanorum animos pavore & ſtupore perſtringeret, cupiditate ſpoliorum & ſpe prædæ ſimul accendebat. Pugnâ à ſagittariis cœptâ, mox apparuit, Gæſatos futile con-

ſilium ſequutos, cum interiorem aciem ſaga protegerent, iſti omnibus paſſim miſſilium jactibus inermes eſſent expoſiti, quæ grandinis ritu denſa cadebant, exiguo quippe immanibus corporibus in Gallico ſcuto præſidio, itaque turbari primò & fluctuare, pleriſque jam vulneratis, deinde cum ſagittarios eminus jaculantes aſſequi non poſſent, & telorum copia aſſiduè obruerentur, magna pars ſalutem deſperare; in confertiſſimos hoſtes ultrò, furore acta irruere, atque ſe certæ & deſtinatæ morti objicere, reliqui manifeſtam fugam fractis animis capeſſere, & ſociorum retrò ordines confundere. Ut Gæſatorum eo prœlio ingens oſtentatio, uſus nullus extiterit. Romani hac velitatione defuncti, ſagittarios recepere, & agmine promoto, ſtatariam deinde cominus pugnam cum Inſubribus, Bojis, Tauriſcis commiſere, quorum omnium virtus atque opera enituit, ſed virtutem arma deſtituêre, ſiquidem Gallorum tum ſcuta tum gladii, ad Romanos comparati, longè erant impares, ſcuta illis ex cortice aut vimine infirma, Romana ex tabulis, nervo ferroque munita, gladii inde prælongi ac ſine mucronibus, quibus miles cædendo fere fruſtra fatigaretur, hinc brevitate habiles, mucronibus acutis & validis, punctim crebra & anguſta, ſed mortifera vulnera inferebant. Ad eum modum multi Gallorum exanimabantur, ſed pertinax reliqui in ſpe mala prœlium ſuſtentabant, donec Romani equites ex colle decurrentes, in alterum cornu acerrimam impreſſionem fecerunt, qua primùm pulſus Gallicus equitatus, terga vertit, peditatus uſque reſiſtens, ita conciſus eſt, ut quem quiſque pugnæ locum vivus cepiſſet, eum etiam mortuus, proſtrato corpore tegeret. Interfecta hominum circiter quadraginta millia, capta non pauciora decem millibus, inter captivos rex Concolitanus inventus, Aneroeſtes cum paucis fugiens, voluntaria ſua ſuorumque morte, vinculorum ludibria prævertit. Æmilius Coſ. ſpolia victor legit, Romamque miſit, prædam receptam prioribus dominis dilargitus eſt. Poſt illa cum exercitu per Liguriam profectus; Bojorum fines invaſit, atque tantam vaſtitatem repoſuit, ut ingentes populationes vel infinitæ militum cupiditati ſufficerent. Paucos dies moratus, Romam reverſus, ſigna cum torquibus & armillis aureis in Capitolio ſuſpendit, reliqua ſpolia & captivos, præ ſe triumphans egit. Apud Zonaram lego, Æmilium ſuperatis Bojis triumphantem, captivorum principes armatos in Capitolium perduxiſſe, acerbo irriſu inſolenti voto inſultantem, quo ſe ferebantur obſtrinxiſſe, thoraces niſi in Capitolio non poſituros: paullò aliter Florus, juraſſe Gallos BRITOMARO duce, non prius ſe baltea ſoluturos, quàm Capitolium aſcendiſſent, factum, victos ab Æmilio ibi diſcinctos eſſe. Britomari nomen alibi

Armorum comparatio ex diverſis auctoribus petita.

Flor. lib. 2. c. 4.

BRITOMARUS.

non

non invenio, Florum Zonaramque ſi conjungas, Bojorum regem fuiſſe intelligas. Atque eo quidem rerum ſucceſſu Gallicus tantus motus repreſſus, ad nihilum recidit, qui paullò ante urbem præcipuè Romam, tum reliquam Italiam, terrore & tumultu concuſſerat univerſam.

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXXII. Romanis proinde crevere ſpiritus, & fiducia addita, Gallos agris circa Padum poſſe ejici. T. Manlio & Q. Fulvio, ambobus Coſſ. eam provinciam, anno ducenteſimo vigeſimo ſecundo, antequam Chriſtus naſceretur, decernunt. Conjunctis uterq; maximis & apparatiſſimis copiis, in Bojos ducunt, ſed cum eos pellere majoris operæ & laboris eſſe coram cernerent, imminutos ad tempus ex præterita calamitate animis, in fidem deditionemque recipiunt. Varia deinde fama eſt, Conſules ſive trajecto Pado multa millia Inſubrum cæcidiſſe, ſive quod Polybius credidit, imbrium & peſtilentiæ magnitudine deterritos, à reliquis Gallis tunc bello perſequendis abſtinuiſſe. C. Flaminio P. Furio Coſſ. Bojos religio nuperi fœderis, & acciſarum virium conſcientia, quietos continuit, domi quidem; nam quorum nondum perdomiti ſpiritus, turbulenta adhuc coquebant conſilia, eos foras in Inſubriam GARGENI regis ductu militatum abiiſſe, Silius indicat, quo loco Flaminii caſſidem, Gargeno detractam, deſcribit.

Oroſ. lib. 4. c. 13.

CCXXI.

GARGENVS.

Sil. lib. 5.

Ære, atque æquorei tergo flavente juvenci,
Caſſis erat munita viro, cui vertice ſurgens
Triplex criſta, jubas effundit crine Suevo,
Scylla ſuper, fracti contorquens pondera remi,
Inſtabat, ſævosq; canum pandebat hiatus,
Nobile Gargeni ſpolium: quod rege ſuperbus
Bojorum cæſo, capiti illacerabile victor
Aptarat, pugnasq; decus portabat in omnes.

Sanè Flaminium rem in Inſubria hoc anno geſſiſſe conſtat: ſed maximam belli partem Bojos fuiſſe, ipſius apud Silium oratio, extra dubium ponit.

Siccine nos, inquit, Bojorum in bella ruentes
Spectaſtis, cum tanta lues, vulgusq; tremendum
Ingrueret, rupesq; iterum Tarpeja paveret?
Quas ego tunc animas, dextrâ quæ corpora ſudi,
Iratâ tellure ſata, & vix vulnere vitam
Reddentes imo? jacuere ingentia membra
Per campos, magnisq; premunt nunc oſſibus arva.

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXX. Anno ſequenti M. Claudius Marcellus, Cn. Cornelius Scipio Coſſ. Inſubres adverſis prœliis fatigatos, in poteſtatem redegere. Marcellum adverſus Gallos Inſubres & Gæſatos certaſſe, omnium ſcriptorum conſenſus eſt, uni Capitolini lapides, DE GAL-

LEIS. INSVBRIBVS. ET. GERMAN. triumphaſſe oſtendunt: unde quod antea à nobis dictum, Celticum & Gallicum nomen uſurpatum olim promiſcuè, in Germanico quoque verum eſſe apparet. Marcellus ſpolia opima Virdumaro Gæſatorum Regi detracta, legit: Virdumarum genus à Rheno jactantem, virgatas brachas indutum pugnaſſe, Propertius memorat.

Propert. lib. 4. el. penult.

Redactis in ordinem Bojis & Inſubribus, longum res Gallicæ, quæ horum potiſſimum populorum virtute in Italia viguiſſent, quieturæ videbantur: cum vix toto exacto quadriennnio, P. Cornelio Scipione, T. Sempronio Longo Coſs. novæ irarum cauſſæ exortæ, præſenti bene gerendæ rei ſpe, & præclara in ſpeciem occaſione ulciſcendi Romanos, quam Boji ſibi inexſpectatam obveniſſe gaudebant, magnopere accenſæ ſunt. Geminas Romani colonias, Placentiam cis Padum in Bojorum agro, Cremonam ultra, Inſubribus coërcendis, reprimendisque Gallis decreverant, ſcriptis duodecim colonorum millibus, C. Lutatio, C. Servilio, T. Annio Triumviris, quamquam Triumvirorum nomina ab auctoribus aliter atque aliter prodita. Has perpetuæ ſervitutis compedes interpretati Boji, gravius aliquantò quam agrariam Flaminii ante legem accepere, nullum tandem injuriarum finem fore rati, ita alias ex aliis oriri, ſi ſe Romanorum fidei permiſerint, non vinciendos tamen ideo nectendosque dediſſe, nam hoc manifeſtò agi, extremum dominantium faſtidii gradum eſſe, mancipia ſub vicariis habere, colonias huic rei delectas, & ne quid contumeliarum abſit, Latinas, erat enim Latina utraque, tam fœdi dedecoris maculam, & Bojis, & Celtis, & viris denique, vel ſanguine profectò eſſe eluendam. Annibal tunc temporis capta exciſaque Sagunto, trajecto Ibero flumine, iter per Hiſpaniam & Galliam in Italiam tenebat, Romanos totius Africæ viribus oppugnaturus. Magna ducis, magna exercitus virtutis fama, Bojos defectionem maturare impulit, & ſolicitati Inſubres, ſe ineundæ protinus ſocietati, promtos paratosque juxta reſponderant, quod optima ſpe uterque populus duceretur, rem Romanam, & Gallorum, & Carthaginienſium antehac incurſu atque illiſu ſæpius inclinatam, conjunctis amborum viribus, aliquando prolapſuram, everti poſſe. Romani proxima pactione fœderum obſides à Bojis exegerant, quorúm tunc ſalus, præ indignationis impetu vindictæque cupiditate, neglecta. Arreptis enim derepente armis, tantum terroris ac tumultus in Placentinum agrum illatum eſt, ut non agreſtis modo multitudo, ſed ipſi Triumviri, qui agrum aſſignandum venerant, diffiſi novæ coloniæ mœnibus, Mutinam confugerint. Habent quidam annales, legatos ad expoſtulandum miſſos, à Bojis violatos, cæteri in Triumviros agrum metantes,

AN. ANTE CHR. N. CCXVI.

Aſcon. in Piſon. Liv. lib. 21. Polyb. lib. 3.

Ex Polybio, Livio, Silio, aliis.

tantes, factum eſſe impetum. Mutina confeſtim obſidione cincta, quæ cum diutius traheretur, ſimulari cœptum de pace agi, evocatique à Gallorum principibus Triumviri, per colloquii ſpeciem comprehenſi ſunt. Romani queri, non jus modo gentium, ſed & fidem, quæ in id tempus data eſſet, violatam, Galli negare eos ſe, niſi redditis obſidibus, dimiſſuros. Cum de legatis reſciſſet L. Manlius Prætor, Mutinamque & præſidium in periculo eſſe intelligeret, ira accenſus, effuſo agmine obſeſſis ſubſidium ferre accelerat. Id quamprimùm Bojis nunciatum, inſidias in ſilva, quæ circa viam erat, collocant, in eas Manlius, inexploratò profectus, præcipitatus, plurimis ſuorum deſideratis, ægrè in apertos campos emerſit: ibi communitis caſtris, quamquam acciſis rebus, militum animi refecti, quod hoſtem oppugnatione abſtinere cernerent. Iter deinde de integro cœptum, per patentia primùm loca, ubi ſilvæ rurſus intratæ, Boji à tergo iterum apparuere, tum poſtremos adorti, cum magna trepidatione ac pavore omnium, octingentos ex Romanis occiderunt, ſex ſigna ademere. Finis cædis fuit, ut ex ſaltu invio atque impedito evaſum, inde Romani per aperta præcipiti fuga Tanetum, vicum propinquum Pado, contendêre, ubi à Bojis circumſeſſi, ſe munimento ad tempus, commeatibusque fluminis, & Brixianorum Gallorum auxilio, adverſus creſcentem indies multitudinem hoſtium, tutabantur. Romam tumultu perlato, Senatus, veritus ne Manlius diuturna obſidione periclitaretur, C. Atilium Prætorem cum una legione Romana, & quinque millibus ſociorum, delectu novo à Coſ. conſcriptis, auxilium ferre jubet: qui ſine ullo certamine Tanetum pervenit, Boji enim eo non exſpectato, abſceſſerant. Annibal interea ſuperato Rhodano, incertus utrum quod cœperat iter, rectà in Italiam intenderet, an cum Scipione conſule, cujus ſub oculis coram exercitus, manus conſereret, Bojorum legatos, regulumque MATALUM, ut nomen à Livio ſcriptum eſt, Polybius Magilum appellat, tempore obvios habuit, qui ſe duces itinerum, ſocios periculi profeſſi, Italiam integro bello, nuſquam ante libatis viribus, aggredi perſuaſere. Poſtquam ſententia ſtetit pergere ire, advocata concione legatos producit, ad multitudinem itidem verba jubet facere, illi per interpretem eadem conſilia ferre, ad tranſitum Alpium hortari inſiſtunt, ſe cæterosque Galliæ populos auxilio futuros polliceri, ſine metu eſſe iter his ducibus, ut ut aſperum, certè non inexſuperabile, commeatum præterea affatim promittunt, & uberes Italiæ campos, quibus ſtatim ab Alpibus potituri eſſent, oſtentant. Subſequutus Matalum legatosque Annibal, exercitum viæ difficultate & Alpium nomine conſternatum, oratione confirmat, argumento inter prima uſus, ne in-

MATALUS.

Perortus Polybii interpres Magili nomen omiſit.

ne invias crederent, quas illi ipſi quos cernerent legati, non pennis ſublime elati, ſed pedibus eſſent tranſgreſſi, nec majores quidem eorum indigenas, ſed advenas Italiæ cultores, ingentibus ſæpè agminibus cum liberis ac conjugibus, migrantium modo, tutò tranſiiſſe. Incitatus exemplo & adhortationibus miles, in poteſtate fuit. Alpes decimo quinto die, difficili hominum jumentorumque labore, magno utrorumque deſiderato numero, ſuperatæ ſunt. Annibal prima caſtra ad Alpium radices, in Taurinis metatus, refecto exercitu, in Inſubres movit. P. Cornelius Scipio, ut ſe deluſum à Pœno, & ad Rhodani ripas nequicquam deſtitutum vidit, miſſo in Hiſpaniam Cn. fratre, cum optima copiarum parte, ipſe admodum paucis comitatus, Italiam defenſurus mari repetiit. Piſis exſcenſione facta, per Etruriam movit, & accepto tirone, quo Prætores Manlius & Atilius adverſus Bojos uſi, maximis itineribus ad Padum contendit, hoſtem omnia imparatum, priuſquam ſe ex via colligeret, aggreſſurus. Inter Padum & Ticinum uterque exercitus in conſpectum venit, congreſſis, victoria à Carthaginienſi ſtetit. Eo ſe prœlio Annibali Bojorum virtus, CHRIXO duce probavit, CHRIXUS. neque illi ferocius ad Rhodanum loquuti, quàm fortius ad Ticinum pugnaſſe viſi, tanta animorum vi, quod à Silio poëta proditum, ut reliquæ aciei ne certandi quidem ſpatium relinquerent.

Nec locus eſt Tyriis belli, pugnæve, ſed omnem
Celticus implevit campum furor: irrita nulli
Spicula torquentur, ſtatq; omne in corpore ferrum.

Sive ea ambitio fortitudinis & audaciæ, adverſus novos hoſpites, ſive ira furorque in Romanos fuit. Sed longum ſit omnes Silii verſus exſcribere: paucos iſtos non pigebit, quibus Chrixus Scipioni Romam captam objicit,

Nemóne incenſæ, captæq; ſuperfuit urbi,
Vt tibi, quas Brenni populus ferremus in arma,
Narraret dextras? ——

Et verò regerit Scipio,

—— *Ferre hoc umbris, proavoq; memento,*
Quam procul occumbas Tarpeja à ſede, tibiq;
Haud licitum ſacri Capitolia cernere montis.

Quæ Chrixum Brenni propinquitatem, quod ſupra diximus, attigiſſe, idque per illa tempora clarum exploratumque habitum, profectò oſtendunt: neq; nos Brennum Bojis tralatitio illo more vindicare, quo pleræque & Germaniæ & Galliæ, & Britanniæ quoque gentes ſolent. Chrixus multorum cæde inſignis, à Scipione haſta eminus confixus, occiſus eſt. Tum demum populares ſe recipere, reliquos in laudis & victoriæ conſortium admittere.

tere. Annibalem, trajecto Pado cedentes hoſtes inſequentem, Bojorum iterum legatio adiit, & quo magis rata promiſſa crederet, Triumviros Romanos, Mutinæ interceptos, vinctos tradidit, erant ii Conſularis unus, Quæſtorii duo. Pœnus collaudata egregia voluntate, data acceptaque fide, fœdus icit, cæterum Triumviros remiſit, recipierent per eos ſanè obſides ſuos Boji, ſibi ſatis jurisjurandi ſanctitate, religione numinum confirmata, & ſpectata gentis benevolentia cautum eſſe. Bojorum exemplum reliqui Gallici nominis in Italia populi ſequuti, ſe ſe Carthaginienſibus, præter unos Cenomanos, omnes adjunxerunt. Inde cum altero Conſule Sempronio ad Trebiam, eâdem quâ ad Ticinum
ANN. ANTE CHR. NAT. CCXV. fortunâ, pugnatum eſt. Proximus annus Cn. Servilium & Cn. Flaminium II. Conſules habuit, tertia Romanorum ad Traſumenum clade, Flaminii temeritate contracta, celebris. Ominoſum eventu æſtimari potuit, nam omnia ex eventu conjici, quàm contra verius eſt, quod Flaminius prius quam pugna committeretur, Bojos à ſe olim victos ferociter gloriatus, tremendum vulgus, animis & corporibus juxta ingentibus, Tarpejæ etiam iterum rupi horribile appellavit, oratione quàm paullò an-
DVCARIVS. te ex Silio attulimus: DVCARIVS quippe Bojus, Flaminium armis & manu inſignem tota acie volitantem conſpicatus, facie quoque noſcitans, ad populares ſuos converſus, hic hic eſt Bojorum terror Conſul exclamat, qui legiones noſtras cecīdit, patres ante ſe vinctos triumphans egit, jam ego hanc victimam Dis patriis ultoribus, & peremptorum fœdè civium manibus devoveo, ſubditisque calcaribus equo, per confertiſſimam hoſtium turbam impetum facit, atque obtruncato prius armigero, qui ſe infeſto venienti objecerat, Flaminium lancea transfixit, ſpoliare cupientem, triarii objectis clypeis arcuere. Eo haud dubiè momento victoria ſtetit, nulla inde pugna, diverſis diſſipatisque Romanis, effuſa in omnes partes fuga ſequuta. Sed Inſubrem Ducarium Livius appellat. Credo quod ante ſex annos Inſubribus cum Gargeno auxilio venerit, ubi Flaminium noſſe potuit. Silius diſertè Bojum dixit,

Advolat ora ferus, mentemq́; Ducarius acri
Nomen erat gentile viro, fuſisq́; catervis
Bojorum quondam patriis, antiqua gerebat
Vulnera barbaricæ mentis, noſcensq́; ſuperbi
Victoris vultus.——

Conſulem autem à Ducario transfixum, ex Livio eſt, Silius in-
ANN. ANTE CHR. NAT. CCXIV. certis telorum jactibus obrutum ſcripſit. Traſumenum Cannæ excepere, exitiabile prope rei Romanæ vulnus. Tum L. Poſtumius Albinus & Ti. Sempronius Gracchus conſules deſignati. Verum Poſtumius antequam iniret, cum Galliam provinciam Prætor obtineret, à Bojis cum exercitu occiſus eſt, calli-

do ex-

do excogitato conſilio, quod fidem difficilè inveniat, niſi Romani ipſi ſcriptores proderent. Sylva vaſta erat, Litana nomine, qua Romanus exercitus tranſiturus, ejus dextra lævaque circa viam arbores, Boji ita inciderant, ut exigua parte ſuſtentatæ, donec impellerentur immotæ ſtarent, levi momento impulſæ corruerent. Legiones duas habebat Poſtumius, ſociorum tantum, ut viginti quinque armatorum millia conficeret, ea copiæ ubi ſaltum intravere, Boji ſylvæ oras circumſedentes, extremas arborum ſucciſarum protrudunt, illæ alia aliam cadendo impellunt, itaque propagata ancipiti ſtrage, arma, viros, equos obruunt, ut vix decem homines effugerint, nam cum plerique exanimati eſſent arborum truncis, fragmentisque ramorum, cæteram quoque multitudinem Boji, inopinato malo trepidam, occaſione uſi trucidarunt, pauci è tanto numero capti, qui pontem fluminis, ab hoſtibus antea obſeſſum, petentes, intercluſi ſunt. Poſtumius omni vi obnixus ne caperetur, pugnando occubuit, ſpolia corporis caputque præciſum, Boji ovantes, templo quod ſanctiſſimum habebant intulere, & purgato capite, calvam patrio more auro cælavere, ſacri vaſis vicem, quo ſolemnibus libarent, & poculi, ſacerdoti ac templi antiſtibus. Atrox viſum Romanis in mortuum hoſtem ludibrium, & barbaræ feritatis facinus, qui ſuperioribus tamen annis, per religionis & ipſi ſpeciem, Gallos in foro boario vivos defoderant, adeò de aliorum quàm ſuis quisque moribus inclementius arbitratur. Præda Bojis haud minor quàm victoria fuit, quamquam magnam animalium partem ſtrages ſylvæ oppreſſerat, cæteræ tamen res, quod fuga nihil diſſipaſſet, ſtratæ per omnem jacentis agminis ordinem inventæ ſunt. Romæ autem tanta nuntium trepidatio ſequuta, ut Senatus, qui Cannenſi ruinæ non ſuccubuerat, ad hanc calamitatem animos, ſecundioris fortunæ deſperatione, prope ſubmitteret, populus per dies multos clauſis tabernis, veluti nocturna ſolitudine, ferale juſtitium ageret, donec Ædiles aperiri tabernas, & publicæ mœſtitiæ faciem urbi demi juſſere, Ti. Sempronius Senatum, oratione conſolatus, erexit. De bello adverſus Carthaginienſes continuando agitatum, Gallicum ſive Boicum, quamquam ſtimulante ira, dilatum eſt, quod Pœno Italiam armis vaſtante, multorum diſſimulandæ injuriæ, gentis propinquæ & validæ animi amplius irritandi non viderentur.

Polyb. Liv. Zonaras, Frontin. lib. 1. c. 6.

Plut. Marcello, & quæſt. Rom. Oroſ. Zonaras.

Liv. lib. 27.

Anno belli undecimo, C. Servilius (filius C. Servilii, qui Triumvir agrarius in Placentinæ coloniæ deductione captus) cum Tribunus plebis Romæ fuiſſet, Aedilis plebejus factus eſt, pleriſque negantibus, jure aut Tribunum plebis fuiſſe, aut Ædilem eſſe, quod patrem, quem occiſum à Bojis circa Mutinam, opinio per decem annos fuerat, vivere, atque in hoſtium poteſtate eſſe, ſatis conſtabat,

AN. ANTE CHR. N. CCVII.

Anno

ANN. ANTE CHR. N. CCV. Anno duodecimo, Aſdrubal Annibalis frater cum maximis copiis in Italiam venit, & Placentia in Bojorum gratiam fruſtra tentata, ad Senam Gallicam à Claudio Nerone & Livio Salinatore Conſulibus, cum exercitu deletus eſt. Eo prælio, uti & per reliquam Punici belli hiſtoriam, multa eſt apud ſcriptores Gallorum generatim mentio, facili negotio ad Bojos privatim plerumque derivanda, ſed ancipitib⁹ conjecturis certam fidem adjungere, ego nemini ſim auctor. Illud manifeſtam interpretationem habet, cum cæſo Aſdrubale, victoria, non jam unius alicujus prœlii, ſed totius belli, à Pœnis ad Romanos, etiam Annibalis confeſ-
CCIV. ſione inclinaret, itaque ſe ſe occaſio priores injurias ulciſcendi aperiret, eoq; juſſus eſſet Q. Manlius Thurinus Prætor, L. Veturio Philone, Q. Cæcilio Metello Conſulibus, agros Gallorum, qui Aſdrubalem ſub ejus adventum juviſſent, populari, eâ procella Bojos præcipuè fuiſſe involutos; quippe cum ſe Annibali non in Italia, ut alii plerique, adjunxerint; ſed eo veniendi fuerint auctores, quam cupide fratrem ſubſidio ſubeuntem exceperint, ne conjectura quidem indiget. Ad Bojos & Inſubres quoque illud pertinet, quod Livius ſcripſit, Placentinorum & Cremonenſium legatos, queſtos Romæ iis Conſulibus, agrum ſuum ab accolis Gallis incurſari ac vaſtari, magnamq; partem colonorum dilapſam eſſe, & infrequentes ſe urbes, agrum vaſtum ac deſertum habere. Placentiam enim Boji, alteram Inſubres accolebant, Manlio Prætori mandatum, ut colonias ab hoſte tueretur. Liv. lib. 28.

CCI. Anno poſt Annibalis in Italiam adventum decimo quinto, C. Servilius Conſul, patrem C. Servilium, & C. Lutatium patruum, ex Bojorum demum ſervitute liberatos, Romam reduxit; qua id verò occaſione, quibusq; conditionib⁹, à nemine proditum invenio, neque quis tertii Triumviri agrarii T. Annii, fue- Liv. lib. 30.
CIC. rit exitus. Annibal ſecundum hæc in Africam, Carthaginienſium juſſu revertit. Biennio poſt, Punicum bellum, omnium quæ populus Romanus unquam geſſit, in omnem partem maximè memorabile, pace finitum eſt. Eodem anno P. Ælius Pœtus Conſul, cum audiſſet à Bojis incurſiones in agros ſociorum factas, duabus legionibus ſubitariis, tumultus ejus cauſſâ ſcriptis, & additis ad eas quatuor cohortibus de exercitu ſuo, C. Appium ſociorum præfectum, per Vmbriam Bojorum agrum juſſit invadere; ipſe eodem aperto itinere per montes duxit. Appius Bojorum fines ingreſſus primo populationes ſatis proſperè ac tutò fecit, delecto deinde ad caſtrum Mutilum idoneo loco, ad demetenda frumenta (jam enim maturæ erant ſegetes) profectus, neque explorato circa, nec ſtationibus ſatis firmis, quæ armatæ inermes atque operi intentos tutarentur, poſitis, improviſo hoſtium impetu cum frumentatoribus eſt circumventus, inde pavor fugaque Liv. lib. 31.

etiam armatos cepit. Ad ſeptem millia hominum palata per ſegetes, ſunt cæſa, inter quos ipſe C. Appius Præfectus, cæteri in caſtra metu compulſi, inde ſine certo duce, conſenſu militari proxima nocte, relicta magna parte rerum ſuarum, ad Conſulem per ſaltus prope invios profugere. Conſul magno ſuorum malo, Bojorum fines populatus, Romam rediit.

Cæterum pacatis Carthaginienſibus, ſuperfuere ex magno bello reliquiæ, & reſtincti incendii quodammodo ſcintillæ; ſubſtiterat in Liguria Pœnus Amilcar quidam, incertum ex Aſdrubalis an Magonis exercitu, eo duce proximo año Inſubres, Cenomani & Boji, parati ſequi omnem, quæ Romanis adverſa eſſet, novitatis auram, excitis Sallyis Ilvatibusque, & cæteris Liguſticis populis, Placentiam invaſerunt, & direpta urbe, ac per iram magna ex parte incenſa, vix duobus millibus hominum inter incendia ruinasque relictis, trajecto Pado ad Cremonam diripiendam pergunt. Vicinæ urbis audita clades ſpatium colonis dedit ad claudendas portas, præſidiaq; per muros diſponenda, ut obſiderentur tamē prius, quam expugnarentur, nuntiosq; ad Prętorem mitterent. L. Furius Purpureo, provinciæ Galliæ Prætor præerat, cætero exercitu ex Senatusconſulto dimiſſo, præter quinq; millia ſociorum ac Latini nominis, cum iis copiis in proxima regione provinciæ circa Ariminum ſubſtiterat. Is tum Senatui Romam ſcripſit, duarum coloniarum, quæ velut clauſtra ad cohibendos Gallicos tumultus oppoſitæ, ingentem illam tempeſtatem Punici belli ſubterfugiſſent, alteram captam ac direptam ab hoſtibus, alteram oppugnari; nec in exercitu ſuo ſatis præſidii colonis laborantibus fore, niſi quinque millia ſociûm quadraginta hoſtium millibus, tot enim in armis eſſe, trucidanda velit objicere, & tanta ſua clade jam inflatos excidio coloniæ Romanæ augere animos. Litteris in Senatu recitatis, non contemnenda res viſa, juſſus C. Aurelius Conſul exercitum, cui in Etruriam ad conveniendum diem jam edixerat, Arimini eadem die adeſſe jubere, & aut ipſe ad opprimendum tumultum Gallicum proficiſceretur, aut L. Furio Prætori ſcriberet, cum ad eum legiones ex Etruria veniſſent, proficiſceretur ipſe ad coloniam obſidione liberandam. Legati item in Africam ad Carthaginienſes miſſi, Amilcarem civem eorum, excito ad arma contra Populum Romanum Gallorum, Inſubrum, Cenomanorum, Bojorum, Ligurumque exercitu bellum contra fœdus facere, eum', ſi pax placeret, revocandum & dedendum eſſe. Reſponſum à Carthaginienſib9, nihil ſe de Amilcare ultra facere poſſe, quam ut exilio eum mulctarent, bonaq; ej9 publicarent. Traducto verò conſulari exercitu ex Etruria Ariminum, quinq; millia ſociorum ex Gallia in Etru-

Liv. Oroſ. Zonar.

ANN. ANTE CHR. NAT. CXCVIII.

Etruriam tranſierunt. Itaque L. Furius magnis itineribus ab Arimino adverſus Bojos & reliquos fœderatos populos, Cremonam adhuc obſidentes, profectus, caſtra mille quingentorum paſſuum intervallo ab iis poſuit. Creditum Gallos opprimi potuiſſe, ſi protinus de via ad caſtra oppugnanda duxiſſet, palati enim vagabantur per agros, nullo ſatis firmo relicto præſidio, ſed laſſitudini militum timuit, quod raptim ductum erat agmen. Galli clamore ſuorum ex agris revocati, omiſſa præda, quæ in manibus erat, caſtra repetivere, & poſtero die in aciem progreſſi, nec Romanus moram pugnandi fecit, ſed vix ſpatium inſtruendi fuit, eo curſu Galli in prœlium venerunt. Primo Galli omni multitudine in unum locum connixi, obruere atq; obterere ſe ſe dextram Romanam alam, quæ ex ſociis erat ſub M. Furio, ſperarunt poſſe: ubi id parum procedebat, circumvenire à cornibus & amplecti aciem, quod multitudine ſuperantibus facile videbatur, conati ſunt. Id ubi vidit Prætor Romanus, ut & ipſe dilataret aciem, duas legiones ex ſubſidiis, dextra lævaque, alæ, quæ in prima acie pugnabat, circundare M. Cæcilio Legato mandat, ipſe ædes Jovi duas vovet, ſi eo die hoſtes fudiſſet, quæ re dubia & ancipiti Romanorum religio: L. Valerio item Legato imperat, ut altera parte duarum legionum equites, altera ſociorum equitatum in cornua hoſtium emittat, nec circumvenire eos aciem patiatur, ſimul & ipſe, ut extenuatam mediam aciem Gallorum diductis cornibus vidit, ſigna inferre confertos milites, & perrumpere ordines jubet, ita cornua ab equitibus, & medii à pedite pulſi, ac repente, cum omni parte cæde ingenti ſternerentur, Galli terga vertêre, fugaq; effuſa caſtra repetierunt; fugientes perſequutus eques, mox & legiones inſequutæ, in caſtra impetum fecerunt. Magna ea ſtrages, nec Romanis incruenta fuit, Bojorum ſociorumq; minus ſex millia inde effugerunt, cæſa & capta ſupra quinque & triginta millia, cum ſignis militaribus ſeptuaginta, carpentis Gallicis multa præda oneratis, plus ducentis. Amilcar dux Pœnus, & tres imperatores nobiles Gallorum cecidere, nomina non extant. Ad duo millia captivorum Placentinorum liberata. Romanorum ſociorumque circiter duo millia deſiderata, plurimi dextræ alæ, in quam primo impetu ingens vis hoſtium illata eſt. Conſul Aurelius, confecto jam bello, quod difficillimum appellavit Oroſius, in provinciam venit, & indignatus Prætorem ſe abſente rem geſſiſſe, in agrum hoſtium legiones induxit, populandoque, cum præda majore quam gloria, bellum geſſit. Romæ ſupplicatio per triduum fuit, L. Furio triumphus decretus, is trecenta viginti millia æris, argenti centum ſeptuaginta millia pondo, in ærarium tulit, neq; ſpolia prælata, neque milites ſequuti, quos penes ſe retinuerat Conſul. Oroſ. lib. 4. c. 20.

Zonaras auctor eſt, fœderatos legatos de pace miſiſſe, quæ Liguribus data ſit, Gallos nihil impetraſſe, neque Amilcarem illo anno occubuiſſe, quo duce poſtea Galli multas Romanis clades intulerint, & Placentiam ſequenti demum anno fuiſſe oppugna-
Liv. lib. 31. tam ; verum ego Livii fidem ſequi malo. Sequenti Cn. Bæbius ANN. ANTE CHR. NAT.
Pamphilus Prætor, temere Gallorum Inſubrum fines ingreſ- CXCVII.
ſus, prope cum toto exercitu circumventus, ſupra ſex millia & ſexcentos milites amiſit. Sex. inde Ælius Pætus Conſul, cum
duos in provincia exercitus ſub ſe ſubque C. Ælio Prætore haberet, nihil tamen memorabile adverſus Gallos geſſit, totum prope annum Cremonenſibus Placentinisq; cogendis redire in colonias, unde belli caſibus diſſipati erant, conſumſit. CXCVI.

Zonaras. Galli lentitudine animati, ſpiritus tollebant, nec mediocria agitare, ſed ad veterem majorum fortunam aſpirare viſi, Romanis curam addidere, ut ambos contra illos conſules, C. Cornelium CXCV.
Cethegum, L. Minutium Ruffum mitterent. Cornelius recta ad Inſubres via, qui aſſumptis Cenomanis in armis erant, profectus eſt; L. Minutius ad inferum mare flexit iter, Genuamq; exercitu adducto, ab Liguribus bellum orſus, brevi plerisque eorum civitatibus atque oppidis potitus eſt. Et jam omnia cis Padum, præter Gallorum Bojos, Iluates Ligurum, ſub ditione erant, quindecim oppidis, hominum viginti millium deditis. Inde in agrum Bojorum legiones ductæ. Bojorum exercitus, haud ita multò ante Pado trajecto, junxerat ſe Inſubribus & Cenomanis, quod acceperant Conſules conjunctis legionibus rem geſturos, ut & ipſi collati in unum firmarent vires. Poſteaquam fama accidit alterum conſulem Bojorum agros urere, ſeditio extemplo orta, poſtulare Boji, ut laborantibus opem univerſi ferrent, Inſubres negare ſe ſociorum cauſſà ſua deſerturos, ita diviſæ copiæ, Bojis in agrum ſuum tutandum profectis, Inſubres cum Cenomanis ſuper amnis Mincii ripas conſederunt. Ibi Inſubres Cenomanorum perfidia proditi, magna pugna à Cornelio Conſule victi ſunt. Amilcarem Pœnum imperatorem, qui belli cauſſà fuiſſet, quemque ante triennium cecidiſſe, Livium ſecuti ſcripſimus, tunc demum vivum in Romanorum poteſtatem veniſſe, quidam auctores habent. Minutius primo effuſis populationib' peragraverat fines Bojorum, deinde ut relictis Inſubribus ad ſua tuenda receperunt ſe ſe, caſtris ſe tenuit, acie cum illis dimicandum ratus. Nec Boji detrectaſſent pugnam, ni fama allata victos Inſubres, animos fregiſſet. Itaque relicto duce & caſtris diſſipati per vicos, ſua ut quique defenderent, rationem belli Conſuli mutarunt: omiſſa enim ſpe per unam dimicationem rei de-
Liv. lib. 33. cernendæ, rurſus populari agros, urere tecta, vicosque expugnare cœpit, oppidorum aliquot & vicorum, in tempus ſimulatas ullo

ullo pignore deditiones extorſit, magno interim etiam militum numero amiſſo, inter quos T. Juventius, & Cnæus Labeonis frater militum tribuni, cum multis aliis viris fortibus, civibus ac ſociis, adverſa pugna ceciderunt. Inde Liguſtini Ilvates, ut Inſubres acie victos, Bojos territos audivere, ita ut ſpem certaminis tentare non auderent, in poteſtatem veniunt. Romæ ob res proſperè geſtas ſupplicatio quatridui decreta eſt. Cornelius de Inſubribus Cenomaniſque in urbe, Minutius de Liguribus & Bojis, injuſſu Senatus & populi, in Monte Albano triumphavit. Sed Minutii Triumphus ut loco, ita fama rerum geſtarum, & quod ſumptum non erogatum ex ærario omnes ſciebant, inhonoratior fuit, ſignis carpentiſque & ſpoliis alterum ferme æquavit, pecuniæ etiam prope par ſumma fuit, æris translata ducenta & quinquaginta quatuor millia, argenti bigati quinquaginta tria millia & ducenti, ſeptuageni æris militibus diviſi, duplex equiti, triplex centurioni.

Liv. lib. 32.

Liv. lib. 33.

AN. ANTE CHR. N. CXCIV.

Proximus annus L. Furium Purpureonem, quem Prætorem cum Gallis pugnaſſe diximus, & M. Claudium Marcellum Conſules habuit, uterq; contra Gallos profectus eſt. Marcellum Bojorum fines ingreſſum, fatigato per diem totum milite via facienda, caſtra in tumulo quodam ponentem, COROLAMVS regulus Bojorum, cum magna manu adortus, ad tria millia hominũ occidit, & illuſtres aliquot viri in illo tumultuario prœlio ceciderunt, inter quos præfecti ſociûm T. Sempronius Gracchus, M. Junius Syllanus, & tribuni militum de legione ſecunda A. Ogulnius & P. Claudius. Caſtra tamen à Romanis permunita retentaque, cum Boji à proſpera pugna nequicquam oppugnaſſent. Stativis deinde eisdem per dies aliquot ſe Marcellus tenuit, dum & ſaucios curaret, & tanto terrore animos militum reficeret. Boji ad moræ tædium minimè patientes, in caſtella ſua vicoſque dilapſi ſunt. Marcellus inde emiſſus, Pado confeſtim trajecto, adverſus Inſubres & Comenſes rem feliciter geſſit. Quamquam inter ſcriptores ambigitur, utrum in Bojos prius an Inſubres exercitum duxerit, adverſaſq; proſperæ res obliteraverint, an victoria trans Padum parta, deformata ſit clade in Bojis accepta. Sub hæc tam varia fortuna geſta, L. Furius Purpureo alter Conſul, per Vmbriam in Bojos venit. Jam caſtro Mutilo appropinquabat, cum veritus, ne intercluderetur ſimul à Bojis Liguribuſque, eadem via qua adduxerat reduxit, & magno circuitu per aperta eaque tuta loca ad collegam pervenit. Dein junctis exercitibus, primum Bojorum agrum, uſque ad Felſinam oppidum, populantes peragraverunt. Ad Bojorum decus pertineat, quod Felſinam Boniæ appellationem à Bojis traxiſſe ſunt qui ſcripſerint, nam conjecturam qua ſitus, qua fluvius ibi Rheni nomine; juvat.

COROLAMVS

Raph. Volat. comment. lib. 4. P. Marſus in 8. lib Silii, & recentiores alii plerique.

juvat. Sed nobis vera præ ſpecioſis ſint ; Bononia appellata cum hæc urbs, tum alia alibi terrarum, Latina origine, à bene ominantibus colonis, uti Placentia, Pollentia, Valentia, Florentia, Beneventum, & ejus generis pleræque. Felſina tamen, Bononiæ nomen undecunque habeat, Bojorum fuit. Eam tunc cæteraq; caſtella, & Bojos ferè omnes, præter juventutem, quæ in armis erat (in devias ſylvas receſſerat) in deditionem veniſſe Livius

Liv. lib. 33. auctor eſt. In Ligures deinde traductus exercitus. Boji obnoxiam pacem averſi, & negligentius coactum agmen Romanorum, quia ipſi procul abeſſe viderentur, improviſo aggreſſuros ſe rati, per occultos ſaltus ſequuti ſunt, quos non adepti, Pado repente navibus trajecto, Lævos Lebuosq; cum pervaſtaſſent, redeuntes inde extremo Ligurum fine, cum agreſti præda in agmen Romanum incidunt. Celerius prœlium acriusq; commiſſum, quam ſi tempore locoq; ad certamen deſtinatis, præparatis animis concurriſſent. Bojus qui laceſſitum venerat, Romanorum ferocia perterritus, pulſus eſt. Ibi quantam vim ad ſtimulandos animos ira haberet apparuit, nam ita cædis magis quàm victoriæ avidi pugnarunt Romani, ut vix nuntium cladis Bojis reliquerint. Marcellus de Inſubribus Comenſibusq; triumphavit; Purpureoni collegæ Bojorum triumphi ſpem reliquit, quia ipſi propriè adverſa pugna in Bojis evenerat, collegæ ſecunda. Apud

Oroſ. lib. 4. c. 20. Oroſium lego, Marcellum in Etruria à Bojis oppreſſum, magnam partem exercitus amiſiſſe, quod ad Corolami victoriam referendum, alterum poſtea Conſulem Furium auxilio acceſſiſſe, itaque ambos univerſam Bojorum gentem igni ferroque vaſtantes, ad exitium propemodum uſque deleviſſe.

Liv. lib. 33. M. Porcio Catone, L. Valerio Flacco Coſſ. fractis proximo anno quadamtenus Inſubrum & Bojorum animis, uni Valerio Conſuli Gallia provincia decreta eſt. Is per æſtatem cum Bojo- AN. ANTE CHR. N. CXCIII.

Liv. lib. 34. rum exercitu propter Litanam ſilvam, quæ L. Poſtumii Conſulis clade, Bojorum victoria, ante annos xx nobilitata fuerat, ſignis collatis ſecundo prœlio conflixit. Octo millia Bojorum cæſa traduntur, cæteri omiſſis in præſens armis, quæ proxima quaque occaſione reprehenderent, in vicos ſuos atque agros dilapſi. Valerius reliquum æſtatis quieta provincia, circa Padum Placentiæ & Cremonæ exercitum habuit, reſtituens, quæ in iis oppidis bello diruta fuerant. P. Cornelio Scipione Africano II. CXCII. T. Sempronio Longo Conſulibus, ambobus rurſus Gallia provincia decreta eſt. Eo anno L. Valerius Flaccus Procos. circa Mediolanum cum Inſubribus & Bojis, qui DORVLACO duce, ad DORVLACVS concitandos Inſubres Padum transgreſſi erant, ſignis collatis depugnavit, decem eorum millia cæſa ſunt. Sempronius poſtmodum Conſul in provinciam profectus, in Bojorum etiam a-

grum

BOIORIX CUM DUOBUS FRATRIBUS.

grum legiones duxit. Boiorix tum regulus eorum, cum duobus fratribus, tota gente concitata ad rebellandum, caſtra idoneis locis poſuit, ut appareret dimicaturos, ſi Romani fines intraſſent. Conſul ubi quantæ copiæ, quanta fiducia eſſet Bojo ſenſit, nuntium ad collegam mittit, ut, ſi videretur ei, maturaret venire, ſe tergiverſando rem in ejus adventum extracturum. Quæ cauſſa Sempronio cunctandi, eadem Bojis, præterquam quod cunctatio hoſtium animos faciebat, rei maturandæ erat, ut priuſquam conjungerentur conſulum copiæ, rem tranſigerent. Per biduum tamen nihil aliud, quàm ſteterunt parati ad pugnam, ſi quis contra egrederetur, tertio ſubiere ad vallum, caſtraq; ob omni ſimul parte aggreſſi ſunt. Conſul Romanus extemplo arma capere milites juſſit, armatos pauliſper continuit, ut & fiduciam hoſti augeret, & diſponeret copias, quibus quæque portis erumperent. Duæ legiones duabus principalibus portis utrimque ſigna efferre juſſæ, ſed in ipſo exitu ita conferti obſtitere Boji, ut clauderent viam. Diu in anguſtiis pugnatum eſt, nec dextris magis gladiisq; res gerebatur, quàm ſcutis corporibusq; ipſis obnixi urgebant, Romani ut ſigna foras efferrent, Boji ut aut ipſi in caſtra penetrarent, aut exire Romanos prohiberent; nec ante in hanc aut illam partem moveri acies potuerunt, quam L. Victorius primi pili centurio, & C. Atinius Tr. mil. quartæ hic, ille ſecundæ legionis, ſigna adempta ſigniferis in Bojos jecerunt, dum repetũt enixè ſignum, priores ſecundani ſe porta ejecerunt. Jam hi extra vallum pugnabant, quarta legione in porta adhuc hærente, cum alius tumultus à diverſa parte caſtrorum eſt exortus, in portam Quæſtoriam ſive decumanam irruperant Boji, reſiſtentesq; pertinacius occiderant, L. Poſtumium Quæſtorem, cui Tympano fuit cognomen, & M. Atinium, & P. Sempronium Præfectos ſociûm, & ducentos ferme milites. Capta ab ea parte caſtra Romana erant, donec cohors extraordinaria miſſa à Conſule, ad tuendam Quæſtoriam portam, eos qui intra vallum erant, partim occidit, partim caſtris expulit, & irrumpentibus obſtitit. Eodem ferè tempore & quarta legio cum duabus extraordinariis cohortibus porta erupit. Ita ſimul tria prœlia circa caſtra locis diſtantibus erant, clamoresque diſſoni, ad incertos ſuorum eventus, à præſenti certamine animos pugnantium avertebant: Uſque ad meridiem æquis viribus, ac prope pari ſpe pugnatum eſt, labor & æſtus, & ſitis inter hæc intolerantia, cum decedere pugna coëgiſſet, in paucos reſtantes impetum fecerunt Romani, fuſosq; in caſtra compulerunt. Signum inde receptui à Sempronio datum eſt, ad quód major pars receperunt ſe ſe, pars certaminis ſtudio, & ſpe potiundi caſtris Boicis, perſtitit ad vallum, quorum paucitate contempta, Boji univerſi ex caſtris

erumpunt, fuſi Romani, quæ imperio Conſulis noluerunt, ſuo pavore ac terrore caſtra repetunt. Ita varia hinc atque illinc, nunc victoria nunc fuga eo die fuit, Romani tamen ſcriptores Bojorum XI millia, Romanorum V millia occiſa fuiſſe prodidere. Sanè Boji in intima finium ſe ſe receperunt, Sempronius Placentiam legiones duxit. Africanum alii cum Sempronio conjuncto exercitu, Bojorum Ligurumque agros populatum iſſe, quoad progredi ſilvæ paludesque paſſæ ſint, ſcribunt, alii nulla memorabili re geſta, Romam rediiſſe. Et Aſiaticum, Africani fratrem, cum Bojorum gente, viginti millibus interfectis, conflixiſſe, habent manuſcripti quidam codices, ejus libelli, qui de viris illuſtribus conceptus eſt. At verò, cum nec temporis nec loci rationem aſcribant, & multò plurima exempla ejus ipſius libri iis verbis careant, fit ut germana ab auctore eſſe, fidem non impetrent.

Annotavit Frid. Sylburgius.

ANN. ANTE CHR. NAT. CXCI.

Liv. lib. 35. L. Cornelio Merula, Q. Minutio Thermo Coſs. Cornelius Galliam provinciam ſortitus, per extremos Ligurum fines exercitum in agrum Bojorum duxit. Boji, quamquam in aciem prodeunte eo, pugnam detrectare, Romanos ipſorum artibus, neque feliciter, neque cautè ſatis, petere, Romani ubi nemo obviam exiret, diſcurrere. Sed diripi ſua impunè, quàm tuendo certamen conſerere Boji malebant, ut contemptum & incuriam ea ratione Romano augerent, per quæ occaſionem ſecundiori pugnæ ſperabant. Poſtquam omnia ferro igniq; ſatis evaſtata erant, Conſul agro Boico exceſſit, & ad Mutinam agmine incauto, ut inter pacatos ducebat. Boji ubi egreſſum è finibus ſuis ſenſere, ſequuti ſilenti agmine, locum inſidiis quærentes, nocte prægreſſi caſtra Romanorum, ſaltum inſederunt, qua Conſuli prætereundum erat. Id cum parum occultè feciſſent; Conſul, qui multa nocte ſolitus erat movere caſtra, ne nox terrorem in tumultuario prælio augeret, lucem expectavit, & cum luce moveret, tamen turmam equitum exploratum miſit. Poſteaquam relatum eſt, quantæ copiæ, & in quo loco eſſent, totius agminis ſarcinas, multa præda graves, in medium conjici juſſit, & triarios vallum circumjicere, cætero exercitu inſtructo ad Bojos acceſſit. Idem & Boji fecerunt, ubi apertas eſſe inſidias; & recto ac juſto proelio dimicandum viderunt. Hora diei ſecunda ferme concurſum eſt, ſiniſtra ſociorum equitum ala & extraordinarii prima in acie pugnabant, præerant duo conſulares legati, M. Marcellus & T. Sempronius prioris anni conſul. Cornelius nunc ad prima ſigna erat, nunc legiones continebat in ſubſidiis, ne certaminis ſtudio prius procurrerent, quàm datum ſignum eſſet, equites earum extra aciem in locum patentem L. & P. Minutios Trib. milit. educere juſſit, inde cum ſignum dediſſet, impetum ex aperto facerent.

Hæc

Hæc agenti,nuntius à Sempronio venit, non ſuſtinere extraordinarios impetum Bojorum,cæſos permultos eſſe,& qui ſuperſint, partim labore,partim metu remiſiſſe ardorem pugnæ,legionem alteram ex duabus,ſi videretur ſubmitteret, priuſquam ignominia acciperetur. Secunda legio miſſa eſt, & extraordinarii recepti, tum redintegrata eſt pugna, cum & recens miles, & frequens ordinibus legio ſucceſſiſſet, & ſiniſtra ala ex prœlio ſubducta eſt,dextera in primam aciem ſubiit.Sol ingenti ardore torrebat, nullius rei æquè atq; æſtus impatientia corpora Bojorum, denſis tamen ordinibus,vigentibus animis,in ſpe bona, nunc alii in alios,nunc in ſcuta incumbentes,impetum Romanorum ſuſtinebant. Quod ubi animadvertit Conſul, ad perturbandos eorum ordines C. Livium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus,quàm concitatiſſimos equos immittere jubet,& legionarios equites in ſubſidiis eſſe. Hæc equeſtris procella,confudit & turbavit,deinde diſſipavit aciem Boicam, non tamen ut effuſa fuga terga daret, obſtabant duces, haſtilibus cædentes terga trepidantium, & redire in ordines cogentes, ſed interequitantes alarii non patiebantur. Conſul ut fluctuantem, & in fugam inclinatam animadvertit, obteſtabatur milites, paullulum adniterentur,victoriam in manibus eſſe, dum perturbatos &,trepidantes viderent,inſtarent, ſi reſtitui ordines ſiviſſent, integro rurſus eos prœlio, & dubio dimicaturos, ſimul inferre vexillarios juſſit ſigna,itaque omnes connixi,tandem averterunt Bojos. Poſtquam terga dabant, & in fugam paſſim effundebantur, tum ad perſequendos eos legionarii equites immiſſi. Quatuordecim millia Bojorum eo die cæſa ſunt, vivi capti mille nonaginta duo, equites ducenti viginti unus,tres duces, ſigna militaria ducenta duodecim,carpenta ſexaginta tria. Nec Romanis victoria parvo ſtetit,ſupra quinque millia militum, ipſorum aut ſociorum,ſunt amiſſa, centuriones tres & viginti, præfecti ſociûm quatuor, & M.Genutius & M. Martius Trib.militum ſecundæ legionis.Cornelio Coſ. triumphus negatus eſt, quod fortuna populi Romani & militum virtute, non ſua ipſius opera & conſilio viciſſe, ſua verò potiſſimum culpa magnum militum numerum amiſiſſe, hoſtem qui deleri poterat, è manibus emiſiſſe crederetur, eo quod laborantibus ſubſidia tardius ſubmiſſa, & equitibus legionariis ſignum ſerò datum,nec fugientes perſequi licuerit.

Quam Bojorum ea pugna res afflixerit, ſequens annus aperuit,quo L. Quinctius Flamininus,Cn. Domitius Ahenobarbus fuere Coſs. cum unus per Ligures, alter ab Arimino in Bojos veniſſet,& duobus diverſis agminibus agrum latè pervaſtaſſent, illos tamen quieſcentes non excitarunt, quin etiam primo equites eorum pauci cum præfectis,deinde ſenatus univerſus cum liberis, ANN. ANTE CHR. NAT. CXC.

beris, poſtremò, in quibus aut fortuna aliqua aut dignitas erat (ſumma omnium mille quingenti) ſe ſe transfugio Romanis credere, quàm armati viri repellere maluere. Flagitium inter ea crudelitate & libidine fœdum atque immane, à Quinctio perpetratum eſt, quod cenſoriam M. Catonis notam poſt novem inde annos meruit. Philippum Pœnum puerum à ſe adamatum, ab Roma in provinciam, ſpe ingentium donorum perduxerat: is per laſciviam cum cavillaretur, exprobrare Quinctio perſæpe ſolitus, quod ſub ipſum ſpectaculum gladiatorum abductus ab Roma eſſet, ut obſequium amatori jactaret. Forte epulantibus illis, cum jam vino incaluiſſent, nuntiatum in convivio, nobilem Bojum cum liberis transfugam veniſſe, convenire Conſulem velle, ut ab eo fidem præſens acciperet. Introductus in tabernaculum, per interpretem alloqui Conſulem cœpit, inter cujus ſermonem, Quinctius puero, Vis tu, inquit, quoniam gladiatorum ſpectaculum reliquiſti, jam hunc Gallum morientem aſpicere? Et cum is vix dum ſeriò annuiſſet, ad nutum pueri Quinctius, ſtricto gladio, qui ſuper caput pendebat, loquenti Bojo caput primum percuſſit, deinde fugienti fidemq; Pop.Rom. atque eorum qui aderant imploranti, latus transfodit. Atrox haud dubiè, & barbarum facinus, animos Bojorum, ad omnem jam pacis patientiam compoſitos, avertit. Itaq; P. Cornelio Naſica, M. Acilio Glabrione Coſs. bellum, quanta ante eam diem maxima contentione recruduit, exitu neque pro æquitate cauſſæ, neque pro Bojorum virtute, ſed pro una omnium gentium victoris populi fortuna. Naſicæ demandatum eſt, qui legionibus in hoſtilem agrum inductis, Bojos obvios, ſignis collatis, ingenti victoria ſuperavit. Antias Valerius retulit, duo de triginta millia Bojorum cæſa, capta tria millia & quadringentos, ſigna militaria centum viginti quatuor, equos mille ducentos triginta, carpenta ducenta quadraginta ſeptem, ex Romanis mille quadringentos octoginta quatuor cecidiſſe. Naſica, in hanc fere ſententiam, oratione quam pro triumpho habuit, plus partem dimidiam ex quinquaginta millibus hoſtium cæſam, neque cum tot millibus Bojorum quenquam ante ſe imperatorem pugnaviſſe, multa millia capta, ſenes puerosq; ſupereſſe, dixit. Caſtra etiam in Romanorum poteſtatem venere. Boji tot continentibus cladibus attriti, nullis reliquis quas victori objicerent viribus, ſe poſt adverſam pugnam coacti extemplo dedere, imperatis obſidibus, dimidia fere agri parte mulctati ſunt, quo ſi vellet Pop.Rom. colonias poſſet mittere. In triumpho, Gallicis carpentis arma ſignaque & ſpolia omnis generis tranſvecta, & vaſa ænea Gallica, & cum captivis nobilibus, equorum captorum quoq; greges traducti, aurei,

Liv. lib. 39. Alii paullo aliter, ſed fides habenda Livio, qui Catonem ſequitur.

Liv. lib. 36.

ANN ANTE CHR NAT. CXIC.

aurei torques tranſlati mille quadringenti ſeptuaginta, ad hæc auri pondo ducenta quadraginta quinque, argenti infecti factique in Gallicis vaſis, non infabrè more gentis factis, duo millia trecenta quadraginta pondo, bigatorum nummorum ducenta triginta quatuor, militibus, qui currum ſecuti ſunt, diviſi triceni viceni quini aſſes, duplex centurioni, triplex equiti. Plautus, Latinorum poëtarum feſtiviſſimus, ſive Naſicæ triumphum, ſive ſuperiora bella Boica ſpectans, Capteiveis comœdiâ Stalagnum Bojum ſervum induxit, & in ambiguo Bojæ nomine jocatus eſt. Gnarus ſcilicet popularis artifex, animos afficere & delectare vali dius ea, quæ in præſenti uſu & quodammodo conſpectu ſunt, itaque fabulis ſuis non tantum Bojos, ſed & Pœnos, & Reges Philippum, Attalum, atque Antiochum, aliaq; ejus temporis aſperſit.

ANN. ANTE CHR. NAT. CLXXXVIII. L. Cornelio Scipione, C. Lælio Conſulibus, Lælio Gallia provincia decreta. Placentinorum & Cremonenſium legati in ſenatu queſti inopiam colonorum, aliis belli caſibus, aliis morbo abſumptis, quoſdam, quod & antea contigerat, tædio accolarum Gallorum reliquiſſe colonias, ſupplementum impetravere. Lælius Conſul ex Gallia Romam reverſus, non ſolum colonos in id ſupplementum ſcripſit, ſed ut novæ coloniæ duæ in agrum qui Bojorum fuiſſet deducerentur, retulit, atque eo aucto- Liv. lib. 37.

CLXXXVII. re ſenatus cenſuit. Anno proxime ſequenti imperium cum exercitu in Gallia prorogatum. Ante diem tertium calendas Januarias Bononiam Latina colonia deducta eſt, deduxerunt L. Valerius Flaccus, M. Attilius Serranus, L. Valerius Tappus, Triumviri, tria millia hominum ſunt deducta, equitibus ſeptuagena jugera, cæteris colonis quinquagena ſunt data, ager captus de Gallis Bojis fuerat, Galli Tuſcos expulerant, uti à nobis ſuis locis memoratum, Boici nomen tenuit, etiam poſtquam in Romanorum poteſtatem venit, quod Sextus Pompejus ex Verrio Flacco retulit. Bononiam, olim Felſinam, Etruriæ quondam principem Plinius appellat. Sext. Pompej. v. Boicus ager. Lib. 3. c. 15

CLXXXVI. M. Valerio Meſſalla, C. Livio Salinatore Coſs. Boji, cum Romana arma annos ſupra ducentos ab urbe capta exercuiſſent, multis prœliis victores, pluribus fortaſſe victi, bello demum inferiores, quæ omnium populorum adverſus Romanos fortuna fuit, anno circiter quadringenteſimo, poſtquam in Italiam commigrarũt, ea exceſſerunt. Sive ſponte id ipſi ſua, qui ea carere mallent, quam obnoxiam pacem, reliquarum Italicarum gentium exemplo, atque ſervitutem fœderis ſpecie colere: ſive quæ Strabonis ſententia, vi pulſi. Julius Obſequens ſine prœlio ejectos eſſe ſcripſit: Bojos Gallorum nomine complexus, nec enim cæteræ Gallicæ gentes Italiam tum reliquere. Sed utrovis modo Strabo. lib. 5. Cujus rei vel illud argumentũ

res

eſt, quod ſequentibus ſtatim Coſs. Gallia provincia M. Furio Prætori decreta. Liv. lib. 38.

res geſta, eſt ad gloriam eximium, & neſcio an exempli unici, aut tam conſtantem in univerſa gente fuiſſe libertatis reſpectum, aut populum Romanum, tantis jam tunc opibus, ut maximi quique Reges, & florentiſſimæ orbis terrarum civitates, obſequium certatim deferrent. Italiæ ſibi tamen nunquam ſatis certam & fixam poſſeſſionem deſtinaſſe, quamdiu Bojus cis Alpes conſiſteret. Notæ hæc & expertæ fortitudinis confeſſio. Cujus à nobis hoc omni libro documenta prodita, ſed ea haud dubiè pauciora & exiliora quam pro re, quod nullis domeſticis monumentis adjuti, teſtimonia à Romanis, propalam hoſtibus, & à Græcis, qui Romanis vixere obnoxii, habuimus neceſſe emendicare.

Liv. lib. 39.

Mútina poſthæc & Parma, coloniæ civium Romanorum, in reliquum agri Boici ſunt deductæ, bina millia hominum octona jugera Parmæ, quinta Mutinæ acceperunt, M. Æmilio Lepido, T. Ebutio Caro, L. Quinctio Criſpino trimviris.

MARCI

MARCI VELSERI
RERVM BOICARVM
Liber ſecundus.

A Etate, qua Bojos in Italiam transgreſſos diximus, Hercyniam ab iis quoq; ſylvam inſeſſam, ſupra demonſtratum eſt. Hæc Eratoſtheni & Græcis fere cæteris Orciniæ nomine cognita, incredibili tunc temporis magnitudine erat & vaſtitate. Cæſari tanto poſt proditum, latitudinem novem dierum iter patere, longitudinem incompertam eſſe, cum ad ſexaginta dierum iter quidam proceſſerint, neq; tamen ad ejus exitum adierint, certè oriri ab Helvetiorum & Nemetûm & Rauracorum finibus, rectaq; fluminis Danubii regione pertingere ad fines Dacorum & Anartium, hinc ſe flectere ſiniſtrorſus, diverſis à flumine regionib⁹, multarumq; gentium fines propter magnitudinem attingere. Boji in medio ſaltu ad Albis fontes, loco aperto, uberes agros, manſuro Bojohemi nomine tenuere. Elati inde ſucceſſib⁹, porrò per ſylvam pergentes, plurium populorum armis conſociatis imperium protendêre. Nam quod Trogus memorat, ex trecentis hominum millibus, quæ Galli, veluti ver ſacrum, ad ſedes novas quęrendas misêre, partem in Italia conſediſſe, quæ urbem poſtea Romam captam incenderit; partem Illyricos ſinus penetraſſe, quæ in Illyricum venit, illa fuerit oportet, cui Livius Hercynios in Germania ſaltus, Sigoveſo imperatore, deſtinatos ſcripſit, unde trajecto Danubio breviſſimus eſt in Illyricum tranſitus. Hanc avibus ducibus iter feciſſe creditum, perq; barbarorum ſtrages in terram Pannoniam perveniſſe. Principes Boji, monumentum in adverſa ripa, ad ipſum ſtatim Danubii trajectum poſuere, Bojodurum, qua Oenus Vindelicos & Noricos interfluit,

Lib. 1. pag. 1.
Cæſ. lib. 6. de bel. Gal.
Juſtin. lib. 24.
Ptolem.
Notit. Imp.
Anton.

fluit, Germaniæ magnæ objectos utroſq; : magnus præterea circa agri modus, à Vindelicorum quippe finibus ad Pannoniam, Norici longitudine fuſus, genti attributus eſt, quem ob eas, quæ poſtea rerum varietates conſequutæ, Bojorum deſerta Strabo & Plinius appellavere. Domandis Pannoniis varia cum finitimis populis bella à Gallis geſta, per multos annos, & reſederit forte an Boici nominis veſtigium in Biis, Pannoniæ populo, aut Boeis, ut Latini quidam Ptolemæi codices præferunt, quos ex Bojis Græcorum natos, manifeſtum. Tandem perpetuis animati victoriis, diviſis agminibus, alii Macedoniam, Belgio aut Bolgio aliquo duce, Thraces & Triballos alii, ſub Cerethio, reliqui multò maxima manus, Græciam ſub Brenno & Acichorio & Emano & Theſſaloro, aut THESSALONO, omnia ferro proterendo, petiere. Brennum Prauſum natione fuiſſe Strabo auctor eſt, reliquorum patria ſilentio diſſimulata: ſed Theſſaloni nomen, ſiquidem cum Thaſſilone idem eſt, gentile Boicum inde ſcias, quod hoc plerique Bojorum principes uſi, neque ulli, quod conſtet, præterea. Bellum variè geſtum. In Macedonia Ptolemæus Ceraunus captus occidit: Thraciæ expeditionis memoria nulla ſupereſt: Brenni exercitum Delphos aggreſſium, Græci narrant, ſacrilegii pœnas luiſſe, per omnia humanæ patientiæ exempla. Interim ſatis conſtitit, ſi Brennus Theſſaloni & Emani conſilio uſus, hoſtes imparatos aggredi maturaſſet, ferum Apollinis & ſororum fuiſſe futurum auxilium. Delphica autem clades annos centum totos poſt Romam captam contigit, quod tum Polybius indicat, tum aliàs oſtendere proclive eſt; ut admodum abſurdè ſenſerint, qui cum Camillo iſtum ipſum Brennum compoſuere. Sed magna vis hominum, viginti admodum millia, priusquam Brennus Græciæ ſolum contingeret, ſeditione in Dardanis orta à reliquo exercitu abruperant, & ſeceſſione facta, in Thraciam averterant. Ii Toliſtobogii, Trocmi & Tectoſages fuere: Lomnorius & Lutarius reguli memorantur, ut hic, quantum exiſtimare licet, Tectoſages, ille Trocmos duxerit: primis, TOLISTVM an TOLISTONEM præfuiſſe, non dubia habentur indicia. Toliſtobogiorum enim, longum contortuplicatumque nomen, à ducis appellatione tractum, Strabo ſcriptum reliquit. Idem cum prodiderit, nullos in tota Gallia, citra ultráve alpes, Toliſtobogios populos reperiri, unde Aſiatici originem duxiſſe credendi ſint, quam tamen hinc manifeſtè traxerint, facile fuit intelligere, primores ſyllabas ad ducem privatim pertinere, reliquas populum reſpicere; Bogiorum nimirum & Bojorum tam nullo diſcrimine, ut unam eam eandem gentem eſſe, ne monendum quidem videatur. Non longè Appianus atque Stephanus abeunt, qui Toliſtobios vocavere, aut Ptolemæus, qui Toliſto-

Marginal notes: Strabo lib. 7. — Plin lib. 3. c. 24. — Editio Rō. an. 1478. — Juſtin. lib. 24. — Pauſan. lib. 10. — THESSALONVS. — Pol. lib. 2. — Liv. lib. 38. — TOLISTVS, ſive TOLISTO. — Strab. lib. 12. & 4. — Ap. Syriac.

Toliſtobogos, ut Stephanus tamen Toliſtobogios ab Eratoſthene dictos annotaverit. Sed quando nulla, in aſſerendo eximio gentis ornamento, auxilia aſpernanda, graviſſimum teſtimonium, quamtumvis nuperi ſcriptoris, non præteribimus. Carolus Sigonius, homo noſtræ ætatis inprimis certus & diligens, obſervavit veteres manuſcriptos codices, quibus ille optimis uſus & quorum præcipua debet eſſe auctoritas, Toliſtobojorum vocabulum, totidem prorſus litteris planè & explicatè exaratum præferre. Nos Bojos & Tectoſages conterminos ad Hercyniam coluiſſe, ſuperiori libro oſtendimus, quam ſimul proficiſcendi, & copias conjungendi occaſionem fuiſſe, credibile. Polybius, circa paludem Lychnidiam in Illyrico, Bojorum, ad ipſam prope Dardaniam meminit, quos reliquias eorum qui longius progreſſi, gentile nomen, aſcita ducis appellatione adauxerunt, exiſtimamus. Quamquam vernacula alia vocabuli origo excogitari poterat: cum enim Doll ſive Toll ferocem, & prope furentem, Tolliſt & Tolliſte, ferociſſimum atque ferociſſimos ſignificet, me verum ſcribere ſermonis periti ſciunt, quantum abeſt ut ferociſſimi Celtarum Boji, quod ex Appiano ſupra attulimus, Tolliſte-Boji, & paullò inde mollius, Toliſto-Boji fuerint appellati? Confido conjecturam amatores reperire poſſe: quæ nobis tamen callida, illa altera, Strabonis fulta teſtimonio, viſa potior. Sed utrovis modo, ad Bojos profectò pertinent, nihilo minus quam aut Oſtro-Gothi aut Veſo-Gothi, quamvis compoſitis etiam nominibus, Gothi cenſentur.

Schol. ad 38. lib. Livii.

Pol. lib. 5.

Lib. 1. pag. 14.

Toliſto-Boji ergo, cæteriq; fœderati populi, cum reſiſtentibus pugnando, pacem petentibus ſtipendium imponendo, cum Byzantium perveniſſent, aliquamdiu oram Propontidis vectigalem habendo, regionis ejus urbes obtinuerunt. Neq; ſatis ſcio, quod toto propemodum itinere ab Hercini̇̄s nemoribus in Aſiam, Boici nominis veſtigia per intervalla ſparſa eſſe videam, an Bojon in Taurica Cherſoneſo oppidum, ad hanc quoque memoriam pertinere interpreter; ſcio in ea peninſula hodieque gentem vivere, quæ ſermone, moribus, ore denique ipſo & corporis habitu, originem Germanicam referat, quæque etiam nunc arcum Bogam nominet. Inde audientes quanta Aſiæ ubertas eſſet, eo tranſmiſerunt, Ilium primò, nudatam mœnibus urbem, mox iterum deſerendam tenuerunt, ut Hegeſianax auctor. Non plus ex viginti millibus hominum quam decem armata erant, tantum tamen terroris omnibus, quæ cis Taurum colunt, gentibus injecerunt, ut quas adiſſent, quaſque non adiſſent, pariter ultimæ propinquis, imperio parerent. Poſtremò, cum tres eſſent populi principes, minores enim plures Plinius enumerat, in totidem partes, qua cuique Aſia vectigalis eſſet, diviſerunt, Toli-

Extat apud Ptol. Ex Aug. Busbeqoi. epiſt. 4. legat. Turc.

Hegeſ. ap. Strab. lib. 13.

Plin. lib. 5. c. 32.

ſto-Boji Æolida atque Ioniam ſortiti ſunt. Horum urbes à Ptolemæo referuntur Germa, Peſſinus Vindia, Andrus, Vegiſtum Tolaſta vicus, ducis credo Toliſti monumentum: à Strabone Blucium additur, quod Cicero Lucejum appellavit, & Pejum, à Memnone Tabia. Ambigo an eo quidquam faciat, fidem enim ut impetrare poſſit vereor, quod Aſiatica Friderici Ahenobarbi expeditione populos repertos eſſe ajunt prope Armeniam, qui ſermone Boico uterentur. Regio univerſim ad Sangarium & Halym fluvios, Galatia, & Gallogræcia dicta. Reipublicæ ratio fuit fere ejusmodi, ut ſingulis gentibus in quatuor quodammodo tribus diſtinctis, omnes ſimul duodecim tribus conſtituerent, quarum præfecti & judices leviores cauſſas deciderent, de cæde ad commune concilium CCC virorum, quod Drynæmeti cogebatur, referrent. Galatici verò nominis terror indies adeò increſcebat, multitudine etiam magna ſobole aucta, ut Syriæ ad poſtremum Reges ſtipendium dare non abnuerent. Sequutis inde temporibus varia fortuna, ſæpe vincentium, ſed & interdum victorum fuit.

Cic. orat. pro Deiot.

Memnonis fragmenta in Photii bibliotheca extant.

An. 1190.

Strabo lib. 12.

Toliſto-Bojos quod propriè ſpectet, unum apud Memnonem, qui Toloſtobogios appellat, reperio, Zeilæ Bithyno Nicomedis filio, paternum regnum repetenti, eſſe opitulatos; neque quidquam præterea: quousque transgreſſis in Aſiam Romanis, & ſuperato Antiocho, tum Toliſto-Boji tum Trocmi atque Tectoſages, à Cn. Manlio Vulſone Conſule, quod auxilia Regi præſtitiſſe dicerentur, bello petiti ſunt. Erant tunc trium populorum reguli, ORTIAGON & Combolomarus & Gaulotus. Ortiagon præ cæteris liberalitate & rei militaris peritia inclytus, conſilia de Galatarum principatu in ſe unum transferendo, cui ingenita animi altitudine, & longa exercitatione par eſſet, agitare creditus. Eo duce Toliſto-Bojorum civitas Olympum montem cepit, convectis omnibus, quæ ad uſum quamvis longi temporis ſufficerent: tædio ſe fatigaturos Romanos cenſebant, nam neq; auſuros per tam ardua atq; iniqua loca ſubire, & ſi conarentur, vel parva manu prohiberi ac deturbari poſſe, nec quietos in radicibus gelidorum montium ſedentes, frigus aut inopiam laturos. Et cum ipſa altitudo locorum eos tutaretur, foſſam quoq; & alia munimenta verticibus iis, quos inſederant, circumjecere, minima apparatus miſſilium telorum cura fuit, quæ poſtea negligentia male vertit, quod ſaxa affatim præbituram aſperitatem ipſam locorum credebant. Manlius contra, qui pugnam non cominus, ſed procul locis oppugnandis futuram præceperat animo, ingentem vim pilorum, velitarium haſtarum, ſagittarum glandisq;, & modicorum lapidum qui funda mitti poſſent, paraverat. Subeuntibus itaque montem Romanis, & procurrentibus ad adi-

Liv. lib. 38

ORTIAGON.

Suid. v. Ortiagon.

ad aditum prohibendum Toliſto-Bojis, miſſilibus ex intervallo loci prœlium commiſſum eſt, primò par, Bojos loco adjuvante, Romanos varietate & copia telorum, procedente inde certamine nihil æqui erat, ſcuta longa, ſed ad amplitudinem corporum parum ampla tegebant Bojos, nec jam tela alia habebant præter gladios, quorum eminus nullus uſus, cum manum hoſtis non conſereret, cæterum rudibus nec præparatis ſaxis, ut cuique temerè ad manus veniſſent, inconditè utebantur, ſagittis ex adverſo, glande, jaculis incauti ab omni parte configebantur, nec quid agerent, ira & perturbatione obcæcatis animis cernebant, quod iniquiſſimo pugnæ genere eſſet comprehenſi; nam quemadmodum cominus, ubi invicem pati & inferre vulnera licet, Romanis non ceſſuri videbantur, ita cum ex occulto & procul levibus telis vulnerarentur, nec hoſtis, quem ulciſcerentur, copiam ſui faceret, & jam pauci ſupereſſent, caſtra in vertice montis ſita repetere coacti ſunt, quæ pavoris & tumultus plena reperere, ut ubi fœminæ pueriq; & alia imbecillis turba permiſta eſſet. Neque Manlius cunctatus, legiones eo duxit, Boji ne parum ſe munimenta ſua tegerent, armati pro vallo conſtiterant, obruti deinde omni iterum telorum genere, cum quo plures ac denſiores erant, eo minus vani quidquam teli intercideret, mox intra vallum compelluntur, ſtationibus tantum firmis ad ipſos aditus portarum relictis. In multitudinem compulſam in caſtra, vis ingens miſſilium telorum continenter conjiciebatur, & vulnerari multos, clamor permiſtus mulierum atque puerorum ploratibus ſignificabat. Etiam qui portas ſtationibus clauſerant, ſcutis pilis transfixis, plerique inter ſe conſerti hærebant, nec diutius impetum Romanorum ſuſtinuerunt. Priusquam verò ii patentibus jam portis caſtra irrumperent, Toliſto-Bojorum fuga è caſtris in omnes partes facta eſt, per vias per invia, perq; præcipitia ſaxa, qua quemq; ſors aut impetus tulit, itaq; pleriq; præcipites per vaſtam altitudinem prolapſi, inter vepres & rupes exanimati ſunt, multi in equites, qui ad radices montis ſe continuerant incidentes, cæſi aut capti. De interfectorum numero immodica eſt tradentium diverſitas, Quadrigarius, qui bis in Olympo pugnatum auctor, ad quadraginta millia hominum cæſa ſcripſit, Antias, largus alioquin in augendo, non plus decem millia, captivorum quadraginta millia fuere, quod Quadrigarium fallere potuit, quia Boji omnis generis ætatisq; turbam ſecum traxerant, demigrantium magis quàm in bellum proficiſcentium modo. Ortiagon Rex ipſe gentis evaſit. CHIOMARA uxor, miræ pulchritudinis fœmina, in hoſtium poteſtate fuit. Cuſtodiæ centurio præerat, libidinoſus juxta atq; avarus, is primò ejus animum tentavit, quem cum abborrentem à voluntario ſtupro videret, corpori quod

CHIOMARA

Præter Liv. Plut. de clar. mul. Florus. Et auct. de viris illuſtr.

ſervum fortuna erat, vim fecit. Deinde ad leniendam indignitatem injuriæ, ſpem reditus ad ſuos mulieri facit, & ne eam quidem ut amans gratuitam, certo auri pondere pactus; ne quem conſcium ſuorum haberet, ipſi permittit, ut quem vellet, unum ex captivis, nuntium ad ſuos mitteret, locum prope flumen conſtituit, quo duo, ne plus, neceſſarii captivæ cum auro venirent nocte inſequenti, ad eam accipiendam. Forte Chiomaræ ſervus inter captivos ejusdem cuſtodiæ erat, hunc nuntium primis tenebris extra ſtationes centurio educit. Nocte inſequenti, & duo neceſſarii mulieris ad conſtitutum locum, & centurio cum captiva venit. Cumq; Chiomara dato auro, quod ſummam talenti Attici explevit, tanti enim pepigerat, liberata eſſet, patria lingua ſuis, ſtringerent ferrum, & centurionem ipſam tum amplectentem valedicentemq; occiderent imperavit. Jugulati præciſum caput involutum veſte ad virum Ortiagontem domum tulit. Quem priusquam complecteretur, caput ante pedes abjecit, mirantiq; facinus haud quaquam muliebre, & exclamanti, O conjunx, præclara res fides eſt! ſuſpicabatur centurioni fidem de pretio non ſervatam, ideò cæſum eſſe: Omninò, illa inquit, hoc verò pulchrius, unum te marite in terris vivere, qui corporis mei habueris copiam, inde injuriam centurionis, & ultionem violatæ per vim pudicitiæ, viro confeſſa eſt, & reliquæ vitæ ſanctitate ac gravitate, hujus matronalis facinoris decus ad ultimum conſervavit. Polybius ſe cum ea Sardibus collocutum, animi magnitudinem & prudentiam admiratum ſcripſit. Vtrâque re haud dubiè Romanæ pudicitiæ principe Lucretiâ Boja tanto intervallo ſuperior, quanto & caſtitate vicit, captiva probrum vi paſſa, liberam infamiæ metui ſponte ſuccumbentem. Ortiagonti

Suidas. PÆDOPOLITES filius fuit. PÆDOPOLITES.

Proxima & germana pudicitiæ laus, conjugalis amoris fides eſt, cujus eximium alterum in Galatarum gente ſpecimẽ editum, cum omnibus priſci ævi heroidum exemplis contendere non verear: Toliſto-Bojorum proprium eſſe, neque pro vano, neq; pro comperto poſuerim, ſed Plutarchus cum Chiomaræ & Stratonicæ Toliſto-Boicarum mulierum memoria conjunxit: neque qua temporis circumſcriptione definiam ſatis ſcio; ut iſto tamen loco narrem, nihil aberraturus ſum, quando is, qui patrum memoria inter poëtas Italos princeps habitus, ſola egregii facinoris magnitudine adductus, pulchrum exiſtimavit carminibus in nobili poëmate celebrare. SINATUS & SINORIX gentis principes, potentia incliti, iidem ſe ſanguinis conjunctione attingebant. Horum Sinato uxor erat, quam virginem duxerat, CAMMA nomine, cum forma & ætatis flore ſpectanda, tum ob robur animi & virtutis indolem, multo etiam magis, præcipua maritum chari-

Areoſt. cant. 37. Druſiliæ nomine.

Plut. de clar. mul.

SINATUS, SINORIX.

CAMMA.

charitate complectens. Venerationem augebat Dianæ ſacerdotium, viſebatur in obſequio Deæ, cujus cultui Galatæ inprimis dediti, ſacerdos ipſa, inter pompas & ſacrificia, ornatu religioni numinis & ſplendori principalis fortunæ convenienti. Cammam deperivit Sinorix; nequicquam, ſatis ſciebat, ſive vim ſive blanditias vivo marito paraturus, quod ergo proximum, Sinatum dolo aggreſſus, necat. Statim à mariti morte, ne lugendi quidem relicto ſpatio, impotens amator uxorem ambit, ſceleris confeſſione ad amoris commendationem impudenter uſus, ſe Sinato nulla alia re inferiorem, amore etiam ſuperiorem petitorem venire, qui cognati hominis ſanguinem nuptiarum ſpe, nullis præterea inimicitiarum cauſſis impulſus, non horruerit fundere. Camma mariti caſum nec abjectè ferre, nec muliebriter lamentari, ſed magno & erecto animo vindictæ intenta eſſe, aſſiduas Sinorigis preces neque præfractè aſpernari, neque planè admittere; donec in ſpeciem iis amicorumque conſiliis victa, aſſenſit, veniret, nuptias in templo, teſte Dea, cujus illa antiſtita, auſpicaretur. Sinorix confeſtim affuit, blandè exceptus ad aram ductus eſt. Ibi cum Camma Deæ ex patera libaſſet, partem hauſit, reliquum Sinorigi ebibendum propinavit, erat autem plena mulſi veneno miſta. Quamprimùm bibiſſe vidit, claro ſublato ejulatu, Deam procidens ſupplex adorat, & Te te, exclamat, ſanctum & præſens mihi numen, te Diana teſtor, hujus me diei cauſſâ vitam à Sinati morte traxiſſe, acerbam utique & ærumnoſam, niſi qua me vindictæ ſpes ſolata ſuſtentavit, cujus nunc pleno voto potens, ad chariſſimos mariti manes, læta & exultans deſcendo: Ad Sinorigem ſimul converſa, Tu verò teterrime, ſcelere omnes mortales vincens, age fac, tui tibi jam pro nuptialibus tædis & geniali thalamo, funereas faces & tumulum, te dignam conjugii pompam apparent. Ille triſtiſſima verba accepit attonitus, & cum vim veneni ſe in omnes corporis partes inſinuare, perſentiſceret, currum conſcendit, ut agitatione malum vel vinceret vel rejiceret; cum fruſtra utrumque eſſet, eo relicto, ante proximum ſolis occaſum in lectulo mortuus jacuit. Camma per totam noctem obluctata, cum Sinorigem vita functum audiviſſet, circa ſolis exortum, hilaris & gratulabundæ ſimilis expiravit.

Nec infra mulierum virtutem viri. Toliſto-Bojos & Tectoſages captivos (poſt Toliſto-Bojos, Tectoſages victi & Trocmi) miraculo fuiſſe proditum, adeò catenas etiam morſibus & ore tentavere, ſuffocandas fauces invicem præbuere, omnia præ ſervitute toleranda, pro libertate decora exiſtimantes. Romani quamtumvis victores, pacem fortiſſimis gentibus non duriſſimis legibus dederunt, morem vagandi cum armis finirent, agrorum ſuorum ſe terminis continerent, tributi aliquid nomine pen- Flor. lib 2. c.22.

 derent;

Machab. lib. 1. c. 8. derent; poſtremum enim caput, ex ſacra Machabæorum hiſtoria eruimus; ea Judæos Galaticâ victoriâ magnitudinem Romanæ potentiæ æſtimaſſe indicat. Quo ipſo tempore Boji Italia exceſſere, ſiquidem anno poſt Meſſallæ & Salinatoris Conſulatum, (ANN. ANTE CHR. NAT.) Pag. 35. quibus Conſulibus eos exceſſiſſe oſtendimus, Manlius de Gallis (CLXXXV.) Aſiaticis triumphavit.

Strabo lib. 5. Italici autem Boji, ut unde deflexit redeat narratio, trans Alpes in Tauriſcos abiere, ad Iſtrum flumen, Norici tractu conſidentes, quo aliam ex Germania magna Boicam coloniam, multo Pag. 37. ante immigraſſe, initio libri dictum eſt. Tauriſcorum, quod inter pauca admirandum, nomen interiit, nominis interpretatio in alia lingua manſit, Stiri ſunt, ut ut mutatis aliquantum finibus, quod pleriſque omnibus populis accidit, Stieri Germanis Tauri. Hic cognatas utrimque ab una Bojorum ſtirpe gentes, brevi coaluiſſe, & conjunctis inter ſe animis armorumque viribus, veterem adverſus vicinos virtutis atque potentiæ exiſtimationem aſſeruiſſe, credendum. Quod conſtat, anno poſtremo belli Perſici, priusquam Chriſtus naſceretur centeſimo ſexageſimo quin- (CLXV.) Liv. lib. 44. to, valida & expedita Gallorum manus ab Iſtro profecta, Macedonibus auxilio venit; quam Boicam fuiſſe, incertum Tauriſcam an Dardanam, ut nullius certi ſcriptoris teſtimonium evincat, re perſuademur, & temporis atque locorum ratione, neque non validis in Romanos irarum cauſſis, qua veteri multiplici, qua recenti graviſſima offenſione exaſperatis, tum eo demum multo maximè, quod Livius quem ſequimur, Gallos generatim pro Bojis frequens ſoleat uſurpare. Venere CLONDICO regulo du- (CLONDICVS.) ce decem millia equitum, par numerus peditum, & ipſorum jungentium curſum equis, & invicem prolapſorum equitum vacuos equos ad pugnam capientium. Hi pacti erant, eques denos præſentes aureos, pedes quinos, dux mille. Venientibus Perſeus profectus obviam, ex caſtris quæ ad Enipeum habebat, cum dimidia copiarum parte, denuntiare per vicos urbesque quæ viæ propinquæ ſunt cœpit, ut commeatus expedirent, frumenti, vini, pecorum ut copia eſſet. Ipſe equos phalerasque & ſagula, donum principibus ferre, & parum auri, quod inter paucos divideret, multitudinem credens trahi ſpe poſſe. Ad Almanam urbem pervenit, & in ripa fluminis Axii poſuit caſtra. Circa Deſudabam in Medica, quæ Thraciæ regio eſt, exercitus Gallorum conſederat, mercedem pactam opperiens. Eo Perſeus Antigonum mittit, ex purpuratis unum, qui juberet multitudinem Gallorum ad Bylazora Pæoniæ locum caſtra movere, principes ad ſe venire frequentes, ſeptuaginta millia ab Axio flumine & caſtris Perſei aberant. Hæc mandata ad eos cum pertuliſſet Antigonus, adjeciſſetque quanta per viam Regis curâ omnium rerum copia multitudi-

titudini præparata foret, quibuſque muneribus veſtis, argenti equorumque principes advenientes excepturus eſſet, homines rudiores,quam qui iſtis artibus fallerentur,de his quidem ſe coram cogniturosreſpondent, illud quod præſens pepigiſſent, interrogant, ecquid aurum, quod in ſingulos pedites equiteſq; dividendum eſſet,ſecum adduxiſſet. Cum ad id nihil reſponderetur, Clondicus, Abi, renuntia ergo Regi,inquit,niſi aurum obſideſq; acceperint,nuſquam inde Gallos longius veſtigium moturos. Hæc relata Perſeo cum eſſent,advocato conſilio,cum quid omnes ſuaſuri eſſent appareret, ipſe pecuniæ quam regni melior cuſtos,inſtitit de perfidia & feritate Gallorum diſſerere,multorum jam ante cladibus expertum,periculoſum eſſe tantam multitudinem in Macedoniam accipere,ne graviores eos ſocios habeant quam hoſtes Romanos, à quibus ſibi unis tunc cavendum, quinque millia equitum ſat eſſe, quib' & uti ad bellum poſſent, & quorum multitudinem ipſi non timerent. Apparebat omnibus non multitudinem, ſed multitudinis mercedem timere: verum cum,quod uſus poſceret,ſuadere conſulenti nemo auderet, qui primus ad dominantium pernicem gradus eſt,remittitur Antigonus nuntiatum,quinque millium equitum opera tantum uti Regem,contemnere multitudinem aliam. Quod ubi Galli audivere,cæterorum quidem fremitus fuit, indignantium ſe fruſtra excitos ſedibus ſuis, Clondicus rurſus interrogat, Ecquid ipſis quinque millibus quod convenerat numeraret: Cum adverſus id quoque miſceri ambages cerneret, inviolato fallaci nũtio (tanta animi moderatio, juriſq; gentium publici reſpectus fuit,quod Antigonus vix ſperaverat poſſe contingere) retro ad Iſtrum,perpopulatus Thraciam,qua vicina erat viæ,rediit. Perſeus præſenti auxilio, illiberali malignæ tenacitatis vitio nudatus, quo ſubnixus Romanos vel vinceret, vel profectò ſuſtineret,hoſtibus prædæ,aliis documento fuit, blandas Regum aſſentatrices,perjuria & avaritiam, certas regnorum peſtes eſſe.

Boji, qui in Hercynia interea ſylva, regione Bojohemi nomine, reſtiterunt, eorum obſcuram & intermortuam fere hiſtoriam eſſe oportet,quod ab Romanis & Græcis magnis terrarum tractibus diſſiti,procul egerint, eæ verò,nec aliæ in Europa tunc gentes, litteras aut habuerint, aut ad noſtram ætatem propagaverint, neque ſine litterarum monumentis ulla uſquam certa diuturnaque eſſe queat memoria. Vnum Poſidonium mirari habeo,unde hauſerit,quod in litteras ab eo relatum,ad Bojorum gloriam eximium eſt,Cimbros, homines prædones & vagos, in Hercyniam ſilvam delatos, fortiter à Bojis repulſos eſſe. Inde Iſtrum & Scordiſcos & Teuriſtas ac Tauriſcos petiviſſe, tum Helvetios,auri per ea tempora divitem,cęterum pacatum populum. Poſid. apud Strab. lib. 7.

Helve-

Helvetiorum Tigurinos Tugenoſque præſertim, ſplendore Cimbricæ copiæ perpetuis bellis partæ perſtrictis oculis, ſe ſe proficiſcentibus in Italiam adjunxiſſe, ubi à Romanis internecione cæſi omnes fuerint. Difficile temporum rationem in tantis tenebris omninò conſtituere, proclivi interim conjectura, rem inter Bojos & Cimbros multis prius annis geſtam eſſe, quam Cimbri in Italiam vel etiam Galliam venerint, interjectis quippe Scordiſcorum & Teuriſtarum atque Tauriſcorum bellis.

Vell. lib. 2. Tac. de mor. German. Obſequẽs. Flor. Oroſ. & alii. Plut. Mario.

Venere autem in Galliam tranſcenſo Rheno Cimbri, armatorum millia trecenta, mulierum & infantium multo major adhuc numerus, C. Cæcilio Metello, Cn. Papirio Carbone Coſs. multis inde Romanorum cladibus nobiles, inter quas longè eminent Cn. Mallius Conſul, Q. Servilius Cæpio Proconſul victi fugatique, & binis caſtris exuti, cæſis octoginta Romanorum ſociorumq́; , ſexaginta calonum ac lixarum millibus, decem ex omni omninò exercitu hominibus reliquis. Alliam & Cannas ea dies vicerit, ad cujus nuntium omnis Italia metu contremuit, qui ſine Mario fuiſſet, in exitium verterat. Marius quartum & quintum Conſul, victores magna ſtrage caſtigavit, rem Romanam inclinatam erexit.

AN. ANTE CHR. N. CXI. CIII. C. IC.

Cimbrorum ibi virtutem, verſa jam fortuna, mulieres, ingentibus animis nec credenda fortitudine æmulatæ, fuſa acie victiſque maritis ſe certamini accinxerunt, & objectis undique plauſtris atque carpentis, altæ deſuper quaſi è turribus, lanceis contiſq́; pugnarunt. Egregiam pugnam ſpecioſa mors ſequuta, cum deſperatis demum rebus, miſſa ad Marium legatione, libertatem, ac ſacerdotium auſæ ſperare, neutrum impetraſſent, ſuffocatis paſſim eliſiſq́; infantibus, aut mutuis concidêre vulneribus, aut vinculo è crinibus facto, ab arboribus jugiſq́; plauſtrorum pependerunt. Tantus ergo à Bojo hoſtis, integer adhuc, nec ullis bellorum adverſis fractus, pulſus abiit. Quod quantum fuerit, & in quam magna tunc temporis laude poſitum, Belgarum exemplo, Cæſaris docemur teſtimonio.

Cæſ. lib. 2. de bello Gall.

Eſt quippe apud hunc, omni Gallia à Cimbris & Teutonibus vexata, ſolos eos Belgas intra fines ſuos ingredi prohibuiſſe, quare factum eſſe, ut præ cæteris etiam Gallis Belgæ poſt illa auctoritatem ſibi atq; ſpiritus in re militari ſumerent. An Bojorum aliqui Cimbros ſponte ipſi ſua, eodem quo Helvetii conſilio, & veterum præterea ſedum deſiderio, in Italiam migrantes ſequuti fuerint, quod in gente magna & bellicoſa fieri potuit, interdum ambigo, ſanè inter Cimbros BOIORIGEM tunc Regem egiſſe, qui Marium die & loco præſtituto ad pugnam vocaverit, idoneum auctorem Plutarchum habeo, eum in acie cecidiſſe, Oroſium, neque ambitioſius Bojis Bojorix, quam Teutonibus Teutobocchus tranſcribatur.

BOIORIX.

Plut. Mario. Oroſ. lib. 5. c. 16.

Elapſis

ANN. ANTE CHR. NAT. Elapſis aliquot annis, bellum à Pop. Rom. in Mithridatem Plut. Appian. Livii. epit.
LXXXVI. Ponti Regem decretum, Luciis primum Sulla, inde Murena &
LXXIX. Lucullo ducibus, geſtum eſt. P. quoque circa illa tempora Ser-
LXXII. vilius Iſauros domuit. Neque utroque bello, tum cæteris in Aſia
gentibus, tum Galatarum populis otioſis ſpectatoribus eſſe li- Strabo, lib. 12.
DEIOTARUS. cuit; DEIOTARUS maximè Toliſto-Bojus Tetrarcha (alius à De- Strabo.
jotaro Paphlagone, qui vel tunc, vel non multo poſt, Philadel- Plut. Dio.
phi cognomine vixit) virtute & fide erga Romanos conſtanti,
egregium ſe ſocium ſuarum copiarum ſtrenuum ducem præbu-
it, atque omnibus, quos diximus, Imperatoribus operam volun-
tatemque ita probavit, ut ab iis Romam reverſis, ampliter & Cic. Phil. 11
magnificè in Senatu fuerit laudatus. Sub Lucullo Eumachum Appian. Mithridat.
Mithridatis præfectum, Phrygiam incurſantem, magna clade re-
preſſit. Cn. Pompejum Luculli ſucceſſorem poſtmodum adeò
LXIV. demeruit, ut is eum pulcherrimo elogio, unum in toto orbe ter- Cic. loco ſ. cit.
rarum ex animo amicum vereque benevolum, unum fidelem Cic. de Divin.
LXI. Pop. Rom. judicatum, ornaverit, bello confecto, Trocmos & Strabo lib. 12.
Gadilonitidem, qua ad Pharnaciam & Trapezuntem pertinet,
& Colchos ad minorem Armeniam, atque Armeniam eam de- Eutrop. lib. 6.
nique ipſam, paternæ ditioni adjecerit, Regemq; appellarit. Ille
tantis provinciis auctus, regni caput veterem ſedem Toliſto-Bo-
jos eſſe voluit, regia Luceji conſtituta, Peji Gaza recondita: ne- Strabo.
que latius alio tempore à Bojis in Aſia regnatum eſt.

BOGO-DIATORI præterea cujusdam Galatæ, quem Pom- Strabo lib. 12.
BOGO-DIATORUS. ADO-BOGION. pejus Mithridatio urbe donaverit, & ADO-BOGIONIS ex tetrar-
charum ſtirpe, Strabo meminit: de quorum, deq; Dejotari no- Strabo lib. 13.
minis origine, quæ veroſimilia exiſtimo, ſic afferam, ut judici-
um & fidem in medio, apud me unum eſſe nolim. Quamquam Διάτορος, penetrans.
interpretationem Græcam Diatorus palam, Dejotarus obſcuri- Δηιότερος bellicoſior.
us, aptè uterque ad bellicæ fortitudinis laudem recipiat, mihi ta-
men ex Galatarum Diethero nati ambo videbantur, appella-
tione à Græcis paullatim, uti fit, ad aliquem ſui ſermonis ſen-
ſum modicè inflexa. Dietum & Dietherum autem antiquiſſi-
mum Bojorum nomen eſſe, ſequenti libro demonſtrabitur, in
quo mutando corrumpendoq; variè ſcriptorum imperitia luſit;
nam & Deudorix Sicamber Bætoritis filius, quem à Germani-
co in triumpho ductum Strabo ſcripſit, Diethericus populari- Strab. lib. 7.
bus ſuis fuit, haud dubium ex hoc fonte. Itaque primores Bogo-
Diatori ſyllabas ad Bojos pertinere, tam mihi liquet, quam To-
liſto-Bojorum & Ado-Bogionis poſtremas; nec quidquam u-
trimque intereſt, niſi quod qui Toliſto-Bojorum exemplo Diet-
hero-Bojus, is verſa præpoſterè vice, Bojo-Dietherus eſt appella-
tus. Jam Ado Germanicum, non Græcum eſſe, nemo in con-
troverſiam adducet.

Mithri-

Plerique Rom. hiſt. ſcriptores. Oroſ. lib. 5. c. 24. Lib. 1. pag. 22. Cæſ. lib. 1. bel. Gall. Plut. Craſſo

CRIXVS.

Mithridatico bello Spartacium in Italia, gladiatorium idem atque ſervile, ætate compar, Spartaco & CRIXO & Oenomao ducibus geſtum Thrace illo, his Gallis, uti diſtinxit Oroſius. Crixum adverſo prœlio à Gellio Conſule oppreſſum, collega Spartacus inferiis trecentorum captivorum muneravit. Quod ego hîc non aſcriberem, niſi Silium Chrixi nomine inter Boica uſum eſſe jam ſupra meminiſſemus; & verò Oroſius, tum Gallos tum Germanos, inter Spartaci auxilia retulit, Cæſar ſervilem tumultum Germanis non dubiè tribuit, Plutarchus, Germanos à Gellio cæſos eſſe diſertè ſcripſit. Quod ſi cui hæc humilis videtur atque obſcura, nec pro cætera fortiſſimi populi majeſtate narratio, Primùm nos vera, non ſpecioſa ſcribere profeſſi, deinde, ſervitus atque libertas, fortunæ ſunt nomina, ad laudem aut ignominiam nihil pertinent; & ſi fidum Plutarchi teſtimonium, nam nihil erat, cur in ſervorum gratiam falleret, hos nullum ob flagitium, ſola emptoris iniquitate in gladiatorium Lentuli ludũ, quo effracto profugerunt, datos eſſe, multa prudentiæ & fortitudinis exempla edidiſſe, inter quæ inſigne unum, quod cæſis memorabili pugna duodecim illorum millibus atque trecentis, duo tantum à tergo vulnerati reperti, reliqui omnes verſis in hoſtes frontibus & pugnaverint & ceciderint; quid ſit, cur non virtutem fortunæ ſuccubuiſſe fateamur, hos quantumvis ſervos & victos, præ Romanis & dominis & victoribus, veris pretiis æſtimemus? Cato huic bello miles claritudinem attulit: qui inde in Macedoniam, atque porrò Aſiam profectus, ibi paterno Dejotari Regis hoſpitio uſus eſt. Dejotarus declivi jam ætate, cum ei liberos ſuos atque omnem familiam commendaret, ut munera, quæ Regio more offerebat, vel ipſe acciperet, vel ſuorum quenquam accipere pateretur, omni conatu enixus, impetrare nunquam potuit.

Plut. Catone.

Cæſ. lib. 1. bel. Gall. Plin. lib. 3. c. 19. Strab. lib. 5. Hom. Iliad. lib. 2. & 11. Euſtath. & Didymus νώροπα explicant per λαμπρὸν ſplendidũ, ut ſit compoſitum ex νω privandi particula & ὤψ oculus, vel ὄψις viſus. Clem. Alex. Stromat. lib. 1.

Juxta hæc Boji, Hercynia iterum egreſſi, trajecto Danubio in Noricum, cui Voccio Rex præerat, venere, auxilio nimirum popularibus, qui id loci dudum conſederant. Ibi Norejam oppugnarunt, incertum quo eventu, ut habentur pleraque in tam caliginoſa vetuſtate. Plinius urbem interiiſſe, ſub Veſpaſianis ſcripſit, ſed an Bojorum iſta oppugnatione, verius conjicere, quam conſtituere poſſumus. Noreja Tauriſcorum fuit, auri lavacris ferrariisq; ſecturis nobilis, Tauriſci in Norico, eo antiquiſſimus ſcriptor Homerus, æs Noropium cognominat, quod aliorſus ſcimus traxiſſe grammaticos; ſed diſertè Clemens Alexandrinus, Noropes ait, qui poſtea Norici appellati ſint, æs elaboraſſe, & ferrum primos purgaſſe. Nunc, quoniam Norici frequens deinceps mentio accidet, neque iidem ejus ſemper fuere fines, ſemel dicendum, regionem, quo Romanis modo uſurpata eſt,

eſt, dirimi ſeptentriones verſus à Germania magna Danubio, in meridiem Italiæ Alpibus committi, ad occidentem ſolem qua Rhætiam & Vindeliciam ſpectat, flumen Oenum, ad orientem qua Pannoniam, Cetium montem limites accepere. Magnum terrarum tractum eſſe, multorum olim populorum ſedem, ingenti rerum viciſſitudine exercitum. Nomen à Noreja urbe fluxiſſe vero ſimile, ſed pleriſque domeſticis ſcriptoribus Norix an Noricus, Herculis filius feciſſe creditus, cui quam externarum litterarum monumentis fidem aſtruam non invenio, neq; omninò hujus ſoni vocabulum inter fabulas, præterquam quod Theodontius aliquis ſcripſit, Noracem quinto Mercurio ex Oſchyra nympha Pyrenæi filia natum, Tarteſſo in Sardiniam veniſſe, ubi cum Sardum Herculis filium inſulam indigitaſſe reperiſſet, ipſe conditam à ſe urbem Noram dixerit; at hæc narratio nimium quantum ab illa altera diſſidet.

Ptolemæus.

Arenpekius, Trithemius, alii.

Theodont. citatur à Boccatio geneal. lib. 7 c. 37 fabulæ etiam Solin meminit. c. 10.

Cæſ. lib. 1. de bel. Gall.

AN. ANTE CHR. N. LVI.

Bojis domum reverſis, cum L. Piſone, A. Gabinio Coſſ. Helvetii regionis ſuæ anguſtias cauſſati, tectis domi incenſis, novas per Galliam ſedes inſtituiſſent quærere, & aliarum gentium auxilia ei fini aſciſcerent, Bojorum valida manus, capitum admodũ triginta duo millia, quorum quarta pars arma ferret, ſe ſe illis conjunxerunt, & ut nuper Danubio, ſic nunc Rheno trajecto, Galliam, veterem, ut multorum habet opinio, patriam, poſtliminio repetiverunt. Vbi ad Rhodani ripam perventum, eos Cæſar, qui tunc Gallias Pop. Rom. nomine provinciam obtinebat, progreſſu arcuit. Hac ſpe dejecti, in Sequanos flectunt, perq; eorum fines, Santones petituri, datis inter ſe obſidibus ſine maleficio & injuria tranſeunt; Æduos & Ambarros & Allobrogas, qui trans Rhodanum vicos poſſeſſionesq; habebant, ubi primum attigere, populantur. Ii, cum ſe ſuaq; defendere non poſſent, legatos ad Cæſarem mittunt, auxilium rogatum. Cæſar ad Ararim flumen, quod per fines Æduorum & Sequanorum in Rhodanum influit, hoſtes ratibus ac lintribus junctis tranſeuntes nactus, cum tres jam copiarum partes tranſduxiſſent, quartam partem reliquam, quæ ex Helvetiis pagus Tigurinus fuit, multa nocte cum tribus legionibus è caſtris profectus, impeditam & inopinantem aggreſſus, fere concidit. Inde pontem in Arare faciendum curat, ut reliquas copias conſequi poſſit, atque exercitum traducit. Helvetii ſociiq; populi repentino adventu commoti, legatos de pace mittunt, quibus re infecta reverſis, proximum deinde prœlium Romanis, equitatu pulſo, adverſum fuit. Compluribus interjectis diebus, prope Bibracte, maximum & copioſiſſimum Æduorum oppidum, iterum pugnatum eſt. Cæſar copias ſuas in collem ſubduxerat, equitatumque, qui Helvetiorum impetum ſuſtineret, miſerat, ipſe interim in colle medio tripli-

ſem aciem legionum quatuor veteranorum inſtruxit,ita ut ſupra in ſe ſumo jugo duas legiones, quas in Gallia citeriore nuper conſcripſerat, & omnia auxilia collocaret, ac totum montem hominibus compleret,ſarcinas in unum locum conferri, & eum ab his,qui in ſuperiore acie conſtiterant,muniri juſſit. Helvetii cum omnibus ſuis carris ſequuti, impedimenta in unum locum contulerunt, ipſi confertiſſima acie, rejecto Romano equitatu, phalange facta, ſub primam Cæſarianam aciem ſucceſſerunt. Cæſar primum ſuo, deinde omnium equis è conſpectu remotis, ut æquato periculo ſpem fugæ tolleret, cohortatus ſuos, prælium commiſit. Romani è loco ſuperiore miſſis pilis, ſubeuntem hoſtium phalangem perfregerunt, ea disjecta, gladiis diſtrictis in eos impetum fecerunt. Helvetiis magno ad pugnam erat impedimento & loci iniquitas,& quod pluribus eorum ſcutis uno ictu pilorum transfixis & colligatis, cum ferrum ſe inflexiſſet, neque evellere,neque ſiniſtra impedita ſatis commodè pugnare poterant,ut multi diu jactato brachio,præoptarent ſcutum manu emittere & nudo corpore pugnare: tandem vulneribus feſſi, & pedem referre, & quod mons ſuberat, circiter mille paſſuum,eo ſe recipere cœperunt. Capto monte,& ſuccedentibus Romanis, Boji & Tulingi, qui hominum millibus circiter quindecim agmen Helveticum claudebant, & noviſſimis præſidio erant,ex itinere Romanos latere aperto aggreſſi,circumvenerunt: id conſpicati Helvetii,qui in montem ſe receperant,erectis animis rurſus inſtare, & prœlium redintegrare cœperunt. Romani converſa ſigna bipartitò intulerunt,prima ac ſecunda acies ut Helvetiis jam victis ac ſummotis reſiſteret, tertia ut venientes Bojos atque Tulingos exciperet. Ita ancipiti prœlio diu atque acriter pugnatum eſt: cum Romanorum impetus diutius ſuſtineri non poſſet, Helvetii ſe ut cœperant in montem receperunt, Boji & Tulingi ad impedimenta & carros ſuos ſe contulerunt. Illud præcipuum virtutis atque fortitudinis argumentum in Helvetiis cæterisq; fœderatis gentibus fuit,quod toto prœlio, cum ab hora diei ſeptima ad veſperam pugnatum eſſet, quenquam eorum averſum videre nemo potuit.Ad multam noctem, etiam ad impedimenta pugnatum eſt, propterea quod pro vallo carros objecerant, & è loco ſuperiore in Romanos venientes tela conjiciebant, & nonnulli inter carros rotasq; mazaras ac tragulas ſubjiciebant,Romanosque vulnerabant.Diu cum eſſet pugnatum, Romani impedimentis caſtrisque tandem potiti ſunt. Et quamquam magna cædes extitit,ex eo tamen prœlio circiter millia hominum centum triginta ſuperfuerunt, eaqe tota nocte continenter ierunt, nullam partem noctis itinere intermiſſo, in fines Lingonum die quarto pervenerunt, cum Romani & propter

pter vulnera militum, & propter ſepulturam occiſorum triduum morati, eos ſequi non potuiſſent. Cæſar ad Lingones litteras nuntiosq; miſit, ne eos frumento, néve alia re juvarent, ſi juviſſent, ſe eodem loco illos quo Helvetios habiturum. Ipſe triduo intermiſſo, cum omnibus copiis eos ſequi cœpit. Helvetii omnium rerum inopia adducti, legatos de deditione ad eum miſerunt. Cæſar præter pagum Vrbigenum, hominum circiter ſex millia, qui noctu effugere tentauerant, reliquos omnes, obſidibus, armis, perfugis traditis, in deditionem accepit. Helvetios, Tulingos, Latobrigos, ſociorum ea populorum nomina, in fines ſuos, unde erant profecti, reverti, oppida vicosq; quos incenderant reſtituere juſſit, ne in eam regionem, ſi vacare contingeret, Germani trajecto Rheno tranſirent, & finitimi Romanorum provinciæ Allobrogibusque eſſent.

Vnis Bojis eximium ab hoſte teſtimonium obtigit: quod egregia erant fama, & proximo bello virtute cogniti, in finibus petentium Æduorum collocati, Gergobinam & Bojam urbes habuere, Ædui datis agris in parem juris libertatisque conditionem, atq; ipſi erant, receperunt. Erant olim totius Galliæ factiones duæ, harum alterius principatum tenebant Ædui, alterius Arverni atque Sequani. Æduos fratres conſanguineosq; Romani ſæpe numero appellaverant, ſoliti quippe has blanditias, ſervitio ſive parando ſive velando, nuperæ gentium patientiæ prætexere. Cum de potentatu utrimque multos annos magnopere contenderetur, factum uti ab Arvernis Sequanisq; Germani mercede accerſerentur. Cum his Ædui ſemel atq; iterum armis congreſſi, magnam calamitatem pulſi acceperant, omnem Senatum omnem equitatum amiſerant. Quibus prœliis calamitatibusque fracti, in Sequanorum, & proinde Germanorum ditionem coacti fuerant concedere. Sequanos mox ſatias Germanorum cœpit, quod Arioviſti Regis, nihilo in ſe æquiora mitioraque, quam in hoſtes ipſos Æduos imperia experirentur. Alienatos animos amborum populorum defectio ſequuta eſt, Cæſaris maximè auctoritate & pollicitationibus confirmata. Ædui quod ſe ingenti bello illigaſſent, occaſionem rati, fœderis qua diximus ſpecie, Bojorum ſibi præſidium adjunxerunt. Atque id deinde memorabile, cum Æduorum nomen dudum interciderit, hoſpitum adhuc Bojorum, illuſtre uſque adeò ſupereſſe iis locis (ſiquidem Gallicarum rerum ſcriptores Borbonios inde haberi fere conſentiunt) ut Regium totius Galliæ decus in Boicis, ſive quod iſti idem eſſe rentur, Borboniis regulis hodieque reſideat. Bojos præterea in extrema Aquitania reperio, ad Garumnam flumen ſitos, quos poëta Chriſtianus antiquus Paullinus, piceos cognominat, ob vim nimirum picis, quam excoquunt; veſtigium periti regionis,

Cæſ. lib. 7. de bel. Gall.

Cæſ. lib. 1. & 6. de bel. Gall.

Paul. epiſt. 3.

Vinet. & Scal.in Auſon. gionis, homines eruditi, reſtare affirmant. Sed quâ caſuum varietate eo pervenerint, mihi conſtare non poteſt, nam ut iſto Helvetico bello, nec veroſimile eſt, nec propemodum fieri potuit; tantum ſuſpicari habeo, cum P. Craſſus Cæſaris Legatus, tertio poſt victos Helvetios anno, omnes propè Aquitaniæ populos ad deditionem coegerit, eo bello Boicorum auxiliis uſum, præſidia collocaſſe, quæ ſequutis temporibus in gentem excreverint. ANN. ANTE CHR. NAT. LIV. Libellus provinc. Scal.in Auſon.lib.2. c.7. Bojates etiam in Novempopulana populus, aut cum Bojis idem fuerit, aut originis ſaltem ejuſdem, unde Bajonæ nomen manaſſe credunt, quaſi Bojonam dicas, quod per me quidem in ambiguo, fides conjecturæ apud auctores erit.

Quadriennio interjecto, pleræque Galliarum gentes, Pop. L. Cæſ.lib.7. de bel.Gall. Rom. imperium conatæ excutere, defecere, bello Vercingentorigem Arvernum legêre ducem. Is Gergobinam Bojorum oppidum in Æduorum finibus, ſub hyemis fere exitum oppugnare inſtituit. Quæ res Cæſari magnam difficultatem ad conſilium capiendum afferebat, ſi reliquam partem hyemis legiones in hybernis contineret, ne Bojis expugnatis, cuncta Gallia deficeret, quod nullum in eo amicis præſidium videretur eſſe poſitum, ſin maturius ex hybernis educeret, ne ab re frumentaria, difficili ſubvectione, laboraret. Præſtare viſum omnes difficultates perpeti, quam tanta contumelia accepta, omnium ſuorum voluntates alienare. Itaque cohortatus Æduos de ſupportando commeatu, præmittit ad Bojos, qui de ſuo adventu doceant, hortenturque ut in fide maneant, atque hoſtium impetum magno animo ſuſtineant, ipſe cum exercitu ſubſequitur. Adventus Gergobinæ ſaluti fuit, nam ubi Vercingetorix Cæſarem adeſſe cognovit, oppugnatione dimiſſa obviam profectus eſt. Ab altera Bojorum urbe Boja (niſi certè Cæſariani commentarii, ex quibus iſta Fulv. Urſinus *ab hoſte* legit, pro, *à Boja.* haurimus, in hoc nomine corrupti, quod nonnemo ſuſpicatur) vici atque ædificia quoquo verſus, quouſque Romani pabulandi cauſſa adire poſſe videbantur, Vercingetorigis hortatu ſunt incenſa. Romani Bojorum deinceps opera aliquamdiu fideli uſi ſunt, eo tenuiori tamen, quod cum frumentariis ſubvectionibus præcipuè indigerent, Boji nova illis regionibus, ideoque infirma gens, tractandis armis promptior, quam colendo agro aptior, nondum facultatibus uterentur quæ, tanto præſertim exercitui, alendo ſufficerent. Verum maximis Galliarum ſequutis motibus, factum ut Boji tandem plurium auctoritati cederent, ſeque iis adjungerent, qui patrium libertatis decus, atque vetuſtam bellicæ fortitudinis laudem, ſpecioſa rebus novis nomina prætexentes, Pop. Rom. imperium armis ibant imminutum. Contulere ei rei Boji una cum Rauracis, nam utrorumque ratio ſimul habita, hominum triginta millia, cæteræ

quæ

quæ conjuraverant gentes, ad portionem quæque virium. Sed bello non diutiſſimè tracto, Vercingetorigis deditione Gallis manifeſta iterum ſervitutis confeſſio expreſſa eſt.

M. Craſſo interea temporis, cum magna exercitus parte in Aſia à Parthis deleto, grave vulnus Pop. Rom. accepit. Vbi ſcitū eſt, quod narrant, proficiſcenti ad expeditionem Craſſo, & Dejotarū Toliſto-Bojum, quod ſumā prope ſenectute novam urbem conderet cavillanti, ô Rex, duodecima demum hora ædificare incipis! falsè à Dejotaro relatum eſſe, Nec tu quidem, quantum video Imperator, valde matutinus contra Parthos proficiſceris, erat enim natus Craſſus hæc loquens annos ſupra ſexaginta, & plus aliquanto vultu præ ſe ferebat; neq; irritum omen cecidit, ſive Dejotarus belli exitum, auſpicia ſequutus conjecit, mirè enim eam diſciplinā coluit, ita ut nihil unquam niſi auſpicatò geſſerit, perſæpe etiā reverterit ex itinere, cum jam progreſſus eſſet multorum dierum viam, ſemel aquilæ volatu admonitus, ſe ab ejus tecti uſu abſtinuerit, quod nocte inſequenti ruina ſolo æquatum eſt, ſive veroſimilius, quādo auſpicia vanitatis manifeſta, Parthorum hinc vim, inde Craſſi imperitiam & temeritatem æſtimaſſe.

Plut. Craſſo, Appian, Parth. I.

Cic. I. & 2. de Divin. Val. lib. I. c. 4.

AN. ANTE CHR. N. LI.

Anno à Cæſaris de Vercingetorige victoria, poſt Craſſi cladem biennio, Cicero Proconſul in Ciliciam cum imperio venit, rebusq; proſperè geſtis, Imperator appellatus eſt. Ibi Dejotarum in caſtris habuit, cujus benevolentiam & fidem erga Romanos ſingularem, tum præſtantem magnitudinem & animi & conſilii, ornatiſſimis verbis ſæpe comēndavit, tantiq; fecit, ut Cicerones apud eum, ſuum fratrisq; filium ſeponeret, credo quod Dejotarus literarum etiam ſtudiis teneretur, nam à Varrone proditum, Diophanem, Magonis Carthaginienſis libros duodetriginta de re ruſtica, ad ſex redactos, ei miſiſſe. Adduxit autem cohortes quadringentarias, ut apud Ciceronem lego triginta, ut legendum exiſtimo viginti, equites quadringentos, etſi is quoque numerus variat; atque eæ mihi legiones videntur fuiſſe duæ, quas ex commentario belli Alexandrini cognoſcimus, habuiſſe Deiotarum ex genere civium ſuorum, diſciplina atque armatura Romana complures annos conſtitutas, cum id ipſum Cicero ſignificet. DEIOTARVS filius, cui Artabaſdis filia pacta erat, tum Rex à Senatu appellatus eſt, quantumvis matre ancilla editus. STRATONICA enim patri uxor fuit, quæ cum matrimonium ſuo vitio ſterile animadverteret, marito liberos ex quacunque muliere tollere perſuaſit, conciliata etiam elegantis formæ ancilla Electra nomine, cujus filios, ſumma charitate complexa, pro ſuis educavit.

Cic. lib. 15. epiſt. fam. epiſt. ad Catonem.

Cic. lib 5. ad Attic. ſæpe.

Var. de re Ruſt. lib. I. c. I.

Cic lib. 6. ad Attic.

DEIOTARVS FILIVS.

STRATONICA DEIOTARI MAIORIS VXOR.

Plut. de Clar. mul.

ANN. ANTE CHR. NAT. XLVII.

Sequuto civili inter C. Cæſarem & Cn. Pompejum bello, Dejotarus, Pompeji legatis atque litteris evocatus, cum Senatus

Cic. pro Dejot.

con-

Cic. 1. & 2. de divin. Caſ. 3. de bel. civ. Tarcundarium Caſ. appellat, Strabo lib. 12. Saocondarium. De Caſtore Dejotari nepote Caſ. Cic. Strab. Plut. Pomp.

TARCUNDARIUS CASTOR. CASTOR MINOR.

ANN. ANTE CHR. NAT. XLVI.

conſentientis auctoritate arma ſumpta audiret, auſpicia eum præterea impellerent, auxilio ſexcentos equites adduxit, octingentos gener TARCUNDARIUS CASTOR, & Donilaus dedere, Gallogræci ambo. Donilaus una venit, Caſtor CASTOREM filium ex Dejotari filia genitum miſit. Dejotarus, quamquam exacta jam ætate viribus defectus, ut quem à pluribus in equum ſublatum, quo in eo hærere poſſet mirarentur, Pharſalico tamen prœlio interfuit, & rebus perditis Pompejum profugientem proximè aſſequutus, ab eo in navim cum paucis receptus eſt. Inde verò in regnum ſuum abiens, ſpem infinitam perſequi noluit, ſed fortunæ obſequutus, Cæſari ſe applicavit, eumq; bello Alexandrino deinde juvit. Cn. etiam Domitium Calvinum, cui Cæſar Aſiam finitimasque provincias adminiſtrandas tradiderat, cum exercitu tectis & copiis ſuſtentavit. Huic de Pharnace Mithridatis filio queſtus, qui captato tempore civilium armorum, pleraſque paternas ditiones in poteſtatem reduxerat, oravit ne Armeniam minorem, regnum ſuum, néve Cappadociam regnum Ariobarzanis, eum poſſidere vaſtareque pateretur, quo malo niſi liberaretur, imperata ſibi facere, pecuniamque promiſſam Cæſari ſe non poſſe perſolvere. Motus Domitius, tum præſenti damno, tum quod turpe Pop. Rom. & Cæſari victori, ſibique infame eſſe ſtatueret, regna ſociorum atque amicorum ab externo occupari, Pharnacem primò per legationes aggreditur, quibus cum parum proficit, manifeſtum hoſtem diutius diſſimulandum non exiſtimat; ducto igitur adverſus eum exercitu, & commiſſo ad Nicopolim Armeniæ minoris oppidum prœlio, male omninò acceptus eſt, altera quippe ex legionibus, quas proprias duas habuit, pæne tota amiſſa, & Dejotarianis etiam totidem magnam partem interfectis. Pharnaces ſecundo ſucceſſu elatus, occupato protinus Ponto, omnia ſævitiæ exempla in cives Romanos edidit. Cæſar ordinata Ægypto, hujus rei curam ſuſcipiendam ratus, cum propius Pontum finesque Gallogræciæ acceſſiſſet, Dejotarum, depoſitis Regiis inſignibus, non tantum privato veſtitu, ſed etiam reorum habitu, ſupplicem obviam habuit, orantem, adeò offenſio præ meritis, in metum quàm ſpem validius inclinabat, ut ſibi ignoſceret, quòd in ea parte poſitus terrarum, quæ nulla præſidia Cæſaris habuiſſet, exercitibus imperiisque in Cn. Pompeji caſtris fuiſſet, neque enim ſe judicem eſſe debuiſſe controverſiarum Pop. Rom. ſed parêre præſentibus imperiis. Contra Cæſar, cum plurima ſua commemoraſſet officia, cumque defenſionem ejus nullam poſſe excuſationem imprudentiæ recipere coarguiſſet, ſe tamen concedere dixit id factum ſuperioribus ſuis beneficiis, veteri hoſpitio atque amicitiæ, dignitati ætatique hominis; precibus eorum qui frequentes

Comment. bel. Alex.

XLV.

tes concurrerant, hoſpites atque amici Dejotari, ad deprecandum,inter quos M. Brutus ornatiſſimè & copioſiſſimè egit, Re- Cic. de clar.orat.
gioque veſtitu ei reſtituto, legionem quam diſciplina Romana Plut. Bruto, vertente & corrigente Xylandro.
inſtructam habebat, ex duabus paullò ante commemoratis reliquam, equitatumque omnem ad bellum gerendum adducere juſſit, de controverſiis Tetrarcharum,qui maximam Gallogræciæ partem à Dejotaro,præter leges moresque gentis,teneri que- Cic. Phil. 2. de divin. lib. 2. Comment. bel. Alex. Dio. lib. 41. qui quod indicare videtur Cæſ. Dejotaro plura tribuiſſe quā abſtuliſſe, vereor ut verum ſit, certe cum Cic. non convenit.
rebantur,poſtea ſe eſſe cogniturum oſtendit. Victo itaque ad Zelam Pharnace,remiſſisque domum auxiliis, minorem Armeniam Dejotaro ablatam,Ariobarzani dedit,Trocmorum Tetrarchiam jam aliquot ab illo annis poſſeſſam, Mithridati Pergameno jure cognationis adjudicavit,ſed Regium tamen nomen tum ipſi reliquit, tum filio.

AN. ANTE CHR. N. XLIII. Cujus jacturæ detrimentum, exitiabilis propemodum,quæ ſequuta eſt,calamitas oblitteravit.Nepos Dejotari Caſtor, avum inſidiarum crimine, quas Cæſari paraſſe diceret, in capitis periculum arceſſivit: Cum Pharnacis bello Cæſar in caſtellum Lucejum veniſſet, & domum Dejotari hoſpitis Regis divertiſſet, locum fuiſſe quendam, in quo fuerint ea compoſita, quibus ipſum Dejotarus munerare conſtituiſſet,huc illum è balneo priusquam accumberet, ducere voluiſſe,ibi enim fuiſſe armatos, qui eum interficerent,in eo ipſo loco collocatos: Cæſarem ſua, qua ſemper uſus fortuna, & tunc, & repetitis poſtea inſidiis, ſervatum eſſe.Additæ criminationes aliæ, & quo adverſariis præcipuè viſus confidere, Regius medicus Phidippus index. Dejotarus contra, miſſis Romam legatis, defendente Cicerone, oratione, Cic. Phil. 2.
quæ omnium manibus teritur,abſolutus quidem eſt, ſed Cæſaris tamen odium &offenſionem meritus,quoad hic vixit,nunquam
XLII. lenire potuit. Interfecto, cum legati,ſi Ciceroni omnia credimus,vendente Antonio,decretum emiſſent, quo Cæſar,quæ Dejotaro vivus abſtulerat, mortuus redderet, ipſe nihil eo exſpectato,ſua ſponte,ſimul atque Cæſaris interitum audivit, & ſuo Marte,res ſuas recupaverit. Tum generum Caſtorem,quem Philoro- Strabo lib. 12.
mæum ab amore Romanorum cognominatum, pleraque litteraria ingenii monumēta poſteris reliquiſſe Suidas prodidit,quod illo auctore accuſatio inſtituta, regio more ultus, nam regni ar- Suid. v. Caſtor.
ctior quam ſanguinis plerumque neceſſitudo, una cum uxore, filia ſua, interfecit: in liberos & aliàs crudelis, quorum cum plures haberet, & ſolum Dejotarum in ſpem ſucceſſionis aleret, re- Plut. de Stoicor. repugnant.
liquos filios necare ſuſtinuit,ne uni regnum aut dubium, aut im-
BROGITARVS. minutum relinqueret, Gorbejum, quod genero caſtellum ſedes, diruit, maximam etiam pagi partem vaſtavit. Brogitarum alterum Dejotari generum,Matris Deorum Peſſinunti aliquādo P. Clodii conceſſione ſacerdotem, Cicero nominat,de quo no-

 bis

Cic. de aruſpic. reſponſ. pag. 40.

bis præterea nihil conſtat. Peſſinuntem verò ad Toliſto-Bojos pertinuiſſe, ſupra oſtenſum.

Dio lib. 47. — Dio lib. 47. 49. — Strab. lib. 12. Dio 48.

ANN. ANTE CHR. NAT. XL. — ANN. ANTE CHR. NAT. XXXVIII. — CASTOR, dubium an idem cum eo, quem minorem pag. 54 appellavimus. — XXXIIII. AMYNTAS. XXIII.

Reſumentibus civilia arma Bruto & Caſſio, Dejotarus ab utroque ſollicitatus, cum huic negaſſet, illi in memoriam ſuſcepti apud Cæſarem patrocinii aſſenſus, eâdem ſe qua prius fortuna Romanis iterum rebus miſcuit, Amynta ſcriba auxiliorum duce miſſo, qui ſtatim à Philippenſi pugna ad Antonium tranſiit, perfidiæ præmium amplas poſt aliquot annos in Galatia, Pamphylia atq; Lycaonia ditiones nactus. Extincto enim Dejotaro, anno ante Chriſtum natum trigeſimo octavo, CASTOR quidam, dubium an is quem nepotem ex filia paullò ante diximus, ſucceſſit, credo quod Dejotarus filius prior obiiſſet; Caſtorem quadriennio poſt AMYNTAS excepit, Antonii beneficio, cui peſſimam Actiaco bello gratiam retulit, non exſpectato prœlio ad Cæſarem verſus. At nono principatus anno, Antipatro Derbæo per inſidias cæſo, multisq; caſtellis captis, dum in Homonadenſes expeditionem parat, Cilicum inſidiis uxoris dolo & ipſe interceptus, fidei toties flagitioſè proditæ pœnas luit. Cujus morte Galatia in provinciæ denique formam ab Auguſto Cæſare redacta, primus Lollius Proprætor datus eſt, anno centeſimo ſexageſimo quarto, poſteaquam Cn. Manlius Vulſo Romana eo primum arma intulit, cum Galli centum circiter antea annos in Aſiam tranſiſſent; quæ propemodum Galatici, atque adeò Toliſto-Boici in ea terrarum parte imperii ſumma.

Strabo, Dio, Rufus. — LOLLIVS.

Facio non invitus, ſi quæ patriis Bojorum annalibus, ob ignoratas, ſuperiorum ſcriptorum errore, rerum temporumque rationes, inconcinnè & obſcurè, atque eo incredibiliter ſunt poſita, ad germanam veri ſpeciem interpretatione revocare licet, ea verò ut revocem. BOAMVNDVM & INGRAMVM memorant, ſive Julii ſive Auguſti ſive Tiberii ætate, nec enim conſentiunt, Armenia, cujus provinciæ nomen neſcio quomodo, frequens eſt in omni priſca Bojorum hiſtoria, ſive pulſos, ſive ſponte profectos; nam & ea fama variat, viâ progreſſos illâ, qua primus Boici nominis conditor, in has oras veniſſe, ubi gentem Duces rexerint. Hîc ego, quod ſociorum populorum auxilia in Romanis caſtris verſari ſolita, Toliſto-Boji reliquiq; planè Galatæ, majeſtate Pop. Rom. comiter conſervata fuerint ſocii, & in Toliſto-Bojorum poteſtate Armeni minores, deſcendo, ut bellorum aliquo, quæ Auguſtus & Tiberius in Rhætia Vindeliciaq; & Norico atq; omni Illyrico complura geſſere, Toliſto-Bojos Principes, adductis popularibus Galatis, mixtimq; Armenis, militare potuiſſe, mihi patiar perſuaderi. Neque disjunctior Armenia quàm Parthia, neque Romano nomini hæc illa amicior, Ornoſpadem tamen Parthum bello Dalmatico Tiberium juviſſe ſcimus, Pannonico, frequenti regio equite eum uſum Vellejus ſcripſit, quod ad auxi-

Arenpek. Andr. Ratiſpon. Trithem. alii. — BOAMVNDVS. INGRAMVS. — Tac. annal. lib. 5.

auxilia fœderatorum Regum nimirum pertinet. Et inferioribus temporibus Rhætorum cohortem Analibæ in Armenia ſtativa habuiſſe, in Notitia annotatum, ut idem de Armenis in Rhætia credere, eo etiam minus abſurdum ſit. Aut his ergo cauſſis occaſionibusque Boamundus & Ingramus impulſi, iter ex Armenia huc tenuere, aut mihi quidem potiores præterea nullæ ſuppetũt. Nominum origo ex patrio ſermone eſt, Boamundo ad Bogodiatori quodammodo formam compoſito. Memini apud Vopiſcum legere, Aurelianum longo poſt hanc ætatem temporum tractu, inter auxilia habuiſſe cum Hartomundum, Haldegaſtem, Hildemundum & Carioviſcum, tum Armenos ſagittarios ſexcentos, quæ mihi certa & præſens viſa imago eorum, quæ de Boamundo ſuſpicionibus veſtigamus & conjecturis.

Vop. Aureliano.

Armis inter hæc Boji, Tauriſcorum in Norico accolæ, cum Dacis contendêre, quamquam longè diſſiti, & medio inter utroſque fluente Danubio; ſed ſuperior belli memoria vetuſtate excidit. Sub Auguſti ætatem, Bojorum regnum ad CRITASIRVM, Dacorum ad Bœrebiſtam Getam recidit. Bœrebiſta regios animo complexus ſpiritus, populum, quem bellorum incommodis atque difficultatibus afflictum acceperat, brevi temporis ſpatio, prudentibus conſiliis, & perpetuis militaris diſciplinæ exercitiis, adeò erexit, ut finitimis pleriſq; gentibus imperio ſubjunctis, jam Romanis timendus, rerum ſuarum curam injiceret. Gnarus quantas religionis opinio ad continendos animos vires haberet, Ceneum ſibi præſtigiatorem hominem adjunxit, qui per Ægyptum vagatus, atque arcana ſacra edoctus, ſecretiora cum Diis alloquia agitare creditus, parum aberat quin Zamolxidis exemplo, pro Deo coleretur; hunc ſibi eorum, quæ aggredi pararet, auctorem ſimulans, tam certam ſuis addiderat fiduciam, ut præſenti numinum ductu omnium ſibi rerum lætos feliceſq; exitus pollicerentur. Iſtro itaque trajecto, Thraciam ad Macedoniam uſque & Illyricum perpopulatus, Celticas ibi gentes Thracibus & Illyriis permiſtas evaſtavit, Bojos & Tauriſcos ita attrivit, ut agri eorum vacui atque deſerti, vicinis Illyrici populis paſcendis pecoribus fuerint contributi, quæ Bojorum inde deſerta & ſolitudo, non ſemel à nobis commemorata. Neque ego quidquam hujus præterea apud veteres ſcriptores invenio: nuperos ſcio quoſdam omnia licentius, & proinde fuſius tradere, quorum fidem, quod poteram, non damno, quod debeo non ſequor, confidentiam & temeritatem impensè miror. Annum Dacicæ expeditionis Dio mihi ſignare viſus, quo loco retulit, decreto Romæ facto Julo Antonio, Q. Fabio Coſſ. de claudendis Jani portis, pace ubique terrarum parta, Dacorum motibus eſſe interceſſum, qui Danubium frigore conſtrictum tranſgreſſi, præ-

Strabo lib. 5. & 7.

CRITASIRVS.

Strabo de Bœrebiſta narrans, ſe ſui temporis hiſtoriam ſcribere indicat, tum Auguſtum adverſus Bœrebiſtæ ſucceſſorem exercitum miſiſſe. Jornandes pro Bœrebiſta Boroiſtam, pro Ceneo Diceneum habet.

Dio lib. 54.

AN. ANTE CHR. N. VIII.

prædas ex Romanis provinciis egerint, ſatis enim credo, victores Romano ſolo non abſtinuiſſe. Fuit verò is annus ab eo, quo Boji ex Italia ad Tauriſcos primum venere, centeſimus prope octogeſimus.

Alia tum in Germania magna calamitas, ipſum gentis jugulum aggreſſa petiit. Documento, imperiorum vices atq; converſiones, proviſo & conſtanti ſupremæ mentis conſilio, haudquaquam incertis & fortuitis occaſionibus circumagi; quippe quod, ut iidem fere caſus unius gentis diverſas propagines, ſemel atque iterum, nam antea quoque, Bojos uno tempore Italia pulſos, & in Aſia victos eſſe obſervavimus, ſimul complexi affligerent, temere profectò contigiſſe non exiſtimandum. MAROBODVI Regis præcipua ferebatur in Germania auctoritas, qui cum juvenis Romæ beneficiis ab Auguſto affectus vixiſſet, dominandi artes ita imbibit, ut in patriam reverſus maximo facinori, parando regno, animum privatus adjecerit, aderant tantæ rei conandę inſtrumenta, genus nobile, corpus prevalens, animus ferox, ingenium rationis capax, ſupra quam Romani ab homine Germano exſpectarent, adeò illi conceperant, trans Alpes corpora naſci, quæ ſonum ederent, & externum aſpectum præferrent, hominum intus mentem non haberent. Maroboduus cum Marcomanos ſibi ſubjeciſſet, quorum, quæ antiquiſſima memoria apud Cæſarem eſt, expeditione Arioviſti Gallica, tum Luios, Zumios, Butones an Gutones, Mugilones, Sibinos, & ex Suevis Semnones (nunc veſtigia gentium deperdita, nomina ægrè ſuperant) principatum inter eas conſtituit, non tumultuarium neq; fortuitum, neque mobilem & ex voluntate parentium conſtantem, ſed certum & ſtabilem, ſuis nixum radicibus, regiumq; faſtigium animo complexus, finitimis omnibus aut bello domitis, aut conditionibus ſui juris factis, aſcitis corpori cuſtodibus, & cæteris pæne ad Romanæ majeſtatis effigiem conformatis Romanos vario ingenio, ipſis illorum artibus ita petebat, ut cum metui propiores haberet, bello tamen non laceſſeret, at ſi laceſſeretur, ſupereſſe ſibi vim ac voluntatem reſiſtendi declararet, legati quos mittebat, interdum ut ſupplicem commendabant, interdum ut pro pari loquebantur, gentibus hominibusque deſciſcentibus tutum apud eum erat perfugium, exercitum ſeptuaginta millium peditum, quatuor equitum fecerat, quem aſſiduis adverſus finitimos bellis exercendo, majori quam quod habebat operi præparare videbatur. Illud altiſſimæ prudentiæ hominis memoratur conſilium, cum Romanos trajecto Rheno Germaniam ex illa potiſſimùm parte aggreſſos, victis Sicambris, Vſipetis, Friſiis, Cauchis, Cheruſcis, Cattis, ad Viſurgim & Albim progredi, ſe ſe mox petendum, jam imminentibus victori-

Margin notes: Maroboduus. — Cæſ. lib. 1. bel. Gall. — Dio lib. 54. Vell.

ctoribus imparem, nondum confirmatis viribus animadverteret, ne obnoxius ageret, excita Marcomanorum gente ſedibus ſuis patriis,eam procul à Romanis avocavit, eò potentiora arma refugiens,ubi ſua faceret potentiſſima. Placuit campos Hercynia ſylva incinctos veluti arcem legere, quod inde Germaniam à læva & in fronte, Pannoniam ad dextram, à tergo haberet Noricos,& tamquam in omnes ſemper venturus, ab omnibus timeretur: nam Pannoniam trajecto Danubio etiam vexaſſe, Rufus indicat, qui Marcomanos tractu inter Danubium & Dravum pulſos prodidit. Hercyniæ hanc oram Boji à Sigoveſo inde tenuerant, annos plus minus ſexcentos, eos Maroboduus tunc pepulit, pulſis, præcipuam Marcomanis virium virtutisque gloriam cum ſede peperit.

Verum illud ad eam omnem memoriam, Boicamq; inprimis hiſtoriam illuſtrandam, perincommodè accidit,ſi qui antiquitus ſcriptores rerum Germanicarum occaſione, horum bellorum eventa ſtudiò enarranda ſumſere, eorum monumenta dudum periiſſe, reliquis, qui aut brevitate inſignes, vix nos indicio tantum juvant, aut quorum in diverſum tendens oratio, huc obiter, & aliud fere agens, deflectit. Itaque,quod plerique ſæpe nec neceſſariò, nec probabili cauſſa admiſere, nos judicio & ratione jam nunc iſto loco facturos opinor, ut in eas delapſi anguſtias, conjecturis quadamtenus indulgere,quam ſubſiſtere exiſtimemus ſatius,eæ,dabitur opera,quando certæ eſſe non poſſunt, nec enim nomen, nec ipſius rei natura patitur, veroſimiles habeantur, & certis proximæ. Atque ut ab iis quæ exploratò primùm conſtant, iterum exordiamur; Marcomani pepulere ſanè Bojos, cujus rei fides,Taciti nixa teſtimonio, dubia eſſe non poteſt: excivit autem Marcomanos ſedibus ſuis,inq; ſaltuoſa Hercyniæ loca duxit, Maroboduus, quod diſertè admodum à Strabone & Vellejo ſcriptum:Maroboduo ergo duce Boji pulſi ſunt. Jam Maroboduum, antequam regnaret,Romæ cum Auguſto vixiſſe, Strabone auctore diximus: ſupereſt, ii rerum temporumque connexiones planiſſimè perverterint, quibus viſum prodere, Julio in Galliis agente, Bojos à Marcomanis ejectos,transq; Danubium pulſos,cum Norejam fruſtra oppugnaſſent,errore vago tandem ad Helvetios,excidium Galliarum tunc meditantes, eſſe delatos, cujus ſententiæ longè maximum vitium,non mediocrem reliquæ hiſtoriæ offundat caliginem, erroremq; multiplicem poſt ſe trahat,neceſſe eſt. Nam ridenda illa altera, non confutanda, Tarquinio Priſco Romæ regnante, Bojos à Marcomanis fugatos in Italiam abiiſſe. Nos Vellejum ſequuti, oſtendimus,Maroboduum expeditionis conſilium,metu Romanorum cepiſſe, qui trajecto Rheno, per mediam Germaniam

Rhen. lib. 1. rer. Germanic.

maniam victricia arma circumferebant, Druſo nimirum & Ti-
Dio lib. 54 berio viciſſim ducibus : ſed Druſus poſt Lollianam cladem in Germaniam miſſus eſt, ea Domitio & Scipione Conſulibus accidit, ſe ipſo & L. Quinctio Conſulibus, maximis rebus geſtis, fortiſſimisq; gentibus debellatis, mortem obiit: Tiberius ſucceſſor datus, proximo anno Rhenum tranſmiſit, quem omnes Germaniæ partes ſic perdomuiſſe Vellejus aſſerit, ut in formam pæne ſtipendiariæ provinciæ redigeret, elogio quantumvis ſupra verum, imperantis gratia inflato. Hoc itaque potiſſimum tempore, & poſtremis quidem duobus annis, quorum altero Caſſiodorus Germanos inter Albim & Rhenum, Tiberio omnes deditos retulit, Marcomanos deſperatione reſiſtendi, retrò ceſſiſſe, verum ſit, cum tentata prioribus fruſtra fortuna, manus infeliciter contuliſſent; ſiquidem Oroſius, ſemel pæne ad internecionem cæſos, Florus eorum ſpoliis tumulum in trophæi modum à Druſo excultum fuiſſe memorat. Atque hæc firma & conteſtata ſatis ſunt. Sed obſcura deinde & impedita altera diſquiſitio conſequitur, quo terrarum Boji, Bojohemo pulſi, conceſſerint; quos pulſos Tacitus perſpicuè, non deletos aut exciſos ſcripſerit. Nam in omnibus omnium priſcorum ſcriptorum commentariis, quantum eorum hodie eſt, hujus nihil extat, nec qui res Germanicas poſtea diligentiſſimè pertractavere, Strabo, Tacitus, Ptolemæus, Bojis ullum in Germania locum tribuunt. Vt quis Bæmos apud Ptolemæum, aut Buros (Burios appellavit Tacitus) eorum vicem habeat, erret, de utriſque ſecus eſt. Bæmi palam à Bojohemo, nec ambigendum, Ptolemæum gentis nomen pro regione poſuiſſe. Buris ſonus aliqua ſuffragatur, nimirum modicè à Bojeris, Bojris aut Bojaris divertens, prioris quippe tantum ſyllabæ vocalibus litteris mutatis, quæ frequens eſt & ſolens demutatio, manentibus conſonantibus, apud homines præſertim peregrinos, & linguæ exteræ. Accedit Lutorum cognomen, Buris à Ptolemæo tributum, quod cum Germanis Luti, Liudi, Leuti & Leudi, ut variat dialectos, populos ſignificent, quo ſenſu in vita Caroli, gentes ad Septentriones ſitæ, Normani vulgo ſcriptorum, Nord-leudi ſunt & Nort-liudi, non nemini probetur, Boicos populos Bojer-Lutos, & Buros inde Lutos fuiſſe appellatos. Sed nobis vera pro ſpecioſis. Tacitus Burios ſermone cultuque Suevos referre, Bojos Gallicam gentem eſſe ſcripſit; quo tanto intervallo, à prima uſque origine diſparatos fuiſſe fateamur oportet. Cæterum, ut eo revertamur, cum Marcomanorum vis, à ſeptentrione & occidente ſole ingruerit, Bojos fugientes in ortum aut meridiem declinaſſe neceſſe eſt: at neutrobi ſe tantæ rei aſſerendæ dant veſtigia, quin arcuerit à meridie Danubius, Romanis præſidiis prætextus, Rhætia & Norico jam tunc provinciis,

Margin notes: AN. ANTE CHR. N. VII. — VI. — Or. lib. 6. c. 21. Flor. lib. 4. c. ult. — Vita Car. M. ſcripta à monacho S. Eparchii.

vinciis,ortum Bœrebiſta Dacus clauſerit. Quod ſi ſcriptor medii ævi ſemibarbarus Jornandes, Boiſcorum longè gentium, ad paludem Mœotidem meminit,inter monſtra illa populorum Alipzuros,Alcidzuros,Itamaros,Tuncaſſos,& BoiſcosBojos fuiſſe, ſimilitudini nominis largiri placet, qua ſcilicet forma Syriſci & Syriſcæ, Threciſci & Daciſci, pro Syris Threcibus & Dacis ab idoneis auctoribus uſurpati ſunt, & quo ſenſu Magidius Boiſcus in antiqua inſcriptione legitur, quod neque præfractè negandum exiſtimo, neque admodum fidenter ponendum, profectò ſit dubii ſoli fundamentum, tantis ſuperſtruendis molibus; ſed ut largiamur tamen, quis tandem nullius teſtis auctoritatem ſequutus,animo ultrò concipiat, eam coloniam,Bojohemo mille paſſuum millibus disjunctam, tot interjectis barbaris gentibus, Dacis inprimis, potentia id temporis & odio in nomen Boicum inclytis, à profugis tunc eſſe poſitam, veroſimilius, quam à Galatis & Toliſto-Bojis olim, quos permenſa Europa in Aſiam victores multis antea ſæculis migraſſe, compertum,non arbitrarium eſt? Quamquam me præterea reditus, ab uſque Mæotide in has iterum oras, per paſſuum totidem millia, juxta atque itus habet ſolicitum,& ut ratio excogitetur, Attilam reduxiſſe, ego excogitatæ fabulæ fidem non adjunxerim, qui abſurdam ſententiam exiguo negotio, commoda unius vocabuli interpretatione,vitari,Bojos non neceſſario tanto labore levari poſſe videam. Pulſos enim Tacito confirmanti aſſentior, verum regno & dominatu interpretor, non regione; quomodo ſi quis, quod non nemo fecit, Langobardos Italia à Francis pulſos narret,nunquam erret, tametſi Langobardi Italia nec exceſſere, neque ſedes omninò mutavere,& ut omnia conveniant,Langobardicæ regionis appellatio, regno ad Francos translato,nihilo minus quam Bojohemi apud Marcomanos manſerit. Argumenta hujus rei duo maximè capio, quorum primum dixi, nullo ſatis certo monumento evinci, Bojos tunc ſolum vertiſſe; alterum me aliquanto etiam magis movet,Bojorum poſtea nomen à nemine ſcribentium, per aliquot centum annos,quibus Marcomani rerum potiti ſunt, uſpiam terrarum liquidò uſurpatum eſſe, (liquidò inquam & explicatè, cum ſubobſcura veſtigia certis deinde locis ipſi ſimus indicaturi) his everſis,ſtatim iterum emerſiſſe,ut flumina ſpecubus hauſta ſolent, magnis emenſis ſub terra ſpatiis,in apertum redire, aut quæ lacubus miſcentur,confuſis pleraque aquis nomen ab influxu mox ponunt,receptura,qua caſtigato rurſus alveo majore vi erumpunt;ſic Marcomanus victor,quamdiu rerum potitus eſt,Boicam famam preſſit, & ut in illis aquam fluminis à lacuſtri, difficulter diſtinguas, ita nemo pronuntiet, quæ Marcomanicis poſtea expeditionibus Bojorum priva-

Jorn. de regnor. ſucc.

Syriſcus, Auſ. in Eun. Syriſca Copa inter Catal. Virg. Threciſcus Capit. Maximin. Daciſcus Vopiſc. Aurel. & Not. ſub Ducib. Mœſ. ſec. & Dac. rip. Magid. Boiſc. inſcript. Grut. pag. 983. n. 10.

privatim fuerit opera, quando honor ad eos redit, apud quos imperium & auſpicia reſedere. Nam idem uſu veniat, Sabinorum aut Æquorum aut Volſcorum hiſtoriam meditanti ſcribere, cum Romani orbem terrarum non tam virtute ſua, quam ſociorum ope vicerint, & verò hi numero plerumque præſtiterint, unos tamen Romanos gloria ſequitur.

Cn. Cornelio Lentulo, M. Valerio Meſſallino Coſſ. extremo anni, omnium gentium exſpectatio IESVS CHRISTVS, Dei filius, Deus ipſe, ex Maria virgine natus eſt. Ad quem cum annorum hactenus numeros, uti antemeridianas umbras progrediendo contraxerimus, illos ab eo etiam deinde porrò extendemus. Anno poſt eum natum octavo, Tiberius Maroboduum duodecim legionum bello petens, Pannoniæ & Dalmatiæ motibus retractus, pax æquis conditionibus firmata eſt. Vndecimo, cæſis ab Arminio ad internecionem Romanis legionibus, Vari ducis capite potitus Maroboduus, Auguſto gentilitii tumuli ſepultura honorandum miſit. Poſt hæc, conſtituto firmatoq; diuturni temporis mora regno, & urbe principe, fluxo in futurum omine, à ſe appellata, cum ad omnes creſcendi occaſiones intentus, Germanicum Druſi filium, qui patris exemplo, magnis Germanos affecerat incommodis, à Tiberio revocatum in orientem abiiſſe, unum in Germania Arminium Cheruſcum eminere animadverteret, ne veterem virtutis famam ſeneſcere pateretur, eum ſibi ſumſit incurſandum. Cæterum Regis nomen Maroboduum inviſum apud populares, Arminium libertatis favor gratum reddere, huic ſe ex illius regno Semnones & Longobardi adjungere, illi contra Inguiomerus, Arminii patruus, cum magna clientum manu auxilium ferre. Anno poſt Chriſtum natum decimo nono acie congreſſis, virtus utrimq; ducum in æquo æmulatione gloriæ accendebatur, neuter aut jactantia ſui, aut probris in hoſtem abſtinere. Rarò alias majore mole concurſum, neque ambiguo magis eventu, fuſis utrimque dextris cornibus. Exſpectari rurſus pugna, & pares diſceſſiſſe videri poterant, ni Maroboduus caſtra in colles ſubduxiſſet, id ſignum perculſi fuit. Inde transfugiis paullatim nudatus, retrò in Marcomanos conceſſit, miſitq; legatos ad Tiberium, auxilia ne quidquam oraturos: objectum, non jure Romana arma adverſus Cheruſcos invocare, qui Romanos in eos pugnantes nulla ope juviſſet. Fractus itaque, & occultis præterea inſidiis à Tiberio per Druſum filium petitus, qui illiciendis Germanis ad diſcordias, haud leve decus apud patrem quærebat, anno ſequenti à Catvalda regno pulſus eſt. CATVALDA nobilis apud Gotones juvenis, profugus olim vi Marobodui, tunc dubiis ejus rebus ultionem auſus, valida manu Bojohemum ingreſſus, corruptis ad ſocietatem Marcoma-

Margin notes: IESVS CHRISTVS NASCITVR. — ANN. POST CHR. NAT. VIII. — Vel. Tac. An. 2. — ANN. POST CHR. NAT. XI. — XIX. — ANN. POST CHR. NAT. XX. — CATVALDA.

comanorum primoribus,regiam caſtellumq́; juxta ſitum irrumpit. Maroboduo undique deſerto, non aliud ſubſidium quam Romanorum miſericordia fuit, transgreſſus Danubium, qua Noricum præfluit, ſcripſit Tiberio, non ut profugus aut ſupplex, ſed ex memoria prioris fortunæ, multis nationibus clariſſimũ quondam Regem ad ſe vocantibus, Romanam amicitiam prætuliſſe. Reſponſum à Tiberio, tutam honoratamq́; ei ſedem in Italia fore ſi maneret, ſin rebus ſuis aliud conduceret, abiturum, fide qua veniſſet. Tiberius apud Senatum diſſeruit, non Philippum Athenienſibus, non Pyrrhum aut Antiochum Populo Rom. perinde metuendos fuiſſe, magnitudinem viri, violentiam ſubjectarum ei gentium, & quam propinquus Italiæ hoſtis, ſuaq́; in deſtruendo eo conſilia efferens. Et Maroboduus in hunc quidem modum per blanditias & promiſſa extractus, nec unquam remiſſus, per duo de viginti annos Ravennæ honoratè habitus, conſenuit. Idem haud multò poſt Catualdam caſus excepit, idemque pulſo, Jubillii ductu Hermundurorum opibus, perfugium, Forum Julium Galliæ Narbonenſis colonia exilium fuit.

Suet. Tib. c. 37. Vell. lib. 2. Tac. An. 2. Vibillium, 12. Jubillium nominat.

IVBILLIVS.

ANN. POST CHR. NAT. XXXIV.

Anno trigeſimo quarto, JESU Chriſto cruci pro ſalute generis humani affixo, Stephano lapidibus obruto, cum Judæorum principes Chriſti doctrinam infenſiſſimis odiis proſequerentur, Chriſtianos omnes, præter unos tamen Apoſtolos, civitate Hieroſolymis exturbarent, variè ii per provincias ſparſi, propagandæ religioni navavere operam: pars in Galatiam delati, eccleſias conſtituerunt, ad quas principum Apoſtolorum extant epiſtolæ, nam eo pertinet, quod Petrus ad electos advenas ſcripſit diſperſionis Ponti, Galatiæ, aliarumq́; provinciarum; & Paulus Galatas, quos in epiſtola illis inſcripta alloquitur, Hieroſolymis, quo tempore Chriſtus paſſus ſit, egiſſe oſtendit. Sed & alia habent ſacræ litteræ teſtimonia, de Galaticis tunc temporis eccleſiis, quibus conficitur, eas tum à Clemente Pauli diſcipulo, tum ab ipſo Paulo eſſe aditas. Atque hæc prima, & inter primos, Evangelii lux Bojos, enimverò Aſiaticos, illuſtravit, Europæis alta per multos adhuc annos caligine demerſis.

Gal. 3. Ante quorum oculos Chriſtus proſcriptus eſt. Act 18. ad Cor. 1. 16. ad Tim. 1. 4.

ANN. POST CHR. N. LII. LXXI.

MARICVS.

Apud Marcomanos pulſo Catualda, Jubillium victorem regnaſſe, crediderim, quem año quinquageſimo ſecundo ſuperfuiſſe conſtat. Septuageſimo primo, cum mortuo Nerone variè fluctuaret reſpublica, MARICVS quidam ex plebe Bojorum, quos Julius poſt Helveticum bellum in Æduorum finibus collocavit, numinum ſimulatione arma Romana provocare auſus. Jamq́; aſſertor Galliarum, & Deus audiens, quod ſibi nomen indiderat, concitis octo millibus hominum, proximos pagos trahebat, cum Æduorum civitas electa juventute, adjectis à Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disjecit. Captus prœlio Maricus, ac

Tac. An. 12. Tac. hiſt. lib. 2.

mox feris objectus, quia non laniabatur, vulgo inviolabilis creditus, donec ſpectante Vitellio interfectus eſt. Domitianus, Titi XXCIII. fratris anno octogeſimo tertio ſucceſſor, Marcomanos, quod nulla ab eis inDacos impetraret auxilia, bello aggreſſus, victus inque fugam conjectus abiit, ut à Dione quidem proditum; nam Statii perridicula eſt adulatio, Domitiani clementiã prædicantis,

Dio in excerpt. Theod. Stat. ſylv. lib. 3.

Quæ modo Marcomanos, poſt horrida bella, vagosq́;
Sauromatas, Latio non eſt dignata triumpho.

Reges illis porrò ex ſua ipſorum gente aliquamdiu, inter quos clarum TVDRI nomen, neque quidquam præter nomen tamen. TVDRVS. Taciti primum ætate externos pati cœpere, quibus vis & potentia ex auctoritate Romana eſſet, corruptis jam tunc fractisque patriis inſtitutis, pecunia magis quam armis Romanorum; nam hoc etiam Tacitus, libello quem de Germanorum moribus, anno poſt Chriſtum natum centeſimo edidit, profeſſus eſt. ANN. POST CHR. NAT. C.

CXL. T. AVRELIVS FVLVVS BOIONIVS ANTONINVS PIVS.

Centeſimo quadrageſimo, mortuo Hadriano, T. Aurelius Fulvus BOIONIVS Antoninus, Senatus conſulto Pius appellatus, imperium adiit. Bojonii nomen unde tulerit, à nullo veterum proditum, ipſe quodammodo habitus & facies, à Bojis eſſe indicat, eo credibilius, quod Antonino paternum genus ex Transalpina Gallia, patre Aurelio Fulvo Conſule, avo T. Aurelio Fulvo bis conſule, cum Boici ſeminis reliquias in Gallia & manſiſſe olim, & hodie ſupereſſe, ſupra dixerimus; Fulvum autem aut Fulvium aliquem, poſt hos amplius centum viginti annos clarum, infra ſimus memoraturi, quem Vopiſcus planiſſimè Bojum nominat. Pio adoptionis jure M. Aurelius BOIONIVS Antoninus, orbis terrarum conſenſu Philoſophus cognominatus, ſucceſſit. Qui cum Bojonii appellationem patri fuerit gratificatus, fit ut duo optimi Imperatores, pulcherrimorum cognominum, quæ nullis devictarum gentium titulis invideant, Bojis quadantenus tranſcribantur. Romæ L. Bojonium Olympum, & L. Bojonium Gentilem in antiquis lapidibus legi ſcio, de quibus quod præterea afferam, nihil habeo.

Capitol. in vita, Eutrop lib. 8. Vict. epit.

CLXIII. M. AVRELIVS BOIONIVS ANTONINVS.

Vict. in hiſt. Cæſſ. M. Aur. & Conſtantino, atque ad eum Sylburg.

Grut. inſcript. pag. 763. n. 10. & pag 861. n. 13.

Oroſ. lib. 7. c. 15.

Imperatore Philoſopho, graviſſimum bellum, quantum nulla ætas meminerat exarſit, cui nomen Marcomani principes fecere, porrò Quadi præterea conjuraverant, Vandali, Sarmatæ, Suevi, haud dubium Boji, & quos Capitolinus his annumerat, Nariſci, Hermunduri, Latringes, Buri, Victovali, Soſibes, Sicobotes, Roxolani, Baſtarnæ, Alani, Peucini, Coſtoboci, omnis pæne denique Germania & Sarmatia, ut nummis, qui ad memoriam ejus expeditionis bene multi publicati, Germaniæ & Sarmatiæ victæ nomen universè fuerit impreſſum, ſed in vulgus, quin & penes ſcriptores, ſola Marcomanorum fama evaluit; quo unos ei

Bojos

Bojos conceſſiſſe, minus aut incredibile aut mirandum eſt. Co-
ANN. POST ſtobocos (Ammianus Marcellinus Coſtobocas nominat) eoſ- Amm. lib. 22.
CHR. NAT. dem Toliſto-Bojos eſſe, vereor levi conjectura à Sylburgio aſ-
CLXXI. ſeri. Anno centeſimo ſeptuageſimo primo, bellum ingenti ap- Sylb. in Pauſ. lib. 10
paratu cœptum, varia deinceps in utramque partem fortuna ge-
ſtum eſt, nam nos ſigillatim proſequi nihil neceſſe. Inter ipſa ini-
tia, incredibilis ejus apud Romanos exſpectatio, tum timor. Im-
perator undique ſacerdotes accire, Romanas peregrinasq; ſuper-
ſtitiones implere, eo tandem deſcendere, ut Alexandro cuidam, Lucian.
impudentiſſimo homini, de oraculo fidem haberet, quod gemi- Pſeudon.
nos leones Danubio certis ritibus immittenti, victoriam pollice-
batur; atque ii quidem immiſſi, in adverſam ripam enatarunt,
Marcomani ignotas feras, canum aut luporum vicem æſtiman-
ANN. POST tes, fuſtibus coercuere, Romanorum, contra quam oraculum
CHR. N. ſpoponderat, nihilo ſecius ingens cædes, cæſis viginti circiter Meminere
CLXXVI. millibus, ſequuta eſt. Quinquennio poſt, hoſtis ſuperati glo- plerique
ria penes Chriſtianos fuit. Chriſtianorum enim precibus divi- Chriſt. & gent. ſcript.
nitus impetrata tempeſtate, in Romanos ſecunda, hoſtibus exitia- Ex Chriſt. antiquiſ.
bili, Quadi, qui poſtremi reſtiterant, ſummo prœlio, magna ac- Tertull. apol. c. 5. ad
cepta clade, ſuperantur. Sed & in Germania illâ ætate, aliquam Scapul. c. 4.
Evangelii ſementem ſparſam fuiſſe, magni auctores, Irenæus & Imp. etiam epiſt extat.
Tertullianus, tradunt. Quod ego de Marcomanis, illuſtri in- Iren. lib. 1. c. 3.
primis populo, ad Romanos fines colente, quæ Chriſtianis pro- Tertul. adverſ. Jud.
pagandæ religioni prompta & idonea occaſio, vel præcipuè in- c. 7.
terpretor, à Marcomanis ad Bojos deduco. Juſtinus utroque Juſt. dial.
vetuſtior, nullum mortalium genus eſſe jam tum ſcripſit, ſive cũ Tryph.
Græcorum ſive barbarorum, quocumque nomine, Chriſtianæ
pietatis exors, ſed Germaniæ ille nomen non poſuit. Marcus ſuc-
ceſſu lętus, cum Marcomanos parta victoria cogitaret in provin-
ciam redigere, Avidii Caſſii motibus, qui ſe in oriente Imperato-
rem appellaverat, revocatus, pacem dedit, plurimis Marcoma-
CLXXIX. norum in Italiam tranſlatis. Victo Caſſio, anno centeſimo ſe- Capitol.
ptuageſimo nono, in Germaniam reverſus, cum Marcomanis, & Dio.
Hermunduris, & Sarmatis, & Quadis, per tres iterum annos
bellum geſſit; quod de provincia prius animo agitaverat, tunc
ANN. POST proximè perfecturus fuiſſe creditus, niſi ingentibus conatibus
CHR. NAT. mors interceſſiſſet. Filium Commodum ægrotans ad ſe vocat,
CLXXXI. bello inſiſteret, nec reliquias propè confecti contemneret mo-
net; eo enim Marcomani reciderant, ut neque jam juventus tot
conciſa prœliis, ferendis amplius armis ſufficere, neque comme-
atus ex agris perpetuis populationibus vaſtatis, poſſet ſuppetere.
Sed Cōmodus honeſta omnia poſt voluptates habuit, patre mor-
tuo, ut ſe quamprimum Romam referre, urbanisq; deliciis vacu-
us frui poſſet, pacem Marcomanis poſtulantibus conceſſit, tranſ-

 fugas

fugas & & captivos cum frumenti modo annuo, & armorum
militumque numerum pactus. Monſtro deinde hominis An-
Lamprid. tonino Elagabalo, bellum poſt años circiter quadraginta reten-
taturo, quod ejus perficiendi gloriam Antoninum aliquem, ex veteri reſponſo manere inaudiſſet, fama obſtitit, qua ferebatur CCXXII.
M. Aurelius Marcomanos Chaldæorum & magorum opera,
ſecreta carminum devotione obligaſſe, ne à Romana amicitia
unquam deſciſcerent: vulgo credo eo trahente victoriam Chri-
ſtianorum precibus impetratam, cum Chriſtianos plerique ma-
gorum nomine cenſerent.

Anno poſt Chriſtum natum ducenteſimo quinquageſimo CCLII.
ſecundo, cæſis Gallo & Voluſiano Imperatoribus, Valerianus cum
Zoſim. lib. 1. Gallieno filio imperium tenuit. Quo tempore Marcomani,
longiſſimis in ſolum Romanum factis excurſionibus, & Theſ-
ſalonica obſeſsa, ingenti terrore omnem Græciam concuſſè-
runt. Borani paullo poſt, neque eo minus Gothi, Carpi & V-
rugundi, quas gentes Zoſimus ait propter Iſtrum colere, perpe-
tuis populationibus Italiam & Illyricum ſimul vaſtavere. Borani
longius progreſſi, Aſiam trajecto Boſporo adiere, ibi, Pityuntis
caſtello, & maxima opulentiſſimaque urbe Trapezunte expu-
gnatis, præda latè circumacta, domum regreſſi ſunt. Quod aſſe-
verem non habeo, tamen Borani Bojorum ad Iſtrum manus eſſe
potuit; nam quos latina fini Bojeros ſupra diximus, illi ſe patriâ
Bojeren, aut Boiren plurium numero, appellant, & à Boranis
haud dubiè nullo conſonantium, ſolo vocalium litterarum ſo-
no diſſident. Quod ſi Zoſimus Scythas appellat, ſcimus Ger-
manicas origine Scythicasque ad Iſtrum gentes appellatione
paſſim confuſas, & omninò mirum, ut Boji non fuerint, tam po-
tentis populi nullum alibi ſupereſſe veſtigium, neque enim no-
men prætereа legere memini. ANN. POST CHR. NAT.

Vopiſ. Aurel. Anno poſt Chriſtum natum ducenteſimo ſexageſimo pri- CCLXI.
mo, FULVIUS BOIUS Rhætici limitis Ducem egit, quem Valeria- FULVIUS
Vict. in Cæſſ. & epit. Trebelli. nummi. nus Imperator inter amicos habuit. Proximo, Valeriano à Per- BOIUS.
ſis capto, Gallienus imperio ſolus potitus, SALONIAM PIPA- CCLXII.
RAM, Marcomanorum Regis, cui ATTALUS nomen fuit, filiam SALONIA PIPARA. ATTALUS.
uxorem accepit, & perditè adamatam, Auguſtam appellavit, ſo-
cero ſuperioris Pannoniæ partem pactione conceſſit.

Annus ducenteſimus ſeptuageſimus primus, Aurelianum ANN. POST CHR. NAT.
Vopiſc. Aurel. Imperatorem habuit: ſub quo Marcomani, Italiam omni denuo CCLXXI.
malorum genere exercuere. Prima prope Mediolanum contra-
cta clades, Aureliani ipſius errore, quem venientes fefellerant;
hànc ingens circum populatio, Romæ tanta trepidatio ſequuta
eſt, ut jam extrema quæque deſperatis animis timerentur, & adi-
tis Sibyllinis carminibus, procurata ex eorum præſcripto certis
locis

locis ſacrificia, ne hoſtes ulterius progrederentur; qui reſtitere
ſanè paulliſper, & minutis carptim prœliis ab Aureliano conciſi
ſunt, ſed ad Placentiam contractis rurſusutrimq; copiis, ſumma
iterum vi concurſum, Marcomani ſylvis denſiſſimis, quibus ſe
condiderant, ſub veſperam erumpentes, Romanos aggreſſi, immenſa
adeò ſtrage confecerunt, ut is dies maximo poſt homines
natos imperio, prope poſtremus illuxerit. Sed fortuna brevi vertit,
belli exitus ſecundum Romanos ſtetit. Vopiſcus Marcomanos
monſtris quibuſdam, divinisq; ſpeciebus per ſacrificia implicatos,
victos ſcripſit, quod fabulæ opinor propius. Subit interim,
in reputatione hujus narrationis, animum admiratio, Romanos
omnibus bellis ſtatas ſollennesq; Deorum cæremonias coluiſſe
ſedulò, nullo ſuperſtitionibus largius induſiſſe hoc uno, quippe
qui in Marcomanos nec damnatis toties magorum artibus, neque,
quam haud paullò pejus odere, Chriſtiana religione abſtinuerint,
faſſi profectò, etſi ſentio ut hoc turgidum & inflatum,
ſed rem æſtimemus, ſe ſibi de hoſtibus, humanis opibus victoriam
non ſpondere, adverſus quos majorem humana vim & potiora
auxilia aſciſcerent.

ANN. POST Sub Diocletiano, qui imperium anno poſt Chriſtum natum *Vict. in*
CHR. NAT. ducenteſimo octogeſimo quarto iniit, vigeſimo inde poſuit, *Cæſ.*
CCLXXXIV. Marcomanos quoq; cæſos reperio, loci temporisq; ratione non
CCCIV. deſignata. Domeſtici Bojorum annales, quorum ego fidei, niſi *Manuſcripti.*
ſi qua probabili præterea auctoritate ſublevantur, in tanta antiquitate,
quam vetuſtiſſimi eorum ſcriptores, nulla ex parte potuerunt
attingere, timidè aſſentiri ſoleo, cum præſenti editos
ADALGERUS. conſtet, ab hominibus omnis elegantioris doctrinæ rudibus &
imperitis, annales hi inquam, ADALGERUM Bojis præfuiſſe in
dicant, quo tempore Severus apud Romanos imperaverit, &
cum Severi nomine Imperatores plures fuerint, illum deſignare *Arenpek. lib. 2. c. 21.*
exiſtimantur, qui à Galerio Maximiano Cæſar appellatus, Italiæ-
CCCVII. que præfectus, anno poſt Chriſtum natum trecenteſimo ſeptimo,
Maxentii juſſu, occiſus eſt. Sed operæ ſit pretium narrationem
totam detexere, quæ fabulæ de Theodorico Gotho apud *Aim. lib. 1. c. 10.*
Aimoinum, aliquâ reſpondens, habet exemplum prudentiæ, ad *Idac. lib. 3. c. 9.*
omnem vitam utibile. Adalgerum qui ſub Romanis tunc viveret;
an pactione victis à Diocletiano Marcomanis inita, an ſtipendia
inter auxiliares merens, parum comperimus, malim tamen
ſtipendia inter præſidia meruiſſe credere, & habet Notitia,
Tribunum gentis per Rhætias deputatæ, Teriolis, gentium autē
gentiliumq́ue nomen per hæc jam tempora, nationibus exteris
promiſcuè tribuebatur; Adalgerum ergo memorant, magnorum
criminum reum Severo delatum, accitum, quod capiti timeret,
difficulter animum induxiſſe ut ſe ſiſteret, vix tandem, ad-

hibito veteris amici conſilio, paruiſſe. Cæſarem objecta neganti, gravioris ſupplicii feciſſe quidem gratiam, cæterum ſuccisis per contumeliam genuum tenus veſtibus, & coma circumtonſa hominem dimiſiſſe. Eo graviter commotum, nam omnis Germania capillitio inprimis gaudere, amici tamen monitu iram repreſſiſſe. Poſtridie populares, quos comites habebat, ad eandem omnes ſpeciem ornatos tonſosq; produxiſſe. Qua re, cum cultus novitas hominũ in ſe oculos verteret, & corpora, magna & procera eo etiam augeri viderentur, demiranti, cauſſamq; quærenti Severo, reſpondiſſe, ſic eſſe Bojos, nemini illorum uni fieri injuriam, quæ uni fiat, omnes communem ducere. Domum reverſum, hunc oris veſtiumq; habitum ſubditis lege præſcripſiſſe, quæ fuerit perpetua. Amicum, nam nomen non addunt, obſidis vicem apud Severum relictum, poſtea quoq; fuiſſe uſui; cum enim Adalgerus à Severo iterum evocatus, rurſus conſiliũ peteret, amicum nuntio per tectas ambages reſpondiſſe, credo quod rectã & palam parum tutum, fuiſſe olim hortum à gnavo patrefamilias cultum, oleribus diligenter conſitum, quem cervus forte intromiſſus, adeſis protritisq; paſſim herbis, vaſtaverit, hunc primò captum, accisis cauda & auriculis, laſciviæ pœnas dediſſe, neq; tanto tamen damno admonitum, commeaſſe denuo, donec ſtultitiam morte luerit. Jacentis cor vulpeculam, de proxima ſepe procurrentem, clam ſurripuiſſe, id cum uxor patremfamilias inter exta fruſtra quærentem animadverteret, Tu porrò, ſubintuliſſe, mi marite, cervum credis ſi cor habuiſſet, unquam huc fuiſſe regreſſurum, unde tam fœdè mulctatus, ægrè antea elapſus eſt? Intellexiſſe Adalgerum, quo pertineret apologus, neque in Cæſaris poſtea veniſſe conſpectum. Cæſarem indignatum bellum moviſſe, ſed armis abiiſſe repulſum. Præfectos nominant, Geraldum, Rudolphum & Virentum, quorum ductu Adalgerus Brennium etiam Suevum, Oſinuchum apud Bojohemos Regem, & Hunnos vicerit. Ea re claritudinem Boici nominis omnia pervaſiſſe, quæ Adalgero mortuo iterum retrò lapſa ſit, victis Bojis,
Amm. Mar. & Zoſim. à Conſtantino primùm, deinde Juliano Imperatoribus. Ego quicquid hujus, pro certo ponere verear; quamquam exteros auctores habeo, Conſtantium Conſtantini filium, & Julianum cum Quadis congreſſos eſſe, neq; ferme bellum Quadi ſine Marcomanis geſſerint, & Marcomanica ad Bojos pertinuerint, atque proclivis à Conſtantio ad Conſtantinum lapſus ſit. Conſtantinus autem mortem obiit annò poſt Chriſtum natum trecenteſimo trigeſimo ſeptimo, Conſtantius trecenteſimo ſexageſimo primo, ſexageſimo inde tertio Julianus. Id conſtat, ſub
ANN. POST CHR. NAT. CCCXXXVII. CCCLXI. CCCLXIII.
Ammian. lib. 29. Valentiniano & Valente, qui Julianum non toto interjecto anno ſequuti, Marcomanos & Quados unà, maximis injuriis irri- CCCLXIV.

irritatos;quod Romana præſidia ultra Danubium in Quadorum jam ſolo excitarentur,Gabinius Rex,ne quid novaretur modeſtè petens , tantum non inter hoſpitalis menſæ ſacra , à Marcellino Valeriæ Duce, per ſummæ perfidiæ ſcelus impune necatus eſſet, fluvio trajecto, omnia ferro & igni populantes, incredibili celeritate progreſſos,tentatâ Sirmio,occupatâ Opitergio , Aquileja obſeſſâ,ægrè aſperitate Juliarum Alpium, qua Maricus quidam Primicerius occurrerat,Italiæ aditu fuiſſe prohibitos.

CCCLXXV. Valentiniano anno trecenteſimo ſeptuageſimo quinto vita defuncto, exitiabile conſilium , quo Romanum imperium jam tunc nutans,præcipiti ruina concideret, ſub Valente & Gratiano erupit , receptâ cis Danubium innumerabili barbararum gentium multitudine,à Marcomanis, & Quadis longiſſimo terrarum tractu ad Pontum uſque , cujus numerum comprehendere illi ipſi qui transvexere,ſæpe conati,nunquam potuere,cum diligens navaretur opera,uti graviter Amianus queritur, ne quis everſurus rem Romanam, in adverſa ripa relinqueretur. Patriis ea pulſa ſedibus,agrum per legatos petebat; quietam & innoxiam pace vitam,bello fortem & utilem inter auxilia operam pollicita. Impoſuit ignaviæ ſperatum laborum ſumptuumq; compendium, & ſpecioſus viſus inertibus color , civium ſanguini parcere, ſtipendia lucri facere,bella hoſtium,&periculo,&in utrumque caſum damno, conficere,verum res,gliſcentibus barbarorum viribus,atque proinde audacia,in Romanorum perniciem, uti dicere inſtiti,perbrevi vertit,Romanos,quos defenſum venerant, novi ipſi accolæ reliquis exuere agris, urbibus & præſidiis & totis denique pellere provinciis. Ammian. lib.31.

ANN. POST CHR. NAT. CCCXCVI. Anno poſt Chriſtum natum trecenteſimo nonageſimo ſexto,quod Ambroſius Mediolani Epiſcopus inſigni ſanctimoniæ laude floreret, fama univerſum terrarum orbem pervagata , ad Marcomanos pertigit.Horum Regina tunc FRITIGIL, cum Chriſtianum hominem ex Italia profectum , de eo narrantem audiviſſet, inſolitæ virtutis admiratione capta, Deum cui vir tantus ſerviret , ſibi colendum ſtatuit,miſſiſque Mediolanenſi eccleſiæ muneribus, rectæ fidei formulam, ad quam ſe componeret , ab Epiſcopo petiit. Ambroſius copioſa epiſtola, quæ hodie non extat,reſcripſit,tum fidei quæ petebantur capita proſequutus , tum hortatus Reginam , marito pacem cum Romanis perſuaderet, quod illa diligenter curatum, effectum dedit. Sequenti anno, doctorem ſuum coram viſura , Mediolanum adiit, quo priuſquã illa perveniret,is rebus humanis exemptus eſt.Paulinus Ambroſio à manu,vitę ſcriptor, Fritigildis maritum , ſe ſe populum que Romanis tradidiſſe prodit:credo quod trajecto Danubio, acceptis aliorum exemplo agris , Romanam ripam coluerit , nam id inſtitutæ à Regina Mediolanenſi profectioni eſt conſentiens. Paulinus in vita Ambroſii. FRITIGIL. CCCXCVII.

Et

Et Illyricum, Illyrico autem attributæ Noricum & Pannonia, in quarum alterutra provincia Marcomanos collocatos oportuit, ad Ambroſii curam pertinuiſſe ſcimus, cum is Avennium Sirmii, epiſcopum initiaverit. Nam Illyricum Galliæ Ciſalpinę ſtante adhuc republica, lege Vatinia adjectum. Neque abſurdum ſuſpicari, Fritigildis populares ex Bojorum potiſſimum fuiſſe poſteritate, qui in majorum memoriam, Bojorum rurſus deſerta, à Vindelicia ad Pannoniam, Romanorum voluntate tenuerint. Niſi quod hæc ſimpliciter conjectura eſt, ego conjecturis, præterquam quod ſua ſponte veriſimilitudinis pondus habent, nolim à me auctoritatem accedere. Meruere poſt illa Marcomani pedibus & equo inter Romana auxilia, pedites in ſeniores junioresque tributi, Imperatoris Honorii deinde appellatione honeſtati, Honoriani Marcomani cognominati ſunt. Ad hæc quoque tempora Hieronymi epiſtola ad Heliodorum ſcripta pertinet, qua vir ſanctus, gentibus Romanum imperium, à viginti & eo amplius annis incurſantibus, Marcomanos annumerat: ſive epiſtola data, antequam Fritigil ad Chriſtiana ſacra tranſiit, ſive aliæ illæ fuere Marcomanorum manus; quod plerique olim Germaniæ populi, pluribus ſimul parerent regibus, nominibus forte aliquâ diſtincti, quæ Romani, indiligentes externæ hiſtoriæ, annotare neglexerint.

Suet. Jul. c. 22.

Notic. Imp. occid inter auxilia Palat. vexillat. Comitat. & alibi.

Hieron. epiſt. 3. *Viginti & eo amplius anni ſunt, quod inter Conſtantinopolim & Alpes Iulias quotidie Romanus ſanguis effunditur. Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Theſſaliam, Achaiam, Epiros, Dalmatiā, cunctasq́; Pannonias Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Vandali, Marcomani vaſtant, trahunt, rapiunt, &c.*

Annis jam ante hæc Hunni, gens cultu fœda & barbara, fera atque immanis, ſupra ſuam unde orta eſt Scythiam, imperante Valente, ex Aſiatico Mæotidis littore in Europam tranſgreſſi, Boiſcis, & cæteris quos ſupra memoravimus populis, turbinis confeſtim more correptis, latè quaqua verſus vagati, in regnum brevi coaluere magnum & præpotens, quod cum multas nationes fortitudinis laude inſignes preſſerit, tum reliquis, & Romano inprimis oppugnando imperio par eſſe videbatur. Cum anno poſt Chriſtum natum quadringenteſimo quadrageſimo quarto, Attilæ & Bledæ ſimul fratrum, quibus pater Mundzuccus fuit, imperio regerentur, Attila conſortis impatiens, fratrem dolo necat, & regno ſolus potitus, homo animo vaſto & violento, horrido corporis habitu, truculenta facie, voce terribili, in exitium humani generis natus, certè ei caſtigando ab infeſto numine manifeſtò immiſſus, quod nec ipſe diſſimulare, efferatæ crudelitatis per pleramque omnem Europam ferro, flammis, populorum maximarumq́; civitatum ſubverſionibus, tam lugubria veſtigia impreſſit, ut infauſti nominis recordatio, in vulgus etiam nunc cum execratione perduret. Numerabantur in ſubjectis nationibus præter Hunnos, Marcomani, Suevi, Quadi, Heruli, Turcilingi, Gothi, Gepidæ, & Alani, quosque Sidonius adjungit, Rugi, Geloni, Scoti, Burgundiones, Bellonoti, Neuri, Baſtarnæ

ANN. POST CHR. NAT. CDXLIV.

Ammian. lib. 31. Jornandes, S. pag. 61. Proſper in chron. alii.

Hiſt. miſcel. lib. 15. Jornand. Sid. paneg. Aviti.

ſtarnæ,Bructeri,Franci,magnarum ex ſe virium,& celebratæ potentiæ populi,ut fides ſit militari carmini,funebri decurſione ad mortui cadaver jactato, ſolum Attilam, inaudito ad eum diem exemplo,poſſeſſionem Germanicorum Scythicorumq; regno-

KREINHILDIS. rum conjunxiſſe. Vngarorum annales KREINHILDEM, Bojorum reguli filiam,in magna numeroſi conjugii licentia,uxorem fuiſſe memorant, ex eo matrimonio Aladaricum natum, egregiæ indolis juvenem, qui Chabam majorem natu fratrem, regno aggreſſus dejicere. Vngar. annal. quos ſequutus Nicol.Olahus in Attila c.17.

ANN. POST CHR. N. CDLIV. Mortuo enim Attila, anno poſt Chriſtum natum quadringenteſimo quinquageſimo quarto, ingentes bellorum motus ſequuti ſunt,cum inter tot filios, quorum incredibilis numerus propior populo, nemo de herciſcunda hereditate cogitaret,ſinguli ſolidam vellent cernere. Eminuere principes, hinc Chabas, Jornandes Ellacum credo nominat, inde Aladericus,Chabæ favêre Hunni, fratrum maximo,quem pater in eam ſpem deſtinaſſe credebatur, Aladarico, in maternæ originis memoriam,Germanici populi,Rex inprimis fama inclytus, annales Detrico nomen faciunt, ego Ardaricum Gepidam interpretor, quem Jornandes tum gloria, tum vivo Attila fide & auctoritate floruiſſe ſcripſit: pleriq; de Theodorico Gotho, Italiæ poſtmodum victore ſenſere, prænimis abſurdè, qui Attila jam defuncto demum natus ſit. Prœlium commiſſum in campis prope Sicambriam, tanto utrimq; irarum ardore, & per plures dies pertinacia,ut Danubium cæſorum ſanguine tinctum, rubuiſſe annales prodiderint.Neutra acies læta abiit,Aladaricus fortiter pugnans, armatus cecidit, qua re ſuppreſſo paulliſper partis impetu, cum victoria Chabam ſpectaret,Ardaricus valida rurſus facta impreſſione,ſuos erexit,Hunnos in manifeſtam fugam conjecit,perterritosq; egit, ut non prius conſiſterent, quam ſe victoris oculis ſubduxiſſent. Vngari Chabam effugiſſe credunt, Jornandes Ellacum,quem ipſum videri diximus,pugna periiſſe.Hoc habet, fractis eo prœlio Ardarici potiſſimum virtute, Hunnorum viribus,gentes triſti ſervitio ſubditæ,importuno jugo excuſſo, ſe in priſtinæ libertatis ſplendorem vendicavere.

Auctorem habeo, ſed vanitatis manifeſtum, de quo quæ mea privatim ſententia, alias erit explicatius exponendi occaſio, Bojorum populos Schitacios,Hirros,Schiros,Tranos,Salios, Salingos,Stiros, Stiriacos, Halios, Buros, regnum Adalogerioni, Hunni Veliphonis filio, tum detuliſſe,viro forti & prudenti,qui paterna origine Alemanum Herculem contingeret. Verum hujus omninò narrationis, in annalibus paullò vetuſtioribus,domeſticis etiam,nihil comparet. Et ut conniveamus ad Herculis Alemani fabulam, quæ eſt iſta porrò tam pravæ ambitionis ſpecies, aggerere tot hæc gentium nomina, partim huic nunc maxi-

maximè fini excogitata,certè nova incude formata, cætera à Bo-
jis aliena adeò, ut cum iis commune habeant prorſus nihil ? Ne
S. pag. 71. eamus per ſingula,de Buris dictum, & Tacitum præ nuperis ſcri-
ptoribus fidem impetrare æquum eſt : Schiros ſive Scyros, &
Plin. lib. 4. c. 13. Hyrros, Plinius cum Sarmatis & Venedis conjunxit,tum idone-
us valde teſtis Jornandes, Schiros mortuo Attila volentibus Ro-
manis , cum Satagariis Alanisq; cæteris,in minori Scythia & in-
feriori Mœſia, Candace duce conſediſſe retulit , quod illum ni-
mirum ſciſſe oportuit, qui avo Candacis ſcriba ortus ſit. Quid er-
go Boicæ hiſtoriæ inſerere attinebat? At Scheirenſis inter Bojos
familia floruit;rectè,ſi quis prius evincat hanc à Schyris eſſe,nam
de cætero, frigidum ſoni argumentum, quod nullo alio fulcitur
tibicine ; niſi eâdem facilitate nobis permittimus, Bojos, à Bœo-
tia deducere, quæ Græcis Βοιωτία ſcribitur,aut his etiam ineptiora
comminiſcimur. Adalogerionis nomen , inſcita affectatione
ex Adelgero natum,ſive cum eo confuſum eſt , cujus paullò an-
te ſub Severo meminimus , ſive cum Aladarico Attilæ filio , pa-
rum ſcio , Aladericum enim pleræque Germanorum gentes ſe-
quutæ ſunt. Pergit porrò,Bojos hoc Rege nunc Gothis ac Sue-
vis , nunc Hunnis & Rugiis conjunctos, trajecto identidem Da-
nubio , Romanas provincias , quacumque prædæ ſpes vocaret,
eſſe populatos. Orto inter Suevos & Oſtro-Gothos abactis
pecoribus certamine , Bojos Suevis affuiſſe,Valomarum Gotho-
rum Regem pugna interfectum, interfecti fratrem Theodoma-
rum,cum magnitudo frigoris hyeme Danubium glacie conſtrin-
xiſſet,flumine transmiſſo,Bojis Suevisq; , quos tunc unum Ale-
manorum nomen comprehenderit,cladem repoſuiſſe. Venedos
quoque per ea tempora per Germaniam interiorem cœpiſſe in-
valeſcere , finitimosq; populos , Suevos & Bojos præcipuè , infe-
ſtaſſe, qui cum Bojohemo pulſi cederent , Zechum & Crocum
Venedorum Reges,ſucceſſiſſe. Bojos ad Nariſcos abiiſſe , qua
iſti lævam Danubii ripam in Germania magna, Vindeliciam con-
tra prætexunt. Ibi controverſias cum Francis incidiſſe, quod Chil-
dericus & Clodoveus Reges , latè per omnem Galliam, & prope
Germaniam, rerum potientes, novos advenas æmulos non fer-
rent,à Clodoveo demum Bojos & Suevos,Alemanos uno verbo,
cæſis Adalogerione & Alarico Regibus , memorabili pugna ad
Tolbiacum victos eſſe. Bojos ex eo obnoxium cum Francis fœ-
dus iciſſe , Boji principem ex ſuo corpore legerent , Ducis nomi-
ne , Francorum Reges auctores fierent , Boica arma Francis au-
xilio eſſent , iisdem amicis atque inimicis uterentur , cætera ſuis
legibus viverent. Hujus hiſtoriæ ut quædam probabilem ve-
ri ſpeciem præferunt , ita vana ſunt pleraque, & illud perquam
inane , quod ſibi ratum & confeſſum ſumit, Bojos & Suevos ad

Alema-

Alemanorum nomen utroſque pertinere. Scimus Alemaniæ appellationem Germanis interdum univerſè tribui,& eo ſanè ſenſu Bojos,nihilo minus quam Francos, Saxones, & alios quoſcumq; Germaniæ populos complecti,ſed qui Bojos privatim & propriè Alemanos vocaverit, quomodo Suevi crebrò uſurpati ſunt,præterea nemo eſt, quin contra ab Alemanis tam multi,tam diſertè, tam certo limite diſtinxerunt, ut, niſi ſi quem de rebus ante oculos poſitis ambigere delectat, in diſquiſitionem ultra venire non debuerit. Jornandes in Getica hiſtoria, ex qua ſuperioris narrationis anteriorem partem,variè inquinatam, derivatam eſſe apparet, Alemanos & Suevos conjunxit, verum id ad Bojos nunquam quidquam pertinet, nihil item auxiliares Schiri, quorum eo loco mentio,ne Germanici quidem nominis populus, neque ſeſe ulla hinc aperit ſuſpicio, Bojos cum Gothis per ea tempora armis eſſe congreſſos: Bojorum hactenus meminit, ut prope Suevos in Germania magna, ad orientem ſolem, coluiſſe ſignificet. Quod ipſum eos qui temerè confundunt, erroris poterat admonere. Incidit autem Jornandis de Bojis mentio,in annum poſt Chriſtum natum quadringenteſimum ſeptuageſimum ſecundum, ratione ſic inita. Theodericum Italiæ Regem, anno à Chriſto nato quingenteſimo vigeſimo ſexto mortem obiiſſe comperio, quam cum ætatis ſeptuageſimo ſecundo obierit, quadringenteſimo quinquageſimo quarto natum eſſe conſequitur,atque decimus octavus ætatis,à Jornande eo loco memoratus, numerum à nobis indicatum attingat oportet. Nam hæc intentè & diligenter viſum rimari, quod poſt priſca Romanorum Imperatorum tempora, vetuſtiorem iſto uſque adhuc neminem repererim, qui Boici nominis liquidò & diſertè meminerit. Marcomanicum contra, poſthac extinctum funditus periit, neque renatum unquam eſt; quo probabilior & confirmatior ſuperior conjectura, Bojos ſub Marcomanorum & imperio & nomine delituiſſe, quibus afflictis iterum emerſerint. Porrò Jornandes delineaturus Suevos, quibus Alemani conjuncti, eos ab oriente Bojis, ab occidente ſole Francis, meridie Burgundionibus, ſeptentrione Thuringis claudi ſcriptum reliquit,eo tanto circuitu, hodieque trans Danubium Sueviam, cum proxima Franconia, longè lateque fuſum terrarum ſpatium,exprimens,quod in alio opere pluribus docuimus. Conſectarium itaque, Bojos ſive Hercyniæ ſylvæ campos à Marcomanis inſeſſos, jam olim cognomines, tum adhuc coluiſſe, ſive quod vero opinor propius, illis paullò ante ejectos, Danubium, qua inferiorem Rhætiæ partem & Noricum præterfluit,prætexiſſe,quæ hodieque item Tranſdanubiana Boica eſt. Atque hic exin maximè gradus fuit, ad Romanas provincias, trajecto flumine

Paul. Diac. lib. 3. c. 18. *Iſte ex Suavorum, hoc eſt, Alemanorum gente oriundus.* Alii paſſim Suevos & Alemanos confundunt. Bojos viciſſim à Suevis & Alemanis omnes diſtinguunt. Eginhart. in Caroli M. vita, *Ad Lechum amnem cum maximo venit exercitu. Is fluvius Baioarios ab Alemannis dividit.*

ANN. POST CHR. NAT. CDLXXII.

Rer. Auguſt. Vind. lib. 8.

mine occupandas. Illud dubitationem non habet, Marcomanos ſociosq; populos, pulſos eſſe interiore Hercynia, à Slavis Sarmatica gente, quæ ducis Zechi, ut ipſi ſibi perſuadent, nomine privatim dicta, nunc appellationem retinet: ſed temporis ratio in controverſia. Nobis probabilis viſa, Cromeri accurati ſcriptoris, multiplex ad Attilæ ævum derivata ratiocinatio; niſi credibilius, Attilâ demum mortuo, cùm unius regni interitu multa paſſim nova orirentur, Sarmaticis primùm in Germaniam irruptionibus viam patuiſſe: quod utro modo habuerit, cum alterutro accidiſſe oporteat, in tam obſcura vetuſtate, neque aſſeveraverim, neque in magno poſuerim diſcrimine. Nariſcos autem initio hunc inter Hercyniam & Danubium tractum obtinuiſſe, priusquam Zechi Marcomanis & Bojis, Boji viciſſim Nariſcis ſuccederent, conſtanter creditum, nos non abnuimus.

Crom. rerum Polon. lib. 1. c. ult.

Interea ſubit admirari, cum ab Attilæ morte, labefactata jam dudum Romani imperii majeſtas, omnibus nationibus fuerit ludibrio, quarum quæq; proximis provinciis totis viribus incubuerint, & verò Germanicæ ſibi Rhætiam & Noricum palam diripiendas deſtinarint, Alemani præſertim, Rugii, Heruli, Thuringi, hæc quippe extant apud Eugippium, qui tunc vixit, nomina, quî factum ut ſolis Bojis nihil iis locis rei fuerit, quibus illos unius fluminis latitudo arceret, ſaltem memoria nullis litterarum monumentis conſignata celebretur; nam Marcomanorum ſpecie, quorum nec ipſum illis bellis nomen reperias, & interiiſſe antea diximus, amplius tegi non potuere. An credibile, Bojohemo nuper ejectos, vagos palanteſq; de tuendis, quas fors dederat, ſedibus, magis quam de propagando imperio & gloria, deq; vicinis laceſſendis fuiſſe ſolicitos? An fœderis cum Romanis usque eo tenaces, ne injuriæ quidem paratos atque obnoxios, violare ſuſtinuerunt? Sed & utraque cauſſa conjungi potuit, quod nullus diuturnior inter confines populos fidei cuſtos, quam imbecillitatis utrimq; conſcientia. An caſu evenit, quo fere propendeo, ut cum nihilo cæteris pacatiores, manus non magis continuerint, memoria tamen in tanta ſcriptorum ſtrage exciderit: nam ſine Eugippio eſſet, de Rugiis, Herulis, Thuringis æquè neſciremus. Et verò barbaros is memorat, non expreſſo gentis nomine, qui Romanas urbes præſidio fœderati tenuerint, hos Bojos fuiſſe, nihil vetat credere, ſobolem fortaſſis illorum, qui Fritigildis juſſu fluvium tranſgreſſi ſunt. Ego incerta ſuſpicionum affirmare abſtineo.

Eugip. in vita S. Severini.

Eugipp. c. 2

Sed reſtant ex narratione, quam cenſendam ſuſcepimus, Francica Bojorum cum Childerico & Clodoveo bella, ſequutumque fœdus: quorum in omni antiquitate, nullum impreſſum veſtigium invenio, tametſi Francis plures quam pleriſq; populis ſcriptores,

ANN. POST CHR. NAT. CDIC.

ptores, & tanta profectò res ſcriptione digna erat. Anno poſt Chriſtum natum quadringenteſimo nonageſimo nono Alemanos à Clodoveo victos invenio, memorabili ſcilicet pugna, quæ prima apud Francos adaperiendo Chriſtianæ religioni aditui fuit occaſio, verum eam Bojos ulla ex parte attigiſſe, nemo veterum prodidit. Gregorius Turonum epiſcopus, annos non totos quinquaginta poſt hanc pugnam natus, Alemanos in fugam verſos, Regem eorum interemptum, hoc tantum narrat; eodem ſenſu Theodericus Gothus, Clodoveo victoriam gratulaturus, Regem cum gentis ſuæ ſuperbia cecidiſſe ſcribit. Vt impensè mirer, nunc demum in mentem cuiquam veniſſe, Bojos & Alemanos, Alaricum Adalogerionemque Reges miſcere, omnia congeminare. Non equidem pernegem, Francorum majeſtatem, quæ totâ quam latè patet Germania, longè erat maxima, jam tunc, aut etiam antea, certè non multò poſt, comiter à Bojis conſervatam fuiſſe, ſaltem illis qui in Germania magna trans Danubium colerent; nam leges Boicæ argumento ſunt, quas Theodericum Regem Clodovei filium tuliſſe, prooemium oſtendit, nec eas ab æquali quiſquam accipit. Rei interim originem, nec in tanta annalium penuria eruere atque conſtituere potui, neque ingenio fingere & excogitare pulchrum putavi, hoc nimirum etiam, inter ea, quorum vetuſtate memoria periit, incompertum repoſiturus.

Verum enimverò, præter cætera vulnera, quæ temporis diuturnitas, & ſcriptorum barbaries, Boicæ hiſtoriæ multa inflixit, fœdiſſimè in ipſum Bojorum nomen graſſata eſt. In Jornande Boibaros, aut Bajobaros, aut ex veteri libro Baibaros legas. Pervulgatum enim apud Germanos, ut prima & quarta, vaſtæ ambæ vocales, inter ſe migrent. Itaque Paulus Diaconus etiam promiſcuè, Bajoariam & Bojoariam uſurpat, ſed extrita B littera, quod in gentis quoq; legibus & vetuſtis diplomatis invenire eſt, Metellus poëta inter Bojos antiquiſſimus, Bajaricam patriam, & Bajaricum ſolum dixit. Venantius Fortunatus, Bojoariam, Bajovariam, Baivariam, nec enim manuſcripti codices ſatis ſibi conſtant, & apparet B. aut V. temerè interjectas à craſſiori pronunciatu, quomodo in Romanis aliquando lapidibus, POSTERISQ. EVORVM eſt, aut ÆVORVM, pro EORVM. Quin eo deventum, ut reperirentur, qui omnium ineptiſſimè, Vvaivvariam nominarent & Vvavvariam. Guntherus Ligurino, Baugariam, G. novo exemplo, pari cauſſa inſerta. Auctor vitæ S. Vdalrici, & Bajoarios, & Bauuarios, & Bauuuarios, triplici V, variè habet, unde porrò Bavaria paullatim nata. Multiplicis ſcriptionis varietatem, & ultimarum ſyllabarum productionem, ex vernacula appellatione, Bojeris aut Bojaris, tanquam rivos ex fonte duci,

Greg. lib. 3. c. 90.

Theod. in variis Caſſ. lib. 2. ep. 41

In mſ. & in edit. Pariſ. *Prologus legis Bojariorum*. In Heroldi edit. *Prologus legis Salicæ*. Verba ſic habent: *Theodericus Rex Francorum ---- juſſit conſcribere legem Francorum, Alemanorum & Bajoariorum.* Theodericum autem Clodovei F. ſignati, ex iis, quæ ſequuntur, poteſt intelligi. *Quidquid Theodericus Rex, propter vetuſtiſſimam paganorum conſuetudinem, emendare non potuit, poſt hæc Childebertus Rex inchoabit, ſed Clotarius Rex perfecit, Hæc omnia Dagobertus Rex glorioſiſſ. per viros inluſtres Claudio, Chadoindo, Magno & Agilulfo renovavit.*

Grut. inſcript. pag. 980. n. 1. & antiq Boiſſ. Manuſcr. quidam.

 mani-

manifeſtum: iis nimirum præeuntibus, quorum aures & linguæ erant barbaræ, Jornandem Paulumque, & ejus præterea claſſis ſcriptores intelligo. Nam aliam etymi notationem comminiſci, fruſtra ſit. Neque hinc obſcurum, cum Boji idem Bojeri Bojariique eſſent, quibus gradibus ad Bajoaros ſive Bojoarios & Bajoarios, ab his ad Bajovarios atque Bavaros tandem itum. Si qui enim ſcriptores paullò vetuſtiores ſunt, Bojoarios & Bajoarios præferunt, Bavariæ nomen poſterioribus plenè debemus. Audaci nimis deflexu, cum à priſco vocabulo, tum à vernacula pronuntiatione, in qua Bojorum veſtigia, ut ut confuſa comparebant, atque adeò comparent, quæ in Bavaris prope nulla ſunt. Vixit ante annos ab hinc amplius ſeptingentos, poſt Jornandem trecentos circiter, Otfridus monachus, qui Germaniæ ſermonem omnium primus litteris tractare aggreſſus, linguam appellavit ſcriptu perdifficilem, propter ſonum incommodum, & litterarum plerumque congeriem, multis in eam ſententiam collectis argumentis: tum vocalium creberrimum, præ eo quod nunc fit, uſum fuiſſe, perpetuum veluti teſtimonium ejus ſcriptio dicit: quæ meo ſenſu cauſſa longè planiſſima, mutatæ, pro ſcribentium libidine & inſcitia, orthographiæ. Qui Bavariæ nomen ex Bojis & Avaribus, Avares autem Hunni ſunt, compoſuere, aut alioqui Bavaros cum Avaribus confudêre, næ illi palam nugantur, Scythica hæc, illa Celtica gens, & raro duo aliqui populi æquè pertinacibus odiis ſeſe exercuerunt. Neque Paullus Æmilius, gravis alioqui & circumſpectus ſcriptor, tam ſupini erroris veniam meretur. Nos difficillimam & impeditiſſimam operis partem, tanquam in mari ſcopulos, prætervecti, liberiori porrò curſui aſueſcemus; ſic ut tamen vada, quæ complura enaviganda reſtant, cavenda meminerimus.

Otfrid. in prol. Evang. ad Luitbertum Archiep. Mogunt.

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

Liber tertius.

THEODO.

POſt eam rerum converſionem, quæ ſuperiori libro explicata eſt, primum ex Bojis Theodonem, trajecto Danubio, Romanam provinciam, principatus ſpecie tenuiſſe, Boicorum annalium conſenſus habet: conſtanter adeò, ut ſuum expeditioni annum aſſignent, nulla variationis levitate. Quod in re magna & antiqua, quæ olim per manus tradi potuit, externis teſtimoniis confirmari nunc non poteſt, evincendæ veritatis opinioni non nihil eſt. Neque enim ſuſpicari animum induxerim, tot quantumvis domeſticos auctores, eundem errorem de compacto erraſſe, quâ præſertim privatæ unius gentis memoriæ publica aliarum monumenta non adverſantur. Qui Theodo Latinè ſcribentibus, Dioto & Dieto populari ſermone eſt, nomine antiquè Celtico, quod excellentem virtutem exprimit, qualis heroum priſcis temporibus credita. Eo olim primum gentis conditorem uſum, Cæſar mihi auctor, qui Gallos ſe Dite prognatos dicere, ſcriptūm reliquit. Vnus idem Teuto opinor apud Tacitum, non Tuiſto, Deus terra editus, cui gens nomen debet. Idem Theutates, an Theutanes Lucano. Itaque is ipſe Tacitus, maximum à Germanis honorem Mercurio haberi credidit, quod Mercurius aliquando Theut appellatus ſit, uti Plato in Phædro & Philebo ſignificat. Sed verò Lipſius quem inter prima ſæculi ornamenta non nos uni numeramus, ex vetuſta pſalmorum verſione obſervavit, Thiede & Thiadon gentes nationesque olim universè dictas, quod ego in Otfrido quoque reperio. Dieti ſonus in compoſitis manet, Diethero, Dieterico, Dietbaldo, Dietmaro, quos Theodoros, Theodericos, Theodibaldos & Theodoma-

Conſenſus omnium qua editorum qua ineditorū: uno aut altero excepto, nec rei, nec fidei ullius.

Diotonem & Theodonem Arnolfus Comes promiſcuè uſurpat.

Diet, pro viro forti in l. Heldenbuoch.

Cæſ. lib 6. bel. Gall.

Tac. de mor. Germ.

Luc. lib. 1. *ſanguine diro Theutates.*

& *placatur* *immitis*

Lipſ. Poliorcet. l. 1.

Otfrid. l 3. c. 13. *fremidemo theote*, ſignificat gentes exteras.

Garibaldus nobis nunquã viſus, ſed ex mſſ. quibusdã, qui ipſius auctoritate nitũtur, facile fuit conjecturã capere, hominem eſſe mirè nugacem, ut qui illum audire poteſt, ei Anniana tota cohors, & Hunibaldi ineptiæ ſordere non debeant. Primus nimirum in Boica hiſt. fabularum ſementem fecit, quam pluribus poſtea culmis ſcriptorum vanitate fruticavit.

odomaros uſurpamus. Theodonem ſunt qui Adalogerionis filium fuiſſe cum dicant, tam non evincunt, quam aut de Adalogerione ipſo, aut de Herculis in Adalogerione ſtirpe nullam fidem faciunt. Alteri Garibaldo obſcuri nominis ſcriptore freti, longa retrò ſerie permultos alternis fere Theodones & Thaſſilones, cum priſco Ingramo conjungunt, cujus ſupra illata mentio. Nobis in neutram partem liquet, & in tantis tenebris ad ſcopum fruſtra collimemus. Illud pro comperto ponere non verear, quibuscumque parentibus & majoribus ortum, genere ac nobilitate ſuæ gentis fuiſſe primum, cum ejus rei certa documenta habeam. Nam hîc ſit operæ pretium admonere, præcipuæ claritatis familias priſcis olim temporibus plures apud Bojos extitiſſe, quarum nomina in Boicis legibus perſcripta, longitudine temporis corrupta, nunc obſcura, interpretationis incertæ ſunt, eas inter Agilolfingam Ducum ſeminarium, principe præ omnibus loco eminuiſſe. De qua Dagobertus Francorum Rex, cum Boicum jus multis poſt annis corrigeret & digereret, in iſthæc verba edixit,

Agilolfingi verò, uſque ad Ducem, in quadruplum componuntur, quia ſummi principes ſunt inter vos. Dux verò, qui præeſt in populo, ille ſemper de genere Agilolfingorum fuit, & debet eſſe, quia ſic Reges anteceſſores noſtri conceſſerunt eis, qui de genere illorum fidelis erat & prudens, ipſum conſtituebant Ducem, ad regendum populum illum.

Cum ergo ex Theodonis poſteritate multi Francis volentibus Bojis præfuerint, eum ex legis ſententia ad Agilolfingos pertinuiſſe, neceſſe eſt.

Anno poſt Chriſtum natum quingenteſimo octavo, Bojos ſuperato Danubio Romanam provinciam Theodonis ductu ingreſſos eſſe, auctores quos ſequor conſentiunt, cætera diverſi abeunt. Qui ſcribendo nos proximè anteceſſit, & omnium nunc maximè manibus teritur, rem Francorum auſpiciis, Clodovei Regis conſilio & hortatu, armis geſtam ſcripſit, relatâ videlicet Theodoni gratia, ob adducta adverſus Alaricum Gothico bello auxilia. Juviſſe Bojos, præter Francos Irino aliquo duce, Abares & Avares, atq; Angilos Giſone, Charinos Giſalone, ductoribus, variis locis minuta ſæpe prœlia, Bojis fere ſecunda commiſſa, pleraſque urbes citra ultraque Danubium captas; promorant enim Romani limitem jam antiquitus trans flumen, & quosdam imperio velut ſinus adjecerant; captas igitur Piſonium, Auguſtam, Aciliam, Mocæniam, Caſtra vetera, tum æſtiva, Batavis, & Quintanis antea deletis, Aureatum & Cæſaream disjectas, Lycoſtomam, Calatinum, Attiliam, habitatoribus metu perculſis, ultrò deſertas, Eponam, Cœnum, & omnium maximam Artobrigam expugnatas eſſe, poſtremam Auguſtam Tiberii, quamquam

ANN. POST CHR. NAT. DVIII.

quam magnis viribus defenſam, quod eam Romani bello arcem legerint, Bojis ceſſiſſe. Victoriam crudeliter exercitam, victores ſacra prophana juxta habuiſſe, cædibus & incẽdiis omnia miſcuiſſe, nullo aut ſexus aut ætatis aut dignitatis denique diſcrimine. Theodonem rebus compoſitis, cum alias civitates inſtauraſſe, tum Auguſtam Tiberii inprimis, quam novo uxoris Reginobirgæ nomine appellaverit. Severinum, Remedium, Servatum Romanos præſides, ſe ſe in Noricum inque Vindeliciam alpibus ſubjectam recepiſſe, ibi oppida, ut quodque opportunum, Pontes Oeni præcipuè, præſidio munitionibusq; firmaſſe. Theodonem dum illos omni prorſus provincia pellere conſtitutum habet, in ea molitione, quarto anno à trajecto Danubio mortem obiiſſe. Duos ei fuiſſe filios, Theodonem cognominem, qui Magnus ex virtute dictus, & Vtilonem. Vtilonem fratri domeſtico principatu ultrò ceſſiſſe, re & gloria armis peregrè quæſita. Nam cum Theodeberto Theoderici Francorum Regis filio (magnum tunc Francorum imperium, præclara fama erat) adverſus Danos opitulatum iſſet, commiſſa ad littus Belgicum ſecunda pugna, & occiſo hoſtium Rege Cochilario, victorem Marchionis Antuerpienſis titulo honeſtatum, Theoderici ſororem uxorem accepiſſe. Ex eo matrimonio Hugobertum natum, qui Aſopertum crearit, Aſoperto & Pluthylda Clotarii Regis filia Arnulphum, patrem Arnulphi Epiſcopi, qui in ſanctorum numerum relatus eſt, Arnulpho Epiſcopo, priusquam ſacris initiaretur Angiſum, Angiſo Pipinum, Pipino Carolum Martellum, Martello item Pipinum primum ex hac gente apud Francos Regem, Pipino denique Regi Carolum Magnum Imperatorem fuiſſe filium. Quæ ambitioſius vereor quam verius, aſſerendis Boico ſanguini Carolinæ ſtirpis originibus excogitata, fidem abſque antiquis certisq; ſuffragatoribus nec mereantur nec inveniant. Puerile enim eſt, quod Palatini Comites in Caroli majoribus numerantur, id de Bojis interpretari. Theodonem Magnum inter populares pro patre regnaſſe, legatos Anaſtaſii Imperatoris ad eum veniſſe, tentaturos adoleſcentis animum, ut quem armis minus poſſent, callida oratione circumventum Romanis ſubjungerent, ſed irrito conatu domum reverſos eſſe. Theodonem reliqua provinciæ perrexiſſe debellare, Pontes Oeni cepiſſe, plerasq; urbes evertiſſe; Romanos multis prœliis conciſos, deſperatione rerum ſuarum actos, in Italiam rediiſſe, occubuiſſe tum viros virtute præſtantes, Divum Anianum ſacerdotem, & Divum Marinum Epiſcopum, dum hic ſacris ante aram operatur, mortui cadaver abs quercu pependiſſe, Severinũ Præſidem à Volcovino Theodonis ſignifero cæſum, Servatum captum ab ipſo Theodone, in crucem actum, Remedium pulſum effugiſſe, Divum quoque Vigilium

Marchionis nomen tam antiquum eſſe, mihi non conſtat, ſenſu P. Æmil. Marchionatum Antuerpienſem ſub Othone demum II. inſtitutum ſcripſit l. 3. Scio recentiores quosdam ab hac ſententia non abhorruiſſe, fidẽ ejus, quem hic noto, parum fidam ſequutos. Gorop. orig. l. 1. & 7. Molan. de milit. ſacra Ducũ Brab. c. 2. Laz. de migrat. gentiũ, Guicciard. de reb. Belg. Apud antiq. hoc unum reperio, Cochilaicum à Theodeberto cæſum, nulla Vtilonis memoria. Greg. l. 3. c. 3. Aim l. 2. c. 2. Ado, Sigeb.

lium Tridentinorum Epiſcopum, & Theodorum Laureacenſem Archiepiſcopum, everſa urbe interfectos. Theodonem Vindelicia & Norico latè victorem Eſelprunnam ad Atheſim regni terminum Italiam verſus conſtituiſſe, regionem bello captam ſociis populis contribuiſſe, præfectis, qui limites quaqua verſus Marchionum nomine tutarentur, Adalgerione nimirũ cognato homine ad Atheſim, ad Lycum Heroldo, Hirando ad Anaſſum, ultra Danubium in Nariſcis Rudolpho quodam cum filio, ipſum ſedem Reginoburgum habuiſſe, fato functum, poſtquam ſex & viginti poteſtatis annos expleverit, imperio æquis portionibus inter tres ſuperſtites filios diviſo, Theodonem tertium, Vtonem & Theodovaldum.

Ego multiplicis hiſtoriæ partes, etſi reprehenſionibus non uno nomine vehementer opportunas, ſigillatim nec affirmare nec abrogare neceſſe habeo, niſi quid res ipſa ſubinde, & orationis noſtræ deinceps curſus obiter pervertet, quod interdum futurum eſt. Vnum in præſens moneo, & ſemel dictum, ſæpe poſtea memoria repeti, ſemper valere velim, ſcriptam eſſe ab homine in veſtiganda & excutienda omni vetuſta annalium memoria, diligentiæ nonnullius, conjiciendis affirmandiſque quæ ſibi quibuscumque veſtigiis indagaſſe viſus, audaciæ multæ & præcipitis; fieri itaque potuiſſe, quod factum eſſe ſit magnopere veriſimile, ut aliqua eruerit certis antiquitus litteris conſignata, quæ poſtmodum ſive perierunt, ſive noſtram quidem cognitionem ſtudioſè conquiſita effugerunt, fidem neutiquam dubiam meritura, ſi de primis auctoribus aliquando conſtet, quod nunc ſecus eſt; hæc cum ex parvis, vel certè ex mediocribus, maxima effecerit, tum plura deinde adjeciſſe alia, aut ex leviſſimorum hominum commentariis temere hauſta, in quibus Garibaldus ille neſcio quis, familiam ducat, aut conjectando recens inventa, aut ancipiti origine ab omni vetuſtate, nunc demum libero arbitratu ad res Boicas detorta. Iſta enim capita, vera falſis, certa incertis mixta, accuratius proſpicienti apparent, cæterum promiſcuè & confusè, ut præter ea, quorum eſt manifeſta vanitas, quid antiquum quid novitium, quidq; genuinum aut omninò comentitium ſit, nemo ſatis queat diſtinguere; niſi illis ipſis monumentis inſtructus, quæ cum is præ manib⁹ habuerit, quod jam non comparent, periiſſe, ſuſpicor. Sed judicium in medio: nos, ut ut res habeat, pro pudore & religione, quam operis aggreſſu recepiſſe meminimus, non egerimus, ſi tantarum rerum teſtem unum, nuperum, fabuloſitatis non ſemel compertum, cætera incertum, temere ſequamur.

Arenpek. lib. 2. c. 1. Antiquior Arenpekius, Theodonem anno itidem quingenteſimo octavo narrat, nam hactenus unus omnium conſenſus

eſt,

eſt, nullis Francorum auxiliis ſubnixum, milliaria tantum popularium cohorte comitatum, veniſſe in provinciam, & Romanis vectigal exigentibus ſuperbo reſponſo ludibrio habitis, Imperatorem adiiſſe; Theodericum Gothum Regem magis credo, rerum in Italia & trans Alpes tunc potientem; Anaſtaſii enim Imperatoris nomen, ut temporum ratio congruat, rebus Italicis & tranſalpinis iſtis, imperitè inſeritur: à quo raſo primum capite, ſuccisiſque veſtibus dimiſſus, quod aliorum annalium fidem ſequuti, ad Adalgerium priori libro retulimus, deinde in amicitiam receptus, egregiaque inter auxilia navata opera liberaliter donatus, tum aliquot annorum tributo levatus ſit, quibus decurſis, cum tributum per legatos iterum urgeretur, iique enixè inſtarent, ut ſe Principi præſens ſiſteret, illum fabellam de cervo, paullò aliter quam à nobis ſupra memorata eſt, ſubjeciſſe. Bellum irritatis hinc inde animis ſequutum, Theodonem copias Oetingæ cõtraxiſſe, quæ Huodinga dicta antiquitus, & flexo vocabulo, feroci alluſione, ad vernaculi ſermonis ſenſum, identidem jactaſſe, hîc me qui quærit inveniet; porrò cõſcium quàm paucos contra quam multos duceret, ne re cognita ſuorum animi labaſcerent, prœlium conſultò nullis præ ſe miſſis exploratoribus commiſiſſe, perpaucos Bojorum deſideratos, ingentem hoſtium ſtragem fuiſſe. Anno poſt Chriſtum natum quingenteſimo vigeſimo, Beurnæ in Alpibus iterum decertaſſe, ubi Juſtinum Imperatorem cruenta victoria coram vicerit: quod de Juſtino equidem perſpicuè vanum eſt. Exin majeſtatem Boici nominis mirificè auctam, Langobardorum Francorumque populis æquo fœdere ſociatis, ad regium faſtigium excreviſſe. Theodonem annos fere triginta à Danubii trajectu imperaſſe, ſupremum diem obiiſſe quingenteſimo trigeſimo octavo poſt Chriſtum natum, Vtone relicto filio, quem & Vdonem, & Odonem, & Vtilonem dicunt, aliiſque præterea litterarum modis variant, ut vix ullius nominis ſcriptio inconſtantius fuerit habita. Atque quod tres ordine Theodones prior numerat, Arenpekius in unum contrahit, & cætera in omnes partes profectò moderatior, niſi quod ne ſic quidem ſatis, patriæ quædam charitati, uti fit, ſupra veri fidem indulſit. Ingentibus nimirum quos variè uterque narrat motibus, nemo paullò cordatior modo, in conſentiente publicorum ejus ævi ſcriptorum ſilentio, fidem adjunxerit. Quid enim? Theodericus omnis memoriæ Regum dignitatis retinentiſſimus, florentibus maximè Gothorum rebus, ad quos Rhætias & Noricum pertinuiſſe, Caſſiodorus in epiſtolis tam certus tamque locuples index eſt, ut veteris hiſtoriç inſcitiam pæne palam profiteantur, qui per ea tempora Romanum his oris imperium, niſi qua ſibi id Gothi aſcivere, aut pugnantes pro imperio

[Margin notes: S. pag. 67. — ANN. POST CHR. NAT. DXX. — DXXXVIII. — Caſſiod. de Rhæt. lib. 1 ep. 1. & l. 7. ep. 4. de Nor. lib. 1. ep. 50.]

perio Romanos ſomniant, Theodericus inquam, Bojorum contemptum & injurias inultus tulerit? aliquoties pulſatus animum demiſerit? pulcherrimas provincias hoſtili manu occupari ſiverit, occupatas pro deſertis habuerit? Vanus fuerit oportet Ennodius, cujus extant ad Theodericum verba, Minui æſtimas, quod non creſcit imperium: Varius magnopere & inæquabilis Theodericus ipſe, qui alienam Pannoniam ſive Gepidis ſive Bulgaribus, ſola animi ductus magnitudine extorſerit, ſui contra juris negligens, poſſeſſionem jam partam Bojis in Italiæ finibus ceſſerit, tantò ignavius, quo hoc majus dedecus eſt, quam omnino non paraviſſe: Viſigothos ruentes, ſubmiſſis in Galliam & Hiſpaniam uſque auxiliis, ſuſtinuerit, Francorum inimicitias nihil veritus eo nomine ſubire, tantum ſub oculis acceptum detrimentum muſſitaverit? Inanis fortitudinis opinio, qua hinc Imperatores Conſtantinopoli, inde Vandalos in Africa Reges continuit, Germanicarum gentium munera & legationes ab uſque extremo Oceano excivit, noſtris adhuc hominibus Veronenſis cognomine inter Alexandros & Cæſares canitur. Verum præſtat, de abſurda & incredibili narratione, teſtibus non credere, qui alio præterea egent teſtimonio, hoc eſt, qui rem præſentes, multis poſtea ſeculis nati, comperire non potuerunt, quæ in cenſenda hiſtoricorum fide, prudentiſſimorum hominum perpetua habetur cautio; quin ea iſtis tanquam ducibus veſtigare, quæ rerum temporumque naturæ & conditionibus apta ſint, atque conſentanea. Interim frontem eorum miraturi, qui cum Bojos Alemanorum olim nomine cenſos aſſeverare auſi ſint, quam opinionem ſub ſuperioris libri fere finem propoſitam, falſitatis convicimus, iidem Bojos victores fuiſſe pergunt pertendere, cum Caſſiodorus & Ennodius Alemanos à Theoderico ſuperatos eſſe, palam adeò & explanatè prædicarint, ut iſtos alterutrius ſaltem erroris debuerit puduiſſe. Sed nos jam nunc ſuperioris narrationis luxuriam caſtigemus, & ad probabilem veritatis ſpeciem, quâ fieri poterit, temperemus.

Ennod. paneg. Theoder.

Procop. lib. 1. Gothic. Caſſiod. Faſtis, Cethæo Coſſ. Hiſtoriæ paſſim.

De Imperatoribus nullum certius teſtimoniũ, quam quod de recuperanda Italia Theoderico vivente nunquam cogitarunt.

De Vandalis Caſſiod. in faſtis Olybrio Coſ.

De legationibus Oceanicis Caſſiod. Variar. l. 5. ep. 2.

S. pag. 71.

Caſſiod. Var. l. 12. ep. ult. Ennod. Paneg.

Theodonem, quod primum erat, cur in provinciam veniſſe narrantibus aſſentiendum exiſtimem, cauſſa initio explicata eſt. Reliqua quæ ſequuntur pleraq;, commodè accepta modo, nihil etiam admodum credere prohibet; aut milliariam cohortem duxiſſe, aut vectigalem agrum coluiſſe, aut Theoderico denique inter auxilia meruiſſe, ut pacem cultu juverit, arma delectu, quod vetus ſcriptor de Francis, in Gallia à Conſtantino collocatis, ſimili re uſurpavit. Heruli & Gepidæ militavere Theoderico, quid ſit cur non eodem exemplo Boji? cum Paulus aſſerat, omnes Italiam accolentes populos, aut affinitate, aut fœderis pactione ei fuiſſe conjunctos, haud dubium ęquo majores, obnoxio

Paneg. Conſtantino dictus. Caſſiod. Var. l. 4. c. 45. l. 5. c. 1. Paul. continuat. Eutr. l. 16.

reliquos;

reliquos; argumento, quam certæ & teſtatæ vanitatis ea plena ſint, quæ de Bojorum adverſus Italos expeditionibus & victoriis, ſplendidè, cæterum temerè prænimis, jactantur. Theodo interim & evocari potuit, quo modo cognominem Theudam Præfectum, res novas in Hiſpania molientem, ſub Theoderici fere mortem in Italiam evocatum fuiſſe Procopius ſcribit, & certorum annorum tributa illi remitti, in quo præſertim munificentiæ genere ſe Theoderici liberalitas ſæpe magnificè exeruit, & ea poſt aliquot annos iterum repeti, & exactores durius agentes repelli, hæc diſcordiæ, deinde jurgiorum & armorum atq; tumultus eſſe occaſio, inter quæ cohors Quæſtoria imbelle hominum genus, male mulctari, aliqui illius ordinis occidi, alii provincia pelli: fieri ſolent iſta talia, & egregiè credibilia ſunt, de gente militari & feroci, cui in aliena provincia non æquiſſimis conditionibus agenti, ſuperfuerint tamen animi priſco decori tuendo, ne quid patria libertate non dignum in ſe committeret. Sic Breones per ea tempora, cum in Rhæticis quoque præſidiis eſſent, placet enim teſtandæ rei, ſaltem explicandæ & perſuadendæ, propinquo exemplo uti, Maniario neſcio cui, reculas ſuas vi abſtuliſſe, quos Caſſiodorus gravis ſententiæ cenſura proſequitur, Militaribus officiis aſſueti, civilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc juſtitiæ parere deſpiciunt, quoniam ad bella Martia ſemper intendunt, dum neſcio quo pacto, aſſiduè dimicantibus difficile eſt morum cuſtodire menſuram. At hos nihilo tamen minus Theoderico ſubjunctos paruiſſe, ex eodem Caſſiodoro intelligas, ut in tota comprehenſione verbum prope nullum ſit, quod rerum quadam ſimilitudine, ad Bojos non traducas, quin Breon propemodum Bojus credi poterat, mutato vernaculo vocabulo litterarum tranſpoſitione, in iſtam faciem, niſi Fortunatus Epiſcopus, utriuſque populi nomen diſtinctè in carmine & ſeparatim poſuiſſet. Nec abſurdum porrò, ut quod de ſcriptorum ejus ævi ſilentio, maximis prœliis & inſignitis victoriis paullò ante objecimus, amoliamur, turbas & rixas iſtiusmodi verius, non bella, nec fortaſſe gravius à Theoderico vindicatas, nec omninò magnæ rei in commune, nullis publicis annalium monumentis conſignatas, privata gentis memoria ad poſteros permanaſſe, qui quo omnia majorum auguſtiora redderent, temporum locorumque deſcriptiones, & Imperatorum nomina interjecerint, varioſque ex ingenio caſus ambitioſè affinxerint, pietatis ſpeciem interpretati, Boici nominis claritudinem hac commendatione in vulgus augere, quantumvis ſive falſa eſſe ſcire poterant quæ prodebant, ſive vera eſſe ſcire non poterant. Perniciabili inter primos errore, qui non jam ſingulos homines, ſed populos pleroſque totos faſcinat, bonam famam ex malo mentiendi

faci-

Caſſiod. Var. l. 1. ep. 16. l. 2. ep. 29. 30. 18. l. 3. ep. 12. 40. l. 4. ep. 26. 36. 50.

Caſſiod. l. 1. ep. 11.

Fortun. l. 4. de vita S. Martini, *Si vacat ire viam neque te Bojoarius obſtat, Qua vicina ſedent Breonum loca.* Editio Calar. perperam habet, *Breorum.*

facinore aucupantes, cum omnia contra ſint, & is rerum priſcarum ſplendori peſſimè conſulat, qui præclaram veritatis lucem fœda fabularum fuligine auſus corrumpere, inanium fidem impetrat quidem ab imperitis, ſed prudentioribus quantumvis vera, vix atque difficulter perſuadet, auctoritate ſemel proſtituta, ille viciſſim rectè, cui tenuis veri ſtrictura, ante craſſas nugarum nubes eſt. Theodoni VTILONEM & THEODONEM filios fuiſſe perſuadeor: ſed ut alter in Italiam Gothis militatum abiverit, VACARVS idem dictus, uti paullò poſt ſumus explicaturi: major Boicam ſolus tenuerit, quæ Arenpekio fratris prætereundi occaſio. De Belgica expeditione, nihil allucet, nec quam de Theodone tertio ejusq; fratribus ſaltem conjecturam proferam habeo.

VTILO, THEODO, VACARVS.

Theodoricus Rex an. 526. obiit.

Rex Theodericus interim, annos plus decem ante majoris Theodonis obitum, vitæ finem fecerat. Ex quo ſtatim tempore, adeo unius hominis virtus ad continendum tantum Gothorum imperium omnia contulit, regia nutare, res omnes retrò labi; regno primum ad Athalaricum puerum & Amalaſuentam matrem, quamquam ingentis ſpiritus feminam, inde ad Theodahatum delato, qui dubium ingratior an ignavior, in eo gerendo ita verſatus eſt, ut Juſtinianum Imperatorem utraque cauſſa ad inferenda arma commoverit. Sub quorum initio Theodahatus morte ſublatus, Vitigem, Theodibaldum, Araricum, Totilam, Tejam Reges deinceps ſucceſſores habuit. Hos Beliſarius & Narſes continenter exercuere multorum annorum bello, diu ancipiti, Gothis tandem exitiabili. Ea proximis quibusq; gentibus exuendi ſe ſe eorum jugo, dominatusque rejiciendi, viſa occaſio, nonnulla, ut Agathias ait, ipſorum Gothorum voluntate.

Agath. lib. 1.

Cum enim magnitudinem periculi animo æſtimarent, & ſibi non jam pro gloria & potentia in exteros, ſed pro ea quam patriam habebant Italia, pro libertate, pro vita certamen eſſe cernerent, contractis adverſus inſtantem hoſtem undique in unum viribus, facile de cætero paſſi ſunt, populos pleroſque ſubditos, contineri rebus afflictis minus opportunos, aut in aliorum poteſtatem concedere, Francorum præſertim, quibus delinitis illis opus erat, aut ſua ſibi ſponte, qua cuique commodum conſulere. Itaque Procopius, Carnos & Noricos Gothis ad uſque motum bellum paruiſſe, profitetur, moto nimirum deſciviſſe ſignificans. Vbi mihi Norici vocabulo complexus videtur, præter priſcum Noricum, Vindeliciæ ſive Rhætiæ partem Lyco fluvio tenus, hoc eſt, omnem cis Danubium Boicam: Recentiores equidem à Procopio ſcriptores, rationem quam dico apertè ſequuntur, quo probabilius originẽ ab illius ævo ducimus, ipſumque in eam ſententiam interpretamur. Cauſſam rei nullam admodum

Procop. lib. 1. Κάρνιοι Νωρικοί. Interpres depravatè habet. Carii Muricique.

modum certam ſcio; ſive Nortgojæ trans Danubium appellatio pro Norico habita, citeriori tota provincia recepta eſt, ſive Boji Norico ante Rhætiam occupato, dum in hanc ex illo migrant, nomen qua imperium protulerunt, ſive demum unius interdum ſcriptoris inſcitia atque temeritas, incurioſa ſequentium credulitate evaleſcit, & obiter etiam mendoſè vitioſeque dicta, conſenſu in uſum tranſeunt. Hactenus liquet, cum Boji partem veteris Norici, recens verò totum, ad ipſum Lycum tenerent, pleroſque auctores Bojorum Noricorumque appellationes habuiſſe promiſcuas. Reliqua Rhætiæ & Vindeliciæ à Lyco in occaſum, Alemani occupavere, ſive Suevi, Germanici itidem ſanguinis, potens & latè fuſa natio; quæ cum in Germania magna prope Bojos ad orientem coluerit, trajecto Danubio, eodem tenore in Romanis provinciis conſedit, & Lyci exinde fluminis alveus, à tot jam annis, ratus & perpetuus utriuſq; populi ſermonisque limes manet. Nec Alemanorum una fuit conditio, pars immunis & ſui juris, pars à Clodovei victoria Francis paruit, reliquos Theodericus Gothorum imperio ſubjunxit, quos tum rerum inclinatione adducti, Francis accedere paſſi ſunt. Et Bojorum populus jus à Francicis Gothicisque Regibus bifariam, fluminis diſcrimine petiit; cujus diſtinctionis animadverſio, ad explicandam reliquam hiſtoriam, magnas utilitates habet. In Francorum fide manſiſſe apparet, qui in Germania magna trans Danubium reſtitere, his leges quæ extant, à Theoderico Clodovei filio datas interpretor: qui verò ſuperato Danubio Gothicas provincias, Noricum atque Rhætiam, novâ coloniâ inſedere, hos in Gothorum auctoritate eo florente imperio fuiſſe neceſſe, & iis quæ Procopius narrat, quæque nos diſſeruimus, conſentiens ac reſpondens eſt, labantibus rebus, ſibi privatim conſuluiſſe, plenæque libertatis guſtum cepiſſe exiſtimo. Nec enim hac verbi modeſtia uti pœnitet; nihil in quantavis rerum probabilitate, quarum certus auctor, iſta annalium paucitate & jejunitate deſignari non poteſt, temerè affirmaturi. Ad hos etiam, haud certè transdanubianos Paullus Æmilius reſpexerit, cum in Childeberto Theoderici fratre prodidit, Francicum imperium ad uſque Bojorum fines pertinuiſſe. Hi demum Italico iſto bello pro Romanis, adverſus Francos & Alemanos Gothorum auxiliares, ſtetere, Francis ſanè nondum obnoxii. Ad quos tamen poſtea, ditione omnes tandem Germanici nominis gentes complexos, reciderunt, uti loco exequemur.

Paul. Diac. l. 3. c. 31. Noricorum ſiquidem provincia, quam Bajoariorum populus inhabitabat, habet ab oriente Pannoniam, ab occidente Suabiam &c.

De Alemanis plenius Rer. Auguſt. Vind. l. 8.

Theodibaldus Bojus Narſeci auxilio fuit, quod hoc ipſo libro narrabitur.

Illud fortaſſe difficilem explicationem habeat, ſiquidem Arenpekius de numero vera narrat, cum Theodo milliaria tantum cohorte inſtructus venerit, qui potuerint tam pauci tam citò, tantæ provinciæ, quantumvis vacuæ, & à prioribus dominis

deſertæ, poſſeſſionem uſurpare atque tueri. Viſum credere, plures Boicos regulos Danubium una tranſiiſſe, quorum memoria diuturnitate temporis paullatim effluxerit, ſolius Theodonis nomen, qua nobilitatis qua virtutis opinione eximium, permanaſſe ad poſteros. Accedunt ſuſpiciones antea ſparſim perſtrictæ, plerasque popularium manus trajeciſſe multò prius, non una occaſione, quarum ſucceſſiones præſentem fortunam ſequutas, ad victores ſe tunc turmatim aggregaſſe veriſimile: quin & in Germania conſtitutos, ad tam certam, tamque opulentam & vicinam prædam, certatim magnis transmiſſis copiis accurriſſe rear. Natæ videlicet res ſecundæ conciliare amicos, nec utiq; verendum vincentibus, ne ſocietas in partem præmiorum ultrò venientium aliquando deſiat.

Verum enimverò res hortari videtur, quoniam de regione recens occupata tempus admonuit, ejus ſitum atque naturam paucis exponere, & qui populi, quibus inſtitutis, domi militiæque olim habuerint, ſupra repetere. Vt gens Bojohemo ceſſit, extraq; ſe ſylvam tenuit, fines ultra Danubium à ſeptentrione in Germania magna, ſylva ipſa Hercynia, hinc citra fluvium in meridiem effuſa, ad Alpes Italiæ imminentes pertigit, ab ortu ſolis Aneſus aut Anaſſus flumen, vernaculo ſermone Enſum dicunt, Hunnos arcere, ab occidente Alemanos Lycus. Nam in ortum olim Boji ad Anaſſum uſq;, annalium fide, in meridiem ad Italiæ limen Tridentinum agrum, ubi Paulus Boicum præſidium Bauzani ſub Comite fuiſſe, manusq; cum Langobardo Tridenti Duce contuliſſe ſignificat. Nunc utrimque ſecus eſt, finibus longè mutatis, retroque ſubmotis, quo his tradendis ſumus diligentiores. Regionem Paulus universè Pannonia, Suevia, Italia & Danubio circumſcripſit, cætera propemodum rectè, niſi quod permagnum trans alveum tractum, qui inter Danubium & Hercyniam medius, Lyci fere & Oeni oſtiorum tenus porrigitur, Danubio excluſum præterit. Neque id meo animo temerè; Boicum regnum ſub Garibaldo deſignaturus, Bojorum ultra flumen rationem non habendam cenſuit, quod ij Francis, ut paullò ante dictum, contributi parerent, nec ſui juris eſſent. At ea antiquiſſima poſt Bojohemum ſedes, iter & gradus ad citeriora fuit, Nortgoja, aut contractius Norca, & Palatinatus duplici argumento dicta, quod Aquiloni obverſa, qui Germanis Nortus eſt, quodq; ſub Palatinis Bojis principibus, poſtea exortâ dignitatis ſpecie, habita. Et manent nomina; non item Sudergojæ vocabulum, meridianam plagam interpretêre, quod à Danubio ad Italiam quondam uſurpatum, nunc obſolevit. Terra ad utramque ripam, præterquam qua aut montibus attollitur, aut aſperatur ſaltubus, fertilitate inter paucas nobilis, nullius rei ad hominum victum neceſſariæ

Annal. Franc. ſub Ludovico Pio ſcripti, Anno 791. *Prima caſtra ſupra Aneſum poſita ſunt. Nam is fluvius inter Boioariorum atque Hunnorum terminos medius currens, certus duorum regnorum limes habebatur.*

Paul. Diac. l.5.c.36. *Dum Dux eſſet in Tridentina civitate, cum comite Bajoariorum, quem illi Grafionem dicunt, qui Bauzanum & reliqua caſtella regebat, conflixit.* Paul. lib.3. c.31.

ſariæ indiga,multis ad ornatum& voluptatem abundat.Frumenti primum copia,quanta cum ſibi ſatis , tum in exteros plerumque populos redundat,itaque & Pannonicos exercitus, & ingraveſcentem Italiæ annonam,hoc ſubſidio proximis ſupra annis ſæpe levari vidimus. Vini quoque multum, ſed illis maximè locis, quæ ab aliquot centum retrò annis Bojo exuto , Auſtriæ & Tirolis nomina receperunt. Arbores frugiferæ,præter oleam,omne genus,campi herbidi , magna vis pecoris , neque non ſylvis ſua gratia,quicquid ferarum, quicquid avium , aut guſtu placet aut ſpecie. Montibus omnis coloris marmor extat,eruitur ſtibium, ſulphur,alumen,chalcanthum,magnes,molochites , quæq; vetus Norici gloria, æs atque ferrum, & valida ſupra hæc , multorum damnata conviciis,paucorum irretortis præterita oculis,aurum & argentum;auri quidem quantum omnium Germanicarum fodinarum mereatur invidiam,inexhauſta per multa ſæcula fertilitate,Polybio quippe ante tot ætates celebrata. Soli divitiis certant aquarum bona. Medius fertur Danubius, ille fluviorum Europæ maximus & altiſſimus , importandis exportandisque mercimoniis maris prope vice,amnes receptans utrimq; frequentes , quibus regio latè irrigatur,ratium pleroſque patientes, nonullos navium , pars auri ramentis celebres , margaritis quidam, orientem interdum magnitudine & colore æmulantibus, omnes lectiſſimorum piſcium incredibili vi ac varietate. Lacus numero multi,ambitu & amœnitate ſpectabiles , quorum navigatione & piſcatu nihil aut jucundius,aut uſquam fructuoſius. Fontium ſcaturigines alibi frigidæ,alibi calidæ , ad pleraque inveterata morborum genera ſalutares , tum naphtæ præcellens ſpecies,petroleì nomine,in hos ipſos uſus medicis laudata. Salis proventus aqua terraq; uberes, & magnum inde vectigal. Sed qui populi Boicam regionem prius habuerint , quiq; poſtea acceſſerint,& quę rerum imperiorumq; converſiones ſequutę ſint, dicam quam quidem potero breviter , ſaltem qua annalium durat memoria , gnarus quantum alii ſupra vetuſtatis ex inanium ſcriptorum fabulis adjiciant, opera , ut prudentiores exiſtimare video,ſupervacanea. Germaniæ magnæ quam diximus trans Danubium Boicam oram,Nariſci tenuiſſe crediti,incertum an eodem cum Nortgoja vocabulo , quod Romani non intellectum perverterint. Origo in obſcuro , neque de fine liquet,qui excidium fuerit oportet,aut in Boicum nomen tranſitus,quod equidem opinari malim : virtutem,non vanus auctor Tacitus affirmat,ſermo & mores cum reliqua haud dubiè Germania conſenſère. Adverſa ripa à Lyco ad Oenum Vindelicis Rhætiſq; culta , hinc ad Anaſſum Noricis. Vindelicos Amazonum propaginem plerique putavere,Thracum alii , quos Amazones vi & armis

Pol. ap. Strab.l.4.

Tac. de mor.Germ. Hæc pleraque l.1.& 2. rerum Auguſt. Vind. diſputata uberius, laudatis auctoribus.

mis domo ejecerint,utriuſque ſententiæ fides penes ejus auctores erit, ego in diverſum iverim, Vindelicos Rhætorum familiam ab initio arbitratus, privatam nuncupationem à confluentibus reperiſſe. Rhætorum certè gente atque nomine plerumque cenſos,manifeſtum ac compertum habeo,quod multis itidem in hoc tractu minoris rei populis ſcimus contigiſſe; quorum deſignatione antiquitatis ignoratione,verum enim fatendum eſt,abſtinemus,aliorum deſcriptiones in medio. Rhęti à Tuſcis conditi, ante Gallorum in Italiam adventum imperio & gloria florentibus, Rhæto duce: in originis fidem patrii ſermonis ſonus manſit, per multa ætatum curricula. Poſtquam res eorum viſæ adoleſcere,domeſtica potentia,ut eſt fere hominum ingenium,in exterorum vertit injuriam. Carpſere perpetuis incurſionibus proximos Italiæ campos, tum Gallorum Sequanos & Helvetios,& ipſos in Germania magna Bojos,immani ſupra omnem barbaram feritatem,cęterum provida crudelitate. Cum enim hoſtiles iræ,aut eorum qui arma ferunt, aut puberum, aut ut maximè progrediantur,infantium ſanguine exſatiatæ ſoleant conſiſtere,primis Rhætis in mentem venit, quo hoſtium non meſſem aut herbam, ſed prorſus ſemen tollerent, nec dum natis, priuſquam in communem lucem ederentur,ejus ſpem occidione præripere, maribus nimirum,ne temerarium crederes, quin certum deſtinatumque ſcelus ſcires,quos vatum monitu atque prædictione, matrum utero conditos à feminis dignoſcebant. De Noricorum initiis

S.l.2. p.48. 49. quæ viſa, utique rem ſe ſe habere cultores ejus terræ putant, ali-

Liv.lib.5. Pol.l.2. bi perſcripſimus. Si quem præterea Livii & Polybii auctoritatem huc trahere delectat, nihil refrager, Livius,præcipuè quidē Rhætis,ſed & aliis Alpium populis Tuſcam eſſe originem indicat. Polybius Tranſalpinos ab Alpinis loco differre,non genere,quod Danubio tenus remur interpretandum. Eas ſententias ſi conjungas,Rhæti,Vindelici,Norici,inter ſe populares,Tuſcis oriundi omnes ſint; nos neque affirmandum magnopere, neque refel-

Suet.Tib.c. 16. Vel.2. lendum ſumimus. Sub Regibus vixiſſe Noricos, ex Suetonio

Cæſ. bel. Gall. l.1. bel. civ. l.1. & Vellejo doceri poteſt,extat Voccionis Regis nomen, cujus ſoror Arioviſto nupta, ipſe bello civili Cæſari trecentos circiter equites auxilio miſit. Inſtituta ritusq;, & adverſus vicinos populos eadem cum Rhætis inhumanitas. Poſtrema in Hiſtros incurſio paullò ante Chriſtum natum, qua concitatis in ſe Romanorum animis, cum multæ præteriti temporis injuriæ accederent,

Dio l.54. à Silio victi ſunt. Mox Rhæticum Vindelicumque bellum, Ti-

Hæc plenè pertractata in libris rerum Auguſt. berio & Druſo ducibus ſequutum. Vehementer autem viſum memorabile,Romana arma prius per omnem Africam circumlata, niſi qua immodicis ſolis ardoribus, & vaſta ſolitudine illa

invia,

invia, in Aſia ad extremas orientis oras penetraſſe, & Europæ cum alia, tum fortiſſimas Gallorum atque Hiſpanorum nationes domuiſſe, quin eam quæ alterius prope orbis inſtar crederetur, terruiſſe Britanniam, quam trans Rhæticas Noricasq; contiguas Italiæ Alpes, Rhætorum Noricorumq; populationibus toties laceſſita & provocata, conſpecta ſint. Magnitudinem belli multa produnt, gemini cùm maximè tanti duces, qui legatorum præterea uſi opera, urbib⁹ & caſtellis variè oppugnandis, levibus certaminibus, quo plus terroris hoſti objicerent, ſparſim ſerendis, & inſtructa quoq; acie progrediendo, omni bellorum arte, fortem manuq; promptum, cæterum rudem ad hæc populum, magna edita cæde vicerunt. Sed quantamcumque virorum virtutem, longè ſuperavit mulierum, ſive furor ſive rabies, quamquam omne nomen infra facti horrorem eſt, quæ deficientibus telis, infantes humo afflictos, in ora Romanorum adverſa miſerunt, vita illis nihil opus eſſe ratæ, qui liberam ultra animam ducere non poſſent. Extat Ovidii carmen, quo Auguſtum omnium propemodum gentium jam tunc victorem, in exſpectatione belli ſolicitum, Rhætica arma timuiſſe neutiquam diſſimulat. Et incredibile dictu, quantum ille parta victoria gaviſus, quantumq; ad poſteritatis memoriam ex ea gloriæ ſperaverit. Itaq; Horatio, principi poetæ, luculentis verſibus, qui hodie leguntur, illuſtrandam demandavit, revocato in hujus unius argumenti gratiam, ad ſcribendi ſtudium, longo intervallo intermiſſum. Creditum etiam, quod Rhæti Sextili victi, Alexandria eodem menſe in poteſtatem venerit, utramque cauſſam, æquè ac primum Conſulatum valuiſſe, cur Sextilem præ Septembri, quo menſe natus erat, Auguſti nomine inſigniri paſſus ſit. Validiſſima juventutis pars, ne bellum retentaret, quod animo agitare poterat eſſe ſuſpicio, abducta, relicti qui colendis agris ſufficerent, nec reprehendendis armis pares eſſent. Regio in duas primo provincias diviſa, Rhætiæ Noricique nomine, totidem Præſides accepit, & idoneis locis, adverſus internos externosque hoſtes, alarum & cohortium auxilia. Vrbes deinde diverſis temporibus complures ſive veteres inſtauratæ, ſive novæ conditæ, inter quas Coloniarum dignitate aliquot, cum utraque provincia, civium Romanorum, militum, colonorum, negotiatorum, plena & referta eſſet, ex proxima quippe atque continente Italia immigrantium. Quarum hodie aut memoria clarior, aut veſtigia ſuperſunt, nomina indicabimus, quà Boica quidem regio pertinet: reliqua Rhætiæ & Norici proſequi, neque hujus inſtituti eſt, & nos de Auguſta Vindelica colonia, principe Rhætorum Vindelicorumq; à prima provinciæ conſtitutione urbe, quæ ex antiquis monumentis obſervata eruere licuit, octo libris comprehenſa olim explicavimus.

Ovid. triſt. 2. Rhætica nunc præbent Thraciaq; arma metum.

Horat. lib. 4. oda 4. & 14.

Reginoburgum ergo primum, Boicæ per multas ætates caput, Tiberii monumentum, Auguſtæ nomen tuliſſe creditur. Cujus rei fides, quamquam nobis nunquam conſtitit, opinio omnium mentes pervaſit. Juvavia, nunc Salisburgum, Hadriani; Ovilabis aut Ovilia, ut in tabula itineraria perantiqua legitur, M. Aurelii Antonini Imp. opus, Lambachum interpretantur; hujus Laureacum item, quæ proximè EnſumLorcha eſt, magnę quondam urbis tenue nunc veſtigium, niſi verius Aureliano tribuim⁹.

Tabulæ itinerariæ autographum in Peutingerorum muſeo Auguſtæ viſitur.

Atque eæ liquidò coloniæ, extant enim inſcriptiones, Coloniæ Hadrianæ Juvaviæ, Coloniæ Aureliæ Antoninianæ Ovil. & Coloniæ Aurelianæ Laureacenſis. Quibus alias alii, levitate animi vereor, nullo certo teſtimonio nixi, addidere. Juvaviam à juvando dictam, aſſentior, & omen agnoſco. Secundæ etymon non vidi qui explicaret, ſed aliæ alibi quoque urbes ab animalibus nomina traxere. In poſtrema, qui Laureacum aut Lauriacum, quemadmodum in Theodoſii codice perſcriptum reperimus, à laureatis litteris deducunt, quid niſi ludibrium grammaticorum pueris debent? Nemo neget, neſciri modeſtius pleraque in hoc genere. A Romanis præterea Caſtra Regina, Auguſta aut Auguſtana, Quintana, Batava, quib⁹ Danubii ripa prætenta. Regina Reginoburgo nomen fecere haud dubiè, nam Reginobirgæ Theodonis, nullus vetuſtior paullò ſcriptor meminit. Regen fluvius id loci manet, in caſtrorum nomen adoptatus, cujusmodi ad Quintana Quintanica etiam amnis fuit. Et ut Caſtra Regina aliquot paſſuum millium intervallo Reginoburgo aliquando abfuerint, loco pro re nata moveri, vocabulumq́; potuere trahere: exemplo in libello cui utriusq́; Imperii notitia nomen fecit, Præfectus qui ex caſtris etiam iſtis Reginis, Vallatum migravit. Batava in notæ celebritatis urbem, priſci fere nominis retinentem, abiere. Auguſtanorum & Quintanorum obſcurior memoria, ſed nec ea ex omni parte exolevit. Introrſus, Oeni pontes, Oetinga, ſupra memorati. Terioli in Alpibus, cujus præſidii appellatio, magnum paullatim terrarum tractum occupavit. Bojodurum, Artobriga, Abudiacum, Cambodunum, Inutrium, Parthanum, & plura ad eum modum, patriam originem præ ſe ferunt, Romanam prima fronte ejurant. Verum utriusque generis urbium nomina, qua ex doctorum hominum ſcriptis, qua lapidum monumentis, accuratè colligere, & ſuæ vetuſtati aſſerere, atque cum noſtræ ætatis rationibus aptè componere, notha & ſpuria, ex ſcriptoribus item, & lapidibus perperam lectis intellectisq́;, inconſulta quorundam temeritate invecta, ſecernere & rejicere, alterius erit operæ, nunc nobis ab inſtituto curſu usq; eo non deflectendum. Vtraque poſtea provincia rurſus bifariam ſecta, credo quod ſuſpectæ Imperatoribus, in uno aliquo

Theod. lib. 8. tit. 2. l. 1.

Notit. utriusque imp. Itinerar. Ant. Ptol.

aliquo Præſide tam validæ ex propinquo vires: Rhætia primæ & ſecundæ, Noricum mediterranei & riparii cognomina accepit, Hadriani Auguſti auctoritate, niſi meæ me conjecturæ fallunt. Primæ Rhætiæ Curiam caput extitiſſe, ſecundæ Auguſtam Vindelicorum, oſtenſum alibi. In ripario Norico principem dignitatem Laureaco tribuimus, multis de cauſſis, in mediterraneo, Eugippium ſequuti, Tigurinæ aut Tiburniæ, quæ an Teurnia antiquorum, ambigimus. Quo verò tempore provinciæ in hunc modum bipertitæ, eodem poteſtas & imperium, quæ ad Præſides olim utraque pertinebant, pari cautione invicem diſparata & ſejuncta ſunt. Vt apud Præſides poteſtas maneret, hoc eſt, cognitio & curatio rerum provincialium, nam his vocabulis homines eruditi, poteſtatem definiunt, Imperium, quod procuratione rei militaris continebatur, alteri cuipiam, Comitis primo, deinde Ducis titulo, demandaretur. Et cum alarum cohortiumq; præſidio provinciæ parum tutæ viderentur, primus M. Aurelius Antoninus, quo imperante Marcomanicum immane bellum exarſit, Legiones induxit, ſecundam in Noricum, tertiam in Rhætiam, ambas Italicas à ſe inſtitutas. Hæ ad extrema Romanorum tempora iis locis perſtitere, ſed immixtis barbararum gentium auxiliis, quæ in Notitia ordine annotata videre eſt.

Notitia Imp.
Rer. Augu. l. 6.
Cauſſæ, magnitudo urbis, quam ruinæ oſtendunt, ſedes Epiſcopi, Claſſis, Fabrica ſcutaria. Notit. Imp.
Eugip. c. 88
Sigon. de provinc. jure l. 2. c. 5
Dio lib. 55

Chriſtianæ pietatis ſplendorem, haud multò poſt Chriſti ſervatoris mortem illuxiſſe, fama obtinet; etſi aliæ aliorum ſunt narrationes, ut in tanta vetuſtate, perturbata multorum caſuum iniquitate annalium memoria, accidere neceſſe. Aut Petri principis Apoſtoli, aut Marci Evangeliſtæ, aut Hermagoræ miſſu (Hermagoras autem Aquilejæ Epiſcopus, Marci diſcipulus fuit) Laurentium quendam, cujus præter nomen, reliqua obſcura habentur & incerta, Laureacum veniſſe, primaque vera religionis fundamenta apud Noricos jeciſſe. Docuiſſe poſt hæc in provincia Lucium ex Britannicis Regibus, Arviragi nepote natum, qui Curiæ in Alpibus occiſus eſt. Laureaci ſucceſſiſſe plures Epiſcopos, deperditis fere nominibus, per magna enim annorum ſpatia, ſolos Jerardum & Eutherium memorari. Caro Imperatore Numeriano & Carino Cæſaribus, Maximilianum præfuiſſe, qui cognoſcente Ejulaſio Præſide, jugulum pro Chriſto in patria Celejæ præbuit. Quirinus inde excepit, etſi aliis contra viſum, ſucceſſiſſe Quirino Maximilianum, ſed nos temporum rationem ex Imperatorum nominibus inivimus. Hunc magno conſenſu Philippo Imp. natum ferunt, cætera ita narrant, ut hiſtoriam duorum hominum, vitæ ſanctitate mortiſq; conſtantia juxta illuſtrium, manifeſtò confundant, errore ex rerum nominumque ſimilitudine videlicet orto, qua ſummi itidem interdum ſcriptores decepti offenderunt. Nam quo noſtris venia paratior, & ut ex-

Hund. metrop. ſalisb. epiſcop. Laureac. mſ. & mixtim alii.
Martyrol. Rom. iv. Id. Octobr.
Cuſpin. in Auſtria.
Vtrumque Quirinum martyrem martyrol. Rom. habet.

ut exemplo univerſum genus abſolvam, Gregorius Nazianzenus ad eum modum, Cyprianum Carthaginis Epiſcopum, & Cyprianum ex mago Chriſtianum Nicomediæ à Juſtina virgine redditum, pro uno accepit. Quirini autem inter divos relati plures, tum ex martyrum ordine duo fuere, quorum prior Claudii Gothici Imp. juſſu, Romæ VIII. K. Aprilis ferro interfectus, à Mario & Martha Perſis in Pontiani cœmeterio ſepultus, ſacræ corporis reliquiæ, poſt annos à perpeſſo ſupplicio propemodum quingentos, Bojorum Principum pietate ad Tegerenſes deportatæ, condito monaſterio, inſigni venerationis cultu hactenus habentur. Ante annos totidem & eo amplius, Metellus monachus, vitæ neciſque hiſtoriam, & multa quæ deinde rerum miracula conſequuta ſunt, operoſiſſimo carmine, in quo ſibi, ſæculi vitio, moleſtas difficileſq; parodiarum, & ſimiliter cadentium verſuum leges præſcripſit, complexus eſt. Alter Diocletiano imperante, pro Chriſti fide in in Illyrico molari ſaxo alligatus, Prid. Non. Junias in flumen præcipitatus, egregia Prudentii, poetæ haud paullò melioris, oda celebratur, corpus, cum barbari provinciam poſtea vaſtarent, ne prophanis manibus violaretur, primùm Romam devectum, via Appia, loco quem catatumbas vetera martyrum acta appellant, inde Mediolanum, Angilberti Epiſcopi opera translatum, inque S. Vincentii Eccleſia conditum, præcipua hodieque religione colitur. Quantum undique inter duos diſcrimen, nimirum apparet, quos tamen miſcuere vulgò, eoq; rei antiquitatis caligine jam antea perobſcuræ, denſiores multò tenebras induxerunt. Nunc quoniam Laureaco alteruter tranſcribendus eſt, de poſteriore non ambigam, quem Sabariæ in proxima Pannonia occiſum, quemq; Epiſcopum fuiſſe, priſca monumenta conſentiunt, cujusmodi de priore nihil cuiquam unquam proditum. Vnum obſtat in ſpeciem, Siſcianum illum, haudquaquam Laureacenſem Epiſcopum dicunt. At Siſciæ natum, alibi Epiſcopi munere functum eſſe, neque novum videri debet, neq; alienum ab hac loquutionis formula; deinde, ſi quæ de Laureacenſis diœceſis olim magnitudine in litteras relata ſunt, admittimus, Siſcia Sabariaq; ad eam ambæ pertinuerint oportet: excuſari tertio loco poterat, aut ſedem mutaſſe, aut duas ſimul tenuiſſe, ut utrobique fuerit Epiſcopus, verum id præter ætatis conſuetudinem & diſciplinam poſitum, fidem non mereatur.

Greg. orat. in laudem Cypriani.

Errat Molanus, qui in notis ad martyrol. hæc ad Quirinum Siſcianum refert, Metellus enim monachus in Quirinalibus, & acta translationis, planè oſtendunt Romanum ad Tegerenſes trãslatum eſſe.

Prud. periſteph. Mo. igia de rebus Mediolan.

His iisdem Imperatoribus in Chriſtianorum ſanguinem ſævientib⁹, cum Aquilinus riparii Norici Præſes Laureaci acerrimas quæſtiones exerceret, & ad quadraginta vinctos eo nomine in carcerem conjeciſſet, Florianus, quem Tribunum militum Ceciæ Norici oppido præfuiſſe ferunt, divinitus incenſus cupiditate quicquid pœnarum & cruciatuum pro pietate exhauriendi, ut erant

Martyrol. Rom. IV. Non. Maji. & auctores, quos citat Baron.

erant feracia hujuſcemodi exemplorum illa tunc tempora, in medium progreſſus, ultrò ſe ejus religionis cultorem profiteri inſtitit, quam tanto irarum æſtu perſequerentur, palam quidem vociferans, Quem alium quæritis? Ecce ego Chriſtianus ſum, ite, nuntiate Præſidi, hic me adeſſe. Ductus itaque, quod interrogatus in confeſſione perſiſteret, fuſtibus ſemel iterumque acceptus, & ſcapulas ferro confractus, Anaſſo fluvio ſubmerſus eſt. Poſt illa, quamquam alta à Conſtantino eccleſiæ pax & tranquillitas reddita, rerum Laureacenſium per multos iterum annos memoria excidit, adeò plerumque plus claritudinis adverſa, quam ſecundæ res conferunt. Juliani imperio Sabionæ, quæ inter Brixentas in Alpibus, citra Bauzanum ſita, ad Boicam olim pertinuit, Caſſianum Epiſcopum docuiſſe proditum eſt, quem Foro Cornelii poſtea puerorum ſtylis confoſſum, Prudentius verſibus memoriæ commendavit.

Catal. epiſcop. Brixin. Baron. in notat. ad martyrol. Id. Aug. Prud. periſteph.

Ab Attilæ morte, cum in magna rerum converſione & perturbatione, barbarorum gliſceret ferocitas & audacia, Romani contra ignavia & inertia torperent, omnia plena luctus & terroris eſſent, Severinus multorum monachorum pater, vir vitæ ſanctimonia excellens, quam miranda opera, ſupra hominis conditionem ab eo edita, & multa priuſquam evenirent præcognita atq; prædicta, comprobarunt, ex iis regionibus, quæ ad orientem ſolem vergunt, profectus, Pannoniæ, Norico, Rhætiæ tamquam propitium & ſalutare aliquod ſidus affulſit, ſed præcipuè Norico, adeò ut Noricorum Apoſtoli nomen tulerit, quo elogio Romana Eccleſia illum adhuc proſequitur. Vitæ hiſtoria ab Eugippio graviter conſcripta extat, ex qua multa, quę ad Eccleſiarum tunc temporis in his oris conſtitutionem pernoſcendam pertineant, poſſint deſumi. Epiſcopi munus, quamtumvis rogatus, conſtanter detrectavit, ſibi verò ſufficere dictitans, quod abdicata ſemel ſolitudine, cujus longè maximo deſiderio teneretur, divino conſilio in hominum lucem protractus, tot præſens infelicium populorum ęrumnas cogeretur intueri. Monachorum interim collegiis inſtituendis, moribusque informandis, & vulgò omnium ordinum hominibus, qua conſilio qua auxilio ſublevandis, inſtruendis, ſolandis, operam impendens. Laureaci Conſtantius agebat Epiſcopum, Tiburniæ an Tigurinæ Paulinus. Valentinus ex Abbate Rhętiarum Epiſcopus paullò ante mortem oppetierat, quem Batavis officio aliquamdiu functum, at Arianorum factione ejectum, reliquum vitæ in Alpibus coluiſſe, antiquorum monumentorum auctoritate teſtatum habeo. Cæteris per provinciam locis fere presbyteros pręfectos apparet, qua quoq; conditione Batava pulſo Valentino fuiſſe crediderim, quamquam non neſcius, presbyteros & Epiſcopos à plerisque in hac hiſtoria impe-

Severini vita ab Eugippio ſcripta.

Sur. tomo 4.

imperitè confundi. Meminit Eugippius presbyteri id loci, qui Severinum vaticinantem, & quæ deinde eventura eſſent cominantem, ſcurrili irriſu cavillatus, mox irruentib⁹ barbaris, ad ſacrum baptiſterium, quo confugerat, trucidatus, levitatis pœnas ſanguine luerit. Quintanis Silvinus memoratur, poſt mortem ſemel obitam pluribus inſpectantibus in vitam revocatus. Jopiæ ſive Juvaviæ, Maximus, vir notæ ſanctitatis, quem Severini vaticinio, & capeſſendæ fugæ hortatibus ſegnius parentem, Heruli urbe noctu capta patibulo ſuſpenſum necaverint, ſodalibus ſupra quinquaginta, ut eſt civium narratio, præcipitibus de rupe miſſis, locus memoriam retinet, & cadavera religioſè condita, in æde

Hund. in metrop. alii.

quæ prius S. Amandi, nunc S. Margaritæ nomine dicta, aſſervantur. Sed longior eſt Eugippii ſcriptio, quam quæ huc tota transferri debeat. Severinus, Odoacre rerum in Italia potente, mortuus eſt. Conſtantio Theodorus in Laureacenſi ſede ſuffectus, ad quem Symmachi Pontificis Maximi litteræ habentur, quarum exemplum infra ſcriptum proponimus.

Symmachus ſanctæ Apoſtolicæ ſedis Dei gratia Epiſcopus, Reverendiſſimo & ſanctiſſimo fratri Theodoro, ſanctæ Laureacenſis Eccleſiæ Archiepiſcopo. Diebus vitæ tuæ pallii uſum, quem ad ſacerdotalis officii decorem, & ad oſtendendam unanimitatem, quam cum Beato Petro Apoſtolo univerſus grex dominicarum ovium, quæ ei commiſſæ ſunt, habere non dubium eſt, ab Apoſtolica ſede, ſicut decuit, popoſciſti. Quod, utpote ab eisdem Apoſtolis fundatæ Eccleſiæ, majorum more libenter indulſimus, ad oſtendendum te magiſtrum & Archiepiſcopum, tuamq; ſanctam Laureacenſem Eccleſiam provinciæ Pannoniarum ſedem fore metropolitanam. Idcirco pallium, quod ex Apoſtolia charitate tibi deſtinavimus, quo uti debeas ſecundum morem Eccleſiæ tuæ, ſolerter admonemus, pariterque volumus ut intelligas, quia ipſe veſtitus, quo ad miſſarum ſolemnia ornaris, ſignum prætendit crucis, per quod ſcito te & fratribus debere compati, ac mundialibus illecebris in affectu crucifigi. Vnde rogo, ut cum deforis hujusmodi inſigni indueris, intus in animo conſidera, quod hoc ſit magis oneris quam honoris, atque cor tuum, Deo regente, ab appetitu iſtius ſæculi ſic tempera, ut & commiſſam exequi gubernationem ſic ſtudeas, ut adeptæ dignitati, cujus ſublimaris officio, & probitate morum & vivacitate ſolicitudinis, ac cuſtodia integerrimæ fidei congruas. Quatenus tu ipſe à remuneratore omnium bonorum Deo, & benedictionis gratiam, vitamque æternam conſequi merearis.

Hinc Laureacenſis ſedis, ab Apoſtolorum ætate, antiquitas aſſeritur. Et cum Symmachus Theodorum pallio ſecundum Eccleſiæ ſuæ morem uti commonefaciat, oſtendit, contra quam qui-

bus-

busdam viſum, Laureacenſes ejus decoris ornamento, quod myſticis ſignificationibus undiquaque venerabile, maxima ſemper exiſtimatione habitum, non tunc primum fuiſſe affectos. Speciem atque figuram Symmachus nimirum explicat, materiam, quæ lana & lino conſtat; Iſidorus Peluſiota, gravis inprimis & prudens auctor, pellem referre ovis, quam Dominus oberrantem quæſiverit, inventamq; humeris ſuſtulerit, quo Epiſcopi eo honore inſigniti admoneantur, ſe boni & magni paſtoris imitatores eſſe debere, qui gregis infirmitatem ſibi ultrò ſublevandam & ferendam propoſuit. Incidit Theodorus in Theodonis aut Theodonum tempora, anno poſt Chriſtum natum quingenteſimo vigeſimo quarto fato functus. Qui à Bojis necatum tradidere, quam inanibus conjecturis indulſerint, inde æſtimes, quod Vigilium Tridentinum adjicere non ſunt verecundati, quem una cum Remedio aut Rhomedio, quo Vigilius amico uſus eſt, annis totis centum priuſquam Theodo de trajiciendo Danubio cogitaret, vixiſſe comperio. De provincia, & ejus incolis, atque inſtitutis, anteaquam Boji immigrarunt, ad neceſſitudinem rei ſatis dictum.

Iſid. lib. 1. ep. 116.

Vigilius æqualis S. Ambroſii fuit, ſcripſit enim ad eum Ambroſ. epiſt. 24. l. 3. Vſuardus In martyrol. Stilicone Coſ. occiſum narrat. Rhomedium à Thauro Vigilii amicum nominat Pyrrhus Pinc. de vitis epiſc. Trid. Arenpek. alii.

Beliſarius igitur & Narſes, ut eo tandem redeuntes, narrationem dudum intermiſſam repetamus, rem adverſus Gothos geſſerunt, ſic ut belli confecti gloria penes Narſem manſerit. Inſigne decus Gothos Italiæ dominatu dejectos, plerique noſtrorum in Theodibaldum Theodovaldámve Bojum (perpetua eſt hoc genus nominum inconſtantia) leviter tranſtulere. Vnus cæteris audacior, cujus nomini parcimus, quin peccata ſubinde pæne coacti proponamus, facere non poſſumus, Theodovaldam Theodone Magno natum, ſcripſit, haudquaquam adverſus Gothos, ſed verò in Romanos Narſis hortatu concitatum, occupatis multis cis Padum urbibus, Italiæ Regem appellatum eſſe, addito etiam alicubi, quod nulla vel temeritatis confeſſione excuſari queat, viſas à ſe litteras bene multas, quibus Theodovalda nomen cum ea honoris adjectione præſcripſerit. Vanitatem hominis! Sed quam idoneus auctor Agathias, illorum temporum æqualis, opportunè refellat. Cæſo enim Teja, poſtremo ex Italicis Gothorum Regibus, anno, quod annalium fide conſtat, poſt Chriſtum natum quingenteſimo quinquageſimo ſecundo, cum gentis reliquiæ, Francorum Alemanorumque fiducia, arma reprehenderent, Agathias aliquem Vacarum fuiſſe narrat, Burnum genere, virum gravem & bellicoſum, inter Gothica auxilia ut apparet merentem, cujus tum mortui filius THEODIBALDVS, cum popularibus ad Romanos flexerit, & Ariminum iſtoc conſilio venerit, conceſſiſſe eo Narſem quoque, quo novum fœderatum coram exciperet, & auxiliarem manum liberali dona-

ANN. POST CHR. NAT. DLII.

THEODIBALDVS.

Agath. lib. 1.

tivo

tivo ad reliqua belli confirmaret. Atque ejus unum iſtud, antiquum, certum, explicatum teſtimonium extat. In quo, ne quid

Interpretes Christoph. Perſona & Bonav. Vulcanius.

callidè diſſimulem, Græci nonnulli codices Varnos habent, quo nos loco Burnos, utrumque interpretem ſequuti legere maluimus. Eſt enim Varnorum, ſive Varinorum longè diverſa natio, cum Burni vernaculum Bojorum nomen proximè referant, & verò Theodibaldum Boico ſanguini domeſtica memoria per manus olim propagata, ſine controverſia aſſerat, vetuſtior quam ut ex iſtis libris manaſſe ſuſpicemur, quo tempore neque ii latinè legebantur, neque Græci, à noſtris certè hominibus, intelligebantur. Itaque in patris etiam appellatione differunt, quem Vacarum Agathias, noſtri Theodonem dixere, quo minus dubitabile, eis de Græco ſcriptore nihil unquam ſuboluiſſe. Diſcrimen in eam ſententiam accipio, Theodoni ſanè nomen fuiſſe,

Waker Diet.

Vacarum militari cognomento, aut quæ Germanici ſermonis ratio, prænomine dictum eſſe, id enim verbum ad alacritatem pertinet. Qua Theodibaldus popularesque Boji, virtutis exiſtimatione fuerint, Narſes oſtendit, cum eorum amicitiam maximo bello adverſus numeroſiſſimas ferociſſimasque nationes, profuſa liberalitate, & omni officiorum genere ambivit. Et ſufficere tantæ gloriæ cumulus, animis quantumvis excelſis poterat, Romanum, Boicis demum ſubnixum auxiliis, debellaſſe, certam Gothis ſervitutis confeſſionem expreſſiſſe, Francos Alemanosque aut occidione cecidiſſe, aut Italia ejeciſſe; nam hæc conſequuta ſunt, ſi gloriam cum modo quidam habere ſcirent, quod cum minus fit, im̃oderata ejus aviditate, illa, quæ jam parta erat, corrumpitur. Sed feras priores utcunque, mediocris levitatis homines, laudem cujus pars Theodibaldo debebatur, univerſam tribuunt. Alteri quid facias? ſive cauſſam, ſive rem cum Agathia conferas, nihil omnium congruit: documento, quid de Theodibaldi fratribus, provinciæ inter eos diviſione, Saxonicis & Avaricis expeditionibus, atque aliis, quæ ſatietatem veriti, excutere ſuperſedimus, hîc alibi, ſcriptori prænimis confidenti ſit fidei. Me ſententiæ, quam in effuſam ejus conjectandi an ariolandi licentiam, ſupra tuliſſe memini, nunquam pœnitebit. Ægrè interim eſt, quædam inter hæc, neutiquam etiam vana reor, tot undique nugis obſepta, cum neque certis præterea teſtibus conſtare, nec ullo ſat plano indicio poſſint dignoſci, invito prætereunda elabi, veri æſtimatione, quæ prima in hoc ſcribendi genere.

Vacarus an Theodo, quo conſilio in Italiam venerit, ipſum ſe aperit, Gothis nimirum dominæ genti opitulatum venit, & mirum quam quæ de Theoderico & Bojis diſputavimus, omnia conſentiunt. Filius jurisjurandi religione Regum interitu ſolutus, Tejæ enim nemo ſuffectus eſt, curſum prudenter mutare,

quam

quam uno cum Gothis naufragio involvi maluit, aliorum in eâdem cauſſâ averſatus perfidiam, qui pacis conditiones à Narſe ſemel acceptas, ſub primam Francicorum auxiliorum occaſionem, iterum exuere non dubitarunt. Aberratum eſt autem ab annalium noſtrorum ſcriptoribus, in temporis etiam ratione nonnihil, qui Gothos à Theodibaldo, anno quarto aut quintodecimo poſt Tejæ obitum, Italia exactos litteris mandaverint, cum tertius à Tejæ morte, annus poſt Chriſtum natum quingenteſimus quinquageſimus quintus, Gothici belli fuerit ultimus.

ANN. POST CHR. NAT. DLV.

ANN. POST CHR. N. DLXV.

Decimus exin, maximorum virorum Juſtiniani Imp. Beliſarii patricii, & Clotarii Francorum Regis morte funeſtus, Vtonem ſive Vtilonem Theodonis filium Bojis abſtulit, vigeſimo ſeptimo poſtquam regnare cœperat. Nominis monumentum Oetinga, quod Vtinum dicunt, fertur; parum mea ſententia conſideratè, ſiquidem eam appellationem tuliſſe, cum Theodo pater Danubium tranſmiſit, ex hiſtoria verum eſt.

Clarus per ea tempora Fortunatus Epiſcopus, cujus multa ingenii monumenta, carminum in primis libri celebrantur, cum voti damnatus, ex Italia in Galliam ad S. Martini tumulum religionis ergo proficiſceretur, iter per Noricum & Boicam tenuit. Rei memoria tum apud ipſum extat, editis fluviorum quæ trajecit nominibus, tum apud Paulum. Et quod ſupra ſignificavimus, Bojos cis Danubium, neque tunc Francis, neque iis qui Italia potiebantur paruiſſe, Fortunatus quoque ſubobſcurè innuit, quo loco ſub finem eorum verſuum, quos de S. Martino ſcripſit, libellum in patriam remiſſurus alloquens, permenſi itineris manſiones retrorſus deſignat, poſito quippe Auguſtæ ad Lycum nomine, ita pergendum monet, ſi Bojus non obſtiterit. Qua cautione nihilo magis opus erat in Boica, quam in cæteris Galliæ & Italiæ omnibus provinciis, niſi Boji ſuo ſigillatim jure & arbitratu vixiſſent.

Fort. ep. ad Gregor. Padum, Atheſim, Brintam, Plavem, Liquētiam, Iſtiamentumq; tra ans, per Alpem Iuliam p. modulus montanus anfractibus, Dravum Norico, Oeanum Breonum, Licam Bajuaria, Danubium Alamannia, Rhenum Germania tranſiens &c.

ANN. POST CHR. NAT. DLXVIII.

Anno quingenteſimo ſexageſimo octavo, Langobardi relicta Pannonia, quam vi & armis habuerant per annos duos & quadraginta, Italiam Alboino duce ingreſſi, Romanos pepulere, & regnum longè florentiſſimum in Ciſalpina Gallia conſtituerũt. Inter auxilia, præter complura gentium nomina, Suevi numerantur & Norici, Boji nimirum, quibus quod Alboinus parto regno vicos habitandos contribuit, ii appellationes traxere, quæ Pauli adhuc ætate, cum effluxiſſent anni circiter ducenti, perdurabant, neque nunc veſtigia exoluiſſe, in Aquilejenſium annalibus reperio. Itaque haud de nihilo eſt, quod à Paulo etiam proditum, Bojos patriis carminibus præter bellicas Alboini laudes, liberalitatem celebrare ſolitos. Et ab hoc principio, mutuis fere deinceps officiis inter utramque gentem certatum, ſi quæ

Paul. Diac. l. 2. c. 13.
Fort. verſus ex vita S. Mart. ſupra citatus eſt. pag. 83.
Paul. Diac. l. 2. c. 7.
Paul. l. 2. c. 26.
Joan. Candidus rer. Aquil. l. 2.
Paul. l. 1. c. ult.

ut inter vicinos offenſiones, nec eæ atroces fuere, neque diuturnæ. Pannoniæ poſſeſſio Hunnis ceſſit, lege dicta, quicumque Langobardos caſus pedem referre cogeret, ut omnia bellorum dubia & incerta ſunt, eo unde digrediebantur iterum receptus eſſet, Hunni moniti regionem ſtatim traderent. Verum id quidem uſu nunquam venit. Hunni ſive Avares, nam duo ſunt unius gentis vocabula, Anaſſo deinde tenus coluere, & quod fluminis tantum alveus diſtineret, occaſionem ſequuti, Boicam multis ſæculis, qua juſto bello, qua perpetuis excurſionibus & latrociniis, per omnia barbaræ & immanis crudelitatis exempla infeſtam habuere, ſed vice crebrò relata, cum nullo accolarum manus ſæpius conſertæ, nec plura invicem damna aut data aut accepta ſunt. Prima hoſtilem impetum ſitu proxima Laureacum excepit, & urbes circa, fines ex improviso invaſi, multi mortales necati, multi cum pecore atque alia præda capti, agri vaſtati, ædificia incenſa, nulla denique res incolumis relicta, cui ferro aut igni noceri potuit. Auctores ſunt, Epiſcopum tanta calamitate admonitum, ſedem ad Batava tranſtuliſſe: quod ſive tum ſtatim, ſive aliquot poſt annis contigit, uti magis credo, Hunnorum vicinia Laureacenſem Eccleſiam disturbatam eſſe, dubitationem non habet.

Magni presbyt. chron. mſ. & Joan. Steindel. qui tamen hæc omnia ad an. 572. refert.

Theodopertum Theodone tertio prognatum poſt hac, & Theſſalonum Theodibaldi filium genti pariter imperaſſe, Theodoperto, Garibaldum aut Gariovaldum ortum eſſe, illis annalibus proditum video, quorum mihi fides perpetuo ſuſpecta eſt, eo placitum rem hactenus in medio deſtituere. Nam dubia reliquorum iſto loco, unius GARIBALDI illuſtre nomen, publicis auctorum monumentis poſteritatis memoriæ aſſeritur, ignorato tamen genere. Ego propior exiſtimanti ſim, ſuperiores eum principes nullo propinquioris cognationis vinculo attigiſſe. Itaq; domeſtici ſcriptores, eo ferme modo, quo de homine novo & ignoto, qui in alienam poſſeſſionem per vim & injuriam involaverit, ſermo ſolet inſtitui, Garibaldum quendam, hac enim appoſitione uſi, Boicam occupaſſe narrant, parum omninò aptè, ſi pater, avus, majores reliqui, eodem loco. Animus inclinat, Garivaldum Ducem credere, cui Clotarium Francorum Regem, annum circiter quingenteſimum quinquageſimum quartum, uxore Vuldotrada ceſſiſſe, Gregorius Turonenſis memorat, cum Epiſcopi eâ Regi interdixiſſent, quod fratris prius nepoti nuptâ, cum defuncti mariti magno patruo conjugii jus per ſacras leges habere negarent. Paulus Valderadam, Vachone Langobardorum Rege editam, maritum Garipaldum nominat. Nam quod nuperus quidam, Garibaldo Bojo Alſuindam Martiam uxorem tribuit, Ilduino Martio Mediolani Duce, & Anicia Silvia Proba Tertul-

GARIBALDVS.

Arenpek: etiam Garibaldum Boicam occupaſſe ſcribit, non tamen quendam adjecto.

Greg. l. 4. c. 9.

Paul. l. c. 21.

Thom. Porcachius lib. 3. de fam. Malaſpina.

Tertulli Conſulis filia ortam, neque auctor placet, & ut maxi-
mè placeat, diverſa matrimonia eſſe potuere. Verum inſtitu-
ti memores, conjecturam non urgemus, poſuiſſe ſatis ſit. Ga-
ribaldus ergo, quicumque & undecumque fuerit, ſive excitatus
Rege ſocero, ſive virium fiducia, ſive qua alia cauſſa impulſus,
quod inter omnes convenit, aſſumptis principalis fortunæ in-
ANN. POST CHR. NAT. DLXXVII. ſignibus, Bojorum ſe Regem dixit. De anno non una ſenten-
tia; Arenpekium ſequuti, ad eum qui poſt Chriſtum natum
quingenteſimus ſeptuageſimus ſeptimus numeratur, referi-
mus; neque ut ea ratio multum aberret fieri poteſt. Liberis
auctus, quibus Vuldotradam matrem fuiſſe, temporis rationi
ANN. POST CHR. N. DLXXVIII. congruat, regnum affinitatibus firmare aggreditur. Sequenti Paul. l. 3. c. 10. hæc ad tempora mortis Sigeberti Regis refert, quæ incidit in an. hunc 578.
anno, quod Langobardi, occiſo paullò ante Clephone Rege, im-
perium Italicum in triginta Duces tribuiſſent, proximum ex iis
Evinum, qui Tridento præfectus, Boicam ditione contingebat,
generum legit.

Francis inter ea Reges fratres quatuor per tetrarchias domi-
nabantur. Sigeberto natu minimo Mediomatrices, quod Au-
ſtraſiæ regnum dicunt, ſorte obvenerant. Is cum Fredegundis ſce-
lere, à ſicariis confoſſus occubuiſſet, Childebertum filium ſucceſ-
DLXXX. ſorem habuit. Anno Childeberti ſecundo, Rupertus, homo Vita extat ap. Sur.
ſummam generis nobilitatem, quam ad Reges referebat, virtute
& ſanctitate ſupergrediens, Vangionum egit Epiſcopum. Omni-
bus ejus muneris partibus ita functus, ut magni plerique nomi-
nis viri, ex longinquis regionibus, famæ celebritatem ſequuti ve-
nerint, ſive de præcipuis Catholicæ religionis capitibus magno
cum fructu diſputantem audituri, ſive rebus dubiis & afflictis,
conſilium ſolamenq; relaturi. Ea re cum Catholici inſignes pro-
greſſus facerent, ardebat invidia Arianorum factio, ſectatorum
frequentia, & Beringerii Regii apud Vangiones Comitis indul-
gentia, tum præpotens: hæc multa molita, perfecit, ut vir planè
divinus, indignis modis habitus, virgisq; per ſummam contume-
liam cæſus, urbe pelleretur. Multis poſt annis Bojos, quod ſe-
quenti libro narraturi ſumus, Chriſtianam pietatem docuit, ſa-
croque lavacro tinxit. Conſtat ex vitæ hiſtoria, ſub Childeber-
to Vangionum urbi præfuiſſe; ſed cum Reges duo eodem Chil-
deberti nomine extiterint, quorum prior Clodoveo Magno
natus, ſuperioribus annis Francis imperavit, fuere qui, ut omnem
hiſtoriam perverterent, Rupertum eo retulere; abſurdè, cum
Vangiones ad Mediomatricum regnum pertinuerint, Childe-
bertus major regiam habuerit Pariſiis.

ANN. POST CHR. NAT. DLXXXV. DLXXXVI. Langobardorum regnum, abdicato Ducum concilio, anno
quingenteſimo octogeſimo aut quinto aut ſexto, ad Flaviū Au-
tharim, Clephonis filium rediit: quem Garibaldo aſciſcendi huj⁹-

modi obvenit occaſio. Childebertus Chlodoſindam ſororem, Authari prius pactam, commutata derepente voluntate, Richaredo Gothorum in Hiſpania Regi, anno quingenteſimo octogeſimo nono, nuptum tradidit, levitatis excuſatione in religionem verſa, qui Gothos pietate Catholica recens imbutos, Langobardis ab hac alienis, præferret. Langobardum, poſt tantam illatam contumeliam, quod Reges ſolent, omni conatu ſumpſit evertendum: accedebant Mauritii Imperatoris perpetuæ adhortationes, qui de vindicanda Italiæ poſſeſſione feriò cogitans, magnum putabat, Francum in Autharim impellere. Autharis externa auxilia adverſus tantum hoſtem circumſpicienda intelgens, alteram Garibaldi filiam, THEODELINDAM nomine, per legatos petit. Legati benignè accepti auditique, quod in rem communem videbatur, non difficulter conficiunt. Apud eum qui Gregorii narrationem produxit, lego, Theodelindam Childeberto antea deſponſam, matris Brunechildæ conſiliis itidem conjugio fuiſſe fruſtratum. Vt par extiterit Childeberti utrimq; fidei neglectus, & ſimiles propemodum duorum regum adverſus ſe odii cauſſas conciverit. Autharis viſendæ ſponſæ deſiderio, juvenile capit conſilium, per legationis ſimulationem in Boicam proficiſcitur, paucis expeditis ex popularium numero aſſumptis comitibus, fido inprimis amico, qui ſe legationis principem gereret. Hic cum ſalutato Garibaldo, verba feciſſet, accedens Autharis propius, omnibus quippè de facie ignotus, ſe verò ab Authari miſſum eſſe ait, ſpectatum futuram dominam, quo comperta de forma referret. Annuit Garibaldus, & filia in conſpectu fuit. Ille tacitus aliquamdiu contemplatus, ſubintulit, parem videri Regiæ fortunæ faſtigio, nunc ſe niſi aliud patri videatur, unum præterea cupere, quod in poſterum, pro more gentis, frequens futurum ſit, vini poculum ex illius manu capere. Neq; ſe Garibaldus difficilem præbuit, Theodelindam principi primum legato, deinde Authari miſcere juſſit. Autharis, poſtquam bibit, pateram redhibens, puellæ manum digito diſſimulanter attigit, mox tamquam aliud agens, dextera univerſam faciem à ſumo permulſit. Erubuit ea re virgo, & nutrici de hoſpite queſta eſt; anus ętate callidior, alumnam monet, factum ſilentio premeret, Autharim illum haud dubiè ſponſum eſſe, nullius alterius eo proceſſuram fuiſſe audaciam, bene habere, quod dignus profectò qui unus regno & regia virgine potiretur; erat enim celſus corpore, coma nitens, ætatis flore juxta & forma conſpicuus. Accepto commeatu legati domum redeunt, ubi ad utriuſque regni fines ventum, cum Boji honoris ergo deductores additi, abitum pararent, Autharis in equum erectus ſecuriculam quam manu geſtabat, quanto potuit conniſu proximæ arbori inflictam fixam

[Margin: DLXXXIX.]

[Margin notes: Herman. & Sigeb. aon. 586. præferuot. Ratio tempor. ſic habet. Langobardi Italiam duce Alboino ingreſſi an. 568. Alboinus regnavit, ſi ab ingreſſu eum Greg. l. 4. c. 35. numeres, an. VII. ſi à regno conſtituto cum Paulo l. 2. c. 28. & Aim. l. 3. c. 17. an. III. cum dimidio. obiit ann. 574. Clepho regnavit ſeſquiaanum, ob. 575. ut Herman. prodidit, 576. ut Sigebertus. Hinc x annorum interregnum ſub Ducum concilio, quod an. ſive 585. ſive 586. Authari Rege creato deſiit. Paul. l. 3. c. 16. & ſeq. Quidam anonymū, alii Fredegarium, alii Thoromachum volunt. c. 34. Paol. l. 3. c. 11.]

fixam reliquit, adjiciens inſuper, Sic ferire ſolet Autharis, quæ eum primum vox Boicis prodidit. Langobardicam affinitatem

ANN. POST CHR. NAT. DXC.

maximi Francorum motus, & Boici imperii converſio ſequuta; Childebertus Garibaldum proximo anno bello aggreſſus eſt. Et promptum erat prætexere, pelli regno incubatorem, veros veteresq; ex Agilolfinga familia dominos reduci. Theodelinda hujus calamitatis pericula declinatura, ad maritum in Italiam, una cum

Paul. obſcurè, cum propter Francorum adventum perturbatio Garibaldo Regi advenisset. Diſerrè annales domeſtici.

GUNDOALDUS.

fratre GUNDOALDO proficiſcitur. Autharis maxima frequentia obviam properans, nuptias in campis Veronenſibus, quibus Sardis nomen, apparatiſſima pompa, inſigni omnium ordinum lætitia, Idibus Majis celebravit. Oborta inter earum ſolemnia valida ventorum & tonitruorum tempeſtate, cum fulmen regii tabernaculi tignum disjeciſſet, ariolus ex Agilulfi Taurinorum Ducis familia, vetitas artes doctus, dominum clam monuit, id lætum illi oſtentum, portendere mulierem, quæ nunc Regi nuberet, brevi in ipſius matrimonio futuram. Agilulfus invidiam veritus hominem graviter increpans, mortem minatur, ſi ea de re verbum præterea faciat. Vaticinator nihil territus, ego quidem occîdi inquit poſſum, fata mutari non poſſunt. Prædictionis fides eventu comprobata, ex admiratione memoriam meruit.

Ann. ſive 590 ſive 591 variant enim Sigeb. & Herman.

GRIMOALDUS.

In Gregorii appendice, GRIMOALDUS & Gundoaldus Theodelindæ fratres nominantur, domeſtici ſcriptores Gundoaldi meminere, quem pater regno collegam aſciverit, Grimoaldi nomen non habent. Belli hunc fuiſſe exitum, in mira annalium nuditate, res loquitur, ut Childebertus Garibaldo pulſo, regnum

App. c. 34.

THASSILO.

THASSILONI aſſeruerit. Thaſſilo Theodibaldo natus eſſe, eo quem Narſi in Italia militaſſe diximus, creditur.

Bojis principum ambitio atque contentio magno conſtitit: inſinuavit ſe Francus haud multò ſecus, quàm Steſichori ad Himerenſes de equite ſermo habet, jus & æquum tuitus, per beneficii ſpeciem, quæ maximè regia ad fallendum via eſt, rerum interim ſuarum, & imperii proferendi primam rationem ducens. Et pactione inita, provincia poſthac proprios Duces ex Agilolfinga familia tenuit equidem, quin Thaſſiloni Regii nominis decus manſiſſe aliquantiſper, ut ſunt mollia rerum initia, ex Paulo comperimus, ſed iidem Francicis Regibus vixere obnoxii, acceptiſque ab his legibus, populum beneficiario fere jure moderati ſunt. Cum ſuperioribus temporibus Francici imperii ditio, quantum omnibus diſquiſitis veſtigiis licuit adhuc pernoſcere, Danubium Lycumque nunquam tranſcenderit. Garibaldum Chriſtiana ſacra coluiſſe, noſtri retulere, & fidem Theodelindæ filiæ præclara pietas comprobat, neque opinari diſplicet, magnam fuiſſe novitatis invidiam, abalienatis ea re, adverſarii commodo, procerum populariumque animis, priſcæ Deorum ſuper-

Paul. Diac. l. 4. c. 7. Sigeb. & Herman. aliquot annis ſerius hæc contigiſſe inſinuare videntur, initia enim Thaſſilonis cum expeditione Slavica perperam conjungunt.

ſtitioni vulgò adhuc obſtrictis. Nam ne nunc quidem factum gratia ſequitur, primæ Chriſtianitatis gloria in Theodonem, qui ſecundo deinde loco regnavit, tranſlata. Sive ejus, quod intra Garibaldi domum ſtetit, gentem nulla ex parte attigit, ratio non eſt habita, ſive alienum ab Agilolfingorum familia, poſteri principis honore non dignati ſunt. Quæ victo & ejecto fortuna, incertum: ſunt qui regno iterum potitum aſſeverant, poſtquam in Italia aliquamdiu exulaverit; falsò: nominis enim ſimilitudine errant. Quod ejus nulla porrò teſtatæ fidei extet memoria, rebus perditis diutius non ſuperfuiſſe crediderim. Gundoaldus filius, affinitatis ſuffragatione Aſtenſem apud Ligures Ducatum nactus, ex nobili fœmina liberos in ſpem alterius regni ſuſtulit, & Langobardis Boica ſtirps per multas Regum ſucceſſiones dominata eſt. Sed hæc quidem poſterius.

Paul. l. 3. c. 12.

Franci Boico bello defuncti, Langobardicum animo dudum conceptum aggreſſi, regione latè populata, pleraque in Alpibus oppida, facta deditione nihil jam hoſtile timentia, contra interpoſitam fidem excidêre, mortalibus omnibus in ſervitutem abductis; niſi qui Agnello Tridentino, & Ingenuino Sabionenſe Epiſcopis deprecatoribus, ſexcentis in virorum capita ſolidis redempti ſunt. Cæterum Italici cœli impatientia per æſtivos mēſes morbis tentati, multis ſuorum amiſſis, cum Langobardi munitionum mœnibus concluſi pugnæ copiam non facerent, neque ſine pugna victoriæ ſpes eſſet, nulla memorabili re geſta, domum redierunt. Autharis ſexto anno à regno adito, nonis Septembris, florente ætate, immatura morte, incertum cujus fraude, veneno extinguitur. Theodelinda interim præcellens adeò prudentiæ & moderationis ſpecimen ediderat, ut re ad interregnum delapſa, imperium novo exemplo, & fœminæ, & peregrinæ, omnium voluntate fuerit demandatum, facta ſimul optandi poteſtate, maritum quem vellet, quemq; tanto faſtigio parem crederet, ex univerſo Langobardorum numero. Illa exquiſitis primorum ſententiis, Agilulfum Taurinorum Ducem, Authari cognatione propinquum, bello fortem, & omnibus corporis animique virtutibus eo loco dignum, ſibi conjugem, genti Regem legit. Vocato craterem vini modicè libatum propinavit, quem ille accipiens, cum honore lætus, ſe ad dextræ oſculum venerabundus demitteret, Regina verecundè ſubridens, Tu verò ori, non manui, oſculum admove Agilulfe, inquit, & levatum complexa exoſculataque, conſilium de Regno & nuptiis aperuit, quarum dies initio menſis Novembris omnium approbatione conſtituta, Agilulfus ſequenti anno, menſe Majo, publico gentis conſenſu, Mediolani Rex appellatus eſt. At fœdam illuſtri conjugio notam Joannes Boccacius in amatoriis narrationibus ivit

Paul l. 3. c. 36. Herman. Sigeb. Quod ex epiſt. 17. l. 1. Gregorii Magni cōtra afferri poteſt, vim haberet, niſi conſtaret pleraſque epiſtolas trajectas eſſe, & mēſe Decembri, ut relata, nō ſcriptam, verba quæ ſequuntur oſtendunt, *In hac quæ nuper expleta eſt paſchali ſolennitate.*

ANN. POST CHR. NAT. DXCII.

ANN. POST CHR. NAT. DXCIII.

Boccac. Decameron. fab. 12

ivit inuſtum, ut ut flagitii dedecore erroris excuſatione in ſpeciem obducto. Verum qui univerſo operi fabularum nomen præſcripſit, quam ſibi in ſingulis ejus partibus credi non cuperet, nimirum ipſe oſtendit, neque nos fidem, quam petenti negaremus, reſpuenti adhibebimus. Maximum unum omnium ſine controverſia beneficium, Theodelinda apud Langobardos, atque univerſam Italiam collocavit, cujus gratiam nulla annorum unquam diuturnitas oblitteratura eſt. Cum Langobardi eouſque, Paul.l.4. c.6. aut inani Deorum ſuperſtitione occupati, aut nomine tenus Chriſtiani, perverſis Arianorum opinionibus implicati, neque ſalutem ipſi ſuam curarent, & eccleſiarum bona publicam prædam rati, res ſacras promiſcuè ubique popularentur, illa divinitus incenſa, maritum magno animo aggreſſa, monendo, ſuadendo, orando pervicit, ut Catholicam pietatem pectore admitteret. Quod conſilium quam multa & magna bona, publicè privatimque ſtatim conſequuta ſunt. Rex eccleſiis quà poſſet ſatisfacturus, pleraſque poſſeſſiones ultrò largitus, Epiſcoporum exiſtimationem, quæ contempta atque abjecta jacebat, ad aliquem dignitatis ſplendorem erexit; populares exemplo incitati, priſtinam impietatem vulgò ejurare, ad eccleſiæ matris gremium, pœnitentia ducti, convolare, adverſus res miniſteriaque divina pariter affici. In qua cauſſà graviter & prudenter, à conſideratiſſimo ſcriptore, viro in tantum laudando, in quantum virtus & doctrina poſſunt intelligi, Cæſare Baronio, Romanæ eccleſiæ Card. Baron. an. 591 Cardinali, obſervatum animadverto, ſic ſolere Deum, eligere infirma mundi, ut confundat fortia, tres fortiſſimas nationes, odio in nomen, ſive Chriſtianum, ſive certè Catholicum, inſignes, Francos, Gothos, Langobardos, à totidem regiis fœminis, Chrotilde, Ingunde, & Theodelinda, Burgunda & Franca illis, hac Boja, eodem propemodum modo, perſuaſis maritis Regibus ad veræ religionis cultum eſſe retractos.

Gregorius Pontifex, virtutis & pietatis magnitudine cognomen nactus, libros de Italicorum patrum vita & miraculis, dialogorum forma conſcriptos, eodem anno ad Theodelindam miſit, ſic æſtimans, quæ fide & morum ſanctimonia præſtaret, ejus animo futurum id munus longè acceptiſſimum. Sed extitere, qui religioſiſſimæ fœminæ, per pietatis quoque ſpeciem obrepentes, voluntatem à Gregorio & Catholica ſimul eccleſia tantum non abalienarent. Agitabatur à Juſtiniani uſque temporibus, nobilis inter Epiſcopos controverſia, magnis utrimque animis, de tribus quibusdam capitibus à quinta ſynodo Conſtantinopoli reprobatis, quæ Gregorius & ſuperiores aliquot Pontifices palam item damnaverant: Id adverſarii contra Chalcedonenſis concilii decreta fieri, quamquam falsò criminati, Reginam induxerunt,

Paul.l.4. c.5.

Dialogos anno 591. à Gregorio ſcriptos eſſe, oſtendit Baronius.

runt ut Conſtantium Mediolanenſem Epiſcopum, trium capitum damnationi aſſentientem, eo nomine averſaretur. Gregorius exemplum veritus, legatos miſit qui officii admonerent, & in hæc ad eam, atque Conſtantium, verba ſcripſit. Ad Conſtantium quidem,

Greg. lib. 3. ep. 2. Quod autem dicitur filiam noſtram Theodelindam Reginam, ſe ſe à communione tua hoc audito nuntio ſuſpendiſſe: conſtat per omnia, quia etſi pravorum hominum verbis ad paullulum ſeducta eſt, venientibus tamen Hippolyto Notario & Johanne Abbate, erit modis omnibus veſtræ fraternitatis communionem quæſitura. Cui etiam meas epiſtolas direxi, quas fraternitas veſtra ſine dilatione traſmittat. Ad Theodelindam verò,

Greg. l. 3. ep. 4. Quorundam ad nos relatione pervenit, ab aliquibus Epiſcopis gloriam veſtram uſque ad hoc ſcandalum contra ſanctam Eccleſiam fuiſſe perductam, ut ſe ſe à Catholicæ unanimitatis communione ſuſpenderet. Quod quantum vos purè diligimus, tantum de vobis fortius dolemus, quia vos imperitis ſtultisque hominibus creditis, qui non ſolum ea quæ loquuntur neſciunt, ſed vix ea percipere, quæ audierint poſſunt. Dicunt enim piæ memoriæ Juſtiniani temporibus aliqua contra Chalcedonenſem ſynodum fuiſſe conſtituta, qui dum neque legunt neque legentibus credunt, in ipſo errore manent, quem ſibi de nobis ipſi finxerunt. Nos enim teſte conſcientia fatemur, de fide ejusdem ſancti Chalcedonenſis concilii nihil motum, nihil eſſe violatum, ſed quidquid prædicti Juſtiniani temporibus actum eſt, ita actum eſt, ut fides Chalcedonenſis concilii in nullo vexaretur. Si quis autem contra ejusdem ſynodi fidem aliquid loqui præſumit vel ſapere, nos ejus ſenſum ſub anathematis interpoſitione deteſtamur. Cum ergo integritatem noſtram ex conſcientiæ veſtræ atteſtatione cognoſcitis, ſupereſt ut vos nunquam à Catholicæ eccleſiæ communione ſeparetis; ne tot veſtræ lachymæ, tantaque bona opera pereant, ſi à fide vera inveniantur aliena. Decet ergo gloriam veſtram, ad reverendiſſimum fratrem & coepiſcopum meum Conſtantium, cujus & fides & vita bene olim mihi approbata eſt, ſub omni celeritate tranſmittere, eique directis veſtris epiſtolis indicare, ordinationem ejus, quam benignè ſuſcepiſtis, & quia ab ejus eccleſiæ communione in nullo ſeparamini. Quamvis in hac re me vobis ſuperfluè dicere arbitror, quia etſi quid in veſtro animo dubietatis fuit, veniente filio meo Johanne Abbate atque Hippolyto Notario, ex corde veſtro arbitror fuiſſe ſublatum.

Verum altiſſimè in Theodelindæ pectus deſcenderat, obrogari abolitione trium capitum, Chalcedonenſi concilio, quod pro præclara animi pietate, piaculare facinus arbitrata, quintæ ſynodi men-

di mentionem vix æquis auribus admittebat, uti ex epiſtola,
ANN. POST CHR. NAT. DXCIV. quam Gregorius ſequenti anno ad Conſtantium dedit, intelligimus; delectat enim ſanctiſſimi Pontificis complura verba illuſtrandæ hiſtoriæ identidem inſerere.

Quod autem ſcripſiſtis, quia epiſtolam meam Reginæ Theodelindæ transmittere minimè voluiſtis, pro eo quod in ea quinta ſynodus nominabatur, ſi eam exinde ſcandalizari poſſe credidiſtis, rectè factum eſt, ut minimè transmitteretis. Vnde nunc ita facimus, ſicut vobis placuit, ut quatuor ſynodos ſolummodo laudaremus. De illa tamen ſynodo quæ in Conſtantinopoli poſtmodum facta eſt, quæ à multis quinta nominatur, ſcire vos volo, quia nihil contra quatuor ſanctiſſimas ſynodos conſtituerit vel ſenſerit, quippe quia in ea de perſonis tantummodo, non autem de fide aliquid geſtum eſt, & de his perſonis, de quibus in Chalcedonenſi concilio nihil continetur, ſed poſt expreſſos canones facta contentio, & extrema actio de perſonis ventilata eſt. Nos tamen, ſicut voluiſtis, ita fecimus, ut ejusdem ſynodi nullam memoriam faceremus. Sed & de Epiſcopis quæ ſcripſiſtis, prædictæ filiæ noſtræ Reginæ ſcripſimus. (Greg.l.3. ep.17.)

ANN. POST CHR. NAT. DXCV. Anno quingenteſimo nonageſimo quinto Thaſſilo Slavos, graves perpetuo & infeſtos vicinos, bello aggreditur: quorum præter Zechorum nationem, quæ Sarmatiâ effuſa, Bojohemum tenuit, Quarantanorum aut Carantanorum alia, Dalmaticis oris progreſſa, Norici partem ad Hadriaticum ſinum vergentem inſidens, Boicam premebat. Parta victoria, maximam omnis generis prædam domum retulit. (Paul.l.4.c.7 Herman. Sigeb. qui, quod Thaſſilonem tunc demum Regem conſtitutum fuiſſe innuunt, ex temporum ratione & domeſticis annalibus refelluntur.)

DIC. Quadriennio poſt pax inter Romanos & Langobardos, allaborante maximè Gregorii hortatu Theodelinda, coiit, & gratiæ Reginæ à Pontifice, apparatiſſimis verbis in hunc modum actæ.

Quia excellentia veſtra ad faciendam ſe pacem ſtudioſius & benignè ſicut ſolet impenderit, renunciante filio noſtro Probo Abbate cognovimus, neque enim aliter de Chriſtianitate veſtra fuerat confidendum, niſi quia in cauſſa pacis laborem & bonitatem veſtram modis omnibus monſtraretis, unde omnipotenti Deo gratias agimus, quia ita cor veſtrum ſua pietate regit, ut ſicut rectam fidem tribuit, ita quoq; placita ſibi vos ſemper operari concedat. Non enim excellentiſſima filia de ſanguine, qui ab utraque parte fundendus fuerat, parvam te credas acquiſiſſe mercedem. Ex qua re voluntati veſtræ gratiam referentes, Dei noſtri miſericordiam deprecamur, ut bonorum vobis vicem in corpore & in anima, hic & in futuro compenſet. Salutantes præterea paterna dilectione hortamur, ut apud excellentiſſimum conjugem veſtrum illa agatis, quatenus Chriſtianæ reipublicæ ſocietatem non renuat. Nam ſicut & vos ſcire credimus, multis modis eſt u- (Paul.l.4.c.8. Greg.l.7. ep.42.)

eſt utile ſi ſe ad ejus amicitias conferre voluerit. Vos ergo more veſtro, quæ ad gratiam partium pertinent ſemper ſtudete, atq; ubi cauſſa mercedis ſe dederit, laborate, ut bona veſtra amplius ante omnipotentis Dei oculos commendetis.

Paul. l. 4. c. 11. Proximo, bis mille Bojorum in expeditionem adverſus Slavos ducti, Cacani Regis ſuperventu occidione cæſi, cladem ſuperioribus annis illatam recepêre. ANN. POST CHR. NAT. DC. Paul. l. 4. c. 21. Sexcenteſimo primo, Theodelinda Modiciæ, quæ duodecim paſſuum millibus Mediolano abeſt, ſitu ſub Alpibus inprimis amœno, & ſalubribus auris per æſtivos calores temperato, regiam & templum condidit, Theoderici Gothi judicium ſequuta, qui prætorium ibi olim ſtruxerat. DCI. Regia, præter ædificii ſplendorem, picturâ veteres Langobardorum hiſtorias referente nobilitata, templum divo Joanni Bapiſtæ ſacrum, amplis vectigalibus locupletatum, atque omni aureorum & argenteorum ornamentorum ſupellectile cultum eſt, quorum adhuc partem ſupereſſe ferunt. Voto gentem Baptiſtæ univerſam obligavit, hac forma, ad veterem pietatis ſenſum, à Rege & regni primoribus nuncupato. Hæc formula deſumpta eſt ex editione Aſcenſiana. Vt ipſe ſanctus Johannes pro nobis interpellator ſit, ad dominum Deum noſtrum Jesum Chriſtum, nos omnes unanimiter pollicemur, illi omni anno in die nativitatis ſuæ, hoc eſt VIII. Kal. Julii, de noſtris facultatibus tranſmiſſuros honorificè, ad oraculum ejus, ut per illius interpellationem habeamus juvamen Domini noſtri Jesu Chriſti, tam in bello quam in aliis locis omnibus, quocumque ituri ſumus. Paul. l. 5. c. 6. Ratæ fuere preces, quamdiu cultus religio perſtitit. Memoriæ proditum, Conſtantem Imperatorem poſt hos annos ſexaginta, Langobardis bellum illaturum, cum Tarentum trajeciſſet, deque eventu ſolicitus, hominem ſolitariam vitam agentem, vaticinii laude clarum conſuleret, unius noctis petita mora, numine ſalutato, reſponſum tuliſſe, Nunc quidem vinci neutiquam poſſe, Reginæ exteræ factum obſtare, collocaſſe eam in Langobardorum finibus Baptiſtæ baſilicam, qui Deum perpetuis precib⁹ appellet, ſed futurum aliquando, ut templi neglectum, gentis exitium conſequeretur; cujus prædictionis fidem res temporum ſucceſſu firmavit. Theodelinda donationis tabulis horribilem ſanctionem adjecit, quæ filii nomen habet, Regis mariti non habet, itaque marito demum mortuo perſcripta ſit oportet. Hæc etiam ex Aſcenſiana editione. Offert glorioſiſſima Theodelinda Regina, una cum filio ſuo Adalvaldo Rege, ſancto Joanni patrono ſuo, de dono Dei, & de dotibus, chartulam ſuæ donationis, quam in ſuorum præſentia ſcribere fecit. Si quis quolibet tempore, hanc teſtem voluntatis ſuæ corruperit, in judicii extremi die cum Juda traditore damnetur.

Anno ſexcenteſimo tertio, Theodelindæ Adalvaldus filius ANN. POST CHR. NAT. DCIII.

Modi-

DCIV. Modiciæ natus: quem illi Gregorius in ſequenti, pace ejus haud obſcurè opera iterum conſtitutâ, hac epiſtola gratulatus eſt.

Scripta quæ ad nos dudum à Januenſibus partibus tranſmiſiſtis, gaudii veſtri nos fecere participes, propter quod, omnipotentis Dei gratia, & filium vobis donatum, & quod valde excellentiæ veſtræ eſt laudabile, Catholicæ eum fidei novimus ſociatum. Nec enim de Chriſtianitate veſtra aliud credendum, niſi id ſtudere vos, ut quem divino munere ſuſcepiſtis, Catholicæ rectitudinis auxilio muniretis, ut & Redemptor noſter familiarem te ſuam famulam cognoſceret, & Langobardorum genti novum Regem in timore ſuo feliciter enutriret. Vnde oramus omnipotentem Deum, ut & vos in mandatorum ſuorum via cuſtodiat, & eundem excellentiſſimum filium noſtrum Adulauvaldum in ſuo faciat amore proficere: quatenus ſicut hîc inter homines jam magnus eſt, ſic quoque ex bonis actibus ante Deum ſit glorioſus. Illud autem quod excellentia veſtra ſcripſit, ut dilectiſſimo filio noſtro Secundino Abbati, ad ea quę ſcripſit ſubtiliter reſpondere deberemus: quis vel petitionem illius, vel veſtra deſideria, quæ multis eſſe profutura cognoſcit, ſi ægritudo non obſiſteret, duceret poſtponenda? Sed tanta nos podagræ nunc infirmitas tenet, ut non ſolum non dictare, ſed nec ad loquendum poſſimus aſſurgere, ſicut & præſentium portitores legati veſtri cognoverunt, qui nos & venientes infirmos invenerunt, & diſcedentes in ſummo vitæ periculo atque diſcrimine reliquerunt. Sed ſi omnipotente Deo diſponente convaluero, ad cuncta quæ mihi ſcripſit ſubtiliter reſpondebo. Eam tamen ſynodum, quæ piæ memoriæ Juſtiniani tempore facta eſt, per latores præſentium tranſmiſi, ut prædictus filius meus dilectiſſimus ipſam relegens, agnoſcat, quod falſa ſunt omnia, quæ contra ſedem Apoſtolicam vel Catholicam eccleſiam audierat. Abſit enim nos cujuslibet ſenſum hæretici recipere, vel à tomo ſanctæ memoriæ Leonis prædeceſſoris noſtri in aliquo deviare. Sed quæcumque à ſanctis quatuor ſynodis ſunt definita recipimus, & quæcumque reprobata ſunt condemnamus. Excellentiſſimo autem filio noſtro Adulauvaldo Regi tranſmittere phylacteria curavimus, id eſt, crucem cum ligno ſanctæ crucis Domini, & lectionem ſancti evangelii theca Perſica incluſam. Filiæ quoque meæ ſorori ejus, tres annulos tranſmiſi, duos cum hyacinthis, & unum cum albula; quæ eis per vos peto dari, ut apud eos noſtra charitas ex veſtra excellentia condiatur. Paterna præterea charitate perſolventes ſalutationis officium, petimus ut excellentiſſimo filio noſtro conjugi veſtro, pro nobis de facta pace gratias referatis, atque ejus animum ſicut conſueviſtis, ad pacem de futuro per omnia provocetis, quatenus mercedem populi innocentis, qui in ſcandalo

Greg. l. 12. ep. 7.

perire

perire poterat, ante conſpectum Dei, inter multa bona, quæ agitis, invenire poſſitis.

Hæc Theodelindæ laudibus ex omni parte referta, teſtimonium ſanctimoniæ antea relatis conſentiens prrhibent; tum oſtendunt, eam, ut ut ad tria capita hæſitantem, Pontificiæ auctoritati præcipuam reverentiam detuliſſe, neque ſe à Catholicæ eccleſiæ communione, hujus offendiculi cauſſa, unquam abjunxiſſe. Gregorius paullò poſt, menſe Martio rebus humanis eximitur: Adalvaldus Julio, patris voluntate Langobardorum Rex appellatur.

Paul. l. 4. c. 38. Anno ſexcenteſimo decimo, Giſulfus Forojulienſium Dux, ab Avaribus oppreſſus, ex Romilda veſanæ ſalacitatis fœmina, filias pudicitiæ laude inſignes reliquit. Quæ cæſo patre, everſâ patria, captivæ ductæ, calamitoſiſſimo ſuo tempore invenerunt, quo virginale decus, quod ſervis corporibus vi minus poterant, fortunæ ingratiis ingenio tuerentur. Conditis enim ſub mammillari ſtrophio crudis pullorum carnibus, ut calore corruptæ immane fœterent, militum non effugêre vim tantum & contumeliam, quod morte tamen pleraſque redemiſſe, celebrata veterum exempla ſunt, ſed cogitationem omninò voluntatemque libidinis averterunt. Spretæ itaque venundatæ, pares & patre, & animo iſto, nuptias repperere. Quatuor ſororum duo nomina prodita, Appa & GAILA, totidem perierunt, cum matris, tenebris tanto dignius, adhuc extet: Vna Alemanorum Regi, altera Bojorum principi collocata, Chiomaris, & Cammis meritò annumeretur. An Garibaldo, qui rerum apud Bojos paullò poſt potitus, quòd quidam ſcripſere, niſi de opinione certum nihil eſt. ANN. POST CHR. NAT. DCX. GAILA.

Paul l. 4. c. 7. & l. c. c. 41. Vno aut altero anno interjecto, Thaſſilo fato conceſſit. Cui Paulus, cum primùm ad Boicæ gubernacula admotus, Regis nomen tribuit, ſub finem Ducem appellat: nos ſub eo Bojorum Principum majeſtatem ſtatu motam, & Franciscis Regibus ſubmiſſam eſſe, hoc quoque argumento perſuademur. Mortuo ANN. POST CHR. NAT. DCXI. DCXII.

Arenpek. l. 2. c. 3. Thaſſilone, GARIBALDVS filius ſucceſſit. Quem qui, nomine ducti, eundem Theodelindæ patrem exiſtimavere, rediiſſe in imperium, tamquam poſtliminio, neque vera ſcripſere, neq; veriſimilia, itaque magnis difficultatibus, nulla neceſſaria ratione implicati, ut ſe ſe aliquâ expedirent, multiplicem hiſtoriæ caliginem, quod certos errores incertis conjecturis tuendo, fere fit, offuderunt; nam idem de Thaſſilone prius commenti, quò fabulam tuerentur, centeſimum ætatis annum attigiſſe, ſcriptum reliquere, cum res in eum modum quo à nobis narrata eſt, Pauli auctoritate potuerit conſtitui, qui Garibaldum diſertè Thaſſilonis filium nominat, quod ſi quis ſuperiori Garibaldo convenire poſſe exi- GARIBALDVS SUCCEDIT. Paul. l. 4. c. 41.

ſe exiſtimat, nimium ineptus eſt. Novus princeps paternum
decus æmulatus, Sclavos, Carantanos nimirum, bello ſolicitans
ad Aguntum Norici oppidum primo congreſſu infeliciter pu-
gnat: hoſtes ſucceſſu læti & feroces, facta in Boicam impreſſione
prædas egere, dum ille, collectis brevi iterum viribus, inopinan-
tes adortus, omni præda exutos, finibus victor pepulit. Quod
unum Garibaldi operum poſteritatis memoriam meruit. In Paul. l.4.c. 42.
Italia Gundoaldus, Aſtenſium Princeps, Theodelindæ frater, ſa-
gittâ veneno illita, ex inſidiis incerto auctore miſsâ moritur.
Sceleris ſuſpicio regiam attigit, jactatum, cumulaſſe Agilulfi Appendix Greg. c.34.
& Theodelindæ odium, quo favorem maximè debuerat, allici-
endis Langobardorum vel ingenio, vel arte, vel fortuna volun-
tatibꝰ, nimiam viſam in homine peregrino tam prolixam popu-
laritatem, cui ſi rerum novandarum aliquando voluntas accide-
ret, dominantes contra nitenti, pares futuri vix eſſent. Sed no-
bis quidem, de ſorore præſertim, Gregorio toties laudata, tam-
que magnificè, & illa haud minus extera, quæ ſe domeſtico tan-
to præſidio cur orbaret? animus fraterni paricidii facinus refu-
GVNDOBERTVS. git credere. Gundoaldo filios fuiſſe reperio, GVNDOBERTVM, Appendix. Greg.
de quo præter ipſum nomen, nihil extat proditum: & Chariber-
tum ſive Aripertum, variè enim appellatur, qui regnum apud
Langobardos poſt multos annos primus Bojorum
tenuit, ut ſequenti libro narra-
bitur.

MARCI VELSERI
RERVM BOICARVM
Liber quartus.

Garibaldū nondiuim peraſſe, ex collatione temporis, quo Thaſſilo Garibaldi pater obiit, quoque Theodo Boicā doritus eſt, ſic conſequens.

Jo. Steiod. an. 623. Regentrant appellat, filiam Hildeberti Regis: recentior quidā, Theodeberti.

Vita S. Ruperti ap. Sor. tom. 2. brevius ant. lect. tomo item 4.

THEODO TERTIVS. *REGINODRVDES.*

SAnctius deinde ſæculum aggredimur. Garibaldo cis paucos annos ſublato, THEODO prudentia & animi magnitudine inclytus, quē Garibaldi filium fuiſſe, ſuſpicari quam affirmare magis poſſumus, Bojorum principatum adeptus, ingens Evangelio oſtium aperuit. REGINODRVDEM uxorem annales Childeberto Franco natam ferunt: quod nomen Francicarum rerum auctores inter Childeberti Theodebertique Regum liberos, Theodebertum enim alii patrem maluere, omninò non habent, ſed illa ſtirpe explicāda & aliâs indiligentes, quo minus fides noſtris hominibus demenda eſt. Reginodrudem ergo familia dudum Chriſtianâ ortam, tot illuſtrium Reginarum exemplo, marito amplectendæ veritatis auctorem fuiſſe credimus: & ſupererant rei juvandæ, Chriſtianæ religionis igniculi à Romanorum imperio, per omnem provinciam. Acceſſit fama ſanctimoniæ Ruperti Epiſcopi, & magnorum mirabiliumque operum, quæ illo adminiſtro divina virtute conſtabat patrari. Motus Theodo, ſummo viri coram videndi deſiderio incenſus eſt. Primos ſuorum mittit, qui honeſtiſſima legatione obnixè deprecantes invitarent, Veniret, Boicam conſpectu dignaretur, genti rectum fidei vivendique iter ingredi cupienti, docendo præiret. Rupertus expenſa tum oratorum amplitudine, tum orationis æquitate, gnarus hoc genus conſilia non niſi divinitus immitti, Deum ante omnia laudibus ac gratiis veneratus, qui in tenebris ſedentes æternæ lucis radiis inſtitueret illuſtrare, preces nihil averſatus, redeuntibus legatis ſtatim presbyteros adjunxit, ipſe paullò poſt ſubſequutus, Reginoburgi à Theodone, cum inſigni proce-

procerum comitatu obviam progreſſo, incredibili lætitia maximo applauſu excipitur: primus in ea urbe à Bojis conſpectus Epiſcopus, nam ante Boica tempora quoſdam ſediſſe non ambigam, etſi memoria fere excidit, unius Lupi ſuperat, ſanctitatis famâ poſteritati commendata. Quem qui Zenone imperante à Theodone primo, pietatis cauſſa cęſum narrant, temporum rationem nullam habent. Neq; ego exemplum, quo Boji in Chriſtianorum ſanguinem unquam ſævierint, ullum proditum reperio. Abſurdius errant, qui Lupum hunc cum eo confundunt, qui Chetmarum Carantanorum principem Pipini ætate in fide inſtituit. Rupertus indicto jejunio, Theodonem Chriſtianæ fidei myſteriis erudit, eruditum & ſatis jam confirmatum, abdicato impio peſſimorum dæmonum cultu, ſalutari baptiſmate abluit. Nullus dies Bojis lætior, certè æquè ſalutaris illuxit. Principis exemplum plerique optimates ſequuti, & populi magna vis, nobilium ignobiliumque promiſcuè, una omnes voce, teſte quibus animi gaudiis intus perfruerentur, Dei benignitatem effusè celebrantes, quæ ex tetra caligine in eam claritatem, nihil tale promeritos evocaſſet. Annum, quo res tam magna conſtituta, ſimulachrorum cultus publico Ducis præjudicio damnatus eſt, dubium reddit annalium inconſtantia, nobis ſingulorum momentis æſtimatis, propior vero viſa ratio, ſexcenteſimum decimum ſextum poſt Chriſtum natum adſcribentium, aberrantibus facile longiſſimè, qui in Regum nominibus lapſi, hiſtoriam ad ſuperiores Theodones retraxere, ante annos octoginta circiter vita jam functos. Epiſcopus inde Principis hortatu ſecundo Danubio devectus, multam præterea pietatis ſementem fecit, Evangelio omnibus, qui ſecus ripam colerent, libero ſermone annuntiato, ad inferiorem uſque Pannoniam, ibi exſcendens iter retrò pedibus tenuit. Laureaci plerique à vana Deorum ſuperſtitione ad nos traducti, multi variis morborum generibus Chriſti nomine invocato levati. Hinc in interiorem Boicam digreſſus, ĩis inprimis locis potiori cura inſiſtens, quibus impietatem hactenus maximè graſſatam animadverteret, ſtatuas inanium Deorum ubique disjiciendo, & veræ religionis capita diligenter exponendo, rudes populorum animos ad unius Dei intelligentiam erexit. At Theodo circumſpiciens, quæ eſſent ornandis atque provehendis initiis bene poſitis, veritus ne non rectè ſtabilita brevi dilaberentur, inſtitit Ruperto, ſedem ſacrorum legeret firmaretque, ex qua ipſe & ſucceſſores Epiſcopi, ſubjectam provinciam ſalubribus præceptis informatam regerent. Placuit Juvavia, ſplendida olim Romani nominis colonia, tum afflicta ſuperiorum temporum barbaricis motibus & vaſtitate, in ruinis & ſolitudine cubans urbis verius cadaver. Magno ſtudio & alacri-

Catal. Epiſcop. Reginob. præter Lupum, Paulinum & Rhatarium habet. Sed Paulinũ Tiburniæ an Tigurinæ fuiſſe Epiſcopum, ſupra oſtenſum pag. 93. Ratharium poſt Rupertum vixiſſe, infra narrabitur.

ANN. POST CHR. NAT. DCXVI.

Hunc annum Arenpekius habet, præter alios.

ſacritate inſtauratam, mutato veteri vocabulo Salisburgum dixere, à præfluente Salſa. Templum Deo & apoſtolorum principi Petro cum cœnobio poſitum, Rupertus dicavit, ſacerdotibus ſacerdotumq; miniſtris, & omnibus ſubinde rebus, quæ ad divinum cultum Chriſtiano ritu peragendum opportunæ, Ducis liberalitate fretus, ampliter inſtruens. Neque defuit Theodo conceptæ ſpei, largis ſubminiſtratis vectigalibus, pro illius præſertim temporis ſacrorum hominum parſimonia & moderatione. Æmulati factum poſteriores principes, multas certatim regiæ munificentiæ donationes adjecerunt, ut Salisburgenſes paullatim ad tantum ſplendoris faſtigium excreverint, quantum rari alii ubivis terrarum Epiſcopi ſupergreſſi. Extat donationum breviarium anno, quo Carolus Magnus Boica potitus, ab Arnone Epiſcopo conſcriptum, quod nos præclarum vetuſtatis monumentum rati ſæpe deinceps laudaturi ſumus. Tunc contributa præter urbem atq; agrum circa, ſylvarum, & paſcuorum abundè, tum villæ coloniæq; ruſticæ variis locis complures, Manſos appellabant: Romani quidem cum manſis tributariis octoginta quinque, formula veteres Italici ſanguinis provinciales ſignificante, quos paullò incommodius habitos pār eſt credere: Vineæ ad Danubium prope Reginoburgum aliquot: Salinæ, fornaces excoquendo ſali viginti, & decuma omninò vectigalium, quæ fiſcus id loci cogeret. Salinas tum primum inventas, quod vulgo fertur, ex hoc ſcripto intelligi non poteſt. Non illud item, quod magnos alioquin auctores, nec tamen vetuſtos habet, Vtonem & Theodibaldum fratres Theodoni fuiſſe, baptiſmate à Ruperto Oetingæ & Bauzani tinctos, Boicâ ſcilicet inter fratres veluti in trientes ſecta. Cujus rei neque in Arnonis tabulis, nec in Ruperti vitæ hiſtoria, ubi ſanè debebat, extat veſtigium, quin Salisburgum ad Theodonis ditionem pertinuiſſe, utrobique palam eſt, quæ ex iſta cretione Vtoni paruiſſet oportebat. Verum enimverò homines non mali, & quod probitatem fere conſequitur, minimè ſuſpicaces, fidem habendo ei, quem nos toties notavimus, in errorem perducti ſunt. Cum Tonazano & Vrſo auctoribus nuntiaretur, certo extra urbem loco nocturna lumina apparere, ſuaviſſimosq; odores diffundi, & multa ad hæc divinitus fieri prodigia; Domingus præcipuæ venerationis ſacerdos, rei explorandæ miſſus, veritate compertâ, viſa enim per tres continentes noctes quæ narrata erant, ligneam crucem ſolemni ritu conſecratam ſolo defixit, & tuguriolo pro præſenti copia texit. Rupertus Theodonis conſilio atque ope uſus, exciſo latè nemore, Maximiliano martyri templum ſacrat, peramplo monachorum collegio addito. An Maximiliani martyris reliquiæ id loci conditæ, an alia oſtento cauſſâ, ſcribentium brevitas non expreſſit. Neque hîc

ſe Prin-

Annot. Arnonis epiſcopi, tomo 1. ant. lect.

P. Caniſ. de M. virg. l. 5 c. 23. 29. Mart. Eiſengr. de ſacel. Oeting. c. 4. 5 & alii non pauci.

ſe Principis beneficentia deſiderari paſſa magnum terræ tractū, patentem quaqua verſus tria paſſuum millia, attribuit : id vitæ ſcriptor ad Theodibertum filium retulit,credo qui patris factum ratum habuerit. Tonazanus & Vrſus religione tacti,omne patrimonium tranſcripſere, addictis monaſterio Vurmario & Ciſſimo nepotibus, litteris operam daturis, quibus Rupertus uſum fructum ex ſemiſſe donati patrimonii, beneficiario jure poſtea reddidit. Ruperti etiam opus Veltenburgum monaſterium creditur: ego,quod aſſeverem non,habeo.

Cum Agilulfus interea temporis in Italia vivendi finem feciſſet, Langobardici regni nomen ad Adalvaldum puerū,procuratio ad Theodelindam matrem rediit, quæ magno eccleſiarum & religionis bono, eam per annos integros decem tenuit,quibus exactis,Adalvaldus mente alienatus, regno pulſus, privatus triennio circiter ſuperfuit,uti quidem unus nobis Sigebert⁹ indicio. De Theodelinda nihil præterea, neque quouſq; vitam produxerit comperio, ſed eorum conjecturis acceſſerim, qui ante filii inſaniam obiiſſe exiſtimant.

Paul.l.4.c. 14. Hermā. Agilulfum an. 616. Sigebertus 617. obiiſſe ſcribunt.

Sigeb. Agilulfum an. 617. mortuum, filium annos 10. regnaſſe, 630. obiiſſe ſignificat, itaque triennio privatum vixiſſe cōſequitur.

Neque quo anno Theodo naturæ ſatisfecerit exploratum, Epiſcopo ſuperſtite deceſſiſſe liquet. Moriturus THEODIBERTVM filium vocat,& principatu de manu tradito, ſuprema mandata adjicit, Obſequatur Ruperto, rem Chriſtianam propaganti omnibus auxiliis adſit, Saliſburgenſem eccleſiam ſuo exemplo charam habeat,quā poſſit dignitate augeat,ita felix fortunatumque futurum imperium. Paritum eſt optimis monitis, filius ſtatim à patris funere,primis ſuorum aſſumptis, divinum hominem venerabundus adit, & in vaſta ſolitudine ad divi Maximiliani conventum,amplis muneribus colit. Rupertus ſub hæc, rationem ſecum putans,meſſem multam,operarios paucos eſſe,quod quamquam Boji Chriſtiana ſacra vulgo admitterent, ſupererant plerique in veteris ſuperſtitionis cœno occæcatis animis obſtinatè hærentes,domum in patriam abiit, & evocata ſubſidiaria duodecim ſociorum cohorte, Cunibaldo & Giſilario presbyteris, ſanctisſimis viris præcipuè ducibus, qui inſtruendis populis auxiliarem præberent operam, Saliſburgum revertitur. Ibi Erendrudem neptem,nam perperam quibuſdam ſoror credita, numeroſo ſacrarum virginum collegio præficit, ædificato à Reginodrude ad urbem monaſterio, anno poſt Chriſtum natum ſexcenteſimo vigeſimo tertio. Nonnarum montem etiam nunc appellant, vocabulo ex ultima Chriſtianorum antiquitate repetito, in quo liberaliter ornando Theodibertus patris pietatem adæquavit. Inde novo ſociorum comitatu fretus, omnem denuo Boicam circumiens, multos adhuc ſpicarum manipulos eccleſiæ horreo intulit,conſtitutis pleriſque locis presbyteris,qui inſolentes

THEODIBERTVS.

ANN. POST CHR.N. DCXXIII.

P.Cratepol. de ſanctis Germ. Theodonem ſanctum cognominat, conjecturam ut apparet, ſine ullius ſcriptoris teſtimonio ſequutus.

Arno diſertè neptiam appellat.

Joan. Steindel.

Nonnarum nomine uſus S. Hieron. ad Euſtoch. de cuſtodia virg.

tes

tes mutatæ religionis animos ad Chriſtiana myſteria paullatim aſſuefacerent. Neque fieri poteſt, quin per eam occaſionem ædes ædiculæq; ſacræ multæ paſſim dedicatæ fuerint, ſed memoria duarum præcipuè, Reginoburgi & Oetingæ manet, Mariæ virginis appellatione utraque. Quod in eam partem accipio, præ cæteris inſignes habitas, tum tutelari Mariæ nomine, tum quod Deorum prius fana, (hoc enim conſentiens vetuſtatis fama habet) Chriſtiano ritu expiata & conſecrata, veluti trophæa ex ſuperſtitione devicta viderentur. Secundum ea ſe Salisburgum iterum recipit, & ſupernè monitus mortalium laborum finem, æternitatis præmium propeeſſe, diſcipulis vocatis multumq; flentibus, qui ſe inter tot Chriſtianæ fidei tirones, tanto præſidio deſtitui vehementer dolerent, futuræ mortis diem prædicit, erectoq; Chriſti fiducia animo, Salisburgenſem ſedem & univerſam Boicam Deo precibus commendat, ſimul oſtendit, quem ex ſacerdotum numero ſibi ſucceſſorem ſubſtitui cupiat, Vitalem videlicet, notæ ſanctitatis, & apud omnes ordines gratioſum hominem. Ingraveſcente per quadraginta jejuniorum dies morbo, feſta Chriſti reſurgentis luce, quæ in VI. Kal. April. incidit, ſeſe ut potuit colligens, obita re divina, ſacrorumq; myſteriorum percepto viatico, multum de virtute hortatus diſcipulos, leniſſimo ſermone, paterno prorſus affectu, inter complorantium manus exſpiravit. Auditæ canentium voces, angelorum creditę, & viſi obverſari inter juſta funebria candidati hominum ſpecie, quos, quod eo officio functi diſparuere, angelos fuiſſe nemo dubitavit. Rupertus cœlo receptus, Boicæ Apoſtolus & tutela habitus. De anno immodicus eſt tradentium diſſenſus, ut nulli fere duo conveniant. Nos deprehenſo feſtum paſchæ diem, ab anno omninò quingenteſimo quadrageſimo quinto, ad annum ſeptingenteſimum ſextum, bis, neque eo ſæpius, ad VI. Kal. Apriles rediiſſe, ſexcenteſimo nimirum vigeſimo tertio & vigeſimo octavo, certum characterem ſequuti, de alterutro ſic pronuntiamus, ut æſtimata rerum geſtarum magnitudine in poſteriorem ſimus proniores. ANN. POST CHR. NAT. DCXXVIII.

Catal. epiſcopor. Laureacēſ. & Batav. Euſt. vita à Jona ſcripta, etſi quidam Bedæ tribuunt, ap. Sur. t. 2.

Æquales illorum temporum, Philo Româ ortus, Laureacenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus, & Erchenfridus ex Laureacenſi clerico Batavenſis Epiſcopus, cui Othocarus Honorii Pontificis juſſu ſucceſſit. Abbas etiam Euſtaſius, qui Luxovienſi nobili inprimis monaſterio poſt Columbanum præfuit, Chriſti amore incenſus in Boicam per hos annos excurrit, multiſque idolorum cultoribus meliore religione imbutis, & relictis, qui bene cœpta porrò urgerent, ſe ad Luxovienſem ſexcentorum monachorum procurationem retulit. Sequutus monachus Agreſtius nomine, ut invito & dehortante magiſtro, ita lævo ſucceſſu, homo

tanto

tanto muneri per omnia impar, aliquamdiu apud Bojos ſine fructu verſatus, ad Aquilejenſes abiit,& ſe cum illis conjunxit, qui ab eccleſia Romana jamdudum apertè deſciverant, uti Jonas Euſtaſii diſcipulus prodidit. Cujus præterea luculentum extat teſtimonium, Bojoarios etiam tunc temporis, eosdem Bojos eſſe habitos, ne cui ſuſpicari in mentem veniat, majores ea de re unquam dubitaſſe. Jonam enim, vetuſtum ſupra nongentos ipſos annos ſcriptorem, ejus loci & ordinis, adde peregrinum hominem, aut indulſiſſe ambitioſæ gentis vanitati, ſi qua fuit, ſed agreſti propemodum ſæculo quæ nam eſſe potuit? aut dubia & incomperta teſtatò voluiſſe ad poſteros tranſmittere, nec dici probabiliter, nec credi poteſt.

Apud Langobardos ejecto Adalvaldo, Arioaldus Taurinorum dux, regiæ affinitatis prærogativa regnabat, Gundebergæ quippe Adalvaldi ſorori matrimonio junctus. Hæc Theodelindæ matris laudes, pietatem inprimis æmulata, quod mater Modiciæ fecerat, ipſa baſilicam Joanni Baptiſtæ Ticini, auro argento & omnis generis ſacra veſte magnifice inſtructam, ædificat. Neque de cætero virtutem imunem colens, graviſſimarum ærumnarum caſibus variè exercetur. Pudicitia & pulchritudine juxta inſignem, Adalulfus inter principes Langobardos, de ſtupro appellare auſus eſt, illa execrata flagitioſi hominis impudentiam, in loquentis os exſpuit. Tum Adalulfus ignominiâ, néque proderetur metu incenſus, odio amorem mutat, Reginam marito ultrò deferre occupat, venenum parare, quo incautum tollat, dotale regnum ad Taſonem Etruriæ Ducem, res novas molientem, transferat, cúm quo ſecretæ coitiones factæ ſint. Leves plerumque Regum ſuſpiciones, cum timor acuit, imperium præceps. Creditâ calumniâ, carceri Gundeberga mancipatur. Clotarium Francum movit calamitatis indignitas, legationem expoſtulatum mittit, quid ita viſum fœminam Reginam, Reges Francos propinquitate attingentem, indicta cauſſa contumelia afficere. Langobardus jure factum tueri, & verò ſe leniter intraq; facinoris magnitudinem vindicaſſe: cum legatus ſubintulit, facilem hujus cauſſæ proponi exitum, ſi, qui mos gentis vulgo erat, placeat ſecretorum incerta armorum judicio definienda permittere. Accepta à Rege conditio, neque Adalulfus reperire, quî abnueret, quamquam nulla ſpe, in cauſſa plena ſceleris. Certamen Ariperto Reginæ amitino, propinquitatis jure obveniebat, ìs vicarium, quod & ipſum fieri aſſolebat, producit, qui cum accuſatore congreſſus, perfidiam in populi conſpectu victor ultus eſt, Gundeberga priſtinum dignitatis gradum tenuit. Aimoinus regio Francico genere ortam ſcripſit, ego rationem non reperio, niſi ſi Garibaldus avus illam cognationem attigit, cujus rei nulla

Aimoin. & app. Greg. inivit auceſſa Arioaldus, ut eſt ap. Herman. ann. 626. Paul. l. 4. c. 49. Gundebergam Rodoaldo, qui poſt Rotharim regnavit, nupſiſſe ait, ſimilitudine nominis Arioaldi falſus, ſuperiores enim veriora ſcripſiſſe, temporum ratio evincit.

Propriè amitinus, natus enim Aripertus Gundoaldo Theodelindę fratre. Aimoin. l. 4. c. 10. conſobrinum dixit.

de cætero indicia. Fredegario an Thoromacho, Francorum parentem appellanti, magis credam, parentũ enim nomine cognati & affines univerſè vulgò jam tum veniebant, ut cum Vuldotrada primis ſecundisq; nuptiis Francicis Regibus fuerit collocata, nepti parentis Francorum appellatio, hoc ſaltem ſenſu, congruerit. Arioaldo anno poſt Chriſtum natum ſexcenteſimo trigeſimo octavo extincto, Gundeberga Rothari Harodo nupſit, matrimonio viâ ad regnum rurſus munitâ. ANN. POST CHR. NAT. DCXXXIIX Sed ut malo docta, eum prius ſacramento adigit, maximi inter homines beneficii memoriam, perpetuo amore & cultu conſervandam, nunquam poſiturum. Improbum animum verborum religione tenere fruſtra conêris, brevi res vertit. Rotharis cæſis pleriſq; Langobardorum primoribus, cum & uxoris pertæſum eſſet, cuſtodia conditam ad privatæ vitæ modũ cogit. Vbi illa magno & Chriſtiano animo, à tanta fortuna in eam humilitatem iterum devoluta, per annos propemodum quinq; ſacris jejuniis & orationibus tempus fere terens, magna conſtãtiæ exempla edere perſeveravit. Francus rurſus auxilio fuit. Aubedo aliis de cauſſis miſſus, tactus miſeratione Reginæ, quam ſuperioribus aliquot legationibus florentem vidiſſet, Rotharim officii admonet, Francos injuriam, quæ & ipſos tangeret, non neglecturos, ſuum in Gundeberga beneficium aſſerturos oſtendit. Rotharis aut famæ reverentia, aut metu flexus, uxorem publico reddit, & inſigni comitatu ante omnium ora per divorum templa circumductam, maritali poſthac affectu, regali honore habuit.

In Boica Theodiberto HVGIBERTVS filius ſucceſſit, omnibus annalibus prætеritus, ſive ob imperii brevitatem, ſive quia nulla res geſta inſignem reddidit, ſive quæ alię cauſſæ. HVGIBERTVS. Nos uno, ſed certo & locuplete teſte Arnone nitimur, qui quæ Salisburgenſibus patris & avi exemplo contulerit, diſtinctè perſcripſit. Thaſſilonem & Grimoaldum quidam ad hoc ipſum ævum referunt, obſcura nihilominus, & aliquando incertiore memoriâ. Vt frater Theodiberti Thaſſilo, Theodonem Theodibertumq; Bojorum poſt principes, & Grimoaldũ procreaverit, Grimoaldi filia PLECTRVDIS fuerit, quæ Pipino Heriſtallo nupta, Drogonem & alterum Grimoaldum peperit, nobiliſſima & ſapientiſſima fœmina ab Aimoino appellata, ſancta glorioſa & illuſtris à Marcellino. PLECTRVDIS. Imago cum inſcriptione Batavis in ſumã Stephani martyris æde, quam Brunonis Bataveniium Epiſcopi ætate Plectrudis condidiſſe fertur, ſuperioribus annis viſebatur, neq; certo neque nullo Boicæ originis indicio, nunc vetuſtate temporis exolevit. Sed utcumq; ea ſe conjectura habet, pater ſanè Hugibertus aliquis, non Grimoaldus fuit, id enim ex Pipini diplomate conſtat. Quod Marcellinus, qui illũ per ætatem videre potuit, Lotharingiæ ſive Auſtraſive Regiæ, cujus rei cuperem teſtes vetuſtiores. Imaginis meminere Schtirov. & Hund. inſcriptio hæc fuit, *Plectrudis regina à dextris tuis, in veſtitu deaurato, circumdata varietate.* Diplom. meminit Bruſch. in monaſt. S. Willibrordi. Marcellinus presbyter in via S. Suiberti ap. Sur. t. 3.

Etiã multò ante parentes ſic uſurpati, Vopiſcus Probo, *Adoleſcentem nobilem parentem Valeriani.*

Paul. Arioaldum 12. an. regnaſſe ait, eo eſt conſequens an. 638. obiiſſe. Herman. 7. tantum an. falſo tribuit. De Rotharis matrimonio append. c. 69. 70.

Aubedonẽ Clotarii legatũ append. nominat, quod ratio temporum verum eſſe non patitur, Clotarius enim ante Rotharim Regem obiit.

Arno in annot. de Theodiberto loquuto ſubjungit, *Succeſſor namque filius ejus Hucbbertus Dux, tradidit in pago Rotaga &c.*

Arnold. Vion. l. 4. c. 6. Thaſſilonem ſanctũ appellat, & cum Tutilone monacho S. Galli, qui circa an. 880. vixit, confundit. Catal. epiſcop. Reginob. in S. Emmetãmo, Steidel an. 6. 1. Schritov. & Hund. in catal. Batav. Plectrudem filiam fuiſſe dicunt Grimoaldi, Bavariæ & Campaniæ ſive Ducis

Auſtraſiorum Duciſſam nominat, Bojam fuiſſe nihil impedit, ut alterius tituli dignitas à marito fluxerit.

RODOALDVS

Apud Francos Auſtraſianæ Regiæ Dagobertus patris voluntate præerat: in qua clarus RODOALDVS Bojus, principum Agilolfingorum ſanguis, ſummis honoribus, annitente Arnulpho epiſcopo & Pipino Landiſio, auctus, perpetuum aularum vitium æmulorum invidiam effugere non potuit. Superbè avarè & impotenter agere delatum, Regis indignationi objiciunt. Tum ille vitæ metuens, ad Clotarium profugit, ibi patre deprecatore filiũ placaſſe viſus reſponſum tulit, bene de cętero ſperare poſſe, ſi quæ peccaſſe diceretur, corrigeret. Fidem habuiſſe exitio fuit ſtatim à reditu, Treveris pro ipſis regii cubiculi foribus obtruncatur. Aimoinus majoribus clarum, auctor Gregorianæ appendicis, nobili Agilolfingorum gente natum ſcripſere, ut Æmilio, diligenti alioqui & cauto, ex tenui loco fortunaque creviſſe, fides utique nulla ſit. Verum hoc facinus unius capite, illud plurium ſtetit. Dagobertus à patris morte novem annis regnaverat, cum Avares & Bulgaros forte tumultu, quod per interregnum utrique Regem ex ſuo corpore ambirent ſublegi, Bulgari victi patria regione pulſi, virorum admodum novem millia extremæ neceſſitatis vi adacti, cum uxoribus & liberis ſedes à Francis ipſis hoſtibus petunt. Rex ſe deliberaturum oſtendit, interim in proxima Boica hyemarent. Ibi ſparſim per vicos hoſpitio exceptos, una omnes nocte incautos jubet opprimi, neque ex tanto ſupplicum numero præter Alticeum quiſquam ſuperfuit, qui coacta ſeptingentorum circiter manu, ad Valduccum Slavum Venedorum Ducem fugiens, inſidiantis perfidiam evaſit.

ANN. POST CHR. NAT. DCXLI.

Aimoin. l. 4. c. 11. App. Greg. c. 52. Append. Greg. c. 71. Aimoin. l. 4. c. 24. Vulgati Reginonis codices perperam habent, *Rex ad Hiemandum & Bajoariam recipere præcepit*. Corrig. ex mſ. *ad hyemandum ad Bai*, ne quis novum hinc Bojorum principem concinnet, ut eſt interdum ingenioſa inſcitia.

Septimo exin Dagobertus è vita abiit, Rex famâ, quamquam inter manifeſta flagitia, ambiguâ, & ut beneficia crederentur plura. Omnium ejus operum maximum ad poſteritatis commendationem fuit, veteres ſubditarum gentium leges, à Theoderico Clodovei filio conditas, à Childeberto, & Clotario variè pro temporum ratione interpolatas, emendaſſe, quas illuſtrium virorum Chladii, Chadoindi, Magni, Agilolfi uſus opera, in melius novatas, ſcriptoq; comprehenſas edidit, ſingulis nimirum populis ſingulas & proprias. Boicæ diu tenuere, quarum AGILOLFVM potiſſimùm auctorem, eumq; ad Agilolfingos pertinuiſſe ſuſpicamur; quomodo Lotharienſium olim & Lotharingorum una natio, & eadem Carolingorum atque Carolorum ſtirps, etiamſi diverſo appellationis exitu, ſic unus idē Agilolfus Agilolfingusque videtur. Multa porrò in his legib⁹ de publico privatoq; jure, ad omnem æquitatis rationem egregia extant, ſed ut alicubi priſcæ quodammodo ruditatis ſitus, antiquiſſimo ævo, manifeſtis veſtigiis hæſerit. Quod Tacitus de Germanis abſolutè ſcripſit, & minora delicta & homicidia pecuaria mulcta lui, hîc pecuniâ

ANN. POST CHR. NAT. DCXLVIII.

AGILOLFVS.

Varii codices Boicarum legum, variè habent hæc nomina. Chadoindus Brunechildis legatus ad Regem Clotarium nominatur append. Greg. c. 40. & referendarius Dagoberti c. 78. Bojis leges à Dagoberto datas, Otto etiam Friſ. ſcribit. l. 5. c. 9. Tac. de mor. German.

cuniâ mutatum, nulla præterquam Ducis capitali cæde. Si quis Ducem ſuum occiderit, anima ej⁹ pro anima illius, mortem quam intulit recipiat, & res ejus infiſcentur in publico, in ſempiternum. Cæteroqui aliæ aliàs æſtimationes, & leviores quidem reliquorum, cæſo Epiſcopo, tunica ex plumbo ad modum corporis concinnata, auro expenſa. Bojus non bonis non vita excidere, niſi conjurationis proditionísve, adverſus aut Ducem aut patriam convictus, quicquid præterea peccaſſet, pecunia anquirebantur omnia, qui judicatum non feciſſet, ſervitutem temporariam ita adibat, ut opera fungeretur quadam tenus mercenaria, cuj⁹ æſtimatio mulctam paullatim induceret. Duces ipſi ex nobilitate, quod apud Tacitum de Regibus eſt, neq; iis item infinita aut libera poteſtas. Lecti ex una Agilolfingorum familia, quod ſuperiori etiam libro monuim⁹, ſive Francicorum Regum auctoritate, ſive populi comitiis, nam utriuſq; inſtituti ratio habita in legibus, & quod mirere, regni ducatusq; nomen manſit promiſcuum. Lege cautum, ne regnum à patre transferatur in filium, Dum adhuc pater ejus poteſt judicio contendere, in exercitu ambulare, populum judicare, equum viriliter aſcendere, arma ſua vivaciter bajulare, non eſt ſurdus, nec cæcus, in omnibus juſſionem Regis poteſt implere. Vt verò Regum vicem Duces ſubiere, ita deinde ordine Ducum loco Comites, Centenos Centurionum nomen excepit. Liberti utrobique non multum ſupra ſervos. Et ſtatis diebus coitiones, placita appellabant. Controverſiæ, quæ aliter definiri vix poſſent, armis dijudicatæ, quod ſacroſanctum habitum, Deiq; judicium dictum reperio. Neque non plura utrimq; contendat licet, cui id negotium. Adjecta ex Chriſtiana religione præclara pietatis erga Deum teſtimonia. Omnibus inprimis eccleſiis aſyli jus tributum, cum elogio: Nulla ſit culpa tam gravis, ut vita non concedatur propter timorem Dei, & reverentiam ſanctorum, quia Dominus dixit, Qui dimiſerit, dimittetur ei; qui non dimiſerit, nec dimittetur ei. Et pleraq; ad eum ſenſum, de locis rebusq; ſacris, de diaconis, presbyteris atque epiſcopis, de virginibus Deo dicatis, de matrimoniis, de diebus feſtis, de mortuorum ſepultura, reverentiſſimè cauta ſunt. Jam quod crebræ per provinciam profectiones religionis nomine inſtituerentur, ut calebant pietatis ſtudia, peregrinantium quoq; ſecuritati proſpectum: Nemo auſus ſit inquietare vel nocere peregrinum, quia alii propter Deum, alii propter neceſſitatem, diſcurrunt, tamen una pax omnibus neceſſaria eſt. Verum Dagoberti leges ſunt in manibus, neque eas huc transferre neceſſe.

> Supra p. 78.
>
> Ducatus paſſim occurrit, regni nomen edic. Pariſ. c. 2. tit 10. Baſil. poſt. tit. 11.

> Aimoin. l. 4. c. 9. & 34 append. Greg. & vita S. Virgilii, antiq. lect. to. 2.

Samo per hæc tempora Carantanis imperat. Senonum civitate ortus, mercaturam apud Slavos faciens, cum Hunni gentem ſuperbo dominatu premerent, homo hoſpes animum ſupra fortunam gerens, fœdiſſimi jugi excutiendi indigenis auctor fit.

Et re

Et re ipſius potiſſimum qua conſilio qua virtute bene geſta, pulſis tyrannis, tanti beneficii præmium regnum tulit, quod per annos triginta ſex, magna fortitudinis laude tenuit, numeroſa ex multiplici conjugio relicta ſobole.

Tum præclarum & excellens ſanctitatis lumen ſe ſe Hunnorum etiam occaſione, Bojis ex longinquo intulit. Fama percrebuerat, de Hunnica qua feritate in homines, qua impietate adverſus Deum. Ea excitus Emmerammus Epiſcopus, ſanctiori charitate incenſus, ſibi ex ultima Aquitania Pictonum urbe, quæ Auguſtoritum antiquis fuit, longam in Pannoniam profectionem indixit, ſi imanes animos ad mitiorem cultum & ſalutarem Chriſti religionem poſſet revocare. Pluribus aſſumptis comitibus, paſſim per Germaniam, ut ferebat itineris ratio, de pietate verba faciebat, Vitalis interpretis uſus opera, linguæ ipſe imperitus. Vbi Reginoburgum ventum, ad THEODONEM rerum jam potientem; nam quo anno inierit, nihilo magis quam quo patre natus ſit comperio, conſilium aperit, conſtituiſſe Hunnos Chriſto lucrifacere, vel certè vitam in egregio conatu ponere. Bellum his cum Bojis tunc maximè erat, & latè ad Anaſſum vaſtati agri, exciſæ urbes, intuta itinera. Quod cauſſatus Theodo, hominis alias moribus & ſanctimonia captus, clementer reluctantem retinet, ſive Epiſcopi ſive Abbatis dignitate fungi mallet, Bojis eam potiſſimum operam impenderet, ſe hoſpiti nulla in re defuturum. Emmerammum præ Ducis verbis res ipſa movit, recentes in Chriſtiana fide Boji, à ſimulachrorum cultu vix temperabant, majores præſertim natu, ut eſt magna vis inveteratæ conſuetudinis, lucem tenebris miſcebant, liberis Chriſti dæmonumq; calicem promiſcuè hauriendum propinantes: quod ergò hîc ſe propoſiti finem, mutato tantum gentis nomine, aſſequi poſſe crederet, manere inducit animũ, & impietatis reliquas fibras altè actas, radicitus evellere. Jamq; illi uni rei intentus, triennium magno cum fructu in provincia egerat, cum divino ſpiritu afflatus, iter Romam religionis nomine adornat. VTA Theodonis filia, ex Sigibaldo primariæ nobilitatis juvene, ventrem ferebat, neq; res diutius celari poterat, cum Emmerammum, de diſceſſu cogitantem, ſupplices adeunt, & ad pedes abjecti, opem miſerandum in modum implorant, extrema promeritis nullam præterea effugii ſpem eſſe, niſi quam à Deo ipſo interprete exſpectarēt. Epiſcopi animum adoleſcentum miſeratio ſubiit, graviter increpitis criminis in ſe transferendi poteſtatem facit, & verò accepto commeatu, viam ingreditur. Conſtitit omnia quæ exin ſequuta ſunt, divinitus ab illo præcepta fuiſſe, atque adeò præſignificata priusquam fierent. Vocato quippe Volfleto presbytero, & imperata ſe vivo ſilentii fide, ſubjungit, Si ob alienum aliquando ſce-

Emmerammi ſive Heimerammi vita extat ap. Sur. t. 5. ſcripta à Cyrino, ſive Herede, ſive Aribone, fuit enim trinomius, Friſing. Epiſcop. etſi Sur. Reginob. falſò nominat. Copioſè item de S. Emmeram. Meginfredus & Arnolfus ant. lect. t. 2.

THEODO QVARTVS.

VTA.

do ſcelus per duriſſimos cruciatûs necatum audiret, ne inſimulatæ culpæ affinem crederet, quin inſontem ea paſſum jam nunc ſciret, & teſtari pergeret, apud ſacri præſertim ordinis viros; ne quis mentito doctoris exemplo conſternat⁹, rectum virtutis tramitem deſerat. Trium dierum iter progreſſus, nulla manifeſta de cauſſa exſpectabundus ſubſtitit, mirantibus comitibus. Vta interim ſtuprum faſſa, abſenti imputaverat. Pater ira tantum excanduit, ut vix ab amicis contineretur, quo minus eam ſtricto ferro in veſtigio occideret. Vt mentis potens fuit, bonis exutam in Italiam exulatum mittit. LANTBERTVS frater, juventa fervidus & ſororis contumelia accenſus, Emerāmum citato curſu inſequitur, & ut Helfendorfi ſubſtiterat, loco nomen inter Iſaram & Oenum manet, brevi aſſequutus, ſtatis tertiæ horæ precibus, ante ſacras reliquias lucernis ardentibus, una cum clericis vacantem reperit. Mox productum acerbè irridens, Salve inquit Epiſcope, ſalve affinis. Hæc nobis pro tot beneficiis debebatur gratia? ſic principalem domum, & hoſpitii jus revereri didiciſti? Excuſandæ innocentiæ præ Lantberti furore locus nullus fuit. Scipione, quem manu forte geſtabat, in aſtantis pectus ferociter impacto, ſatellitibus excarnificandum tradit. Per omnia membra ſævitum, oculi eruti, lingua, aures, nares, manus pedesq́;, & quæ honeſtè nominari non poſſunt, amputata, nullo interim lethali vulnere, quo mortem inter ſummos dolores in longum traherent. Neque eo minus Emmerammus non vocem modo, ſed & vultum & gemitus in poteſtate ſemper habuit, Deum laudibus & precib⁹ continenter venerans, multis viciſſim ſignis divinitus editis, numinis in eum propenſione comprobatâ. Et apparuere improvisò viâ publica equites ignoti duo, eximia ſpecie, qui de præciſis artubus multum ſciſcitati, repertos aſportavere, neque poſtea conſpecti ſunt. Viſum ſacro horrore aſtantes perfudit, nam & comites ſub initium metu dilapſi redierant. Lacerum ergo ſemianimumque corpus reveriti, Aſchaimum devehere properant, ſupremum ſpiritum in æde Petri Apoſtoli, honoris cauſſa exhalaturum. Novem paſſuum millibus progreſſis cum tria reſtarent, Emerammus primùm ejulaſſe auditus, de curru depoſit⁹ exſpiravit, immenſæ ſimul lucis ſplendore perfuſus, quæ morientis ore progreſſa, & recta in cœlum lata, ſpectantium oculos in fulminis morem perſtrinxit. In ſupplicii & mortis veſtigio eccleſiæ poſitæ: cadaver metu & veneratione attoniti, Aſchaimi pro tempore condidere, poſtea Reginoburgum, monitu eorum, qui ſibi per quietem imperatum dicerent, annuente principe, maxima celebritate, ad divi Georgii translatum eſt; hanc enim ille eccleſiam dum viveret frequentare ſolitus. Multa rurſus toto itinere miracula, Lantbertus ſive patris imperio, ſive ſceleris conſcientia,

LANTBERTVS.

Meginfred. de S. Emmer. c. 14.

entia & furiis actus, ſive facti invidiam non ferens, ad Avares profugus interiit, & cæteroqui manus Epiſcopo intuliſſe, nulli impune fuit. Lantberti ſtirpem numinis vindicta per annos amplius trecentos manifeſtè exercuit, neq; quiſquam ex eâ, niſi demiſsè ſuppliciterq; deprecatus, per tot ætates im̃unis. Quod ego antiquiſſimo & graviſſimo Arnolfi Comitis Chamenſis & Vochburgii teſtimonio nixus, ponere non ſum veritus, cum is neptem in hanc ipſam familiam elocatam habuerit, & verò pœnarum exempla minutatim perſequatur. Emmerammum morte functum

ANN. POST CHR. NAT. DCLII.

x. Kal. Octobr. ex martyrum faſtis conſtat, annus poſt Chriſtum natum ſexcenteſimus quinquageſimus ſecundus epitaphio proditus. Leve & ridiculum eſt, quod deinde dicturi ſumus, ſed & ipſum ad claritatem eximium. Judæos, qui Reginoburgum olim frequentes incoluere, unum, ex omni divorum numero, conatos eſſe à Chriſtianis abſtractum, ad ſe impudenter transferre, quod neſcio an ulli præterea mortalium in iſto animorum & religionis diſſenſu contigerit: nam nominis indicio de gente conſtare poſſe contendebant, id ab Amramo fluere, Hebræa origine, cum & Moyſi pater ea appellatione fuerit. Vtq; nullus genti mentiendi modus, fabellam addidere, quod occiſi corpus adverſo Danubio incredibili facilitate pręter fluminis naturam ad urbem ſubvectũ diceretur, Moyſeæ legis volumen, quo Em̃eramus uſus, dum viveret, tum una latum, cauſſam fuiſſe miraculo, à Chriſtianis corporis reliquias ad cultum interverſas eſſe, codicem ab iis neglectum, ad ſynagogam rediiſſe.

ARIPERTVS.

In Italia mortuo Rothare, Rodoaldus filius Langobardis imperavit. Rodoaldo interfecto, Aripertus ſufficitur. ARIPERTVS Gundoaldo Aſtenſium Duce, Garibaldi Bojorum Regis filio prognatus, Regnum viris opibusq; inclytum, quod ſuperioribus annis cognatæ mulieres feliciter affectaſſe viſæ, primus Bojorum meliori ſexui vindicavit, firmum adeò & ſtabile, tamq; propenſis ſubditorum ſtudiis, tam nulla peregrinitatis invidia, quamquam variis de cætero in omnem partem exemplis, ut & ad poſteros tranſmiſerit, & ii caſuum varietate ſemel iterumq; ereptum, facile receperint, neq; omninò alia extet familia, cujus plura in Langobardica regia ſtemmata numerentur. Religionis ſtudium proprium Garibaldi ſtirpis bonum, ad majorum diſciplinam coluit, æde Salvatoris nomine Ticini condita, quam ornamentis & re-

ANN. POST CHR. NAT. DCLX.

ditibus honeſtavit. Nono regni anno, poſt Chriſtum natum ſexcenteſimo ſexageſimo è vita diſcedens, filios adoleſcentes PARTHARITVM & GVNDEBERTVM heredes reliquit. Qui ſtatim initio proditis male conſentientium animorũ indiciis, diverſas Mediolani & Ticini regias inſtituere. Et obſecundans dominorũ affectibus aulicorum utrimque factio, dubias offenſiones turbidis conſi-

PARTHARITVS. GVNDEBERTVS.

Ex catal. epiſc. Reginob. nam vitæ ſcriptor Avares non expreſſit. Arnolf. l. 1. c. 11. & 12. de S. Emmer. item Meginfred. c. 15. Baron. in martyrol. ad an. 702. retulit. Verum monitus conſultusq; per epiſtolam, epitaphio, quod an. 572. pręfert, potiorem fidẽ habendam eſſe reſcripſit. Laur. Hochvarto in catal. epiſcop. Reginob. l. 1. c. 6 qui ſe fabulæ à Judęis narratæ profitetur teſtem auritum. Paul. l. 4. c. 49. Hermã. an. 647. obiiſſe ſcribit, Sigebertus 646. Rodoaldum ad an. 651. perveniſſe, quem Paulus etiam quinq; annis regnaſſe auctor eſt. lib. 4. c. 50. Ex Garibaldi Bojorum Regis maſcula ſtirpe, ſeptem apud Langobardos Reges fuere, *Aripertus*, *Godebertus*, *Partharitus*, *Gundeberto Liutbertus*, *Reginbertus*, *Aripertus*: duo ex fœmininis, *Adaloaldus*, *Garibaldus*: quatuor affinitate conjuncti, *Autharis*, *Agilulfus*, *Rodoaldus*, *Grimoaldus*. Paul. 4. c. 33. & ſequent.

conſiliis brevi ad apertas inimicitias deduxere, ut jam res arma & aciem ſpectaret; cum Gundebertus Taurinorum Ducem ad Grimoaldum Beneventanum, magna tum fortitudinis apud Langobardos exiſtimatione principem, auxilia adverſus fratrem petitum legat, ſororis in id pacto matrimonio. Taurinus fraterno ſceleri privatam multiplicem perfidiam adjicit; munerum, quæ deferre juſſus, parte interverſâ, Grimoaldo propriam potiſſimum cauſſam agere auctor fit, ſtultum eſſe pro aliis pugnare ait, cum pro te poſſis, occaſionem ſimul oſtendit, quando germanorum juvenili vecordia res Langobardica palam peſſum iret, ipſe provecta ætate, conſilio inter primos & auctoritate pollens, regnum ne dubitaret invadere. Raró eſt, qui ſe invitus eó vocari audiat. Grimoaldus ſpem oblatam cupido animo ſequutus, valida coacta manu, & conciliatis toto itinere popularium voluntatibus, opis ferendæ ſpecie Ticinum properat. Ibi ut cum Rege congreſſurus erat, novas fraudes Taurinus excogitat, utrumq; ſeorsùm conventum monet, malum caveat, inſidias ab altero parari, Regi etiam loricam diſſimulanter ſub veſte ferre perſuadet, idq; clam apud adverſarium in invidiam quantum poteſt rapit, ſive ut nutantem & facinus ex propinquo horrentem, periculi metu præcipitem impelleret, ſive ut ea eſſet neceſſitatis adverſus inſidiatorem in vulgus excuſatio. Primo complexu Grimoaldus Regem, quod futurum prædictum erat, armatum ſentiens, ferrum ſtringit, & doli, ut credi volebat, compertum, in veſtigio obtruncat. Reginbertum filiolum ſuorum fide ſervatum, tenerioris ætatis contemptus periculo ſubtraxit. Partharitus occiſi fratris nuntio conſternatus, altero à patris morte anno, ſumma celeritate ad Cacanum Avarum Regem profugit, RODELINDA uxore & Cuniberto filio Mediolani relictis, ut in re ſubita. Caput malorum Taurinus non longùm lætatus, ab infimæ ſortis homine ex Gundeberti familia, cervice luculenta plaga præciſa, ſanctiſſimo tempore & loco, Paſchæ feſto die, ad baptiſterium in templo, inter ſtipatores jacuit. Grimoaldus utraque regia uno eodem ictu potitus, Rodelindam & Cunibertum Beneventum exulatum mittit, ipſe regio nomine aſſumpto, ſuperiorum regum SOROREM dudum pactam, uxorem accipit. De Partharito anxius, ad Cacanum mittit, profugum apud ſe eſſe ne pateretur, aut bellum exſpectaret. Supplicis reſpectus barbaro nullus fuit, iret quà vellet, gentem invidia liberaret denuntiat. Prædicabatur ſingularis in Grimoaldo lenitas & manſuetudo, eam Partharitus adverſiſſimo ſuo tempore, extrema ſpe, experiri ſtatuit. Retrò ergo in Italiam reverſus, intimum amicorum Vnulfum Ticinum mittit, qui incolumitatis fidem paciſceretur. Ipſe ſubſequutus, ut in regis conſpectu fuit, cum ſe ad pedes abjiceret, non permiſſus,

[Margin, right: ANN. POST CHR. N. DCLXII. — RODELINDA — SOROR PARTHARITI & GVNDEBERTI.]

[Margin, left: Partharitũ an. 1. m. 3. regnaſſe ait Paul. & Herman. itaque conſequens ſit perveniſſe ad an. 662. Sigebertus annum tãtum habet. Currebat autem an. 662. indictio 5. eo Grimoaldus in præfat. edicti 11. indictionem ſextum regni an. appellat.]

ſus,oſculo benignè & humaniter exceptus eſt. Tum Grimoalde, inquit, ſervus advenio, qui cum alicubi inter paganos latère potuerim, redire, & tuæ me fidei teſtatæq; clementiæ, qui Chriſtianus & pius eſſes, credere malui. Rex bene ſperare juſſo, jusjurandum conceptis verbis dedit, & tutò, & cum dignitate, apud ſe futurum, nunc corpus curaret, hoſpitium & victum de publico prolixè accepturus. Domum digreſſum, univerſa civitas viſendi ſalutandiq; ſtudio proſequitur. Nec Regem res clam eſſe poterat, & incendebant animum domeſtici aſſentatores: Num eum aut ſupplicis aut hoſpitis, aut cujusvis tandem comitatum videri, niſi regnum certè propalam repetentis? Partharitum jam ſine regno nec vivere, neque incolumi Grimoaldo regnare poſſe, aut faciendum ſcelus, aut exſpectandum, & quidem ſtatim, trahendis conſiliis in præcipiti periculo locum non eſſe. Credibilia viſi afferre, & monere ſalutaria, neque diutius dubitatum, recentem ſacramenti fidem poſt regni curam habendam. Quod ſerum diei eſſet, cædes rejecta in craſtinum, interim miſſa lautia, generoſa inprimis vina, quibus ſe incautus hoſpes ingurgitaret, ſomno meroque ſolutus opprimendus. Aſtabat inter menſæ miniſteria paternus amicus, & mirum quam multa fidei documenta in una domo, qui ſe ſalutaturi ſpecie ad aures demittens, inſidias conſcius detegit. Nihil eo mutatus Partharitus, præſenti ad omnia animo, vultum in lætitiam fingens, puero à cyathis clam mandat, ne ſibi præter puram aquam ea cœna miſceat, & facile fuit convivas, in Regis etiam gratiam largius invitantes, neque hujus quidquam ſuſpicantes, fallere; argentea quippe phiala fucum tegente. Rex ſucceſſu ut exiſtimabat lętus, auditus inter ſuos iacere, perpotaret heluo, cras ſanguinem mero mixtum refuſurus. At verò res aliò cecidit, Vnulfi ſagacitas opportunum fugæ conſilium in articulo expedivit. Is ſibi lectũ in Partharitì cubiculo clanculum ſterni juſſerat, inde omnibus à cœna digreſſis, cum regii domum, ne certam prædam è manibus amitterent, jam armis cinxiſſent, ſolis Partharito & ſervo à veſte, in cujus fide plurimum ponebat, intrò vocatis, cogitata aperit, ſervum manere, conclave occludere jubet, ipſe Partharitum urſina pelle in ſui diſſimulationem involutum, culcita & toralibus onerat, atque cum convicio extra januam ejicit, fuſte identidem ſuccidentem mulctans ante ſe agit, mirantibusq; ſatellitibus, quid hoc rei, Non ego furciferum ulciſcar, ait, qui mihi lectum ad temulenti Partharitì iſtius latus, crapulam toto pectore proflantis, ſtraverit? ſatis ſuperque hominis dementiam ſequutus, me mihi & meis vindicabo poſthac, neq; domo ultra abduci patiar, juramento per regis ſalutem addito. Fides habita, via ipſi & Partharito caput in ſervilę ſpeciem ſarcina præligato, data eſt. Atque Partharitus quidem, demiſſo

 ex mœ-

ex mœnibus fune, aſcitisq; quos ſors dederat comitibus,& conſcenſis equis ex paſtu raptis,maturè elabitur. Aſta illum ea nocte,referta veteribus amicis civitas,tum Taurinum excepit. Sed nulli in Italia loco ſatis confiſus,Alpibus trajectis ad Francos abiit. Servus ſe thalamo in multam lucem tenet, foresq; pulſantibus,& Partharitum Regis nomine inclamantibus, ut edoctus erat reſpondet, feſſum ex itinere alto adhuc ſomno preſſum jacere,quietem ne inviderent.Extractum per eam altercationem aliquantum temporis,donec non ferente moram Grimoaldo,fores effractæ fallaciam aperuere; tum demum de heri fuga confeſſus eſt. Præcipitem igitur ad regiam raptum,ſummo certatim omnes cruciatu perire dignum conclamant. Rex contra,ut narrantem audivit, ſe pro domini capite nihil veritum ſuam ſalutem vilem habere, collaudatum inter familiares ſcribit, multa pollicitus,ſi pari ſe fide proſequeretur. Vnulfo, qui ad Archangeli Michaëlis baſilicam fugiens,perniciem vitare ſatis habebat, præter incolumitatem, bona quorum extaret ratio,cum egregio etiam virtutis atq; prudentiæ teſtimonio reſtituit. Adeò luculenta facinora hoſtium plerumq; ipſos animos præſtringunt. Quin familiari poſtea ſermone diverſos compellatos, ecquid eſſet,cur exules in Parthariti comitatu palantes circumagi, quam regiam Ticini mallent colere,cum præſentem humanitatem nihil adulati,uterque reſpondiſſet,ſe verò,ſi ea ſibi detur optio, mortem in dominí conſpectu ſuaviorem habituros, quam vitam alibi omni voluptatum genere circumfluentem,libero ſermone nequaquam offenſus, fidei atque conſtantiæ admiratione ultrò captus,ad Partharitum ire, ſecumque,quæ velletfer,re permiſit.

Paul.l.5. c.33. Herman.& Sigeb. an. 670. notãt, quod & reliquæ hiſtoriæ congruit. Paul.l.4. c.47. Regem Francum. Paul.l.5. c.32. Dagobertum nominat, ſed Childericum fuiſſe, neceſſe eſt.

ANN. POST CHR. NAT. DCLXX.

Novem poteſtatis annis exactis, Grimoaldus moriens regnum ad puerum ex Ariperti filia ſuſceptum, proavitum, Garibaldi nomen referentem tranſmiſit, præterito maternæ claritatis diſcrimine Romualdo, ante regnum aditum ex Itta nobili puella captivâ genito. Paullò ante exceſſum Francicum fœdus novaverat,quæ res Partharito ſuſpicionem injecit, ne amicitiæ auctoramentum ipſe fieret.Itaque ultra etiam Galliam,ad Saxones rerum in Britannia potientes, fugiturus, vix vela in altum dederat,cum vox à littore audita,veheretúrne ea navi Partharitus? & ajentibus nautis,reſponſum,curſum ergo inhiberet, extincto ante triduum Grimoaldo,quem fugeret. In portum revectus,auctorem nuntii non reperit, eo certius creditum,miſſum fuiſſe divinitus,& viſum ſpem blandientem ſequi, quam eventus brevi implevit. In Italiam enim regrediens, ad fauces Alpium primos Langobardorum,cum regiæ domus familia & magna de cætero multitudine ipſum præſtolantes reperit: quibus comitantibus Ticinum ingreſſus,puero facile exturbato, regnũ inter omnium gratu-

Paul. l. 5. c. 37. & c. 33.

Paul. l. 5. c. 34.

gratulationes, tertio menſe à Grimoaldi obitu recepit. Vir ut corporis dignitate conſpicuus, ita pietate & fide magnus, æqui & boni ante omnes retinens, quo nemo egentium magis miſertus tenuitatem largius ſublevavit, ut in ſummis ejus laudibus unum fraternum diſſidium, multorum annorum ærumnis expiatum, meritò excipias. Rodelindam conjugem cum filio mox ab exilio revocat, neque quidquam prius habens, quam Deo liberatori & vindici, maximas quas poſſet gratias referre, egregium ſacrarum virginum monaſterium ſanctæ Agathæ nomine eo loco condit, ubi Vnulfi olim conſilio evaſerat, uxor baſilicam Mariæ virgini ſacram extra urbis mœnia.

ANN. POST CHR. NAT. DCLXXVII. CVNIBERTVS.

Paul. l. 5. c. 35. & 36. Herman. Roſerius in hiſt. ſtemmatum Lotaring. diplomata Martini Ducis an 673. & 679 ſcripta profert, quib. Bertha Bavariæ Duciſſa ejus uxor nominetur. Sed dubiæ fidei ſcriptori credere multa prohibent, qui præſertim hiſt. capit. 50. res Boicas ineptiſſimè tractaverit. Et Bavariæ ſanè nomẽ nondum illo ſeculo auditum: ne quis à Martino in diplomata relatum, ſibi perſuaderi patiatur.

Octavo poſthæc anno, ſuperiorum motuum reliquiis dudum tranquillatis, feſta pace florentẽ poſteritatis cura ſubiit, regnum cum CVNIBERTO filio communicat: & longum res quieturæ videbantur, niſi turbarum iterum ab Alachi Tridentino Duce extitiſſet initium. Bauzano & proximis circum caſtellis Boicus Comes præerat, quocum Tridentinis, ut inter vicinos fit, forte aliquid controverſiæ, & cum res conditionibus diſceptari nequiret, ubi ad manus ventum, Langobardus prœlio vicit. Cognatam gentẽ bello laceſſitam, Reges ægrè laturos ſuſpicari poterat, tum autẽ recenti victoria, quæ & moderatos de cætero animos plerumq; in inſolentiam corrumpit, ad ſuperbiam elatus, ab eorum imperio apertè deſciſcit; inde vindictæ metuens, Tridentum omni ope communit. Partharitus, quo ſubitum incendium inter initia opprimeret, celeriter accurrens, urbem obſidione cingit. Neque Alachis viciſſim ſibi deeſſe, ut regios omnium ſecuros negligentius agere exploratum habet, portis repente effuſus, caſtrorum munitione primo impetu proruta, eum tumultum terroremq; undique injicit, ut præterquam fugæ, obſeſſoribus ſpem nullam relinqueret. Rex ſalutem eâdem via expedire coactus. Vetus Cuniberto cum Alachi amicitiæ uſus intercedebat, cujus fructum eo potiſſimùm tempore à ſe deſiderari ſentiens, hominem poſt tam atrocem inuſtam regio nomini contumeliam, cum patre in gratiam tamen reducit. Poſtquam pace cõciliâta in poteſtate fuit, Partharitum compluries cepit impetus, perfidiam morte vindicandi, cogitata ad rem ſtatim collaturus, niſi filius identidem deprecator interceſſiſſet. Qui ferum animũ beneficiis mitigari poſſe nequicquam confidens, Brixiæ præterea, civitatis inter Langobardos opulentæ, Ducatum illi contribuendum à patre, invito atque reclamante, & multum monente, impetrat. Proſpiciebat quod res erat Partharitus, neq; id quidem clam habens, expertæ calliditatis hoſtem, à filio in ſui ipſius capitis perniciem opibus augeri, quarum fiducia regnum proxima quaque occaſione eſſet tentaturus, neque eo minus precum

 aſſidui-

Paul. l. 3. c. 37. Herman. & Sigeb. in an. 637. conſentiunt.

ANN. POST CHR. NAT. DCLXXXVII

HERMELINDA.

aſſiduitate fatigatus, ceſſit. Patris morte poſt decem annos inſequuta, Cunibertus imperium continuat. HERMELINDA ex Anglorum Saxonum gente uxor erat; quæ Theodotis puellæ Romanæ inprimis nobilis formam, inter lavandum nudato corpore obſervatam, marito incautius prædicans, diſſimulantis animum mala libidine incendit, ille moræ impatiens, captata protinus occaſione, virgini ſtuprum per inſidias infert. Viſum divinum numen, quas à patre domeſtici odii pœnas expedierat, à filio ob externum amorem repetere. Alachis adoleſcentem mutuæ benevolentiæ confidentia exarmatum nactus, ſcelus quod mente dudum conceperat, maturum ratus in apertum profert, duplicē in dominum inq; ſervatorem molitus perfidiam. Primos ſe Aldo, & Grauſo fratres, Brixia orti, præbuere duces, affluentibus deinde multis undiq; rerum novarum ſtudio. Et aberat comodùm Cunibertus, inſtantis periculi juxta ignarus & ſecurus, cum Ticinum urbem & regiam improvisò adorti, vacuas occupant. Cunibertum quo res inexſpectatior, & auctor is, qui unus omnium minimè debebat, eo gravius perculit: regno in præſentia deſperato, vitæ conſulturus, in inſulam lacus Larii, natura & arte comunitam, refugit. Tyrannus dominatum flagitioſè partum, ſuperbè & crudeliter habens, quoscunque Cuniberto amicos ſciret afflixit, ſacerdotes præſertim, adverſus quos ſingulari & eximio odio ferebatur, neque Damianum Ticinenſem ipſum epiſcopum reveritus, virum vitæ ſanctimonia & litteris clarum, cujus diaconum Thomam ſacræ benedictionis cauſſa ad ſe miſſum, ludibrio & contumeliis excepit. Magnam ſibi eo facto concivit invidiam, eccleſiaſtici ordinis hominibus metu ingenti incuſſo, quid porrò ſperandum exemplo videlicet admonitis. Acceſſit res dictu parva, momento non item; pecuniam forte annumeranti, nummus manibus elapſus in terram deciderat, eum Aldonis filius puerulus ludens ſuſtulit, cum Alachis, quæ puſionē nec animadverſurum nec curaturum crederet, in patrem jacit, abundare eum pecunia, qua ſe brevi potiturum eſſe confideret. Infans domum veſpere regreſſus, à patre per blanditiam de Rege interrogatus, audita refert. Cohorruit Aldo, quo verba ſpectarent ſatis intelligens, fratri quanto in periculo verſentur ſignificat, & vocatis amicorum certiſſimis, quid facto opus conſultant. Vt convenit, Alachim compoſitis dolis adeunt, quid ita domi totos dies otioſus deſideat, certè quod de civitatis & populi fide dubitet, non eſſe, neque quod à Cuniberto timeat, nihil illo lurcone deſertius & contemptius, quin egrederetur, venatui cum nobili juventute indulgeret, ſibi cuſtodiam civitatis curæ fore, & verò polliceri, ſe cis paucos dies Cuniberti caput ad eum delaturos. Vt credula res eſt ſpes inimicum vindicandi tam prope admota, per-

Paul. l. 5. c. 38.

Paul. l. 5. c. 39.

perſuaſus exiit: conjurati ad Cunibertum in inſula latentem properant, ibi genubus advoluti, anteactorum veniam, quæ tum fortuna, celeriter impetrant, quo tyrannus in eos ſit animo, quæque ipſi adverſus illum conſilia agitent, docent. Fides data & accepta, manantibus utrimque lachrymis, die dicta Cunibertus Ticinum veniens, regnum haud majori molimine quam amiſerat, incredibili omnis ætatis & ordinis gratulatione recepit. Nuntius ad Alachim confeſtim excurrens, per ludibrium narrat, præſtitiſſe Aldonem & Grauſonem quæ ſpoponderint, adeſſe Cuniberti caput, ſed & corpus. Ille animo primò conſternatus, ut ſe collegit, in convicia & minas effuſus, regiam armis repetere conſtituit, reliquarum undique civitatum ſtudia, qua vi qua blanditiis colligens. Cunibertus valido item comparato exercitu, obviam progreditur: caſtris utrimque metatis, in campis, quibus Coronatæ nomen, adverſarium ad ſingulare certamen provocat, Paul. l. 5. c. 40. bellum alterutrius morte dirimi poſſe monet, parcerent tot mortalium ſanguini, ibi regnum fore, ubi victoria fuiſſet. Aderat Alachi Tuſcus, inter amicos habitus, qui ad idem cohortaretur, verum ille tergiverſari, hominem eſſe dicere Cunibertum, ut ingenio ſtupidum, & uni ventri per otium deditum, ſic ubi res poſcat, inter primos audacem, & incredibili corporis robore, meminiſſe cum in Ariperti aula adoleſcentes ambo verſarentur, eum prægrandes oves extenſo brachio villo apprehenſas, terra ſolitum ſuſtollere, ſe idem expertum nequiviſſe. Tuſcus confeſſionem ignaviæ aſpernatus, ad Cunibertum tranſiit. Jamque aciebus eo promotis, unde pedem ſine prœlio referre neutra poſſet, Zeno diaconus baſilicæ Joannis Baptiſtæ à Gundeberga conditæ, Regem adit, & pro eximio, quo eum proſequebatur affectu, ſupplex rogat, quandoquidem in unius capite omnium ſalus verteretur, neque dubium, quin illo occiſo, Alachis in cæteros extremæ crudelitatis exempla editurus eſſet, pateretur ſe potius regiis armis ornatum id diſcriminis ſubire, utili in utrumque caſum conſilio, ſive cæſi, facilem fore jacturam, ſive victoris, gloriam in dominum redundaturam. Abnuentem Cunibertum, amici circum flentes, inſuetæ charitatis officio pæne invitum uti coegere. Zeno non ſuæ fortunæ cultu inſtructus, è regio tabernaculo prodiens, ut ſtatura corporiſque habitu compar erat, omnibus Regis ſpeciem præbuit. Commiſſo prœlio acerrimè pugnatum, Alachis inſignibus falſus, in unum latus, longè fide quam ulla militari arte paratiorem obtruncat, caputque conto ſuffigi & victoriam lætus acclamari jubet. Sed ut laxatis caſſidis vinculis errorem conſpectus aperuit, ira & pudore incenſus, ſe verò fœdas de omni clericorum ordine pœnas aliquando victorem repetiturum vovet. Cunibertus contra inſperatò prodiens,

turbatas ſuorum mentes, imperatore ut putabant cæſo fugam
circumſpectantium, erexit. Et cum pugnam iterandã appareret,
ad Alachim rurſus miſit, ſolus tandem congrederetur, neutri ſa-
tis decorum, tot popularium millium ſibi cædem imputari, quin
genti incolumi & florenti imperaret, cui Deus victoriam annuiſ-
ſet. Probantibus conſilium familiaribus, Alachis, Quî poſſum, ait,
qui inter inimica tela Archangelum Michaelem obverſantem
conſpiciam, in cujus ego templo me Cuniberti ſacramento ob-
ligavi? Apparebat, conſcientiam ſceleris jam ferre non poſſe, ita-
que confidentior ex amicis unus, tu quidem, inquit, pavore ocu-
lis præſtrictis, cernis quod nuſquam eſt, nam hæc olim meditata
oportuit. Novum atque atrox prælium exarſit, quale irritatis
in diverſum unius gentis ſtudiis, inter fidentes ſibi ambos exer-
citus, Rege hinc vivo, quem mortuum luxerant, inde victoria
jam propemodum parta feroces. Res diu neutro inclinata ſtetit,
donec Alachis pugnans confoditur. Senſit utraque acies, ne-
que Cuniberti deinde vis ſuſtineri potuit, hoſtes paſſim fuſi, ma-
gna ſtrages facta eſt, multos nandi imperitos, aut feſſos & armo-
rum pondere gravatos, Abdua propinquum flumen hauſit. Ty-
ranni corpus fœdè laceratum, capite cruribusque truncatum, fe-
ris & alitibus ludibrium jacuit, Zenonis diaconi, qui vicariam
mortem oppetiiſſet, Ticini honeſtiſſimo funere, in veſtibulo baſi-
licæ cui præfuerat conditum, quo pugnatum loco, monumen-
tum victoriæ, monaſterium Georgii martyris nomine, excita- ANN. POST
Herman. tum eſt. Annales annum ſexcenteſimum nonageſium ſecundum CHR.N.
Sigeb. aſcribunt. Rebus pacatis, Cunibertus ingenii humani more, DCXCII.
Paul.l.6, veteris injuriæ memoriam præ recenti beneficio retinens, Al-
c.6. doni & Grauſoni inſidias comparat. Ferunt rem monſtri ſimi-
lem, quam ego ut à Paulo proditam invenio referam, magis ne
prætériiſſe videar, quam quod in eum modum geſtam narranti
fidem accommodandam exiſtimem. Regem dum familiarium u-
ni cogitata aperit, muſcam in feneſtra forte viſam cultro petiiſ-
ſe, quæ ictu corpore vitato, pede præciſo avolaverit. Aldonem
ſub idem tempus ad regiam cum fratre tendentem, obvium ha-
buiſſe hominem pede altero mutilum, enixè monentem, ne per-
gerent, certæ à Cuniberto neci deſtinati. Tum illos formidine
attonitos, ſeſe in proximam Romani martyris ædem conjeciſſe.
Regem re intellecta, fidem accuſaſſe ejus, cum quo uno conſili-
um contuliſſet, Regis illum rurſus appellaſſe conſcientiam, quod
poſt eum ſermonem habitum nuſquam digreſſus, neminem pro-
fectò mortalium alloquutus fuerit; neque id Rex inficiari po-
terat, nec omninò quis indicium ſupplicibus feciſſet ſuſpicari,
donec ſpe impunitatis facta, ipſi profeſſi, ſe ab homine ignoto,
utente genu tenus crure altero ligneo, de præſentis exitii peri-
culo

culo admonitos, ſaluti conſuluiſſe, reditum in memoriam muſcæ,& intellectum dæmonicum utrumque ſpectrum fuiſſe, fratribus ignotum eſſe.

Dum hæc in Italia geruntur, Emmerammi apud Bojos fama magis indies magisq; clareſcente, Theodo Princeps cædis noxiam, cujus pœnitentia dudum caperetur, aliquâ expenſurus, Georgii martyris ædiculam adjecto monaſterio, quo loco lucum olim Deorum religione ſacrum fuiſſe memorant, ampliat. Petri Apoſtoli & ipſius Emmerammi nomine indito, primus Apollonius Abbas, anno poſt Chriſtum natum ſexcenteſimo nonageſimo ſeptimo præfectus eſt. Tum Marinus atque Anianus pietatis etiam profeſſione inclyti, ad radices Alpium propter Oenum flumen mortem oppetiere. Qui quo tempore Martinus Pontifex Conſtantis Imperatoris ſcelere in Cherſoneſo occubuit, eccleſiæ ſtatu magnopere perturbato, peregrè ad Bojos venientes, ibi ſe, diſcretis uterque ſedibus, in ſolitudinem abdiderant, ſic ut neque tamen de rebus divinis quærentes aditu arcerent, & ultrò ſæpe progreſſi, religionis cauſâ ad populum multo cum fructu verba facerent, Marinus Epiſcopi, Anianus Archidiaconi munere functus. Epiſcopatus nomen ſive intercidit, ſive quod magis opiner, nullum certum fuit, gentibus docendis quorundam olim exemplo generatim deſtinato. Omni virtutum laude eximii, cibi præſertim potusque abſtinentiâ, veterem Ægyptiorum patrum morem revocabant, jejunio bis admodum ſingulis hebdomadis, præter Dominicam diem, aquæ hauſtu & olerum cum pane ac ſale eſu, ſoluto, quantum vitæ trahendæ nimirum ſufficeret, ſolennior aliqua & ſanctior lux, pauxillum caſei & lenticulæ nonnihil adjiciebat. Tenuere inſtitutum ad Leontii imperium, per quadraginta circiter annos, cum barbaros tota provincia populabundos vagantes, ſpes prædę ad iſtas latebras adduxit. Vandalos fuiſſe memorant, qui Slavi, hoc eſt, Venedi de proximo fuerint oportet, nam eoſdem Vandalos appellare, vetus & vulgatus error eſt. Marinum ad aram ſacrificantem, numen, ſemel iterumque apertè monuerat, pergeret alacriter, palmam prope eſſe, quâ ipſe & Anianus, ut parilem vitam vixerant, eâdem emunerandi. Latrones ergo eum in exſpectatione mortis pronis genubus orantem nacti, ad vultus orisq; gravitatem primo territi, aliquantum reſtitere, brevi reditum ad ingenium, & cum reculæ obviæ cupiditati nulla ex parte ſufficerent, veriſimile autem videretur, hominem ſenem præcipuæ exiſtimationis, argentum alicubi occulere, multa minati promere jubent; Marinus, ſi divitias, inquit quæritis æternum, manſuras quærite. Illi ſermonem ad pietatis ſtudium vocantem nihil morati, inſtare Chriſti nomen ejuraret, & quoniam habitatorum latè tota regione

fuga

[Left margin: ANN. POST CHR. NAT. DCXCVII.]

[Right margin notes: Hun, din metrop. & mſ. de monaſteriis Boicis. — Ex actis horum ſanctorum, quæ extant in monaſt. Rot. — Id olim fieri ſolitum annotavit Molan. in natal. ſanct. Belgii die 25. Martii. — Crantius etiam hiſtoriam quam de Slavis & Venedis ſcripſit, appellavit Vandalicã.]

fuga facta erat, quæ quis quibus locis defodiſſet indicaret, ſe ad ſcrutanda abdita alpium ducē præberet, nihil ejus viciniæ virum id ætatis latêre poſſe, renuenti mortem per extremos cruciatus paratam ſciret. Intentatum periculum, animum divinitus incenſum amplius inflammavit; neque ſe Chriſtum negare, neque vivum ex ea movendum ſede reſpondet, quam ſibi perpetuam legerit. Tum nudatum verberatumq; & ſervilem in morem tortum, igne necant. Auditus inter medios flammarum globos, multa Deum expanſis manibus precans, pro his etiam quorum ſcelere occidebat. Anianus morbo tenebatur, ne magiſtro adeſſe poſſet, de cujus obitu ut cognovit, jam lætus & exultans, euchariſtia percepta, ea ipſa luce, quæ fuit XVII. Kal. Decembr. inter orationes & gratiarum actiones animam, futuri ſecurus, nulla externa vi adhibita exhalavit. Aliquot poſt annos Pipino & Carolomano rerum potientibus, ſpecie per viſum Priamo presbytero oblata, corporum reliquiæ detectæ, & conditâ eccleſiâ, curante Tolluſio Epiſcopo, in pagum, quem Auriſium appellant, multis miraculis inſignes translatæ ſunt. Poſterorum pietas monaſterium adjunxit, quod à præfluente amne Rota nomen reperit. Nos cum inde hiſtoriam teſtatis litterarum monumentis, quæ adhuc extant, eo quo narravimus modo deſcriptam, hauriremus, animadvertimus ſcriptorem, qui Marianum & Anianum ante annos paullò minus ducentos à Bojis cæſos prodidit, quod ſuperiori libro memoravimus, neque rerum, neque temporum rationem, quam debebat maximè, ullam habuiſſe.

Supra pag. 79. Paul. l. 6. c. 17. Sigeb. hunc an. aſcribit, Hermanni poſtrema editio ſequentem.

ANN. POST CHR. NAT. DCIC. LIVTBERTVS.

Anno unde ſeptingenteſimo Cunibertus naturæ ſatisfecit, eo majus ſui deſiderium Langobardis relinquens, quod LIVTBERTI filii ætatem, ne ea imperio nondum matura, rebus novandis locum præberet, verebantur. Pater Anſprandum teſtamento tutorem dederat, virum genere & virtute præſtantem, regno, quantum humanis conſiliis provideri poterat, firmamentū, cæterum evētu diſpari. REGINBERTVS enim Taurinorum Dux, quem Gundeberto Rege natum, patre occiſo ante annos quadraginta vitam miſeratione infantiæ emeruiſſe ſupra dictum, occaſionem repetendæ paternæ hereditatis, cui cogitatione ſemper imminebat, demum obveniſſe ratus, regno vi invaſo, octavo menſe à Cuniberti morte, Anſprandum in Novarienſi agro acie congreſſum fudit. Et rebus humanis anno à victoriâ adhuc vertente ereptus, ejus fructum ad ARIPERTVM filium transmiſit. Qui ſuperſtite Liutberto, omnia incerta & infida ſentiens, bello redintegrato, ſequenti Anſprandum atque auxiliares copias, magna iterum pugna ad Ticinum ſuperat, Liutbertum, quod inguine ſaucius vivus in poteſtatem veniſſet, cognationem nihil reveritus, balneo incluſum necat. Anſprandus ſe ex fuga Larii lacus inſula tuebatur,

REGINBERTVS. DCC. DCCI. ARIPERTVS. DCCII.

Pag. 132. Paul. l. 6. c. 18. & ſequēt. Sigeb. octavum menſem in an. 700. incidiſſe confirmat. Hæc Herman. ad an. 702. Sigeb. ad 701. refert.

Vita S. Boniti Arvernenſis Surii 80. I.

batur, ubi obſidionem parari intellexit, inde elapſus per Rhæticas Alpes in Boicam abiit. Victor hac præda fruſtratus, in neceſſitudines verſus, Sigibrando filio oculos eruit, Theuderadæ uxori & Auronæ filiæ, naſum aureſque fœdo vulnere præcidit, objecta matri ſpes regni, & voces in eam ſententiam muliebri levitate inſolentius fuſæ, ipſum inſulæ oppidum, quod receptum hoſti præbuiſſet, ſolo æquatum. Vni Liutprando parſum liberorum minimo, permiſſo paterni exilii errores, ingens ut in adverſis levamen, comitari. In memoriam credo regrediebatur Aripertus, eorum quæ ſibi eâdem ætate & propemodum cauſſa, à Grimoaldo contigerant: divino interim haud dubiè nutu, regno ſucceſſor deſtinatus, ſervatus eſt. Ex Liutberti propinquitate PETRVS ſupererat, quem priuſquam ſacris initiaretur, gentile aliud nomen habuiſſe, fit veriſimile: huic Spoletum relegato, & ædem Sabini martyris religioſè frequentanti, reſponſum aliquãdo redditum, confideret, futurum ut rediret in patriam, & Ticinenſem eccleſiam regeret. Oraculi fidem cum res longo poſt tempore comprobaſſet, Sabino poſito templo honorem habuit, & Epiſcopi munere ſanctiſſimè functus eſt, inſigni animi corporiſque caſtimonia & integritate, tum nullo non virtutis genere, atque miraculis divinitus editis inclytus. Nec prætereundum erat hoc Boicæ originis cœlo receptum ſydus, peregrè ſplendens, domi adhuc opinor ignotum.

PETRVS. | Paul. l. 6. c. 56.

Bojis poſt Theodonem THEODIBERTVS præfuit, an frater, quæ quorundam ſententia, parum liquet: Theodonis poſteritatem non regnaſſe, id cõnſtat; lege autem ex Agilolfingis ſuffici neceſſe erat, non qui defunctum proxima conſanguinitate contingeret, ſed fide & prudentia præſtantem. Theodibertus Anſprandum humaniter receptum, benignè aliquamdiu habuit. Decimo demum fugæ anno, ſive continentibus ſupplicis precibus victus, ſive hominis innocentis ſortem ultrò miſeratus, ſive pium ratus indignam Liutberti necem armis ulciſci, ſive ſibi amplum, reges regno per ſcelus parto dejicere, meliores imponere, nec præ eo, quod jus & fas proſceret, Boicam in Ariperto originē reſpectans, infeſtis copiis in Italiam venit. Langobardo cum exercitu obvio, incitatis utrimq; animis ſtatim acie congredi, & rem fortunæ ſemel inclinandam dare placuit. Acriter pugnantibus nox ſupervenit, & apparebat Bojos de victoria concedere, niſi Aripertus ſigno receptui dato, caſtra ipſe ſua pernicioſo errore prætervectus, Ticinum refugiens, ſuorum animos fregiſſet. Mirum quam eo facto verſa derepente in contrarium omnia, Langobardi ſe ducis exemplo pro victis gerere, Bojis audacia creſcere. Acceſſit vecors aliud juxta ac calamitoſum, nec pro priſtina Ariperti induſtriæ fama conſilium, quod voluntates popularium turpi fuga offenſas,

THEODIBERTVS SECVNDVS.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXII.

Arnolf. l. 1. c. 1. de S. Emmer. Theodonē hunc ſignare videtur, *Dioto ſcilicet Vir illuſter, cui filii in regnum non ſucceſſerant.* Eo ordine perturbato, Theodonem, ad quē S. Rupertus venit, poſt hunc nominet, atq; eum ipſum cum illo ad quem S. Corbinianus, confundat. De Theodiberto & Italica expeditione Paul. l. 6. c. 35.

ſas, hoſtes de proximo inſtare animadverteret, turbatus præcipiti metu, melioris eventus ſpem omnem præcidit, ſeq; ad Francos prorepturus, auro ex regia gaza quantum poteſt onerat, gravem eo, gurges fluminis, quod nando trajiciendum erat, haurit. Frater GVNDEBERTVS fugæ comes, in Franciam pervenit, reliquum ætatis in exilio cum tribus filiis acturus. Natu maximus REGINBERTVS, Aurelianenſis civitatis præfecturam regum benignitate geſſit; ultimus ex Garibaldi Bojorum Regis ſtirpe ſurculus, cujus ſaltem auctorum monumentis extet prodita memoria. Ariperti cadaver poſtero die repertum, certam victoriæ fidem aſſeruit. Et verò obſervatum, Boici ſanguinis apud Langobardos imperium, quo cœperat nomine, eodem deſiiſſe, nec virtute quidem impari. Nihil quippe ambigas, Aripertum, quâ religionis, liberalitatis, juſtitiæ, prudentiæ opinione vixit, ſi regnum omninò ipſum, non aditum item exitumq; ſpectes, in præſtantiſſimis regibus numerare. Grandi juſtitiæ documento, civitates diſſimulato habitu per noctem circuire ſolitus, omnium de ſe deq; iis, quos juri dicundo præfecerat, rumores aucupabatur: Prudentia prope altiore, exteros legatos nullo apparatu, non vino, non epulis lautioribus, viles ipſe pelles indutus, contra quam Reges ſolent, excipiebat, ne domum ii reverſi, famâ Italicæ opulentiæ populares ad ejus ſoli cupiditatem exiſtimularent, quam Gallis Alpes trajiciendi aliquando cauſſam extitiſſe ſcire poterat. Anſprandus regno ſine controverſia, tres non amplius menſes ſuperfuit. Morituro Luitprandus filius, aſſiduus utriuſque fortunæ ſocius, multum ea re lætanti, ſublegitur. Hic gratiam relaturus familiæ, cujus beneficio regnaret, GVNTRVDAM Theodiberti filiam, matrimonio ſibi adjunctam, in regii faſtigii communionem vocat. Neque tot tamen vinculis pax diutius contineri potuit. Paulus Luitprandum fere initio regni narrat, pleraque Bojorum caſtella intercepiſſe: offenſionis cauſſas quas non explicat, ad finium controverſias, mortuo jam Theodiberto, pertinuiſſe crediderim.

GVNDEBERTVS. REGINBERTVS CVM DVOBVS FRATRIBVS.

Herman. Ariperti mortem in hunc an. 712. confert, quod reliquæ tẽporum rationi conſentaneum eſt, ſiquidẽ an. 702. iniit, & per decennium regnavit, quot ann. Anſprandum exulaſſe Paul. auctor eſt. Sigeb. 701. iniiſſe, novem ann. regnaſſe, 710. obiiſſe ſcripſit. Regino hactenus conſentit, Anſprandum novem tãtum annis exulaſſe. Paul. 6. c. 41. Paul. l. 6. c. 58.

GVNTRVDA.

Theodibertum Theodo rurſus excepit, quintus noſtra quidem ſententia; ſextum numerent oportet, qui à Danubii trajectu tres ordine Theodones poſuere. Grimoaldo Theodiberti fratre natum, Gliſonotham uxorem habuiſſe, iidem magis ſuo arbitratu, ne quid unquam ignorent ſcilicet, quam antiquis teſtimoniis confirmant, nobis in incerto relinquitur, quod & verum eſſe, & aptè ad continuandam ſtirpem fictum poteſt. Eo palam errant, cum Theodibertum ante ſeptingenteſimum annum obiiſſe produnt, nam Paulus Anſprandum à Theodiberto reductum ſcripſit, quod decimo aut duodecimo ejus ſæculi anno contigiſſe, vetuſti annalium auctores conſentiunt. Magna apud finitimos

THEODO QVINTVS.

Vita S. Corbiniani ap. Sur. to. 5.

timos

timos principes potentiæ fama fuit Theodo, armis viriſq; validus, tum egregia trium adoleſcentum filiorum indole felix. Moribus ipſe ad omnem virtutis laudem compoſitis, pietate in Deum nulli majorum ſecundus, primus Bojorum religioſam peregrinationem ad Apoſtolorum limina inſtituit. Romam veniſſe Gregorio ſecundo Pontifice indictione decima quarta, ab Anaſtaſio annotatum eſt. Quo paullò ante Anglici reges eàdem de cauſſa venerant, & exemplum valuiſſe putandum, ne in Italiæ propemodum veſtibulo poſitus, ab extremis Britannis iſto officii genere vinceretur. Domi provinciam in quatuor partes tribuit, uni ipſe præerat, cæteras filiis procurandas ceſſit, THEODIBALDO, aut Theodoaldo nimirum, GRIMOALDO & HVGIBERTO ſingulas: nam qui quartum ſive Theodebertum, ſive Theodonem adjiciunt, neq; quem ſequantur habent, & ab Aribone abeunt, quo nullus, qui hodie extet, hæc certius ſcire potuit; Aribo enim patrem provinciam, ſe inter & liberos, in quatuor partes diviſiſſe ſcripſit, quæ ad iſtorum rationem quinquefariam fuerat partienda.

Corbinianus ea ætate pietatis ſtudiis apud Gallos floruit. In Melitonenſi agro natus, quem nomen à Meloduno Senonum urbe, ut eſt apud Cæſarem, corruptè traxiſſe ſuſpicor, monaſterium ad ſancti Germani eccleſiam condiderat; ubi cum annos quatuordecim vixiſſet crebreſcente ſanctimoniæ fama, quotidianis omnium ordinum adibatur concurſibus, qua conſilium & orationes poſcentium, qua munera inter egenos partienda afferentium; nam & Pipinus Heriſtallus Equitum magiſter, cujus maxima ſecundum Reges apud Francos auctoritas, miſerat hominem ex ſuis primarium, qui Corbiniani precibus illum ſubmiſsè ſuppliciterq; commendaret. Vt ex quietis tranquillitatiſq; portu, quem ſeceſſu petierat, in medios jam hominum negotiorumque æſtus videretur revectus. Offenſus ea re, & interpellantium frequentiam impedimentum ad beatiorem vitam interpretatus, Romam abit, ſolum aliquem ad divi Petri baſilicam angulum à Pontifice impetraturus, quo cum ſuis latitans, vita ſanctè inſtituta, uni Deo vacaret. Votis ad Apoſtoli ædem factis, ſeſe ad pedes Pontificis abjicit, copioſa oratione rationem itineris, quidq; quas ob cauſſas petitum veniſſet proſequens. Gregorius, ab homine quantumvis diſerto, in quam partem rogabatur flecti non potuit, in aliam ultrò motus eſt; animadverſo enim, quam mirifica contentione omnibus pietatis exemplis exercitus, pura & ſimplici mente in Deum ferretur, cum ea exterius accederent adminicula, quibus omnis & ætas & ſexus caperetur, inſignis oris facundia, morum incredibilis candor, faciles ſuaveſque congreſſus, intellexit eum altius evectum, & in hominum concilia,

M quæ

ANN. POST CHR. NAT. DCCXVI.

THEODIBALDVS. GRIMOALDVS. HVGIBERTVS SECVNDVS.

Paul. l. 4. c. 46.

Anaſt. in Greg. 2.

Beda in epit. an. 688. Ceadualiam & an. 709. Conredum Romam veniſſe narrat. Idem habet hiſt. eccleſ. l. 5. c. 7. & c. 20. Vbi Huum præterea & Offam adjungit.

Aribo, Heres idem & Cyrinus dictus, vitam S. Corbi . ſcripſit, tertius poſt ipſam Epiſcopus. Vita S. Corbin.

Cæſ. l. 7. de bel. Gall.

Falſus eſt Otho Friſ. l. 5. c. 24. Corbinianū ad tempora Pipini Regis referens.

quæ fugiebat,remiſſum,egregios & uberes fructus eſſe laturum. Nec mora,promotum per ſacrorum ordinum gradus, Epiſcopum creat, addito honoris cauſſa pallio,& ſacra benedictione ampliſſima formula, quâ exercendæ dignitatis ubicumque terrarum fieret poteſtas. Pontificis imperium detrectare non auſus,contra quam ſperarat, novum in Galliam onus invitus & coactus retulit.Ita verò geſſit, ut priorem ſanctimoniæ opinionem miracula divinitus edita exaugerent, illumq; vulgò etiam, ſed apud pios pręcipuè,in magna admiratione & laude ponerent, ſupplices & munera indies copioſius circumfluerent.Quo homo ab omni ambitionis & avaritiæ ſpecie longè abhorrens, ad repetendum Melodunenſe latibulum compulſus eſt. Ibi ſeptennio cic iter acto,res eodem rediit, tanta virtus nullis parietibus cohi eri poterat,famâ quo ſtudioſius preſſa, magis magisq; erumpente,& adeuntium coitiones fiebant jam prope turmatim.Romam ergo quo prius animo,ſed clam devio & inſueto alio itinere,regredi cogitat,ne ſi recto,conſilium emanaret. Hæc in Germaniam deflectendi cauſſa. Vt ad Bojos venit, quos Noricorum nomine Aribo appellat,plerorumque ruditatem miſerans, officii delati memor, verba de rebus divinis ſæpe utiliter in publico fecit. Rumor brevi Theodonem attigit,qui quoſcumque ſacerdotes comiter excipere ſolitus, peregrini Epiſcopi deſiderio magnopere incenſus, eum ad ſe vocat,& coram omnia ſupra quam ſermonibus celebraretur expertus, quibus poteſt precibus contendit, Boicam de cætero ſedem legat,ſibi,ne obtemperaſſe aliquando pœniteat,curæ fore. Aſſenſus exprimi non potuit, muneribus itaque onuſtum dimittit. Nec de Theodone quidquam poſt illam diem,quod extet,proditum. Ab eo ad Grimoaldum filium ventum, cui pars provinciæ in Italiam vergens obtigerat, regiâ Friſingæ conſtituta. Non minori ibi ſive principis ſive popularium gratulatione acceptus, ad primum virtutis doctrinæque guſtum, majori etiam contentione ut ſubſiſteret rogatus eſt. Grimoaldus omnibus modis blandiendo, ſupplicando, hereditate quin inter liberos pollicitâ, inſiſtere, ne ſe abiens deſereret. Cum nihil exoraretur, nec invitum retinere placeret,amplis item donato muneribus, comites additi, qui ad Italiæ fines honorificè deducerent, ſimul Venuſticæ vallis reliquisq; circa populis,ipſo inſcio imperarent,Româ revertentem obſervare, ad regiam reducendum. Nox euntes inter aſpera alpium in campis ad ſylvam, Breonum regione oppreſſerat, cum equum clitellarium incuſtoditum ab urſo raptum dilaniari contigit; tum Corbinianum ſarcinam,quæ prius jumenti fuerat,urſo imponi juſſiſſe ferunt, paruiſſe belluam, ſylveſtri ingenio depoſito,vicaria opera toto reliquo itinere functam. Illuſtre

ſtre viſum miraculum, dignum inter multa, quod poſteritatis memoriæ imaginibus additum repræſentaretur. Inde Tridentum Ticinumq; progreſſus, trajecto Pado iter per Hetruriam Romam tenuit. Vbique ſigna, quæ quam Deo charus eſſet oſtenderent, edita. Liutprandus Rex eunti redeuntiq; quantum maximum potuit honorem habuit, ut neque ad genua accidere, neque ſe ejus orationibus perquam demiſsè committere, infra Regium faſtigium putaverit. Romæ Gregorius appellatus, de concilii ſententia perſtitit reſpondere, non placere Epiſcopum privatam & reſidem in monaſterio vitam ducere, neq; munus, quod omnibus precibus orabat, abdicare, quin feliciter cœptum, pari cura proſequeretur, & eo rediret, ubi plurima bonæ frugis ſpes eſſet. Adjecta inſuper certa & dilucida ſacrarum litterarum teſtimonia, quibus hæc ipſa confirmabantur. Auctoritate & argumentis victus, cum aliquot dies Pontificis benevolentiæ dediſſet, accepto commeatu, quâ ierat, revertitur. Vt Tridento Majas, Boicæ tum ditionis primum ab Italia caſtellum, venit; caſtellanos non fefellit, juſſus ſubſiſtere, dum Grimoaldum conſulerent. Ille interim occaſionem ſequutus, ſancti Valentini Epiſcopi corporis reliquias veneratur. Valentinus enim Batavis olim pulſus, lætiori ſucceſſu in alpes delatus, eccleſiam Majis condidit, in qua mortuum humavere, ibi tunc Corbinianus ſupplicavit. Et montanam proximam regionem per otium luſtrans, ſolo ſylvis frugibusq; læto capiebatur, avio inprimis loco delectatus, cui incolæ Camina nomen fecerant, Timone & Finali amnibus utrimque irriguo, de quo jam tunc mercando, & exſtructo tuguriolo rebus divinis deſtinando, cogitabat. A Grimoaldo reverſi nuntiant, principem in ſumma ejus exſpectatione eſſe, ſibi adducendi negotium delegatum, quod ut ipſo volente propitio exequerentur, venerabundos rogare. Doluit latere non potuiſſe, cum verò diſſimulandi locus nullus reſtaret, invitus aſſenſus eſt. Theodibaldus Corbiniano Romam profecto, fato conceſſerat, PILIDRUDE uxore relicta, Franca origine, forma & nobilitate præſtante; quam Grimoaldus adamatam, ſpreta fama, & calcata fraterni thori reverentia, juſtæ conjugis loco domi habebat. Vt reſcivit Epiſcopus, averſatus ſcelus, præmittit, qui ſemel diceret, ſe in principis conſpectum neutiquam venturum, quamdiu probrum illud ei hæreat, gravi addita inter cætera Pauli Apoſtoli verbis comminatione, neque adulteros neque fornicatores regnum Dei poſſeſſuros. Prope fuit, ut procax fœmina veterem Herodiadis tragœdiam repeteret, & recentia Alpeidis in Lambertum, Geilæ in Chilianum exempla erant ante oculos; nam conſtitit, agitata eſſe id genus conſilia, non ignaro periculi Corbiniano, apertè profeſſo, ſe Joannis factum imitantem, niſi

[Margin notes: Arenpek l. 2. c. 17. Majas Meraniam, quæ ad Atheſim eſt, interpretatur. — Supra pag. 93. — PILIDRUDIS. — 1. Cor. 6. — S. Lambertus paſſus an 609. S. Chilianus an. 698.]

 quod

quod Herodes uxorem fratri vi venti tuliſſe creditur, ejusdem exitum non perhorreſcere. Pergebat nihilo minus ablegatis amicis monere, obteſtari, tantum piaculum quamprimum à ſe amolirentur, variè oſtentata ſpe veniæ ad meliorem mentem redeuntib⁹, & quæ pœnarum ſupplicia pervicaces brevi manerent. Quadraginta dies contentio tenuit. Mollitis tandem animis, affuere ad pedes Epiſcopi ambo conjuges, humi paſſis brachiis ſtrati, peccatum confeſſi deteſtatiq; & diducturos inceſtum matrimonium, & quæ præterea juberet, omnia facturos polliciti. Cruce ſignatos expiatosq; ſublevat, multa monens, quam in poſterum vivendi rationem orando, jejunando, pauperibus largiendo, inſiſterent. Cibum inde una capientibus, Caminæ mentio injecta, Grimoaldus facile in rem præſentē venire perſuadetur, & amœniſſimum terrarū tractum pretio à dominis redemptum, eccleſiæ S. Mariæ virginis Friſingæ, quæ Epiſcopo ſedes deſtinata, contribuit. Arenpekius Chriſtianorum baſilicā à Maximiliani martyris ætate id loci ſtetiſſe prodidit, Maximilianum autem Cari & filiorum imperio vixiſſe, ſupra dictum. In Camina Corbinianus templum ſanctorum Valentini & Zenonis memoria celebre ædificat, vitem circa & frugiferas arbores ſerit, opimum etiam de proximo agrum, Chories nomine, coemit, erogata pecunia, quam à Pipino Heriſtallo dudum dono acceperat. Illud priſcæ interim ſeveritatis exemplum edit, quod quam à noſtrorum morum remiſſione abit, tam vereor ne parum fidem inveniat: Vt menſæ aſſederat, ſolemni formula bene epulis precat⁹, principem cani panis fruſtum animadvertit projicere, tum ſella indignatus exſiliens, quæque parata erant propellens, argento humi voluto ſe ſe foras proripit, indignos ſacra benedictione clamitans, qui canes ea dignos crederent, ſibi conſtitutum & cibo & cura illius domus de cætero abſtinere. Pilidrudi divortium ægrè ferenti, cum ira & libidine ſuccenſa omnem nocendi aditum quæreret, plana & prompta viſa occaſio, & Grimoaldum irritatum erat veriſimile, tum illa urgere, nihil jam reliquum, tentatam à præſule principis patientiam atroci & inſignita injuria, quam quo animo ferat, multum multumque referre, ſi ſegni & remiſſo, omnibus apparituram alibi nomen imperii, alibi vim & poteſtatem eſſe, ſecus ſi majeſtati pares iras gerat, & principalem dignitatem unius exteri hominis ſanguine ſanciat. Nihil motus Grimoaldus fœminæ vocibus, miſit qui abeuntem clementer ſuſtinerent, ipſe cum proceribus ſtatim inſequutus, nullo non officii genere ſatisfaciens, vix placatum in palatium reduxit. In colle ad urbem eccleſia Stephano martyri ſacra jam tum ſtabat, quam Corbinianus orationis cauſſa viſere ſolitus: eo cum aliquando, ſive valetudine ipſe occupatus ſive negotiis, reliquum clerum matutinas

Otho Friſ. Eccleſiam S. Benedicto dedicatam fuiſſe ſcripſit, ſc. quod monachi Benedictini incolerent. Arenpek. l. 2. c. 18. S. pag. 98.

tiuas Deo laudes dicturum ablegaſſet, montem ſubeuntibus, canentium chori clarius clariusq; ab eccleſia auditi & mirifici ſplendores tecto feneſtriſque emicantes viſi, introgreſſis, lumen quidem evanuit, ſuaviſſimus verò latè odor diffuſus, tertio demum die remiſit. Epiſcopus certior de oſtento factus, clerici enim, qui ſacro horrore perculſi pars ante veſtibulũ, pars illo vix ſuperato exanimes conciderant, ut ſibi quiſque redditus, ad eum recurrêre, animum ad locum adjecit, & modicas quas incoleret ædes eccleſiæ conjunxit. Ægrè ferre viſum famulitium, ob aquæ præſertim inopiam, nam difficiles in tantam tumuli altitudinem quotidianas ſubvectiones querebatur. Miſeratus ergo vir ſanctus, ſolus circumiens, ſe, qua mons in meridem vergit, humi abjicit, ſuppliciterque aliquamdiu orans terram ſcipione quo nitebatur effodit, ibi tanta aquarum vis erupit, ut & colentium uſibus largè ſufficeret, & toto abundè clivo deflueret, quamdiu ille quidem vixit; mortuo, per annos amplius quinquaginta, ut temporis ratio reſcribere poſtulat, nam in Aribone quadraginta ſunt, aruit, donec relato Friſingam corpore, quo miraculum eſſet teſtatius, ſe iterum oſtendit, adhuc perennis. Nec eo minus Mariæ virginis templum dignitate præſtabat. Quo ad veſpertinas forte preces tendenti, ruſticana mulier, veneficii jam antea delata, fit obviam, comitabantur viri aliquot onere graves. Interrogata nihil diſſimulat, munera ferri Principis liberalitate in ſe collata, quod filiolum dæmonum præſtigiis prope perditum, excantatione ſalvum & incolumem reddidiſſet. Raro alias Corbinianus ſic viſus excandeſcere, equo ſe præcipitans fœminæ in os involat, & fœdè mulctatæ dona adimit, inter egenos ad urbis portam partienda, Grimoaldo, fidem Deo toties mutatam exprobrat. Pilidrudes, ut eam venefica cruentata facie flens atque lamentans adiit, furenti ipſa propior, humile & abjectum Grimoaldi ingenium aſpernari, hanc dicere unam eſſe Corbiniani confidentiam, ſe certiori via manifeſtarium inimicum ulturũ. Ninum miniſtrorum fidiſſimum vocat, rem ferro expedire imperat. Et patratum fuiſſet facinus, niſi Epiſcopus clam monitus, tectum ea nocte mutaſſet. Adeſt ſummo mane ſicarius, domum armatis cingit, Epiſcopum in cædem depoſcit, nec multum tamen quæſitum reperit. Ædibus vaſtatis, dedecore & ignominia oppletus, ad dominam revertitur. Corbinianus ad Chriſti præſcriptum Matth. cap. 10. perſequentes fugiens, provincia excedit, Majas una cum clero profectus, hujus enim caſtelli imperium ad Langobardos reciderat, inter ea quæ Liutprandum Bojis abſtuliſſe ſupra dictum, Principi ſimul per certum hominem denuntiat, pœnas morte perſolvendas exſpectaret, & Pilidrudem ea ruina collapſuram ſciret, quam ultrò innocentibus ſtrueret. At Grimoaldus muliebris

M 3 flagitii

flagitii agebat ignarus, neque de Epiſcopi abitu adhuc cognoverat. Nuntio excitatus, propere ablegat qui orent, deprecentur, obteſtentur, omnia faciant, ut quibus poſſint, precibus, quacumque conditione, reditum evincant. Nequicquam. Reſponſum, Jezabelis cavendas inſidias. Deſignata Pilidrude Jezabelis nomine, quæ itidem prophetas olim feralibus odiis perſequuta. Nec morata vindicis numinis ira ſe exſerere. Carolus Martellus Francorum Princeps, anno poſt Chriſtum natum ſeptingen- ANN. POST CHR. NAT.
teſimo viceſimo ſecundo, trajecto Danubio in Bojos movit. Scri- DCCXXII.
ptores, ut nuda fere eſt omnis eo ſæculo hiſtoria, nec cauſſam expeditionis, nec eventa tradunt: niſi quod duro & difficili bello DCCXXIII.
Francum victorem defunctum eſſe convenit. Pace conſtituta, ſequenti ſtatim anno rebellatum, & rebelles iterum victi. Tum gaza ingens de Bojis parta, Pilidrudes cum Sonichilde nepte, inter victoriæ præmia abducta. Ita Gregorianæ appendicis ſcriptor auctor eſt: nam in Aimoino Plectrudis nomen, aſſuto etiam gloſſemate, perperam pro Pilidrude legitur, quod utique Æmilium, diligentem ſcriptorem, neque eum tamen ſolum, fefellit. Aribo Pilidrudem Carolum in Galliam ſequutam ſcripſit, pôſt faſtiditam, eo miſeriarum recidiſſe, ut quo diuturniore ſupplicio ſcelerum pœnas expenderet, dignitate & bonis exuta, vitam per extrema quæque ducens, veluti piaculare oſtentum aſello circumvectaretur, in Italiam tandem incertis erroribus delatam, infelicem ibi animam exhalaſſe. Et liberos paterna hereditate excidiſſe, matris fortuna per varias ærumnas ætatem preſſos. Infans, qui magico carmine luſtratus viſus revaleſcere, exſpiravit. Grimoaldus conjuratorum factione percuſſus, Ninus fœda & infami morte, dum alvum levat lancea trajectus, periere. Et vin-
dicta hactenus conſtitit. Domeſtici annales Grimoaldi mortem DCCXXVIII
in annum ſeptingenteſimum ſive octavum ſive nonum refe- DCCXXIX.
runt. Ex Theodonis filiis Hugibertus ſupererat, ſolus jam Boicæ potens. Cui benignè & humaniter revocanti, Corbinianus non difficulter paruit, ſummo quo merebatur honore ab eo habitus; ſacri lavacri fœdere conjunctos fuiſſe, Aribo prodidit, credo quod Principis liberos Epiſcopus tinxerit. Mortem ut ex propinquo imminere animo præſenſit, tam quidem certè & diſtinctè, ut diem, & omninò horam familiaribus notaret, Erimbertum fratrem ad Liutprandum Regem legat, orat auctoritatem interponat, qua Majenſium prædiorum poſſeſſio Friſingenſibus ſit perpetua, mortui cadaver, quod S. Valentino dudum comendaverit, inibi condi patiatur. Alium ex diſcipulis ad Hugibertum mittit, qui in eandem ſententiam, cadaver Majas deferri roget. Octavo poſt die, lotus raſuſque ſacram veſtem induit, ſacrificium

Añal. Fuld. Herman. Aim. l. 4 c. 52.

Aimoin. *ad Danubium uſque acceſſit, illoq; tranſmeato, fines Baugarenſes occupavit. Subacta regione illa cum theſauris multis, & cum matrona Pleċtrude (quõdam uxore patrui ſui Pipini) & nepte ſua Sonichilde, regreditur*, gloſſema videntur verba, quæ parentheſeos nota incluſa, abſunt enim ab appendice Gregor. c. 108.

ctum offert: & myſteriis perceptis domum redit, ubi cum vinum popoſciſſet, vix guſtato, fronteque cruce ſignata, extremum ſpiritum, nulla cum doloris ſignificatione, reddidit. Funus à miniſtris Friſingæ ad D. Mariæ curatum. Apparuit Deo cordi eſſe, ſupremam morituri voluntatem non negligi. Totos triginta dies continens imber, inter vehementes procellas depluit. Tum Hugibertus corpus exhumari mandat, quo vivus juſſerat devehendum. Integrum repertum eſt, per omnia ſuaviter dormienti, quam aut mortuo aut ægrotanti ſimilius, & fuere in magna hominum ad ſpectaculum confluentium turba, qui vivere crederent, moto, calidus de naribus ſanguis fluxit, quem fictili exceptum, in caſtello, quod hoſpitium proxima nocte præbuit, terra condidere. Majis Langobardicum præſidium, inſidias à Bojis veritum, funus non niſi oſtenſo Liutprandi diplomate admiſit, tum quoque loculo ſcrutato, ſtragula ſudariumq; capitis ut evolvêre, cadaver ſpirantis habitu conſpectum, & integer iterum ſanguis naribus manavit. Acceſſere alia tum in itinere, tum Majis miracula. Vt ad S. Valentini humatus, triduo poſt intempeſta nocte in ea ipſa eccleſia viſa candidiſſima funalia tanto ſplendore exardeſcere, ut diem vincere crederentur, & jucundiſſimus odor fuſus eſt. Annum ſeptingenteſimum triceſimum annales numerant. Ratharium adventitium Epiſcopum, hac ætate Reginoburgi egiſſe, quam ante Emmerammi tempora, quod quidam prodidere, verius eſt, cum Arnolfus Hugibertum Grimoaldi ſucceſſorem, monaſterio S. Emmerammi fundum, Pirchenwanch nomine, ſub Rathario dono dediſſe ſcripſerit, id verò niſi ad hanc rationem, profectò fieri non potuit.

Ann. poſt Chr. nat. DCCXXX.

Arnolf. de S. Emmer. l. 1. c. 1.

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

Liber quintus.

Vita extat apud Suriũ tomo 3.

AT verò Bonifacius, ſupra eos, qui rem Chriſtianam in Germaniâ unquam tractavere, ſive fama nominis, ſive pietatis profectu, longè omnes emicuit, gentem quippe ingenti animi conatu univerſam aggreſſus, quod cæteris abundè magnum per partes facere. Anglis parentibus apud Britannos orto, puero Vinifrido nomen fuit. Qui cum ſe Deo totum dediſſet, ex monacho ſacerdos, in Friſiam trajecit. Inde Romam ad Gregorium ſecundum Pontificem veniens, poteſtate donatus ſacram doctrinam ubivis gentium explicandi, in reditu Bojos attigit: ſed tum quidem progreſſus, præcipuam Toringis, Haſſis, Friſiis operam impendit: credo Corbinianum Boicæ ſuffecturum exiſtimans. Interjecto haud multo tempore, Romam revocatus, nominis aſperitate honoris cauſſa in Bonifacium verſa, Epiſcopus renuntiatur. Populos, quorum nomina poſuimus, & confines circa, incredibili ſucceſſu docuit, ut jam nec ipſe, neq; quos ſecum habebat presbyteros, tantæ Chriſtianorum multitudini pares eſſent. Suppetias ergo domo petit, quod Britannia religioſorum hominum illa ætate ſcaturigo haberetur & ſeminariũ: nam hæc quoque temporis diuturnitas immutat. Inde tum viros, tum fœminas, virtutis atque doctrinæ laude præſtantes, evocat. Ex quibus Vilibaldus & Vinibaldus, Valtpurgis & Cuniburgis, apud Bojos claruere. Gregorio ſecundo Pontifice mortuo, anno poſt Chriſtum natum ſeptingenteſimo trigeſimo primo, tertius eâdem appellatione ſucceſſor, Bonifacium Archiepiſcopi dignitate, miſſo ſacro pallio, honeſtavit. Tum ille ſe primum, anno ſive proximo, ſive proximum ſequenti ad Hugibertum, gravi de

ANN. POST CHR. NAT. DCCXXXI.

DCCXXXII. DCCXXXIII.

cauſſa

cauſſa contulit. Vix obierat Corbinianus, cum infauſtum nomen Erenvolfus, homo hæreticus, primus, cujus memoria inter Bojos extet, ſi his quoque peſtibus annotandis operæ pretium facimus, flagitioſa impiorum dogmatum labe ſerendâ graſſari cœpit. Bonifacius, ut erat acri in divinum cultum ſtudio, propere accurrens, ne virus latius ſerperet, auctorem ſceleris, maturè ex ſacrorum canonum præſcripto damnatum, ab eccleſiæ communione rejicit, ſimul populum ſalutaribus concionibus admoni-
DCCXXXIIX tum, in viam revocat. Quinquennio poſt Romam tertio repetit, Francis, Britannis & jam Bojis magno numero comitantibus. Pontifex illum benignè & humaniter, cæteri admiratione virtutis, rerumque geſtarum magnitudine perculſi, venerabundi excepere. Honores qui maximi haberi potuere, habiti, ſacræ reliquiæ petenti prolixè conceſſæ, addita, diſcedenti munera alia, & Pontificis nomine litteræ, quibus auctoritas & reverentia apud Germanicos populos ampliſſimis verbis augeretur. Epiſtola ad Bojos & Alemanos in hæc verba concepta. In qua quæ nomina quibus ſedibus conveniant, difficulter conjectes, niſi quod Vivilum an Vivilonem, Laureacenſibus & Batavenſibus præfuiſſe conſtat, cætera Alemanicas ſpectare inde ſcias, quod Bonifacius Boicas vacantes reperit.

Dilectiſſimis nobis Epiſcopis, in provincia Bojoaria & Alemaniæ conſtitutis, Wigoni, Luidoni, Rudolto & Vivilo ſeu Addæ, Gregorius Papa.

Hæc nomina variè leguntur. Quæ verò Vivili & Addæ ſynonymia ſit, acutiores conjicient.

Catholica ſanctorum patrum auctoritas jubet, ut bis in anno pro ſalute populi Chriſtiani, ſeu exhortatione adoptionis filiorum, ſynodalia debeant celebrari, ut cauſſarum canonicarum exhortatio provenire poſſit, atque ut neceſſitas uniuscujusque popoſcerit, pia educatio agatur. Vnde ſecundum Apoſtoli doctrinam, (Ephes. 4.) admoneo & hortor vos, chariſſimi, per miſericordiam Dei, ut dignè ambuletis vocatione qua vocati eſtis, ut miniſterium veſtrum perfectum ſit coram Domino. Opportunum eſt namque vos noſſe, fratrem ac coepiſcopum noſtrum præſentem Bonifacium, noſtram agentem vicem, cum digno ac debito honore pro Chriſti nomine ſuſcipere, & miniſterium eccleſiaſticum cum fide Catholica, ſecundum morem & normam ſanctæ Catholicæ & Apoſtolicæ Dei eccleſiæ, cui miſericordia Dei prævenientem, præeſſe videmur, ſicut Apoſtolica auctoritate à nobis deſtinatus eſt, ab eo ſuſcipientes, dignanter teneatis, & gentilitatis ritum, & doctrinam vel venientium Britonum, vel falſorum ſacerdotum & hæreticorum, undecumque ſint, renuentes ac prohibentes abjiciatis, & ut populum vobis à Deo commiſſum piis admonitionibus edoceatis, & à ſacrificiis mortuorum omninò abſtineatis, & juxta quod fueritis à prædicto noſtro conſacerdote edocti, ita Catholicam & Apoſtolicam doctrinam tenentes,

nentes, Domino Deo ſalvatori noſtro placeatis, & in quo vobis loco ad celebranda conſilia convenire mandaverit, ſive juxta Danubium, ſive in civitate Auguſta, vel ubicumque indicaverit, pro nomine Chriſti parati eſſe inveniamini: quatenus cognoſcamus per ejus mandatum de veſtro conventu, ut in die adventus Chriſti Jesu, cum fructu boni operis ante ejus tribunal aſſiſtere mere-
Iſ. 8. amini, dicentes; Ecce nos & pueri, quos dediſti nobis Domine, non perdidimus ex eis quenquam. Vt & vos Dominicam vocem
Matth. 25. audire mereamini, Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab origine mundi.

Arenpek. l. 2. c. 23. & manuſcr. plerique. Steindel an 740. quidã 735 habet. Hugibertus ſequenti anno vita functus, Vtilonem, ſive Otilonem aut Odilonem, incompertum an ex ſe natum, cæterum ingentis ſpiritus principem, ſucceſſorem habuit. Erenvolſo quamvis repreſſo, multæ adhuc ejus generis peſtes tota provincia volitabant: pars ſe Epiſcopos mentiri, pars presbyteros, alii alia, ut cuique commodum fingere, eccleſias pervertere, populum, vulgus enim novando inprimis capitur, ſeducere. Sedes ſacræ per Boicam habebantur quatuor, Laureacum ſive Batava, Salisburgum, Friſinga, Reginoburgum. Sabionæ ratio non habita, quod Langobardicum imperium reſpiceret. Nuenburgum Reginoburgo credo accenſa. Verum eæ nec continentibus Epiſcoporum ſucceſſionibus, nec certa finium deſcriptione ſatis conſtitutæ. Soliti præterea Pontifices Romani legare homines perſæpe exteros, magna & excellenti virtute, Corbinianos & Bonifacios puta, qui Epiſcoporum munere ubique libere ſine exceptione fungerentur. Fraudatoribus dolo obtegendo utraque cauſſa ſerviebat, poſterior maxime, quo peregrini & ignoti facilius irreperent, Pontificiam miſſionem credulis perſuadebant, ſi qui præſertim Britanni, fuci ejusdem cum apibus patriæ conſortes eſſent, quod ipſum ſuperior Gregorii epiſtola innuit. Vtilo tantam & tam late patentem, tamq; pernicioſam improbitatem coercendam ratus, Bonifacii opem implorat. Is Roma reverſus commodum apud Luitprandum Ticini hærens, ſtatim vocatus affuit, & omni Boica perluſtrata, impuros nebulones profligavit, populum pravis opinionibus corruptum, Chriſtianis myſteriis ab ipſis iterum rudimentis inſtituit. Multum ei rei operæ multumq; temporis impenſum. Vt fructus reſponderet, & ne res ad hanc aliquando perturbationẽ relaberetur, placuit ſedibus, quorum nomina poſuimus, quod vacarent pleræque, Epiſcopos, Vtilone, & optimatibus volentibus, præficere, tum juriſdictionem, deſcriptis diœceſium limitibus diſtinguere.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXXXIX. VTILO SECUNDUS.

Catal. epiſcop. Salisburg. Hundii & aliorum. Salisburgenſibus poſt Rupertum & Vitalem, deinceps Anſologus, Savolus, Ezius, Flobargiſus præfuerant, Abbates omnes monaſterii Petri Apoſtoli, quod Rupertus in ea urbe inſtituit:

tunc

tunc quoque Joannes inde datus eſt. Friſingenſibus Erimbertus, Corbiniani nuper defuncti frater. Reginoburgo, Bojorum regiæ, Gaubaldus ſive Garibaldus. Laureacenſis & Batavenſis Epiſcopatus coaluerant paullatim, Philoni & Brunoni unus Theodorus ſucceſſerat, Theodoro Vivilum ſive Vivilonem Gregorius non ita dudum ſurrogarat, quem exciſa ab Hunnis Laureaco, ſub Hugiberti demum mortem, ſacra ſacerdotesque in Batava tranſtuliſſe auctores habeo. Bonifacius de Vivilo, qui unus legitimus in Boica eſſet Epiſcopus, nihil mutavit, dioeceſim perinde ac reliquas deſcripſit. Viſum Pontifici actorum rationem per epiſtolam reddere, quæ cum exciderit, capitum argumenta ex reſcripto intelligimus.

Catal. Batav. Scriptores Vivini & Hundii, qui tamen, quod Vivilonem à Gregorio 2. an. 732. Epiſcopum conſtitutũ ſcribunt, errant.

Reverendiſſimo & ſanctiſſimo fratri Bonifacio coepiſcopo, Gregorius ſervus ſervorum Dei.

Doctoris gentium egregii & beati Pauli Apoſtoli vox eſt, dicentis: Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. Rom. 8. Agnoſcentes itaque in ſyllabis fraternitatis tuæ, quia de Germaniæ gentibus, quas ſua pietate Deus noſter de poteſtate paganorum liberavit, & ad centum millia animas in ſinu ſanctæ matris eccleſię, tuo conamine & Caroli Principis Francorum, aggregare dignatus eſt, ſed & in Bojoariorum provincia quæ à te acta ſunt agnoſcentes, datori omnium bonorum Domino Deo noſtro, extenſis ad coelum manibus gratias retulimus: quia januam miſericordiæ & pietatis in illis partibus Heſperiis, ad cognoſcendam viam ſalutis aperuit, & miſit angelum ſuum, qui præparavit viam ante te. Igitur quia indicaſti, perrexiſſe te ad gentem Bojoariorum, & inveniſſe eos extra ordinem eccleſiaſticum viventes, dum Epiſcopos non habebant in provincia, niſi unum nomine Vivilum, quem nos paullò ante ordinavimus, & quia cum aſſenſu Vtilonis Ducis eorundem Bojoariorum, ſeu optimatium provinciæ illius, tres alios ordinaſſes Epiſcopos, & in quatuor partes illam diviſiſti, id eſt, in quatuor parochias, ut unusquisque Epiſcopus ſuam habeat parochiam: bene & ſatis prudenter peregiſti, frater, quoniam Apoſtolicam præceptionem ex noſtra vice impleſti, & ſicut tibi præcepimus, ita egiſti. Itaque non deſinas, frater reverendiſſime, docere eos ſanctam Catholicam & Apoſtolicam Romanæ ſedis traditionem, ut illuminentur rudes & viam ſalutis teneant, per quam poſſint ad æterna præmia pervenire. Presbyteros autem quos ibidem reperiſti, ſi incogniti fuerint viri illi, à quibus fuerint ordinati, & dubium eſt, eos Epiſcopos fuiſſe, qui eos ordinaverunt, ſi bonæ actionis & Catholici viri ſunt ipſi presbyteri, & in miniſterio Chriſti omnique lege ſancta educati, ab Epiſcopo ſuo benedictionem bresbyteratus ſuſcipiant, & conſecrentur, & ſic miniſterio ſacro fungantur. Illi verò qui

Hinc palam eſt, Vivilum non à Gregorio 3. ſed à tertio ordinatum eſſe, quod paullo poſt iterum diſertè dicit.

qui baptizati ſunt per diverſitatem & declinationem linguarum gentilitatis, ſi tamen in nomine ſanctæ Trinitatis baptizati ſunt, oportet eos per manus impoſitionem & ſacri chriſmatis confirmari. Nam Vivilus Epiſcopus à nobis eſt ordinatus. Hic ſi aliquid excedit extra canonicam regulam, doce & corrige eum, juxta Romanæ eccleſiæ traditionem, quam à nobis accepiſti. De concilio verò, ut juxta ripam Danubii debeas celebrare, noſtra vice, præcipimus fraternitati tuæ Apoſtolica auctoritate, te ibidem præſentari. Et inquantum tibi Dominus vires dederit, prædicare verbum ſalutis non ceſſes, ut religio Chriſtiana in nomine Domini creſcat & multiplicetur. Nec enim habebis licentiam, frater, pro incepti laboris utilitate in uno morari loco, ſed confirmatis cordibus fratrum & omnium fidelium, qui rareſcunt in illis Heſperiis partibus, ubi tibi Dominus aperuerit viam ſalutis, prædicare non deſiſtas. Et ubi locum inveneris, ſecundum canonicam regulam Epiſcopos ordina ex noſtra vice, & Apoſtolicam atq; canonicam traditionem eos tenere edoce. Ex hoc enim magnum mercedis præmium tibi præparabis, quoniam omnipotenti Deo facies plebem perfectam. Non pigeat, dilectiſſime frater, itinera carpere aſpera & diverſa, ut Chriſtiana fides longè lateq; tuo conamine extendatur, ſcriptum namque eſt, Arcta & anguſta via eſt, quæ ducit ad vitam. Operare itaque frater opus bonum, quod cœpiſti, ut in die Chriſti Jeſu merearis dicere, Ecce ego & pueri, quos dediſti mihi, non perdidi ex eis quenquam. Et iterum, Domine, quinque talenta dediſti mihi, ecce alia quinque ſuperlucratus ſum. Vt ſubſequenter merearis audire vocem Domini dicentis, Euge ſerve bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui. Data IV. Kal. Novemb. imperante Domino piiſſimo Auguſto Leone, Imperii ejus anno XXIII. ſed & Conſtantini Imperatoris ejus filii anno XX, indictione VIII.

Matth. 7.

Matth. 25.

Annal. Fuld. alii.

ANN. POST CHR. N. DCCXLI.

Anno ſeptingenteſimo quadrageſimo primo, Martellus Francorum Princeps obiit: bello longè quam pacis artibus clarior, Saracenicæ inprimis geminæ victoriæ aliorum operum faſtigia ſupergreſſæ, una in Aquitania, altera Narbonenſi provincia parta. Æmilius Narbonenſi Luitprandum Langobardum, Lantfredum Alemanum, ſimul & Otilonem Bojum, quem Odillonem ille nominat, cum popularium quemque copiis affuiſſe narrat, & egregiam adverſus barbaros navaſſe operam, diviſis inter ſe partibus, pulſo hoſte, ampliſſimis verbis collaudatos, cum muneribus domum remiſſos eſſe. Quæ domeſticis annalibus præterita. Juſta uxore nati Martello Carolomanus, Pipinus, Hiltrudis: Sonichilde Gripho, ut Aimoinus quidem auctor. Qui quod Sonichildem ſive Suanahildem, Vtilonis neptem dixit, an re-

Æmilius Ægidium Rotomag. Archiep. inter Martelli liberos numerat. Sed tabulæ Rotomag. eccleſiæ id nomen non habent.

an rectum & genuinum ejus vocis ſenſum ſequutus aſſequutuſque ſit, ignorata ſtirpe parũ comperio, & fere ambigo. Hereditatem crevere Carolomanus & Pipinus, illi Auſtria an Auſtraſia & Turingia, huic Burgundia, Neuſtria, Provincia ceſſit: Vt Boica Carolomanum reſpexerit. Gripho excludi pro indigniſſimo habuit, mater præterea, ſaucium adoleſcentis animum magis incendens, paterni teſtamenti injuriam vi & armis vindicare exſtimulat. Lauduno ergo præcipiti conſilio occupata, fratribus pari temeritate bellum indicit. Nihilo illi ſegnius excipiunt, & urbe obſidione ſtatim cincta, brevi potiuntur. Parſum fraternæ neceſſitudini & ætatis lubrico, ratione enim ducta ab expeditione, qua mater capta fuit, Gripho duodevigeſimum vitæ añum nondum attigerat, Novocaſtrum ad Arduennæ ſaltum aſſervandus mittitur. Sonichildes hac ſpe dejecta, privignorum odio aliam molitur machinam, Hiltrudi, oſtentatis Vtilonis nuptiis, trajecto clam fratribus Rheno, fugere perſuadet. Neque Bojus nobiliſſimam virginem, benigne exceptam, ſibi deſpondere cunctatur. Altero anno ſtirps virilis ex novo matrimonio fuit, cui THASSILONEM parentes dixere nomen. Apparebat Carolomanum & Pipinum injuriam inultos non laturos: ſed Aquitanicum & Alemanicum bellum, Griphonis calamitatem conſequuta, vindictam diſtulere. Vtroque victores defuncti anno ſeptingenteſimo quadrageſimo tertio, coactis quam maximis potuere copiis, in Bojos movent. Vtilo, quo fidem faceret, ſe Francis nulla ex parte obnoxium agere, exiſtimationem ſimul aucturus, Ducis nomen ponit, Regis aſſumit, & ad fines armatus occurrit. Conſederant exercitus in Lyci utrimque ripa, ut ſermones conſpectuſque mutui ex propinquo eſſent, ne manus mox conſererent, fluminis alveus diſtineret. Prior Francus, poſt ſegnem aliquot dierum moram, Bojorum conviciis irritatꝰ, noctu pluribus agminibus, locis inobſervatis raptim trajicit, eâdem celeritate caſtra invadit, omnia clamore, tumultu, trepidatione complet, nec pugna in tenebris conſtare, nec fuga ſine magna cæde explicari potuit, Francis victoria, multo tamen ſanguine venit. Vtilo amiſſo exercitu, paucis comitantibus, ægrè ſe ultra Oenum eripuit.

Carolum, cui Magno poſtea cognomen fuit, in Boica per hæc tempora Pipino, ex Berta ſive Bertrada conjuge, natum eſſe, auctores ſunt, humiles illi quidẽ & obſcuri, qui tamen ſectatores repererint. Longa par ſomnio narratio, quam inter Gallicas & Italicas vernaculas etiam fabulas legere memini, ſed mutatis locorum appellationibus, ut id decus aliter atque aliter ad ſe quiſq; trahit. Ego de Carolo plurimum Eginhardo credam, qui natalium ignorationem ultrò faſſus, eum anno decimoquarto noni

HILTRVDIS

ANN. POST CHR. NAT. DCCXLII.

THASSILO SECVNDVS.

DCCXLIII.

Io Aim. l. 4. c. 58.

Gripho fratrib⁹ major legitur, librarii vitio, fuit enim omnium minimus.

Thoromach. 6. *Chiltrudis quoq; filia ejus*, Marcelli, *ſ. tenente conſilio nefario novercæ ſuæ, fraudulenter per manus ſodalium ſuorum Rhenum tranſiit, & ad Odilonem Ducem Bavariæ pervenit. Ille verò eam ad conjugium copulabat, contra voluntatem vel conſilium fratrum ſuorum.* Thaſſilonem an. 742. natum ſcribit Areopek. l. 2. c 23. & alii. Steindel habet an. 743. Annales pleriq; domeſtici de Regio Vtilonis nomine conſeati- ont.

Annal. Fuld. Frãc. anon. Reg. Aimoin. Mar. Sigeb. & omnium copioſiſſimè Thoromach. qui Oenum fluvium Igne nominat.

ſæculi, ætatis ſeptuageſimo ſecundo obiiſſe ſcripſit. Vnde fit, ut cum omnis de originis loco aſſeveratio dubia atq; incerta maneat, tum eum genitum oporteat, priusquam pater Vtilonem vicerit, anno qui Thaſſiloni natalis fuit. Neque ſi Boica alicubi locorum nomina, ad Pipinos & Carolos utcumque alludunt, Carolum ibi editum conficitur. Sed magnorum virorum ortus vel falsò vendicare, ſi minus virtutis, claritatis amor eſt.

Zacharias Pontifex eodem anno, Bonifacio poteſtatem, quam à deceſſore acceperat, firmavit, novisq; acceſſionibus ampliavit. Partem epiſtolæ à Zacharia Non. Novembr. datæ infra ſcripſimus.

Epiſt. Decret. tomo 2. ſed confuſus indict. numerus, Baron. 21. habet.

Suggeſſiſti etiam nobis, per alia tua ſcripta, quod in Bojoaria unum reperiſſes falſum ſacerdotem, qui & affirmabat, quod à nobis fuiſſet Epiſcopus ordinatus: & tua fraternitas hoc optimè egit, dum ei non credidit, quia falſus homo omnia falſa ſuggeſſit, & falſum reperiens, ſacerdotio ſuſpende. Sic enim auctoritate beati Petri Apoſtolorum principis tibi præcipimus, ut quemcumq; repereris à ſacris canonibus deviare, nulla ratione patiaris ſacrum miniſterium attrectare. Et quia ſi deberes in Bojoaria provincia jus habere prædicationis ſciſcitaſti, an non, quam à deceſſore noſtro habuiſti conceſſam: Nos denique, auxiliante Deo, ea quæ tibi largitus eſt deceſſor & prædeceſſor noſter, non minuimus, ſed augemus; & non ſolum Bojoariam, ſed & omnem Galliarum provinciam, donec te divina juſſerit ſupereſſe majeſtas, noſtra vice per prædicationem tibi injunctam, quæ repereris contra Chriſtianam religionem vel canonum inſtituta, ſpiritualiter ſtude ad normam rectitudinis reformare.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXLV.

Annal. Fuld. Herman. ult. ed.

Proximo anno pax iterum convenit, Hiltrudis ut videtur opera, hinc fratres, hinc maritum exorantis, ne paricidialibus propemodum odiis, affinitatis vinculum diducere pergerent, ſi qua ſit ejus coſiubii culpa, ſuam eſſe, ſe belli cauſſam, aut in ſororem fratres iram verterent, aut eidem condonarent, puero ſaltem deprecatore. Vtilo ſe Francis minorem faſſus, ad Ducis nomen ex priſco fœdere rediit.

Annal. domeſti. mſ.

DCCXLVI.

Anno ſeptingenteſimo quadrageſimo ſexto Carolomanus, pro egregia in rem Chriſtianam propenſione, cujus multa jam documenta dederat, luculenta pręſertim duo, coacto ſtatim à patris morte ſacerdotum concilio, & ædificato ad Fuldam amnem incredibili magnificentia Salvatoris nomine cœnobio, auctoritatem interpoſuit, quo Virceburgenſis & Eiſtadienſis Epiſcopatus, inſtante Zachariæ juſſu Bonifacio, conſtituerentur. Huic Vilibaldus, illi Burcardus, Britannici ambo generis, præfecti. Eiſtadienſi Suigerum Hirsbergenſem Comitem, volente & conſentiente Vtilone, quod Boica uſque eo pertingeret, multa liberaliter

Herman. Lamb. Mariano. alii.

Catal. Epiſcop. Eiſtad. Hund. parte 1. general. Boic.

ter adeò contuliſſe ferunt, ut ejus uſque adhuc auctor habeatur & conditor. Frater Villbaldi Vunibaldus, Heidenheimi virorum monaſterium, Valtpurgis ſoror fœminarum excitavit: ſumma omnes virtute & vitæ ſanctimonia. Vunibaldum Vtilonis gratia floruiſſe, & opibus ſublevatum eſſe, ex vetuſto vitæ ſcriptore didicimus. At verò Carolomanus rerum humanarum in dies magis pertæſus, abdicatâ, inq; Pipinum omni principali poteſtate translatâ, ſe monaſticæ tandem vitæ addixit. Soractes illum mons primum, poſt Caſſinum habuit.

Catal. Epiſcop. Eiſtadienſ.

Mſ. codex de vita Vunibaldi ſic habet, *Otilonem Ducem inquiſibat, proximusq; ab illo magno ſuſceptus fuerat honore, magnusq; ab illo dona ut erat donorum... dignitate, in regione, in poſſeſſionibus, atque in aliis pecuniarum opulentia.*

In Boica jam tunc Virgilius & Sidonius pietatis docendæ cauſſâ verſabantur, quorum ſequentibus temporibus virtus & dignitas magnopere inclaruit. Virgilio Hibernia patria, quæ Sidonio fuerit, non eſt proditum. Iis gravis cum Bonifacio diſceptatio inciderat, de ſacerdote, qui latinitatis ignoratione, in ſacra baptiſmatis formula peccare ſolitus; re ad Pontificem delata, adverſus Bonifacii ſententiam, in hæc verba reſcriptum eſt.

Reverendiſſimo ac ſanctiſſimo fratri Bonifacio coepiſcopo, Zacharias ſervus ſervorum Dei. Virgilius & Sidonius viri religioſi, apud Bojoariorum provinciam degentes, ſuis apud nos literas uſi ſunt, per quas intimaverunt, quod tua reverenda fraternitas eis injungeret, Chriſtianos denuo baptizare. Quod audientes, nimis fuimus conturbati, & in admirationem quandam incidimus, ſi habetur, ut dictum eſt. Retulerunt quippe, quod fuerit in eâdem provincia ſacerdos, qui Latinam linguam penitus ignorabat, & dum baptizaret neſciens Latini eloquii, infringens linguam diceret, Baptizo te in nomine patria & filia & ſpiritus ſancta. Et per hoc tua reverenda paternitas conſideravit rebaptizare. Sed ſanctiſſime frater, ſi ille qui baptizavit, non errorem introducens ac hæreſim, ſed pro ſola ignoratione Romanæ locutionis infringendo linguam, ut ſupra fati ſumus, baptizans dixiſſet, non poſſumus conſentire, ut denuo baptizentur: quia (quod bene tua compertum habet ſancta fraternitas) quicumq; baptizatus fuerit ab hæreticis, in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti, nullo modo rebaptizari debeat, ſed per ſolam manus impoſitionem purgari debeat. Nam ſanctiſſime frater, ſi ita eſt, ut nobis relatum eſt, non amplius à te illis prædicentur hujusmodi, ſed ut patres ſancti docent ac prædicant, tua ſanctitas ſtudeat conſervare. Deus te incolumem cuſtodiat, reverendiſſime frater. Data Kalendis Julii, Imperante domino piiſſimo Auguſto Conſtantino à Deo coronato, magno Imperatore, anno viceſimo ſexto, imperii ejus anno quarto, Indictione decima quarta.

Meminit hujus controverſiæ, præter vitā S. Bonifacii, Gratian. de conſecr. diſt. 4. c. 86. item Burcard. & Ivo.

Sic eſt to 5. Concil. & to. 3. epiſt. Decret. ſed Imperii an. VI. pro IV. reponendū videtur, ut an. 26. Cōſtant. & Indict. 14. cōveniat.

Gripho cuſtodias elapſus, indignatus ſe ne cedente quidem Carolomano, in imperii partem vocari, ingenio juxta atque ætate ferox, anno quadrageſimo ſeptimo Saxones concitaturus profugit.

ANN. POST CHR. N. DCCXLVII.

Aimoin. l. 4. c. 58. Griphonem in cuſtodia permanſiſſe ſcribit, uſque quo Ca-

rolomannus Romani profectus eſt. Fluviorum nomina Fabric. orig. Saxon. l. 1. Ocrem & Muſſaham habet. Annal. Franc. anon. & Fuld. Aim. l. 4. c. 61. Sunithgerum habet.

fugit. Coacto exercitu caſtra ad Ovacræ alveum locat. Pipinus inſequutus, Saxonum legatos ad Miſſalſam flumen obvios habet, quorum interventu pugna abſtinetur. Suſpicioſum viſum Griphoni, nec hoſpitum diutius fidei credere, nec ſe fratri auſus, & omnia poſt regnandi ambitionem habens, anno ſequenti, ſubitario ex popularibus collecto milite, valebat enim gratia apud pleroſque Francorum, Lantfredo & Svigero auxiliantibus, ſeſe magna vi improviſus in Bojos intulit. Facile fuit, incautos imparatosq; opprimere. Hiltrudem omnia alia à fratre exſpectantem, in deditionem accipit. Vtilo, ſive provincia abfuit, captante mulieris ſolitudinem Griphone, ſive ſe fuga tutatus eſt. ANN. POST CHR. NAT. DCCXLVIII

Diſcordia inter Bonifacium & Virgilium interim gliſcebat, improbis peſſimorum hominum rumoribus excitata auctaq;: tanto nimirum facilius, quod Moguntiaci unus Epiſcopus, alter apud Bojos, procul agerent, ſuffundit enim vires calumniæ longinquitas. Bonifacius Zachariæ queſtus, reſponſum ſibi honorificum, in adverſarium aſperum abſtulit. Cæterum Pontifex ſe Virgilium evocaturum, coram de cauſſa cogniturũ oſtendit. Caput epiſtolæ, quæ Kal. Maji hoc anno ad Bonifacium data, ſequitur.

Epiſt. integra in vita S. Bonifac. & alibi extat.

Intimatum eſt etiam à ſanctitate tua, quod Virgilius ille (neſcimus ſi dicatur presbyter) malignatus adverſum te, eo quod arguebatur à te, erroneus eſſe à Catholica doctrina, ſeminaret odium inter te & Vtilonem Ducem Bojoariorum, dicens, quod à nobis accepiſſet licentiam, ut unius defuncti ex quatuor illis Epiſcopis, quos tua illic ordinavit fraternitas, diœceſim obtineret. Quod nequaquam verum eſt, quia mentita eſt iniquitas ſibi. De perverſa autem doctrina, quam contra Dominum & animam ſuam locutus eſt, quod ſcilicet alius mundus, & alii homines ſub terra ſint, aliusque ſol & luna, ſi convictus fuerit ita confiteri, hunc accito concilio ab eccleſia pelle, ſacerdotii honore privatum. Sed & nos ſcribentes prædicto Duci, evocatorias de prænominato Virgilio mittimus litteras, ut nobis præſentatus, & ſubtili indagatione requiſitus, ſi erroneus fuerit inventus, canonicis decretis condemnetur. Qui enim ſeminant dolores, metunt eos. Pro Sidonio & Virgilio ſupradicto presbyteris, quod ſcripſit ſanctitas tua, agnovimus: & illis quidem, ut decebat, comminando ſcripſimus, tuæ autem fraternitati credulitas plus quam ipſis admittetur. Si autem Deo placuerit, vita comitante ad ſedem Apoſtolicam eos, miſſis litteris ut prælatum eſt, evocabimus. Docuiſti enim eos & non ſuſceperunt, & factum eſt illis ſicut ſcriptum eſt in libro Sapientiæ, Qui docet fatuum, quaſi qui conglutinat teſtam arenâ. Non ergo ad iracundiam provocetur cor tuum frater, ſed in ſapientia ubi tales repereris admone, obſecra, increpa, ut convertantur ab errore ad viam veritatis. Et ſi converſi fuerint,

Pſal. 26.

Hæ litteræ interciderunt, ſi eas tamen Zachar. ut in animo habebat, ſcripſit, dubiũ enim ſit ex ſequentib.

Eccl. c. 22.

fuerint, ſalvaſti animas eorum: ſi verò in malitia perſeveraverint, mercedem laboris tui non perdes.

Diſceptationis exitum non comperio. Fit veriſimile, aut purgaſſe ſe Virgilium Pontifici, ſive coram ſive per litteras: aut cognitis invidorum utrimque fraudibus, nam quà Virgilius animi probitate & vitæ ſanctimonia fuit, quæ Bonifacio renuntiata, neque dixiſſe neque feciſſe potuit ultro, quod inter bonos ſolet, in gratiam eſſe reditum. Sanè Bonifacius toto deinde ſeptennio ſuperfuit, neque iſtius tamen diſſenſionis præterea veſtigium apparet. Quod quidam conjecere, non abnuerim, Virgilium de terræ ſpecie acutius, quam pro vulgi captu diſputaſſe, globoſam eſſe, & vivere è contraria parte, qui adverſis veſtigiis ſtent contra noſtra veſtigia, quos antipodas vocemus, hos perinde ac nos ſole & luna luſtrari: ea ignoratione audientium perperam accepta detortaq; longe & alio ſenſu ad Bonifacium perlata, offenſionum præbuiſſe ſementem.

> Ne quis miretur, ſuſurronibus tantum inter Bonif. & Virg. licuiſſe, idē propemodum Bonif. à Zacharia Pontif. alienarunt. Cui rei fidem facit epiſt. 8. to. 2. epiſtolarū decret.

ANN. POST CHR. N. DCCIL. Anno undequinquageſimo, Pipinus ſe bona & integra fide cum Vtilone in gratiam rediiſſe approbavit. Injuriam ſorori illatam ulturus, cum Gripho ſibi jam provincialium voluntates adjunxiſſet, & repugnaturum appareret, maximas florentiſſimasq; in Boicam copias duxit. Vt primum fines intrati, verſa rerum facies, potior belli pars nominis fama, & ſolo terrôre confecta eſt, hoſtes imbecillitate ſua circumſpecta, animis mox concidentes ne pedem quidem conferre auſi, omni cis Oenum provincia decedunt, fluminis objectu ſe & conjugia liberosq; tuentur. Subſtitere Franci, contractis navigiis trajecturi. Boji ſemel perculſi, oratores de pace cum muneribus mittunt, ipſi imperatis obſidibus ſacramentum novant. Provincia tanta celeritate recepta, documento fuit, inanem & caducam eſſe, non ſua vi nixam, occaſionibus imminentem potentiam. Pipinus ſororem cum Vtilone reſtituit, Thaſſilonem ſimul puerulum Ducem appellat. Nec adverſus Griphonem quidem fratrem exuens, duodecim in Neuſtria comitatibus donatum, & ipſum Ducum loco habet. Nequam animus nullis beneficiis flectitur. Ad Vaifarium Aquitanum, qui Francis bellum indixerat, recta abit. Vt ibi nihil profectum, ne ullam alieno à Pipino gentem intentatam relinqueret, profectionem ad Langobardos parans, in alpibus valle Mauriena interceptus, occiſus eſt.

> An. Fuld. Herman. Aimoin. alii.
>
> Thorom. l. 6. copioſè, ubi Oenum Igni vocat, propius ad vernaculum ſonum In.
>
> Arenpek. l. 3. c. 13. an. 748. perperam habet, alii 749. conſenſu.
>
> Thaſſilo hinc principatus annos numerare ſolitꝰ.
>
> De Griphone ſcriptores Francici paſſim, cujus mors in an. 751. incidit.

DCCLII. Anno quinquageſimo ſecundo, Merovea in Gallia ſtirps regnare deſiit, dejecto, inq; monachum tonſo Childeberto, Merovæorum omnibus nominibus poſtremo & ignaviſſimo, qui tantam contumeliam tacitus ferre potuerit, ſe tam luculenta hereditate, ſine majori ullo motu, ſit paſſus exui. Pipinum ſuffectum, & Pontificis auctoritate Regem appellatum, Bonifacius unxit.

> De anno diſſenſus eſt, quidam 751. malunt, quod res eo anno cœpta, ſequenti perfecta eſt.

 Quod

Quod Vtilonem quidam ejus conſilii auctorem ſcripſit, id verò hariolari eſt: neque quiſquam ad regnum, qua plana & directa via, monitore eget, multi petiere per præcipitia. Childericum, ſive in Medardi monaſterium Sueſſionum urbe compactum, ſive Emmerammi Reginoburgi, ſive Novientum in Triboccis, ſive Germani aut Dionyſii ad Pariſiorum Lutetiam, variè proditum. Vxorem fœminarum cœnobio ad Cochelum Boicæ lacum concluſam. Ego in tanto diſſenſu, nihil mea fide affirmatum volo.

> Irenicus l. 33. Arnold. Vion. l. 4. c. 12. 15. & manuſcripti.

Quinquageſimo tertio, Hidulphus Trevirorum Epiſcopus, monaſticæ vitæ deſiderio tactus, magiſtratu ultrò abiit. Fratres Erhardum & Albertum habuit: quos Nervios alii, alii Noricos hoc eſt Bojos, quidam, quib[us], ſi verum amamus, rectiùs credim[us], Scotos dixere: ſanctitate præſtitiſſe ſatis convenit. Hidulpho ſufficiendus Erhardus, Reginoburgum aufugit, ibi editis miraculis & vitæ innocentia clarus, monaſterio, quod vivo latibulum præbuit, inferius appellant, mortuus humatur. Albertus Romam religionis cauſſa profectus, & redux defunctus, eodem cum fratre ſepulchro conditur. Epiſcopos fuiſſe, uti non pernego, ſic profectò Reginoburgenſibus nemo rectè annumeret. Ante enim Garibaldum, quod iſti ponunt, temporis ratio referre non patitur, poſteriores autem Arnolfus ordine recenſet, nec inter eos iſta tamen nomina. De Velipholægo ſive Wolflaico, quem Erhardo & Alberto ſubjiciunt, in neutram partem liquet. Sequenti anno commentariolus perſcriptus eſt, quem in S. Emmerammi monaſterio autographum extare ajunt, cum epilogo. Scripſi ego ipſe Vhicterbus, quamquam peccator, Epiſcopus, jam ſenex, puto nonagenarius, aut ſupra, dolentibus membris & caliginantibus oculis, hoc non quaſi potens, ſed pro ſtudio charitatis quam circa te habeo. Quia volebam, dum ſæculi dignitatem regis, vitam æternam nunquam perdas. Pax tibi & vita à Domino augeatur. Amen. Et fiat, fiat. Tertio anno regnante Pipino filio Carli Rege Francorum, in menſe Junio, in diebus decem ſcripſi hunc libellum, hoc eſt, anno DCCLIIII. à nativitate Chriſti, ſeptima indictione.

> ANN. POST CHR. NAT. DCCLIII.
>
> Catal. epiſcop. Trevir. & Abbatum monaſt. S. Maximini. Catal. Reginob. Cratepol. perperam pro Erhardo Eberhardum habet.
>
> Garibald. iniit an. 739. Hidulphus abdicavit an. 753. quæ res Erhardo Reginoburgum veniendi occaſio fuit.
>
> ANN. POST CHR. NAT. DCCLIV.
>
> Arnolf. de vita S. Emmer. l. 2. Extat Wieberthi nomen, cum Wera, Burgardo, Abelo & Wibaldo coepiſcopis, in epiſt. quam S. Bonifacius ad Athelbaldū Regem Merciorum ſcripſit an. 745 quam Baron. annalibus inſeruit.

Vhicterbum verò ubivis terrarum potius, quam Reginoburgi extitiſſe Epiſcopum, eædem rationes evincunt. Neque illos mirari deſinam, qui non expenſa tam diſtincta notatione temporum, Garibaldum Vhicterbo ſucceſſiſſe, nugari adhuc pergunt.

Anno ſeptingenteſimo quinquageſimo quinto, Bonifacius impiorum latronum ſcelere in Friſia trucidatus, ſpiritum Deo jam olim devotum, ſanctè reddidit. Quem cum vita multis & præclaris exemplis acta, bonis omnibus commendaſſet, tum multò magis mors, pro religione conſtanter adita, & quæ mortem divi-

> Vita S. Bonif.
>
> DCCLV.

divinitus prodigia conſequuta ſunt, in æterna laude poſuerunt. Quod ſi qui nunc demũ, virtutẽ quam venerari debebant, jejunis & ineptis calumniis inceſſere pulchrum exiſtimant, unum aſſequuntur, ut importunum irreligioſæ mentis morbum aperiant. Bonifacii memoria, ſupra omnem judiciorum aleam, Boicæ ſemper ſancta erit. Neque non fructus ejus doctrinæ conſtitit, nunquam pietas culta impenſius. Quod ipſum pleraque monaſteria per id tempus poſita indicant, poſt tot ſæculorum etiam ætates, & ſtructuræ dignitate, & vectigalium magnitudine adhuc miranda. Princeps Vtilo Altachium utrumque condidit: ſuperius & inferius ad nominis diſtinctionem appellant. Fama manet, nec à nominis ratione, nec à vero abhorrens, ſtetiſſe iis locis ad Danubii ripam prægrandes & anoſas quercus, Deorum ſuperſtitioni dicatas, quas victimarum ſanguis ſæpe reſperſerit, Bojos, poſtquam gentilem errorem excuſsère, excidiſſe, eccleſiis Chriſtiano ritu ſubſtitutis. Nam Maximus Tyrius, ex Platonis ſchola philoſophus, altiſſimam olim quercum pro Jove Celtico cultam ſcriptum reliquit. Vtilonis item opus Manſeum ad lacum, Niderburgum, Pfaffenminſter, & quæ quorundam ſententia, Oſterhova. Quibus ædificandis Pyrminii ſanctiſſimi hominis conſilium ſequutum, Pyrminium ſive Meldenſem ſive Metenſem Epiſcopum ferunt. At fidem tabulæ eccleſiaſticæ neutrobi firmant: eo Meldis aut Mediomatricum urbe, ſive natum, ſive profectum, ſive utrumque nomen corruptum eſſe, quam in earum alterutrâ Epiſcopum extitiſſe, magis credam. Is peregrinis monachis comitatus, Martelli temporibus in Germaniam veniens, monaſteria complura, priuſquam Boicam attingeret, conſtituit: ampla & opulenta inprimis duo, Murbaci ad montem Vogaſum unum, cui Vivarium peregrinorum nomen ex re inditum, alterum in Acronii lacus inſula, qua olim Tiberium pro arce bello Vindelico uſum eſſe, Rhenanus ex Strabone conjicit, Augia dives ab opum magnitudine dictum eſt. Quod verò Martello patrono uteretur, Theobaldi Suevorum Ducis factione inde pulſus, multis poſt annis primum apud Vtilonem gratiæ locum tenuit. Vtilonis etiam ope monaſterium ad Iſeniſcum amnem Joſephus Epiſcopus, Erimberti in Friſingenſi eccleſia ſucceſſor, condidit. Pipinum auctorem Altenminſter laudat. Altoni Scoto, cui cœlitum honorem poſteri habent, Pipinus terrarum tractum, ſylvis vaſtum & horridum contribuit, Alto ſuccisis extirpatiſq; arboribus, ad hominum cultum purgavit. Sed Lanfridi, Valdrami, Elilandi, illuſtrium fratrum, in hoc genere monumenta, non tam laudem & admirationem habent, quam fere eſt, ut fidem vincant, quippe quibus maximorum hodie Regum comparata munificentia, tenuis ſæpe & modica videatur. Sunt, qui Valterio Bliantii

Fere ex privatis monaſteriorũ annalibus, mſſ. aliis, & Hũdii metrop.

Alt-aich, annoſa quercus. Max. ſermone utrũ Diis dicanda ſint ſigna.

Privilegiũ Theoderici Regis, qui init an. 720. Datũ menſe Julio, die 12. an. regni 3. ſic habet: *Venerabilis ſer Perminius, gratia Dei Epiſcopus, noſtris temporibus, cum monachis ſuis, Deo inſpirante, pro Evangelio Chriſti peregrinatione ſuſcepta monaſteriũ ſirorum in erem. Vaſta, quæ Voſagus appellatur, in pago Alſatenſi, in loco, qui vocator Vivarius peregrinorum, (qui nunc appellatus eſt Murbach) in allodio fidelis noſtri Eberhardi Comitis, cũ ipſius adjutorio, Deo dono ſe conatos eſt conſtruere.* Hinc, quod quidam negant, certo confirmatur, Pyrminium ſive Perminium Martelli ætate veniſſe in Germaniã.

Bliantii Comite natos, Valterium cum Martello ex Gallia veniſſe tradant: alii Antorfæ & Loyſę Comites aliquanto probabilius exiſtimant, nam peregrinitatis fidem, potentiæ æſtimatio detrahit. Octo per omnem Boicam ſparſere monaſteria, quorum genuina, ut adhuc fecimus, ponemus nomina, dura quantumvis & aſpera, ne iis inflectendis molliendisq; ſpeciem ita comutemus, ut rebus ſua natura perſpicuis, non neceſſariæ tenebræ per elegantię colorem obducantur. Origines diſtinctè excutere, aliam hiſtoriam poſtulet. Beuren, Schlechdorf, Veſſesprun, Polling, ſuperſunt poſt annos paullò minus octingentos, ſive à primo ortu incolumia, ſive reſtituta: Siverſtat, Sandau, & Stafelſe, Cochelenſe, ad cognomines utrumq; lacus, perierunt. Bonifacius templa dedicavit, cœnobia legibus ad Benedictinam normam inſtituit. Prioribus monachi, poſtremis tribus virgines tranſcriptæ, Cochelenſi Gailſvindis, trium fratrum ſoror præfecta. Monaſterium ad lacum Tegerenſem per eadem tempora conditum, quod cætera quam latè Boica patet, ſplendore & dignitate multis modis ſuperat, foſſâ & propugnaculis in regiæ ſpeciem cinctum; nam & Abbas miniſtris ex equeſtri nobilitate, Principum more utitur, & verò Principis aliquando nomen ab Imperatoribus tulit. Condidere Adalbertus & Otkarius Tegerenſes Comites, ſive Grimoaldo Duce, ſive patre Hartwico Burgundo, matre Boja nati, duplex enim hîc quoque fama eſt. Vetuſtorum diplomatum fide hactenus liquet, illuſtri genere ortos, quod Reges propinquitate attingerent, cætera fere obſcura ſunt. Romam religionis cauſſa profecti, cum omnia hoſtium incurſionibus vaſta, urbem luctu & pavore oppletam reperiſſent, commoti homines militares, qui primam pietatem interpretarentur, ſacrorum ſedem inultam indefenſamq; non relinquere, ſeſe Romanis duces eoſdem vindictæ, ſocios periculi præbuere. Nec mora, hoſtes aggreſſi, ſecundis aliquot prœliis, egregia virtute, ingentem gloriam pepererunt. At hæc narratio quorundam temeritate in vanitatis ſuſpicionem traducta eſt, qui, quod ſæpe queri neceſſe habeo, ornandi ſtudio colorē fuco mentiti, nec rerum nec temporum rationi conſentanea aſſuerunt. Zachariam nominant, quo ego Pontifice Romam nec captam, nec omninò obſeſſam legere memini: operam, de qua quærimus, eccleſiæ ſub Gregorio tertio prҿſtitam ſentio. Antequam iniret Zacharias, Traſemūdus Spoletanorum Dux, Langobardicum imperium detrectans, ad Gregorium profugerat, neque repetitus dedebatur. Indignatus Luitprandus, Romanum agrum cum infeſto exercitu invaſit, oppidis aliquot captis, urbem obſedit, auguſtam S. Petri baſilicam, quod mœnibus non contineretur, injuriæ expoſitam, ſpoliavit. Pepercerant ſuperioribus ſæculis victores Gothi, religione quamtumvis Ariani tacti, quo indignius in Catholicis viſum facinus.

Arenpek. l. 2. c. 23.

Tegerenſis monaſterii annales privati copioſè, quos qua ratione corrigēdos cenſeam, explico.

Ottonis 2. privil. *Germani fratres, & illuſtres comites.*

Henrici 6. privil. *Comites Otkarius & Albertus regali profapia exorti.*

facinus. Obſidione ſoluta, & Rege digreſſo, Traſemundus, Romanorum qua auxilio qua conſilio ſubnixus, id enim Anaſtaſius indicat, ſeſe diverſis itineribus in Spoletanorum fines inferens, univerſum Ducatum brevi recepit. Redit Luitprandus, pluribus exercitibus Romanos aggreditur: ut priori quidē bello Gregorius ad Martellum ſcripſerit, perſecutionem & oppreſſionem gentis Langobardicæ, jam ſufferri non poſſe, poſteriori epiſtolam ita orſus ſit, Nimia fluctuamur tribulatione, & lachrymæ diu noctuq; ab oculis noſtris non deficiunt. Horum igitur alterutro, & ſuperiori maximè, Comites Bojos Romanis opitulatos exiſtimo. Nam Zacharias à Langobardis itidem laceſſitus, rem precibus & legationibus, inermis confecit. Quod ſi extarent litteræ à Zacharia ad Bonifacium ſcriptæ, quas Metellus poeta ante annos amplius quingentos legit, & in quibus omnem ordine hiſtoriam, diſſimulatis tantum nominibus, deſcriptam fuiſſe ſignificat, haberetur temporis conjectura proclivior, & omnino confirmatior. Nunc quodcumque id tandem, magna factum ſequuta gratia, Pontifex egregii muneris loco, S. Quirini corpus petentibus conceſſit, quod in Tegerenſi eccleſia ſanctè adhuc colitur. Reverſos, ardens adeo religionis ſtudium ſubiit, ut poſthabitis, quæ apud mortales cæteroqui prima ſunt, monachorum inſtituta, in monaſterio quod ipſi condiderant profiterentur. Nam id antiquitus à viris cum dignitate & potentia principibus, tum omni anteacta ætate militari fortitudinis laude florentibus, ſcimus factitatum, ſæpius quam nunc aut ſoleat, aut pro iſta temporum remiſſione & ſegnitie prope ſit credibile. Major fratrum Adalbertus, Abbas dictus, centum quinquaginta monachis præfuit. Sorore Adalberti Vto natus, avunculorum pietatem tam religioſo ſæculo pro viribus æmulatus, Ilmunſter ad Ilmum an Ilmonem amnem inſtituit: quod collegium, dudum antequam hæc ſcriberemus, Monachium ad virginis Mariæ translatum eſt. Tot ergo tantarum molitionum & impenſarum ſacra ædificia, viginti fere annorum curriculo, intra unius provinciæ fines excitata, & annuis immenſis reditibus inſtructa, fidem pietati quam laudavimus aſtruunt: nec enim eorum ullum aut annum ſeptingenteſimum undequadrageſimum prævertit, vel ſexageſimum ejus ſeculi ſubſequutum eſt.

ANN. POST CHR.N. DCCLVI. Septingenteſimo quinquageſimo ſexto, Pipinus Aſtulfum Ticini obſidione cinxit, pœnas Langobardicæ perfidię ab eo exacturus. Ibi Thaſſilonem prope puerum in caſtris & procinctu habuit. Sigebertus gratiam tum inter eos reconciliatam ſcripſit: verum ut credamus non impetrat, cum nec inimicitiæ prius fuerint,

Anaſtaſ. in vita Greg. 3. & Zach. is pleraque ſub exitum Greg. geſta, principio Zach. refert, quod parum attentos lectores fefellit. Epiſtolas Gregor. habet Baron. an. 739. & 740

Metell. Quirinalib. oda 20. de Zach. *Recitantur ſuper hac ſua ſcripta, Data quondam tibi præſul Bonifaci pie martyr, Ea noſtram quoque firmant rationem.* Zachariam tam ſub Gregorio geſtam deſcripſiſſe ſuſpicor, & Metellum ad lapidē, ad quam pleriq; alii, impegiſſe.

Vtonem quidam Alberti & Otkarii fratrem, quidam ſororium dicunt, quos Metell. ſequitur. Sed in vetuſto Tegerenſium codice Alber. & Otkar. Vtonis avunculi diſertè nominantur. Vto ipſe Metello oda 23. Audon eſt.

Ticinenſi obſidioni quidam an. 755. aſſignant, nos annales Francic. & Fuld. ſequimur. Thorom. l. 6. *Rex Pipinus cum nepote ſuo Thaſſilone Bojoariorum Duce, partes Italiæ uſque ad Ticinum iterum acceſſit, &c.*

fuerint, nec per alterius ætatem etiam eſſe quiverint. Sequen- ANN. POST
ti, Thaſſilo primoribus Bojorum comitatus, Francorum con- CHR. NAT.
ventum Compendii adiit, ſe ſuaque Pipino in clientelam, quam DCCLVII.
Vaſaticum veteres annales appellant, ſolemni gentis more tradi-
dit, ſanctiſſimo juramento interpoſito, ſe in ipſius filiorumq; fo-
re poteſtate, neq; officio unquam deceſſurum. Eadem fuit proce-
rum formula. Et ſacramenta deinde ad tutelarium divorum cor-
pora, Dionyſii, Ruſtici, Eleutherii, Martini, Germani repetita.
Qui ſive teſtes jurisjurandi bona & integra fide culti, ſive eo vio-
lato, perjurii aliquando vindices eſſent atq; ultores. Decimum-
quintum annum agebat Thaſſilo, cautum verò feudorum legi-
bus, quæ quamvis poſt hæc tempora perſcriptæ, ad antiquiſſi-
mas conſuetudines conformatæ ſunt, ne minor ſacramentum
præſtare cogatur, priusquam ætatem doli capacẽ attigerit, quam
jurisconſulti anno decimoquarto exacto definiunt. Fœdus ſex-
ennio ſacroſanctum perſtitit, Bojus Francis Saxonico atq; Aqui-
tanico adverſus Vaifarium bello affuit, cum Carolus Pipini pari
ætate filius Aquitanico tirocinii quoq; rudimenta poneret. Anno
ſexageſimo tertio, cum Nivernenſi conventu iterum expeditio DCCLXIII.
in Vaifarium pararetur, incertum qua re mutatus, exercitum
per valetudinis ſimulationem deſerit, & ut primum in patriam
reverſus eſt, defectionis conſilium palam nudat, conceptis verbis
profeſſus, ſe verò in Pipini conſpectum poſthac non rediturum.
Gallici ſcriptores, & fidei neglectum, & propinquitatis jus vio-
latum objiciunt, tum beneficia, quæ ab ineunte ætate multa in
eum Pipinus contulit, odioſè exprobrant, quod unum maximè
par erat, offenſionis cauſſas non aperiunt: altum & acerbum
equidem vulnus fuerit oportet, quod cicatricem aliquando vi-
ſum ducere, plenæ curationis fidem nunquam implere potuit.
Vt Pipinum ea cura inceſſit, Francorum conſilium poſtero anno
Vormatiæ cógit. Ibi fixum omnibus & deſtinatum, deſerto- DCCLXIV.
rem ferro ulciſci: ſed dubii erat diſcriminis, gravibus duobus bel-
lis, tanto præſertim locorum intervallo, uno eodem tempore im-
plicari, Bojis ergo dilatis, cum Aquitano debellari placuit. Pro-
ximo, Vtilo fatis conceſſit. Sunt qui Oſterhovæ ferant cum DCCLXV.
uxore conditum, & monumenta monſtrantur. Alii Gengen-
bachi extra Boicam obiiſſe produnt. Ego illis credo, qui in mo-
nachum tonſum, Altachium inferius incoluiſſe, & ibi ſepultum
ſcribunt. Quo tempore filius Pipino ſacramentum dixit, pa-
trem religioſam vitam profeſſum, ditionem abdicaſſe, veriſimi-
le fit, neque exin quidquam principis jure egiſſe comperio.
Thaſſilonem ab Vtilonis morte, Pipini juſſu & voluntate impe-
raſſe, annales habent, ut in gratiam rediiſſe neceſſe ſit: quam qui-
bus

Aimoin. l. 4. c. 64. Annal. Franc. Ado Fragmentum chron. ms. *Thaſſilo Dux venit Bojoariorum, in vaſatico ſe commendãs per manus, ſacramenta juravit multa & innumerabilia, reliquiis ſanctorum martyrum manus imponens, & fidelitatem promiſit Regi Pipino, & ſupradictis filiis ejus, domino Carolo & Carolomano, ſicut vaſallus, recta mente & firma devotione per juſtitiam, ſicut vaſallus domino ſuo eſſe deberet &c.*

De feud. l. 4. tit. 13. & ibi Cujac.

Largiter errant, qui 12. annos fœderi tribuunt, annal. Franc. ſub Ludov. ſcripti & Fuld. conſentiunt, Thaſſilonem fugiſſe an. 763. Carolum bello Aquitanico interfuiſſe, iidem habent, & Aim. l. 4. c. 65.

Annal. Franc. & Aimoin Regino ſuperiorem annum habet.

Arenpek. l. 5. c. 30. Joan. Steind. Vitus Eberſpergenſ.

bus officiis, poſt apertas & profeſſas inimicitias, emeruerit, veteres ſcriptores, qui quidem extant, nihilo magis quam quæ fuerint prima offenſionum initia, explicant, ſive Vtilo, contentionum caput, odia morte explevit, ſive Vaifarii arma, uti prius proferendo bello, ita nunc ſanciendo fœderi cauſſam præbuere: reliquum enim ætatis Pipini Vaifarius armis omne exercuit, hoc, ANN. POST CHR. NAT. DCCLXVIII anno poſt Chriſtum natum ſeptingenteſimo ſexageſimo octavo occiſo, ille paullò poſt vita etiam functus eſt.

De Samone ſuperiori libro dictum, humili loco natum Carãtanis Dagoberto Rege imperaſſe, ſtrenuè & fortiter. Impar ſucceſſorum virtus, ne tam ſplendido quidem exemplo excitari potuit. Pipini ævo principatus Boruto obtigit, qui Hunnicis iterum armis preſſus, imbecillitatis conſcientia Bojos implorat. Cum adverſus perniciſſimum hoſtem, omnia in celeritate eſſent poſita, auxiliis propere ſubmiſſis, Hunni facile pulſi ſunt. Sed grande victores operæ ſtatuere pretium, petito Francicorum Regum nomine imperio gentis, quæ ſe ſuis viribus tueri non poſſe fateretur. Proclive fuit, armatos à perculſis impetrare, quæ vellent. Ictum fœdus, obſides imperati, inter quos Karaſtus Boruto genitus, & Chetimarus fratris filius. Borutus utrumque inſtitui, & Chriſtiano ritu tingi voluit. Dubium an religione ſeriò tactus, an quo victoris populi animos obſequio demereretur. Mortuo Boruto Karaſtus ſucceſſit, Francorum voluntate Carantanis petentibus redditus. Quo intra tertium etiam annum extincto, Chetimarus Pipino auctore Dux appellatus eſt. Eum Lupus ſacerdos, inſulam quæ in Chimo lacu incolens, ex ſacro fonte ſuſceptum erudierat: tum ſanctis monitis abeuntem proſequutus, inprimis hortatur, Salisburgenſem eccleſiam venerari pergeret, inde ſacrorum doctrinam & ritus peteret, Majoranum presbyterum adjungit, Salisburgenſis monaſterii alumnum, ſibi ſanguine proximum, eadem coram uſque inſtillaturum. Religiosè paritum, Chetimarus annuis deinde obſequiis animum ſacræ ſedi obnoxium teſtatus eſt. Nam inſigni ſanctitatis laude Salisburgenſes ferebantur, quæ nedum vicinos, ſed magnis etiam terrarum ſpatiis diſſitos, in amorem atque admirationem raperet. Extat Alcuini an Albini in eam ſententiam epiſtola, quam exſcripſimus, eo libentius, quo luculentius & gravius eſt hujus viri teſtimonium, qui omnis tum doctrinæ princeps citra controverſiam habitus.

Pag. 113. Mſſ. & vita S. Virgilii tom. 2, ant. lect. Al. Cacatſus. Al. Chetumarus & Chetmats.

Sanctiſſimis in Chriſto fratribus Juvavenſis eccleſiæ, humilis levita Albinus, in Chriſti charitate ſalutem. Audiens laudabilem in Chriſto unanimitatis veſtræ converſationem, multa animus meus lætitia gaviſus, multoq; anhelabat deſiderio præſentiali-

Alc. ep. 80. tom. 1. ant. lect.

tialiter ordinem videre veſtrum, & me ipſum humili devotione veſtris ſacroſanctis commendare orationibus. Sed quia hoc uſq; prohibuit variarum eventus rerum, & prolixa terrarum longinquitas, meæ parvitatis litterulas in hoc officium dirigere curavi, ut deſiderium cordis mei in apicibus cognoſcatis, quod & olim pio patri Aquilæ Pontifici, Germano meo, paſtori veſtro injungere ſtudui, cupiens ſpiritali præſentia unus eſſe ex vobis & unum eſſe vobiſcum, ut veſtra me ſanctitas à terrenis levaret cupiditatibus, & in cœleſti vobiſcum collocaret deſiderio. O quam felix eſt vita monachorum, Deo placabilis, angelis amabilis, hominibus honorabilis. Qui hac feliciter vivit inter homines, haud dubium feliciter regnat inter angelos. Hanc primitiva per A-
Act.2.& 4. poſtolos in Judæa initiavit eccleſia, quibus omnia communia fuiſſe leguntur, & nemo aliquid ſuum eſſe dicebat. Hoc non ſolum in ſæculari ſubſtantia ſervandum eſſe arbitror, ſed etiam in deſideriis ſpiritalibus, ut omnes unum concupiſcant, & obedientiæ bonum magis exſequantur, quam propriæ voluntatis affe-
Joan.5.& 6. ctum. Si Chriſtus ſuam non venit facere voluntatem, ſicut ipſe in evangelio teſtatur, ſed Patris; quanto magis monachus ſuam non debet facere voluntatem, ſed Chriſti, nec ſegnis in opere Dei, ſed ſtudioſus, nec tantum conſiderare quid jubeatur, ſed
Num.16. quomodo perſpiciatur quod jubetur. Nec ullatenus murmurationis malum creſcat in aliquibus. Si aliqui ex populo Dei in eremo propter murmurationis perierunt peccatum, quanto magis monachus monaſterii, ſpiritali plectatur vindicta, ſi murmurationis malo mentem inſoleſcere non metuit. Quapropter, cum gratiarum actione accipiat, quod ei paſtoris cura præviderit ſufficere. Sit enim ſanctæ pacis concordia inter ſanctos, vitæ caſtitas in adoleſcentibus, morum gravitas in ſenibus, fervor operis in juvenibus, nec quiſquam ſe canonicis horis vel regularibus pſalmodiis ſubtrahat. Melius eſt, cum angelorum cœtibus Chriſtum laudare, quam torpentem ſegnitia ſomno delectari, vel vigilando inania exequi deſideria. Et non ſolum verba ſanctæ lectionis reſonent in ore, ſed intima cordis compunctio ſequatur verba legentis vel cantantis. Et nullatenus horis competentibus ſacræ ſcripturæ lectio recedat de manibus, quia diverſæ nunc hæreſes, ſicut audiſtis, catholicæ fidei puritatem maculare nituntur. Quapropter armate voſmet ipſos ſcientia veritatis, ſententiis evangelicæ auctoritatis, ut reſiſtere valeatis contradicentibus veritati. Quomodo pugnat inermis? vel quomodo docere poteſt, qui diſcere noluit? Spiritales ſunt divitiæ, ſapientia in
Prov.21. corde, ut Salomon ait, theſaurus deſiderabilis requieſcit in ore prudentis. Sanctæ fidei veritatem diligenter diſcite, & agnitam cordis recondite theſauro, & ſpe firmiſſima vos retinete ad Dominum,

minum,& charitate ferventiſſima illum amate,honorate,& laudate, quia hæc eſt pars optima,quam Maria elegit, ſedens ſecus pedes Domini,quæ non auferetur ab homine in æternum. Sed tanto ardentius poſt hanc vitam amatur Chriſtus,quanto perſpicacius ejus intelligitur bonitas.Sed non eſt opus meæ parvitatis, vos admonere de ſingulis, dum habetis ſacræ inſtitutionis libros notiſſimos,& pium patrem paſtorem veſtrũ præſentem, qui vos viva voce melius admonere poterit,quam mea ſeries litterarum. Tamen, ut debitam vobis oſtenderẽ charitatem, paucis vos apicibus appellare ſtudui, ad cognoſcendam in vos meæ dilectionis fiduciam. Præfato itaque patri cum omni humilitate obedite. Ille habet rationem reddere ſolicitudinis ſuæ pro vobis, & vos obedientiæ veſtræ in illum æqualiter rationem reddere habetis. Ille pro vobis in magno poſitus eſt periculo : vos pro illo magna charitate intercedere ſtudete, ut mercedem pro vobis habeat apud Deum, & vos requiem cum illo habeatis in regno Dei.Filiorum eruditio laus eſt magiſtrorum,profectus gregis merces eſt paſtorum.Divina auxiliante gratia cuſtodite vos fratres,in omni caſtitate,humilitate,concordia& charitate,onera veſtra invicem portantes. Omnis ſermo malus & impudicus & impatiens, & inutilis ex ore veſtro non procedat, ſed quæ ſunt ſancta, pia & juſta, & veſtræ condigna ſanctitati, ad exhortationem audientium loquimini. Et ſemper Deus honorificetur in ore veſtro, & quæ ad pacem pertinent veram,tota ſectamini intentione,& Deus pacis erit vobiſcum. Luc.c.10.

Aquila Pontifex,quem Albinus germani nomine dignatum, Juvavienſium paſtorem appellat, Joannes eſt Epiſcopus, Salisburgenſi ſedi à Bonifacio,cum Bojas diœceſes diſtingueret, præfectus. Amat quippe Albinus hos ingenii luſus ſectari, Carolum fere Davidis,& alios item ſæpe aliis effictis nominibus compellans. In Aquila plana & manifeſta ratio,cum Evangelicæ hiſtoriæ ſcriptorem Joannem illa volucris deſignet. Eàdem figurà ſequens epiſtola ab Albino ad Joannem ipſum ſcripta eſt.

Chariſſimo germano Aquilæ antiſtiti,Albinus ſalutem. Si mihi gerulus gratus occurriſſet, ſæpius tuæ ſcripſiſſem dilectioni, ut litteris implerem, quod verbis non potui,& charitatis dulcedinem,lingua tacente,apices monſtrarent. Hoc dedit Deus abſentibus in ſolatium, ut per chartas loqui potuiſſent,& neceſſaria proferre in cor alterius, dum animus gravi carcere corporis circumſeptus, ſuæ naturæ velocitatem explicare valet, indices litteras fraternus amor ſibi invicem dirigeret. Quid de gloria ſanctorum dicendum putas ? Ubi nulla tarditas ſarcinæ corporalis,quæ voluntati obſiſtit,quin quod placeat impleat. Quid eſt hoc ſæculum niſi miſeria, & velut umbra fugax, & ſeducens Epiſt.35. f.non valet.

delectatio? Feſtinemus tota mentis intentione ad illam requiem, quam nullus dolor perturbat. Aſcendamus per gradus charitatis ad illam civitatem, in qua Deus ſolus Rex regnat in æternum, in qua tota beatitudo ſine ulla miſeria viget & valet. Vt ad illam pervenire mereamur, eodem auxiliante Rege, nos invicem exhortemur, & velocior charitatis curſu, tardiorem admonitionis ſedulitate trahat. Tum etiam fraterna diligentia ſocordiam caſtiga, vel tuæ ſanctitatis precibus jacentem releva, ut fraternæ dexteræ ducatu, non laſſeſcat in via veritatis, qui huc usque ſe volvebat in ſæculi cœno. Veniens veniebam ad ſancti Amandi protectoris noſtri dulciſſimas manſiones, quærens amatorem meum, ut ejus dulciſſimo eloquio refrigerarem animam meam: ſed quia necdum de nido Juvavenſi avis optata evolavit, miſi hanc invitatoriam obviam illi chartulam, ut noſtram agnoſceret proſperitatem, vel ſuam nobis præſentiam deſignaret. Fidelis amicus diu quæritur, vix invenitur, difficile conſervatur, cujus dulcedo omnes ſæculi ſuperat jucunditates. Quid divitiæ ſine amicis? Avarus aurum quærit, & quid in auro niſi ſpecies vana? Nonne unus panis eſurienti melior eſt, quam mons aureus? Aurum prodeſſe poteſt danti, non poſſidenti. Ideo demus divitias in præſenti, ut in futuro poſſideamus illas, nam pauperis manus gazophylacium eſt Chriſti. Nullus melior cuſtos divitiarum eſt, quam Chriſtus. Proficientem te, chariſſime frater, divina auxilietur gratia in æternum.

Vt viſum hæc tantæ vetuſtatis monumenta Salisburgenſi eccleſiæ aſſerere, haud ab re duxi, verbis quoque ipſis, ut ab Albino tradita perſcriptaq; ſunt, referre. Neq; vereor, ne quis plus juſto à rerum ordine declinatum exiſtimet. Celebris Salisburgi S. Amandi ædes, dulciſſimæ appellationis nomine ab Albino deſignatur, in qua S. Maximi & ſociorum cadavera condita fuiſſe, libro tertio narravimus. Joannes verò Epiſcopus, Pipino adhuc vivente defunctus, Virgilium ſucceſſorem habuit. Comes Sidonius, Batavenſi cathedra poſt Vivilonem potitus eſt, Virgilius, etſi omnem paſtoris & curam & laborem gnaviter obiens, quâ tamen erat animi demiſſione, ut Epiſcopi nomen dignitatemq; reciperet, toto biennio reluctatus, vix tandem, continuis provincialium Epiſcoporum precibus perſuaderi potuit. Interim vicaria Dobdæ cujusdam opera uſus, in iis quæ honori & ornamento Epiſcopis magis, quam oneri cenſentur, nam in hunc eum finem ſecum adduxerat. Epiſcopus appellatus, Dobdæ Chimenſis inſulæ procurationem contulit. Neque de cætero quidquam antiquius habuit, quam ſacra, ſacrorumq; ſplendorem aſſerere. Ingentis, & poſteris quoque admirabilis molis baſilicam, plurium annorum opere exædificat, Pontificiam cathedram, quæ

Pag. 94. Ex catal. Salisburg. & Batav. Vita S. Virg

Cum an. 1181. S. Virgilii ſepulchrum detegeretur, imago

quæ ad D. Petri monaſterium adhuc fuerat, ibi collocat, Ruperti ſimul & Cunibaldi & Giſilarii corporum reliquias religioſè transfert, ut loco nimirũ reverentia accederet, tum ſibi ſucceſſoribusq; Epiſcopis tanquam ſpeculum, quod ante oculos ſitum ſemper inſpicerent, proponeretur. Sæpe à Chetimaro evocatus, recurrentibus identidem armorum motibus impeditus, venire diſtulit, ſed præſtanti virtute legatos in Carantanos miſit, Modeſtum Epiſcopum, Vatonem, Reginbertum, Gozarium, Latinum presbyteros, Richardum diaconum, & clericos præterea aliquammultos, qui Chriſtianam religionem per omnem provinciam ita procurarent, ut ne quà à ſanctorum patrum decretis, præceptorumq; traditionibus diſcederent. Eccleſiæ Mariæ virgini in Solvenſis oppidi ruinis & Liburnia, tum aliæ alibi poſitæ. Latinus, qui Salisburgum redierat, poſt Modeſti obitum iterũ ac tertium remiſſus eſt, tum Madalous, & Varmanus etiam presbyteri. Recrudeſcente verò à Chetimari morte bello, ſacerdotibus ejectis, provincia Chriſtianis ſacris per aliquot annos caruit, donec poſtulante, qui provinciam deinde tenuit, Valtunco, Virgilius denuo Heimonem, Reginbaldum, Majoranum, Gozarium, Erchenbertum, Reginardum, Auguſtinum & Guntarium, nec enim piget tot nominum aſperitatem aſcribere, pluribus commeatibus ſubmiſit. Barbaricæ tandem ſuperſtitioni radicitus exſtirpandæ, & confirmandæ pietati, cujus fundamenta iſti jeciſſent, ſe ipſum itineri accingit. Mira omnium ordinum gratulatione exceptus, agris, vicis, oppidis tota provincia luſtratis, concionibus ad populum paſſim habitis, eccleſiis dedicatis, & clericis ad ſacros ordines lectis atque initiatis, ad Hunnorum usque fines, ubi Dravus Danubium illabitur, pervaſit, tam crebra tamq; ſplendida ubiq; virtutis & ſanctitatis impreſſa relinquens veſtigia, ut eum omnis Carantanorum poſteritas Chriſtianæ fidei doctorem & Apoſtolum concelebret. Atque hæc certis annorum ſpatiis digerere, ſuſcepti operis ratio admonebat, ſed negligentia commentariorum unde haurienda fuere, premimur. Hactenus liquet, in Pipini & Caroli tempora, quæ ſive exequuti, ſive mox exequuturi ſumus, incidiſſe.

[Margin: depicta eſt carmine reperta eſt, *Virgilius templum conſtruxit ſchemate pulchro.* Vita S. Virg. c. 5.]

[Margin: Variè hæc nomina in antiquis codic. ſcripta extant.]

Pipinus Carolum & Carolomanum filios reliquerat, uterque Rex appellatus eſt. Berta mater, Langobardicas nuptias majori conciliatura, anno ſeptingenteſimo ſeptuageſimo in Italiam proficiſcens, iter per Boicam tenuit. Minore ſub finem ſequentis in ipſo ætatis & fortunæ flore rebus humanis erepto, imperii ſummam ad unum Carolum devolvitur. Thaſſiloni LVITPVRGA uxor erat, Deſiderio Langobardo Rege nata, ea GVNTHERVM prius, THEODONEM anno ſeptuageſimo ſecundo peperit. Theodonem Hadrianus Pontifex ſalutari lavacro abluit, cum

[Margin: ANN. POST CHR. NAT. DCCLXX.]

[Margin: DCCLXXI.]

[Margin: LVITPVRGA GVNTHERVS THEODO SEXTVS. DCCLXXII.]

[Margin: Ado, Reg. Aim. l. 4. c. 61.]

[Margin: Mſ. S. Emmer. Steind alii.]

cum parentes Romam, religionis opinor cauſſâ, adiiſſent. Nam qui Thaſſilonem in Caroli comitatu eo veniſſe pertendunt, præterquam quod duos annos interjiciant oportet, mihi haud temere perſuadent, ſive Bojum, quo erat in Francos animo, ſui ipſis tam prolixam poteſtatem feciſſe, ſive Carolum ejus opera Langobardico bello uſum, qui Deſiderii filiam in matrimonio haberet, quod tamen utrumque ſit conſequens, ex Ticinenſi enim obſidione Carolus Romam profectus eſt.

Domeſtici annales, Carantanos eodem anno à Thaſſilone victos atque ſubactos memorant. Rem tantam, nam ea ingens fuit Boicæ potentiæ acceſſio, verbo ſtrictim ſignificaſſe ſatis habentes. Valtuncum, quem Bojis volentibus regnaſſe, Virgilii amicitia oſtendit, prius obiiſſe, in dubium, apud me quidē non venit.

Bojorum inde concilium Prid. Id. Octobr. Dingolvinguam indictum. Alium prius conventum Aſchaimi actum, ſunt qui ſcripſerint, cujus ego nulla adhuc ſatis certa detego veſtigia. Affuere Dingolvingæ Epiſcopi, primo loco Manno Nuenpurgenſis eccleſiæ, quæ poſtea Epiſcopos habere deſiit, diœceſis magna pars Auguſtanæ Vindelicæ conjuncta & inſerta eſt. Alimus Sabionenſis poſt hunc. Quo fit, ut Sabionum in Thaſſilonis poteſtatem cum bona ſoceri gratia conceſſiſſe, & Boicæ rurſus contributam fuiſſe exiſtimem. Habuit illa à Caſſiano, quem puerorum ſtylis confoſſum narravimus, complures Epiſcopos, inter quos Ingenuinus & Conſtantius ſanctitatis fama claruere, reliquorum nuda tantum nomina, atque ea ſæpe incerta, ſuperſunt. Alimum Virgilius Saliſburgenſis: hunc Viſericus Batavenſis ſequitur, qui Sidonium, & Antelmum deceſſores habuit. Reginoburgo Simpertus, Garibaldi ſucceſſor venit. Vltimus Heres, Friſingenſis poſt Erimbertum & Joſephum Epiſcopus, idem Aribo & Cyrinus, unus tribus nominibus appellatus: niſi verius unum idem nomen, trium linguarum interpretatio eſt. Nam hoc quoq; non præter inſtitutum enucleabitur. Erbon & arbon, majoribus heredes dicti, qui nobis erben ſint, eo Otfridum, Germanicorum ſcriptorum antiquiſſimum, Warbon voci erbon, tanquam ſimiliter cadenti, in carmine oppoſuiſſe: accreviſſe mediam i, ex priſci ſæculi conſuetudine, quod crebrum vocalium interjectum, contra quam hodie fit, noſtri olim aucuparentur. Aribonem itaque, Latinè nil niſi heredem eſſe. Quod is ipſum ſcilicet reſpexit, utroq; in vocabulo in Corbiniani vitâ conjuncto. Quin longius progreſſus, cum in ſyllabo Hebraicorum nominum, qui ſive Hieronymo, ſive Bedæ auctoribus tribuitur, Cyrinum cum heredis interpretamento reperiſſet, quam verè, ſacræ linguæ gnari ſciunt, hac quoque elegantia, ut tum ſentiebant, delectatus, ſe ſub finem vitæ S. Emmerammi Cyrinum dixit. Vnde nemini adhuc ſuſpi-

Joā. Steind. mſ. S. Emmer. & alii. S. pag. 93. Catal. Epiſcoporum Sabionenſium ſic habet. S. Caſſianus, S. Ingenuinus. S. Conſtantius. Præconius, ſive Procopius, Conſtantius. Vrſus. Pigeoclus. Projechus, Maturninus. Marcellus. Valerianus. Agnellus. Anrihanus. Antonius. Laorentius. Joannes. Alims. Otfrid. l. 4. 6. *Iob then adalerbon, Sid tho thesan Warbon.* Cap. 39. *Ego Aribo Heres, licet indignus, ipſius Friſingenſis ſedis Epiſcopus.* Hebræis *ioresli* heres eſt. Sed Cyrini etymologiæ color ex Græco ſermone peti poteſt, ſiquidem Juriſconſulti heredem tanquam herum dictum contendunt. Inſtit. de her. qual. & differ.

ſuſpicari in mentem venit, eam ab Aribone ſcriptam: nec nobis quidem fortaſſe ſuboluiſſet, niſi lectione Arnolfi admonitis, à quo cum Cyrinum eundem Heredem eſſe didiciſſemus, facile fuit & Aribonem componere & tot diverſorum nominum cauſſas inveſtigare atq; eruere, ipſius præſertim Cyrini indicio, qui Joſephum ſive Joſeppum, deceſſorem ſuum diſertè nominat, ad Joſephum Friſingæ ante Aribonem ſediſſe, ex illius eccleſiæ tabulis comperimus. Abbates præterea tredecim Dingolvingæ præſto fuere: qui quibus tranſcribendi monaſteriis, parum ex antiquis monumentis liquet, neque ſine his bene recentiorum fidei creditur. Reliquorum procerum nomina non ſunt prodita. Acta, ſive actorum fragmenta verius, magnæ navis laceras tabulas, ex veterrimis membranis, priſcam pietatem venerati, huc transferemus, mutato nonnihil ordine; hinc enim initium ducendum eſſe, res opinor loquitur.

DE CONCILIO, quod Dux Thaſſilo apud Dingolvingam celebravit.

Regnante in perpetuum Domino noſtro JESV Chriſto, in anno vero XXIIII. regni religioſiſſimi Ducis Thaſſilonis gentis Bajoariorum, ſub die conſulem, quod erat II. Id. Octobr. atque anno ab incarnatione dominica DCCLXXII. Indic. X. Divina præflatus inſpiratione, ut omne regni ſui prænotatus Princeps collegium procerum coadunaret, in villam publicam Dingolvingam nuncupatam, ut ibidem tam regulare moderaret in ſancto habitu cœnobium virorum & puellarum, quam Epiſcopales moderaretur obſequias, inſuper gentis ſuæ inſtitutiones legum per primatos imperitos, univerſa conſentiente multitudine, quæ reperit diuturna vitiata, & videbantur abſtrahendo evellere, & quæ decretis placerent componenda, inſtituerentur. Inter tot verò collegia ſacerdotum, devolutis Epiſcoporum & Abbatum in præſentia paginis, regularis ordines vitæ, atque canonum normas, vel decreta patrum, nullis comprobare quiverant teſtimoniis, ut monachis parochi commendari deberent, vel publica baptiſmatis obſequia, niſi forte pro periculo mortis, & nihil eorum implerent commorandi negotio. Excepto viciſſitudinis villarum propriarum ſingulis annis obedientialibus curis commiſſio, ab Abbate proprio fuerint determinata. Vnde ab univerſis Abbatibus facta profeſſio, ut minimè titulis popularibus ſe ingerere depellerentur, & hæc omnia, cui commiſſæ ſunt plebes, ſub poteſtate Epiſcoporum permanerent; ſicut in ſanctis ſynodis, vel decretis priſcorum patrum, perarata comprobatur conſcriptio. Ab Epiſcopis verò ſimili modo, & nihilominus prælatis ponderaverunt ſententiis, ut erga eos charitatis gererentur curæ, ita ut canonica auctoritas confirmat, & ſpiritualis concordia de-

Arnolf. Com. ea epiſt. ad Burcardũ Abbatem to. 2. ant. lect.

In geſtis videlicet domeſticis clariſſimi patroni noſtri Emmerammi martyris, dum de quodam, qui ſe Cyrinum & Heredem nominat, Friſingenſis Eccleſiæ Epiſcopo, ut puto rectè ſcriptis.

Quidam XXII habent, ſcriptorum errore.

Membr. XXIIII. Rectè; cum Thaſſilo an. 749. Dux appellatus fuerit.

Pro *ſub die conſulem* fort. leg. *ſub die Caliſti* quæ Prid. Id. Oct. incidit. Etſi barbaro ævo, interdũ diem & conſulem, indefinitè ſcimus poſita.

primates & peritos.

diuturnitate.

parochiæ.

Excepto ſi.

deberent.

prolatis.

dia de-

dia declarat. Hoc peracto concilio, & ab univerſis uno ore confirmato, it ſi quis de eàdem inſtitutione deviare præſumpſerit, à collegio eorum alienetur, uſque iterato examine, id eſt publico ſynodo.

ut ſi quis. publica.

HÆC SVNT DECRETA, quæ conſtituit ſancta ſynodus, in loco, qui dicitur Dingolvingen, Domno Thaſſilo mediante.

De die dominico ita conſtitutum eſt, ut tali honore habeatur, ſicut in lege ſcriptum eſt, & in decretis canonum, & ſi quid præſumpſerit frangere contra legem, aut decreta canonum, tali pœna ſubjaceat, ſicut ibi ſcriptum eſt. De hereditate, quæ tradita eſt ad eccleſiam, ita conſtituit, ut quiſquis hereditatem ſuam ad eccleſiam ante donaverat, aut poſtea donaverit, ſi quid mutare voluerit, chartam ſuam habeat ita ſcriptam, ut locũ & tempus & perſonam habeat, aut tribus teſtibus fidelibus & nobilibus teſtificetur. Si ſacerdos non habeat chartam nec teſtem, ut prædiximus, tunc ſicut in lege Bajoariorum, & judex judicat, ſic defendat. De eo quod Epiſcopi juxta canones, & Abbates monaſteriorum juxta regulam viventes, ita conſtituit. De eo quod ſanctæ moniales, quæ in ſervitio Dei ſunt, ita conſtituit; Vt nullus auſus ſit in conjugium & in matrimonium ducere. Aut ſi quis auſus fuerit, contra decreta canonum, ita componat, ſicut canones decreverunt. De eo quod jus ad legem quam habuerunt in diebus patris ſui, nobiles & liberi & ſervi ejus ita donaverunt, ut firma fieret. De eo quod ut ſi qui de nobili genere de hereditate ſua dare ad ſanctuarium Dei, in ſua poteſtate eſſet, nec mutaret, in perpetuum. De eo, quod ut ſervi Principis qui dicuntur Adelſcalhe, ut ſuam habeant Weregeldam, juxta morem quem habuerunt ſub parentibus, & cæteri minores Weregeldi juxta legem ſuam, ita conſtituit. De eo, quod parentes principis, quodcumque præſtatum fuiſſet nobilibus intra Bajoarios, hoc conſtituit: Vt permaneret & eſſet ſub poteſtate uniuſcujuſque relinquendum poſteris, quam diu ſtabiles fœdere ſervaſſent apud Principem, ad ſerviendum ſibi, & hæc firma permaneret, ita conſtituit. De eo, ut nullus hereditate ſua privetur, niſi per tres cauſas, quas in pacto ſcribentur, propter homicidium, hoc eſt, ut quiſquis hominem Principis ſibi dilectum occiderit, ob injuriam Principis, & ad calumniam, hominem componet ſecundum legem, tunc privetur hereditate ſua. De eo, quiſquis mulierem nobilem acceperit in conjugium, & non præſcivit, ita conſtituit, ut iterum libera eſſet, dimittat ſervum, & poſtea non redigatur in ſervitium, ſed eſſet libera. De eo, quod etſi quis de quocumque reatu accuſatus ab aliquo, poteſtatem accipiat cum accuſatore ſuo pacificare, ſi voluerit, antequam pugnam quæ Wehadinc vocatur, permittat.

ſi quis. pœnæ.

viventes ſint, ita cõſtituit. Cõſtitutio autem excidit. ſanctimoniales, Hic quoque aliquid excidit. Hęc manca & corrupta ſunt, ut etiã ſequẽtia pleraque. dare vellent. Adelſchalk, nobilis miniſter. Weregelda & Were-geldus, æſtimationis pretium. Pœnit. Rom. tit. 4. c. 17. precium tuum, id eſt, Wirigeldum tuum. Vbi perperam Wireldum legitur. Grat. ſive Pal. 17. q. 4 c. 26. ex conc. Trib. etiam Wirigildum ha-

De eo

Deeo, quiſquis de nobili genere deprehenſus fuerit de illis IIII. cauſis, de quibus ſupra diximus, ſi ille hereditate ſua portionem pro illius criminis reatu perdat, uxor autem illius, ſuo jure non privetur, ita conſtituit.

conc. Trib. etiam *Wirigeldum* habet, ubi vetuſt. edit. pro voce non intellecta, *Renaldum* præferunt. quæ in pacto ſcribẽtur. Secunda & tertia cauſſa cur quis hereditate privandus, videntur excidiſſe.

De collavdatione, quam Epiſcopi & Abbates in Bajoaria inter ſe fecerunt, pro defunctis fratribus. In Chriſti nomine. Notitia, qualem convenientiam gentis Bajoariorum Epiſcopi & Abbates inter ſe fecerunt: quorum nomina infra perarare ſtylo decrevimus. Id eſt, Manno Nujuenpurgenſis civit. Epſ. Alim, Virgilius, Wiſerich, Sintpreht, Heres, Epiſcopi. Opportunus, Wolfpreht, Adalpreht, Ato, Vto, Lantfrit. Albune, Ruothart, Erneſt, Reginpreht, Volchanhart, Perhkoz, Sigido, Abbates. Vt eorum quis de hac luce migraret, unusquisque ſuperſtitum Epiſcoporum vel Abbatum, pro defuncto, in domo ſua Epiſcopali vel cœnobio c. miſſas ſpeciales, & eodem numero pſalterio cantare faciat: ipſe verò de propria perſona ſua xxx. ſpeciales miſſas compleat, vel à religioſis ſibimet ſubjectis, implere omnino prænotatum faciat numerum, presbyteris ſive monachis, cum de hoc ſæculo migraverint, Epiſcopus ſeu Abbas, uno presbytero vel uno monacho, xxx. miſſas ſpeciales, totidem pſalteria faciant celebrari.

quiſquis ſervus mulierem fort. Wehedinc, pro Wehrding

illis III. cauſis, de quibus ſupra diximus, ille hereditatis ſuæ. pſalteria.

De popvlaribvs legibvs.

Prænotatus Princeps, univerſo concordante collegio, hic conſtituit. Vt nullus à provinciæ ſuæ mancipium limine venundare, vel proprium vel fugitivũ, præſumpſerit. Et ſi quis hoc decretum non obſervaverit, Weregeldo ſuo culpabilis remaneret. Vt nullus furtivam rem, tam in equis & aliis quadrupedibus, quam in reliqua ſupellectilia extra finem Bajoariorum venundare, vel machinis diabolicis extra minandi, inſidiis tegi, ut ſi quis hoc præſumpſerit, XL. ſol. componat in publicum. Vt quis domum, tam liber quam ſervus, altius effoderit, & ibi occiſus fuerit, ſine compoſitione in ſua damnatione permaneat. Si autem ſupellectilia abſtulerit de eadem domo, & eo fugiente in curtem vel extra curtem, hic cui damnum intulit conſequitur, & interfecerit, pari ſubjaceat ſententia. Similiter qui liberum vel mancipium ſuum furaverit, & cum comprehendere minimè quiverit, & ibidem interfecerit reum, ſuperior permaneat ſententia. Sed tamen ea genera trium homicidiorum, debita ſigna vicinis ſuis, & his qui aſſiſtunt, inſignet. De pugna duorum, quod Wehadinc vocatur, ut prius inſortiantur quam parati ſunt, ne forte carminibus, vel machinis diabolicis, vel magicis artibus inſidiantur. Qui ſupra prædictæ pugnæ, quod Chamfwic diximus, peracto judicio, ſe ſimili vindicta erigere contra querentem præſumpſerit, ſacramentum quod ante id dicitur, juret in eccleſia, cum

ſic conſtituit.

Deeſt aliquid.

Inſegnare. Ital. docere. An Wehrdinc. dicimus.

Formula juramenti ſacrament. extat leg. Aleman. tit 6. ita dicat, debes. abſtuli. vicſ,

tribus nominatis ſacramentalibus. De eo quod Bajoarii Stapſaken dicunt in verbis quibus, ex vetuſta conſuetudine paganorum idolatriam reperimus, ut deinceps non aliter, niſi indicat qui querit debitum, Hæc mihi injuſtè abſtuliſti,quæ reddere debet.Reus verò contra dicat, Nec hoc abſtuliſti,nec componere debeo. Iterata voce requiſito debito, dicat, Extendamus dexteras noſtras ad juſtum judicium Dei, & tunc manus dexteras uterque ad cœlum extendat. Vt nullus furtivam rem ſuſcipere,vel intra terminum abſcondere præſumat,qui hoc fecerit, XL. ſol. componat. Vt hi qui Ducali manu liberi dimiſſi ſunt, ad eadem cogantur judicia quæ Bajoarii Vrtella dicunt. Vt hi qui in eccleſia libertatem conquirebant,deinceps, tam ipſi quam eorum poſteritas, in ſecura libertate permaneant; niſi forte ſibi ipſimet inſolubile damnum inferant, quod componere minimè quiverunt. Qui ex eis occidentur, pretium eorum his ſolvatur eccleſiis,ubi liberi dimiſſi ſunt. Liberi qui ad eccleſiam dimiſſi ſunt liberi, vel per chartam acceperunt libertatem à Rege ſi occidantur, LXXX. ſol. componantur eccleſiæ, vel filiis eorum, in dominico XL. ſol compon. Si ancilla libera dimiſſa fuerit per chartam aut in eccleſia, & poſt hæc ſervo nupſerit,eccleſiæ ancilla permanet. Si autem libera Bajoario ſervo eccleſiæ nupſerit, & ſervile opus ancilla contradixerit,abſcedat, ſi autē ibi filios vel filias generaverit,ipſi ſervi & ancillæ permaneant,poteſtatem exinde non habeant. Illa autē mater eorum,quando exire voluerit ante annos III. liberam habeat poteſtatem; ſi autem III. annos induraverit opus ancillæ, & parentes ejus non exadomaverint eam ut libera fuiſſet,nec ante Comitem,nec ante Ducem,nec ante Regem, nec in publico mallo, tranſactis tribus Kalendis Martis, poſt hæc ancilla permaneat in perpetuum, & quicumque ex ea nati fuerint, ſervi & ancillæ ſunt. Qui furtivam, quod zougenzuht dicitur,ſuper furem comprobare nequiverit, furtivo compon. more. Qui reſiſterit domum ſuam,quod ſeliſuchen dicunt, qualem rem querenti reſiſtebat,talem compon. In publico XL. ſol. Qui manum immiſſionem reſiſterit, quod hantelod dicitur, XL. ſol. ſolvat in publico, & ipſam rem quærenti reddat. De his qui ſupradictis homiciis debita morte in furto repertis, Vt ſi quis hujus interfecti parentelæ, eum qui ſuo ſcelere captus eſt, vindicare tentaverit, à propria alode alienus efficiatur. Et ſi quis ſignum, quod eſt ſigillum, inhonoraverit, vel hujuscemodi injuncta minimè impleverit, prima vice arguetur,ſecunda XL. ſol compon. III. ſuum Weregeldum. IIII. extraminetur ab acto officio. Vt ſi quis judicium furti in bina vel terna reprehenſione non damnaverit, & eum diabolico lucro dimiſerit, aut per illum quaſi conparticeps, pauperum ſpoliis

Vrtheil, ſententia.

Bajoaria. ancillæ.

exeundi.

Exadomaverint, hoc eſt,liberali cauſa vindicaverint, & ex domo eduxerint.

Mallum & Placitum conventus eſt.

K.Martiis, quæ ſolemnes apud Francos,agendis cōventib.

zeugenzucht. ſelbſuochen.

homicidiis. repertis.

Alode,prædium jure mācipi,opponitur bonis beneficiariis, ſive feudalibus.

Extraminetur ab acto officio. Depellatur magiſtratu quem gerebat. & reum,

ſpoliis ditarentur, tot ſceleris, quod commiſerint ante oculos Dei & angelorum efficiatur, & nihilominus cujus fraudem fecerit, quaſi proprium componat debitum. Vt ſi quis in virtute conjunctus, à conjuge propria adulterina ſeparatus fuerit, ejusq; ex cognatione conjugis, propter eandem dimiſſione, quæ eum perſequi tentaverit, à proprio alienetur patrimonio. Vt nullus poſt tonſuram, capillos uſu populari nutrire præſumat: nec velata, relicto velo, ſæcularem habitum ſumat. Vt ſi quis vel qua in hoc vitio reperti fuerint, aut corripiantur, aut excommunicentur.

ditaretur, tot ſcelerū quot reus efficiatur cui fraudem.

dimiſſione quis.

Concilii acta & decreta hactenus. Quæ quamtumvis rudia, & plerisq; locis obſcura, nec nobis ſatis intellecta, tamen mutari religio prohibuit, ne antiquitate conſecratis manus attuliſſe cenſeremur: qui enim hoc genus monumenta, ſuavi & Latino ſermone interpretari maluere, eos multo labore quæſitam eruditorum lectorum gratiam non tenuiſſe animadvertimus, quod ſibi quisque ipſi credere, quam alienam fidem ſequi malit. Porrò multa in iis ſunt, quæ Thaſſilonem, ut eſt inſatiabilis humanus animus, quamquam opum & potentiæ magnitudine, atque regia cognatione, Francicorum Ducum facile primum, altiora jam tum ſpiraſſe oſtendant, viam ad eos conatus munientem, qui poſtmodum erupêre. Nec regni vocabulum de nihilo interjectum, nam concilia conventusq; cogere, & leges condere, Regum nimirum apud Francos munus, à quorum etiam initiis annorum numerus iniri ſolitus; quod ſibi Thaſſilo propalam utrumq; ſumpſit. Principis idem & Ducis nomen promiſcuè ferens, Principis tamen libentius & crebrius uſurpavit, quod Ducis magis obnoxia appellatio haberetur. Itaq; Leo Oſtienſis, Hercheмpertum in Langobardica hiſtoria auctorem ſequutus, Archiſum memorat, cùi Adalperga altera Deſiderii filia matrimonio juncta fuit, eâdem de cauſſa abdicato Ducis titulo, qui ſuperioribus omnibus ſuffecerat, primum ſe Beneventi Principem nominaſſe, & ab Epiſcopis unctum, corona uſum eſſe, diplomatis ſacratiſſimo palatio, quod reges ſolent, aſcripto.

Leo chron. Caſin. l. 1. c. 10.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXIII. DCCLXXIV.

Carolus anno ſeptingenteſimo ſeptuageſimo tertio, ab Hadriano adverſus Langobardos evocatus, in Italiam venit, Deſiderium, quod ſui copiam extra munitiones non faceret, Ticini obſedit. Sequenti, deditionis neceſſitatem expreſſit, & regnum Langobardicum, quod ſupra ducentos annos in Italia ſteterat, ad Francos tranſtulit. Rex cum conjuge captivus ductus, Adalgiſus filius fuga Conſtantinopolim evaſit. Bojo & Beneventano ſoceri calamitatem miſerari licuit, Carolum virtute & fortuna florentem, palam laceſſere neuter tum auſus eſt, etſi ingentes de cætero ſpiritus alerent. Sed angebatur inprimis Luitpurga, ferox & vin-

Omnium ſcript. conſenſus.

Sangall. de vita Caroli l.2.c.26. hoc repudium inter cauſas belli Langobardici numerat.

& vindictę cupiens fœmina, quæ ſororis prius injuriam, cui Carolus anno, poſtquam uxorem duxit, repudium renunciaverat, nunc patrem de regio culmine ad tantam humilitatē dejectum indigniſſimè paſſa, virum nec nocte nec interdiu conquieſcere ſinebat, donec paulatim animum, à Francis antea etiam alienum, in conſilia traxit, quorum temeritas, Deſiderio nulla ex parte opitulata, Bojorum fortunam ad Langobardicæ modum depreſſit. Quod quidam, fidem & auctoritatem veterum nihil reveriti, Thaſſilonem Langobardis à Carolo præfectum, atque adeò Regem appellatum prodidere, eos perſpicuè ineptire, neque tam vana, quam abſurda & ſtulta ſcribere compertum, qui dictis refutentur dignos non habeo. Virgilius baſilicam Salisburgi abſolutam, VIII. K. Octobr. dedicavit, & corpus S. Ruperti, de priori ſepulchro exemptum, una cum ſociorum presbyterorum corporibus, honoris cauſſa in eam intulit. Arenpekius Thaſſilonem eodem anno, quem regni ejus vigeſimum ſeptimum perperam habet, concilium Prid. Id. Octobr. coëgiſſe narrat: nobis id unum videtur, quod ante biennium, veteris exemplaris fide retulimus. Septuageſimo quinto, Viſericus Batavenſis Epiſcopus morte functus, Valdericum ſucceſſorem habuit.

Jo. Steiod. Magnus presb. & vit S. Virg. Hund. fundamenta an. 767. jacta, templū intra an. 12. abſolutum, 13. dedicatum ſcribit. Nos vetuſtioribus credimus. Aren. l. 2. c. 35. Steind. Catal. Batav.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXV.

Carolus triennio poſt, Ibanalarabi Saraceni accitu, florentiſſimum exercitum duobus itineribus in Hiſpaniam duxit: pars cui ipſe præerat Pompelonem, munitam ſub Pyrenæis montibus urbem cepit, muros, ne qua unquam obſequium exuendi oriretur fiducia, ſolo tenus dejecit, victricia arma per omnem provinciam circumtulit. Ibero deinde vado trajecto, auxilia Bojorum, Langobardorum, cæterarumq; fœderatarū gentium, quorum longe maximus erat numerus, alia via progreſſa, ad Cæſaraugustam recepit. Ibi explicato agmine, & oſtentata obſidione, civitatem opulentiſſimam & potentiſſimam ſic terruit, ut datis obſidibus, & pacto grandi auri pondere, ultrò ſe imperata facturam polliceretur. Ingens expeditionem ſequebatur gloria, niſi eam vulnus in reditu acceptum, hebetatam imminuiſſet. Longo agmine exercitus inter arcta Pyrenæi ducebatur, ubi ad ſummum evaſum, Vaſcones, tecti opaco nemorum, verticem inſidebant, ii primos taciti transmittunt, ad ſarcinas & impedimenta ex inſidiis conſurgunt, poſtremos ſumma vi invadunt, loco & armorum levitate ſuperiores, Francos in ſubjectam vallem agunt præcipites, ut magna cædes adita, eorum qui reſtitere nullus ſuperfuerit, impedimenta direpta ſint. Neq; Carolus anguſto prærupto que ſaltu, aciem veſtigio temporis in pugnam obvertere, nec, ingruente nocte dilapſis cum præda latronib⁹, cladem poſtea ulciſci potuit. Cecidere, præter promiſcuum vulgus, Eghartus regiæ menſæ præpoſitus, Anſelmus Palatii Comes, & Britannici littoris

Ado, Reg. Ann. Fuldenſ. & Franc. Vita Caroli M. mon. Egoliſm. Egiob. Sigeb. Aim. l. 4. c. 72.

DCCLXXVIII.

Eginhard.

ſittoris præfectus Rutlandus, bellandi virtute inter primos illius ævi, ſed veras laudes monſtroſæ fabuloſitatis ſcriptores deterunt.

NAAMAN. Iidem NAAMANVM Bojorum Ducem deſideratum tradunt: princeps Turpinus, Naamani cadaver in Galliam revectum, in campis Aylis ad urbem Arelatem, à ſe conditum aſſeverat, cœmeterio, quod multa præterea millia ceperit, eorum qui tunc cæſi ſint. Campi lapidei ad Rhodani oſtia, quorum crebra eſt apud veteres geographos, nec ea fabularum immunis mentio, levibus ingeniis fingendi materiam præbuere. Sed ſi tamen Naamani Boji nomen his auctoribus recipimus, quo propendeo, quando inaniter excogitando cauſſa non fuit, in eo ſaltem offenſum, quod genti imperaſſe creditus, eo ipſo tempore, quo Thaſſilo præerat, conſortis ſi quis unquam impatiens: cujus auſpiciis auxiliares copias in Hiſpaniam duxiſſe, & ſe, fortiter agendo, in Caroli amicitiam inſinuaſſe, poſterorumq; memoriam emeruiſſe, magis ex vero ſit. Nam etymon quoque, ſi quis hujus argumenti tenuitate capitur, vernaculo ſermone ſubmiſſionis notam continet. Atque hæc quidem foris. Domi alius interim luctus Principalem domum funeſtavit. Major filiorum Thaſſilonis Guntherus, Laureaco ſub brumam venatum egreſſus, in raræ magnitudinis aprum forte incidit, propter fontem & piſcinam, quam hinc nomen traxiſſe ajunt: comitibus per ſylvam dilapſis, animum ſolitudine non deſpondens, venabulo objecto, feram ſtrenuè excipit, & luculento vulnere conficit: ipſe viciſſim à dolore & furore percita conſauciatur, ambo in eodem veſtigio corruunt. Ibi canis latrantis indicio repertus, magnæ indolis adoleſcens, miſerandum ſuis in tam triſti exitu præbuit ſpectaculum. Pater quantum maximum potuit, ſepulturæ honorem habuit, templo cum monaſterio magnificentiſſimè excitato, & ampliſſimis reditibus inſtructo, quod à præfluente Chremſa nomen traxit. Valdericus, Virgilius & Simpertus Epiſcopi dedicarunt, Hadrianus Pontifex, Agapiti Præneſtini martyris corpus, Roma honoris cauſſa dono miſit. Veteres tabulæ dedicationem in annum Thaſſilonis triceſimum, Theodonis primum, indictione prima conferunt. Quo cum plerique annales refelluntur, de ſuperiori anno conſentientes, tum apparet, Theodonem fratris morte non dubium heredem, mox à patre collegam, in partem dominatus aſcitum eſſe. Sunt verò in antiquitatis memoriam injurii, qui levi ſuſpicione nixi, quod diploma de monaſterii conſtitutione (iſtis orationem appellare placuit) Guntheri nomen non habet, id ex omni narratione contendunt expungendum. Propenſus in religionem & ſacras cęremonias Thaſſilo, Saliſburgenſi etiam ſedi multa ipſe contulit, multa aut ſubditi conferrent indulſit, quæ ab Arnone diligenter annotata ſunt. Matſeum præterea,

Torp. c. 30. & ex eo Vincent. l. 15. c. 13. & 21

Plin. l. 3. c. 4. Solin. c. 8. Mela l. 2. Strabo l. 4. citatis Aeſchyli verſibus.

Na-hman, ad verbum, poſt-virum vertas.

Mſ. de monaſt. Bojor. Annales Chremsmunſt.

Extat Friſingæ liber magnæ tradition. ſcriptus ann. 1187. in quo etiam an. 30 Thaſſil. cum Ind. com- paratur, & ad eandem rationem an. 25. cum Ind. 11. Item an 26. cum Ind. 13. ubi intelligere licet priorē partem anni 26. concurriſſe cū Ind. 12. poſteriorem cum 13. Quod verò in eod. m libro comparantur anni Thaſſilonis 11. 22 27. 32. cum Indictionib. 11. 18. 1. 12. alterutros numeros vitiatos, manifeſtū eſt.

præterea, Thierhauptum & Chiemſeum virginum, nam duplex eſt, monaſteria condidit: pleraque antea condita vectigalibus auxit, ſic ut horum quoque vulgo auctor habeatur. Fert enim & urbium & monaſteriorum ſæpe ratio, ut modica initiis, auctibus æſtimentur, & confuſa temporis diuturnitate memoria, poſthabitis conditoribus, eorum nomina celebrent, quorum maximè ope creverint. Quidam multa extra Boicam adjiciunt, de quibus nobis minus liquet: tum intra non pauca, quæ certiores commentarii, Thaſſilone recentiora eſſe evincunt. Sive qui huic tribuunt omninò errant, ſive quod priuſquam monaſteria ædificarentur, eccleſiæ iis locis ſteterint, in quas ille munificus: excuſatione cum probabilitatis, tum adverſus ſcriptores humanitatis plena. Anno ejus triceſimo ſecundo, Adaluncus, Hiltipaldus, Kerpaltus & Otakirus fratres Schlierſeum inſtituerunt. Eodem Principe, annus in incerto eſt, Scheftlarium Walchericus, Garſium Boſo, Au Baldunus & Robertus presbyteri condidere. Hæc Arno Garoz & AWam nominat. Apud quem Zottinge quoque cellam (monaſteriorum ea antiquitus appellatio) à Guntario Comite, in S. Stephani honorem tum conſtructam, & cellulam ad Caofſtain, ubi fratres manibus laborare ſcribit, reperio: vocabulis locisque mihi quidem adhuc ignotis, niſi ſi Zotinge Oetingam ex Arenpekio interpretamur, & Caofſtain Kopfſtein eſt. Per hæctempora, nam ne de anno planè conſtiutam, ſcriptorum diſſenſus obſtat, quorum alii ad annum ſeptuageſimum ſeptimum, quidam ad octogeſimum quartum revocant; per hæc igitur tempora, corpus S. Valentini Epiſcopi, quod Langobardi Majis Tridentum tranſtulerant, Tridento ad Batava, agente Thaſſilone, ut quæ vivo debebatur, ſaltem mortuo ſedes redderetur, delatum, in crypta ante fores ædis maximæ, inter duos muros conditum eſt. Arenpekius reliquias Tivilonis quoque Epiſcopi, quem ſancti honore dignatur, Laureaco Batava devectas ſcribit. Aribonem de S. Corbiniano cura coquebat, cujus corpus Friſingaabeſſe eo indignius rebatur, quod ſatis compertum haberet, eum Majis ob unam Valentini venerationem ſepeliri voluiſſe, nunc conditione mutata, nihil eſſe, cur longinquo & deſerto loco diutius inhonorus jaceret. Synodo coacta, poſt triduanum jejunium & continentes preces atque ſacrificia, piorum plerique per ſomnum moniti ſunt, relationem à Deo probari. Tum provincialium Epiſcoporum & Thaſſilonis ipſius uſus conſilio, honeſtiſſimos eccleſiaſtici ordinis viros Majas legat. Quibus ad tumulum pervigilantibus, noctu ingens fragor, in tonitrui morem, ſereno cœlo auditus. Mane corpus à venerabundis exhumatum, integrum & incolume vivido colore apparuit, ut hominis magis ſomno, quam morte, ante

Extat dipl. in cod. mſ. Friſ. quod etiam Hundius retulit. Datum, *Sub die Conſul: quod fuit* XII. *Calend. Februar. Indict.* XII. *Regnante Domno Thaſſ.one An* XXXII. Sed mendoſus inſcript. numerus, III. Indictio reponenda eſt.

Arno in annot.

Arenpek l. 2 c. 34. Joan. Steindel, & magnus preſbyt. Arenpekius ab utroq; diverſus videtur.

Mem.nit hujus tranſlationis incertus auctor, qui de invent. S. Valentini ſcripſit, Surii tom 4. Sed is Thaſſilonē cum patre Grimoaldi perperam cōfundit.

Ex vita S. Corb. ab Aribone ſcripta c. 39. & ſequent.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXXC.

ante tot præſertim annos depoſiti, ſpeciem ferret. Feretrum ſubiere viri religioſi, tanta alacritate, ut pedibus euntes equitatus honori & cuſtodiæ additus, ægrè aſſequeretur. Cum alia per viam ſigna edita, tum illud inſignem admirationem habuit, ut pompaeo loco ſubſtitit, quo Corbiniani ſanguinem conditum ſupra diximus, qui crucem præferebat, haſtile terræ fixurus, vaſculum forte imprudens pertudit, inde liquidiſſimus iterum ſanguis, colore à recenti nihil differens, fluxit. Res digna exiſtimata, cujus memoria exſtructâ eccleſiâ ſervaretur. Friſingam appropinquanti, Thaſſilo cum Epiſcopis & apparatiſſimo omnium ordinum comitatu obviam proceſſit, ibi ſacrum pignus ædi Mariæ virginis inter ſacros hymnos illatum eſt. Pag. 139.

Atrox interea odii Luitpurga, quæ patre inulto vitam omni exitio acerbiorem duceret, quod Carolus Romam religionis nomine proficiſcens, Germania exceſſiſſet, vindictæ occaſionem obveniſſe exiſtimans, maritum ad rebellandum, nullo cauſſæ emolumento impulit. Vix enim animum nudavit Thaſſilo, cum Hadrianus Pontifex, gliſcens incendium veritus, interq; initia reſtinguendum ratus, ſequenti ſtatim anno, Formoſum & Damaſum, utrumque Epiſcopum, legatos in Boicam mittit: Carolus Richolfum Diaconum, & Eberhartum pincernarum præfectũ adjungit. Hi Thaſſilonem, ſacramenti, quod Pipino & filiis dixiſſet, admonitum, facile ad officium revocant, ita ut fide & obſidibus acceptis, vim abfuturam, Vormatiam ultrò veniens, ſe Carolo præſens ſiſteret, jusjurandum etiam novaret, & ſacramenti ſanctitati duodecim delectorum obſidum pignus adjiceret, rata fore promiſſa, tum adverſus Carolum, tum eos, qui in Caroli fide eſſent. Et obſides quidem, Simpertus Reginoburgenſis Epiſcopus Cariſiacum paullò poſt adduxit. Idem annus Vilibaldum Eiſtadienſem Epiſcopum Non. Julii abſtulit, Vunibaldo fratre & Valtpurgi ſorore longè ante defunctis: omnibus cœleſtes honores decreti. Eiſtadienſem ſedem Gerochus tenuit. Octogeſimo ſecundo Aribo Friſingenſis Epiſcopus fatis conceſſit, Atto ſublectus. Chimenſis virginum eccleſia Kal. Septembr. dedicata eſt. Tertio, S. Emmerammi magni operis baſilica Reginoburgi à Simberto abſoluta. Hildegardis Caroli uxor è vita abiit. Quam ut domi pernobilem, Suevam origine fuiſſe ſatis conſtat, ſic ſunt qui Andecſii in Boica, matre Regarda Andecſenſi Comite natam eſſe contendant. Fidem adhibere Theganus vetat, à quo Imma, Gotofridi Alemaniæ Ducis proneptis, Hildegardim peperiſſe, planè traditur. Anno octogeſimo quarto Virgilius, Epiſcopus inæſtimabilis ſanctitatis & meriti, id enim à vitæ ſcriptore tributum elogium, poſteritas conſentiens approbavit, leni morbo v. Kal. Decembr. deceſſit. Multa & mirifica, eaq; ſalu-

[Margin notes: Sigebert. an. 780. Annal. Fuld. — ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXI. — Reg. Sigeb. Ann. Fuld. Franc. & aliis. — Jo. Steind. Catal. epiſcop. Eiſtad. Vunibaldum an. 760. Valtpurgim 776. obiiſſe narrant. — ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXII — Catal. Friſing. — Jo. Steind. Arenp. — DCCLXXXIII — Ann. Fuld. alii. — Eginhard. — Bruſch. de monaſt. — Hund. in geneal. — Theg. de geſtis Ludov. — DCCLXXXIV — Chron. Magni presb. — Jo. Steind.]

Catal. Saliſb. alii. Vita Virg. corruptè habet an. DCCCLXXX. 4. K. Dec. reponendum ann. DCCLXXXIV 5. K Dec. Ann. Hein. Steroois ao. 1313. to. 1. ant. lect. Catal. Epiſc. Saliſb. Catal. Reginob. habet Simpertum inijſſe ano. 752. ſediſſe an. 32. ſit itaq; conſequens, obiiſſe an. 714.

ſalutaria pleriſque ſigna, ad mortui cadaver ſunt edita; verum ego nullum uni beneficio antetulerim, quod Carantanis Chriſtianæ fidei myſteriis erudiendis vivus præſtitit. Gregorius nonus Pontifex, divorum numero poſt aliquot ſæcula publicè aſcripſit. Saliſburgenſibus juxta Rupertum, patronus & tutela colitur. Bertricus ſucceſſor, vix toto anno ſuperſtes, ſedem morte vacuam Arnoni tradidit; cujus primum opera & illuſtri apud Carolum Leonemque Pontificem gratia, Archiepiſcopatus dignitas in eam commigravit. Tum Simpertus quoque è vita diſcedens, triſte ſui Reginoburgenſibus deſiderium reliquit. Et verò tot continuata præſtantiſſimorum antiſtitum funera, iram divini numinis, haud paullò certius, quam quævis prodigioſæ monſtrorum facies, denuntiabant; cum his tantis columnis, ruina qua Thaſſilo non multò poſt præceps concidit, validè ſuſtineri potuerit & fulciri. Male cum Carolo ſarta gratia, tanquam ruptis compagibus, ſubitò diſſiliit, Liutpurgæ rurſus impulſu, ſatis credo: etſi veterum annalium hic quoque mira eſt jejunitas, neq; nos recentium ex ingenio copiam moramur. Thaſſiloni illud perincommodè accidit, quod anno ſeptingenteſimo octogeſimo quinto, Saxoniâ poſt diuturnum bellum ſubactâ, Franci ea cura liberati, toto dein pectore in res Boicas incubuerunt. Carolus ſub exitum ſequentis anni in Italiam profectus, Romam octogeſimo ſeptimo pervenit. Ibi Arno Epiſcopus & Henricus Manſeenſis Abbas, Hadrianum Thaſſilonis nomine adeunt, ut pacem iterum comunis pater conciliet rogant. Nec detrectavit operam Pontifex. Vt verò copioſa oratione Carolum perſuadere aggreſſus eſt, ſtatim ſibi eo labore ſuperſedendum intellexit, reſpondente quippe Rege, nihil ſibi pace antiquius vel antehac fuiſſe, vel nunc quoque eſſe, cujus rei luculenta dederit teſtimonia, quæ nihil opus comemorare, ſe multa expertum, quo Thaſſilonem religione fœderum in officio contineret, quod fruſtra fuerit, culpam certè præſtare non debere. Quin ipſe Hadrianus, pacis conditiones nunc coram inter præſentes diceret, eas ſe, pro veneratione, qua Apoſtolicam ſedem ſemper proſequutus ſit, recepturum polliceri. Tum tergiverſari legati, neque ſe ea mandata domo afferre, neque ſine mandato rem tantâ, qua Principis obſtringatur fides, ſpondere. Apparebat magis moram bello, quam id quod prætexebatur, quæri. Iratus itaque Pontifex, Thaſſilonem, quiq; ejus partes ſequantur, diro anathemate percellit, niſi ſanctitatem ſacramenti, quo Pipino prius nexi, nunc Carolo teneantur, per omnia ratam habeant. Simul eum per hos ipſos legatos ſeria admonitione obteſtatur, etiam atq; etiam quo progrediatur cogitet, nam ſi porrò pervicacia & perfidia animo indulgere pergat, ſe Carolum & Francos,

Ano. Fald. Regino, Sigeb. alii.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXV.

Ann. Franc. Regino, Aimoin. Steindel. Arenpek. Mſ. alii.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXVI DCCLXXXVII

Deo

Deo & S. Petro auctore, jam nunc crimine ſolvere, cædes, incendia, rapinas, quæq; alia mala bellum ſemel motum conſequantur, in ipſius caput recaſura, ipſum omnium ſcelerum ſupplicia luiturum. Legatis dimiſſis, Carolus loca ſacra veneratus, benedictione à Pontifice accepta, in Germaniam revertitur. Ibi indicto Vormatiam conventu, proceribus, cum reliqua Italici itineris acta narrat, tum de ſubdola Thaſſilonis legatione, manifeſtis indiciis ab Hadriano deprehenſa, adjicit. Re quamtumvis compertâ, placuit tamen ire, qui Thaſſilonem adhuc percunctarentur, quid illi tandem animi, ecquid pareret poſtremis Pontificis monitis, jusjurandum vel nunc reſpiceret, & ſe concilio, imperium coram accepturus, ſiſteret. Cum nihil pro ſano reſponderetur, officium armis & metu viſum repetere. Bello ergo decreto, maximus trium exercituum apparatus fuit, quibus Boica, quacumque Francis adiri poſſet, (cum à tergo Hunni clauderent) peteretur. Rex primum in campis Lycatibus ad urbem Auguſtam caſtra poſuit; Thuringi, Saxones, quique Franci ad orientem colunt, Pferingam in Danubii ripa tenuere: Pipinus Caroli filius, Tridenti patris juſſu ſubſtitit, copias Italicas quas ducebat, Bauzanum præmiſit. Poſtquam ſe Thaſſilo undique tanquam indagine cinctum circumſpexit, nec quæ domi ſperarat pręſidia reperit, Bojis Franco fidem ſemel datam, quod jus fasque inde ſtaret, non mutantibus, neque ullis artibus in defectionem trahendis, ſerò intellexit, quam non ſuarum virium hæc eſſet concertatio. Caroli clementiam tentare unum ſupererat, cui in caſtra veniens, peccatum faſſus, nec quidquam quod imperaretur detrectans, ſe ſuaque permiſit. Carolus, quanquam jure iraſci poterat, hominem cognatum pœnitentia ſatisfacere paſſus, veniam dedit. Clientelæ ſacramentum iteratum, & tredecim obſides, inter quos Theodo filius, præſens pignus fidei toties irritæ, traditi. Thaſſilonem Regem appellatum, domeſtici annales habent, & tumuli quoque carmen affirmat: ſed nec quo tempore, nec per quam occaſionem, ſat planum proditur. Ego ambitionem diu agitatam, demum in apertum exiiſſe cenſeam, cum Francico imperio palam excuſſo, manifeſtè rebellatum eſt, cujus rei Regium ipſum nomen quædam veluti teſſera, ut aptè Eginhardus in Caroli vita ſcriptum reliquerit, bello celeriter & excitando & finiendo, hoſtis qua ſuperbiam qua ſocordiam cauſſam præbuiſſe.

Ann. poſt Chr. nat. DCCXXXIIX.

Luctuoſus rei Boicæ annus ſubſequitur. Efferatior in dies Luitpurga, acuebat enim iras petitæ obtentæq; veniæ indignitas mirum in modum, maritum uſque muliebriter inculpare, mollitiem ignaviamq; objicere, qui ſervitutem ſub umbra fœderis pati paratus, nullo vindictæ, nec libertatis quidem deſiderio angeretur. Neque ille perpetuis conjugis querelis, ut erat uxorius, diutius

Quod quidam ſcripſit, Boicā à Thaſſilone Carolo cum ſceptro traditam, cui homo inſculptus, vereor ex ingenio eſſe. Otho Friſ. l. 5. c. 5. 6. de Frid. & Gunt. l. 1. Regna per gladium, provincias per vexillum, Epiſcopatus per ſceptrū tradi oſtendunt.

Conditur hac fobea, quem pie Chriſte bea. Thaſſilo Dux primum, poſt Rex, monachus ſed ad imum. Idibus in ternis deceſſerat iſte Decembris.

Annal. Franc. & Fuld Reg. Sigeb. Eginh. Aimoin. Et præcipuè Mſ. anonymus, quem Theodulphum ſuſpicamur.

Æmilius inter cauſſas odii Luitpurgæ fratrem Adalgiſum cæſum perperam recenſet, A-

dalgiſus enim hoc quidem anno, ſed Thaſſilone demum Principatu exuto, victus & captus eſt.

diutius repugnare ſuſtinens, jam nova conſilia coquebat. A quibus populares vehementer abhorrere, proximo tumultu expertus, eo deſcendit, ut nec Hunnorum inimiciſſimæ Bojis gentis opem adverſus Francos implorare dubitaret. Quamquam minus hoc, illud altioris indignationis, & impotentiſſimi animi indicium, quod admonitus periculi, quo obſides & Thedonem inprimis involveret, auditus profiteri, ſe facile decem etiam Theodonum capita, ſi totidem dentur liberi, infirmando Francico fœderi impenſurum, quo ut ſe teneri patiatur, ne propriæ quidem ſalutis aſpectu adduci poſſit, nam ut nunc res habeat, mori quam vivere utique ſatius ducere. Ab Hunnis auxilia prolixè promiſſa, nulli in tempore fuere uſui. Cum enim Carolum Thaſſilonis cœptum non falleret, quod dicta factaq; ejus multa, quæ non niſi ab inimico & irato proficiſci poſſent, emanaſſent, nihil moratus, concilium Ingelhemum indixit: Franci, Boji, Langobardi, Saxones, cæterique provinciales convenere. Thaſſilo accitus, nihil adhuc parati habens, ſe judicio neceſſariò exhibet. Ibi Bojorum potiſſimum teſtimoniis premitur. Objectum, quo tempore

Herisliz ſive Herisliz, ſciſſio exercitus. Leg. Franc. l.4. c.73. & capit. Car. l. 3. c.70. Quicumque abſque licentia vel permiſſione Principis, de hoſte reverſus fuerit, quod factum Franci heriscliz dicunt, Volumus ut antiqua cõſtitutio, id eſt capitalis ſententia, erga illum puniendum cuſtodiatur.

ſuperiori anno Regi fidem jurejurando aſtrinxerit, aliud ore promptum, aliud pectore habuiſſe conditum; nam & ſuos monuiſſe, qui conceptis tum verbis una jurarint, mentem eodem modo injuratam gererent. Additum de pactione cum Hunnis inita, de inſidiis amicis Regiis ſtructis, de vocibus ad violationem fœderis ſpectantibus, non perplexè jactis. Quorum omnium Luitpurga fons & caput ſit. Æmilius Vitechindum Saxonem, acerrimum Francici nominis hoſtem receptum, fruſtra adjicit, Vitechindus quippe ad Normanos, hoc eſt, Danos profugit, itague Normanos abſurdè Noricos interpretatus, eosdem Bojos cenſuit. Cum nullum accuſationis caput negaretur, concilium præterea in memoriam rediret, exercitus ante annos viginti quatuor, Pipino Rege, ab eo deſerti, quod ipſum (Heriſcliz Francorum leges appellant) capitale haberetur, reus confeſſus, majeſtatis omnibus ſententiis, acclamatione damnatus eſt. Interceſſit Carolus. Lenem animum reſpectus viciſſitudinis ſortis humanæ ſubiit, & miſeratio Principis nuper florentis, longè ſupra eos,

Monach. Egoliſm. Monachi ambo facti ſunt, in Olto monaſterio, ubi S. Bonifacius requieſcit. Nimirum Lauriſſa in inſula Aldõmunſter. Sed S. Nazarii nomẽ

qui nunc de ipſius capite judicarent, tum propinquitatis etiam maximè jus valuiſſe, proditum. Accidentem ad genua, neque jam quidquam excuſantem, quam rebus ipſe ſuis conditionem dicat, quod porrò vitæ genus inſtituere cogitet, interrogat. Ille cœnobio condi ſuppliciter orat, actæ ætatis delicta inter monachorum choros lachrymis piaturus. Aſſenſum. Habitum una cum filio attonſus mutat. Lauriſſa utrumque accepit, monaſterium in Rhenenſi pago, ut tum loquebantur, à Cancore Comite, ante annos amplius viginti ædificatum: nam qui Laureacen-

ſead

ſe ad Danubium malunt, quod Thaſſilonem ſtruxiſſe ajunt, nominis ſimilitudine decepti errant. Nunquam fidem habuiſſet Carolus, quantumlibet monacho, in Boica ad Hunnorum fines degenti. Eginhardus diſertè, evocatum, non permiſſum redire narrat. Et ſepulchrum Lauriſſæ viſitur. Neque illi adverſus magnorum auctorum teſtimonia audiendi ſunt, qui pugna victum, captum, objectu ignitarum pelvium cæcatum tradunt. Reliquum vitæ tam religioſè Aimoinius egiſſe ſcripſit, quam lubenti animo monaſterium ingreſſus ſit: dubia, apprimè & ancipiti ſententia, ſed qnam domeſtici annales opportunè in commodiorem partem interpretantur, nimirum eluiſſe benefactis ſuperiores maculas, & propitiando numini aſſiduam adeò operam navaſſe, ut mortui etiam monumentum ſignis divinitus editis illuſtratum claruerit. Quod, quoniam ſe religioni lubens multumq; precatus mancipavit, etſi ſerò, atroci & difficili ſuo tempore, profectò ab Aimonii oratione non abhorret; nec à cætera quidem Thaſſilonis pietate, niſi qua illum odium in Francicum nomen tranſverſum egit, diſcrepat. Exitus Agilolfingorum imperii is fuit, anno ducenteſimo octogeſimo poſtquam Theodo primùm pedem in Boica poſuit: ſtirps inter Germanicas ſine controverſia vetuſtiſſima & nobiliſſima, in cognomine Theodone Thaſſilonis filio extincta eſt. Carolus paucos Bojorum, qui cum Thaſſilone ſenſerant, exilio multat. Luitpurgam monaſterio incluſam, magis conjicere, quam vetuſtis teſtimoniis confirmare poſſumus. Æmilius prius mortuam, quam maritus monachum indueret, ſcriptum reliquit; unde hauſtum, non ſatis comperio. Sanè nec veri ſpeciem obtinet, & ille cætera laudatus ſcriptor, multa ſibi in Boicis imperitè permiſit, haud dubiè in nulla hiſtoriæ parte negligentiùs verſatus. Bellum interea Hunni, pro eo ac cum Thaſſilone & Luitpurga convenit, ſumma ope paraverant, neque arma, quæ non tam Bojorum gratia, quam prædæ ſpes & cupido induiſſet, illis celeritate oppreſſis, exeunda, quin jam Franco accola, acrius etiam exercenda rati, ingentibus ſimul duobus exercitibus in Forum Julium & Boicam impetum faciunt. Vtrobique rejecti. Bojis victoriam ceſſiſſe in campo, cui Iboræ nomen, Grahamanum & Odoacrem Regios legatos, cum auxiliaribus nonnullis Francis affuiſſe, Regino auctor eſt. Hunnis ea res rabiem magis quam audaciam incendit, contumeliæ enim viſum propius, ab iis victos eſſe, quibus ſe auxilio veniſſe dicerent. Collectis iterum copiis, irarum pleni redeunt, & vindictam popularium ſuperbè profeſſi, primo concurſu à Bojis & Francis, haud majore momento quam antea pelluntur. Ibi cædes omnia obtinet, ſi quos fuga hoſti armato eripuit, pleroſque Danubius, tranare conatos, merſit.

pro Bonifacii reponendum, ex annal. Lauriſheim. conſtat.

Aim. l.4. c.80.

Vion. l.4. c. 6 & 27. Thaſſilonē ſub veſte laica ita vixiſſe ſcribit, ut ſanctorum catalogo poſt mortem aſcribi meruerit. Theodonem presbyterii honore fuiſſe decoratum. Sed fides apud eos auctores eſt, quos ille non niſi recentiores nominat.

Multa in hac cauſſa Æmilius imperitè, multa perturbatè, multa abſurdè, ſed omnium caput eſt, quod Bojos eoſdem Avares, eorumque conſanguineos Hunnos eſſe dixit.

Ado, Aimoin.

CARO-

Carolvs magno tumultu levi opera compreſſo, Boicam adit, Reginoburgi recentẽ provinciam ordinat, deſcriptamq; Comitibus, hoc eſt Judicibus regendam tribuit, leges veteribus addendas proponit, quas ex membranis ſupra laudatis, ſubjicimus.

[Margin: Carolvs Magnvs.]

[Margin: Pag. 161.]

[Margin: Erant in eodem mſ. codice alia etiam Cap. quibꝰ præſcriptum, *In lege Salica mittida ſunt.* Quæ quod privatim ad Bojos non ſpectarent, non viſum exſcribere. Eorum vero quæ hic proponuntur, nonnulla in collect. Capitulor. à Pithæo editor. extãt l. 3. c. 32. 23. 24. append. 2. ad l. 4. c. 2. lib. 5. c. 138. 139. 140. 141.]

Capitvla qvæ dns Karolvs sereniſſimvs addere ivſſit.

Vt bannum ipſius quis libet irrumperet, componere debeat. Vt eccleſia, viduæ, orphani vel minus potentes, pacem rectam habeant, & ubicumque infractum fuerit, LX. ſol. componatur. Vt raptum vel vim per collecta hominum & incendia, infra patriam, nemo facere præſumat, & qui hoc commiſerit, LX. ſol. in bannum noſtrum compon. Similiter & qui juſſionem regiam in hoſtem bannitus irruperit. Hæc capitula in aſſiduitate, reliqua autem reſervata ſunt Regibus, ut ipſi poteſtatem habeant nominativè demandare, inde exire debent. De dineralibus, Vt ſi quis eos * Regi componantur. Similiter de his qui per chartam in eccleſia juxta altare dimiſſi ſunt liberi, cum XL. ſol. compon. Regi. Hi verò, qui per chartã ingenuitatis dimiſſi ſunt liberi, ubi nullum patrocinium, & defenſionem non elegerint, ſimiliter Regi compon. cum XL. ſol. Vt clericum nemo recipere audeat ſine conſenſu Epiſcopi ſui; & ſi eum aliquis acceptum habet, quando licentia ipſius Epiſcopi fuerit, aliter non faciat, niſi cum ejus præſentiæ, perſcrutandum ſi dignus fuerit, deducatur.

[Margin: * eos occiderit.]

[Margin: niſi ut ad ejus præſentiam.]

Hæc cap. noſtra miſſi noſtri cognita faciant omnibvs in omnes partes.

Vt nullus ad mallum vel ad placitum infra patriam arma, id eſt, ſcutum & lanceam portet. De latronibus, Quicumque poſt miſſam ſancti Joannis latroni manſionem dedit, ſi Francus eſt, cum XII. ſimilibus Francis juret, quod latronem, cum fuiſſet, non ſciret, licet pater ſit, fratres, aut propinquus. Si hoc jurare non potueritꝰ & ab aliquo convictꝰ fuerit, quod latronem in hoſpitio ſuſcepiſſet, quod & ipſe latro & infideles judicetur: quia qui latro eſt, infidelis eſt noſter & Francorum; & qui illum ſuſcipit, ſimilis eſt illi. Si autem, audivit quod latro fuiſſet, & tamen neſcit firmiter, aut ſolus juret, quod nunquam eum audiſſet, nec per veritatem nec per mendacium, eum latronem eſſe, aut ſit ſuperatꝰ, ſi de illo latrocinio poſtea victus fuerit, aut ſimiliter damnetur. Vt nullus comparet caballum, bovem, jumentum, vel aliud quid, niſi illum homines cognoſcant, à quo venditur, aut de quo pago eſt, vel ubi manet, aut quis ejus ſenior. De adventitiis, Vt cum Miſſi noſtri ad placitum noſtrum venerint, habeant obſtrictè quæſitum quanti adventitii ſunt ad illorum miſſatico, & de quo pago ſunt, & nomina eorum, & qui ſunt ſeniores eorum.

[Margin: Si Francus. Deſideratur alterũ membrũ, Si Bajoarius.]

[Margin: infidelis.]

[Margin: ut ſimil.]

[Margin: Senior pro domino.]

[Margin: in illorum.]

Simi-

Similiter direximus Miſſos in Aquitaniam & Langobardiam, ut
omnes fugitivos & adventitios ad noſtrum placitum adducant.
Quicumque iſta capitula habet, ad alios Miſſos ea tranſmittat,
qui non habent, ut nulla excuſatio de ignorantia fiat, & hoc Miſ- hæc.
ſi noſtri ante nativitatem Domini omnibus cognita faciant. In- Eccleſiæ
primis omnium jubendum eſt, ut habeant Eccleſias eorum juſti- earum.
tias, tam in vita illorum, qui habitant in ipſis Eccleſiis, quamque
in pecuniis & ſubſtantiis eorum. Aſt ut omnes Epiſcopi poteſta- Hæc manca & corrupta.
ti, vel ſecundum regulam canonicam doceant & regant eorum
miniſteria, tam in monaſteriis virorum quamque puellarum, vel
in forenſis presbyteris, ſeu reliquo populo Dei. Vt viduæ & or- forenſibus.
phani & minus potentes, ſub Dei defenſionem, & noſtro mun- defenſione,
deburdo pacem habeant, & eorum juſtitia. Epiſcopi cum Co- juſtitiam.
mitibus ſtent, & Comites cum Epiſcopis, ut uterque pleniter
ſuum miniſterium peragere poſſit. Vt latrones vel homicidæ
ſeu adulteri vel inceſtuoſi, ſub magna diſtrictionem & corre- diſtrictione & correctione ſint.
ctionem ſunt correpti, ſecundum eo Wabajoariorum velle. De ſecundum Bajoariorũ leges, aut aliquid ſimile.
rebus proprenſis, Vt ante Miſſos & Comites noſtros & Judices ve-
niant, & ibi accipiant finitivam ſententiam, & in antea nullus
præſumat alterius rebus proprendere, niſi magis ſuam cauſſam
quærat ante Judices noſtros, ut diximus, & ibi recipiant quod ju-
ſtum eſt. Etſi aliquis voluerit dicere, quod juſtè ei non judice-
tur, tunc in præſentiam noſtram veniant. Aliter verò non præ- veniat.
ſumat in præſentiam noſtram venire, pro alterius juſtitia dilatan-
dum. Quod non amplius de illis juſtitiis Miſſi noſtri ad præſens
modo faciant, niſi de temporibus Thaſſilonis ſeu Luitpirgæ: ex- hiatus videtur.
ceptis illis qui avi & genitoris noſtri * vel ad nos venerint. Et
marca noſtra ſecundum quod ordinatum vel ſcaritum habe- marcam.
mus, cuſtodiant, una cum Miſſis noſtris.

Arno Notitiam ſive deſcriptionem prædiorum Salisburgen- Huc Reginonis verba pertinent, *Carolus Ratiſbonam venit, ibi marcas & fines Bajoariorum diſpoſuit.*
ſium, cujus auctoritate non ſemel uſi ſumus, iſto etiam anno, vo-
lente, ut ait, Carolo, collegit.

Atque hæc nos nunc quidem habuimus, quæ priſcis monu-
mentis eruta & in certos annos tributa deſcriptaq; de rebus
Boicis, à prima gentis origine ad Agilolfingos pulſos, memoriæ
mandaremus. Quibus ſicubi levior & incertior aliqua alicui con-
jectura intermixta videbitur, nam conjecturis interdum, tanta
rerum temporumq; caligine, ſanè nitendum fuit, is meminerit,
nos neque eas præſtare unquam induxiſſe animum, & æquos ta-
men judices de illis ipſis ferre poſſe. Hac interim fidei conſcien-
tia conquieſcere, quod nihil toto opere, pro certo non arbitrario
à nobis pronunciatum confirmatumq; uſquam eſt, cujus gravis
& locuples ex antiquitate auctor nõ queat excitari. Id enim conſi-
lium,

ſium, magno popularis auræ detrimento, redimere tam non piguit, ut etiam fuerit ſtudium. Te nimirum, MAXIMILIANE Princeps, & ſecundum te cordatos lectores alios, quibus nihil ex vano hauſtum placere poſſit, non turbam ſpectavimus.

HOC INDICANDVM:

Extare locum l. 2. Rhetoricor. ad C. Herennium, quem Turnebus cladem vetuſtatis perſenſiſſe meritò ait, *Quaſi ſi quis ad Olympiacum venerit curſum, & ſteterit, ut mittatur, impudentesq; illos dicat eſſe, qui currere cœperint, ipſe intra carcerem ſtet, & narret aliis, quomodo Ladas Bojus cum Sicyoniis curſitarint.* Hunc nos, omnibus interpretibus depoſitum conclamatumque, etſi Bojus, aut Boiſcus, uti quidam legere maluerunt, Boica reſpicere videbatur, quod nihil ſani erui poſſe conſideremus, ſcientes præteriiſſe.

Turneb. Adverſ. l. 20. c. 25.

MARCI VELSERI
MATTHÆI F. ANT. N. PATRICII AVG. VIND.
RERVM AVGVSTANAR. VINDELICAR.
LIBRI OCTO.

VIRIS NOBILIBVS
ET ILLVSTR.
JOANNI VELSERO
BARTHOL. F.
CHRISTOPHORO ILSVNGO
MELCH. F.
AVG. VIND. II. VIRIS PRÆF.
VII. Virûmque collegio.

IAM olim mihi, Patres, dividiæ eſt, eam hiſtoriæ Auguſtanæ partem depoſitam quodammodo & deploratam jacere, vetuſtatiſque ſitu in dies magis ac magis obduci, cujus maximè claritudine omniũ oculi debebant perſtringi. Gentis & urbis initia dico, rerumque exinde ſeriem, quę per annos amplius quingentos quinquaginta ſub Romanis & Gothis, qui Romanos, veluti umbra corpus ſolet, conſequuti ſunt, ordine evenere.

Id dum ſæpe, dum diligenter cogito, factum aliquando, ut aliis ceſſantibus,

 ani-

animum tandem adjecerim periculũ facere, quatenus in hoc genere progredi liceret, homini nec ingenio acri, nec doctrinâ præſtanti, neque otio profectò admodum diffluenti, qui ſolius diligentiæ fiduciam, reliquorum auxiliorum inops, in ſubſidium advocaret. Opus itaque audentius quam cònſultius fortaſſe aggreſſus, quid promôrim, in neutram equidem partem debeo ſtatuere: Cæterum amici perſuaſere, editionem patriæ dehoneſtamento non futuram. Credo quod in magnis interdum domibus viderint, dum marmor & æra, quæ ætatem ferant & perennent, apparantur, ſigna ex argillâ etiam, ne baſes vacent interim, pro tempore collocari. Ego me quantumcumque præſtare potuerim præſtitiſſe, hoc ſcio: exile dicat qui volet licet & tenue, nemo negabit, auſim tamen promittere, neq; eo elatus aut arrogans haberi verear, ſi eodem cives omnes enitantur, eâ quique viâ, qua ſe patriæ plurimum profuturos ſentient, nullam antehac fuiſſe Rempublicam, nullam futuram in poſterũ,

cui

cui veſtra iſta ſit inviſura, quæ veſtræ non ſit inviſura. Supereſt tenello partui, nunc primùm in luminis oras enaſcenti, tutores petere, quorum ope fretus, pupillo rem ſalvam fore cõfidam. Ii vobis ſoſpitibus longiùs nimirũ non conquirendi: quippe cũ nemo adeo ex populo civis ſit, qui domum, liberos, fortunas denique univerſas, privatâ ſuâ curâ quam publico juſtitię, æquitatis, prudentiæ, fidei, moderationiſque veſtræ præſidio tutiores exiſtimet, nihil mihi mentis, ſi potiores alios ullos patronos legere mavelim, ad illam prę ſertim cauſſam tuendam, quę profeſſione pietatis in patriam, niſi ego mihi fruſtra blandior, ſive laudem, ſive ut etiam ſecius exierit, ſanè excuſationem meretur. Valete, bono omnium publico. Auguſtæ Vindelicorum, Anno poſt Chriſtum natum MDXCIII. IV. K. Octobr. qui eſt natalis à coloniâ deductâ, ut in his libris rationes inivimus, milleſimus ſexcenteſimus ſextus.

ARGVMENTA OCTO LIBRORVM RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM.

PRIMO, *exequuti ſumus Rhatiæ & Vindeliciæ deſcriptionem: utriuſque nominis & populi originem.*

SECVNDO, *hiſtoriam rerum Vindelicarum ante coloniam deductam.*

TERTIO, *diſputationem de Auguſtæ Vindelicorum ſitu, quæ contra Aventinum præcipuè imus. Conjecturas de urbe Vindelicâ ante coloniam deductam.*

QVARTO, *quæ ad coloniam extra urbis mœnia pertinent. Inſignium Auguſtanorum uberem explicationem.*

QVINTO, *coloniæ Auguſtæ deductionem: Ædificia publica & privata; Reiq; publicæ conſtitutionem, quâ religioſam quâ civilem.*

SEXTO, *hiſtoriam ab anno coloniæ conditæ primo, ad annum uſque* CCLXVI. *qui fuit annus Chriſti* CCLIV.

SEPTIMO, *hiſtoriam inde ad annum* CHRISTI CCCXCV.

OCTAVO, *hiſtoriam ad annum Chriſti* DLII.

Adjecimus Vetuſtorum aliquot ſcriptorum teſtimonia, quorum in his libris uſus.

Antiqua præterea monumenta in tres partes tributa.

Quæ Auguſtæ extant,

Quæ in agro Auguſtano,

Quæ alibi ad res Auguſtanas ſpectantia.

MARCI

MARCI VELSERI
RERVM AVGVSTANARVM. VINDELICARVM

Liber primus.

AVGVSTANAS origines ſcripturo, permagnum refert, Rhætiæ & Vindeliciæ ſitum primo loco conſtituere; id cum ignoratis confinium provinciarum terminis fieri nequeat, hinc potiſſimum ordiri placet.

Italiam, qua continens, pleraque enim ejus mare ambit, jam inde à priſcis temporibus non uno modo acceptam reperio. Qui leges & fœdera, populique Romani uſum ſpectavere, Rubicone fluvio terminarunt: Qui rerum naturam & ſitum, fines ad alpes promoverunt. Quam ſententiam ſequuti Polybius, Dionyſius Halic. Strabo, Solinus, Ptolemæus, & ante omnes M. Cato, cujus de alpibus verba apud Servium ſuperſunt, *muri vice tuebantur Italiam.*

(Pol.lib.2. Dion.lib.1. Str.lib.5. Sol.c.8. Ptol.lib.3. c.1. Serv.in 10. Æn.Alpes immitter.)

Germaniæ magnæ terminus Italiam verſus optimis & probatiſſimis geographis Danubius eſt. Ita Strabo, Solinus, Ptolemæus: ita etiam Tacitus & plerique hiſtoricorum ſcriptum reliquere. Quos nobis ſequendos opinor: Etſi Plinius prodiderit, Aggrippam Germaniæ adjunxiſſe Rhætiam & Noricum, quæ cis Danubium provinciæ ſunt, & quo tempore Agrippa ſcripſit, Romanis, uti videtur, nondum parebant. Jam ergo, cum Italia ad alpes, Germania ad Danubium pertigerit, alpes & planities ab alpibus ad Danubium, inter utramque ſitæ

(Strabo lib. 7. Sol.c.32. Pto.lib.2. c.11. Tacit.de Ger. Plin. lib.3.c.5.)

 fuerunt.

fuerunt. Quidam ſcripſere, id omne ſpatium Illyricorum fuiſſe.

Herod. lib. 6. Strabo. lib. 7. Appian. Illyr.

Nam Herodianus prodidit, ſolos Illyricos diſcrimen inter Italiam & Germaniam facere: Strabo, Illyrica à lacu apud Vindelicos & Rhætos incipere: Appianus clariſſimè, *Romani verò non hos duntaxat, ſed Pæones ultra eos, nec non Rhætios, Noricos, & Myſios qui Europam incolunt, & quoſcumque alios his finitimos, qui Iſtrum à dextra navigantibus ſe ſe offerunt, viciſſim ut Hellines à Græcis diſtinguunt, eosq́; propriis appellationibus ſeparatim nominant, cæterum communi vocabulo Illyricos omnes arbitrantur. Qua opinione à principio ducti, neutiquàm (adhuc in ea perſiſtentes) finem earum invenere nationum, ſed ab Iſtri ortu usque ad mare Ponticum, quod ſub tributo obtinent, Illyrici fines eſſe voluerunt.* Verum hujuſce rei nulla apud Latinos ſcriptores prodita memoria, ideò vix certam affirmare auſim: Appiani eo levior auctoritas, quod ſub finem librorum de bellis civilibus, res Illyricas ſibi non ſatis compertas fateatur.

Dion. de ſitu orbis v. 320.

Dionyſius Alexand. ad dextram Danubii ripam primo loco Gerras, proximè Noricos, poſtea Pannonios poſuit, ut totum hunc tractum, de quo nobis ſermo futurus, Gerræ occupent,

Tot ſpectant Iſtro Boream vicinius axem.
At Notii Gerræ veniunt, & Norica caſtra.
Pannonii ac Myſi——————

Sed Gerræ, gerræ germanæ, neque unus Dionyſius, à quo omnium ſcripta diſſentiunt, me movere debet: propior exiſtimanti ſum, codicem ſive librarium, quam auctorem fallere.

Cæteri gentes alpinas permultas enumerant, & cum alpinas dico, ſentio tam gentes quæ alpes, quam quæ campos ab alpibus ad Danubium incolunt: nam Polybius olim ſcripſit, transalpinos ab alpinis non genere, ſed loci differentia differre:

Pol. libr. 2.

Has verò adeò confusè & perturbatè enumerant, ut iis diſtinguendis homines docti, haud ita magno cum fructu, hactenus operam dederint. Conſtat quidem inter omnes, ſic ut de eo non poſſit ambigi, quidquid à Danubii fontibus ad Oenum inter Italiam & Germaniam jacet, pertinere aut ad ſolos Rhætos, aut ad Rhætos una cum Vindelicis; iſto ordine, ut Rhæti ad occidentem, Vindelici ad orientem ſolem vergant, hi Oeno, illi Danubii fontibus propiores ſint. Sed cum utraque gens rurſus in multos minutos populos diviſa fuerit (civitates vocat Plinius)

Plin. lib. 3. c. 20.

nemo hodie eſt, qui ſingulorum ſitus ſe exactè deſcripturum verè promittat: nimiopere diſſentiunt, quæ antiqui de illis ſcripta reliquerunt, idq́ue mirari magis, quam quid veri ſit, diſcernere queas. Imo cum, ut quisq́; Rhætorum Vindelicorúmve continebatur imperio, ita Rhætorum aut Vindelicorum

nomine

nomine cenſerentur, jam neque iſtud de omnibus certò poſſumus cognoſcere, ad quam ex alterutrâ gente pertinuerint. Id unũ haud quaquam diſcrepat, limites in univerſum fuiſſe, quos dixi. Fuere certiſſimi Danubius & Oenus: Italiam verſus variè à graviſſimis auctoribus definiti. Sic tamen, ut ea diſſenſio noſtram narrationem non perturbare poſſit, Ideò rem mirè impeditam accuratius examinare ſuperſedeo. Auctores qui hoc ſpatium ſolis Rhætis tribuere videntur, neque pauci neque obſcuri. Inprimis Ptolemæus diſertè ait, Rhætiam terminari ab occidente monte Adula, & linea, quæ inter Rheni & Danubii capita, ſeptentrione eâ Danubii parte, quæ eſt à fontibus ad Oeni oſtia, ab oriente Oeno flumine, à meridie alpium montibus ſupra Italiam extenſis. Idem confirmant, quicumque Rhætos Noricis confines, & Oenum inter utroſque fluere ſcribunt. Nam Vindelicos, qui inter Rhætos & Noricos conſtituendi erant, neceſſariò ſive negligunt, ſive Rhætorum partem arbitrantur. At in hac ſententia ſunt planiſſimè Plinius, Tacitus, Arrianus. Quorum potiſſima fides, quod priores duo Germaniam, poſterior etiam Oenum viderit. Sic Dio ſenſit, cum Rhætos inter Noricos & Gallos jacere tradidit; ſic Solinus, Æthicus, alii permulti.

Plin. lib. 3. c. 24. & lib. 4. c. 13. Tac. lib. 3. hiſt. Arr. in Indicis. Dio lib. 54 Sol. c. 34. Æth. coſm.

Eorum rurſus, qui inter Rhætos & Vindelicos partiuntur, neque numerus neque auctoritas ullâ ex parte inferior. Ptolemæus etiam hinc ſtat. Cum enim ſcripſerit Lycum Rhætos à Vindelicis diſcernere, oſtendit Vindeliciam inter Lycum & Oenum ſitam eſſe: in quâ ſententiâ quid ego deſiderem, pôſt videro. Plinius quoque inquit, Noricis conterminos eſſe Rhætos & Vindelicos. Strabo, Rhætos lacum paullum attingere, amplius Vindelicos. Rufus, Auguſtum conſtituiſſe limitem per Vindeliciam, Noricum, Paſionìam & Mœſiam. Denique hinc ſtant Vellejus, Suetonius, Eutropius, Horatius, cum prodidere ab Auguſto victos eſſe Rhætos & Vindelicos. Nam ut uno verbo abſolvam, puisquis Vindelicorum unquam meminit, inter Rhætos & Noricos ſitos eſſe ſenſit.

Plin. lib. 3. c. 20. Str. lib. 4. Vell. vol. poſt. Suet. Oct. c. 21. Eutr. lib. 7. Horat. Carm. lib. 4. Odis 4. & 14.

Quæ cum ſe hoc modo habeant, tamen neque tot probatiſſimos auctores inter ſe committendos, neque Ptolemæum & Plinium tam ſomniculoſos exiſtimo, ut à ſemetipſis diſſenſerint. Accidit Rhætiæ, quod pluribus aliarum regionum nominibus, duplicem ſignificationem recipere. Exempla illuſtria in promptu ſunt. Aſia tertia totius orbis portio, Aſia etiam pars Aſiæ, quam minorem plerique, Ptolemæus & Plinius Aſiam propriam vocavere. Varro, *Nam & Aſia, quæ non Europa, in qua eſt Syria: & Aſia dicitur prioris pars Aſiæ, in qua eſt Ionia, & provincia noſtra.* Sic Africa altera ex tribus orbis partibus, Africa quoque portio Africæ, ad mediterraneum

Var. de Ling. lib. 4.

mare,

mare, Ptolemæo Africa propriè. Ita Cæſar initio commentariorum ſtatim, omnem Galliam in Belgas, Aquitanos, & Celtas ſive Gallos dividit. Eodem recidit, quod de Italiâ diximus. Et ſimili plane ratione, Rhætia eſt totus iſte terrarum tractus, Rhætia etiam hujus tractus pars quædam, ad ſolis occaſum ſpectans, quam Rhætiam propriam vocabimus, Plinii & Ptolemæi de Aſia & Africa præjudicium ſequuti. Et cum Rhætia major, præter Rhætiam propriam, Vindeliciam complectatur, apertum eſt rectè ſcripſiſſe, tum eos qui Noricos à Rhætis, tum qui à Vindelicis tangi ſcripſerunt, neque has ſententias pugnare invicem. Vidit Horatius, quo loco Rhætos Vindelicos à Druſo ſuperatos
Hor.lib.Od. 4. indicat: ſignificat enim Vindelicos in majori, quam diximus, Rhætiâ ſitos eſſe,

Videre Rhæti bella ſub alpibus
Druſum gerentem Vindelici———

Interpretes hæc mirè torquent: Nonnulli copulam *&* *Vindelici* addidere, alii ſubaudiendam annotavere, quibusdam *Vidêre* denuo ſubaudiendum viſum. Interim fatentur, copulam ab optimæ notæ codicibus manuſcriptis abeſſe, neque mihi dubium ex Horatii mente abeſſe, ſenſus enim quem ſequimur ſimplex & apertus, tum eſt certiſſimus, & noſtras rationes aptè confirmat.
Virg. Æn. 7 Ad eum modum Virgilius Heſperium Latium appellavit, quoniam in Heſperiâ Latium, Lucanus Libycos Mauros, Cinna apud Gellium Pœnos Pſyllos, & habentur hujus generis ſexcenta. Apud Acronem quoq; & Porphyrionem, quin & apud Servium Rhætos Vindelicos legimus, At unus omnium ſenſus eſt, omnes quippe Horatium ſequuti.

Luc. lib. 9. Gell. lib. 9. c. 14. Acr. & Porph. in Hor. Serv. in 1. Æn. atque intima tutus.

Atque hæc quidem ſatis clara & firma. Sed qui inter Rhætiam propriam & Vindelicjam limites ſtatuendi, diſſentientibus nobiliſſimis geographis, dubium. Ptolemæus de Lyco ſenſit,
Str. lib. 4. & 7. uti retulimus. Strabo contra, Vindelicos ad lacum Brigantinum uſq; pertingere, non ſemel, *Rhenus quoque in magnas paludes, magnum lacum diffunditur, attingunt Rhæti & Vindelici.* Alio loco, *Prope hanc regionem origo eſt Iſtri & Rheni, ac lacus inter horum fontes ſitus, & paludes è Rheno effuſæ. Lacus in ambitu habet ſtadia amplius* CCC. (numeri correctione indigent, D. aut DC. ſubſtituamus licet) *inq; eo eſt inſula, qua pro receptaculo uſus eſt Tiberius, navali pugnâ cum Vindelicis certans.* Rurſus, *Lacum Rhæti exiguâ parte, majore Helvetii & Vindelici attingunt.* Demum, *Primum itaq; Illyrica exponamus, quæ & Iſtrum & alpes attingunt, ſita in medio Italiæ & Germaniæ, incipientia à lacu qui apud Vindelicos & Rhætos.* Hinc fit, ut Brigantium, quam urbem Ptolemæus Rhætiæ propriæ, iſte Vindeliciæ tribuat. Aventinus, & qui Aventinum ducem

ducem clauſis oculis ſequi conſtitutum habent, quo Ptolemæo Strabonem concilient, admonent imperitos apud hunc Vindelicos legere, ipſum Vindoligos ſcripſiſſe; quæ privata ſub Rhætis gens ſit. Verum quid alienius à Strabonis mente excogitari potuerit, nondum reperio. Interdum cogito, Aventinum ineptiſſimo præcipuè commento, experiri voluiſſe, quam patientes aliquando nacturus eſſet lectores. Nec enim certum aut clarum quidquam uſquam, ſi quatuor hos Strabonis locos dubios & obſcuros videri permittimus. Abſurdum eſt id comminiſci, Strabonem tam multa tam diligenter de Vindoligis, obſcuriſſimi nominis populo (iis ſanè, qui nulli fuere, nihil poteſt eſſe obſcurius) cujus alius nemo meminerit, litteris conſignaſſe, Vindelicos, quorum maximè illuſtre per ea tempora nomen fuit, tacitos præteriiſſe. Adde quod Licatios illorum eſſe ait; Licatios aut Licates ad genuinos Vindelicos omninò pertinere, non Ptolemæus, non Aventinus dubitat: Tum quod optimi codices Vindelicos conſtanter habent: Denique quod eos Strabo Rhætis ubique opponit. Sed ego nimis fortaſſe ineptus, ſi hunc ſolem lucere perneganti, rem manifeſtam rationibus perſuadere aggrediar. Videndum potius, cum Ptolemæum & Strabonem diſſentire conſtet, utrius nobis ſententia ſequenda ſit. Neque magnopere ambigo, poſterioris auctoritatem multis momentis in causâ præponderare. Sive ætatem inſpicio, Strabo illius temporis æqualis, quo Rhæti & Vindelici ab Auguſto victi, & perſpicuè verum, utriuſque populi fines tunc liquidius cognoſci potuiſſe, quam cum in unam deinde provinciam conflati, alterum nomen, Vindelicum, ferme obſolevit: Ptolemæus longo intervallo ab hac memoriâ remotus. Si ſcribendi rationem, Ptolemæus pauculis verbis, quæ aliud cogitanti potuere excidere, hás turbas commovit: Audio ea non nullos inducere tentaſſe, tanquam adulterina, quo conſilio nos moleſtiâ, illum fortaſſe notâ liberaſſent, ſed adverſus omnium codicum fidem, nunquam mihi tantum licere velim: Strabo ſententiam toties repetiit, ut ſi hanc aliquando controverſiam exorituram præſenſiſſet animo, vix puto explicatius & expreſſius quiviſſet teſtari: Quin & navalis pugnæ, quam Tiberius cum Vindelicis commiſerit, meminit. Hæc ſi vera, ad lacum igitur Vindelici, ſin falſa, vaniſſimum hominem exiſtimabimus, qui non ſatis habuerit nos falsâ deſcriptione ludere, inſuper mendacibus narrationibus in errore voluerit confirmare; cui tamen culpæ nemo unquam affinem ſuſpicatus eſt. Cum adverſario generatim & universè componere, atq; uter præferendus definire, non eſt animus: Niſi me tamen multa fallunt, valde apertum eſt, ut Ptolemæus in mathematicis diſciplinis palmam auferat, Stra-

Avent. Annal. Bojor. lib. 2.

Strabonem in hiſtoricis, quæ geographiæ præcipua lux, longè præcurrere. Rhætica & Vindelica equidem ab his qui bello cum Tiberio & Druſo interfuere, accepiſſe veriſimile fit, adeò diſtinctè pleraque aliis præterita in litteras retulit, Tiberium etenim eruditorum hominum comitatu in expeditionibus delectatum, oſtendit Horatius, & obſervavere grammatici, ad verſum hunc,

Horat. lib. 1. ep. 3. *Quid ſtudioſa cohors operum ſtruit?*

Reſpondendum deinde nonnullis, qui ut ambos culpâ liberent, Rhætos & Vindelicos aliter Strabonis, aliter Ptolemæi ætate diviſos, probè utrumque ad ſuorum temporum rationem ſcripſiſſe exiſtimant. Hi cum ſe aliquid putent dicere, nihil dicunt. Quod temere fingunt Rhætos poſt Strabonem terminos à lacu ad Lycum protuliſſe, Vnde hauriunt, aut quomodo nobis perſuadent? Imo qui fieri potuit, cum ſub Romanis utrique degerent? An Romani novam diviſionem inierunt? At quam latè Rhætia & Vindelicia patuere, unus præſes præfuit (quod docebimus) utroque populo in unam provinciam, Rhætiæ nomine coacto. Neque ſuberat cauſa cur in partes divideretur: ſi tamen aliqua, cur ab antiquâ diviſione, & priſcis terminis, qui ante conſtitutam provinciam, diſceſſum fuiſſet? Collibuerit ita, certè utraque pars Rhætiæ nomen retinuiſſet, neque altera Vindelicum poſtliminio repetiiſſet. Nam eventus longè poſt comprobavit, bipartita Rhætia, primæ & ſecundæ cognomina accepit, Vindelicum nunquam recepit. Quin igitur quod res eſt, Ptolemæi peccatum agnoſcimus liberè. Volens lubens fateor, nihil à quoquam de Ptolemæo tam magnificè & ſplendidè dictum, quin ejus excellens ingenium, & ſolers induſtria omnia exuperet: Perſpectum tamen habeo, multa hoc tantum ingenium latuiſſe, multa induſtriam ſubterfugiſſe. Neque mirabitur, qui conditionem rerum quas explicandas ſumpſit, Vniverſi orbis, tum univerſam, tum privatas deſcriptiones, poſuerit ob oculos. Si ipſe redivivus detur, cenſuram ultrò agniturum, atque inconſideratam eorum levitatem, ſi qui ſunt, qui aliter fieri potuiſſe perſuaſum habent, riſurum exiſtimo. Quot liceat illius errores manifeſtos colligere, ab iis qui Germanica, Gallica, Hiſpanica, Britannica ſcripſere obſervatos? Quoties hominem Alexandrinum in Italiæ deſcriptione, quâ unâ propter imperii ſedem nihil illuſtrius, ſuggillant? Exempli loco non prætereo, Apud Græcos Æthaliam, apud Latinos Ilvam inſulam Italiæ adjacere legerat, duas credidit, quæ re verâ una eadem eſt, binomia Plinio teſte, & uti credidit, in tabulas retulit. Neque diſſimulo eundem in Strabone errorem, niſi codex corrupus; quem interpres eo loco aliâs ſuſpectum habet: nam & mihi vix fit credibilis, in homine

Plin. lib. 3. c. 6.

Strabo lib. 2.

homine qui ſe Corſicam, Sardiniam, Æthaliam ſuis oculis vidiſ- Str.lib.5.
ſe, alibi teſtatum reliquerit. Sed quidquid hujus ſit, Quidquid etiam Ptolemæus in reliquis provinciis vel rectè vel perperam deſcripſerit, horum quæ in alpibus & trans alpes ſunt, imperitiſſimum fuiſſe palam eſt, nec quiſquam tam ineptè ejus fautor, quin fateri neceſſe habeat. Liquido affirmare auſim, nullum eſſe ab alpibus ad Danubium flumen, nullum populum, nullam urbem, in cujus deſcriptione multis paſſuum millibus non aberrarit; ſive metiendi rationem, quæ ab occidente in orientem geographis longitudo, ſive alteram, quæ à meridie ad ſeptentrionem latitudo eſt, reſpicimus. Latitudinis errorem Aventinus Avent. in chorogr. Vindel.
agnoſcit, ex eo pendêre arbitratus, quod maxima alpium pars, ad nos præſertim vergens, neglecta, extima, quæ ad Italiam pertinet, tantum obſervata ſit: Hinc eveniſſe, ut integer aſſis (gradum appellant) interciderit. Certum habeo, multo largius peccatum eſſe, & teſtes chorographicæ aliorum tabulæ diligentiſſimè confectæ in manibus ſunt. Sed demus; ſanè hic unus gradus aliquot centena ſtadia conficit. Quis ergo tam iniquus, omnes finium-regundorum lites iſto arbitro decidendas adhuc contendet? Cum præſertim etiam lacum, quem Strabo inter Rhætos & Vindelicos conſtituit, ignoraverit, nam Rheni fontem id loci conſtituiſſe apparet: Atqui vix eſt, ut hujus provinciæ quidquam perſpectum habere potuerit, quem lacus fluctibus, (Virgilii verbis utar) & fremitu marino aſſurgens latuit. Mela & Solinus, quamvis geographica breviſſimis verbis expli- Mela lib.3. Solin.c.14.
carent, neutiquam prætereundum exiſtimavere. Nec alium credo Nicolaus Damaſcenus voluit hiſtoriarum libro centeſimo octavo, uti Athenæus retulit, *circa montes alpium lacum eſſe* Athen. lib. 15.
in multa ſtadia porrectum. Sic profectò eſt, Ptolemæus qui verum terminum lacum neſciret, & præter Lycum, nullius Rhætici fluminis nomen inaudiſſet, hoc ſubſtituit, quod veriſimile crederet, confines populos potiſſimum fluvii alveo diſcriminari.

Vt itaque ad principium ſuum redeat oratio, Vindelici à lacu (Bigrantinum Plinii codices nonnulli, Brigantinum Plin. lib.9. c.17.
Solinus & Ammianus Marcellinus, Acronium ſive Acromum Amm.lib. 15.
Mela appellavit) ad Oenum, qua ſe in Danubium exonerat, pertingunt, hinc Noricum, inde Rhætiam propriam & Helvetios ſpectant: à Germaniâ magnâ Danubio arcentur: Fines in alpibus Italiam verſus vix exactè deſcribi poſſe opinor, Ptolemæus latiſſimo alpium vocabulo uſus eſt: Propius tamen vero, extremas tantum & humiliores coluiſſe, quod Strabonis hæc ſignificant, *Vindelici autem & Norici montana exteriora tenent*, fortaſſis hæc quoque, *Omnes, magis tamen reliquis Helvetii & Vindelici montanas incolunt planities.* Quæ cauſſa cenſenda

R cur

cur Vindelici Romanis ſero cogniti, neque eorum nomen ante Auguſti tempora & bellum auditum; Cum Rhætorum jam olim Polybius apud Strabonem meminerit. Proximum, de utriuſque gentis origine, & quod conſequitur, nomine quærere. (Diod. Sic. lib. 1.) Ægyptiæ vanitatis eſt quod à Diodoro relatum, extare in Nyſâ Arabiæ columnam Oſiridi Regi ſacram, quæ illum ad eos populos, *qui Arcto ſubjacent, uſque ad Iſtri fontes* perveniſſe, & univerſum orbem peragraſſe ſignificet: niſi cui figmento velum demere, Oſiridem Solem interpretari libet. Fabulas etiam & obſcurorum auctorum excogitandi libidinem ſequuti, qui Adulam Iſtri filium Rhæticas alpes primum tenuiſſe prodidere: cum incorruptis hiſtoriarum monumentis, antiquiſſimi habitatores (Liv. lib. 5. ab V. C. Plin. lib 3. c. 20. Juſt. lib 20. Stephan. in Onom.) non niſi Rhæti tradantur. Quos Livius, Plinius, Juſtinus & Stephanus Tuſcorum propaginem conſentiunt: Livius ſonum linguæ, ut ut corruptum, Tuſcę originis teſtem citat. Id perperam quidam de Romano ſermone accipiunt, quod Rhæti ad urbem Curiam hodie, Italiciſſent nimirum: Aliter res habet, lingua latina Latio olim incluſa, cæteram Italiam non pervaſit, ſingulæ gentes privatâ utebantur, (Tit. ap. Feſt. v Oſcum.) Titinnius, *Oſcè & Volſcè fabulantur, nam Latinè neſciunt*; neque modicum aliquod inter has diſcrimen, quandoquidem Ennius tria ſeſe corda habere jactare auſus, (Gell. lib. 17 c. 17.) uti eſt apud Gellium, quod loqui Græcè & Oſcè & Latinè ſciret: ſed proprii ſermonis, præcipuè Hetruſci, (Liv. lib. 9.) neque ejus rei poteſt eſſe dubitatio, Livius, *Cære educatus apud hoſpites, Hetruſcis inde litteris eruditus erat, linguamq; Hetruſcam probè noverat. Habeo auctores, vulgo tum Romanos pueros, ſicut nunc Græcis, ita Hetruſcis litteris erudiri ſolitos.* Si quid Rhætis latinum hæret, eſt id multo recentius, poſterioribus temporibus, cum ejus ſermonis uſus jam ad alpes proſerpſiſſet, à vicinis Italis, ſive poſt conſtitutam provinciam, à Romanis magiſtratibus & colonis invectum, Juſtinus à Gallis, qui Roma potiti Capitolium obſederunt, Tuſcos pulſos, ſe ad alpes contuliſſe ſcriptum reliquit. (Diod. lib. 14.) In quam ſententiam Diodorus, ab his Gallis mediam Apennini montis & alpium regionem, ejectis Tyrrhenis, qui tum illinc habitarent, occupatam. Notum enim, qui Græcis Tyrrheni, Latinis Tuſcos eſſe. Cum igitur Roma poſt annos amplius CCCLX. quam condita, capta & incenſa fuerit, efficeretur Rhætorum gentem eò non multo eſſe antiquiorem. Plinius Gallorum qui Tuſcos pepulerint meminit, nec tamen pâtet, num poſteriores hos, num priores alios, qui Italiam ante CC. annos Tarquinio Priſco regnante invaſerunt, accipiat. (Plut. Camillo.) Plutarchus certè Tyrrhenos multo ante captam Romam à Gallis ejectos tradit, ut ad primam illam irruptionem videatur reſpexiſſe. (Polyb. lib. 1) Idem eſt Polybii ſenſus, Gallos poſt pulſos Tyrrhenos interjectis

terjectis temporibus bellum adverſus Romanos inſtituiſſe. Atqui primo Gallorum tranſitu victi ſunt Tuſci alpibus proximi, quos Rhætorum conditores exiſtimant, non æquè omnes interiores regno penitus exuti. Accedunt autem hac ſententiâ Rhætorum antiquitati anni circiter CC. Verum enimverò Livius adhuc altiores gentis radices oſtendit: Tuſcos nullâ vi coactos florente imperio, tum plures in Italiâ colonias deduxiſſe; tum Rhætis atq; reliquis alpinis gentibus originem dediſſe. Cui fidem adhibere me haud pœnitet; plerisque quippe populis uſu venit rebus proſperrimè fluentib⁹, ob liberorum multitudinem juventutem apum more, quod Varro de Sabinis ſcripſit, in colonias Var. de re ruſt. lib. 3. c. 15.
emittere, idque pictor opinor in horum librorum ipſo veſtibulo voluit, alveo ſub Rhæti pedibus effictô. An alpes tunc temporis vacuas, an habitatas, pulſis prioribus incolis occupaverint, nullus ſcriptorum prodidit. Nomen à duce Rhæto inditum, plerorumque antiquiſſimorum conſenſus habet. Eorum potiſſima apud me auctoritas eſt, cum rectiſſimè facere videar, ſi eos ſequor, quos credibile eſt nihil temerè, ſed vetuſtis inſtructos commentariis, qui poſtea perierint, omnia explorata litteris conſignaſſe. Longè inferior ætate Caſſiodorus, Retias dictas iñuit, quod con- Caſſ. Var. lib. 7. ep. 4.
tra feras & agreſtiſſimas gentes (ſic loquitur) velut plagarum quædam obſtacula diſponantur. Niſi hanc alluſionem quam etymologiam interpretari malumus. Iſidorus planè ri- Iſid. orig. lib. 13. c. 21 lib. 14 c. 4. & 6. lib. 17. c. 9.
diculus, ait Rhetiam quod ſit juxta Rhenum, Rhenum à Rhodani ſocietate, quod ex eàdem oriatur provinciâ, Rhodanum à Rhodo oppido, Rhodum à roſa, roſam quod rutilante colore rubeat, nomen accepiſſe. Becani recens conjectura, *Rheten* Cimbricâ linguâ neſcio quas rupturas & rimas, inprimis a- Bec. in Venet. & Hyperbor.
quarum vi excavatas, ſignificare, Rhetos inde, qui canales alpium, exeſos vi torrentium fluminum, teneant. Trojanos aliqui advocavere, qui ex Euganeis, ubi Antenore duce conſedere, immigrarint, & Rhætos à Rhætejo Troadis urbe dixerint. Sed infinitum eſt, omnes omnium ineptias ſcribendo perſequi. In nominis ſcripturâ adeò variatum, ut in nullâ magis: *Retiam, Rhetiam, Rethiam, Roetiam, Rhoetiam, Rhaetiam, Raitiam,* & *Raetiam* invenio, Arrianus ῥετῶν pro ῥαιτῶν mendoſè habet: Arr. in Indic.
At ex probatiſſimis nummis & marmoribus, *Raetiam* cæteris prætulerim. De Vindelicorum origine primi ſcripſere Servius & Porphyrio: Prior Liburnos, qui ab Amazonibus prin- Serv. in 1. Æn. intima tutus. Porph. in Hor.
cipium ducerent, ſomniat: Alter à Thracibus, quos Amazones patriâ ejecerint, derivat. Servii narratio, qua Amazones attingit, ad claritudinem eximia, avidè à noſtris hominibus excepta. Sed quando nihil ex vano hauſtum his commentariis illinere ſtatutum habeo, vereor ne intuenti diligentius, quæ de Ama-

zonibus feruntur, fabularum loco ſint, ſive omnia ſive pleraque, certè pro rei magnitudine non ſatis comperta. Etſi quid in illis ſolidi, nemo tamen operæ pretium exiſtimet, fidem de Vindelicis his accommodare, quos apertum eſt nugandi anſam ex Horatii verbis nactos,

————————*Vindelici: quibus*
Mos unde deductus, per omne
Tempus Amazoniâ ſecuri
Dextras obarmet, quærere diſtuli.
Nec ſcire fas eſt omnia.

Poëta quærere diſtulit, interpretibus divinare placuit, & Penthesilea ſecurium inventrix menti obſervata eſt. Quam mallem Quintiliano paruiſſent, qui aliquid neſcire, inter grammatici virtutes numerat. Nam ſi tam tenues conjecturas admittimus, nullus porrò conjectorum licentiæ modus ſtatuetur. Aliquanto vaniores, qui Vandalum cum Vandalorum tum Vindelicorum conditorem pronunciant. In Plinio inter quinque Germanorum genera Vindelici pro Vandalis aut Vindilis aliquando lecti, errore à viris doctis dudum animadverſo. Aventinus Vindeliciæ incolas ſemigermanos à Livio appellatos annotavit, ego nihil hujus in Livio lego; quod ait itinera, quæ ad Penninum ferunt, gentib⁹ ſemigermanis obſepta eſſe, nimis licenter huc trahimus, veriſimilius de alpinis Gallis ſenſiſſe. Becanus cum miris argumentis, novâ prorſus ratione, omnium gentium Cimbricas texeret origines, Vindelicos quoq; illorū coloniam contendit, colore ex Servii teſtimonio quæſito, quod Amazones à Cimbris ortas interpretetur. At verò, ſi ad Rhætos pertinent, quod iis, quæ exequuti ſumus eſt conſentiens, alias præter Tuſcorum origines nihil quærere attinet: ſin propria, & prorſus diſcreta natio, ſic quoq; Livii verba eos ſpectare poterunt; nam Livius reliquis alpinis populis (puta qui Gallici non ſunt) eandem à Tuſcis originem tribuit, & ex Polybio docuimus, transalpinos ad Danubium ejusdem cum alpinis generis. Hæc ſi dubia, non video, quæ de adinveniendis primis conditoribus in noſtrorum ingeniorum conjecturis ſpes ſuperſit; quandoquidem antiqui nihil hujus, quod ad hanc memoriam pervenerit, præterea litteris conſignarunt. Cur non has ipſas, ignotas magis quam obſcuras origines (ut in myſteriis ſolenne) veneramur, & vetuſtiſſimæ nobilitatis indices recipimus? In nominis notione variè luſum. Viſum Aventino à Germanico *Vndenlec*, quod eſt infra Lycum: Quibusdam à Lyco & Vindis Bojoariæ pagis: Becano à *Ven* & Lyco, interjecto *deſs* articulo Germanico, *Ven* Cimbris eſſe loca aquis exundantia, hinc Venetos, Venedos, Venelos, Vennones, aquarum accolas. Sed hoc eſt, in tenebris ad ſcopum collimare.

Quintil. lib. 1. c. 8.

Plin. lib. 4. c. 14.

Liv. lib. 21.

Eorum

Eorum magis ſententiæ ſim, qui à Vindæ (ſive Vindonis rectius eſt) & Lyci confluentibus opinantur deductum. Quam etymologiam majoribus præcipuè placuiſſe reperio, & plerique litterarum opinione clari homines ſequuti ſunt. Ricardus, qui Imp. Maximiliani Friderici F. res geſtas, non ineptiſſimis verſibus illuſtravit, commodè expreſſit, *Rica. Auſt. lib. 2.*

Reſpicit & latè fluvios Vindamq́, Lycumq́,
Miſcentes undas, & nomina littoris, unde
Antiquam gentem, populumq́, urbemq́, vocarunt
Vindelicam ———————

Clam me non eſt, hæc effuſè rideri ab Aventino, & tot cavillis exagitari, ut verborum vehementiâ abſterruerit multos, ne ſibi in veteri ſententia perſiſtendum exiſtimarint. Iniquum eſſe, quodam loco, hoc ipſum attingens argumentum ait, imperitorum negligentiam & inveteratum errorem diligentiæ ac virtuti præſcribere, at quanto iniquius vim veritati cujusquam auctoritate fieri? Nam ſi rem putamus, tenue eſt, quo ille præcipuè nititur, Vindam quam dicimus, à Fortunato poëtâ Chriſtiano antiquo Virdonem nominari, uti Paulus diaconus in Longobardicis retulit, ſi Auguſtanam editionem ſequimur, Baſilienſis enim id omnino nomen non habet: Mirum, ni eâdem ratione Pauli *Lecham* pro Lyco cogat recipere. Fortunatus cum libellum è Galliâ in Italiam profecturum pluribus alloqueretur, his verbis uſus eſt, quorum impolitia quin aſcribamus non faciet, *Avent. nomenclat. nomin. German.* *Paul. l. 2. c. 13 edit. Auguſtanæ. Baſil. c. 9.* *Fortun. lib. 4. de S. Martino.*

Si tibi barbaricos conceditur ire per amnes,
Vt placidè Rhenum tranſcendere poſſis & Hiſtrum,
Pergis ad Auguſtam, quam Vindo Lycusq́, fluentat,
Illic oſſa ſacræ venerabere virginis Afræ.
Si vacat ire viam, neque te Bajoarius obſtat,
Qua vicina ſedent Breonum loca, perge per alpes,
Ingrediens rapido qua flumine volvitur Oenus.

Quæ Paulus verſâ vice narrat, Fortunato per *Briones & Auguſtam civitatem, quam Virdo & Lecha fluentant, iter fuiſſe* in Galliam. Quamquam inverſio noſtrâ nihil intereſt. At quod *Virdo* protulit, ſive librariorum incuriæ debeat, ſive memoriâ lapſus ſit, ſive analogiam vulgaris ſermonis *Vverten*, aut quod idem eſt *Vvertaha* (nam Germani antiquitus fluvios *Aha* dixerunt, inde plerorumque nomina in has litteras deſinunt, quidam minoris rei *Aha* ſimpliciter dicuntur) ſequi maluerit, ſanè Fortunatus *Vindo* ſcripſit. Si poſtrema Veneta editio, ex Vaticano codice expreſſa, ſic habet altera vetuſtior ab Al. Lipomano emiſſa, ſic in Calaritana legi, mihi V. Cl. Cæſ. Baronius fidem fecit. Aſtipulatur qui ante annos paullo minus ſexcentos ſcripſit Berno, is *Berno in vita S. Vdalr.*

no, is terminatione diverſâ eâdem primâ ſyllabâ *Vindicem* dixit, & ſit mihi talium teſtium ab aliquot centum retro annis copia, qui Vindam Vindicemque promiſcuè appellavere. Sed videor digitum ad erroris fontem poſſe intendere. Librariorum primum oſcitantiâ *Vindo* in *Virido* ceſſit; ut in manuſcripto Fortunato apud ſe extare Ab. Ortelius; quem honoris & amoris cauſſâ nomino, admonuit, id cum carminis lex non pateretur, ſciolus aliquis, extritâ alterâ I, *Virdo* ſubſtituit. Eſtque ejus rei argumentum, quod viri docti nobisque amici Giphanii codex manuſcriptus, qui unus quod ego ſciam *Virdo* præfert, ab homine utique imperitiſſimo eſt exaratus; totum enim verſum ſic conceptum habet,

Pergis Auguſtam, quâ Virdo & Liccá fluentans.

Cui ergo hæc Vindelici nominis compoſitio dura aut coacta, imo cui non certa & neceſſaria probabitur? Simile apud Plini-
Plin. lib. 3. c. 1. um exemplum in Onobâ Hiſpaniæ oppido, quod ab interfluentibus Luxiâ & Vrio Luſturia cognominatum. Eſt Lyci Vindonisq; confluvium (ad rem magnopere ſpectat) in mediâ Vindeliciâ, ut lacus & Oenus æqualibus utrimque ſpatiis, circiter M. P. LXXV. diſtent. Atque Vindo Lycum ab occidente illabitur: ut iſtam etiam nominis derivationem conſequatur, quod ſupra dictum, Ptolemæum, cum extremum Vindeliciæ terminum verſus occaſum Lycum fixit, erraviſſe. Ad ſcripturam quod ſpectat, quidam in Strabone *Vindoligos*, in Ant. itinerario *Vindelegos*, *Vimdelicos*, *Vendelicos* legunt, Pæanius Eutropii metaphraſtes Βινδελικὸς ſcripſit, errore manifeſto; emendatiores libri, & lapides antiqui, *Vindelicos* præferunt. Nec obſtat, quod Ypſilon à Lyco retinenda videbatur, quædam contra orthographicos canones ſibi uſus indulget, Licates exemplo, quos à Lyco eſſe, nemo negare animum inducit, tamen I. Latinâ ſcribi, Strabo, Plinius & Ptolemæus documento ſunt. Quin Licus à quibusdam eodem modo, apertè contra originationem, in quâ fluminis conditionem ſpectatam, quod rapacitatem & ingluviem luporum æmuletur, dubium nullum eſt. Neque enim abſurdum, Græco nomine aut à Romanis donatum, aut etiam ante Roma-
Tacit. de germ. nos uſum, ſiquidem Taciti ætate verum, *monumentaq; & tumulos quosdam Græcis litteris inſcriptos in confinio Germaniæ Rhætiæq; adhuc extare*: Sin à priſcis Vindelicis *Lechum*, aut *Leham* appellatum, à Romanis demum, ſonus affinitatem, Græcamque ſignificationem ſequutis, in Lycum mutatum exiſtimare malumus, res eodem recidet; nam Vindelici & Licates omnino ad Lyci, haud quaquam Lechi vocem conformati ſunt. Ptolemæus *Lyciam* aut *Lycium*, hoc eſt, lupinum vocavit. Angelius

Bargæ-

Bargæus inter primos hujus ſæculi poetas, præcipuis Germaniæ fluviis annumeravit. Barg. Cyneg. 2.

——pubes generoſa Albim, Rhenumq̃, Lycumq̃
Quæ colit, & gelido ſeptem ſubjecta trioni eſt.

Vindonis quoque nomen, huic noſtro fluvio proprium, cæteroquin appellativum, ut grammatici loquuntur, fuiſſe, quamquam ſignificationem ignoramus, ex permultis compoſitis intelligimus, *Vindoniſſa, Vindomana, Vindobona, Vindocinum, Vindomora, Vindolana, Vindobola, Vindogladia*: præter ea, in quibus ſonus leviter mutatus, ex qua claſſe *Vindelum*, Galliæ Narbonenſis oppidum, à quo Florus præterfluentem fluvium, qui Strabonì *Sulga* eſt, nec ad res noſtras quidquam pertinet, *Vindelicum* appellavit. Sed & aliquot per Vindeliciam pagi, *Vinda* nomen habent. Atque hæc in univerſum de regione, & primis incolis dicta; quæ interjectâ tabulâ clariora evadent; mox rerum geſtarum narrationem aggrediemur. Flor. lib. 3. c. 2. Str. lib. 4.

SPECTATOR.

HÆC SCIRE TUA INTEREST.

NULLUM in tabulâ nomen cujus antiquitas dubia, prætertria: HILARA, LOISA, ISARA. Inſerta, quod iſtorum fluminum mentio in hiſtoriâ obvia aliquoties, nec nomina priſca in promptu, niſi forte hæc ipſa, quod neſcio: ſcio Iſaram Strabonis diverſam eſſe.

Omiſſa quædam, non incuriâ, judicio: ſive antiquitatem nullus idoneus teſtis tueretur, & novis hominibus (Aventinum pręcipuè deſigno) fidem habere minus conſultum videretur: ſive quam de ſitu conſtituendo probabilē conjecturam ſequerer, non eſſet. Parumne ridiculus Aventinus, qui Eponæ votum ſolutum in lapide antiquo legiſſet, ex Deâ equili præfectâ Coloniam Romanam auſus eſt concinnare? Reſtituta contra alia, nunc primū ex vetuſtatis ruderibus eruta. Pleraque variè jam antiquitus ſcripta. Exemplo pauca iſta; *Ambra Ambro: Iſeniſca Iſeniſco: Vimania Vemania*: fortaſſis hæc quoque, *Vinda Vindo: Hilara Hilarus*. In quibus, ne certò conſtituam, obſtat geographicorum ſcriptorum paucitas, codicum inconſtantia: Quo animus inclinabat, hoc ſequutus ſum.

Deſcriptione & poſitu locorum, variavi interdum nonnihil ab aliis ante me. Cauſſas ſingulatim exequi longum, verbo dicam, quidquid hujus, feci meditatè. En ſpecimen. Damaſiæ nominis reliquiæ eædem ad utramque Lyci ripam ſuperſtites ſunt: Cur illam, quæ apud Strabonem *Licatiorum veluti arx*, cis flumen in colle non reciperem, potius quam alteram ultra flumen in planicie, ad Ambræ ſeu Ambronis lacus oram? Batava ad Oeni oſtia, potius quam in alpibus auctoritate Eugippii, Bojodurum in adverſâ Oeni ripâ Noricâ, ex eodem, contra Ptolemęum. Ibi Boitræ nomen rivulo adhuc manet. Intervalla ſuperſtitiosè ad podismum exigi non velim: non à me, non à quoquam antiquario chorographo: nullus præſtabit. Laudis ſpecies in hoc ſtudio, errare mediocriter. Memineris interim, aliqua falſa videri parum cogitantibus, vera multum. Et ſic habe, à Ptolemæo & Ant. itinerario nunquam temerè diſceſſum. Sed profectò Terentiani verbis univerſè fateri non pigebit, veritatem

Dumos inter, & aſpera,
Scrupoſis ſequimur vadis.
Fronte exile negotium,
Et dignum pueris putes:
Aggreſſus labor arduus,
Nec tractabile pondus eſt.

MARCI

VINDELICIÆ VETERI
Raetiae maioris pars: aliquando Raetia secunda appellata est.
primam, et Heluetios spectat, Brigantinum lacum:
Ab oriente, qua Noricum, Oenum fluvi
29
30
31 SEP TEN
32
N I AE
Nicer fl.
G E R M A
Riuiera.
SYLVA MARTIANA
Suevi, qui et Alemani.
Phæniana.
Drusuina.
Brigodurum.
Danubii fons.
VIN
D
FL. DANVBIVS.
Transitus Gunbiensis.
Viana.
Hilara fl.
Guntia fl.
FL. VINDO.
LICA
Benlauni.
Tax gætium.
HEL
VE
TII.
LACVS BRIGAN TINVS.
BRI
GAN
RAE
TII.
AL
RHENVS FL.
TIAE
PRO PRI Æ PARS. quæ
et Rætia prima.
Curia.
Vicus.
Tinnetio
Teriolis.
B R E N N
OENVS
ITA
L I Æ
T R
Summus lacus.
Addua fl.
29
30
31 M E R I
32

ETERIS DELINEATIO.
a est Terminos habet; Ab occidente, qua Raetiam propriam, sive
lacum. A septentrione, qua Germaniam magnam Danubium:
m flurium: A meridie, qua Italiam, Alpes.
MAGNAE PARS.
Parmae campi.
COL. AVGVIND. DEDVCTA.
Danubius fl.
Augusta
Quintana.
Isara fl.
Vallatum
Batava
Boiodurum.
Stanacum.
Boiorum deserta.
Ioviacum.
LI CIA.
Oenus fl.
PARS.
Bedaium
Laviacum
Confluentes Isarae et Loisae.
Turum
Loiacum
Castra
Dravus fl.
PIVM
PARS
Burgium
Aemonia
Sebatum
Litamum
Belunum
Concordia
FORVM IV
LII
Feltria
Opitergium
Tergeste
ANSPA
DANÆ PARS.
EVGANEI et VENETI
MARIS HADRIATICI PARS
Aquileia
CAR NI
Frigidus fl.
Timavi
Justinopolis

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Secundus.

PRIMVM omnium ſatis conſtat, Tuſcos, qui Rhæto duce im̃igrarunt, non ſtatim à principio totam regionem occupaſſe, ſed imperium protuliſſe paullatim. Ea enim maximarum rerum conditio, ut à primo ortu haud adultæ, temporis acceſſu evadant auctiores. Et finibus tam latè propagandis, magnum annorum numerum interceſſiſſe, pro comperto eſt. Verum quibus artibus, qua rerum viciſſitudine, quibusq; temporum intervallis contigerit, nos tanto poſt nati, in veterum ſilentio divinando non aſſequimur. Quin & eorum bellorum vetuſtate memoria abiit, quæ à Rhætis tum in reliquos vicinos populos, tum in eos, qui Romanis parebant, mota: creberrima fuiſſe, Strabo locuples teſtis, qui de Rhætis, Vindelicis & Noricis in Str. lib.4. univerſum loquutus, hæc addit, *Hi omnes cum Italiæ vicinas partes aſſiduis incurſionibus vexaverunt, tum Helvetiorum, Sequanorum, Bojorum, Germanorum. Petulantiſſimi Vindelicorum habiti ſunt Licatii, Clautinatii & Vennones: Rhætorum Rucantii & Cotvantii. Heſtiones quoq; Vindelicorum ſunt, & Brigantii: Vrbes ipſorum Brigantium & Campodunum, & Licatiorum veluti arx Damaſia. De horum latronum in Italos ſævitia hoc memoratur, eos pago aut urbe potitos, non modo puberes omnes necare, ſed ne infantibus quidem maſculis parcere: Imo ne hic quidem ſubſiſtere, ſed gravidas etiam mulieres occidere, quas eorum vates dicunt virilem fœtum utero ferre.* Hæc ſcio haud impune à Romanis lata, ſed ſcriptorum penuriâ premimur, & vix eſt, ut tenuibus conjecturis quædam hujus argumenti inveſtigemus. Ex Livio compertum, Cl. Marcellum Coſ. alpinos Gallos ſubegiſſe: Fuit is in magiſtratu anno V.C. DLXXXIIX. Liv. epit. 46.

ad Var-

ad Varronis chronologiam, quam ſequor. In Capitolinis ſcriptum, Marcellum triumphaſſe DE. GALLEIS. CONTRVBEIS. ET. LIGVRIBVS.——————TIBVSQVE. In quibus verbis & ſi Rhætorum veſtigium nullum, tamen conjectura eſt, bellum alpinum aliquâ ex parte ad eos pertinuiſſe, cum præſertim de Contrubeis nihil præterea conſtet, & Rhæticum aliâs Gallico nomine appellatum obſervaverim; forte an quod Galliæ & Rhæticæ gentes miſtæ in alpibus habitaverint. Anno DCXI. Ap. Claudius de
Oroſ. lib. 5. c. 4. Salaſſis alpino populo triumphavit, Oroſius indicat. Anno DCXXXVI. Q. Marcius Rex Coſ. *Sarnios gentem alpinam*
Epit. 62. (ſic habent vulgati Livianæ epitomes codices) *expugnavit*: manuſcripti aliquot *Stinos*. Anno DCLIX. Coſſ. L. Craſſus Q. Scævola. Craſſum alpinum bellum affectaſſe,
Cic. in Piſ. ex Cicerone intelligimus, *L. Craſſus homo ſapientiſſimus noſtræ civitatis, ſpiculis propè ſcrutatus eſt alpes, ut ubi hoſtis non erat, ibi triumphi cauſſam aliquam quæreret.* quamquam honore fruſtratus. An Cn. Pompejus, Magni pater, conſul Anno DCLXV. Rhætos armis aggreſſus, incompertum,
Str. lib. 5. at cum Strabo prodiderit, eum Comum à ſupra colentibus Rhætis afflictam inſtauraſſe, opinamur, vel hanc unam ob cauſam ad manus ventum eſſe. Neque non annotatum à viro docto. Q. Metellum Celerem, Murena & Silano Coſſ. A. DCXCII. rem in alpibus geſſiſſe; ſed dubio teſtimonio nititur, Metellum
Epiſt. fam. lib. 5. ep. 2. nempe ad Ciceronem ſcripſiſſe, *Qui provinciæ, qui exercitui præſum, qui bellum gero.* Quis præſtet hoſtes Rhætos, aut ex alpinis ſaltem aliquos fuiſſe? Id de D. Bruto Coſ. Deſ. Anno DCCX. probabilius, ſic enim etiam iſte ad Cicero-
Epiſt. fam. lib. 11. ep. 4. nem, *Progreſſus ſum ad inalpinos cum exercitu, non tam nomen captans imperatorium, quam cupiens militibus ſatisfacere: quod mihi videor conſecutus. Cum omnium bellicoſiſſimis bellum geſſi: multa caſtella cepi, multa vaſtavi: non ſine cauſſa ad Senatum litteras miſi.* De L. Munatio Planco, fermè circa hæc tempora, planè certum reddit Cajetana inſcripto, TRIVMP. EX. RHÆTIS. AEDEM. SATVRNI. FECIT. DE. MANIBIS. Triumphum faſti Capitolini, & plerique ſcriptores, ex Gallia actum prodiderunt: ſive ob cauſſam quam antea innui, ſive quia Munatius Galliæ præfuit, cum rem adverſus Rhætos geſſit. Actus eſt An. DCCXI. IV. K. Jan. An. DCCXIII. L. Antonius K. Jan. ex alpibus triumphavit, & ſi nihil dignum triumpho geſſerat, neque omninò illis locis impe-
Dio lib. 48. rium habuerat, uti Dio prodidit. Verum hæc, & quæ alia hujus generis ex annalium memoriâ poſſunt erui, ad Rhætos Italiæ & Galliæ imminentes pertinent: transalpinos noſtros,

ſive

ſive Rhætos, ſive Vindelicos, nequaquam attigere, niſi ſuſpicari placet, quod nullis indiciis aſſequimur, hos illis quandoque auxilia ſubmiſiſſe. De transalpinis, Imp. Cæſ. Auguſtum palma manebat: imperitè enim Appianus, dubiam inter Julium & Auguſtum ſtatuit, in Illyricis, *Rhætios igitur & Noricos exiſtimo C. Cæſarem, dum adverſus Celtas depugnaret, ſubegiſſe: aut Auguſtum, Pæones cum aggrederetur, bello ſuperaſſe. Nec ullũ in Rhętios aut Noricos bellum geſtum privatim reperi. Quamobrem cũ reliquis finitimis una devictos fuiſſe arbitror.* Cęteri omnes Auguſto adjudicant: Et ſubit mirari, clam Appiano bellum Rhæticum fuiſſe, cujus tot ante illum ſcriptores meminerint. Livius copiosè deſcripſit, ex epitome enim cognoſcimus, huic uni librum centeſimum trigeſimum ſextum prope ſolidum impendiſſe. Nos principis hiſtorici narratióne, temporum injuriâ maximâ noſtrarum rerum jacturâ deſtituti, quæ ab aliis ſparſim prodita, in unum hunc locum collecta comportabimus. Id ut ordine, & ad temporum ſeriem aptè fiat, ſtatuemus inprimis Anno urbis DCCX. C. Julium Cæſarem Coſ. in magiſtratu occiſum. Poſtero DCCXI. Panſâ & Hircio Coſs. occiſo Panſâ, C. Cæſar Octavianus Coſ. ſuffectus eſt, ſive XIV. k. Septembr. ſive X. k. Octob. nam inter Dionem & Vellejum non convenit. Hinc [Dion. lib. 56.] ejus imperium auſpicamur. An. DCCXXIII. Antonium IV. Non. Septemb. ad Actium vicit. An. DCCXXIV. Alexandriâ captâ, Ægyptum Romanam provinciam fecit. Fuit is annus à primo conſulatu decimus tertius, vel decimus quartus, ſi Panſæ & Hirtii annum Octaviano integrum annumeramus, quod aliquibus placuit. Atque hæc inter auctores ſatis conveniunt. Nobis præterea, ad illa, quæ ſequuntur certius prodenda, dies captæ Alexandriæ conſtituendus. In kalendario veteri marmoreo Romæ, ad VI. k. Apriles ſcriptum, HOC DIE CÆSAR ALEXAND. RECEPIT. Id plerique omnes de hac Octaviani victoriâ interpretantur: ego mihi videor docere poſſe, ad patrem Julium pertinere. Hiſce rationibus pridie k. Octobr. Pompejum Magnum natum ſcripſit Plinius: pridie natalis ſui in Ægypto occiſum, conſentiunt [Plin. lib. 37 c. 2.] Vellejus & Plutarchus, qui eſt dies III. aut propridie k. eo, & [Vell. lib. 2.] pridie k. ante aliquot annos triumphum de Mithridate duxit; [Plut. Pompejo.] nam triumphavit biduo, quod quendam fefellit; qui pridie k. cæſum obſervavit, quoniam apud Dionem forte legerat, interiiſſe die, quo de Mithridate & piratis triumphaſſet. [Dion. lib. 42.] Mortuo Pompejo, *Cæſar poſt tertium diem inſequutus*, ut eſt in Livianâ [Epit. 112.] epitome. Mox Alexandrinum bellum motum: Ita ex commentariis belli civilis & Alexandrini conſtat. In quibus etiamſi temporum ratio minus dilucidè explicatur, rerum geſtarũ ſeries

perſua-

perſuadet, bellum ultra quintum aut ſextum menſem nequaquam protractum, exitum in menſem Martium incidiſſe. Inde Suetonius ſcripſit, geſtum, *neque loco, neque tempore æquo,*
Suet. Julio. c. 35. App. Civ. lib. 2.
ſed hyeme anni. Ac quod in Appiano, *Inter has contentiones menſes novem abſumpſit* (Cæſar) *donec Cleopatram loco fratris Reginam fecit Ægypti, in Nilumque una cum ipſa quadringentis navibus ſubvectus, perluſtravit regionem, & alioqui devinctus feminæ conſuetudine*, ſic accipiendum, Cæſarem omninò novem menſium moram in Ægypto traxiſſe: eoque probabilius, ſexto menſe bellum finitum, VI. K. April. Alexandriam receptam, reliquum temporis luſtrando regno impenſum. Receptam, non captam dixit (quamquam capi & recipi de re unà eàdem aliquando dicitur, ut eſt in Auguſti nummis ARMENIA. CAPTA. ARMEN. RECEP.) quia à multis jam annis Ægyptus Romanis fœdere obnoxia, & Alexandria ante bellum haud dubiè in Cæſaris poteſtate fuerat: Simul illud innuit (nam ut Gabinium ſpectaverit, à quo Alexandriam captam, cum Ptolemæum reduceret, Cicero ſcripſit, aut neſcio quod teſtamentum, cujus hic etiam in agrariis meminit, *Quis enim veſtrum hoc ignorat, dici illud Regnum teſtamento Regis Alexandrini, Populi Rom. eſſe factum?* mihi neutiquam probatur) bellum cum tyrannis potius & latronibus (ita Cæſar appellat Photinum, Achillam, Ganymedem) quam cum civitate geſtum. Ejusmodi apud Livium exemplum: Accuſabant Syracuſani Marcellum victoriâ impotenter uſum, cenſuit T. Manlius Torquatus, cum tyrannis bellum geri debuiſſe, hoſtibus & Syracuſanorum & populi Romani, *& urbem recipi, non capi.* Julii ergo victoria in kalendario expreſſa. Octavianum Alexandriam Kal. Sextil. cepiſſe, ex Oroſio, quiq; eum ſecutus eſt, P. Diacono in hiſtoria miſcellâ, certum. Inquit Oroſius, *Kalendis Sextilibus primâ luce, Antonius cum ad inſtruendam claſſem in portum deſcenderet, ſubitò univerſæ naves ad Cæſarem tranſierunt.* Neque obſcurum cum ex hoc ipſo Oroſio, tum ex Plutarcho, Octavianum, quo die claſſis ad eum defecit, Alexandriâ potitum eſſe. Pridie omina & prodigia præceſſere, quorum Plutarchus meminit; Antonius *inter cœnandum, ut fertur, imperavit ſervis, ut infunderent ſibi, & exciperent epulis ſe liberalius, incertum eſſe, idem ne facturi poſtridie eſſent, an aliis dominis miniſtraturi, ipſe verò extinctus jaceret & exanimis.* Paucisq; interjectis, *Circa noctis illius conticinium fama eſt, cum ſilentium & mœſtitia ex metu & expectatione eventus teneret civitatem, repente omnis generis organorum exauditam ſymphoniam, ſtrepitumq; turbæ cum clamore Bacchico, tripudiis Satyricis, velut ſacro liberi patris choro, non ſine ingenti tumultu erumpente, conceſſiſſe hanc turbam, quæ ingens*

Cic. in Piſ. Cic. agr. 2. — Cæſ. Civ. lib. 3. — Liv. lib. 36. — Oroſ. lib. 6. c. 19. — Plut. M. Ant.

gens eſſet, mediâ ferme urbe ad portam, quæ foras ad hoſtes duce- bat, atq; ea evaſiſſe. Viſum eſt autem, prodigium hoc reputantibus, à Deo quem præcipuè effingere, & ad quem conſueverat ſe accommodare, eſſe Antonium deſtitutum. Dein ſummo manè claſſis defectio, Antonii fuga & mors, Cæſaris victoria, conſecuta ſunt. Huc Senatus conſultum reſpexit, quo Sextilis in Au- S.C. extat
guſtum mutatus, eſt inter reliquas cauſa relata, quod *Ægyptus* apud Ma-
hoc menſe in poteſtatem Pop. Rom. redacta ſit. Quæ ad Actia- crob. lib. 1.c.13.
cum prœlium qui referunt, in duplici errore verſantur: Neq; App.civ. 2.
ad Actium menſe Sextili pugnatum, neque eâ pugnâ Ægyptus in poteſtatem pop. Rom. redacta eſt. Quamquam ex veteribus etiam Appianum, victoriam Actiacam cum Alexandrinâ confudiſſe, in aperto eſt: Cum ſcripſerit, Ciceronem oratoris filium, Conſulem, litteras de profligato ad Actium Antonio pro concione recitaſſe: At ex Plutarcho & Dione conſtet, Ciceronem non niſi Alexandriâ captâ, altero poſt profligatum Antonium anno, Conſulem fuiſſe. Et quidem Idib. Septembr. ſuffectum, ex antiquo fragmento municipalium faſtorum cognoſcimus: Vt non ſit incredibile, eum de victoriâ in Ægypto K. Sextil. partâ, Romæ ad populum Idibus Septemb. retuliſſe. Plutar- Plut.Cic.
chus narrat, eo conſule Senatum Antonii ſtatuas dejeciſſe, cæteraque ornamenta abrogaſſe, id nimirum Appiano impoſuit. In hiſce porro faſtis bellum Alexandrinum inter K. Julias & Idus Septemb. notatum reperio.

IMP. CAESAR. IIII. M. LICINIVS.
K. JVL. C. ANTISTIVS
BELLVM ALEXANDR.
EID. SEP. M. TVLLIVS

Et cum Cæſar obſeſſa Alexandriâ brevi potitus ſit, uti Suetonius Suet. O-
ſcripſit, ejusq; rei nuntius ante Idus Septemb. Romam pervene- ctav.c.17.
rit (nam Idibus Auguſtum à Senatu obſidionali coronâ dona- Plin. lib.
tum, apud Plinium legimus) an non hinc quoque probabilem 22.c.6.
conjecturam de K. Sextilib. duceremus, ſi apertis Oroſii verbis Mar. an. mundi.
deſtitueremur? Sed & Marianus Scotus atque Sigebertus, ſi qua 4167. Si- geb. in
horum eſt auctoritas, diſertè habent, Antonium & Cleopatram Chron. an. 438.
K. Aug. ab Octaviano victos eſſe: quod ad Alexandriam captam pertinet, cum ad Actium, Dione teſte, IV. Non. Septemb. Dio lib. 51.
victi ſint. Hæc fuſius explicanda fuerunt, propter ſummam eorum auctoritatem, qui de VI. Kal. April. ſentiunt. Poſt Actium & Alexandriam Octavianus Rempub. ſolus tenuit. An.

DCCXXVII. Munatii Planci ſententiâ Auguſtus dictus, à nobis quoque hoc nomine deinceps appellabitur. An. DCCXXIX. Salaſſos, gentem alpinam, Terentius Varro devicit: quo loco caſtra habuit, urbem condidit, & tria millia colonorum ex cohortibus prætoriis deduxit, urbs Auguſta Prætoria dicta eſt. (Str. lib. 5. Dio lib. 53.) Quæ copioſè à Strabone & Dione narrata, viſum attingere, quod animadverterim, nonnullos cum rebus noſtris imperitè confundere. Ejus victoriæ cauſſâ Auguſto fornix trophæum ferens (Dio refert) in alpibus poſitus. Nam trophæum de alpinis gentibus, quod eſt apud Plinium, multo poſterius. An. DCCXXXII X. *Camuni & Vennonetes, gentes alpinæ* (Rhætis plerique annumerant) *arma contra Romanos ſumpſerunt, victiq́; à P. Silio & ſubacti ſunt.* (Dio lib. 54.) Quod etiam à Dione proditum. Sequenti DCCXXXIX. M. Livio Druſo, Libone, L. Calpurnio Piſone Cæſonino Coſs. Rhæticum bellum motum eſt. Quod ſi non temporis circumſcriptione, ſed animis, & obſtinatione partium metimur, inter graviſſima numeremus licet. Verbi invidiam Romani victores lenient: quorum confeſſione palam eſt, fortiſſimam gentem militaribus potiſſimum artibus & inſidiis, non apertæ virtuti ceſſiſſe. Nam cum Auguſtus uni huic utrumque privignum, Tib. Claudium Neronem & Neronem Claudium Druſum duces præfeciſſet, præſtantiſſimos viros legatos addidiſſet, illi præſidentem, ſed inconditam, Rhætorum Vindelicorumq; fortitudinem eâ fregere ratione, ut bellum latè per omnem provinciam ſpargerent, & hoſtium exercitum in multa minuta agmina diducerent; quo excogitato, diſperſos non admodum difficulter vicere; quorum unitæ vires invictæ erant futuræ. (Paterc. l. 2.) Iſta Paterculi & Dionis auctoritate confirmanda ſunt. Hunc in modum Paterculus, *Neronem Cæſar haud mediocris belli molem experiri ſtatuit, adjutore operis dato fratre ipſius Druſo Claudio, quem intra Cæſaris penates enixa erat Livia. Quippe uterq; diviſis partibus Rhætos Vindelicosq; aggreſſi, multis urbium & caſtellorū oppugnationibus, nec non directâ quoque acie feliciter functi, gentes locis tutiſſimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, majore cum periculo quam damno Romani exercitus, plurimo cum earum ſanguine perdomuerunt.* (Dio lib. 54.) Sic verò Dio, *Rhæti inter Noricum & Galliam, ad alpes Italiæ finitimas, quas Tridentinas nominant, ſedes ſuas habent. Hi vicinam Galliam frequenter populati, ex Italiæ finibus prædas egerant, Romanosq; & eorum ſocios, iter per ipſorum terras facientes infeſtaverant. Id quidem conſuetudine jam receptum erat, ut in eos, qui nullo eſſent fœdere juncti, ita ſtatuerent: Sed præter hoc omnes maſculos quos comprehendiſſent, etiam in utero adhuc matrum (id enim quibusdam divinationibus inveſtigabant)*

moran-

rantes necabant. Ea propter Auguſtus principio Druſum contra eos cum exercitu miſit, isq; Rhætos apud alpes Tridentinas ſibi obviam factos, prælio congreſſus, haud magno certamine fudit, ejusq; victoriæ ergo Prætorios honores (honores quidem tunc Prætorios Quæſtor, Præturam ipſam quinto poſt anno, quo res in Germaniâ geſſit, accepit, neq; id Dio annotare neglexit, cautè ergo Dio lib. 54. legendus Suetonius, *Druſus in Quæſturæ Præturæq; honore, dux* Suet. Claud. c. 1. *Rhætici, deinde Germanici belli,* & quod mox ait, confeſtim poſt Præturam Conſulatum iniiſſe, iniit namque Anno DCCXLV.) *adeptus eſt. Deinde cum ab Italia rejecti Rhæti nihilominus Galliam urgerent, Tiberium quoq; contra eos miſit. Proinde Druſus ac Tiberius ſimul, multis locis in Rhætiam irrumpentes, legatorum operâ, ac ipſe etiam Tiberius per lacum navigiis ſubvectus, exterruerunt eâ re barbaros: diſſipatos aggreſſi haud difficulter exiguis prœliis diſperſas eorũ copias deleverunt; reliquosq; inferiores exinde, ac animis collapſos, in ſuam poteſtatem redegerunt.* Denuo monendum vix exiſtimo, Dionem Rhætico nomine Rhætos & Vindelicos complecti. Nam Strabo Tiberium navalem pugnam in lacu cum Vindelicis pugnaſſe aſſeverat, loco quem jam antea produximus. Incredibile facinus, in quo neque patriæ & libertatis amor ſatis laudari, neque teterrima in liberos ſævitia, quam nulla belluarum feritas imitetur, ſatis vituperari poſſit, Oroſ. lib. 6. c. 2. Cheruſcis, Suevis & Sicambris ab Oroſio tributum, Florus Vindelicorum, reliquorumq; alpinorum feminis aſcripſit, *Quæ fue-* Flor. lib. 4. c. 12. *rit callidarum gentium feritas, facile vel mulieres oſtendere: quæ deficientibus telis, infantes ipſos afflictos humo, in ora militum adverſa miſerunt.* Ovidius in carmine abjectæ adulationis, Au- Ovid. triſt. 2. guſtum duobus bellis, Rhætico & Threicio, timuiſſe haud quaquam diſſimulat,

Rhætica nunc præbent, Thraciaque arma metum.

Cum de reliquis multo lenius loquutus eſſet.

Nunc tibi Pannonia eſt, nunc Illyris ora domanda.

* * * * * * * * *

Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus
Parthus eques, timidâ captaq; ſigna manu.
Nunc te prole tuâ juvenem Germania ſentit,
Bellaq; pro magno Cæſare Cæſar habet.

Verum, etiamſi Rhætis dilaudandis omnium auctorum ingenia conſpirent, nullum à quoquam ornatius elogium excogitari poterit, quam quod eos

Devota morti pectora liberæ

Appellavit Horatius. Quem Acron & Porphyrio, veteres grammatici, prodiderunt poſt editos tres priores carminum libros, coactum ab Auguſto magno intervallo quartum ſcribere, ut prin-

cipis poëtæ verſibus (Virgilius ante aliquot annos mortem obierat) victoria de Rhætis & Vindelicis parta illuſtraretur. Totidem prope verbis Suetonius in Horatii vitâ: Tam certam ſcilicet ſpem de verſuum ejus æternitate Cæſarem concepiſſe, *ut non modo ſæculare carmen componendum injunxerit, ſed & Vindelicam victoriam Tiberii Druſiq; privignorum: eumq; coëgerit propter hoc, tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere.* Hujus rei duas graviſſimas odas teſtes habemus; quas, cum omnium manibus terantur, neq; rerum Auguſtanarum ſtudioſo adire grave ſit futurum, huc exſcribendas non putavi. Eſt ad commendationem fortitudinis inſigne, quod in iis Rhætos draconibus reluctantibus aquilæ comparat: quod Vindelicas catervas diu lateque victrices fuiſſe narrat: quod nunc hos nunc illos, *Implacidum genus, Veloces, Immanes, Agmina ferrata,* appellat: Et quamvis Neronum impetum Aquilæ, Auſtro, & Aufido flumini conferat, facere non poteſt, quin victoriam arte & conſilio potiſſimum extortam fateatur, De Druſo his verbis,

Horat. lib. 4. Car. oda 4. & 14.

——————caterva
Conſiliis juvenis revictæ.
Iſtis ad Auguſtum,
Te copias, te conſilium, & tuos
Præbente Divos.——————

Quin & quod de bello latè ſparſo diximus, innuit: Nam Druſum Genaunos, Brencos, & pleraſq; alpibus arces dejeciſſe refert,
————————— plus vice ſimplici.

Quibus incommodis Rhætorum vires valde acciſæ. Tamen neque generoſos ſpiritus, neque libertatis amorem poſuere. Imó quæ tot cladibus ſuperfuere reliquiæ, Romanos toties victores directâ acie aggredi auſæ, extremam fortunam eventu minus læto retentavere. Quod ex Dione vix eſt colligere, ſed Paterculus, ſi verborum ſeriem attentè conſideramus, non obſcurè, admodum manifeſtè oſtendit Horatius, ſubjungit enim,

Major Neronum, mox grave prœlium
Commiſit ——————————

Et commiſſam pugnam multis, qui ſequuntur, verſibus mirum in modum amplificat. De loco quid certò aſſeverem non habeo. Et diſſimularem id totum, niſi conjecturas quoq; probabiles in medium proferre ſtatuiſſem; eæ prope eſt ut fidem faciant in campis ad Lycum, immenſum patentibus pugnatum eſſe. Mitto videri à Rhætis, qui ſe hactenus arte, non armis victos intelligerent, poſtremo congreſſu ampliſſimam planitiem, quæ nihil ad tegendas inſidias latebrarum haberet, teſtandæ virtuti delectam: Illud ſanè credibile, ut quæque Rhætiæ partes Italiam & Galliam propius contingebant, ita prius victas, atque

inde

inde conſequens, qui ex prœliis alpinis & navali pugna effugerant, ſe in planitie, cujus hoſtes poſtremo potiti, recollegiſſe. Adde quod Horatius priori oda ſcripſit, Druſum bella ſub alpibus geſſiſſe, poſteriori, Tiberium poſt alpinas demum victorias grave prælium commiſiſſe: Vtrumque de extremo certamine in campis interpretor. Et inde etiam ultimo huic prœlio utrumque Neronem interfuiſſe conjecto. Neſcio an ad locum quiddam faciat, quod interpretes ſive Vindelicos, ſive Rhætos Vindelicos eâ pugnâ ſuperatos memoriæ conſignarunt. Horatius ſemel Rhætos Vindelicos, iterum Rhætos tantum habet, Sed eo nomine (ſæpe dicendum eſt) uterque populus ſolet comprehendi. Eſt tandem nonnullius apud me ponderis, fama jam antiquitus de Romanorum prælio his locis per manus tradita: quantumvis ea incredibiliter, uti fit, corrupta, & nugaciſſimis fabulis contaminata, in diverſam prorſus ſententiam detorta fuerit. Sed hæc, ut quisque volet, accipiet. Cum victoria à Romanis ſtetiſſet, eâ omnino debellatum eſſe ex Horatii verſibus cognoſcimus,

————— Nam tibi quo die
Portus Alexandrêa ſupplex,
Et vacuam patefecit aulam,
Fortuna luſtro proſpera tertio
Belli ſecundos reddidit exitus:
Laudemq́, & optatum, peractis
Imperiis, decus arrogavit.

Non me latet quorundam explicatio : Quo die Auguſtus Alexandriâ potitus, mortuo Antonio, captâ Cleopatrâ, anno poſt Mutinenſe prœlium decimo tertio, fortunam proſperam omnium præteritorum bellorum ſecundos exitus reddidiſſe. Sed alia eſt poëtæ mens, qui totus in celebrandâ Rhæticâ victoriâ, cur eo revolveretur, ut civilium bellorum finem annotaret? Quin commonſtrat, quo die Alexandria capta, eo poſt tria luſtra Rhætos ſuperatos eſſe. Hanc ſententiam cauſſali particulâ, quam vocant Grammatici, proximæ antecedenti ita conjunxit, ut haudquaquam divelli, neq; aliorſum flecti posſit. Ideo in re aperta minus certandum interpretũ numero & auctoritate: Vetuſtiſſimorum tamen verba adducam, Porphyrionis, *Evenit, ut poſt annos XV. Druſus eo die Rhætos Vindelicos vinceret, quo die Auguſtus Alexandriam vicerat.* Idem Acronis ſenſus, verum numeri corrupti, *Felicitati aſſignat Auguſti* (poëta) *Druſi victoriam, demonſtando ante annos XII. eo die Alexandriam ab Auguſto captã, quo Druſus Vindelicos ſuperavit.* Tria luſtra XV. annos conficiunt, & cum Alexandriam K. Sextil. An. DCCXXIV. captam docuerimus, conſequens Rhætos atq; Vindelicos iisdem K.

S 3 Anno

Anno DCCXXXIX. fuiſſe victos. Convenit quod Strabo ſcripſit, Nerones fratres unicâ æſtate debellaſſe. Et Suetonius, *Sextilem menſem è ſuo cognomine nuncupavit, magis quam Septembrem quo erat natus: quia hoc ſibi & primus conſulatus, & inſignes victoriæ obtigiſſent.* Plurium numero Alexandrinam & Rhæticam victoriam notavit. Eodem modo Dio, at in S. C. Ægyptiæ tantum mentio. Porro ineptiunt, qui duplices Rhætos commenti, quorum alteros Romani vicerint, alteros coercuerint tantum, ex Suetonii verbis perperam diſtinctis, *Domuit autem partim ductu, partim auſpiciis ſuis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam, cum Illyrico omni: item Rhætiam & Vindelicos, ac Salaſſos, gentes alpinas coercuit. Et Dacorum incurſiones, tribus eorum ducibus cum magna copiâ cæſis; Germanosq́; ultra Albim fluvium ſummovit.* Legendum erat, domuit *Rhætiam & Vindelicos, ac Salaſſos, gentes alpinas. Coercuit & Dacorum incurſiones.* Confecto bello milites victores honoris causâ ob virtutem donati ſunt: Indicāt apud Paterculum acclamationes Tiberio factæ, *ego tecum imperator in Armeniâ, ego in Rhætiâ fui: ego à te in Vindelicis, ego in Pannoniâ, ego in Germaniâ donatus ſum.* Quæ mirè etiam ſententiam noſtram, de decretoriâ pugnâ in Vindeliciâ ad urbem principem commiſsâ confirmant, nam milites ſe in Rhætiâ quidem cum Tiberio fuiſſe, at in Vindelicis demum donatos jactant, eoque belli finis quo loco fuerit oſtendunt. Regio victa in provinciæ formam redacta eſt, idem Paterculus de Auguſto, *Rhætiam autem & Vindelicos, ac Noricos, Pannoniamq́; & Scordiſcos, novas imperio noſtro ſubjecit provincias.* Quod Italiæ proxima & contigua, continentem ex Vlpiani ſententiâ cognominabimus, *Continentes provincias accipere debemus eas, quæ Italiæ junctæ ſunt.* Termini circumſcripti, quos in majoris Rhætiæ deſcriptione delineavimus. Nam Rhætiam propriam & Vindeliciam in unam provinciam coiviſſe, plerisque teſtimoniis confirmare poſſum, quibus ut in re clarâ abſtineo: multa in hanc ſententiam orationis noſtræ curſus ſponte ſuâ dabit, & eodem facit, qui mox ſequitur Taciti locus. Quod vir eruditus Noricum & Pannonias adjectas ſcripſit, æquè multis infirmare licet, ſed Tacito contenti ſimus: Noricum apertè à Rhætiâ disjungit, quo loco provinciarum motus poſt Neronis mortem narrat, *Duæ Mauritaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur.* De Pannoniis minus adhuc dubitandum. Et qui hiſtorias cum curâ legit, haud raro inveniet alios Rhætiæ, alios Norico & Pannoniis præfuiſſe. Cum verò provincia Rhætiæ nomine appellaretur, evenit ut Vindeliciæ vocabulum paullatim deſuetudine obſoleſceret, niſi qua Auguſtæ cognomen

Suet. Octav. c. 31. — Suet. Octav. c. 21. — Vlp. Dig. lib. 50. tit. 6. l. 99. — Tac. hiſt. lib. 1.

cognomen manſit.Hinc eſt,quod qui poſt Auguſtum & Tiberium ſcripſere,nonnulli id nunquàm expreſſere,quanquam crebra eſſet occaſio,ſed ubiq; Rhætiæ nomine comprehenderunt,uti in Dione & Tacito,omnium diligentiſſimis obſervare licet. Nam Tac.Annal. lib,2. quod Tacitus Vindelicarum cohortium ſemel meminit, alia ratio,proprium hoc illis à primâ inſtitutione nomen hæſit, neque fortaſſe ineptè, qui Auguſtanas cohortes interpretatus eſt. In Dione incredibiliter errat (obiter moneo) qui Vandalicos montes ex quibus Albis oritur,contra libros veteres,Xiphilini auctoritatem,rem ipſam, in Vindelicos mutat. Diolib.55 Xiphil. Aug. Nonnulli expreſſere, ſed in hiſtoriis Auguſtæi ævi tantummodo,ut Suetonius,Eutropius,Victor,Rufus & Florus. Si qui extra iſtud diſcrimen eo uſi, Mart.lib.9. epigr.86. præcipuè Martialis,Claudianus,Sidonius poëtæ (Ptolemæi privata cauſſa eſt, fecit enim neceſſariò, cum provinciam minutatim deſcriberet) non ideò minus verè in deſuetudinem abiiſſe dixi. Claud. de bel. Get. Sid. Aviti paneg.

De conditionibus, quibus in fidem recepta, hæc obſervavi ex Dione, *Quia verò populoſa erat gens Rhætorum,videbanturque bellum retentaturi, maximam ejus & ætate validiſſimam partem inde abduxerunt,iis relictis,qui & colendæ ei regioni ſufficerent, & ad rebellandum non ſatis virium haberent.* Reliquos magnâ agri parte mulctatos, ne monendum quidem, & de coloniâ, cui agrorum diviſio adnata eſt, paullo poſt videbimus. Tributis præterea immenſis afflictos, fidem faciunt Batavorum verba apud Tacitum, *Si Veſpaſiano bellum navaverint, Veſpaſianum rerum potiri : Sin populum Romanum armis provocent, quotam partem generis humani Batavos eſſe? Reſpicerent Rhætos Noricosq́,& cæterorum onera ſociorum: ſibi non tributa,ſed viros indici.* Tac.hiſt. Non fruſtra à Rhætis & Noricis exempla ducta,præteritis Gallis propinquis, ſed quod illi durius habiti : nam populos eo inclementius poſt victoriam haberi,quo conſtantius bello reſtiterint,in confeſſo eſt : Quæ tamen ad coloniam, & coloniæ territorium non pertinere, ſuo loco indicabimus.

Juriſdictio, & rei militaris procuratio ſic ferme conſtituta. Cum Auguſtus imperium bifariam diviſiſſet (auctor Strabo) provincias barbaris finitimas ſibi continendas ſumpſit, populo Romano pacatas reliquit. Str,lib.17. Jam quoniam Danubii limes perpetuis excubiis contra Germanos tuendus erat,intelligimus Rhætiam Auguſto ceſſiſſe. Aliquanto apertius exDione,qui hanc diviſionem in añum urbis DCCXXVI.refert, Dio lib.53 & enumeratis utriusque partis provinciis,ſubjungit, *Quæ poſt id tempus ſub Romanam ditionem pervenerunt,ſemper Imperatori acceſſerunt.* Pervenit multò poſt Rhætia,in eam ergò Imperator Præſidem miſit. Quâ latiſſima ſignificatione,omnes omnium provinciarum Rectores continentur. In peculiari nomine

quandoque variatum. Dio in Italiâ Proconſules & Proprætores, extra Præfectos inſtitutos ait, niſi nos interpres ludibrio habet; certè uſus obtinuit, ut multi etiam in provinciis Proconſules & Proprætores, apud Tacitum P. Oſtorius unus idem, Britanniæ Proprætor & Legatus, paucis interjectis verſibus dicitur: Prolegatum Rhætiæ in lapide vidimus, unde etiam legatum colligas: Procuratorem apud Tacitum; Judicem in Afræ actis, quod jurisdictioni nempe præeſſet. Julianus J. C. Prætorem hoc argumento judicem vocavit, & poſterioribus temporibus provinciarum Rectores promiſcuè eo nomine appellatos, crebra in Theodoſii codice teſtimonia obvia. Porro Præſides, Prætorios aut Conſulares fuiſſe (Equites rectè addit Strabo) eos, qui ab Imperatore mitterentur, jus gladii, in milites etiam vitæ necisque poteſtatem habuiſſe, atque militari habitu uſos, hoc eſt, paludatos in provinciam profectos, idem nos Dio docet. Accedebat, quod annuo tempore magiſtratus non circumſcribebatur, ſed quouſque Imperatori collibuiſſet præeſſe poterant: Cauſſam Suetonius aperit, validiores provincias annuis magiſtratuum edictis regi, nec facile nec tutum eſſe. In Juriſconſultorum denique libris relatum, Præſidem majus imperium in ſuâ provinciâ habere omnibus poſt principem: ad ejus officium pertinere omnia provincialia deſideria, quæ Romæ varios judices habent: quandoquidem omnium Romæ magiſtratuum vice fungatur. Quæ verò liberâ Republicâ Quæſtoris partes, in eas Procuratores aut Rationales (fere equites aut liberti) ſub Imperatoribus ſucceſſere: Hinc provinciales querentes apud Tacitum, *ſingulos ſibi olim Reges fuiſſe, nunc binos imponi, è quibus Legatus in ſanguinem, Procurator in bona ſæviret.* Procuratoribus enim tributorum cura demandata, & quæ ad fiſcum præterea pertinent. Sed invaluit paullatim conſuetudo, ut certæ provinciæ Procuratorum nonnullis (quod genus Rationales nunquam dictos reperio) regendæ committerentur, nullo alio Præſide. Id multis exemplis compertum, quocirca unum Pontium Pilatum, Judææ Procuratorem Præſidis loco, nominaſſe ſufficiet. Et priores illos, qui de bonis tantum fiſco vindicatis ordinarium jus habebant Juriſconſulti, non vice Præſidis agentes, poſteriores, Procuratores qui vice Præſidis funguntur, aut qui vicem Præſidis tuentur appellaverunt. Et quoniam ex Tacito intelleximus, Rhætiam poſt Neronis mortem procuratore cohibitam, eum vice Præſidis fuiſſe perſpicuum eſt. Nec valde mirum, Præſidum appellationes ſub Imperatoribus ſæpius mutatas, quandoquidem ſtante etiam Republicâ eædem provinciæ pro re natâ aliàs, Conſulares, Prætoriæ aliàs. De militari præſidio, viſum Aventino prodere, cuſtodiſſe Vindeliciam præter au-

Tac. Annal. 12.

Jul. D. lib. 4. tit. 4. l. 41

Theod. C. lib. 1. toto tit. 6. & ſæpè alibi.

Suet. Oct. 47.

Dig. lib. 1. tit. 18. l. 4. 11. 12.

Tac. in vita Agric.

Cod. lib. 3. tit. 3. l. 1. lib. 9. tit. 20. l. 4. tit. 47. l. 2.

ter auxilia, tres legiones, Martiam, Quartam, Quintam Batavam. Sed ejus rei fruſtra quidquam credi poſtulat, cujus teſtem nullum producit, novi quam frivolas conjecturas ſequi amet. Mihi perſuaſum, ſub Auguſto & deinceps aliquamdiu, nullam legionem in Rhætiâ ſtativa habuiſſe: etſi quaſdam interdum immigraſſe non negem. In quam ſententiam Taciti potiſſimum auctoritate pertrahor, hic auxilia Rhætica, alas, cohortes ſæpe, ſemel cohortes Vindelicorum nominat, Legionum nullibi meminit. Quin cum X X V. legiones quas Tiberius in armis habuit, enumeraret (neque plures ſub Auguſto fuiſſe Dio teſtis; nam XLIV. aut XLV. quas Auguſto paruiſſe victo Lepido, ſcripſere Oroſius & Appianus, miſſione reliquarum ad eum numerum redactæ) omnibus extra Rhætiam locum dedit: Rhenum octo contineri prodidit, tribus Hiſpanias, Africam duabus, totidem Ægyptum, Syriam quatuor, Pannoniam, Mœſiam & Dalmatiam binis ſingulas. Rhætiam ergo ſequentibus verbis comprehendit, *Apud idonea provinciarum ſociæ triremes, alæq; & auxilia cohortium: neq; multo ſecus in iis virium, ſed perſequi incertum fuit: cum ex uſu temporis huc illuc mearent, gliſcerent, numero, & aliquando minuerentur.* Eodem modo Dio legionum catalogum concludit. Quibus provinciæ locis, alæ & auxilia cohortium tunc fuerint diſpoſita, cum ſe Tacitus ob incertitudinem perſecuturum neget, nos inepti, ſi nunc ætate tanto inferiores inveſtigemus. Hoc tantum non leviter aſſeverare poſſe videmur, creberrima per Danubii ripam diſpoſita: qui *limes* (uti Rufus retulit) *inter Romanos & barbaros ab Auguſto per Vindeliciam, per Noricum, Pannoniam & Mœſiam eſt conſtitutus.* Inconditè nonnulli codices, *fineſq; inter Romanos & barbaros Auguſtus vindicans, per Noricum Mœſiamq; diſpoſuit.* Vnde corruptiſſima Jornandis lectio fluxit, *fineſq; inter Romanos & barbaros Auguſtæ Vindelicæ per Noricum Mœſiamq; diſpoſiti.* Quæ in Notitiâ hac de re ſcripta, ad aliud ſæculum pertinent.

Tac. hiſt. lib. 1 & 3. Annal. 2. Tac. An. lib. 4.

Dio lib. 55.

Oroſ. lib. 6. c. 18.]

App. civ. lib. 5.

Jorn. de regn. & temp. ſucc.

MARCI

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Tertius.

Tac. Ann. 12 de Camoloduno. Servii ſchedę quas à Fr. Modio habuimus Æn. 1. Tyrii tenuere coloni.

COLONIA deinde *in agros captivos, ſubſidium adverſus rebelles, & imbuendis ſociis ad officia legum*, deducta. Quæ ſunt Taciti in re ſimili verba. Coloniæ autem quemadmodum apud Servium legimus, veteres definiere *cœtus eorum hominum, qui univerſi deducti ſunt in locum certum ædificiis munitum, quem certo jure obtinerent: Alii, Colonia eſt quæ Græcè* ἀποικία *vocatur, dicta autem eſt à colendo. Eſt autem pars civium aut ſociorum, miſſa ubi Remp. habeant ex conſenſu ſuæ civitatis, aut publico ejus populi unde profecta eſt conſilio. Hæ autem coloniæ ſunt, quæ ex conſenſu publico, non ex ſeceſſione ſunt conditæ.* Locus in latiſſimâ planitie clementer editus, prope Vindonis & Lyci confluvium, Danubio ad commoditates vicinus, nec expoſitus nimiâ propinquitate ad pericula Germanicarum incurſionum, Vindeliciæ meditullio lectus: Nomen Auguſtæ inditum, Vindelicorum cognomen additum, differentiæ aliarum urbium, quæ eodem nomine appellatæ. Sed ut ea, quæ ponimus, certiſſimè demonſtremus, copiosè & diligenter, de re ſuâ naturâ minimè obſcurâ, diſputandum erit: quod Aventinus antiquiſſimos terminos, primus quantum perſpectum habeo, loco movere, Auguſtam ad neſcio quos Iſaræ & Loiſæ confluxus transferre auſus, qui abſurdiſſimam ſententiam ſequerentur multos repererit. Adeo plerumq; intereſt, non quid dicatur, ſed quâ exiſtimatione qui dicit habeatur. Vt autem veritas ſibi ſemper conſtat, ſic contra mendacio evenit, in varios errores dilabi. Nam qui poſt Aventinum ſcripſere,

alius

alius alio ineptior, mirificas in hac cauſsâ, multiplicesque nugas excogitarunt, nec omnes inter ſe, nec ſinguli ſibi ipſis conſentientes. Quorum diverticula mihi haud quaquam perſequenda opinor. Si evinco, quod in quæſtione poſitũ, Auguſtam Vindelicorum à primâ origine inter Vindonem & Lycum ſtetiſſe, conſequitur ad Iſaram, aut ubivis alibi non ſtetiſſe: ſimul illud, neque Auguſtam aliam, neq; caſtra Auguſtana, nec Druſomagum, nec quamvis præterea urbem, hoc loco ſtetiſſe. Id quod profecto ipſe iſte urbis ſplendor, tot & tanta antiquorum ædificiorum rudera, quæ effodiendis fundamentis occurrunt quotidie, fornices, cloacæ, pavimenta, præterea inſcriptiones, ſcalpturæ, ſtatuarum baſes, aræ, numiſmata, vaſcula fictilia, quarum rerum nec vola nec veſtigium ad Iſaram, non tenuiter indicare, teſtatò denunciare videri poſſent, niſi hoc argumentandi genus totum remitteremus. Nunc ne quidquam ſine locupleti teſte aſſeveremus, docebimus inprimis coloniam deductam, eamq; unicam. Vnus utrumq; Tacitus conficiet: Qui hujus eum in modum meminit, ut unam fuiſſe diſertè oſtendat. *Hermundurorum civitas fida Romanis, eoq́ ſolis Germanorum non in ripa commercium, ſed penitus* (obiter verbo oſtendit coloniam longiuſculè à Danubio diſſitam) *atq; in ſplendidiſſima Rhætiæ provinciæ colonia: paſſim ſine cuſtode tranſeunt. Et cum cæteris gentibus arma modo, caſtraq́ noſtra oſtendamus, his domos villasq; pateſecimus non concupiſcentibus.* Si plures in Rhætiâ coloniæ (Rhætiam quo ſenſu accipiat explicavimus) næ ille aut colonias dixiſſet, aut nomen ejus, quam animo conceperat, expreſſiſſet. Præterea nulla in medio ratio, cur Hermunduri in unam admitterentur, excluderentur reliqui. Quod lapidum nummorumq; inſcriptiones, & ex iis complures Rhæticas colonias objiciunt: Intelligant, de quibusdam non conſtare, an ad Rhætiam & Vindeliciam omninò pertineant, exemplo COL. TIBERIA. AVGVSTA. in quâ nihil afferunt, præter opinionem ſuam, cur Reginoburgum potius credamus; quam aliquam earum urbium, quæ diverſis aliis locis Tiberio Imp. dicatæ, duarum Nicephorus Calliſtus meminit; *opus quoq; ejus eſt Judææ celebris urbs Tiberias, & quæ in Thracia eſt Tiberia:* at iſti noſtri, niſi conjecturis decipior, opinionem hauſerunt ex Leonis III. Pontificis diplomate Anno Chr. DCCIIC. perſcripto, cujus hæc verba ſunt: *Juxta muros Tiburniæ civitatis, quæ à Tiberio Cæſare Auguſto ædificata eſt, quæ modo vulgò appellata eſt Reginaſpurch,* cum Tiberiæ ſic ſatis confuſum, ſed nec Auguſtæ, nec coloniæ in iis extet veſtigium: De nonnullis conſtare quidem, ad nomen & ſitum quod ſpectat, coloniæ jus unquam adeptas non conſtare; eſt enim perabſurda perſuaſio, cum fœdâ antiquitatis ignoratione

Tac. de germ.

Nic. lib. 2. c. 17.

ratione

ratione conjuncta, omnes à Romanis urbes, aut colonias, aut municipia fuiſſe: Sint quædam reliquæ, de quibus liqueat hoc ipſum, Eæ non tantum Auguſto, etiam Tacito ætate inferiores cenſendæ. Neque quarundam cognomen Auguſtum obſtare poteſt. Quibus Auguſta proprium nomen, uti noſtræ huic accidit, ſi antiquæ ſunt (nolim enim nobis quisquam de Auguſtâ Siculâ à Friderico II. conditâ negotium faceſſat) ad Auguſtum referendas non negaverim: Quibus nomen proprium aliud, Auguſta cognominis loco accedit, poſteriores eſſe nihil prohibet: Quandoquidem cognominum ambitio an adulatio, mirè poſt Auguſtum crevit, & ſingulæ urbes ſibi, quotquot vellent, propriâ auctoritate deligebant, uti Dio notavit. Maneat ergò, quod ex Tacito poſuimus. Coloniam Auguſtam appellatam, ex Ptolemæo cognoſcimus; Vindelicorum ille, Rhætorum alii dixere, Ambobus rectè tribui, ex iis, quæ diſputata ſunt, intelligitur. Vtriusque etiam cognominis rationem in lapidibus & nummis haberi, obſervatum. Ideò rectè conjunxit Notitia imperii, quo loco Auguſtam Vindelicenſem Rhætiæ urbem dixit. Nam incepta eſt quorundam diligentia, qui ex unâ geminam conſtituere maluere, ut ſi cui Auguſtam Prætoriam, Salaſſorum & Subalpinam, in tres urbes placeat diſtinguere. Vindelicorum autem Auguſtam eſſe, quam Tacitus Rhæticæ coloniæ circumlocutione deſignaverit, neutiquam obſcurum. Siquidem ſplendidiſſima colonia provinciæ caput extitit, & in eâ causâ Auguſta omninò. Mitto nomen, nullo argumentorum ambitu ſuffultum, de primariâ urbe fidem facere: Ptolemæus ad hujus meridianum Vindeliciæ diem metitur: Auctor itinerarii, nomen litteris grandiuſculis exprimit, & in inſcriptionibus itinerum, quæ illam attingunt, ejus ſemper peculiarem rationem habet: Notitia, Præpoſitum theſaurorum ibi collocat, cujus hodie veſtigium ſive manet, ſive reſtitutum eſt. At hæc præcipuæ urbi convenire omnes intelligunt. Accedunt nummorum inſcriptiones, in quibus coloniæ dignitas clarè, ſi ex ſcriptoribus fides conſtat, mihi neque nummos, neque eorum delineatam ſpeciem videre contigit. Et quâ ratione Tacitus Rhætiæ provinciæ coloniam Auguſtam intellexit, eâdem alibi Taurinam coloniam dixit, quæ Auguſta Taurinorum eſſet. Sequitur ſitum conſtituamus. Ptolemæus, quod Rhætiam propriam à Vindeliciâ Lyco ſemel diſtinxiſſet, facere non potuit (adeo foecunda res error eſt, unus parit alterum) quin Vindelicas urbes omnes inter Lycum & Oenum, itaq; Auguſtam neceſſariò ad dextram Lyci ripam collocaret. Inde Aventinus opinionem hauſit, ut Auguſtam, quæ nunc eſt, & quæ lævam occupat, ad Vindelicum nomen non admitteret. Strabonem, quem obſtare videbat,

Vide Fazellium rer. Sicul. Dec. 1. lib. 3. c. 4.

Dio lib. 54

Obſervatum à Panvinio & Golzio.

Ptol. lib. 8.

Golz. in thes. c. 18. ex Tib. nũmis.

Tac. hiſt. lib. 2.

debat,ridiculâ cautione eludere ſatis habuit. Verum ego,quid
Straboni,quid Ptolemæo in hac cauſsâ tribuendum,diſſerui. Et
cum ampliſſimâ Strabonis auctoritate conſtet, Vindeliciam ad
lacum Brigantinum pertigiſſe, Ptolemæum ei valde magnum
agri modum nullo jure abſtuliſſe; deinde rerum aſpectu doceamur,
hunc imperitè in reliquâ deſcriptione verſatum eſſe, ne miremur,
ſi maximis erroribus minutum iſtum adjunxit, urbem
ex lævo fluminis latere(quantulum intereſt?)in dextrum temere
trajecit. Commodum extat neſcio cujus dictum, ſi Ptolemaicas
deſcriptiones cum regionum, fluviorum,montium, urbium
ſitu,quavis jacturâ conciliare neceſſe, ſatius multò, & minoris
operæ videri, tabularum lineas, quam rerum immutabilium
mutare naturam. Eo reſpexere principes hujus ætatis geographi,
quorum unus in veteris Germaniæ typo, alter in poſtremâ
Ptolemæi editione, Auguſtam ad lævam delineantes, rei veritatem
præ Ptolemæi præjudicio ſequi maluere. Et cur præſentem
oculorum ſenſum, tot ſæculorum fide ſubnixum, præ uno
hoc non ſequerentur? Si mediæ ætatis auctores reſpicimus,Auguſta,
quæ nunc maximè inter Vindonem &Lycum jacet,itidem
Auguſta eſt, ſine cognominis adjectione, Bedæ, Egoliſmenſi
monacho auctori vitæ Caroli Magni,Scriptori incerto,qui annales
ſub Ludovico Pio collegit,Frodoardo,Dietmaro,Vitichindo,
Liutprando,Honorio, Lamperto, Gottefredo,multis præterea:
quippe quibus nulla hujus, tanto poſt exorituræ, controverſiæ
ſuſpicio in mentem venire poterat. At antiquus chronographus
Rhabani Mauri temporibus æqualis, Hermannus quem contractum
dicunt, Sigebertus,Otto Friſingenſis,Guntherus,Liechtenauius,
Vindelicum nomen non dubiè recipiunt, etſi fere Rhætici
ſoli urbem dicant. Si recentiores qui ſequuti ſunt colligere
libeat, numerum conficiam,cujus invidia adverſarium nimiopere
oneret. Plerique inter illos ſummæ auctoritatis atque eruditionis
viri,& quod caput eſt,qui auctores Græcos & Latinos,
quos Aventinus,omnes viderint.Antiquiores quærimus? Fortunatus
ante proximos mille annos, verſibus quos produximus,
nominat,

Ab. Ortelius. Ger. Mercator.

Beda Mart. 7.Id Aug. Egol. à Pithœo edit. Incert. A. 787. Frod. A.948. Diet.lib.2.c.6 Vitich.lib. 3.Liut. lib. 2.c.3.Hon. in Chron. Lamb.Ann. 1047. 1073. 1076. 1077.Gottef. p.17. Chron.ant. a. 832. Herm.a Diocl.20 Otton.15. Chr. 1047. 2052.Sig. a.942. Otto lib. 3. c.4.45. Gunt.lib 7. biſ. Liecht. a.1167.

——*Auguſtam,quam Vindo Lycusq́; fluentat.*

Providè Vindonem adjecit, ne de adverſâ Lyci ad orientem ripâ
ſuſpicaremur. Et propiúsne poterat Vindelico cognomini alludere?
Antiquior Fortunato Afræ martyris hiſtoria,(ſub Conſtantino
Magno ſcripta videtur) etiam Auguſtæ ad Lycum meminit.
Antiquiores Afrâ quatuor milliares lapides L. Septimio
Severo & filiis inſcripti, quos meritò tot ſanctiſſimos teſtes appellem:
Eorum tres prope Vrſinium antehac extabant,nunc in
monaſterium illud tranſlati ſic habent; Primus quidem,

VIAS. ET. PONTES. REST.
AB. AVG. M.P. XXXXI.

Secundus,

AB. AVG. M.P. XXXXII.

Tertius,

AB. AVG. M.P. XXXXIII.

Quartus Vilthaimi,haud procul Oeni—ponte,

VIAS. ET. PONTES. REST. AB. AVG.
MIL. PAS. CX.

Cum hæc ſpatia Auguſtæ hodie quoque conveniant, non video, quis de veteri ſitu ambigendi locus ſuperſit. Nam illa de Auguſta Rhætorum nebula, quam abſurdè oppoſuere Vindelicorum coloniæ, ut Vindelicis Vindoligos, & quod eſt in Amphitruonis fabulâ,omnia congeminarunt,hoc ſole diſcutitur. Vnam tantum in viciniâ Auguſtam fuiſſe, inde manifeſtè verum, quod Severus nullum cognomen addidit, addidiſſet ſi aliter res habuiſſet,ne dubium relinqueret,à qua pontes viasque reſtituiſſe intelligendum eſſet. Accedit ad hanc ſuſpicionem planiſſime eluendam,Itinerarii Ant. auctoritas, quam tum Ptolemæo,tum cæteris omnibus (Severi lapides excipuos habeo) tantum prætulerim,quantum experimentum præſentemq; intuitum,rationibus & auditui anteſtare æquum. Exempla quæ in manibus,Conſtantino quidem recentiora ſunt, nam meminere urbium, quibus à Diocletiano,Maximiano,& Conſtantinis nomina: Verum principium & inſtitutum, multò vetuſtius, & qui à Julio, Æthici verbis perſuaſi deducunt, me volente faciunt. Nec nuperæ urbium appellationes obſtant, cum ſequutis temporibus, pro re natâ, adjici potuerint. Itineraria autem, præſidiariorum exercituum uſui præcipuè à metatoribus parata, hinc fides certa: Quæ enim fallendi cauſſa ? Fuerit aliqua, tot millia militum, ſive fraus ſive error,in re præſenti num latuiſſet ? Itaque viri docti, quoties occaſio tulit (factum frequenter) hoc teſtimonium tamquam locupletiſſimum produxere : ipſe ille,cum quo nobis res eſt Aventinus. Vnus quidam admonuit,ei temere non fidendum. Quo verbo ſi errores reſpexit,qui à librariis multi, nihil moror. Eadem ratione nullius, quantumvis optimi auctoris libri ſine cautione legendi, hæc calamitas omnes pervaſit; neque negandum, hunc libellum ob vulgatiſſimum uſum, pejus plerisque aliis habitum : Si itinerarium novitium, vel aliâs dubiæ fidei credidit, patietur eum potius leviter opinari, quam auctores itinerarii temerè ſcripſiſſe eligamus. Itinera autem quæ huc faciant, complura ſunt,idque cadit percommodè : Et cum Auguſtæ noſtræ ita reſpondeant,ut jam aptius non poſſint; quid eſt

cur

cur rei claræ & compertæ tenebras offundere, de ruderibus ad Iſaram (quo hæc itinera nullo conatu, nullis machinis queant pertrahi) ſomniare quemquam delectet? Primum eſt *De Pannoniis in Gallias, per mediterranea loca.* Inde partem excerpſi, quæ ad hoc inſtitutum, & fere ex Aventino interpretor.

Juvavia. Aventino Salisburgum. Certè non procul abfuit.

Bedajo M. P. XXXVI. Nullam valde probabilem conjecturam habeo.

Ponte Oeni M. P. XVIII. Oetinga Aventino, & omnibus. Errat, quisquis analogiam ſequutus, Inſprugg, ad verbum Oenipontem vertas, accipit.

Iſiniſca M. P. XX. Iſem Aventino, fluvio & pago nomen manet.

Ambra M. P. XXII. Prugk an der Amber Aventino; plures hoc nomine vici ad eum fluvium, ſed itineris ratio illi, qui ad monaſterium Furſtenveld eſt, favet.

AVGVSTA VINDELIC. M. P. XXVII. Vindelicorum aut Vindelicûm: quidam codices Vindelicus. Nam Auguſta probè Vindelicus dici videtur Scaligero, eo modo, quo Mediolanum Santonum, Santonus, Lutetia Pariſiorum, Pariſius. Scal. in Auſon. lib. 2. c. 10.

Roſtro Nemaviæ. M. P. XXV. Nihil conſtituo. An. Roſſhaupten?

Camboduno M. P. XXXII. Kempten omnibus. Confirmat lapis antiquus Iſinæ. Differt à Campoduno Ptolemæi, aut hic inſignitè errat.

Vemania M. P. XVI. Neq; hic quidquam ſtatuo.

Brigantia M. P. XXIV. Bregenz ad lacum, Aventino & reliquis extra controverſiam. Proximum iter inſcribitur, *Per ripam Pannoniæ, à Tauruno in Galliam*, ejus quoque partem ſubjicio.

Quintanis. An caſtris? Videtur. Aventino Künzen, & Quintanorum colonia. De loco & nomine recenti aſſentior: de coloniâ amplio. Eſt ibi fluvius Quintanica, ex Eugippio.

Auguſtis. M. P. XX. Videntur Auguſtana Notitiæ: neq; dubium, hic quoque caſtra ſubintelligi, quæ Danubii ripam tutarentur. Aventino Azelburg, & Auguſta Acilia, cujus tamen nominis nullum teſtem laudat. Ego Atiliam in Azelburg abiiſſe videri, dixi ad inſcriptionem Saturnini, quam inter monumenta agri Auguſtani XIX. loco poſui. Neq; tamen abhorret, ad id oppidum caſtra Auguſta fuiſſe.

Regio. M. P. XXIV. Caſtra Regina Notitiæ opinor. Aventino Roking, Diſtat à Reginoburgo M. P. XV. Quibuſdam Reginoburgum ipſum eſſe, nomen perſuadet.

Abuſina M. P. XX. Aventino Abenſperg.

Vallato M. P. XVIII. Aventino Pfal.

Sumuntorio M. P. XVI. Aventino Hochwart.

AVGVSTA VINDELICVM M. P. XX.

Guntia M.P. XXII. Gunzberg ad fontes Guntiæ, fluvius enim nomẽ non mutavit. Quidam Gunzburg ad oſtia interpretati: Abſurdè, nec enim itineris ratio patitur. Tranſitus Danubii Guntienſis in panegyrico ad Maximianum Aug. is eſt.

Cœlio monte M.P. XVI. Quibusdam Kelmunz, ſonus enim accedit, ſi in Cœlio — mons C. antiquè pro K. proferas. At quoniam itineris ratio adverſatur, conjectura acutior eſt quam verior, mihi locus ignotus.

Camboduno M.P. XIIII.

Vemania M.P. XV.

Brigantia M.P. XXIIII.

Tertio itinere, Lauriaco Brigantiam aut Brigantium, per mediam Auguſtam Vindelicorum, Juvaviâ Brigantium uſque manſionum nomina à primo nihil differunt, interſtitiorum numeri differunt, neq; id nullo noſtro commodo: Docemur enim, ut loca ipſa ex inſcriptionibus antiquis, itinerum ductu, nominum ſimilitudine, fluviis & lacubus adjectis, rectè conjiciuntur, ita ſi intervalla, itinerarii numeris non prorſus reſpondeant, de errore haud ſtatim ſuſpicandum, quin exiſtimandum eſſe, hos corruptos, qui tam frequenter vacillent, aut viarum compendia mutata.

Juvavia.

Bedaio. M. P. XXXII.

Ponte Oeni M. P. XVII.

Iſiniſca M. P. XX.

Ambra M. P. XXXII.

AVGVSTA VINDELICVM M. P. XXXVII.

Roſtro Nemaviæ M. P. XXV.

Camboduno M. P. XXXIII.

Vemania M. P. XV.

Brigantia M. P. XIIII.

Vltimum Auguſtâ Veronam ſic habet.

Abuzaco M. P. XXXVI. Aventino & aliis Fueſſen, ad alpium fauces. Ejus rei cum alia indicia, tum fabula quam oppidani narrant, oppidum conditum à gigante, cui Abuzacus nomen fuerit.

Parthano M. P. XXX. Aventino Parthen — Kirch, Nomen fidem facit, & ſitus conſentit. De iis, quæ ſequuntur, mihi tenebræ: nec ſequi placet quorundam hariolationes, cum præſertim noſtræ rationes ſine illis conſtare poſſint.

Veldidena M. P. XXX.

Vipiteno M. P. XXXII.

Sublavione M. P. XXXII. An Sabona vel Sabiona? An Brixen, Brixina vulgo?

Endideio — M. P. XXIIII.

Tridento M. P. XXIIII. Notum.

Ad Pa-

Ad Palatium M. P. XXIIII. Reliquias in vico diruto Palazzo ſupereſſe ferunt.

Verona M. P. XXXVI. Nomen non mutavit. Jam ſi ad chorographicam tabulam oculos refero, animadverto manſiones unius itineris, haud equidem omnes in rectam lineam incidere: Fert enim exercituum ratio, pontes ob fluminum trajectus, civitates annonæ cauſsâ, etiam per ambages ſectari, cujus generis exempla in Ant. per omnes provincias obvia, in præcipuarum maximè coloniarum gratiam. Verum, uti hæ cauſſæ à rectâ ſæpius abducunt, ita retrogradi, & inſtitutæ peregrinationi contrariam viam ire, numquam cogunt. Et in Juvaviâ, Ponte Oeni, Iſiniſcâ, Ambrâ, mediores illos flexus animadvertimus, qui etiam Auguſtam, Cambodunum, Brigantiam commodè complectuntur. Si contra Auguſtam ad Iſaræ & Loiſæ confluentes ſtatuas, mirificos mæandros flexionesq; ſequaris oportet. Iſiniſcâ Ambram petens, Iſaram fluvium à tergo relinques; Ambrâ rurſus ad Iſaræ & Loiſæ confluentes profecturus, aliâ quidē viâ, nam ad lævam flectes, retrò tamen omninò redibis. Hujus itionis reditionis quæ, non dicam neceſſaria, veriſimilis eſſe cauſſa potuit? An Iſeniſcâ ad Iſaræ confluentes (Auguſta ibi ſtetiſſet) non rectum patebat iter, quod non fluvius, non alicujus nominis rivus impediret? Reliquorum itinerum ſimilis ratio eſt. Abuſinâ Vallatum, Sumuntorium, ad Lycum ducit, neutiquam ad Iſaram. Auguſtâ Abuzacum & hinc Parthanum, à Lyco non ab Iſarâ abducit. Quæ tam aperta, ut hodie pleraque non mutatis ſtationibus in uſu maneant. Sed nugas ago, ſi multus ſum, in re, quæ ſe inſpectis tabulis ſtatim explicat. Næ in illis, quæ Aventinus in Bojoariâ retulit, neminem præter ipſummet arbitrum dari velim, nam ipſius ferè, quæ mihi probiſſimæ viſæ, interpretationes ſequutus ſum. Vt ſæpe mirari ſubeat, quid illam tabulam deſcribenti, & itinerarium legenti, probanti, mentis fuerit, quin addo frontis, Auguſtam contra hujus ſenſum, & omnium ætatum conſenſum aliò transferre. Niſi tanti aut novandi lubido, aut quemquam unum hominem cum veritatis jacturâ ab erroris opinione vendicaſſe. Sed benè habet, nobis verum & rectum, omnibus Ptolemæis amicius. Stat itaq; poſt longiuſculas ambages, quod initio poſitum. Et cum demonſtraverimus, Ptolemæum in deſcribendo Auguſtæ ſitu erraviſſe, fit, ut hoc accedat argumentis, quibus eum in Vindeliciç deſcriptione lapſum antea oſtendimus. Nam principem provinciæ urbem extra provinciam ſtetiſſe, nemo concipiet. Neque non conſequens veriſimile, in Licatibus quoq; falſum, quos neceſſariò, iiſdem veſtigiis inſiſtens (uti in catenarum complexione anulus anulum ducit) cum reliquis Vindelicis ad dextram Lyci rejecit. At quam longiſſimè annalium memoria retrò repeti

poteſt, proxima planities ad utramque ripam, lævam quidem præcipuè, Licates campi appellati: Et opinor cauſſa nulla eſt, cur Licates aliquando ultra flumen tantum habitaſſe ſuſpicemur, cum Vindelici, ad quos pertinebant, utrimque colerent. Cujus rei ignoratio Ptolemæo multis modis impoſuit. Quapropter ſumma hæc ſit: Auguſtam coloniam à primâ origine in Licatibus Vindeliciæ, quæ majoris Rhætiæ pars eſſet, deductam. Strabonis ſententiâ Licatii inter audaciſſimos & ferociſſimos Vindelicorum cenſi: ἰταμώτατοι, interpres non ſatis ſplendidè vertit, *petulantiſſimi.* Coloniæ porrò aliæ in veteres, in novas

Hyg. de lim. conſt.

aliæ urbes mittebantur. Hyginus de Auguſto, *Quibusdam deletis hoſtium civitatibus, novas urbes conſtituit: quosdam in veteribus oppidis deduxit, & colonos nominavit.* Novarum urbium coloniis nova nomina indita, me tacente intelligitur. Antiquarum retenta quædam, adjectione quædam aucta, quædam omninò mutata. Retenta ſunt, frequentiſſimè; Aucta republicâ ſtante non ita ſæpe: Everſâ, plurimis Juliæ, Auguſtæ, Sebaſtæ, Cæſareæ, præter alia ambitioſa cognomina adjecta: Rarenter etiam ante Cæſarum tempora mutata, ferè ominis cauſſâ, ſic Beneventum ex Malevento, Narnia ex Nequino, ex Epidamno Dyrrhachium orta: Poſtea in nominum mutatione, eadem, quæ in adjectione ambitio invaluit. Quam harum conditionum Auguſta ſequuta ſit, exquiramus. Patriis annalibus proditum, antiquiſſimis temporibus Aborigines hoc ſolum tenuiſſe. Veriſſimi enim Aborigines, qui non interrruptâ ſerie principem hominem Adamum generis auctorem ciere poſſunt, quod Japheti filiis contigit. Iſtos poſt diluvium huc immigraſſe, urbem condidiſſe, ſive Vindelicam, ſive Ciſaram appellaſſe memorant: Vtrique nomini confluvium cauſſam præſtitiſſe. Vindelicæ ratio in aperto, Ciſaræ neſcio quam exoticam etymologiam ex Hebræorum ſermone proferunt. Verum hæc uti auctoribus placuit conficta, nullâ auctoritate, neque probabilis ſaltem conjecturæ ſpecie nixa, nemini paullo cordatiori imponere

Liv. lib. 1.

poterunt. Inventores ſi veniam accipiunt, ſatis habeant: Livio præeunte, his artibus majorum primordia auguſtiora facere, ſibi licere crediderunt, quæ illuſtrium urbium fortuna eſt. Nos aliâ cœpimus viâ, eâ pergamus: Altè ſedeat, nobilitatem originumque ſplendorem, nullâ re æquè ac veritate commendari: nec committamus, ut falſis ornamentis conquiſitis ac aſſutis, illorum fidem, quæ vera ac certa ſunt, labefactemus. Hinc quæ ſequuntur etiam, de Ciſarâ anno ante Romam conditam DC. à Marpeſiâ Amazonum Reginâ expugnatâ & reſtitutâ, atque totâ Vindeliciâ gynæcocratumenâ, poëticis fabulis fortaſſis non indecora, hiſtoriam veri amantem ne interturbent. Abſurdiora ſunt,

quam

quam ut iis excutiendis operam ludamus. Neque non cenſendæ eodem loco nugæ planiſſimæ, de Trojanorum reliquiis, duce Priami nepote Priamo altero, urbe Genauniâ, & quæ ſibi præterea indulſit inſcita temeritas. Altera eorum ſententia, qui de Japheti filiis nihil ſolliciti, urbem quam iſti dicunt, ita retinent, ut de originis tempore non conſtituant, id aſſeverent, Ciſaram à religioſo barbari numinis cultu, Vindelicam à fundo dictam. Neq; hæc temere excogitaſſe videri volunt, quando ad ea, quæ de Ciſarâ narrant, firmanda, producunt fragmentum hiſtoricum, quod Auguſto an Paterculo olim ſcriptum dubii, nunc demum in lucem rediiſſe exiſtimant. Sed mihi conſtat, ab aliquot centum annis hominum manibꝰ verſatum, à Liechtenavio Liecht. An. 1161. pæne verbatim in chronicis relatum, Ottoni Friſingenſi quoque Otto lib. 3. c. 4. lectum, & actis D. Afræ, multis phaleris auctum, inſcriptione hiſtoriæ Gallicæ præfixum eſſe; neq; Aventinum latuiſſe ſatis apparet, ſed is parcè illo & tectè, ſuis ſuſpicionibus firmandis uſus. In hanc autem ſententiam conceptum eſt. Germanos occupatis Rhætiis, urbem in planitie ſub alpibus, prope Noricorum fines, ad rapidiſſimorum amnium confluentes conſtituiſſe, vallo & foſſa ſepſiſſe: Ciſaram aut Ziſaram, à Ciſâ vel Ziſâ Deâ, cujus ligneum templum, etiam poſt deductam Romanam coloniam inviolatum manſerit, deinde vetuſtate collapſum colli nomen dederit, appellaſſe. T. Annium Prætorem, ut excurſiones cohiberet, eam Kal. Sextil. exercitu circumdediſſe. Ipſum cum legione Martiâ ad meridiem, qua ſolum æquo pede, nullo fluvio impeditus erat aditus, caſtra poſuiſſe: Avarem Bogudis Regis filium, eximiâ indole, græcis latiniſq; litteris imbutum, cum equitatu, & auxiliaribus Macedonibus, ad occidentem, qua barbari timerentur, ultra flumen, vallo circumducto, loco anguſto conſediſſe. Poſt cœptam obſidionem die LIX. qui Ciſæ ſacer, ludum & laſciviam, non formidinem oſtentaret, incredibilem barbarorum multitudinem, ex proximis ſylvis derepente effuſam, caſtra irrupiſſe, equitatum omnem cum auxiliis deleviſſe, Avarem, qui regio habitu inſignis in poteſtatem vivus veniſſet, fœdè mactaſſe. Prætorem auxilio properantem, ab oppidanis interceptum, acri pugnâ congreſſum, oppidanorum principes Habbinonem & Caccum occidiſſe, parum abfuiſſe quin reliquos in fugam verteret, niſi illis ſocii, adversâ ripâ jam victoriâ potiti, opem ferre maturaſſent. Vtroſq; dein conjunctis copiis Romana caſtra perrupiſſe, Prætorem, qui tumulum fruſtra cepiſſet, & extremam fortunam fortiter tueretur, obtruncaſſe, legionem divinam, ut ne nuncius ſupereſſet, internecione occidiſſe, unum Verrem Tribunum, transmiſſo amne in paludibus deliteſcentem, honeſtam mortem ſubterfugiſſe: Quam non multo poſt Siciliæ proconſul,

conſul, immani avaritiâ turpem promeruerit. Hæc fragmenti narratio. Quam ad Auguſtam pertinere, valdè liquet: neque tot retro annis, ex quo primum prodiit, cuiquam ambigere in mentem venit, præter recentiſſimos perpaucos, quibus & iſta Iſaræ confluentibus tribuere placitum: Quod exiſtiment nec Auguſtam in Norici finibus ſitam, nec fluvios, qui ad eam confluunt rapidos, nec paludes, in queis Verres perierit, in propinquo. Sed omnia ſecus habent. De Norico non eo inficias, quod antea, multis confirmavi, antiquitus ad Oenum pertigiſſe, neque ultra progreſſum, quâ ratione Iſara nihilo verius in ejus finibus: At cum dein Boji Romanis Vindeliciæ partem, quæ inter Oenum & Lycum, abſtuliſſent, & ex Norico credo illuc immigraſſent, factum ut totus hic tractus cum Bojoariæ ſive Bavariæ, tum Norici nomen acciperet. Quod innumeris mediæ ætatis ſcriptoribus perſpectum, ſi unius Guntheri auctoritas hic firmabit, ſatis eſt,

Gunth. Lig. lib. 2.

————————*Qua Norica lambit,*
Rura Lycus————————

Hinc Auguſta, ſolo fluminis alveo diviſa, Norico proxima. Lycum & Vindonem qui rapidos negat, rem manifeſtam negat, cujus Lycæum nomen admonere debebat, rectius norunt, qui ripas utrimq; ingentibus molibus nunquam ſatis munire poſſunt. Paludum quoque cauſsâ non eſt, cur ad lacus circa Iſaram nos vocent, quorum diverſa ratio, nos paludes ſtagnante Vindone in agro Auguſtano ſæpe intuemur. Verum enimverò, etſi fragmentum Auguſtam ſpectat, & Auguſta aliquid inde lucis expectat, cavendum tamen, ne à fumoſâ nec lucidâ face, plus aliquanto fuliginis, quam fulgoris inferatur. Inprimis nimis obeſæ naris eſt, ſi quis Auguſtum aut Paterculum auctorem autumat. Prior ex membranis, quibus HIST. AVG. hiſtoria Auguſtæ, aut Auguſtana ſcilicet præſcripta, irrepſit. De poſteriori incertior conjectura; ſed quæcumque erroris cauſſa, plumbum iſtud longè eſt ab auro omnis illius ævi. Et ſi melioris metalli venæ intercurrunt, hoc tantum indicant, auctorem, in bonis ſcriptoribus, non prorſus fuiſſe hoſpitem. Ætatem Auguſti cur affingimus, quam ille non affectat? Quæ de templo narrat, multo poſt coloniam deductam, quæ tamen ſub Auguſto deducta, contigiſſe credi poſtulat: Rhætias numero plurium appellat, cujus rei Hadriani temporibus uſus obtinuit: & quæ de Norico notavimus, multis adhuc annis recentiorem, poſt ejectos demum Romanos ſcripſiſſe oſtendunt. Quin ab ejectis Romanis, aliquem temporis modum ad hanc ſcriptionem fluxiſſe intelligimus, qui ſciamus, iſta tunc ſtudia mirè jacuiſſe. Si divinare licet, eo feror, ut Caroli Magni tempora ſentiam,

quibus primum cogitationes de litterarum ſtudiis à noſtris hominibus ſuſceptæ, rudes quamquam & incompoſitæ, nam multa ab illo ſæculo falſa veris intermixta turbido quodammodo alveo ad nos fluxerunt. Neſcio an inſcriptio hiſtoriæ Gallicæ, quam fragmentum aliquando præferre dixi, ſuſpicionem adaugeat. Sanè Friſingenſis, qui ante annos plus minus CCCCL. ſcripſit, Quinctilii Vari cædem cum iis, quæ de Annio Præt. fragmentum narrat, vulgato pleriſq; errore confundens, *Tradunt Auguſtenſes hanc cædem ibi factam, oſtenduntq; in argumentum collem ex oſſibus mortuorum compactum* (inexplicabilis hujus commenti vanitas eſt, cum in hoc quidem colle, quem ex oſſibus totum conſtare ajunt, nemo ullum unquam oſſiculū repererit) *quem in vulgari Perleich, eo quod ibi legio perierit, usq; hodie vocant, vicumq; ex nomine Vari appellatum monſtrant*, ſignificat famam, quæ ex fragmento tota fluxit, plurium ſæculorum curriculis jam tunc confirmatam, Carolo, aut ſi forte Ottonibus (nemo certum diem ſcripto tam vetuſto & obſcuro aſſignet) inferiorem haud eſſe. Atq; hanc temporum diſquiſitionem conſequitur, auctorem ut ut antiquum, qui Auguſto, & memoriâ rerum narratarum procul vixerit, in iis, quæ ab antiquiorib⁹ monumentis diſſentiunt, fidem neutiquam mereri: in reliquis, non niſi conſideratè & circumſpectè mereri. Nemo adeò hebes, Verrem Siciliæ Prætorem, Anno urbis DCLXXXIII. repetundarum damnatum, hic ferat. Nam Proconſulem imperitè appellatum, de morte irrogatâ falſa eſſe prodita, ne objicio quidem. Commodè ſcilicet interpretantur, & culpam in hominem ſtolidum, cujus temeritate iſta adjecta ſint, transferunt: quod mihi non difficulter perſuaderent, ſi tot præterea manifeſtæ vanitatis veſtigia, reliquæ hiſtoriæ impreſſa non cernerem. At præcipuum caput, clades Martiæ legionis, quam itidem vanum? Num credibile cædem laudatiſſimæ legionis, quæ una iſto cognomine ob virtutem honeſtata, ut Appianus notat, & quæ (utar Ciceronis verbis, nam fragmentum ea reſpexiſſe crediderim, cum divinam appellavit) *videtur divinitus ab eo Deo traxiſſe nomen, à quo Pop. Rom. generatum accepimus*, reliquis ejus ævi ſcriptoribus omnibus tacitam tranſmiſſam? Tacito etiam, qui clades à Germanis illatas ſimul comprehenſas, tamquam in tabellâ nobis ob oculos poſuit? Quin & iis, qui inter adverſa Auguſti Lollianam, *majoris infamiæ quam detrimenti* ait Suetonius, in qua una quintæ legionis aquila Vellejo teſte amiſſa, retulere? eam namque Tacitus, quod minoris momenti, præteriit. Atqui nulla Martiæ hujus ab Auguſto in hiſtoriis memoria. Verum. Ego quoque Martias poſteriores, nihil ad iſtam pertinuiſſe, iſtam finitis civicis bellis in legionum numero eſſe deſiiſ-

Otto lib. 3. c. 4.

App. Civ. 4. Cic. Phil. 4.

Tac. de Germ.

Suet. Octav. c. 23.

deſiiſſe ſentio: Sed aliis de cauſſis. Sive quod in Ionio mari perierit, die, qui Caſſio in campis Philippicis illuxit ultimus, & eſt
App.Civ.4. in eam ſententiam idoneus auctor Appianus: ſive quod naufragio an navali prœlio (in medio cum hoc Appiano relinquimus) ſuperſtites reliquiæ, mox emeritæ militiæ præmia perceperint, agris donatæ, in coloniam deductæ: auctores habeo, qui ſe coloniæ nomen certis conjecturis aſſequutos opinentur, ſi nobis id hîc quærere propoſitum. Quin conſtet, etſi contra eſt, Martiam à Germanis deletam, ſive inter Varianas tres, ſive alibi, nunquam erit, ut ejus ſuſpicio cadat in bellum Rhæticum. Rei geſtæ ſeries, quam ex graviſſimorum ſcriptorum auctoritate retulimus, neutiquam patitur: minimè omnium Velleji verba, Victoriam partam eſſe *majore cum periculo quam damno Romani exercitus.* Niſi levis jactura XIV. M. militum circiter, periculo quam damno propior. In legione enim pedites paullo ſupra VI. M. (aliâs alio numero fuiſſe non ignoro) equites DCC. tantundem plerumq; ex ſociis peditum, duplum equitum, ut eſt
Polyb.hiſt. lib.6. Polybius auctor, quin & pedites interdum geminati, ſic apud
Liv.lib.3. Livium, *Hernici & Latini juſſi milites dare ex fœdere: duæq; partes ſociorum in exercitu, tertia civium fuit*, ac ſæpe alibi. Id
Vlp.D.lib.3.tit.2.l.2. eſt, quod fragmentum exercitum appellavit: Vlpianus, *Exercitum autem non unam cohortem, neq; unam alam dicimus: ſed numeros multos militum, nam exercitui præeſſe dicimus, qui legionem vel legiones cum ſuis auxiliis ab Imperatore commiſſas adminiſtrat.* Neq; item fieri poteſt, ut clades ante bellum: nam id commenti quidam, qui dum ſcribant, quid ſcribant nihil penſi habent. Strabo & Dio belli cauſſam memorant, frequentes & fœdas Rhætorum Vindelicorumq; populationes, ex Italicis & Gallicis agris: at multo ſpecioſior titulus ex vindictâ cædis nobiliſſimæ legionis, ſi cædes præceſſiſſet. Prætereo, quod Germani nondum tunc temporis in his oris, & quæ de Rhætiis ac Norico jam ſemel dicta. Sed nec poſt bellum locum vacuum reperiemus: Pacata tunc omnia, Strabo, *jam agitur annus tertius ſupra*
Str.lib.4. *trigeſimum, ex quo quieſcentes tributum legitimè perſolvunt.* Ad hoc, noſter coloniam poſt cladem deductam oſtendit: Colonia autem ſub Auguſto, ſtatim à bello. Hiſtoriam ergo, quæ omni tēpore excluditur, ſupereſt manifeſtæ fabuloſitatis damnemus.

Inde ineptiarum etiam, quod collem à Ciſæ templo nomen inveniſſe memorat. Frigidum commentum eſt, cuiquam homini Romano hæc curæ, ut ſcriberet in mentem venire potuiſſe. Appellationem quæ ad Ciſam forte fortunâ, uti fit, alluderet, fabulæ occaſionem dediſſe, & auctori aſſerendi audaciam addidiſſe, ſatis video, niſi cui tamen clivus à fabulâ demum, quod fieri nihilominus potuit, videatur indigetatus: nam in cenſualibus Rei

publicæ

publicæ libris, clivus *Zizenberg* inter D. Vdalrici & D. Dominici deſcribitur. Aliis *Eiſenberg* proximè Curiam, cujus originatio à publico carcere, apertè Germanica, viſum ſubſtituere, quod Ciſam eandem Iſidem eſſe comminiſcantur. *Zuſem, ZuſemeK, Zuſemalten, Zuſmerhauſen,* agri Auguſtani fluvium & pagos, certus ſum non niſi incogitantiâ prætèritos, aptus enim hic ſe jactandi campus, affinitate inter I. & V. litteras notâ. Porrò quem *Zizenberg* diximus, ridiculo vulgo nomine *Affen—wald* Simiarum ſylva, eſt, & ſi nugis habenas libeat laxare, non diffidam aliquibus probari poſſe, quod nunc maximè in mentem venit, *Afræ—wald,* exiguâ unius alteriuſve litteræ mutatione primitus dictum lucum, in quo Afra Venerem Cypriam, plerique enim eam Ciſam exiſtimant, coluerit. At nos hæc ridere ſolemus, qui ſciamus nomenclatorium iſtud cacoëthes, poſt Carolum demum invaluiſſe, pervaſiſſe autem omnes qui reconditas hiſtorias docti videri volebant, ut locorum nomina efficitis fabulis explicanda putarent, & iis inveniendis confingendisq; promptiſſimus, maximâ laude cenſebatur. Longius itaque progreſſi noſtri, non à Ciſâ collem tantum, ſed ab Avare (Varus Friſingenſi eſt aut Avar hic, aut Verres, qui mox ſequitur) Habbinone, Cacco, Verre, proximas circa urbem villas, à legione quæ perierit, forum deduxerunt. Addidere in eum ſenſum carmina, ſine riſu non legenda, inſciti homines antiqua, marmoribus deſcripta, ſe perſuaſuros ſperabant. Mihi ægrius eſſet, niſi cognitum haberem, omnes propè alicujus rei & famæ urbes hac labe aſperſas. Quid ridiculum præ Italicis iſtis, Vicetiam dictam à Vicis centum, Papiam quaſi Patriam Piorum, Placentiam à Placentulo Trojano, Tridentum à tribus dentibus, Cremonam à crumena Jani, Veronam tamquam Romæ minantem, væ Roma, & ſexcenta, quorum origines ſi recenſere vacet, omnium fabellarum ineptias ſuperent. Barbaro ſæculo fidem inveniſſe vix patimur, in hac litterarum luce feramus? Nemo aures accommodet, neque noſtris, neque nuperis illis, qui ad Iſaram tranſtulere campos Perlaich à legionis pernicie, lacus Vvirm—ſee à Verre, Vvalhen—ſee ab Italis cæſis, à tegendo Teger—ſee, nihil eſt toto genere inſulſius. Verum, uti hæc apertè frivola, ita inſunt fragmento quidam non dubii veri radii: Rurſus alia, quæ item ex vero nata ſuſpicari libeat, ſed obſcurius. Sive auctor famam veterem, tunc temporis nondum adeo corruptam, ſive (quod potius reor) litteraria monumenta, quibus nos deſtituimur, præ oculis habuit, eaque additis, demptis, immutatis pleriſque, novis coloribus ad hanc ſpeciem, quam cernimus, adumbravit. Eo nomine de patriâ, cui optimè voluit, peſſimè meritus. Dum omnia in majus auget, Vindelicos contra quam res tulit, victores quàm victos narrare

rare mavult, aſſequutus eſt, ut ipſe quidem animo ſuo indulſerit, nos quid verè actum ſit, vix multa cogitando, legendo, conferendo divinare, quæ vero ſubſtituit, propemodum omnia commentitia eſſe, non difficulter ſcire poſſimus. De radiis quod dixi, Primo topographia tota probata eſt: Verum dein Germanos Rhætias occupaſſe, ſed longè alio ſæculo: tum coloniæ deductio non dubia: item pugna cum Romanis, diverſo eventu licet: Kalendæ denique Sextiles commiſſo prælio nobiles, uti pluribus diſſeruimus: At auctor proelium, quod Vindelicis male ceſſit, declinatum volens, obſidionem ſubjecit. Suſpiciones obſcuriores iſtæ: Vrbem id loci ſtetiſſe, quæ & à ſolo, & à Deæ alicujus nomine binomia. T. Añium aliquem, Prætorium forte an inter Neronum legatos fuiſſe, nobilis enim gens Annia multis imaginibus, nec iſto prænomine infreqûens, Conſul Anno DCI. T. Annius T.F. Anno DCXXVI. T. Annius T. F. T. N. Candidatus Anno DCCII. T. Annius Milo, quem æternitati ſacravit Cicero, mitto alios, ſub Auguſto honoratam, indicio nummi Annii III. Viri A. A. A. F. F. Macedones dein auxiliares, nihil à Romanâ conſuetudine abhorrent: Nihil equites Mauri ſub Avare, & ipſus ſanè Avar quàm Numidicum ſonat, fere conſonant Aſpar & Dabar Salluſtii. Bogud notus Romanis hiſtoriis, cujus uxor Eunoe amata Julio, Methone ab Agrippa bello Actiaco interfectum prodidere Dio & Strabo, atque cum regno multò ante mulctatus fuerit, eo veriſimilius filium armis rem & famam quæſiviſſe: Talis apud Tacitum Ornoſpades Parthus, *exul quondam, & Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoq́ civitate Romanâ donatus.* Litterarum quoque ſtudia (fragmentum horum in Avare meminit) non aliena à calidis Afrorum ingeniis, & quidem Regum: Juba Jubæ F. laudatus Plinio, Vitruvio C. Julius Maſſiniſſæ F. quo cum ſermônes de philologiâ contulit, & eâdem famâ proximè Abdelmelecus Marocci & Feſſæ Rex, is qui cruentâ pugnâ cum Luſitanis congreſſus, victoriæ immortuus eſt. Poſtremò, quandoquidem Vindelicos ducibus uſos neceſſum, iis tam Habbinonis & Cacci, quam quævis alia nomina eſſe potuerunt, & qui rerum exitus, occiſos non incredibile. De numero LIX. dierum à Kalend. Sextil. alius dicendi locus incidet. Hæc ergo vera, hæc veriſimilia in cauſsâ: Sic ut veriſimilia, quantumvis quid contra dici debeat non video, vera præſtare nequaquàm audeam: facerem, ſi paullo gravior eſſet fragmenti auctoritas, nunc ſcio, teſti mendacii ſemel comperto, vera narranti fidem haud facile adhibendam. In urbe Ciſarâ equidem, cujus ergo huc progreſſi ſumus, teſtimonio de nomine tantum ſtamus, res ſine teſte in dubium vix venire poterat.

Sal. Jugurth.

Dio lib. 50 Str. lib. 8.

Tac. Ann. 5

Plinio ſæpe. Vitruv. lib. 8. c. 4.

rat. Nam iſtud camporum æquor, modicis collibus, tamquam laſcivientibus fluctibus interſtinctum, cœlo maximè temperato & ſalubri, ſolo paſcuis læto, agris frugifero, virentibus nemoribus, & piſculentis rivis amœno, intelligere poſſumus ex quo hominum cultum Rhætia regio accepit, habitatoribus non caruiſſe: Quorum urbem (frequentes per Rhætiam urbes, tum alii teſtes, tum Vellejus) in ipſius planitiei acie, ad confluentes majorum fluviorum Vindonis & Lyci, qui maximâ aquarum vi, foſſarum in modum pleraque latera muniunt, & commodo tamen interjecto ſpatio eluvionum metum procul habent, ſitam fuiſſe, ſitus propè, eſt ut fateri cogat. Sic ſanè, niſi quod de Megarenſibus Deus reſpondit, Vindelicos veteres cæcos fuiſſe arbitramur. Nam Germani haudquaquam auctores, quibus nihil tunc temporis rei cis Danubium, neq; ex illorum inſtitutis urbes: Tacitus, *Nullas Germanorum populis urbes habitari ſatis notum eſt, ne pati quidem inter ſe junctas ſedes:* Vindelicos magis eſt ut conditores demus. Tacit. de germ. In ætate conſtituendâ nihil video, profiteor, cum plauſibiles etiam ſuſpiciones deſtituant: niſi quod antiquitatem, ſitus, quam diximus, prærogativa arguit. Gentis caput jam tunc extitiſſe, idem ſitus ſuadet, totius regionis umbilicus: tum quod huc coloniam deduxere Romani, cum primarias provinciarum urbes conſtituendis coloniis deligere conſueverint. Hinc Vindelicæ quoq; nominis fides conſtat, quando nihil in omni hiſtoriâ frequentius, quam principes urbes populorum nominibus appellatas obſervare. Adjutant diſputata de Vindeliciæ etymo, quod ex ſolo ab hac urbe inſeſſo originem traxiſſe indicavimus. Et Friſingenſis verba in iſtâ teſtium penuriâ non negligenda, *Druſus Moguntiam in Galliâ, & Auguſtam in Rhætia, quæ ante Vindelica dicebatur, ex nomine Auguſti vocatam, fundaſſe vel inſtauraſſe dicitur.* Friſ. lib. 3. c. 4. Neq; interim alterum Ciſaræ nomen locum habere non poterat, nihilo ſecius quam illa à confluvio Luſturia, proprium Onobæ retinuit. Si in re ſimili ludimus, auctor eſt Stephanus, etiam Syriæ Lariſſam binomiam, indigenis Zizaram appellatam. Quin creditum quibuſdam, omnes omnino urbes duplici nomine uſas, publico nimirum ac vulgari, tum altero occulto, religioſo, & in vulgus ignoto. Quod Macrobius de Româ prodidit poſt Plinium; ego univerſè nolim aſſeverare. Macr. lib. 3 c. 9. Id tamen ex Macrobio compertum, Plin. lib. 3. c. 5. *omnes urbes in alicuj' Dei eſſe tutelâ*, & à Diis tutelaribus pleraſque appellatas videmus. Non enumero Alabandum, Tenem, tot alios, in promptu cum ſit exemplum urbis binomiæ Terracinæ, quæ Anxur à Jove Anxuro dicta. Idem in Ciſarâ accidiſſe fragmentum (quem magis idoneũ teſtem producam, nunc nullus eſt) adeò narrat probabiliter, ut mihi cetè approbet. Sic interim,

terim, ſi quis hanc conjecturam ad priores quas rejecimus, ablegare maluerit, nihil ſum ſuccenſurus: Exiſtimatio namque rei incertæ, in medio relinquenda. Ego, neſcio quî fit, teſtis etiam ſuſpecti, in re valde credibili fidei cogor credere, & cum non videam, cui bono nomen confingi debuerit, neque confictum eſſe poſſum animum inducere. Num enim abſurdior Ciſa apud Vindelicos, quam *Aſculanorum Ancaria Dea, Volſinienſium Nurſcia, Otriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia*, quas Tertul. Apolog. Tertullianus enumerat? At qui Ciſam ex Tacito Iſidem interpretantur, quoniam is ſcripſerit, *pars Suevorum Iſidi ſacrificat*, errant largiter, & turpis chronologiæ lapſus, res Vindelicas cum Suevis, qui tanto poſt immigrarunt, confundere: cui inſcitiæ fragmenti tamen auctor obnoxius. Quod ſi Ciſa Suevorum Iſis fuiſſet, ineptirent adhuc de muliebri oris ſpecie, parumne teſtato Tacitus, *Signum ipſum in modum liburnæ figuratum, docet advectam religionem?* Et mox (quo etiam nugas de Cerere aut Cybele, aut etiam Venere refellit, quas Ciſæ nomine à Suevis cultas ali conjecere, argumento imagunculæ, ſub ſcapo coni, qui Auguſtanis inſignium loco) *Cæterum nec cohibere parietibus Deos, neq; in ullam humani oris ſpeciem aſſimilare, ex magnitudine cæleſtium arbitrantur.* Cujus rei à Maximo quoque Tyrio proditum exemplum ſermone, utrum Diis dicanda ſint ſigna, *Celtæ*, inquit, *colunt Jovem: Celticum verò Jovis ſignum, altisſima quercus.* Ineptus caſſusque labor eſt, barbara numina Romanis & Græcis conferre velle: Quis Deus Alabando reſpondet? Aut ſi Germanica malumus, quis Tuiſconi & & Manno, quæ Dea Tanfanæ? Mihi Minerva Ciſſæa apud Pau- Pauſ. Corinth. Poſſev. in ep. ad R. Pol. ſaniam lecta, Zizilia Venus Sarmatica apud Poſſevinum, & ſcio quibus Germaniæ oris *Zizen* mammæ ſint. Neque ut ad Ciſam aut Zizam (quam Camboduni quoq; Vindelicâ urbe cultam, veteribus annalibus conſignatum reperio) quidquam horum pertinere Serv. in 7. Aen. Laurente Marica. arbitrer, ideo inducor. Servius rectè annotavit, Topicos deos ad alias regiones numquam tranſire. Dixi de urbe Vindelicâ, ſive Ciſara fuit, quam potui maximè credibiliter. Illam Kal. Sextil. in Romanorum poteſtatem veniſſe, quidam in litteras retulêre, neq; quam auctoritatem ſequantur comperio. At convenit, quod his Kal. debellatum demonſtravimus, & ſi conjectura ſedet, in iſtis campis pugnatum, credibile uno impetu urbem captam fuiſſe. An quod Horatius Alexandriæ mentionem injecit, huc alluſit? Par utrimque ratio: Alexandriâ Kalendis captâ, Ægyptus in poteſtate fuit, ſic Vindelicia Ciſarâ. Victoria victæ urbi, quod raró aſſolet, ſplendorem & ornamentum addidit. Nam quia coloniâ honeſtatam intelligimus, ſcire intereſt, præcellentem coloniarum dignitatem extitiſſe:

extitiſſe: Adeo, ut cum præſtantiſſima eſſet municipiorum conditio, quippe quæ ſuo jure & legibus utentia, muneris tantum honorarii cum Pop. Rom. participia, potiori tamen, & præſtabiliori exiſtimarentur coloniæ, quæ jura inſtitutaque omnia Pop. Rom. haberent: nimirum *propter amplitudinem majeſtatemq́ Pop. Romani, cujus iſtæ coloniæ quaſi effigies parvæ ſimulachraq́ eſſe quædam videntur:* Gellii verba ſunt. Quo Suetonii locus Gell. lib. 16 c. 13.
de Auguſti coloniis ſpectat, *jure ac dignatione urbi quodammodo* Suet. Octav. 46.
pro parte aliquâ adæquavit. Cum enim in arce rerum humanarum Roma conſtituta eſſet, ut quæq; illam urbes arctiſſimis neceſſitudinis vinculis contingebant, ita ſeſe præ reliquis maximè extuliſſe videbantur. Hoc eſt quod in lege Mamiliâ, perpetuo primo loco coloniæ, deinde municipia, præfecturæ, fora, conciliabula ordine nominantur. Inde, quod ex Divi Hadriani oratione Gellius memorat, Italicenſes, Uticenſes, & quædam alia municipia antiqua, *cum ſuis moribus legibusq́ uti poſſent, in jus coloniarum mutari* voluiſſe. Hinc denique, quod inferioris ætatis & ſequioris ſæculi ſcriptores Municipiorum nomine minoris rei urbes tantum dixêre. Quoniam verò victoriam anno poſt Romam conditam DCCXXXIX. partam oſtendimus, indicio eſt illo coloniam deductam: Quatenus nihil attinet ambigere, hoc genus præſidia debellatis populis protinus impoſita. Colonias militares dico, cum ex Quiritibus ſcriptæ in aliquot interdum annos poſt victoriam dilatæ ſint. Et princeps provinciæ civitas Auguſti honori hunc in modum ceſſit; minoribus oppidis, privata victoriæ monumenta fixêre Nerones; à majore ſiquidem Tiburnia, aut ſi quo alio nomine rectius appellatur; nam hoc ſanè abſonum, Tiberina opinor concinnius, à minore Druſomagum, cujus Ptolemæus meminit, dicta ſunt. Quæ ſi à Strabone præterita, intelligere poſſumus eum ſtatum regionis, qui ante provinciam conſtitutam, & Romana nomina inducta, fuit, ſumpſiſſe deſcribendum. Vindelicę quoq; quam ante provinciæ conſtitutionem ſtetiſſe, haud obſcuris freti argumentis oſtendimus, nullam rationem habuiſſe non valde miror, cum idem plerisque urbibus, quæ populis cognomines, accidiſſe ſciam, credo quia populorum editis nominibus ſatis indicatæ videbantur.

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Quartus.

SED circa coloniam multa præterea expedienda. Quæ quoniam hic locus à nemine ſatis perpurgatus eſt, quo poterimus ordine proſequemur. Primum, nulli niſi lege latâ deducere licuit: ut paullo latiore legis appellatione, tam Senatus, quam populi juſſiones comprehendamus. Et ſtante quidem Republicâ, ſingulis deductionibus, ſive una colonia deduceretur, ſive plures ſimul, ſingulæ leges ferebantur. At Senatus Populique poteſtate in unum transfusâ, peculiari lege nihil opus erat, quod eâ, quâ Populus in illum unum omne imperium & poteſtatem conferebat, de coloniis quoque caveretur. Plutarchus de Sullâ, *Omnium præteritorum data ei fuit ex lege impunitas: in futurum autem jus necis, publicationis bonorum, coloniarum deducendarum, urbium condendarum, & diruendarum, jus regna auferendi, & pro libito condonandi.* Hinc verba fluxerunt, quæ Neroni Seneca affingit, *Quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea jurisdictio eſt.* Atque idem Julio & Octaviano tributum, definitè & nominatim opinor: quamquam quòd Dio & alii, Imperatoribus à ſubditis nihil non conceſſum prodiderunt, universè jus iſtud, de quo loquimur, tum reliqua omnia complectitur. Supereſt in fragmentis legis Regiæ ejus ſententiæ formula, VTIQVE QVÆCVMQVE EX VSV REIPVBLICÆ, MAJESTATE DIVINARVM, HVMANARVM, PVBLICARVM, PRIVATARVMQVE RERVM ESSE CENSEBIT,

Seneca de Clem. lib. 1. c. 1.
Dio lib. 53.

BIT, EI AGERE FACERE JUS POTESTASQVE SIT. Quod in colonias, quæ iſtâ ratione à Sullâ, Julio & Octaviano deductæ, fere Veterani milites miſſi, eas Vellejus Militares nominavit, & à reliquis deductis *juſſu Senatus* diſtinxit. In Ancyrano lapide indice rerum ab Auguſto geſtarum, COLONIAS MILITVM appellatas video; Et verò eſt apertum, Auguſtam iſtarum numero cenſendam. Quæ etſi ſeparatim nullâ lege deduci juſſa, duplicem tamen colonicam legem accepit: Auguſtæam inprimis, cujus perſæpe apud auctores rei agrariæ mentio, quâ Auguſtus generatim præſcripſit, quæ in coloniarum collocationibus ſervata vellet: tum privam aliam; quam poſteriore loco excutiemus. Auguſtææ ſpecimen præbere poſſunt, cum aliarum hujus argumenti legum reliquiæ, præcipuè Mamiliæ: tum quod ipſius nonnullæ, apud auctores, quos jam nunc laudavi, ſuperant, tamen etſi maxima pars interciderit. Eâ enim cautum eſſe, ut ager aſſignetur, QVA FALX ET ARATRVM EXIERIT, Hygenus ſemel atq; iterum auctor: explicationem adjicit, *Hac lege, ſuâ interpretatione quidam putant, tantum cultum nominari: ut mihi videtur, utilem ait agrum aſſignari oportere: hoc erit, ne accipienti ſylvæ univerſus modus aſſignetur, aut paſcui. Qui verò majorem modum culti acceperit, optimè ſecundum legem accipiet aliquid ſylvæ, ad implendum accepti modum.* Deinde limitum latitudinem conſtitutam, ex Hygeno itidem percipimus: *Limitibus latitudines ſecundum legem & conſtitutionem Divi Auguſti dabimus. Decumano maximo pedes XXXX. Kardini maximo pedes XX. Actuariis autem limitib' omnibus decumanis pedes XII. Subruncivis pedes VIII.* Hæc quo intelligantur rectius: Primo duo limites in coloniarum deductione, agrorumq; aſſignatione, conſtituebantur: Decumanus Maximus, & Kardo item Maximus, ſeſe rectis angulis mutuò interſecantes, ille ab oriente ad occidentem, hic à meridie ad ſeptentrionem directus: Licet ea ratio nonnunquam mutata, interdum inverſa fuerit. Vtrimq; dein ſingulæ centuriæ (quarum modum non unum reperio, jugerum ſcilicet L. C. CC. idque frequentiſſimè, CCX. CCXL. & CCCC.) ſingulis limitibus, qui prioribus illis paralleli, diſtinguebantur: primus, ſecundus, tertius, & quartus à Decumano Maximo, Linearii ſeu Subruncivi appellabantur, quintus Actuarius ſive Quintarius, quem etiam ſextum non peſſimè diceres, ſi Decumanum maximum pro primo numerares, nam quinque centurias ſex limitibus comprehendi neceſſe eſt: hi autem prorſi omnes. Et quoniam poſt Kardinem maximum, eâdem ratione transverſi quatuor Subruncivi, poſtmodum Actuarius quinto loco ſuccedebat, ſequebatur ut Decumano &

Kardine maximis, atque duobus illis Actuariis, quatuor omninò rectis lineis, XXV. centuriæ circumſcriptæ eſſent. Quo deinceps ordine pergebant, Vt Decumanus & Kardo Max. non repeterentur (ſingulares enim erant, ad quorum normam reliqui exigebantur) ſed ſemper poſt quintam centuriam Actuarius duceretur: atque totus ager, ſi ſub unum aſpectum caderet, cancellatam teſſellatamque ſpeciem præbere poſſet. Quæ apud auctores, quos ſequor, diſtinctè prodita. Neque tamen perpetuò obſervata ſunt, quoniam agri natura & ſpatium aliud interdum ſuadebant. Atque hæc agrimenſorum erat curatio, qui agros perticâ ſive decempedâ, cujus in antiquis nummis adhuc forma viſitur, metabant.

Val. Cato Diris.

Pertica, quæ noſtros metata eſt impia agellos.

Prop.lib.4. el.1. Et Propertius,

Abſtulit excultas pertica triſtis opes.

Cic.Phil.3. A decempedâ, Cicero L. Antonium privati & publici agri decempedatorem dixit. Ligneam fuiſſe arguit, quod talis Quincu-

Mart. lib. 14. epigr. 92. peda apud Martialem.

Puncta notis ilex, & acutâ cuſpide clauſa.

Præter Decumanum autem & Kardinem Max. per Actuarios iter Populo deberi, jam olim lege Semproniâ Corneliâ & Juliâ cautum erat: Subruncivos itidem coloniarum conditores aliqui publicaverunt, fructus aſportandi cauſsâ. Sed nos Auguſtææ legis oſſa pergamus legere. Cum hæc, quæ diximus, non limitibus tantum circumſcribenda, ſed & terminis firmanda (propriè hîc vocibus iſtis utimur, cum aliàs confundi ſoleant, & ut

Feſtus v. Limites. Feſtus auctor, *limites in agris, nunc termini, nunc viæ tranſverſæ* ſint) ac à vicinorum injuriis vindicanda eſſent, videtur Auguſtus de terminorum genere & uſu pleraq; caviſſe. Certe non fruſtra eſt, quod agros, uti lege & limitibus Auguſtæis, ſic terminis Auguſtæis aſſignatos legimus: Latinus & Myſrontius, *In locis montanis terminos poſuimus rotundos, quos Auguſtæos vocamus, pro hac ratione, quod Auguſtus eos recenſivit, & ubi fuerunt, lapides alios conſtituit, & omnem terram ſuis temporibus fecit remenſurari, ac veteranis aſſignari.* Apud Hygenum nonnullorum ſpecies delineatas cernimus: apud alios foveas Auguſtanæas, foſſatosque Auguſtæos obſervamus, quod terminorum vice eſſent ſcilicet. Neſcio an ex eâdem lege Hygenus mutuatus, illa quæ in hoc genere, iis, quæ de limitibus antea attulimus, ſtatim ſubjungit, neque enim ſatis pâret, *In mediis tetrantibus lapides defigemus ex ſaxo ſilice, aut molari, aut ne deteriore, politos in rotundum, craſſos pedem, in terram ne minus habeant pedibus II. S. ſuper terram ſeſquipedem.* Sed nobis de terminis iterum dicendum

dum erit. Nunc locum hunc concludemus, ſi prius annotaverimus, ea quæ Hygenus omnes diviſionum auctores ſanxiſſe ſcripſit, ab Auguſto non fuiſſe præterita, *Vti quæcumque loca ſacra, ſepulchra, delubra, aquæ publicæ, aquæ vicinales, fontes, foſſæq́ publicæ; vicinalesq́ eſſent, item ſi qua compaſcua, quamvis agri dividerentur, in omnibus* (ſic lego, pro, ex omnibus) *ejusdem conditionis eſſent, cujus antè fuiſſent.* Quamquam ſepulchra interdum colonorum cupiditati ceſſiſſe video, Suetonius Julio, *Cum in coloniâ Capuâ deducti lege Juliâ coloni ad extruendas villas ſepulchra vetuſtiſſima disjicerent, idq́ eo ſtudioſius facerent, quod aliquantum vaſculorum operis antiqui ſcrutantes reperiebant, tabula ænea in monumento, in quo dicebatur Capys conditor Capuæ ſepultus, inventa eſt.* Neque plura hujus legis capita hactenus eruimus: nam quæ præterea in his ipſis libris ſuperſunt, & hinc manare ſuſpicamur, nullum nomen aſcriptum habent, ideo aſſeverare vetat religio. Edictis deinde pro re natâ obſcuriora nonnulla explicata fuiſſe, idoneus teſtis Hygenus eſt, *Sunt quoque quædam Divi Auguſti edicta, quibus ſignificat, quoties ex alienis territoriis ſumſiſſet, & aſſignaſſet veteranis, nihil aliud ad coloniæ jurisdictionem pertinere, quam quod veteranis datum aſſignatumq́ ſit.* Præter perpetuam autem Auguſti omnium coloniarum legem, privam, quam dixi, ſingulatim unicuique à conditoribus præſcriptam, exploratum eſt. Siculus Flaccus, *Auctores diviſionis aſſignationisq́ leges quasdam colonis deſcribunt:* Nec non alibi, *Leges datæ coloniis municipiisq́ intuendæ:* Hygenus, *omnium coloniarum municipiorumq́ leges ſemper reſpiciendæ.* Hæc fortaſſis multa continuit: duo aut tria potiſſimum capita, qua ratio, qua ſcriptorum auctoritas perſuadet. Nam cur non opinemur (etſi rei, quæ ad limitū quæſtionem nihil pertineret, nullum appareat in noſtris auctorib' veſtigium) primo loco, cum diverſi eſſent coloniarum gradus, ejus cui lex ſcripta, conditionem expreſſam? Antiquitus aliæ civium Romanorum, Latinæ aliæ: At Italiâ totâ civitate donatâ, optimo fuere jure, quæ Italicum jus adeptæ, uti ex Juriſconſultis Vlpiano, Celſo, Gajo, Paullo haurio: peſſimo quæ, ut etiam Vlpianus monet, *nihil præter nomen coloniæ* haberent. Rurſus coloniæ quædam immunes, quædam neutiquam: Italicæ fuiſſe videntur immunes omnes, non contra. Quæ cauſſa, cur Plinius in Italiâ immunium non meminerit, in provinciis meminerit. Qui diversè ſentit, cogitet, num fieri potuerit, ut in Italiâ colonia immunis nulla, id enim ſequeretur: deinde num concedendum exiſtimet, Tyriorum coloniam, cui *Divus Severus & Imperator noſter, ob egregiam in rempublicam imperiumq́ Romanum inſignem fidem, jus Italicum dedit,* atq; Berytenſem, Auguſti beneficiis, Vlpiani quoque

Suet. Jul. c. 81.

Dig. lib. 50. tit. 15. ll. 6. 7. 8.

Cod.lib.11 tit.21.l.1. verba ſunt, gratioſam, quam cum poſtmodū Theodoſius & Valent.metropolim decernerent, *ſuis virtutibus coronatam*, appellaverunt, immunes non fuiſſe,quod in utraq; Italici tantum juris fiat mentio: Demum,quid ſibi Paulli hæc velint, *Divus Veſpaſianus Cæſarienſes colonos fecit, non adjecto,ut & juris Italici eſſent. Sed tributum his remiſit capitis. Sed Divus Titus etiam ſolum immune factum interpretatus:* Vt ego ſentio,ſi Veſpaſianus jus Italicum dediſſet, de immunitate nulla potuiſſet oriri quæſtio. Pleniſſima porro immunitas, omnium tributorum,ſoli & capitis,atq; publicorum munerum, extra coloniam, remiſſionem complectebatur. Atqui Auguſtam Italici juris fuiſſe,quod dubitemus nihil eſt: Niſi veterani poſt percepta præmia, aſſignatamque coloniam, pejori conditione quam milites in exercitu fuiſſent,vixêre: In legione namque jure Italico, cives Romani erant. Quin ut mea memoria eſt,non obſervo ab Auguſto coloniam deductam,præterquam Italicam. Si coloniæ Auguſtæ non Italicæ occurrunt, vel antiquiores Auguſto ſunt, ab illo nomine tantum Auguſtæo honeſtatæ,vel fortaſſis coloniæ dignitate nullâ deductione reſcripto auctæ. Hoc habet, in quas milites miſſi,quæq; exinMilitares appellari poſſunt,Italicas fuiſſe omnes.Dabo Strabonis locum,qui edoceat,Militares quantumvis novas & tenues, clariſſimas reliquas dignitate & exiſtimatione præſtitiſſe. Quid enim cuiquam largiretur Auguſtus,ut abnueret militibus, quorum beneficio ſe imperio potiri, fateri neceſſe haberet?Strabonis iſta ſunt, *Hiſpalis claret,ipſa quoq; Romanorum colonia. Ac nunc quidem emporium durat: honore autem, & recenti militum Cæſaris eo miſſorum inhabitatione Bætis præcellit,quamvis non ſplendidè condita.* Sed in noſtrâ, exemplis & argumentis accedit Taciti auctoritas: Is cum ſplendidiſſimam cognominavit,verbo concluſit ornamenta,quæcumque poſſunt in coloniam cadere. Neque Apulejus (cujus ſummum circa ſermonis proprietatem ſtudium) quod Madauræ patriæ tribueret,præclarius elogium invênit,*Veteranorum militum novo conditu,ſplendidiſſima colonia ſumus:* Quæ item apud eum Hypata *civitas cunctæ Theſſaliæ antepollet*,honoris ergò *ſplendidiſſima & unica Theſſaliæ civitas* appellatur. Pari ſenſu Vlpianus,ſplendidiſſimam Tyriorum coloniam dixit,quæ cum jus Italicum haberet, uti vidimus,tum eſſet *nobilis regionibus, ſerie ſæculorum antiquiſſima, armipotens, fœderis,quod cum Romanis percuſſit, tenaciſſima.* Exſcripſi lubens,quæ ob dicta hactenus,& dicenda poſtmodum, in Auguſtâ æquè omnia agnoſcimus. Jam ſi coloni cives Romani, idque optimo jure, in tribum relati fuere: neque nos niſi de Fabiâ aut Scaptiâ, quas utraſque Auguſtus, Suetonio teſte obtinuit,aut Juliâ,quæ ex veterib⁹ una (ſive Fabia ſive

Str.lib.3. — Apul. Apol.1. — Vlp. D.lib.50.tit.15.l.1. — Suet. Octav.c.40.

ſive Scaptia opinor) in Auguſti honorem, ut Dio auctor eſt, appellata, ſuſpicari poſſumus, maximè omnium credibiliter de Juliâ. De linguâ, veſte, moribus, inſtitutiſque reliquis Romanis ſi admoneam, ineptus videar. Sequebatur caput legis, quo coloniæ jurisdictio & coercitio mandabatur, certiſque finibus circumſcribebatur. Operæ eſt, formulam ex Hygeno proponere, *QVOS AGROS, QVÆVE LOCA, QVÆVE ÆDIFICIA, INTRA FINES, puta illos, & intra flumen illud, intra viam illam, DEDERO, ASSIGNAVERO, IN EIS AGRIS JVRISDICTIO COERCITIOQVE ESTO COLONIÆ illius, cujus civibus agri aſſignabuntur.* Id ſpatium regionis nomine expreſſit Flaccus, *Regiones autem dicimus, intra quarum fines ſingularum coloniarum, aut municipiorum magiſtratibus, jus dicendi, coercendiq́, eſt libera poteſtas.* Cæterum Territorii appellatio vulgatior eſt: Frontinus, *Quicquid enim ad coloniæ municipiive privilegium pertinet, territorii juris appellant:* Flaccus, *Territorium dixere, intra quos fines jus ducendi eſſet:* eleganter, etſi ſunt qui malint, *juris dicendi jus eſſet:* Et Pomponius, *Territorium eſt univerſitas agrorum, intra fines cujusq; civitatis.* Etymologia ſive deducēda, ut hîc Pomponius exiſtimat, *quod magiſtratus ibi jus terrendi habeat,* ſive quod *hoſtis terrendi cauſſa conſtitutum eſt,* ut Aggenus Vrbicus, ſive à terendo uti Varro, ſive à bobus, quaſi terribovium, quemadmodum Cato in originibus, ſive denique, quod Iſidoro placuit, à tauris tauritorium: nos non admodum laboramus. Hoc potius, quodnam Auguſtæ coloniæ territorium fuerit. Intelligo difficile ad fidem eſſe, in tam obſcurâ & reconditâ antiquitate, certos limites affirmare: Sed tamen, quod jam aliquoties rebus dubiis fecimus, conjecturas, quas verum proximè exiſtimabimus, aſſequi concipiemus. Viſum nonnullis, fines in univerſum quantum ſacram epiſcopi jurisdictionem porrigere: neque ego auctoritatem defugio. Homines enim Romanarum eccleſiaſticarumq; antiquitatum ex æquo periti, hæc veſtigia alibi lubentes ſectati ſunt: Cum rerentur, quod epiſcopis à civitatibus nomina indita, Auguſtæ hîc, alius alterius urbis vocatur Epiſcopus, ſatis eſſe indicio, Auguſtæ, rerumq; Auguſtanarum, quæ territorio proculdubio continentur, inſpectionem illi & curam demandatam. Quâ ego occaſione illos præterire non debeo, qui quas urbes epiſcoporum aliquando dictas inveniunt, in epiſcoporum poteſtate fuiſſe opinantur: Rectè ſi ſacram ſentiunt, ſin aliam, quam profanam differentiæ cauſa appellamus, nihil imperitius, cum eodem argumento epiſcopos civitatum paruiſſe imperio neceſſariò ſequatur

Dio lib. 44.

Pomp. D. lib. 50. tit. 16. l. 239.

Varro de lingua L. lib. 4. Cato apud Serv. in 5. Aen. Vrbem deſignat. Iſid. lib. 14. c. 5.

quatur, quod utiq; falſum eſt, nam ut epiſcoporum civitates, ita verſâ vice civitatum epiſcopi appellantur, nec obſcurus utriuſq; locutionis ſenſus. Paulus Apoſtolus ad Corinthios ſcripſit, *In omni loco ipſorum & noſtro*, neq; ille tamen profecto Corinthiorum dominus, ſed ut ſignificanter admodum Cajetanus interpretatus, *addidit ET NOSTRO, ut quemcumque locum, qui eſt Corinthiorum invocantium nomen Chriſti, explicaret eſſe etiam Apoſtolorum; quod eſt verum, non ſolum propter unitatem charitatis, ſed etiam propter extenſionem jurisdictionis Apoſtolicæ.* Aliorum commentatorum ſententias, quæ variæ ſunt, nihil neceſſe afferre. At quoniam comperi, Carolo Magno Imp. Divo Simperto epiſcopo, Auguſtanæ eccleſiæ diœceſim, quam vocant, auctam, nec non idem ſæpius vel ante vel poſtea fieri potuit, vix opinor territorii modum hac viâ rectè inveſtigabimus, niſi primo loco de acceſſionibus ſigillatim (quod nunquam futurum vereor) cōſtiterit. Incredibiliter namq; errat, quisquis antiquas rationes, ad eum, qui nunc eſt, rerum ſtatum revocat. Huic itaq; ſubſidio, alia ex rerum naturâ, temporumque conditione petita, adjungenda ſunt. Kardinem palam eſt, ſeptentrionem verſus provinciæ limitem Danubium haudquaquam tranſiiſſe, neque agros in hoſtico aſſignatos eſſe, etſi in eam Germaniæ Magnæ partem, jam epiſcopi religioſa jurisdictio porrecta: Ad meridiem ab alpib⁹ initium ſumpſiſſe, neque profecto ullum veteranorum in iis (quamquam in alpes quoque ſacra epiſcope nunc penetret) agros accepiſſe: quin ad hunc locum pertinet, quod Hygenus quodam dixit, *Rupium multitudo limites accipere propter loci difficultatē non potuit: Sed relicta eſt, ut aut ſylvam Reip. præſtaret, aut ſi ſterilis eſſet, vacaret.* Aggenus, *Hæc autem ſunt loca quæ ſoluta* (ita lego, pro inſoluta) *dicuntur, quæ aut in ſaxoſis & ſterilibus locis ſunt, aut in paludibus, ubi nulla potuit exerceri cultura, quia dum non eſſet, quod excoli potuiſſet, nullis neceſſe fuit limitum regulis obligari, propterea & ſoluta loca vocata ſunt.* Et quamquam materiam olim etiam ſecundo Lyco ex alpibus devectam, Hygeni verbis conſentaneum ſit, quas tamen ſylvas colonia acceperit, non auſim definire, neq; eas extra territorii fines fuiſſe, abſurdum. In Decumano, priſcæ diœceſis certiora indicia apparent: Adeo, ut intra fluvios, Lycum, qui ab oriente, & Hilaram ab occidente conſtitiſſe, in dubium venire prope nequeat: Cum Hilara Auguſtanam à Conſtantienſi diœceſi hodieque diſcriminet, nec cauſſa ſit, cur fines variaſſe exiſtimemus, ab eo tempore, quo ante Conſtantiam conditam, epiſcopi ſedes Vindoniſſæ fuit: Lycum eccleſiaſticam provinciam altroverſum tunc terminaſſe, etiam perſpicuum, eo quod Simper-

1.Cor.1.

Simperto demum epiſcopo (Aventinus Divo Vdalrico non rectè tribuit) Novoburgenſem jurisdictionem Auguſtanæ accenſam, Novoburgenſemque ad Lycum perveniſſe, annalium monumentis teſtatum. Hoc eſt, quod in vetuſto manuſcripto codice legere memini, Simpertum Auguſtanam diœceſim Noricorum finibus auxiſſe: antiquum namque Noricum (quod jam ſemel indicavimus) ad Oenum tantum, poſterius ad Lycum uſque pertigit. Decumani ergò longitudo XXX. M. paſſuum, plus minus, complectebatur: neque tamen exacta ratio, fluviis non uſque quaque parallelis, iniri poteſt: Kardinis ab alpinum radicibus ad Danubii alveum M. Paſſ. circiter LXX. Itaque tota territorii area habuit decies centena paſſuum millia bis millies, & id quod excurrit. Cum Siculus Flaccus ſcripſit, interdum territoria fluminibus finiri, interdum ſummis montium jugis, fieri poteſt, ut de noſtrâ colonia ne cogitarit quidem, ejus nihilominus terminos, uti omnino habuere, expresſit. Legem denique de rerum divinarum humanarumque curatoribus, ſacerdotibus & magiſtratibus nimirum, decurionumque ordine caviſſe, nemo ambigere inducet animum: Vnum ambigo, an privata iſta, an publica Auguſtæa caverit, & fere eſt ut Auguſtæam opiner. Sed quoniam totus hic locus ad colonicæ reipublicæ conſtitutionem pertinet, poſterius exequemur. Jam cum de legibus plura non occurrant, deinde admonendum eſt, Coloniam deductam juſſu, vel utriusque, Neronis vel quod credibilius multò, alterutrius; Cum patrato bello, ordinandæ & conſtituendæ provinciæ, ambo tempus non triverint. Ac malo equidem de Druſo verum eſſe, quod & plures tradidere auctores: tametſi antiquiores (ne fallam) Ottone & Honorio Auguſtodunenſe nondum reperio. Sed bonum factum, conditoris memoriam, inſertâ imagine apud noſtros homines novare. Otto Friſ. lib. 3. c. 4. Hon. in chron.

Triumviros qui deducerent (alio aliâs numero fuiſſe ſciens ſum) arbitror lectos ex legatis, quorum operâ Dio victoriam partam prodidit; neque his honor cuiquam haberi poterat juſtius. At hi ignoti ſunt, niſi qua Auguſti nummus ſuſpicioni rimam adaperit.

Tribu-

Tribunitia poteſtas cum anno DCCXXXI. V. K. Julii primum inſtituta ſit, fit ut annus ejus IX. nummo inſcriptus, ex iiſdem K. anni DCCXXXIX. quo Auguſtam deductam diximus, ſumat initium. Id temporis coloniam aliam deductam, nemo opinor certo teſtimonio approbabit; eo minus leviter conjecero, ſi ad hanc coloniæ ſymbolum bovem retulero. Notæ II. VIR. de P. QVIN. VARO. M. TITIO. L. COR. BALBO. à quibus coloniam deductam ſuſpicor, accipi neque debent, neque poſſunt, quî enim tres Duumviri? Verum nummum auctoritate Duumvirûm, qui princeps coloniæ magiſtratus, ſignatum oſtendunt. Quod idem veſtigium (an æmulatione Romani moris, quo Senatus auctoritas hiſce notis S. C. aſcripta?) in multis præterea colonicis nummis, nec tamen omnibus, variè ſpectatur. Nudè interdum, nullo adjecto nomine, ut Cæſarauguſtanis quibuſdam, CAESAR AVG. II. VIR. Binis nonnunquam additis nominibus, C. HEIO. POLLIONE. ITER. C. MVSSID. PRISCO II. VIR. quæ ipſorum Duumvirûm eſſe nihil ambigo: Ternis ſæpe etiam, exemplo præter noſtrum, Sebaſtæ nummus, L. FABATO. T. TAVRO. L. PISONE. COL. SEBAS. II. VIR. coloniæ incertæ alter, AP. PVLCHRO. T. TAVR. L. PISO. CN. F. II. VIR. quæ ad coloniæ conditores audacter refero. Nam cum Appium, Taurum & Piſonem, Conſules ſub Auguſto faſti prodant, quid illis in coloniâ ſimul rei eſſe potuit, præter hoc unum, ſi in ejus deductione collegæ? Extremè frigidum commentum eſt Appios, Tauros, Piſones alios à conſularibus, totidem nominibus in coloniâ unâ aiiquâ extitiſſe. Et ut ad noſtra revertar, P. Quinctilium Varum, qui poſt biennium ordinarius conſul cum Tiberio iniit, M. Titium Rufum, qui ante annos XVI. ex Kal. Majis ſuffectus eſt, & L. Cornelium Balbum, ſive majorem, qui ſuffectus extremo anno DCCXIV. ſive minorem, qui ex Africâ triumphum egit Procos. an. DCCXXXV. VI. K. Aprilis, III. Viros Coloniæ deducendæ, agriſque aſſignandis, à colonis Auguſtanis hoc nummo poſteritatis memoriæ piè & gratè commendatos interpretor. Nam conſularia & trium-

triumphalia ſingulorum ornamenta, de legatione quæ diximus
probabiliter confirmant. A triumviris verò coloni
ſcripti, Cato in M. Cœlium, *In coloniam mehercules ſcribere no-* Cato apud Feſtum. v.
lim, ſi triumvir ſim, ſpatiatorem aut feſcemninum. Servius notavit, ſpatiator.
tranſcribere hac in re ſolenne verbum. *Tranſcripti enim in colo-* Serv. 5. Aen. Tranſcribunt
nias deducebantur. Ad colonorum numerum con- urbi matres.
ſtituendum, in tantâ veterum ſcriptorum diſperditione, & omnis
antiquæ memoriæ, quod toties conqueri neceſſe habeo, abolitio-
ne etiam hæremus. Aliqui ter mille miſſos ſcripſere: ſed hos ſimi-
litudo nominis in errorem duxit, ut quæ Strabo de Auguſtâ Præ- Strabo lib. 5.
toriâ prodidit, ad noſtram detorquerent. Alii duplum, vel paullo
amplius volunt, nam integram legionem, ſine auxiliis, miſſam
conjiciunt. Aut hîc, aut nullibi, Taciti verba locum habere, *O-* Tac. An. 14.
lim univerſæ legiones deducebantur, cum tribunis & centurioni-
bus, & ſuis cujusq; ordinis militibus, ut conſenſu & charitate Rem-
publicam efficerent. Ego frequẽtes ad firmitatem provinciæ miſ-
ſos aſſentio, & numerum VI. millium non abjudico. Quod ſi quis,
probabili ſubnixus ratione, de ampliore cenſuerit, in ejus ſenten-
tiam me pedibus iturum, jam nunc profiteor. Si enim anno urbis
conditæ CCCCL. nomine Æquorum prope ad internecionẽ de-
leto, proximo *Albam in Æquos ſex millia colonorũ ſcripta;* quod
Livius annotavit, ſi anno DXXXVI. Placentiam totidem dedu- Liv lib. 9. & 10.
cti, *in quibus equites deducendi fuit cauſſa, ut opponerentur Gal-*
lis, qui eam partem Italiæ tenebant, quod ex Pædiano cognoſci- Pæd. Orat. in Piſ.
mus, non eſt cur hic numerus in Vindelicâ coloniâ, quæ coërcen-
dis provincialibus recens domitis, tum reprimendis vicinis Ger-
manis, præcipuè Suevis, jam tunc imminentibus, inſtruenda eſſet,
non exiguus exiſtimari debeat: eo potiſſimum, quod à militari-
bus præſidiis, per provinciam diſpoſitis, auxilium non adeò ma-
gnum, ex Italiâ interjectis alpibus, nullum omnino, niſi ſerum
admodum ſperari poterat. Equites eadem quam in
Placentiâ Pædianus cauſſam notavit, perſuadet, deductos, ut op-
ponerentur Germanis, qui Gallis haud paullo acriores hoſtes eſ-
ſent. Colonorum nomina nemo expectabit. Si ex
triumviralibus tabulis maximè in promptu eſſent, huc attexere
odioſam diligentiam argueret. Indicabo tantum, monumenta
antiqua, quæ noſtros cõmentarios ſequentur, videri nonnulla ad
primos colonos pertinuiſſe, nonnulla ad eorum poſteros: ſed ut
illa, quæ legionem tertiam Italicam, multo poſt inſtitutam reſpi-
ciunt, non añumeremus. Hîc placet ſubſiſtere, & pu-
tare animo, quam fœdas pleraſq; hiſtoriæ labes antiquitatis inſci-
tia aſperſerit, quæ levi ejus cognitione ruſus detergi poſſint. Ilio
cremato Æneam profugum in Italiam veniſſe, regnum conſtitu-
iſſe, poſteros Romam condidiſſe, omnium conſenſione convenit.

X Neque

Neque diſcrepat, qui à Romanis deſcenderint, ſibi & reliqua Romanæ nobilitatis decora, & Trojanam originem rectè ac merito aſciſcere. Quin coloni Auguſtani aſciverint, nihil cauſſæ eſt: nam cunctas gentes laudis appetentiâ vicêre Romani, nec laus ulla, publico populorum conſenſu, æquè ac Trojanæ originis fama appetita eſt, eo uſq; ut multi, qui verè non poſſent, per mendacium in eam inſeri voluerint, opinati credo, quod Plinius enuntiavit, *mentiri clarorum imagines erat aliquis virtutum amor.* Hujus ergo rumoris cum neſcio quid majores noſtros afflaſſet, neq; facile rationem invenirent, qua Trojani in has oras appuliſſent, excogitarunt inſcitiſſimam narrationem, cujus verbo ante meminimus, nunc uberius explicare nullum operæ pretium: Multo labore aſſequuti, ut rem perſpicuè veram, à Trojanis Auguſtanos ortos, nemini unquam fuerint perſuaſuri. Neque verò Vindelicorum ſtirps ideò ſublata, ſed mixta Romano ſanguini, veluti læta arbor inſitione aucta eſt, cujus rei ſymbolũ in limine horum librorum ſub Druſi imagine expreſſum. Nam multas hoc genus colonias collocatas prioribus civibus nequaquam pulſis, certum. Exemplo ne longius abeam, Vbiorum oppidum, in quod colonia Agrippinæ nomine deducta, non eo minus ſe pleriq; civium Vbios, origine Germanos ferebant, ita Tencterorum legatis apud Tacitum reſpondent, *Vt vobis ceteriſq; Germanis conſanguineis noſtris jungeremur*, Et mox de Romanis colonis, *Deductis olim & nobiſcum per connubium ſociatis, quiq; mox provenêre, hæc patria eſt. Nec vos adeò iniquos exiſtimemus, ut interfici à nobis parentes, fratres, liberos noſtros velitis.* Atque in libello de Germanis, *Vbii quidem, quamquam Romana colonia eſſe meruerint, ac libentius Agrippinenſes conditoris ſui nomine vocentur, origine non erubeſcunt.* Porrò colonos ſub militaribus ſignis deductos, ut exercitus ſpeciem præbere poſſent, obſcurius alii, apertè Hygenus ſignificat, *Cum ſignis & aquilâ, & primis ordinibus ac tribunis deducebantur.* Territorium aratro ambiri conſueviſſe, videtur innuere Cicero, cum in Caſilini deductione Antonio portam Capuæ, aratro circumducto, vomere pæne perſtrictam, & florentis coloniæ territorium imminutum objicit. Sequebatur territorii diviſio & aſſignatio. Nam agro, quâ ratione prius dictum eſt, centuriato & limitato (utroq; verbo Feſtus utitur) ſingulis colonis agri modus tribuebatur viritim, idq; ſortitò. Sortitionis morem pluribus verbis Hygenus, tum uno aut altero exemplo proſequitur. Neque tamen inquit Siculus Flaccus, *omnibus æqualiter datus, ſed & ſecundum militiam modus eſt datus.* Permagna autem territorii portio, colonis neq; diviſa, neq; aſſignata. Excipua enim primo loco, quæ complectitur

Plin. lib. 35 c. 2.

Tac. hiſt. lib. 4.

Cic. Phil. 2.

Feſtus v. centuriatos & limitatus.

tur

tur caput legis Auguſtææ,quod ultimum ex Hygeno poſuimus, & hîc paullum mutatis verbis,ex Flacco repetimus, cum lucem antiquariis tenebris collatione inferri exiſtimemus, *Qui agri delubris ſepulchriſve publicis,qui ſolis, itineris, viæ, actus, ambitus, ductusq; aquarum, qui publicis utilitatibus ſervierint, ad id uſq; tempus,quo agri diviſiones fierent,in eâdem conditione eſſent quâ ante fuerant*.Subſeciva deinceps,quorum duo genera, Flacco & Frontino;ſive cum in extremâ aſſignatione centuria expleri non potuit, ſive cum in mediâ aſſignatione, & inter ipſas centurias, ſpatia ſuperfuere, nomen manavit, quod à reliquo corpore ſubſecta eſſent quodammodo. *Evenit hoc autem ideò, quoniam militi veteranoq; cultura aſſignatur, ſi quid enim amari & incerti* (an inertis?) *ſoli eſt,id aſſignatione non datur*. Vt Aggenus prodidit, *hæc aliquando auctor diviſionis aut ſibi reſervavit,aut aliquibus conceſſit,aut Reip. aut privatis perſonis*. Veſpaſianus pleraq; vendidit,reliqua Domitianus,iis, qui tunc poſſiderent, donavit: Quod præter agrarios iſtos ſcriptores, Suetonius memoriæ conſignavit.Ad hoc,Subſecivorum itidem conditionis erant,Relicta & Extracluſa:ſic dicta,quæ in aſſignationem omnino nunquam venerunt,ſive ob locorum aſperitatem,uti de Subſecivis dixim⁹, ſive quod conditori quacumque de cauſſa ita collibuiſſet. Hæc ſi intra coloniæ fines ſita, territorio certè accenſebantur; ſed niſi alicui aut homini, aut urbi, aut locis ſacris & religioſis attributa eſſent, remanebant jure in ejus poteſtate qui aſſignare potuerat, re inquit Aggenus, *plerumq; proximi poſſeſſores invadunt, & opportunitate loci irritati, agrum obtinent*. Quaſi Subſeciva etiam Compaſcua,*ſive loca quæ proximi quique vicini,id eſt,qui ea contingunt,paſcua* habent, uti Flaccus: Tum fluviorum alvei,& ad ripas utrimque ſpatium,eo usque interdum, quousque inundationes poſſent alluere, uti hic ipſe Flaccus, & plenius Aggenus ſcriptum reliquere. Accedebant agri ſacerdotum collegiis,& certis ſacris dedicati,in quibus quoque luci,ædes,templa:Agri vectigales,ſive Pop.Rom. ſive coloniæ,qui mancipibus locabantur,vel in annos ſingulos, vel in luſtra, vel in annos centenos, ut fructus partem præſtarent quintam, aut ſeptimam, aut etiam pecuniam pro ſoli ubertate, proximi quiq; poſſeſſores rurſus à mancipibus conducebant,quod ex Hygeno affero: Agri præterea provincialium nonulli, nam provinciales non omnes pulſos, & patrimonio exutos,Siculus Flaccus oſtendit, *nec tamen omnibus perſonis victis ablati ſunt agri, nam quorundam dignitas, aut amicitia,victorem ducem movit,ut eis concederet agros ſuos*. Omnia denique loca publica,quæ Aggeni verbis enumerare ſatius eſt,*loca autẽ,quæ ſint publica,videam'. Sunt ſylvę,de quib' lignorũ copia in lavacra publica miniſtrãda cęduntur.Sunt & loca publica,*

Suet. Domit. 9.

 quæ

quæ in paſcuis ſunt relicta, quibuscumq; ad urbem venientibus peregrinis. Sunt in ſuburbanis loca publica, inopum deſtinata funeri- Feſt. Paulli v. Culina *bus, quæ loca culinas appellant.* (Feſto Culina vocatur locus, in quo epulæ in funere comburuntur) *Sunt & loca, noxiorum pœnis deſtinata.* (Capitales enim animadverſiones fere extra urbes, niſi quæ ſpectaculo in theatris & circis propoſitæ. Huic rei in Auguſtano agro antiquitus Lyci fluminis inſula, quæ poſtmodum in continentem abiit, addicta: quod ex Afræ martyris actis jam Tac. An. lib. 15. olim obſervatum, in Vindeliciæ tabulâ expreſſimus, Tacitus credo *locum ſervilibus pœnis ſepoſitum* Romæ appellavit.) *Ex his locis, cum ſint ſuburbana, ſine ulla religionis reverentiâ ſolent privati aliquid uſurpare, atque hortis ſuis applicare. Sunt autem loca publica coloniarum, ubi prius fuere conciliabula, & poſtea ſunt in municipii jus relata. Sunt & alia loca publica, quæ præfecturæ appellantur. Nam & pomœria urbium, de quibus jam ſuperius ſuo loco diſputavimus* (dixerat Pomœrium eſſe certæ menſuræ ſpatium ante urbis muros, aliquando etiam intra muros, propter fundamentorum cuſtodiam, quod privatis operibus occupari non oporteat, neq; ullo jure alienari poſſit) *publica eſſe noſcuntur.* Horum igitur omnium, cum nihil ad colonos privatim pertineret, ſingulorum nomine portionem aliquam detractam neceſſe eſt: multo maximam ſubſeciva & vectigales agros abſtuliſſe crediderim, nam ad Lycum multa millia ſterilis & amari ſoli Suet. Oct. cap. 46. jugera & vectigalibꝰ Auguſtum colonias ſuas largiter inſtruxiſſe, ſcripſit Suetonius. Hinc quamquam rei dubiæ nulla eſſe poteſt certa aſſeveratio, opinor tamen, colonis interdum minus, cum plurimum, ultra ſemiſſem agri colonici aſſignatum non eſſe. Quo Hygenum refero, *multis coloniis immunitas agri, vicit aſſignationem:* aperte namq; agros immunes, qui in aſſignationem non venerunt, denotat, cum alii immunes aſſignati eſſent. Acſi integrum territorium millies mille paſſus bis millies comprehẽdiſſe recte diſputavimus, aſſignationi non plus dimidio, paſſuum decies centena millia millies ceſſiſſe conſequetur. Pedum etiam rationem inde non difficulter inibimus: cum paſſus quinos pedes longitudine contineat, fit ut paſſui quadrato, cujus ſingula latera quinque pedum, pedes quadrati (planos quoq; & conſtra- Var. de Ling. lib. 4 tos appellabant, Varro pedes magnos) inſint viginti quinq;, itaque ex ſuperiori ſumma proveniant, vicies quinquies millies mille pedum millia: quorum numerorum ratio, niſi meditatò vix queat animo concipi: Jugera autem (ad quæ calculus revocandus eſt) paullo ſupra octingenta ſexaginta octo millia: ſiquidem jugerum Romanum, vicies & octies mille atq; octingentos pedes complectitur. Vnde apparet, ſex millibus colonis dari potuiſſe in ſingulos jugera centena, ut in univerſum ducenta ſexaginta

octo

octo millia jugera ſuperarent, inter Centuriones, Equites, & Benemeritos partienda. Nam Centurionibus & Equitibus, liberâ etiamnum Republicâ, liberalius quam cæteris militibus aſſignari conſueviſſe, frequens teſtis eſt Livius; idem poſtea in reliquis militarium dignitatum gradibus obtinuiſſe, Flacci quæ attulim⁹ verba fidem faciunt. Benemeritis extra ordinem fundi modum quantus conditori placuiſſet conceſſum, addito inſuper privilegio, ne quo munere coloniæ obſtrictus eſſet; ex Hygeno in Auguſtæâ lege cognovimus: eo referenda Aggeni verba, *Legimus in quibusdam locis ab uno mille & trecenta jugera fuiſſe poſſeſſa*. Et quod Cicero Antonio objicit, *Medico tria millia jugerum, quaſi te ſanum feciſſet; Rhetori duo, quaſi diſertum facere potuiſſet*. Nam ut quisquam exiſtimet, tam immodicas ullas diviſiones fuiſſe, quæ tot jugera aſſignarent viritim, fruſtra erit: quin de centenis adhuc exempla quæro, nunc præter unum Appuleji Saturnini, de quo auctor de viris illuſtribus, *ut gratiam Marianorum militum pararet, legem tulit, ut veteranis centena agri jugera in Africâ dividerentur*, aliud ad manus nullum eſt. Sed quod anno DLXIV. & DLXXI. in præpingui & opimo Italiæ ſolo, Bononiæ & Aquilejæ, quinquagena diviſa invenio, minus incredibile viſum tanto poſt, ætate, qua priſca parſimonia ita laudabatur, ut rideretur, in transalpinâ provinciâ, bello recens partâ, duplum ejus fuiſſe aſſignatum. Atq; hæc, quæ nos omnibus veſtigiis indagamus, olim in Cæſaris tabulario pinacibus delineata, & libris diſtinctè perſcripta, tum æneis tabulis, quas in Capitolio fixas opinor, inſculpta erant: Iſtas agrorum formas appellabant, ita Vlpianus, *Qui tabulam æneam legis, formamve agrorum continentem refixerit, vel quid inde immutaverit, lege Juliâ peculatus tenetur*. Plura ejusdem rei nomina adducit Sicul', *Quamvis una res ſit forma, alii dicunt perticam, alii centuriationem, alii metationem, alii limitationem, alii cancellationem, alii typon; quod ut ſupra diximus, una res eſt forma*. De Cæſaris tabulario idem Siculus, *Omnium enim agrorum, & diviſorum & aſſignatorũ, formas & diviſionem, & commentarios & principatus in ſanctuario habet: qualescumq; enim formæ fuerint, ſi ambigatur de earum fide, ad ſanctuarium principis revertendũ erit*. Hygen⁹ æris libros nominat, atq; eorum exempla etiam in coloniis conſtituta ſignificat, *Libros æris, & typum totius perticæ, linteis deſcriptum*. (an lineis? verius eſt linteis, ad ænearum ſcilicet tabularum exemplar adumbratis, eodem modo Conſtantinus de lege quadam, æreis tabulis, vel ceruſſatis, aut linteis mappis ſcriptâ) *ſecundum ſuas terminationes, aſcriptis affinibus, tabulario Cæſaris inferemus: & ſi qua beneficio cõceſſa, aut aſſignata coloniæ fuerint, ſive in proximo,*

Liv. lib. 35. de Vibone lib. 37. de Bononia lib. 40. de Aquileja.

Cic. Phil. 2.

Vlp. D. lib. 48. tit. 13. l. 8.

Conſt. C. Theod. lib. 11. tit. 27. l. 1.

ximo, ſive inter alias civitates, in libro beneficiorum aſcribemus. Et quidquid aliud ad inſtrumentum menſorum pertinebit, non ſolum colonia, ſed & tabularium Cæſaris, manu conditoris ſubſcriptum, habere debet. Paullo ante dixerat, *Omnes ſignificationes & formas æris tabulis inſcribemus: Data, Aſſignata, Conceſſa, Excepta, Reddita, Commutata pro ſuo, veteri poſſeſſori, & quæcumq; alia inſcriptio ſingularum litterarum in uſu fuerit, & in ære permaneat.* Sed multa ad hæc apud auctores iſtos de æreis formarum tabulis loca extant. In Capitolio fixas ſuſpicatus ſum, quod id legum tabulis obſervatum ſcirem, eoque colonicæ leges indubitatè pertinuerint, neq; formarum cauſſa diverſa videretur. Inde Suetonius tria millia ærearum tabularum, quæ cremato Capitolio perierunt, & à Veſpaſiano, undiq; inveſtigatis exemplaribus reſtituta ſunt, *inſtrumentum imperii pulcherrimum ac vetuſtiſſimum* appellavit.

Suet. Veſp. c. 8.

Quoniam autem agrariæ ratiocinationis principium & originem à pede duximus, memoratu haud indignum fuerit, in pede, cujus nunc Auguſtæ uſus, certum antiquitatis veſtigium reſidere, neq; videri dubitabile, quin ad ejus menſuram colonis agri diviſi. Non quod exiſtimem hunc legitimum Romanum pedem eſſe, quem plerique omnes ſcriptores latini nudo pedis nomine intelligunt, qui Græco ſemunciâ brevior, & ad cujus rationem amphora, ſive quadrantal conſtitutum: nam video, quæ viri eruditi de iſtius modulo diſputant, nec improbo, & intelligo noſtrum tantillum longiorem eſſe: ſed quia pluribus præterea pedum generibus Romanos uſos ſcio, ad quorum aliquod unum noſter referendus. Nomina, cauſſas, & differentias ſigillatim exequi, nunc fortaſſis nemo poſſit, at res in univerſum ſicuti dixi habuit. Indicant cum pedes ſepulchris antiquis aliâ atque aliâ magnitudine inſculpti, tum eorum moduli ærei, quandoque è ruderibus Romæ eruti, affabrè confecti, palmis, unciis & digitis diſtincti, claviculis ita aptati ut complicari, & rurſus explicati, fibulâ contineri porrecti poſſint, qui commenſu inter ſe haud quaquam conveniunt. Præterquam quod Hygenus tres ſpecies expreſsè numerat, & nominibus diſtinguit, Monetalem, Ptolemaicum & Druſianum: quorum ſecundus primum ſemunciâ, tertius ſeſcunciâ excedit. Nam Druſianum ſaltem à Romanis eſſe, evincit appellatio. Ptolemaicus ſi idem cum Græco, quo inclinat animus, legitimus Romanus Monetalis erit, Græco ſemunciâ contractior; & hæc cauſſa fortaſſis, cur Hygenus iſtos poſteriores cum illo comparare voluerit. In nominis origine parum video, niſi inde eſt, quia in Capitolio, ad Monetæ menſura propoſita, ad quam hi pedes exigerentur: ſuſpicionem movent, quæ in congio antiquo leguntur, IMP. CÆSARE. VESPASIANO. VI. T. CÆS. AVG.

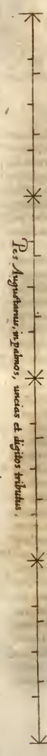
AVG. F. IIII. COS. MENSVRÆ. EXACTÆ. IN. CAPITOLIO. & quod amphoram ſimili de cauſsâ in Capitolio poſitam memini, Fannius, Fan. de pond. & menſ.

——————*quam, ne violare liceret,*
Sacravere Jovi Tarpejo in monte Quirites.

Vnde Capitolinus pari ſenſu, Capitolinam amphoram dixit, quæ juſtæ & exactæ menſuræ eſſet. Capit. Maximinis Neque verò, quod ad pedum differentias præterea pertinet, placet quorundam cogitatio, labente imperio menſuras & pondera aucta, recentiſſima quæque maxima eſſe: Facilius dicuntur iſta, quam probentur. Rem nummariam ſenſim mutari, in pejus ſcilicet, pondere decreſcente, & vilioris metalli portione admixtâ, in pleriſque Rebus publicis vidimus: At pondera & menſuras, rarò niſi everſis imperiis & victoris populi legibus receptis, neque id ſemper. Vt apud Romanos aliter acciderit, eodem modo utraque imminuta, non aucta, ſuſpicaremur rectius. Cauſſas igitur quæremus alias: Vel diverſis artificum collegiis diverſos pedes fuiſſe, quo modo Græcorum medicorum pondera à veterinariis differunt: aut Romæ quidem unius generis fuiſſe, Romanis autem per varias provincias varios: cui ego potiſſimum accedo ſententiæ, & eo Hygenus, Ptolemaicum Cyrenaicæ, Druſianum Tungris aſcribit. Atque idem in ponderibus uſu veniſſe Symmachus innuit, Sym. lib. 10. ep 26. cum Theodoſio *Mille ſexcentas auri libras* Senatus nomine offert, *urbanis ponderibus conferendas, id eſt, trutinæ largioris examine.* Nam quod diſſimiles pedum modulos Romæ erutos, & ſepulchris inciſos ſcripſi, nihil obſtat, neque conſequitur, in illâ urbe omnes uſitatos: Quin quod ex Theodoſii codice habemus, Lib. 7. tit. 13. l. 3. *In quinque pedibus & ſeptem unciis uſualibus delectus habeatur*, contra indicio eſt, pedes alios non uſuales fuiſſe. Vt porrò eo redeam, Auguſtanum à Romanis eſſe, ex Marlianò, Mar. lib. 1. c. 7. qui antiqua urbis monumenta diligenter obſervavit, deprehendi: prodidit enim columnam à ſe dimenſam, cujus Græca inſcriptio ΠΟΔΩΝ. Θ, novenos pedes ſignificaret, ejus longitudinem in tot æquales partes diviſam, menſuram confeciſſe, quam ille libro inſeruit, ego ad oram delineavi, quæ cum Auguſtanâ prorſus eſt eadem. Meminit hujus Philander quoque, Phil. in Vitruv. lib. 3. c. 3. & ex Luca Pæto didicimus, ſupereſſe ex ære aut orichalcho antiquū modulum, diligentiâ quam paullò ante memoravimus confectum, Pætus de menſ. & pond. lib. 1. cum columnæ ratione conſentientem. Quod vir doctus ex inſcriptione conjectat, columnam ad Græcorum pedem exactam, errat, quandoquidem legitimum Romanum, noſter iſte nonâ tantum, aut ſeptimâ, aut quartâ (variè hæc ſcribo, quia de legitimo Romano aliquot ſcrupulorum tenus, nondum convenit) aut ſi plurimum, tertiâ unciæ parte ſuperat, cum Romanum à Græco

ſemunciâ vinci, ſit in confeſſo. Ac ne non omnes diviſionis reliquias perſequamur, extant in agro Auguſtano, ad certos pagos propter viam, colliculi exigui, quos manu aggeſtos ſatis apparet, ita in orbem compacti, ut torno raſi videri poſſint: Eos ad limitum rationem pertinuiſſe arbitror, adductus Fauſti & Valerii verbis, qui auctoribus, quos in hoc argumento crebrò laudavimus, ſuccenturiati accedunt, *In limitibus verò, ubi rariores terminos conſtituimus, monticellos plantavimus de terrâ, quos Botontinos appellavimus.* Et ſæpe præterea Botontinorum nomen per illos libros occurrit: neque aliter accipio, quod de agro Auſculino in Apuliæ & Calabriæ civitatum enumeratione proditum, *Finitur per terminos, & terrarum tumores.* Iis carbones, cineres, teſtæ contuſæ & calx ſubdi conſuevere, quorum fortaſſis adhuc aliqua, terrâ paullo altius effoſsâ, invenirentur. Aliis quoque terminis ejus generis, quæ tempori non facile cederent, ſigna (ſic appellabant) ſubſtrata fuiſſe obſervo, neque id tamen perpetuò. Siculus Flaccus, *Quibusdam placet & videtur, ut ſub omnibus* (terminis) *ſignum inveniri oporteat, quod ipſum voluntarium, non neceſſarium eſt. Si enim eſſent certæ leges, aut conſuetudines, aut obſervationes, ſemper ſimile ſignum ſub omnibus inveniretur: nunc quoniam voluntarium eſt, aliquibus terminis nihil ſubditum eſt, aliquibus vero aut cineres, aut carbones, aut teſtas, aut vitrea fracta, aut oſſa ſubcenſa, aut calcem, aut gypſum, invenimus; quæ res tamen, ut ſupra diximus, voluntaria eſt.* De carbonibꝰ egregiè, ut omnia, Auguſtinus, *Nõne miranda res eſt & tanta infirmitas, ut ictu leviſſimo frangantur, preſſu facillimo conterantur, & tanta firmitas, ut nullo humore corrumpantur, nulla ætate vincantur, uſq; adeo, ut eos ſubſternere ſoleant, qui limites figunt, ad convincendum litigatorem, quiſquis poſt quantalibet tempora extiterit, fixumq; limitem non eſſe contenderit?* At ego cur jam non rideam perverſam impoſtorum hominum impudentiam, qui quo cupidis & credulis quibusdam os oblinant, excogitavere ſtropham iſtam, ubicunque, ſe dant obviam, latentium theſaurorum, qui non niſi impiis cæremoniis adhibitis in lucem poſſint erui, certa & indubia indicia eſſe, ab iis, qui pecunias olim condiderint, conſtituta. Quem plerisque pernicioſum erro-

Aug. de civ. lib. 21. c. 4.

errorem, antiquitatis etiam notitia eximit. Aliquanto illuſtrius à primâ coloniæ conſtitutione, & agrorum diviſione, uti ſentio, monumentum ſupereſt, quod cum in omnium oculos incurrat aſſiduè, à nemine hactenus ſatis eſt obſervatum, aut certè explicatum. Saxum intelligo, altitudine quinquepedali circiter, quod ante aliquot multos annos terrâ effoſſum, ad D. Vdalrici nunc ſpectatur; cujus effigiem vetuſtate arroſam hîc repræſentare fuerit optimum, cum præſertim Auguſtanorum inſignium ſpeciem referat, & nos de iis quoque, ſecus quam alii factitarint, diſſerturi ſimus.

Hanc formam quoniam in duo membra commodè partimur, nequaquam diſſentio, conum, qui ſcapo nixus eſt, reſiniferæ alicujus arboris (pini ſtrobilum ut definitè pronunciem non adducor) nucem exprimere: infra coni ſcapum, columnæ capitulum eſſe, cujus abaci mediæ areæ ſcapus inſiſtat, nemo ibit inficias, quisquis quid columna, quid capitulum, quid ejus abacus ſit, cognitum habet. Neque non fatebitur, quamquam rudi operâ elaborata ſunt omnia, ob lapidis ſcabritiem, nimirum, nam ex ſilicum genere eſt, Corinthiæ tamen, aut ſanè Italicæ architecturæ, quam mixtam vel compoſitam appellavere, manifeſta in capitulo

pitulo veſtigia extare. Jam columnam capitulo olim fuiſſe ſubjectam, ne monendum quidem, cui enim capitula uſui, niſi huic uni? Columnam, quæ capitulum iſtud ſuſtineret, nullum potuiſſe fulcire ædificium, veriſſimum quoque eſt, quando planum, in quo epiſtylia ſive trabes conſidere ſolent, ſcapo & cono occupatur: Reſtat ergo, ſub dio ſtatutam fuiſſe credamus. Quod ſi ſic eſt (nam mihi ſine ullâ dubitatione videtur) cogitabimus, quem porro uſum habuerit: Ego terminum fuiſſe mihi dudum perſuaſi. Mitto, antiquisſimos terminos conorum formam tuliſſe, tale eſſe apud Homerum ſaxum, quod Hector in Græcorum munitiones jaculatur, idq; Virgilium, qui Homerum æmulatus, terminum interpretatum,

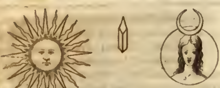
Homer. Iliad. 12. Virg. Aen. 12.

Saxum antiquum ingens, campo qui ſorte jacebat
Limes agro poſitus ——————

Noſtra ad Romanorum mores examinare magis eſt. His innumeras prope terminorum differentias fuiſſe hinc animadverto, quod pleraq; nomina auctores de limitum conſtitutione recenſuere, ſpecies ſupra quadraginta unus Hygenus delineavit, cum interim permultas iis præteritas Boëtius nominet. Ex Auguſti lege pauca & obſcura hujus argumenti fragmenta ſuperſunt, aliunde itaque auxilia corroganda. Flaccus ſcripſit, nonnullarum coloniarum territoria finiri *lapidibus poſitis preſignibus, qui à privatorum terminorum formâ differunt:* Interdum ararum ſpecie, Hygenus, *Aris inſcriptis conditoris nomine, & coloniæ finibus,* paullo poſt, *Aras lapideas ponere debebimus, quarum inſcriptio ex uno latere perticæ applicito, finem coloniæ demonſtrat.* Et mox, *Has utræq; civitates conſtituant. Ad fines enim eiſdem locis, nomine Imperatoris, & finium ſuorum inſcriptionibus, aras conſecrare debebunt.* Sed id neutiquam perpetuum. Nam præter quod lapides præſignes Flacci aræ non ſunt, videmus quoq; inter ſchemata, quæ Aggenus Vrbicus libello de limitibus ſubjecit, hujus generis terminos cipporum aut columnarum formâ, quibus vel ſtatuæ, vel neſcio quæ alia, nec enim ſatis diſcerni poſſunt, ſint impoſita. Exiſtimaverim autem territoria iis bifariam munita fuiſſe, prope coloniam ſtatim à pomœrio, ubi agrorum aſſignatorum principium, & ad fines, in agrorum extremitate. Atque quod dicere cœperam, eo tum capitulum & conum, tum columnam quæ periit refero: haud paullo credibilius, quam alii in Druſi cenotaphio, aut Cybeles ſimulachro luſerint. Nam Boëtio inter *nomina lapidum finalium, eſt circulatus pyramus, item acuto ſimilis. Item pyramus vitæ* (alii viæ legunt, mihi in utroque nomine tenebræ) *præciſæ ſimilis*: quæ de cono interpretemur licet. Quamquam in noſtro cauſſa accedit alia; uti à Fauſto & Valerio annotatum per Gallias & Africam, atque circa urbem Romam, *oliva-*

Boet. geom. lib. 2.

olivaſtellum (minutam olivam accipio) *& cotoneum* (malus cydonia appicta eſt) terminorum loco fuiſſe; ita ſtrobilos apud nos eàdem occaſione uſurpatos veriſimile eſt, quod Rhætia coniferarum arborum, Abietis, Pini, Pinaſtri, Piceæ, Laricis admodum ſit ferax. Quod ſi illæ per Gallias, Africam & Latium, oliva atq; cydonia malus, veræ fuere arbores, haudquaquam ex lapide imitatæ, non quidquam prohibet in Rhætiâ, quoque genuinas larices, pinus, abietes, ſimili ratione ſæpe ſtatutas: nec interim abſurdum, ab illis qui perpetuitati, quantum ejus fieri poteſt, conſulebant, lapideos terminos ſtrobilorum formâ poſitos, cum arbores totæ non ſatis commodè ex ſaxo fingerentur: & id præcipuè, qua publico coloniæ nomine fixi, præſignes, & formâ, uti Flaccus ſcripſit, à privatis terminis diſcretâ. Niſi lapides caput aquilæ, caput vituli, quorundam animalium ungues & ungulas (diſcimus ex Latini librorum de terminis reliquiis) præferre potuerunt, ſpeciem ejus fructus, qui per totam provinciam frequentiſſimus, non potuerunt. Nec icunculam in capitulo mirabitur architectonices peritus, varietatis enim lenocinio laudem aucupare ſoliti ſculptores: itaque videmus in capitulis antiquis Romæ ſigilla diverſorum generum, trophæa militaria, copiæ cornua, fulmina, equos alatos, aquilas, gryphes, ora monſtrorum quorundam, deorum etiam capita, denique quid non? Idq; ſive temerè, ſivè certâ ratione: nam cum in Jovis æde, inter acanthi folia, aquilas ad capitulorum angulos, in medio fulmina ſub ipſius dei capite ſcalpſerunt, quid ſpectarint palam eſt: quid in noſtro conſilii fuerit, eo difficilior conjectura, quia parieti adhæreſcit, & unum tantummodo latus conſpicuum eſt, neque an reliqua ſimili formâ ſcalpta ſcire poſſumus. Subdubitandi anſam dedere verba ex Dolabellæ libris, ab iis, qui auctores de limitibus collegere excerpta, *Omnis terminus ab oriente limpidum latus habet, ab occidente roſcidum latus habet*, iſtæ dein ſubjectę figuræ,

Quæ in univerſum, de omnibus terminis vera non ſunt: Dolabella, credo, de aliquo terminorum genere, aut certis provinciis loquutus, eo *omnis terminus* retulit, & oſtendit, ortum verſus os ſolis radiatum, ad occaſum lunam cornutam ſcalpi conſueviſſe. Quod

Quod ſi in capitulo de quo quærimus, averſum latus ſolem habet,imaginem quam cernimus lubens accipiam pro lunâ, quæ ſine cornibus frequenter ficta fuerit, & ſic qua hîc habuit,vetuſtate poſſint conjici detrita : Sin hanc eandem effigiem præfert, ſimpliciter ad architectorum quæ diximus ornamenta revocabimus. Elegans ejus generis antiquum capitulum Veronæ ad D. Cæciliæ extat, in quo etiam feminæ effigies pectore tenus, inter Amaltheæ cornua, quæ ad angulos excurrunt. Quam religiosè autem terminus coleretur, nihil attinet dicere,ejus rei veterum libri pleni ſunt : ex Siculo Flacco tantum ponendi ritum aſcribemus, *Cum enim terminos diſponerent, ipſos quidem lapides in ſolidam terram collocabant, proximè ea loca, quibus foſſis factis defixuri eos erant, unguento velaminibusq; & coronis eos coronabant : in foſſis autem, quibus poſituri eos erant, ſacrificio facto, hoſtiaq; immaculatâ cæsâ, facibus ardentibus, in foſsâ cooperti ſanguinem inſtillabant, eoq; thura & fruges jactabant; favos quoq; & vinum, aliaq; quibus conſuetudo eſt terminis ſacrum fieri, in foſsâ adjiciebant, conſumptisq; omnibus dapibus igne, ſuper calentes reliquias collocabant, atq; ita diligenti curâ confirmabant, adjectis etiam quibusdam ſaxorum fragminibus circumcalcabant, quo firmius ſtarent. Tale ergò ſacrificium, domini,inter quos fines dirimebantur, faciebant*: in publico,opinor,magiſtratus. Et quoniam hac ſuperſtitione termini omnes imbuti,odio impietatis à Chriſtianis,cum primum rerum potiri cœperunt,æquè ac Deorum ſimulachra ſublati ſunt,Prudentius,

Torellus Sarayna rerũ Veron. lib.2. delineavit.

Prud. in Sym. lib.2.

———————— lapis illic
Si ſtetit antiquus,quem cingere ſueverat error
Faſciolis, vel gallinæ pulmone rigare,
Frangitur, & nullis violatur terminus extis;
Et quæ fumificas arbor vittata lucernas
Servabat, cadit ultrici ſucciſa bipenni.

Quæ obſervo, quo cauſſam aperiam, cur ex tanto terminorum numero, tam pauci ad nos pervenerint. At quamquam hæc fortaſſis non abſurdè diſputata ſunt, nihil tamen adhuc dictum, cur terminum in urbis ſymbolum abiiſſe ſuſpicemur: Nec ego illuc ibam. Verum, ſi de ſaxeo cono quæ diximus conſtant, probabilis de cætero erit exiſtimatio, in coloniæ ſymbolo easdem cauſſas valuiſſe. Provincias enim urbesque rerum,quarum maximè feraces ſunt,præferre ſymbola,incredibile dictu quot exempla in medio. Quis nummariam antiquitatem unquam attigit,quin perſpectum habeat Africam elephante,aut ſcorpione,Arabiam camelo,Ægyptum crocodilo, & has omnes, uti etiam Alexandriam,Tyrum atq; Judæam, palmâ, vel palmæ ramo deſignari ? Quis piſces in nummis maritimarum urbium Syracuſanorum, Catanenſium,Thuriorum,Maſſilienſium : ſpicas &

cas & frumenti grana, fertilitatis argumento, in Hiſpaniâ, Africâ, ac plerisq; Siciliæ & magnæ Græciæ urbibus non obſervavit? Propius ad res noſtras Mamertini, Martis capiti (Mars Oſcâ lingua Mamers dictus, ait Feſtus) piceæ fructum addiderunt, quia ad eorũ urbem *ſylva ferens picem optimam*, uti Strabo notavit. Feſtus v. Mamerc. Str. lib. 6.
Jam cum alpes, & Rhætia reliqua (uti dictum) plurimas coniferarum arborum ſylvas habeat, ac Plinius prodiderit, laudatiſſimam abietem in alpibus & Appennino naſci, eoq; forſan Virgilius reſpexerit, Plin. lib. 16 c. 10. Virg. ec. 7.

———— *Abies in montibus altis,*

Deinde alpina larix Romanis prope miraculo fuerit, quippe quam flammis non obnoxiam, falsò licet, crederent, quod Vitruvius, Plinius, Palladius referunt: Ideo Tiberius, *concremato ponte naumachiario, larices ad reſtituendum cædi ex Rhætia* juſſerit, inter quas fuit ampliſſima arborum ad id ævi Romæ viſa (Plinius memoriæ conſignavit) *trabs è larice, longa pedes CXX. bipedali craſſitudine æqualis. Quo intelligeretur vix credibilis reliqua altitudo faſtigium ad cacumen æſtimantibus*: Quid eſt cur dubitemus, quo ſtrobilus in principe provinciæ urbe pertineat? Cauſſæ conjectionem nihilo difficiliorem autumo, quam ſi Tyrum & Alexandriam palmæ ſigno hactenus uti, ſemperque uſas fuiſſe conſtare poſſet: Nam neque nos antiquorum nummorum auctoritate deficimur, quos poſtea videbimus. Quin pari de cauſſa M. Aur. Antonini nummus, uti Ortelius acutè obſervavit, abiete Germaniam deſignat, cum Germanicarum ſylvarum vaſtitas veterum ſcriptis celebrata ſit, & Tacitus terram frugiferarum arborum impatientem appellaverit, Strabo neſcio quam illius oram alpibus comparans, ejusdem materiæ feracem dixerit. Nam quod Plinius ſcripſit, in Germanicis inſulis pini lacrymam electrum gignere, fabuloſum. Quæ ſi ſe hoc modo habent, in ſymbolo Auguſtano ſtrobilum tantum conſiderabimus, reliqua parergorum loco ducentes, ſive ſtrobilus columnæ capitulo imponatur, ſicuti elegantiæ cauſſâ vulgo fit: & capituli quidem icunculam turritam fingunt, quo ſi Cybelem hic olim cultam innuunt, non probo ſi coloniæ, aut etiam provinciæ, illam imaginem eſſe volunt, non valde improbo; etſi malim nihil à ſaxeo termino, aut à nummis, utrumvis ſequi placeat, mutari, quod eam antiquitati venerationem deberi exiſtimem: ſive pediculo inſiſtat minoris operæ, tornatili ſpecie, qualem in nummis aſpicimus, qualemque majores prætuliſſe intelligimus, publicum quippe ſignum, quo Reſpublica etiam nunc utitur, ita ſculpendum curaverunt. Spicæ, quod exemplum laudavimus, etiam non uniusmodi, nunc ſingulæ, nunc plures, ſolutæ, colligatæ, caniſtro extantes, & per ſolum proje-

Vitruv. lib. 2 c. 9. Plin. lib. 16. c. 19. Plin. lib. 16 c. 39. & 40. Tac. de Germ. Str. lib. 7. Plin. lib. 37 c. 3.

ctæ in nummis viſuntur, cum omnium una ſit ſignificatio, frumentariam ubertatem reſpiciens. Sed operam rectè colloco, ſi oſtendo cum ſymbolo, ſymboli quoq; nomen, utut mutilum, à Romanis ad nos perveniſſe. Patrio ſermone urbes *Pyr* dicimus, nec eam particulam ullâ caſuum inflexione variam⁹, eò pyrum, quod quidam opinati, ſignificare non poteſt, *Bir* enim, quo pro pyro in recto utimur, in obliquis *Biren* eſt, adde quod *Bir Biren* fœminino, *Pyr* neutro genere efferimus: & num luſcioſi adeo majores noſtri, qui pini conum pyrum putaverint? Verius multò, *Pyr* à *Pyramo*, quæ apud Boëtium termini rotundi acuti appellatio, eſſe reliquum, atque hinc generatim ad ſymbolum tranſiiſſe. Quoniam verò, ut nunc uſus habet, inſignia non tam rebus, quam certis coloribus conſtant, quibus & clypeorum, & ſymbolorum imagines diſtingui ſolent, videtur ejus rei initium à Romanorum ævo & moribus neutiquam petendum. Quamvis Romani, & omnis ante Romanos antiquitas, ſymbolis, quæ ſigna & inſignia dicimus, uti conſueverit, quippe nec exercitus ſine aquilis, draconibus, vexillis (muta ſigna Vegetio, ad diſtinctionem vocalium & ſemivocalium) neque fere heroës apud poëtas ſine clypeorum imaginib⁹, neque ſignatoriæ gemmæ ſine cælaturâ, neque pleræq; urbes abſq; ſymbolis: hæc tamen ad unum aliquod idem præſcriptum cum noſtri ævi inſigniis non exigenda ſunt, falluntur admodum qui exigunt, & res, quas ex eodem fonte, naturæ parentis inſtinctu hauſtas fatemur, ſed alio atq; alio ritu, prout temporum ferebant conſuetudines, conſtitutas fuiſſe videmus, imperitè confundunt. Quin leges quæ hodie, opinione an certo jure, inſignia circumſcribunt, ut antiquiſſimæ ſint, Carolum magnum non prævertunt, à quo primum adumbratas, ſub Henrico demum Aucupe & poſteris, perpolitas arbitror. Fortiſſimi Imperatores, militarem virtutem, cui toto pectore incumbebant, hoc ornamento honeſtatam voluere: Vnde clypei & caſſidis nata ſpecies, nomen quoq;, nam vernaculis quibusq; linguis ARMA appellamus. A militibus, ad reliqua poſtea hominum genera fluxere, tam effuſè, ut cum Europam omnem pervaſerint, Aſiam usque penetrarint: Vidimus ex Sinis parmulam advectam, in quâ tum alia, tum auro pictum ſcutum erat, pantherâ conſpicuum, ſcuto incumbebat galea aperto hiatu, cancellis feneſtrato, laciniis ſive vittis utrimq; dependentibus tecta, ſupra galeam plumea criſta ſurgebat, prorſus ad Europæum morem. Sive cui credibilius Sinas hæc ab Europæis nequaquam accepiſſe, quin iis idem quod nobis ſuâ ſponte in mentem veniſſe; id enim profectò de bellicis tormentis & chalcographiæ arte nulla propemodum veriſimili ratione negari poteſt. Sed nobis in orbitam redeundum. Vti ergo in

Veg. lib. 3. c. 5.

Cæſarum

Cæſarum aquilis Romanas veneramur, etſi alterum caput Conſtantinopoli ſerò adnatum, aureum clypei, nigrum aquilæ colorem à Francis aut Germanis eſſe ſcimus: Sic certum itidem habemus, coloniam jam olim ſtrobilum prætuliſſe, ut is viridi, qualem natura ante plenam maturitatem fert, ſcutum rubro & candido, jucundiſſimis omninò coloribus exornaretur, longo poſt tempore inſtituiſſe: eaque in re antiquos Germanorum mores eſſe ſequutam, de quibus Tacitus, *nulla cultus jactatio, ſcuta tantum lectisſimis coloribus diſtinguunt.* Vt præterea ad colorum ſignificationes diligentius expendendas, ac pleraque ſtrobilorum myſteria, etiam philoſophis, & nobili in primis theologo D. Ambroſio celebrata, explicanda digrediar, aut ut fabulam de puellâ à Borea & Pane amatâ in pinum verſâ ex geoponicis, ſomniorum de pino, & ſtrobilis interpretationes ex Artemidoro afferam, utve pino Noëticam arcam hominum ſervatricem aſſeram, quod *Gopher* in ſacris litteris eo quidam modo interpretati, ut denique varios nucum in medicinâ uſus ex Theophraſto, Dioſcoride, Galeno conquiram, mihi non indulgebo: neque item, ut de æneâ pini nuce antiqui operis diſputem, quæ Romæ in Vaticano viſitur, quam nonnulli in faſtigio ſepulchri Hadriani Imp. ſtetiſſe, quidam ineptè prorſus, ex æneâ pinu, honorario Scipionis monumento ſupereſſe opinantur; cum nux in multorum pedum altitudinem aſſurgat, arboris immanis magnitudo animo concipiatur neceſſe eſt, quæ profectò, ænea potiſſimum, omnia totius orbis miracula longo intervallo viciſſet; ſed hæ nugæ ſunt, nec ad res noſtras pertinent, nihilo magis quam lapis ille glandis formâ, ut ajunt, Mogontiaci, quem Druſi cenotaphium exiſtimant: aut quod Tacitus de Paphiâ Venere ſcripſit, *Simulachrnm Deæ non effigie humanâ. Continuus orbis, latiore initio, tenuem in ambitum, metæ modo exurgens, & ratio in obſcuro:* aut Herodianus de Elagabalo, *Simulachrum verò nullum Græco aut Romano more manufactū ad ejus Dei ſimilitudinem. Sed lapis eſt maximus, ab imo rotundus, & ſenſim faſtigiatus, propemodum ad coni figuram.* Nos quæ ad urbem pertinent, deinde proſequemur.

Tac. de Germ.
Vide Pec. Hierogl. lib. 7. Val. lib. 52.
Amb. Hex. lib 4. c. 16.
Geop. lib. 11. c. 11.
Artem. lib. 2. c. 25. lib. 5. c. 74.
Oleaſter in geneſ.
Tac. hiſt. lib. 2.
Herod. lib. 5.

Y 2 MARCI

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Quintus.

ROMANÆ urbis effigies parvas ſimulachraque colonias appellavit Gellius, ut vidimus: Inde uſu venit, ut pleroſque omnes ritus, quos Romulus Româ condendâ vel primus inſtituit, vel ut Varronem accipio, ab Etruſcis eſt mutuatus, poſteri in coloniarum

Var. de ling. L. lib. 4. collocatione religioſè ſervarent. Eo Varro generatim univerſeq; dixit, *oppida, quæ prius erant circumducta aratro, ab orbe & urbo, urbes: & ideò coloniæ noſtræ omnes, in litteris antiqueis ſcribuntur urbes, quod item conditæ ut Roma*: Nos prolatis certorum ſcriptorum teſtimoniis, ſigillatim planum fa-

Cic. de div. 1. ciemus. Hoc primum: cum Cicero ſcriptum reliquerit, *nihil publicè ſine auſpiciis, nec domi nec militiæ gerebatur*, cõſentaneum fuit rem tantam, quanta coloniarum deductio ſemper habita, auſpicatò aggredi: Varro, *hoc ſaciebant religionis cauſsâ*

Cic. agrar. 2. *die auſpicato*: Cicero contra Rullum, *Jubet auſpicii coloniarum deducendarum cauſsâ, Decemviros habere pullarios*: in Antonium, *Negavi in eam coloniam quæ eſſet auſpicatò deducta, dum eſ-*

Cic. Phil. 2. *ſet incolumis, coloniam, novam jure deduci.* Sed & ſacrificia adhibita: cui rei ara intra ſpatium, quo colonia conſtitu-

Ovid. Faſt. 4. enda, ſolemnibus cæremoniis, quas Ovidius explicat, poſita,

Foſſa fit ad ſolidum, fruges jaciuntur in ima,
Et de vicino terra petita ſolo eſt.

Fruges jactæ ubertatis omine: terra de vicino ſolo, terra eſt ex patrio ſolo petita, in patriæ nimirum memoriam, nam Roma à vicinis populis condita.

Foſſa

Foſſa repletur humo, terræq́; imponitur ara,
Et novus accenſo finditur igne focus.

Plutarchus ejus foſſæ Romæ in Comitio meminit, quo intelligimus, aram futuræ urbis meditullium occupaſſe. (Plut. Romulo.) Dein ambitus aratro circumſcriptus. Fidem faciunt permulti colonici nummi, in quibus arantis ſpecies, & in promptu aperta Varronis verba, quæ attulimus. Modum Servius ex Catonis originibus minutatim deſcripſit, (Serv. 5. Aen. Vrbem deſignat.) *Condituri enim civitates taurum in dextrâ, vaccam intrinſecus jungebant* (futuræ fœcunditatis ſpe) *cincti ritu Gabino, id eſt, togæ parte caput velati, parte ſuccincti, tenebant ſtivam incurvam, ut glebæ omnes intrinſecus caderent. Et ita ſulco ducto, loca murorum deſignabant, aratrum ſuſpendentes circa loca portarum,* ne portæ eâdem qua muri religione conſecratæ manerent. Ex Plutarcho & Carminio habeo, vomer fuiſſe æreum: credo quod æs perpetuitatis ſymbolum, etſi alias cauſſas Macrobius profert. (Carmin. 2. Italic. apud Macrob. Sat. lib. 5. c. 19.) Boves albos lectos ex Ovidio,

Alba jugum niveo cum bove vacca tulit.

——————————————— Vtrumq; circumaratâ coloniâ, cum multis præterea victimis mactatum, Dionyſius Halicarnaſſeus prodidit. (Dionyſ. lib. 1.) Luſtratio ſequebatur, cujus apud Ciceronem mentio, (Cic. de div. 1.) *In luſtrandâ coloniâ ab eo, qui eam deduceret, & cum Imperator exercitum, Cenſor populum luſtraret, bonis nominibus, qui hoſtias deducerent, eligebantur:* Bona nomina, ex quibus fauſtum omen ducitur, qualia apud Feſtum *Valerius, Salvius, Statorius*. (Feſt. v. lacus Lucrinus.) Luſtrationis hic ferme ritus. Hoſtiæ majores, taurus, aries, verres, circum condendæ urbis ſpatium ter ducebantur, eas Sacerdotes, Triumviri, & coloni fauſta ominantes ſequebantur, primus deinceps Triumvir, aut is cui ſors obtigiſſet, ſic enim de Cenſoribus Varro, (Var. lib. 5. de ling.) *inter ſe ſortiuntur, uter luſtrum faciat,* Jovem, Martem, Veſtam, Deum vel Deam, in cujus tutelâ colonia, Deosq́; reliquos conceptis verbis veneratus, ad aram immolabant. Nam circuitum verbi etymon exprimit, ſiquidem luſtrare circuire eſt, quod Nonius notavit: (Non. c. 4. v. Luſtrare.) inde ab urbis ambitu dictum Amburbium etiam, pari ſignificatione, Vopiſcus, (Vopiſc. Aurel.) *Luſtrata urbs, cantata carmina, Amburbium celebratum;* neque non Lucanus utrumque nomen, qua poëtæ licuit, conjunxit, (Luc. lib. 1.)

Mox jubet & totam pavidis à civibus urbem
Ambiri, & feſto celebrantes mœnia luſtro &c.

Ternarius numerus ex Dionyſio eſt, qui in luſtro Romano ſervatum ait, (Dionyſ. lib. 4.) Virgilius in Ambarvali, (Virg. georg. 1.)

Terq́; novas circum felix eat hoſtia fruges,
Omnis quam chorus, & ſocii comitentur ovantes.

Quorum verſuum poſterior, vulgus hoſtias faventibus linguis

comitatum confirmat: de ſacerdotibus, ratio vincit multò magis, & Lucanus in Romano Amburbio ſacerdotum ſeriem bene longam, per collegia diſtinctam, civibus conjungit. *Cantata carmina* Vopiſci, *chorus & ſocii ovantes* Virgilii, fauſta omina ſunt. Hoſtias Amburbiales dictas Paullus ex Feſto habet. Majores, exemplo Romani luſtri ſcire poſſumus: cum Ambarvalibus contra lactentes immolatas Cato fidem faciat, etſi Servius, *ſæpe de porcâ fœcundâ & gravidâ fieri* conſueſſe ſcripſerit. Suem, ovem & taurum mactatos, teſtes Feſtus & Aſconius; unde quoq; Suovetaurilia majora appellata, quemadmodum in Fratrum Arvalium monumentis legimus; Feſtus & Valgius maluere Solitaurilia. Jovi, Marti, Veſtæ & Diis tutelaribus ſupplicatum quod dixi, Ovidium (Dionyſius & Lucanus Martis tantum meminere, nec enim omnes omnia exprimunt) ſequor, apud quem Romulus,

Paul. v. Amburbiales. Cato de re ruſt. tit. 141. Serv. 1. georg. Felix eat hoſtia. Feſt. v. Solitaur. Aſcon. in divin. Fratr. Arval. inſcript. 12 ap. Vrſin. Valg. de quæſ. per ep. ap. Chariſ. lib. 1. Ovid. 4. Faſt.

——————Condenti Juppiter urbem
Et genitor Mavors, Veſtaq; mater ades,
Quosq; pium eſt adhibere Deos——————

Poſtremis verbis tutelare numen comprehenſum interpretor, cujus neque præteritio in hoc ſacrificio ferenda, nec nomen ex Pontificum diſciplinâ enuntiandum, niſi nos à Plinio, Plutarcho, Macrobio fallimur. Inde tot aræ inſcriptæ Tutelæ urbium & Geniis, nullo expreſſo nomine, ſic & Tertullianus, *ille mihi Deos ſuos, vel coloniæ Genium propitios imprecetur.* Atq; eâdem precatione, cenſeo, coloniæ nomen inditum, nam non loco, non tempore commodiore fieri poterat. Exemplo etiam perſuadeor: luſtricis diebus luſtrabantur infantes, quibus nomina accepiſſe, Suetonius, Feſtus, & Macrobius referunt, Tertullianus inde ſolemnitatem nominalium appellat. Præeunte autem ſacerdote ſolemne carmen, Triumvir aram tenens, præfatus Janum, cui, ait Servius, *conſecratum eſt omne principium*, ideoq; mos, quem Ovidius tangit, obtinuit,

Plin. lib. 28. c. 2. Plut. Problem. Macrob. Sat. lib. 3. c. 9. Tertul. de Idolol. Suet. Ner. c. 6. Feſt. P. Luſtrici dies. Macr. Sat. lib. 1. c. 16. Serv. 1. Aen. Foribus cardo ſtrid. Ovid. 1. Faſt.

——————Quamvis aliorum numina placem.
Jane tibi primum thura merumq; fero.

Deos inde quos diximus, hiſce verbis obſecraſſe creditur: Te Juppiter Opitule Stabilitor, Marſpiter Quirine, Veſta Mater, ſeu queis aliis nominibus appellari voltis, Et te, ſive Deus, ſive Dea es, in cujus tutelâ hoc ſolum, vos cæteros item Deos Deasq; immortales omnes precor, quæſo, obteſtor, utei ſitis volentes propitii: Quæ à me, collegisq; meis geſta ſunt, geruntur, poſtq; gerentur, ea Imp. Cæſ. Divi, F. Auguſto P.P. Pontif. Max. conjugi, liberis, gentiq; ejus, Pop. Rom. Quiritibus & Decurionibus, Colonis, Incolis Coloniæ Auguſtæ Vindelicorum agriq; Auguſtani Vindelicorum, intra regionem & fines, quos me ſentio dicere, uteiq;

uteiq; rectiſſumè ſentio,conjugibus,liberis,familiisq; eorum,bene verruncent, vos omnia ſalva ſervaſſitis, ſicut velim ea ſalva ſervata ſint,bene juvetis,proſperetis, bonis auctibus auxitis: Viduertatem, vaſtitudinem, famem, morbos, peſtatem, intemperias, calamitates, vim, populationem hoſtilem & obſidium, prohibeſſitis,defendatis,averruncetis: Perduelles terrore, fugâ, ſqualitate,miſeritudine, morte afficiatis, eorum ulciſcendorum copiam faxitis.Harumce rerum ergo, coloniæ agrique luſtrandi,luſtrique faciundi ergo, macti hiſce Suovetaurilibus majoribus immolandis eſtote. Auguſtæ nominis obſervatio tacitè non transmittenda. Scio quibus urbibus conditores, quod eas florentes, potentes, valentes & pollentes futuras aut ſperarent aut optarent, indenomina indidère, at auguſtum,auſpicatiſſimis quibuscumque grandius ſonare & ſanctius, palam eſt. Majeſtatem eo æſtimare poſſumus, quod maximus principum, diſerti oratoris conſilio, eruditiſſimo ſæculo, *Auguſtus, quaſi hominis naturâ amplior*, inquit Dio, *cognominatus eſt: Auguſta enim ea,quæ honore digniſſima ac ſanctiſſima ſunt, dicuntur.* Dio lib. 53 Neque me interim præterit, eà urbes eſſe conditione, ut non primigenio, ſed derivato ab Octaviano honore, hoc nomine fuerint inſignitæ: Verum inter præcipuas dignitates id ipſum cenſum, Octaviani præcipuè ætate, cum quorundam poſtea licentia, nimium multum in hoc genere ſibi indulſerit,utrumque Dionis fide, *Paphiis terræmotu afflictis, largitus eſt* (Auguſtus) Dio lib. 54. *juſſitq; ut urbem Auguſtam nominarent. Id non eò à me refertur,quaſi non aliis quoq; urbibus multis,prius ac poſtea,in ſimili infortunio Auguſtus ac Senatores auxilium tulerint, quas ſi quis omnes enumerare velit, res in infinitum ſe extenderit: ſed quod cognomina etiam urbium honoris cauſsâ Senatus eis impoſuit, & non,quod nunc fit, ipſæ ſibi nomina quotquot vellent delegerunt.* Paphus anno,quo colonia noſtra condita,inſtaurata eſt.Nec Virgilius hunc imponendæ concedendæq; appellationis morem annotare neglexit, Virg. 5. Aen.

Vrbem appellabunt,permiſſo nomine,Aceſtam,

Vt verò Auguſti nomen honoris ergò inditum, ſic contra contumeliæ pœnæq; aliquando ademptum,cujusmodi Agrippæ exemplum apud Dionem, *cum multos milites amiſiſſet,multos propter rem male geſtam ignominiâ notaſſet, nam præter cætera, totam legionem quæ Auguſta vocabatur, eo nomine uti prohibuit.* Dio lib. 54. Jam illud ab aliis obſervatum,nullam dubitationem habet,quæcumque urbes Auguſtæ à populis cognomina accepere,quemadmodum Taurinorum, Veromanduorum, Rauricorum, multis præterea,inprimis Vindelicorum aut Rhætorum Auguſtæ accidit, iſtorum eas populorum principes fuiſſe & capita,uti Æduo-

Tac.An.3. rum Auguſtodunum appellat Tacitus. Viſum verò memorabile, ex innumeris prope hujus ordinis, quarum ſplendore pleraſq; provincias Octavianus illuſtravit, unam Vindelicorum ſupereſſe, quæ nomen non mutaverit, & coloniæ dignitatem poſt tot ſæculorum ætates adhuc tueatur: Cum reliquæ quotquot fuere, omnes aut perierint funditus, aut nomine, aut libertate, aut utrâq; re mulctatæ fuerint. Subvereri interdum ſoleo, ne, quæ diſſerimus, parum propria & accommoda argumento inſtituto videantur: Quod quidam liberâ Rep. non multo aliter habuiſſe, ritusq; quos protulimus ſervatos, fortaſſe conſentiant, ſed non perinde opinentur ad Auguſtum referendos, cujus ævo pleraque veterum inſtituta ſint perverſa, leges contemptæ. Rurſus alii neque antea quidem colonias, quæ in vetera oppida ducerentur, circumarari conſueviſſe, ſed eas tantum, quibus Cato apud Iſid. lib. 15. c. 2. nova ædificabantur, quod Cato ſcripſerit, *Qui urbem novam condit, tauro & vacca aret, ubi araverit, murum faciat.* Vtriſque occurrendum: noſtrâ enim intereſt, quæ ſcribimus vera & ſolida videri, uti ſunt, non ad inanem ſpeciem & oſtentationem conformata. Priores, quod Reip. formam verſam ajunt, nihil errant, palam eſt ſub Julio & Auguſto imperium à pluribus ad unum migraſſe: Verum publicas privataſq; conſuetudines, præſertim condendarum coloniarum rationes, idcirco immutatas, quî fit conſequens? Nemo unus Auguſto antiqui moris retinentior, Suet. Octav. c. 40. ut Suetonius obſervaverit, *etiam habitum veſtitumq; priſtinum reducere* ſtuduiſſe: In religione ſuperſtitioni quam neglectui propior, neq; omina & auſpicia, neq; ſomnia vel ſua, vel aliena de ſe Suet. Octav. c. 90. 91. 92 neglexit, & cæremonias *veteres ac receptas reverentiſſimè coluit.* Atqui quæ circa coloniæ deductionem fiebant, ad religionem pertinuiſſe vident omnes: Nihil ergò cauſſæ, cur quas jure optimo deductas voluit, aut non auſpicatò deduxerit, aut non circumaraverit, aut non luſtraverit, in iis denique eorum quæ enumeravimus minimum aliquid prætermiſerit. Poſterioribus Varro ſatisfacit,, quem aſſerentem audivimus, colonias omnes urbes dici, quod eo quo Roma modo ſint conditæ: cum uno verbo omnes comprehenderit, fieri non poteſt, ut quæ in vetera oppida miſſæ, quæque novas numero longè ſuperabant, excluſerit. Adde quod Berytum, Cæſarauguſtam, alias quaſdam, antequam coloniæ fierent, diu ſtetiſſe exploratum habemus, quarum tamen nummi nihilominus boves junctos cum aratro, pone neſcio quem ſtivæ innixum præferunt, & circumarationem perſpicuè ſignificant. Nec iſtud Cato convellit: ut ſcriptum reliquerit, quo ritu novæ urbes condendæ ſint, non indicavit, eo uti nefas eſſe, deducendis coloniis in oppida jam extructa: Quin ſi nomen preſſè accipimus, & in Varronis etymologiam intuemur, hæ

quoq;

quoque novæ urbes ſunt, ideo uſus obtinuit, ut coloniæ in antiquiſſima oppida miſſæ, non minus condi dicerentur, quam quibus nova à ſolo & fundamentis fuere exædificata: ſic Apulejus, cum Madauram Syphacis oppidum appellaſſet, novo dein conditu, coloniam evaſiſſe ſubjunxit. Vno differebant vetera, muro jam antea uſa, quod is in ſulco noviter ducto ſtatui non poterat, ſed aratrum vel muro applicitum, vel proximè pomœrium circumactum exiſtimo: ſin muro carerent, nam quædam aggere tantum, aut ſi forte vallo munita (hæc de Vindelicâ fama manet, etſi vetuſtate obſcurior) mœnia ex ipſo ſulco excitabantur, prorſus ad eum modum, quem Cato præſcripſit. Primum coloniæ ambitum ut tamquam radio deſcribam, nemo exiget, ejus enim memoria cum veterum mœniorum veſtigiis deperdita: quæ mediâ prope urbe murorum reliquiæ à S. Crucis ad Marianam portam, & hinc ad D. Ægidii ſuperant, Auguſti ævum longo intervallo non attingunt: quique conjecere muros ab Ægidii, per clivum, cui hinc nomen *Maurberg* manſerit, ad turrem, quam Regiam appellant, inde per forum olitorium, ac per depreſſum vicum, Valleculam ex re dictum, ad S. Crucis portam rurſus pertigiſſe, Triumviros hoſce fines circumſcripſiſſe, nimis tenuiter de ampliſſimâ coloniâ, tot ornamentis inſtructâ ſentiunt: Commodius ſenſuri (fuerit is aliquando ambitus) ſi poſterioribus temporibus tribuere maluiſſent, quibus, collabente imperio, & afflictis provinciarum præſidiis, multarum urbium cives, munitiones quo facilius tueri poſſent, in arctum contraxêre, ſi occaſio ferret, iterum ex porrecturi. Quod & noſtrâ ætate Romæ accidiſſe ſcimus, cum nonnullis locis novo opere urbs muniretur. Inter Marianam quam diximus portam, & novos muros, tot antiquorum ædificiorum rudera effoſſa vidimus (neq; plura ullibi) ut id ſpatium ad coloniam olim pertinuiſſe, nihilo magis quam de coloniâ ipsâ ſit ambigendum; Et ſi profectò D. Vdalrici ætate, qui anno Chriſtiano C M L X X I I I. obiit, urbe neutiquam fuerit comprehenſum, annales enim eum templum S. Stephani *non longè à civitate* conſtruxiſſe memorant, quod nunc intra muros eſt, & hoc ipſo ſpatio, quod coloniæ tribuimus, continetur. Momentum adjicit D. Galli ædicula (hoc nomine nunc celebris eſt, cum antiquum ignoremus) quam omnium primam Chriſtianis ſacris Auguſtæ dicatam, multorum ſæculorum conſentiens fama prodidit, ea longè extra interiorem ambitum, proximè novos muros poſita. Id non negaverim, qua ſe urbs in meridiem erigit, aliquantum ultra veterem modum eſſe porrectam: argumento etiam, quod id loci, ubi SS. Vdalrici & Afræ templum jam viſitur, Chriſtiani ſepulcra (aream aut cœmeteriũ, antiquis

Apul. apol. I.

antiquis eccleſiæ vocibus, appellemus licet) Diocletiani ætate habebant, cum in civitate ſepelire neq; per XII. tabulas, neque per Imperatorum reſcripta liceret. Item aliis ſæpe locis pro rerum temporumq́; rationibus ſive promotam ſive contractam fatendum. Porrò quoniam circumaratione, & cæteris illis ritibus coloniæ conſtituebantur, ratione factum, ut natalem inde auſpicarentur. Et quamquam paucis omninò certum originis diem aſſignare poſſumus: nam præter Brundiſium, quam Non. Sextil. conditam ex Cicerone intelligimus, Bononiam, quam III. Kalend. Jan. ex Livio, Placentiam Prid. Kal. ex Pædiano, & ipſis Kal. Jan. Saticulam ex Feſto, neſcio num aliæ litterarum monumentis conſignatæ: unum tamen Brundiſinorum exemplum, cujus Cicero meminit, dubitare nos non patitur, quin & reliquæ natalem ſanctum celebratumq́; habuerint, ac Romana Palilia aliqua ex parte fuerint æmulatæ. Vt in noſtrâ ex obſoletâ antiquitate eruere, & ad fidem queamus conſtituere, metuo: at ne qua ſuſceptum munus deſtituam, quærere & indagare pulchrum exiſtimo. Repetamus ergo animo, Rhætici belli exitum in Kal. Sextil. incidiſſe, videtur conſequi deductionem ante proximam hyemem maturatam, medium autumnum huic curæ impenſum. Ac cum vulgatâ famâ, aliquibus etiam monumentis teſtatum ſit, IV. Kal. Octobr. ex omni memoriâ religioſè Auguſtæ cultas, quid eſt cur non hæc potiſſimũ coloniæ encænia ſuſpicemur? Incidunt in LIX. diem à Kalend. Sextilib. quem Ciſæ ſacrum tertii libri fragmentum monuit: Vti pleraq; reliqua narratio, ita ſortaſſis hæc pars, veri iſtud refert veſtigium, etſi perturbatum & confuſum. Perſpeximus Kalend. Sextilium annotationem haudquaquam inanem fuiſſe, quantumvis fragmenti auctor ad frivolam fabuloſamq́; narrationem detorſerit) eo minus erit, ut LIX. dierum numerum, accuratè adeò proditum, ex vano hauſtum adducar credere. Nam quod poſtea princeps eccleſia eo die Chriſtiano cultui dedicata, certo conſilio factum autumo: Fuit jam olim in more poſitum, ſuperſtitioſos Deorum cultus, ſubſtitutis Chriſtianis cæremoniis, quæ priorum loco in vulgi oculos incurrerent, publico conſenſu abrogare, ſive verius expiare. Cujuſmodi, ſi res poſtulet, multa ſuppetant exempla. Hic piâ prudentique cogitatione, quæ ſacra Jovi Regi, Terræ matri, & Genio coloniæ fiebant annuè, in Deum Opt. Max. Virginem matrem, & Spiritus cœleſtes tutelares, quibus omnibus eccleſia ſacrata eſt, ſanctiori ritu verſa interpretor. Quin & ludos, qui equorum decurſu celebres ad noſtram ætatem prope urbem duravere, ab uſq; Coloniæ conſtitutione eâdem occaſione originem ducere exiſtimaverim. Niſi conjecturis plus æquo indulgeo, quod mihi quidem non videtur.

Ex XII. tab. Cic. 2. de div. Imp. Hadr. ab Vlp. D. lib. 47. tit. 12. l. 3. Impp. Diocl. & Max. C. lib. 3. tit. 43. l. 12.

Cic. ad Attic. lib 4. ep. 1. Liv. lib. 37. Pæd. or. in Piſ. Feſt. v Satic.

detur. Mœnibus delineatis, ſequebantur platearum directiones, ędium ſacrarum, fori, & reliquorum locorum, quæ ad publicum uſum pertinent deſignationes, arearum privatis domibus ædificandis diviſiones. Quæ quia natali abſolvi omnia nequivere, in poſteros dies rejecta ſunt. Viæ (nam reliquiæ indicio ſunt) *ſilice in urbe, glareâ extra urbem* ſtratæ, ad Romanum exemplar, quod ex Livio cognoſcimus. Earum cæteroquin rationem, ut nunc res habet, nullam inire poſſumus, formâ urbis (quod Livius Romæ quoq; poſt bellum Gallicum inſtauratæ, accidiſſe ſcriptum reliquit) occupatæ magis quam diviſæ ſimili. Sive prior urbs nullo certo ordine ædificata, curam vicos dirigendi non admiſit: Sive, quod vero propius reor, quæ à conditâ coloniâ multa & fœda ſequuta ſunt incendia, bella, vaſtationes, & ipſe tot ſæculorum curſus, priſcam deſignationem ita immutavêre, ut ejus vel nulla, vel obſcura, nec agnoſcenda veſtigia ſuperſint. Ad ædificia quod ſpectat, in publicis interdum à coloniis non res tantum, ſed & appellationes ad Romanum exemplar conformatas animadverto, ſive dominæ urbis imitatione, & ad ejus quodammodo præjudicium, ſive tacito naturæ inſtinctu, quo ad patrii ſoli memoriam omnibus modis revocamur. Sic Helenus apud Virgilium,

Liv. lib. 41.

Liv. lib. 5.

Virg. Aen. 3.

——————*parvam Trojam, ſimulataq; magnis*
Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
Conſtituit, & Æneas,
——————————*hoc Ilium, & hæc loca Trojæ*
Eſſe jubet.——————————————

Virg. Aen. 5.

Inde eſt, quod in quibusdam coloniis campum Martium, & neſcio quæ hujus generis reperimus, ſed frequentiſſimè Capitolia: nam Capitolia habuiſſe illuſtres urbes Capuam, Beneventum, Nolam, Pompejos, Ravennam, Brixiam, Florentiam, Mediolanum, Carthaginem, Conſtantinopolim, Nemauſum, Toloſam, Narbonem, Auguſtodunum, Treveros, Santones, Agrippinam, locupletes teſtes prodidere: Neque nos eo ornamento deſtituti, meminere Capitolii Auguſtani acta Afræ martyris ſemel atque iterum. Quâ urbis regione ſteterit, nullis ſuſpicionibus aſſequor, niſi quod ſummam, Vitruvii auctoritas tuetur, *Ædibus verò ſacris, quorum Deorum maximè in tutelâ civitas videtur eſſe, & Jovi, & Junoni, & Minervæ, in excelſiſſimo loco, unde mœnium maxima pars conſpiciatur, areæ diſtribuantur*: In Capitoliis quippe cum conjuge & filiâ cultus Juppiter. Vnde ad Capitolium primam noſtrarum inſcriptionum pertinuiſſe autumo, Jovi optimo maximo, æterno, conſervatori, & cæteris diis deabusque ejus loci, à neſcio quo Præſide provinciæ Rhætiæ dedicatam,

De lap. capit. Suet. Tib. c. 40. Cajo. 57. Benev. Id. de gram. Orbilio. Nol. Ado. martyr. 14. Jan. Pomp. Vitruv. lib. 3. c. 2. Raven. Rub. hiſt. 1. Brix. acta SS. Fauſt. & Jovitæ. Flor. & Med. Borgin orig. Flor. Carth. Cyp. ep. 55. & de lapſ. Conſtant. Gyl. Top. lib. 3. c. 7

Nemauſ. Pold. antiq Nem. c. 16 Tolo. Greg. Tur. de glor. mart. cap. 48. Narb. Sid. de laud. Narb. Auguſtod. Eum. paneg. Trev. vita S. Tyrſi. Sant. Pith. adverſ. lib. 2. c. 18. Agrip. nomẽ adhuc manet. Vitruv. lib. 1. c. 7. Arnob. lib. 4. Varro de ling. lib. 4. Hier. de locis Hebr. & comment. in Iſ.

tam, ut ego quidem lego. De filiâ Arnobius, *Nonne vides in Capitoliis omnibus virginales eſſe ſpecies Minervarum?* de patre & Junone conjecturam à Romano mutuamur: hinc Varro auctor, Capitolium vetus (diverſum à Capitolio Tarpeji montis) nomen accepiſſe, *quod ibi ſacellum Jovis, Junonis, Minervæ*, & ad hoc exemplar in Auguſtodunenſi, ut eſt apud Eumenium, aras habuere *Jupiter pater, & Minerva ſocia, & Juno placata.* At quamvis Capitolium Romæ multa comprehenderit, Arcem, Aſylum, Curiam Calabram, Romuli caſam & pleraq; templa; unum tamen inter hæc Jovis Capitolini à Tarquinio Priſco votũ, à Superbo exædificatum, ita enituit, ut Capitolii nomen ſæpe ſolum ſuſtinuerit, quod, qui antiquos ſcriptores attigerit, non eſt negaturus. Eâ ratione in reliquis urbibus, Capitolium fortaſſis interdum arcem complectebatur, eò S. Hieronymus Babyloniæ arcem Capitolium vocavit, ſed id neutiquam perpetuum, nec ſcio an in noſtro verum: de templo certè primario & maximè ſplendido, ubi ubi Capitolii nomen occurrit, dubitare non poſſumus, tum quod ſcriptores, quorum ad oram nomina hoc indicant, ex quibus Eumenius in panegyrico, Apollinis templum atque Capitolium Auguſtoduni, appellat *fana longè omnium in hac urbe pulcherrima*, tum quod concilium Eliberi habitum,

Concil. Elib. can. 59. Zeno ſerm. de ſpirit. ædif. dom. Dei.

prohibet, ne quis *ad Idolum Capitolii ſacrificandi causâ aſcendat:* S. Zeno, Judæorum Synagogas, & gentium Capitolia Chriſtianorum eccleſiis comparat: & ad Auguſtanum ut accedens ſacrificaret, Gajus judex Afram hortatus eſt: Neque aliter Saturninus Apollinarem martyrem Ravennæ, uti acta habent notæ vetuſtatis; quæ eo libentius exſcribo, quod de templo, ejus ſplendore, Jovisque cultu dicta, ſimul confirmant, *An ignoras ſacrum nomen Jovis, qui magnus eſt habitator Capitolii urbis hujus, cui te oportet ſupplicem fieri? B. Apollinaris reſpondit: Quis ſit ille habitator neſcio, nec templum ejus novi. Pontifices dixerunt: Veni ergo, & vide magnificum fanum, mirificeq́, exornatum, videbis illic invictiſſimi Jovis ſimulachrum.* Extra Capitolium ædes ſacræ præterea aliæ, quarum non omnium memoriam in-

Vide inſcript. Auguſt. parte 1.

tercidiſſe, inſcriptionibus, quæ hos commentarios ſequuntur, debemus. Silvani templum, cum ſigno vetuſtate collapſum (quod ex illis cognoſcimus) Sext. Attonius Privatus reſtituit: Plutoni & Proſerpinæ ædem Flavia Veneria Beſſa, viſu monita ſtatuit: Mercurio, cujus ſedes à tergo ejus inſcriptionis fuere, Appius Claudius Lateranus votum ſolvit, item M. Baſſinius Vitalis: Marti Criſpus Rhæci filius: Marti & Victoriæ, contubernium Marticultorum: Diis Deabusque omnibus, Adjutorius Romanus. Quamquam marmora, quæ votum ſolutum tantummodo indicant, ad templa pertinere affirmatè non dixerim,

quod

quod vota perſæpe, poſitis ſimulachris loco non ſacro reddita. Ædis incertæ neſcio cujus, nomen enim temporis injuriis conceſſit, cum ſuis ornamentis, meminit Antonii Æliani lapis: De Ciſâ ſuſpiciones in medio: Veneris aliquod delubrum extitiſſe, Afræ hiſtoria innuit: Auguſti, Suetonii verba, *Provinciarum pleræq; ſuper templa & aras, ludos quoq; quinquennales pæne oppidatim conſtituerunt*, nam inter pleraſq; has provincias, ex ſine controverſiâ imprimis numerandæ, quæ etiam totas civitates Auguſtæo nomini dicatas habuere. Sed templa profectò complura alia, deperditis jam nominibus, partim cum coloniâ nata, partim ſequentibus temporibus conſtituta ſunt. Situm vix ſcio an ullius rectè indicabimus. Viam eò munirent lapidum inſcriptiones, ſi quibus locis ſingulæ erutæ, annotaſſent majores, nunc eo auxilio deficimur. Mercurius tamen credo in foro cultus, ſententiæ Vitruvium auctorem habeo: qui, quod Martis & Veneris fana extra urbem, Hetruſcam diſciplinam ſequutus, collocat, video ejus ne Romæ quidem ſemper rationem habitam. Plutonis & Proſerpinæ haud procul à Salvatoris templo ſtetiſſe, viſum aliquando, argumento arulæ illiteratæ exiguæ, in proximo Societatis Jeſu collegio erutæ; memineram Vitruvium Jovi, omnibuſq; cœleſtibus excelſiſſimas præſcribere, humiles Veſtæ, Terræ, Mariq;, inde humillimas inferis tribuendas procul dubio cenſebam. Sed quam ancipites & incertæ hariolationes iſtæ, nec ignoro, nec diffiteor. Ineptè etiam quidam, quoniam Silvano lacte factum legerant, in lacticiniorum ei foro quod nunc eſt, locum dedere. Fori colonici area ſtatim à principio deſignata, ad ędem maximam Virginis genitricis, niſi nos veſtigia quæ odoramur decipiunt. Occupaſſe cenſeo, cum ſpatium quod id loci ad orientem ſolem hodieq; patet, tum quidquid ędi poſt primam conſtitutionem ex eâ parte adjectum, Magni operis ædificium intelligo, quod ab alterno divinarum laudum concentu chorum, ab ætate novum, cum vulgo dicim⁹. Favet Vitruvius, qui foris media urbe locum tribuit: multo validius fama vetus, cujus fidem perſæpe nugis & fabulis intermixtis dubiam, rarò ex toto vanam mendacemq; expert⁹, qua ferri poteſt, nunquam elevare conſuevi: narrat hæc, ubi nunc ædes eſt, ſtetiſſe Romanis temporibus Xyſtum, amplamve porticum, ego baſilicam interpretor, in quâ magiſtratus jus dicerent, & mercatores maximè per hyemem convenirent; nam *baſilicarum loca adjuncta foris*, ex Vitruvii præſcripto ſcio, quem in architectonico argumento ſæpius laudare neceſſe habeo. Et quidni fuerit baſilica porticus, quam baſilicarum dimenſionibus conſtitiſſe ex veſtigio colligimus? Siquidem chalcidicum novum (chorum appellavimus) & extremas utrimq; teſtudines (cum ædes quin-

[Margin notes: Suet. Octav. c. 60. — Vitruv. lib. 1. c. 7. — Vitruv. lib. 4. c. 8. — Vitruv. lib. 1. c. 7. — Vitruv. lib. 5. c. 1.]

cuplex ſit) latitudine inter ſe haud quaquam conſentientes, cogitatione paulliſper ſejungimus, harum enim ſymmetriæ vitium, certo mihi argumento, à Romanis non eſſe. Reliquæ interiores tres, ſimul junctæ, duplam longitudinis ad latitudinem proportionem habent, & mediana, triplâ fere latitudine ſingulas laterales excedit: ad occidentem in hemicyclo, ubi jam Epiſcopi ſolium lapideum, tribunalis locus. A quibus rationibus nihil diſſentiunt baſilicarum ichnographiæ, in architectorum libris deformatæ. Verum, etiamſi areæ circumſcriptio convenit, abſurdè tamen, quisquis æſtimat teſtudines tres interiores, quas diximus, cum Romanam architectandi rationem neutiquam referant, ex baſilicâ ſupereſſe: ferri poſſit, quod quidam probabilius conjecère, ſupereſſe ex eâ pilas quadratas, ſive columnas Atticas lapide ſtructas, utrimque octonas aut novenas, quibus fornices incumbunt ad dimidiam circinationem arcuati, medianam teſtudinem ſuſtinentes; nam antepagmenta lateritia pilis adpreſſa, hinc medianæ, lateralibus inde teſtudinibus ſubſervientia, poſtea acceſsêre, quod apertum eſt, cum per ipſa epyſtilia hac de cauſsâ inciſa excurrant: Reliquam baſilicam omnem dudum disjectam, ejus fundamentis eccleſiam inædificatam exiſtimamus, exterioribus porticibus jam tunc, at longo poſt tempore chalcidico, adjectis, cum de chalcidico ex annalium monumentis conſtet. Quod enim Chriſtianis uſibus eccleſiæ in longũ porrectæ etiam antiquitus aptæ viderentur, cujus rei teſtimonium Apoſtolicæ conſtitutiones dicunt, *ſit ædes oblonga, ad orientem verſus navi ſimilis*, ſubinde accidit, ut vel baſilicę, utpote hac formâ, in eccleſias verterentur, quo fortaſſe Auſonius reſpexit, *Baſilica olim negotiis plena, nunc votis:* vel eccleſiæ dirutarũ baſilicarum ſpatia occuparent. Et hinc potiſſimum manaſſe crediderim, quod maximis & ampliſſimis quibusq; eccleſiis id nomen paſſim inditum: quamquam Iſidorus, & quidam ſacrorum rituum interpretes, aliam appellationis cauſſam aſſignant. Num quæ præterea veteris baſilicæ reliquiæ extent, diu multumq; veſtiganti, occurrit fruſtum columnæ ſtriatæ in proximo epiſcopii atrio, craſſitudine diametri duorum pedum cum quadrante circiter, quod inde eſſe conjiciebam: ejus altitudinem ad Corinthium genus æſtimantibus, ſcapus columnæ cum baſi & ſtylobatâ, cumq; capitulo, epiſtylio, zophoro & coronâ, in triginta ſex pedes aſſurrexerit, aliquanto minus, ſi ad Doricas, aut Ionicas, aut etiam Hetruſcas dimenſiones vocemus. Quia verò Vitruvius oſtendit, baſilicas ſupra contignationem columnas habuiſſe inferioribus minores, hanc ſuperiori ordini tribuo, Atticis quippe illis longè graciliorem. Conjuncta deinde foro ærarium, carcer, curia: de ærario & carcere nihil præterea affero, niſi

cui

Clem. Apoſt. conſtit. lib. 2. c. 57.

Auſ. orat. ad Gratiã.

Iſid. orig. lib. 15. c. 4. Ammal. lib. 3. c. 2. Walfrid c. 6. & 7. lo. Steph. Durant. lib. 1. c. 1.

Vitruv. lib. 5. c. 2.

cui tamen credibile, monetæ officinam, quæ proximè ædem maximam ſtetit, ad annum usque abhinc centeſimum quinquageſimum plus minus, ærarii locum occupaſſe. Curiam profectò in viciniâ ad turrem Regiam fuiſſe, prodidere majores, & eo argumento conjecturæ de fori regione minus pœnitet. Hanc ipſam turrem (reperio aream id loci inædificandis ædibus, tradidiſſe beneficii nomine, Othoni Bogenario Auguſtano civi Gottefridum comitem Hohenloënſem, anno poſt Chriſtum natum MCCXLVI. IV. K. Septembr. Conrado *illuſtri, Romanorum in Regem electo* coram, uti in litteras relatum, quib⁹ ſcribendis Henricus Velſerus teſtis affuit) hanc inquam turrem, ſunt qui Romanum opus opinentur, nec ejus rei præter vetuſtatis ſpeciem indicium ullum habent: mihi Germanicum aut Francicum, aut ut vetuſtiſſima ſit, Gothicum ſapit, & vel Theodorici, vel Pipinorum & Carolorum tempora ſubolent. Curia ubi nunc eſt, Prætorium, Præſidum antiquitus uſui paratum, fuiſſe certis rationibus perſuadeor, atq; ita interpretor, quod in vetuſtis tabulis *Amthaus* appellatur. De thermis & amphitheatro non certus index, non ſatis clara indicia ſuperant, argumentis in ſuſpiciones trahimur: nam ut tunc mores erant, illæ ad lavandi uſum voluptatesq;, iſtud ad oblectamenta ſpectaculorum propemodum neceſſaria: Et paucæ ſine utriſque coloniæ, tenuiores dico, ne de maximâ florentiſſimaq; ambigamus. Salvianus epiſcopus, qui ſe vixiſſe oſtendit quo tempore *Romana Reſpublica vel jam mortua, vel certè extremũ ſpiritum* agebat, in theatra & ludos aſperius invectus, diſertè ait, illas ſolas ludis carere urbes, quæ vel in barbarorũ poteſtatẽ redactæ, vel miſeriâ & egeſtate ita attenuatæ, ut faciendis ſumptibus vires non ſufficiant; ſupereſſe tamen in his adhuc *loca ipſa, ac diverſoria ludicrorũ*, hoc eſt theatra; quam ego nunc vocem generatim capio. Ante non multos annos, in hortis ad D. Stephani quibusdã, ſcrobe altitudine trium aut quatuor pedum forte effoſsâ, detectum apparuit pavimentũ teſſellatum ſectile egregii operis, in quo quadratis ſpatiis delineati gladiatores, aſcriptis nominibus, bigæ, metæ, alia id genus, ut ſatis appareret ædificio ſplendido, qualia in opulentis urbibus, homines præpotentes & perdivites, ad luxum atque magnificentiam comparare ſolent, inſeruiſſe, hoc cum per aliquot menſes nivib⁹, gelicidiis & omni hyemis injuriæ, magno antiquitatis neglectu ſub dio patuiſſet, terrâ iterum eſt obrutum: Mihi aliud ex alio cogitanti, in mentem venit, thermarum videri poſſe veſtigia, ſed rei incertæ certus eſſe auctor nolim, etſi probè cognitum habeo, balnearum loca omni ornamentorum genere, pavimentorum inprimis, fuiſſe veſtita; & memini apud Plinium legere, Agrippam in thermis, quas Romæ fecit, pavimenta novo invento,

Salv. de provid. lib. 4. & 5.

Plin. lib. 36 c. 25.

ex humo etiam in cameras tranſtuliſſe. Amphitheatrici cadaveris nec oſſa conſpici, non velim quiſquam nimis miretur: quot eâ fortunâ Romanæ urbis monumenta, inſanis ſumptibus in ſpem æternitatis ſtructa, præ quib⁹ quid fuerint ædificia coloniæ, quantumvis ſplendidæ? Pleraq; ſenium ſolvit, nam & ſaxis ſua mors imminet, multa ſubruerunt manus inimicæ, quædam amicæ: En
Tac.hiſt.2. amphitheatra, Placentinum Vitelliano bello, Tacitus teſtis, obſeſſâ urbe incenſum conflagravit: altâ pace Catanenſe, Theodo-
Caſſ. lib.3. ep.49. rici Regis conceſſu (reſcriptum in Caſſiodori variis legitur) reficiendis mœnibus impenſum. Et ſcio hanc frugalitatem pluribus antiquis operibus fuiſſe exitio. Lapideorum tamen membra, quamquam alio translata, formâ quadantenus agnoſcendâ manſere, lateritiorum neutiquam. Quæ meo animo cauſſa inter primas, cur pauca veterum ædificiorum fragmenta Auguſtæ poſſimus oſtendere, plura alibi, in quibusdam minoris rei & famæ urbibus. Cum enim in propinquo lapicidinæ nullæ eſſent, lapides magno conſtitiſſe verum eſt; à colonis itaque (etſi impenſæ cum uſus ferret non peperciſſe, & pilæ ex baſilicâ reliquæ, & columna ſtriata, præter alia indicant) factum prope neceſſariò, quod Reges & civitates locupletes nonnullas, firmitatis
Vitruv.lib. 2.c.8. perpetuitatisque gratiâ feciſſe conſulto Vitruvius & Plinius ſcri-
Plin.lib.35 c.14. pſere, ut lateritia pleraque opera, publica privata, ſtatuerent: quibus ſemel disjectis, uti excîſis arboribus nihil niſi radices, ſic præter fundamentorum veſtigia, nullius rei indicium relinquitur. Nam quæ ex lapide ornamenta acceſſiſſe credibile eſt, cum pro modo ſingulorum ædificiorum pauca fuerint, in calcem ſoluta, aut alios uſus verſa, priori formâ amiſsâ minus apparere, non videtur incredibile. Fundamentorum verò rudera multa & magna, duritiâ ut ferro vix cedant, diverſis urbis locis fodientibus nunc quoque occurrunt, ex quorum accuratâ obſervatione, periti architecti inædificatorum olim operum ſpeciem, non difficulter animo conciperent, ſi hæc eâ, quâ æquum eſſet, curâ curarentur. Eſt, exempli cauſſa, haud ita procul à pavimento quod thermis tribuimus, vicus in creſcentis prope lunæ modum incurvus hortorum utrimq; parietibus incluſus, quibus ſi fundamenta ſubſint, quæ tanti ædificii fidem ſuſtinere poſſint, de amphitheatro profectò conjecturam ex formâ ſumam. Ductus demum inducendis educendisque aquis, à primis colonis videntur. Rivos, qui perpetuis foſſis, ex Lyco & proximis quibusdam amnibus, magno civium commodo in urbem derivati, atque cloacas eluendis ſordibus ſubterraneas fornicatas intelligo. Nam rivos, tacentibus domeſticis annalibus rei inſignis auctorem, cui quam Romanis tribuimus rectius? quibus hoc genus opera mirè uſitata, ut à ductis foſſis nonnullæ urbes nomẽ

invene-

invenerint: hinc Eumenius, Imperatores ſui temporis commendat, qui *reſides aquas, & novos amnes, veluti aridis feſſæ urbis* (Auguſtoduni) *viſceribus infundant*. Cogitavi aliquando Fortunatum eò ſcripſiſſe, Auguſtam à Vindone & Lyco fluentari, quod de Lyco per canales iſtos verum ſit, in Vindone poëticâ phraſi propinquitatem ſpectaverit. Non nego poſterioribus ſæculis novos rivos additos, veteres variè mutatos eſſe, ſed hîc principium indicamus. Cloacarum, præter ſordium expurgationem, eædem quæ Romæ cauſſæ, *Has primum Romæ feciſſe dicunt* (ait Iſidorus) *Tarquinium Priſcum, ut quotiens pluviarum inundatio exiſteret, per eas aquæ extra civitatem emitterentur, ne maximis perpetuisq; tempeſtatibus, planitiem vel fundamenta urbis ſtrages aquarum ſubverteret.* Etſi Plinio Romanas *operum omnium dictu maximum* appellare viſum, nec Auguſtanæ quidem pro coloniæ modo contemnendæ: nam quod ille miratur unicè, *durant tamen à Tarquinio Priſco annis DCCC. propè inexpugnabiles*, altero tanto noſtræ, & aliquanto amplius, à conditâ coloniâ ad hanc ætatem perſtitere. Quod Livius de Romanis prodidit, ut *primò per publicum ductæ, nunc privata paſſim ſubeant tecta*, iſtis itidem contigit, certo antiquitatis indicio, formâ urbis hodie valdè immutatâ. Atque publica in hunc ferme modum habuere. De privatis unum moneo, domos aut domorum areas, ſorte fuiſſe diviſas, ita Æneas apud Virgilium,

Eum. pro ſchol. inſtaur.

Iſid. lib. 15. c. 2.

Plin. lib. 36 c. 15.

Liv. lib. 5.

Sortiturq; domos——————

Virg. Aen. lib. 5.

In quem locum Donatus, *dabantur autem ſorte, propter locorum differentiam*, ut enim quæque foro proxima, ita ſitu maximè commoda & opportuna cenſebatur. Nunc, quoniam coloniæ corpus, quâ fieri potuit delineavimus, reſtat animam (Reipublicæ conſtitutionem me dicere palam eſt) deſcribere. Hæc in duo membra diſparata, divina & humana complectitur. Nobis de religione univerſim eo minus dicendum, quod colonos patria ſacra, Romana videlicet, coluiſſe nemo ambigat: ludis tamen, feſtisque quibusdam diebus variaſſe docet Cicero, quod inter Romanæ urbis commoda, ludos & feſtos dies numerat, quibus Quirites in colonias miſſi ſint cariturі. Et Tertullianus ait, aliquas ludorum ſpecies ex *municipalibus faſtis ſuperſtitionibusque cauſſas originis* habere. Curatio ſacrorum Sacerdotibus demandata, inter quos eminuere Pontifices. Extant faſti marmorei Pontificum coloniæ Juliæ Sutrinæ; C. Virius quidam PONTIF. ET DECVR. in antiquâ inſcriptione legitur, & plura hujus generis, præter Ciceronis verba, quæ mox dabimus, nos de colonicis Pontificibus dubitare non patiuntur. Singulorum deinceps Deorum Flamines, Augures, Haruſpices, Æditui etiam, Tibicines, Popæ, miniſtri alii.

Cic. agrar. 2.

Tert. de Spectac.

Vide inſcript. Smetii f. 44. n. 35. & f. 159 n. 10. & ſæpè capite Magiſtratuum municipalium

 Quo-

Quorum omnium numerum grandiorem fuiſſe, quam hodie quiſquam facile cogitatione concipiat, perſuaſum habeo. Nec

Pac. in paneg. Theod

defuere dignitatis ornamenta: Latinus Pacatus Naronenſes Theodoſio Imp. gratulantes deſcribens (Illyrici ea colonia) nominat *Reverendos municipali purpurâ flamines, inſignes apicibus ſacerdotes* :

Tertul. de Idol.

Tertullianus, cognoſcendæ antiquitati inprimis bonus auctor, addit auream coronam, quæ provincialium ſacerdotum inſigne fuerit proprium, uti prætextæ, vel trabeæ, vel palmatæ, certis dignitatum generibus Romæ: inde apud Epictetum neſcio quis, Auguſti ſacerdotium Nicopoli ambiens, *At auream coronam geſtabo.*

Arriani Epict. lib. 1. c. 19.

Ad politiæ rationem quod ſpectat, coloniam leges ab Imperatore & Triumviris accepiſſe dixi, nec muto: Sed & alias à colonis, pro re natâ latas, compertum, ſic eſt ad Virgilii verba,

Virg. Aen. 5.

——————— *patribus dat jura vocatis,*

Apud Servium, *Dat condendi juris poteſtatem, his quos appellaverat patres:* res firmat, nam quî proſpicerent Triumviri eventura tam acutè, ut novis in dies legibus opus non eſſet? Superant quædam hujus generis æreæ & marmoreæ reliquiæ, ſive decretorum ſive legum nomine inſcriptæ, ſive coloniarum ſive municipiorum, quod eodem in hac cauſsâ recidere arbitror. Legum porrò cura ad publicum conſilium pertinuit: publicum conſilium Decurionibus conſtitit. Hos nomen accepiſſe exiſtimant quidam, ait Pomponius, *quod initio cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur, conſilii publici gratiâ conſcribi ſolita ſit.*

Pomp. D. lib. 50. tit. 16. l. 239.

At errant profectò iſti quidam, nec eſt ut in bene conſtitutâ Republicâ ullâ, decimus quiſque civis Senator ferri poſſit. Scilicet Romæ ad Sullæ Dictaturam usque Senatus trecentorum numerum non exceſſerit, in coloniis nonnullis quadringentorum, quingentorum, ſexcentorum expleverit? Cicero Rullo objicit, *Quinque millia colonorum Capuam ſcribi jubet:*

Cic. agrar. 2.

Si decimam deducimus, quingenti proculdubio Decuriones provenient, At aliter ille, *Huc iſti Decemviri, cum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem Augures, ſex Pontifices conſtituerint.* Totidem ego Auguſtæ crediderim conſtitutos. Ad Romanæ originis hâc quoq; in parte ſimilitudinem, Propertius,

Prop. lib. 4. el. 1.

Centum illi in prato ſæpe ſenatus erat.

Nam Capuæ exemplo opinionis alterius ineptiæ ſatis ſuperque patefactæ. Etymon igitur à curiâ, quæ eſt Iſidori in originibus interpretatio, aut de curiis deducere verius. In decurias enim Decuriones tributos ſuſpicor; inde Decemprimi nati, quorum præſignis præ reliquis dignitas, meminit Cicero oratione pro Sex. Roſcio Amerino: Livius in hiſtoriâ ſecundi belli Punici,

Iſid. lib. 2. c. 4.

Liv. lib. 29.

nici, *Decreverunt ut Conſules magiſtratus, denosq̃ principes Nepete, Sutrio, Ardeâ, Calibus, Albâ, Carſeolis, Sorâ, Sueſſâ, Setiâ, Circeis, Narniâ, Interamnâ (eæ namq̃ coloniæ in eâ cauſſâ erant) Romam accirent:* & hiſce Julius Firmicus, *Faciet claros, & glorioſos, civitatibus præpoſitos, aut maximarum civitatum Decemprimos;* [Firm. lib. 3 c. 12.] hinc Hermogenianus Decemprimatum dixit. In curiâ conveniſſe, clarum: Itaque poſteriores, Curiales pro Decurionibus promiſcuè appellavere, uti eſt in Arcadii & Honorii lege, tum ſæpe alibi. [Hermog. D. lib. 50. tit. 4. l. 1. Arca. & Hon. Cod. lib. 1. tit. 3. l. 12.] Primos à Triumviris coloniæ deducendæ lectos conjicio: vacantibus deinceps locis allecti vel à Cenſoribus, quod minoris Plinii auctoritate aſſero, vel ab ordine ipſo, uti lapis antiquus habet, HVIC. ORDO. SENIENSIVM. ORNAMENT. DECVR. PRIMO. DECREVIT. [Plin. lib. 10 ep. 113. 116 Inſcript. Smet. f. 162 n. 9. f. 33. n. 5.] ſiquidem Decurionum ornamēta decernere ad eos, qui legerent, pertinuit: vel à Decurionibus, Auguſtalibus, & Plebe, ſic eſt in Sueſſanâ inſcriptione, HONOREM. DECVRIONATVS. GRATVITVM. DECREVIT. ORDO. DECVRIONVM. ET. AVGVSTALIVM. ET. PLEBS. VNIVERSA. Imperatorum deniq; juſſu pleroſque Decuriones & magiſtratus conſtitutos, ſcio neminem ambigere, at id præter conſuetum morem contigit, nec nobis hoc loco de Principum auctoritate, quæ infinita fuit, diſputandum. Allecti pecuniam quandoque erogabant, ita Cn. Sulpitius in vetuſto marmore, DEDIT. DECVRIONATVS. NOMINE H-S. I Ɔ Ɔ C I Ɔ. [Sulpicii inſer. in Aldi Orthogr. v. circumvenio.] ſportularum ſcilicet ratione, *pro introitu* ait Plinius: ex quo intelligo, in quibuſdam civitatibus lectos à Cenſoribus, hoc honorarium non intuliſſe, ſed ſupernumerarios tantum, Imperatoris indulgentiâ adjectos, in quibuſdam utroſque; [Plin. lib. 10 ep. 113. 116.] Trajanus reſcripſit, *id ergò quod ſemper tutiſſimum eſt, ſequendam cujusq̃ civitatis legem puto.* Ex Plinio conſtat, Decurionum cenſum centum millium fuiſſe: [Plin. lib. 1. ep. 19.] ex Diocletiani & Maximiani reſcripto, libertos in curiam non admiſſos, niſi qui jus aureorum annulorum aſſequuti, vel natalibus ſuis reſtituti eſſent: [Diocl. Cod lib. 10. tit. 32. l. 1.] Ex Juriſconſultorum libris, neque lectos minores vigintiquinq; annis, niſi ex certâ cauſſâ, qui tunc ſportulas quidem Decurionum accipiebant, interim ſuffragium ferre non poterant: [Juriſc. D. lib. 50. tit. 2. l. 2. 3. 6. 7. 9. 11. 13. & tit. 4. l. 8] nec majores quinquagintaquinque invitos, niſi illis conſuetudo obſtaret: nec in totum ſurdos & mutos: nec relegatos ad tempus & reverſos, niſi Principis accederet permiſſio: nec navicularios. Cicero ſignificat, excluſos item, qui præconium facerent, non qui feciſſent. [Cic. fam. lib. 6. ep. 18] A Gratiano & collegis Imperatoribus, Decuriones Senatores ſuæ curiæ nominatos obſervo, additâ cautione, *ſi ſic dici oportet*, quod Senatoriæ vocis majeſtatem, præterquam principi principis urbis conſilio, convenire vix exiſti- [Grat. C. lib. 10. tit. 31. l. 33.]

 marent:

Nov.lib.4. Nov.1. marent: à Leone & Majoriano minorem Senatum, *Curiales nervos eſſe reip. ac viſcera civitatum nullus ignorat, quorum cœtum rectè appellavit antiquitas minorem Senatum*: eſt in lapidibus diſertè, SENATVS. P. Q. TIBVRS. S. Q. NOLAN. SENATVS. POPVLVSQVE. SIGNINVS. & plura ad hunc modum, quibus ſanè Decuriones Senatus appellatione Plin.lib.10 ep.83.84. 115.116. Liv.lib.27. dignati, quod Plinium pariter atque Trajanum ſequutum video, & olim Livium, ubi de XII. coloniarum defectione agit: abstinuere tamen pleræque coloniæ, aut Ordinis, aut Decurionum Cic.pro Cælio. inſcriptione contentæ. Cicero de Puteolanis verba faciens, ampliſſimum ordinem vocavit. Plinius in Bithynicis & Ponticis civitatibus, Græcâ Buleutarûm appellatione uſus eſt. Quo quisVlp. D.lib. 50.tit.3.l. 1. 2. que loco in album relatus ſententiam dixerit, Vlpianus docet, *Decuriones in albo ita ſcriptos eſſe oportet, ut lege municipali præcipitur: ſed ſi lex ceſſat, tunc dignitates erunt ſpectandæ, ut ſcribantur eo ordine, quo quisque eorum maximo honore in municipio functus eſt: puta qui Duumviratum geſſerunt, ſi hic honor præcellat* (utitur exceptione, propter municipia, in quibus Dictatores, aut ſummo loco Ædiles, id enim Arpini conſueviſſe, ex Cic.fam. lib.13.ep. 12. Cicerone ſcimus, *is enim magiſtratus in noſtro municipio, nec alius ullus creari ſolet*; & credo etiam in aliis interdum municipiis, non item in coloniis, quæ Dictatores nullos, Ædiles infra Duumviros habuere) *& inter Duumvirales antiquiſſimus quisque prior is: deinde hi qui ſecundo poſt Duumviratum honore in Republica functi ſunt: poſt eos qui tertio, & deinceps: mox hi, qui nullo honore functi ſunt, prout quisque eorum in ordinem venit. In ſententiis quoq; dicendis idem ordo ſpectandus eſt, quem in albo ſcribendo diximus.* Sed intererat, quâ quis ratione dignitatem aſſequutus, *Nomina ante ſcribi oportet eorum, qui dignitates principis judicio conſecuti ſunt: poſtea eorum, qui tantum municipalibus honoribus functi ſunt.* Et *patrem, non habenti filios* Diocl. C. lib.10.tit. 31.l.9. *anteferri*, Diocletiani & Maximiani lege cautum. Decurionum partes duas, totius curiæ inſtar exhibere, Arcadio & Honorio Arc.C.lib. 10.tit.31. l.46. placuit. Quod major pars curiæ effeciſſet, pro eo haberi, ac ſi omnes egiſſent, Scævola interpretatus eſt. Nam Decreta, quæ Scæv. D. lib.50.tit. 1.l.19. non legitimo numero Decurionum coacto facta ſunt, non valere Marcianus annotavit: & ordinem non aliter habendum, quam Marc.D. lib.50.tit. 9.l.2. Vlp. l.3. duabus partibus adhibitis, ante Arcadium ex municipali lege Vlpianus prodidit. Vti verò Senatus conſulta Romæ duabus ſingularibus litteris S. C. ita Decurionum Decreta totidem D. D. notabantur: eò L.D.D.D. in fragmento Auguſtanæ inſcriptionis, monumento Locum Datum Decurionum Decreto ſignificant. At quoniam Decuriones pleraque Reipublicæ munera ſuo periVide C. lib. 10. tit. culo tractare cogebantur, inferioribus maximè temporibus, eis

militiâ,

militia, vectigalium publicorum, alienarumque rerum omnium conductione & procuratione interdictum, ne hiſce curis à proprio munere avocarentur. Itaq; uſu venit, ut honor tot oneribus implicitus, à paucis ambiretur, eum plerique enixè fugerent, etſi prærogativis quas enumerabimus auctum: Statuere ideo Imperatores plurimis conſtitutionib⁹, ne publica munera negligerentur ſcilicet, Decurionum filios curiis neceſſario obnoxios, cujus rei antiquitus nec ſuſpicio incidit: quin nec Chriſtianos eximos habuerunt, Chriſtianos namq; Judæorum nomine intelligit Vlpianus, quo loco ſcripſit, *Eis, qui Judaicam ſuperſtitionē ſequantur, Divi Severus & Antoninus honores adipiſci permiſerunt: ſed & neceſſitates eis impoſuerunt.* Arcadius & Honorius omnium ſuperſtitionū aſſeclas admiſere; Julianus clericos etiam invitos adduxit, ut eſt apud Sozomenum. Poſtea prohibitum à Gratiano & collegis, ne quis ſupplicii loco curiæ deputaretur, gravi addita ſententiâ, *cum utique unumquemque criminoſum, non dignitas debeat, ſed pœna comitari.* Prærogativis præter ſportulas, hiſce propemodum uſi ſunt: Nullum in coloniâ magiſtratum majorem niſi Decurio gerere poterat, *quia Decurionum honoribus plebeji fungi prohibentur*, quæ Paulli verba ſunt: Extraordinariorum munerum omnium immunitate fruebantur: & Theodoſii lege, mortuo Decurione, extraneis relictis heredibus, qui ad curiam non pertinerent, quarta facultatum portio cedebat beneficio reliquorum Decurionum; nullo legitimo ſucceſſore relicto, bona omnia ordinis utilitati proficere Conſtantinus reſcripſit: *Decurionibus facultatibus lapſis alimenta decerni permiſſum*, Hermogenianus prodidit: Non fuſtibus, non quæſtioni ſubjiciebantur, niſi majeſtatis rei, capitali propoſitâ pœnâ judici, qui contra tentaſſet: non in metallum dabantur, nec in opus metalli, nec in opus publicum, vel ad beſtias; nec furcæ ſubjiciebantur, nec vivi exurebantur: ac omnino capite non damnabantur, niſi ſi qui parentem occidiſſent: gravioris facinoris rei, à Præſidibus non puniebantur, ſed carceribus tantum diligentioris cuſtodiæ cauſsâ mancipabantur, deque iis ad Imperatores referebatur. Vlpianus ait, Decurionem *punire ſibi Præſes permittere non debet; ſed recipere eum in carcerem, & principi ſcribere de pœna ejus.* Quæ privilegia & Decuriones, & eorum parentes atque liberos complectebantur, quod ex Imperatorum, Juriſque prudentum ad oram notatis locis planum. Sed & alia pleraque de Decurionibus aſcribi poterant, nos capita delibavimus. Auguſtanorum mentio in noſtris monumentis obvia aliquoties, duorum tantum, aut ſi plurimum trium nomina reliqua, Antonii Æliani, C. Juliani Julii, & Adjutorii Romani, nam de poſtremo mihi minus conſtat. Magiſtratus colonici fuere multiplices:

31. l. 38. 51 55 D. lib. 50. tit. 2 l. 2. Lib. e. tit. 3. l. 6. C. lib. 4. tit. 65. l. 30.

Impp. C. lib. 10. tit. 31. l. 22. 26. 12. 35 36. 37. 4 & 43. 41. 50. 62. 66.

Vlp. D. lib. 50. tit. 2. l. 3

Arc. C. lib. 10. tit. 31. l. 49.

Soz. lib. 5. c. 5.

Grat. C. lib. 10 tit. 18. l. 38.

Paul. D. lib. 50. tit. 2. l. 7.

Vide C. lib. 10 tit. 31. l 21. ti. 34. per totum, lib. 2. tit. 18 l. 5 lib. 9. tit. 41. l. 16. D. li. 48. tit. 19. l 9 15. 18. lib. 50. tit 23. l. 3. lib. 28. tit. 1. l. 6. lib. 49. tit 4. l. 2 C. Theod. lib. 5. tit. 2. l. unic. D. lib. 50. tit. 2. l. 2.

tiplices: Majores,minores. Majores hic voco,qui rem publicam reſpiciebant univerſam, minores, qui certa corpora & collegia. Priores,ut obſervaſſe videor propemodum annui,eſt in fragmento municipalium faſtorum,ab Apiano edito,ſępius præſcriptum, EX. K. IVL. AD. K. IVL. & EX. K. IAN. AD. K. IAN. interdum EX. K. IVL. AD. K. FEB. aut EX. K. IVL. AD. K.IAN. Credo quod ii, quorum nomina ſubſcripta,in magiſtratu mortui,vel ſe ante ſtatum tempus abdicaverint. Excipio tamen Quinquennales, quos inter majores infra numerabimus, cum alii minores ſint: & Duumviros, qui nominati aufugiſſent

Conſt. C. lib. 10. tit. 31. l. 18. Ariſt. 2. de Rep. c. 7.

aut latitaſſent,hos repertos,*biennio integro onera Duumviratus* ferre,Conſtantinus coëgit: à ſummo quippe philoſopho ſapienter proditum,magiſtratus dignis tribuendos eſſe, ſive volentib9, ſive nolentibus etiam. Magiſtratus in curiâ à Decurionibus ex i-

Diocl. C. lib. 10. tit. 31. l. 2. Vlp. D. lib. 50. tit. 4. l. 6. Mod. tit. e. l. 11.

pſo ordine lectos,Diocletiani lege ſatis liquet. Prout quisque Decurio creatus, ita magiſtratum adipiſceretur, Divorum fratrum reſcriptum cavit: Vlpianus interpretatus,non locum habere, niſi cum omnes æquè idonei & ſufficientes: Modeſtinus,ita quoque municipales leges intelligendas,quæ de certorum hominum honoribus conſtituant. *Vt gradatim honores deferantur, edicto, & ut à minoribus ad majores perveniatur*, epiſtulâ Divi Pii *ad Titianum* expreſſum.

Diocl. lib. 10. tit. 41. l. 2. & 3.

Majoribus honoribus functos, adminores devocari non oportere, rationis eſſe, viſum Diocletiano & Maximiano: Neminem item ad eadem munera revocandum, ſi

Liv. lib. 34.

aliorum civium ſit copia. Prætextæ honore uſos,Livius docet, *Magiſtratibus in coloniis municipiisq́, hîc Romæ infimo genere magiſtris vicorum, togæ prætextæ habendæ jus permittemus, nec id ut vivi ſolum habeant tantum inſigne, ſed etiam ut cum eo crementur*. Veſtis purpurâ prætexta,cæterum alba,nam de mu-

Juven. ſat. 3.

nicipali magiſtratu apud Juvenalem eſt,

——————— clari velamen honoris
Sufficiunt tunicæ ſummis Ædilibus albæ.

In tunicis ne quis vim faciat,generatim pro veſte poëta dixit. Ineuntes quandoq; ſpectacula edebāt;exemplo Thyaſus Corinthi-

Apul. lib. 10.

us in Apuleji Mileſiis, *Vt ejus proſapia atq; dignitas poſtulabat, gradatim permenſis honoribus, Quinquennali magiſtratui fuerat deſtinatus: & ut ſplendori capeſſendorum reſponderet faſcium, munus gladiatorium triduanis ſpectaculis pollicitus, latius muni-*

Smet. f. 82. n. 13.

ficentiam ſuam porrigebat: Et L. Fladii Pieri baſis Alliſæ,

QVI. OB. HONOREM. DECVR. EODEM. ANNO. QVO. FACTVS. EST. GLAD. PARIA. XXX. ET. VENATION. BESTIARVM. AFRICANAR. ET. POST. PAVCOS. MENSES. DVVMVIRATV. SVO. ACCEPTIS. A. REP. H-S. XMX.

XMX. N. VENAT. PLENAS. ET. GLADIATO-
RVM. PARIA. XX. EDIDIT. ITEM. POST. AN-
NVM. LVDOS. SCÆNICOR. P.S.F. AGI. Quod
ne cui mirum, privati quoque & extremæ conditionis homines,
ambitioſâ tantum vanitate impulſi,munerum interdum in colo-
niis editores,Martialis, Mart.lib.3. epig.58.

Sutor cerdo dedit tibi culta Bononia munus,
Fullo dedit Mutinæ,nunc ubi caupo dabis?

Summus autem magiſtratus Duumviri, quorum per omnia lit-
terarum monumenta,ſcripta,ſculpta, percuſſa, frequens memo-
ria, ut ſtultum ſit inhærere ſingulis. Nihil planius Ciceronis Cic.agr.2.
verbis,quibus Campanum faſtum notat, *cum cæteris in coloniis*
Duumviri appellentur, hi ſe prætores appellari volebant. Cæteræ
coloniæ,coloniæ omnes ſunt,nec contra eſt, quod in quibuſdam
tum coloniis tum municipiis Quatuorvirorum graves ſcripto-
res,aut etiam lapides meminere, quod Cicero IV. Viros Neapo- Cic.ad Atetic.lib.10.
litanos,Cumanos,Larinates,& Fregellanos nominat,quod in la- ep.Epiſtola
pidib9 Nepeſini,Spoletini,Vrbinates,Veronenſes,alii multi ſunt: tua. orat. proCluent.
neutiquam enim conſequitur, quod nonnullis placuit, diverſis fam. lib.13 ep.77. In-
Rebuspublicis II. Viros aut IV. Viros præfuiſſe: forſan potior ſcript.Smetii.f.73.n.
ſententia utroſque fuiſſe in omnibus,certè in aliquibus, principe 6. f.74. n.
loco Duumviros, inferiore Quatuorviros; quin & III. Viros & 13.f.77.n.
IIIIII. Viros quos non raro obſervamus.Neapolitanos ſiquidem, 1.f 159 n. 18.f.160.n.
quibus IV. Viros Cicero tribuit, II. Viros habuiſſe, multorum 16. II. Viri.
marmorũ ſcimus teſtimonio,& Patavinæ inſcriptiones II. Viros Neap ap. Smet. f 84.
IIII. Viroſq; promiſcuè præferũt,nec plura exempla colligo.Sed n.1.9.f 164
præfuerint alicubi IIII. Viri (non enim pernegandum credo eſt) n.15.18. Pat. in-
cogitavi fieri potuiſſe,ut nomine à II. Viris differrent,re eſſent ii- ſcript.apud Scardeon.
dem, & bini per vices annuum, omnes ſimul integro biennio
magiſtratum gererent. Leviter in hanc cogitationem traxit ex-
emplum VI. Virorum Mediolanenſium, quos in Seniores Ju- VI. Viri Mediol.ap.
nioresque tributos ex inſcriptionibus compertum, nec ſat ſcio, Smet.f.158
an iſtâ de cauſsâ, Seniores ſcilicet, qui anno ſuo jam functi, nam n.16.17.
hoc diſtinctionis genus in magiſtratibus pleræque hodie etiam
Germaniæ Reſpublicæ tuentur.Confirmavit aliquantò validius Inſcript.
tabula ærea,in qua Veſpaſianus Imp. SALVTEM. DICIT. Hiſp. Oc-
IIII. VIRIS ET. DECVRIONIBVS. SABOREN- conis pag. 37.n 1.Fa-
SIVM. cum ad finem duorum tantum expreſſa ſint nomina, bric antiq. monum.
II. VIRI. C. CORNELIVS. SEVERVS. ET. M. lib.1.Ma-
SEPTIMIVS. SEVERVS. PVBLICA.PECVNIA. riana hiſt. Hiſp. lib 4.
IN. AERE. INCIDERVNT. Simile propemodum eſt c.4.
quod apud Fulvium Vrſinum in æneâ item tabellâ Senatuſcon-
ſulti municipalis, M? ACILIVS. PLACIDVS. L. PE-
TRONIVS. FRONTO. IIII. VIR. I. D. appellantur.

Aſinii

Pol. ap. Cic. fam. lib. 10. ep. 12.

Aſinii Pollionis apud Ciceronem de Balbo verba an ad hanc ſententiam faciant, neque pro confeſſo, neque pro vano poſuerim, *Quatuorviratum* (Gadibus) *ſibi prorogavit: comitia biennii biduo habuit.* Eandem fere rationem habet, quod in Republicâ noſtrâ nunc quoque experimur, Conſules, ut vulgo appellant, ſive Prætores ſi ad Romanos mores accommodamus, VI. Viri Juredicundo ſi ad colonicos verius, ſex, annum ita partiuntur, ut quaternis viciſſim menſibus bini jurisdictionem exerceant. Juriſconſultorum abſque dubio libri, Duumviros maximum inter municipales magiſtratus uſurpant, minimum duodecies, Quatuorviros, quod ſciam, ſemel. Cæſar etiam generatim, *Duumviris municipiorum omnium imperat, ut naves conquirant, Brůduſiumq́ deducendas curent.* Quod Jurisdictionem exercerent. II. Viri Juredicundo appellati ſunt: quamquam & alii magiſtratus, puta IV. Viri & VI. Viri, Juredicundo: Iſti etiam eximiè II. Viri Præfecti, & II. Viri Præfecti juridicundo, quod lapidum auctoritate fiſus profero, itaque fruſtra eſt quidam, qui in numis coloniæ Victricis Juliæ Leptis L. NER. L. SVR. PR. II. VIR. & A. P. SALPA. M. FVLV. PR. II. VIR. Prætores Duumviros interpretatur: frequentiſſimè tamen nudè II. Viri. Quod vir doctus Conſulum nomen affectaſſe annotat, non perſuadet, & nimis elatè Auſonius, ſi ſe Burdigalæ II. Virum lectum verbis iſtis intelligi voluit,

I. C. D. lib. 2 tit. 3. l. unica. lib. 1. tit. 4. l. 6. lib. 15. tit. 1. l. 3. lib 27. tit. 8. l. 2. lib. 38. tit. 2. l. 4. lib. 47. tit. 2. l. 52. tit. 10. l. 13. lib. 50 tit. 1. l. 18. C. lib. 3. tit. 1. l. 16. lib. 6. tit. 9. l. 9. lib. 10. tit. 31. l. 51. lib. 11. tit. 35. l. 3. lib. 6. tit. 29. l. unica Alexander A. IIII. Viris & Decur. Fabret. Cæſ. de bel. civ. lib. 1. IV. Viri l. D. ſæpe. VI. Viri l. D. ap. Smet. f. 158. n. 9. f. 157. n. 12. II. Viri Præf. ap. Oecon. inſcrip. Hiſp. pag. 13. n. 9. p. 15. n. 5. p. 16. n. 2. 9

Diligo Burdigalam: Romam colo: civis in hac ſum,
Conſul in ambabus. ———

Mihi perplacet, — *Conſul in hac ſum, Civis in ambabus* — eſt enim ad veritatem expeditius, & proximo confirmatur hemiſtichio — *cunæ hîc, ibi ſella curulis*, ſed librarius varium pronominis uſum non percepit. Duumviros antiquitus lictores duo cum bacillis anteibant, nam id ex Cicerone colligo, & Apulejo, qui poſtea auctâ ambitione in faſces crevere, ſi Arcadio & collegis Impp. credimus, *Duumvirum impune non liceat extollere poteſtatem faſcium, extra metas territorii propriæ civitatis.* Etſi Cicero idem jam olim Campanos auſos indignatus. Auguſtanorum Duumvirûm puto antiquiſſimam memoriam extare in Auguſti nummo, quem quarto libro expreſſimus: ad eos præterea refero imagines duas togatas, quas inſcriptionibus inſeruim⁹. Quinquennales coloniarum Cenſores, non obſcuris uſus argumentis, interpretor. Parum cautè confundit cum ſummis Duumviris, vir eruditus, quem paullò ante diximus: diſtinguit clarè C. Hedii lapis. II. VIR. II. VIR. QVINQ. Rurſus alii à Quatuorviris, en C. Veſidieni iſte, IIII. VIR. IVR. DIC. IIII. VIR. QVINQ. A. Quintilii alter, IIII. VIR. IVRE. DIC. IIII. VIR. QVINQ. & quos præterea recenſere longum: in quibus Quinquennales tum Duumviros, tum Quatuorviros obſervo. Cogitabimus

Auſ. de urb. 11. Cic. agr. 2. Apul. de Aſin. lib. 3. Arc. lib. 10. C. tit. 32. l. 53.

tabimus,an eâ ratione, quam deII. Viris & IV. Viris Juredicundo
propoſimus. cenſores cenſumque in coloniis fuiſſe, vel ex S. C.
de XII. Coloniis quæ Quintis Fabio & Fulvio Conſulibus ab- Liv.lib.29.
nuiſſent milites dare, quod apud Livium extat, in promptu
eſt, *Cenſumque in iis coloniis agi ex formulâ à Romanis Cenſoribus*
data: dari autem placere eandem, quam Populo Romano: defer-
riq; Romam ab juratis cenſoribus coloniarum, priusquam ma-
giſtratu abirent. Hæc quia his coloniis nominatim juſſa, ap-
paret de cætero, cenſorias coloniarum tabulas Romam non fuiſ-
ſe delatas. Plinius ſcripſit, in Bithynicis civitatibus Senatum à Plin.lib.10 ep.83.
Cenſorib⁹ lectum, ut indicavimus. Legimus in marmore, CEN- Smet. f.85. n.2.
SITOR. CIVIVM. ROMANORVM. COLO-
NIÆ. VICTRICENSIS. item CENS. ET. DV-
VMVIRATV. BENE. ET. E. R. P. ACTO. Præci- Occ. inſcript. p.23 n.2.
puam eam dignitatem fuiſſe, cui primores, fere Duumvirales præ-
fecti, Romanum exemplar monet: hinc Apuleji verba fluxere,
permenſis honorib⁹, Quinquennali magiſtratui fuerat deſtinatus;
cæteroquin enim hic idem Apulejus, ſummum honorem Duum-
viratum fuiſſe, disertè confirmat, *In qua coloniâ patrem habui lo-* Apul.apol. 1.
co principe Duumviralem, cunctis honorib⁹ perfunctum. Cujus ego
locum in eâ republicâ exinde ut participare curiam cœpi, nequa-
quam degener, pari ſpero honore & exiſtimatione tueor: atq; Spar-
tianum de Hadriano ita accipio, *In Hetruriâ Præturam Impera-*
tor egit: Per latina oppida Dictator, & Ædilis & Duumvir fuit:
Apud Neapolim Demarchus: in patria ſuâ Quinquennalis: & i-
tem Hadriæ Quinquennalis, quaſi in alia patriâ: & Athenis Ar-
chon fuit. Nomen nactos quod Romanorum more per quin-
quennium magiſtratum geſſerint, non video cur dubitemus:
cum præſertim coloniarum luſtra ex lapidibus alii dudum ob-
ſervaverint. Sed accedat conjecturæ pondus à Conſtantini lege, Conſt.Theod. C. lib. 13. tit. 3. l.1.
quâ medicis & profeſſoribus imunitatem tribuit, *Si quis eos ve-*
xaverit, centum millia nummorum ærario inferat, à Magiſtratib⁹
vel Quinquennalibus exactus. Magiſtratuum nomine ſummos, id
eſt II. Viros (neq; hoc infrequens) Quinquennalium Cenſores,
ad quos cenſus ratione immunitatis cognitio & tuitio pertineat,
omnino complectitur. Faſcibus uſos, non eſt cur denuo ex Apu-
lejo repetamus. Jam in Ædilibus, coloniæ matrem Duo Ædil.
non minus imitatæ ſunt; quos itidem binos quaternosve, variæ in faſtis municipa-
inſcriptiones indicant, quamquam quaternos ſæpius, hoc non- lib. Apiani.
nunquam modo, IIII. VIR. AED. POTEST. & breviori Quatuor. ap. Smet.
ſcripturâ, A.P. Ædilitiâ poteſtate: tabula municipii Cæritum, u- f.73 num. 10. f. 75.
num AED. IVRIDIC. alterum AEDIL. ANNON. ha- n 11. f 82.
bet, & eſt apud Suetonium, C. Albutium Silum Novarienſem æ- n 7. Tab. Cær. ap.
dilitate in patriâ fungentem, jus pro tribunali dixiſſe. Annonæ Smet. f 15. Suet de
Aa certè clar. Rhet.

Apul. de Aſ. lib. 1. certè illis cura mandata, Apulejus, *Annonam curamus, ait, & Ædilem gerimus: & ſi quid obſonare cupis, utiq; commodabimus:* Alf. D. lib. 19 tit. 2. l. 30. & balnearum, Alfenus, *Ædilis in municipio balneas conduxerat, ut eo anno municipes gratis lavarentur.* Ædificiorum præterea curam geſſiſſe: à nobis ne monendum quidem, nomen monet. Sed & hos virgis Apulejus ornat, *Et lixas & virgas, & habitum prorſus magiſtratui congruentem in te video.* Auguſtæ Ædilis & Ædilitius fortaſſe fuerit (quamquam Quinquenalitium quoque ſuſpicari licet) C. IVLIANIVS. IVLIVS. IIII. VIRALIS. cujus in vetuſtis noſtris monumentis nomen ſuperat. Quæſtores demum in coloniis & municipiis: C. Gracch. ap. Gell. lib 10 c. 3. Gracchus oratione de legibus promulgatis, *Quæſtori Sidicino M. Mario datum eſt negocium, uti balneis exigerentur, qui lavabantur*, paullo poſt, *ſuæ civitatis nobiliſſimus homo M. Marius*, deinde, *Ferentini ob eandem cauſſam Prætor noſter Quæſtores arripi juſſit.* In lapidibus hac notâ Q. crebri ſunt. Miror fefelliſſe Turn. Advers. lib. 11 c. 10. eum, qui in titulo quodam, AEDIL. Q. IIII. VIR. I. D. maluit Ædilem quinquennalem, quam Ædilem, Quæſtorem & Quatuorvirum interpretari: Quinquennales cum breviſſimè, duplici tamen Q. Q. ſcripti. Atque Duumviratum, Quin- Smet. f. 82. n. 11. quennalitatem, Ædilitatem, Quæſturam, diſtincta munera eſſe, per ſe clarum, clariſſimum Allifanâ M. Granii inſcriptione redditur, II. VIRO. TER. QVINQ. AED. Q. nam hic omnibus functus. Quæſtores annuos fuiſſe, in municipalibus faſtis videmus. Cum pecuniæ publicæ & ærarii cu- Smet. f. 157 n. 19. ram geſſerint, fit ut eos ipſos II. VIR. AER. in Genevenſi inſcriptione dictos autumem. Auguſtales quo lo- Tac. An. 1. co reponerem dubitabam: inter Sacerdotes, ſuadebat Tacitus, *Idem annus novas cæremonias accepit addito Auguſtalium ſodalium ſacerdotio;* vetabant lapides, in quibus ſodalium nomen Smet. f. 80. n. 6. nunquam additum, & à Flamine Auguſti unus apertè diſtinguit, FLAMINI. DIVI. AVG. VI. VIRO. AVGVSTALI. Nec enim unus aliquis ejusdem numinis flamen & ſodalis: diverſum ergò viſum Taciti ſacerdotium, cum unum nomen Veget. lib. 2. c. 7. multas ſignificationes admiſerit, Vegetius Auguſtales in legione milites vocaverit, qui ordinariis ab Auguſto juncti, & notus Auguſtalis Ægypti præfectus ſit: Inter magiſtratus, juvabant quædam alia, tum in ſpeciem validè Petronianus locus, *Quod præcipuè miratus ſum, in poſtibus triclinii faſces erant cum ſecuribus fixi, quorum unam partem embolum navis æneum finiebat; in quo erat ſcriptum: G. POMPEIO. TRIMALCIONI. VI. VIRO. AVGVSTALI. CINNAMVS. DISPENSATOR.* Obſtabant multa, in primis duo, quod eos ubique non tam poſt magiſtratus, quam poſt Decuriones etiam poſitos

poſitos reperi, DECVRIONES. ET. AVGVST. ET. Smet. f.73. n.1.4.& 11
POPVLVS. DECVR. AVGVST. ET. POP. DE- f.74.n.13.
CVR. AVG. PLEBS. idem eſt, DEC. VI. VIR. Smet. f.74. n.14. f.75.
PLEBS. quodque iis ſportulas parcius datas, OB. DE- n.12.f.81. n.7.
DICATIONEM. EARVM. DEC. XV. VI. VIR.
XIII. PLEB. X. II. DARI. IVSSIT. item, DECV-
RIONIB. SING. H-S. XXX. SEX. VIRIS. ET. AV-
GVSTALIB. SING. H-S. XII. PLEBI. SIN. H-S.
IIII. &, DECVRIONIB. MVLSVM. ET. CRVST.
ET. SPORTVL. H-S. X. N. ITEM. PVER. CV-
RIAE. INCREMENT. ET. VI. VIR. AVG. QVI-
BVSQ. V. V. E. CRVST. MVLSVM. ET. H-S.
VIII. N. Quæ eos infra Decuriones collocant. Petronii ſecures
facile hebetamus, nec enim Auguſtalitatis inſigne, ſed ad oſten-
tandum mirificum Trimalcionis luxum & faſtum, atque uti
neſcio quis annotavit, ad terrorem & ſupplicium ſervorum, à
mimico Rege id loci fixas, præcipua illa narrantis quoque admi-
ratio innuit. Eo facit ipſum Trimalcionis nomen regium aut tri-
regium verius, Eunapius quippe prodidit, Malchum Syrorum Eun. vit. philoſ. Porphyr. Mart. lib.3. epig. 81.
linguâ Regem ſonare, inde Martialis ridiculè de Zoilo,
Hos Malchionis patimur improbi faſtus.
Cum de cetero patronos Reges à clientibus adulatoribus audiſ-
ſe, multa hujus epigrammata oſtendant. Iſtius originis ſunt in Mart. lib.1. ep.113. lib.
ſacris literis etiam Melchias, Melchon, Melchiſedech, & in com- 2.ep.18.68. lib.3.ep.7.
muni credo uſu Melchior. Quod itaque de Auguſtalium officio lib.4.ep.84
minus liquere poteſt, in medio ſit: Hæc ſatis liquent, dignitatis lib 5.20.23 lib.10,ep.
id genus inter Senatum, ſive Decurionum ordinem & plebem 96.
conſtitiſſe, ſex numero fuiſſe, quod tam multa marmora loquun-
tur, ut nec Duumvirûm, nec Cenſorum, nec Ædilium, nec
Quæſtorum, neque planè horum ſimul omnium plura me-
minerint: A Decurionibus creatos, VI. VIR. AVGV- Alc. in 10. lib. C.
STALIS. QVI. INTER. PRIMOS. AVGVSTA-
LES. A. DECVRIONIB. AVGVSTALIS. FA-
CTVS. EST. Pecuniam ejus cauſsâ quandoque ſolviſſe,
Hic. PRO. SEVIRATV. IN. REM. P. DEDIT.
H-S ∞∞. Eam interdum remiſſam, HVIC. OR- Smet. f.74.
DO. DECVRIONVM. OB. MERITA. EIVS. n.4. f.83.n. 7. f.159.n.
HONOREM. AVGVSTALITATIS. GRATVI- 17.
TVM. DECREVIT. item IIIIII. VIRO. AVGV-
STALI. GRATVITO. D. D. Perpetuos demum non fu-
iſſe, at honorem aliquos repetiviſſe. FAVSTVS. TITIVS. Smet. f.49. n.7.
LIBERALIS. VI. VIR. AVG. ITER. Apud nos
Auguſtales, Sext. Attonius Privatus, qui Silvani templum
reſtituit, & Tib. Cleuphas purpurarius. Equitum

duo fuiſſe genera, quorum unum in re militari peditibus reſponderet, alterum in civitate ſenatui & plebi, notius eſt quam ut hîc exequar. Prius illud, locum in coloniis habuiſſe dudum diximus, neque aliter capiendus Livius toties, *tria millia & ſeptingenti pedites ierunt, trecenti equites*. & *tria millia hominum ſunt deducta, equitibus ſeptuagena jugera, cæteris colonis, quinquagena ſunt data*. Item, *tria millia peditum quinquagena jugera, centuriones centena, centena quadragena equites acceperunt*. Cauſſa, cur Auguſtam hujus claſſis equites deductos exiſtimare debeamus, ſuo loco explicata. Sed nec de poſteriori genere in coloniis dubitemus, cui Equitum Romanorum, Equeſtriſq; ordinis nomina peculiari modo fuere propria, Monobricenſis lapis, II. VIRI. VNACVM. ORD. EQVEST. ET. POPVLO. Lugdunenſis, DECVRIONIB. ORDINI. EQVESTRI. [IIII]. VIRIS. AVG. Plures pauciores ve, pro coloniarum ſplendore & magnitudine fuiſſe, Curiis multum dignitatis iis Decurionibus acceſſiſſe, nemo neget. Senatorium etiam Romæ locum perſæpe aſſequutos, innumeris per omnes ſcriptores locis in comperto, nobis uno aut altero comprobare ſatis: Tacitus, *Cn. Julius Agricola, vetere & illuſtri Forojulienſium coloniâ ortus, utrumq; avum Procuratorem Cæſarum habuit: quæ equeſtris nobilitas eſt. Pater Julius Græcinus Senatorii ordinis*. Expreſſius Claudius Imp. oratione ſuper civitate Gallis dandâ, quæ æneis tabulis inciſa Lugdini extat, DIVVS. AVG..........................ET. PATRVVS. TI. CÆSAR. OMNEM. FLOREM. VBIQVE. COLONIARVM. ET. MVNICIPIORVM. BONORVM. SCILICET. VIRORVM. ET. LOCVPLETIVM. IN. HAC. CVRIA. ESSE. VOLVIT. paucis interjectis, ORNATISSIMA. ECCE. COLONIA. VALENTISSIMAQVE. VIENNENSIVM. QVAM. LONGO. IAM. TEMPORE. SENATORES. HVIC. CVRIÆ. CONFERT. EX. QVA. COLONIA. INTER. PAVCOS. EQVESTRIS. ORDINIS. ORNAMENTVM. L. VESTINVM. FAMILIARISSIME. DILIGO. Apud nos, ANTONIO. AELIANO. EQVITI. ROMANO. quem inter Decuriones Auguſtanos numeravimus, vetuſta inſcriptio teſtimonium præbet. Et alium noſtrorum quempiam (nomen periit) cui PEREGRINIVS. BELLICO*ſus* titulum poſuit, Conſularibus ornamentis auctum, ex fragmento, quod in hunc modum reſtituendum videbatur, CONSVLARES. HO*nor. adept.* colligebam. Minores magiſtratus collegiorum licitè coëuntium appellamus. Hos

Liv. lib. 34. lib. 37. lib. 40.

Monob. ap. Oc. p. 35. n. 8.

Lugd. ap. Parad.

Tac. vita Agric.

Ex Paradino.

Hos per quinquennium præfuiſſe, indicio nomen Quinquennalium, aut Magiſtrorum Quinquennalium, nam utroq; uſi; & inde eſt luſtrorum mentio in lapidib', qui ad illos pertinent, M A G. QVINQ. COLL. FABR. TIGNAR. LVSTRI. XXVII. item, MAGISTER. QVINQVENNALIS. FABRORVM. TIGNVARIORVM. OSTIENSIVM. LVSTRI. II. Videntur iidem, quos Lampridius in Alexandro Defenſores dixit, *Corpora omnium conſtituit, Vinariorum, Lupinariorum, Caligariorum, & omninò omnium artium, hisq; ex ſe ſe Defenſores dedit.* Gratianus & collegæ Impp. quinquennii ſpatium Defenſoribus diſertè præſcribunt, *In defenſoribus univerſarum provinciarum erit adminiſtrationis hæc forma, & tempus quinqueñii ſpatium metiendum.* Quamquam ea lex Defenſores generatim univerſos, non hos collegiorum privatim complectitur. Collegia quod pecuniam communem haberent, Quæſtores etiam habuere, Q. COLLEGI. CENTONARIOR. Vti ab Vlpiano proditum, *Divus Marcus omnibus collegiis, quibus coëundi jus eſt, manumittendi poteſtatem dedit.* Auguſtæ multa hujuſcemodi collegia eſſe potuere, & vero fuere, ſed de ſingulis difficiles obſcuræq; conjecturæ. Negotiatorum certè collegium aliquod extitiſſe credibile, niſi eos in multa collegia diviſos credibilius; meminere lapides noſtri negotiatorum aliquoties, MVNICIPI. AEL. AVG. NEGOTIATOR. quantumvis hujus nomen vetuſtate evanuit, FLABIA. CVNANIO. SERENO. NEGOT. item, VICTOriO. VICTORiANO. neGOTIATORI. Aug. In duobus negotiorum genus expreſſum, IVL. VICTOR. NEGOTIATORI. QVONDAM. VESTIARIO. TIB. CLEVPHAS. IIIIII. VIR. AVG. NEGOTIATOR. ARTIS. PVRPVRARIÆ. Quinquennales autem magiſtros, non à Decurionibus, quod in majoribus magiſtratibus obſervatum diximus, ſed à collegiis creatos crediderim; ex ipſis collegiis lectos, Lampridii verba oſtendunt. Non ignarus ſum, plures præterea utriusq; generis magiſtratus in coloniis fuiſſe, ſed neque perpetuos, quin pro re natâ variè mutatos, neq; eosdem in omnibus: nos illos enumeravimus, quibus fere Reipublicæ conſtitutio comprehenſa. Judicia ab ordine univerſo in curiâ exercita, Judices non alii à Decurionibus: ſic de Oppianico Cicero, *Illum tabulas publicas Larini Cenſorias corrupiſſe, Decuriones univerſi judicaverunt.* At operæ pretium eſt judicandi formam in rei capitalis cognitione, ex Apulejo afferre, id compendi facturi, ut obiter nonnulla etiam, quæ antea diximus, comprobemus: *Magiſtratus interim, metu periculi proprii, ne de parvis indignationis elementis, ad exitium*

Smet.f.32. n.5.f.96.n.2.

Grat.C.lib. 1.tit.52.l.4.

Smet.f.159 n.15.Vlp. D.lib.40. tit.3.l.1.

Cic. pro Cluentio.

Apul. lib. 10.de Aſ.

diſciplinæ civitatisq́, ſeditio procederet, partim Decuriones deprecari, partim populariter compeſcere: ut ritè, & more majorum judicio reddito, & utrimque ſecus allegationibus examinatis, civiliter ſententia promeretur, nec ad inſtar barbaricæ feritatis, vel tyrañicæ impotentiæ, damnaretur aliquis inauditus: & in pace placidâ tam dirum ſæculo præberetur exemplum. Placuit ſalubre conſilium, & illico juſſus præco pronunciat, Patres in curiam convenirent. Quibus protinus dignitatis jure conſueta loca reſidentibus, rurſum præconis vocatu, primus accuſator intendit: tunc demum clamatus inducitur etiam reus. Vtriusq; partis orationes ſibi parũ compertas eſſe ait; *ſed quæ planè concepi, ad iſtas litteras perferam. Simul enim finita eſt dicentium contentio, veritatem criminum fidemq́, probationibus certis inſtrui, nec ſuſpicionibus tantam conjecturam permitti placuit: atque illum promptiſſimum ſervum, qui ſolus hæc ita geſta eſſe ſcire diceretur, ſiſti modis omnibus oportere. Nec tantillum cruciarius ille, vel fortunâ tam magni judicii, vel confertæ conſpectu curiæ, vel certè noxiâ conſcientiâ ſuâ deterritus, quæ ipſe finxerat, quaſi vera aſſeverare atque aſſerere incipit.* Deinceps ſubdolam confeſſionem proſequitur. *Nec quisquam Decurionum tam æquus remanſerat juveni, quin eum evidenter noxæ compertum, inſui culleo pronunciaret. Cum jam ſententiæ pares, cunctorum ſtilis ad unum ſermonem congruentibus, ex more perpetuo, in urnam æneam deberent conjici: quo ſemel conditis calculis, jam cum rei fortuna tranſacta, nihil poſtea commutari licebat, ſed mancipabatur poteſtas capitis in manum carnificis: unus è curiâ ſenior, præ cæteris compertæ fidei, atque auctoritatis præcipuæ medicus, orificium urnæ manu contegens, ne quis mitteret calculum temerè, hoc ad ordinem pertulit:* Sequitur medici oratio, de ſervo quæſtio, & pueri, quem mortuum credebant, in judicium productio: *Jamq́ liquido ſervi nequiſſimi, atque mulieris nequioris patefactis ſceleribus procedit in medium nuda veritas: & novercæ quidem perpetuum indicitur exilium, ſervus verò patibulo ſuffigitur; & omnium conſenſu, bono medico ſinuntur aurei, opportuni ſomni pretium.*

Apul. lib. 2. In theatra interdum judicia translata ob loci amplitudinem Apulejus alibi oſtendit, *Jamq́ ſublimi ſuggeſtu magiſtratibus reſidentibus, jam præcone publico ſilentium clamante, repente cuncti conſonâ voce flagitant, propter cœtus multitudinem, quæ preſſuræ nimia denſitate periclitaretur, judicium tantum theatro redderetur.* Populi partes in his rebus publicis quæ fuerint, non admodum clarè diſpicio; videtur in nonnullis leges juſſiſſe, Decuriones legiſſe: ad utrumque pertinere potuit lex tabellaria, quam M. Gratidium in Arpinati municipio

Cic. 3. de leg. tuliſſe, Cicero ſcriptum reliquit, & ſupra adduximus inſcriptionem,

nem,quæ popularem Decurionum lectionem confirmaret. Sed
hæc vetuſtiorum temporum,poſtea poteſtas omnis, ſi rectè ob-
ſervo,in Senatum,& Magiſtratus translata : quod ſi qui lapides
Senatus populique,aut Decurionum & plebis meminêre,opinor
populi aſſenſum applauſumque , haudquaquam ſcitum ſignifi-
cant. Quamquam fatendum , iſta conjecturis probabiliora,
quam auctoritate nobis compertiora. Nunc, quo-
niam tota hac diſputatione , municipiorum & coloniarum ex-
emplis uſi , rationes ex iis promiſcuè collegimus,cum differen-
tia, à Gellio potiſſimũ prodita,in omnium ore verſetur, edocen- Gell.lib.16 c.13.
dum profectò accuratius,quid nobis ita viſum confundere. In
primis cauſſa illa honeſtiſſima, quod itidem veteres probatosque
ſcriptores feciſſe animadvertebam. Neq; hi colonias tantum
ſed & Præfecturas & Fœderatas civitates, uno municipiorum
nomine complexi. Haud equidem quod minus luculenta
ſit Gellii diſtinctio , nihil eâ verius , verum quia vocabulum i-
pſum multiplicem vim laxioremque interdum ſignificationem
obtinuit , Livius, *per Appiæ municipia, quæq; propter eam viam* Liv.lib.26.
ſunt, Setiam, Soram, Lavinium præmiſit : At Setia & Sora co-
loniæ jam tunc temporis. Cicero oratione pro Plancio , *Ne-
mo Arpinas non Plancio ſtuduit , nemo Soranus, nemo Caſinas,
nemo Aquinas*, & mox,*iisdemq; nunc è municipiis adſunt Equites
Romani.* Idem in epiſtolis,*L. Caſtronius Pætus,longe princeps* Cic. fam. lib.13.ep. 14.
municipii Lucenſis : Cum Luca Anno urbis DLXXVI. colo-
nia deducta fuerit, Livii etiam auctoritate. Item pro L. Vare- Liv.lib.40.
no, niſi levis Priſciani fides eſt, *C. Ancharius Rufus fuit è muni-* Priſ.lib.7.
cipio Fulginate,poſt hæc,*in præfecturâ Fulginate*.Fœderatam de-
mum Neapolim (Neapolim antequam civitatem acceperit fœ-
deratam,ut nullus alius,idoneus teſtis Polybius eſt) municipium Polyb.lib.6
Cicero vocavit, *L. Manlius eſt Suſis;is fuit Catinenſis,ſed eſt una* Cic. fam. lib.13.ep. 34.
*cum reliquis Neapolitanis civis Romanus factus, Decurioq; Nea-
poli,erat enim aſcriptus in id municipium,ante civitatem ſociis &
Latinis datam.*Sed ut elevemus horũ nonnulla, quando cognitũ
municipia in colonias interdum mutata,& viciſſim colonias in
municipia,nihil omnino apertius iis verbis,quib' Paulus inPom- Paul.in v. Municipium.
pejanâ epitome municipia tripliciter ita diſtinguit , ut tertium
genus , municipia propriè dicta, & colonias ſimul comprehen-
dat,*Tertio , cum id genus hominum definitur , qui ad civitatem
Romanam ita venerunt,ut municipia eſſent ſua cujusque civita-
tis,& coloniæ, ut Tiburtes, Præneſtini,Piſani,Arpinates,Nolani,
Bononienſes,Placentini,Nepeſini,Sutrini, Lucenſes* : Quibus ſi
ſubjunxero unum Gellii locum , *Quotus enim fere noſtrum eſt,* Gell.lib.16 c.13.
qui cum ex coloniâ Pop. Rom. ſit, non ſe municipem eſſe, & popu- Vlp.D.lib. 50.tit.1.l. 1.
lares ſuos municipes eſſe dicat? Vlpiani alterum, *Nunc abuſivè*

municipes dicimus, ſuos cujuscumque civitatis cives, *ut puta Campanos, Puteolanos* : Nullus qui nos pungat ſupererit ſcrupulus, quin permulta de municipiis allata teſtimonia, ab eorum auctoribus de coloniis dicta fuiſſe conſentiamus. Nam & Auguſtam coloniam in noſtris Inſcriptionibus municipium appellatam ſæpe invenio, nec neceſſe, rei claræ & teſtatæ aliarum lapides in eundem ſenſum conceptos aſcribere. Non abſurdior illa, quam deinde cauſſam ſequuti ſumus : Vt municipia etiam propriè, & quâ à coloniis differunt conſideremus, rerum publicarum formæ, quantum veſtigiis odorari potuimus, perparum plerumque à coloniarum rationibus diſtabant, & oppidò credibile, iis quotidie propius conformatas, ſive quod coloniarum politiæ à Romanis conditoribus ſapientiſſimè inſtitutæ, & ut pulcherrima quæque æmulemur naturâ fit: ſive quod in dominæ præcipuè urbis gratiam, diſparilitatem quæ intercederet exuere, & ſe ad ſimilitudinem harum, quæ Romæ effigies & ſimulachra eſſent, componere, quam à majoribus tradita inſtituta retinere maluerint, nam & hoc naturâ fit. Sanè Dictatores municipiorum ſenſim obſoluere, nec de cætero aliæ differentiæ valde in conſpicuo. Vnde nimirum fluxit, quod cum Juriſconſultis de civitatum conſtitutionibus ſæpe præſcribendum fuerit, municipalium legum nomine, tum municipales, tum colonicas intellexerint.

Vlp. D. lib. 50. tit. 1. l. 27.

In tranſcurſu admonendum, quod Vlpianus colonias contra municipia diſtinguit, *Si quis negotia ſua non in coloniâ, ſed in municipio ſemper agit: in illo vendit, emit, contrahit: eo in foro, balineo, ſpectaculis utitur: ibi feſtos dies celebrat, omnibus denique municipii commodis, nullis coloniarum, fruitur: ibi magis habere domicilium, quam ubi colendi causâ* (quidam codices, colendi ruris causâ, legunt) *diverſatur*; non ad urbanas colonias, ſed ad ruſtica prædia pertinere, quo ſenſu alibi,

Vlp. D. lib. 43. tit. 8. l. 2.

vias *quæ poſt Conſularem excipiunt, in villas, vel alias colonias ducentes, putem etiam ipſas publicas eſſe*: & ſic quoque Paullus

Paul. D. lib. 19. tit. 2. l. 24.

eâ voce uſus eſt, *nec enim ſemper liberabitur dominus, eo quod ſecundo vel tertio anno patietur fundo frui. nam & qui expulſus à conductione, in aliam ſe coloniam contulit, non ſuffecturus duab', neque ipſe penſionum nomine obligatus erit*: item Scævola,

Scæv. lib. 33. D. tit. 7. l. 20.

quæſitum eſt, an reliqua colonorum, qui finita conductione, interpoſitâ cautione de coloniâ diſceſſerant, ex verbis ſupraſcriptis legato cedant. Neque porrò diſſimulabimus, quantumvis coloniæ, Reipublicæ conſtitutione quam explicavimus uſæ, non obſcuram libertatis ſpeciem aſpexerint, multis tamen modis Præſidum poteſtati fuiſſe obnoxias. Id in noſtrâ hiſtoriâ approbant acta Afræ martyris, quam Præſes Auguſtæ capitis damnavit: Et multo creberrima ſunt Juriſconſultorum teſtimonia, ex

quibus

quibus id ipſum conſtituamus. Quod Strabo ſcripſit, Nemauſo nihil negotii eſſe cum præfectis Româ miſſis, aut abſolutè verum non eſt, aut eximium ejus coloniæ privilegium fuit, nam & Plinii epiſtola & Trajani reſcriptum oſtendunt, Præſides coloniarum rationes cognoviſſe, niſi privilegium, aut mos vetuſtus, arbitrio ſuo Rempublicam adminiſtrandi obſtaret. Quod ſi placet ſimilitudine quâdam conferre inter ſe, res magnitudinis differentiâ valde diſſitas, ut colonia, Decuriones, Duum viri & maſtratus reliqui, Dominæ urbis, Senatus, Conſulum, totiusq; Rom. Reip. veſtigium referebant, ſic præſides Imperatorum vicem præſtabant, & quem Imperatores Romanis libertatis modum largiti, eo propemodum colonias per Præſides uſas ſentiendum. Nec poſtremò illud diſconvenit, quod Imperatores ſedem imperii orbis terrarum Romæ, præſides provinciæ in coloniâ, ſi una eſſet, aut in coloniarum præcipuâ, ſi plures, figere ſoliti; quod multis exemplis in promptu: ſic tamen, ut pro rerum temporumque ſtatu, reliqua ſuæ jurisdictionis loca peragrare non intermiſerint. Vtrumque ex legum præſcripto; *Vnusquisque judex in his locis ſedem conſtituat, in quibus oportet omnibus præſto eſſe rectorem.* Et, *Provinciis præſidentes per omnium villas ſenſim atque uſitatim, vicosq; cunctos diſcurrant.* Morabantur in civitatibus, quibus palatia aut prætoria erant, in his ipſis, cæteroquin in privatorum civium ædibus. Rhætiæ Præſides Auguſtæ ſedem habuiſſe cum in dubium revocandum non ſit, neque argumentis hîc nobis comprobandum video. At deinceps, converſo Romani imperii ſtatu, in provinciis Præſidum loco Reges aut Principes ſucceſſere, & factum eâdem occaſione, ut innumeræ per omnes regiones coloniæ, mero illorum dominio concederent. Auguſta, & paucæ præterea, admirabili & memorabili in omni fortunâ fortitudine, per tot ſæculorum ordines eluctatæ, una cum cæteris civitatibus, quas liberas vulgò quoque appellant, iis hodie legibus vivunt, quibus nec Præſides, qui iſto ſenſu jam nulli ſunt, neque Principes, præter ſummum unum, cui imperanti Romanus orbis pâret, reſpiciant: Quin communi probataq; doctorum hominum ſententiâ, ipſæ Principis jure habeant, Principisq; vicem obtineant. Et quandoquidem terminos, quos nobis ab initio panximus, Romana ſcilicet & Gothica tempora, orationis quodammodo curriculo ſumus prætervecti, viſum iſto deinde loco, priusquam ad lineam redimus, annotare exortæ poſtmodum dignitatis genus, quod cum non tam iis, quæ memoravimus ſæculis, quam conſtituto etiam in Germaniâ Imperio planè ſit recentius, antiquum tamen eo usque eſt, ut auctoris &, omninò originis memoriâ vetuſtate abierit, conſtet interim aliquot multis retrò ætatibus hominum

Strabo lib. 4.

Plin. lib. 10 ep. 56 57.

Cod. Theod. lib. 1. tit. 6. l. 4. & 5.

Cod. Juſt. lib. 1. tit. 41. l. 14.

Vide Ant. Gail. Obſerv. lib. 2. Obſerv 57. num. 7. & Doctores quos allegat.

minum exiſtimatione apprimè viguiſſe. Lecti nimirum quaterni ex ſingulis, quos hoc Imperium complectitur ordinibus, ii qui auctoritate & potentiâ cæteris ſui ordinis anteſtantes, tanti Imperii majeſtatem columnarum veluti more fulcire, ſive in membrorum modum illi ſubſervire poſſent, nam utrâque appellatione honeſtatos reperio: cœptum à Ducibus primùm, quorum ſumma poſt Imperatorem habita poteſtas, per omnes ordine gradus deſcenſum eſt. Inventæ itaque quatuor ex liberarum urbium omni numero (is ſuperiori quidem ævo aliquantò quam nunc eſt fuit amplior) quæ reliquo uti par eſt credere conſentiente & deferente collegio, columnis quas, appellavimus, accenſæ, eximiè urbes, ſive ut quidam vertendum exiſtimarunt metropoles dictæ ſunt. Eas inter Auguſtâ relatâ, magnum id ipſum dubio procul haberi poterat, at cum relata fuerit præterea loco omnium principe, quid Germaniæ de illâ univerſitas ſenſerit, abundè profecto teſtatum reliquit, neq; ei rei cujusquam interpretatione opus. Nobis ad Romanos maturè revertendum.

MARCI

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Sextus.

QVONIAM verò inter egregia Romanorum inſtituta, illud ab usque Romulo manavit, quod *coloniarum & ſociarum ac amicarum civitatum, & bello ſubactarum quæque* (Dionyſii verbis hæc referimus) *ſuos habebat Patronos, quoscumque vellet è Romanis civibus, & ſæpenumero Senatus controverſias civitatum ac gentium, ad earum Patronos remiſit, eorumque judicia rata habuit*, cujusmodi tum multa, ex libris, tum infinita numero ex lapidibus ſuppetunt exempla; quin Auguſta Druſum potiſſimum adoptaverit, in cujus ſe clientelam dederit, in ambiguo nimirum eſſe non debet. Is provincialibus & colonicis rebus compoſitis, redux exquiſitis honoribus ab Italicis urbibus acceptus eſt, quod verſus in ejus funere Liviæ conſolandæ ſcripti innuunt, Dionyſ. lib. 2.

Funera ducuntur Romana per oppida Druſi,
(Heu facinus) per quæ victor iturus erat,
Per quæ deletis Rhætorum venerat armis,
Hei mihi, quam diſpar huic fuit illud iter.

Prætoria ornamenta Auguſtus, durante adhuc bello, ob pugnam in Tridentinis alpibus feliciter commiſſam detulerat, uti ex Dione cognovimus. Dio lib. 54. Triumphus non ipſi, non fratri Tiberio, quidquid cauſæ fuerit, decretus, neque omnino Vindelici unquam triumphati ſunt. Quod Euſebius anno Auguſti XXXVIII. retulit, *Tiberius de Rhætiis, Vindelicis, Armeniis ac Pannoniis triumphavit;* de Pannoniis (etſi diverſo anno) verum eſt, de Ar-

meniis,

meniis, Rhætis & Vindelicis neutiquam, ſiquidem in hoc argu- Vel. vol. 2. mento potior Velleji auctoritas, & Vellejus diſertè narrat, Tiberium ter triumphaſſe, bis ex Dalmatiâ, & Pannoniâ, ex Germaniâ ſemel, quatuor præterea triumphos meruiſſe, nec egiſſe, unum minorem, *ex Armeniâ receptâ, & ex Rege ei præpoſito*, tres majores, *Vindelicorum Rhætorumq;* victorem, & rebus in Germaniâ iterum tertiumque bene geſtis. Quid ergo Euſebio de Suet. Tib. c.9. Armeniaco ſcribere in mentem venit? In Rhætico & Vindelico, ex Suetonii verbis errandi anſam accipere potuit, quæ de Tiberii bellis hæc ſunt, *Rhætico atque Vindelico gentes Alpinas, Pannonico Breucos & Dalmatas ſubegit, Germanico XL. millia dediticiorum trajecit in Galliam, juxtaq; ripam Rheni ſedibus aſſignatis collocavit. Quas ob res & ovans & curru urbem ingreſſus eſt*: At neutrum ad Rhæticum & Vindelicum, utrumque ad Pannonicum & Dalmaticum, atque Germanicum bellum re- Oroſ. lib. 6. c. 21. hiſt. miſcel. lib. 7. Freculph. tomo 1. lib. 7. c. 16. Vel. lib. 2. Dio lib. 55. Flor. lib 4. c. 12. ferre debebat. Oroſii etiam errorem, quem plerique ſequuti, hac occaſione notare fuerit operæ: Cum ſcripſerit Piſonem adverſus Vindelicos miſſum, quibus ſubactis victor ad Cæſarem Lugdunum venerit, Thraces ex Vellejo, Dione, Floro ſubſtituendi, Vindelici ex pungendi ſunt. An hominem fefellit, quod Vindelici Piſone conſule à Neronibus victi? Anno poſt Romam conditam DCCXLV. à coloniâ deductâ VI. (temporis rationem, ex numero annorum Tribuniciæ poteſtatis Auguſti inimus) numiſmata, quæ hodieque extant, hac ſpecie ſignata,

Ea quin ad Auguſtæ ſymbolum, quâ conum præferunt, referam, Auguſtæque percuſſa fuiſſe exiſtimem, cauſſæ nihil eſt, cur ita exiſtimem, cauſſæ graves ſunt aliquot. Nam quod coloniæ nomen non expreſſum, ſymbolum pro nomine eſt: Quomodo Julii nummos, qui parte adverſâ Bellerophontem & Chimæram habent, Corinthiis omnes tribuimus, etſi Conrinthiorum nomen non omnes exhibent, & Antonii Triumviri leone inſignes, Lugdunenſium ſunt, tam qui coloniæ nomen habent, LVGVDVNI. A. XL. quam qui eo deſtituti, ANTONIVS. IMP. A. XL. Fit nimirum propriarum rerum fiduciâ, ut noſtra æquè omnibus nota, æternumque futura nobiſmet facile perſuadeamus. Nec quod his annis bellum in Germaniâ geſtum, cui Druſus immortuus, & quod Germaniam abiete notari dixi-

diximus, ideo ſtrobilus, Germaniæ tribuendus. Victos populos nummi hoſtilibus ferè expreſſis armis & trophæis deſignant, aut alatis victoriis & coronis, aut captæ provinciæ ſpecie, aut captivis & ſupplicibus barbaris, aut arcuum fornicibus, & quadrijugis curribus, denique litteris rei bene geſtæ indicibus, quorum hîc nihil eſt. Accedit, quod TI. SEMPRONI. TI. F. GRACCVS. LEG. PROCOS. (Graccus ſine aſpirationis notâ, antiquitatis affectatione, Quintilianus, *Diu deinde ſervatum, ne conſonantibus aſpiraretur, ut in Graccis & triumpis)* Germanico bello intereſſe non potuit, ſiquidem id Druſus primum Prætor, dein Conſul geſſit; cum Gracchus interim legatus Proconſulis fuerit, & ut legatum Proconſule interpretari malimus, ineptientis eſt opinari, Prætorem aut Conſulem legatis Proconſulibus uſos. At Gracchum utrovis nomine Rhætiæ Præſidem egiſſe, non quidquam vetat, cum conſtet, quod de III. Viris docuimus, colonias Præſidum quoque nomina nummis honoris cauſsâ impreſſiſſe, fidem Auguſtæi iſti aſtruunt, P. CARISIVS. LEG. PROPR. COL. TOLET. P. CARISIVS. LEG. PROPR. EMERITA. prior caput fæminæ turritum, poſterior muros coloniæ & portas pręferunt, ſic neſcio cujus coloniæ nummus, laureæ coronæ inſcriptum habet, SISENNA. PROCOS. ſubjectis Duumvirorum nominibus. Cæterum Sempronius Gracchus is ipſe videtur, qui Juliæ Auguſti F. adulterio nobilis, in Cercinâ Africi maris inſulâ exul ſub Tiberio cæſus: meminere Vellejus & Tacitus; nummi alii Quæſtoris & IIII. Viri titulos adjiciunt. Numiſmata Auguſtæ ſignata poſuimus, ſequuti præter vulgarem unam rationem, quâ non eſt credibile, colonicos nummos, extra eam coloniam, cujus aut nomen aut ſymbolum gerunt percuſſos, privam aliam; quia videlicet certæ in provinciis conſtitutæ urbes, quibus non tantum honorarii nummi iſti, ſed & pecunia ad quotidianos uſus, publicè feriretur (eo Ciceronianum pertinet, *cum ſignaretur argentum Apolloniæ)* atque Auguſta inter eas opinor: ſuadet tum ſplendor coloniæ, tum multo maximè Notitia, quâ Romani imperii forma poſt Conſtantinum deſcripta, nam nominat Præpoſitum theſaurorum Auguſtæ Vindelicenſis, quem & vectigalibus Rhæticis, & pecuniæ ſignandæ præfuiſſe; non incommodè conjicio. Neque illis accedo, qui perpaucis tantum locis, quibus Notitia Procuratores Monetæ conſtituit, pecuniam percuſſam ſentiunt, cum numiſmatum notæ pleraſque præterea urbes indicent. Inventa Conſtantii Londinio, uti Camdenus obſervavit, ſic inſcripta, P. LON. S. quod pecunia Londinio ſignata nimirum, cum tamen Notitia Procuratorem monetæ in Britanniâ nullum habeat, habeat verò præpoſitum theſaurorum

Quint. lib. 1. c. 5.

Vell. lib. 2. Tac. An. 1.

Cic. fam. lib. 13. ep. 30.

Camd. Britan.

Marc.lib. 27. rum Auguſtenſium, ſiquidem Londinium Auguſtam dictam Marcellinus auctor. Sequentis anni hunc nummum habemus,

Quem nemo imperitus adeo Germaniæ tranſcribet. Mulier ſellæ quadratæ inſidens, turribus comas cincta, dextrâ pineam nucem, lævâ cornu copiæ oſtentans, planè florentis quieſcentisque coloniæ, haudquaquam barbaræ & hoſtilis, bello oppreſſæ provinciæ ſigna prætendit. Tales M H T P O Π O-Λ E Ω C. Δ A M A C K H N Ω N. ſub Antonino Pio, & A Δ P I A N O Π O Λ E I T Ω N. ſub Caracallâ ſignatos nummos vidimus, niſi quod altera pro nuce victoriolam, altera dextram inanem porrigit. Prætereo plerasque ſive civitates ſive provincias, ſtantes cum Amaltheæ cornu expreſſas, ſed ſemper amicas, honoris commendationisque ergò, inimicas nunquam; idque comprobarem pluribus, ſi cui hæc aliquando in dubium ventura addubitarem. Iam unum non invitus conceſſero, coniferam imaginem non tantum coloniam Auguſtam, quamquam hanc inprimis, verum Rhætiam quoque omnem deſignare, quemadmodum Alexandrini nummi Ægyptum non minus reſpectant, utique ob conſenſionem inter caput & corpus reliquum. Ad annum coloniæ VIII. (annos Tribuniciæ poteſtatis cum annis coloniæ deductæ ita concinnamus, ut quamvis illa V. K. Julii occeperit, hæc, ut exiſtimamus, IV. Kal. Octobr. deducta fuerit, ejus tamen differentiæ nobis rationem non habendam putemus) nummus, qui ſubjectus eſt, pertinet,

Vindelicum eſſe ſi mihi liquere pronunciem, fallam, ſin me non inaniſſimis adductum ſuſpicionibus, hunc in modum arbitrari, fidem merear, & ſpero faciam. Libro ſecundo oſtendimus Præſides

ſides Rhætiæ pluribus annis præfuiſſe, ne quis ſolidum triennium
à Graccho in magiſtratu exactum aſpernetur , ut hac depoſitâ
provinciâ, mox aliam regendam acceperit, nimiò minus proba-
bile eſt. At ſi hactenus Rhætiæ Præſes, quænam alia à Vindeli-
corum urbe colonia Julia Auguſta , quando idoneus valde au-
ctor Tacitus , unam hanc Rhætiæ coloniam id temporis fuiſſe
perdocuit? Julii nominis adjectio, Auguſti honori, quem in Ju-
liam gentem adoptatum ſcimus, tributa, quâ ratione Juliam Be-
rytum, Juliam Corinthum , Juliam Carthaginem, Juliam Par- Vide Goltzii theſaurum.
mam, Juliam Dertonam, Juliam Fidentiam, Juliam Valentiam,
denique Juliam Auguſtam Taurinorum, & multas ad hunc mo-
dum in antiquis monumentis legimus; quin ſatis credo , coloni-
as Auguſti Julium cognomen omnes aſciviſſe , ad ſplendorem
ſaltem & pompam , haudquaquam ad quotidianum uſum &
conſuetudinem. II. VIR. ITER. nummum juſſu Duumvi-
rûm, qui refecti eſſent, ſignatum oſtendit. EX. S. C. Senatus-
conſultum reſpicere nemo neſcit, ſed id quod vulgò adeò con-
ſentiunt, hujus notæ numiſmata omnia Romæ percuſſa , palam
falſum eſt, niſi ſi quis ferre poteſt, Duumvirorum & coloniæ po-
tius Romæ, quam Senatus conſulti in coloniâ rationem habitam,
cum hoc profecto conveniens, illud abſurdum ſit. EX. S. C.
nos interpretamur , Senatum ejus facti, quod Auguſtani hone-
ſtando Graccho nummo impreſſêre, extitiſſe auctorem; neque
non quale id fuerit, ex Julii Cæſaris nummo quodam intelligere
poſſumus; cum enim ille parte alterâ ſic inſcriptus ſit, COL.
CASILIN. TI. SEMPRON. GRACCVS. Q. DES.
ITER. indicat Gracchum Caſilini deductioni (Caſilinum co- Cic Phil. 2.
loniam à Cæſare deductam Cicero ſcripſit) præfuiſſe, & eo in
noſtro boves juncti aratro, cum arante ritu Gabino cincto per-
tinent , ne quis de coloniâ ipsâ Auguſtâ ſuſpicetur, nam & alii
Gracchi hujus nummi viſuntur , coloniarum ſymbolis vexillo,
aquilâ, aratro, decempedâ inſignes. Eodem anno Ti-
berius Claudius Nero Conſul II. Imp. II. Kal. Januariis de
Germanis triumphavit, uti eſt apud Dionem & cæteros, cuj' er- Dio lib. 55
gò nummus hîc cuſus.

Apertè noſter : Quî enim ad Germaniam hunc ſtrobilum voce-
mus (in quâ me tamen opinione aliquando verſatum, non diffi-

teor)cum utiq; rei natura, devictarum gentium ſymbola triumphantium curribus imponi, cogitare non patiatur: rectè illud, imponi eorum ſymbola, qui nummos ſignavere; ad manum exemplum L. Aquilii Flori, is quo cognominis originem oſtenderet, aut ad illud, uti fit, alluderet, quibusdam nummis florem bene magnum impreſſit, uni, quo Auguſto triumphum aliquem gratulatus, nam hæc eſt inſcriptio, AVGVSTVS. S. C. & parte alterâ, L. AQVILLIVS. FLORVS. III. VIR. quadrigam triumphalem impreſſit, & quadrigæ floſculum minutum impoſuit. Cui omnino geminum Auguſtanorum conſilium, Tiberii triumphum effictâ quadrigâ coluere, interim additâ pineâ nuculâ, nummus ubi percuſſus eſſet ſignificarunt. Quod ſi hoſtile ſolum pinea referret, imo erat ſine dubio loco ponenda, quemadmodum in navalibus interdum triumphis navium roſtra, & in Siculis ſpicas ſub equorum pedibus videmus. currui honoratiſſima quæq; impoſita, aut victores ipſi, aut numina, quorum ope ſe viciſſe crederent, aut ſymbola quæ nummorum auctores indicarent, nihil inimicum, niſi victor triumphans hoſtium ſpolia manu prætenderet; opima præſertim Virdumaro detracta in Marcelli nummis obſervo. Anno demum coloniæ IX. ſi nobis in numeris Pliniani librarii non
Plin. lib. 3. c. 20. imponunt, Auguſto, QVOD. EIVS. DVCTV. AVSPICIISQVE. GENTES. ALPINÆ. OMNES. QVÆ. A. MARI. SVPERO. AD. INFERVM. PERTINEBANT. SVB. IMPERIVM. P. R. REDACTÆ. SVNT. trophæum à S. P. Q. R. poſitum, in eo perſcripti LICATES noſtri, & nomina præterea gentium XLII. Anno X. aut duobus proximè ſequentibus, nimirum ante Conſulatum Auguſti XIII. nummus iſte exiit,

Quem nobis eo minus audacter vendico, quod pleræque coloniæ Juliæ Auguſtæ; indicandus tamen viſus, quoniam & noſtra inter illas. Manus junctas, caduceum & copiæ cornua, concordiæ, pacis, abundantiæque eſſe argumenta omnes ſcimus. Anno coloniæ XIII. Cn. Cornelio Lentulo, & M. Valerio Meſſallino
Cæſ. Baronii rationes in an- Cotta Coſs. VIII. Kal. Januarii IESVS CHRISTVS Domi-

Dominus Deus noſter ex virgine Mariâ natus, proximis Kal. no nativitatis Chriſti ſequimur.
Januarii Imp. Cæſ. Auguſto XIII. & M. Plautio Silvano Coſſ.
ANNUS CHRISTI. circumciſus eſt. A circumciſione faſti Chriſtiani initium capiunt,
1 quos mihi porro ſequendos ſumo, cum omnis externæ hiſtoriæ collatio ex iis in proclivi ſit. Annos colonicos qui annumerare maluerit, intelliget à natali coloniæ ad Chriſti natalem interceſſiſſe annos XII. menſes II. dies XXVII. ad circumciſionem annos totidem, menſes. III. dies IV. Anno Chri-
16 ſti XVI. XIV. K. Septembr. Auguſtus obiit. De quo ſi rectè opinatus Suetonius, *non eſt, ut opinor, provincia, excepta duntaxat Africâ & Sardiniâ, quam non adierit*, eum Rhætiam adiiſſe conſequitur, atque de coloniâ inde quod ſuſpicemur habebimus. Eſt apud Suetonium, eum vino Rhætico maxime delectatum, quo Virgilium reſpexiſſe nonnulli ſentiunt, Suet. Octav. c. 47. Suet. Oct. c. 77 Virg. georg. lib. 2.

——————— *& quo te nomine dicam*
Rhætica? ———————

Quamquam alioverſum trahat Servius. Sed quidquid hoc vini, Catoni quoq;, Straboni, Plinio, & Martiali laudati, in Rhętiâ quæ ad Italiã vergit naſcitur, ad res noſtras minus pertinet. L. Piſonem Rhætiæ Præſidem ſub Auguſto retulit Aventinus, primum ait poſt Claudios Tiberium & Druſum: quod cum ſcriberet, Oroſii locus, à nobis correctus paullò ante, menti obverſatus eſt, nam præter eos quos fefellit Oroſius, Piſonis in Rhætiâ nemo meminit, nec quiſquam item Claudios Rhætiæ Præſides unquam dixit. Cato apud Serv. Strab. lib. 4 Plin. lib. 14. c. 1. 2. 6 Mart. lib. 14. ep. 100. Sunt tamen apud hunc, & apud quendam, qui vaniſſimâ item temeritate perpetuum Rhætiæ Præſidum catalogum edere profeſſus, alii adhnc inanioribus nixi ſuſpicionibus, de quibus ſi ſigillatim ſuis quibusque locis dixero, meo me ſimul & lectorem otio video abuſurum: Quid enim, exempli cauſsâ, in eo verba perdas, qui M. Antonium Præſidem ſub Imp. Claudio auſus obtrudere, quod in Euſebii chronico legiſſet, *M. Antonius Liberalis Latinus Rhetor*, profeſſionis hoc nomẽ ad Rhætiam pertinere arbitratus? quapropter ſemel moneo, quos Aventinus & alter ille prodidit, omnes à me viſos, omnes penſiculatè examinatos, eos tantũ receptos, quorum fides certis probatorum auctorum teſtimoniis ſubſiſteret. Cæterum tempora nominibus Imperatorum, quibus Rhætia paruit, & annorum numeris diſtinguere ſatis habui. Auguſti locum Tiberius tenuit, cujus initia legionum ad Rhenum ſeditio excepit; eâ per Germanicum compoſitâ, inquit Tacitus, *Veterani haud multò poſt in Rhætiam mittuntur, ſpecie defendendæ provinciæ, ob imminentes Suevos; cæterum ut avellerentur à caſtris, trucibus adhuc, non minus aſperitate remedii, quam ſceleris memoriâ.* Tac. An. 1. Vidi, qui hoc loco ad pſeudo-Vellejanas nugas firmandas abuteretur,

mirè ineptus, nec enim ullum eſt verbum, ex quo Suevos provinciam irrupiſſe appareat; Germanicus imminentes tantum verbo prætexens, cum verior alia ſubeſſet cauſſa, præſidium non neceſſarium ſubmittere voluit, quo colore quæſito caſtra exhauriret. Prætereò quantivis ſtuporis eſſe, hæc cum illis, quæ ante coloniam deductam contigerunt, confundere, & Tacitum tam ſupinum hiſtoriæ ſcriptorem exiſtimare, ut veteranos in Rhætiam ablegatos accuratè litteris conſignaverit, internecione paullo poſt cæſos ſilentio diſſimularit. At nec imminentes quidem Suevi otioſè transmittendi, qui jam id ævi Rhætiæ proximi coluerint, ad Martianum videlicet nemus, quod Hercyniæ ſylvæ
Auſ. epigr. 4. pars eſt prope Danubii fontem, cui Auſonius aliquot poſt ſæculis hæc verba affinxit,

——————— *fontem mediis effundo Suevis.*

Strab. lib. 7. Nam & Strabo, maximam Suevorum gentem, partim in Hercyniâ, partim extra habitare, à Rheno ad Albim, atque adeo ultra
Tacit. de germ. Albin pertingere ſcripſit, & Corn. Tacitus, Suevorum non unam ut cæterorum gentem eſſe, *majorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusq́ diſcreti, quamquam in commune Suevi vocentur.* Nos in tabulâ Suevos, qui poſtea Alemani appellati, eo ſanè loco poſuimus, nec procul inde confinium Germaniæ Rhætiæque, ab hoc quoque Tacito memoratum. Et hæc monuimus, ne quem ancipitem haberent, Suevi à diverſis auctoribus ad Rhenum, ad Danubium, ad Albim, ad Oceanum Suevicum, quin & in Sarmatarum finibus collocati. Vt item proclive eſſet intelligere, quid ita Danubii fontes auctores Rhætiæ, Suevię, Germaniæ promiſcuè aſcripſerint. Anno XVIII. poſt Chriſtum natum, Germanicus Arminium ad Viſurgim flumen magnâ pugnâ vicit, qua bonam fortemque operam Romanis Rhæti & Vindelici navave- 18
Tac. An. 2. re, Tacitus, *Inſignis Arminius manu, voce, vulnere, ſuſtentabat pugnam: incubueratq́ ſagittariis, illa rupturus, ni Rhætorum Vindelicorumq́ & Gallicæ cohortes ſigna objeciſſent. Niſu tamen corporis & impetu equi pervaſit, oblitus faciem ſuo cruore, ne noſceretur. Quidam agnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus, emiſſumq́ tradiderunt.* Dixi dudum, videri cuidam, Vindelicor. cohortes pro Auguſtano Vindelicis accipiendas eſſe, nec vanè: Hoc planè indûbiû, ut Rhæticæ & Vindelicæ cohortes milites interdum peregrinos, qui provinciæ præſidio erant, ſignificent, ſicuti Syriacæ & aliarû gentium legiones eâ de cauſsâ dicuntur, ita Rhætorum Vindelicorumq; cohortes de provinciali-
Strabo lib. 4. bus ipſiſmet intelligendas. Anno XX. Strabo de Rhæ- 20
tis, Vindelicis, Noricis prodidit, *Jam agitur annus tertius ſupra trigeſimum, ex quo quieſcentes tributum legitimè perſolvunt.*

34 *vunt.* Anno XXXIV. IESVS CHRISTVS, Do-
minus Deus noſter cruci affixus, pro hominum ſalute mortuus
39 eſt. Anno XXXIX. Tiberius obiit: cujus nummos Golz theſ. o 18.
hiſce inſcriptionibus extare, COL. AVGVSTA. VIN-
DELICOR. & COL. AVGVSTA. RHÆTORVM.
alienâ fide ſcribo, ſi bona & certa, leviter enim ſubdubito, uter-
que noſtram coloniam, quamquam diverſo cognomine in-
tuetur: cauſſas differentiæ multò ante explicavimus. Sub
eo, qui ſucceſſit Cajo Caligulâ, nihil de rebus Rhæticis, quod ad
noſtram cognitionem pervenerit, litteris conſignatum. Etſi
enim Aventinus Fabianum neſcio quem Tiberii & Caji tempo-
ribus Vindelicorum Rectorem ex patriis annalibus, quos faciles
nimis & obſequentes habere ſolet, eruit, aſſenſum ſuſtineo: ſi-
quidem annales iſti, antiquiſſimi ut ſint, ante aliquot centum an-
nos, non adeo multos, ab imperitis hominibus ſcripti ſunt, nec
nos alia ad commentandum potior cauſſa impulit, quam ut eo-
rum rubiginem & ſitum detergeremus. Adde quod ſæpenume-
ro obſervo, quædam ex carioſis iſtis obſcurorum auctorum ſcri-
ptis à nonnullis audacius quam conſideratius colligi, quæ tan-
tum ab ipſorum ſententiâ, quantum ipſi à veritate abſce-
43 dant. Anno XLIII. Cajo occiſo, Claudius iniit: quo
imperante Petrum Apoſtolum Romam veniſſe, innumeris ſan-
ctiſſimorum hominum teſtimoniis à ſacræ hiſtoriæ ſcriptoribus
56 comprobatum video. Anno LVI. Nero rerum po-
titus; ſub quo Paulus in Italiam appulit. Atque ab his Apoſto-
lorum principibus, Chriſtianæ religionis radios aliquos jam
tunc temporis in Rhætiam immiſſos, non eſt improbabile. Præ-
cipuè à Petro, ſive per miniſtros, quos Romæ ſedens ablegaverit,
ſive per ipſum, quo tempore edicto Claudii, cujus Suetonius Suet. Claud c. 25.
meminit, cum cæteris Judæis Româ pulſum, evangelii lucem
per Italiam vinicasque provincias circumtuliſſe credendum.
Nam Pauli nobilis locus, *Ita ut ab Hieruſalem per circuitum uſ-* Paul. ad Rom. 15.
que ad Illyricum repleverim evangelium Chriſti, vereor ne ad res Paul. ad Rom 10.
noſtras parum faciat. Sed quod in eâdem epiſtolâ Davidis va- ex. pſ. 18.
ticinium, *in omnem terram exivit ſonus eorum*, effectu vel tunc
confirmatum aſſeverat, oſtendit profectò, pleraſque provincias
jam aut apoſtolos, aut apoſtolorum diſcipulos, qui homines ad
pietatis ſtudium cohortarentur, inaudiviſſe: Et ſi conjecturis
quidquam licet, id de Italiâ, Italiæque proximis, inprimis exiſti-
mare æquum, cum de perlonginquis multis indubium ſit. Sin
verò de Petro, Petrique diſcipulis non ita liquet, Petri tamen ſuc-
ceſſoribus evangelium à Rhætiâ deberi pro comperto eſt; his e-
nim Innocentius Pontifex, epiſtolâ ante annos prope mille du-
centos ſcriptâ, omnium Italicarum eccleſiarum conſtitutionem
diſertè tribuit, Italiæ autem Innocentii ætate Rhætia accenſa, Innoc. ep. 1. ad Dec.

Manifeſtum, in omnem Italiam, Gallias, Hiſpanias, Africam, atq; Siciliam, inſulasque interiacentes, nullum inſtituiſſe eccleſias, niſi eos, quos venerabilis Apoſtolus Petrus, aut ejus ſucceſſores conſtituerint ſacerdotes. Aut legant, ſi in his provinciis alius Apoſtolorum invenitur aut legitur docuiſſe. Nec quisquam tam abſurdi ingenii eſt, quin monitus ſibi perſuadere patiatur, permultas illuſtres civitates, Chriſtianæ religionis cultores, eorumque præfectos epiſcopos, dudum ante ea tempora habuiſſe, quæ nunc ex privatis annalibus vetuſtiſſima poſſunt erui, nam memoriam tot ſæculis intercidiſſe num mirum? cum præſertim Diocletiani dein Imp. juſſu incredibilem numerum librorum, quibus eccleſiaſtica monumenta comprehenſa, ignis abſumpſerit. Neronis apud nos nuper æreus nummus effoſſus, circa caput hiſce notatus litteris, NERO. CAESAR. AVGVSTVS. parte averſâ ſub figurâ ſedente & dexterâ pateram prætendente, SALVS. S.C. Ejus interitum anno LXX. Galbæ 70
paucorum menſium imperium conſecutum eſt, à quo deſciſcendi initium Germanicæ legiones fecere: eas ſequuta Rhætia, *contactu valentiorum* agebatur, ait Tacitus, neq; in militaribus copiis per provinciam diſpoſitis *mora, quo minus ſtatim adjungeretur.* Itaque à Galbâ (Othone nunquam recepto) principio anni ſequentis LXXI. in Vitellii nomen juravere, Porcio Septimio Pro- 71
curatore præeunte. Aventinus Septimium & Sevaſtum Rhætiæ Vindeliciæque legatos ſub Nerone nominat, cum Sevaſtum Aquilejæ Fori Julii civitati præſediſſe acta Hermagoræ epiſcopi oſtendant. Porro iis bellis, quæ Vitellius cum Othone & Veſpaſiano geſſit, fortem fidelemq; Rhætorum operam expertus eſt, adverſantibus Noricis. Cum partium Vitellianarum dux Cæcina, per Helvetios in Italiam iter faceret, tumultuantibus Helvetiis, *miſſi ad Rhætica auxilia nuncii, ut verſos in legionem Helvetios à tergo aggrederentur. Illi ante diſcrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noſcere, non ordines ſequi, non in unum conſulere. Exitioſum adverſus veteranos prælium, intuta obſidio, dilapſis vetuſtate mœnib'. Hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Rhæticæ alæ cohorteſq; & ipſorum Rhætorum juventus, ſueta armis, & more militiæ exercita; undiq; populatio & cædes. Ipſi in medio vagi, abjectis armis, magna pars ſaucii, aut palantes in montē Vocetium perfugêre. Ac ſtatim immiſsâ cohorte Thracum depulſi, & conſectantibus Germanis Rhætisq;, per ſylvas, atq; in ipſis latebris trucidati. Multa hominum millia cæſa, multa ſub coronâ venundata. Cumq; direptis omnibus, Aventicum juſto agmine peteretur, miſſi qui dederent civitatem, & deditio accepta.* Hic obſervo Rhæticas alas cohorteſque, à Rhætorum juventute diſtingui, illas

Tac. hiſt. lib. 1.

Vide acta Hermag. apud Vincent. lib. 8. c. 116. Pet. de Nat. lib. 6. c. 86. lib. 8. c. 291. Candid. hiſt. Aquil. lib. 2.

illas eſſe alas & cohortes inter auxilia conſcriptas, hanc non ſcri-
ptam provincialem voluntariorum juventutem, cui egregium
militaris fortitudinis teſtimonium perhibetur. Pergens in iti-
nere Cæcina, *quia præſidio alæ unius latiſſima pars Italiæ defendi*
nequibat, præmiſſis Gallorum, Luſitanorum, Britannorumq́; co-
hortibus, & Germanorum vexillis, cum alâ Tauriana ipſe paulu-
lum cunctatus, num Rhæticis jugis in Noricum flecteret, adver-
ſus Petronium Procuratorem, qui concitis auxiliis, & interru-
ptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne a-
mitteret præmiſſas jam cohortes alasq́;, ſimulq́; reputans plus glo-
riæ retentâ Italiâ, & ubicumque certatum foret, Noricos in cæte-
ra victoriæ præmia acceſſuros, Pœnino ſubſignanum militem iti-
nere & grave legionum agmen, hibernis adhuc nivibus, traduxit.
Othonis autem exercitu Bedriaci victo, ipſoque mortuo, Fl. Tac. hiſt. lib. 2.
Veſpaſianus de imperio cogitans, ſibi quoque Rhætiam occultis
artibus adjungere tentavit, *deprehenſi cum litteris edictisq́; Ve-*
ſpaſiani, per Rhætiam & Gallias militum & centurionum qui-
dam, ad Vitellium miſſi necantur: plures feſellêre, fide amico-
rum, aut ſuomet aſtu occultati. Conſilium id tamen fruſtra fuit,
Rhætiâ in fide perſiſtente; itaque occupata à Flavianis Veronâ, Tac. hiſt. lib. 3.
magno adjumento ſummæ rerum exiſtimatum, obſtruxiſſe ſal-
tem aditum *per Rhætiam Juliasq́; alpes.* Atque labentibus Vi-
telli deinde rebus (ſive hæc ante Veronam captam, quod viro
docto & amico I. Lipſio non ab re videri video, contigêre) Ve- Lipſ. no. ad 3. lib. hiſt.
ſpaſiano adjunguntur, & *trahuntur in partes, Sido atque Itali-* Tac.
cus, Reges Suevorum (eorum qui apud Sarmatas & Iazygês,
haud quaquam in Rhætiæ finibus, nam de Sidone apertè ex Ta- Tac. An. lib. 12.
citi annalibus colligas) *quibus vetus obſequium erga Romanos,*
& gens fidei commiſſæ patientior. Oppoſita in latus auxilia, in-
feſtâ Rhætiâ, cui Porcius Septimius Procurator erat, incorruptæ
erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum alâ Aurianâ
& VIII. cohortibus, ac Noricorum juventute, ad occupandam
ripam Oeni fluminis, quod Rhætos Noricosq́; interfluit, miſſus;
nunc illis aut his prœlium tentantibus, fortuna partium alibi
transacta. Quibus explicandis mirificè quidam nugatur, cum
lectori non ignavo ſenſus ſatis conſtet: oppoſita ſcilicet à Fla-
vianis auxilia, quod illis Rhætia adverſa, cui Septimius Procura-
tor Vitellianarum partium præeſſet, miſſum ergo Felicem, Oeni
ripam Noricam inſediſſe. Flavianis autem quotidie magis
invaleſcentibus, & Cæcinæ proditione jam patefactâ, adhuc *in-*
gens Germanorum vis per Rhætiam timebatur, auxilium latura Tac. hiſt. lib. 3.
Vitellio, Rhætiæ Præſide tranſitum per provinciam perluben-
ter conceſſuro: ſed hæc maturato Vitellii exitio irrita, idque An-
tonius Primus, ut ſuâ virtute perfectum, Veſpaſiano inter præci-

pua beneficia imputavit, *ſuâ conſtantiâ perruptas alpes, occupatam Italiam, interſepta Germanorum Rhætorumq́ auxilia.* Vitellio demum occiſo, Rhætia cum reliquâ Republicâ in Veſpaſiani poteſtate fuit. Neque inde fidem Germanico bello, quod Civili Batavo duce motum, exuit: eo Sextilius Felix, Romanis ad Rhenum ſubſidia adducens, ex Norico *cum auxiliariis cohortibus,*
Tac. hiſt. lib. 4. *per Rhætiam* iter tenuit. Anno LXXII. Hieroſoly- 72
ma à Tito, Veſpaſiani filio, capta & exciſa: ejus rei hanc in Hebræorum libris chronicis memoriam reperio, *Venit Aſpaſianus*
Seder Olam Zuta. (Veſpaſianus eſt) *devaſtans templum, tranſtulitq́ Iſrael, & familias multas de domo David & Jehuda in Aſpamiam, quæ eſt Hiſpania.* Quid hic ſibi Hiſpania ſola velit neſcio, niſi auctor Hiſpanus patriæ tantum rationem habere voluit: Rectius
Ioſ. de decē captiv. Joſippus, *Veniens Veſpaſianus Cæſar atque Titus filius uxoris ſuæ, devaſtaverunt domum ſecundam, tranſtuleruntq́ Iſraelem Romam,* Romæ nomine Romanum imperium intelligit; nam
Prud. Apoth. adv. Iud. Judæos illa clades non tam in unam Hiſpaniam, quam reliqua terrarum ſola, quæ præſertim Romanis parerent, diſjecit,

——————————*per omnes*
Terrarum pelagiq́ plagas tua membra feruntur,

Rutil. Itiner. Ait Prudentius, totam gentem alloquens: quo Rutilius ſcripſit,
Latius exciſæ peſtis contagia ſerpunt.

Nec improbabile credo eſt, eâdem occaſione nonnullos Auguſtam delatos, ubi diutiſſimè conſediſſe multis Hebraicis characteribus inſcriptis monumentis, & privatorum annalium auctoritate compertum. Benjamin quidam Tudelenſis, qui ante annos
Ben. Itiner. CD. ſcripſit, inter Germanicas urbes, quæ Judæorum Synagogas habeant, *Davir Asburk* poſuit vulgarem *Augsburg* enunciationem, uti videtur, ſequutus, ſubjungit autem, *in quibus etiam metropolibus multi ex Iſraelitis ſunt, ſapientum diſcipuli ac divites.* Quo fortaſſe *Davir* reſpicere cuipiam videatur, nam Hebræorum lexica *Dabir* interpretantur oraculum. Porro ſi ex primis Judæis unum aliquem tamquam protento digito indicare cogar, TIB. CLEVPHAS. IIIIII. VIR. AVG. NEGOCIATOR. ARTIS. PVRPVRARIÆ. cujus titulus apud nos extat, certè extitit, hujus potiſſimum condi-
Luc. c. 24. Joan. 19. tionis videatur; Cleuphæ enim vel Cleophæ nomen Hebraicum eſſe, divinarum litterarum monumentis proditum, Tiberii prænomen, in Romani alicujus clientelâ fuiſſe indicat, ſic Flavii Joſepho accrevit, & purpurariam factitaſſe ab homine Palæſtino non alienum. Anno LXXXI. Titus patre mortuo
imperavit. Ad utrum horum pertinuerit baſis prægrandis, Ve- 81
ſpaſiani nomine elegantiſſimis litteris inſcripta, quam ante annos circiter XX. cum horreorum ad Marianam portam fundamenta

damenta locarentur inventam, terraque denuò operarum incuriâ adobrutam, & ei inædificatum eſſe audio, non admodum ſcio; quandoquidem quos magiſtratuum titulos numerosque prætulerit tunc, haudquaquam obſervatum, neque nos nunc comperire poſſumus. Filii eſt nummus æreus inter pulcherrimos, qui unquam Auguſtæ eruti, T. CAES. VESPASIAN. IMP. PON. TR. POT. COS. II. parte averſâ eques, CÆSAR. DOMITIAN. DES. COS. II. S.

83 C. Poſt Titum Domitianus anno LXXXIII. imperium ſuſcepit; à quo L. Antonius, ſuperioris Germaniæ Præſes, ut Suetonius habet, defecit, quem L. Maximus, ait Xiphilinus, bello vicit & cepit. Eo bello Norbanum (Præfectum Prætorio poſtea) pro Cæſare ſtetiſſe, *& Vindelicis in oris* degiſſe, cum apud Martialem reperiam, fortaſſis eum Rhætiæ Præſidem fuiſſe minus inſulsè ſuſpicer, quam de plerisq; aliis quidam fecerint; ſed multæ præter hanc cauſſæ Norbano eſſe potuerunt veniendi in Rhætiam, quapropter nihil aſſero, Martialis verſus iſti ſunt, Suet. Dom. c. 6. Xiph. Domit. Mart. lib. 9. epigr. 86.

Cum tua ſacrilegos contra Norbane furores
Staret pro domino Cæſare ſancta fides:
Hæc ego Pieriâ ludebam tutus in umbrâ,
Ille tuæ cultor notus amicitiæ.
Me tibi Vindelicis raptum narrabat in oris,
Neſcia nec noſtri nominis Arctos erat. &c.

Niſi quis tamen amphiboliam illuc trahat, ut haudquaquam *tibi Vindelicis narrabat in oris*, verum *me Vindelicis raptum in oris* componat, quod à poëtæ ſenſu exiſtimo alienum. Quæ Aventinus de Vindeliciâ, Rhætia, Norico, his temporibus à Germanis vaſtatis, nullus veterum prodidit, ideo nec memoratû digna

98 credidimus. Occiſo Domitiano anno XCVIII. Nerva imperium non toto biennio tenuit. Vidimus ejus nummum argenteum, in Auguſtano agro repertum, IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. P. COS. III. P.P. parte averſâ manus junctæ, cum ſignis militaribus, CONCORDIA. EXERCITVVM. Et quamquam aliorum etiam Imperatorum nummi, ſive Auguſtæ, ſive in viciniâ reperti multi extent, eos tamen, qui argumentum noſtrum nihil juvarent, parcè, neque niſi ſi qui dum hæc maximè commentaremur eruti forte quadam in manus veniſſent, indicandos duximus. An-

100 no C. Trajanus excepit: is quamvis vigeſimum annum attigerit, nihil tamen eo Principe de rebus Rhæticis annotatum a-

119 nimadverto. Hadrianus anno CXIX. ſucceſſit. Qui pleraque in imperii conſtitutione novavit, Victor in epitome, & auctor hiſtoriæ miſcellæ eum ſecutus, *officia ſanè publica & palatina, nec non militiæ, in eam formam ſtatuit, quæ paucis per Conſtanti-* Hiſt. miſc. lib. 10.

ſtantinum immutatis, hodie perſeverat. In Rhætiâ multa ejus rei veſtigia obſervo: quæ tum aliunde, tum ex Notitia imperii cautè ſublegenda, nec omnia promiſcuè confundenda ſunt; uti illi proculdubio fecerunt, qui dimidiam Notitiam edentes, hoc eſt indicem occidentis tantum, Hadriani ei ætatem aſcripsêre, cùm interim Gratianenſes, Valentinianenſes, Honoriani, alia ſexcenta inſcripta nomina, totis ſæculis Hadriano poſteriorem eſſe vincant. Nam quod Notitia Conſulares octo per Italiam deſcribit, Spartianus de Hadriano palam diſſentit, *quatuor Conſulares per omnem Italiam judices conſtituit*, & quædam alia hujus generis, ab illis non animadverſa minus miror. Verum quod ex hac ipsâ Notitiâ appâret, Italiam diviſam in ſeptendecim provincias, quarum Rectores Præfecto Prætorio Italiæ, ſive ejus Vicariis omnes paruerint; & quidem duas fuiſſe, Rhætiam primam, & Rhætiam ſecundam, ſub ſingulis Præſidibus ſingulas; Rem militarem procuratam ab uno Duce in utrâque Rhætiâ, qui Rhætici inde limitis Dux dictus, ſub diſpoſitione Magiſtri peditum fuerit: Fiſcum à theſaurorum Præpoſito, qui Auguſtæ conſtitutus, Comiti ſacrarum largitionum rationes reddiderit: Horum ut opinor nihil eſt, quin ex Hadriani inſtitutione, etſi leviter fortaſſis poſtmodum mutatum inflexumque, ducat originem. Quæ maximè inſignia, Provincię diviſionem, & militaris ſive Comitis ſive Ducis inſtitutionem, ab Hadriano manaſſe, hâc potiſſimum ratione colligo, quod cum imperii deſcriptionem ſemel atque iterum poſt Auguſtum mutatam cognitum habeam, ab Hadriano primum, à Conſtantino ſecundo loco, neceſſe ſit ea, quæ poſt Hadrianum denique, neque antea, ante tamen Conſtantinum obtinuiſſe obſervamus, Hadriano aſcribere: At Rhætiam unius numero, auctores Hadriano vetuſtiores conſtanter ubique omnes habent, Strabo, Vellejus, Plinius, Tacitus, Suetonius, & qui Livianas epitomes ſcripſit, quem non ex ſuo, ſed ex Liviano ævo cenſeo: niſi cui tamen Taciti locus ſcrupulum objicit, *Germania omnis à Gallis Rhætiisq; & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus, à Sarmatis Dacisq; mutuo metu, aut montibus ſeparatur;* ſed intuenti diligentius, apparet hæc gentium, haudquaquam provinciarum eſſe nomina, & eâdem inflexione nonnulli apud Juſtinum legunt, *ex nomine ducis gentes Rhætiorum condiderunt,* ubi ego tamen *Rhætorum*, in Tacito *Rhætis*, longè malim. Alioquin Tacitus Rhætiam novies minimũ, ſingulari numero diſertè ſcripſit, plurali nunquam. Poſt Hadrianum autem Rhætiam & Rhætias promiſcuè reperio: certè Capitolinus in Pertinace, Vopiſcus in Probo Rhætias nominant, neque, eorum qui poſt Conſtantinum ſcripſere, Ammiani, Zoſimi, Caſſiodori, plurimo-

Tac. de germ.

Juſt. hiſt. lib. 21. Tac. An. lib 1. hiſt. 1. 2. 3. ter. 4. de Germ. biſ.

rimorum aliorum, nunc mihi ratio habenda. Vti ergo cum Galliam & Hiſpaniam interdum, ſæpe Gallias & Hiſpanias apud auctores legimus, utramque multiplicem fuiſſe intelligimus, ſic abſurdum eſt, ex quo tempore Rhætiæ nominatæ, ſimplicem provinciam cogitare: quod ſi duplex, duos itidem Præſides habuiſſe conſequitur. Neque ob id negandum, utramque, prout Imperatoribus collibuiſſet, uni potuiſſe committi, cujusmodi & alibi gentium exempla prodita. In agro Veronenſi lapis extat, quem inter externa monumenta, quæ ad res Auguſtanas pertinent, retulimus, inſcriptus Q. CAICILIO. CISIACO. SEPTICIO. PICAI. CAICILIANO. PROCVR. AVGVSTOR. ET. PROLEG. PROVINCIAI. RAITIAI. ET. VINDELIC. ET. VALLIS. POENIN. Is Hadriano poſterior, ſiquidem Auguſtorum meminit, nec omnino anterior M. Antonino & L. Vero, qui primi Auguſti pariter appellati, indicat Cæcilium Rhætiam, Vindeliciam & vallem Pœninam ſimul rexiſſe (nam ſingulas deinceps rexiſſe vereor nemini probare poſſe) ſed eum in modum indicat, ut diſtinctis nominibus tres provincias ſignificet, Alpium ſcilicet partem, quæ ſeptendecim Gallicis provinciis in Notitiâ hoc titulo annumerata eſt, *Alpes Pœninæ* (Penninæ quibusdam codicibus) *& Grajæ*, atque Rhætias duas, primam Rhætiæ ipſius, ſecundam Vindeliciæ nomine: nam C. Ligurius qui inſcriptionem poſuit, antiquitatis uti videre eſt affectator, priſco Vindeliciæ vocabulo pro Rhætiâ alterâ, non aliter ac AI diphthōgo pro AE uſus. Atque hinc in illas conjecturas ſum propenſior, quæ Rhætiam ſecundam iisdem, aut planè non multum diverſis terminis, quibus olim Vindeliciam conſtitiſſe volunt. Memini cum motus voculâ PROVINCIAI. Rhætiam Vindeliciam Vallem Pœninam, unam Provinciam accepi: nimis leviter: nunc corrigo. Sic eſt in lapidibus PROCVRATOR. PROVINCIAE. LVGDVNENSIS. ET. AQVITANIAE. item PROCVRATOR. AVGVSTAE. VIAE. OSTIENS. ET. CAMPANAE. cum Lugdunenſis & Aquitania duæ tamen provinciæ, Oſtienſis & Campana duæ viæ ſint. Sed & illud muto, quod PROCVR. Procuratorem, qui vice Præſidis jus dixerit, aliquando interpretatus; verius eſt ex Rationalium claſſe fuiſſe, ejus generis quod Notitia Præpoſitum theſaurorum appellat, Auguſtæque Vindelicorum in ſecundâ Rhætiâ ſedem habuiſſe oſtendit. Quandoquidem PROLEG. eo ſpectat, illum abſentibus aut mortuis harum provinciarum Præſidibus Legatisve, eorum officio pro tempore eſſe functum, idque à PROCVR. utique diſtinguit. Vtramque Rhætiam Italiæ attributam, Notitiæ auctoritate dixi, cujus

Goltz. theſ. c. 12.

Cc fidem

fidem per ſe certam & ſpectatam, firmat provinciarum libellus. & Longobardica Pauli hiſtoria; neque enim hunc auctorem ſoleo contemnere, quem multis optimis libris, quibus nos deficimur, uſum ſciam. Cauſſa cur hæc, & quædam aliæ provinciæ ſectæ, cur item rei militaris procuratio ſeparatim ſub duce habita, fuerit vel ambitio, quo magiſtratus & honores ad plures pertingerent, vel Imperatorum cautio, ut vires immodicæ Præſidibus acciderentur, quo nimirum pacto Ariſtophanes in Platonis Sympoſio homines inſoleſcentes à Jove in duas ſectos partes memorat: nam infamis illa poſtremorum temporum, quam Claudianus elegantiſſimis verſibus, ſub Auroræ perſonâ, in Eutropii eunuchi invidiam expreſſit,

Paul. lib. 2. c. 15. edit. Aug. lib. 2. c. 11. edit. Baſil.

Claud. in Eutr. lib. 2.

Aula choris epulisq́, vacat, nec perdita curans,
Dum ſupereſt aliquid: ne quid tamen orbe reciſo
Venditor amittat, provincia quæque ſuperſtes
Dividitur, Geminumq́, duplex paſſura tribunal,
Cogitur alterius pretium ſarcire peremptæ.
Sic mihi reſtituunt populos, hac arte repertâ,
Rectorum numerum terris pereuntibus augent,

Hadriani ætati, rebus Romanis maximè florentibus, minus convenit. Quantumvis autem Notitia Præſidum ſedes non expreſſit, quoniam tamen Auguſta Rhætiæ ſecundæ attributa, pro explorato credo afferre poſſumus, illius partis ibi Præſidem conſediſſe: Primæ tribunal Curiæ fuiſſe, & nomen indicio eſt, & quod ea urbs perpetuo ejus provinciæ caput habita. Nam quod quidam Conſtantii demum ætate conditam exiſtimant, infirmis admodum ſuſpicionibus perſuaſi ſunt. Alterum caput, Ducis nimirum inſtitutio, ex Notitiâ æquè in aperto eſt. Sed hic etiam docendum, Rhæticos Duces ante Conſtantinum fuiſſe, quod ex Notitiâ, cum poſterior Conſtantino ſit, ſcire non poſſumus, Vopiſcus oſtendet, *ex libris Acholii, qui Magiſter admisſionum Valeriani Principis fuit libro actorum ejus IX. Cum conſediſſet Valerianus Auguſtus in thermis apud Byzantium, præſente exercitu præſente etiam officio Palatino, aſſidentib'* tum aliis quos enumerat, tum inter eos, *Fulvio Bojo Duce Rhætici limitis:* Et in Bonoſo, *duxit ordines, tribunatus egit, Dux limitis Rhætici fuit.* Inde eodem argumento quod in provinciæ diviſione ſequuti, originē ad Hadrianum referimus, quando Valerianus & Bonoſus ante Conſtantinum. Neque tamen inficias imus Comitem rei militaris primum appellatum, qui poſtea nomine tantum mutato in Ducem abierit, quandoquidem acta Fauſtini & Jovitæ, qui ſub Hadriano pietatis rei, Italici Comitis Rhætiarum meminere. Atque Spartiani de Hadriano verba ad hanc rem univerſè facere crediderim, *poſt Cæſarem Octavium, labantem diſciplinam incuriâ ſu-*

Vop. Aurel.

Acta S. Fauſt. ap. Sur. tom. 1. Martyr. Adon. 15. Febr. Spar. Hadr.

riâ ſuperiorum principum, retinuit, ordinatis & officiis & impendiis: Propriè nummum iſtum,

In quo minutum quiddam obſervo, inter militaria ſigna nullam
conſpici aquilam, quoniam necdum ulla legio in Rhætiâ ſtativa
habebat, legiones autem tantum aquilis uſæ, & ſi forte Prætoriæ
cohortes, uti ex Antonii Triumviri nummis cognoviſſe vide- Tac.An.2.
or: apud Tacitum Germanicus, aquilas *Romanas aves, propria
legionum numina* appellat. Eques dextrâ elatâ Hadrianus eſt,
ut vel hinc certi reddamur, ejus quod jam antea ex hiſtoriis ſubo- Xiph.Hadr.
lebat, Hadrianum Rhætiam adiiſſe; ait Xiphilinus, *Hadrianus in
alias ex aliis provincias, regionesq́ & urbes proficiſcitur, viſendi
cauſsâ.* Spartianus, *peregrinationis ita cupidus, ut omnia quæ le-
gerat de locis orbis terrarum, præſens vellet addiſcere,* Gallicam
Germanicamque profectionem præter cæteras, nominatim me-
morat, quarum utrâque Rhætiam attingere potuit. Victoris e-
pitome, *Immenſi laboris, quippe qui provincias omnes pedib' cir-
cumierit.* Sed & coloniam adiiſſe, quin & ornaſſe credimus. Hæc
in commune ex Dione Xiphilinus, *Socias urbes, atque ſubdi-
tas imperio Romano, ex quibus multò plures, quam ullus unquam
Imperator vidit, magnificè juvit, easq́ aquis, portubus, frumen-
to, operibus publicis, pecuniâ, honoribus, cæterisq́ rebus auxit, atq́
ornavit.* De Auguſtâ privatim fidem facit, quod Ælium ab illo
prænomen mutuata, ſic enim in antiquo apud nos lapide bis legi-
tur, AEL. AVG. Aelia Auguſta, cum credibile neutiquam ſit,
urbes hujus generis nomina, niſi inſignitis beneficiis affectas a-
ſciviſſe, ſic eſt in Veronenſi lapide, COLONIA. AVGVSTA. Smet.fol. 145.n.8.
VERONA. NOVA. GALLIENIANA. quod MV-
RI. VERONENSIVM. FABRICATI. EX.
DIE. III. NON. APRILIVM. DEDICATI. PR.
NON. DECEMBRIS. IVBENTE. SANCTISSIMO.
GALLIENO. AVG. N. Quodnam Hadriani in noſtram
beneficium extiterit, definitè pronunciari non poteſt. Sciens
ſum Imperatores præterea aliquos Ælios dictos, quin & Cæſa-
rem Hadrianus Ælium adoptavit, cujus æreum numiſma inven-
tum Auguſtæ, L. AELIVS. CAESAR. inde ſpei typus, TR.

 POT.

POT. COS. II. S. C. ſed civitates Æliæ, quantum obſervo, Hadrianum qui id nomen privatus tulit ſpectarunt, teſtes, Golz.theſ. c.18. COL. AELIA. CAPITOLINA. COL. AEL. HADR. AVG. COL. AELIA. HADRIANA. AVG. ZAMA. REGIA. MVNICIPI. T. AELI. HADRIANI. AVG. CIVILITAN. & opinor, COLONIA. AELIA. AVGVSTA. THAENIT. quarum omnium æra & marmora meminere. Sed neq; quod antea Auguſtam Juliam appellatam conjecimus, nunc Aeliam dictam, lapidi non credere nequimus, novum eſt; aſcititia enim hæc nomina, quaſi exemptilia emblemata, pro tempore ſumebantur, ponebantur. Pleraſq; multò etiam magis iſtâ ambitione luxuriaſſe videmus; Aventicum, aut Avanticum, ut Ptolemæus habet, eſt in Domi- Lipſ.auct. ad Smet p. 26. tiani nummo, COL. IVLIA. AVANTICOR. in lapide, COLONIA. PIA. FLAVIA. CONSTANS. EMERITA. AVENTICVM. HELVETIORVM. FOEDERATA. Contra in antiquiſſimo marmore ſimpli- Stumf.lib. 8. ciſſimè, COL. HEL. Colonia Helvetiorum, proprio nomine non expreſſo, quomodo videlicet Tacitus Rhæticam coloniam dixit. Matidiæ, quæ Sabinæ Hadriani uxori ſoror fuit, ſtatua hoc tempore Auguſtæ poſita, cujus baſis nunc quoq; ſupereſt. Anno Chriſti CXL. Antoninus Pius imperare 140

Juſt. colloq. cum Tryphone. cœpit. Sub quo Juſtinus, Chriſtianus Philoſophus & martyr ſcripſit, *ne una quidem natio, vel Græca vel barbara, vel quocumq; tandem cenſenda vocabulo, ne ex his quidem, quæ pro domib' plauſtris utuntur ac tentoriis, agentes vitam paſtoricam, tam aliena eſt à Jeſu crucifixi nomine, ut nec preces, nec gratiarum actiones in eâ dirigantur, ad omnium patrem conditoremq;.* Ergo conjecturæ de Claudii & Neronis ætate ut minus ſedeant, ſub Pio tamen homines Chriſtianos in utrâq; Rhætiâ, pæne ſuburbanis provinciis, fuiſſe, ne disquirendum quidem amplius. Pius Fauſtinam Annii Veri F. uxorem habuit, cujus nummus argenteus, dum hæc commentamur, Auguſtæ repertus, nobis allatus eſt, DIVA. FAVSTINA. AVG. parte unâ inſcriptus, alterâ AETERNITAS, ipſius Pii æreus magnus, ANTONINVS. AVG. PIVS. P. P. TR. P. XII. inde, ANNONA. AVG. COS. IIII. S. C. uti enim Capitolinus ait, *vini, olei & tritici penuriam per ærarii ſui damna emendo, & gratis populo dando ſedavit.* Avidium Caſſium Rhætiarum legatum Vulc.Avid. Caſſ. tunc temporis annotavit Aventinus, ex Vulcatio Gallicano venatus, cujus de Caſſio verba ſunt, *Cum exercitum duceret, & inſcio ipſo manus auxiliaria, centurionibus ſuis auctoribus, tria millia Sarmatarum negligentius agentium, in Danubii ripis occidiſſent:* at piget pudetq; ineptiarum, quas facere non poſſum quin,

præter

præter quod propoſueram, interdum caſtigem. Vt quis nimi-
rum exercitum prope Danubium duxit, Rhætiæ ſtatim legatus
aut Præſes fuit? Quamquam ferrem conjecturas utcumque, ſi
pro conjecturis ſe ipſæ ferrent; nunc tam tenuia nugamenta pro
certo & comperto, velut ex tripode pronunciari, neque lectori
dubitandi inveſtigandique occaſionem relinqui, ferendum non
163 eſt. Anno CLXIII. M. Aurelius Antoninus Philo-
ſophus & L. Verus ſimul iniere. Sub his fieri poteſt, ut Q. Cæci-
lius Ciſiacus Septicius Pica Cæcilianus, Rhætiarum Prolegatus,
Auguſtorumque Procurator fuerit. Etſi enim ſæpe poſthac
duo pluresque ſimul Auguſti, antiquaria tamen ſcribendi ratio,
quam in iſtius elogio notavimus, inferioris ſæculi vix videtur.
Cùm Catti in Rhætiam irrupiſſent, contra eos Aufidius Victori-
nus, vir Senatorii ordinis præcipuus, Marciq; condiſcipulus, miſ-
ſus eſt, uti apud Capitolinum legimus. Philippum e- Capi. M. Ant.
piſcopum hâc tempeſtate ſupplicio ob Chriſtianam fidem Au-
guſtæ affectum, prodidere Primus Cabilonenſis, & Franciſcus I- Prim. in topogr.
renicus: quorum tamen non graviſſima apud me fides, quod au- Iren. in
ctores quos ſequuti non laudant, quod hujus epiſcopi in noſtra- exeg.
rum eccleſiarum monumentis memoria nulla extat, quod deni-
que his ipſis Imperatoribus Philippus Gortynæ in Creta epiſco-
pus vitâ & litteris illuſtris vixit, cujus Euſebius, Hieronymus & Euſ. hiſt. lib. 4. c. 24.
martyrologia meminere; atque fieri potuerit, ut affinitas inter Hier. de
Cretæ & Rhætiæ nomina impoſuerit, nam id aliàs contigiſſe ſcript. eccleſ. mart.
171 certus ſum. Anno CLXXI. L. Vero mortuo, Mar- Rom. Bedæ. Viuar.
cus imperium ſolus tenuit; quodque barbari provinciam denuo Adon.
incurſarent, P. Helvium Pertinacem, qui Commodo in imperio Mauc. 3. Id. April.
ſucceſſit, Prætoriis auctum ornamentis, cum legione primâ ſub-
miſit, is confeſtim *Rhætias & Noricum ab hoſtibus vindicavit.* Capit. Pertin.
*Ex quo, eminente induſtriâ, ſtudio Marci Imperatoris conſul eſt
deſignatus.* Pertinacem conſulem ſub Marco faſti nulli habent,
itaque nec ordinarium, ſed ſuffectum interpretor, anno Chriſti
CLXXVII. quo Piſo & Julianus ordinarii conſules, nam in Di-
dio Juliano Spartianus ait, *fuit conſul cum Pertinace;* inde credi-
176 bile rem in Rhætiâ geſtam, anno priori CLXXVI. qui victoriâ
contra Marcomanos & Quados, Chriſtianorum militum pre-
cibus divinitus impetratâ celebris. Quamnam primam legio-
nem Pertinax adduxerit, cum plures fuerint, non auſim defini-
re. Quoniam verò Marcus Germanos Rhætiis & Norico magis
magiſque inhiantes animadvertit, neque ſufficere populationi-
bus prohibendis auxilia per præſidia diſpoſita, nec vicinarum pro-
vinciarum copias adeſſe in tempore, novas legiones inſtituit du-
as, Secundam & Tertiam Italicam, quarum prior in Norico, in
Rhætiis poſterior ſtativa haberet, ſic enim Dio prodidit. Neque Dio lib. 55

moror inſcitiam cujusdam, qui legiones tertias Italicam, Auguſtam, Alpinam & Felicem differre non ſenſit. Italicæ, aliqua in agro Auguſtano, ſed & frequentia in urbe monumenta extant, quæ Legatum, Tribunum, Aquiliferum, Alæ Decurionem Militesque reſpiciunt. Verum ab inſtituto nihil diſceſſero, ſi rem omnem militarem Rhæticam, oblatâ occaſione ex Notitiâ breviſſimè deſcripſero; quantumvis enim non eam inficias, à Marco ad Notitiæ ævum quædam mutari potuiſſe, & verò mutata fuiſſe, quia tamen de iis ſigillatim per temporum momenta non conſtat, hic commodus viſus locus totius illius rationis ſemel explicandæ. Omnes ergo copiæ Duci, (qui à Præſidibus proculdubio diverſus, nonnunquam tamen Principum voluntate idem erat, ſic Valerianus apud Pollionem, *Tranſrhenani limitis ducem, & Galliæ Præſidem Poſthumum ſecimus*) Dux Magiſtro peditum, qui quod prope Imperatorem ageret Præſentalis dictus, parebat. Spectabilis viri nomine inſignitus, Perfectiſſimis & Clariſſimis ſuperior, Illuſtribus inferior erat, nam has dignitatum differentias, ex Imperatorum legibus, Juriſconſulti obſervant. Officium, id eſtc, ohortem comitatumq; hocce habebat; *Principem ex officiis Magiſtrorum militum præſentalium, alternis annis* (viciſſim ſcilicet ex officio Magiſtri peditum & Magiſtri equitum) *Numerarios duos, ex utriſq; officiis præſentalibus ſingulos. Commentarienſem, ex utriſq; officiis alternis annis. Adjutorem. Subadjuvam. Regerendarium. Exceptores. Singulares. Et reliquos officiales.* Peditum equitumq; præſidia circiter viginti utriusq; provinciæ locis diſpoſita, Coloniâ Auguſtâ imuni. Nam id inſignis beneficii loco quibusdam aliquando urbibus conceſſum, eſt in plebiſcito, quo Thermenſes Majores Piſidæ immunes facti, NEI. QVIS. MAGISTRATVS. PROVE. MAGISTRATV. LEGATVS. NEV. QVIS. ALIVS. MILITES. IN. OPPIDVM. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. AGRVMVE. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. HIEMANDI. CAVSSA. INTRODVCITO. NEIVE. FACITO. QVO. QVIS. EO. MEILITES. INTRODVCAT. QVOVE. IBEI. MEILITES. HIEMENT. NISEI. SENATVS. NOMINATIM. VTEI. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. IN. HIBERNACVLA. MEILITES. DEDVCANTVR. DECREVERIT. Simili propemodum formulâ Auguſtanis Vindelicis cautum crediderim. Cæterum legionem Italicam in quinque Præfecturas tributam video, cum Præfectus ejus unus ſive Caſtris Reginis, ſive Vallato egerit; alter Sumuntorio, cui cura ripæ Danubii, inibi primæ

Vide Briſſ. & Hotoman. de verb. ſignif.

ut vi-

ut videtur appellatæ, credita: Tertius Camboduni, qui Vemaniâ Caſſiliacum usque curavit: quartus Fœtibus, ſpecierum transvectioni præpoſitus; nam quæ antiquitus fruges, frumentum, vinum, oleum, poſtea ſpecies dictæ: quintus Terioli, hoc ipſo titulo fuit, præpoſitus ſcilicet annonæ, quam ex Italiâ Transpadanâ importatam credimus, meminit Annonæ Rhæticæ D. Auguſtinus, etſi commentator in clarisſimâ luce cæcutiens, neſcio quid pro eâ nugarum obtruſerit, *Quaſi ſomnia narraſſe, quæ paſſus eſt, caballum ſe ſcilicet factum, annonam inter alia jumenta bajulaſſe militibus, quæ dicitur Rhætica, quoniam ad Rhætias deportatur:* Extra legionem deinde, Præfectus militum Vrſarienſium Guntiæ: Præfectus numeri Barbaricariorum Confluentibus aut Brigantiæ, quamquam ad meum ſenſum Barcariorum rectius, cum & alibi claſſem Barcariorum Notitia nominet, & barbaricarii non milites, ſed fabri fuerint, qui caſſides auro, argento, ære ornabant. Tribuni Cohortium ſeptem, Cohortis nimirum Novæ Batavæ Batavis: Cohortis III. Brittonum Abuſinæ: Cohortis VI. Valeriæ Rhætorum Venaxamadoro, niſi nomen corruptum: Cohortis I. Herculeæ Paroduni, quod pro Parthano accipio: Cohortis V. Valeriæ Phrygum Pinianis: Cohortis III. Pannoniorum Cælio: Cohortis Herculeæ Pannoniorum Arbore. Quibus octavum addamus licet, Tribunum gentis per Rhætias deputatæ Teriolis. Notum autem inferioribus temporibus gentes & gentiles dictos barbaros, quorum magna vis in Romanorum caſtris; id indignatus Syneſius, Reipublicæ aliquando interitum allaturum prævidit, & luculentâ illâ oratione, quæ eſt de regno ad Arcadium, prædixit. Equitum, Stableſiani ſeniores Auguſtanis, Juniores partim Ponte Oeni aut Febianis, partim Sumuntorio: Alæ præterea tres ſub totidem præfectis, Ala I. Flavia Rhætorum Quintanis: Ala II. Valeria Singularis Vallato; Ala II. Valeria Sequanorum Vemaniæ. Atque has ſtationes in chorographicâ tabulâ ſingulas notavimus, paucis omnino exceptis; nam Fœtibus, Venaxamadoro, Pinianis & Febianis, quis ſitus tribuendus ſit, necdum ſcio. Quendam, qui pleraſque præterea legiones temere in Rhætiâ collocat, & omnium ineptiſſimè magnam vim peditum equitumque, quam Notitia Magiſtro militum præſentali Orientis tribuit, ex alio orbe huc tranſcribit, nihil moramur, quandoquidem ea motæ mentis ſomnia ſunt; Celſus ait, *Fere verò antiqui tales ægros in tenebris habebant*, idem ſi ad rem nunc litterariam conferantur, magno reipublicæ bono fiat. Anno CLXXIX. Eleutherus Pontifex Soteri Romæ ſubrogatus: Sub quo Lucius Britannicus Rex, cui patrem Coillum, avum Marium aut Manium, proavum Arviragum ejus gentis hiſtorici prodidere, Chriſtum profeſſus

[Margin notes: Aug. de civit. lib. 18. c. 18. — Celſ. lib. 3. c. 18. — 179 — Hanc reg. ſucceſſ. vide apud Galf. Mon. lib. 4. c. 16. 17. 18. 19.]

Pontic. Vir. lib. 5. Polid. lib. 2. Beda hiſt. lib. 1. c. 4. & de ſex ӕt. Ado in chron. Mar. Scot. in chron. lib. 2. Sigeb. in prol. chrō. Dam. in Pontif. Martyr. 3. Id. Dec. Sig. Meiſterlin. chron. m. 5. p. 4. c. 1. Aeg. Scud. de Rhӕt. c. 15. Stumf. chron. lib. 10. c. 15. ex tabulis eccleſ. Cur. Martyr. R. 3. Id. Dec. Pet. de Natal. lib. 1. c. 24. Act. c. 11. Rom. c. 16.

feſſus eſt, uti vetuſtus valde auctor Beda, prӕter multos alios ſcriptum reliquit. Itaque ejus rei dubium nullum eſſe poteſt. Sed quod Britannici ſcriptores eum in patriâ ſine liberis deceſſiſſe affirmant, neque cum annalibus privatis noſtris, neque cum tabulis eccleſiӕ Curienſis, quӕ nonnullis publici juris auctorib' juvantur, convenit. His quippe relatum, Lucium relicto regno, cujusmodi exempla priſca ӕtas plura tulit, magna terrarum ſpatia obiviſſe, ut pietatem, quâ ipſe imbutus, alios doceret. Eâ occaſione in Rhӕtiam & Auguſtam veniſſe, ubi cum de religione ſermones ferenti fidem multi adhiberent, inter quos Campeſtrii viri primarii nomen hodieq; celebratur, cives reliquos odio Chriſtiani nominis adactos, hominem hoſpitem primo conviciis inceſſiſſe, lapidum dein jactu petiiſſe, in puteum demum male mulctatum deturbaſſe, unde piorum auxilio ӕgre ſemianimis extractus, in alpinam Rhӕtiam conceſſerit, ibique poſt diligentem operam, revocandis ab impietate populis impenſam, demum occubuiſſe. Vtriusque narrationis diſſidium ut quidam tollerent, ſibi aſſerendum exiſtimarunt, Lucium qui Auguſtӕ, & in reliquâ Rhӕtiâ egit, diverſum à Britannico, ӕtate priorem, aut Cyrenenſem fuiſſe, cujus Lucas in actis meminit, aut alterum illum, ſi tamen alter, cujus Paulus in epiſtolâ ad Romanos; neque ego non ӕquo animo aſſentirer, ſi opinioni, quam verbo ponunt, pondus ab auctoritate gravioris antiquiorisq; alicujus teſtis adderent, nunc cum ejus nihil ſit, quid definiam incertus feror, & in rebus vetuſtis & obſcuris adeo, interdum caligare fas eſſe arbitror. Eorum nugӕ, qui Cyrenenſem cum Britannico miſcent, nec temporis quanta intercapedo ſit vident, reſponſione indignӕ ſunt. Ӕdiculam, quam ſecundo ab hoc libro Auguſtӕ antiquiſſimam haberi diximus, hoc tempore poſitam autumant: ea perexigua nunc quoque, minor aliquanto à principio conſtituta, multis poſt ſӕculis aucta, à Leone IX. Pontifice Max. Anno Chriſti MLI. D. Gallo Abbati dicata eſt, dedicationi Henricus III. Imp. affuit.

Anno CLXXXII. M. Aur. Antonino mortuo, filius Commodus ſucceſſit. Vtrum Lucius Chriſto ſub eo demum, an ſub patre nomen dederit, quidam in diverſum auctores trahunt, de patre tamen plures tradunt: qui Veri nomen adjiciunt, in errore verſari hinc apparet, cum Eleutherus, ad quem Lucium ſcripſiſſe omnes conſentiunt, non niſi octavo anno poſt Veri mortem inierit, & Cōmodi poſtremum attigerit. 182

Plat. prӕter citatos.

Annus CXCV. tres Imperatores vidit, P. Helvium Pertinacem, M. Didium Julianum, cujus hic argenteus nummus Auguſtӕ ad S. Crucis erutus, IMP. CAES. M. DIDIVS. IVLIAN. AVG. RECTOR. ORBIS. & L. Septimum Severum: Priores duo paucorum menſium, poſte- 195

poſterior multorum annorum fuit. Ejus maxima beneficia ex-
titere, tum generatim in univerſam Rhætiam, tum privatim in
Auguſtam coloniam. Aventinus Vindelicorum legatum ſub
Commodo fuiſſe quod ſcribit, errat ut ſolet, largiter; Xiphilinus Xiphil. Sev. Herod.
quippe & Herodianus, Pannoniis præfuiſſe prodidere, Spartia- lib 2. Spart. Sev.
nus Carnunti imperatorem appellatum, Capitolinus ab exer-
citu in Illyrico, quæ eodem pertinent. Aventinus ſi patria car- Capitol. Albino.
mina opponit, hæc enim ſemper in tempore morigera ad manus
ſunt, nemo ſtomachum cohibeat. Ego ea non hic tantum con-
temno, ſed omnino in Romanâ Rhætiæ hiſtoria (quod ſemel
dicendum eſt) nullibi audienda exiſtimo. Scio, eſſe qui contra
ſentiant, cum Tacitus carmina unum apud Germanos memo- Tac. de germ.
riæ & annalium genus appellet: At ciſdanubianæ provinciæ
nondum tunc temporis Germanicæ: ſumpſerint à Germanis vi-
cinis morem, aliâ ſunt uſæ linguâ: condonemus id etiam, num
porro credibile, tot ſæculis vertentibus, tot barbarorum genti-
bus inundantibus, tot urbibus everſis, & quidem toties, carmina,
quæ nullis litteris, ſolâ memoriâ æternitati mandabantur, homi-
nibus curæ fuiſſe? Sed fuerint (quamquam non fuerunt, nam
quæ habemus, ætatem Longobardicam vel Gothicam, ut anti-
quiſſima ſint, loquuntur) iis tamen ab auctoribus inſcitiæ invo-
lucris, veri falſique commixtione, rerum, nominum, temporum
perſonarumque perturbatione convoluta ſunt; ut qui nudam
intro aſpicere veritatem, mihi Lynceus, idem ex anilium fabula-
rum narratiunculis, penitiſſima philoſophiæ arcana eruere poſſe
videatur. Rhætiam tamen Septimio in adipiſcendo
imperio faviſſe, inde fit ut credam, quod id Herodianus non ob-
ſcurè de exercitibus omnibus ſenſerit, *qui pro ripis Danubii Rhe-
niq; excubantes coërcendis barbaris, Romanum tuentur imperi-
um.* Ex Spartiano diſcimus, illum magnificentię dignitatisq;, quæ
ab ædificandi ſtudio eſt, fuiſſe percupidum; *ſunt*, inquit, *per plu-
rimas civitates opera ejus inſignia*, exempla dein ſubjungit. Et
Auguſtæ ſupereſt fragmentum inſcriptionis, poſitæ anno
197 CXCVII. ut ego conjicio, pro incolumitate Imperatoris, ob re-
ſtitutos aut muros, aut pontes, aut fornices collapſos, aut deni-
que quidquid aliud, nam rei reſtitutæ nomen abeſt. An-
198 no CXCVIII. Claudius Lateranus, quem Victor inter præcipuos
Severi amicos numerat, XV. Vir Sacris faciundis, Conſul deſi-
gnatus, Legatus Proprætore Legionis III. Italicæ, Mercurio vo-
tum apud nos ſolvit, cujus titulus adhuc viſitur. An-
203 no CCIII. Severus & Antonini filii, inſigni provinciæ commo-
do, vias & pontes per Rhætiam reſtituerunt, ab Auguſtâ quidem
Italiam verſus paſſuum millia minimum CX. nam hoc numero
inſcriptus cippus in alpibus extat, præter proximiores tres, qui

XXXXI.

XXXXI. XXXXII. XXXXIII. præferunt: à Camboduno millia paſſuum XI. lapidis etiam auctoritate, qui à reliquis unâ in re differt, quod Septimii & Aur. Antonini nomina habet, Getæ non habet. Reſtituerunt autem, quoniam jam antea à prioribus Imperatoribus inſtitutæ munitis terreis aggeribus & injectâ glareâ. Aggerum credo per provinciam alibi multæ ſuperſunt reliquiæ, ſed inſignes, quod conſtat, ad Auguſtam urbem, ſtratæ vernaculâ quoque linguâ appellatæ, cum vias
Cod. lib. 11.tit.74. l.4.Ibid.lib. 15.cap.16. publicas, Conſulares, Prætorias & Militares, poſterius ſaltem ſæculum ſtratas dixerit. Anno CCXIII. Q. Epidius Ru- 213
fus Lollianus Gentianus, & Pomponius Baſſus Conſules fuere, ad quos jam olim ſuſpicatus ſum pertinuiſſe litteras pergrandes & pulcherrimas marmori inſculptas, & ſic integritati reddendas, *gentian*O. ET. BASSO. CO*s*. ex Zophoro ædificii alicujus publici, ſi rectè æſtimamus, Auguſtæ reliquas. Iſto ipſo anno Severus (cujus nummos argenteos in agro Auguſtano, & urbe ollulâ fictili conditos, effoſſos vidimus, parte averſâ FORTV. REDVC. IVSTITIA. & typo BONI. EVENTVS. inſignes) in Britanniâ mortuus, filios ſucceſſores habuit; quorum major M. Aur. Antoninus Caracalla anno proximo CCXIV. fratre Getâ per ſummum ſcelus occiſo, 214
ſummam rerum ad ſe traxit. Ejus ſtatuæ baſim mancam habemus, Antoninorum, Hadriani, Trajani & Nervæ, quos ſibi pater majores adoptaverat, nominibus præſcriptam. Collocatam credo, quo tempore *circa Rhætiam non paucos barbaros intere-*
Spart. Carac. *mit*, Spartianus auctor, *militesq́ ſuos, quaſi Syllæ milites & cohortatus eſt & donavit*. Barbari, Alemanni fuiſſe videntur, nam & alibi Spartianus Caracallam Alemannicum dictum aſſerit, quod Alemannos vicerit. Ad Syllæ mentionem quod ſpectat,
Herod. lib. 4. Herodianus, *Laudabat autem ex omnibus ducibus præcipuè Syllam Romanum & Afrum Hannibalem*, Spartianus, *Tiberium & Syllam in conventu plerumq́ laudavit*, rurſus, *Syllam ſe etiam oſtendens futurum*. Anno CCXIX. Macrinus & Dia- 219
dumenianus Imperatores facti. Anno CCXX. An- 220
toninus Elagabalus, quem fere Heliogabalum ſcriptores appellant; Aviæ memoria in nummo argenteo apud nos reperto extat, IVLIA. MAESA. AVG. parte alterâ femina ſedens, cum epigraphe PVDICITIA. Anno CCXXIV. 224
Severus Alexander, Juliæ quoque Mæſæ nepos: Qui primus ex Imperatorib⁹ Chriſtum coluit, impiè tamen eum Apollonio, Abraha, Orpheo, & quibuſdam aliis in larario conjunxit, quod
Lamp. Alex. Lampridius tradidit, quin & Chriſto templum facere voluiſſe, quod Hadrianus jam antea cogitaverit. Res eo principe in Mauritaniâ Tingitanâ à Furio Celſo geſtas, apud hunc quoque legimus.

mus. Quo fieri poteſt, ut T. Varii Clementis Rhætiæ Procuratoris inſcriptiones reſpexerint, PRAEF. AVXILIARIORVM. TEMPORE. EXPEDITIONIS. IN. TINGITANIAM. MISSORVM. item PRAEF. AVXILIORVM. IN. MAVRET. TINGITAN. EX. HI-
237 SPANIA. MISSORVM. Anno CCXXXVII. Julius Maximinus Thrax à militibus lectus. Anno
240 CCXL. Gordianus Gordiani Africani nepos, à Senatu. Nam Gordianorum priorum duorum, uti & Balbini atque Pupieni, qui Maximino vivo Imperatores fuere, hic rationem non haben-
246 dam duximus. Anno CCXLVI. Philippus rerum potitus. Quem cum filio, Imperatore quoque Chriſtianum fuiſſe, antiquiſſimi auctores Euſebius, Oroſius, Vincentius Lirinenſis, & martyrologia conſentiunt. Euſ. lib. 6. c. 27. Oroſ. lib. 7 c. 20. Vinc. adver. hær. cap 23. Mart. 14. Maji in Pontiano. Quod ejus in Gordianum perfidiam fidem abrogare quidam exiſtimant, fruſtra opinor ſunt: quot enim perfidi ex Chriſtianis? Quamquam eſt etiam credibilius, eum poſt ſcelus demum patratum Chriſtianum effectum. Sub Philippis fortaſſis Varius Rhætiæ Procurator fuit, cujus proximè meminimus, nam in lapide AB. EPISTVLIS. AVGVSTORVM dicitur, nec id à tempore Tin-
253 gitanæ expeditionis abhorret. Anno CCLIII. utroq; Philippo interfecto, Decius cum filio imperavit. An-
254 no CCLIV. Gallus & Voluſianus ſucceſſere. Galli nummum his annis, una cum quibuſdam aliis poſteriorum Imperatorum, Auguſtæ erutum vidimus, ſic utrimq; inſcriptum, IMP. C.C. VIB. TREB. GALLVS. AVG. LIBERTAS. PVBLICA. Video jejunam & ſterilem hanc ſcriptionem plerumque videri poſſe, multorum Imperatorum nudis propemodum aſcriptis nominibus, ſed ejus in nobis culpa nulla reſidet: cum de Auguſtanis Rhæticisq; rebus plura quæ proderemus non eſſent, neque profecto erat, cur de cætero copioſi haberi vellemus; cui enim bono Cæſarum hiſtoriam, quà ad res noſtras nihil pertinet, inani oſtentatione exequeremur? Quod id vulgo etiam à privatæ urbium populorumque hiſtoriæ ſcriptoribus fieri animadvertebamus, ſequi non viſum.

MARCI VELSERI
RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Septimus.

RHÆTIA deinde anno Chriſti CCLV. Ro- 255
mano orbi Imperatorem Valerianum de-
Or. lib. 7. c. 22. lit: Oroſius, *Valerianus in Rhætiâ ab exer-*
citu Auguſtus eſt appellatus , totidem ver-
Eut. lib. 9. bis Euſebius in Chronico. Eutropius, *Li-*
cinius Valerianus in Rhætiâ & Norico a-
gens , ab exercitu Imperator, & mox Au-
guſtus eſt factus. Quæ verba interpretatus Aventinus, *Bataviæ,*
in confinio Rhætiarum, Vindeliciæ & Noricorum lectũ exiſtima-
avit. Abſurdè admodum: nec enim *in Rhætiâ & Norico agens*, ſi-
bi aliud vult, quam eum Rhætiis & Norico ſimul præfuiſſe, cum
uni plures interdum mandarentur provinciæ , uti jam antea ob-
ſervavimus , viris primariis præſertim , qualis Valerianus , S. C.
Treb. Pol. Valer. auctoritate, quod apud Pollionem extat, *Primus genere , nobilis*
ſanguine, emendatus vitâ, doctrinâ clarus, moribus ſingularis, ex-
emplum antiquitatis. Simile eſt, quod ab hoc Valeriano Rago-
nium Clarum Illyrici ſimul & Galliarum Præfectum conſtitu-
Pol. Baliſta. tum Pollio ſcripſit. Nam ut quo tempore imperium adiit , in
Rhætiâ & Norico una fuerit , intelligi non poteſt , ne ſi in Bata-
vis quidem. Minus fortaſſis aberrat noſtra ſuſpicio , adiiſſe in
urbe Rhætiæ principe , Auguſtâ coloniâ. Id à pleriſque Impe-
ratoribus factitatum ſcio, qui Romæ non poſſent, ut in ſplendi-
De Vitel. Tac. hiſt. lib. 1. Sev. Spart. diſſimis urbibus , quarum claritudine ſibi commendatio accede-
ret, imperium auſpicarentur. Nam exempli cauſsâ, Vitellius in
Nigro. Herod. lib. 2. colonia Agrippinenſi iniit , Severus Carnunti, Niger Antiochiæ,
Saturn. & Procul. Vopiſc. Saturninus Alexandriæ, Proculus Lugduni. Adde ex Victoris
hiſtoriâ Auguſtâ locum, *milites, qui contracti undique apud Rhæ-*

tias

tias ob inſtans bellum morabantur, Licinio Valeriano imperium deferunt: Quippe cum Æmilianus in Mœſiâ res novas molitus, Italiam infeſto agmine peteret, Gallus, ut Zoſimus refert, Valeriano negotium dederat Gallicas Germanicasque legiones trans alpes cogere, & auxilio adducere, unde Zonaras Valerianum transalpinarum legionum ducem appellavit: Jam in Rhætiâ colligendis copiis locus aptior nullus, quam qui prope Auguſtam ad Lycum campi ſunt, ubi etiam Germani Cæſares poſterioribus temporibus, in Italiam moturi fere exercitum contrahere ſoliti. Senatus interim Romæ Gallienum Valeriani F. Cæſarem primò, dein Auguſtum dixit. Cujus initia, quod inter auctores ſatis conſtat, laudatis Imperatoribus conferenda, reliquum vitæ ignaviſſimum fuit & fœdiſſimum. Patre enim anno CCLXII. à Perſis capto, luxui ſe totum mancipavit, Rempublicam incredibili inertiâ & ſocordiâ prope peſſundedit, ut eum Julianus in Cæſaribus aptè ſtolâ & inceſſu molliori muliebrum ritu utentem introduxerit. Itaque triginta per omnem Romanum orbem tyrannis imperatorium nomen invadendi audaciam addidit, & occaſionem rati barbari, provincias quique finitimas populati ſunt. *Germani* (Oroſius ſcriptum reliquit) *Alpibus, Rhætia totaq; Italiâ penetratâ, Ravennam usque perveniunt.* Vrbes ubiq; plurimæ captæ, direptæ, dirutæ, paullatim poſtmodum à popularib' inſtauratæ, in priſtinum ſplendorem aſſurgere non potuere; hic ipſe Oroſius, qui annis circiter centũ quinquaginta poſterior vixit, *extant adhuc*, inquit, *per diverſas provincias in magnarũ urbium ruinis, parvæ & pauperes ædes, ſigna miſeriarum & nomina ſervantes.* Rhætiæ tamen minora tantum oppida hoſtium injuriis patuiſſe, coloniam Auguſtã reſtitiſſe; inde fit ut credam, quod non adeò multos poſt annos gravi obſidione cincta, par eſſe, & ſuppetias ab Aureliano Imperatore expectare potuit, quod incolumis & florentis urbis indicium habeo. Defenſam opinor præſidio Legionis III. Italicæ & reliquarum militarium copiarum quæ per provinciam diſpoſitæ, ſive à Fulvio Bojo, quem Rhætici limitis Ducem fuiſſe Memmio Fuſco Conſule, id eſt, anno Chriſti CCLXI. ex Vopiſco ſcimus, ſive ab Aureolo tyranno ex XXX. quem Victor in hiſtoriâ prodidit, imperium contra Gallienum ſumpſiſſe, *cum per Rhætias legionibus præeſſet*, Trebellius Pollio, cum regeret *Illyricianos exercitus*, ſed utrumq; ſimul verum eſſe nihil vetat, nam ſolius Rhætiæ viribus ſubnixum purpurâ auſum attentare, ſupra fidem. De Aureoli fortaſſe Tyrannide ſenſit incert' auctor in Maximiani panegyrico, cum Rhætiam ſub Gallieno amiſſam ſcripſit, niſi veriſimilius Germanicam irruptionẽ reſpexiſſe, & rem oratoriè verbo auxiſſe. Quod eſt in Victoris epitome, Aureolum Mediolani dominatũ invaſiſſe, cautè legendum, cum Imperii inſignia ibi non ſumpſerit,

Margin notes: Vict. edit. Schotti. — Zoſ. hiſt. lib. 1. — Zonar. Aemil. — 262 — Oroſ. lib. 7. c. 22. — Vop. Aurel. — Vict. edit. Schotti. — Treb. 30. tyr.

rit,ſed pugnâ victus ſive Mediolani, ſive ad pontem Aureolum prope Mediolanum occubuerit. Et longè credibilius,Mediolanum ex proximâ Rhætiâ,quam ex Illyrico veniſſe. Anno CCLXIX. Claudius imperium accepit. Anno 269
CCLXXI. Claudii frater Quintillus: eoque intra XVII. diem 271
interfecto,Aurelianus. Quem liberatorem eſt Auguſta experta,
Vop. Aurel. ſiquidem Vopiſco teſte *Vindelicos obſidione barbaricâ liberavit*, neque hæc verba de gente generatim capi poſſunt, ſed ad urbem principem pertinent, uſitatâ bonis auctoribus ſcribendi ratione. Idem inter Aureliani elogia poſt mortem in Senatu jactatum, *Ille Vindelicis jugum barbaræ ſervitutis amovit*. Vt inde, quo admodum delectari ſoleo, ſimul coloniæ dignitatem,cujus periculum Imperatorem auxilio exciverit,liberatio illi ornamento fuerit, ſimul oppugnationis impetum, qui leviori operâ depelli nequiverit,liceat æſtimare. Hoſtes Vopiſcus non nominat,ex Zo-
Zoſ.lib.1. ſimo Alemanni credendi, *Imperator intellecto, Alemannos cum remotioribus & finitimis ſibi nationibus Italiam incurſionib' vexare decreviſſe, non abs re de Româ viciniſq; urbi locis magis ſollicitus, ſatis magno Pannoniæ relicto præſidio, verſus Italiam perrexit*(Italiam Rhætias tunc complexam memoriâ repetendum) *& in extremis ad Iſtrum partib' conſerto prœlio, multa barbarorū millia delevit*. Convenit Alemannos, cum alpes tranſcendere &Romam verſus inſtituiſſent pergere,Auguſtam,quæ prima obſtaret, obſidione cinxiſſe, eâ Aureliani adventu ſolutâ, domum repetentes circa Danubii fontes eſſe cæſos. At hæc Zoſimus ante Zenobiam victā,Vopiſcus poſtea cōtigiſſe ſcripſit. Addit Zoſim' Aurelianū Rhæticis auxiliis adverſus Zenobiā uſum. Anno CCLXXVIII. Tacitus: Ducenteſimo ſeptuageſimo nono Florianus: Eoque ipſo paullo poſt, Pro- 278 279
bus Imperatores dicti. Hic Germanos Galliâ exegit ultra Albim & Nicrum fluvium, urbes & caſtra in hoſtico poſuit: etiam barbaros qui Rhætias denuo laceſſerent, repreſſit, quod Vo-
Vop. Probo. piſcus,ejus ex Galliâ in Illyricum iter deſcribens, innuit, *poſt hæc Illyricum petiit: & priuſquam veniret, Rhætias ſic pacatas reliquit,ut illic ne ſuſpicionem quidem ullius terroris relinqueret*. Sa-
Vop. Bonoſo. turninum,Proculum & Bonoſum tyrannos extinxit. Quorum Bonoſus aliquando *Dux limitis Rhætici fuit*: &,ſi id quoque ſcire intereſt, *bibit quantum hominum nemo. De hoc Aurelianus ſæpe dicebat, non ut vivat natus eſt, ſed ut bibat. Quem quidem diu in honore habuit cauſsâ militiæ, nam ſi quando legati barbarorum undecumq; gentium veniſſent, ipſis propinabat,ut eos inebriaret, atq; ab his per vinum cuncta cognoſceret, ipſe quantum libet bibiſſet, ſemper ſecurus & ſobrius, & ut Oneſim' dicit ſcriptor vitæ Probi, adhuc in vino prudentior. Habuit præterea rem mirabilem,*

bilem, ut quantum biberet, tantum mingeret, neque unquam aut ejus pectus, aut venter aut veſica gravaretur. Quod Auentin⁹ Bonoſum ſub Aureliano Rhætiarum fuiſſe Ducem aſſerit, à conjecturâ eſt: Quod hîc Ducem Legatumque confundit, paſſim alibi Duces, Legatos, Præſides & Procuratores, ab imperitiâ. Probi nummum Auguſtæ erutum vidimus SOLI. INVICTO. inſcri-
283 ptum. Anno CCLXXXIII. Carus Auguſtus, filii Carinus & Numerianus Cæſares appellati. Sub iis Ejulaſium Vindelicis & Noricis præſediſſe tradit Aventinus, quoniam ſcilicet in actis Maximiliani martyris nomen Ejulaſii, qui Celejam (Norici aut Pannoniæ eſt oppidum) Præfectus à Numeriano miſſus; ſed id ad Vindeliciam quid pertinet? niſi quod Aventino familiare, Rhæticis & Vindelicis Norica, interdum quoque Pan- Vide Cuſpin. Auſtr. Bruſch. de Laur. veteri lib. 1. Hundii metrop. de epiſc. Patav.
284 nonica miſcere. Annus Chriſti CCLXXXIV. primus Diocletiani fuit, qui collegam Maximianum, Auguſtum, Cæſares plures aſcivit: Sibi immani ſævitiâ, qua religionis odio in omne Chriſtianum nomen eſt graſſatus, æternas infamiæ notas, cæteroqui non peſſimus princeps, inuſſit. Maximiano occidens demandatus: ea occaſio Alemannos perpetuos Rhætiæ hoſtes invadendi fuit, quos in propriis ſedibus aggreſſus, capto Rege, vaſtatis agris vicit. Facinus memorabile panegyricorum ſcriptores variè celebrarunt, *captus ſcilicet Rex ferociſſimæ nationis, inter ipſas quas moliebatur inſidias: & à ponte Rheni* (Mogontiacenſi) *usq. ad Danubii tranſitum Guntienſem* (lectionem iſtam Rhenano debemus, cum prior Continenſem aut Continentem ineptè haberet) *devaſtata atq. exhauſta penitus Alemannia:* Item, *Partho quippe ultra Tigrim redacto, Daciâ reſtitutâ, porrectis usq. Danubii caput Germaniæ Rhætiæq. limitibus.* Danubius à capite, hoc eſt à fontibus, ad Oenî usq; oſtia vetus Germaniæ & Rhætiæ limes, quem Alemannos perrupiſſe appâret a Maximianus reſtituit, neque reſtituiſſe ſatis habens, ulterius promovit; hinc in alio panegyrico eſt, *Ingreſſus es nuper illam quæ Rhætis eſt objecta Germaniam, ſimilique virtute Romanum limitem victoria protulit.* Mamertinus in Genethliaco, *Taceo trophæa Germanica, in mediâ defixa barbariâ: tranſeo limitem Rhætiæ repentinâ hoſtium clade promotum.* Eâdem ratione Rhæticæ laureæ expeditionisq; ſemel atq; iterum meminit, huc videlicet reſpiciens. Quæ Rhætis objecta Germania, nunc quoque, ob limitem tunc prolatum, Rhætiæ nomen circa Nerlingam imitatur, *Rieſ* vernaculo ſermone appellata. Atque hoc genus incrementa provinciarum Tacitus attigit, de agris decumatibus ſcribens, *non numeraverim inter Germaniæ populos, quamquam trans Rhenum Danubiumq. conſederint, eos qui Decumates agros exercent. Leviſſimus quisque Gallorum, & inopiâ audax, dubiæ poſſeſſionis*

Paneg. incerti Maxim. dicta. Rhen. rer. German. lib. 3.

Paneg. Maxim dictus à Mamert. ut exiſtim.

Tac. de germ.

nis ſolum occupavere. Mox limite acto, promotisq; præſidiis, ſinus imperii, & pars provinciæ habentur. Tale eſt, quod de Probo paullo ante memoravimus:& hæc cauſſa,cur multa trans Rhenum transque Danubium Romani nominis monumenta. Rhætiam verò Transdanubianam non multò poſt in Germanorum iterum poteſtatem conceſſiſſe, Alemannicæ quæ conſecutæ ſunt expeditiones reddunt credibile : ſic tamen, ut & Romani non rarò, prout belli alternabat alea, ibi rurſus pedem figerent. Imperatores porrò, quamquam Chriſtianis nullo non tempore infenſi,eos ſemper afflixerint, multisque modis miſeros habuerint, omnem tamen humanitatis ſenſum non mox à principio exuere,neque ſtatim in deterrimas belluas converti potuere, ſed ſe ipſis paullatim truculentiores efferatioresque effecti, ultimam demùm impietatis & crudelitatis lineam anno CCCII. attigêre, cum novis in piorum perniciem 302
excogitatis edictis, innumera extremæ diritatis exempla improbiſſimorum Præſidum miniſterio, provinciatim & oppidatim, pæneque vicatim edidêre,nulloneque ætatis, neque ſexus, neque dignitatis habito reſpectu : niſi quod Epiſcopos, quorum operâ rem Chriſtianam potiſſimum contineri, & in dies augeri ſcirent, acrioribus quam cæterum vulgus odiis proſequuti,atrocioribus etiam cruciatibus exercuere. Ejus ergo
Matt. c. 10. ordinis multi, divini præcepti memores, *cum autem perſequentur vos in civitate iſtâ,fugite in aliam*, quo tam tetram procellam declinarent, longè disſitas regiones,patriis relictis ſedibus adierunt. Quæ cauſſa Narciſſo epiſcopo cum Felice diacono Auguſtam veniendi fuit. Is dum latebras profugus quærit,certâ Dei voluntate, quod poſtea apparuit, mulieris meretricis domo,omnium ignarus receptus eſt. Mulieri nomen Afra, mater Hilaria, Hilariæ majores Cyprii fuere. Hi Auguſtam quacumque occaſione delati (nam bellum,quod quidam inter Cypri Atticæque Reges commenti,nec extitiſſe, nec iſtis temporibus extare potuiſſe, nemo ab omni hiſtoriæ cognitione tam alienus,quin perſpectum habeat) Cypriæ ſimul Veneris myſteria attulere. Quibus initiata Afra matris conſilio, patrium ſequuta morem Deam vulgato corpore coluit. Narciſſi verò,tum accommodatis ad pietatem ſermonibus, tum oſtentis quibusdam permota utraq;, Venere valere juſſâ, Chriſto nomen dedit. Acceſſere Afræ ancillæ, Digna, Eunomia, Eutropia, & Hilariæ frater Dionyſius, cum reliquâ omni familiâ. Narciſſus Hilariæ domum in eccleſiam vertit, Philippo & Jacobo Apoſtolis, ut vetus fama habet, ſacravit, eam quæ poſtea S. Martini dicta; nam templorum nomina mutari novum non eſt, & Martini præſertim memoriæ Franci multis poſt ſæculis, quod eum enixè colerent,

ubi.

ubicumq; rerum potiti, cum nova exędificarunt, tum vetera perſæpe addixerunt, quo exemplo Curiæ Hilarii epiſcopi ædes etiam Martini titulum accepit. Narciſſus præterea Dionyſium presbyterum conſtituit (in Auguſtanorum inde epiſcopum evaſiſſe, noſtræ eccleſiæ tabulis credimus) ac nono quam Auguſtam venerat, menſe in Hiſpaniam profectus, Gerundæ ſupplicio affectus eſt. Vita S. Fridol. auct. Caniſ. & Scud. de Rhæt. Alp. c. 15.

Anno, quantum ego certis rationibus æſtimare
303 poſſum, CCCIII. Gajus Præſes vel utriusque Rhætiæ, vel ſecundæ tantum, Auguſtæ jurisdictionem exercuit; & cum in Chriſtianos acerbam quæſtionem haberet, Afram, cujus ſanctimonia inprimis eminebat, minis blanditiisque variè tentavit, neque tamen ut diis honorem deferre, aut Chriſtianam religionem ullo vellet pacto lædere, quivit impellere, quocirca vivam exuri præcepit. Quem illa dirum ſæviſſimæ mortis cruciatum, non ſolum forti conſtantique, ſed & lubenti atque gratanti animo, futuri certa, ſuſtinuit, eo loco, qui noxiorum pœnis deſtinatus, olim Lyci fluminis inſula, nunc in continentem abiit, & conditâ eccleſiâ veteris facti memoriam tuetur. Matrem & ancillulas ad ejus ſepulchrum excubantes, brevi poſtea igne quoq; extinctas proditum: nec non Dionyſium epiſcopum eodem lethi genere interiiſſe creditum; Afrum Afræ patruum jam antea capite plexum, quod Præſes eo potiſſimum ſpectaculo mulieres frangi poſſe ſperaret. Verum quæ nos hîc jejunè & tenuiter per capita conſultò attingimus, diſtinctè & copioſè in vetuſtâ hiſtoriâ explicata, quam ad calcem horum librorum rejecimus, inde lectores priſcam & ſimplicem, non calamiſtratam, non ceruſſatam pietatis ſpeciem hauriant cenſeo. Neque perſecutionis tempeſtas intra hunc numerum detonuit: ſed quod per reliquas item provincias contigit, innumeros præterea, quorum memoria ſive temporum ſive adverſariorum injuriâ funditus deperdita, abripuit. Id ſibi verba initio paſſionis Afræ non dubiè volunt, *Apud provinciam Rhætiam, in civitate Auguſtâ, cum Chriſtianorum eſſet ſæva perſecutio, & omnes pro Chriſti nomine variis ſuppliciis afflicti ad ſacrificia traherentur.* Vigintiquinque eo, quo Hilaria, die exuſta, capite obtruncatos ferunt, nomina duodecim, vel ſi plurima quindecim ſuperant, variè edita, quæ in vetuſtis codicibus invenimus, hæc ſunt, virorum quidem, Quiriacus, Largio, Creſcentianus, Eutychianus, Charito, Philadelphus, Petrus. feminarum Nimmia, Juliana, Diomeda, Leonide, Agape, addidere quidam Emblaſium, Eyriam, Fauſtam, Reliqua X. intercidere. Nos olim, cum uberes commentarios in Afræ acta ſcriberemus, pleraque conſtituendæ & interpretandæ huic omni hiſtoriæ accuratè obſervavimus, quæ qui adire operæ pretium exiſtimat,

quandoquidem rebus Auguſtanis illuſtrandis faciunt, in promptu habet, nam publici juris dudum ſunt, cur huc denuo aſcriberemus, & actum ageremus, non erat. Vnum quod tunc timidè attulimus, nunc viſum firmare validius: ſpatium baſilicæ Afræ & Vdalrici, in quâ tum horum martyrum, quod ſatis conſtat, corpora condita, tum plurimorum aliorum pro Chriſto necatorum (niſi levis cenſenda quæ de re tantâ ſemper obtinuit, & nobis à majoribus per manus tradita opinio) ex eo jam tempore Chriſtianorum ſepulchris fuiſſe dicatum.

Liber ms. ex biblioth. S. Vdal.

Incidi in librum manu ſcriptum, cujus auctor ante annos paullò ſupra centum vixit, at antiquiſſimis uſus codicibus (majori vellem interdum judicio) id de quo quærimus ſæpe & diſertè affirmat: quibusdam etiam locis ſubobſcurè & tamquam aliud agens, mihi tamen illis æquè fidem facit ac apertis aliis, nam AREAE voce abſolutè utitur, quam cœmeteriis convenire ſcio, Tertullianus ad Scapulam, *Cum de areis ſepulturarum noſtrarum acclamaſſent, areæ non ſint, areæ ipſorum non fuerunt, meſſes enim ſuas non egerunt.*

Tert. ad Scap. c. 3.

Sic eſt in actis Hippolyti & ſociorum martyrum, *Finxit ſe Chriſtianum eſſe, ac ſtipe egentem, & veniens in Cœlium montem ad aream Carbonianam, manſit ibi mendicus.* Item in geſtis purgationis Cæciliani Felicis, *cives in areâ martyrum fuerunt incluſi,* & poſt aliquot pagellas, *tollat aliquis de veſtris in area, ubi orationes facitis.*

Acta Hipp. apud Baron. an. 259 Geſta à Maſſon. edita.

Deinde, hanc diu Epiſcopis noſtris ſedem vivis, ſepulchrum mortuis fuiſſe reperio, quod à cœmeterii conditione nihilo plus abhorret, qui enim iſtud argumentum diligenter exequuti, annotarunt epiſcopos in cœmeteriis antiquitus ſynodos coëgiſſe, myſteria diviſiſſe, de rebus divinis ſermonem feciſſe, omnia quæ ad pietatis cultum pertinerent egiſſe, multos in eis Romanos quoque Pontifices habitaſſe, & monumentis locum legiſſe.

Vide Panvin. de cœmet.

Demum, quod ſacram ædiculam ſtatim ab Afræ morte inædificatam liber quem ſequimur refert, quis neſcit cœmeteria eccleſias habuiſſe? Hæc pro temporum varietate ſæpe disjecta, ſæpe reſtituta, in baſilicæ denique amplitudinem quam nunc oculis conſpicimus excrevit, & urbe pomœrio prolato recepta eſt. Neque ego tamen idcirco Chriſtianos ejus ævi in hoc omnes cœmeterio ſepultos contenderim, quin contra ſuſpicor pleroſque etiam martyres intra urbem, legibus quantumvis vetantibus, in privatis piorum ædibus clam conditos, cum hoc genus exempla crebra paſſim alibi per ſacras hiſtorias ſint obvia. Atque quod certorum hominum fide ad me perlatum, ante non plurimos annos, cum fundamenta jacerentur domus, quæ templo D. Joannis adhæret, inventum fortè cadaver clavo trabali transfixum, cogitabam hominis videri poſſe illo ſupplicio Chriſtianæ pietatis cauſsâ mactati. Nam nulla eſt tam immanis crudelita-

delitatis ſpecies quâ impietas in Chriſtianos graſſata non ſit, iſtâ Mart. R. 22
quidem ut eſt in Romanis martyrum faſtis, & Dionyſii Alexan- Dec.
drini epiſcopi epiſtolâ apud Euſebium, Iſchyrion, *præacutâ ſude* Euſ. lib. 6. c. 34.
per media viſcera transverberatus, interiit. Accedit quod Chriſtiani inſtrumenta ſuppliciorum (qui item Judæorum mos, uti ex Thalmudicis libris obſervatum, nec gentis opinor præterea alterius ullius) una cum martyrum corporibus condere ſoliti, nam ejus rei inprimis illuſtre documentum Domini noſtri Jeſu
Chriſti crux cum clavis ab Helenâ reperta, ſic Ambroſius de A- Amb. exhort. ad
gricolâ, *nos legimus martyris clavos*, Maffejus lanceæ cuſpidem Virg.
cum Thomæ Apoſtoli corpore inventam prodidit, & Coloniæ Maff. hiſt. Ind. lib. 8.
Agrip. aliquot Britannicarum virginum capitibus ſagittas adhuc inhærere audio. Quæ uti à me cogitata prolata ſunt, non inſcio nihil temerè ſtatuendum in cauſſâ, religionem ullâ ex parte attingente. Ne quid autem incuriâ præteriiſſe videamur, monendum, eos qui Victorem inter martyres Auguſtanos ſub Diocletiano numerāt, ſequutos eſſe codicē Reginonis perperam diſtinctum, *Alban' apud Maſſiliam: Victor apud Auguſtam:* Reg. lib. 1.
Afra cum matre ſuâ Hilariâ in Rhætiâ. Meliores libri habent, *In Britanniâ Albanus : apud Maſſiliam Victor : apud Auguſtam Afra cum matre ſuâ Hilariâ in Rhætiâ.* Maſſiliæ Victoris me-
304 moria hodieque celebris. Anno CCCIV. Diocletiano & Maximiano abdicatis, imperium in Conſtantium & Galerium translatum, Conſtantio Italia, quâ utraque Rhætia comprehenſa Africa, Gallia, Hiſpania & Britannia ceſſit, Galerio Oriens, Aſia, Ægyptus & Illyricum. Atque Chriſtianorum vexatio in Conſtantii provinciis remiſſa paullulum, nec omnino ſublata : licet Imperator piorum cauſſæ non obſcurè faveret, averſi adhuc erant populorum & Præſidum multorum ani-
306 mi. Anno CCCVI. Conſtantinus Conſtantii filius
312 patri ſucceſſit. Is anno CCCXII. contra Maxentium, urbem Romam intolerandâ tyrannide prementem movit. Dum exercitum cogit & bellum inſtruit, Auguſtę interdum moratum, auctor libri manuſcripti quem laudavimus aſſerit, inque eam rem citat epigramma tunc temporis repertum, quod nunc nullum extat, ut exemplo doceamur, ſcriptoribus non vetuſtiſſimis fidem nec temere habendam, nec ſemper abrogandam, ſi quid cujus aliunde auctoritas neutiquam conſtet proferunt, nam multa omnis generis monumenta quorum illi veſtigia ſequuti, noſtrorum hominum negligentiâ perierunt. Zoſimus explicans Zoſ. lib. 2.
Maxentii de bello conſilia hunc in modum ait, *viâ quâ itur ad Rhætos proficiſci cogitabat, velut hac natione tam Galliæ quam Illyricanis exercitibus proximâ.* Quod itidem Conſtantinus, cum Auguſtæ ageret, ſpectare potuit. Victo Maxentio, &

Licinio poſtmodum, leges Reipublicæ ſalutares in Chriſtianorum commodum, jam Chriſtianus ipſe, multas condidit. De martyrum bonis æquiſſimam unam, quæ eſt apud Euſebium, *Sanctorum Dei martyrum fortunas, qui in fidei confeſſione ſupremum diem vitæ egiſſent, à cognatis poſſideri præcepit. Quod ſi nullus ipſis ſupereſſet ſanguinis communione conjunctus, ut eccleſiæ eorum hæreditates adirent.* Eccleſiæ itaque opibus valde auctæ. Afræ & Vdalrici eccleſia plerarumque circa domorum ſola, quæ ſolarii penſionibus nunc obnoxia habet, hac tunc lege adjudicata accepiſſe ſentiendum, cum Afram poſſeſſiones id loci habuiſſe famâ ſit proditum. Ad hoc etiam ævum refero, quod libro quinto de Coloniæ baſilicâ in primarium templum verſa diſputavimus, incredibile namque Imperatoris ſtudium in iſtud pietatis genus extitit, *Civitates item*, ait Euſebius, *quæ apud cæteras gentes videbantur vel maximè propter ſplendorem excellere, templis egregiis magnificisq́; exornandas curavit.* In noſtro indubia vetuſtatis veſtigia apparent, cum ſedes epiſcopi marmorea aliquot gradib⁹ ſublimis, affixa abſidi chori ut appellant veteris, quæ maximè occidentalis templi pars eſt, tum è regione non longè ara ſumma, ad quam ſacerdos ſacris operaturus orientem, uti & ſedens epiſcopus reſpiciat, omnemque per eccleſiam populum proſpiciat, populus autem eò obverſus, ſacerdotis & epiſcopi vultus adverſos ſolemque occidentem intueatur. Quæ conſtitutio eſſe ſolet antiquiſſimarum ædium, aut earum quæ ſemel collapſæ, ad veterem quodammodo ſpeciem reædificatæ ſunt: teſtimoniũ dicunt nobiles illæ tres Salvatori, Petro & Paullo à Conſtantino Romæ hac formâ poſitæ: atque de epiſcoporum ſedibus ſub tholis collocatis Auguſtini pręterea verba, *In futuro Chriſti judicio, nec abſides gradatæ, nec cathedræ velatæ*, quod nimirũ ſtragulis honoris cauſâ integerentur. Conſtantini nummos ſive ſingulos, ſive plures ſimul Auguſtæ erutos inſpeximus, ſic interdum notatos, D. N. CONSTANTINI. MAX. AVG. VOT. XX. item, GLORIA. EXERCITVS. multorum litteræ ærugine exeſæ legi non poterant. Obiit anno CCCXXXVII. tribus filiis re- 337
lictis hæredibus: Maximus natu Conſtantinus Galliæ, Hiſpaniæ & Britanniæ imperavit, medius Conſtantius Aſiæ & Orienti, minimus Conſtans Italiæ, Africæ & Illyrico: In hujus ergo poteſtate Rhætia & Auguſta fuit. Neque diuturna fratrum concordia, Conſtantinus diviſionis fidem primus labefactans, provincias quæ Conſtanti obtigerant aggreſſus (Rhætiam, Vindeliciam & Noricum interpretatur Aventinus, neque ea interpretatio incredibilis, quoniam hæ ex Conſtantis provinciis Conſtantino proximæ) anno CCCXL. prope Aquilejam cæſus 340
eſt. Conſtans inde Galliam cum Hiſpania & Britanniâ ſibi adjunxit.

Euſ. de vita Conſtant. lib. 2. c. 21.

Euſ. de vita Conſt. lib. 3. c. 49.

Aug. ep. 203.

350 xit. At decimo poſt anno Chriſti CCCL. imperio vitaque ſimul exutus Magnentii fraude periit. Magnentium Rhætici Vindelicique limitis ducem appellat Aventinus, ſequutus hoc unum, quod homines nonnulli docti, errore nominis decepti, Auguſtæ purpuram ſumpſiſſe prodidêre, cum Auguſtoduni ſumpſerit, id quippe magnis conſtat & certis teſtibus Hieronymo, Oroſio, Zoſimo, præter minorum gentium innumeros; Zonaras urbem Auguſtalem nominat, quod neſcio an quoſdam fefellerit. Magnentius porrò (Eutropius & Oroſius conſentiunt) Africam, Gallias & Italiam, quodque conſequitur Auguſtam obtinuit: quouſque anno CCCLIII. à Conſtantino multis prœliis victus, tyrannidi, quam ſceleratè invaſerat, fœdâ morte finem impoſuit. Ad Conſtantium igitur totius Reipublicæ cura devoluta, quæ Alemannorum incurſionibus miſerè affligtabatur. Hi latè per ea florentes tempora, à Mœno utpote flumine ad Guntienſem uſque trajectum Rheni Danubiique ripas prætexentes, Romanis provinciis imminebant. Et quamquam Gundomadus & Vadomarius illorum Reges, qui proximas vaſtaverant Gallias, anno CCCLIV. obviam profecto Imperatore pacem componere non detrectaſſent, paullo tamen poſt Lentienſes pagi (partem Alemannorum eam eſſe ex Ammiano Marcellino, quem in hac hiſtoriâ ſequimur, ſcimus, hodieq; gentis reliquiæ nomine non admodum mutato in Rhætiâ, in quam poſterioribus ſæculis cum reliquis plerisque Alemannis immigrarunt, ſuperant) Romanis denuò perruptis limitibus Rhætias populati ſunt. Qua injuriâ excitus Conſtantius, in campos ſive Caninos ſive Cavinos cum exercitu progreſſus, inde Arbetionem Magiſtrum Equitum, validiſſimâ exercitus parte attributâ, ad lacus Brigantini legendam oram præmiſit. Qui non exploratis hoſtium conſiliis profectus, mox in paratas inſidias incidit, ut magno militum numero, & decem deſideratis Tribunis, vix ipſe opacæ noctis beneficio evâderet. Alemanni ſublatis fauſto principio animis, Romana caſtra indies licentius inſultare, ſtrictisque in conſpectu gladiis, minas impunè jactare: cum moti rei infamiâ ſcutarii, omnium primi temerè palantes aggreſſi, aliquot ſupervenientium cohortium auxilio in manifeſtam fugam vertêre, reliquus inde exercitus caſtris effuſus, victoriæ paucorum virtute partæ inſtitit, & ſtragem eâ die ingentem dedit: Neque Alemanni fortunam ulterius tentare auſi. Conſtantius itaque lætus ovansque Mediolanum in hiberna rediit. At pervicax quietisque impatiens hoſtis, provinciam anno CCCLVI. infeſtus repetiit. Imperator Romæ agens, *aſſiduis nunciis terrebatur & certis, indicantibus Suevos Rhætias incurſare.* Nempe Suevorum aliqui Alemanniâ comprehen-

Hier. in chron. Oroſ. lib. 7. c. 29. Zoſ. lib. 2.

Eutr. lib. 10.

Am. lib. 15

Am. lib. 16.

[Left margin years: 350, 353 (beside "ſtam obtinuit"), 354 (beside "proximas vaſtaverant"), 356 (beside "provinciam anno CCCLVI.")]

prehenſi,plurimi ſejuncti, atque hinc eſt, quod illuſtres auctores
Alemanniam Sueviamq; ſive miſcent, ſive diſtinguunt. Tum
quoque à Conſtantio coërciti pacem impetraſſe videntur, quod
Ammianus in hiſtoriâ proximè ſequentis anni oſtendit , nam
comparans eum cum *anno nuper emenſo*, id eſt cum eo ; de quo
nobis hîc ſermo, ait hoc Alemannos tum aliis modis,tum *Impe-
ratore urgente per Rhætias*, variè fuiſſe diſtentos, *poſtea vero pa-*
Am.lib.17. *ce datâ* Imperatorem diſceſſiſſe. Anno CCCLVIII. 358
nova barbarorum manus erupit, *Iuthungi Alemannorum pars,I-
talicis conterminans tractibus* (Rhætiis ſcilicet, nam pleriq; Ale-
mannorum Galliæ viciniores,)*obliti pacis & fœderum quæ adepti
ſunt obſecrando,Rhætias turbulentè vaſtabant, adeò,ut etiam op-
pidorum tentarent obſidia præter ſolitum.* (quod huc ſpectat,
Rhætias excurſionibus permultis divexatas,Auguſtam ab Aure-
liani ævo ſpatio annorum circiter LXXX. obſidione nunquam
tentatam invenio.) *Ad quos repellendos cum validâ manu miſſus
Barbatio,in locum Silvani peditum promotus Magiſter:ignavus,
ſed verbis effuſior,alacritate militum vehementer erectâ,proſtra-
vit acerrimè multos,ita ut exigua portio,quæ periculi metu ſe de-
dit in fugam,ægrè dilapſa,res ſuas non ſine lacrymis reviſerit & la-
mentis.Huic pugnæ Nevita poſtea Conſul,equeſtri præpoſitus tur-
mæ,& affuiſſe,& fortiter feciſſe memoratur.* Conſtantius poſt il-
la,*communitis aditibus Rhæticis*,quod in oratione,quæ apud Am-
mianum extat de ſe ipſo narrat,in Pannoniam abiit. An- 360
no CCCLX. Julianus Cæſar Galliæ præfectus, quem multæ &
inſignes de Alemannis relatæ victoriæ clarum reddiderant, à mi-
litibus Pariſiis Auguſtus appellatus eſt. Sequen-
Am.lib.21. ti CCCLXI. Alemanni à Vadomarii pago *vaſtare confines* 361
Rhætiis tractus exorſi, re primum bene geſtâ Vadomario inde ſi-
mulatione amicitiæ per fraudem à Romanis capto,repreſſi, pacē
pepigêre,firmam ratamque habituros polliciti. Confines Rhætis
Am. lib.22 item lib.18 Rauraci,Marcellini teſtimonio,*amnis verò Danubius oriens pro-
pe Rauracos montes,confines limitibus Rhæticis* ; è Rauracorum
regione,ut is quoq; ait,Vadomarii regnum, cum univerſæ genti
octo minimum Reges præeſſent,tot enim Regum nomina uno
ſimul loco edidit,Sumarii,Hortarii,Macriani,Herobaudi,Vado-
marii, Vrii, Vrſicini, Verſalpi, præter quos Regales & Regulos
appellat. Julianus tum deinde æſtate jam provectâ,
è Rauracis contra Conſtantium in oriente agentem movit, *Pro-*
Am. lib.21 Greg. in Jul. invect. 1. *fecturus itaque per Martianas ſylvas* (quod Gregorius Nazian-
zenus voluit , *mirâ celeritate tum regionem ſuam, tum nonnul-
lam barbaricæ oræ partem emenſus , tranſituq; fallendo potius
quam vincendo patefacto*, Alemannorum enim Martiana ſylva)
*viasq; junctas Iſtri fluminis ripis , inter ſubita vehementer in-
certus,*

certus id verebatur, ne contemptus ut comitantibus paucis, multitudinem offenderet repugnantem: quod ne fieret, conſilio ſolerti prævidit, & agminibus diſtributis, per itinera Italiæ nota, quosdam properaturos cum Jovino miſit & Jovio, alios per mediterranea Rhætiarum, Magiſtro equitum Nevitæ commiſſos, quo diffuſi per varia, opinionem numeri præberent immenſi, formidineq́ cuncta complerent. Ipſe, cum *ad locum veniſſet, unde navigari poſſe didicit flumen* (ad tranſitum Guntienſem credo) *lembis aſcenſis, quos opportunè fors dederat plurimos, per alveũ, quantum fieri potuit ferebatur occultè: ideò latens, quod toleranter & fortiter, nullius cibi indigens mundioris, ſed paucis contentus & vilibus, oppida forinſecus tranſibat incautè.* Non multò aliter Zoſimus, *Navigiis fluvialibus ædificatis, ipſe cum tribus millibus Iſtro ſecundo devectus eſt, viginti millia Sirmium itinere terreſtri petere juſſit. Et quia remigatio continua, cum fluminis impetu conjungebatur, etiam ventis adjuvantibus, quos Eteſias, velut anniverſarios vocant, undecimo die Sirmium venit.* Sed longè elatius Mamertinus, ut videre ſit, quid ab hiſtorici fide oratoris encomium differat, *Longiſſimo curſu placuit Iſtrum navigari: proh ſancta divinitas, quæ navigationis illius fuit pompa, cum dexteriorem* (Rhæticam, Noricam, Pannonicam) *inclyti fluminis ripam utriusque ſexus, omnium ordinum, armatorum atque inermium perpetuus ordo prætexeret: deſpiceretur ad lævam in miſerabiles preces genu nixa barbaria: omnes urbes, quæ Danubium incolunt, auditæ, omnium audita decreta, levati ſtatus, inſtaurataeq́ fortunæ, innumerabilibus barbaris data venia, & munus pacis indultum.* In mediterraneum ite, quod Nevita tenuit, Auguſtam incidere Anton. oſtendit, ea ergo Juliano tunc adjuncta; in cujus poteſtate mox ſimul ac Conſtantinus mortuus, imperium univerſum fuit. Quamquam ad modicum temporis ſpatium, eo quod anno CCCLXIII. bello Perſico impietatis in Chriſtum & perfidiæ pœnas luerit. Jovianum ſucceſſorem ſortitus, quem nummus apud nos nuper erutus præferebat, D. N. JOVIANVS. P. F. AVG. parte alterâ in coronâ querceâ habebat, VOT. V. Sed caduca fuere & irrita, nam VIII. imperii menſe obiit. Proximo CCCLXIV. Valentinianus Imperator lectus, Valentem fratrem allegit, eique oriente attributo, ſibi occidentem retinuit, Mamertinum Præfectum Prætorio Italiæ, Africæ & Illyrico præfecit. Variæ per ea tempora barbarorum gentes, veluti claſſico excitæ, ait Marcellinus, proximis perruptis quæque limitibus, ſe Romanis ſuperfudere provinciis: Pannonias Sarmatæ & & Quadi, Britannias Picti, Saxones, Scoti & Attacotti, Africam Auſtriani cum reliquis Maurorum populis, Thracias Gothi, Perſæ Ar-

Zoſ. lib. 3.

Mam. paneg.

Anton. itiner.

363

364

Am. lib. 26. 27.

ſæ Armenias infeſtas habuere, neque defuere occaſioni ſtati rerum noſtrarum hoſtes, *Gallias Rhætiasq́; ſimul Alemanni populabantur.* Quorum anno poſtero CCCLXV. acrius exarſere iræ, quod miſſis ad Imperatorem legatis, conſueta & præſtituta munera parcius & illiberalius ſolito præbita, ea cum ſordes averſati projeciſſent, Vrſacius officiorum Magiſter, homo aſper, impotens, iracundus, verborum inſuper contumelias addiderat, neque gens bello innutrita injuriam moderatè ferendam, ſed armis quam primum vindicandam ſtatuit, Gallico Rheticoq; bello decreto. Quomodo expeditio in Rhætiam ceciderit, nullis, quæ ad noſtram memoriam duraverint, litteris conſignatum: Gallicæ is fuit exitus, ut barbaros prædâ & ſecundis aliquot proeliis exultantes, demum Jovinus equitum Magiſter, primò & ſecundò imparatos, tertiò paratos aggreſſus, plurimis occiſis in fugam verteret, Regem captum milites ducis injuſſu patibulo ſuffigerent. Anno CCCLXVII. Gratianus Valentiniani filius Cæſar, Auguſtus à patre appellatus. Trecenteſimo ſexageſimo octavo Valentinianus bello Alemannico ingenti apparatu ſuſcepto, Rhenum una cum filio trajecit, & regione latè vaſtatâ, ad Solicinum pugnâ difficili & diu ancipiti victoriam conſecutus eſt: quâ, ſi Marcellino fides habenda, univerſam gentem delere potuit, niſi paucos aliquot noctis tenebræ per fugam abſtuliſſent; Auſonius ſub Danubii nomine eam pugnam celebrat,

365 | 367 | 368 (margin years beside the respective lines)

Am. lib. 30. — Auſ. epigr. 4.

Salvere Auguſtos jubeo, gnatumq́; patremq́;,
Armiferis alui quos ego Pannoniis.
Nuntius Euxino jam nunc volo currere ponto,
Vt ſciat hoc ſuperûm cura ſecunda Valens:
Cæde, fugâ, flammis ſtratos periiſſe Suevos,
Nec Rhenum Gallis limitis eſſe loco.

Auſ. edyl. 7. Ejus belli præda credo fuit Auſonii delicium, quam Suevam virgunculam appellat,

Biſſula, trans gelidum ſtirpe & lare proſata Rhenum,
Conſcia naſcentis Biſſula Danubii.
Capta manu, ſed miſſa manu ——————

Imperator verò prudens & cautus, edoctus præteriti temporis experimentis, barbaris facultatem & vires deeſſe poſſe, voluntatem animosque invadendi Romanas provincias ſuperfuturos, neque ſperandum, ut iis cohibendis fœderum religio & jurisjurandi reverentia ſufficiat, *magna animo concipiens & utilia, Rhenum omnem à Rhætiarum exordio ad usque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat:* quod Auſonii quoque verſus indicant, *nonnunquam etiam ultra flumen ædificiis poſitis, ſubradens barbaros fines.* Atque eo tempore, qui fuit annus Am. lib. 28.

CCCLXIX

369 CCCLXIX. immenſi operis munimentum ad Nicrum ſta-
tuit, flumine interim militari potiſſimum labore averſo. Id ul-
tra Danubium inter Alemannos, haud ita procul Nicri fontibus
ut conjecto, Rhætiæ ampliandæ & tuendæ poſitum. Nomen,
niſi valdè aberro, apud Auſonium extat Lupodunum, nam ver-
ſum, qui ſequitur de victoria Alemannica, ita interpretor, ut ſi-
mul memoriam operis, quo ſe Valentinianus mirè extulit, con-
ſervatam exiſtimem,

Hoſtibus exactis Nicrum ſuper & Lupodunum. Auſ.Moſel.

Eis ergò, qui Lupodunum cis Danubium collocant, non accedo.
Non item illis, qui plerosq; Alemannorum populos jam tum ſe-
des in Rhætia fixas habuiſſe ſcripſere, quorum ſententia nec au-
ctoritate nititur, nec rationibus, nec omninò vera eſt. Verum A-
lemannos Rhætiam perpetuis incurſionib' fatigaſſe, agros & in-
defenſa quæque vaſtaſſe, ſed vitatis fere munitis locis, in quibus
præſidia quæ enumeravimus diſpoſita, & ut interdum oppido-
rum expugnationes tentaverint, id enim ſub Gallieno, Valeria-
no, Conſtantio contigiſſe obſervavimus, prædam tamen do-
mum avexiſſe, de provincia incolenda non cogitaſſe. Quod fru-
ſtra docerem pluribus, cum unus ex Auſonio verſus conficiat,
Danubius Auguſtos alloquitur,

Totus ſub veſtrâ jam ditione fluo. Auſ.epig.5

Intelligimus Romanam ripam Imperatoribus totam paruiſſe à
fontibus ad oſtia, quod ſequentes verſiculi per partes expli-
370 cant. Anno CCCLXX. Valentinianus Burgundio-
nes in Alemannos excivit, neque tamen illis, quod pollicitus, in
tempore auxilio affuit. Interim *Alemannos gentis antedictæ metu* Am.lib.28
*diſperſos, aggreſſus per Rhætias Theodoſius, eâ tempeſtate Magi-
ſter equitum, pluribus cæſis, quoscumque cepit, ad Italiam juſſu
principis miſit, ubi fertilib' agris acceptis jam tributarii* (ait Mar-
cellinus) *circumcolunt Padum.* Clades haud dubiè ad Nicrum
illata, quo Rhætiæ limites nuper promoti, non enim fieri potuit,
ut Alemanni hoſtium terrore maximè perculſi, Danubium tra-
jecerint, & ſe in veterem provinciam Romanos ultro laceſſituri
intulerint. A Latino Pacato, oratione ad Theodoſii hujus fili- Pac. paneg.
um Theodoſium Auguſtum dictâ, cenſetur inter bellicas pa-
tris laudes, *compulſus in ſolitudines avias omnis Alemannus*, in
Martianæ videlicet ſylvæ latibula. Sed & ſequenti-
bus annis res geſtæ in Alemannia inferiori illa ad Rhenum Gal-
liæ objectâ, quarum narratione abſtinemus. An-
375 no CCCLXXV. Valentinianus ſupremum diem obiit. E-
jus filii Gratianus jam olim, Valentinianus minor tunc primùm
Auguſti dignitate aucti, Occidentis Imperium partiti ſunt, Gra-
tiano Gallia, Hiſpania & Britannia, Valentiniano Italia, Illy-

Zoſ.lib.4. ricum & Africa ceſſit,quod Zoſimus retulit; nam nobis hæ di-
viſiones diligenter annotandæ, quo appareat, in cujus poteſtate
res Auguſtanæ,& univerſim Rhæticæ usq; fuerint. An-
Am.lib.31. no CCCLXXVII. *Lentienſis Alemannicus populus, tra-* 377
*ctibus Rhætiarum confinis, per fallaces diſcurſus, violato fœdere
dudum concepto, collimitia* populatione turbavit, fiduciâ infla-
tus, quod Gratianum Valenti patruo auxilio in Orientem pro-
fecturum intellexiſſet. Proximo CCCLXXVIII.oc- 378
caſioni inſtandum rati,non tam uni Lentienſes, quam & pagi re-
liqui, Rheno per Februarium menſem glacie ſtrato,in Galliam
ingenti conflato exercitu trajecere, XL. millia hominum fuiſſe,
qui minimum, LXX. qui plurimum,Imperatoris gloriæ faven-
tes prodidêre. Eos Gratianus coactis quas potuit, & revocatis
quas Pañonias verſus præmiſerat copiis,ad Argentariam memo-
rabili prœlio devicit, adeò, ut Rege Priario interfecto,ex reliquâ
tantâ multitudine vix V. millia fugâ evaſerint. Quod quidam
exiſtimant de hac pugnâ Auſonii verſus paullò antè adductos
accipiendos, parum vident, quod palam eſt, eos Valentiniano
majore vivo editos. Gratianus poſtmodum inſtitutam in Thra-
cias profectionem proſequutus,per Rhætiam iter tenuit;Arborē
felicem, ad Brigantini lacus oram oppidum eſt, attigiſſe Mar-
cellinus ſcripſit, neq; præterea ſignificavit,an inde Danubii littus
legerit, an per mediam provinciam perrexerit; duplicem enim
militarem viam,his regionib⁹ diſtinctam,inter Pannonias & Gal-
lias Antoninus deſcripſit,quarum quoniam utraq; tum Arborem
tum Auguſtam ducit,Gratianum Auguſtam tunc veniſſe neceſſe
eſt. Valens eo non expectato cum Gothis congreſſus, miſerè pe-
riit, & Reipublicæ vulnus prope lethale inflixit. Ini-
tio inſequentis anni CCCLXXIX. cum Gratianus ſe unum ful- 379
ciendis ruinis collabentis Imperii imparem, nec fratris Valenti-
niani ætatem tantis curis idoneam cerneret, conſilium non tam
ſalutare, etſi ſalutare maximè, quam neceſſarium iniit,Theodo-
ſium, cujus inprimis togatæ armatæque eminebant virtutes, in
Valentis locum ſubſtituit, illique Orientem tuendum commi-
ſit. Ipſemet incredibili celeritate iter per Illyricum, Venetiam,
Auſ. grat. act. & *inſuperabilia Rhætiæ*, ut eſt apud Auſonium, remenſus,
ſe in Galliam retulit, Alemannis pro more turbantibus obviam
iturus. Aventinus Majorianum,avum ejus,qui poſt-
ea imperavit,Vindeliciç Præſidem ſub Gratiano annotavit,quod
Sidonius ſcilicet ſcripſerit,illum

Sid.pan. Major. *Illyricum rexiſſe ſolum,cum tractibus Iſtri.*

At clarum eſt verſum ad Orientis Imperium pertinere,cui pars I-
Limes Myſiacus & limes Scythicus Cod. ſtri & Illyrici attributa, limitis Myſiaci Scythiciq; titulo, Theo-
doſio enim Majorianus utriusq; militiæ magiſter. An-
no

380 no CCCLXXX. Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theodoſius AAA. ad Hypatium P. P. de excuſationibus munerum reſcripſere V. Id. Decemb. Antonio & Syagrio Coſſ. *Sordidorum verò munerum talis exceptio ſit, ut patrimoniis dignitatum ſuperius digeſtarum, nec conficiendi pollinis cura mandetur, aut panis excoctio, aut obſequium piſtrini: nec paraveredorum hujusmodi viris, aut parangariarum præbitio mandetur: exceptis his, quibus ex more Rhæticus limes includitur, vel expeditionis Illyricæ, pro neceſſitate vel tempore, utilitas adjuvatur.* Senſus eſt, eos qui privilegio à muneribus excuſentur, non ideo excuſari à præbendis equis & vehiculis transvehendis hominibus, armis, annonæ, Rhętici limitis & Illyrici uſui, quod nimirum quotidianæ hoſtium incurſiones hiſce locis vacationem nullam admitterent. Quæ velim impenſius cõſiderent queruli quidam, priorum temporum laudatores, cum noſtram ætatem eò miſeriarum recidiſſe exiſtimant, ut præ illâ omnis antiquitas perpetuum Saturni ſæculum appellari mereatur.

Th. lib. 7. tit. 17 l. unicâ Deluſoriis Danuvii.
Cod. Theod. lib. 11. tit. 16. l. 15
Cod. Juſt. lib. 10. tit. 47. l. 12.

383 Anno CCCLXXXIII. ineunte Theodoſius in Oriente Arcadium filium imperii conſortem aſcivit. Gratiano tunc bellum contra Alemannos gerente, quemadmodum Sozomenus prodidit, Maximus in Britanniâ tyrannidem arripuit. Merobaude & Saturnino Coſſ. qui in hunc annum incidêre, contigiſſe Marcellinus Comes in chronico, & Socrates in hiſtoriâ ſcripsêre, Caſſiodorus & Proſper in proximè ſequentem rejecerunt. At Gratianum prope Lugdunum in Galliâ dolo circumventum occiſum fuiſſe, pleriq; omnes conſentiunt, Hieronymus, Rufinus, Oroſius, Socrates, Proſper, Marcellinus & Caſſiodorus: Vnus Zoſimus de militum proditione, Imperatorisq; fugâ eadem quæ reliqui, de mortis loco valde diſſentit, ait enim, *verſus alpes aufugiebat. Eas cum nullo præſidio munitas reperiſſet, verſus Rhætias, & Noricum, & Pannonias, & Myſiam ſuperiorem tendebat. Hac illius fugâ non neglectâ Maximus, Magiſtrum equitum Andragathium, orìundum è Ponto Euxino, qui eſſe peramico in ipſum animo videretur, cum equis laborum tolerantiſſimis, ad eum perſequendum mittit. Is impetu continuo Gratianum perſequens, cum Sigiduni pontem tranſiturum apprehendiſſet, occìdit.* Singidunum Ptolemæus appellat, & in Myſiâ ſuperiori collocat. Sed ego ad plurium ſententiam tranſeo. Gratiani nummi Auguſtæ inventi hanc inſcriptionem præferunt, D. N. GRATIANVS. AVG. à tergo, GLORIA. NOVI. SÆCVLI. milite dextrâ litteras implexas, quæ Chriſti nomen denotant, ſuſtollente. Ejus anni feracitas præteritorum aliquot ſterilitatem compenſavit, tum alibi, tum præſertim in Rhætia, ſed eadem barbaros allexit, uti ex Ambroſio cognoſcimus, *Fœcunda Rhætia*

Soz. lib. 7. c. 13.
Socr. lib. 5. c. 11.
Hier. epit. Nepot.
Ruf. hiſt. lib 11. c. 14
Oroſ. lib. 7. c. 34. Socr. lib. 5. c. 11.
Proſ. Marc. & Caſſiod. in chron.
Zoſ. lib. 4.
Amb. Reſp. Symm. relat. & epiſt. 17.

Amb Reſp. Sym. relat. & epiſt. 27. Sol. c. 34. *Rhætia fertilitatis ſuæ novit invidiam : nam quæ ſolebat tutior eſſe jejunio* (annis proximè præteritis nimirum, cum cæteroquin ſoli naturam Solini verba, *ager Rhæticus bonus frugibus, opimus & ferax*, ab hac infamiâ ſatis vindicent) *fœcunditate hoſtem in ſe excivit*. Et alio loco, *In medio Romani Imperii ſinu Iuthungi populabantur Rhætias*. Quibus Valentinianus, prudenti & felici Bautonis conſilio, Hunnos & Alanos oppoſuit. Victoriâ tamen quæ præ manibus erat uti non auſus, ne Maximo, quem minimè offenſum vellet, ſuſpicionum anſa præberetur; eleganter itaque Ambroſius ad Maximum, *Adverſus Iuthungum Hunnus aſcitus eſt: Idem tamen, quia de finitimo proterebat Alemanniam, etiam de viciniâ mali urgebat Gallias, coactus eſt triumphos ſuos deſerere, ne tu timeres*. Et acrius inſiſtens, *Tu feciſti incurſari Rhætias*, ſive re verâ Maximi fraus intervenerit, ſive quod credo verius, barbari fiducia civilium armorum, quæ ille commorat, limitem perruperint. Victorem poſtea filium Cæſarem Auguſtumque deſignavit: & conſtitutis in Galliâ atque cæteris Gratiani provinciis rebus ex ſententiâ, animum adjecit Valentinianum Italiâ exturbare, & Occidentem univerſum in poteſtatem redigere. Quod anno CCCLXXXVII. non ad- 387
modum difficulter conſecutus, Valentiniano famâ ſolâ perterrito, neque hoſtem exſpectare auſo, ſed una cum Juſtinâ matre fugâ in Illyricum elapſo. Quia verò Maximum Rhætiam & Auguſtam coloniam, cum reliquâ Italiâ ſubegiſſe neceſſe eſt, neque credibile illum hoſtili provinciâ à tergo relictâ, ad Siſciam uſque Pannoniæ urbem progreſſum (ubi cum Theodoſio pugnam commiſiſſe ex Pacato haurimus, eo forte loco, quo proximâ æſtate Rudolphi Cæſaris copiæ, numero exiguæ, florentiſſimum Turcarum exercitum occidione occidêre) conjiciebam filii nummum argenteum, qui apud Peutingeros ſic inſcriptus, D. N. FL. VICTOR. P. F. AVG. VIRTVS. ROMANORVM. A. V. P. S. Auguſtæ eſſe percuſſum: nam ſi S. M. TR. ſignatam monetam Treviris, S. M. LVG. ſignatam Lugduni, aut TR. P. S. AQ. P. S. Treviris & Aquilejæ pecuniam ſignatam, ac pleraq; alia ad eum modum in numiſmatum inſcriptionibus interpretamur, non video in quæ verba notæ A. V. P. S. aptius mitti queant, quam ſi item Auguſtæ Vindelicorum Pecuniam Signatam explicemus. Reliquas pariter urbes hoſce tyrannos adulationibus demeruiſſe, indicio columna, quam primo à Bononiâ lapide hoc titulo fuperefſe Sigonius ſcripſit, DD. NN. MAG. C. MAXIMO. ET. FL. VICTORI. PIIS. FELICIBVS. SEMPER. AVGVSTIS. BONO. R. P. NATIS. (Sig. de occid. Imp. lib. 9.) Anno CCCLXXXVIII. Maximus aliquot prœliis victus ad 388
tertium

tertium ab Aquilejâ lapidem, Victor in Galliâ cæſus, Valentinia-
no Occidentis Imperium à Theodoſio reſtitutum eſt. Victoriâ
miti & clementi admodum, ſi Pacato credimus, *nullius bona
publicata, nullius mulctata libertas, nullius præterita dignitas
imminuta, nemo . . . . . . affectus nemo notâ, nemo convicio, aut de-
nique caſtigatione perſtrictus, culpam capitis aurium ſaltem mo-
leſtiâ luit. Cuncti domibus ſuis, cuncti conjugibus ac liberis, cuncti
denique innocentiæ (quod eſt dulcius) reſtituti ſunt.* Neq; hæc
præter inſtitutum añotamus, cum Auguſta adverſarum partium
390 fuerit. An. CCCXC. Imppp. Valentinianus, Theodo- Cod.Theod.lib.11.
ſius & Arcadius AAA. III. Non. Jul. Mediolani ad Tatianum P. tit.16.l.18
P. denuo reſcripsêre, paraveredorum & parangariarum præbi-
tiones, *quas Rhætiarum limes, expeditiones Illyricæ, quas paſtus
translatio militaris, vel pro neceſſitate vel pro ſolemnitate depo-*
392 *ſcunt*, nemini omnino remittendas. An. CCCXCII.
Valentinianus Arbogaſtis, ut tunc creditum, fraude interiit. Eu-
genius in Galliâ tyrannidem invaſit. Huic totus Occidens, quâ
in Valentiniani poteſtate fuit, paruiſſe videtur. Quod ad res Au-
guſtanas pertinet, Italiam faviſſe, multis argumentis manifeſtum
eſt; Rufinus prodidit, Romæ homines paganos, Præfectum ur- Ruf.lib.11
bis inprimis Flavianum, pro ejus ſalute impia ſacrificia inſtauraſ- c.33.
ſe, qui S. Ambroſii vitam ſcripſit Paulinus, illius conceſſu Vi-
ctoriæ aram in curiâ eſſe reſtitutam. Cum Alemannorum &
Francorum Transrhenanis Regibus fœdera iniiſſe, Gregorius Greg.hiſt.
Turonenſis ex Sulpitii Alexandri hiſtoriâ retulit. Se- lib.2.c.9.
393 quenti CCCXCIII. Theodoſius alterum filiorum Honorium
394 Auguſtum dixit. Hinc CCCXCIV. Eugenium ad
fluvium Frigidum, divinis potiſſimum, quod apertè conſtitit, u-
ſus auxiliis, imperio dejecit, & vitâ privavit. Itaque uuiverſus
Romanus orbis in unius iterum jura conceſſit. Ipſe
395 initio CCCXCV. non tam annis, etſi ſexageſimum ætatis attige-
rat, quam rerum geſtarum gloriâ onuſtus, rebus humanis exem-
ptus, omnibus bonis magnum ſui deſiderium reliquit, quod eæ,
quæ ſub adoleſcentibus Imperatoribus calamitates
conſecutæ ſunt, indies magis exa-
cuerunt.

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Octavus.

HONORIVS patris voluntate occidentem, Arcadius orientem regendum accepit; no-
Zoſ.lib.5. mine quidem tenus, ait Zoſimus, uterq; , re autem verâ, occidens in Stiliconis, oriens Rufini fuit arbitrio, quousq; ambo numini ſuperbiæ & perfidię vindici meritas pœnas de-
Cod.Theod.lib.11. derunt. Anno CCCXCVIII. Im- 398
tit.19.l.ult. peratores Firmino Comiti ſacrarum largitionum reſcribentes, Valentiniani conſtitutiones de Rhæticis oneribus iterum ratas eſſe juſſerunt: Reſcriptum Mediolani VIIII. Kal. Jun. in hæc verba datum, *Qui prædia patrimonialia & emphyteutica, privatæ quoque rei, perpetuo jure retinent, & dominici actores, augmenti, & ſuperindicticii, & onerum Rhæticorum dicuntur mediam nolle ſolvere penſionem. Igitur jubemus, ut moniti rationales, ſciant ea, quæ à divæ memoriæ Valentiniano conſtituta ſunt; quam primitus eſſe ſervanda.* Per ea tempora Stilico, fœ-
Claud.de 4 Conſ.Hon. dera cum Transrhenanis barbaris icturus, iter fecit per Rhætiam, uti Claudianus ad Honorium ſcripſit,

Hunc tamen inprimis populos lenire feroces,
Et Rhenum pacare jubes. Volat ille citatis
Vectus equis, nullaq; latus ſtipante catervâ.
Aſpera nubiferas quâ Rhætia porrigit alpes
Pergit, & hoſtiles, tanta eſt fiducia, ripas
Incomitatus adit. Et paucis interjectis,
——————— *juratur Honorius abſens,*
Imploratque tuum ſupplex Alemannia nomen.

Sicam-

Sicambros præterea, Francos, Baſternas, Bructeros, Cimbros & Cheruſcos, quibus pax data ſit, recenſet. Annus quadringenteſimus Gothorum Alarico duce in Italiam irruptione memorabilis, Rhætiæ non minus bellorum motibus infeſtus fuit, quod & Claudianus oſtendit,

———perfidiâ nacti penetrabile tempus, De bel.Get.
Irrupêre Getæ, noſtras dum Rhætia vires
Occupat, atque alio deſudant Marte cohortes.

Conſuetos hoſtes Alemannos provinciam vaſtaſſe credibile eſt: Verum ut ego ſentio, acceſsêre inſueti alii, Vandali, quod ex Claudiano itidem colligo, in enumeratione copiarum Stiliconis hæc ſcribente,

Accurrit vicina manus, quam Rhætia nuper
Vandalicis auctam ſpoliis defenſa probavit.

Sequor enim vetuſtam lectionem, cum vulgo *Vindelicis* habeant, idque ferri vix poſſit, nam Rhætia quì defenſa, ſi Vindelicis ablata ſpolia? Nominum affinitas credo impoſuit uti aſſolet, ſic alibi in legionum catalogo à nonnullis Rhæti, Claud.editio Vicetina Anni 1482.

Quæ ſævis objecta Rhetis ——— Epith.Pal. & Ser.

Pro Getis recepti, carminis lege imperitè neglectâ. Vandalos Gallias paucis exin annis, atque Hiſpanias poſtmodum invaſiſſe compertum, & cum Jornandes ſit auctor in Pannoniâ à Conſtantini (malim Conſtantii) ætate ſedes tenuiſſe, neutiquam mirum, ſi intermediam Rhætiam impreſſionibus aliquando infeſtavere. Certè hic idem Jornandes ait, *finitimos deprædantes, non adeò fixas ſedes habuere*, quin eos jam antea ſub Gratiano in Galliam irrupiſſe oſtendit, neque hoc genus irruptiones ſine interjectarum provinciarum malo & damno. Addere poteram Celtis conjecturam, Vindam fluvium à Vandalis dictum, ſed ea multis nominibus abſurda eſt. Sin quis tamen *Vindelicis* tuetur, intelligendum ſpolia Vindelicorum à barbaris capta, à Romanis recepta eſſe, ſic Sidonius quodam loco, Jorn. de reb.Getic. Celt.lib.3. oda.10.

Præda præda fuit ——— Sid. pan. Major.

401 Video qui in litteras retulerit hoc anno, aut proximo CDI. (non exigendum, ut in tam dubiæ vetuſtatis tenebris temporum ratio inter omnes æquè conſentiat) Rhætos Gothici belli fiduciâ ab Honorio deſciviſſe: ſed ego nihil adhuc ex monumentorum antiquorum memoriâ eruere potui, quod ejus fidem faceret. Eſt apud Claudianum,

———jam fœdera gentes De bel Get.
Exuerant, Latiiq; auditâ clade feroces
Vindelicos ſaltus, & Norica rura tenebant.

At ſignantur fœdera, quæ ante triennium à Stilicone pacta, nunc Alemanni occaſione abuſi rupêre. *Gentes & Gentiles* illa ætas, quod

Cod. Th. lib. 1. tit. 14. l. unicâ lib. 7. tit. 15. l. 1. lib. 12. tit. 12. l. 5.

quod jam antea monuimus, abſolutè barbaros dixit, uti videre eſt in Notitiâ paſſim, & in Theodoſii Codice, neque aliter quædam in Claudiano capienda, cum

————————miſto turbine gentes
De 4. Conſ. Hon. *Jam deſerta ſuas in nos transfunderet Arctos.*
Item,
De bel. Get. *Diſcite veſanæ Romam non temnere gentes.*

Hinc nimirum fluxit, quod cum barbari poſtmodum in devictis provinciis meliori quam Romani jure uterentur (cujus vel una Leg. Rip. tit. 38. hæc ex Ripuariis legibus fidem facit, *Si quis Ripuarius advenam Francum interfecerit, CC. ſol. culpabilis judicetur. Si quis Ripuarius advenam Burgundionem interfecerit, CLX. ſolidis mulctetur. Si quis Ripuarius advenam Romanum interfecerit, C. ſolidis mulctetur. Si quis Ripuarius advenam Alemannum, ſeu Friſionem, vel Bauvarium, vel Saxonem interfecerit, CLX. ſolid. culpabilis judicetur.*) gentilitatis nomen dignitatis exiſtimationem induerit, paullatimque res eò prolapſa ſit, ut gentiles homines abſolutè pro nobilibus dicerentur, quæ in Italiâ & Galliâ conſuetudo, item Hiſpaniâ & Britanniâ quodammodo, ad hoc ævi tenet, atque ut ineptias inanium opinionum rideas, ſi quem ibi gentilem compelles, honori deputet, ſi, quod idem eſt, barbarum, inſignitam ſibi illatam contumeliam opinetur. Alia ſcio originatio eſt à Budæo allata, Bud. in pand. quanto magis antiquaria & elegans, eo à barbarie ſæculi, quo hoc vocabulum uſurpari cœptum, alienior. Sed ad Claudianum redeo; etiam exemplum quo Stilico oratione ad hoſtes uſus, Romanis & Carthaginienſibus de ſummâ rerum dimicantibus, Philippum, Regem temerè tumultuantem, pœnâ non dilatâ caſtigatum eſſe, rectè Alemannis, qui Romanis non parebant, uti nec Philippus paruit, Rhætis provincialibus minus convenit. Eadem ratio carminum, quæ ſequuntur,

Hoc motu pariter naſcentia bella repreſſit,
Et bello quæſivit opes, legitque precantes
Auxilio, menſus numerum, qui congruus eſſet,
Nec gravis Italiæ, formidandusq; regenti.

Siquidem de barbaris loqui, quorum magnus contra Alaricum uſus fuit, admodum manifeſtum. Sed quoniam Stilico Alemannorum motus pacaturus, per Rhætiam rurſus proficiſci neceſſe habuit, non pigebit verſus adſcribere, quib' Claudianus occaſionem nactus, regionis ſitum eleganter ob oculos poſuit: Partem primò quæ Germaniæ magnæ obverſa,

————————ſublimis in Arcton
Prominet Hercyniæ confinis Rhætia ſylvæ,
Quæ ſe Danubii jactat Rhenîq; parentem,

Vtra-

Vtraque Romuleo prætendens flumina regno.
Alteram deinde alpinam, quæ veterem Italiam reſpicit,
Sed latus Heſperiæ quâ Rhætia jungitur oræ,
Præruptis ferit aſtra jugis, panditq́ tremendam
Vix æſtate viam, multi ceu Gorgone viſâ
Obriguere gelu, multos hauſere profundæ
Vaſtâ mole nives, cumque ipſis ſæpe juvencis
Naufraga candenti merguntur plauſtra barathro.
Interdum ſubitam, glacie labente, ruinam
Mons dedit, & tepidis fundamina ſubruit aſtris,
Pendenti maleſida ſolo——

402 Anno CDII. Alaricus adverſis prœliis fatigatus, belli reliquias
ex Italiâ ultra Alpes in Rhætiam aut Galliam transferre cogitavit,

——*occulto tentabat tramite montis,* In 6 Hon. Conſ.
Si quas per ſcopulos ſubitas exquirere poſſet,
In Rhætos Gallosq́ vias——

Verum Stiliconis conſiliis excluſus, in Illyricum, unde venerat,
pedem referre coactus, Rhætiam turbine & procellis tempeſtatis
407 jam jam impendentis, liberavit. Anno CDVII. ali- Soz. lib. 9. c. 10. Zoſ.
quot in Britanniâ & Galliâ contra Honorium tyranni exorti, ex lib. 6.
quibus Marcus & Gratianus ſtatim occiſi, Conſtantinus rem-
publicam diutius afflixit, filium Conſtantem quoque Imp. di-
408 xit. An. CDVIII. Arcadius cum ſupremum diem obiiſ-
ſet, Theodoſium filium orientis hæredem reliquit. An-
409 no CDIX. Maximum tyrannum Hiſpania dedit; Attalum ſena-
tus Romæ Alarici juſſu in Auguſto ſolio, ut Zoſimus ait, collocavit.
Mihi hæc, & quæ poſtea evenere intuenti, ad Gallieni quodammodo ætatem, innumeris propè tyrannis divexatam, videor revolutus: ſed ut in morbo multum intereſt, à florente & valente, an à corpore ſive conſtitutione languido, ſive ætate attenuato excipiatur, ita rei Romanæ accidit, ut ægritudinem ſub Gallieno contractam, Claudii & Aureliani virtute non difficulter depelleret, priſtinumque colorem mox recuperaret, ſub Honorio autem ſemel inclinata, & in pejus ſemper prolapſa, antequam ad extremum præcipitium delata eſt, non ſubſiſteret. Rhætia interim, tot ebullientibus bellorum motibus, præter morem pacata, altâ & ſecurâ quiete ſub Generido, homine quantumvis barbaro, & vanâ Deorum ſuperſtitione imbuto, perfruebatur; hunc enim Honorius, ut Zoſimus auctor, Zoſ. lib. 1.
Dalmaticis militibus univerſis præfecit, eundemque cæteris etiam, quicumque apud Pannoniam ſuperiorem, & Noricos, & Rhætos, & quidquid horum eſt usque ad alpes in præſidiis erant, ducem conſtituit. Is cum milites continuis laboribus exercitatos,

tos, beneficentiâ atque liberalitate benevolos haberet, *formidini barbaris finitimis erat, & omnem ſecuritatem nationibus, quarum ei commiſſa fuerat defenſio, præſtabat.* An.CDXI. 411
Jovinus: Quadringenteſimo duodecimo ejus frater 412
Sebaſtianus, tyrannidem invaſere: necnon & Heraclianus Africæ Comes hoſtis appellatus. Attalus per hoc tempus purpurâ ſæpius indutus exutusque, in quo *Alaricus Imperatore facto infecto, refecto ac defecto, citius his omnibus actis pæne*
Oroſ. lib. 7. c. 42. *quam dictis* (Oroſii verba ſunt) *mimum riſit, & ludum ſpectavit Imperii,* anno demum CDXVII. ab Honorio in triumpho 417
ductus, & in exilium eſt actus. Anno CDXX. Ho- 420
norius Conſtantium, cujus virtute & prudentiâ tyrannos ferme omnes extinxerat, & pleraſque barbarorum gentes devicerat, Imperii conſortem dixit. Is poſtero CDXXI. non 421
exacto vitam cum morte commutavit. Eumque
Socr. lib. 7. c. 23. Honorii exitus conſecutus anno CDXXIII. Poſt 423
quem Joannes, princeps inter Imperatorios ſcribas, ut eſt apud Socratem, regnum ſperare auſus, Occidentem invaſit. Neque verò dubium, hunc Italiam cum Rhætiâ in poteſtate habuiſſe,
Proſp. in chron. quandoquidem Proſper retulit, animum adjeciſſe longè diſſitam Africam à Bonifacio, qui eâ potiebatur, bello repoſcere. Ve-
Procop. de Vand. lib. 1. rum anno CDXXV. trucidatus (Procopii, qui quinq; annis præ- 425
fuiſſe ſcripſit, contra ſcriptores reliquos omnes nulla eſſe poteſt auctoritas) Valentiniano, Conſtantii nuper Imperatoris, ex Placidiâ filio, locum ceſſit. Ad iſtud ævum Theoneſtum ſociosq; martyres Sigebertus refert, cum aliam alios temporis ratio-
Vide Pet. de Nat. lib. 7. c. 133. lib. 10. c. 97 nem inire ſciens ſim: Ex quibus Vrſum, Mediolano Magontiacum proficiſcentem, Auguſtæ ab Arianis occiſum, ut ut quædam in reliquâ hiſtoriâ vacillent, ſatis convenit. Sed vereor, noſtrorum aliquos nominis errore ductos de Vindelicorum urbe perperam interpretari, quæ ad Prætoriam Salaſſorum pertineant. Pro Prætoriâ enim argumenta non obſcura ſunt aliquot: Conſultæ tabulæ eccleſiæ Buraniæ, quæ ſub Torcellenſi epiſcopo prope Venetias eſt, & hos ſanctos, quod pleraq; eorum corpora ibi condita, ſolemni cultu veneratur, planè habent, *civitatem Auguſtam, quæ ſita eſt ad radicem montis, qui dicitur Jovis:* deinde locuples auctor Antoninus, in itinerario iter Mediolano Magontiacum deſcribens, Auguſtam Prætoriam quintæ manſionis loco poſuit: tum antiquiſſimum ad eam monaſterium titulo S. Vrſi ſupereſſe audio: nobis contra, neque itineris ratio ſuffragatur, neque ullam noſtra eccleſia Vrſi memoriam retinet. Quocirca (quod huc uſque cavere curæ fuit) ornamento peregrino abſtinemus. Anno circiter CDXXXIII. ante victoriam ſci- 433
licet, quam Aëtius de Burgundionibus reportavit, in Rhætiâ
tumul-

tumultuatum eſſe, Sidonii verſus indicant, niſi nos librarii fallunt, quod propter incredibilem ejus auctoris ſcabritiem, & obſcuritatem perſæpe accidit, Sid. Avit. paneg.

Jam poſt Vithungos, & Norica bella, ſubacto
Victor Vindelico, Belgam, Burgundio quem trux
Preſſerat, abſolvit ——————

Loquitur, uti exiſtimo, de Aëtio, in cujus comitatu Avitus: Rhenanus credidit de Avito, qui Vithungos Norico & ſecundâ Rhætiâ, hoc eſt, Vindeliciâ expulerit, ſenſiſſe. Rhen. german. lib. 1. Quod ſi obtinet, impropriè valde Vindelico ſubacto victorem appellavit eum, qui Vindelicos hoſtibus pulſis liberavit. Neſcio an credibilius, Vindelicos tot calamitatibus coactos, cum Romani lenta & invalida auxilia ſubmitterent, quarundam provinciarum exemplo ſuâ ſibi ſponte conſuluiſſe, nec conſulto Imperatore fœdera cum barbaris pepigiſſe, quæ Aëtius utrorumque clade irrita fecerit: neſcio inquam, an hoc credibilius, mihi nihil admodum liquere,
450 id unum ſcio. Anno CDL. Theodoſio vitâ functo,
451 Marcianus Orientis accepit imperium. Sequenti CDLI. Attila Huſiorum Rex, maximum & apparatiſſimum in Galliam exercitum duxit: ex Pannoniâ moviſſe Gregorius Turonum epiſcopus ſcripſit; Greg. hiſt. lib. 2. c. 7. an per Germaniam Magnam, an per Romanas provincias Noricum & Rhætias iter tenuerit, inter auctores parum convenit; quando enim antiqui id minus diſertè explicarunt, poſteri temerè hac illac, qua ſuſpicionum aura impelleret, conjecturis divagati ſunt. Mihi inprimis probatur, numeroſiſſimas copias utramque Danubii ripam oppleſſe, nam de Romana Procopius fidem facit, cum ait, Attilam ſubvertiſſe propugnacula, ab Imperatoribus olim fluvio impoſita. Procop. de ædif. Juſtin. lib. 4. Aventinus Theodericum Veronenſem Triarii filium, & Macrinum Anthemium, qui dein imperavit, Conſulem, Valentiniani Imperatoris generum, Danubiani limitis Duces, harumque provinciarum Legatos, pacem cum Hunnis firmaſſe, & exercitui clauſis oppidis itineris faciundi poteſtatem conceſſiſſe prodidit. At brevi verborum gyro tot in unum errorum nævos coëgit, ut per immenſum opus ſparſi, haud dubiè toti ſimul dehoneſtando corpori ſatis futuri fuiſſe videantur. Theodericus Italiæ poſtmodum Rex, Veronenſis vulgo (de quo multæ & inſulſæ apud Aimonium fabulæ) poſt Attilam demum mortuum, patre Theodemiro ex Amalâ gente, matre Erelievâ natus, uti apud Jornandem eſt: Aim. lib. 1. c. 10. Jorn. Get. & de Regn. ſucceſſ. longè diverſus Theodericus Triarii filius Strabo (Scytham Evagrius appellat, & bellum, quod Zenoni movit, mortiſque genus, eodem fere, quo Jornandes & Marcellinus, modo narrat) Evagr. lib. 3. c. 25. eum ne gentis quidem cognatione attigit; nam quod Ado in chronicis Theodericum Italiæ victorem, quem

Vala-

Valamerem uti & Marcellinus cognominat, Triarii filio in regno ſucceſſiſſe ſcribit, falſum. Sed neque Strabo, quamquam Marciani amicitiâ floruit, ab Orientis tamen Imperatore Occidentis provinciis præfectus credendus. Æquè commentitium, quod in Vngarorum annalibus reperio, Theodericum Veronenſem ſub Attilæ ſignis militaſſe, quî enim potuit nec dum natus? Theodemirum patrem ex Jornande ſubſtitutum oportuit. In Anthemio multis itidem modis lapſus Aventinus, cui cur Macrini nomen addiderit, inquirere non vacat: alibi Perhennum dixit, Sidonium perridiculè interpretatus, *Interveni etenim nuptiis patricii Ricimeris, cui filia perennis Auguſti in ſpem publicæ ſecuritatis copulabatur*, codices nonnulli nihili vocem *perhennum* habent, cum Sidonius *perennem*, eo modo, quo perpetuum Auguſtum illa ætas, dixerit: ſanè conſulem non niſi quadrienio poſt Gallicam Hunnorum expeditionem lectum, ex faſtis ſcire poterat, Vxorem habuiſſe non Valentiniani ſed Marciani Imp. filiam, ex Jornande, Evagrio, aliis: Indeque conſectarium, Sidonii verba,

Bonfin. Dec. 1. lib. 4. Ritius lib. 1. Olahus Attilæ c. 4.

Sid. lib. 1. ep. 5.

Jorn. Get. Evagr. lib. 2. c. 16. Sid. Pan. Anth.

——————— *Comitis ſed jure recepto,*
Danubii ripas, & tractum limitis ampli
Circuit ———————

Spectare Danubium quâ ad Orientis imperium pertinuit, neutiquam, quod Aventinus exiſtimavit, ad Rhæticum limitem. In quam ſententiam plures is panegyricus verſus apertè habet. Quid quod conditionem de clauſis oppidis, Attila, omnium poſt homines natos mortalium maximè ferox & ſuperbus, qui obvia quæque fulminis in morem protrivit, disjecit, nequaquam admiſiſſet. Quapropter nihil eſt quare excogitatas fabulas pluris faciamus, quam privatos Auguſtanorum annales, qui conſentiunt Vrbem ejus tempeſtatis vi concuſſam, fœdè vaſtatam, ædiculam, quam cœmeterio poſt Afræ mortem additam diximus, inflammatam, nec quidquam præterera de tantâ clade memorant. Inter anni propemodum initia contigiſſe, perſuadet, quod Gregorius narrat, Hunnos *in ipſâ ſanctæ Paſchæ vigiliâ ad Metenſem urbem, reliqua depopulando* perveniſſe, itineris enim curſum ob incredibilem gentium colluviem, & perpetuas Vrbium oppugnationes, expugnationesq; crebrò impeditum retardatumq; neceſſe eſt; eleganter Beda, *adeo intolerabilis Reipublicæ remanſit hoſtis* (Attila) *ut totam pæne Europam exciſis invaſisque civitatibus atque caſtellis corroderet*, quibus oſtendit, longè plures eam calamitatem civitates afflixiſſe, quin & oppreſſiſſe, quam quarum famam publica hiſtoriarum monumenta ad hanc ætatem prorogarunt. Eſt autem corrodendi verbum ad Rhæticas Vrbes perappoſitum, quandoquidem hæc provincia Italiæ in limbi

Beda. eccleſ. hiſt. lib. 1. c. 13.

limbi modum prætexta. In Oriente per ea tempora Chalcedonenſe concilium celebratum, cui Gradum presbyterum vice Euſtachii Auguſtæ Vindelicorum epiſcopi interfuiſſe, nimis leviter à quodam creditum, litteriſque conſignatum. Res Arnold. ſe hoc modo habuit: Euſebius Mediolanenſis epiſcopus, coa- Merman. theat.con- ěto coëpiſcoporum conventu, aſſertionem fidei, quam Leo Ro- verſ.gent. manus Pontifex ad Orientem transmiſerat, approbavit, & rei teſtandæ epiſtolam emiſit, cui cum primus ipſe, tum cæteri qui Extat in- interfuere ordine ſubſcripſere; inter hos ergo, *Gratus* (ſive Gra- ter epi- dus, ſive ut quidam legunt, Gerardus) *presbyter directus ab e-* ſtolas Leo- *piſcopo meo Euſtaſio eccleſiæ Auguſtanæ, vice ipſius in omnia ſu-* nis, tomo *praſcripta conſenſi, & ſubſcripſi.* Concil. 2. Sed cum Mediolanenſis epiſcopus conventui præſederit, Grati ſubſcriptionem Ticinenſis, Taurinatis, Eporedienſis nomina antecedant, Laudenſis, Comenſis, Curienſis ſubſequantur, quis niſi locorum vehementer imperitus, non videat, Auguſtam Prætoriam ſignificari? Proclive erat multos præterea ex conciliorum libris Auguſtanos Epiſcopos enotare, ſed qui, cum Auguſtæ prope iñumeræ fuerint, id ad noſtram urbem nihilo magis pertineant. Extat apud Molanum Grati etiam confeſſoris nomen, neſcio an hujus, nam Au-
455 guſtenſem eum epiſcopum cognominat. Anno CDLV. Valentiniano occiſo, Maximus Maximi nepos imperium Occi- Mol, V- dentis invaſit. Eoque mox ſublato, Avitus ſucceſ- ſuard mar-
457 ſit. tyr.edit. ſec. 7. Sept. In Oriente Marcianus anno CDLVII. diem obiit: Cui Leo ſuffectus eſt. Is Marcellino teſte Majorianum, à Marciano antea deſtinatum, ut ex Jornande licet colligere, Occidentis Imperatorem dixit, quoniam Avito à Ricimere abdicare coacto, in Italiâ interregnum erat. Quam ſuis cupiditatibus feneſtram Alemanni apertam rati, provinciam, cui animis ſemper Sidon. Ma- inhiabant, tacitis dolis aggreſſi ſunt, ior. paneg.

———————*Conſcenderat alpes*
Rhætorumque jugo per longa ſilentia ductus,
Romano exierat populato trux Alemannus,
Perque Cavi quondam dictos de nomine campos,
In prædam centum novies demiſerat hoſtes.

Sed à Burtone, quem Majorianus ante ſumptam purpuram, militum adhuc Magiſter illis obviam miſerat, repreſſi & in fugam acti, unde Sidonii ad Majorianum verſiculi,

Jamque Magiſter eras: Burtonem dirigis illo,
Exiguâ comitante manu, ſed ſufficit iſtud,
Quod pugnare jubes, certa eſt victoria noſtris
Te mandaſſe acies, peragit fortuna triumphum,
Non populo, ſed amore tuo. Nolo agmina campo,
Quo mittis paucos, felix te reſpicit ille

 Even-

Eventus belli: certatum eſt jure Magiſtri,
Auguſti fato ————

Alemannos nihilominus ex illo jam tempore, Romanis quantumvis invitis, in Alpibus reſediſſe, Jornandes indicio. Cum enim Suevos & Alemannos Leone imperante à Theodemiro Gothorum Rege inopinatâ irruptione victos memoret, his eos quodammodo lineis circumſcribit, *Regio illa Suevorum ab oriente Bajobaros habet, ab Occidente Francos, à meridie Burgundiones, à ſeptentrione Thuringos. Quibus Suevis tunc juncti Alemanni etiam aderant, ipſique Alpes erectas omninò regentes, unde nonnulla fluenta Danubio influunt, nimio cum ſono vergentia.* Neque ego nego fieri poſſe, ut Alemanni Alpium Rhæticarum partem aliquot ante annis, ſub Attilæ fortaſſe tranſitum occupaverint, ſtabilemq; ibi ſedem fixerint, ſed veſtigiũ iſto vetuſtius nullũ reperio. *Regio illa Suevorum* eſt latè quaqua verſus porrect⁹ tractus, quem Sueviam Alemanniamq; priſci auctores promiſcuè dicunt, hodie & Suevia magnæ Germaniæ, & Franconia credo; unde Alemanni veluti colonias in Rhæticas Alpes atq; proximam cis Rhenum Galliam duxêre. Habuit tunc (nam ob Germanicarum gentium frequentes ex migrationibus mutationes, nihil fere perpetuum in limitum ratione poteſt conſtitui) ab Oriente Bojos, qui ſive intra ſylvam cognominem Bojohemi regionem colebant, ſive extra Danubium, quâ ille infimam Rhætiæ partem & Noricum præfluit, prætexebant: ab Occidente Francos, maximæ Galliarum partis dominos: à meridie Rhætos Jornandi præteritos, & Burgundiones, quorum laxi fines, plurimam ejus, quæ jam Helvetia eſt, portionem complexi: à ſeptentrione Thuringos, qui Thuringiam propemodum Haſſiamq; ſimul, uti nunc loquitur, tenuiſſe videntur; ſiquidem Gregorius Turonenſis *Duisburg* ad Rhenum infra Agrippinæ coloniam, *Diſpargum caſtrum* appellat, *in termino Thuringorum.* Idem auctor eſt, Francos, priusquam in Galliam migrarent, Rheni primum littora, poſtmodum Thuringiam habitaſſe, *ibiq; juxta pagos vel civitates Reges crinitos ſuper ſe creaviſſe*, quæ hiſtorica prolepſis eſt; nam Francia tunc dicta, à Thuringis ſucceſſoribus demum Thuringæ nomen accepit. Procopius delineatâ priſcâ Francorum regione ad Oceanum circa Rheni paludes & oſtia, ait inde adverſo flumine verſus orientem ſolem Thuringos ſedes habere, & ab iis haud procul Burgundiones ad Notum vergentes, Suevos deinceps & Alemannos gentem validam, liberos omnes, qui ea loca jamdiu incolant. Itaque haud difficulter intelligimus, cur aliquando Franci, aliâs Thuringi, ſecus Rhenum Alemannorum confines. At nobis via ex diverticulo repetenda. Crebræ poſthac Imperatorum mutationes ingenti

Greg hiſt. lib. 2. c. 9.

Proc. Goth. lib. 1.

461 genti Reipublicæ malo conſequutæ. Anno CDLXI.
Majorianus Ricimeris perfidiâ extinctus, Severus ſubſtitutus
465 eſt. Poſt Severi exceſſum, qui in annum CDLXV. in-
cidit, interregnū in Occidente priore diuturnius fuit. Do-
467 nec anno CDLXVII. Anthemius, Leonis potiſſimum nixus
auctoritate, rerum habenas ſuſcepit. Hunc anno
472 CDLXXII. Anicius Olybrius: Olybrium CDLXXIII.
473 Glycerius ſequutus. Anno CDLXXIV. Leo Orien-
374 tis Imperator obiit, Leonemque juniorem, nepotem ex filiâ, ſuc-
ceſſorem habuit. Cui paullo poſt defuncto, Zeno pater, etſi à Ba-
ſiliſco interpellatus, heres fuit. Julius Nepos Occi-
dentis Imperator à Leone majore dictus, Glycerium purpurâ ex-
475 uit. Et ipſe quoque abdicare coactus, anno CDLXXV. Momyl-
lo Auguſtulo locum fecit. Quis interim Rhæticarum rerum ſtatus, definitè & diſtinctè deſignare in tantis priſcorum monumentorum anguſtiis nemo, generatim conjecturam capere perfacile omnes queant: Nihil ad ſummum calamitatis & miſeriæ cumulum defuiſſe, cum & Transdanubianis hoſtibus, & iis, qui in alpibus proximè nidulati, inde paullatim proſerpentes omnem cis Lycum provinciam ſunt poſtea adepti, animi inſolenti audaciâ quotidie augeſcerent, eorum contra, qui Romanis rebus præerant, vires, diſcordiâ ſocordiaque pariter jamdudum attenuatæ, ad nihilum propè recidiſſent. Hinc provinciæ populationes continuæ, provincialium, qui ſibi vel fugâ vel munitionibus minus conſulerent, captivitates & mortes, frequentes cum hoſtibus pactiones, iniquæ, fœdæ, calamitoſæ, ad eorum libidinē ratæ irritæ. Ab Eugippio profecto iſtorum temporum æquali, Norici & Rhætiæ quæ trans Lycum eſt, ærumnæ vix credibiles narrantur: At in dubium nemo vocet æquè deploratam cis Lycum conditionem fuiſſe. Nam cum Alemanni, quorum tunc in his oris reges Gibuldus & Chunimundus, Rhætiam ulteriorem ad usq; Quintana & Batava, quin & longè diſſitum Noricum perpetuis incurſionibus turbaverint, pleraque oppida ceperint, capta diripuerint, quod Eugippius in deſcribendâ vitâ S. Severini, qui illis tunc populis in tantâ rerum caligine tamquam propitium ſidus affulſit, commemorat, fieri non poteſt, ut citerior hæc provinciæ pars, Auguſtam coloniam circum, Alemannis hoſtibus proxima, quæque eos ſinu quodammodo contineret, non miſerrimè habita, innumera barbaræ crudelitatis exempla experta fuerit, prohibente quippe nemine. Anno

Eugip. c. 17. 22. 25. 27. 31.

476 CDLXXVI. Odoacer Rugus (Jornandes auctor) Turcilingorum, Scyrorum, Herulorum inſtructus copiis, Momyllum poteſtate exuit, privatamque vitam adegit vivere, ipſe primus Italiæ Rex appellatus eſt. Quo nomine Rhætias quoque, quâ Roma-

nis adhuc paruerant, rexiſſe intelligimus, nam Theodericus ejus poſtmodum ſucceſſor, harum etiam adiit poſſeſſionem. Alemanni ſub eos dies Rhæticis Noricisq; populationibus minus obſaturati, cum Italiæ partem pervaſiſſent, à Childerico Francorum Rege, & Odoacre ſive Rugo, ſive Saxonum quodam regulo, quod
Greg.lib.2. c.19. Gregorius Turonenſis ſenſit, victi ſunt. Theodericus autem anno CDLXXXIX. Italiam Zenonis auſpiciis aggreſ- 489
ſus Odoacrem ad Sontium primò, ſecundò prope Veronam vi-
Caſs.chron cit, quemadmodum à Caſſiodoro proditum, qui huic bello per ætatem intereſſe potuit. Poſt iteratam victoriam *Veronam illicò,*
Diaconi hæc laudat Caſpin. in Coſs. *pavore civibus conſternatis invadit,* uti Paulus diaconus retulit: Et quam veriſimile eſt, Veronenſis cognomen tunc vulgi appellatione nactum, quod hanc primam Italicarum urbium, maximum ad reliqua momentum, occupaſſet: Ennodius eò credo in panegyrico illũ alloquutus, *Veronam tuam* dixit. Anno CDXC. Odoacer ad Abduam tertiò victus. Quar- 490
tò, anno CDXCI. noctu Ravennâ erumpens, cum arctâ obſidio- 491
ne premeretur. Zenone interim mortuo, Anaſtaſius in Oriente Imperator appellatus eſt. Ravennate autem obſidione in annum CDXCIII. extractâ, Odoacer Italiæ imperium, 493
icto fœdere cum Theoderico communicavit. Theodericus ſive deprehenſis collegæ inſidiis, quod credi volebat, ſive impatiens conſortis falſo calumniam intendit, Odoacrem paucis interjectis diebus ſuſtulit, & Gothorum in Italiâ Regnum princeps con-
Sigeb.chronogr. ſtituit. Anno CDXICX. (Sigebertum ſequimur) 499
Clodoveus Francus, Alemannorum Rege cæſo, gentem difficili & cruentâ pugnâ vicit, cum rebus ſuis jam inclinatis, aciem illuſtri edito voto reſtituiſſet; Chriſto enim, quem Crothildis uxor coleret, victor nomen dare pollicitus, Chriſti præſentem opem
Greg.lib.2. c.30. expertus eſt. Neque tamen, quod plerique Gregorium parum cautè interpretati exiſtimant, victoriæ Alemanni omnes ceſſere, ex Procopio quippe vidimus, Alemannos Juſtiniani adhuc ætate liberos, & ut huic quantum quisque volet tribuat, illud certis teſtibus compertum, quod paullo poſt ex Agathia viſuri, Theoderico quosdam fuiſſe ſubditos. Nam quamvis tam Procopius
Procop. Goth.lib.1 Agath. lib. 1. quam Agathias infinitè de omnibus ſcripſerint (niſi interpretes fallunt) rerum tamen diverſiſſimarũ natura cogit utrumq; finitè de aliquibus accipere. Theoderico paruêre, qui Rhætiam incolebant, & in viciniâ fortaſſe, qui Danubium prætexebant, nonnulli: Clodoveo, tum ii qui cis Rhenum in Galliâ Argentoratenſem tractum occupaverant (cujus rei multa ſunt indicia) tum, ſi quid conjecturæ in rebus dubiis licet, qui proximam Thuringis oram tenebant, quam Franconiæ eò nomen accepiſſe credimus, (non neſcii, quas nugator Hunibaldus hujus vocabuli occaſione fabu-

las

las obtrudat) cum antiquæ Sueviæ & Alemanniæ pars fuerit;inter utriusq; autem Regis ditionem prioris libertatis reliquiæ ſupereſſe potuere. Sed aliorum quidem nobis ratio præterea non habenda,de Theoderico Agathiæ verba dilucida ſunt, *Hos nimi-* Agath. lib. 1.
rum (Alemannos) *Theodericus olim Gothorum Rex, cum totius Italiæ potiretur imperio,tributarios fecerat, & gentem hanc ſubegerat univerſam,* quæ quomodo intelligenda ſint diximus. At iſti rurſus in duplici differentiâ; partim ultrò ſe in Gothorum clientelã dedere,quo à Francis horũ patrocinio tuti agerent, quod
ex Theoderici ad Clodoveum epiſtolâ perſpicuum, *Jure gratiæ* Caſs. Var. lib.2.ep.41
merentur evadere, quos ad parentum veſtrorum defenſionem reſpicitis confugiſſe. Eſtote illis remiſſi, qui noſtris finibus celantur exterriti. Mox, *Et meis petitionibus ſatis feciſſe videamini,nec ſitis ſolliciti ex illâ parte, quam ad nos cognoſcitis pertinere.* Partim cum hoſtilem impreſſionem feciſſent, bello victi in Italiam translati, quod Caſſiodorus & Ennodius oſtendunt; hoc modo Caſſiodorus, *Additur Alemannorum nuper fugata ſurreptio,quæ* Caſs. Var. lib.12.ep.ult.
in primis conatibus ſuis ſic probatur oppreſſa, ut ſimul adventum ſuum junxiſſet & exitum, quaſi ſalutaris ferri executione purgata: quatenus & male præſumentium vindicaretur exceſſus,&
ſubjectorum non omnino graſſaretur interitus. Sic verò Enno- Ennod.paneg.
dius, *Quid quod à te Alemanniæ generalitas intra Italiæ terminos ſine detrimento Romanæ poſſeſſionis incluſa eſt? cui evenit habere Regem.poſtquam meruit perdidiſſe. Facta eſt Latiaris cuſtos Imperii ſemper noſtrorum populatione graſſata. Cui feliciter ceſſit fugiſſe patriam ſuam, nam ſic adepta eſt ſoli noſtri opulentiam, adquiſita eſt iis, quæ noverit, ligonibus tellus adquieſcere.* Atque
506 hanc irruptionem & victoriam in annum DVI. quo nume-
rabatur indictio XIV. incidiſſe, alius Caſſiodori locus per- Caſs. Var. lib.12.ep.7.
ſuaſit, *Illi vel illi, Suevorum incurſione vaſtatis fiſcum decimæ quintæ Indictionis ſerenitas Regalis indulſit:* Alemannos in I-
taliam translatos per Noricum iter tenuiſſe, Theoderici ad No- Var.lib.3.ep.50.
ricos edictum, *Præſentibus decrevimus inſtitutis, ut Alemannorũ boves, qui videntur pretioſiores propter corporis granditatem.ſed itineris longinquitate defecti ſunt, cõmutari nobiſcum liceat,minores quidem membris, ſed idoneos ad labores: ut & illorum profectio ſanioribus animalibus adjuvetur,& veſtri agri armentis grandioribus inſtruantur.* Quibus porrò limitibus Theodericus Alemanniam ſive Sueviam à Rhætiis diſtinxerit, certò conſtituere nunquam potui: Credibile viſum, Sueviam aut Suaviam,ut plerique codices habent, appellaſſe tum quicquid ejus regionis in Germania magna poſſidebat, tum portionem aliquam Rhæticæ provinciæ, quam circa Danubii fontes & in alpibus Alemanni dudum invaſerant. Id planè conſtat, diverſos

Var.lib.4. ep 49. lib.5.ep.14. 15. Rhætiæ & Sueviæ Rectores præfeciſſe, ſcribens *Vniverſis provincialibus & capillatis, defenſoribus & curialibus Suaviâ conſiſtentibus*, Fridiladum eis quendam præfecit; *Vniverſis* item *poſſeſſoribus in Suaviâ conſtitutis* Severinum aut Severianum;
lib.7.ep.3. Comitis quoque Gothorum in Suevia & Vicedomini meminit, ſed ex formula Comitivæ intelligimus, hos Comites Gothos tantum ſpectaſſe, ut inter duos Gothos ſoli jus dicerent, inter Gothum & Romanum collegâ Romano adjuncto, cæteroqui in provinciales imperium non haberent. In priori autem epiſtolæ præſcriptione, provinciales, defenſores & curiales qui ſint, in promptu, Capillati fortaſſe non adeo: etſi promiſsâ cæſarie
Plin. lib.3. c.5. & 20. Jorn. de reb.Get. Germani olim prope omnes, & in his Suevi, Capillatos tamen abſolutè dictos non reperio, neque huc quidquam pertinent populi circa Liguriam, quos Plinius Capillatos non tam nominat quam cognominat; ex Jornande ergo interpretatio petenda, qui oſtendit, eo vocabulo Gothorum vulgus ſignificari, ait Diceneum ſacerdotes apud Gothos inſtituiſſe, Pileatosque appellaſſe, *reliquam verò gentem capillatos dicere juſſit, quod nomen Gothi pro magno ſuſcipientes, adhuc hodie ſuis cantionibus reminiſcuntur*. Rhætiis proprius Dux datus, quē cum procuratione rei militaris jurisdictionem quoque exercuiſſe, ex *Formulâ Ducatus*
Caſſ. var. lib.7.ep.4. *Rhætiarum*, quæ apud Caſſiodorum legitur, [& quam totâ aſcribere operæ duximus, poteſt intelligi, *Quamvis Spectabilitatis honor unus eſſe videatur, neque in his aliquid aliud niſi tempus ſoleat anteferri, tamen qualitate perpensâ, multum his creditum videtur, quibus confinales populi deputantur. Quia non eſt tale pacatis regionibus jus dicere, quale ſuſpectis gentibus aſſidere: Vbi non tantum vitia quantum bella ſuſpecta ſunt, nec ſolum vox præconis inſonat, ſed tubarum crepitus frequenter inſultat. Rhætiæ namque munimina ſunt Italiæ, & clauſtra provinciæ. Quæ non immerito ſic appellatas eſſe judicamus, quando contra feras & agreſtisſimas gentes, velut quædam plagarum obſtacula, diſponuntur. Ibi enim gentilis impetus excipitur, & transmiſſis jaculis ſauciatur furibunda præſumptio. Sic gentilis impetus veſtra venatio eſt. Et ludo geritis, quod vos aſſiduè feliciter egiſſe ſentitis. Ideoq; validum te ingenio ac viribus audientes, per illam Indictionem Ducatum tibi credimus Rhætiarum: ut milites & in pace regas, & cum eis fines noſtros ſolenni alacritate circumeas. Quia non parvam rem tibi reſpicis fuiſſe commiſſam, quando tranquillitas regni noſtri tuâ creditur ſollicitudine cuſtodiri. Ita tamen, ut milites tibi commiſſi vivant cum provincialibus jure civili, nec inſoleſcat animus, qui ſe ſentit armatum, quia clypeus ille exercitus noſtri quietem debet præſtare Romanis. Quos ideo conſtat appoſitos, ut intus vita felicior ſecurâ libertate carpatur.*

Qua-

Quapropter noſtro reſponde judicio, fide nobis & induſtriâ placitu-
rus: ut nec gentiles ſine diſcusſione ſuſcipias, nec noſtros ad gentes
ſub incurioſitate transmittas. Ad necesſitatẽ ſiquidem rarius ve-
nitur armorum, ubi ſuſcepta ſurreptio cuſtodiri poſſe ſentitur. Pri- Var. lib. 1.
vilegia vero dignitatis tuæ noſtris tibi jusſionibus vindicabis. Sed ep. 21.
& hæc Theoderici ad Servatum Rhætiarum Ducem extat epi-
ſtola, *Decet te honorem quem geris nomine, moribus exhibere: ut*
per provinciam cui præſides, nullam fieri violentiam patiaris: ſed
totum cogatur ad juſtum unde, noſtrum floret imperium. Qua-
propter Maniarii ſupplicatione commoti, præſentibus te affamur
oraculis, ut ſi reverâ mancipia ejus Breones irrationabiliter co-
gnoveris abſtuliſſe, qui militaribus officiis aſſueti, civilitatem pre-
mere dicuntur armati, & ob hoc juſtitiæ parêre deſpiciunt, quo-
niam ad bella Martia ſemper intendunt, dum neſcio quo pacto aſ-
ſiduè dimicantibus difficile eſt morum cuſtodire menſuram: qua-
propter omni proterviâ remotâ, quæ de præſumptione virtutis
poteſt aſſumi poſtulata facies ſine intermisſione reſtitui. Ne per
dilationis incommoda, eorum videatur ſupplex odiſſe victoriam.
Breones aut Briones qui fuerint, ex iis quæ ſequuntur auctorum
verbis quadantenus capimus: Fortunatus cum Auguſtam no- Fort. de vita S. Mart.
minaſſet, hæc addit: *Quâ vicina ſedent Breonum loca.* lib. 4.
Paulus Diaconus, *In regione quoque Brionum ſanguis de nubi-* Diac. edit. Aug. lib. 4.
bus fluxit, & intra Oeni (ſic legendum) *fluvii aquas rivulus* c. 4.
cruoris emanavit. Itaque conſectarium, eos inter Lycum & Greg. de
Oenum ſitos. Gregorius Turonenſis, *Brionas Italiæ caſtrum* glor martyr. lib. 1.
appellavit, credo quod Italiæ Rhætiæ accenſæ. A Freculpho c. 42.
Ripariolibriones inter gentes Aëtio contra Attilam auxiliares Frec. tom. 2. lib. 5. c.
numerantur, ubi *Riparioli Briones*, non dubiè reſtituendi, & ad 14.
eundem modum apud Jornandem *Riparioli, Ibriones, quondam* Jorn. de reb. Get.
milites Romani, tunc verò jam in numero auxiliatorum exquiſi-
508 *ti*, lego *Riparioli, Briones.* Anno DVIII. Bojos Theo-
done Duce irruptionem in Vindeliciam, quæ inter Lycum & Oe-
num, feciſſe, atque ejus multò maximam partem ejectis Roma-
nis occupaſſe, Aventinus annotavit: Sed expeditionis conſilia,
aggreſſionem, progreſſionem, & denique exitum ſatius ex il-
lius annalibus hauriri, quam ad ipſius præſcriptum hîc pertexe-
re; nam mihi quidem Q. Scævulæ apud Valerium perplacet ſen- Val. lib. 4. c. 1.
tentia, *Ita ſibi credi oportere, ſi & alii idem aſſeveraſſent: quoni-*
am unius teſtimonio aliquem credere peſſimi eſſet exempli. Ad
quam rationem cum me expendi non nolim, tum ego viciſſim
non unum Aventinum, ſed omnes hiſtoriarum ſcriptores, qui
res ſuâ memoriâ multis temporum ſpatiis anteriores ſine vade,
ſine teſte proferunt, ſoleo expendere: Vt enim ipſis fides conſti-
terit fieri fortaſſe poteſt, ut ipſi nobis conſtare faciant, neuti-

 quam

quam poteſt. Nec is tunc rerum temporumque curſus fuit, ut
Gothos, quorum res agebatur, inultos à Bojis laceſſitos facile credendum, quin ſi quis hujus quidquam perſuadere voluerit, locupletum & gravium teſtium auctoritate evincat oportet.
Anno DXVIII. Anaſtaſius Imperator Conſtan- 518
tinopoli fulmine ictus periit, atque Juſtinum ſucceſſorem habuit.
Anno DXX. Aventinus Boici belli eventa nar- 520
rare pergit, Legiones Romanas internecione in campis Perilachis cæſas, Auguſtam Vindelicorum everſam & ſolo æquatam eſſe: Neque verò noſtram hanc, ſed commentitiam illam alteram ad Iſaræ & Loiſæ confluentes, quam quâ facilitate inaniter architectari, eâdem, cum libitum, è rerum naturâ evellere potuit: Voluiſſe, eſt, cur patriæ quodammodo nomine gratias habeam.
Rex Theodericus anno DXXVI. rebus huma- 526
nis exemptus, Athalarico ex filiâ Amalaſuentâ nepote, admodum puero herede deſtinato. Multæ & magnæ Theoderici virtutes enituere, ſed liventibus interdum vitiorum maculis fuſcatæ. Animus in homine Gothico priſcæ Romanæ magnitudinis capax, ac gloriæ oppidò avidus: ergo & veteris ſplendoris ædificia cum curâ ſervavit, reſtituit, & ad eorum imitationem nova, quâ per ſæculi barbariem licuit, inſtituit, verè opinatus,
Caſs. Var. lib. 1. ep. 28. quod quodam loco ſcripſit, laudem eſſe temporum, reparationem urbium vetuſtarum. Totius præterea regni conſtitutionem ad eam, quæ ſub Imperatoribus fuit, formam proximè attemperavit, quippe qui ſe Imperatorum in Italiâ vices tamquam beneficiario jure agere videri vellet. In præcipuis urbibus Curiales, atq; antiqua magiſtratuum nomina Duumviros & Quinquennales, item Defenſores ſive Syndicos retinuit, quod ex duobus ca-
Edict. Theod. c. 52. 51 pitibus edicti ab illo propoſiti cognitum, obſervatione dignum exiſtimavimus.
Athalaricus ſub regni initia Oſum an Oſvinum Comitem Dalmatiæ ſimul & Suaviæ præfecit: non-
Caſs. Var. lib. 9. ep. 8. 9. Jorn. de reb. Get. nulli Caſſiodori codices Sueniciam habent, quidam Saviam, quæ Pannoniæ pars, probabiliter corrigunt; ſed eſt apud Jornandem locus, qui priorem lectionem juvet, *Dalmatiis Suevia vicina erat, nec à Pannoniis multum diſtabat, præſertim ubi Gothi reſidebant*, quo incredibilis Sueviæ amplitudo datur intelligi.
Anno poſtero DXXVII. Juſtinianus Impera- 527
tor, ille Juris quo hodie utimur conditor, Juſtino avunculo ſucceſſit.
Athalaricum Theodahatus, Amalaſuentæ dignatus conjugio, in Italiæ regno anno DXXXIV. ſubſequu- 534
tus. Extant nummi argentei, in quibus D. N. JVSTINIANVS. AVG. hinc ſcriptus, inde D. N. ATHALARICVS. REX. atq; etiam D. N. THEODAHATVS. REX. ii, quod innuimus, Gothos Imperatorum majeſtatem comiter conſer-

conſervaſſe,teſtimonio ſunt.Ad hæc quidem tempora usq;,quod
enim poſtea Gothis à Juſtiniano bellum illatum, quodque hunc
Theodahatum inprimis, dein quinque qui ordine ſucceſſere Re-
ges exercuit, neque niſi regno exciſo,gente ſubactâ conſtitit , o-
mnia obſequii & reverentiæ juxta atque amicitiæ vincula dsiru-
pit. Vitiges, Theodahato, interfecto regnum anno
536 DXXXVI. auſpicatus. Ildobaldus DXL. Araricus, & mox
540 Totilas DXLI. Omnium ultimus Teias DLII. cujus prope-
541 modum morte bellum per annos circiter XVIII. variâ fortunâ
552 continenter geſtum,finitum eſt. Romani Beliſario potiſſimum
& Narſe ducib' uſi,quorum priorem Germanum fuiſſe, Huber-
tus Giphanius juris ſcientiâ,omnique politioris litteraturæ laude
clarus, nam hoc teſtimonium veritati, non amicitiæ damus, edi-
to proximè de Juſtiniano cōmentario docuit,tum nominis nota-
tionē,tum multò magis Procopii auctoritatē ſequut⁹. Te-
ritur quorundam manibus epiſtola Juſtiniani Imp. nomine in-
ſcripta,quæ centū viginti Titiones ſub hæc tempora, Gothicam
Vandalicamque crudelitatem peroſos , ſponte ſibi ipſis indicto
exilio,Româ relictâ Vindelicos Rhætiosque petiiſſe narrat : E-
jus nos exemplum poſt hos libros dedimus. Sed nemo quisquam
tam obeſæ naris, ſi attentius paullò inſpiciat, quin ſuppoſititium
fœtum multis actutum indiciis deprehendat.Ego ex diplomate
Philippi Mediolanenſium principis,anno Chriſtiano MCCCC-
XVIII. ad faciendam fabulæ fidem,uti fit perſcripto , cognitum
habeo,Titionum illuſtrem apud Inſubres familiam eſſe , quæ
antiquæ nobilitatis famam his originibus tueatur , ut jam in-
de neutiquam obſcurum,in cujus gratiam mimus non ſatis con-
cinnus ſit excogitatus. Quem primi nominis Juriſconſulto cui-
dam imponere potuiſſe , impensè miror. Gothi in-
terim Italici belli curâ præpediti,transalpinis provinciis animum
adjicere non potuere : excuſſo itaque jugo, & diſpulſo qui prius
coërcuerat timore , Alemannorum in Rhætiâ res valde invalu-
iſſe veriſimile, neque mihi dubium tunc primum facultatem na-
ctos,quod crebris prius excurſionibus ſæpe tentaverant,omnem
fere, quæ cis Lycum provincia eſt, Germaniæ magnæ quodam-
modo prolato pomœrio , tamquam vacuam poſſeſſionem oc-
cupaſſe, ratumque ad poſteros Alemanniæ ſive Sueviæ nomen
transmiſiſſe , Rhætico in eas iterum circa Curiam alpium angu-
ſtias coacto, ex quibus olim prodiiſſe proditum. Idem de Bo-
jis ultra Lycum, probabilius aliquantò quam quod Aventinus
ſcripſit,opinari non pigeat,uſq; adeo,donec certorum auctorum
fide de opinione deducar.Rem equidem in controverſiam nemo
vocet, de temporis ratione leviter fortaſſe poſſit ambigi. Huc
ſpectat,quod Paulus Diaconus habet, *Inter hanc* (Liguriam) *&* Paul.lib.2. c.15.edit. Aug.

Sueviam,

Sueviam, hoc eſt, Alemannorum patriam, quæ verſus Septentrionem eſt poſita, duæ provinciæ: id eſt, Rhætia prima & Rhætia ſecunda intra alpes conſiſtit, in quib' propriè Rhæti habitare noſcuntur. lib 1.c.29. Item, *Noricorum ſiquidem provincia* (Rhætiæ partem, quæ ultra Lycum eſt, Norici etiam nomine complectitur) *quam Bajoariorum popul' inhabitat, habet ab Oriente Pannoniam, ab Occidente Sueviam, à meridie Italiam, ab Aquilonis verò parte Danubii fluenta.* Eginhartus in Caroli vitâ, *Ad Lechum amnem cum maximo venit exercitu. Is fluvius Bajoarios ab Alemannis dividit.* Cum jam antea ex Jornande cognoverimus, Suevos iſtos & Bojos in Germania magnâ ſic confines coluiſſe, ut Suevi occidentem ſolem verſus, Boji ad Orientem vergerent, hinc intelligimus ſuperato Danubio Romanas provincias eodem ſervato plagarum diſcrimine diviſiſſe; quod & deinceps ad hoc ævi, per annos amplius mille, tenuit. Quantumvis autem Auguſtam coloniam Alemannis, à quibus undecumque cingeretur, obnoxiam fuiſſe vix negandum, mores tamen dediſſe quam accepiſſe magis credam, nam profectò hos manſuefactos, illam non efferatam videmus: Idcirco quæ de gentis barbarie Agathias, quæ alii retulere, ut aliena prætereo. Agath. lib. 1. Franci porrò ad omnem prolatandi imperii occaſionem parati, Alemannorum ſpem diutius luxuriare non paſſi, Gothorum auxiliis deſtitutos opportunè aggreſſi, armis brevi univerſos ſubegere. Agathias hunc in modum de Theodeberto Theoderici F. Francorum Rege verba facit, *Paterno ſuſcepto jam regno, & Alemannos bello proſtravit, & gentes alias viciniores pervicit, nam & audaciſſimus erat, & turbulentiſſimus, ac præter modum cupidus diſcrimen omne adibat.* Diſtinctius poſtea, cum rationem, quâ Alemanni in Theoderici Gothorum Regis poteſtatem veniſſent, indicaſſet, hæc ſubjungit, uti ſcilicet à rudi interprete incultè admodum & horridè reddita, *Vbi verò is humanis exceſſit, & Juſtinian' Romanorum Imperator & Gothi bella inter ſe vel acerrima gererent, Gothi ipſi; cum Francis interea adulando gererent morem, & enixè quavis arte machinarentur, ut amicos hos ſibi & benevolos conciliarent, quam maximè vel ex aliis pluribus ſuis ejecti ſunt locis: Jamq́, Alemannorum gentem reliquerant, nam undequaque cogendas ſibi tunc vires eſſe exiſtimabant, & ſubditos omnes, quos ſupervacaneos ducerent & nil opportunos, mox omittendos, perinde haud quaquam de imperio & gloriâ decertaturi, proque ipſâ Italiâ, ne ad internecionem deperderentur, propulſaturi diſcrimen: Vnde cum futuri temporis periculum animo percepiſſent, voluntariam fecerant neceſſitatem. Sic itaque Alemannorum gentem per Gothos dimiſſam, Theodebertus in deditionem accepit. Quo mortuo (ut ſupra jam diximus) ad Theodebaldum*

baldum filium cum cæteris & hi ſimul in poteſtatem ceſſere. Nec ulterius in hoc ſenticeto progredi fert animus. Eâdem operâ Auguſta, quæ per annos à colonicâ deducta circiter quingentos quinquaginta Romanis & Gothis paruiſſet, ſub Francorum imperium ditionemque recidit. Quam ab initio usque iſtius ſcriptionis propoſitam metam quoniam ſemel attigimus, curſum ſiſtimus. Non ignari, pleraque popularius tradi potuiſſe, ſi quæ veriſimilia, & probabilia nos arbitrari, ſuſpicari, conjecturis aſſequi, ſæpenumerò teſtati, pro compertis afferre, plauſibiles quorundam exemplo fabulas recipere, & ſcriptorum verbis, quæ orationem identidem interſecant, abſtinere, perpetuoq; ſermone uti maluiſſemus. Sed neque vulgi auram captare didicimus, neque ingenii & doctrinæ lumina oſtentare noſtrum eſt; ſi in argumento difficili &, verè dicam, aliis ſive incuriâ, ſive contemptu, ſive quod vero maximè ſimile honeſtiſſimumque videtur, ſucceſſus deſperatione intentato, paucis meliorum probamur, ſi omnes fidei & pudoris, quibus locupletum teſtium verbis identidem allatis, relictisque in medio ſuſpicionum cauſſis abundè conſultum, aliquæ diligentiæ & laboris rationes conſtabunt, ſatis ſuperque habituri ſumus. Si quis verò plura, certiora, meliora denique, aut cultiora ſaltem & elaborata magis afferet, adeò non ægrè laturi, ut hoc quidem unum omnis in hos libros collatæ operæ præmium flagitemus.

VETVSTORVM ALIQVOT SCRIPTORVM

TESTIMONIA,

QVÆ

IN HIS LIBRIS SIVE SEQVVTI SVMVS, SIVE REIECIMVS;

VISVM SVBIVNGERE, VT EO LECTORI FIDES CONSTARET CERTIOR.

LIBRO tertio uſi auctoritate Itinerarii Antonini Auguſti, itinerum nonnullorum particulas attulimus, quæ nunc damus integra, cum alias rationes ſequuti, tum unam inprimis, ut quod tunc diximus apparêret, in inſcriptionibus itinerum, quæ Auguſtam attingunt, ejus nominatim rationem habitam. Lectionem in magnâ codicum varietate illam reddidimus, quam probiſſimam credidimus.

DE PANNONIIS IN GALLIAS PER MEDITERRANEA LOCA, ID EST, A SIRMIO PER SOPIANAS TREVIROS VSQVE.

*A SIRMIO LAVRIACO M. P. * CCCCXXXVII.* * CCCCXXXII.

*AVGVSTA VINDELIC. M. P. * CCXVI.* * CCIX.

*AD FINES M. P. * CXXXVI.* * CXXXVII.

*AD TREVIROS M. P. * CCXXXI.* * CXCI.

Vlmos M. P.. XXVI. Pannonia inferior.

Cibalis M. P. XXIIII.

Murſa M. P. XXII.

Antianis M. P. XXIIII.

Sopianis M. P. XXX.

Limuſa M. P. XXII.

Cilicenis M. P. XVI.

Valco M. P. XXVIII.

Mogetiana M. P. XXX.

Sabaria M. P. XXXVI. Pannonia ſuperior.

Scarabantia M. P. XXXIIII.

Moteno M. P. XII.

Vindobona M. P. XXII. Al. *XXV.*

Comagenis M. P. XXIIII.

Cetio M. P. XXIIII.

Arlape M. P. XXII. Noricum.

Laco Felice M. P. XXVI.

LAVRIACO M. P. XX.

Ovilabis M. P. XXVI.

Laviaco M. P. XXXII.

Iuvavia M. P. XXVIII.

Bedajo M. P. XXXVI.

Ponte Oeni M. P. XVIII. Vindelicia.

Iſiniſca M. P. XX.

Ambra M. P. XXII.
AVGVSTA VINDELIC. M. P. XXVII.
Roſtro Nemaviæ M. P. XV. Al. *XXV.*
Cambodunno M. P. XXXII.
Rhætia. *Vemania M. P. XVI.*
Brigantia M. P. XXIIII.
Arbore Felice M. P. XX.
AD FINES M. P. XX.
Gallia Maxima Sequanorum. *Vindones Leg. M. P. XXX.*
Arialbino M. P. XXIII. Al. *XXVI.*
Monte Briſiaco M. P. XXX.
Argentorato M. P. XXXVIII.
Tabernis M. P. XIIII.
Decempagis M. P. XX.
Belgica prima. *Divodoro M. P. XX.*
TREVIROS M. P. XVI. Al. *XIII.*

ITEM PER RIPAM PANNONIÆ A TAVRVNO IN GALLIAS AD LEG. XXX.

*DCXXVIII. *A TAVRVNO LAVRIACO M. P.* * DLXXXVII.*
*CCXXIII *INDE AVGVSTA VINDELICVM M. P.* * *CCXXI.*
*CCCXXXIII. *ARGENTORATO M. P.* * *CCCXXII.*
*CXLI. *AD LEG. M. P.* * *CXL. SIC A TAVRVNO,*

Ritti. M. P. XXXIII.
Pannonia. *In medio Acimınci M. P. XXV.*
Cuſi M. P. XXX. Al. *XXXIII.*
Bononia M. P. XVI.
Cucci M. P. XVI.
Cornaco M. P. XVI.
Teutiburgo M. P. XVI.
Murſa M. P. XVI.
Ad Novas & Aureo Monte.
Antianis M. P. XXIIII.
Valeria. *Altino, in medio Leg. M. P. XXV.*
Ad ſtatuas, in medio Aliſca, ad latus Ripa alta M. P. XXVIII. Al. *XXXVIII.*
Luſſunio M. P. XVIII.
Anamantia, in medio Jntercisa. M. P. XXVIIII.
Vetus Salina, in medio Matrica M. P. XXI.
Campona, in medio Aquinquo Leg. II. Adjut. M. P. XXIIII.
Laco Felicis, in medio ...... M. P. XXXIII.
Crumero Aſao, in medio Bregetione Leg. I. Adjut. M. P. XVIII.
Pannonia inferior. *Ad muros & ad ſtatuas, in medio Arrabona M. P. XXX.*
Quadratis, in medio Flexo M. P. XXII.
Gerulata, in medio Carnunto M. P. XXX.
Leg. XIIII. Gem.
Æquinoctio & Ala nova, in medio Vindobona M. P. XXVIII.
Leg. X. Gem.

Comma-

Commagenis M. P. XXX.
Cetio M. P. XXX. Noricum.
Arlape M. P. XX.
Laco Felice M. P. XXV. Al. XXII.
LAVRIACO M. P. XXV. LEG. III.
Ovilabis M. P. XVI.
Ioviaco M. P. XXVII.
Stanaco M. P. XVIII.
Bojoduro M. P. XX.
Quintanis M. P. XXIIII. Rhætia ſecunda.
Auguſtis M. P. XX.
Regio M. P. XXIIII.
Abuſina M. P. XX.
Vallato M. P. XVIII.
Sumuntorio M. P. XVI.
AVGVSTA VINDELICVM M. P. XX.
Guntia M. P. XXII.
Cœlio monte M. P. XVI.
Camboduno M. P. XIIII. Rhetia prima.
Vemania M. P. XV.
Brigantia M. P. XXIIII.
Arbore Felice M. P. XX.
Finibus M. P. XX. Gallia Sequanic. Provinc.
Vitoduro M. P. XXII.
Vindoniſſa M P. XXIII.
Raura is M. P. XXVII.
Artalbino M. P. XVII.
Vruncis M. P. XXII.
Monte Briſiaco M. P. XXIII.
Helveto M. P. XXVIII. Germania prima.
ARGENTORATO M. P. XXIX.
Brocomago M. P. XX.
Concordia M. P. XVIII. Al. XX.
Noviomago M. P. XX.
Bingio M. P. XXV.
Antonaco M. P. XVII. Germania ſecunda.
Bodobrica M. P. XIX.
Bonna M. P. XXII.
COLONIA AGRIPPINA LEG.
Durnomago Leg. VII. Ala.
Burungo Leg. V. Ala.
Noveſio Leg. V. Ala.
Gelduba Leg. IX. Ala.
Calone Leg. IX. Ala.
Veterib. Leg. XXI.
Caſtra Vlpia Leg. XXX.
Burcinatio Leg. VI. Ala.
Aranatio Leg. X. Ala.

*ITEM A LAVRIACO PER MEDIVM AVGVSTA VINDELICVM BRIGANTIAM M. P. * CCCXI. SIC,*

* CCCXII.

Noticum. *Ovilabis M. P. XXVI.*
Laviaco M. P. XXXII.
Iuvavia M. P. XXVIII.
Bedajo M. P. XXXII.
Ponte Oeni M. P. XVIII.
Vindelicia. *Iſiniſca. M. P. XX.*
Ambra M. P. XXXII.
AVGVSTA VINDELICVM. M. P. XXXVII.
Roſtro Nemavia M. P. XXV.
Camboduno M. P. XXXIII.
Vemania M. P. XV.
BRIGANTIA. M. P. XIIII. Al. XXIIII.

ITEM AB AVGVSTA VINDELICVM VERONAM M. P. CCLXXII. SIC.

Abuzaco M. P. XXXVI.
Parthano M. P. XXX.
Veldidena M. P. XXX.
Vipiteno M. P. XXXVI.
Rhætia. *Sublavione M. P. XXXII.*
Endidejo M. P. XXIIII.
Tridento M. P. XXIIII.
Ad Palatium M. P. XXIIII.
VERONA M. P. XXXVI.

Libro itidem tertio, de fragmento hiſtorico, quod Martiam Legionem cæſam narrat, variè in utramque partem diſputavimus. Ejus diſputationis cum J. Lipſium judicem legiſſemus, hoc nos reſponſo vir magnus per litteras honeſtavit: *Pſeudo-Vellejana illa vidi. An ego diſſentiam? primo oculo deprehendi falſum illud & vile metallum, quod miramur (imo non miramur, ut homo fuit) Lazium venditaſſe pro auro. Sed tu ad Lydium lapidem judicii affricuiſti, ſine blanditiâ dico, accuratè & doctè. Nihil addo, nihil muto.* Quos præterea noſtræ ſententiæ ſubſcriptores habeo, homines quantumvis doctos poſt Lipſium nominare abſtineo. Lazius hiſtoriæ auctorem ſive Cæſarem, ſive Vellejum credidit; à ſe repertam jactat in pervetuſto codice membraneo, litteris antiquisſimis ſcriptam, hoc titulo.

Laz. Reip. Rom. lib. 2. c. 8 l. 2. c. 5. lib. 5. cap. 5. de migr. gentium lib. 8.

VELLEII EXCERPTA EX GALLICA HISTORIA

Flor. lib. 3. c. 11. Dum Gallos per Cæſarem in Septemtrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis Pop. Rom. accipit.

*Dum hæc circa Rhenum geruntur, in Noricorum finibus grave vulnus Romanus Populus * accepit. Quippe Germanorum gentes, * quod Rhætias occupaverant, non longe ab alpibus, tractu pari, patentibus campis, ubi duo rapidisſimi amnes inter ſe confluunt, in ipſis * Noricis finibus, civitatem non quidem muro, ſed vallo foſſaq; cinxerunt, quam appellabant Ciſara, ex nomine Deæ * Ciſæ, quam religioſisſimè colebant. Cujus templum quoque ex li-*

* accipit. Nam.
* quæ, qui.
* Norici.
* Cizæ.

ex lignis barbarico rito conſtructum, poſtquam eo colonia Romanorum deducta eſt, inviolatum permanſit, ac vetuſtate conlapſum, nomen colli ſervavit. Hanc * urbem Titus Annius Prætor, ad arcendas barbarorum excurſiones, Cal. Sextil. exercitu circumvenit. Ad meridianam oppidi partē, quæ ſola à continenti erat, Prætor ipſe cum Legione Martiâ * operoſiſſimè communivit. Ad Occidentem verò, quà barbarorum adventus erat, Avar Bogudis Regis filius, cum equitatu omni & auxiliaribus Macedonum copiis, inter flumen & vallum, loco caſtris parum amplo, infelici temeritate extra flumen conſedit. Pulchra indoles, non minus Romanis quam Græcis litteris inſtructa. Igitur quinquageſimo nono die quam eo ventum eſt, quum is dies Deæ* Ciſæ celeberrimus, ludum & laſciviam magis quam formidinem oſtentaret, immanis barbarorum multitudo, ex proximis ſylvis repente erumpens, ex improviſo caſtra irrupit. Equitatum omnem, & quod miſerius erat, auxilia ſociorum delevit. Avar cum in hoſtium poteſtatem Regio habitu vivus veniſſet, pecudis more mactatur. Oppidani verò non minori fortunâ, ſed majori virtute Prætorem in auxilium ſociis properantem adoriuntur. Romani haud ſegniter reſiſtunt. Duo principes oppidanorum,* Habino & Caccus in primis pugnantes cadunt. Et * jam inclinata res oppidanorum erat, ni maturaſſent auxilium ferre ſocii, in altera ripa jam victoria potiti. Denique coadunatis viribus caſtra irrumpunt. Prætorem, qui paullo altiorem tumulum fruſtra ceperat, Romana vi reſiſtentem obtruncant. Legionem divinam, ut ne * nuncius ſupereſſet, funditus * delerunt. Verres ſolus Tribunus militum amne tranſmiſſo, in proximis paludibus ſe occultans, honeſtam mortem ſubterfugit. Nec multo poſt Siciliæ Proconſul immans avaritia turpem mortem promeruit.*

* Romana.
* urbem Annius.
* caſtra operioſiſſimè
* Ciza apud barbaros celeberr.
* Habbyno.
* inclinata jam.
* nuncius cladis.
* delent.

Salluſt. Iug. Vallo foſſaque mœnia circumvenit.
Sall. Iug. Ea parte qua Regis adventus erat.
Sal. Iug. litteris Græcis juxta ac Latinis doctiſſimè eruditus.
Sall. Iug. Poſt dies quadraginta, quam eo ventum erat. Ib. quod is dies feſtus celebratusq; per omnem Africam ludū & laſciviam magis quam formidinem oſtentabat.
Sal. Catil. Mallius & Fæſulanus inprimis pugnantes cadunt.
Liv. lib. 10. Deletam quoque ibi legionem, ita ut nuncius non ſupereſſet, quidam auctores ſunt.

Notitiæ provinciarum utriusque imperii tum aliâs, tum libro ſexto crebrò meminimus: Ea quoniam in illâ parte quæ de Occidentis Imperio eſt, res Rhæticas perſæpe attingit, placuit ſingula loca ordine ſubſcribere, lectione hic etiam quam maximè probavimus expreſsâ.

Præfectus Prætorio Italiæ. Et infra, *Duces Duodecim.*

Limitis Mauritaniæ Cæſarienſis. Limitis Tripolitani. Pannoniæ primæ, & Norici Ripenſis. Pannoniæ ſecundæ. Valeriæ ripenſis. Rhætiæ primæ & ſecundæ. Sequanicæ. Tractus Armoricani & Nervicani. Belgicæ ſecundæ. Germaniæ primæ. Britanniæ. Magontiacenſis. Et infra,

Præſides triginta unus.

Per Illyricum quatuor, Dalmatiarum. Pañoniæ Primæ. Norici mediterranei. Norici Ripenſis. Per Italiam ſeptem, alpium Cottiarum. Rhætiæ primæ. Rhætiæ ſecundæ. Samnii. Valeriæ. Sardiniæ. Corſicæ. Per Africam duo. Mauritaniæ Sitifenſis. Tripolitanæ. Per Hiſpanias quatuor, Tarraconenſis. Carthaginenſis. Tingitaniæ. Inſularum Balearium. Per Gallias undecim, Alpium Maritimarum. Alpium Pœninarum & Grajarum. Maximæ Sequanorum. Aquitanicæ primæ. Aquitanicæ ſecundæ. Novempopulanæ. Narbonenſis primæ. Narbonenſis ſecundæ. Lugdunenſis ſecundæ. Lugdunen-

ſis tertia. Lugdunenſis Senonica. Per Britannias tres. Britannia prima. Britannia ſecunda. Flavia Cæſarienſis. Et infra,

Sub diſpoſitione Viri Illuſtris Præfecti Prætorio Italiæ, Diœceſes infraſcriptæ.

Italiæ, Illyricum, Africa.

Provinciæ Italiæ decem & ſeptem.

Venetia. Aemilia. Liguria. Flaminia & Piceni Annonarii. Tuſciâ & Vmbria. Piceni Suburbicarii. Campania. Sicilia. Apulia & Calabria. Lucania & Brutiorum. Alpium Cottiarum. Rhætia prima. Rhætia ſecunda. Samnii. Valeria. Sardinia. Corſica. Et infra,

Sub diſpoſitione Viri Illuſtris Magiſtri peditum præſentalis, Comites militum infraſcriptorum.

Italiæ. Africæ. Tingitaniæ. Tractus Argentoratenſis. Britanniarum, Littoris Saxonici per Britannias.

Duces limitum infraſcriptorum decem.

Mauritania Cæſarienſis. Tripolitani. Pannonia ſecunda. Valeria ripenſis. Pannonia prima & Norici ripenſis. Rhætia prima & ſecunda. Belgica ſecunda. Germania prima. Britanniarum. Magontiacenſis. Et infra.

Auxilia Palatina ſexaginta quinque.

Cornuti Seniores.&c.* *Auguſtæi.* &c. *Rhæti.* &c.

Auguſtæos & Auguſtanos ſcio alio quam ad res noſtras trahi poſſe, ac fortaſſe plerumque deberi, ſed aſcripſi, quia & ad noſtras poterant.

Legiones Comitatenſes triginta duæ.

Menapii ſeniores, &c. *Tertiani, ſive tertia Italica,* &c. *Tertio Auguſtani.* &c. Et infra,

Intra Illyricum cum viro Spectabili Comite Illyrici.

Sagittarii Tungri &c, *Rhætii.* &c. Et infra,

Intra Africam cum Viro Spectabili Comite Africæ.

Celtæ Iuniores. &c. *Tertio Auguſtani.* &c. Et infra.

Sub diſpoſitione Viri Illuſtris Comitis ſacrarum largitionum. Et infra,

Rationales.

Rationalis Summarum Pannoniæ ſecundæ, Dalmatiæ & Saviæ. Rationalis Summarum Pannoniæ primæ, Valeriæ, Norici mediterranei & ripenſis. Rationalis Summarum Italiæ. Rationalis Summarum urbis Romæ. Rationalis Summarum trium provinciarum, id eſt, Siciliæ, Sardiniæ & Corſicæ. Rationalis Summarum Africæ. Rationalis Summarum Numidiæ. Rationalis Summarum Hiſpaniæ. Rationalis Summarum quinque provin-

provinciarum. Rationalis Summarum Galliarum. Rationalis Summarum Britanniarum. Præpoſitus Theſaurorum Salonitarum Dalmatiæ. Præpoſitus Theſaurorum Siſcianorum Saviæ. Præpoſitus Theſaurorum Sabarienſium Pannoniæ primæ. Præpoſitus Theſaurorum per Italiam Aquilejæ. Præpoſitus Theſaurorum Mediolanenſium Liguriæ. Præpoſitus Theſaurorum urbis Romæ. Præpoſitus Theſaurorum Auguſtæ Vindelicenſis Rhætiæ ſecundæ. Præpoſitus Theſaurorum per Gallias Lugdunenſes. Præpoſitus Theſaurorum Arelatenſium. Præpoſitus Theſaurorum Nemauſenſium. Præpoſitus Theſaurorum Trevirorum. Præpoſitus Theſaurorum Auguſtenſium in Britanniis. Etinfra,

Sub diſpoſitone Viri Spectabilis Ducis Pannoniæ ſecundæ Riparienſis ſive Saviæ.

Cuneus equitum Scutariorum. &c. *Auxilia Auguſtenſia contra Bononiam in barbarico, in caſtello Onagrino.* &c. Et infra,

Sub diſpoſitione Viri Spectabilis Ducis Provinciæ Rhætiæ primæ & ſecundæ.

Equites Stableſiani ſeniores, Auguſtanis. Equites Stableſiani juniores, Ponte Oeni, nunc Febianis. Equites Stableſiani juniores, Sumuntorio. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ partis ſuperioris, Caſtra Regina, nunc Vallato. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ partis ſuperioris deputatæ ripæ primæ, Sumuntorio. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ pro parte mediâ, prætendentis à Vemaniâ Caſſiliacum uſque, Cambođuno. Præfectus militum Urſarienſium, Guntiæ. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ, transvectioni ſpecierum deputatæ, Fœtibus. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ, transvectioni ſpecierum deputatæ, Teriolis. Præfectus Alæ primæ Flaviæ Rhætorum, Quintanis. Tribunus Cohortis novæ Batavorum, Batavis. Tribunus Cohortis Tertiæ Brittonum, Abuſinæ. Præfectus Alæ ſecundæ Valeriæ Singularis, Vallato. Tribunus Cohortis ſextæ Valeriæ Rhætorum, Venaxamadoro. Tribunus Cohortis primæ Herculeæ Rhætorum, Parroduno. Tribunus Cohortis quintæ Valeriæ Phrygum, Pinianis. Tribunus Cohortis Tertiæ Herculeæ Pannoniorum, Cælio. Tribunus Gentis per Rhætias deputatæ, Teriolis. Præfectus numeri Barcariorum, Confluentibus ſive Brigantiæ. Præfectus Alæ ſecundæ Valeriæ Sequanorum, Vemaniæ. Tribunus Cohortis Herculeæ Pannoniorum, Arbore.*

* Al. Barbaricariorum.

Officium autem habet item Vir Spectabilis Dux, hoc modo.

Principem ex officiis Magiſtrorum militum præſentalium alternis annis. Numerarios duos, ex utriſque officiis præſentalibus ſingulos. Commentarienſem ex utriſque officiis alternis annis. Adjutorem. Subadjuvam. Regerendarium. Singulares. Et reliquos officiales. Et infra.

Sub jurisdictione Viri Perfectiſſimi Præſidis Dalmatiæ. Provincia Dalmatia.

Officium autem habet hoc modo.

Principem ex eodem officio. Cornicularium. Tabularios duos. Commentarienſem. Adjutorem. Ab actis. Subadjuvam. Exceptores, & reliquos cohortalinos, quibus non licet ad aliam tranſire militiam, ſine annotatione clementiæ principalis. Cæteri Præſides ad ſimilitudinem Præſidis Dalmatiæ officium habent.

Hæc aſcripſimus, ut appareret, quis modus Præſidialis cohortis Præſidum Rhætiæ primæ &

Ex No-

Rhætiæ ſecundæ fuerit, quādoquidem omnium Præſidum una eadem extitit ratio.

Ex Noticiâ Provinciarum Orientalis Imperii.

Sub diſpoſitione Viri Illuſtris Magiſtri militum per Thracias. Et infra, *Legiones Comitatenſes.*

Solenſes ſeniores &c. *Auguſtenſes.* &c. Et infra,

Sub diſpoſitione Viri Illuſtris Magiſtri militum per Illyricum. Et infra, *Legiones Comitatenſes VIII.*

Martii Conſtantes. &c. *Lancearii Auguſtenſes.* &c. Et infra,

Sub diſpoſitione Viri Spectabilis Comitis rei militaris per Ægyptum.

Legio quinta Macedonica, Memphi. &c. *Ala quinta Rhætorum, Scenit Veteranorum.* &c. Et infra,

Sub diſpoſitione Viri Spectabilis Ducis Armeniæ.

Equites Sagittarii, Sabu, &c. *Ala prima Auguſta Colonorum, Chiaca,* &c. *Cohors quarta Rhætorum, Analibæ.* &c.

Vulgo numerantur, *Sub diſpoſitione Viri Illuſtris magiſtri militum Præſentalis*, inter *Auxilia Palatina, Vindices*, at And. Alciatus & Ant. Sconhovius, *Vindelici*, legerunt.

Libro præterea ſexto laudavimus provinciarum libellum, Cujus hic repræſentamus inſcriptionem, & quâ nobis uſui eſt, initium.

LIBELLUS RROVINCIARUM ROMANARUM, IN QUO SUNT REGIONES UNDECIM, C. ET XIII. PROVINCIAS INTRA SE CONTINENTES.

Italia.
Gallia.
Africa.
Hiſpania.
Illyricum.
Thracia.
Aſia.
Oriens.
Pontus.
Ægyptus.
Britannia.

Italiæ provinciæ XVII.

Campania, in quâ eſt Capua.

Tuſcia

Tuſcia cum Vmbriâ.
Aemilia.
Flaminia, in quâ eſt Ravenna.
Picenum.
Liguria, in quâ eſt Mediolanum.
Venetia cum Iſtris, in qua eſt Aquileja.
Alpes Cottia.
Samnium.
Apulia cum Calabriâ, in qua eſt Tarentum.
Brutia cum Lucaniâ.
Rhatia prima.
Rhatia ſecunda.
Sicilia.
Sardinia.
Corſica.
Alpes Graja. &c.

Diximus libro ſeptimo, extare hiſtoriam vetuſtam D. Afræ & ſociarum martyrum, quam *ſub finem Rerum Auguſt. Vind.* daturi ſumus; planè illuſtre eccleſiaſticæ Auguſtanæ antiquitatis monumentum. Etſi eam, ut tempora & mores ſunt, non omnes eodem interpretaturos modo ſatis prævideo; nobis tamen rerum fides præ vanis opinionum ſequenda.

Significavimus quoque *in commentario ad Afra acta*, alterius auctoris & ætatis videri, quæ mox de Narciſſo ſequuntur: At vera tamen eſſe, firmat Eccleſiæ Gerundinenſis hodieq; auctoritas. Ibidemq; monuimus ea, quæ de Afro & Dionyſio ſubjecta, ſatis apparere inferioris ævi eſſe: Reliqua de XXV. martyribus ferro obtruncatis, antiquitatis opinionem melius tueri.

Libro octavo diſſertum de epiſtolâ, ſive privilegio ab Imp. Juſtiniano Titionum familiæ conceſſo: Cujus exemplum apud Jacobum Cujacium I. C. extat obſervationum libro 10. cap. 12. hunc in modum.

*FLAVIVS IVSTINIANVS CAES. IMP. * ALANICVS, GOTHICVS, ALANICVS, WANDALICVS, AFRICANVS, SEMPER AVG. NARSETI PATRICIO IN ITALIA S.* (* fort Anticus.)

*Mira ægritudine percepimus urbem noſtram Romam ſuperioribus temporibus exinanitam, deſertam ac fere deſolatam diutius perſtitiſſe, ex eaque ad diverſa orbis climata infinitas pene illuſtres familias migraſſe, Gothorum Wandalorumq; diram crudelitatem ac feram rabiem fugientes. Inter * quos honeſtiſſima ac pernobilis Titionum familia, relicta urbe, in quâ permulta ante ſecula, in glorioſo equeſtri ordine feliciter floruerat, ad exteras nationes fugere compulſa eſt. Ex eâ enim familia ſuper centum & XX. capita ad Vindelicos Rhatiosq; migrarunt, malentes dura pati fortiter exilia, quam in patriâ cum hoſtibus Rom. Imp. propriis fruendo bonis, turpem* (* quas.)

& in

& inhoneſtam ſervire ſervitutem. Volentes nos igitur tot calamitatibus & miſeriis occurrere, glorioſiſſimum Beliſarium patricium contra Gothos in Italiam expedivimus, ut per eum à tantâ ſervitute, captivitate & ſtrage ipſam urbem ipſamq́ Italiam liberaremus. In eo autem conſlictu quem apud Ravennam Beliſarius cum Victige Gothorum Rege, * & in quo capto eodem Rege vivo victor extitit, ſirenuus fortis ac nobilis L. Galbinus Titio tribunum militum agens, fortiter dimicando glorioſè occubuit, tribus poſt ſe relictis filiis ſuperſtitibus, Aulo Anduatio, C. Tuberone, & L. Reiciardo, qui omnes ſub ducatu tuo in Italiâ pro nobis ac Romano Imperio contra hoſtes noſtros honeſtis ſtipendiis ſummâ fide militant. Quapropter cum nil clementius, nil decentius, nil glorioſius in principe exoptari poſſit, quam eorum habere rationē, ac juſtis eos & gratis proſequi favoribus, quorum parentes viriliter dimicando, pro imperio ac patriâ ſanctiſſimè cœciderunt, cumq́ hi fratres ac eorum progenitores ab impiis Rom. Imp. hoſtibus ſpoliati ſunt omni amplo eorum cenſu, quem in urbe & in Cenomanis, maximè Inſubribus, Vercellen. Taurinis ac Liguribus per longa temporum ſpatia poſſidere ſoliti erant, volumus, mandamus ac jubemus, inquantum gratiam noſtram cari pendis, ac noſtrum zelas honorem, ut diligenti inquiſitione factâ, eos in cenſu ſuo ac gentilitiis bonis inſtaures, nulla eorum habita ratione per quosvis occupentur, eosdemq́ fratres urbi, honoribus, dignitatibus, & equeſtri potiſſimum, in qua ab atavis proavisque ſumma cum laude claruerunt, reſtituas, in ædibusq́ ſuis, quovis remoto detentore, per te integrentur. Omnes enim, qui ab initio per vim poſſidendo iniqua faciunt fundamenta, per uſum temporis non æquam adquirunt poſſesſionem, nec & hi, qui ab eis actionem habent, nolumusq́ eosdem occupatores ulla præſcriptione juvari, quamvis longiſſimi temporis, cui omnino derogamus, ac plenitudine poteſtatis noſtræ derogatum eſſe volumus, ut iidem fratres ea fide & virtute quam à feliciſſimo parente traxerunt, nobis ac Rom. Imp. deſerviant. Hanc igitur noſtram voluntatem, ac potius juſtam ac meritam inſtaurationem, inviolabiliter obſervari volumus, ſub pœna librarum C. auri, imperialiq́ ſigillo noſtro muniri juſſimus. Ex urbe noſtra Conſtantinopolitana Id. Feb. Imperii noſtri anno XXXVI. à natali Chriſtiano DLXV.

* Videtur deeſſe commiſit, aut aliquid ſimile.

Juſtinianus.

Procopius.

ANTI-

ANTIQVA
QVÆ AVGVSTÆ
VINDELICORVM
EXTANT
MONVMENTA,
ET AD EA
MARCI VELSERI
MATTHÆI F. NOTÆ.

VIRO PERILLVSTRI
ET GENEROSO
MARCO FVGGERO
ANT. F.
KIRCHBERGÆ & VEISSENHORNI DOMINO,

CÆSARI à Conſiliis, Aug. Vind. II. VIRALI.

PATRIAM, Marce Fuggere , quam conſilio & auctoritate ſæpe juviſti, nominis tui ſplendore in hac ſuſcepti operis parte ornari permittes. Eſt, cum ſcriptores magnorum virorum nomina tutelæ prætendunt: Ego ſi me mihi legendis patronis, quos in primo limine affatus ſum, quin & rerum ſcriptarum ſcribendarumque argumento iſto, parum caviſſe ſuſpicer, injurius videar adverſus maximè cives meos, in quorum gratiam labor omnis, utut ceciderit, deſudatus. Eſt, cum invidiæ placandæ: At hîc nunquam quidquam, quod invidiam aut ſperet aut metuat. Eſt, cum ſe gratos, uti ajunt, beneficium rependere profitentur: Me quid publicè, quid tibi privatim debeamus, non fugit, ſed rerum cauſſarumq; lon-

gè ſim rudis & imperitus, ſi tantillam opellam referendæ ullâ ex parte gratiæ valere confidam. Eſt denique illud poſtremum quorundam genus, cum in eorum laudes, quibus libros inſcribunt, effuſi, æternandæ famæ ſpecie quodammodo obrepunt: Mihi nec fiducia ſulcare virtutum tuarum pelagus, quod enavigare quî queam? & ut ſit, perennitatem hinc promittere nullam equidem auſim, eam facta ipſa tua, atque litterarum ſimul claritas conciliabunt multo meritiſſimo, quando hanc primus in veſtram gentem laudem invexiſti, ut ſcribenda faceres, & verò ſcriberes facienda. Ad unam itaque, quam principe loco commemoravi, rationem revolutus, niſi falſum colorem fuco mentiri, & favoris aurulam per confictas ambages captare velim, fateri neceſſe habeo, me præterquam ut radios ex nominis tui ſplendore rebus noſtris immitterem, conſilium aliud non ſequutum eſſe, idq; cæteris ſcio faventibus omnibus, ut te etiam uno volente, humanitatis tuæ erit, quam obteſtor. Vale.

AVE

AVE LECTOR,

RELIQVIAS Auguſtanarum antiquitatum antehac, nec civibus noſtris invitis, dedimus: Jam vulgamus iterum, illis item ſpero probantibus. Quo bono iidem eadem? Magno, ne dubita. Verſus ordo juſtis de cauſſis. Correcta ad fidem lapidum non pauca, quæ alienâ prius fide non fidè exſcripta, quibusq; explicandis plurimum aliquando operæ fruſtra poſuimus. Addita litterata nonnulla, vel incognita, vel irreperta antea, dies enim diem, ſi uſpiam, hîc docet; neq; nos terminum figimus, adjiciant poſteri, quorum diligentiæ ſors favebit, quidquid præterea eruent: Additum totum mutorum monumentorum genus. Siquidem ea tempus æquè ac litterata deterit & ambedit quotidie, noſtræ in patriam pietatis erat, librorum ſaltem ope, qualia ipſi inſpicimus, ad poſteros transmittere. In notis detracta multa, adjecta, mutata. Detractæ primò variantes lectiones, ſicubi de verâ, quæ non niſi una eſt, conſtaret: ſingularium dein litterarum, & reliquorum ſcribendi compendiorum interpretationes, quas in unum caput ſub finem cogere viſum aptius: obſervationes ad hoc vulgares & protritæ aliquot, nam quod tunc profesſi, nos mediâ die lucem illaturos, nunc minus placuit: denique perneceſſariæ etiam aliæ, quoniam in libros rerum Auguſtanarum ſemel relatæ, iterandæ non erant. Adjecta contra, tum lapidum, quos nunc primum damus explicationes integræ, tum cæterarum interdum auctaria. Mutata, & in melius reſtituta, quæ mi-

nius commodè exierant, nam neq; hoc diſſimulo. Habes ſtrictim cauſſas, editionis novæ quam innovatæ verius, multas, probas, tibi credo probatas. Supereſt, nos hoc quoque loco ſanctè veneremur memoriam optimi principis Maximiliani I. Imp. Aug. cujus juſſu bonam partem inſcriptionum noſtrarum Conradus Peutingerus, ante annos circiter XC. primum collegit, & ab interitu vindicavit: Ego, cum crebra Maximiliani in hanc urbem beneficia extiterint, iſtud profecto inter eximia numero, majus ſcilicet, quam ut humiles quædam mentes posſint capere. Tu vale.

Ad D,

Ad D. Vdalrici.

Rerum Auguſtanarum libro IV. diximus copioſè tum de cono, tum de columnæ capitulo, cui conus inſiſtit.

I. In hortis, qui è regione collegii ſocietatis JESV.

i. O. M
aet E R N O
con S E R V A T O R I
c æ t e r i s q u e
dis. D E A B V S Q V E
huj V S. L O C I
. . . .
. . . . . P. P. R E T I E
uot O. C V M. S V I S
om N I B V S
susc. I I I. N O N A S
. . . . *d d*

Quidquid in his monumentis annorum prærofit injuria, nos quâ licet, ingenii repoſituros beneficio, jam hinc à limine præmonemus: ſic tamen, ut litterarũ ſpecies primo oſtendat oculo, quid inter veterem purpuram, & novitium aſſutum pannum interſit, ne quis fucum vereatur. Diximus libro V. iſtud videri in Capitolio ſtetiſſe. Quód Deos Deasq́; loci præter ſummum Jovem nominat, eſt à Romano exemplo, ſic Manlius apud Livium, *Jupiter Opt. Max. Junoq́, Regina, ac Minerva, cæteri Dii Deæq́, qui Capitolium arcemq́, incolitis.* Præſidis provinciæ Rhætiæ nomen abeſt, menſis itidem, & fortasſis Conſulum nomina quæ divinando reſtitui non potuere. Quod verò R F-TIE ſimplex E pro diphthongo Æ bis habet, fabrile, procul dubio erratum, & ſequioris ſæculi indicium eſt.

Liv. lib. 6.

Ad portam D, Jacobl.

Hanc etiam tabulam ex Capitolio reliquam ſuſpicamur, quod in eâ videatur expreſſus Jupiter ſedens, & quidam ante illum ſupplicantium habitu. Sed id neminem fugiat, nos hujus generis ſuſpiciones uti cogitantibus, in mentem venêre, veriſimilitudinis cauſsâ, haudquaquam ad neceſſitatem perſuadendi afferre.

II. In

II. In Peutingerorum ædibus.

IN. H. D.D. DEO SILVANO
TEMPL. CVM. SIGNO. VE
TVSTATE. CONLABSVM
SEXT. ATTONIVS. PRIVATVS
CIVES TREVER. IIIII. VIR
AVGVSTALIS PECVNIA
SVA Q RESTITVIT.

Cives pro Civis antiquè. Trevirenſis etiam quam Treverenſis uſitatius. Neque verò Attonius Treviris civis, Auguſtæ itidem civis eſſe, & honoribus fungi non potuit: retulimus inter inſcriptiones peregrinas C. Valerii Mariani titulum, qui cum Tridenti & Brixiæ Decurio, Reip. Mantuanæ Curator fuerit, harum omnium urbium civem fuiſſe clarum eſt. De Silvani templo & Auguſtalibus, diximus libro V. rer. Auguſtan.

III. In Peutingerorum ædibus.

PLVTONI. ET
PROSERPIN
AE. FLAVIA
VENERIA.
BESSA. EX
VISV. AEDEM
D. S. P. V. I S. L. M

Ex viſu, eſt per viſum monita. Meminimus hujus ædis libro V.
Ara ſine litteris, proximis annis in collegio ſocietatis JESV eruta. Eam in Plutonis & Proſerpinæ æde ſtetiſſe, libro V. ſuſpicati ſumus.

IIII. In

IIII. In Peutingerorum ædibus.

MERCVRIO
CVIVS. SEDES. A. TERGO
SVNT
APPIVS CL. LATERANVS
XV. VIR. SACR. FAC
COS. DESIGN
LEG. AVG. PR. PR
LEG. III. ITAL
V. S. L. M.

Vide, quæ ad hanc inſcript. obſervavimus libro V. & VI. In Appii nomine inſolens character pro duplici P. eſt.

In

In ædibus Peutingerorum.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

Hoc

Hoc ſignum quidam in templo, cujus proxima inſcriptio meminit, ſtetiſſe non abſurdè conjiciunt Mercurium ſe eodem quo, ille apud Apulejum, habitu, exceptis tantum pinnulis, prodit; *Adeſt luculentus puer nudus, niſi quod ephebica chlamyda ſiniſtrum tegebat humerum: flavis crinibus uſquequaque conſpicuus: & inter comas ejus aureæ pinnulæ, cognatione ſimili ſociatæ prominebant, quem caduceum & virgula Mercurium indicabant.* Virgulâ ſiniſtrâ, nummarius ſacculus dextrâ, id nimirum ſignificant, quod apud Plautum eſt,

Apul. metam. lib. 10

Plaut. Amphit.

Nam vos quidem id jam ſcitis, conceſſum & datum
Mihi ab Dis aliis, nuntiis præſim & lucro.

Gallus vigilantiam, quæ inprimis amica lucrum ſectantibus. Hircus, ſive quod Penelope Pana ex Mercurio in Hircum mutato conceperit, ſive quod mercium involucra & crumenæ ex pellibus, ſive genitalem vim, hircinæ ſalacitatis argumento, nam & Hermæ naturâ obſcœnius excitatâ fingebantur, idque ad orationis vim & poteſtatem referebant. Vſus eſt hujus lapidis teſtimonio Ant. Auguſtinus, in dialogis, quos de nummis antiquis patriâ, hoc eſt, Hiſpanâ linguâ ſcripſit.

Ant. Aug. dial. 5.

V. Prope forum & curiam.

MERCVRIO
AVG. SACRVM
M. BASSINIVS
VITALIS
V. S. L. M.

Audio inventam haud procul eo loco, ubi nunc viſitur ante annos LX. Id quamquam antiquitus forum magnum coloniæ fuiſſe neutiquam opinemur, potuit eſſe forum aut piſcarium, aut piſtorium, aut holitorium, aut quodvis aliud; nam in foris fere cultus Mercurius, unde & nonnulla apud Græcos cognomina accepit. Auguſtus hîc dicitur, quomodo in aliis lapidibus Juppiter, Neptunus, Mars & Apollo etiam Auguſti, adulatione nimirum in Imperatores reflexâ.

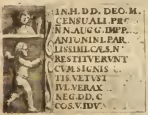
VI. Ad clivum, cui à foro nomen.

MERCVRIO
....
....

Neque ullæ præterea agnoſci poſſunt litteræ. Id quidem cum ex his, tum ex iis quæ in agro Auguſtano extant, inſcriptionibus appâret, Mercurium eximiè in hac viciniâ cultum: duabus præcipuè de cauſſis, quod mercaturæ, quodque viarum præſes, cum ei & negotiatores, quorum magnus in provinciâ numerus, & qui quâcumque aliâ occaſione hac iter haberent, ſacra facerent. Indicio etiam epigramma Reginoburgi nuper effoſſum, quod quamvis extra Auguſtanos, intra Vindelicos tamen fines, eo libentius aſcribam, quoniam ignotum antea Mercurii cognomen affert.

I N. H. DD. D E O. *Mercurio* ·
C E N S V A L. P R O. *Salute dd*
N̄ N̄ A V G G. I M P P. *Sept. seu. et*
A N T O N I N I. P A R TH. *max. et nobi*
L I S S I M I. C AE S. N. *sept. getae*
R E S T I T V E R VNT. *templum*
C V M. S I G N I *s. consump*
T I S. V E T V S *tate........et*
I V L. V E R A X...............
N E G. DD. C *llone. et libone*
C O S. V. I D. *Septembr*

Vnus & idem videtur lapis eſſe, quem *Ratisbonæ* effoſſum, & muro inſertum Collegii S. J. *prope portam B. Petri*, nobilitate pariter ac eruditione Nobiliſſimus ibidem Juvenis nobiſcum benigniſſimè communicavit:

Hunc ipſum verò lapidem (cujus etiam *Gruterus fol. LIV. inſcriptione IV.* meminit) *P. Alexander à Wilsheim, S. J.* Vir rerum literarumque veterum diligentiſſimus, (quid enim ceſſemus fateri nomen illius, per quem profecimus?) ut conjectura præſagiri poteſt, ſic legit:

I N. H*onorem* D*omus.* D*ivinæ.* D E O. M*ercurio*
C E N S V A L I. P R O. S*alute*
N̄N*oſtrorum.* A V G G*uſtorum. duarum.* I M P P*eratorum*
A N T O N I N I. P A R *thici. et. nobi*
L I S S I M I. C Æ S *aris.* N *oſtri*
R E S T I T V E R V N T
C V M. S I G N I S. *et. ornamen*
T I S. V E T V S T *ate collapſis*
J V L *ius.* V E R A X
N E G *otiatores* DD*edicarunt.* C
C O S. V. I D V *s.*

Nec piget, Senis doctiſſimè eruditi, & in intelligẽdis penſitandiſq; antiquitati-

bus benè callidi, notas, ad familiares olim perſcriptas, (venia gratiaq; poſtulata) integras dare; ut bona agamus fide, & ſuum cuiq; tribuamus:

DOMVS DIVINA eſt familia Auguſta, quæ per adulationem omnibus ferè operibus dedicatis cuicunq, Deo inſerebatur; uti & Salus Impp.

MERCVRIO hoc opus dedicatum oportet, quia id fecere negotiatores, quorum ipſe præſes.

MERCVRIVS CENSVALIS dicitur, quia & cenſibus regendis & pendendis, & mercimoniis præerat. Ceterum hoc epitheton CENSVALIS nunquam Mercurio attributum reperitur, niſi in hoc lapide, quod rarum.

DVO AVGVSTI ſunt Antoninus Pius & Lucius Ælius, ejus frater; NOBILISSIMVS verò CÆSAR M. Aurelius Antoninus, Pii filius.

Opus, quod RESTITVTVM eſt, debuit fuiſſe aliquod fanum Mercurii; idq, non inelegans, ſed SIGNIS ſeu ſtatuis & aliter ORNATVM.

Ex reſtituentibus unus eſt JVLIVS VERAX, alter latet: Fuere autem uterq, NEGOTIATORES ad Danubium alicubi, & probabiliter exactores cenſuum & vectigalium.

Eorum, qui opus reſtitutum dedicarunt, nomina deſunt: uti & CONSVLIS, ſub quo dedicatio facta; nec non etiam MENSIS.

IMAGINEM cum CLAVA non intelligo; non videtur HERCVLES. (forte Deus Titanus, *aut Dea* Ciſa.*)*

Hactenus, in his ſtudiis, multi atq; celebrati nominis Wilthemius: Contulit autem, & compoſuit utramq; inſcriptionem Amicorum doctiſſimus (cui jam, præter ætatem, ſenile judicium eſt) ac ſingulas voces conſideratè atq; aptè junctis & alternis literis commiſit. In altera ſtatim linea S. nimirum PRO *Salute* non apparet in monumento amplius, neq; extitiſſe unquam ex eo tempore, ex quo fuit erutum, perſuaderi poteſt; cum litera O. in voce PRO directò reſpondeat M in ſuperiore linea: In qua quia neque tum (ut vidit) aliquid amplius lectum fuit, quod ad integritatem MERCVRII vocis pertineret; quoniam lapis rectà linea diſciſſus eſt. Sic in tertia rurſus literæ S. quod habetur in Velſerianis, nullum animadvertitur veſtigium; quod induxit Virum Nobiliſſimum, ut, cum fortè fidem haberet deſcriptoris diligentiæ, verba de Sept. Severo, & Antonino Caracalla & Geta filiis ejus, interpretatus fuerit. Pronum autem præterea id fuit credere, quoniam Severum PARTHICI cognomen, propter debellatos Parthos, meruiſſe ſcribit Spartianus; cui expeditioni intererat Antoninus, & poſtea loco patris triumphavit. Getam quoque milites CÆSAREM dixiſſe, idem auctor eſt. Sed appellatio DVORVM AVGG. rem ſuſpectam poterat facere, ſolus enim Severus Auguſti nomen geſſerat: Et quanquam Baſſianus nomen Auguſti acceperit aliquando à militibus, patre ægro pedibus; id intra paucos tamen dies depoſuiſſe rurſus intelligitur, cum ægerrimè tuliſſet pater, omnibus, qui filio actores ejus rei extiterant, graviter punitis. Idem ex cap. 20. Spartiani patet, ſolum Severum tenuiſſe Rempubl. cum Auguſti titulo. Quare nobis certum eſt & indubitatum, *L. Ælium Verum & M. Antoninum* hîc intelligendos eſſe; malumus enim cum Goltzio & pleriſque aliis, à quibus receſſionem quidem ſe facere profitetur Jul Capitolinus, *Verum Marco* præponere. Nec ſilentii ſipario involvendum μνημονικὸν ἁμάρτημα, ſcribere Wilthemius pro-

procul dubio *M. Antoninum* voluit; hic enim primus eſt, qui conſortem imperii *L. Ælium* fratrem habuit, ſimulq; Auguſtum appellavit. Sic Jul. Capitolinus, in vita Marci, cap. 7: *Poſt exceſſum divi Pii* (Marcus) *à Senatu coactus regimen publicum capere, fratrem ſibi participem in imperio deſignavit, quem* Lucium Aurelium Verum Commodum *appellavit, Cæſarem atq; Auguſtum dixit; atq; ex eo pariter cœperunt Rempub. regere. Tuncq; primum Romanum imperium* DVOS AVGG. *habere cœpit.* Deinde Marcus cognomen PARTHICI ſortitus eſt. Julius cap. 8: *Fuit eo tempore etiam Parthicum bellum, quod Vologeſus, paratum ſub Pio, Marci & Veri tempore indixit.* Idem cap. 9: *Profligato autem bello uterq;* PARTHICVS *appellatus eſt.* Filius Marci fuit Commodus Antoninus, cap. 18. qui precibus Lucii CÆSAR appellatus eſt, cap. 12. Petiit præterea Lucius. ut filii Marci CÆSARES appellarentur. Pertinere autem ad *Marcum*, præter hæc reddunt inſuper probabile, quod is legionem à ſe conditam ibi locorum habeat; quod multa alia, ad *Marcum* attinentia, monumenta his in terris inveniuntur. Sic Aventino teſte, prope *Weilheim* ingens, in ſaltu, jacet lapis, cum inſcriptione: M. ANTONINVS. IMPERATOR. AVGVSTVS. In penultima denique Cl*one*, exiguum & fallax litteræ I. veſtigium eſt, & ſatis longè à C. remotum. Nec dubitamus, NEGOTIATORES fanum iſtud Mercurii (qui Græcis Κερδῷος à lucro nimirum dicitur) ibi locorum reſtituiſſe; illorum enim lapides Auguſtani aliquoties meminere, & Auguſtæ multa hujuscemodi collegia eſſe potuiſſe, haud obſcurè *Velſerus* noſter *lib. V. Rer. Aug. Vind. fol. 277.* indicat. Reſtat denique *caput*, quod ad latus expreſſum eſt cum *clava*; ſed eſto, ſit illius Dei (inquit Amicus noſter) quid *Mercurio* cum *clava?* Ego quidem nemini Deorum clavam appoſitam eſſe memini, præterquam *Herculi:* Jam verò cum Hercules lucri quoque præſes fuerit, quid obſtat, quin credam, placuiſſe mercatoribus Deum adjungere, qui idem cum Mercurio munus obibat? Sed reſponſum (ni fallor) in proclivi eſt, quod *Natalis Comes lib VII. Mythol. cap. 1.* reddidit: *Fama eſt*, ait, *poſt è Gigantibus victoriam* HERCVLEM *ſuam clavam* MERCVRIO *cognomento Polygio conſecraſſe; quam dicunt fuiſſe ex oleaſtro, & repullulaſſe, actisque radicibus inſignem arborem factam fuiſſe.* Verum ex hoc diverticulo in viam nunc revertimur.

VII. In domo quâdam.

MARTI
CRISPVS. RAE
CI. FIL. V. S. L. M.

Incidit mentio inſcriptionis iſtius, & ejus, quæ proximè ſequitur lib. V.

VIII. In Peutingerorum ædibus.

IN. H. DD.
DEO. MARTI
ET. VICTORIÆ
CONTVBERNI
VM. MARTICV
LTORVM POSVE
RVNT. V. S.
LL. M.

Contubernium dicitur contubernalium habitatio, ait Feſtus, *Contubernales* Feſt. v.

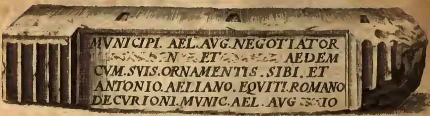
Contubernium & Contubernales, Veg. lib.2.c.10. autem, *dicuntur à tabernis, quæ fiebant ex tabulis*. Vegetius videtur contubernium decem militum numero definire. At hîc p.ullo aliter accipio, pro corpore aut collegio, quod Martis colendi cauſsâ coiret, pecuniam conferret.

IX. In hortis, qui è regione ſunt collegii ſocietatis JESV, ibidem anno Chriſti MDL. effoſſa.

cETERIS ¥ DIIS
DEABVSQVE
OMNIBVS ¥
ADIVTORIVS
ROMANVS. D. M
V. S. L. L. M

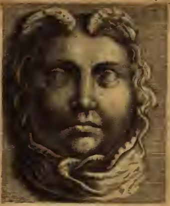
Cic.act.5. in Ver. Dei Deæve alicujus pluriumve nomina præceſſere: ſic Cicero in Verrem, poſt Jovem, Juonem & aliquos præterea nominatim invocatos, *Cæteros item Deos Deasque omnes imploro atque obteſtor*. Diximus lib. V. Adjutorium Romanum Decurionem municipii videri fuiſſe, nam ſic interpretor ſingulares litteras quæ ante verſum ultimum.

X. In ædibus Peutingerorum.

Planum fecimus libro V. colonias (colonia enim certè Auguſta) plerumque municipia dictas, & in eam ſententiam optimorum auctorum teſtimonia multa adduximus, quibus etiam nunc Tacitum licet adjungere, qui uno orationis Tac.hiſt. lib. 2. filo Placentiam coloniam, cives *municipale vulgus* appellat, quocirca lapidum auctoritate in re ſatis ſuperque teſtatâ abſtinemus. Eodem libro de ſacris ædibus, de Decurionibus, de Equitibus loquuti, hanc ipſam inſcriptionem laudavimus. Libro autem VI. de Aelio prænomine, quod Auguſtam ab Hadriano traxiſſe exiſtimamus, diſputavimus. Fragmentum ex æde eſſe, cujus nomen vetuſtatis injuriâ extritum, dubitationem non habet; ſi rectè conjecturam à columnis utrimque ſtriatis capio, ipſius hyperthyri pars.

Ad D. Vdalrici.

Vulgus Ciſæ εἴδωλον interpretatur. Nos cum de Ciſâ libro III. multa dixerimus, an cjus tamen nominis Dea aliquando Auguſtæ culta fuerit, in medio reliquimus, neque item libro IV. de templo quidquam definire auſi. Hæc equinem imago Meduſæ eſt, cujus ſe jam olim admonitum à Chriſtophoro Vellero, qui Reginoburgi ſummæ ædis Præpoſitus graviora ſtudia politioribus litteris condire ſolitus, Peutingerus in convivalibus retulit, & memini pæne geminam videre in Carpenſibus hortis Romæ. Num ex Palladis æde aliqua, númve ex Capitolio noſtro ſit reliqua, quis certò ſtatuat? Scio Gorgones multasq; præterea maniarum & larvarum ſpecies ſepulchris etiam inſculptas.

XI. In ædibus Canonici cujusdam.

p A R C I *s*
S A C R *u m*
C........
C O S S I T I V S
P R I M V S
V. S. P
L. L. M

Veronæ lapis, LOCO. PVBLIC. DAT. DD. PARCIS. AVG. SACRVM. nec omnino primæ hujus fragmenti litteræ quatuor aliorſum trahi poſſunt.

XII. In ædibus Peutingerorum.

..... V R I .. S C ...
..... R I V I ......
V. S. L. L. M

Etſi præter ultimum verſum, qui voti ſolutionem continet, nihil intelligo, vel eo tamen nomine, hoc & ſequens fragmentum, inter ſacra retuli.

XIII. In horto è regione collegii ſocietatis Jeſu.

....
....VS. OPTIO.....
....RAETERI.....
V. S. L. M

Optiones antiquitus Tribunorum, Centurionum & Decurionum quodammodo vicarii, *tamquàm adoptati eorum*, inquit Vegetius, *ab optando appellati.* Veg. lib. 2. c. 7.

XIIII. In epiſcopii atrio.

Libro

Libro V. rationes adduximus, quæ nobis perſuadent, columnæ fragmentum ex baſilicâ ſupereſſe.

XIV. In domo quadam privata.

....

....

DEC. MV*nicipi*
FRATRIS. EI*us*
FILIVS
HERES
L. D. D. D.

Nomen demortui periit, uti & ejus, qui titulum poſuit: appâret autem priorem Decurionem municipii, deque patriâ rectè meritum, quippe cui locus ſepulchri publicè datus, alterum ejus ex fratre nepotem & heredem fuiſſe. Quod Decreti à Decurionum ordine facti hîc mentio, viſum collocare ſtatim poſt ædium ſacrarum & baſilicæ monumenta.

XV. In ædibus Peutingerorum, illuc translata ex æde D. Nicolai, quæ ante urbis muros ſtetit.

PERPETVÆ. SECVRITATI
C. IVLIANIVS. IVLIVS. DEC. MVN
IIII. VIRALIS. SIBI. ET
SECVNDINAE. PERVINCAE
CONIVGI. CARISSIMAE
ERGA. SE. DILIGENTISSIMAE
FEMINAE. RARISSIMAE
SINGVLARIS. EXEMPLI
PVDICITIAE
QVAE. VIXIT. ANNOS. XXXXV.
MENSES. VII. DIES. XXI. ET
IVLIANIJS. IVLIO. IVNIORI. ET
IVCVNDO. ET IVSTO FILIJS
VIVIS. VIVOS. FECIT

C. Julianius Julius Quinquennalitius, hoc eſt, Cenſorius fuiſſe, aut Ædilitius, hoc eſt IIII. Vir Ædilitiâ poteſtate functus videtur, uti dictum rerum Auguſtanarũ libro V. Diximus etiam in Cõmentario ad acta S. Afræ martyris, ſuſpicionem

cionem eſſe, pertinuiſſe ad Julianiorum gentem Julianam, quæ ſub Diocletiano Chriſtianitatis rea capitis Auguſtæ damnata; quod ſi ſedet, Julianiam legemus rectius. Vivis vivos fecit, antiquum, ſed non infrequens, eſt pro Vivus.

In ædibus Canonici cuſtodis ſummi templi.

Dixi libro V. Duumvirorum videri imagines. Tametſi nomina intercidêre, conjecturæ cauſſas aliquas afferre poſſumus, quod duo ſunt, & alter quidem manu jubentis geſtu, quod togati, quod neſcio quid charraceum prætendunt, ordinis fortean decreta, quod pinea nux publicum coloniæ ſymbolum inter utrumque addita. quis enim id ſibi ſumeret privatus, aut in minori magiſtratu conſtitutus? Et quamquam hæc interdum eodem quo cupreſſus modo mortis indicium, quippe quæ ſemel exciſa nunquam repullulet, in priorem tamē conjecturam neſcio quomodo videor pronior. Eam loc° juvaret etiam, ſi lapidem ibi aut in viciniâ inventum conſtaret, coloniæ enim illic forum, & in foris illuſtrium virorum imagines, ſenatorum præſertim & oratorum, unde Licinius mathematicus apud Vitruvium Alabandeos inſipientes eſſe judicatos ait, *quod in gymnaſio eorum quæ ſunt ſtatuæ, omnes ſunt cauſſas agentes, in foro autem diſcos tenentes, aut currentes ſeu pilâ ludentes.*

XVI. Anno Chriſti M DLXVII. Ad D. Vdalrici, ſub turre inventa.

PERPETVÆ. ME. SECVRIT. TIB
CLEVPHAS. IIIIII. VIR. AVG. NEGOTIATOR
ARTIS. PVRPVRARIÆ. QVI VIXIT
ANNOS. LXXVI. SENILIÆ. LASCIVAE
CONIVGI. ET. CLAVDIAE. FORTVNENSI
ET. EPIGONO. APRO. FILIIS. VIVOS. VIVIS
FECIT.

Hanc inſcriptionem, cum paucis quibusdam aliis, non vidi: interim in hac auſus facinus, quod in nullâ aliâ, cum exemplum, quod deſcripſi, haberet IIIIII. VIR. AVG. NEGOTIATORVM. ARTIS. PVRPVRARIÆ. inane additamentum audacter reſcidi, & NEGOTIATOR. reſtitui, nam ut Cleuphas Sexvir Auguſtalis negotiatorum illius artis fuerit, nugæ. Adi, quæ libro VI. de Cleupha obſervavimus. Nec te conjugis & liberorum nomina, quæ nihil Judaicum ſonant, ſententiâ dimoveant, Agrippas, Berenices. Druſillas Regia ejus gentis familia habuit. Conſtantius negotiatores purpurarios qui Imp. deſervirent, immunes eſſe juſſit. Conſt. C. lib. 10. tit. 47. l. 7.

XVII. Ante ædes Peutingerorum.

....
....*t*RIBV*no*............
.......E...................
CONSVLARES. HO*nor. adept. et*
ATINIAE GEMINAE...............
PEREGRINIVS. BELLICO*sus. f. c*
HOMINIBVS. BONIS

Præter quod libro V. diximus, nihil eruo: nam quod olim de procuratore Rhætiæ aliquo conjiciebam, nunc damno, & litteras RIBV, de tribuno opinor rectius accipio.

XVIII. In D. Vdalrici templo fruſtillatim effoſſa, anno MDXCI.

D. M. ET.
PERPETVAE. SE
*cu*RITATI. VICTO
*ri*O. VICTORIANO
*ne*GOTIATORI. *Aug*
...SCRETARIA....
..TVRARIAE. SI....
..CA. MAT*er*.........
..VIXIT. AN*n*........
..C.....................

Quæ

Quæ aſſequi potui, reſtitui, reliqua mihi æquè cum ignotiſſimis ignota.

XIX. In turre S. Crucis, quâ hortum ſpectat.

IVL. VICTOR
NEGOTIATORI
QVONDAM. VESTIARIO
TESTAMENTO. EIVS
IVLIVS. CLEMENS
AQVILIFER. LEG. III. ITAL
FRATER. EIVS.
F ❦ C
D . D

Multa olim in hunc locum non neceſſaria ſcripſimus, ejus errore decepti, qui SPOLIATORI, pro NEGOTIATORI legerat, nunc liquent omnia. Aquilas præcipua inter Romana ſigna, ſingulas legionibus ſingulis fuiſſe, non monendum.

XX. In Peutingerorum ædibus.

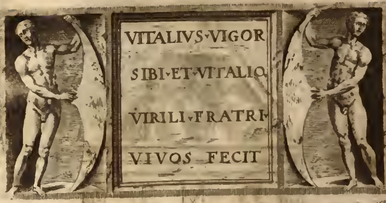

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

Puſinti,

Puſinti, Victorinæ & Puſiniæ imagines faſtigium oſtendit. OB. MEMORIÆ. & CONIVGI. ſculptoris videtur error, pro MEMORIAM. & CONIVGIS.

XXI. Ad D. Vdalrici, ſub Michaëlis archangeli ædiculâ.

Boni hæc ominis nomina, uti & quæ præteriere Victoris, Victoriani, Clementis, Victorinæ, atque ex ſequentibus Conſtantini, Clementis, Fortunati. Eximia his deligendis Romanorum religio, in maximarum præſertim rerum initiis, quod dudum ex Cicerone & Feſto obſervavimus. Sic eſt apud Tacitum in Capitolii reſtitutione ſub Veſpaſiano, *Ingreſſi milites, quibus fauſta nomina, felicibus ramis.* Tac. hiſt. lib. 4.

XXII. In ædibus Peutingerorum.

D. M. ET
PERPETVÆ. SECVRITATI
CRASSICIO
CONSTANTINO
INFANTI. DVL
CISSIMO. QVI
VIXIT. ANNOS. VII.
AELIVS. AELIANVS
ET CRASSICIA. VRSA
PARENTES. FACI
ENDVM. CVRAVERVNT

Notandum, Craſſicium Conſtantinum alterum nomen à matre, neutrum à patre traxiſſe.

Ad pon-

Ad pontem viæ novæ mediæ.

[library stamp]

Ineptas plebejasqu: quorundam ſabulas nihil moramur : Hæc ex ſepulchro tabula eſt, Infantis fortaſſis, nam eam cogitationem puerorum ludentium ſpecies injecit; nec tamen quidquam nimis affirmo, eum & aliæ explicationes locum habere queant. Secundus trochum credo manu jacit, trochum quippe Martialis pueris tribuit, eumque anulum orbi inſertum habuiſſe oſtendit, ut ſpectatores ſono oblectaret, & obvios viâ decederent, admoneret,

Mart. lib. 14. ep. 148. 149.

Iſte trochus pueris, at mihi cantus erit.
Garrulus in laxo cur anulus orbe vagatur?
Cedat ut argutis obvia turba trochis.

Vt eos admodum falli neceſſe ſit, quibus trochus idem viſus, quod

Virg. Aen. lib. 7.

—————— *torto volitans ſub verbere turbo.*

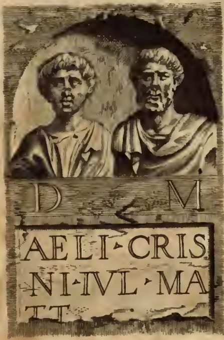
XXIII. In horto quodam.

MATRI. PIENTISSIMAE
LVCRETIVS. CLEMENS
ET. FL. FORTVNATVS. FILI
FACIENDVM. CVRAVERVNT

Matris nomen abeſt, nec ei filiorum pietas ad memoriam profuit.

XXIIII. In

XXIIII. In Peutingerorum ædibus.

Iuliæ matris, quæ titulum poſuit, & Aelii Criſni, cui poſitũs, hæ effigies.

XXV. Vbi extet, neſcio.

D. M
PERPETVAE
SECVRITATI. AVL
SILVANO. VETERANO
MIL. ITAL. MVL. V. P
IVL. PACON. V. CL. CAT
N. STA. CL. CA. CLEMENS
POSVIT

NAPOLI

Vereor parum peritè deſcriptam, eò minus conjecturis licere volo.

XXVI. In Peutingerorum ædibus.

d. *m.*
ET. PERPETVÆ. SE
CVRITATI. TIB. AC
VTIANO. VRSACIO
VETERANO............
QVI. VIXIT. ANNOS....
VII. MENS. SEX. DIES
VIII. HOC. FACIENDV
M. CVRAVIT..........
LICIA.. PIENTIA
....CONIVGI. BE
NE MERENTI
FECIT

Ex poſtremis notis, nihil cui acquieſcam exſculpo, cætera, quâ legi poſſunt, clara ſunt.

XXVII. In Peutingerorum ædibus.

D. M
....ARINI. MONTAN
EX. 7. VET. POMPEIVS
SALTVINVS. HERES
FACIENDVM. CVRA
EX. SS....N

Notum centurias à centurionum nomine dictas, Montanus ergo ex centuriâ Veturii alicujus miles. Vltimus verſus ſepulchri ſumptum indicabat, ſed numerorum notæ corruptæ.

XXVIII. In hortis V. Ill. Marci Fuggeri, reperta anno MDLXXXII. in Vindonis alveo.

D. M.
SEROTINI
ET. PISTAVCI
ISAVRICAE
IVL. STATV
TIANVS. ET
IVL. CONCESI
F. C.

An Iſauricæ, ſive legionis ſive cohortis milites Serotinus & Piſtaucus? Legionis primæ Iſauricæ Sagittariæ nomen in lapide ſupereſſe ferunt.

XXIX Ad D. Joannis, in muro cœmeterii.

SVCCESSVS
ILVINI. F. EQ. AL
AVG..................
......STIP. XIIII.
VIXIT. ANN. XL

Succeſſus Ilvini filius eques alaris (Alares enim à legionariis diſtinguit Vegetius) Auguſtâ. Notum patriam ablativo caſu oſtendi in lapidibus, eodem modo, quo Aſconius de tribu ſcripſit: niſi cui eques alæ alicujus Auguſtæ aut Auguſtalis rectius. Veg. lib. 2. c. 1. Aſcon. in 1. Ver.

In S. Otmari vico.

Aut Succeſſi, aut equitis alicujus alterius hæc effigies. Flores ſepulc[illegible] additi creberrimè, humanæ imbecillitatis argumento.

XXX. In ædibus privatis.

C L A V D I...
L A V I A N..
...H E R E D

Lapidis hoc fruſtum, uti & quæ ſequuntur duo, nihil valde memorabile continent.

XXXI. In domo privatâ.

....
...... A I ....
..... I L N I V S ....
... S. HER. E X. HS. XI...

Heres etiam monumenti impenſam aſcripſit.

XXXII. In b[illegible] D. Virginis ad portam æream.

....
. V E R E N. HERE......
....

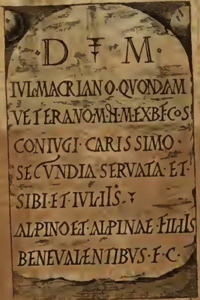
XXXIII.

XXXIII. Item in baſilicâ D. Virginis.

C L. I V C A N AE
E X. T E S T. P. C L
M A T E R N I. P A
T R I S. F. I. S I L V I
N A. V X O R. E T
H E R E S. F. C
N. I. F. L

Silvina, uxor & heres P. Cl. Materni, ex mariti teſtamento fieri juſſit, fierique curavit Cl. Jucanæ ejus filiæ; ut nos tamen exſcribentis incuria non fefellerit. Poſtremæ notæ mihi non notæ.

XXXIIII. Ad D. Vdalrici.

Litterarum informis ſpecies, quam proximè ad lapidis fidem exprimendam curavimus, à non optimo ſæculo eſt. Implexæ ſecundi verſus, Macrianũ miſſum honeſtâ miſſione ſignificant, uti nos amicus noſter Jo. Vivianus, à Lipſio doct, monuit: Congruit, quod Exbeneficiarius Conſulis, quia eo munere jam de-

 functus.

Tertul. de fuga in perſec. Cujac. in nov. 13.

functus, De Beneficiariis quæ Vegetius, quæ alii, in promptu ſunt. Sed & diverſus à vulgato ejus verbi uſus interdum fuiſſe videtur, nam Tertullianus matrices Beneficiariorum & Curioſorum nominat, in quibus deſcripti tabernarii, lanii, fures balnearum, aleones & lenones: Itaque Cujacius Beneficiarios & Curioſos pro delatoribus accipit.

E regione prioris inſcriptionis.

Hæc ipſa Macriani opinor imago; manu fortaſſis indicem convolutum tenet, quem matricem Tertullianus dixit. Lapidi ad dextrum latus, à pictore non expreſſum, roſæ inſculptæ, conditioni humanæ vitæ teſtandæ.

XXXV. In privatâ domo.

M A T I D *iae*
D I V AE. M A T I *diae*
a V G. F I L. D I *uae*
M A R C I A N A*e.* *aug*
ne P T I. D I V I. *tra*
ia N I. A B N E *pti*
D I V AE. S A B *inae*
hadr. aug. S O *rori*

Metidia,

Matidia, ſoror Sabinæ Hadriani uxoris, ex hoc & aliis lapidibus. Sabinam Trajani neptem per ſororem vocat Spartianus, ἀδελφιδῆν Dio & Zonaras. Hinc creditum, Matidiam & Sabinam ex Trajani ſorore natas. Quod, cum Matidiæ duæ fuerint, de majori verum eſt, de minori & Sabinâ ſorore, minimè. Quin Sabinam & alteram Matidiam, cui baſis poſita, doceo prioris Matidiæ filias, Marcianæ Trajani ſororis neptes fuiſſe, hoc modo,

Trajanus Aug. Maritus = Marciana Aug.

Maritus = Matidia Aug.

Hadrianus Aug = Sabina Aug. Matidia.

Si iſta Spartiani quoque mens, novi enim, qui nepotes ex fratre aut ſorore non pro fratris ſororisve filiis, quod vulgo fit, ſed pro horum nepotibus accipiant, neque ſe omnino aliter in probatis auctoribus obſervare potuiſſe ſcribant; ſi hæc ergo Spartiani & Græcorum mens, bene eſt, ſin diverſa, dicam clarè, erravere. Certè ex ipſo Spartiano facilè colligi, Hadriani ſocrum Marcianam non fuiſſe. Cum multa civiliter ab Hadriano erga amicos acta enumeraſſet, ſubjungit, *Omnia denique ad privati hominis modum fecit. Socrui ſuæ honores præcipuos impendit ludis gladiatoriis, cæterisque officiis.* Ea ſive de ſocru vivâ capimus, quam honoribus in gladiatoriis ſpectaculis à genero affectam, argumento æquabilitatis *ad privati hominis modum* eſt conſentiens, ut cætera officia, officia ſint quæ in quotidianam vitam cadont: ſive quod viris magnis placere video, funebre munus, & officia mortuorum memoriæ debita interpretamur rectius, utrum vis non niſi Hadriano imperante contigit. At Marciana jam antea defuncta & in Divas relata, quod arcus Anconæ Trajano Trib. Pot. XVIII. poſitus oſtendit, DIVAE. MARCIANAE. AVG. SORORI. Aug. Hadriani ergo nequaquam ſocrus, & quod conſequitur, Sabina Sabinæque ſoror, ejus neutiquam filiæ. Iſta per ambages. Rectà idem conficit lapis Sueſſanus, MATIDIAE. AVG. FIL. DIVAE. MARCIANAE. AVG. NEPTI. DIVAE. SABINAE. AVG. SORORI. An obſcurè Matidia Auguſtæ filia, Marcianæ non filia, ſed neptis? illud obſcurius, cujus Auguſtæ filia, niſi hunc ſcrupulum marmor noſtrum eximeret, in quo litterarum reliquiæ ſatis oſtendunt Matidiam Matidiâ natam; & extant nummi, MATIDIA. AVG. DIVAE. MARCIANAE. F. qui ad majorem Matidiam pertinent. Illa enim Auguſta, & poſt mortem Diva dicta. An minor iiſdem honoribus aucta, ambigo, neque puto. De majori etiam accipio Spartiani locum, *Poſt hoc Antiochiâ digreſſus eſt, ad inſpiciendas reliquias Trajani, quas Tatianus, Plotina & Matidia deferebant.* Minorem Sabinæ ſuperfuiſſe dicamus oportet, ſi hic titulus vivæ ſtatutus, quod mihi veriſimile. Trajani abneptem timidè aſcripſi, coactus ſpatio lapidis, DIVI prænomine, & NI terminatione. Vt ſemel omnia dicam, ſuſpicor Marcianæ aut Matidiæ majoris maritos (quorum neque nomina neque nobis ſtemmata nota) aliquo modo ad Trajanum pertinuiſſe, inde abneptem dictam Matidiam minorem. Quamquam ſæpe à naturæ vinculis ad ambitionem diſceſſum, ideoque variatum. Exemplum in Severo, cui viſum in Marci familiam tranſire: Is in lapidibus nunc L. Veri Aug. nunc M. Antonini filius, Commodi frater, Antonini Pii Nep. Hadriani Pronep. Trajani Abnep. Nervæ Adnepos: Cum interim filius ejus M. Aur. Antoninus Trajani & Nervæ Adnepos appelletur. Quæ cuncta ſimul, ſi ad calculum revoces, vera eſſe non poſſunt. Vicentiæ viſitur inſcriptio, quæ Matidiarum quoque meminit; dubito an harum met, cum inter Hadrianum & Gordianum anni plusquam centum interſint, etſi nihil prohibet ex uſuris ſortis à Matidiis legatæ aut donatæ, ſtatuam Gordiano tanto poſt poſitam. Inſcriptio hæc eſt,

Hotom. de verbor. ſignif.

IMP.

IMP. CAES
MARCO. ANTONIO
GORDIANO. PIO
FEL. AVG. P.P. COS. II
PROCOS. TRIB
POTEST. V. PONT
MAXIMO
RESPVBLICA
EXLIBERALITATE
MATIDIARVM
D. D

XXXVI. Ad D. Stephani.

C. MANAGNIO
IVSTO. T. LEG. III.
ITALIC. MANA
GNIA. FABIANA
FILIA. ET. HERES
FACIENDVM. CV
RAI IT. INSTANE
MANAGNIO. NI
CITATE. LIBERTO
EX. H*ſ*. N. XVI.

M. Antoninus Imp. legionem tertiam Italicam in Rhætia inſtituit, uti libro VI oſtendimus. Laterani legati nomen extat inſcriptione IV. ædium ſacrarum, Julii Clementis Aquiliferi XVIII. inter negotiatores. Hic ordine Tribunus, Decurio, & milites, quorum alter Librarius etiam. Inſtante liberto, id eſt, quod cæteroquin CVRANTE, aut AGENTE, aut CVRAM AGENTE. Quot ſeſtertiis nummis monumentum conſtiterit, numerorum notæ oſtendunt.

XXXVII. Ad D. Vdalrici.

....
*de*CVRIONI. AL. III. L. ET
*bf.*COS. ET. FL. DECORATo
mil. LEG. III. ITAL..............
VS. V.........................

Vegetius

Vegetius *Equitum alæ dicuntur, ab eo quod ad ſimilitudinem alarum ab utraque parte protegant acies.* Alarum partes turmæ, quaſi termæ aut terimæ, quod ex terdenis conſtarent equitibus, ut eſt apud Varronem & Feſtum. Hinc Decuriones ſingulis turmis tres. Atque id quidem antiquitus. Vegetii ævo turma equites XXXII. ſub uno Decurione habuit. Veg. lib. 2. c. 1. Var. de Ling. lib. 4. Feſtus Turma. Veg. lib. 2. c. 14.

XXXVIII. Ad D. Dominici.

D. M.
IVL. AMANDO MIL
LEG. III. ITAL. LIBRARIo. COS.
VIXIT. ANNIS. XXX.
IVLIA. PATERNA. MATER
FECIT. SIBI. ET FILIO
PIENTISSIMO. VIVA. EX.
PECVNIA. SVA. FECIT

Librarii, qui libros & inſtrumenta ſcribunt. In caſtris, ait Vegetius, qui in libros referebant rationes ad milites pertinentes. Veg lib. 2. c. 7.

XXXIX. Sub portâ D. Virginis.

....
pro. INCOLV*m. imp. caes. l. sept. seu*
aug. tr. p. III. IMP. V. COS. *ii. procos. p.p. feliciſſimi*
princ. TOTIVSQVE. *domus. diuinae. quod...*
colla BSOS. RESTITV*it*....................
...............VS. SVRVS..... ....

Sept. Severum ſive muros, ſive pontes, ſive fornices reſtituiſſe videri, diximus libro VI. In ultimo & penultimo verſu ejus, qui inſcriptionem, poſuit maxima nominis portio deeſt, nullis conjecturis reponenda. Porro cum duos tantum Imperatores Trib. Pot. III. Imp. V. dictos repererim, Domitianum Coſ. X. & Severum Coſ. II. hanc poſteriori tribuere ideo viſum, quod Severi in Col. Auguſtanam multa, Domitiani quod ſciam beneficia nulla extent. Initium abeſſe judicavimus, quia quæ pro alicujus ſalute aut incolumitate ſtatutæ, fere certis numinibus dicatæ, habes ejus generis apud Smetium, LVNAE. AETER. SACR. PRO. SALVTE. IMP. CAES. L. SEPTIMI. SEV. Item, VIR. DIANAE. SACR. PRO. SALVTE. IMP. CAESARIS. L. SEPTIMI. SEVERI. Item, I. O. M. SARAPIDI. PRO. SALVTE. IMP. L. SEPT. SEVERI. & alias aliorum.

XL. Ad

XL. Ad D. Vdalrici.

*gentian*O. ET. BASSO. CO*s*.

Litteræ grandes & elegantes, ut liceat exiſtimare inſcriptas fuiſſe operi alicui publico egregio. Præſerunt nomen Baſſi Coſ. & apparet alterius Coſ. nomen præceſſiſſe. Cum ergo VI. vel VII. Baſſos poſteriori loco conſules renunciatos inveniam, ſcilicet anno urbis DCCXI. cum C. Albio Carrinate (mortuo in magiſtratu Q. Pedio) P. Ventidium Baſſum: anno DCCCXVII. cum Craſſo Baſſum, uti habet Caſſiodorus: anno CMLXIV. cum Q. Epidio Ruſo Lolliano Gentiano, Pomponium Baſſum: anno MXI. cum M. Aurelio Memmio Fuſco, Pomponium Baſſum: anno MXII. cum Fulvio Æmiliano, Pomponium Baſſum II. Anno MXXIV. cum Aureliano Pomponium Baſſum: & anno MLXIX. cum Ovinio Gallicano, Septimum Baſſum: difficulter ſtatuo, ad quem inſcriptio pertineat. Eſt tamen tenuis conjectura, pertinere ad Pomponium Baſſum anni CMLXIV. quo Conſule Severus in Britanniâ obiit,
Victor Sev. quem Victor inter præcipuos Severi amicos numerat, & cui Domitium Dex-
Spart. Sev. trum in urbana præfecturâ ſucceſſiſſe Spartianus narrat. Nam Ventidius ante coloniam noſtram deductam iniit. Baſſum anni DCCCXVII. (fuit is C. Lecanius Baſſus) reliqui faſtorum ſcriptores M. Licinio Craſſo Frugi præ-
Tac. An. 15 poſuere, ſolus poſtpoſuit Caſſiodorus, at præponendus Taciti præjudicio. Cæteros poſt annum CMLXIV. excludit litterarum elegantia, nam ex hâc lapidum ætates periti dijudicant.

XLI. In turre S. Crucis, quâ eccleſiam ſpectat.

imperatori. caeſari
l. SEPT. *imi. ſeueri. aug*
*a*RAB. AD*iab. filio. diui.*
MARCI. ANTO*nini. germ. ſar*
*ma*TICI. NE*p. diui. antonini. pro*
*n*EPOTI. *diui. hadriani. ab ne*
*p*OTI. DIV*i. traiani. par*
T*hici.* ET. *diui. neruae*
*a*D NEPOT*i. m. aurelio. anto*
*n*INO. PIO. *felici. aug. trib*
pot.....PROC*os. p. p. imp*.....

Diximus libro. VI. quo tempore, & quâ de cauſsâ, ſtatuam cujus, hæc baſis collocatam credibile.

XLII. Lapis Auguſtæ inventus, inde Smiham translatus: demum Ill. Comiti Vdalrico à Montfort à Hieronymo Fuggero dono conceſſum audio.

D. M.

D. M. ET
PERPETVÆ. SECVRTATI
CL. CONSTANTINO. QVI
VIX. ANN. XXX. ET IPSAN
ILLE. CONIVGI. EIVS
QVE. VIX. ANN. XXVI
ET. RETICIO. FILIO. EORVM
QVI. VIX. ANN. IIII
CLAVDIA CONSTANTI
NA. SOROR. ET. HERENS
FRATRI. DVLCISSIMO
AC. PIENTISSIMO
F. C

Pleraque barbarè & contra latinitatis leges ſcripta, ut tulit uſus rei Romanæ collabentis.

XLIII. In monaſterio D. Vdalrici.

P O M P

Saxum eſt grande, in quo quatuor hæ tantum pulcherrimæ litteræ, quæ quid ſibi velint, ego me neſcire fateor; reliquum ſpatium purum eſt.

In domo privatâ.

D. M. S
CAECILIO
EVPHROSINo
AN. LV
S. T. T. L

Lapis peregrinus, non originarius, ex ultimâ Luſitaniâ Auguſtam allatus, ideo hîc extra numerum poſuimus.

In Peutingerorum ædibus.

Pro tectoſepulchri alicujus fuit.

Adportam

Ad portam, quâ Geggingam itur.

Lapis quadratus, cujus quartum latus muro affixum. Videtur pertinuiſſe ad ſepulchrum hominum non armatæ, ſed palatinæ & curialis militiæ, uti ſub poſterioribus Imperatoribus appellabant. Nam ejus rei eſt conjecturam capere ex libellis, convolutis quos prætendunt.

Ad portam item Geggingenſem.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

Hic, quod explicationis nomine afferam, nihil eſt.

En poſtre-

En poſtremo loco pavimentum, de quo libro V. ſcripſimus. Hui c cum brevem
denuo lucis uſuram ab horti domino impetraſſemus, imbrium niviumque gla-
cie valde corruptum invenimus, pleraſque teſſerulas loco motas, reliqua-
rum etiam coagmentationem ſolutam, ut jam ſpes nulla ſuperet, incolume
poſterorum oculis cujusquam accutatione ſervari poſſe. Narrabant repertas
aliquando id loci non unius generis marmoris cruſtas, oſtiorum antas, & egre-
gii operis hyperthyron, lapidis item gypſei aut cretacei maſſam bene gran-
dem, ad hæc fragmentum euripi ſaxeum, præterea gemmam boream an aëri-
zuſam, anulo inſertam aureo, lychnum atque ampullam vitream, liquore ple-
nam ſpiſſo neſcio quo rubro: quorum nos tamen præter maſſam illam & cana-
lem nihil vidimus, liquore, quem ſervatum unicè exoptaremus, temerè effu-
ſo, reliquis alicujus pretii rebus dudum divenditis. Balneorum interim ve-
ſtigia, quæ prius ſubodorati, nunc palam agnoſcimus. De marmorum incru-
ſtatione Seneca, *pauper ſibi videtur ac ſordidus, niſi parietes* (balnei) *magnis* Sen. ep. 87.
& pretioſis orbibus refulſerint, niſi Alexandrina marmora Numidicis cruſtis
diſtincta ſint. Statii & Martialis in hunc ſenſum verſus de Etruſci & Tuccæ Stat. ſylv.
thermis aſcribere nihil neceſſe. Neque veſtibulorum & thyromaton (uti lib. 1.
Vitruvius nominat) magnificentiam inde æſtimare difficile. Quin ſi verum Mart. lib. 6.
volumus, nullius uſpiam externi teſtis auctoritas, ad cognoſcendum, qui totius epig. 42.
antiquitus ædificii ſplendor fuerit, nobis hîc conquirenda: Æſtimatori non lib. 9. ep. 77
ſtolido iſtud ipſum quod præ manibus pavimenti veſtigium, nimium quan- Vitr. lib. 4.
tum de inædificati olim operis ſpecie promittit. Ego equidem, qui priſcæ c. 6.
Romanorum majeſtatis reliquias, quæ in Italiâ ſunt, non otioſè ſpectavi, de iis
quæ habentur alibi diligenter quæſivi, prorſus profiteor me non oculis, non
auribus quidquam debere, quod in hoc quidem genere cum iſto uno conten-
di mereatur, & ex quo æquè uberes antiquæ ſcientiæ fructus hauriri poſſint.
Quod ſatis ſcio alios quicumque inſpexerint, itidem mecum ſenſuros. Anto-
nini adeò & Diocletiani Romæ thermæ, quarum vel parietinæ & rudera poſt
tantâ ævi vetuſtatem, etſi hominum perpetuo propemodum damnatæ negle-
ctu, crebris ignium tentatæ injuriis, & barbararum gentium ſæpe repetitis fu-
roribus oppugnatæ, molis adhuc ſuæ miraculo ſpectantium oculos tenent, &
animos quodam horrore perfundunt, hujusmodi tamen deliciarum nihil
hactenus detectum dedêre. Nam quæ in illis pavimenta vidimus,
cum argumenti profectò ſpecie, tum artificum iſti peritiâ valde concedunt.
Majores nimirum noſtri enitendum putaverunt, ut quibus ſtructuræ & im-
penſæ magnitudine pares eſſe non poterant, ab iis ſaltem elegantiæ laude ne
vincerentur. Et cum in hanc partem eâ quâ cernimus curâ incubuerint, ne-
mo de cætero dubitet, reliqua quoq; ornamenta, quæ in thermis varia plerum-
que & eximia, ad parilem ſplendorem fuiſſe conformata. Sed & univerſi æ-
dificii eum extitiſſe modum, qui quamquam magno intervallo infra Roma-
norum exemplariû faſtigia conſiſteret, opulentæ tamen florentisque apprimè
coloniæ decus tueretur. Atq; hinc fidem proniorem ſpero inveniant quæ
nos Capitolio, templis, baſilicâ, amphitheatro, quorum nunc nihil ſuperat,
attulimus, ſequuti, ut nonnullis fortaſſe videbatur, exiles admodum & dubias
ſuſpiciones, quæ vel voculis aliquot hinc inde ex priſcorum ſcriptorum libris
corrogatis, vel neſcio quibus vetuſtorum lapidum litterulis innixæ. At hæc a-
pud homines qui aut eruditi ſunt, aut erudiri ſeriò volunt, ſatis omninò ſuâ
ſponte habent ponderis: Bonum tamen factum iſtiusmodi præterea com-
probari monumentis, quorum ſpecies ante oculos poſita, ab uſu hujus ævi
mirè remota, tacitam quodammodo vim habet, ut imperitos etiam quaſi ma-
nu ducat, illi ſibi de veteri rerum ſtatu nunquam viſa, nunquam videnda faci-
lè perſuaderi patiantur; quibus aliâs eam propemodum erant habituri fidem,
quam homini ſermones de Platonis alicubi Republicâ & Atlantis inſulâ inſti-
tuenti accommodarent. Verum enimverò intra cancellos nobis re-
deundum, atque ea porro thermarum indicia, quæ ſupra diximus, hoc loci
reperta eſſe, proſequenda.

Terræ candicantis plures ſpecies cuti curandæ adhibitas ex Plinio ſcimus, in- Plin. lib. 35
primis ſanè cretam ex Martiale, c. 16.

CRISPVS

Pedis Auguſtani modulus.

Nomina que punctis indicata tantum, nos legere non potui=mus, quidam se iam olim hoc modo legiſſe affirmabat SIBI PVS. SPICIVS. ALPVS. LYTBA.

Mart. lib.6 ep 93. *Depoſitâ quoties balnea veſte petit,*
Pſilothro nitet, aut acida latet oblita cretâ.

Aquas in thermas ductas, non mo: en lum; ſed & anulos loturos poſuiſſe, &
Mart. lib. 3. ep. 92. lychnorum ibi uſum fuiſſe, Martialis,
——*lucernâ balneator extinctâ.*

Ampullâ quid ſuſpicer, niſi unguentum conditum? mira in thermis unguento-
Plin. lib. 13. c. 3. rum copia, Plinius, *aliquem ex privatis audivimus juſſiſſe ſpargi parietes balnearum unguento, atque Cajum principem ſolia temperari: ac ne principale videatur hoc bonum, & poſtea quendam ex ſervis Neronis*, ſiquidem, ut
Ath. lib. 15 Alexis verba Athnæi interpres reddidit, *maxima bonæ valetudinis pars, odores cerebro bonos objicere.* Hæc in ampullis ſervata, Martialis,
Mart. lib. 3. ep. 81. ——— *Coſmianis ipſe fuſus ampullis,*

Plin. lib. 13 c. 2. lib. 36. c. 10. Ath. lib. 5. Quarum optimæ ex alabaſtrite Plinio, auctore; vitreis attamen fidem abrogare non debemus, cum Antiochum Epiphanem pretioſiſſima unguenta fictilibus in balueum intuliſſe Athenæus prodiderit; planè Martialis,
Mart. lib. 3. ep. 54. ——————*quacunque venis, Coſmum migrare putamus,*
Et fluere excuſſo cinnama fuſa vitro.

Conjecturam ipſius quoque liquaminis color commendat, *hujus causſâ adduntur cinnabari & anchusâ* ait Plinius, mox, *ſimilis ratio & in crocino, additis cinnabari anchusâ, vino:* atque ſpiſſitas, *quosdam craſſitudo maximè delectat; id ipſum approbantes, linique jam, non ſolum perfundi unguentis gaudent.* Nam quod *unguenta vetuſtate meliora* evadere ſcripſit, ejus experimenti capiendi nobis poteſtatem præreptam, id verò ſeriò doleo.
(Plin. lib. 13 c. 5. Lib e. c. 3. Lib. ex. 2.)

Jam ad pavimentum quod ſpectat, Vitruvius & Plinius totius generis originem, differentias, componendique rationes explicavere, nos privatim de iſto hoc uno dicturi ſumus. Quatuor coloribus variegatum, lapillis candidis, luteis, rubellis & ſiliceis nigricantibus conſtat, ſpecie de cætero, quam pictor expreſſit. Ævum optimum artificii elegantia affirmat, neque centeſimum credo à coloniâ deductâ annum excedit. An ad lavationem aliamve thermarum partem pertinuerit, nemo aſſeveret. Emblematum argumenta à gladiatoribus petita, à circi metis & quadrigis, abſque avibus aliquot; ſingula congruè loco voluptati parato. *Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cæpta à C. Terentio Lucano*, Plinio annotante, *is q; avo ſuo, à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ poſuit.* Exemplum poſt alii ſequuti, Davus Horatii,
(Vitruv. lib. 7. c. 1. Plin. lib. 36. c. 25. — Plin. lib. 35 c. 7. — Horat. lib. 2. ſat. 7.)

—————— *Fulvi Rutubæque,*
Aut Placidejani contento poplite miror
Prælia, rubricâ pictâ aut carbone; velut ſi
Reverâ pugnent, feriant, vitentque, moventes
Arma viri ————

Plin. lib. 35 c. 7. Et Neronis libertus apud Plinium, *cum daturus eſſet Antii munus gladiatorium, publicas porticus inveſtivit picturâ, ut conſtat, gladiatorum miniſtrorumque omnium veris imaginibus redditis.* In pavimenta inde migraſſe neutiquam mirum, quando horum admiratione æquè ac ſignorum & tabularum inſaniere Romani, adeò ut quod Suetonii verbis de ſummo duce affero, monſtri videatur ſimile, Julium Cæſarem *in expeditionibus teſſellata & ſectilia pavimenta circumtuliſſe.* Antiquus ſcriptor Chriſtianus, quem D. Cyprianum plerique exiſtimant, ad ſignificandum interiorem hominis ornatum hac figurâ uſus eſt, *ſterne pavimenta pigmentis.* Ex noſtro diſcimus, gladiotores repræſentandi ratio quæ fuerit. Per paria ſcilicet, per paria enim illi, quoad fieri poterat, parilia componebantur, ut jure indignetur Lucillius ſatyrâ IV.
(Suet. Jul. c. 46. De cardin. op. chr. de ſpir. ſan. — Lucil. ap. Non. c. 4. bis.)

Aeſerninus fuit Flaccorum munere quidam
Samnis, ſpurcus homo, vitâ illa dignus locoque,
Cum Placidejano componitur, optimus multò
Poſt homines natos gladiator qui fuit unus.

Seneca de provid. Et Seneca, *ignominiam judicat gladiator, cum inferiore componi:* Super ſcriptis nominibus, quod ex Horatio poterat colligi: Toto corporis habitu *velut ſi reverâ pugnent.* Quin inſignitis ferè pugnarum eventis expreſſis, cum

quidem

quidem edito jam munere pingebantur. Quod in ſtatuis itidem obſervatum
notat Æmillus Probus. Chabria, factum eſt ut poſtea athletæ, cæterique arti-
fices, his ſtatibus ln ſtatuis ponendis uterentur, in quibus victoriam eſſent ad-
epti. At quod hic in unâ quadam areolarum eſt adoleſcens inermis unus, no-
mine nec aſcripto, truncum feriens, riro is eſt, ad palum ſe exercens, & feriæ Veg. lib. 1.
pugnæ parans; Vegetius, *Palorum enim uſus non ſolum militibus, ſed etiam* c. 11.
gladiatoribus plurimùm prodeſt, nec unquam aut arena aut campus invictum Sen. ep. 18.
armis virum probavit, niſi qui diligenter exercebatur ad palum. Et eleganti
tralatlone Seneca; *Exerceamur ad palum, & ne imparatos fortuna depre-*
hendat, fiat nobis paupertas familiaris. Quamquam verò Vegetius ſcuta Juven. ſat.
viminea & ligneas clavas magni ponderis huic exercitio præſcribit, Juvenalis 6.
galeam & reliqua arma addit,

———— *quis non vidit vulnera pali,*
Quem cavat aſſiduis ſudibus, ſcutoque laceſſit
Atque omnes implet numeros digniſſima prorſus
Florali matrona tubâ; niſi ſiquid in illo
Pectore plus agitat, veraque paratur arenæ.
Quem præſtare poteſt mulier galeata pudorem?
Quæ fugit à ſexu, vires amat, hæc tamen ipſa
Vir nollet fieri, nam quantula noſtra voluptas?
Quale decus rerum, ſi conjugis auctio fiat,
Balteus, & manicæ, & criſtæ, crurisque ſiniſtri
Dimidium tegmen, vel ſi diverſa movebit
Prælia, tu felix ocreas vendente puellâ.
Paucis interjectis verſibus,

———— *quæ ludia ſumpſerit unquam*
Hos habitus, quando ad palum gemat uxor Aſylli:
Credibile tamen, prima artis rudimenta leviori rude à tirunculis cætera iner-
mibus poſita, eosque graviori paullatim dein armaturæ aſſuefactos: ſcholia-
ſtes vetus ſecundum verſum, unà immutatâ litterâ, legit,
Quem cavat aſſiduis rudibus interpretatus, *obtundendo illum ferulis, in me-*
ditatione pugnandi. Sed & qui in thermas venticabant, aliquando ante lo- Mart. lib.
tionem ad palum exercitos Martialis indicat, 7. ep. 31.
Non pila, non follis, non te paganica thermis
Præparat aut nudi ſtipitis ictus hebes.
Eò hoc ſchema referri poterat, niſi aliud ſuaderet adnixus palo tridens, qui Juven. ſat.
inter gladiatoria retiariorum arma, Juvenalis de Gracco retiario, 2. & 8.

———— *tunicati fuſcina Gracci,*
Item, ———— *movet, ecce tridentem,*
Operæ autem pretium, pali hinc primùm formam hermæ ſpecie agnoſcere. Et
ſi acutè ex Dione & Lampridio pervidit Lipſius, Palum principem gladiato- Lipſ. ſat. lib. 2. c. 7.
rem dictum, quia in pali modum oppugnantibus immobilis & invictus, quid Mart. lib. 5.
ni ab hermâ Martialis Hermes originatione ſimlli? ep. 15.
Hermes inquam *& gladiator & magiſter,*
Nam totum epigramma exſcribere longum, In reliquis areolis nullum ma-
gnopere armorum diſcrimen, niſi quod pugnantium plerique ſcutum ha-
bent, latum qua pectus atque humeri teguntur faſtigio æquali, ad imum cu-
neatius mobilitatis cauſsâ, quod Samnitibus Livius tribuit, pauci aliquod Liv. lib. 9.
duo tresve, illam quam Varro parmam dictam ait, *quod è medio in omneis* Var. de ling. lib. 4.
parteis par ſit. Hanc inter Threcidica alii obſervavere, ſed addirâ fi[illegible], cum
hic gladios rectos videam. De eventis quod dixi, binitrium areolarum gla-
diatores in gradu conſtant, manusque maximè conſerunt; eos miſſione im-
petratâ pares abiiſſe rectè puto ſuſpicamur, ita quidem pares, ut tamen alter
altero vulnerum numero fortaſſis inferior, Seneca, *ſolet enim fieri, ut etiam* Sen. de be nef. lib. 5. c. 3.
cum alter multis vulneribus confoſſus eſt, alter leviter quidem ſaucius, pa-
res exiiſſe dicantur, quamvis alter videatur inferior. Quæ inter duos me-
dia viri ſpecies obſcura, nec confuſis lineis ſat diſtinctè incluſa, laniſtæ opinor
(Martialis proximo verſu magiſtrum appellavit) aut maſtigophori alicujus
eſt, qui, ut Tertullianus ait, *gladiatorem ad homicidium flagellis & virgis* Tertul. de
compellat ſpectac.

[Sen. in ludo.] *compellat invitum*, Seneca *proximo munere inter novos autoratos ferulis vapulare placet.* Eſt præterea areola, in quâ fugiens gladiator in tergum ſupinus cadit, adverſario inſequente. Alia, in quâ proſtratus ſuberectusque ferrum vitabundus expectat; [Sen. de tranq vitæ. c.ult.] Seneca, *eo magis convulneraberis, & confodieris, quia neſcis præbere jugulum. Vives diutius, & morieris expeditius, qui ferrum non ſubductâ cervice, nec manibus oppoſitis, ſed animosè recipis.* [Sen.ep.37.] Alia denique, in quâ victus ſubmiſſis, quin projectis armis latus præbet, quæ Senecæ quoque verbis quando ſemel cœpimus illuſtremus, *licet arma ſubmittere, miſericordiam populi tentare*, turpior aliquantò projectio, *dummodo arma non projicias.* [De benef. lib 3.c.2.] Nomina, quæ liquidò legi potuere, hæc ſunt, CRISPVS. LEONIDES. APRIVS. AIAX. ANTONIVS. MANLIVS. PALVMBVS. ASTIR, hæc dubia, SIRIPVS. SPICIVS. ALPVS. LYTRA. [Cic.Phil.3. Firm, lib 7 c.23.] Gladiatorum profectò nobilium ut Cicero appellat, celebrium ut Firmicus, ut veriſſimè Tertullianus atrocium, quos in coloniâ depugnaſſe nihil dubito. [Tert. de ſpectac.] Atque ſi quantumvis laudati, infames tamen ab his ipſis, quibus laudati habiti, vir fortis gladiator in declamatione apud Calphurnium Flaccum, [Calp.decl. 50.] *Virum igitur gladiatorem negat, negat aliquis infamem?* Et ſex ſeptem interjectis verbis, *Neque enim conditione gladiatoriâ quidquam eſt humilius in vulgo, nec meo nomine quidquam nobilius in ludo.* Singulorum cauſſas exquirere ineptientis ſit; at in Suetonii Claudio Palumbum obſervo, in Nerone Specillum, [Suet. Claud.c.21 Ner.c.30. Juven.ſat. 6.] quorum imitatione tum Palumbum hunc noſtrum, tum Spicium an Specium dictum ſentio; nam Specius & Specillus unum idem eſt nomen, quemadmodum Sergius apud Juvenalem per blandiloquentiam idem Sergiolus. Neque hæc ab ævo, quod pavimento tribuimus, abhorrent.

Ad metas & quadrigas venimus. Videmus agitatorem non unum,

Stare levi curru, moderantem quatuor ora,
Spumigeris frænata lupis, & flectere equorum
Prævalidas vires, ac torto ſtringere gyro,

[Man. lib.5.] Et quod in Manilio interjecto verſu ſequitur, non tam calamo ſcriptum, quam penicillo pictum,

Exagitare feros pronumque anteire volantes.
Vixque rotis levibus ſummum contingere campum.

[Hier. vita Hilar.] Quâ ſpecie ſi perſuaſi coloniæ circum tribuamus, non nemo aſſentiatur, eò pronius, quod universè D.Hieronymus ſcripſit, *In Romanis urbibus jam indè ſervatur à Romulo ut propter felicem Sabinarum raptum, Conſo, quaſi conſiliorum Deo quadrigæ ſepteno currant circumitu, & equos partis adverſæ fregiſſe victoria ſit;* Nos Auguſtanæ gloriæ non inviti ſavemus, ſed quoniam veri ſtudium præponderare ſæpe teſtati, rem ita capimus, ut in provinciis metas ſtatutas, quadrijugosque currus agitatos non negemus. Nec quidquam eſt, quare equeſtre curſus certamen, quod natali Auguſtæ die celebrari ſolitum, noſtrâ demum memoriâ deſitum libro V. ſcripſimus, ad hoc principium non vocemus, paucas attamen fuiſſe urbes opinemur, quæ ſtadium porticibus & gradibus Romano exemplo cinxerint, nec omninò quod mihi conſtet, hujus generis ædificiorum ruinæ præter Romam & Conſtantini urbem viſuntur alibi. [Auſ.urb. catal.] Quod ſi Mediolanenſis circi Auſonius meminit, *populique voluptas Circus*, [Cor.hiſt. Med.par.1.] quem à Friderico demum Ahenobarbo dirutum Bernardinus Corius prodidit, argumentum à civitate tot Imperatorum ſede ad reliquas vulgo colonias non rectè ducitur, multo ineptius ab Antiochiâ aut Alexandriâ aliquâ. Sidonius Narbonem luculento carmine dilaudans, atque à muris, tabernis, portis, porticibus, foris, theatro, delubris, Capitoliis, monetis, thermis, arcubus, horreis, macellis, fontibus commendans, circum tacuit. [Tertul.de ſpect.] Tertullianus disertè de circenſium apparatibus, *minore curâ per provincias pro minoribus viribus adminiſtrantur.* Itaque valde labor credere, plerosque circos provinciales fuiſſe temporarios, plerosque etiam extra urbes, quo curriculi intervallum nimirum commodius laxaretur. Virgilius, [Virg. Æn. 7.]

Ante urbem —— ——
—— ——*domitantque in pulvere currus,*

At quan-

At quandoquidem in hoc ſumus, demus formam hippodromi ex heliotropio, quæ affabrè ſculpta apud nos eſt, qua cœli acumen argumentum multiplex in tantillo ſpatio quivit aſſequi,

Notæ agitatorum factiones alba, ruſſata, veneta & praſina, eas quatuor currus in gemmâ exprimunt: ad reliqua explicanda non divagabimur. Volucres demum paſcentes artificis luſum interpretor, ſed qui temerè neutiquam luſus, principi argumento alludat; nam id præcipuum peritæ elegantiæ documentum, ingenio manus attemperare. Avium galli pugnæ maximè avidi, *nec finis*, ait Plinius, *ſæpe commorientibus*, ideò aptè gladiaturæ hinc symbolū: quin prope eſt ut gladiatores ipſi, *Pergami omnibus annis ſpectaculū gallorum publicè editur, ceu gladiatorum*. Adde quod ſectam à Gallis antiqui dixere Myrmillonum, ut eſſe Feſtus auctor, quo tamē etſi gallinaceos non ſpectarint, ſed armaturæ genus Gallicum, nihilo ſecius gallinaceus appellationis ſaltem ſonum ſignificare potuit: Gallina etiam apud Horatium gladiator, Plin.lib. 10 c. 21. Feſt in P.v. Retiario.

————————*Thrax eſt Gallina Syro par.* Hor. 2. lib. ſat. 6.

Corvi aut cornices quî ſcimus an ad aurigarum aliquem pertineant, quibus nomina cæteroquin nulla aſcripta? Eſt apud Ammianum Marcellinum Corax auriga, quem Gallus Cæſar coronavit, Corvini quoque & corniculæ pari forte notatione dicti. Marcel. lib. 14. Corollarii vicem ſermoni qui à thermis cœpit non negabo, verſus aliquot concinnos, feſtivos ſcitos totos, inſcriptos marmori, ante annum unum aut alterum Romæ ad D. Petri effoſſo, qui inprimis lucem inferent balneari exercitationi, à paucis ſcriptorum memoratæ, à nullo lectorum ante hac intellectæ: Indicium Ab. Ortelio debeo,

VRSVS

VRSVS TOGATVS VITREA QVI PRIMVS PILA
LVSI DECENTER CVM MEIS LVSORIBVS
LAVDANTE POPVLO MAXIMIS CLAMORIBVS
THERMIS TRAIANI THERMIS AGRIPPAE ET TITI
MVLTVM ET NERONIS SI TAMEN MIHI CREDITIS
EGO SVM OVANTES CONVENITE PILICREPI
STATVAMQVE AMICI FLORIBVS VIOLIS ROSIS
FOLIOQVE MVLTO ADQVE VNGVENTO MARCIDO
ONERATE AMANTES ET MERVM PROFVNDITE
NIGRVM FALERNVM AVT SETINVM AVT CÆCVBVM
VIVO AC VOLENTI DE APOTHECA DOMINICA
VRSVMQVE CANITE VOCE CONCORDI SENEM
HILAREM IOCOSVM PILICREPVM SCHOLASTICVM
QVI VICIT OMNES ANTECESSORES SVOS
SENSV DECORE ADQVE ARTE SVPTILISSIMA
NVNC VERA VERSV VERBA DICAMVS SENES
SVM VICTVS IPSE FATEOR A TER CONSVLE
VERO PATRONO NEC SEMEL SED SAEPIVS
CVIVS NVNC LIBENTER DICOR EXODIARIVS

Sen.ep.57. Jam nihil planius Senecæ verbis. quæ hactenus varias mangonum artes fruſtra experta. *Si verò pilicrepus ſupervenerit, & numerare cæperit pilas*, quotquot
Stat, Sylv. lib.3. excidiſſent crepitaſſentque ſcilicet, item Statii,

Quid nunc ſtrata ſolo referam tabulata, crepantes
Auditura pilas ———

Sequitur hypocauſti deſcriptio, exercitationis locus, quod ſcio quam lævè accipere ſoliti interpretes, neque miror aut indignor, ſine enim lapide Romano fuiſſet, cui in mentem pila vitrea veniſſet unquam?

ANTIQVA

ANTIQVA
AGRI
AVGVSTANI
MONVMENTA.

I. Laugingæ. Auguſtanæ diœceſis oppidum ultra Danubium, ad Germaniam magnam pertinet, uti & alia nonnulla quæ ſequuntur loca. Rhætico nomini is tractus acceſſit, quo tempore Maximianus limitem protulit, uti ex panegyricis libro VII. obſervavimus. Quædam porro ex his inſcriptionibus ad avorum uſque memoriam ſuperſtites, barbaro dein antiquitatis contemptu periere: quædam etiamnum ſalvæ.

APOLLINI. GRANNO
M. VPLIVS. SECVNDVS
T. LEG. III. ITAL. ARAM
CVM. SINGNO
ARGENTEO
V. S. L. M

Zamos. analect. antiq. Daciæ cap. 8.
Celt. 3. Amor.

Vnde Apollini Granni cognomen, adhuc quæro. Sed liquet hoc titulo præcipuè apud Rhætos cultum. Quamquam & Romæ lapis extat ſic inſcriptus, APOLLINI. GRANNO. ET. SANCTAE. SIRONAE. SACRVM. & Brettæ Dacorum, uti obſervavit Zamoſius, APOLLINI. GRANNO. ET. DIS. SIRONAE. PRAESENTIBVS. Viderint eruditi, an urbs illuſtris Aquisgranum huic nomen debeat. Profectò Conrad. Celtes, In cujus carminibus eſt interdum auri grumos invenire, eo reſpexit, *Vrbs ubi fumat aquis Craneo ab Apolline dictis*, etſi litteris nonnihil mutatis. Accedit Panegyricus Conſtantino Conſtantii F. dictus, in quo ſub finem rhetor Belga (Belgam ex ductu orationis Rhenanus, aliis non improbantibus, ſolus Sigonius Æduum putavit) patriam ſuam antiquè nobilem, ferventes aquas, quibus perjuria puniantur, Apollinis lucos & ſacras ſedes habere jactitat. Quæ ſi ad Aquisgranum referas (referes, niſi aliam Belgicæ urbem vetuſtã, in qua hujus generis aquæ proferas) eo probabilior Celtis opinio evadet. Bibracte Sigonii nullo modo accipi poſſe puto. Mediæ ætatis ſcriptores dixerunt palatium Grani, thermas Grani, etiam Aquas nudè, & fabulam non ferendam de Grano Neronis fratre produxerunt. Peutingerus noſter in convivalibus me docuit, hauſtam ex diplomate Imp. Friderici I. Anni Chriſtiani MCLXIV. in quo Caroli Magni verba laudantur, *Inveni thermas calidorum fontium, palatiaque reperi, quæ quondam Granus, unus de Romanis principibus, frater Neronis & Agrippa à principio conſtruxerat*. Abſolutè vana & frivola. Quamquam non nego, tam fieri potuiſſe, ut nomen à duce Romano, quam ut ab Apolline acceperit, plures enim Granii. Sed hæc præter inſtitutum: Arbitrium eſt in medio. SINGNO contra Grammaticorum leges ſculptum, ſi ſic tamen in lapide eſt.

Sig. de occid. imp. lib. 2.

II. Laugingæ.

DEI. APOLLINIS. GRANNI
REL*igioni. sacrum*
...........PP............
DIONYSIVS. LEG. AVG. PR. PR
raetiae....KAL. IVNIAS. *dd*

Religioni Apollinis, quomodo alibi, SANCTITATI. IOVIS. ET. AVGVSTI. SACRVM. & PRAESENTIAE. MATRIS. DEVM. Quo tempore Dionyſius Legatus in Rhætia fuerit, nondum conjiciendo aſſequor.

III. Lau-

III. Laugingæ, lapis ex ruderibus arcis Faingenſis.

APOLLINI
GRANNO
SIGNVM. CVM
BASE. MIRPA

IV. Feningæ ſive Finingæ.

APOLLINI
GRANNO
SABINVS
PROVINCIALIS
L. D. S.

V. Faingæ.

IN. D. H. H
APOLLINI. GRANNO
..............................et
BAIENIBVS. VICTOR. ET
BAIENIBVS. VICTORINVS
FILII. EIVS. EX. IVSSV
SIGNVM. CVM. BASE

Patris nomen abeſt. Bajenibus pro Bajenius, ut altera B. abundet. Faingæ à Bajeniis nomen eſſe aſſentior; qui norim B. ſæpe in F. abiiſſe, unde bruges pro frugibus Ennio.

VI. Laugingæ.

DEO. MERCVRIO. SIGN
EX. VOTO. IVL. GALLICVS
ET. AVR. SIBVLLA. P. L. L

In ſummâ baſe imi Mercurii pedes ſuperſunt, eo magis injurius Heroldus, qui libello de Romanorum in Rhætiâ littorali ſtationibus, multis nominibus ineptiſſimo, ad hanc inſcriptionem temere retulit, Mercurii ſignum, quod in ædibus Peutingerorum Auguſtæ viſitur, Laugingâ ſcilicet illuc translatū ſomnians. Quomodo & Julianorum & Amandi & Victoris & Macriani monumenta Feningâ Auguſtam advecta leviſſimè auſus aſſerere. Alieni profecto majores noſtri ab hujus criminis invidiâ: ut alienis inhiarint, quorū incuriâ tot patriæ inſcriptiones periere, vel in calcem ſolutæ, vel in ædificiorum fundamenta cōjectæ? Non fit veriſimile. Quid quod earum quæ publicis locis ſuperant, pleræque muris tam contēptim inſertæ, literis ſæpe non rectis, ſed in latus inclina-

tis, ut ſatis appareat, operas præter ſtructuræ uſum nihil ſpectaſſe. Privatas omnino quinque peregrinas habemus, fateor, urbicam unam Cæcilii Euphroſini, agrarias quatuor, ſi ſic tamen appellare lubet, Priſci, Chriſidis, Spediæ & Maximæ Felicis; ſed hæ unde, & à quibus, & quo tempore advectæ, annotatum eſt: neque ulla ante Peutingeri ætatem, cujus primum monitu iſtius generis reliquiæ aliquam obtinere dignitatem cœperunt.

VII. Laugingæ.

I N H D D. *deo*
M E R C *urio*
V R O C I .....
V I C T o R .....
E X. V o T. P o S
L. L. M

VIII. Vitaslingæ.

M E R C V R I O
Q. V I T A L I S
Q V I N T I O N I S. F I L
V. S. L. M

A Vitale Vitaslingam non ineptè deducunt. Audio ſimilem Inſcriptionem Angleriæ prope Mediolanum extare. Nec abſurdum, Vitalem Mercurio votum pro itu in provinciam unum, alterum pro reditu ſolviſſe.

IX. Faingæ, ad ripam Danubii, ut non niſi flumine decreſcente legi poſſit.

.... D E I
M T I T. A V.
..... *s* V O. S V M
P T V. I N D V I
fe C E R V N T

Multæ mihi hic tenebræ. Audio Faingæ etiam lapidem eſſe ſatis magnum, in medio fractum, in quo ſol pileo flammeo tectus leoni inſiſtit.

X. Vrſinii,

X. Vrſinii,columnæ milliares tres, altitudine octonum circiter pedum,quarum prima ſic inſcripta,

IMP. CÆSAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS
PONTIF. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XII. COS. II. P.P
PROCOS. ET. IMP. CAESAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
POT. IIII. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES REST
AB. AVG. M. P. XXXXI.

Quadraginta columnas hanc præceſſiſſe, ex poſtremis numeris colligimus, etc omnes perierunt. Pertinent ad hujus generis cipporum inſcriptiones Arcadii & Honorii Impp. verba, *Abſit ut nos inſtructionem viæ publicæ, & pontium ſtratarumque operam, titulis magnorum principum dedicatam, inter ſordida munera numeremus.* Cod.Theod.lib.15. tit.3.l.6.

XI. Vrſinii, columna ſecunda.

IMP. CÆSAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS.
PONTIF. MAX. TRIB. POT
VIIII. IMP. XII. COS. II. P. P
PROCOS. ET IMP. CÆSAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
POT. IIII. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES. REST
AB. AVG. M. P. XXXXII.

XII. Vrſinii, columna tertia, quæ fracta eſt.

IMP. CÆSAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS
PONTIF. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XII. COS. II. P.P
PROCOS. ET. IMP. CAESAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
POT. IIII. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES REST
AB. AVG. M. P. XXXXIII.

Meminimus horum lapidum libro III. & VI. In numeris IMP. XII. ſabrile peccatum hæret, tum hîc, tum lapidibus Iſnenſi & Vilthaimenſi, eodem modo inſcriptis, quos omnes ab unius ſculptoris manu exiſtimo. Ratio temporum TRIB. POT. VIIII. IMP. XI. COS. II. reſcribendum docet. Nam anno urbis CMLIV. L. Annio Fabiano M. Nonio Muciano Coſſ. dictus eſt L. Sept. Severus Trib. Pot. IX. Imp. XI. Coſ. II. Eo pertinet inſcriptio. Sequenti Coſſ. ſuere L. Sept. Severus III. & Imp. M. Aur. Antoninus. Cum ergo permulta ſuperſint monumenta, quæ Septimium III. Conſulem Trib. Pot. X. XI. XII. XIII. XIV. adhuc Imp. XI. dicant, apertè conficitur, id Trib. Pot. IX. Coſ. II. multo magis convenire, neque ullâ ratione Imp. XII. ante tertium Conſulatum poſſe conſiſtere. Congruit etiam cum anno urbis CMLIV. Antonini Trib. Pot. IIII. ut ex faſtis in promptu eſt. Cippus Iſnenſis, qui vias & pontes à Camboduno eousque reſtitutos monet, ſic habet, Vilthaimenſem in peregrinis retulimus, IMP. CAESAR. L. SEPTIMIVS. SEVERVS. PIVS. PERTINAX. AVG. ARABIC. ADIAB PARTHICVS. MAXIMVS. PONTIFEX. MAX. TRIB. POT. VIIII. IMP. XII. COS. II. P. P. PROCOS. ET. IMP. CAESAR. MARCVS AVREL. ANTONINVS. PIVS. AVG. TRIB. POT. IIII. PROCOS. VIAS. ET. PONTES. RESTI. A. CAMB. M. P. XI.

XIII. Ber-

XIII. Bergæ prope Auguſtam ,; in altari, quod eſt introeunti templum ad lævam , peſſimo charactere.

MEMORIÆ. ET. PERP
ETVÆ. SECVRITATI. FLA
BIA. CVNANIO. SERENO
NEGOT. QVI. VIXIT. ANNI
S. XXXXV. ET. M. VIII. D. VI. HOC
FACIENDV. CVRA. CVNAN
IVS. VRSACIVS. PIENTISS
IMO. PATRI. Ǝ. BENEMERNTI
FECIT

FLABIA CVNANIO. eſt pro Flaviano Cunanio. Et FACIENDV. CVRA. pro faciendum curavit, uti in nummis antiquiſſimis PREIVERNVM. CAPTV. pro captum.

Bergæ in cœmeterii muro.

Simulachrum haud dubiè conjugalis concordiæ eorum, quorum olim ſepulchro impoſitum. Extat Romæ monumentum bene antiquum, M. Æmilio quippe & Munatio Planco Coſs. Q. Furfanio Nigrino & Furfaniæ Floræ conjugibus factum figurâ prope geminâ, niſi quod conjuges dextras conferunt, & medius puerulus duplici face utrumque videtur urere. In noſtro puer unum neſcio quid præfert, vetuſtate ita detritum, ut facemne, an ſpicarum manipulum, an denique carduum interpreter, dubius maneam, pictor pro carduo accepit: Et cardui florem ſcolymon rerum humanarum infirmitatem, vitæ Inprimis, referre ajunt, quo nomine ſepulchris rectè convenit, nam eo etiam roſæ in alio lapidis latere pertinent. Spicæ cum pacis, tum fœcunditatis indicio matrimonio junctos decent. Sed mihi tamen facis ſimplicior, aptior, veriorque viſa explicatio, ſiquidem puer Amor eſt. Non valdè differt FIDEI. SIMVLACRVM. quod Romæ quoque viſitur, HONOR, & VERITAS (nomina aſcripta ſic habent) dextras jungunt, AMOR conſiſtit medius.

Bergæ

Bergæ quoque in cœmeterii muro; Apian⁹ & Amantius Smihæ falsò tribuerunt.

BIBLIOTECA NAZIONALE NAPOLI

Sepul-

Sepulchralis cœnæ ſpecies. Cubat quidam cœnatoriâ veſte indutus, effultus ſubereƈtusque in cubitum, in ſcimpodio pluteis utrimque munito, torali pulvinisque ſtrato, ad pedes catellus ludens, cujusmodi delicias cœnis adhibebant, paraſitus in Plauto,

Plaut. Sticho.

Tantillum loci, ubi catellus cubet, id mihi ſat eſt loci.

Hor. lib. 1. ſat. 3. Ante leƈtulum menſa eſcaria, cibilla Varroni, qualem Tigellius apud Horatium optat; *modo ſit mihi menſa tripes.* Vtrimque famulæ miniſtrantes, quod & in aliis lapidibus obſervo, earum altera manibus ferculum prætuliſſe videtur. Paullò remotior poculorum menſa, ſic enim appellat Servius, cylibantum Varro, græca origine ἀπὸ τοῦ κύλικος cæteroquin vulgus abacum, Juvenalis.

Serv. 1. Aen. menſæque remotæ. Varro de ling. lib. 4. Iuven. ſat. 3.

——urceoli ſex
Ornamentum abaci, nec non & parvulus infra
Cantharus, & recubans ſub eodem marmore Chiron.

In quem locum vetus ſcholiaſtes, abacum interpretatur, *quod nos Delphicam dicimus*, Martialis,

Mart. lib. 12. ep. 67.

Argentum atque aurum non ſimplex Delphica portat.

Chiron menſam ſuſtinuit, quomodo gryphus hanc noſtram, & aliam apud Juvenalem,

Iuven. ſat. 11.

——magno ſublimis pardus hiatu.

Virg. ecl. 3. Virgilio,

Et gravis attritâ pendebat cantharus anſâ.

Miſtarius credo Lucilio apud Nonium,

——longâ geminus miſtarius anſâ.

Iſid. lib. 20. c. 5. Mart. lib. 14. ep. 105. Mart. lib. 14. ep. 110.

In ipſo abaco, fortaſſis crater primo loco, ſi verè Iſidorus, *cratera calix eſt duas habens anſas*, deinde verceolus, quem miniſtratorium vocat Martialis: calicis demum quoddam genus aliud, ſive ampullam potoriam, cujus Martialis quoque meminit, & quam Iſidorus ſimilem ait *rotunditate bullis quæ ex ſpumis aquarum fiunt*, ſive orcam, ſive cymbium, ſive quodcumque tandem divinare malumus. E regione autem abaci, vas grande uno tantum pede fultum, eſt loco opinor tertiæ Varronis menſæ, quam ille urnarium vocatam tradit, quod urnas cum aquâ poſitas haberet, nam hujus vice ſinus iſte aquarius reƈtè fungi potuit. Aviculas ei inſidentes bibentesque aut turtures, aut cornices, conjugum ſymbolum accipio, & monumentum marito ab uxore poſitum autumo,

---

XIV. Camboduni.

LVCIANO. EVGILI
ANO. FILIO. CARIS
SIMO. VIXIT. ANNOS
XIX. LVCIANVS. ING
PATER. FECIT. S. S

Pater filio monumentum inſcripſit, quod ſibi ſuisque commune.

XV. Laugingæ.

D. M.
PRENCIVS. A. VE. III. LEG
CIVES. BRIVINES
VIXIT. ANNIS. LXX.
MONIMENTVM. FECIT

Cives

Cives Brivines pro civis Brivinenſis, tale eſt, DOMVNARBES, pro Narbonenſis. Brivinenſium memoria cæterum funditus periit.

XVI. Liezheimi in latere.

LEG. ITALICÆ. III. M

Liezheimi nomen à Legione Heroldus deducit. Quód per omnes prope provincias lateres, in quibus legionum nomina deſcripta, inveniantur, Crediderim illos terminorum uſum præbuiſſe agris militibus aſſignatis.

XVII. Liezheimi in alio latere.

LEG. ITALICIANÆ. III. M

Italicianam legionem ſub poſtremis Imperatoribus dictam veriſimile.

XVIII. Ad Lyci in Danubium fluentis oſtia.

D. I. M
IVL. IVSTV
S. V. A. XXVI
AMABILI
S. MATER
F. C

Manes, ait Feſtus, *deos ſuperos atque inferos dicebant*, ideo non fruſtra eſt, ſi quando in ſepulchris Manibus inferorum nomen additur.

XIX. Novoburgi ad Danubium.

P. AEL. T. SATVRNINVS
ATILI. CV. ET. CIVIS. VET
VIXIT. A. LXXV.
SATVRNINVS. CRESCENS
IIII. KLENDS. IAN

Primæ quinque litteræ, vereor ne parum fidè deſcriptæ. Cæterum Saturninus Atiliæ Curator, & civis Veteranus fuit. *De officio curatoris Reipublicæ* Vlpianus ſingularē librum ſcripſit, qui periit. Atiliam adhuc Azelburg tueor, etſi longiusculè à monumento diſſitam; nec enim neceſſariū, civem in patriâ mori, tumulari. Scimus, quam affines litteræ T. & D. rurſus D. & Z. ut ſæpe alternent, *Sed Set, Idcirco Itcirco, Dietha Zetha*, apud Chriſtianos ſcriptores veteres,

teres, *Diabolus Zabolus.* Quæ Aventinus de Atilienſi coloniâ, quam eandem opino, ralibi Coloniam Auguſtam Acliliam dixit; gerræ, niſi quid ſolidi, quod nos in aſſenſum trahat, proferatur; nam hactenus nihil video.

XX. Novoburgi.

D. M
TIB. CASSIO. CONSTAN
TINO. IVNIORI. MISER
RIMO. QVI. VIXIT. ANNOS
III. MEN. IIII. D. XXII. FECIT
TIB. CL. CONSTANTINVS
PATER. FILIO. DVLCISSI
MO. A. QVO. SIBI. FACIEN
DVM. OPTAVERAT. ET
CASSIAE. VERAE. MATRI
EIVS. ET. CLAVDIIS. IANV
ARIO. VICTORI. ET
MARCELLINO. LIBERTIS
FIDELISSIMIS. VIVIS. FECIT
ITEM. FIDELI. QVONDAM
ET. CARO. ET. MODESTO
SVIS. KARISSIMIS

Monet Aventinus, plures alios Novoburgi ſupereſſe litteratos lapides, ſed quos legere nemo poſſit, partim fractos, partim obſtructos litteris introrſum verſis. Matthæus Langus, Auguſtæ patricio genere natus, à Julio II. Pontifice in Cardinalium collegium cooptatus, Epiſcopus primum Gurcenſis, dein Salisburgenſis Archiepiſcopus lectus, inſcriptiones quæ ſequuntur, quatuor ſupernumerariæ, ex agro Patavino, dum Patavium Maximiliani Imp. auſpiciis obſideretur, Velenburgum ad Vindonem prope Auguſtam tranſtulit.

D. M
AEMILIAE
CHRISIDI. LIB
ET. CONIVG
V. A. XXXII
C. AEMILIVS.
CALPVRNIAN
VET. N. SVR
ET. SIBI. V. P

Niſi

Niſi ſe Æmilius Veteranum,natione Surum,id eſt,Syrum proderet, videri poterat familiâ Calpurniâ ortus,in Æmiliam adopti one tranſiiſſe.

C. IVL. PRISCI
V. A. VI. M. X. D. VIII
IVL. GERMANVS
ARMORVM. CVST
ET
VAL. MARCIANE
PARENTES

Hier. Rubeus hiſt. lib. 1. prope geminam inſcriptionem Ravennæ ad ſacrarium D. Apollinaris, Mazochius Romæ ad S. Stephanum in Ægypto extare ſcripſerunt.

D. M
SPEDIAE
PANNYC Ѣ
P. CASSIVS
VERVS
CONIVGI
PIENTISSIM

Ignotus character tertii verſus, libertam credo ſignificat.

D. M
PORTITORI PLVTO
NI. ET PROSERPIN
HAVE. IVLIA. C. FIL
MAXIMA. FELIX. DOM
TROMENT. SALON
ANIMVLA. DVLCIS
ANIMVLA. SVAVIS
ANIMVLA. IN DEoRVM
NVMERVM. RECEPTA
VNDE. TALE. QVANDO
TALE. ET. CVI. TALEM
V. A. LIX. MEN. VI. D. XII.
HOR. NOC. IX. T. SCRI.
BONIVS. BARBVLA
CONIVGI. IN CON
PARABILI. B. M. C
ET. INFRASCRIPTIS
VV. C. ARRIO. MARIN

Inſcriptio tota nectarea, ſed molliſſimæ deliciæ ridiculè in animulam ſexagenariam impenſæ. *Vnde tale, quando tale* quidquam unquam ortum, *& cui talem* conjugem habere contigit? Horatium de Auguſto in memoriam revocat, (Horat. lib. 2. ep. 1)

Nil oriturum alias, nil ortum tale ——

Scribonia gens, Romæ plebeja imaginibus illuſtris, ex quâ Auguſto aliquando uxor. *Infraſcriptis* quoque. tunc temporis vivis, de ſepulturæ jure cautum: eorum plura fuiſſe aſcripta nomina credibile, in alio fortaſſis lapide, nam in iſto nihil ſpatii reliquum. Quæ muta præterea tum Velenburgi, tum alibi viſuntur monumenta, ex Italiâ item allata, exprimere curæ non fuit.

ANTI-

ANTIQVA
MONVMENTA
PEREGRINA

Quæ meminerunt
Auguſtæ,
Vindelicorum,
Rhætorum,
Legionis III. Italicæ.

I. Prope Vilthaimum.

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS
SEVERVS. PIVS. PERTINAX
AVG. ARABIC. ADIABEN. PAR
THIC. PONT. MAX. TRIB. POT. VIIII.
IMP. XII. COS. II. P. P. PROCOS. ET. IMP
CÆS. M. AVRELIVS. ANTONINVS
PIVS. AVG. TRIB. POT. IIII. PROCOS
ET. IMP. P. SEPTIMIVS. GETA
ANTONINVS. VIAS. ET. PONTES
REST. AB. AVG. M. P. CX

Quæ ad inſcriptiones X. XI. XII. agri Auguſtani monuimus, huc etiam pertinent. Milliares lapides inter quadrageſimum tertium, & hunc centeſimum decimum, periere quinquaginta ſex, nam unius tantum, quem ego loco ſexageſimo ſexto ſtetiſſe conjicio, Parthani ſuperſunt fragmenta, ſic integritati reddenda,

IMP. *caes*
L. SEPTIM*ius. ſeuerus. pius*
PERTINAX. *aug. arabicus*
ADIAB. *parthicus. maximus*
PONTIF. *max. trib. pot. uiiii*
IMP. XII. *cos. ii. p. p. procos. et*
IMP. CA*eſar. m. aurelius. an*
TO*ninus. pius. aug. trib. pot*
iiii. procos. et. imp. p. ſeptim
geta. anton. uias. et. pontes
reſt. ab. aug. m. p. lxui

II. Dinzelavi prope Ingolſtadium.

MERCVRIO
TEMPLVM
EX. VOTO. SVS
CEPTo. CL. AV
GVSTALVS
L. L. M

Cl. Auguſtani nomen ab urbe Auguſtâ videtur tractum.

III. Romæ in eccleſia S. Ioannis ante portam Latinam extitiſſe, Jac. Mazochius ante annos amplius LXX. ſcripſit, neque tamen ibi nunc viſitur. Lazius ſimilem in ruinis Laureacenſibus legi auctor eſt.

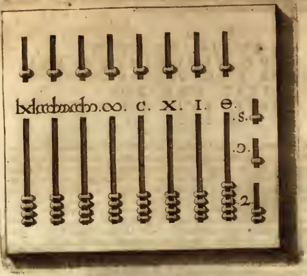
D. M
C. IVLIO. VETTIO
AVG. VINDELICVM. MIL
ER. LEG. VIII. AVG
VIXIT. ANN. XXIII
MILITAVIT. ANN. VI
H. F. C

C. Julius Vettius (quidam Vectium, nonnulli etiam Vehilium malunt) Auguſtæ Vindelicorum natus, Miles aut Frumentarius (ſunt enim qui FR. legant, ſiquidem F. & E. litteræ valde affines) aut Eraniſta Legionis octavæ Auguſtæ fuit. Frumentarii, ait Victor in hiſt. Aug. Dioclet. *ad explorandum annunciandumque, qui forte in provinciis motus exiſterent, inſtituti.* Quorum poſtea agentes rerum ſimillimi fuere, eodem auctore: Juriſconſultis Agentes in rebus, Græcis Magiſteriani. Eraniſtæ ſunt lexicis ſymbolorum collatores, qui pecuniam conferunt ad convivia paranda, ἔρανοι: cœna collatitia. Præterea ἔρανος quæcumque contributio: Unde Alciatus pecuniam Eraniam pro Heroſa in Scævolâ reſtituit. Et mihi fit veriſimile, Eraniſtas eſſe in legionibus, qui curam gerunt pecuniæ à militibus quavis de cauſsâ collatæ, fortaſſe præfectos ei, quæ ſepulturæ cauſsâ: ait Vegetius, milites dimidium donati apud ſigna ſequeſtrare conſueviſſe, & ei rei decem folles ſive ſacculos per ſingulas cohortes poſitos, additum dein ſaccum undecimum, *in quem tota legio particulam aliquam conferebat, ſepulturæ ſcilicet cauſsâ, ut ſi quis ex contubernalibus defeciſſet, de illo undecimo ſacco ad ſepulturam ipſius promeretur expenſa.* Etsi hæc apud ſigniferum depoſita, nihil vetat, illi adminiſtrandæ quempiam à ſignifero præpoſitum, qui accepti & expenſi rationes putaret. Occaſionem ſequuti, gratificabimur lectoribus parergi loco formam abaci numerarii ænei antiqui, cujus nobis amicè copiam fecit clariſſimus Medicus Adolphus Occo civis noſter, Hygiæ & ſeveriorum Muſarum ita cultor, ut nec elegantioris hujus litteraturæ honeſtæque Voluptiæ contemptor. Neque enim inanis eorum, quæ ad numerorum rationes pertinent, conſideratio, quando Plato in graviſſimo opere ſcripſit, *ſi numerum ex humanâ naturâ eximeremus, nunquam ſapientes evaderemus.*

Alcia. diſpunct. lib. 4. c. 25.

Veg. lib. 2. c. 20.

Plato Epinom.

Adverſa iſta abaci pars, XIX. foraminibus oblongis diſtincta, nos alveolos dicemus. Horum octo ſuperiores, ſinguli ſingulos claviculos ductiles habent, utrimque capitatos ne excidant: Septem inferiores, claviculos quaternos habent, octavus quinque. Notæ interjectæ Θ. I. X. C. ∞. ccIↃↃ. cccIↃↃↃ. IxI. Prætet duplicem ordinem iſtum, ad dextrum latus tres etiam alveoli, quorum qui S. & Ↄ. ſignati, ſingulos, 2. duos claviculos habet: Claviculi itaque XLV. omninò, omnes mobiles. Partis averſæ eadem ſpecies, & quod pro foraminum ratione neceſſe, totidem alveoli, claviculi item hinc quoque capitati ſeu umbellati, cæterum notæ nullæ nec numeri, ſed ad abaci angulos pro pediculis lunulæ quatuor, paullò magis quam claviculi extantes, quo hi ſcilicet liberè duci & reduci queant. Vſus, quantum datur intelligi, ut in XIV. alveolis, quibus numeri interjecti, claviculi ſinguli inferiorum alveolorum, tot ſive aſſes, ſive quid aliud, cujus calculus ponitur, ſignificent, quot inter ſcriptus numerus; ſuperioris alveoli claviculus unicus, uno plus quam inferiores omnes ſimul accepti. Exempli cauſâ, claviculi ſub I. ſinguli ſingulos, nam I. unum eſt, omnes ſimul quatuor, ſuperior autem quinque ſignificat, ergo junctim novem colligunt: ſit addendus decimus, reducentur iſti claviculi, & primus ſub X. movebitur, inde ſecundus, tertius, quartus, ad XL. usque, ſuperior addet L. ut colligantur XC. In centenariis, millenariis & reliquis par ratio, cum abaci numeri per claſſes diſpoſiti ad novies centena dena millia excurrant. Alveolus ſub Θ quinque claviculos habet, totidem unciarum indices, ſuperior unâ amplius, hoc eſt, ſex uncias exprimit, ut unciæ XI. conficiantur, quibus ſi duodecima adjicienda explendo aſſi, reducentur iſti, & ducetur ſub I. unus. In tribus alveolis ad dextrum latus, ſingularis claviculus S. ſemunciam notat; ſingularis item Ↄ. ſicilicum, hoc eſt quartam unciæ partem, nam Demetrius Alabaldus Ↄ. ſicilici notam eſſe ſcripſit: duo demum 2. ſinguli duellas ſingulas,

Demet. de minutiis.

id eſt

id eſt, tertias, unciæ partes. Admonuit Cæſ. Baronius, cujus ſummâ eruditione humanitas nihilo inferior eſt, ad æreas hujus generis tabulas, æreosq; ſive claviculos ſive calculos pertinere Nonii verba, *Aera numeri nota. Lucil. lib. XXIX. Hac eſt ratio, perverſa ara ſumma, & ſubducta improbè.* Videri poſſe, æra ſumma quæ in ſuperioribus alveolis. Illuſtriorem etiam alium Nonii locum eſſe, *Aera neutri. Marc. Tull. Hortenſio: Quid tu, inquam, ſoles, cum rationem à diſpenſatore accipis, ſi ara ſingula probaſti, ſummam qua ex his confecta ſit, non probare?* Hinc æram à Fauſto Regienſi ſupputationem appellatam: quamquam tum Fauſtus, tum Fulgentius, Eulogius & Hiſpani reliqui, eo quidem à nominis analogiâ receſſerint, quod æram ſingulari numero dixerint.

Non. c. 1.

Non. c. 3.

Fauſt. de ſpiritu ſancto.

IV. Reginoburgi.

D. M
T. MEMORIE
MISERRIMORVM
VINDELICIS
PARMOGENIANO
E.......... VICTORI
T.......... RE. FIL
VINDEL. SVRINVS
INFELIX. PATER. F. C

Multis hæc modis barbariem ſpirant. Sed nos amici, qui deſcripſit, fidem ſequimur.

V. Romæ.

MARCO
GERMANICIANO
TI. CÆSARIS
GERMANO
NATIONE. VEIN

An hæc ad Vindeliciam pertineant non ſtatuo, etſi antiquis frequens. EI. pro ſimplici I. ſic *eidus. leibertas* Scrupulum injicit, quod Macer NATIONE. VEIN. TI. Cæſaris Germanus, ex Germanorum ſcilicet ſatellitio, neque enim Strabone & Ptolemæo auctoribus in Germanis Vindelici. Verum hæc principum geographorum ſententia, quantumvis vera, non apud omnes obtinuit. Plinius Rhætiam, quo nomine Vindeliciam complectitur, cum Germaniâ quodammodo ex Agrippæ ſententiâ conjunxit. Præterea non facilè occurrit ex Germaniâ magnâ natio alia, cujus nomen antiquum à *Vein* ſive *Vin.* ſumat initium. Xiphilinus Severo, inter principis ſtipatores Noricos nominat, quo minus abſurdum, vicinos etiam Vindelicos quandoque adhibitos.

Plin.lib.3. c.20. .VI. In Alpium trophæo, uti Plinius auctor eſt.

IMP. CÆS. DIVI. F. AVGVSTO
PONT. MAX. IMP. XIIII. TRIB. POT. XVII
S. P. Q. R
QVOD. EIVS. DVCTV. AVSPICIISQVE
GENTES. ALPINÆ. OMNES
QVÆ. A. MARI. SVPERO. AD. INFERVM. PERTINEBANT
SVB. IMPERIVM. P. R. REDACTÆ. SVNT
GENTES. ALPINÆ. DEVICTÆ
TRIVMPILINI. CAMVNI. VENNONES. VENNONETES
HISARCI. BREVNI. NAVNES. FOCVNATES
VINDELICORVM. GENTES. IIII
CONSVANETES. VIRVCINATES. LICATES. CATTENATES
ABISONTES. RVGVSCI. SVANETES. COLLVCONES
BRIXENTES. LEPONTII. VIBERI. NANTVATES
SEDVNI. VERAGRI. SALASSI. ACITAVONES
MEDVLLI. VCENNI. CATVRIGES. BRIGIANI
SONTIONTII. EBRODVNTII. NEMALONI
EDENNATES. ESVBIANI. VEAMINI
GALLICÆ
TRIVLATTI. ECTINI. VERGVNNI
EGVITVRI. NEMENTVRI. ORATELLI
VERVSI. VELNANI. SVETRI

Trophæum anno verbis conditæ DCCXLVII. ſive DCCXLVIII. poſitum, nam id ex numeris Tribunitiæ Poteſt. liquet, cum Rhæti & Vindelici nono decimove ante anno victi eſſent. Sunt qui elogium verbis, *ſub imperium. p. r. redacta ſunt*. comprehendi finirique exiſtiment, at Plinii profecto mentem non aſſequuntur. Pleraque de Alpibus ſcripſerat, cum ſubjunxit, *non alienum videtur hoc loco ſubjicere inſcriptionem è trophæo Alpium.* Cui fini, niſi ut Alpinarum gentium indicem daret? cum trophæis devictarum gentium nomina inſculpi, rei etiam natura ſatis perſuadeat. Quæ verò poſtremo loco omiſimus, *Non ſunt adjecta Cottianæ civitates XII. quæ non fuerant hoſtiles, ſed item attributæ municipiis lege Pompejâ*, Planè Plinii narrantis verba cenſenda, neque ad elogium pertinent. Quin & ternas compellationes, quas tamen loco non demovimus, *Gentes. alpinæ. devictæ.* &, *Vindelicorum. gentes. IIII.* & *Gallicæ.* gloſſemata ſuſpicor, quæ ex orâ irrepſerint. Quî enim ferat candor Auguſtæi ævi, inanem iterationem, *Gentes. alpinæ. devictæ.* cum præceſſerit, *Gentes. alpinæ. omnes quæ à mari. ſupero. ad. inferum. pertinebant. ſub. imperium. p. r. redactæ.* Dein, ſi gentes Vindelicæ & Gallicæ diſtinguendæ, cur Rhæticæ præteritæ? Tum quid eſt, quod Vindelicæ ſequuntur, Gallicæ præcedunt ſuam compellationē, & niſi Vindelicarum numerum largiter augemus, quædam inter utrasque ſuperant, neutro nomine comprehendendæ? Ego etiam atque etiam cogitan-

cogitandum exiſtimo, an prorſus eliminandæ, an ſaltem in alium locum hæ voculæ revocandæ ſint. Gentium deſcriptionem aggredi, non eſt hujus brevitatis, Scudius, Simlerus, Stumfius & Ortelius quæ præſtitere, in omnium manibus & oculis,

Nec quemquam incuſo, potuit quæ plurima virtus
Eſſe, fuit ——————

Hoc dico, exactam ne ſperes, non ſi quidquid hodie geographorum & antiquariorum eſt, conſpiret.

VII. Floriani in agro Veronenſi.

Q. CAICILLO. CISIACO
SEPTICIO. PICAI
CALCILIANO
PROCVR. AVGVSTOR. ET PROLEG
PROVINCIAL. RAITIAL. ET. VINDELIC
ET. VALLIS. POENIN
AVGVRI FLAMINI. DIVI. AVG
ET. ROMAI
C. LIGVRIVS. L. F
VOL. ASPER
7. COH. I. CR. INGENVOR

Illis quæ libro VI. diſputavi, addo, Romæ nomen aliâs Auguſto præponi, ſic infra eſt de Valerio Mariano, FLAMINI. ROM. ET. AVG.

VIII. In promontorio Cajetano.

L. MVNATIVS. L. F. L. N. L. PRON
PLANCVS. COS. CENS. IMP. ITER. VII. VIR
EPVL. TRIVMP. EX. RÆTIS. ÆDEM. SATVRNI
FECIT. DE. MANIB:S. AGROS. DIVIST. IN. ITALIA
BENEVENTI. IN. GALLIA. COLONIAS. DEDVXIT
LVGDVNVM. ET. RAVRICAM

Mauſoleum, cui elogium inſcriptum, copiosè deſcripſit Pighius in Hercule Prodicio. Munatii conſulatus & Cenſura multorum auctorum ſcriptis illuſtres; triumphus etiam, quamquam hunc ex Galliâ actum conſentiunt, cujus rei cauſas libro II. aperuimus, & ne quis hæreat ſcrupulus, locuples auctor eſt ipſe Plancus, Gallos ſui Proconſulatus tempore quietos egiſſe, quippe qui ad S. P. Q. R. ſcribat, ſe habere *provinciam omnium civitatum conſenſu paratiſſimam, & ſummâ contentione ad officia certantem;* Rhætos captatâ occaſione civilium bellorum, excurſionibus Galliam infeſtaſſe, eo veriſimile eſt, quod hunc in omnes vicinos morem genti fuiſſe Strabo ſignificat, & mihi idem Plancus innuere videtur, ad Ciceronem, ſcribens, *Interim maximā hic ſolicitudinem curamque ſuſtineo, ne inter aliena vitia, hæ gentes noſtra mala ſuam*

Suam putent occaſionem. Ob Rhætos ergo in Galliâ cæſos Imperator dictus, triumphavit. Imperator ſecundùm quo tempore quave de cauſsâ, non reperio. Nam quod Appianus Plancum bello Peruſino legionem Cæſarianam, quæ Romam peteret, in itinere concidiſſe prodit, nequaquam exiſtimo ex tam invidioſâ victoriâ titulos quæſitos, aut ſi qui quæſiti, confecto bello, Cæſare victore retentos. Abſterrêre poterat ab ambitione plenâ periculi exemplum in Nurſinos editum, à Dione memoriæ conſignatum, *cum eos qui in prælio (conflixerât enim cum Cæſare) ceciderant, ſepelientes, eorum monumentis inſcriberent pugnantes eos pro libertate occubuiſſe, tanta ab eis mulcta nomine exacta eſt pecunia, ut urbe agroque omni ceſſerint.* Epulones antiquitus Epolonos dictos Feſtus auctor, datumque *bis nomen, quod epulas indicendi Iovi cæteruque Diis poteſtatem haberent.* Ædem Saturni à Planco factam, apud Suetonium eſt. In MANIBIS, producta I. ſe æquiparat duabus diviſim ſcribendis, quod Lipſius annotavit. Velius Longus, C. Cæſarem Manibias per I. ſcripſiſſe, Auguſtum per V. Manubias, & utriusque inſcriptiones teſtes citat; hæc etſi Auguſti non eſt, ſub Auguſto tamen poſita, Manibias habet. Lugudunum pro Lugduno antiqua ſcriptio, quam in M. Antonii nummis videmus, cujusque Dio meminit, qui cauſſam deducendæ coloniæ explicat. Raurica multis poſt annis Auguſto nomine aucta, nam quo tempore Plancus Galliæ præfuit, Anno DCCXI. id necdum Octavio acceſſerat. Cæterum hoc genus exemplis perſuadeor, privatis noſtris Annalibus non invitus aſſentire, Auguſtam, quæ nimirum Vindelicorum princeps urbs eſſet, primitus Vindelicam purè appellatam.

Ap. Civ. lib. 5.
Dio lib. 48
Suet. Octav. c. 29.
Vel. de orthogr.
Dio lib. 46

IX. Magontiaci.

ATTIO. LANI. F
MONTANVS
MIL. COH. RAITORVM
ANNORVM. XLV
STIP. XIX.
H. S. E

Aſtat in lapide Attio militari habitu, dextrâ ſcuto oblongo impoſitâ, ſiniſtrâ binatenens haſtilia. Rhætorum ſimplicia nomina fuiſſe ſentio, MONTANVS ad patriam pertinere cognominis loco poſt patris nomen poſitum, eâ formulâ, quam ex baſi antiquâ in Mediceis hortis Romæ exſcripſi,

SERASPADANES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS. F.
PARTHVS
RHODASPES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS. F.
PARTHVS

Strabo Phraatis filios Auguſto obſides datos Saraſpadem, Ceropasdem, Phraatem & Boonem nominat, quorum poſtremos Lipſius in Phraatem & Vononem reformat, rectè, nos jam hinc priores in Seraſpadanem & Rhodaſpem. Atque hæc præter rem monuiſſe fraudi non erit.

Strab. lib. 16. Lipſ. in 2. An. Tac.

X. Meſſa-

X. Meſſanæ.

L. BAEBIVS. L. F
GAL. IVNCINVS
PRÆF. FABR. PRÆF
COH. IIII. RÆTORVM
TRIB. MILIT. LEG. XXII.
DEIOTARIANÆ
PRÆF. ALÆ. ASTYRVM
PRÆF. VEHICVLORVM
IVRIDICVS. ÆGYPTI

Cohors quarta Rhætorum deſcribitur in Notitia, ſub Duce Armeniæ Analibæ. Legionis Dejotarianæ neſcio an alibi nomen extet: Certum autem habeo, alteram eſſe ex duabus, quas Dejotarus diſciplinâ atque armaturâ Romanâ conſtitutas habebat, ut eſt in Commentario belli Alexandrini. Vna videtur cæſa prœlio, quo Pharnaces Domitium vicit, & quo *Ponticâ legione pæne totâ amiſſâ, magnâ parte Dejotari militum interfectâ, triceſima ſexta legio in loca ſe ſuperiora contulit.* Hinc eſt, quod cum Cæſar Dejotarum in gratiam reciperet, non niſi unius legionis facta mentio, *Legionem autem, quam ex genere civium ſuorum Dejotarus naturâ diſciplinaque noſtra conſtitutam habebat, equitatumque omnem ad bellum gerendum adducere juſſit.* Præfectus vehiculorum, qui curſui vehiculari præpoſitus, cujus Juriſconſultorum libri meminere: Vti & Juridici Ægypti, quem Alexandriæ Juridicum appellant. Dig. lib. 10 tit. 4. l. b. 18 Dig. lib. 1. tit. 20. l. 2. Cod. lib. 1. tit. 53. l. unic.

XI. Romæ in S. Blaſio de pagnottâ.

DIS. MANIBVS
FOSSIÆ. GNOME
L. VICIDIVS. L. F. CAM
PRÆSENS. RAVEN
E. COH. VI. R
MATRI. PIENTISSIMÆ

An hîc Cohors ſexta Rhætorum ſignificetur, dubitare poſſumus.

XII. Pæto.

XII. Pætovione.

T. VARIO. CLEMENTI
PROC. PROVINCIARVM
BELGICÆ. GERMANIÆ. SVPERIORIS
GERMANIÆ. INFERIORIS. RÆTIÆ
MAVRETANIÆ. CAESARIENS. LVSITANIÆ
CILICIAE. PRAEF. EQ. ALAE. BRITAN
NIC. MILIAR. PRAEF. AVXILIORVM
IN. MAVRETANIAM. TINGITANAM
EX. HISPANIA. MISSORVM. PRAEF. EQ.
AL. II. PANNONIOR. TRIB. MIL. LEG. XXX. V
PRAEF. COH. II. GALLORVM. MACEDONICAE
CIVES. ROMANI
EX. ITALIA. ET. ALIIS. PROVINCIIS
IN. RÆTIA. CONSISTENTES

Quo tempore Varius Rhætiæ Procuratorem egiſſe,& quæ Tingitana hæc expeditio fuiſſe videatur,diximus libro VI.
Nam vetus conjectura de Antonini, & Veri ævo non placet, quod iis Imperatoribus res contra Mauros in Hiſpaniâ,non in Tingitaniâ geſtæ. Ala miliaria à numero equi tum circiter mille, ſic apud Vegetium cohors miliaria, *habet*
Vig.lib.2. c.6. *pedites mille centum quinque.* Cives Romani ex Italiâ & aliis provinciis in Rhætiâ conſiſtentes negotiorum cauſsâ, diverſi à Colonis.

XIII. In Valeriæ agro.

T. VARIO. CLEMENTI
PROC. PROVINC. BELGICAE
ET. VTRIVSQ. GERMANIAE
RÆTIAE. MAVRETANIAE. CAESAR
LVSITANIAE. CILICIAE
PRAEF. EQ. ALAE. BRITAN. MILIAR. ET
II. PANNONIORVM. TRIBVNO. MIL
LEG. XXX. VLPIAE
CIVES. ROMANI
EX. ITALIA. ET ALIIS. PROVINCIIS
IN. PANNONIA. CONSISTENTES

Aut ego cæcus, aut parum ii perſpicaces, qui Varium Pannoniæ Præſidem hinc auſi aſſerere.

XIV.Cele-

XIV. Celejæ.

T. VARIO. T. FIL
CLEMENTI. CL. CEL
PROC. AVG. PROVINCIAR
RÆTIÆ. MAVRITAN
CAESARIENSIS. LVSITANIAE
CILICIAE
PRAEF. AL. BRITANNICÆ. MILIAR
PRAEF. AVXILIARIORVM. TEMPORE
EXPEDITIONIS. IN. TINGITANIAM. MISSORVM
PRÆF. ALÆ. II. PANNONIORVM
TRIB. LEG. XXX. VLP. PRÆF. COH. II
GALLORVM. MACEDON
VALERIVS. VRBANVS
LICIN. SECVNDINVS
DECVRIONES
ALAR. PROVINC
MAVRETAN. CAESARIENSIS

Claudia Celeja Vario patria. Meminit Celejæ in Noricis Plinius, quæ tamen Pannoniæ verius. Pleraque marmora municipium appellant, unum quoddam coloniam, ſi Panvinio fides. Claudium prænomen, à Divo Claudio opinor accrevit, eo modo, quo Aelium Auguſtæ ab Hadriano, & fortaſſis Julium ab Octaviano. Plures viſuntur lapides, in quibus CL. CEL. id qui Claudiam tribum, Celejam patriam interpretantur, non vident tribum ante cognomen poni conſueviſſe, Q. SVLPITIVS. Q. F. LEMONIA. RVFVS. Eſt etiam in lapide DEC. CL. CEL. Decurio Claudiæ Celeiæ.

XV. Græcii, quod fortaſſe Graicum.

T. VARIO. CLEMENTI
AB. EPISTVLIS. AVGVSTOR
PROC. PROVINCIAR. BELGICAE
ET. VTRIVSQ. GERM. RAETIAE. MAVRET
CAESARIENS. LVSITANIAE. CILICIAE
PRAEF. EQVIT. ALAE. BRITANNICAE
MILIAR. PRAEF. AVXILIORVM. IN. MAVRET
TINGITAN. EX. HISPANIA. MISSORVM
PRAEF. EQVIT. AL. II. PANNONIOR
TRIB. LEG. XXX. VLP. PRAEF. COH. II
GALLORVM. MACEDONICAE
CIVITAS. TREVERORVM
PRAESIDI. OPTIMO

Cur hi tituli Celejæ, vicinisq; circum Pannoniæ locis poſiti, potius quam ubi Varius honores geſſit, & ii qui poſuere degebant, cauſſa una eſt, quod in patriâ & apud ſuos inclareſcere omnes magni æſtimant.

XVI. Fuziazi Styriæ ſive Valeriæ.

L. COMINIVS. L. M. L. NATIRA
L. PHILOSTRATVS. L. L. V. F
SIBI. ET. SVIS. L. L. L. CILO
L. L. L. RAETVS. L. L. L. PRIN
CEPS. COMINIA. L. L. L. VRBANA
L. L. L. GALATA. *l.l.l*

Rhæti nomen hic liberti proprium, à gente tractum eſt. Totius autem inſcriptionis hæc complexio: L. Cominius Natira Lucii & Marci libertus, & L. Philoſtratus Lucii libertus, Vivi fecerunt ſibi & ſuis libertis libertabus, quorum nomina ſubſcripta, L. Cilo duorum Luciorum, Cominii ſcillcet & Philoſtrati libertus, L. item Rhætus duorum Luciorum libertus, Princeps Cominia, Vrbana, & Galata, ſingulæ duorum Luciorum libertæ.

XVII. Romæ in Capitolio, columella rotunda.
NOMINA LEG

II. AVG*uſta*	I. ADIVT*rix*	IIII. SCYTH*ica*
VI. VICT*rix*	IIII. FLAV*ia*	XVI. FLAV*ia*
XX. VICT*rix*	VII. CLAVD*ia*	VI. FERRA*ta*
VIII. AVG*uſta*	I. ITALIC*a*	X. FRETE*nſis*
XXII. PRIM*igenia*	V. MACED*onica*	III. CYREN*eica*
I. MINER*via*	XI. CLAVD*ia*	II. TRAI*ana*
XXX VLP*ia*	XIIII. GEM*ina*	III. AVG*uſta*
I. ADIVT*rix*	XII. FVLM*inatrix*	VII. GEM*ina*
XIII. GEM*ina*	III. GALLIC*a*	III. ITALIC*a*
I. PARTH*ica*	II. PARTH*ica*	III. PARTH*ica*

Qui ſequitur legionum catalogus, trium numero auctior eſt.

XVIII. Romæ apud Maffeos, columella itidem,
NOMINA. LEG.

II. AVG*uſta*	II. ADIVT*rix*	IIII. SCYTH*ica*
VI VICTR*ix*	IIII. FLAV*ia*	XVI. FLAV*ia*
XX. VICTR*ix*	VII. CLAVD*ia*	VI. FERRA*ta*
VIII. AVG*uſta*,	I. ITALIC*a*	X. FRETE*nſis*
XXII. PRIM*igenia*	V. MACED*onica*	III. CYREN*eica*
I. MINER*via*	XI. CLAVD*ia*	II. TRAIAN*a*
XXX. VLP*ia*	XIII. GEM*ina*	III. AVG*uſta*
I. ADIVT*rix*	XII. FVLM*inatrix*	VII. GEM*ina*
X. GEM*ina*	XV. APOL*linaris*	II. ITALIC*a*
XIIII. GEM*ina*	III. GALLIC*a*	III. ITALIC*a*
I. PARTHIC*a*	II. PARTHIC*a*	III. PARTHIC*a*

Panv. Reip. Rom. lib. 3 Panvinius haſce ſub Alexandro Imp. per limites fuiſſe diſpoſitas, opinatur. Ego reliquas prætereo, Italicam tertiam à M. Antonino in Rhætiâ conſtitutam dixi libro VI.

XIX. Bri-

XIX. Brigantii repertum.

IN. H. DD
DEO. MERCVRIO
ARCECIO. EX. VO
TO. ÆRAM. POSVIT
SEVERIVS. SEVE
RIANVS. SVB. COS
LEG. III. ITAL. F
GORDIAN
BE. CO
S. L

An Arcecius à malis arcendis, quomodo Dii depulſores? Hoc ut aliis placeat, mihi valde diſplicet. Sed & plura in poſtremâ inſcriptione ſunt, quæ non niſi per nebulam diſpicio.

XX. Romæ.

D. M
GN. POMPEIO. POMPEIANO
EQVO. PVBLICO. TRIBVNO. LEGIONIS
III. ITALICAE. PRAEFECTO. COHORTIS
AFRORVM. IN. DACIAM
POMPEIA. CLEOBVLA. ET. CLEOPATRA
FRATRI. KARISSIMO

Meminit equitum equo publico Cicero in Philippicis; illis equum à Cenſorib. assignatum apparet ex Livio. In Daciam (ut lapis ſic habeat) antiquè, pro In Dacia, ſic in lege Agrariâ, ager IN. TERRAM. ITALIAM. Cic. Phil. 6.

XXI. Inter Bauzanum & Tridentum.

C. VALERIO. C. F
PAP. MARIANO
HONORES. OMNES
ADEPTO. TRIDENT
FLAMINI. ROM. ET. AVG
PRÆF. QVINQ. AVGVR
ADLECTO. ANNON. LEG. III
ITALIC. SODALI. SACROR
TVSCVLANOR. IVDICI
SELECTO. DECVR. TRID
DECVRIONI. BRIXIÆ
CVRATORI. REIP. MANT
EQVO. PVBL. PRÆF. FABR
PATRONO. COLON
PVBLICE

Romæ & Auguſti templum VI. urbis regione habet Rufus. Quinquennales, Cenſores fuiſſe diximus libro V. & opinionem minus vulgatam rationibus firmavimus. Annonarius ex vi verbi, qui legionis annonam procurat. Eſt apud Juriſconſultos Annonaria cauſſa, Annonarius titulus, Annonaria collatio, Annonaria ratio & præfectura.

XXII. Romæ opinor.

C N. L A V D I V S. C N. F
F A L. T H A L L V S
M I L. C O H. X. P R
7. L I M I. I T E M. T E S S E
R A R I V S. I N. L E G. III
I T A L I C A. A N. VI. T R A
I E C T V S. I N. C O H. XI. P R
7. P. S A T R I. Q V I. M I L
A N N. XXIIII. V I X. A N N
XLII. H. F. C

Miles cohortis X. Prætoriæ, Centuriâ Limi. Et Teſſerarius legionis tertiæ Ital.(teſſerarii qui teſſeram, hoc eſt, ducis præceptum per contubernia nunclant, Vegetio & Plutarcho) demum trajectus in Coh. XI. Præt. Centuriâ P. Satri.

XXIII. Abudiaci ad Danubium.

I. O. M. S T A T O R I
....
L E G. III. I T A. ΛR E V E R
S V S. A B. E X P E D I T. B V R I C A
E X. V O T O
P O S V I T

Tac. de mor. germ. Miles reverſus ab expeditione Buricâ. Tacitus, *Nec minus valent retro Marſigni, Gothini, Oſi, Burii: terga Marcomannorum Quadorumque claudunt. è quibus Marſigni & Buri ſermone cultuque Suevos referunt.* Buros Ptolemæus nominat, uti Capitolinus, nam numerat inter gentes, qui bello Marcomannico contra M. Antoninum conſpiravere, ut jam obſcurum eſſe non poſſit, quo hæc inſcriptio referenda. Buri aut Burri inter ſocios Trajani bello Dacico apud Dionem, & in Theodoſii ex Dione Excerptis, quæ Leunclavius vulgavit, proditum, Buris pacem à Commodo conceſſam, cum antea ſæpius rogatus negaſſet, *tum quod vires eis adhuc eſſent, tum quod non pacem, ſed laxamentum ad faciundos apparatus conſequi volebant.* Porro ſecundum verſum omittere ſatius duximus, quam imperiti exſcriptoris ineptias reddere.

XXIV. Celejæ.

SECCIVS. SECVNDIN. VET
LEG. III. ITAL. PETEIVLA. SEVERIO
CONI. EIVS. SIBI. ET. SECCIÆ
SECVNDINAE. FIL. ET. MARIIS
MAXIMO. ET. SECVNDO. NEPOTIBVS
SVIS. VIVI. FECERVNT. ET
IVL. APRICIO. FIL
MIL. LEG. SS. B F. PRAEF
STIPEN. VI. Θ. AN. XXV

Reliquis, quorum aſcripta nomina vivis, ſolus Apricius, ſtipendiorum ſex, obierat anno ætatia vigeſimo quinto. Sunt verò qui LEG. II. ITAL. hic legant.

Has etiam rerum Vindelicarum Rhæticarumque à Panvinio & Golzio collectas aſſulas, viſum aſſervare, & poſterorum memoriæ transmittere. Sed præmoneo, ut neutrius fidem accuſo; ita cum quid ex iſtis fruſtulis producitur, cujus aliunde auctoritas non conſtat, aſſenſum conſue vi ſuſtinere, quippe qui perſpectum habeam, cum Panvinium tum Golzium, litteras, non ſemper ad marmoris exemplar reddidiſſe, ſed ſuppleſſe interdũ, & explicaſſe ex ingenio verba contractius per compendium ſcripta. Cui Inſtituto ſi tantillum audaciæ accedat, magno antiquæ puritatis periculo fiat neceſſe eſt.

COLONIA. AVGVSTA. VINDELICORVM I.

Habet Panvinius Comment. Reip Rom. lib. III. ex lapide veteri. Suſpicor deſignare monimentum C. Julii Vettũ, in quo AVG. VINDELICVM. Coloniâ non aſcriptâ.

COL. AVGVSTA. VINDELICOR II.

Golzius in theſauro rei antiquariæ cap. XVIII. ex Tiberii nummo. Subdubito, an eum notet, quem nos libro V. expreſſimus, Tiberii nomen, & Auguſtæ ſymbolum, pini conum, currui triumphali impoſitum præferentem. At epigraphe neq; coloniæ neq; Auguſtæ meminit.

LEG. X. VINDELICOR. VICTRIX III.

Golzius cap. VII. ex vetuſtâ inſcriptione. Ptolemæus in Pannoniâ Legionem X. Germanicam poſuit. Ant. in Itinerario Geminam dixit, atque inter Vindebonam & Commagenas ſtatuit. Indico, ſi cui credibile, videatur primas Vindebonæ litteras in Vindelicos abiiſſe.

AVXILIA. VINDELICORVM IV.

Golzius cap. VI. ex vet. inſcript. Notitia habet ſub diſpoſitione Magiſtri militum præſentalis orientis, inter Auxilia Palatina VINDICES. qui Alciato & Sconhovio VINDELICI.

COH. XXIIII. VINDELICORVM. IN. PHRYGIA V.

Golzius cap. VIII. ex vet. inſcript. Cohortes Vindelicorum Tacitus ſemel no- Tac. An. 2.
minat, loco quem nos libro V. adduximus.

COLONIA. AVGVSTA. RHETORVM VI.

Panvinius libro III. ex vetuſto lapide. Vereor, ne alienâ fide ſcripſerit; nam V. per Rhætiam Colonias ſtatuit, Auguſtam Quintanorum, Auguſtam Tiberii, Auguſtam Rhetorum (Rhætorum rectius) Conſtantiam & Curiam, unam in Vindeliciâ Auguſtam Vindelicorum, & ſingulas lapidum auctoritate confirmat, cum mihi, mirum, haud indiligenter hæc veſtiganti, nullum unquam marmor, nummus nullus, aut marmoris omnino nummive deſcriptio occurrerit, cujus fide vel unam ex tot coloniis tutò liceret aſſerere. Nam de Auguſtâ

Vindelicorum, quæ Rhætorum eadem, aliunde conſtitit, uti libro III. multis exequuti ſumus; ſimul Taciti teſtimonio tunc planum fecimus, ad ejus usque ætatem, aliam præterea coloniam in provinciâ non fuiſſe, ne quis quatuor aut quinque Auguſtas (Aventinus Auguſtam Aciliam addidit) ſomniet.

VII. COL. AVGVSTA. RHAETORVM

Golzius cap. XVIII. ex Tiberii nummo. Aperio quid. neſcio quam verè, veriſimiliter ſentio. Hic ipſe Golzius auctor, extare Tiberii nummos à tergo COL. AVGVSTA. PRAETOR. inſcriptos, horum aliquis rubigine exeſus, conjectorem audacem impellere potuit, ut parum mutatis primis litteris vetuſtate ſugientibus, RHÆTOR. ſubſtitueret; ſuſpicioni viam munit R. litteræ aſperatio, quod ſcilicet extritis duabus in PRAET. ſimplex R. ſpatium non explere videretur.

VIII. LEG. VI. GEM. RHAETICOR.

Golzius cap. VII. ex vet. inſcript. Nullum hujus legionis veſtigium invenio. At in Mœſiâ ſuperiori eſt Anton. Ratiaria, Ptolemæo Rætiaria aut Rhætlaria: Ibi Ant. Leg. Gem. conſtituit, ſed numeros XIIII. aſcribit. Cogitandum
Cod. lib. 6. tit. 58. l. 8. tamen, an ad hujuscemodi ſcopulum impegerit Golzius. Extat in Juſtiniani codice reſcriptum Diocletiani & Maximiani Impp. Retiariæ datum, cujus me commodum admonuit clariſſimus Juriſconſultus, Pancirolus, commentario in Notitiam nuper edito, quod mihi ſub ipſum lucubrationum finem videre, & nominis mei memoriam in eo aliquoties amicè cohoneſtatam, obſervare contigit.

IX. COH. VI. RAITORVM

Tac. Annal. 2. hiſt. 1. Golzius cap. VIII. ex vet. inſcript. Meminit Tacitus Rhæticarum cohortium bis. Et in Notitia eſt ſub diſpoſitione Rhætiarum Ducis, Cohors VI. Valeria Rhætorum, item in Vicidii lapide COH. VI. R

X. ANNONA. LEG. III. ITALICAE

Golzius cap. VI. ex vet. inſcript. Puto ex elogio C. Valerii Mariani, in quo eſt, ANNON. LEG. III. ITALIC. nos Annonarium ſententiâ ita volente interpretabamur.

LITTERÆ SINGVLARES, ET DICTIONES CONCISE SCRIPTÆ, EXPLICATÆ.

A. *Aulus. anni.*
ADIAB. *Adiabenicus.*
AEL. *Aelius.*
AEL. AVG. *Aelia Auguſta.*
AL. *Ala.*
AN. *Anni.*
ANN. *Anni.*
ANNON. *Annonarius.*
ANTON. *Antoninus.*
ATILI. *Atilia.*
AVG. *Auguſta. Auguſtus. Auguſtalis.*
ARAB. *Arabicus.*
AVL. *Aulus.*
AVR. *Aurelia. Aurelius.*
AVREL. *Aurelius.*
BF. CO. ſort. *Beneficiarius Conſulis.*
BF. COS. *Beneficiarius Conſulis.*
B. M. *Benemerenti.*
BF. PRAEF. *Beneficiarius Præfecti.*

C. *Cajus.*
7. *Centuria.*
CAES. *Cæſar.*
CAM. *Camiliâ* ſive *Camillinâ* tribu.
CAMB. *Camboduno.*
CAT. N. fort. *Catalus natione.*
CENS. *Cenſor.*
CL. *Claudius. Claudia.*
CL. CA. Ignoro.
COH. *Cohors. Cohortis.*
COLON. *Colonia.*
CONI. *Conjux.*
COS. *Conſul. Conſulibus.*
COS. DESIGN. *Conſul deſignatus.*
CR. fort. *Cretenſium.*
CV. *Curator.*
CVST *Cuſtos.*
D. *Dies.*
DD. NN. AVGG. IMPP. *Dominorum*

norum noſtrorum Auguſtorum Imperatorum.

DD. *Dedicatum. Dedicavit. Dedicarunt.* Item *Decurionum Decreto.*

DEC. MVN. *Decurio Municipii.*

D.I.M. *Dis inferis manibus.*

D.M. *Dis manibus.* fort. etiam, *Decurio municipii.*

D.M.S. *Dis manibus ſacrum.*

DOM. TROMENT. SALON. fort. *Domo Troment. Saloniana.* Saloniana Dalmatiæ urbs Ptol. De Troment. quid dicam non habeo, ne tribum interpreter, impedior quod hanc Romani ſemper ante cognomen ſcripsêre, neque opinor feminarum nominibus addidêre.

D.S.P.V.I.S.L.M. *De ſua pecunia votam, jam ſoluit lubens merito.* Aut, *illis ſolvit lubens merito.*

EQ. *Eques. Equites.*

EQ. AL. *Eques ala*, aut, *alaris.*

ER. *Eraniſta*, opinor.

EX. BF. COS. *Exbeneficiarius Conſulis.*

F. *Filius, filia.*

FAL. *Falerina* tribu.

F.C. *Fieri curavit.*

FEL. *Felix.*

F.I. *Fieri juſſit.*

FIL. *Filius.*

FL. *Flavius.*

GAL. *Galeria* tribu.

GERM. *Germanicus.*

HADR. *Hadriani.*

HER. *Heres, heredes.*

HERED. *Heredes.*

H.F.C. *Heres fieri curavit.*

HOR. NOC. *Horas noctis.*

H.S.E. *Hic ſitus eſt.*

I. *Prima*, cohors.

II. *Secunda. Secundum.*

III. *Tertium.*

IIII. *Quartum.*

IIII. VIRALIS. *Quatuorviralis.*

IIIIII. VIR. AVG. *Sexvir Auguſtalis.*

HS. Seſtertii nota.

INCOLVM. *Incolumitate.*

IN.D.H.H. *In Dei hujus honorem.*

ING. fort *Ingenuus*, aut, *Ingilianis.*

IN H. DD. *In honorem dedicatum.*

INHDD. Idem.

IMP. CAES. *Imperator Cæſar.*

I.O.M. *Jovi optimo maximo.*

ITAL. *Italica*, legio, *Italico*, militi.

IVL. *Iulius, Iulia.*

KAL. *Kalendæ.*

KLENDS. IAN. *Kalendas Ianuarii.*

L. *Lucius, Legio, Latus, Lubens*, in numeris *quinquaginta.*

LEG. *Legio, Legatus.*

LEG. AVG. PR. PR. *Legatus Auguſti Pro Prætore.*

L. D. D. D. *Locus datus Decurionum decreto.*

L. D. S. *Locum de ſuo. Lubens de ſuo.*

LEG. III. ITAL. *Legio tertia Italica.*

LIB. *Liberta.*

L. M. L. *Lucii & Marci libertus.*

L. L. L. *Luciorum duorum libertus*, aut, *liberta.*

L.L.M. *Lubentes merito.* aut, *Latus lubens merito.*

M. *Marcus, Menſis, Miles.*

M E. *Memoria.*

MEN. *Menſes.*

M.H.M. *Miſſo honeſta miſſione.*

MIL. *Miles. Militavit.*

MIL. ITAL. *Militi Italico.*

MILIAR. *Miliaria* ala.

MIRPA. Ignotum, niſi nomen proprium ſit.

M. P. *Millia paſſuum.*

M VL. VP. *Multis victoriis potito.* Neque placet, neq; melius ad manus quidquam eſt.

MVNIC. *Municipium. Municeps.*

N. *Noſter. Noſtri. Nepos. Natione. Nummi.*

NEG. *Negotiator.*

NEGOT. Idem.

NEP. *Nepos.*

N.L.F.L. Non liquet.

N. SVR. *Natione Surus.*

Θ. *obiit.*

P. *Publicus.*

PACON. *Paconius.*

PAP. *Papia* tribu.

PARTH. MAX. *Parthicus maximus.*

P.C. *Poni curavit.*

P. L. L. *Poſuerunt lubentes. Poſuit lætus lubens.*

POM. *Pomptinâ* tribu.

POMP. fort. *Pompejus, Pompilius*, aut, *Pomponius.*

PONT. *Pontifex.*

PONTIF. MAX. *Pontifex maximus.*

P. P. *Pater Patriæ. Procurator Provinciæ.*

PRAEF. FABR. *Præfectus fabrûm.*

PRAEF. QVINQ. *Præfectus Quinquennalis.*

PROCOS. *Proconſul.*

PROC. *Procurator.*

PROCVR. Idem.

PRINC. *Princeps.*

PROLEG.

PROLEG. *Prolegato*, aut *Prolegatus*.
PRON. *Pronepos*.
Q. *Quintus*.
QVIN. *Quinquennalis*.
R. fort. *Ratorum* cohors.
RAVEN. *Ravenna*.
REIP. *Reipublica*.
REST. *Reſtituerant*.
ROM ET. AVG. *Romæ & Auguſti*.
S. *Solvit*.
SECVRIT. *Securitati*.
SEPT. SEV. *Septimius Severus*.
SEPTIM. *Septimius*.
SEXT. *Sextus*.
SIGN. *Signum*.
S. P. Q. R. *Senatus populusq; Romanus*.
SS. *Supraſcriptæ* legionis. *ſibi ſuis*.
SS. Seſtertii nota.
STA. ignotum.
STIP. *Stipendiorum*.
S. T. T. L. *Sit tibi terra levis*.
SVB. COS. obſcurum.
T. *Titus*, *Tribunus*.
TEMP. *Templum*.
TEST. *Teſtamentum*.
TIB. *Tiberius*.
TREVER. *Treverenſis*.
TR. P. *Tribunitiâ poteſtate*.
TRIB. POT. Idem.
TRID. *Tridenti*.
TRIVMP. *Triumphavit*.
T. VX. S. M. P. F. *Titulum uxor ſuo marito poni fecit*. Etſi animo meo non ſatisfacit.
V. In numeris, *quinque*. *quintum*.
V. *Vlpia* legio.
V. A. *Vixit annis*.
VAL. *Valeria*.
V. CL. *Vir clariſſimus*.
VE. *Veteranus*.
VEIN. fort. *Veindelico*.
VET. *Veteraum*.
V. F. *Vivus fecit*. *Vivi fecerunt*.
V. ID. *Quinto Idus*.
VII. VIR. EPVL. *Septemvir Epulonum*.
VINDEL. *Vindelicus*.
VIX. *Vixit*.
VLP. *Vlpia* legio.
VOL. *Voltinâ tribu*.
V. P. *Vivus poſuit*.
V. S. L. M. *Votum ſolvit lubens merito*.
V. S. L. L. M. *Votum ſolverunt lubentes merito*, aut, *Votum ſolvit latus lubens merito*. Plautus Stycho, *Salſipotenti* &c. *Latus lubens laudes ago & grates gratiasq; habeo*.
V. S. P. L. L. M. *Votum ſolvit publicè latus lubens merito*.
VV. *Vivis*.
X. In numeris *Decem*.
XV. VIR. SACR. FAC. *Quindecimvir ſacris faciundis*.

CON-

CONVERSIO

ET

PASSIO

SS. Martyrum

AFRÆ, HILARIÆ, DIGNÆ,
EUNOMIÆ, EUTROPIÆ,

QUÆ

AUGUSTÆ VINDELICORUM
PASSÆ SUNT.

CUM

MARCI VELSERI
COMMENTARIO.

Clemens Rom. Apoſt. Conſtit. lib. 5. c. 7.

De martyribus verò pręcipimus vobis, ut in omni honore ſint apud vos.

LECTORI. S.

QUIS cultus ſanctis tutelaribus debeatur, optimè expreſſit D. Maximus Taurinenſis Epiſcopus: qui non multo poſt D. Ambroſium vixit, cujusque plurimæ lucubrationes aliquando Ambroſii nomine cenſæ ſunt. Et ſi autem ſententiam verbis non breviſſimis comprehenderit, operæpretium tamen erit locum integrum, quatenus huc facit, exſcribere. Ait itque, Cum omnium ſanctorum martyrum, fratres, devotiſſimè natalem celebrare debemus, tum præcipuè eorum ſolennitas tota nobis veneratione curanda eſt, qui in noſtris domiciliis proprium ſanguinem profuderunt. *Serm. de nat. ss. Octavii Adventi & Solut.* Nam licet univerſi ſancti ubique ſint, ſpecialiter illi tamen pro nobis interveniunt, qui & ſupplicia pertulere pro nobis. Martyr enim cum patitur, non ſibi tantum patitur, ſed & civibus. Sibi patitur ad requiem, civibus ad ſalutem. Exemplo enim eorum didicimus Chriſto credere: didicimus contumeliis vitam æternam quærere: didicimus mortem non timere. Videte ergo, quid martyribus debeamus; in quo alter tortus eſt, ut alter ſalvaretur. Alter carnificem pertulit, ut alter Chriſtum agnoſceret. Alter morti addictus eſt, ut alius vita potiretur æterna. Et ad poſtremum, ſanctus occiſus eſt, ut peccator evaderet: Beati igitur martyres nec ſibi vixerunt, nec ſibi mortui. Exemplum enim nobis reliquerunt bene vivendo, converſationis; tolerando fortiter, paſſionis. Nam ideo Dominus, per totum mundum, diverſis in locis, pati martyres voluit, ut tanquàm idonei teſtes, nos præſenti quodam fidei exemplo ſuæ confeſſionis, urgerent: ut humana fragilitas, quæ prædicationi dominicæ, aditu longiore vix credit, vel præſenti oculorum teſtimonio, martyrio crederet beatorum. Cuncti igitur martyres devotiſſimè percolendi ſunt: ſed ſpecialiter ii venerandi ſunt à nobis, quorum reliquias poſſidemus. Illi enim nos oratione adjuvant, iſti etiam adjuvant paſſione. Cum his autem nobis familiaritas eſt. Semper enim nobiſcum ſunt: nobiſcum morantur: hoc eſt, & in corpore nos viventes cuſtodiunt, & de corpore recedentes excipiunt. Hic, ne peccatorum

nos labes abſumat : ibi, ne inferni horror invadat. *Huic ſententiæ, quiſquis probè erga pietatem affectus, libens ſubſcribet. Majores certè noſtri, homines antiquè boni, qui rectè facere, quam contentioſè de rebus ſacris diſputare prius ducerent, eam præclaro exemplo confirmarunt. Relatum eſt enim in annales, Henricum Imp. quem* IV. *dicunt, ab Hermanno Auguſtano epiſcopo partem corporis ſanctæ Afræ expetiiſſe, eccleſiæ, quam Spiræ Nemetum condiderat, inferendam. Nemo dubitabat, quin precibus ejus, qui cogere poſſet, & vero etiam ſoleret, parendum eſſet; quam parciſſimè tamen faciendum exiſtimabant omnes. Accedit igitur ad ſepulchrum martyris epiſcopus; reſerat loculum; illa, qua par fuit, religione, unum ex pollice pedis aufert articulum. Hunc publicè prius oſtenſum, magni muneris loco Imperatori transmittit. Cives interea, qui chariſſimo pignori timerent, baſilicam inſedere frequentes, fores etiam armati obſervavere, ne plus quam conſtitutum erat, aſportaretur. Eo tunc ardore in Deum, & in ſanctos, quos Dei amicos eſſe ſcirent, ferebantur. Ut res ſuas privatim tanta diligentia nullus, quanta ſacras reliquias publicè aſſervarent univerſi. Quod etiam privatim, & publicè bene vertit. Rideant hæc, qui omnia rident. Mihi certum eſt laudatiſſimis veſtigiis inſiſtere. Et quando optimis martyribus aliud obſequij genus nunc præſtare non licet, veterem hiſtoriam, qua potui ratione illuſtrandam ſumpſi. Exemplum, quod fidiſſimum videbatur, ſequutus. Nam à diverſis deſcriptoribus aliud atque aliud habemus: Ut tamen verba, & hæc modicè, non res diſſentiant. Auguſtæ Vind.*

[1]INCIPIT [2]CONVERSIO [3]SANCTÆ [4]AFRÆ, [5]& puellarum ejus.

A[6]PUD provinciam Rætiam, [7]in civitatem Auguſtam [8] Narciſſus [9] epiſcopus veniens, [10] tempore, quo perſecutio Diocletiani fervebat, neſciens quo intraret [11] profugus, ad mulierem quandam ingreſſus eſt, nomine Afram, [12] cum diacono ſuo [13] Felice. Illa autem, videns honeſtos viros, exiſtimans adventores impudicos, parat cœnam, & omnia, quæ ſolito more, cum tribus puellis, [14] parare amatoribus conſueverat. Epiſcopus autem, veniens ut cibum caperet, [15] orare cœpit, & pſallere. Afra autem, quia nunquam hæc audierat, ſtupefacta cœpit inquirere, quis eſſet. Et [16] ediſcens hunc eſſe Chriſtianorum epiſcopum, [17] procidit ante pedes ejus, dicens: [18] Domine, indigna ſum valde, & in iſta civitate nulla me turpior poteſt inveniri. Cui ait Narciſſus epiſcopus: Salvator noſter [19] à turpiſſimo tactu inquinari non potuit, illius enim tactus omnes ſordes diluit, atque mundavit, & ſordes non poterant inquinare Domini claritatem. Nam & [20] lux de cœlo veniens, & ſplendor ſolis, dum circa cloacas, & lutulentas plateas funditur, mundus funditur de cœlo, & mundus levatur in cœlum. Unde & tu, [21] filiola, [22] ſuſcipe in te lumen fidei: [23] ut purificata ab omni peccato, poſſis de meo introitu perpetua [24] claritate gaudere. Dicit ei Afra; [25] ego quidem, quæ plura capillis meis peccata commiſi, quomodo poſſum à tantis ſordibus ablui? Reſpondit Narciſſus epiſcopus: [26] Tantùm crede, & baptizare, & ſalva eris,

Poſt hæc Afra convocans puellas ſuas,dixit: Iſte homo,qui ad nos intravit, epiſcopus eſt Chriſtianorum : & dixit mihi, Si credideris Chriſto, & baptizata fueris, ab omni poteris emundari peccato. [27] Quid vobis videtur? Reſpondentes autem [28] Digna, Eunomia, & Eutropia dixerunt: Tu noſtra domina es, & ſi ſequutæ ſumus te ad inquinamenta facinorum,quomodo te non ſequemur ad indulgentiam peccatorum? Tu caput noſtrum es, quocunq; ierit caput,membra neceſſe eſt ut ſequantur.

Interea dum hæc loquerentur, nox initium ſumpſit. [29] Incipiens autem hymnos Deo canere cum diacono ſuo epiſcopus, totam noctem orando, & pſallendo pertranſit, [30] ſimul habens Afram cum ſuis puellis conſortem. Mane autem facto, epiſcopus Narciſſus cœpit inquiri. Dictumq; eſt Afræ: Ubi ſunt,qui ad te introierunt? Illa autem dixit eis : Hoſpites amatores mei [31] manſerunt hic,& abierunt ad ſacrificium. Illi autem audientes illos iſſe ad ſacrificium , putabant eos ad [32] Capitolium [33] vel ad templum abiiſſe. Aliis ergo diſcedentibus,remanſit unus ex eis, qui diceret: Ego cognovi eos ſero ad te veniſſe,& ſcio,quia Chriſtiani erant, nam [34] omni hora ſignabant frontes ſuas ſigno crucis,in qua Chriſtus eorum paſſus eſt. Dicit ei Afra: [35] Ad me meretricem haberent intrare, ſi Chriſtiani eſſent? Ad me non veniunt, niſi qui mei ſimiles ſunt. Abiit ille, & nunciavit omnia,quæ dixerat,quæque audierat,his qui quærebant eos.

His ita geſtis, [36] abiit Afra ad matrem ſuam [37] Hilariam, & dixit: Epiſcopus Chriſtianorum venit ad me,neſciens quo intraret, & per totam noctem, [38] expandens manus ſuas ad Deum ſuum,cantans quod novit, nos fecit ſimul orare: [39] Circa verò pullorum cantum extinctum eſt lumen candelæ: & cœpi feſtinare, ut eam accenderem, & non potui. Tunc dixit mihi diaconus ejus: Noli quærere lumen extinguibile, modo tibi [40] oſtendetur lux,quæ extingui non poteſt. Et cum dixiſſet epiſcopus: [41] Veni lux mea de cœlo, oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus, [42] Venit fulgor de cœlo ſicut ſol, & ſicut coruſcatio, ante tonitruum, & non receſſit ante, quam aurora inciperet. Et [43] dum orationem finiſſet,juſſit nos ſibi reſpondere,& dicere, Amen. Et lux fulgoris illius paulatim receſſit. Poſt hæc miſi me ad pedes ejus, & dixi illi: [44] Domine, injuriam tibi grandem feciſti, quod ad me introiſti, ſum enim mulier peccatrix. Et ille dixit: quo me Deus meus juſſit ingredi, introivi. Circa diei verò horam tertiam, oſtenderunt ſe mihi, qui eis ante lucem inſidiati fuerant, ut exeuntes tenerent eos, & occiderent. Sed cum non exiſſent, convenerunt me. Ego verò [45] faſces lini habeo,ſub quibus abſcondi eos, & timeo,ne ſcrutentur locum illum. Sed ſi jubes,domina mater,huc eos tranſire faciam. Quia promiſit mihi epiſcopus dicens: Faci

am

am te Chriſtianam, & omnia peccata tua diluentur. Audiens hæc [46] mater ejus, gaudio repleta dixit: Præſtet Deus, ut & mihi hoc contingat. Cui dixit Afra: Ergo nocte veniente ducam eum huc. Reſpondit mater ejus: Etiamſi noluerit, roga eum.

Veſpere autem facto, rogavit ſanctum Narciſſum epiſcopum Afra, ut iret ad matrem ejus. Ingreſſo autem eo domum, factum eſt gaudium magnum, ita ut Hilaria [47] per tres horas teneret plantas ejus, & diceret: Obſecro te domine, ut & me facias mundari à peccatis meis. Tunc ſanctus Narciſſus epiſcopus dixit ei: Beata eſt fides tua, quæ [48] antequam diſceres verbum veritatis, ipſam veritatem, quam per verbum vix poſſunt homines agnoſcere, in tua mente fundaſti. Veruntamen quia video vos capaces eſſe verborum Dei, [49] hodierna die ſimul incipite jejunare, & per ſeptem dies jejunantes audite ſermonem veritatis: Octava autem die purificabimini ab omni peccato, & eritis ab omni pollutione immunes. Dixit ei Hilaria: Si jubes domine, [50] dicimus quid colimus, & ita demum doce nos, quid colere debeamus. Dixit ei Narciſſus epiſcopus: In hoc apparet, quia bene poteris ſuſcipere, quid colere debeas, ſi quid huc uſque colueris, evidenter exponas. Dic ergo culturam tuam. Hilaria reſpondit: [51] Parentes mei genere Cyprii fuerunt, & [52] inde venerunt cum ſacris Veneris. Et [53] Venus coli non poteſt, niſi ab his fœminis, quæ fuerint fornicatæ. Ideo ego deniq; filiam meam ſacris Veneris conſecravi, quaſi Deæ Veneri ſervituram, & de opere meretricio placituram, in proſtibulo manere permiſi. Credens, quod mihi eſſet propitia Venus, ſi filiam meam divinis ejus imitationibus occupaſſem. Nam [54] quanto plures amatores habere potuerit mulier, quæ Veneri ſervit, tanto plus Veneri placere poſſe à ſacerdotibus affirmatur. Audiens hæc vir Dei Narciſſus epiſcopus, [55] ingemuit, & lacrymas fudit, dixitq; ad Diaconum ſuum: Surge frater, & demus lamentum ſuper culturam talem. Et rogemus Dominum, ut [56] ubi abundavit iniquitas, ſuperabundet & gratia.

Factum eſt autem, cum oraſſent, [57] apparuit Ægyptius quidam nigrior corvo, nudus, & [58] vulneribus elephantiæ corpore toto plenus, & dare cœpit mugitum, dicens: [59] O Sancte Narciſſe epiſcope, quid tibi cum cauſſa mea? [60] Quid tibi cum ancillis meis, quas ego ſemper in mea familia habui? Deus tuus mundas animas, & munda corpora diligit. Iſtæ jam [61] meæ ſunt, alius eſſe non poſſunt. [62] Nunquid ego intro, ubi caſtitas regnat? Nunquid locum invenio, ubi eſt ſpiritus caſtitatis? Hic tu quid intraſti, ubi inquinata ſunt corpora, & pollutæ ſunt animæ? Tunc ſanctus Narciſſus epiſcopus dixit ei: [63] Jubeo tibi immunde ſpiritus, ut des mihi reſponſum de eo, quod te interrogavero. Dic mihi damnate, [64] Scis Chriſtum Jeſum Dominum noſtrum Nazare-

zarenum tentum, flagellatum, ſputis in facie illitum, ſpinis coronatum, irriſum, ligatum, felle & aceto potatum, affixum cruci, mortuum, & ſepultum, die tertio reſurrexiſſe ? Scis hoc factum eſſe ? Reſpondit dæmon, & dixit : Utinam mihi hoc neſcire licuiſſet. Nam ex ea hora, qua crucifixus eſt, [65] princeps noſter [66] fugit à facie ejus, quia virtutem perſequentis ferre non potuit. Tunc ſaxa illa ſolida ſcindebantur, & monumenta aperta ſunt, & ſurrexerunt ſancti viri, qui viderunt hoc factum, quando princeps noſter, ab eo qui crucifixus eſt, [67] tentus eſt, & catenis religatus. Reſpondit ſanctus Narciſſus, & dixit : Quod nomen eſt principis veſtri ? Dicit ei dæmon : [68] Sathan nomen eſt ei : Quod interpretatur initium mortis. Dicit ei Narciſſus epiſcopus : Dic mihi, quid peccavit Dominus Jesus Chriſtus, ut tanta pateretur ? Dicit ei dæmon : Nunquam peccavit. Dicit ei Narciſſus Epiſcopus : Et qui nunquam peccavit, quare tanta perpeſſus eſt ? Reſpondit dæmon : Non pro ſuis peccatis paſſus eſt, ſed pro alienis. Dicit ei Narciſſus Epiſcopus : [69] Ex ore tuo condemnaris immunde ſpiritus. Cum ergò ſcias Dominum meum, Jeſum Chriſtum, non pro ſuis, ſed pro alienis peccatis occiſum, diſcede ab his mulieribus, quia etiam pro iſtis paſſus eſt, quæ ad ejus fidem, & gratiam confugerunt. Dicit ei dæmon ; [70] Quia docet lex, & jubet, ut res alienas non tollat aliquis, tu qui ſanctus es, res meas quare tollis ? Quid mihi tollis animas, quas lucratus ſum ? Dicit ei Narciſſus epiſcopus ; [71] Effractor, & fur, [72] ab initio damnate, & in malitia [73] inveterate, quia iſtas animas à Deo ſuo tu ſeparaſti, ego te modo furem teneo, & creatori creaturam ſuam reſtituo. Reſpondit ei dæmon : Et ego creatura ejus ſum, [74] & me ergò creatori meo reſtitue. Dicit ei Narciſſus : [75] Tu ipſe ex ore tuo hoc confeſſus es, Chriſtum pro peccatis hominum paſſum eſſe : ſi, quomodo pro hominum peccatis paſſus eſt, etiam pro dæmonum [76] impietatibus paſſus eſſet, reſtituerem te creatori tuo : Nunc autem, quia ſic paſſus eſt pro peccatis hominum, ut veſtrum principem religaret, vade tu ad principem tuum. Dicit ei dæmon : [77] Fac pietatem ſuper me, & [78] da mihi vel unam animam in poteſtatem. Dicit ei Narciſſus Epiſcopus : Si dedero tibi animam in poteſtatem, quid de ea facies ? Dicit ei dæmon : [79] Interficiam eam, & lucrabor animam ipſius. Dicit ei Narciſſus epiſcopus : Cras prima luce, dabo tibi poteſtatem hanc ut facias. Dicit ei dæmon : [80] Dic mihi ante Deum tuum, quia das mihi animam intra corpus incluſam, quam ego lucrer. Dicit ei Narciſſus : Ante Deum meum, dabo tibi [81] animam intra corpus incluſam, manducantis, & bibentis, & dormientis, & iterum vigilantis. Dicit ei dæmon : Modo jube me hic manere iſta nocte. Dicit ei Narciſſus : [82] Si potes nobiſcum manere, mane. Dicit ei dæmon : [83] Si non

expan-

expandis manus tuas ad cœlos,& non pſallis Deo tuo, poſſum hic manere. Dicit ei Narciſſus: Nunquam ſit tibi bene, immunde ſpiritus! Non ſolum autem ego, ſed & iſtæ omnes mecum, per totam noctem Deo noſtro flectent genua, & laudes ei nobiſcum canent. Tunc dæmon ululatum teterrimum diræ vocis emiſit, & nuſquam comparuit.

Sanctus autem epiſcopus fecit poſt jejunium refici Afram cum matre ſua, & cum puellis ſuis. Quæ trementes pro eo, quod audierant, & viderant, ejus monitis confortabantur. [84] Ipſe autem cum Felice diacono ſuo non refecit ſe, ſciens ſe iterum mane cum dæmone luctamen habiturum. Tranſiit itaque nox tota orationibus, & pſalmorum canoribus plena. Die autem orto affuit dæmon dicens: Memor eſto ſancte epiſcope juramenti tui, quod dixiſti ante Deum tuum. [85] Da mihi animam, cujus corpus occidam, & animam ejus mecum habeam. Reſpondit ſanctus Narciſſus epiſcopus, & dixit: [86] Et tu jura mihi in nomine Dei mei, quia ſtatim interficias, quem tibi dedero in poteſtatem, & ſi eum non interficias [87] jubeat te Deus ire in abyſſum. Dixitque ei dæmon: Per ipſum, qui nos cum principe noſtro vicit, juro: [88] ſi non, me jubeat ire in abyſſum, quia ſtatim interficiam eum, quem mihi dederis in poteſtatem. Dixitq; ei Narciſſus epiſcopus: [89] Vade juxta flumen fontis alpium Juliarum, unde nemo poteſt aquam bibere, non homo, non pecus, non fera aliqua, quia [90] Draco ibi habitat, & [91] de flatu ejus, omnes qui ad fontem acceſſerint, moriuntur: hunc interfice, & [92] in tuam poteſtatem redige animam ejus. Tunc exclamavit dæmon, dicens: [93] O epiſcopum mendacem! Inſuper me ligavit juramento, ut [94] amicum meum occidam: quem ſi non occidero, compellet me ire in abyſſum. Tunc dæmon aſſenſit; & [95] occidit draconem: & liberatus eſt fons, ad uſum omnium, [96] uſq; in hodiernum diem.

[97] Per dies autem plurimos docuit eas verbum Dei, ſanctus Narciſſus epiſcopus. Et baptizata eſt Hilaria, cum filia ſua Afra, & cum puellis ſuis, & [98] cum generatione ſua, & cum omnibus amicis ſuis. [99] Fecitq; domum Hilariæ eccleſiam. Et [100] ordinavit eis presbyterum Dionyſium, avunculum Afræ.

[101] Ipſe autem epiſcopus Narciſſus, perfectis ordine rebus, poſt menſes novem, ad Hiſpaniam profectus eſt, ad civitatem [102] Gerundam. In qua multum populum Deo acquiſivit [103] per tres annos. Et ita demum [104] martyrij palmam cum diacono ſuo Felice attigit.

AD CONVERSIONEM

SANCTÆ AFRÆ,

& puellarum ejus,

COMMENTARIUS.

A*UCTOREM hujus hiſtoriæ (quæ prima ſolet eſſe commentatorum diſquiſitio) ignoramus quidem; veriſimiliter tamen ſuſpicamur, fuiſſe aliquem ex clero Auguſtano, cui publico eccleſiæ decreto id muneris injunctum. Nam conſtat, inter præcipuas curas eccleſiis olim incubuiſſe, res à ſanctiſſimis martyribus præclare geſtas, fortiterq́; paſſas, litteris conſignare. Id eſt diſcere ex Fabiani Pontificis epiſtola, quam* Dilectiſſimis ubique catholicæ eccleſiæ comminiſtris *ſcripſit. Cum enim Romanæ eccleſiæ diligentiam, in colligendis martyrum geſtis per ſubdiaconos, & notarios, expoſuiſſet, adjungit,* Quod etiam vos omnes agere monemus, ne in poſterum aliqua ex his dubitatio fiat, quæſtioque oriatur, quoniam omnia, quæ ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. Et quæ noſtris temporibus veraciter ſcribuntur, ad futurorum doctrinam diriguntur. Et ideo fideliſſimis hæc negotia committi præcipimus, ne aliqua in eis illuſio inveniatur, ex qua fidelibus ſcandalum (quod abſit) oriatur. *Quæ fidem & auctoritatem hujuſcemodi hiſtoriarum mirè confirmant. Hoc tamen non à Fabiano primum inſtitutum, ſed ab Apoſtolorum temporibus obſervatum, oſtendit, quæ adhuc extat,* Paſſio ſancti Andreæ Apoſtoli, per presbyteros & diaconos eccleſiarum Achaiæ ſcripta. *Et apud Euſebium de morte Polycarpi elegans epiſtola, quam ſcribit* Eccleſia Dei, quæ Smyrnam incolit, eccleſiæ, quæ eſt Philomilii: *Item epiſtola de martyribus Galliæ ſub Vero, inſcripta,* Servi JEſu Chriſti, qui Viennam, & Lugdunum Galliæ incolunt, fratribus in Aſia & Phrygia: *Atque nonulla alia hujus generis ſcriptiones. Quarum multo plures & integriores haberemus, abſque Diocletiano fuiſſet. Hic nihilominus in Chriſtianorum libros, quam in corpora deſævit. Uti, præter alia teſtimonia, argumento eſt hactenus celebrari ſolita IV. Non. Jan.* Romæ commemoratio plurimorum ſanctorum martyrum, qui ſpreto Diocletiani Imp. edicto, quo tradi ſacri codices jubebantur, potius corpora carnificibus, quam ſancta dare canibus maluerunt. *Innumeras iſta calamitas ſanctorum hiſtorias afflixit. At ſi qui ſub ipſo Diocletiano paſſi, illorum hiſtoria, pace eccleſiis per Conſtantinum reddita, recenti adhuc memoria facile reſtitui potuere. Idq́; huic, quam præ manibus habemus, contigiſſe credendum. Cum ſemel atque iterum perſecutionis jam præteritæ meminerit. Ne ſuperiorem Conſtantino Magno exiſtimem, ſtylus neque purè latinus, neque ex poſteriorum temporum fæce planè barbarus, me movet. Præterea, ſimplex & nuda rerum geſtarum narratio: quæ abſque dubio primum autographum, nullis dum colorum pigmentis illitum, & priſcæ pietatis ingenuos ſpiritus redolet. Surius miror cur mutaverit. Mihi aliqua verba minus pura, & phraſes paullo rudiores, tanti non videntur.*

Euſ. hiſt. eccl. lib. 4. c. 14.

Lib. 5. c. 1.

Ex mart. Ro.

Prudent. de Hemit. & Chelid. Chartulas blaſphemus olim nam ſatelles abſtulit, &c.

1. INCIPIT] *Quæ in nonnullis exemplaribus prologi nomine præcedunt, pio ſtudio à viro bono collecta eſſe non ivero inficias. At cum dubiæ famæ innitan-*

innitantur, imperitis conjecturis pleniſſima, à candore reliqua hiſtoria aliena, non ejuſdem auctoris, non ætatis ſint, omittere placuit. Nullo lectorum damno

2. CONVERSIO.] *Hujus vocabuli abſolutè poſiti Chriſtianus uſus eſt, de illis, qui peccatis valere juſſis, ad meliorem frugem ſe conferunt. Ita paſſim ab eccleſiaſticis ſcriptoribus uſurpatur. Cauſſam reddit D. Auguſtinus,* Illi convertuntur, qui rectè vivere incipiunt: hoc eſt enim ad Deum redire. Qui autem concupiſcentias ſuas perſeveranter ſequuntur, dorſum quodammodo habent ad Deum.

Evang. quæſt. Matth. quæſt 11.

3. SANCTÆ] *Multo latius olim Sancti nomen, quam hodie, patuit. Epiſcopi vulgo Sancti, Sanctiſſimi, Beatiſſimi dicebantur; qua jam ſolius ſummi pontificis eſt appellatio. Reliqui etiam Chriſtiani, certè probata vita, Sancti: quamquam adhuc mortales. Conſtantinus orationem, quam ad Chriſtianam eccleſiam ſcripſit,* Ad Sanctorum cœtum *inſcripſit. Is nunc honor mortuis tantum, in apotheoſim relatis habetur. Hoc loco* Sanctæ *nomen utraque notione rectè acceperis.*

4. AFRÆ] *Homines antiquitus crebro ſibi nomina ab urbibus, & populis mutuati ſunt. Quod primum videre eſt in ſervis Getis, Syris, Syriſcis; dein in familiis Romanis Tarquiniis, Cominiis, Gabiniis, Norbanis, Volſciis, Numiciis, Vatiniis. Ut interim cognomina hujus generis prætercam. Et in martyrologiis noſtris ſæpius occurrunt Germanus, Germana, Gallus, Galla, Sabinus, Sabina, Syrus, aliaque ad hunc modum. Quibus perſuaſus, non vereor Afram ab Africa deducere. Varia enim illi hujus nominis cauſſa eſſe potuerunt, ſicuti & Afro patruo. Julius Firmicus me monet, Venerem ab Aſſyriis, & Afris eodem ritu cultam. Aſſyrius autem cultus idem cum Paphio Cyprio, Pauſania teſte. Atqui hac ratione Afra, non Affra, neque Aphra ſcribendum. Africam enim faſti Capitolini, lapides alij, nummi antiqui, & libri manuſcripti præferunt. Ita etiam Afranios, gentem Romanam.*

De myſt. propb. rel. c. 4.
Pauſ. in Attica.

Porro alteram S. Afram martyrem reperio in martyr. Rom. IX. Cal. Junij, Brixiæ ſub Hadriano Imp. paſſam. Quæ cum noſtra nihil commune habet, præter nomen.

5. ET PUELLARUM EJUS] *Præter quod inſcriptio promittit, hiſtoria Hilariæ matris converſionem complectitur.*

6. APUD PROVINCIAM RÆTIAM] *P. de Natalibus inſigniter lapſus, per omnem hiſtoriam Cretam pro Rætia habet. Etiamſi Adonem Trevir. ſequi profiteatur, Ado autem Rætiam diſtinctè præferat. Idem audio in M. Marulo peccatum eſſe, quem mihi videre non contigit. Vicelius non minus abſurde,* Provinciam Regenas. *Antoninus in Chronico Rætiam & Cretam confundit, utrumque enim nomen habet: niſi error ſit à librariis, quod exiſtimo.*

In catal lib. 7. c. 28. 54. & 55.
Ado in martyr.
Marulum ſequitur Zvinger. in theatro Vol. 7 lib 3.

Cæterum Rætia (quæ ſub Auguſto in provinciam redacta) variè à diverſa ætatis auctoribus deſcribitur. Sed conſtat ex Ptolemæo, qui Diocletianum multo anteivit, jam tunc à fontibus Rheni, & Danubij ad Aeni oſtia uſque pertigiſſe. Hinc Tacitus, & Arrianus prodidere, Aenum inter Ratos, & Noricos fluere. Quibus terminis etiam Vindelicia, cujus memoria ante Diocletianum obſoleverat, quæq; in Ræticum nomen conceſſerat, comprehenditur. Hodie obtinent præter Ratos, Suevi, & Boij, qui cis Danubium colunt.

Lib. 2. c. 12.
Lib. 3. hiſt.

7. IN CIVITATEM AUGUSTAM] *Plurimæ civitates Auguſtæ per orbem Romanum: Non paucæ etiam per Rætiam extitere, ſi fides habenda noſtræ ætatis ſcriptoribus. Sed Fortunatus, poëta Chriſtianus, qui ante mille annos vixit, aſcriptis fluviis, qui eam, de qua hic ſermo eſt, alluunt, nomine ambiguo nos falli non patitur,*

Aventino, & qui Avent. ſequunt.

Pergis ad Auguſtam, quam Virdo, Lycusq; fluentant,
Illic oſſa ſacræ venerabere virginis Afræ.

Fort in Vita S. Mart. lib 4

An illi Vindelicum cognomen debeatur, ante Aventinum nemo dubitavit. Is primus de alia Auguſta Vindelicorum ſuſpicionem commovit. Non ſatis firmis ad eam evincendam uſus argumentis. Quod commodiore loco pluribus docebimus. Neque in hoc commentario quæſtionem non neceſſariam ediſſerendam putamus.

Baronius legit. Vindo & Lycusq.

8. NARCISSUS] *Quidam Hieroſolymorum epiſcopum arbitrantur. Qui à Nicephoro Conſtantinop. in Chron trigeſimus primus, & trigeſimus quintus, ab Epiphanio trigeſimus & trigeſimus quartus, unus idem, ejus*

Epiph. in Panario hæreſi 66.

urbis

Euſ lib 6 c. 8. 9. Nic. lib. 5. c. 9. 10. Mart 29 Oct. Euſ. lib. 6. c. 32. Lib 7. c 13. 26.

urbis epiſcopus cenſetur. Nam auctoribus Euſebio, & Niceph. Calliſto, ſemel in eremum ſeceſſit; dein ſedem iterum cum Alexandro collega tenuit: Denique, quod habetur in martyr. Rom. Sanctitate, patientia, ac fide laudabilis, centum & ſexdecim annorum migravit ad Dominum. *Martyr, ut ait Nicephorus in Chron. Verum cum neque ipſe, neque collega Alexander, quin nec ſucceſſores, Mazabanes, Hymenæus Zambdas, Hermon (qui ſinguli pluribus annis præfuerunt) Diocletiani perſecutionem attigerint: ita enim refert Euſebius: Fit ut à S. Afra temporibus magnis ſpatiis excludatur. Solidior Auguſtana eccleſiæ auctoritas, quæ ſemper diverſum hunc noſtrum Narciſſum interpretata eſt, Gerundæ Tarraconenſis Hiſpaniæ urbe paſſum. Quod hæc ipſa hiſtoria inferius ad finem converſionis comprobat, & eccleſiæ Gerundenſis epiſtola, quam eo loco dabo, Martyr item Rom.* XV. *Cal. Aprilis, & ex Hiſpanis Villegaſius in Flore ſanctorum, Beuterus atque Vaſæus in Chronicis. Liber Chronicus Regum Arragoniæ abſque auctoris nomine Hiſpanice editus, meminit reliquiarum Sancti Arſiſi, quæ Gerundæ in eccleſia S. Philippi conditæ, miraculis illuſtres ſint. Ubi vernaculam Hiſpanorum enuntiationem agnoſcas, pro S. Narciſo,* San Arciſo, *deperdita N, quæ in principio repetenda erat, reddentem. Sunt enim reliquiæ Narciſſi, de quo agimus*

Beut. lib. 2. cap. 25. Vaſæus poſt an. 260.

Ancyrano concilio circa hæc tempora Narciſſus Neroniadis Ciliciæ epiſcopus ſubſcripſit. Sed diverſus ab hoc noſtro.

Vide martyr. 31 Oct 17 Sept. & 2 Jan.

Tres alij Narciſſi in ſanctos relati. Primi meminit D. Paulus in epiſtola ad Rom. Alterius fit mentio in actis S. Laurentij. Tertium Licinius Imp. martyrij corona donavit. At de nullo Afra converſa ſuſpicio oriri poteſt.

9. EPISCOPUS] *Notius eſt apud Chriſtianos epiſcopi nomen, quam ut hic interpretemur. Multa de illo paſſim obvia. Quædam non protrita reperies in Pammelij annotationibus ad D. Cyprianum.*

10. TEMPORE, QUO DIOCLETIANI PERSECUTIO FERVEBAT] *Aliqui nonam, alij (quorum maximus eſt numerus) decimam, quidam duodecimam perſecutionem numerant. Quæ enim retro, non ab omnibus uno eodem modo diſtinguuntur. Illud convenit, hanc præ reliquis diuturnitate temporis, numero martyrum, immanitate ſuppliciorum, longè inſigniſſimam fuiſſe. Quod Euſebius, Oroſius, Sulpitius, Nicephorus, Zonaras, Cedrenus, Manaſſes, hiſtorici alij, denique omnia martyrologia, & innumeræ ſanctorum vitæ copioſè docent. Superſunt in Hiſpania inſcriptiones Diocletiano poſitæ,* NOMINE. CHRISTIANORUM. DELETO. QUI. REMP. EVERTEBANT. *Item,* SUPERSTITIONE. CHRISTI. UBIQUE. DELETA. ET. CULTU. DEORUM. PROPAGATO. *Hæ quamvis uti impiæ, ita vanæ & mendaces, tamen ex illis videre eſt, qua animi contentione tyrannus adverſus Chriſtianum nomen graſſatus fuerit, qui imperatorios inde quæſierit titulos. Sed de perſecutione, re ſatis ſuperq́; teſtata calamum contineo.*

Vide Occonis numismata in Dioclet.

De tempore perſecutionis, quando cœperit, quando deſierit, auctores valde diverſa ſentiunt. Sive ad annos Chriſti, ſive ad Diocletiani imperium reſpicimus. Quamquam de annis à Chriſto nato Panvinio & Sigonio, qui noſtra ætate diligentiſſimè, & aptiſſimè ad conſtituendam ſeriem temporum ſcripſerunt, ſtabimus. Illi conſentiunt, Diocletianum imperium iniiſſe Ann. Chriſti CCLXXXIV. *Poſt Romam conditam* MXXXVI. *Parilibus, id eſt* XI. *Cal. Maji. Perſecutionem aliqui mox cœptam putant: Alij poſt Maximianum collegam aſſumptum: Alij ab annis Diocletiani ſive* IX *ſive* XI. *ſive* XIII. *ſive* XIV. *ſive* XVI. *ſive* XIX. *Et facile credam, inveniri auctores, qui ab his omnibus diverſa ſcripſerint. Quorum diſſenſio commoda explicatione concilianda eſt. Neque enim plerosq́; falli, aut temere de re tanta, & tam clara, ſcripſiſſe exiſtimandum. Refert igitur intelligere, perſecutionis nomen varie acceptum differentiæ cauſſam eſſe. Tempore D. Auguſtini vulgata erat opinio, decem plagis Ægyptiacis, ſignificatas fuiſſe decem perſecutiones, quæ à Nerone ad Diocletianum. Eam ille ita convellit, ut oſtendat eccleſiam ante Neronem tum in capite Chriſto, tum in Stephano, Jacobo, Petro, fratribus reliquis perſecutiones paſſam. Nec aſſertores denarij iſtius numeri negare poterant, hæc vera eſſe. Sed apparet, explicatione verbi vim argumenti evitaſſe. Ut ſcilicet inter perſecutiones, quæ plagis Ægyptiacis prædicta, nullam ante Neronem cenſendam contenderent: Forte quod Neroniana prima imperatoris juſſu indicta, aut exceptione aliqua alia, nam de hoc non conſtat.*

Panvinius in faſtis Sigon. de occid. Imp. Quos ſequuntur Scaliger de emend. tēp. & Baron. in Annalibus.

Aug. de civit Dei lib. 18. cap 52.

conſtat. Secundam numerabant Domitiani: Tertiam Trajani: Quartam Antonini Philoſophi: Quintam Severi: Sextam Maximini: Septimam Decii: Octavam Valeriani: Nonam Aureliani: Decimam Diocletiani & Maximiani. Inter has quædam à nonnullis præterita, ut Maximini & Aureliani à Sulpitio, quamvis inquit Maximinus nonnullarum eccleſiarum clericos vexavit: Valeriani à permultis, quod eandem cum Deciana ducerent. Alia contra inſerta: Cum Impp. Hadrianus, Antoninus Pius, Alexander, Aur. Claudius manus ſanguine Chriſtiano nequaquam abſtinuerint. Et ſi omnis, quæ Chriſtianis propter religionem vexatio accidit, perſecutio dicenda, indubium eſt, multo adhuc plures ſub Impp. extitiſſe. Sed non æquè ab omnibus in numerum redacta, vel quod leviores viſæ, vel quod novis edictis non uſæ, vel quod à deceſſoribus cœpta, non intermiſſo curſu continuata, vel denique alia quavis de cauſſa. Et prorſus iniquus eſt, qui diverſos auctores propterea reprehendendos putat. Cum enim de rebus convenit, cur in verbis non ſuo quiſque judicio utatur? Similis eſt in conſtituendis perſecutionum principiis ratio.

Sev. hiſtor. lib. 2.
Ap. Sulpit. loco citato.
Mart. 1. 5. 18. 30. Jan.
Et ibi Baron.

Nam ut ſermonem ad Diocletianum referamus, fuit is in Chriſtianos animo ſemper infenſiſſimo. Cujus rei cauſſa multa eſſe potuerunt, principi ſupra humanum morem ſuperbo. Et quamvis initio tectius, & quaſi per cuniculos egerit, neque Chriſtianum nomen (quod conſtet) cuiquam criminis loco objecerit, tamen multos ejus nominis, falſis affictis calumniis ſubvertit. Ideò nihil aberrabit, qui totum Diocletiani imperium perpetuam perſecutionem dixerit. Poſtmodum, cum ſuam temeritatem aliena vellet invidia explere (ait Eutropius) allegit Imp. Maximianum, propalam ferum natura, ardentem libidine, conſiliis ſtolidum, ortu agreſtem, aſperitatem ſuam etiam vultus horrore ſignificantem (his elogiis hominem exornant Eutropius & Victor) qui prima expeditione, quam in Galliam movit, exercitum juramento adegit, Chriſtianos Deorum inimicos, iiſdem animis, quibus Bacaudas imperii hoſtes ulturum: Quod cum legio Thebæa detrectaret, primo decimata, poſt internecione deleta eſt. Si quis à tam immani facinore perſecutionem auſpicatam putavit, profecto neque molliter ſenſiſſe, neque leviter ſcripſiſſe videtur. Ann. IX. Euſebio teſte, Diocletianus adorari ſe ut Deum juſſit. Caſſiodorus duobus annis differt. Quandocunq; contigerit, certiſſimum eſt, Chriſtianis per religionem non licuiſſe nefario edicto obedire. Hinc multos malè habitos, & lege majeſtatis damnatos ſuſpicandum. Eò fortaſſis referendum, quod apud Cedrenum legimus, IX. anno Impp. edixiſſe, omnibus Chriſtianis interfectis, Romanum imperium rebus proſperis affluxurum. Anno XI. Cedrenus prodit horribilem perſecutionem excitatam, multaq; millia martyrum facta. Poſtero, qui fuit Diocletiano VI. Conſtantio II. Coſſ. Cajus Pontifex, gentilis Diocletiani, martyrii coronam conſecutus eſt, tradente Damaſo. XIII. aut XIV. (utrumque habet Cedrenus, & Euſebius) Chriſtiani milites exauctorati, per Veturium militiæ magiſtrum. Euſebius in chronicis annotavit, inceptam paulatim ex illo jam tempore perſecutionem adverſum nos. Ubi non pœnæ atrocitatem, quâ infamia irrogabatur, nullus corpori cruciatus inferebatur, reſpexit: ſed quod illa omnes fines Romani imperii pervagata, nullam provinciam, quæ militari cuſtodia contineretur, immunem habuit, cujuſmodi nihil dum hactenus contigerat. De anno XVI. neſcio quem ignotum auctorem Cuſpinianus citat. At XIX. demum omne virus ſimul in eccleſiam effuſum eſt, ut nullo præterea incremento locus relinqueretur. Tunc impia decreta, quorum Nicephorus, Euſebius, Zonaras meminere, audita primum: Eccleſias ſolo æquari, libros comburi, epiſcopos interfici, Chriſtianos reliquos, dignitatibus præditos in ordinem redigi, privatos in ſervitutem dari placere. Quæ poſtea pœna morte ut plurimum commutata ſunt. Excitati eo claſſico omnium provinciarum præſides, ut Chriſtianos quiſque diligentiſſime conquiſivit, inventos immaniſſimè excruciavit, ita operam Impp. maximè approbavit. Et ſi qua eſt malorum comparatio, præterita quæcumque levia atque ferenda, hæc demumque ſeria perſecutionis origo videri poterat. Ad quem modum ſtatuere auctores plerique. Euſebius in hiſtoria eccleſiaſtica, & Chronicis diſertè, iterum obliquè in vita Conſtantini, cum ait Diocletianum imperio ſe abdicaſſe poſt annum perſecutionis primum, quod eſt utique ſecundo anno. Ita etiam Oroſius, & multi recentiorum. Nam etſi Victor in epitome Diocletiano annos XXV.

Hiſt. lib. 9.

V. de acta Thebæorum mart. & Sigon. de occid. Imp. lib. 1.

Cuſp. in Coſſ.

Euſ. in hiſt. lib. 8 c. 3 de vita Conſtāt. lib. 1 c. 12.
Oroſ. lib. 7. cap. 25.

Nic. lib. 7. c. 17. XXV. *Nicephorus, & Michaël Glycas* XXII. *tribuant, tamen optimi ſcriptores de* XX. *annis tam frequentes conſentiunt, ut ejus rei nulla poſſit eſſe dubitatio. Et quæ duobus ante abdicationem annis contigere, incidunt in principium anni* XIX. *Epiphanius privatam ſententiam tuetur, enumerans enim Imperatorum ſeriem, inquit,* Diocletianus cum Maximiano, & Conſtantio annos tredecim. Quorum tempore magna perſecutio fuit, quæ duodecim annis duravit. Cum autem ceſſaſſet perſecutio, regnavit Diocletianus unum annum, & depoſuit imperium. *Hæc multis modis à fide hiſtoriæ illorum temporum recedunt. Et niſi culpam in interpretem, aut librarium rejicimus, fateamur oportet Epiphanium memoria lapſum, ipſemet in Aucorato, Diocletiano* XX. *annos tribuit.* *Ep. de menſ. & pond.*

Porro nihil ad priores Diocletiani annos Afræ converſionem pertinere, ex verbis, Diocletiani perſecutio fervebat, *elicio. Quanquam Euſebius neque his duobus annis integris Italiam, Siciliam, Galliam, & reliquas occidentem ſolem verſus provincias (qua deſcriptione Rætia comprehenditur) perſecutionem ſuſtinuiſſe dicat. Ego interpretor: Cum Impp. menſe Martio ſanguinarium in Chriſtianos edictum Nicomediæ propoſuiſſent, ad reliquas inde provincias miſſum, ut quæque maximè diſſita, ita uno vel altero menſe tardius perveniſſe.*

Etſi verò Diocletianus poſt motum eccleſiæ publicum hoc bellum, altero anno imperio ceſſerit, tamen perſecutio per decem continuos annos plebem Dei depopulata eſt. *Quæ Sev. Sulpitii verba ſunt. Quibus Euſebius, Oroſius, Nicephorus, hiſtoria miſcella, Freculphus, alii conſentiunt. Et evenit, ut cum varii Impp ſuccederent, à primis auctoribus Diocletiano, & Maximiano, etiam poſteriore octennio perſecutioni nomen hæſerit. Tulere nomen imperatorium per ea tempora,*

Fl. Val. Conſtantius Chlorus *Aug.*
C. Gal. Val. Maximianus Aug.
C. Aur. Valerius Licinianus Licinius Aug.
C. Gal. Val. Maximinus Aug.
Fl. Val. Severus Aug.
M. Aur. Val Maxentius Aug.
Fl. Val. Aur. Conſtantinus Magnus Aug.

An horum quis nomini Chriſtiano penitus pepercerit, neſcio: Conſtantio & Conſtantino aliqui eam palmam tribuunt, ſed Conſtantius tertio perſecutionis anno obiit: Et dum vixit, credibile eſt ſatis habuiſſe proprias manus continere, collegarum Diocletiani, & Maximiani injurias à Chriſtianorum corporibus repuliſſe, non eſt credibile: De Conſtantino Magno, quem maximè alienum ab hac culpa exiſtimare par erat, contrarium docet Baronius. Cæteros pleroſq; teterrimos hoſtes extitiſſe, qui ſubdolis inducüs non minus quam aperto bello (hæc tunc alternis per provincias viciſſitudo) damnum intulerint, certum eſt. Id interim fatebimur, in oriente multo fœdius quam in occidente ſævitum eſſe. Quod etiam Euſebius alicubi innuit. *In not. ad mart. 22. Aug.*

Atque ita colligimus, Diocletianum imperium iniiſſe Anno Chriſti CCLXXXIV. *Perſecutionem multo ſæviſſimam cœpiſſe anno* CCCII. *deſiiſſe* CCCXII. *Quæ ad mentem eorum Chronographorum, quos me ſequi profiteor, calculata ſunt. Cum ſatis cognitum habeam, de annorum numeris alios aliter ſentire. Converſionem S. Afræ intermedio tempore contigiſſe, aſſeverare licet. Annum proprium aſſignare non licet. Sed ſi quis conjectura locus, ego eam lubens anno* CCCII *adſcripſerim. Cum exiſtimem, Narciſſum mox à principio ſæviſſimæ perſecutionis Auguſtam profugiſſe. Abdicato Diocletiano, perſecutio in occidente non quidem penitus ceſſavit, multum tamen remiſit, probè erga Chriſtianos affectis Conſtantio Chloro, & filio Conſtantino: Inde fit ut exiſtimem hac periphraſi,* Tempore quo perſecutio Diocletiani fervebat, *& alterâ illâ initio paſſionis,* cum Chriſtianorum eſſet ſæva perſecutio, & omnes pro Chriſti nomine variis ſuppliciis afflicti ad ſacrificia traherentur, *non niſi ultimum Diocletiani biennium ſignificari, quod eſt à menſe Martio anni* CCCII. *ad Palilia uſque anni* CCCIV. *Et cum Afra menſe Auguſto paſſa ſit, uti ex eccleſiaſticis tabulis liquet, ejus paſſio ad annum* CCCIV. *referri non poteſt. Refero ad annum* CCCIII. *Jam ſi à converſione ad paſſionem interceſſere menſes fere decem,*

quæ

qua eſt Auguſtana eccleſia traditio, planè ſequitur, Converſionem ad annum
CCCII. *pertinere, Coſſ. Fl. Valerio Conſtantio Nobiliſſ. Caſ.* IV. *C. Galerio Va-*
lerio Maximiano Nob. Caſ. IV.

11. PROFUGUS] *Etſi Tertullianus peculiari libello docuerit, in perſe-*
cutione non fugiendum, ejus tamen nulla eſt in hac ſententia auctoritas. Ele- *De lapſis.*
ganter ait D. Cyprianus, cum corona de Dei dignatione deſcendat, nec poſſit
accipi, niſi fuerit hora ſumendi: quiſquis in Chriſto manens, interim cedit,
non fidem negat, ſed tempus expectat. *Alibi, ſi quis in fuga occiderit,*
eum inter martyres cenſendum oſtendit, ſi fugientem in ſolitudine ac mon-
tibus latro oppreſſerit, fera invaſerit, fames, ac ſitis, aut frigus afflixe-
rit: vel per maria præcipiti navigatione properantem, tempeſtas ac pro- *Ep. 56. edi.*
cella ſubmerſerit: ſpectat militem ſuum Chriſtus ubique pugnantem; & *Pam.*
perſecutionis cauſſa, pro nominis ſui honore morienti, præmium reddit,
quod daturum ſe in ſurrectione promiſit. Nec minor eſt martyrii gloria,
non publicè nec inter multos periiſſe, cum pereundi cauſſa ſit, propter
Chriſtum perire. Sufficit ad teſtimonium martyrii ſui teſtis ille, qui probat
martyrem & coronat. *Qua tamen ad gregem, non ad paſtorem referenda.*
Quando epiſcopis (ex quorum claſſe Narciſſus) fugere liceat, accuratè di-
ſputat Auguſtinus, epiſtolâ ad Honoratum epiſcopum, & in hac ſe verba
colligit, premente perſecutione fugiendum eſſe Chriſti miniſtris, quan- *Ep. 180.*
do ibi aut plebs Chriſti non fuerit, cui miniſtretur, aut poteſt impleri per
alios neceſſarium miniſterium, quibus non eſt eadem cauſſa fugiendi. *Idq;*
S. Pauli, Athanaſii, & Hiſpanorum epiſcoporum exemplis confirmat. Cur
Narciſſus fugerit, expeditum non habeo. Nullam niſi probatiſſimam cau-
ſam ſubfuiſſe, viri ſanctitas perſuadet. Et rectè ſubjunxero S. Pontii dia-
coni verba, quibus ſimilem Cypriani fugam excuſat, vultis ſcire, ſeceſſum *In vita S.*
illum non fuiſſe formidinem? Ut nihil aliud excuſem, ipſe poſtmodum paſ- *Cyp.*
ſus eſt: quam paſſionem utique ex more vitaret, ſi ante vitaſſet. *Narciſſus enim*
ſimilem vita finem impoſuit.

12. CUM DIACONO SUO.] *Diaconos epiſcoporum & presbytero-*
rum miniſtros eſſe, habetur in concilio Carthaginenſi IV. *Tamen crebrius* *Cap. 37.*
epiſcopis quam presbyteris inſerviſſe, hinc apparet, quod B. Hieronymi ata-
te aliqui Diaconos presbyteris aquabant. Quanquam male, nam & Hiero- *Hieron. ep.*
nymus refellit. Clemens Rom. diaconos vocat epiſcopi aurem, oculum, os, cor, *ad Evagr.*
& animam. D. Ignatius profert exempla S. Stephani, qui beatiſſimo Jaco- *Clem. Conſtitut. Ap.*
bo, Timothei & Lini, qui Paulo, Anacleti & Clementis, qui Petro, diaconi *lib. 2. c. 44.*
epiſcopis miniſtraverint. Idcirco exclamavere Feliciſſimus & Agapitus dia- *Ign. ep. ad*
coni, cum Pontifex Sixtus Imperatori ſiſti juberetur, & nos ſine patre noſtro *Tral.*
quo ibimus? *Atque Archidiaconus Laurentius ad eundem*, quo progre- *Ex actis* *S. Laur.*
deris ſine filio pater, quo ſacerdos ſancte ſine diacono properas? Tu nunquam *Apoſt. Con-*
ſacrificaſti, nec offerre conſueveras ſine miniſtro. *Quod Clemens exemplo* *ſtit. lib. 2.*
confirmat, ut enim Chriſtus ſine patre nihil agit, ſic neque diaconus ſine epi- *cap. 30.*
ſcopo.

13. FELICE] *Illuſtre Gerunda Felicis martyris nomen ſemper fuit. Nu-* *Hym. 18.*
merat Prudentius inter ſanctos, quos varia urbes in noviſſimo judicio Chriſto *mart. Ca-*
oblatura ſunt, *ſaraug.*

Parva Felicis decus exhibebit,
Artubus ſatris locuples Gerunda.

Hunc mart. R. Uſuardus, & Ado, atque Vincentius confirmant paſſum *Mart. 1.*
Gerunda, perſecutione Diocletiani, Praſide Daciano. Cum igitur nomen, *Aug. Vinc.*
locus, tempus martyrii conveniant, permulti eundem cum noſtro Felice cre- *in ſpec.* *Hiſt lib. 12.*
diderunt. Sed obſtat in primis eccleſia Gerundenſis auctoritas, pro qua Be- *c. 131. 132.*
rengarii epiſcopi epiſtola jam ſemel à nobis laudata, teſtimonium dicit. Nar-
rat enim perſpicuè, Felicem, quem ſua eccleſia doctorem, Apoſtolum, & prophe-
tam appellat, diverſum eſſe à S. Felice Narciſſi diacono, qui dudum à Franco-
rum Rege Carolo translatus, Pariſiis quieſcat. Et quamquam hac plana aper-
ta, accedunt tamen alia argumenta. Ado & Vincentius, qui prioris Felicis
vitam copioſè ſcripſerunt, Ratica peregrinationis non meminere: Immò ne-
que Narciſſi epiſcopi, cum quo noſtrum paſſum eſſe, ex hac hiſtoria & martyrol. *Mart. 18.*
 liquet, *Mart.*

Vaſeus poſt An. 306. ait Cucufatem à quibuſdam Felicis fratrem exiſtimari. Multi etiã in martyrologiis Feliciſſimi, Feliciani, Fortunati, Fauſti, Fauſtini, exiſtimo Chriſtianos veteres bona omina bonorum nominum ſequutos

liquet; quia Cucufatem illi ſocium Vincentius tribuit: Demum Diaconatus honor à nullo aſcribitur: Quorum profectò nihil omittendum erat. Ipſa etiam S. Cucufatis vita, attentius perpenſa, nos facile ab errore vendicat. Statuamus ergò, quod res eſt, duos Felices martyres Gerundenſes diſtinctos, quorum uterq; ſub Diocletiano occiderit. Ac ne ejus rei nos admiratio capiat, ſcire refert, id nomen Chriſtianis admodum familiare fuiſſe. Quippe ſupra LX. Felices martyrologia exhibent, quorum non pauci in Diocletiani tempora inciderе. Et conſtat interim, infinito plura ſanctorum nomina excidiſſe quam in martyrologia relata ſint. Ita ut Genebrardus, explicans illud Pſalmi, effuderunt ſanguinem eorum tanquam aquam, in circuitu Hieruſalem: & non erat qui ſepeliret, obſervarit, aliquos in ſingulos anni dies XXX. Millia martyrum numerare. Deo enim martyres (inquit S. Gregorius) numerabiles, nobis ſuper arenam multiplicati ſunt: qui quanti ſint, à nobis comprehendi non poſſunt. Apto exemplo utitur Auguſtinus contra Donatiſtas, in re ſimili, mirum non eſſe inquiens, ſi in turba Romanorum clericorum, duo vel plures Stratones aut Caſſiani reperirentur, cum in XII. Apoſtolis non ſolum duo Judæ, ſed etiam duo Jacobi legerentur. Id verò ſæpius contigit, quod factu admodum facile, ut bini, aut plures ejuſdem nominis martyres confunderentur, & eo ipſo alterius memoria premeretur. Sic Baronius admonuit, Prudentium, hominem minimè ex vulgo, tres Hippolytos, militem presbyterum & epiſcopum, conflaſſe in unum, ut quæ ſinguli geſſerint, uni adſcriberet. Sic duobus quoque Cyprianis, & aliis permultis accidit Ambr. Moralis Chronic. Hiſpania lib. 12 c 42. narrat, Recaredum Regem, qui vixit ante annum Chriſti DC obtuliſſe ſepulchro S. Felicis martyris Gerundæ auream coronam: quam multis exinde annis Paulus quidam, tyrannidem adverſus Bambam Regem moliens ſuſtulit, & cum ſeſe illâ coronandum curaſſet, mox impietatis pœnas luit. Sed hæc ad noſtrum Felicem non refero.

Pſ. 78. Hom. 27. Brevic. coll. die 3. In mart. 30. Jan.

14. PARARE AMATORIBUS CONSUEVERAT] Afram ante converſionem mulierem peccatricem fuiſſe (ut modeſtè de ſe ipſa paulò poſt, & de Maria Magdalena ſacra ſcriptura loquitur) compertum eſt. Ne quis autem Fortunatum erraſſe exiſtimet, in eo quem adduximus verſu,

Illic oſſa ſacræ venerabere virginis Afræ,

Animadvertere oportet, Virginem aliquando ætatis, non integritatis nomen eſſe. Tradidere enim Grammatici, Virginem à viridiori ætate dictam. Prævere optimi latinitatis auctores. Horatius, --- miſeræque nuper Virgines nuptæ --- Virgilius de Hero, & moritura ſuper crudeli funere virgo. Clarius de Paſiphae, trium liberorum matre, Ah virgo infelix --- Etſi Junius Philargyrius diverſam regulam prodidit, apud Terentium virgo dicitur, quæ peperit, ut in Adelph. Puer natus, nihil habet virgo. Sic Virgo quæ parit. Ideo ad ſecundum partum virgo dicitur, poſtmodum mulier. His ſe Fortunatus ſatis tueri poteſt, maximè in carmine; ubi credibile eſt eum venerationem Afræ hoc nomine conciliare voluiſſe. Molanus aſſerit, viduas ſanctimoniales, aliquando virgines dictas, quòd in virginum collegium cooptatæ eſſent. Talis eſt in martyrologio ab illo poſtremo edito, Idib. Febr. Ermenilda virgo in Britannia, & VI Non. Julij Monegundes virgo Turonis. Prorſus alia ratio Ambroſii, Chryſoſtomi, Origenis, qui eccleſiam gentium ex meretrice virginem factam eſſe, figuratè dixerunt. At Phil. Bergomatem, qui in hiſtoria, Hilariam Afræ ſanctiſſimæ virginis matrem, Dignam, Eumeniam, & Euprepiam ſacras virgines nominavit, nihil reconditi ſenſiſſe, ſed ſimpliciter erraſſe, memoria lapſu, exiſtimo. Nam de claris mulieribus, ipſemet aliter ſcripſit.

Serv. in 4. Virg. ecl. Iſid orig. lib. 11. c. 2. Hor. Car. lib. 2. ode 8. Virg. Georg. 3 & ecl. 6. Phil. in 3. ecl. Virg.

Ambroſ de Salom. cap. 5. Chryſ. Ser 26. de Pœn. Orig. ſup. Joſeph. Hom. 6. Phil. in 15. ſuppl lib 8. de clar. mul. cap. 112.

15. ORARE COEPIT, ET PSALLERE] Agnoſce antiquiſſimum inſtitutum. De quo Tertullianus, Chriſtianorum cœnas deſcribens, non prius diſcumbitur, quam oratio ad DEum præguſtetur. Et paucis interjectis, poſt aquam manualem, & lumina, ut quisque de ſcripturis ſanctis, vel de proprio ingenio poteſt, provocatur in medium Deo canere: hinc probatur, quomodo biberit: Æquè oratio convivium dirimit.

Apol. c. 39. Vide in hanc ſententiam Cl. Alex. Pædag. lib. 2. cap. 4.

16. EDISCENS HUNC ESSE CHRISTIANORUM EPISCOPUM PROCIDIT, &c.] Ut Afra Narciſſum & Felicem, homines

nes peregrinos, ignotos domo acciperet, facile factu fuit; Amatores enim. Venere propitia miſſos credidit. At quod epiſcopi nomine audito ſtatim reſipuerit, errorem, in quo nata, alta tot annos vixerat, agnoverit, id vero mirabile. Ejusq; rei abſolutè cauſſam aliam nullam, quam ſancti Spiritus divinam gratiam proferre poſſumus. Hac ubi vult ſpirat. Hujus afflatu Matthæum, Zachæum, Latronem puncto temporis immutatos ſcimus. Quoniam autem ſapientia diſponit omnia ſuaviter, cogitare licet, Chriſtianorum non nomen tunc primum, inauditum antea, Afræ auribus accidiſſe. Multo ante ſacra doctrina Romanum orbem pervaſerat, & ad pleraſque barbaras nationes excucurrerat. Ac Chriſtianiſmo tam multi omnium ordinum viri, fœminæ, nomen dederant, ut Tertullianus ſub Sept. Severo ad Scapulam præſidem ſcripſerit, Carthaginem decimandam eſſe, ſi Chriſtianos ejus urbis delere velit. Prolixius in apologetico, ſi hoſtes exortes, non tantum vindices occultos agere vellemus, deeſſet nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipſique Parthi, vel quæcumque, unius tamen loci, & ſuorum finium gentes, quam totus orbis? Externi ſumus, & veſtra omnia implevimus, urbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula, caſtra ipſa, tribus, decurias, palatium, ſenatum, forum. Sola vobis relinquimus templa. *Et paulo poſt*, potuimus & inermes, nec rebelles, ſed tantummodo diſcordes, ſolius divortij invidia adverſus vos dimicaſſe. Si enim tanta vis hominum, in aliquem remoti orbis ſinum abrupiſſemus à vobis, ſuffudiſſet utique damnationem veſtram, tot qualiumcunque amiſſio civium, immo & ipſa deſtitutione puniſſet. Proculdubio expaviſſetis ad ſolitudinem veſtram, ad ſilentium rerum, & ſtuporem quendam quaſi mortui, urbes quæſiſſetis, quibus imperaretis. Plures hoſtes quàm cives vobis remanſiſſent. Nunc enim pauciores hoſtes habetis præ multitudine Chriſtianorum, pæne omnium civium. *Iſta ſub Severo. Poſtea numerus etiam auctus. Adeo, ut ante Diocletiani perſecutionem, Chriſtianorum conventus, infinita hominum turba frequentatos, multitudines in ſingulis civitatibus coactas, illuſtres hominum in templis concurſus, nulla fere oratione explicari poſſe, exiſtimarit Euſebius.* Unde cum in antiquis illis ædificiis non ſatis loci haberent, ampliores eccleſias in univerſis urbibus, fundamentis eorum ad majorem laxitatem dilatatis, erexerunt. *Chriſtianum igitur nomen, quaquaverſus illuſtre, in Rætiâ, provinciâ vel Italiæ accenſâ, vel certè proximâ, & quaſi ſuburbanâ, obſcurum eſſe non potuit. Præſertim Auguſta, urbe metropoli.*

Lib. 8. c. 1.

Sed hæc conjectura ſunt. Accedit hiſtoriæ fides. Antiquis monumentis proditum eſt, Lucium quendam jam olim Rætos evangelium docuiſſe, ejusq; profeſſionis cauſſa apud nos puteo demerſum, ſemivivum inde extractum, in interiori Rætia martyrium conſummaſſe, iis ipſis locis, quibus Curia urbs poſt hæc condita eſt. Illorum, quos Auguſta ſacræ fidei adjunxit, ſolius Campeſtrii, viri primarii nomen ſuperat. Et quamquam ambigitur an Lucius Cyrenenſis fuerit, cujus extat memoria in actis Apoſtolorum & epiſtola Pauli ad Romanos, quemque Dorotheus Laodiceæ Syriæ epiſcopum nominat: An (quod pluribus placuit) Britanniæ Rex, ab Eleutherio ſummo Pontifice, per legatos Fugatium, & Damianum Chriſtiano nomini aſcriptus, Cujus meminere martyrologia, Damaſus, Beda, & Ado Viennenſis: quem Polydorus Virgilius Arviragi (Juvenalis carmine nobilitati) pronepotem ſcripſit, ex filio Mario, nepote Coyllo: Tamen utrumvis accipimus, S. Afra tempora multo anteceſſit; & ex eo Chriſtianos Auguſtæ fuiſſe, non eſt cur dubitemus.

Annal. Sigiſ. Meiſt. part 4. c. 1. & alii plerique. Act. cap. 13. ep. ad Rom. c. 16 Dor. in Syn. Mart. 3. Dec Dam. de Pont. Beda de ſex ætat. in M. Ant. Vero. Et hiſt. eccl. lib. 1. cap. 4. item in epit. Ado. Chron. Vero Polyd. hiſt. lib. 2. Juven. ſat. 4

Obſcurior fama eſt de Philippo epiſcopo, quem ſub Antonino, aut ſub Vero Auguſtæ Vindelicorum paſſum tradidere. Primus Cabilonenſis in topographia, & Irenicus in exegeſi Germaniæ. Neſcio quam idonei teſtes. Me dubium habet, quod auctores, quos ſequuntur, non laudant; & quod nulla hujuſcemodi memoria extat apud eccleſiam Auguſtanam, cujus maximè intererat. Vixit ſub M. Antonino, Vero, & Commodo Philippus, vita & doctrina illuſtris; verum is Gortynæ in Creta fuit epiſcopus, uti Euſebius, Hieronymus, & martyrologia III. *Id. Aprilis produnt, atque ſcribendis libris claruit, neque eum martyrio affectum conſtat. Nihil itaque de Philippo Auguſtano epiſcopo aſſeveraverim.*

Satis jam habeo docuiſſe, ante Afræ converſionem Chriſtianos Auguſtæ fuiſſe, eosq; ad rationem cæterarum provinciarum, non paucos. Quo etiam illa in principio verba pertinent, perſecutio Diocletiani ſervebat, *neque enim de nullis, aut perpaucis numero poſſunt accipi. Chriſtianis verò etſi gentiles fœdiſſima quæque affingerent, fieri nihilominus non poterat, quin ſe veritas exereret, & innocentia vitæ in vulgus celebraretur. Nam apologiarum ſcriptores frequentes erant in eo argumento. Et appoſitè ad hunc locum*
Apol. c. 3. *Tertullianus de oſoribus Chriſtiani nominis inquit:* Quid? quod ita plerique clauſis oculis in odium Chriſtiani nominis impingunt, ut bonum alicui teſtimonium ferentes, admiſceant nominis exprobrationem. Bonus vir Cajus Sejus, ſed malus tantùm, quod Chriſtianus. Item alius. Ego Lucium ſapientem virum repente factum Chriſtianum defero. Nemo retractat, non ideò bonus Cajus, & prudens Lucius, quia Chriſtianus: aut ideò Chriſtianus, quia prudens, & bonus. *Et deinde*, alii quos retrò, ante hoc nomen vagos, viles, improbos noverant, ex ipſo denotant quo laudant, cæcitate odii in ſuffragium impingunt. Quæ mulier, quàm laſciva, quàm feſtiva? Qui juvenis, qui Lucius, quàm amaſius, facti ſunt Chriſtiani? Ita nomen emendationi imputatur. *Ubi multis oſtendit nihil Chriſtianis verè obiici præter nomen, & religionem. Quod antea S. Juſtinus, & Athenagoras dixerant. Porro nominis nullum crimen eſſe; in religione, neglectum inanium deorum etiam laudem mereri. Quæ cum ita ſint (ut eò redeamus, unde digreſſi ſumus, utq; oſtendamus, quàm ſuaviter hanc converſionem ſapientia diſpoſuerit, nihil profectò magis rationi conſentaneum erat, quàm ut dimoto Dei benignitate Idololatriæ velo, & perſpecta fœditate illecebroſi cultus, Afra ſe illorum fidei crederet, quos reliquis mortalibus integritate ac pietate præſtare crebrò audiviſſet.*

17. PROCIDIT ANTE PEDES EJUS] *Summæ venerationis,*
Luc. 8. *& extremæ demiſſionis actus. Ita in evangelio, mulier ſanguinis profluvium*
Marc. 5. *patiens, cum ſe non latere animadverteret, ad Chriſtum* tremens venit, & procidit ante pedes ejus. *Item Syrophœniſſa gentilis*, procidit ad pedes ejus.
Marc. 7. *Et mulier peccatrix, quam Afræ comparavimus*, lacrymis cœpit rigare pe-
Luc. 8. des ejus. *Id explicans S. Ambroſius ait*, Peccator ad pedes, juſtus ad caput.
Ambr. in Luc. lib. 6. c. 7. *Paulo poſt*, ubicumque audieris Chriſti nomen, occurre. In cujuscumque interiorem domum JEſum intraſſe cognoveris, & tu ipſe feſtina. Cum repereris ſapientiam, cum repereris juſtitiam in alicujus penetralibus recumbentem, accurre ad pedes, hoc eſt, vel extremam partem quære ſapientiæ. *Atque iterum*, ſi ad caput Chriſti accedere non potes, tangat pedibus ſuis caput tuum Chriſtus. Et fimbria ejus curat, & pedes curant. *Quæ non aliena hoc loco exiſtimanda, cum Narciſſum Chriſto, ſervum Domino, quâ ejus vices agit, conferre nihil prohibeat. Et certum eſt, hanc humilitatis ſpeciem ſpectaſſe Chriſtianos antiquitus, cum ſacerdotum, & epiſcoporum pedibus acciderent, etiam veſtigia lamberent: ne mirentur quidam id hactenus in ſummo pontifice obtinere.*

In Joan. tract. 12. 18. DOMINE INDIGNA SUM VALDE, &c.] *Auguſtinus ait*, Qui confitetur peccata ſua, & accuſat peccata ſua, jam cum Deo facit. *Et mox*, Initium operum bonorum eſt confeſſio operum malorum. *Chryſoſtomus*, Pœnitentem iraſci non oportet, neque ſævire, ſed conteri tanquam condemnatum, tanquam non habentem fiduciam, tanquam judicatum reum, tanquam ex ſola ſalvari miſericordia debentem, tanquam ingratum erga benefactorem redargutum, tanquam injucundum & reprobum, tanquam innumeris dignum ſuppliciis. *Confer Afræ verba, & omnes hos affectus invenies.*

19. A TURPISSIMO TACTU INQUINARI NON POTUIT] *Hæc ad peccatores omnes quibuscum Chriſtus, calumniantibus Phariſæis, converſatus eſt, rectè referimus, nihil enim peccatore inquinatius; tamen de Maria Magdalena, in effuſione unguenti Domini corpus tangente, potiſſimum intelligenda. Similitudine perquam accommodata.*

20. LUX DE COELO VENIENS ET SPLENDOR SOLIS, &c.] *Elegans ſimilitudo, qua Athanaſius de incarnatione Verbi uſus*, nam ſi ſol ab eo creatus, & noſtris oculis ſubjectus, circumambulans in cœlo, non ſordeſcit attactu terrenorum corporum, neque à tenebris obſcuratur, ſed potius eas illu-

illuſtrat, & purificat: multo magis ſacroſanctum illud Dei Verbum (quod ſolis eſt conditor, & dominus) cum in corpore innoteſceret; non maculas in ſe corrivabat, ſed incorruptibile erat, corpusque mortale, quod aſſumpſerat, vivificabat, & à ſordibus defæcabat. Qui peccatum (inquit) non fecit, neque dolus inventus eſt in ore ejus. *Peccata autem ſordium & luti nomine denotare frequens eſt. Unde Ambroſius Joannis illud, de cæco curato per Chriſtum*, tulit lutum, & linivit ſuper oculos ejus, *lutum illitum, datam cognitionem peccatorum explicat; & Gregorius inter varias luti ſignificationes inquit*, per lutum quoque deſiderium ſordidæ voluptatis exprimitur, ſicut pſalmiſta deprecans ait, eripe me de luto, ut non inhæream. Luto quippe inhærere, eſt ſordidis deſideriis concupiſcentiæ carnalis inquinari.

De ſacram. lib. 3. cap. 2.
In Job lib. 34. cap. 8.

21. FILIOLA] *Blandientis verbum. Ita Joannes Evangeliſta diſcipulos filiolos appellare ſolitus, multò intenſiorem animi affectum, quam filiorum nomine exprimens, ut annotavit P. Damianus.*

Dam. Serm. 1. de Joan. Evang.

22. SUSCIPE IN TE LUMEN FIDEI] Fides principium Chriſtiani, *ait Ambroſius. Hinc prima ad gentilem convertendum vox*, CREDE. *Quod irridet apud Gregorium Nazianzenum Julianus Imp. Unum* CREDE *ſummam Chriſtianæ ſapientiæ dictitans. Nomina etiam Chriſtianis hinc hæſere*, CREDENTES & FIDELES. *Fides verò cur lumen dicatur, oſtendit Ambroſius*, Lucerna fides eſt, juxta quod ſcriptum eſt, Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine, Verbum enim Dei fides noſtra eſt: verbum Dei lux eſt, lucerna fides. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Lucerna enim lucere non poteſt, niſi aliunde lumen acceperit.

Amb in 22. Pſ. 18.
Serm. 21.
Greg. orat. 1. in Jul.
In Luc. lib. 10. cap. 52.

23. UT PURIFICATA AB OMNI PECCATO] *An per ſolam fidem, excluſo etiam baptiſmo, cujus hactenus non meminit? Nequaquam. Ait enim paulò pòſt*, Crede & baptizare. *Sed ſenſus eſt, Purificandam ſuſcepta fide, per ea, quæ à fide præſcribentur.*

24. CLARITATE] *Obſervandum, ſimilitudini lucis cœleſtis, & ſplendoris ſolaris, metaphoram luminis, & claritatis optimè convenire.*

25. EGO QUIDEM QUÆ, &c. QUOMODO POSSUM, &c.] *Vide ut verè pœnitens timori ſpem conjungat. Multum peccavit, ideò timet multum. Sed mox ac remiſſionis ſpes oſtenſa, oculos in eam conjicit, & purificationis modum inquirit, verbis quæ cupiditatem ſimul, & admirationem exprimant*, quomodo poſſum à tantis ſordibus ablui. *Gregorius Magnus quatuor alas homini datas eſſe ait, quibus ad cœlum feratur. Bina præteritis conveniunt, ſcilicet timor, & pœnitentia: bina ad futura reſpiciunt, Spes, & amor.*

Sup. Ezec. lib. 2. hom. 4

26. TANTUM CREDE, ET BAPTIZARE, ET SALVA ERIS] *Quid fides, quid baptiſmus in homine operentur, figurata loqutione D. Pacianus pulchrè oſtendit*, Chriſti ſemen, id eſt, Dei ſpiritus, novum hominem alvo matris agitatum, & partu fontis exceptum, manibus ſacerdotis effundit, fide tamen pronuba. Neque enim aut inſertus videtur in eccleſiam, qui non credidit, aut genitus à Chriſto, qui ſpiritum ipſius non recepit. *At ne quis* tantum crede, *perperam accipiat, ſciendum eſt, hic fidem non operibus, ſed infidelitati opponi. Ac ſi explicatius dixiſſet, adjunge te tantum Chriſtianæ fidei, Præterquam quod jam monui, fidei nomine quandoque comprehendi, quidquid per fidem jubetur.*

Pac de bapt.
Vide Vegam de juſtif. lib. 11. c. 23. Quo ſenſu doctores eccleſiaſtici aliquando dixerint, fide nos ſola juſtificari, & ſalvari.

27. QUID VOBIS VIDETUR] *Non conſilium Afra, ſed aſſenſum quærit. Conſtitutum enim habebat, quid factura eſſet, quod ex puellarum reſponſo apparet, cum illam ad amplectendam indulgentiam non hortentur, ſed ſe in ea amplectenda comites futuras ſpondeant*, ſi ſequutæ ſumus te &c. *Atque hoc loco iterum agnoſce digitum Dei. Quid mirabilius, quàm puellas peccatorum ſordibus hactenus demerſas, ad primum ſalutis nuntium animos tam alacriter erigere.*

28. DIGNA EVNOMIA ET EUTROPIA] *Martyrol. R. habet*, Digna & Eutropia & Eunomia. *Beda*, Digna & Eumenia & Euprepia, *ita quoque Uſuardus, Ado, Maurolycus, Antoninus in Chron. & Phil. Bergomas. P. de Natalibus*, Digna, Eumenia, & Eutropia. *Eccleſia Auguſtana Dignam, Eunomiam, Eutropiam agnoſcit. Conſentiente Vincentio in Spec. hiſt. & quicumque Vincentium ſequuti. Quod propria & privata res cuique notiſſima, ideò Auguſtanæ eccleſiæ libens fidem adhibeo. Et fieri potuit, ut inventis olim ſanctarum*

Mart. 12. Aug.
Uſuar. Ado Maur. in mart.
Berg. hiſt. lib. 8. Pet. lib. 7. cap. 28. 54.

Vinc. lib. 12. c. 147. 150. *ctarum martyrum corporibus, inſcriptiones, quæ ſcrupulum eximerent, fuerint adjunctæ.*

De Digna conſtat, Embricone epiſcopo repertam in loculo laminam plumbeam, ſic inſcriptam, CORPUS SANCTÆ DIGNÆ MARTYRIS.

Martyr. 11. Aug. 22. Sept. 14. *Diverſa ſunt ab his noſtris, Digna virgo, quæ Tuderti colitur. Digna virgo paſſa Romæ ſub Valeriano. Et Digna virgo paſſa Cordubæ Anno Chriſti* DCCCLIII.

Jon. Mart. 15. Jun. 30. Oct. 15 Sept *Item Eutropia puella martyr Palmiræ. Eutropia martyr Alexandriæ. Eutropia vidua in Gallia. Ac Eutropia virgo martyr, ſoror S. Nicaſii epiſcopi Rhemis.*

14. Dec. Mart. 30. Nov. Pius ep. ad Juſt. *Denique Euprepis paſſa Romæ cum Caſtulo. Atque Euprepia cujus S. Pius Pontif. meminit, quod domum ſuam Romæ in titulum pauperibus aſſignaverit.*

29. INCIPIENS AUTEM HYMNOS DEO CANERE, &c.] *S. Auguſtinus*, Hymni laudes ſunt Dei cum cantico, Hymni cantus ſunt continentes laudes Dei. Si ſit laus, & non ſit Dei, non ſunt Hymni. Si ſit & laus, & Dei *In Pſal. 72.* laus, & non cantetur, non eſt hymnus. Oportet ergò ut ſi ſit hymnus, habeat *Ammian. Marcel. lib. 28. ſub finem Feſto die Chriſtiani ritu in Eccleſia pernoctabant.* hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. *Nocturnarum orationum, & cantionum antiqua eccleſia, meminere multoties cum ſancti patres, tum auctores profani, ſi qui res Chriſtianas attigere. Harum in commune duplex erat ratio. Singulis noctibus, horis certis, ſurgebant homines pii, præſertim eccleſiaſtici ſemel, aut eo amplius, ad orandum, & canendum: Statis præterea temporibus, excubabat in eccleſia ſolidas noctes plebs univerſa, his ipſis ſtudiis intenta. Idq; vigiliarum nomine ſignificabatur. Privatim deinde, ut quiſque Deum præcipua contentione, vel ob patrata crimina placandum, vel in poſterum exorandum ſumpſerat, ita pervigilio præ cæteris ſtudebat. Illuſtris locus eſt apud Hieronymum*, *Ad Euſtoch. de cuſt. Virg.* memini me clamantem diem crebro junxiſſe cum nocte, nec prius a pectoris ceſſaſſe verberibus, quam rediret Domino increpante tranquillitas. *Et in patrum, reliquorumq; ſanctorum vitis, nihil frequentius occurrit. Cum igitur inter primaria Dei opera hominis peccatoris converſio numeretur, eam Narciſſus meritò tanto conatu expetendam putavit.*

30. SIMUL HABENS AFRAM CUM SUIS PUELLIS CONSORTEM] *Quid Narciſſus, & Felix, quid rurſus Afra, & puellæ oraverint,* *In ep. ad Cor. 2. c. 1. hom. 2.* *docebunt Chryſoſtomi verba, epiſcopum ſcilicet, & diaconum oraſſe pro catechumenis*, ut miſericordiſſimus, & miſerationum Deus, ipſe exaudiat preces illorum. *Et deinde*, ut Deus aperiat aures cordium illorum. *Quibus precibus hodie quoque eccleſia utitur.* Verum Catechumenorum deprecatio quænam poteſt eſſe, niſi ne maneant catechumeni. *Ita Chryſoſtomus.*

31. MANSERUNT HIC, ET ABIERUNT AD SACRIFICIUM] *Manſerunt hic per noctem, deinde abierunt. Num Afra hoſpites falſa excuſatione celandos putavit? An potius epiſcopus cum diacono vere ſeceſſerat in aliquam domus partem, ad faciendum ſacrificium Chriſtiano ritu? Ut quæſitores non mendacio, ſed ambiguitate ſermonis decepti ſint. Etſi fortaſſe prius illud probabilius, nam poſtea matri narrat*, ego verò faſces lini habeo, ſub quibus abſcondi eos.

32. CAPITOLIUM] *Unus ex ſeptem montibus Romæ, primò Saturnius deinde Tarpejus, poſtremò Capitolium appellatus eſt:* Quod heic cum fundamenta foderentur ædis Jovis, caput humanum inventum dicitur, *inquit* *Var. de ling. lib. 4. cap. 7.* *Varro. Accidit Tarquinio Superbo rege, uti Livius, & copioſius Dionyſ. Ha-* *Liv. lib. 1. c. 6.* *licarnaſſeus narrat Caput Toli Vulcentini fuiſſe, Arnobius ex Sammonico,* *Dion. lib 4.* *Granio Valeriano, & Fabio docet. In hoc monte præcipuè arx, & templum* *Arnob lib 6* *Jovis. In templo tria delubra, Jovis, Junonis, Minervæ. Poſtea etiam ſimula-* *Vict. de reg. urb. Tert. de ſpect.* *chra omnium deorum, auctore P. Victore. Cui aſtipulatur Tertullianus*, Capitolium omnium dæmonum templum eſt. *Et rhetor ille, qui orationem Ciceronis nomine, ad equites antequam iret in exilium ſcripſit, primum Jovem, Junonem, & Palladem, deinde reliquos Deos, Deasq; qui Capitolium colunt, invocat. Comprehendebatur regione urbis* VIII *qua Forum Romanum. Aliud erat Capitolium vetus in regione* VI. *alta ſemita. Cujus item meminit* *Lib. 4. c. 32.* *Victor & Varro*, Capitolium vetus, quod ibi ſacellum Jovis, Junonis, Minervæ: & id antiquius quam ædis, quæ in Capitolio facta. *Sed nudo Capitolii nomine*

primum

primum illud intelligitur. Ut verò occulta natura vis impellit homines, liberis parentum nomina imponere, ita etiam cogere ſolet colonias, relictarum urbium memoriam reddere, effictis ad harum ſpeciem locis, & nominibus, quam proximè fieri poteſt. Quod ſcitè expreſſit Virgilius in Heleno, & Aceſte. Hac ratione crebra per Romanas colonias Capitolia inſtituta. Quibus nullum inventum caput, ſed præjudicium dominæ urbis nomen fecit. Obſervavi in Italia Capitolium habuiſſe Capuam, & Beneventum ex Suetonio, Florentiam, & Mediolanum ex Vinc. Borgino, Ravennam ex Hieron. Rubeo, Nolam ex Adone; In Africa Carthaginem ex Cypriano: In Thracia Conſtantinopolim ex illius urbis deſcriptione: In Gallia Narbonem ex Sidonio, Toloſam ex martyrologio R. Treveros ex vita S. Tyrſi, Xanctones ex P. Pithæo, Auguſtodunenſes ex Eumenio; Agrippinæ Ubiorum Capitolii cognomen templo cuidam hodie quoque adhæret. Atque diligens inveſtigator fortaſſis plura inveniet. Multo enim frequentiſſimum Capitoliorum uſum, oſtendunt teſtimonia, quæ ſtatim ſequuntur. Tertullianus. Ecce annua votorum nuncupatio, quid videtur? Prima in principiis, ſecunda in Capitoliis. Quamquam Fulv. Urſinus, in Capitolio corrigit, ſed ego cauſſam neceſſariam hujus correctionis nullam video. Arnobius: Nonne vides, in Capitoliis omnibus virginales eſſe ſpecies Minervarum? Concilium Elibertinum, prohibendum, ne quis Chriſtianus aut gentilis ad Idolum Capitolii ſacrificandi cauſſa aſcendat. Hoc in Hiſpania decretum, ne quis ad Romanum Capitolium pertinere exiſtimet. S. Zeno ſermone de ſpirit. ædif. domus Dei, de Judæis, & gentibus verba faciens, ſi liceat, vel ſi velint, fortaſſis cultius ſynagogas ædificent; cultius erigant Capitolia. Annotavit præterea Baronius, S. Hieronymum de locis Hebraicis, & Comment. in Iſaiam, Arcem Babyloniæ tanquam per ſynonymiam, Capitolium explicare. Quæ eo à me collecta ſunt, ne ad Capitolii nomen, in ſplendidiſſima Rætiæ provinciæ colonia, Auguſtâ Vindelicorum, hæſitemus. Qua parte urbis ſteterit, ægrè quiſquam definiet. Mihi quidem nihil hujus liquet. Cæterum ad Romanum exemplum, ubiq; Jovem Junonem, Minervam in Capitoliis conſueviſſe coli, opinari licet. De Minerva planum fecit Arnobius. De reliquis par perſuadet ratio.

Æn lib. 3. 5. Suet. Tib. c. 40. Cajo cap. 57. de gram. Orbilio. Borg. orig. Flor. Rub. hiſt Rav. l. 1 Ado. mart. 14. Jan. Cyp ep 55. & de lapſis. Deſcript. Conſt. reg. 8. & Gyllius Topog lib. 3. cap 7. Sidon. de Laud. Narb. Mart. R. 29. Nov. & ibi Baron. Vita S. Tyrſi apud Sur. t. 7. Pith. Adverſ. lib. 2. cap. 18. Tert. de corona. Urſ. in notis ad 7. frag. inſcrip fratr. arval. Arnob. l 4. Conc. Elib. Can. 59.

33. VEL AD TEMPLUM ABISSE] In Capitolio ſanè templum; Sed templum: Sed templa etiam extra Capitolium. Mercurii, Silvani, aliorum, inſcriptiones hactenus Auguſtæ extant. Senſus eſt itaq;, vel ad Capitolium, vel ad aliquod aliud templum abiiſſe.

34. OMNI HORA SIGNABANT FRONTES SUAS SIGNO CRUCIS] De ſigno crucis multa ex Chriſtiana antiquitate in unum collegere, cum alii, tum Alanus Copus, quæ hic repetere ſuperſedeo. Sed addo D. Martialis locum, quo doceam ejus uſum ab Apoſtolicis temporibus originem ducere, Crucem Domini, in quem credidiſtis, Deum verum, & Dei filium, ſemper in mente, in ore, in ſigno tenete. Crux enim Domini armatura veſtra invicta contra Satanam, galea cuſtodiens caput, lorica protegens pectus, clypeus tela maligni repellens, gladius iniquitatem, & angelicas inſidias perverſæ poteſtatis ſibi propinquare nullo modo ſinens. Crucem in primis Julianus Imp. Chriſtianis objecit, Crucis ſignum adoratis, imagines illius in fronte, & ante domos pingentes. A quibus nobis hæc ipſa nunc objiciantur, nemini obſcurum eſt. B. Hippolytus epiſcopus, & martyr, cum ſe Antichriſti peculiaria facinora prædicturum promiſiſſet, verba illa Apocalypſis, faciet omnes puſillos, & magnos, & divites & pauperes, & liberos & ſervos, habere characterem in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis: Hac interpretatione imitatus eſt, dabit characterem in dextra manu & fronte, ne quis dextra, ſua pretioſam illam crucem pingat in fronte.

Alan. dial. 4. cap. 6. Mart. ad Burdig. c. 8. Apud Cyril. lib 6. contra Jul. Hippol. de conſum. mundi. Apoc. cap. 13.

35. AD ME MERETRICEM HABERENT INTRARE, SI CHRISTIANI ESSENT.] Antea dixi, vitæ Chriſtinæ innocentiam, apud gentiles inimicos illuſtrem fuiſſe. Proinde hoſpitium meretricis ſatis ab opinione Chriſtianitatis vindicare videbatur: Cum Chriſtiani obtutum quoque ab hujuſmodi domibus revocarent. Tertullianus, quem toties laudo, inter commoda carceris numerat, non in loca libidinum publicarum oculi tui impingunt. Et alibi, cum juſſiſſet lectorem (ut argumento, quod præ manibus erat ſerviret) meretricium cultum inſpicere, mox ſe caſtigans ait, etſi præſtat oculos abducere ab ejuſmodi propudiis occiſæ in publico caſtitatis,

Ad martyras. De Pallio.

36. ABIIT

36. ABIIT AFRA AD MATREM SUAM] *Majores noſtri credidere, Afram haud procul à templo, quod nunc illi & D. Udalrico ſacrum eſt, habitaſſe: Matris domum in eccleſiam S. Martini poſtmodum abiiſſe.*

De Afra ſi verum, eam in ſuburbio habitaſſe dicamus neceſſe eſt: neque enim illud ſpatium pomœrio antiquitus comprehendebatur. Idem, de S. Martini æde quibusdam videtur. Mihi non admodum liquet.

Adi martyrol. 37. HILARIAM] *Diverſa ab hac eſt Hilaria, quæ cum Claudio marito* III. *Non. Decembr. colitur. Diverſa quoque, quæ Prid. Cal. Jan. utraq. Romæ paſſa. An noſtra veneri hoc nomine gratificari voluerit, aliquando dubito. Certè quæ* VIII. *Cal. April. Hilaria feſta Deûm matri agebantur, ad Venerem etiam reſpiciebant. Macrobius enim ubi de Atti & Adoni, qui annue Veneris nomine plangebantur, ſic ait,* ſimulatione luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium ad octavum Calend. Aprilis, quem diem Hilaria appellant. (Satur. lib. 1. cap. 21.)

38. EXPANDENS MANUS SUAS AD DEUM SUUM] *Ut manus orando levemus atque expandamus, natura inſtinctu facere videmur. Ita David,* expandi manus meas ad te. (Pſ. 142.) *Atque innumera ſunt hujus moris exempla. In Chriſtianis accedit crucis myſterium. Quod innuit Tertullianus,* nos vero non attollimus tantum, ſed etiam expandimus, & dominica paſſione, modulantes & orantes, confitemur Chriſtum. (De Orat.)

39. CIRCA VERO PULLORUM CANTUM] *Omnibus animalibus pullorum nomen convenit, ſed avium generi præcipuè. Gallicinium itaq. denotat. Antiquitus, inquit Cenſorinus, tum noctem in quatuor vigilias dividebant, tum etiam plura noctu tempora propriis diſcernebant nominibus. Puta poſt crepuſculum, ſequitur tempus, quod dicebant luminibus accenſis, ſive antiquius prima face: Deinde concubium, cum itum eſt cubitum: Exinde intempeſta, id eſt multa nox: Tum ad mediam noctem; media nox: De media nocte: ſequitur gallicinium, cum galli canere incipiunt: Deinde conticinium, cum conticuere. Tunc ante lucem: Et ſic diluculum. Paulò igitur poſt mediam noctem lumen candelæ extinctum. Atque hæc omnis narratio, conſulto in hunc locum à ſcriptore hiſtoria dilata eſt. Nam ſi eam antea, illis verbis ſubjeciſſet,* epiſcopus totam noctem orando, & pſallendo pertranſiit, ſimul habens Afram cum ſuis puellis conſortem, *ubi rei geſtæ ſeries illam videtur requirere, hic omninò repetenda fuiſſet.* (De die nat. cap. 10.)

40. OSTENDETUR LUX, QUÆ EXTINGUI NON POTEST] *Lux quæ ad preces epiſcopi mox de cælo venit, ad auroram tantum, nec ultra luxit. Verum diaconus aliam prætereà veram lucem, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & quæ hac oculis perſpicua luce ſignificatur, intelligebat. Eadem fere ratione Chriſtus de aqua diſputans, mulierem Samaritanam ad veri cognitionem pertraxit.* (Joan. 4.)

41. VENI LUX MEA DE COELO, OSTENDE FACIEM TUAM, ET SALVI ERIMUS] *Reſpexit ad ea, quæ in pſalmis leguntur,* Emitte lucem tuam & veritatem tuam, *Item,* Oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus. (Pſ. 42. Pſ. 79. ter.) *Vel quid aliud ſimile, etiamſi totidem verbis non reddiderit.*

42. VENIT FULGOR DE COELO] *Cum ea, quæ fides Chriſtiana proponit, omnem humanæ rationis captum excedant, & tamen adipiſcendæ æternæ felicitati omninò credenda ſint: Ideò noluit Deus homines ad credendum cogere, niſi per miracula prius credibilia reddidiſſet. Chriſti verba ſunt,* ſi opera non feciſſem in eis, quæ alius nemo fecit, peccatum non haberent. (Joan. 15.) *Quæ cauſſa eſt, cur primitiva eccleſia miraculorum dono tam largiter fuerit dotata. Hinc ait Joan. Chryſoſtomus, tunc utile fuiſſe, ut ſigna fierent, nunc verò minimè: Quin Auguſtinus,* neceſſaria fuiſſe priuſquam crederet mundus, ad hoc ut crederet mundus. (Chryſ. ep. 1. ad Cor. c. 2 hom. 6. Aug. de civ. Dei lib. 22. cap. 8.) *Cæterum cogita, quam apte opera Dei cohæreant. Conſolatus eſt Narciſſus Afram ſimilitudine ſplendoris ſolaris: Dein promiſit, ſi lumen fidei ſuſciperet, eam perpetua claritate gaviſuram: Jam nunc oſtendit lucem in mediis tenebris, præter naturæ vires emicantem: Poſtremo internam illuminationem perficit, cui exterior iſta arrha loco fuit. Et in plurimis ſanctorum vitis licet hoc miraculi genus obſervare, quamquam non ſemper eodem modo contigerit. In S. Sebaſtiano ſimile quid Zoe matrona viderat, & turpe putavit tam evidenti aſſertioni fidem non adjungere.* (Ex ejus actis.)

43. DUM

43. DUM ORATIONEM FINISSET, &c. DICERE, AMEN] *D.*
Paulus ad Corinthios: Cæterum ſi benedixeris ſpiritu, qui ſupplet locum idio- *Ep.1. c. 14.*
tæ, quomodo dicet AMEN ſupra tuam benedictionem? quoniam quid dicas
neſcit. *Chryſoſtomus idiotam promiſcuam plebem, vel laicum explicat. Et* *Chryſ. ho-*
ſignificat poſt ſecula ſeculorum, qui finis precum ſit, Amen ſubijci ſolere. Ju- *mil. 35.*
ſtinus, Præpoſitus quantum poteſt preces offert. & gratiarum actiones, plebs *Apol. 2.*
verò Amen accinit. *Quæ tamen hæreticis nihil patrocinari ad aſſertionem,*
vulgaris lingua, in divinis officiis, & publicis precibus, diſcere potes ex Ledes-
ma, Hoſio, & Bellarmino, qui hoc argumentum explicant. Verbum ipſum
AMEN *Hebraicum eſt, de quo Hieronymus ad Marcellam*, Amen vero Aquila
πεπιστωμένως exprimit, quod nos Fideliter poſſumus dicere, ductum adverbium
ex nomine fidei. Amen Septuaginta γένοιτο, id eſt, Fiat.

44. DOMINE, &c. SUM ENIM MULIER PECCATRIX] *Ita Pe-* *Luc. 5.*
trus, procidit ad genua Jeſu, dicens: Exi à me Domine, quia homo peccator
ſum. Stupor enim circumdederat eum. *Ut verò Jeſus reſpondit*, Noli time-
re, *Sic Narciſſus*, Quo me Deus meus juſſit ingredi, introivi. *Nam hæc verba*
penitius conſiderata, omnem timorem abſtergere apta ſunt; cum utique Deus
temere ingredi non juſſerit. Porrò ad illud Petri Ambroſius, Dic & tu, Exi à *In Luc. lib.*
me Domine, quia homo peccator ſum: Ut reſpondeat tibi Dominus, noli ti- *4. c. 5.*
mere. Indulgenti Domino peccatum fatere &c. *Eſt etiam animadverten-*
dum, quod hic Afra narrat, ſe ad pedes Narciſſi projectam, hæc verba protu-
liſſe, nihil pertinere ad prius illud, procidit ante pedes ejus, dicens: Domine
indigna ſum valde, &c. *Id enim veſperi, ut primum intellexit Narciſſum*
Chriſtianorum epiſcopum eſſe, hoc verò mane contigit, cum novo miraculo ite-
rum conſternata eſſet.

45. FASCES LINI HABEO, SUB QUIBUS ABSCONDI EOS]
Uti Afra legatos veri Jeſu, ita Rahab meretrix Hierichuntis, olim explorato- *Joſ. c. 2.*
res Joſue ſub lino abſcondit. Facile utrinque plura conferes.

46. MATER EJUS GAUDIO REPLETA DIXIT, &c.] *Cum Deus*
Afra domum ſemel benignis oculis aſpexiſſet, matrem Hilariam exortem di-
vinæ gratiæ relinquere noluit, nam Dei perfecta ſunt opera. *Et probè iterum* *Deut. 32.*
accommodari poteſt, Rahab meretrix vivat, cum univerſis, qui cum ea in *Joſ. c. 6.*
domo ſunt; abſcondit enim nuntios, quos direximus. *Obiter non eſt trans-*
mittendum, Hilariam, quamquam Idolorum vanitati adhuc deditam, ta-
men præſtationem voti ab uno Deo petere. Quod cum Tertullianus in aliis
ethnicis obſervaſſet, Teſtimonium animæ naturaliter Chriſtianæ *eſſe exiſti-*
mavit. Lactantius idem argumentum multis proſequitur.

47. PER TRES HORAS TENERET PLANTAS EJUS] *Quam an-* *Apol. & de*
xiè, & quam ardenter Hilaria animæ ſalutem concupierit, hinc cognoſcimus. *teſtim. An.*
Quæ enim ſequuntur ab ea prolata verba, pium animi affectum proculdubio *Lact. divin.*
ſignificant: Verum igneum illud deſiderium, nulla unquam lingua tam ex- *inſt. lib. 2.*
preſſè eloquetur, quam per tres horas jacens corpus ad pedes epiſcopi. Merito *cap. 1.*
reſponſum tulit, Beata eſt fides tua. *Afferamus exemplum Pelagiæ pœniten-*
tis ſub Imp. Theodoſio juniore. Cujus hiſtoriam à Jacobo diacono Heliopoleos,
qui converſioni interfuit, graviter conſcriptam habemus. Et quoniam plera-
que eorum explicat, quæ per trihorium inter Hilariam, & Narciſſum diſpu-
tata, hic brevitatis gratia omiſſa videri poſſunt, ideò non gravabor plura ex
illa verba deſcribere. Venit illa (*Pelagia nimirum*) ubi ſedebant epiſcopi,
ſeſeque in pavimentum prono vultu proſternens, apprehendit pedes beati
Nonni, aitque ad eum: Rogo te, mi Domine, imitare magiſtrum tuum, Do-
minum Jeſum Chriſtum, & impertire mihi humanitatem; meque Chriſtianam
effice. Ego enim ſum pelagus flagitiorum, & quædam iniquitatis abyſſus. Peto
autem ſanctum mihi conferri baptiſma. Cumque vix ei perſuaſiſſet epiſco-
pus, ut à pedibus ſurgeret, ſic illi locutus eſt: Sacri epiſcoporum canones ve-
tant baptizari meretricem, niſi fidejuſſores adhibeat, qui fidem dent, eam non
redituram ad anteactæ vitæ turpitudinem. Hac epiſcopi ſententia audita,
rurſus in pavimentum ſe abijcit, comprehenſosque ſancti viri pedes rigat la-
crymis, & capillis ſuis detergit, dicitque illi: Tu itaque rationem reddes juſto
judici Deo pro anima mea, & tibi imputabo omnia ſcelera, & flagitia mea, ſi di-
ſtuleris mihi impuræ, & turpiſſimæ, ſalutaris lavacri beneficium impertire.
Non ſit tibi portio apud Deum inter ſanctos ejus, niſi me feceris alienam à
male-

maleficiis, & peccatis meis. Negaſſe Deum, & idola coluiſſe cenſearis, niſi me hodie in Chriſti ſponſam renaſci feceris, & obtuleris Deo puram, & immaculatam. *Epiſcopi, qui in Nonni conſeſſu erant, pronunciavere:* Nunquam ſe talem vidiſſe fidem, tantumque obtinendæ ſalutis deſiderium. *Itaque Pelagiu poſt confeſſionem, & exorciſmum, baptizata eſt. Ad ſpatium trium horarum, quibus Afra, Narciſſi pedibus provolutu jacuit, quod ſpectat, prodit Hieronymus, Antonium ante ſpeluncam Pauli eremita, ſex & amplius horas aditum precuntem jacuiſſe.*

In Vita Pauli.

De Cor. mil. 48. ANTEQUAM DISCERES, &c.] *Similes eſt apud Tertullianum locus,* Laudo fidem, quæ ante credidit obſervandum eſſe, quam didicit.

De bapt. 49. HODIERNA DIE SIMUL INCIPITE JEJUNARE, &c.] *Ex antiqua eccleſia diſciplina. Tertulliani verba ſunt,* ingreſſuros baptiſmum orationibus crebris, jejuniis, & geniculationibus, & pervigiliis orare oportet, & cum confeſſione omnium retro delictorum. *Noſtra compura, invenies Confeſſionem: Orationes, quibus geniculutiones comprehenſu; Vigilias: & jejunia. Praterea, Catechiſmum,* audite ſermonem veritatis: *& exorciſmum, cum ſe damon paulò poſt excluſum fatentur. Qua baptizaturi partes ſunt; nam Tertullianus de baptizandis tantum agit.*

50. DICIMUS, QUID COLIMUS, ET ITA DEMUM DOCE NOS, &c.] *Narciſſus ſcivit proculdubio, has mulieres gentiles eſſe; ſed cum Deorum cultus varius eſſet, & multiplex, multum intererat cognoſcere, quam rationem iſta ſequerentur, ut intellecta vi veneni, antidota maximè neceſſaria adhiberentur.*

51. PARENTES MEI GENERE CYPRII FUERUNT, ET INDE VENERUNT] *Paucis verbis, quibus Hilaria non ſe ipſam, ſed parentes ſuos ex Cypro veniſſe aſſerit, illa pene omnia convelluntur, qua incerto rumore, prologo à nobis omiſſo ſunt prodita. Immò ſi ulla unquam conjectura probabilis exiſtimatu, nihil omninò probabilius, quam quod hinc conjicio, Hilariam & Afram Auguſtanatas eſſe; ſive ambas, ſive certe alteram, Afram ſcilicet. Id à nemine hactenus obſervatum miror, cum ad hujus urbis ſplendorem magnificè faciat. Ait Hilaria, parentes ex Cypro veniſſe, neque quo venerint exprimit. Cui dubium erit illum locum ſubintelligi, in quo ſermo enuntiatur. Quis enim alius ſenſus eſſe poſſit? Sed demus ipſam infantem Cypro à parentibus exportatam. Et hanc cauſam eſſe, cur illos potius, quàm ſe cum illis veniſſe dicat. Vel demus etiam in itinere natum: Idem equidem in Afrum filium nullo modo quadrabit. Sed hanc Auguſta natum prorſus fateamur oportet. Et ſi quid video, hinc apertiſſimè refelluntur prologi ineptia tum de hiſce qua Roma, tum multo magis de his, qua in Cypro circa eas contigiſſe narrat. Quanquam eorum vanitas etiam aliunde certis rationibus demonſtrari poteſt. Nam Afram Reginam, patre Cypri Rege, matre item Reginâ natam eſſe, ut cateroquin nihil obſtet, temporum ratio minimè patitur. Cum conſtet, Cyprum à M. Catone, lege P. Clodii, in provinciam redactam eſſe: Ultimum Regem Ptolemaum, fratrem Ptolemai Auletis Alexandrini Regis, hauſto veneno ſibi mortem conſciviſſe: Idq; ante annum urbis ſeptingenteſimum, multo prius quam Chriſtus ex virgine naſceretur, contigiſſe. Cui rei frequentiſſimi teſtes Cicero, Livii epitome, Plutarchus, Velleius, Appianus, Dio, Strabo, Valerius, Florus, Rufus, Ammianus, Lucanus. Singulorum locis immorari nihil eſt neceſſe, cum vix ſit Romanas hiſtorias attingere, quin in ea incurramus. Poſthac M. Antonius inſulam quidem Cleopatra donavit, ſed*

Plut. M. Ant. *ejus acta ſtatim à morte reſciſſa ſunt, quod tradit Plutarchus: Neque deinde ullus in Cypro Rex, quamdiu Romanum imperium ſtetit. Nam provincia univerſam inſulam complectebatur, ne quis Britanniam in exemplum trahat, qua poſt conſtitutam provinciam aliquos adhuc Reges habuit. Quod de Rege Attica inſula, & de pugna cum Cypro ſubjungitur, multo eſt nugacius. Sed videor intelligere, quid auctores fabula ſequuti ſint. Conſtabat illis ex hiſtoria, Hilariam, & Afram Cyprias origine fuiſſe, Imaginem utriuſque ex antiqua traditione coronatam aſpiciebant, quod ergò proximum, Matrem uxorem Regis, filiam Rege natam exiſtimavere: Et ut aliqua exilis cauſſa appareret, reliqua illa de patre pugna victo, & caſo quaq; conſequentia videbantur, affinxere. Nam qui omnium rerum, qua in antiquis hiſtoriis leguntur,*

cauſſas

cauſſas reddere conſtitutum habent, ineptias aliquando pæne aniles ſequantur neceſſe eſt.

Quamquam de coronis multa cauſſæ, præter unam, quam commenti ſunt, & quam variis parergis exornarunt, afferri poterant. Quanto probabilius eccleſiæ antiquam conſuetudinem appellaſſent, quæ martyrium Coronam nominare ſolita; certa nimirum juſtum judicem pro paſſionibus hujus ſeculi immarceſcibilem coronam ſuis retribuere. Hinc factum, ut ſancti omnes radiis inſignirentur. Quid ſi regiam cognationem prætexuiſſent? Etſi diademata regum reginarumq; propria corona non item, diademata autem faſcia tantum conſtent. Quod ex pleriſq; hiſtoriis planum. Lyſimacho frontis vulnus diademate ab Alexandro eſt obligatum, futuri regni omine. Pompejo vitio verſum, quod crus ulcere affectum faſcia circumligatum ferret, quaſi parum intereſſet, qua corporis parte diadema geſtaret. Egregie Seneca, vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem, inſigni capitis decorum? Si vis illum æſtimare, totumque ſcire qualis ſit, faſciam ſolve multum mali ſub illa latet. *Et Monima Mithridatis mori juſſa, cum ſe proprio diademate ſuſpendiſſet, illo diſrupto:* O execrandum, inquit, diadema, neque in tam triſti mihi miniſterio profuiſti. *Si tamen hanc cauſſam noſtri prætuliſſent, nihil vetat mortuo Ptolemæo, pleroſq;, qui eum ſanguine attingerent, ſupervixiſſe: Inter eos qui iſtarum mulierum majores ponat, temerè fortaſſis pronunciet; mendacii tamen non convincatur. Propius etiam ad veri ſpeciem, Hilariam ex Cinyra poſteris deduxiſſent. Ut corona inſigni regiam originem teſtatam facere voluiſſe crederetur. Certè Tacitus Cinyræ familiam ſua ætate ſuperfuiſſe, & procurationem ſacrorum Veneris in Cypro habuiſſe oſtendit. Neque eſt cur opinemur, à Tacito ad Diocletianum intercidiſſe. Quin & de ſacris initiis cogitare poterant. Nam Veneris myſteriis haſce mulieres initiatas mox intelligemus. Initiati autem quandoque auro coronabantur. Decretum Athenienſium inter epiſtolas Hippocratis*, viſum eſt populo ipſum publicè magnis myſteriis initiare, quemadmodum Herculem F. Jovis, & coronare ipſum corona aurea mille aureorum. *Annon etiam aurea corona inter mulierum ornamenta? Certè Pollux numerat. Et Lampridius in Alexandro*, Matronas autem regias contentas eſſe debere uno reticulo, atque inauribus, & baccato monili, & corona, cum qua ſacrificiũ facerent. *Quin nec meretrices his abſtinuiſſe ex Cicerone cognoſcimus*, ut in hac lege (nihil enim prohibet fictam exempli loco ponere, quo facilius res intelligatur) meretrix coronam auream non habeto. Si habuerit, publica eſto.

Inde Prudentii periſteph.

Epiſt. 80. vel 81.

Plut. Lucullo.

Hiſt. lib. 2.

Poll lib. 5. c. 16.

De invent. lib. 2.

Sed quidquid hujus ſit, illud non dubiis conjecturis perſpicuum eſt, Hilariam & Afram Veneris Cypriæ ſacerdotes fuiſſe. Nam peregrino ritu Venerem ab iis cultam ſignificant Hilariæ verba, cum ait, parentes ex Cypro cum ſacris Veneris veniſſe. Peculiaribus ergò ſacerdotibus opus erat. Eæ quin ipſæmet fuerint, nihil attinet dubitare, Hilaria de filia diſertè explicat, ego denique filiam meam ſacris Veneris conſecravi, quaſi Deæ Veneri ſervituram. *Alioquin etiam Veneris ſacerdotes fæminas obſervare licet. Apud Plautum anum, quæ Ampeliſcam & Paleſtram ſuſcipit; Nummiam Variam in antiqua inſcriptione, quam Fulv. Urſinus emiſit & alias alibi. Sacerdotes autem coronari conſueſſe, quam multi teſtes; Tertullianus*, ipſæ deniq; fores, ipſæ hoſtiæ, & aræ, ipſi miniſtri, & ſacerdotes eorum coronantur. Habes omnium collegiorum ſacerdotalium coronas apud Claudium. *De Veneris ſacerdote eſt exemplum apud D. Hieronymum. Cum S. Hilarion perveniſſet.* Eluſam eo fortè die, quo anniverſaria ſolennitas omnem oppidi populum in templum Veneris congregaverat, *Virum ſanctum* non prius abire paſſi ſunt, quam futuræ eccleſiæ lineam mitteret, & ſacerdos eorum, ut erat coronatus, Chriſti ſigno denotaretur. *Sed hæc corona fere ex floribus, ideò inquit Tertullianus, Cl. Saturninum libro de coronis* nullam gratiam floris, nullam lætitiam frondis, nullum ceſpitem aut palmitem, non alicui capiti *conſecraſſe. Et pleraq; hujus generis hauries ex Clemente Alexandrino, & Athenæi Deipnoſophiſtis. Illud interim meidem Tertullianus monet, ſacerdotibus in provinciis aureas coronas fuiſſe. Loquitur ut de re vulgo nota*, Purpura illa & aurum, cervicis ornamentum, eodem more apud Ægyptios & Babylonios inſignia erant dignitatis, quo more nunc prætextæ, vel trabeæ vel palmatæ, & coronæ aureæ ſacerdotum provincialium. *Meminit Ammianus Marcellinus coronæ ſacerdotalis, quam ſub*

Plaut. Rud. Urſ. in leg. & S Conſ. ant n 26.

De Cor. mil.

In vita Hilar.

Clem. pæd. lib 2. cap 8. Ath. lib 15.

De Idol.

Hiſt. lib 29.

Valente Imp. Firmus Maurus Romanis reſtituit, cum militaribus ſignis, & cæteris, quæ capto Icoſio oppido interceperat. Eam auream potius quam floridam fuiſſe, reſtitutio ſatis arguit. Atque hanc ego potiſſimam, & veriſſimam cauſſam cenſeo, cur imagines auro coronatæ. Ut tamen ſi quis probabilius diſſerat, non invitus ſim auſcultaturus. Scire etiam refert, inſignia crucibus, & leonibus diſtincta, quæ imagini S. Afræ appingi ſolent, nihil ad ejus familiam, nihil item ad ævum, quo illa vixit, pertinere: ſunt enim inſignia Luſinianorum, qui poſt exciſum Francicum in Palæſtina imperium, in Cypro rerum potiti ſunt, atque Jeruſalem & Cypri Reges dici voluere. Id tantum ſignificant, Afram ex Cyprio Regno originem ducere. Quæ indicanda non exiſtimaſſem, niſi animadverterem, hac quoque in re nonnullos, omnis antiquitatis imperitia deceptos, errare.

52. INDE VENERUNT CUM SACRIS VENERIS] *Venus* Æneadum genetrix, *ut poëtis appellatur, inter præcipuos Deos Romæ, & per omnem Romanum orbem ſemper eſt habita, Conſentibus annumerat Mart. Capella, Selectis Auguſtinus. Neque ferri poteſt, Hilariæ parentes ſacra Veneris in univerſum ex Cypro primum attuliſſe: Verum cum Veneri diverſis locis aliis atque aliis inſtitutis ſacra fierent, Cyprium cultum tunc primum Auguſtam appuliſſe, intelligendum eſt. Quo is ritu conſtaret, mox aperietur. Huc fortaſſe pertinet, cognoſcere ex Tacito, quæ figura Veneris* ἱδρυμένη *Paphi in Cypro extiterit.* Simulachrum Deæ non effigie humana. Continuus orbis, latiore initio, tenuem in ambitum, metæ modo exurgens. Et ratio in obſcuro. *Quæ verba, cum omnium, Auguſtæ ſymbolum, tam aptè deſcribant, ut jam expreſſius non poſſint, fateor me commoviſſe aliquando, ut cogitarem, an ea antiquitus ſymboli occaſio. Nam per multas urbes ſymbolis ſuis, religionem alicujus numinis expreſſiſſe, diſcimus ex nummis. Et erant alia quoque, quæ conjecturam commendarent. Sed certis de cauſſis, illam omninò abdicavi; indicatam tamen volui.*

Cap. lib. 1. Aug. de civ. lib. 7. cap. 2. Hiſt. lib. 2.

53. VENUS COLI NON POTEST, NISI AB HIS FOEMINIS, QUÆ FUERINT FORNICATÆ] *De multiplici Venere mythologi adeundi. Nos conſuetudinem, cujus hic fit mentio, tantum explicabimus.*

Fuere qui Venerem caſtitate colerent. Narrat enim Pauſanias de Veneris templo apud Sicyonios, in quod ſola ingrediebantur ædituа mulier, cui viri conſuetudine interdictum, & virgo, quæ annuo fungebatur ſacerdotio. Et Auguſtinus irridet gentilium vanitatem, qui Veſtam, cui virgines ſerviant, dicant Venerem eſſe. Verum qui contra Venerem meretricatu colerent, multo plures extitere, quam qui pudicitia. Strabo de Anaitide, quo nomine Armenii Venus, Illuſtriſſimi ejus nationis filias ſuas virgines ei dedicant, ac lex eſt, ut longo tempore apud Deam conſtupratæ, deinde nuptum dentur: nemine talis mulieris conjugium dedignante. Tale quippiam etiam Herodotus de Lydiis mulieribus ſcribit. *Extat locus in primo Herodoti. De Phœniſſis auctores habemus Auguſtinum, Athanaſium, & Val. Maximum. De Babyloniis rurſus Herodotum, & Strabonem. Item Herodotum de Naſamonibus, & Adyrmachidis. Nam ubicunque hi ritus, ad Venerem pertinebant. De Augilis Melam & Solinum. De Locrenſibus & Epizephyriis Athenæum. Qui præterea prodit, Veneris meretriciæ delubrum Abydi fuiſſe: Meretrices in Samo & Epheſi Veneri templa ædificaſſe: Corinthias meretrices ſalutem Græciæ à Venere exoraſſe: & Corinthiorum plebem vovere ſolitam, ſi quod precibus flagitaret impetraſſet, Deæ certas ſe meretrices adducturam. Inde eſt quod Strabo lib. 8. ſcribit,* ſanum Veneris Corinthi ita fuit locuples, ut plures quam CIↃ. habuerit ſacrorum famulas meretrices, quas Deæ viri, mulieresque dedicarunt. *Innumera ſunt, quæ apud poëtas Græcos & Latinos in hanc ſententiam habentur. Piletærus apud Athenæum, docet Venerem nullo nomine frequentius quam meretricio coli ſolitam. Verſus ita reddidit interpres,*

Pauſan. Corinth. Lib. 11. Aug. de civ. lib. 4. c. 10. Athanaſ. contra Idola. Val. lib. 2. cap. 7. Herod. lib. 1. 4. Strabo lib. 16. Mela. lib. 1. Solin. c. 35. Athen. lib. 12. 13.

--- --- --- Ubique Veneri
Amicæ templum dicatum videmus,
At Maritæ nuſquam in tota Græcia.

Quæ

Quæ etſi rectæ rationi adeò refragentur, ut vix credibile videatur, cuiquamunquam tam craſſas tenebras ab humani generis hoſte potuiſſe objici, tamen in ethnicis hominibus minus mirum eſt, quia has idolorum ſuorum delicias eſſe credebant, *ait Salvianus : & Athanaſius*, cum viderent ſuos Deos iſtiusmodi rebus oblectari, ſtatim eos iiſdem delictis æmulati ſunt. Egregium facinus arbitrati, ſi exempla eorum, quos ſummos cenſebant, imitarentur. Atque inde factum eſt, ut ſceleribus homicidiorum, parricidiorum, omniumque libidinum ſuccubuerint. Nam propemodum omnes civitates omnibus libidinibus ſcatent, ob immanitatem morum, quam in ſuis diis conſpiciunt. *An non multo fœdiora in hoc ipſo libidinum genere deſignarunt homines nomine tenus Chriſto dediti? Horrenda ſunt, quæ de Euchitarum ſacris Pſellus, & de Gnoſticorum colluvie Epiphanius ſcribit. Sed ad Venerem redeamus.*

Salv. de prov. lib. 5. *Ath. contra Idol.* *Pſel. de energ. dæm. c. 5. Epiph. hær. 26.*

Cyprii cum inſulam maximè fertilem, nulli præſtantiâ cedentem, eaque de cauſſa aliquando Macariam dictam, ut Plinius index eſt, colerent, luxui ad miraculum uſque deditifuere. Inprimis omnem fidem ſuperant, quæ Athenæus de Regibus, de Reginis Valerius prodidit. Ea mollities cum in reliquum vulgus pro modulo fluxiſſet, meretriciæ religioni facillimè aditus patuit. Nam Lactantius, Athenæus, & Juſtinus Trogi abbreviator, indicant Venerem à Cypriis mulieribus eadem ratione, qua à reliquis, quos enumeravimus, populis cultam eſſe. Accedebat, quod Dea origine Cypria, illique tota inſula ſacra cenſebatur. Sive quod de Venere, quæ olim inter homines vixit, ita verum ſit, ſive quod Voluptatis Deæ voluptaria inſula convenire crederetur. In teſtimonium perſæpe Cypria nomine, uti etiam cognominibus Paphia, Idalia, Golgia (Cypri loca ſunt) appellabatur. Et Lactantius eam primam meretricium in Cypro inſtituiſſe, ex ſacra hiſtoria ſcribit, Autor mulieribus in Cypro fuit, uti vulgo corpore quæſtum facerent. Quod idcirco imperavit, ne ſola præter alias mulieres impudica, & virorum appetens videretur. *Idem Athanaſius*. ex Venere meretricatum didicerunt. *Neque alio reſpicit Hilaria inquiens, ſe filiam divinis Veneris imitationibus occupaſſe. Si tamen hæc ſcriptura probatur, nam ſi libri adjuvent, lubens legam* initiationibus.

Plin lib. 5. cap. 31. *Ath l b 6.* *Val lib. 9. cap. 2.* *Lact. de falſa rel c. 17.* *Athen lib. 2.* *Juſt. lib. 18.*

At quoniam certorum Deorum ſacra, quo ſanctiora crederentur, arcanis ritibus myſteriorum nomine conſtabant: Atque initiandi ſolemnibus ceremoniis allegebantur: Viſum eſt ea quoque, quæ circa Venerem impudicè fiebant, hoc velo oculis vulgi ſubducere. Quod ex nullo gentium tam diſtinctè, quam ex Chriſtianis ſcriptoribus haurimus. Hi cæteroquin tacenda propalare voluere, quo infamium Deorum aſſeclis pudorem incuterent. Julius Firmicus Maternus, is qui de myſteriis, & erroribus profanarum religionum ad Conſtantinum, & Conſtantem Augg. ſcripſit, ſic inquit, Audio, Cinyram Cyprium templum amicæ meretrici donaſſe, ei erat Venus nomen : initiaſſe etiam Cypriæ Veneri plurimos, & novis conſecrationibus deputaſſe. Statuiſſe etiam, quicumque Initiari vellet ; ſecreto Veneris ſibi tradito aſſe, manum mercedis nomine Deæ daret. Quod ſecretum quale ſit, omnes taciti intelligere debemus. Quia hoc Ipſum propter turpitudinem manifeſtiùs explicare non poſſumus. Bene amator Cinyras meretriciis legibus ſervit, conſecratæ Veneri à ſacerdotibus ſuis ſtipem dari juſſit ut ſcorto. *Clemens Alexandrinus*, Apertè autem dico, quæ ſunt occulta, non erubeſcens dicere ea, quæ non pudet vos adorare. Quæ ergò ex ſpuma, & in Cypro eſt genita, Cinyræ amica, Venerem dico, quæ φιλομμήδης dicitur, quod exorta ſit ἐκ μηδίων, hoc eſt, ex genitalibus, ex ſalacibus illis inquam genitalibus, quæ Cœlo abſciſſa ſunt, quæ poſt abſciſſionem fluctui vim attulerunt, tamquam libidinoſis veſtris partibus dignus, fructus ſit Venus in ſacris myſticis. Marinæ hujus voluptatis generationis indicium ; ſalis pugillus, & phallus traditur ; iis, qui in hac mœchandi arte ſunt initiati. Nummum autem ei offerunt ii qui initiantur, ut amicæ amatores. *Arnobius*, nec non & Cypriæ Veneris abſtruſa illa initia prætereamus : quorum conditor indicatur Cinyras Rex fuiſſe : in quibus ſumentes ea, certas ſtipes inferunt ut meretrici, & referunt phallos propitii numinis ſigna donatos. *Gregorius Nazianzenus*, nec meretricia Veneris myſteria, turpiter, ut ipſimet aſſerunt, & pro-

Cap. 5. *In protrep.* *Lib. 5.* *Orat. 39 in S. Lumina.*

& procreatæ, & cultæ: nec Phalli quidam, & Ithyphalli, tum forma, tum rebus ipſis fœdi, atque obſcœni. *Ad quem locum Nicetas*, ipſa turpiter progenita eſt, rurſusq́ue turpiter honoratur per flagitioſos concubitus, atque exſecranda myſteria. *Hæc ergò myſteria Cypria fuere, quæ Hilariæ verbis ſignificantur, quibusque Afra initiata inſervivit, hæc ſacra ex Cypro Auguſtam alluta, ex quorum præſcripto.* Venus coli non poteſt, niſi ab his fœminis, quæ fuerint fornicatæ.

Subjungam, quid hæc commentanti in mentem venit. Afra, Veneri ſe totam dicaverat, uti vidimus: Venerem Græci Aphroditem appellarunt ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ*, quod ſpumam ſignificat: Hinc Afra nomen traxiſſe videri poſſit: Aut ab* ἀφρὸς*, quod myrtus eſt, nam Veneri myrtus ſacra. Sed etymologia, quam antea attulimus, ut multo ſimplicior, ita mihi magis probatur.*

54. QUANTO PLURES AMATORES HABERE POTUERIT, &c.] *Conſentaneum eſt illis, quæ hactenus dicta. Nam ſi ſtupra Deæ accepta, profecto quo numeroſiora, eo gratiora interpretanda erant. Minutii Felicis verba huc faciunt.* Alia ſacra coronat univira, alia multivira, & magna religione conquiritur, quæ plura poſſit adulteria numerare. *Infelices tenebræ.*

In Octav.

Ex Lucr. lib. 1.

Tantum religio potuit ſuadere malorum.

Sive veriùs ſuperſtitio, & impietas.

In vita Ambroſ.

55. INGEMUIT, ET LACRYMAS FUDIT] *Ita conſuevere viri ſancti, quibus Dei honor cordi eſt. De S. Ambroſio Paulinus*, quotieſcumque illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapſus ſuos confeſſus eſſet, ita flebat, ut & illum flere compelleret.

Ad Rom. 5.
Or. Com. lib. 5. c. 5.

56. UBI ABUNDAVIT INIQUITAS, SUPERABUNDET ET GRATIA] *Pauli Apoſtoli verba ſunt*, ubi autem abundavit delictum, ſuperabundabit & gratia. *Origenes gratiam ſuperabundare explicat, cum homo à præteritis peccatis non ſolùm abſolvitur, verum etiam à futuris communitur. Utrumq; his mulieribus plenè contigit.*

57. APPARAVIT ÆGYPTIUS] *Uti conſpecta virtus miros ſui amores, ita vitium maximum odium in ſe concitaret. At cum ejuſmodi habitus oculis uſurpari nequeunt, fit tamen Dei benignitate, ut ſpiritus, qui nos utrimq; alliciunt, eâ quandoque ſpecie appareant, quæ ſive erga bonos amorem, & admirationem, ſive erga malos odium, & contemptum commovere apta ſit. Neque id mihi exemplis quæ creberrima ſunt confirmandum exiſtimo. Certè, quæ dæmonis inexpiabilis ſuperbia, & impoſtura eſt, nullam ille aliam quam præſtantiſſimam formam induerat unquam, niſi Dei imperio cogeretur. Sed Deus, qui formavit draconem ad illudendum ei exhibet ipſum nonnunquam, etiam corporeis hominum oculis tam turpem, & fœdum, ut illi deſpicatui habeant, & ſummopere deteſtentur ſemel viſum, qui incognitum veneratione, & cultu proſequebantur. Quod hic accidit. Ægyptii nomen ad atrum colorem, qui infauſtis ſpiritibus, uti beatis albus, proprius creditur, referendum eſt. Adde quod per Ægyptios peculiari figura dæmones in ſacris litteris exprimuntur. Gaudentius Brixianus epiſcopus*, eramus & nos aliquando in Ægypto, neſcientes Deum, ac luminis, & veritatis ignari: quos urgebant immundi ſpiritus, veri Ægyptii, laterem facere, terrenis videlicet inſervire figmentis: At ubi converſi ad Deum ſumus, reclamantes ab operibus duris verberati ſunt Ægyptii multiplicibus plagis, & primitiva eorum percuſſa ſunt, Salus enim noſtra dæmonum pœna eſt.

Albi Deorum filii. Apud Platonem S. de Regno. Tract. 1. in Exod.

Lib. 3. c. 25.

58. VULNERIBUS ELEPHANTIÆ TOTO CORPORE PLENUS] *Elephantiam Corn. Celſus ſic deſcribit*, totum corpus afficitur, ita ut oſſa quoque vitiari dicantur. Summa pars corporis crebras maculas, crebrosq́ue tumores habet. Rubor harum paulatim in atrum colorem convertitur. Summa cutis inæquabiliter craſſa, tenuis, dura, mollisq́ue, quaſi ſquamis quibuſdam exaſperatur, corpus emarceſcit, os, ſuræ, pedes intumeſcunt. Ubi vetus morbus eſt, digiti in manibus, pedibusq́ue ſub tumore conduntur, febricula oritur, quæ facile tot malis obrutum hominem conſumit. *Verbatim exſcripſi, quo fœdiſſimi morbi ſpeciem eleganter expreſſam, ob oculos ponerem. Eadem paucis complectitur Serenus Sammonicus,*

Eſt elephas morbus, triſti quoque nomine dirus,
Non ſolum turpans infandis ora papillis,
Sed cita præcipitans funeſto fata veneno.

Non-

Nonnulli medicorum eundem eum morbo gallico exiſtimaverunt. Quos erroris arguit Fracaſtorius, docens elephantiam convenire eum ea, quæ Arabibus, & vulgo lepra eſt. Nam antiqui lepræ nomine diverſum quid intellexerunt. Plinius Ægypto peculiare malum dicit. Lucretius aſſerit nullibi præterea gigni, *De morb. cont. lib. 2. cap. 13. Plin. lib. 26. cap. 1. Lucr. lib. 6.*

Eſt elephas morbus qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypti in medio, neque præterea uſquam.

Sed fallit. Illud obſervatu dignum, quod cum nullo ferè morbo totum hominis corpus adeò miſerè afficiatur, meritò dæmon impudicitiæ ſuaſor hac ſpecie oſtenſus eſt, ait enim D. Paulus: Fugite fornicationem, omne enim peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus eſt: qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat. *Cor. 1. c. 6.*

59. O SANCTE NARCISSE EPISCOPE, QUID TIBI] *Dæmon, qui mulieribus tot annos ſub Veneris perſona illuſerat, ſe aperit. Ejuſmodi exemplis vitæ ſanctorum ſcatent. Similia ſunt, quæ graviſſimi auctores Athanaſius de Antonio, Sulpitius de Martino, Jacobus diaconus de Pelagia de aliis alii prodidere. Quin ſanctum ſanctorum, Dominum noſtrum JEſum Chriſtum, eâdem petulantia dæmones adoriri auſi,* quid nobis, & tibi JEſu Nazarene? Veniſti perdere nos? Scio, quod ſis ſanctus Dei. *Cæterum ne quis miretur à dæmone contra ſe ipſum teſtimonium dici, & propriam cauſſam prodi, dum ſe caſtitatis hoſtem, inquinatorum corporum, & pollutarum animarum dominum profitetur: id non ſua voluntate, ſed Dei nutu factum ſciat. Conſulens enim hominum ſaluti miſericos parens, hac ratione vaferrimum hoſtem hodie quoque aliquando detegit. Sed opinor frequentius in primitiva eccleſia. Ut nimirum homines ab idolorum cultu revocaret. Id quod rectius ex D. Cypriano, alloquente Demetrianum audiemus.* O ſi audire eos, (*Deos tuos*) velles, & videre, quando à nobis adjurantur, & torquentur ſpiritualibus flagris, & verborum tormentis de obſeſſis corporibus ejiciuntur, quando ejulantes, & gementes, voce humana, & poteſtate divina, flagella, & verbera ſentientes, venturum judicium confitentur. Veni, & cognoſce eſſe vera, quæ dicimus. Et quia ſic Deos colere te dicis, vel ipſis quos colis crede. Aut ſi volueris, & tibi credere, de te ipſo loquetur, audiente te, qui nunc tuum pectus obſedit, qui nunc mentem tuam ignorantiæ nocte cæcavit. *Non quod Demetrianus energumenus, ſed quod item ut Afra, per idololatricum cultum animâ tenus à dæmone poſſideretur.* Videbis nos rogari ab eis, quos tu rogas; timeri ab eis, quos tu adoras: videbis ſub manus noſtras ſtare vinctos, & tremere captivos, quos tu ſuſpicis, & veneraris ut Dominos. *At quid tandem hæc dæmonum confeſſio proderit?* Certè vel ſic confundi in iſtis erroribus tuis poteris, cum conſpexeris, & audieris Deos tuos quid ſint, ad interrogationes noſtras ſtatim prodere: & præſentibus licet vobis, præſtigias illas, & fallacias ſuas, non poſſe celare. *Ante Cyprianum Tertullianus in apologetico,* edatur hic aliquis ſub tribunalibus veſtris, quem dæmone agi conſtet. Juſſus à quolibet Chriſtiano loqui ſpiritus ille, tam ſe dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falſo. *Auſim dicere, hoc in primis argumento plurimos ad Chriſtianiſmum animum appuliſſe. Diſertè enim Tertullianus:* Hæc deniq; teſtimonia Deorum veſtrorum Chriſtianos facere conſueverunt, quia plurimum illis credentes, Chriſto Domino credimus.

60. CUM ANCILLIS MEIS, &c. IN MEA FAMILIA, &c.] *Mendacii pater, ſe pro patre familias in Hilariæ domo geſſit. Familiæ autem non una eſt apud Juriſconſultos ſignificatio: Huc illa quadrat,* Jure proprio familiam dicimus plures perſonas, quæ ſunt ſub unius poteſtate, aut natura, aut jure ſubjectæ. *Etſi hæ mulieres neq; naturâ, neq; jure, ſed dolo, & fraude in dæmonis poteſtatem conceſſerant.* *Dig. de ver bor. ſign. l. 195.*

61. MEÆ SUNT, ALIUS ESSE NON POSSUNT] *Veritati mendacium aſpergit. Verum erat, ſuas fuiſſe:* Quia omnis, qui facit peccatum, ſervus eſt peccati: *Sed liberæ fieri, & cum Deo in gratiam redire poterant. At hic idem ille calumniator eſt, qui S. Martino obganniebat:* Non pertinere ad veniam criminoſos, & ſemel lapſis, nullam à Domino præſtari poſſe clementiam. *Joan. 8. Sulp. in Vita S. Mart.*

62. NUNQUID EGO INTRO, UBI CASTITAS REGNAT, &c.] *Probata eſt theologorum ſententia, diſtincta dæmonum munia eſſe: Ut alius* *Vide mag. ſent. lib. 2.*

diſt. 6. Caſſian. Collat. 7. cap. 17. Orig. ſup. Joſ. hom. 15. Cæſar. homil. 16.

provincia, alius certo homini, alius alicui vitio præſit. Quod loquendi etiam conſuetudine confirmant. Dicimus enim ſpiritum ſuperbiæ, ſpiritum luxuriæ; ſpiritum avaritiæ, & pleraq; ad hunc modum. Hinc Origenes, quem ſequitur Cæſarius Arelatenſis, exiſtimavit, quot vitiis homo deditus ſit, tot vitiorum præſidibus dæmonibus illum agitari. Idq; Cæſarius per plura peccata oſtendit. Unum ſubſcribam, nam quod & ille, qui fornicatur, à diabolo poſſidetur, canonica nihilo minus ſcriptura teſtatur. Sicut enim dicit propheta, Spiritu fornicationis decepti eſtis. *Hujus ordinis Ægyptium iſtum fuiſſe, tum effectus rerum, ad quas cultrices ſuas impulit, tum verba, quæ de ſe ipſo protulit, confirmant. Quod meretriciam domum tamquam propriam poſſeſſionem ſibi vendicat, Tertullianum in memoriam revocat:* Exem-

De ſpectac.

plum accidit, Domino teſte, ejus mulieris, quæ theatrum adiit, & inde cum dæmonio rediit: Itaq; in exorciſmo, cum oneraretur immundus ſpiritus, quod auſus eſſet fidelem adgredi: Conſtanter, & juſtiſſimè (inquit) feci, in meo eam inveni.

Matth. 10. Marc. 3. Luc. 9.

63. JUBEO TIBI IMMUNDE SPIRITUS] *Chriſtus ſemel Apoſtolis, & per Apoſtolos ſucceſſoribus, dedit* virtutem, & poteſtatem ſuper omnia dæmonia. *Quæ poteſtas hactenus in eccleſia viguit, & in poſterum vigebit. Idcircò viri ſancti non precario (quod impoſtorum eſt, de compacto agentium) ſed imperio, ad id quod placitum eſt, adigunt dæmones. Eo recidit quod theologi definiunt nullam ab hominibus cum dæmone licitam communicationem haberi poſſe, niſi expellendo tantum. & compellendo virtute divina. Quod utrumq; uno compulſionis nomine fortaſſis rectè enunciatur.*

Cajet. ſup. ſec. ſec. S. th. q. 90. artic. 1.

Atq; hujus poteſtatis nullum eſt evidentius argumentum, quam quod dæmon, Chriſtiano mentiri non audens, *inquit Tertullianus in apologia, ea coactus profert, quæ alioquin quavis arte tegere nititur.* Quid iſto opere manifeſtius, quid hac probatione fidelius? *Exclamat Tertullianus. Illis, qui nullo unquam pacto auditum dæmonis verbis accommodandum exiſtimant, ſive vera, ſive falſa, ſive ſponte, ſive coactè loquatur, reſpondet S. Ambroſius:* Non accipio à diabolo teſtimonium, ſed confeſſionem, invitus dixit Diabolus & exactus, & tortus. Quod nequitia ſupprimit, extorquet injuria.

De SS. Gerv. & Proth.

64. SCIS CHRISTUM JESUM DOMINUM NOSTRUM, &c.] *Epitome rerum à Chriſto JEſu in extremo vitæ actu, pro ſalute humani generis perpeſſarum. Quæ cum gentilibus Dei majeſtate valde indigna viderentur, & Chriſtus crucifixus illis ſtultitia eſſet, ſapienter Na·ciſſus, ab infenſiſſimo hoſte de ſacratiſſimæ paſſionis fructu confeſſionem extorſit. Neq; dubitandum, quin mulierum fides mirè hac auditione confirmata fuerit.*

Mag. ſen. ſent. diſt. 6.

65. PRINCEPS NOSTER] *Hoc etiam ex theologorum ſcitis planum fit:* Sicut inter bonos angelos alii aliis præſunt, ita & inter malos alii aliis prælati ſunt, & alii aliis ſubjecti: quam diu durat mundus, angeli angelis, dæmones dæmonibus, homines hominibus præſunt. Sed in futuro omnis evacuabitur prælatio, ut docet Apoſtolus. *Ideò regni Sathanæ meminit Dominus, & principis dæmoniorum ſæpe meminere ſacra littera.*

Matth 12. Marc. 3. Luc. 11. Joan. 12.

66. FUGIT A FACIE EJUS, &c.] *Prædixerat Chriſtus,* Princeps hujus mundi eijcietur foras. *Nam per Chriſti crucem, & mortem omnis dæmonis poteſtas fugata eſt. Nonnulla exemplaria verba, quæ mox ſequuntur, interjecta habent.* Princeps noſter fugiens à facie ejus, in templum Dei ſe miſit, & ideò velum templi ſciſſum eſt, quia virtutem perſequentis ferre non potuit. *Quæ non ſatis video, quomodo conſtent. Ego à fide exemplaris, quod cæteroquin ſequutus ſum, diſcedere nolui.*

In Mat. homil. 29.

67. TENTUS EST ET CATENATUS] *Dæmonis vires conſtrictæ fuere:* Quomodo, aut ubi (*inquit Chryſoſtomus*) nec hominis eſt poſſe exponere nec intelligere. *Quamquam opinantur nonnulli, Luciferum in inferno religatum eſſe, ex illo tempore, quo tentavit Chriſtum in deſerto, vel in paſſione, & victus fuit ab eo: neque ſolvendum ante tempora Antichriſti, juxta Apocalypſis illud:* Cum conſummati fuerint mille anni, ſolvetur Sathanas de carcere ſuo.

Apoc. 20.

Orig. ſup. Joſ homil. 15 in Mat. homil. 1.

68. SATHAN NOMEN EST EI, QUOD INTERPRETATUR INITIUM MORTIS] *Sathanam adverſarium interpretatur Origenes, Theophylactus, Athanaſius. Contrariũ, idem Origenes & Hieronymus. Rurſus Origenes Reſiſtentem, vel Rebellem, aut etiam Contumacẽ. Irenæus Apoſtatam.*

Ana-

Anaſtaſius Nicænus Apoſtatam, id eſt, qui defecit. Tertullianus Hoſtem. Eucherius Adverſarium ſive Tranſgreſſorem. Beda Tranſgreſſorem vel Prævaricatorem, ſeu contrarium factura, aut Adverſarium plaſmationis. Moſes Bar-Cepha inquit, Sathanas quidem, & quia ipſus à Deo receſſit, & quia mortales à Deo abducit. *Ubi interpres And. Maſius notat*, Verbum Sot Syris, & Chaldæis ſignificat recedere, deflectere: Unde hic deducit Sathanæ nomen, quod verius ab Hebræo Sathan venit. *Juſtinus martyr*, Sathan Judæorum Syrorumque lingua deſertorem ſignificat: hæc autem vox Nas, quod interpretatur ſerpens, Hebræis idem quod Sathan valet, ita ex utroque unum vocabulum componitur Sathanas *Tot hujus nominis interpretationes reperio; quæ omnes ad duplicem etymologiam referri poſſunt. Qui verò Sathanam initium mortis explicet, nullus eſt. Ergò non vim verbi, ſed ipſius Sathanæ conditionem hac periphraſi deſcribi credendum.* Quia invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum. *Cauſſam reddit Theophylactus:* Quia enim peccare faciebat homines, ex prima illa inobedientia, ipſe fuit, qui mortem condidit. *Paulò aliter Theophilus*, Diabolus videns non ſolùm Adamum, & Evam vita frui, verùm & liberos procreare, quos cum non poſſet perimere, invidia ſtimulatus, inſtigavit Cain, ut fratrem ſuum Abel, qui gratus, & acceptus erat Domino, crudeliter enecaret. Hoc pacto diabolus principium, & origo fuit mortis. *Niſi malumus ſuſpicari explicationem,* quod interpretatur initium mortis, *totam ex orâ irrepſiſſe.*

69. EX ORE TUO CONDEMNARIS] *En cur diſputatio à ſancto viro inſtituta. Ad revincendum ſcilicet inimicum propria confeſſione, & confirmandas in fide mulieres, quemadmodũ diximus. Hoc eſt, quod D. Thomas inquit, licere aliquid inquirere à dæmone ſpontè occurrente, propter utilitatem aliorum, maxime quando divina virtute poteſt compelli ad vera dicenda.*

70. QUIA DOCET LEX ET JUBET, &c.] *Hactenus dæmon coactus verum reſpondit interroganti epiſcopo. Nunc ad ingenium & calumnias redit. Furtum, quod eſt, dolo malo rei alienæ contrectatio (ut Juriſconſulti definiunt) Narciſſo objicit. Sed Narciſſus crimen in auctorem retorquet. Et ſe rem furto prius ablatam repetere oſtendit. Quam condictionem furtivam appellant.*

71. EFFRACTOR ET FUR] *Effractores ſunt, qui fores & parietes furandi cauſſa vi effringunt. Qua ratione diabolus fur dicatur, & quomodo domos noſtras perfodiat, pulchre explicat Chryſoſtomus. Ipſe enim furatur veſtimenta juſtitiarum, aurum intellectus, divinorum eloquiorum argentũ, linteamina gratiarum, cæteraſq́; ſpirituales divitias, dormientibus nobis.*

72. AB INITIO DAMNATE] *Verè, nam* ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit: *Cum ergò ab initio peccaverit, & pœna peccatum mox ſequuta ſit, utiq́; ab initio damnatus eſt. Initium verò (ut Auguſtinus admonet) non ad principium creationis, ſed ad principium peccati referendum eſt.*

73. INVETERATE] *Ita bis in Apocalypſi*, Serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & Sathanas.

74. ET ME ERGO CREATORI MEO RESTITUE] *Non hæc eo accipienda, quod dæmones reſtitutionem petant aut ſperent, nam* vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, *quod ipſi optimè norunt: Ideoque proditum eſt, S. Bernardo dæmoniacam exorciſanti, & à dæmone quærenti, num in gloriam redire, & in priſtinum gradum reſtitui vellet, dæmonem effuſo cachinno reſpondiſſe:* Hoc tardum eſt. *Verum hic calumniator epiſcopi verba, quibus ſe creatori creaturam reſtituturum profeſſus fuerat, per irriſionem cavillatur.*

75. TU IPSE EX ORE TUO, &c.] *In priori dæmonis confeſſione hominum nulla fit mentio, ſed verba ſic habent,* Non pro ſuis peccatis paſſus eſt, ſed pro alienis. *Itaq́; aut ibi vox* hominum *excidit, aut Narciſſus* pro alienis *ſtrictè, & eo ſenſu, quem rei veritas requirit, accipit.*

76. IMPIETATIBUS] *Graviori verbo dæmones, qui ſcientes volentes, quam homines, qui decepti deſciverunt, notare voluit. Peccatum enim eſt, quidvis in quaq; re à recta ratione aberrat; impietas non niſi in Deum, & in parentes, aut qui parentum loco.*

& in Job. Theophyl. In Matth. c. 16 Marc. 8. Ath. in 2. ad Cor. Hier. quæſt. in Gen. Iren. lib. 5 c. 21. Anaſtaſ. quæſt. 61; Tert. con. Marc. 3. Euch. quæſt. novi teſtam. cap. 9. Beda de nomin. Hebr. Moſes de par. par. 1. ca. 28 & Juſt. Coll. cum Tryphone. Sap. 2. In ep. ad Heb. cap. 2. Ad Autol. lib 3. In ſec. ſec. q. 95. art. 4. Paul. ſent. lib. 2. tit. 31. Dig. de cond. it. furt. Vide de effractore Briſſon. de verb. ſignif. Chryſ. homil. 51. in Matth. Joan. 8. De civ. lib. 11 c. 15. 13. Apo. 12. 20. 14. Iſ. 66. Ex Vilelmo Abb. in vita S. Bernardi.

De Idol. van.

77. FAC PIETATEM] *Fit tandem ſupplex, Cyprianus:* Hi tamen adjurati per Deum verum à nobis, ſtatim cedunt, & fatentur, & de obſeſſis corporibus exire coguntur. Videas illos noſtra voce, & oratione occultè flagellis cædi, igni torreri, incremento pœnæ propagandis extendi, ejulare, gemere, deprecari: unde veniant, & quando diſcedant, ipſis etiam, qui ſe colunt audientibus, confiteri: Et vel exiliunt ſtatim, vel evaneſcunt gradatim, prout fides patientis adjuvat, aut gratia curantis aſpirat.

Dial. lib. 3. cap. 21.

78. DA MIHI VEL UNAM ANIMAM IN POTESTATEM] *Anima nomine corpus animatum, hoc eſt animal, intelligo. Nam animam pro corpore etiam probati auctores dixere. Exemplũ habes ex Virgilio apud Nonium. Cur dæmones ab energumenis depellendi, corpora tum hominum, tum animalium reliquorum ingredi expetant, varia cauſa afferri poſſunt. Nobis in univerſum ſatis ſit, incredibilem malitiam, & perpetuum nocendi deſiderium ejus rei cauſam ſtatuere. Experimentum certè exorciſtæ quotidie capiunt. Apud Gregorium Magnum de virgine ſanctimoniali legimus, quæ dæmonem, obſidentem villicum, his verbis aggreſſa eſt:* Exi ab eo miſer, exi ab eo miſer. Ad cujus vocem mox per os vexati diabolus reſpondit, dicens: Et ſi de iſto exeo, in quem intrabo? Caſu autem juxta porcus parvulus paſcebatur. tunc ſanctimonialis fœmina præcepit dicens: Exi ab eo, & in hunc porcum ingredere. Qui ſtatim de homine exivit, porcum quem juſſus fuerat, invaſit, occidit, & receſſit. *Et ne longius abeamus, ex evangelio exemplum ſuppetit,* Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum.

Matth. 8. Marc 5. Luc 8.

79. INTERFICIAM EAM, ET LUCRABOR ANIMAM IPSIUS] *Interficiam animal, quod mihi dederis, & lucro deputabo animam, ſive vitam, quam ei auferam. Anima enim vitam ſæpe ſignificat. Sic accipit D. Auguſtinus illud ex geneſi:* Non feriamus eum in anima: Hoc loco nomine animæ vitam corporis animati ſignificat, per efficientem id quod efficitur. Secundum hoc videri poteſt etiam ad diabolum dictum eſſe de Job, Animam ejus ne tangas, id eſt, ne occidas eum. *Quod verò exitivum interminatur dæmon, pertinet ad perverſitatem, quam antea indicavimus. Ita in evangelio,* exeuntes abierunt in porcos. Et ecce magno impetu abiit totus grex per præceps in mare: & mortui ſunt in aquis.

Locut. de gen. lib. 1.

80. DIC MIHI ANTE DEUM TUUM] *Ante Deum dicere, eſt, Deum teſtem dictis adhibere, & tamquam Deo præſente loqui.*

81. ANIMAM INTRA CORPUS INCLUSAM, MANDUCANTIS, &c.] *Circumſcriptione multorum verborum animal exprimitur. Nam quod ait,* Animam intra corpus incluſam, *Ariſtoteles definit,* Animal corpus animatum eſt. *Quod ſubjungit,* Manducantis & bibentis, *certum eſt utique animal abſque nutrimento non ſubſiſtere.* Dormientis & iterum vigilantis, *Ariſtoteles etiam docet, omnia animalia ſomno communicare, quæcumq; autem dormiant, vigilare quoque, cum ſomnus vigiliæ ſit quædam privatio.*

De An. lib. 3 text. 63.
De ſom. & vig. cap. 1.

82. SI POTES NOBISCUM MANERE, MANE] *Hæc non ideò ab epiſcopo dicta, quod liberam manendi electionem dæmoni relinquere, ſed quod imbecillitatem illi exprobrare, & mulieribus oſtendere voluerit. Sic Hilarion apud Hieronymum dæmoni reſpondit:* Si Deus meus tibi concedit, ut maneas, mane. Sin autem ille te ejicit, quid mihi invidiam facis, homini peccatori atque mendico.

In vita Hilar.

83. SI NON EXPANDIS MANUS TUAS, &c.] *Audientium utilitati conſulitur, & intenſa orationis efficacia demonſtratur, quæ jejunio conjuncta, uti Narciſſus conjunxit, mirum quam valdè dæmones expugnet, ipſius Domini noſtri JESU Chriſti teſtimonio, de lunatico aſſeverantis.* Hoc autem genus non eijcitur, niſi per orationem & jejunium. *Ubi Chryſoſtomus JESUM univerſum dæmonum genus, non lunaticorum ſolummodò intellexiſſe ait. At quod dæmon præter orationem, ſe manus expanſas epiſcopi non laturum oſtendit, in mentem revocat Exodi verba:* Cumque levaſſet Moyſes manus, vincebat Iſrael: ſin autem paululum remiſiſſet, ſuperabat Amalec.

Matth. 17. Chryſoſt. hom. 58. Exod. 17.

84. IPSE

84. IPSE AUTEM CUM FELICE DIACONO SUO NON [*S. Leo Serm.*
REFECIT SE, &c.] *Aptè dixit Leo pontifex*, ſemper virtuti cibus jeju- [*2. de jejun.*
nium fuit. *Et Cyprianus, ſive quis alius de cardinalibus operibus Chriſti ad* [*10 menſ.* *De jejun.*
Cornelium Papam ſcripſit, quotquot viros virtutum vidimus, ſine jeju- [*& tent.*]
nio non legimus aſcendiſſe: nec aliquid magnum moliri ſunt, niſi prius
abſtinentia præceſſiſſet. Quoties aliquid à Deo obtinere conati ſunt, jeju-
niis incubuere, & lacrymis, & pernoctantes in orationibus, ciliciis carni
hærentibus, ſupplices beneficia poſtularunt. Nec defuit proventus, ubi
ad pedes Dei ſacrificium contriti cordis offerens, ſe proſtravit humilitas:
ſed prope fuit invocantibus ſe Deus, & porrexit manum naufragis, & ſub-
venit afflictis. *Atque Athanaſius ad evangelii verba, quæ paulo ante pro-* [*De Virg.*]
duximus, quiſquis igitur ab immundo ſpiritu vexatur, certum habere de-
bet, hoc pharmaco, jejunio inquam, ſtatim ſpiritus malos afflictos abs-
cedere, vim jejunii metuentes. Valde enim dæmones oblectantur cra-
pula. *Paucis interjectis*, Jejunium enim angelorum cibus eſt, & qui eo
utitur, ordinis angelici cenſendus eſt. *Sed nimius ſim, ſi jejunii laudes ex ſan-*
ctis patribus velim pertexere: Sunt enim creberrimi in hoc argumento.

85. DA MIHI ANIMAM, &c.] *Commoda explicatione hac ac-*
cipe. Non putandum eſt, dæmonem expectaſſe, ut illi epiſcopus hominem
quempiam addiceret, cujus corpus occidere, animam æternis tormentis cru-
ciare poſſet. Non ita conſuevere viri ſancti. Quamvis enim nonnunquam
tradiderint homines Sathanæ in interitum carnis, id tamen factum eſt (ut
Paulus de fornicatore Corinthio loquitur) ut ſpiritus ſalvus ſit in die Domi- [*1 Cor. 5.*]
ni noſtri Jeſu Chriſti. *Hic ergò ſenſus videtur: Da mihi promiſſum animal,*
cujus corpus interficiam, & ejus animam, ſive ſpiritum (quòd in idem reci-
dit) auferam. Sin dæmonem humanam animam intellexiſſe omninò volu-
mus, non magnopere ejus admiranda videbitur impudentia, qui etiam Chri-
ſto præcipitium, & quod tetrius eſt, adorationem ſui ſuadere auſus.

86 ET TU JURA MIHI, &c.] *Dæmones hodie quoque ad jusju-* [*Adi pra-*
randum in nomine Dei, ſolent ab exorciſtis adigi. Quod eſt videre apud ener- [*xim exor-*
gumenos. Et extant ei rei præſcripta formulæ quibus item ut hic, pœna perfidiæ [*ciſtarum*
inferenda exprimitur. [*Val. Poly-* *dori.*]

87. JUBEAT TE DEUS IRE IN ABYSSUM] *Quantopere dæmones*
infernum timeant, diſcimus ex evangelio, rogaverunt illum, ne imperaret il- [*Luc. 8.*]
lis, ut in abyſſum irent. *Quamvis enim conſtat, eorum pœnam ſtatim à da-*
mnatione initium ſumpſiſſe, damnationem autem peccatum mox ſequutam
eſſe, uti diximus, id tamen non impedit, quin tormenta, quæ nunc ſuſti-
nent, adhuc augeri poſſint. Nam locus pœnalis illis, vel aër caliginoſus eſt, vel [*De loco vide*
infernus. Hic ratione culpæ, ille ad exercitium hominum. Et cum hominum [*S. Th. part.*
exercitium uſque ad diem judicii ſit duraturum, eouſque nonnulli dæmo- [*1. q. 64. ar-*
num hunc aërem incolent. Licet aliqui etiam nunc in inferno ſint, ad torquen- [*tic. 4.*]
dum eos quos in peccata induxere, ſecundum quod inter ſe habent deputata
maledictionis officia, inquit S. Bonaventura. Sed in judicio omnes addicentur
inferno, idq; erit pœnarum complementum. Interim mitius agi creden-
dum eſt cum his, qui in aëre verſantur; quantum ad accidentalia quædam
ſupplicia. Unde videtur, quod cupiant extra infernum conſiſtere, non ſo- [*Verba ex*
lùm ut hominibus noceant, ſed item, ut per hoc eorum relevetur tormentum. [*Dion. Carth.*
Eaq; de cauſſa fere omnes exorciſmi comminatione inferni concluduntur. [*in ſec. ſent.*
Nomen Abyſſi græcis aquam ſignificat immenſæ altitudinis. Sive ut Augu- [*d. 6 q. 3.*]
ſtinus explicat, Abyſſus eſt aquarum inæſtimabilis profunditas. *Quo ſenſu* [*Contra Fau-*
ſæpe in ſacris literis uſurpatur, tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. *Et alibi.* [*ſtum lib. 22.* *Gen 1.*]
Præterea adjectivè ſignificat profundus, in immenſum patens. Unde Augu-
ſtinus alio loco, Abyſſus eſt profunditas quædam impenetrabilis, incom- [*In Pſ. 41.*]
prehenſibilis, *& poſt pauca*, quodam loco dictum eſt, Judicia tua abyſſus
multa, hoc volens ſcriptura commendare, quia judicia Dei non comprehen-
duntur. *Quoniam autem, ut Iſaias loquitur*, dilatavit infernus animam ſu- [*Iſ. cap. 5.*
am, & aperuit os ſuum abſque ullo termino, *rurſus*, præparata eſt enim ab heri [*Iſ. cap. 30.*
Tophet, à Rege præparata, profunda & dilatata, *ideò Abyſſi nomine in-* [*Apoc. 9.*
fernus deſignatur à S. Luca in evangelio, & ſæpius à Joanne in Apoca- [*lib. 17. lib.* *& 20.*]
lypſi.

88. SI NON] *Oratio eſt abrupta. Subauditur, ſi, quod juro, non præſtitero: Si juramento non ſatisfecero: Aut aliquid ſimile. Quod ſi verba paululum transponantur, ſenſus efficietur dilucidior.* Per ipſum, qui nos cum principe noſtro vicit, juro, quia ſtatim interficiam eum, quem mihi dederis in poteſtatem. Si non: me jubeat ire in abyſſum.

89. VADE JUXTA FLUMEN FONTIS ALPIUM JULIARUM]

In commẽt. de Alpib.

An legendum: Juxta fontem fluminis. *Alpes Juliæ, à Julio nomen ſortitæ, triplices ſunt, ex Simlero, qui diligentiſſime de alpibus diſſeruit. Una apud Taurinos: Altera in Rætia: Tertia apud Venetos: Quamvis Simlerus poſtremis Venetis Julium nomen proprie convenire exiſtimat. De quibus Narciſſo ſermo fuerit, dubitare licet. Me certæ conjecturæ ad Ræticas trahunt. Quæ à Septimo usque ad Brunlium montem latè patent, & in quibus Oenus fluvius oritur. Hæ etenim reliquis propinquiores: neque abſurdum eſt fluminis, vel fontis nomine Oenum deſignari. Aut ſi Ræticas alpes uſque ad Lyci fontem extendi placet, nihil diſplicebit eum ipſum hic intelligi. Proditum eſt*

In Vita S. Magni.

D. Magnum CCCC. *poſt annis Arbore felice (ubi in SS. Columbani & Galli contubernio vixerat) ad alpes, in quibus Narciſſi juſſu Draco occiſus, profectum, priuſquam Abuſiaci in alpium faucibus monaſterium conderet. Id profecto multo probabilius de Ræticis quam de Taurinis, aut Venetis accipitur.*

90. DRACO IBI HABITAT] *Cum in Draconem hiſtoria multa fabuloſa ſibi indulſerit antiquitas, rectè fit, quod homines corduti, omnibus rumoribus, qui de illis feruntur, temerè, atque indiſcriminatim fidem non adhibent. Verùm ſi quæ narrationes gravibus auctoribus nituntur, & pleraque ad conciliandam veri ſpeciem indicia concurrunt, obfirmatis in contrarium præjudiciis tantum tribuendum non eſt, ut quod ipſi nunquam conſpeximus, & quod raro, neque noſtra ætate, præterq; conſuetum rerum curſum accidit, fieri non potuiſſe exiſtimemus. Multa enim in omni hiſtoria hujus generis exiſtunt, quæ niſi præfractè ineptire malumus, nobis neceſſario perſuaderi patiamur. Id præfatum volui.*

Draconum nomen variè accipitur. Complectitur aliquando omnes omnium ſerpentum ſpecies. Aliquando ſacros tantum & hos univerſos. Nonnunquam inter ſacros, cicures illos ſolummodo qui Æſculapio alebantur. Interdum proprium quoddam, & valde diſcretum à reliquis ſerpentibus genus. In quo deſcribendo auctores non conſentiunt: At conſentiunt in Africa, & India ſpectari potiſſimum, multasq; ejus differentias produnt. Ut ſint alii montani, paluſtres alii: Pedibus incedant quidam, nonnulli ſerpant abſque pedibus: Alati ſint quidam, alis quidam careant: Nec non magnitudine, colore, criſta, hiatu oris inter ſe differant. Atque de his nugæ plurimæ confictæ ſunt. Poſtremo Dracones etiam appellantur ſerpentes quilibet immani, vaſtaq; magnitudine præditi. Qua notione Draconis nomen hic intelligo. Neque peregrinum aliquod monſtrum, quod alpes obſederit, animo concipio, ſed ſimpliciter exiſtimo, ſerpentem fuiſſe inuſitata corporis mole, qui maximam circumquaque vaſtitatem faceret.

Id neque incredibile, neque admirandum adeò videri debet, ſi ea, quæ aliis locis, & temporibus contigère, conferamus. Nam ut non perſequar, quidquid ex ſerpentum genere ubivis terrarum immenſum extitit, ne in fabulas, quas fugio, incidam: Sane fidem aliquam meretur, quod Tubero in No-

Lib. 6. c. 3.

ctibus Atticis narrat, Bello primo Punico, Attilium Regulum conſulem, in Africa caſtris apud Bagradam flumen poſitis prælium grande, atque acre feciſſe, adverſus unum ſerpentem in illis locis ſtabulantem, inuſitatæ immanitatis: eumque magna totius exercitus conflictatione, balliſtis, atque catapultis diu oppugnatum: ejusque interfecti longum corium pedes C. & XX. Romam miſiſſe. *Quæ auctoritate Val. Maximi, Livii, Flori, Silii Italici, Oroſii, Plinii, Arnobii, Senecæ firmantur. Adjicit Plinius, pellem ejus, maxillasq; uſque ad bellum Numantinum Romæ in templo duraviſſe. Sed ſi cui hæc in Africa, monſtrorum altrice, veriſimilia videntur, in alpibus Juliis non item: Is ſaltem Italiam alius à nobis cæli non conſtituet. At Romæ in Italia, ſpectatus eſt ſub Auguſto pro comitio, anguis* L. *cubitorum. Peregrè ſcilicet advectus. Videamus in Italia natos. Plinius cum ex Megaſthene de Indicis, ex Metrodoro de Ponticis ſerpentibus mira retuliſſet, ſubjungit,* faciunt his fidem in Italia appellatæ boæ: in tantam magnitudinem exeuntes,

Val. lib. 1. c. 8. Liv. epit. 18. Flor. lib. 2. c. 2. Sil. lib. 6. Oroſ. lib. 4. c. 8. Plin. lib. 8. c. 14. Arnob. lib. 7. Sen. epiſt. ultim. lib. 11. Suet. in Octa. cap. 43.

ut

ut divo Claudio principe, occiſæ in Vaticano ſolidus in alvo ſpectatus ſit in- *De anima. lib 25.*
fans. *Neque diſplicet Albertus Magnus, qui Reguli ſerpentem Boam fuiſſe* *Sol. c. 8.*
conjicit. Audi enim de immani bellua Solinum. Calabria chelydris frequen-
tiſſima eſt, & Boam gignit: quem anguem ad immenſam molem ferunt conva-
leſcere. Captat primo greges bubulos; & quæ plurimo lacte rigua bos eſt,
ejus ſe uberibus innectit, ſuctuque continuo ſaginata, longo ſeculo ita fellebri
ſatietate ultimo extuberatur, ut obſiſtere magnitudini ejus nulla vis queat:
poſtremo depopulatis animantibus, regiones, quas obſederit, ad vaſtitatem co-
git. *Addit de infante eadem, quæ Plinius. Neque vanus credendus Plinius, in*
re, quæ ſua ætate Romæ omnium oculis patuit. Quin de ipſis alpibus idoneus *Hiſt. anim.*
auctor Geſnerus erit. Hic certum eſſe ait, in Helveticis montibus maximos à *lib 5. de ser.*
venatoribus ſerpentes conſpici, de quibus mira referant legati, qui Badenam *pent. in gen.*
ad comitia conveniunt. Apud Stumfium duas ejus generis hiſtorias legere *Chron lib.*
memini. Utroq́ loco Draconis nomine utitur. Neque venatorum fidem, ſed *7. c. 2. & 7.*
certos annales ſequi profitetur: Et triginta annis antequam ſcriberet (elapſi
ſunt anni non toti L. ex quo ſcripſit) plures horrendas ex ſerpentum ſpecie
belluas in alpibus extitiſſe ait. Quod hiſce temporibus minus conſpiciantur,
frequentiam hominum in cauſſa eſſe: quæ valde aucta, omnia alpium loca
aſſiduo cultu repurgari & ad frugem redigi. Rationes quoque probabiles ad-
hibet. Etiamſi (*inquit*) alpes perpetuis nivibus humectentur, habent tamen
in multis locis ſaxa, & ſpecus ſolis ſplendori in meridiem obverſas: in quibus
cavernis, ſolis calori expoſitis, pleraque Draconum ſunt domicilia, qui aprica-
tione ſæpius caleſcere conſueverunt. *Atque ut Stumfii auctoritas in rerum*
geſtarum narratione aliquando dubia ſit (nam de pietate minus rectè ſenſit)
tamen non fit veriſimile, hominem in his regionibus ortum, in deſcriptione
rerum naturalium mentiri voluiſſe, cum præſertim ad populares ſuos ſcribe-
ret, quos mendacio fallere non poſſet. Idem de Geſnero dictum ſit. Coronidis
vicem explebit narratio, quam à viro amico, cui iſta legenda tradideram,
his ipſis verbis accepi. In arce Ulmerfelden, quæ Friſingenſis epiſcopi eſt, in
Auſtria ſita, ſuperiori ætate ſæpe viſus eſt immenſa magnitudine ſerpens, pon-
dere verò, ut captivum, in turris inferiorem partem, ubi ille ſtabulari ſole-
bat conjectum ſupernè incumbens, & in ſpiras convolutus, valde premeret,
alioqui innoxius. Stolidum vulgus gaudebat illo hoſpite, & fauſta ſibi ab eo
omnia pollicebatur. Porro jam plures ſunt anni, ex quo videri deſiit. Fama
verò hæc conſtantiſſima eſt. Et mihi de eo multa narravit probatæ fidei, quan-
tum ego quidem judicare potui, ſenex qui ſibi viſum ajebat, quales etiam plu-
res arbitror ſupereſſe teſtes.

Quod maximi quiq́ ſerpentes ad aquas habitant, ut hic noſter, & ille ad
Bagradam item inſignis alter, Ptolemæo ſecundo Rege Alexandriam capti- *Diod. Sic. lib 3.*
vus adductus, nequaquam ſiti cauſſa tribuenda eſt: Cum probati auctores ſcri-
ptum reliquerint, exiguum illis bibendi deſiderium eſſe, & abſque potu vi-
vere poſſe, immò nullum omninò venenatum animal fame, aut ſiti interire:
ſed potius exhalationibus aqueis, quæ reflexione ſolarium radiorum magis
magisq́ corrupta, aerem ita inficiunt, ut ex putredine hujus generis monſtra
oriantur, & in immenſum excreſcant.

91. DE FLATU EJUS] *Creditur certos ſerpentes aërem circumfu-*
ſum adeò venenare, ut vel halitu, vel viſu, vel ſibilo occidant. Eſtq́, ea fama
in primis baſiliſci, aut Reguli; Oroſius ſerpentem ad Bagradam quoque halitu
peſtifero multos exanimaſſe ſcribit. De noſtro, aut idem verum ſit: aut flatum
(quo propendeo) accipiemus pro illo anhelitu, qui mordendo redditur. Sic Vir-
gilius ---- venenum Morſibus inſpirant --- *Niſi malumus celeritatem, & acri-* *Geor 4.*
moniam veneni hac ratione deſignari. Moyſes cum enumeraret beneficia
Dei erga Judæos, inquit: Ductor tuus fuit in ſolitudine magna, atque terri- *Deut. 8.*
bili, in qua erat ſerpens flatu adurens, & ſcorpio, ac dipſas. *At ubi hiſtoria nar-*
ratur, plagarum fit mentio, quas mors conſequuta, de flatu nullum verbum. *Num. 21.*
Miſit Dominus in populum ignitos ſerpentes, ad quorum plagas, & mortes
plurimorum &c. *Ubi Liranus oſtendit aliquos in ea eſſe ſententia, ſerpentes*
ignitos dici, quod eorum morſu caro caleſieret, ac ſi igneſceret.

92. IN TUAM POTESTATEM REDIGE ANIMAM EJUS] *Quis*
horum verborum ſenſus, antea aperui. Irridere autem videtur epiſcopus, quo-
niam ſibi dæmon fere hac ipſa formula caverat. Porrò multa ſunt immenſa
Dei

Dei bonitatis indicia, quæ cum alibi, tum hic obſervemus. Maxima illa, quod nulla eſt tam perdita cujuſquam perverſitas, quin Deus aliquid boni ex ipſa eliciat: Quod dæmones viris ſanctis ſubjecti, inſtrumenti loco ſerviunt, aliquando errore ducti, aliquando coacti, hic utrumq; concurrit: Quod per viros ſanctos, illis quorum animos ad virtutem inſtruunt, ſæpe etiam externa bona, quæ ad corporis uſus, & vitam commodè transmittendam ſpectant, conferuntur. Narciſſum, cum per alpes evangelium prædicaret, credibile eſt de Dracone inaudiviſſe, eum ergò, occaſionem nactus, ſublatum voluit.

De mend. ad Conſent. 93. O EPISCOPUM MENDACEM] *Mendacium Auguſtinus definit*, ille mentitur, qui aliud habet in animo, & aliud verbis, vel quibuslibet ſignificationibus enuntiat. *Quod à Narciſſo nequaquam factum eſt. Sed dæmon, qui epiſcopum calumniatur, ipſe ſemet in laqueos induit. Id enim dum ſanctos aſtu circumvenire nititur, illi crebro accidit, ex quo ſemel à ſancto* *Hom. 4. ad Ant.* *ſanctorum proprio gladio jugulatus eſt. Verba ſunt Ioan. Chryſoſtomi.* Tu verò mihi conſidera ubique, quomodo diabolus per quæ Dei ſervos impugnat, per hæc propriam vim deſtruit, non volens quidem, ſed Dei ſapientia, & providentia, illius armis, & artibus in ipſius caput utente.

94. AMICUM MEUM] *Notum eſt ſerpentes pro diis cultos à gentili-* *Contra Symmach.* *bus.* Quos penes omne ſacrum eſt, quidquid formido tremendum Suaſerit ---- *Ut Prudentinus ait. Habetur ejus generis narratio in ſacris litteris. de Dra-* *Dan c. 14.* *cone à Babyloniis culto, per Danielem diſrupto. Certum eſt præterea (quod monuimus) ſacros ſerpentes peculiari ſignificatione Dracones dictos. Unde* *Serv. in 2. Aen.* *Servius.* Angues aquarum ſunt, ſerpentes terrarum, dracones templorum. *Leviter ergò ſuſpicari poſſumus, hunc in Juliis alpibus à rudibus populis pro Deo habitum. Et eam cauſſam eſſe, cur dæmon Amicum dicat. Quod ſi hæc cauſſa non eſt (neque enim contendo) ſunt pleraq; alia inter dæmones, & ſerpentes ſymbola à primo illo Euæ deceptore ſerpente: neq; non amicum aliqua ratione dæmoni eſſe poteſt, quidquid inimicum, & noxium hominibus.*

De pat. Job. hom 3. 95. OCCIDIT DRACONEM] *Hæc miniſterio dæmonis, juſſu & imperio Narciſſi acta. D. Chryſoſtomus inquit:* Pravi, & immundi dæmones, etſi propoſito defecerunt, jugo tamen ſervitutis ſubjacent: atque ut carnifices quidam jubentur mandata perficere. Et miraris Deum præcipere dæmoniis? Apoſtoli velut carnifice utuntur dæmonio: dicit enim Paulus: Quoniam ergò aliqui circa fidem naufragaverunt, hos tradidi Sathanæ, ut diſcant non blaſphemare. Et iterum de quodam, qui fuerat fornicatus, &c. *Viſum eſt duas ſubjungere hiſtorias ex probatæ fidei auctoribus, de occiſis per ſanctos viros Draconibus. Prior relata eſt à S. Hieronymo in vita Hilarionis. Quæ etſi ſe Hieronymi auctoritate ſatis tuetur, accedit tamen Gelaſii Pontificis teſtimonium, profitentis vitas patrum, quas Hieronymus conſcripſit, cum omni honore ab eccleſia ſuſcipi. Narratio ſic habet.* Duxerat itaque illum (*Hilarionem*) ad Epidaurum Dalmatiæ oppidum, ubi paucis diebus in vicino agello manſitans, non potuit abſcondi. Siquidem Draco miræ magnitudinis (quos gentili ſermone boas vocant, ab eo quod tam grandes ſint, ut boves glutire ſoleant) omnem latè vaſtabat provinciam, & non ſolùm armenta, & pecudes, ſed agricolas quoque & paſtores, tractos ad ſe vi ſpiritus abſorbebat. Cui cum pyram juſſiſſet præparari, & oratione ad Chriſtum miſſa, evocato populo, præcepiſſet ſtruem lignorum ſcandere, ignem ſuppoſuit. Tum itaque cuncta ſpectante plebe, immanem *Hiſt lib. 7. c. 25. Vide etiam de Donato. Nic. lib. 12. c. 45.* beſtiam concremavit. *Altera apud Sozomenum extat.* Hac memoria. (*Theodoſio Imp.*) multi multis in locis per orbem terrarum, inter epiſcopos præclari extiterunt. Ut Donatus Evoreæ Epiri, quem & alia multa mirabilia feciſſe teſtantur indigenæ, & illud maximè, quod in Draconis interfectione præſtitit, qui in Chamægephyris, quas vocant, ad viam regiam luſtrum habebat, & oves, & capras, & boves, & equos, nec non & homines, & alia raptabat. Neque enim ille vel gladium, vel haſtam ferens, vel aliud aliquod telum habens, hanc belluam adortus eſt. Sed cum illa eum adventantem ſenſiſſet, & caput velut impetum factura exeruiſſet, ſignum crucis adverſus ipſam aëri digito inſcripſit, & illi in faciem expuit. Illa ſputo in os accepto, ſtatim concidit, ac mortua jacens, amplitudine non minor apparuit iis ſerpentibus, qui viſuntur apud Indos. Siquidem, ut ego

quidem

quidem accepi, octo jugis in proximum campum extractam indigenæ combuſſerunt, ne putrefacta aërem inquinaret, & morbos peſtilentes gigneret. *Hic idem Sozomenus etiam de S. Arſacio Draconem diſruptum narrat. Sed ego plura non colligo. Et totum de Draconibus ſermonem B. Theodoreti verbis concludo, atque definio,* cum multa alia ſciam, quæ poſſim narrare, ea nolo ſcribere, ne imbecillioribus eorum multitudo cauſſa ſit incredulitatis. *Hiſt. SS. Patr. Jac. Eremit.*

96. USQUE IN HODIERNUM DIEM] *Hinc quoque apparet, hiſtoriam in re præſenti non eſſe ſcriptam. Niſi hæc verba poſtmodum addita dicamus.*

97. PER DIES AUTEM PLURIMOS DOCUIT, &c.] *Per dies ſeptem ante baptiſmum; dixit enim,* octava autem die purificabimini. *Sed poſt baptiſmum per multos adhuc dies verbum Dei neophytis prædicavit.*

98. CUM GENERATIONE SUA, ET CUM OMNIBUS AMICIS SUIS] *Horum nomina intercidere; præterquam Afri, qui patruus Afræ, & Dionyſii, qui avunculus. Eadem quidem die qua Hilaria, & puella, affecti ſunt martyrio cum viri tum mulieres* XXV. *ſed an ex Afræ generatione, & amicis fuerint, non liquet.*

Porrò neque illud prætereundum, converſionem S. Afræ ab eccleſia Auguſtana celebrari VII. *Cal. Novembr.*

99. FECITQUE DOMUM HILARIÆ ECCLESIAM] *Cum perſecutionum temporibus Chriſtianis publicæ eccleſiæ non permitterentur, aſſignabantur à piis hominibus ſacris uſibus domus privatæ, ſive integræ, ſive partes earum præcipuæ. De hac ipſa Diocletiani perſecutione, S. Auguſtinus contra Donatiſtas,* nam & domum privatam Chriſtianis congregandis præſtitam conſtitit tempore perſecutionis, ſicut in quibuſdam geſtis martyrum loquebatur. *Brevic. collat. 3 diei.* *Et multo vetuſtior Pius* I. *Pontifex ad Juſtum epiſcopum,* antequam Roma exiiſſes, ſoror noſtra Euprepia, ſicut bene recordaris, titulum domus ſuæ pauperibus aſſignavit, ubi nunc cum pauperibus noſtris commorantes, miſſas agimus *Quin diligentes rerum eccleſiaſticarum obſervatores, hujus inſtituti principium ab Apoſtolicis temporibus uſque repetunt. Quid enim niſi eccleſia cœnaculum illud, in quod convenerunt poſt aſcenſionem Chriſti* XI. *diſcipuli,* perſeverantes unanimiter in oratione, & obſecratione, cum mulieribus, & Maria matre Jeſu, & fratribus ejus. *Act. 1.* *Quo urbis loco Hilariæ domus ſteterit, me in tanta antiquitate neſcire profiteor. Quæ obtineat opinio, jam indicavi. Ea quamquam certis teſtibus deſtituta, veram tamen eſſe nihil impedit. Ut neque illud abjudico, Narciſſum eccleſiam SS. Philippo, & Jacobo dicaſſe, quæ poſtea S. Martini nomen acceperit. Antiquiorem aliam Auguſtæ eccleſiam fuiſſe, conſtanti majorum fama proditum, & illis quæ de Lucio ſcripſimus conſentiens eſt. Hæc multis poſt annis S. Gallo ſacra, proximè inſtaurata, inſcriptionem habet hujuſcemodi.*

CHRISTO. DEO. OMN. SÆCUL.
SACRAM. ÆDICULAM.
QUÆ. ANTE. ANNOS. AMPL. MCCC.
PRIMA. IN. H. URBE.
CHRISTIANO. CULTUI. DICATA. CREDITUR.
QUAM. AN. CHR. MLI. RESTITUTAM.
LEO. IX. PONT. MAX.
DEO. OPT. MAX. ET. S. GALLO. ABBATI.
SACRAVIT.
VETUSTATE. ITERUM. COLLABENTEM.
ET. AD. PROPH. USUS. DUDUM. REDACTAM.
INSTAURANDAM. C.
EUPHROSYNA. A. KREYT. COLLEGII. NOBILIUM.
VIRGINUM. AD. D. STEPH. ABBATISSA.
ANNO. P. CHR. N. M D LXXXIX.

Bruſchius de epiſc. Aug. & alii. 100. ORDINAVIT EIS PRESBYTERUM DIONYSIUM] *Sunt qui tradant, Dionyſium primum Auguſtæ à Narciſſo conſtitutũ epiſcopum: Eumq́ Sozimum ante baptiſmum dictum fuiſſe. Utraq́ in re mihi falli videntur. Caverunt Apoſtoli*, epiſcopus à duobus, aut tribus epiſcopis ordinetur. *Id latius habetur apud Clementem Rom.* Ego Simon Cananæus, conſtituo, à quot epiſcopis debeat ordinari epiſcopus, ſcilicet à duobus, aut tribus epiſcopis. Sin verò aliquis ab uno epiſcopo ordinatus fuerit, tum is qui ordinatus eſt, tum is qui ordinavit, deponatur. Quod ſi neceſſitas coëgerit ab uno ordinari, quod propter perſecutionem, aut aliam cauſſam, plures adeſſe non poſſint, afferatur decretum commiſſionis pluriũ epiſcoporum. *Confirmarunt poſtea Anacletus, & Anicetus Pontifices*, ut nullatenus minus quam à tribus. *Immò Damaſus (qui tamen poſt hæc tempora vixit) ait epiſcopos non eſſe, qui minus quam à tribus ordinati ſint: Prohibitum enim eſſe à Sanctis Patribus, ut qui ab uno, vel à duobus ſunt ordinati epiſcopi, non nominentur epiſcopi. Quæ Narciſſus nec ignorare, nec negligere potuit. Quod ſi exceptionem perſecutionis ex Clemente producimus, decretum plurium epiſcoporum oſtendendum erit, cujus nullam veſtigiam. Sed multò me magis movet, quod Dionyſius hîc disertis verbis presbyter à Narciſſo epiſcopo ordinatus fuiſſe dicitur. Neque eſt, cur presbyteri nomine epiſcopum intelligamus, quod Apoſtolus Paulus nonnunquam ita loquatur, & quod Dionyſius Areopagita Athenarum epiſcopus, Timotheum Epheſinum epiſcopum compresbyteram compellet; multò enim ante Narciſſum noſtrum hæc loquendi ratio obſolevit, quæ in prima ſolùm eccleſia locum invenit, quantum obſervare potui. Simpliciter ergò, à Narciſſo Dionyſius presbyter ordinatus. Non tamen negaverim, eundem poſtea canonice in epiſcopum promotum. Nam eccleſiæ Auguſtanæ traditio, quæ illum epiſcopi nomine veneratur, nequaquam elevanda eſt. An primus in ea ſede ſederit, non puto conſtare: verum primus dicitur, quod nullius anterioris memoria ſuperſtes. Certè Narciſſi temporibus proprium Auguſtæ epiſcopum non fuiſſe colligimus: ſive quod cathedra ob perſecutionem vacaret, ſive quavis alia de cauſſa: Nam per Anacleti conſtitutionem presbyter à proprio epiſcopo ordinandus fuiſſet.*

Diſt. 68. Chor. epiſcopi.

De Sozimo, ſive Soſimo, ſive Zoſimo ſive Zozimo (unum idem nomen variè ſcribitur) in Dionyſium mutato, conjecturis non facile ſum aliquid conceſſurus, niſi teſtes videro. Non ſum neſcius barbariem, aut impietatem nominum quandoque in baptiſmo correctam. Exemplum, præter alia, apud Euſebium, quinque Ægyptiorum martyrum, qui pro nominibus idolorum à parentibus impoſitis, aſciverunt nomina Prophetarum Eliæ, Hieremiæ, Eſaiæ, Samuelis, & Danielis: Sed Sozimum, cujus nomen tum aptam interpretationem haberet, tum apud Chriſtianos uſitatum eſſet, nihil tale impellere potuit. Ζώσιμ@ *Græcis vitalis eſt: Et pleriq́ viri ſancti hujus nominis extitere. In primis ille, quem D. Polycarpus imitandum proponit, beatiſſimis Ignatio, & Ruſo conjungens, quiq́ ex iis diſcipulis fuit*, per quos primitiva eccleſia in Judæis, & Græcis fundata eſt. *Quare ergò mutandum ſuaſiſſet Narciſſus? Aut quid eſt cur Afra, Hilaria, & reliquarum nomina non mutaverit, Sozimi mutaverit? Ego ſic ſentio, ſi Sozimus aliquis Auguſtæ epiſcopus fuit, vel circa hæc tempora vel multis poſt ſeculis, ſub Francorum Regibus, ut nonnulli ſcripſerunt, eum omninò diverſum à Dionyſio fuiſſe, nec q. cauſſam eſſe cur confundamus. Antoninus in Chronico de nomine mutato nihil prodidit, utroq́ tamen, Dionyſii, & Sozimi promiſcuè utitur, quod errore factum opinor. Nimis ineptè Romana inſcriptio, quæ Sozimi primi meminerit, à quibusdam profertur hoc loco.*

Lib. 8. c. 21. — *Ad Philip. Mar. R. 18. Dec.*

101. IPSE AUTEM] *A filo reliquæ hiſtoriæ hæc ſeparata ſunt, quod alterius auctoris, & ætatis videantur. Neque tamen cujusquam opinionem præjudico.*

Pt. lib. 2. cap. 6. 102. GERUNDAM] *Meminit Gerundæ, Ptolemæus in Authetanis Tarraconenſibus: & Plinius, qui Gerundenſes inter* XLIV. *Tarraconenſis Hiſpaniæ populos numerat Hodie Girona eſt, quæ epiſcopat' dignitatē adhuc tuetur.* *Pl. lib. 3. c. 3*

103. PER TRES ANNOS] *Conſentit de tribus annis Villegaſius. Vidi ſancti viri hiſtoriam, ſed quæ fere ex hac B. Afræ converſione concinnata ſit. Nam genuina paſſionis deſcriptio dudũ periit, uti ex Berengarii Gerundenſis epiſcopi literis conſtat. Quas ante annos amplius quingentos perſcriptas,*

inte-

integras huc inſeram, cum antiquitatis ſtudio, tum ne memoria legationis, cujus in iis mentio ſit, & qua cum commendatione priſca pietatis conjuncta eſt, intercidat.

Chariſſimo patri, Domino Sighardo Abbati, & univerſæ S. Udalrici, & S. Afræ martyris congregationi, Berengarius ſanctæ ſedis Gerundenſis epiſcopus, cum omni clero, & fideli populo, perfrui bonis omnibus ſemper in Chriſto.

Noverit, dilectiſſimi, venerandus veſtræ fraternitatis affectus, nos, & veſtrum nuntium vidiſſe, & delegatas nobis à veſtra fraternitate litteras pio reſpectu perlegiſſe: & veſtris precibus (licet id, quod nobis poſt Dominum charius eſt, expeteretis) nimia veſtri devictos devotione, libenter annuiſſe. Tanta eſt equidem à CHRISTO commendatæ dilectionis integritas, ut quod ſibi quis avidius retinendum elegerit, crimen eſſe perhorreſcat, niſi petenti celeriter obtulerit. Quapropter, chariſſimi fratres, hinc charitatis jura ſervantes, hinc (ſi dicendum eſt) præſumptionem facientes, beatitudini veſtræ, de ſacroſanctis ſalutis noſtræ theſauris, munificum munus dirigimus. Videlicet ex oſſibus, & carne, & cruore terra mixtis, ac veſtimentis ſanctiſſimi doctoris noſtri Felicis martyris CHriſti, ſcilicet illius, quem ut Apoſtolum, & Prophetam habemus. Non illius, qui beatiſſimi Narciſſi epiſcopi diaconus eſt dictus: quoniam ipſe translatus à piiſſimo Rege Francorum Carolo, apud Pariſiorum civitatem honorifice requieſcit. Item de glorioſiſſimi patris noſtri Narciſſi, pontificis & martyris Chriſti, veſtimento, & ſtola, cum quibus conditus eſt in ſepulchro. De corpore autem ejus vobis ideò mittere nequivimus, quoniam ita hactenus, Dei gratia, ſervatur incorruptum, ſicut ea die, qua ſpiritus ejus de hoc ſeculo nequam transvectus eſt ad Dominum. Mittimus etiam vobis de oſſibus capitis atque manus S. Romani pretioſiſſimi martyris Chriſti, ſocii videlicet prætaxati Felicis venerandi martyris Gerundenſis, Hiſpaniæque doctoris. Sanctarum verò reliquiarum, quas deſtinamus, loculos, adjunctis breviculis (ne quis inſcios error perturbaret) ita ſignando diſtinximus, ut quorum quiſque gerat pignora, indubitanter notificet ignorantibus. Lætamini igitur in Domino, dilectiſſimi, & exultate, & tantorum trium patrum pignora, ſub Trinitatis nomine vos promeruiſſe gaudete. Et ut parcè eloquamur, ſi non honorificentius, non tamen irreligioſius, quam à nobis cuſtodiuntur, munera fidei veſtræ credita conſervatæ: quatenus patrocinantibus ipſis, quorum pretioſiſſimum pignus in manibus habetis, & præſentis vitæ tranquillitate perfrui, & futuræ beatitudinis requiem conſequi valeatis. Paſſionem præterea Sancti Felicis vobis transmittimus, in qua natalis ejus diem, Calend. videlicet Auguſt. prænotavimus. De geſtis autem S. Afræ, nihil amplius quam vos, nos habere cognoſcite. De S. verò Narciſſo, dirigimus quod habemus: Paſſionis enim illius librum, & obitus ſui diem, irruentibus paganis, & eccleſias noſtras vaſtantibus, ac loca depopulantibus, irrecuperabiliter amiſimus. Tranſitus verò ejus feſtivitas à nobis annualiter ſolenni ſtudio celebratur IV. Calend. Novembr. Translationis autem V. Cal. Octobr. Valete. Et pro nobis omnibus omnipotentem Deum exorate.

Sacra reliquia Auguſtam illata ſunt Anno Chriſti M L XXXVII. XII. *Cal. Aug.*

104. MARTYRII PALMAM, &c.] *Narciſſum martyrio occubuiſſe, nemo in dubium revocat. At in ratione temporis auctores diſſentiunt. Beuterus, quem Vaſæus ſequitur, ait paſſum imperante Valeriano, quamquam Vaſæus monet, aliquos de Diocletiano ſentire. Ferdinandus Caſtellius, in hiſtoria ordinis prædicatorii, quæ ante non multos annos Hiſpana, & Itala linguâ edita, Decium cum Valeriano conjungit. Villegaſius, & priores editiones martyrologii Rom. reſtituti ad novam Calendarii rationem, Aureliani perſecutionem præferunt. Sed in Plantiniana poſteriori editione, monuit Baronius inter errata, Aureliani nomen expungendum: Et rerum geſtarum ſeries ſatis oſtendit, Diocletianum ſubſtituendum eſſe. Quod etiam confirmant Chronica Hiſpanica, ſingulari diligentia conſcripta juſſu Regis Alfonſi Sapientis. Quomodo enim qui Afram Auguſtæ ſub Diocletiano inſtituit, poſtea in*

Beut. lib. 1. cap. 24. Vaſæus P. An. 260 & 306. Caſtel. lib. 1. cap. 1. In flore S. Mart. 18. Martij.

Hiſpaniam profectus occubuit, ſub Valeriano, aut Aureliano occidi potuit? Errоris cauſſa exiſtimanda, vel ea, quam de S. Felice attigimus, ut ſcilicet diverſi Narciſſi ſub Valeriano, Aureliano, & Diocletiano paſſi ſint, quos poſteri, cum obſcurior eorum eſſet memoria, confuderint: Vel nominum ſimilitudo in Impp. Nam VII. *Impp. qui tempore perſecutionis Diocletiani extitere, quosque ſuperius enumeravi, ad unum omnes* VALER. *tres eorum* AUREL. *nomen tulere. Et Victor in hiſtoria abbreviata (quo nomine Schotti editionem deſigno) Diocletianum vix aliter quam Valerium appellat: Vel denique præſidis nomen pro Imp. nomine acceptum quod facile factu, & quod crebro contigiſſe, mihi credibile. Reperio ſub Diocletiano Aurelium præfectum, qui Baſilidem, Cyrinum, Naborem, & Nazarium, ob Chriſtianæ fidei confeſſionem morte affecit; ſed is in Italia jus dixit. In Hiſpania alium quempiam Aurelium, vel Aurelianum in pios debacchatum, conjicere licet, certo ſtatuere non licet. Et mihi ratio, quam ſecundo loco poſui, potiſſimum arridet.*

Mart. 12. Junij.

S. Narciſſi memoria colitur Auguſtæ, ſub titulo Epiſcopi, & Auguſtanorum Apoſtoli IV. *Cal. Novembr. puto ex auctoritate eccleſiæ Gerundenſis. In Rom. Martyrologio* XV. *Cal. Aprilis. Ubi Baronius appoſitè notavit; mirum non eſſe ſi alio die in martyrol. Rom. alio alibi de eodem functo agatur: ſiquidem alicubi translatio, vel ejus eccleſiæ dedicatio, vel quod de epiſcopis accidit ordinatio celebretur.*

Refert ibidem, ejus tumulum multis miraculis illuſtrari, quorum illud ſit celeberrimum; ſub Petro Aragonum Rege, captâ Gerunda per Carolum Siciliæ. & Philippum Francorum Reges, ex ſepulchro S. Narciſſi, quod milites violare attentarunt, muſcarum examen egreſſum, in exercitum infeſto agmine irruens, ingentem cladem intulit, & in fugam egit, atque ab incepto coëgit deſiſtere, anno Domini M. CCLXXXVI. VIII. *Septemb. Ex quo muſcæ S. Narciſſi apud eos in proverbium abierunt. Hæc etiam ex Hiſpanorum annalibus fidem merentur.*

INCI-

INCIPIT [1] PASSIO SANCTÆ AFRÆ, [2] Martyris.

A[3]PUD provinciam Rætiam in civitate Auguſta, cum Chriſtianorum eſſet ſæva [4] perſecutio, & omnes pro Chriſti nomine variis ſuppliciis afflicti ad ſacrificia traherentur, contigit Afram, quam notam habebat fama publica, quod eſſet [5] lupanaria, à perſecutoribus comprehendi. Quæ cum fuiſſet [6] judici oblata, dum interrogaſſet judex, & [7] cognoviſſet, quæ eſſet, dixit ei: [8] Sacrifica diis, quia expedit tibi magis vivere, quam [9] inter tormenta deficere. Afra reſpondit: [10] Sufficiunt mihi peccata mea, quæ ignorans Deum, geſſi; hoc autem [11] quod me jubes facere, nunquam factura ſum. [12] Gajus judex dixit; Accedens ad Capitolium ſacrifica. Afra reſpondit: [13] Capitolium meum Chriſtus eſt, quem habeo ante oculos meos, ipſi [14] quotidie crimina mea, & peccata mea confiteor. Et quia [15] indigna ſum ipſi ſacrificium offerre, [16] me ipſam pro nomine ejus cupio ſacrificare, [17] ut corpus, in quo peccavi, dum pœnas pertulerit, abluatur. Judex Gajus dixit: Ut audio meretrix es, Sacrifica, [18] quia aliena es à Deo Chriſtianorum. Afra reſpondit: Dominus meus JEſus [19] Chriſtus dixit, ſe pro peccatoribus deſcendiſſe de cœlo. Nam [20] & evangelia ejus teſtantur, quod meretrix rigaverit lacrymis pedes ejus, & [21] indulgentiam acceperit: [22] Et meretrices, & publicanos nunquam deſpexerit, quos etiam ſecum manducare permiſit. Judex dixit: Sacrifica, [23] ut diligaris ab amatoribus tuis, ſicut ſemper dilecta eras ab ipſis, ut inferantur tibi pecuniæ multæ ab eis. Afra reſpondit; [24] Pecunias execrabiles jam nun-

nunquam accipiam, nam & quas habui, quaſi ſordes abjeci,[25] quia non erant de bona conſcientia: Nam [26] nolentes accipere aliquos fratres meos pauperes, etiam precibus rogavi, ut à me dignarentur accipere, & pro peccatis meis orarent. Si ergò, quæ habui, à me abjeci, quomodo poteſt fieri, ut quæram accipere, quæ etiam quaſi ſordes abjeci. Judex Gajus dixit: [27] Jam te Chriſtus dignam non habet, ſine cauſſa vis eum Deum tuum dicere, qui te ſuam eſſe non cognoſcit. Meretrix enim quę eſt, dici Chriſtiana non poteſt. Afra reſpondit: [28] Chriſtiana ego quidem dici non mereor, nec vocari, ſed miſericordia Dei, qui non de merito, ſed de ſua pietate judicat, ipſa me ad hoc nomen admiſit. Judex Gajus dixit: Unde noſti, quia te admiſit ad hoc nomen? Afra reſpondit: [29] In hoc me cognoſco à facie Dei non eſſe projectam, quia ad glorioſam confeſſionem fui ſancti nominis permittor accedere, [30] per quam me credo omnium ſcelerum meorum indulgentiam accepturam. Judex dixit: Hoc fabulæ ſunt: Magis ſacrifica diis, per quos [31] ſalutem conſequeris. Afra reſpondit: [32] Salus mea Chriſtus eſt, qui pendens in cruce, latroni confitenti bona paradiſi pollicitus eſt. Judex Gajus dixit: Porro ſacrifica, ne in conſpectu amatorum tuorum,[33] qui tecum turpiter vixerunt, [34] cathomis [35] te cædi jubeam, Afra reſpondit: [36] Confuſio mihi nulla eſt, niſi de peccatis meis. Judex dixit: Sacrifica diis, quoniam injuria mihi eſt, tot horas tecum certare: Si verò nolueris, occideris. Afra dixit: [37] Hoc eſt quod opto, ſi tamen merear, ut per hanc confeſſionem digna efficiar requiem invenire. Judex Gajus dixit: Sacrifica, nam [38] torqueri te faciam, & poſtea vivam incendi præcipiam. Afra reſpondit: [39] Corpus, in quo peccavi, accipiat diverſa tormenta, nam animam meam ſacrificiis dæmonum non coinquinabo. Tunc judex nequiſſimus [40] dictavit ſententiam, dicens: [41] Afram publicam meretricem, quæ ſe Chriſtianam profeſſa eſt, & noluit ſacrificiis participare, [42] vivam incendi præcipimus. Statim igitur [43] rapta eſt à miniſtris, & ducta [44] in inſulam [45] Lyci fluminis, ibiq; [46] eam expoliantes, [47] ad ſtipitem ligaverunt. Atque illa levans ad cœlos oculos ſuos, oravit cum lacrymis, dicens:

[48] Domine Deus omnipotens Jeſu Chriſte, qui non juſtos veniſti vocare, ſed peccatores ad pœnitentiam: Cujus promiſſio vera, & manifeſta eſt, quia dignatus es dicere, [49] qua hora converſus fuerit peccator à ſuis iniquitatibus, eadem hora te non rememoraturum peccatorum ejus: Accipe in hac hora paſſionis meæ pœnitentiam, & per hunc ignem temporalem, qui corpori meo paratus eſt ab illo igne æterno me libera, qui animam, & corpus ſimul exurit.

Et

Et iis dictis expletis, [50] circumdata ſarmentis, igne ſuppoſito, vox audita eſt, dicens:

[51] Gratias tibi ago Domine JEſu Chriſte, qui me dignatus es hoſtiam habere pro nomine tuo, [52] qui pro toto mundo ſolus hoſtia oblatus es in cruce, [53] juſtus pro injuſtis, bonus pro malis, benedictus pro maledictis, [54] mundus à peccato pro peccatoribus univerſis: Tibi offero ſacrificium meum: Qui cum Patre & Spiritu ſancto vivis & regnas Deus in [55] ſecula ſeculorum, Amen. Et hæc dicens [56] emiſit ſpiritum.

PASSIO SANCTARUM HILARIÆ, DIGNÆ, EUNOMIÆ, EUTROPIÆ, [57] ET SOCIORUM.

CUM autem beata Chriſti martyr Afra cœli gaudia ſic per [58] martyrii palmam intraſſet, [59] ſtabant juxta ripam fluminis Digna, Eunomia, & Eutropia, quæ fuerunt ejus ancillæ, ſimulq; fuerunt in peccato, & ſimul à ſancto Narciſſo epiſcopo baptizatæ. Quæ [60] rogaverunt deſcendentes de barca, ut ſe transferrent. Cumque eas transtuliſſent, [61] invenerunt ſanctæ Afræ integrum corpus. Puer autem, qui cum ipſis erat, transnatavit, & nuntiavit matri ejus Hilariæ. Et [62] venit nocte [63] cum ſacerdotibus Dei, & tulit corpus ejus, & [64] poſuit ſecundo milliario de civitate Auguſta, [65] in memoriam, quam ſibi, ſuiſque conſtruxerat. [66] Nuntiatum autem eſt Gajo judici. Qui miſit ad ipſam memoriam, dicens: [67] Ite & tenete eas, & ſi conſenſerint ad ſacrificandum, [68] cum honore eas adducite ad me, ut remunerem illas cenſu digniſſimo. Si autem videritis eas animo pertinaci obſiſtere, & nulla ratione ad ſacrificandum præbere conſenſum, [69] implete memoriam cremiis, & ſiccis ſpinis, & [70] claudite ſuper eas ipſam memoriam, & ita demum ignem ſupponite, ut nulla ex eis evadat. [71] Euntes autem ad eas [72] milites, prius blando ſermone eas provocabant, poſt hæc terroribus impellebant. At [73] ubi videbant omnes ſimul contemnere ſacrificia, repleverunt memoriam ſarmentis, & ſiccis ſpinis, & clauſerunt ſuper eas, & [74] ſuppoſito igne abierunt. Sicque factum eſt, ut [75] eadem die, quando ſepulta eſt Afra, ſimul etiam mater ejus Hilaria, necnon & famulæ ejus ſecundum carnem, ſed etiam ſorores in Chriſto, Digna, Eunomia, & Eutropia ſimul martyrii coronam acciperent, & quæ ſimul unanimes in Chriſtum JEſum crediderunt, ad eum cum [76] palma martyrii pariter pervenirent.

[77] Beatus autem Afer, patruus ſanctæ Afræ (cujus dies paſſionis [78] pridie quam ipſius martyris Afræ colitur) credendus eſt ad exemplum terroris ei aliiſque, præpunitus eſſe. Sed quo genere martyrii, non legitur.

De ſancto vero Dionyſio ipſius avunculo, quem novellæ plantationis fidei beatus Narciſſus ordinavit presbyterum, & plenius inſtruxit, [79] quamvis ſpecialiter ſcriptis non exprimatur, tamen non eſt dubitandum, quin ipſius glorioſæ Chriſti martyris Afræ exequiis, tamquam ſacerdos, & pontifex interfuerit, & pariter cum ſorore ſua Hilaria, aliisq; martyribus, per ignem pasſionis palmam victoriæ ſuſceperit.

[80] Ipſa quoque die [81] apud eandem urbem [82] paſſi ſunt alii XXV. pro nomine Chriſti capitis obtruncatione. Id eſt [83] Quiriacus, Largio, Creſcentianus, Eutychianus, Charito, Philadelphus, Petrus: Et fœminæ iſtæ, Nimmia, [84] Juliana, Diomeda, Leonide, & Agape: [85] Et alii XIII. quorum nomina Deus ſcit, per bonam confeſſionem benedicentes Dominum, qui glorificat ſuos. Cui eſt honor & gloria in ſeculorum, Amen.

AD
PASSIONES
SANCTÆ AFRÆ MARTYRIS, & SS. Hilariæ,
DIGNÆ, EUNOMIÆ, EUTROPIÆ, ET SOCIORUM MARTYRUM.
COMMENTARIUS.

AFRÆ paſſionem ex actis publicis concinnatam eſſe, res loquitur. Id confirmat Caſ. Baronius, cui in dijudicandis Chriſtianorum hiſtoriis uni omnium plurimum tribuo. Hic præterea annotavit, eam, quæ à Vicelio in Hagiologio edita, ſinceriorem videri alterâ, quam Surius emiſit, puto ob immutatum à Surio ſtylum, ſententia enim eſt utrobique eadem. Me quoque exemplaria vetera hac de cauſſa ſequi, ſemel ſum profeſſus.

Not. ad martyr. S. Aug.

Ad acta quod attinet, certum eſt, uti Romæ, ita in provinciis confici conſueviſſe. Meminit Modeſtinus ſcribarum, qui illo munere apud præſides fungebantur. Ea nomine, & uſu publica erant. Ideò Suetonius in Cæſ. vitis ſæpe actorum teſtimonio utitur, quod apud alios etiam hiſtoriarum ſcriptores invenire eſt. Ex noſtris apud Pontium diaconum in S. Cypriani vita, & ſæpius apud Auguſtinum contra Donatiſtas. Chriſtiani, quod diligentiſſimi eſſent in conſervanda martyrum memoria, exſcribebant inde, quæ ad ſuos pertinerent. Habes exemplum in S. Suſannæ vita, de Thraſone viro Chriſtiano, qui occultè aſſidebat in publico, qui etiam geſta ſanctorum martyrum colligens, ornabat ea. *Et judicialium actorum formas in pleriſque martyrum hiſtoriis agnoſcimus. At verò, hæc ſive acta ſive geſta (utrumque nomen paſſim confunditur, præcipuè ab Auguſtino, & credibile eſt, martyrum hiſtorias ex hac origine geſta dici cœpiſſe) ab actuariis copioſius multo quam hodie extant, ſcripta fuere. Nam actuarii judicum interrogationes, & reorum confeſſiones verbatim excipiebant, cum notis ſcriberent, ut Modeſtinus ait. Neque quiſquam dubitare poteſt, in judicio, quo Afra, exempli cauſſa, damnata eſt, plura utrimque prolata fuiſſe, quam paſſio præ ſe ferat, cum præſertim judex dicat,* injuria mihi eſt, tot horas tecum certare: *Sed Chriſtiani brevitatis ſtudio in compendium cogebant, ſummam ſectantes. Et quantum hujus generis hiſtoriolæ à legitimis actis differant, argumento eſſe poſſit codex ſatis magnus quæſtionis de S. Sebaſtiano habitæ, quem in monaſterio Caſſinenſi adhuc ſupereſſe, legere memini. Dein neque illud obſcurum, aliqua in iſta paſſione contineri, quæ ex actis non ſint ſumpta. Quomodo enim ſcriba ſævam perſecutionem, quomodo nequiſſimum judicem in tabulas retuliſſet aut cui fini orationes ab Afra in rogo poſita prolatas, excepiſſet? Orationes profectò à Chriſtianis, qui ſupplicio interfuere, obſervata, reliqua*

Dig. quib. cauſ. maj. in int. reſt. l. 33. Suet. Oct. c. 5. Tib. c. 5. Cajo. c. 8. Tacit. An. 13. Vopiſc. Tacito & Probo. Ammian. libr. 22. Aug. cōtra Creſc. lib. 3. c. 29. in brevic. coll. die 3. & alibi.

illa

illa à ſcriptore paſſionis interjecta ſunt. Ego itaq; actis publicis ea ſolum tribuo, quæ à comprehenſione Afræ, uſque ad prolatam ſententiam in judicio contigere. In his ipſis, auctorem nulla religione ad ipſiſſima pura puta actorum verba aſtrictum fuiſſe exiſtimo.

1. PASSIO] Quidquid patimur paſſio, vel perpeſſio eſt. Unde animi affectiones, & perturbationes à Philoſophis paſſiones dictæ: à medicis animi, & corporis morbi. Sed quoniam omnium patibilium, quæcumque homines ante adeptam immortalitatem ſufferre poſſunt, mors ſummum, & extremum eſt, idcircò eccleſia martyrum neces, per duriſſimos cruciatus procuratas, rectè per excellentiam paſſiones nuncupavit. Ante omnes ſacratiſſimam Chriſti mortem, ab evangeliſtis deſcriptam, ſub hoc nomine veneratur.

2. MARTYRIS] Græca vox, teſtem Latinè ſignificat. Et ejus proprius apud Chriſtianos uſus de his, qui per tormenta examinati, fideles in perhi-
Lib. 22. c. 76. bendo teſtimonio JEſu Chriſto perſtitere. Auguſtinus contra Fauſtum, per
quorum confeſſiones, paſſiones, & mortes hoc Deo placuit atteſtari, marty-
Tertull. & Cypr. martyris nomen ita accipiunt. res appellantur, qui Latinè teſtes interpretantur. Antiquitus martyres dicebantur, qui ſupplicia perpeſſi etiam non occubuerant. Poſtea conſuetudo obtinuit, illis ſolùm nomen gloriæ plenum tribuere, qui confeſſionem morte conſignaſſent. Id interim ſemper obſervatum, ut hæretici, quamquam graviſſimos cruciatus pro Chriſti nomine pertuliſſent, ad hunc honoris gradum non
De unit. eccl. admitterentur. Tales, ait Cyprianus, etiamſi occiſi in confeſſione nominis fuerint, macula iſta nec ſanguine abluitur. Inexpiabilis & gravis culpa diſcordiæ, nec paſſione purgatur. Eſſe martyr non poteſt, qui in eccleſia non eſt. Ad regnum pervenire non poterit, qui eam, quæ regnatura eſt, derelinquit.

3. APUD PROVINCIAM, &c.] Publicis actis conſules, & dies prænotari ſolebant; quæ hic excidiſſe dolemus. Exemplum apud Auguſtinum contra Creſconium de actis, quæ incipiebant, Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Coſſ. XIV. Cal. Junij. Iterum in collatione contra Donatiſtas, de martyrum geſtis, quæ Conſulibus facta ſunt Diocletiano IX. & Maximiano VIII pri-
Amm. lib. 22. die Idus Febr. Ita apud Ammianum Marcellinum acta citantur, quorum initium, Conſulatu Tauri, & Florentii. Verum hæc accurata temporis obſervatio à deſcriptoribus quandoque omittebatur. Quod docet Auguſtinus contra
Li. poſt col. Donatiſtas, hi calumniabantur literas à Catholicis ſine die, & conſule productas, fieri poteſt ut in codicibus ſit varietas, dum alii etiam dies, & conſules diligentia majore deſcribunt, alii ſuperfluum prætermittunt. Sicut etiam codex, de quo primum legimus judicium Conſtantini, quo inter partes Cæcilianum innocentem, illos autem calumnioſiſſimos pronuntiavit, diem, & Conſulem non habebat. Et minus mirum eſt, talia in his noſtris deſiderari, cum actorum verius epitome, quam integra acta ſint. Si verò conjectura ſedet, quam de Converſionis tempore produximus, Paſſioni Conſules aſcribendi erunt Diocletianus VIII. Maximianus VII.

Cur, quæ in exordio converſionis de provincia, urbe, & perſecutione ſemel dicta ſufficere poterant, hic rurſus repetantur, cauſſa videtur, quod Converſio, & Paſſio non perpetua ſerie, ſed diſtinctis diebus, quibus utraq; celebratur, in eccleſia Auguſtana jam tunc legerentur.

4. PERSECUTIO] Diocletiani intellige, ſub quo etiam Converſio. Nam qui primus deinde Chriſtianos vexavit Julianus, non niſi quinquaginta annos poſt Maxentium, cujus morte Diocletiani perſecutio finita, imperium iniit. Eſt in errore manifeſto Regino, qui Afram Anno Chriſti CCXLII. ſub Diocletiano paſſam ſcripſit. Potior Hermannus Contractus, qui aſſignat annum CCCIV. Neque tamen preſſe intelligendus, nam in unum hunc annum omnes martyres qui ſub Diocletiano paſſi, conjicit. Baronius, qui ad annum CCCIII. retulit, prorſus cum noſtro calculo, cujus rationem reddidimus, convenit. Verum id forte fortuna accidit, cum martyres ſub Diocletiano paſſos, quorum certum tempus aſſequi non potuit, hoc anno enumeret. Elapſi ſunt à Converſione S. Afræ ad Paſſionis diem Menſ. IX. Dies XII. Quidam integrum præterea annum adjiciunt, quod mihi nequaquam probatur, neque noſtra chronographia congruit.

De pallio. 5. LUPANARIA] Meretrices olim lupæ dictæ. Tertullianus noſter, aſpice lupas popularium libidinum nundinas. Hinc, lupari ut ſcortari, vel proſtitui, Nonius: hinc lupanar pro meretricum luſtris: Atque ut à fornice forni-

fornicaria, à ſtabulo proſtibulum, ſic à Lupanari Lupanaria (quam tamen vocem alibi non legere memini) ſive Lupanaris, ut aliqui codices habent, eadem forma Apuleius Lupanarem infamiam dixit, quæ ſuo pudore poſtpoſito, rori genialis calcaro fœdere, larem mariti lupanari maculaſſet infamia. *Lupanarium obſervavit Rob. Conſtantinus ex Alex. Severo Lampridii, in quo hæc verba*, Corpora omnium conſtituir vinariorum, Lupanariorum, Caligariorum, & omninò omnium artium. *Sed mihi mendum ſubolet. Tiraquello* Lupinariorum *placet. Quid enim? laudatus princeps Lenonum corpora conſtituit, & lenocinium inter artes rettulit? At hæc obiter*

De Aſ. l. b. 4. *In ſuplem. ling. lat.* *De nobil. c. 34 n. 44.*

6. JUDICI OBLATA] *Provinciæ Præſidem intellige. Qui enim juriſdictioni præeſt, judex eſt: Atqui præſidum munus eſt jus reddere, & de omnibus cauſſis, de quib' vel Præfectus urbi, vel Præfectus prætorio, vel Conſules, & Prætores Romæ cognoſcunt, notionem habere: Omnia deniq; quæ Romæ varios judices habent, ad eorum officium pertinent, cum vice omnium magiſtratuum Romæ fungantur. Rectè ergò judices dicuntur.*

Vide Juris Conſ. Dig. de judic. lib. 81. Item Dig. de off. Præſ. lege 10. 11. 12.

7. COGNOVISSET QUÆ ESSET] *Afra ad primam præſidis interrogationem, nomen, & profeſſionem Chriſtianitatis edidit. Hoc eſt, quod Tertullianus in Apologetico Chriſtiani conſtantiam prædicat*, ſi denotatur, gloriatur: ſi accuſatur, non defendit: interrogatus, vel ultro confitetur: damnatus, gratias agit. *Quin multi ſe ipſos denuntiabant, inde Profeſſores dicti. Talis fuit S. Gordius martyr, de quo extat Baſilii ſermo. Is in theatrum progreſſus, exclamavit:* Inventus ſum me non quærentibus, conſpicuus factus ſum me non interrogantibus.

8. SACRIFICA DIIS] *Conqueritur Tertullianus, judices gentiles duplici potiſſimum ratione in Chriſtianos injurios eſſe: quâ utraq; Chriſtianorum conditio longè diverſiſſima fit à reis reliquis. Primò cum Chriſtianos omnium ferè ſcelerum colluvie nocentiſſimos eſſe dicerent, tamen neque defenſio pro illis, neque inquiſitio in illorum crimina admittebatur, quæ de cætero reis omnibus competebant.* Illud ſolùm expectatur, quod odio publico neceſſarium eſt, confeſſio nominis, & non examinatio criminis. Quando, ſi de alio nocente cognoſcitis, non ſtatim confeſſo eo nomen homicidæ, vel ſacrilegi, vel inceſti, vel publici hoſtis (ut de noſtris elogiis loquar) contenti ſitis ad pronuntiandum, niſi & conſequentia exigatis: Qualitatem facti, locum, tempus, conſcios ſocios. De nobis nihil tale, cum æquè extorquere oporteret, quodcumque falſo jactaret. *Iſta calumnia egregiè in Afra judicio eluxit. Mox enim ac judex* cognoviſſet quæ eſſet, *Chriſtiana ſcilicet, nihil prætereamoratus, id unum contendit (quod rurſus Tertullianus quæritur) ut de eo nomine excluderetur. Excluſa enim fuiſſet, ſi feciſſet, quæ faciunt non Chriſtiani, hoc eſt, ſi diis ſacrificaſſet. Alterum caput multo erat abſurdius*, nec in illo ex forma malorum judicandorum agitis erga nos, quod cæteris negantibus, adhibetis tormenta ad confitendum, ſolis Chriſtianis ad negandum. *Et poſt pauca*, cum præſumatis de ſceleribus noſtris ex nominis confeſſione, cogitis rormentis de confeſſo decedere, ut negantes nomen, pariter utique negemus & ſcelera, de quibus ex confeſſione nominis præſumpſeratis. Sed opinor, non vultis nos perire, quos peſſimos creditis (ſic enim ſoletis dicere) homicidas. Negatis laniari jubere ſacrilegum, ſi confiteri perſeveraverit. Si non ira agitis circa nos nocentes, ergò nos innocentiſſimos judicatis, cum quaſi innocentiſſimos non vultis in ea confeſſione perſeverare, quam neceſſitate, non juſtitia à vobis damnandam ſciatis. Vociferatur homo, Chriſtianus ſum; Quod eſt, dicit, tu vis audire quod, non eſt. Veritatis præſides, de nobis ſolis mendacium elaboratis audire. Hoc ſum, inquit, quod quæris an ſim. Quid me rorques in perverſum? Confiteor, & torques; quid faceres, ſi negarem? Planè aliis neganribus non facile fidem accommodatis; nobis, ſi negaverimus, ſtatim creditis. *Iterum*, debiro pœnæ nocens expungendus eſt, non eximendus. Deniq; illum nemo geſtit abſolvere, non licet hoc velle, ideò nec cogitur quiſquam negare. Chriſtianum hominem, omnium ſcelerum reum, Deorum, Imperatorum, legum, morum, naturæ totius inimicum exiſtimas, & cogis negare, ur abſolvas: quem non poteris abſolvere, niſi negaverit. Prævaricaris in leges. Vis ergò neget ſe nocenrem, ut facias eum innocentem, & quidem invitum, jam nec de præterito reum? *Tandem concludit*, ideò torquemur confitẽtes, & punimur perſeverantes, & abſolvimur negantes, quia nominis prælium eſt. *Eadem prorſus in noſtra cauſſa licet animadvertere.*

Apol. c. 2.

Judex

Judex totus eſt, non in eruenda veritate perpetratorum ſcelerum, ſed in eo, ut Afram à profeſſione Chriſtianitatis, ſive argumentorum pondere, ſive blanditiis, ſive minis excidere faciat. Omnes perſuaſiones, & intentata ſæpius tormenta, expedit tibi magis vivere, quam inter tormenta deficere: Cat homis te cædi jubeam: Si verò nolueris, occideris: Torqueri te faciam, & poſtea vivam incendi præcipiam: *Ad illud toties repetitum* Sacrifica *referuntur. Quamquam tormenta feſtinatione capitalis ſupplicii excluſa ſint Neque verò obſcurum erat, Idolorum ſacrificio fidem Chriſtianam multo validius, quam nudâ voce negari. Porrò idem argumentum probandæ Chriſtianæ innocentiæ, urget Tertullianus ad Scapulam*, quid amplius tibi mandatur, quam nocentes confeſſos damnare, negantes autem ad tormenta revocare? Videtis ergò, quomodò ipſi vos contra mandata faciatis, ut confeſſos negare cogatis. Adeò confitemini innocentes eſſe nos, quos damnare ſtatim ex confeſſione non vultis. *Pluribus D. Cyprianus ad Demetrianum*, elige tibi alterum de duobus: Chriſtianum eſſe, aut eſt crimen, aut non eſt. Si crimen eſt, cur non interficis confitentem? Si crimen non eſt, quid perſequeris innocentem? Torqueri enim debui, ſi negarem: ſi pœnam tuam metuens, id quod prius fueram, & qund Deos tuos non coluerim, mendacio fallente celarem, tunc torquendus fuiſſem, tunc ad confeſſionem criminis vi doloris adigendus: ſicut in cæteris quæſtionibus torquentur rei, qui ſe negant crimine quo accuſantur teneri, ut facinoris veritas, quæ indice voce non promitur, dolore corporis exprimatur. Nunc verò, cum ſponte confitear, & clamem, & crebris, ac repetitis identidem vocibus, Chriſtianum me eſſe conteſter, quid tormenta admoves confitenti?

9. INTER TORMENTA DEFICERE] *Aliquando deliquium ani-*
Dig. de pœ. nu lege 8. *mæ: hoc loco Mori ſignificat. Quod ex oppoſito intelligimus*, expedit tibi magis vivere. *Ulpianus*, nec ea quidem pœna damnari quem oportet, ut verberibus necetur, vel virgis interimatur, nec tormentis; quamvis plerique, dum torquentur, deficere ſolent.

10. SUFFICIUNT MIHI PECCATA MEA] *Verbum ſufficere de iis rectè dicitur, quorum è diverſo egere poſſumus. At peccatorum nunquam ege-*
Ezech. 44. *mus: Peccata ergò nobis propriè non ſufficiunt. Impropriè illa ſufficiunt, quibus omnino nihil addendum, id peccatis convenit. Ita Deus per Ezechielem*, ſufficiunt vobis omnia ſcelera veſtra domus Iſraël.

11. QUOD ME JUBES FACERE, NUNQUAM FACIAM] *Ingenuè dictum, & liberè, ut Chriſtianam decebat. Neque enim tergiverſatio, aut ſimulatio in cauſſa fidei ferenda. Æquè rotunde Cyprianus, cum Proconſul ſacrificium imperaſſet*, non facio: *Et cum Proconſul inſtaret, Cyprianus denuò*, fac quod tibi præceptum eſt. In re tam juſta nulla eſt conſultatio. *Sic D. Ignatius*, non facturus ſum aliquando, quod mihi conſulitis.

12. GAJUS] *Prænomen à gaudio parentum ductum, ait Valerius Probus. Per G. proferri, & per C. ſcribi teſtatur Diomedes. Non nemo in ſcri-*
Emend. lib. 4. cap. 3. *ptione G. retinet. Neque aliter in pandectis Florentinis, quod Ant. Auguſtinus annotavit. At cur præterito præſidis nomine hic prænomen edatur, cauſſam nullam niſi fortuitam ſubeſſe opinor. Ita pleriq; auctores Julium, & Caligulam Caſſ. Cajos tantum dixere. De noſtro nihil præterea memoriæ proditum. Aventinus Carum Aquilinum virum Conſularem, Ducem Vindelici limitis retulit; neſcio unde erutum. Faſti circa ea tempora Carum Aquilinum nullum, unum Vettium Aquillinum Conſulem habent. Neque mihi conſtat, eum poſtea hujus limitis ducem fuiſſe. Quamquam probè ſcio permultos Conſulares, qui nunquam Conſules. Sed fuerit Carus Aquilinus dux limitis, longè alius fuit à Provinciæ præſide.*

13. CAPITOLIUM MEUM CHRISTUS EST] *Reſpicit ad etymologiam Capitolii, quæ eſt à capite, uti monuimus. Chriſtus enim, lapis ille, qui reprobatus ab ædificantibus, factus eſt in caput anguli, ſæpe dicitur caput ec-*
Ephеſ. 1. 4 *cleſiæ, hoc eſt, fidelium. Paulus*, Ipſum dedit caput ſupra omnem eccleſiam;
5. Coloſſ. 1. quæ eſt corpus ipſius. Creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus: Chriſtus caput eſt eccleſiæ, ipſe ſalvator corporis ejus. Ipſe eſt caput corporis eccleſiæ. *Quod verò Gajus hortatur Afram ad Capitolium ſacrificandi cauſſa accedere, id vulgò conſueverat capi experimentum de Chriſtianis ad paganiſmum relabentibus. Unde S. Cyprianus ad lapſos*, nonne quando ad Capitolium

rolium ſponte ventum eſt, quando ultro ad obſequium diri facinoris acceſſum
eſt, labavit greſſus, caligavit aſpectus, tremuerunt viſcera, brachia concide-
runt? *Et in epiſtolis*, Compelluntur adhuc inſuper lapſi, ut linguis atq; ore, quo *Ep. 55.*
in Capitolio ante deliquerant, ſacerdotibus convitium faciant, &c.

14. QUOTIDIE CRIMINA, ET PECCATA MEA CONFITEOR] *Ut agnoſcamus diligentem Chriſtianitatis diſcipulā, ſingula fere, quæ ſequuntur, reſponſiones ex ſacris litteris petitæ ſunt: Hæc primo Davidis illud reſpicit, aut aliquid ſimile*, Laboravi in gemitu meo, lavabo per ſingulas noctes lectum *Pſal. 6.*
meū, lacrymis meis ſtratum meum rigabo. *Nam ut S. Hilarius ait*, Pœnitentiæ *In Pſ. 118.*
vox eſt, lacrymis orare, lacrymis ingemiſcere. *Cur autem confeſſio peccati olim* *Ib.*
commiſſi, & jam deſiti, rectè iteretur, docet idem Hilarius, Confitendum ſem- *In Pſ. 135.*
per eſt: non quod peccandum ſemper ſit, ut ſemper ſit confitendum, ſed quod
peccati veteris, & antiqui, utilis ſit indefeſſa confeſſio. Docet autem Spiritus
ſanctus ſemper confitendum, cum ait per Prophetam: Juſtus ipſe ſibi accuſa-
tor eſt in primo ſermone ſuo. Juſtus non ſe ex præſentibus, ſed ex præteritis ac-
cuſat. Cui enim adeſt præſentium accuſatio, juſti nomen aufertur. Et audiamus
ſe Apoſtolum Paulum ex præteritis arguentem, cum ait: Quia non ſum dignus
vocari Apoſtolus, ea propter quod perſecutus ſum eccleſiam Dei. Gratia autem
Dei ſum, quod ſum.

15. INDIGNA SUM IPSI SACRIFICIA OFFERRE] *Corpus & ſan-* *Quid ſacri-*
guis Domini noſtri Jeſu Chriſti, unicum novæ legis ſacrificium eſt, propriè *ficium pro-*
ſumptum: Cujus oblationem minus ſibi licere rectè innuit Afra, cum ea ſacer- *priè, quid*
dotibus tantum conveniat. *improprìè,*
cognoſce ex

16. ME IPSAM PRO NOMINE EJUS CUPIO SACRIFICARE] *Sa-* *Gulielm.*
crificii nomen translatè ſignificat omne opus bonum, quod in Deum refertur. *Alano de ſa-*
Exempla ſunt ex pſalmis de juſtitia: Sacrificate ſacrificium juſtitiæ: Tunc ac- *crif. miſſæ*
ceptabis ſacrificium juſtitiæ. *De laude*: Circuivi, & immolavi in tabernaculo *lib. 2. cap. 2.*
ejus hoſtiam vociferationis: Immola Deo ſacrificium laudis: Sacrificent ſacri- *De juſtitia*
ficium laudis: Tibi ſacrificabo hoſtiam laudis. *De pœnitentia*: Sacrificium Deo *Pſ. 4. 50.*
ſpiritus contribulatus. *Auguſtinus dixit, nos fidem, ſpem & charitatem ſacri-* *De laude*
ficare. Tertullianus ſacrificia Deo grata appellavit, Jejunia, & ſeras, & aridas *Pſ. 26. 49.*
eſcas. *Deinde ait*, Virginitas quoque, & viduitas, & modeſta in occulto matri- *106. 115.*
monii diſſimulatio, & una notitia ejus, de bonis carnis Deo adolentur. *Et alio* *De pœnit.*
loco, Afflictatio carnis hoſtia Domino placatoria, per humiliationis ſacrificium. *Pſ. 50. Au-*
Chryſoſtomus humilitatem ſacrificium maximum vocavit: Ita gratiarum *guſt. in Pſ.*
actionem, mortificationem membrorum, orationem deniq; & eleemoſynam, & *55. Tertull.*
Auguſtinus: Ipſe homo Dei nomini conſecratus, in quantum mundo moritur, *de reſur.*
ut Deo vivat, ſacrificium eſt. *Idem corpus per ſe, cujus rectus uſus ad Deum re-* *De pudic.*
fertur, ſacrificium vocat, multo autem magis animam: nec non totam congre- *Chryſoſt. in*
gationem ſanctorum univerſale ſacrificium appellat: At quoniam virtutes *Pſ. 50. hom.*
hominis Chriſtiani, in bonis operibus ſingulæ, in martyrio omnes emicant, quod *2. in gen.*
D. Auguſtinus expreſſit, cum dixit, Chriſtum martyres in ſe transfigurare: *hom. 9. &*
Ideò martyrium in hac tralatione verbi, excellenti quodā modo Sacrificium: *60. in Mat.*
Immolatio, Libatio: Martyres Hoſtia, Victima, Holocauſta dicti. Ita omnes ad *hom. 16.*
unum interpretati ſunt Pauli verba: Ego enim jam delibor, *ubi alii legunt*, *Aug. de civ.*
immolor: *Utraq; gloſſa, Hieronymus, Ambroſius, Chryſoſtomus, Theodoretus,* *lib. 10. c. 6.*
Theophylactus, Oecumenius, Anſelmus, Bruno, Carthuſ. Quod tamen unico illi *Ep. 120.*
& vero ſacrificio nihil derogat. Immò Afra utramq; nominis ſignificationem *2. Tim. 4.*
ſatis diſtinxit, cum ſe indignam eſſe dixit, quæ ſacrificia offerret, & mox ad-
junxit, cupere ſe ipſam ſacrificare. Cyprianus quoq; duplicem ſacrificii notionē
conjunxit, ad Nemeſianum, & reliquos martyres in metallo conſtitutos: Sed *Ep. 77.*
nec in illo, fratres dilectiſſimi, aliqua poteſt aut religionis aut fidei jactura ſen-
tiri, quod illic nunc ſacerdotibus Dei facultas non datur offerendi & celebran-
di ſacrificia divina. *Hactenus ſacrificium in proprio ſenſu, mox in translato*; Ce-
lebratis immò, & offertis ſacrificium Deo, & pretioſum pariter & glorioſum;
& plurimum vobis ad retributionem præmiorum cœleſtium profuturum, cum
ſcriptura divina loquatur, & dicat: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor
contritum, & humilitatum Deus non deſpicit. Hoc vos ſacrificium Deo offertis,
hoc ſacrificium ſine intermiſſione die ac nocte celebratis, hoſtiæ facti Deo, &
vosmet ipſos ſanctas atq; immaculatas victimas exhibentes, ſicut Apoſtolus ad-
hortatur, & dicit: Oro ergò vos fratres, per miſericordiam Dei, ut conſtituatis
corpora veſtra hoſtiam vivam, ſanctam, placentem Deo, nec configuremini

Tt ſeculo

ſeculo huic, ſed transformamini in renovatione ſenſus, ad probandum, quæ ſit voluntas Dei bona, & placens, & perfecta.

Porrò uti hac ſacrificandi interpretatio paſſim eſt obvia, ita & illud obſervationem meretur, quod tyranni interfectores, aliquando martyrum ſacerdotes dicti. Haymo D. Paulum explicans, Si immolor, id eſt, interficior à Nerone. Nero ipſe fuit ſacerdos Petri & Pauli, quia ipſe mactavit eos: mactavit quidem, ſed non obtulit, quia ipſi ſe ipſos obtulerunt. *Et eadem plane ratione in alium Pauli locum.* Ego enim jam delibor. Libare hic pro ſacrificatione & immolatione ponitur, ac ſi diceret: Ego enim jam immolor. Sacerdos Petri & Pauli extitit Nero, ſed ejus immolatio non eſt reputata ad gratiam, mors autem illorum gratiſſimum ſacrificium fuit Deo.

17. UT CORPUS, IN QUO PECCAVI, DUM POENAS PERTU-
Apol. ſub finem. LERIT, ABLUATUR] *Nam omnia peccata vero martyrio eluuntur. Inde Tertullianus*, omnia huic operi delicta donantur. *Rurſus*, propriè martyribus
in ſcorpiaco. nihil jam reputari poteſt, quibus in lavacro ipſo vita deponitur. *Atq; Cypria-*
Cyp. ep. 52. *nus omnia peccata paſſione purgari ait.*

18. QUIA ALIENA ES A DEO CHRISTIANORUM] *Paulò poſt*, Meretrix enim quæ eſt, Chriſtiana dici non poteſt. *Egregia teſtimonia puritatis Chriſtianæ ab homine inimico. Nam priori commentario bis monui, Chriſtianam innocentiam gentilibus adverſariis notam fuiſſe.*

19. CHRISTUS DIXIT SE PRO PECCATORIBUS DESCENDISSE
Matth. 9. DE COELO] *Apud Matthæū & Lucā*, non veni vocare juſtos, ſed peccatores.
Luc. 5. 20. EVANGELIA EJUS TESTANTUR, QUOD MERETRIX, &c.]
Cap. 7. *Ex Luca:* Ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit, quod Jeſus accubuit in domo Phariſæi, attulit alabaſtrum unguenti, & ſtans retro ſecus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, & capillis capitis ſui tergebat, & oſculabatur pedes ejus, & unguento ungebat. *Rectiſſimè Afra Mariæ Magdalenæ vitam, tamquam aliquod ſpeculum, inſpiciebat; cum nullum extet illuſtrius exemplum vel peccatricis converſæ, vel Dei convertentis, & peccata condonantis.*

21. ET INDULGENTIAM ACCEPERIT] Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata. *Rurſus*: Dixit autem ad mulierem: Fides tua te ſalvam fecit: Vade in pace. *Antiqua eſt in eccleſia vox Indulgentia, abſolutè poſita, pro peccatorum remiſſione. Quod Pammelius in Cypriano notavit.*

22. ET MERETRICES ET PUBLICANOS, &c.] *De meretrice vidi-*
Luc. 15. *mus. De publicanis crebra ſunt teſtimonia:* Erant autem appropinquantes ei
Matth. 2. publicani & peccatores. *Item*: Multi publicani & peccatores ſimul diſcumbe-
Luc. 5. bant cum Jeſu, & diſcipulis ejus. *Unde calumniandi anſam nacti Phariſæi, ut*
Matth. 9. *Chriſtus ab illis audire cogeretur*, Amicus publicanorum & peccatorum. *Pu-*
Luc. 5. 7. 15. *blicanorum verò nomen, cum ubiq; exoſum eſſet; adeò ut Ulpianus prodiderit,*
Matt. 9. 11. *quanta audacia, & quanta temeritatis eorum factiones ſint, neminem neſcire,*
Mar. 2. *& Therſites interrogatus, quæ fera ſæviſſima, reſponderit: In montibus urſi in*
Dig. de publ. & vectig. l. 12. *civitatibus fœneratores, & publicani: maximè tamen infame habebatur apud Hebræos: Neq; ejus ulla eſt in ſacris litteris memoria, niſi cum nota ignominiæ*
Hier. ep. 146. *conjuncta. Nam cum nefas crederent, ſi eſſet vectigal pendens ex filiis Iſrael, neceſſario profani & execrandi exiſtimabantur, qui illud exigebant.*

23. UT DILIGARIS, &c. UT INFERANTUR TIBI PECUNIÆ MULTÆ] *Judex duplicem machinam adhibet, quarum utraq; hominum mentes validè concutit. Voluptatem nimirum, & lucri ſpem. Quod enim cauſſa diffidat, extra eam mixtim minis, & blanditiis agit. Ante a tormenta & mortem intentavit: Jam ad veteres libidines & quæſtum revocat. Fruſtra utrumque.*

24. PECUNIAS EXECRABILES, &c. QUASI SORDES ABJECI] *Pecunias execrabiles appellat, quæ ſcelere quæſita: Neq; illarum contemptum expreſſius, quam ſordium nomine oſtendere potuit. Hieronymus glorioſas ſordes vocavit.*

25. QUIA NON ERANT DE BONA CONSCIENTIA] *Hæc ex ora, ubi ab aliquo annotata, irrepſiſſe ſuſpicio eſt. Quamvis utcumq; ferri poſſunt.*

26. NOLENTES ACCIPERE ALIQUOS FRATRES, &c.] *Homines Chriſtianos fratres vocat. Erat ea frequens in prima eccleſia appellatio: Adeò ut infamis haberetur apud gentiles, ideoque purgare coacti ſint apologiarum*
Deut. 23. *ſcriptores, præcipuè Tertullianus, qui in eo multus. At cur fratres pauperes Afra pecuniam accipere abnuerint, quæri poteſt. Eſt in lege veteri,* non offeres

 mer-

mercedem proſtibuli. *Et Philo ſingularem libellum ea de re ſcripſit. Quæ* *Vide gloſſ in*
poſtea Chriſtianorum quoq; moribus recepta. Videbatur enim rerum ſacra- *c. Oblatio-*
rum majeſtas imminui, ſi meretricia oblatio ad altaria admitteretur. Verum *nes diſt. 90.*
longè diverſa eſt eleemoſynarum ratio. In eas rectè erogantur bona quan- *& Sum Silb.*
tumvis illicitis, & inhoneſtis artibus parta, dum reſtitutioni non ſint obnoxia: *in verbo*
At meretricia pecunia redditioni nequaquam obnoxia, niſi extorta ſint illis, *Meretrix.*
quibus alienandi poteſtas non erat, aut alioquin fraus intervenerit: Tuto
igitur eleemoſyna à meretricibus, etiam in peccando perſiſtentibus, multo ma-
gis à pænitentibus, accipiuntur. Tamen exiſtimo Chriſtianos antiquæ pietatis,
qui ab omni ſpecie mala abſtinendum ſcirent, invitos, & non niſi cauſſa dili-
genter penſiculatâ, animum induxiſſe hujuſcemodi pecuniis ſublevari: Ne
illis ſcilicet, propter alienum ſcelus, temere melius eſſet. Pleriſq; creditum eſt,
Afram præterquam numeratâ pecuniâ, etiam prædiis urbanis, & ruſticis lo-
cupletem fuiſſe, quibus divenditis pretia piis uſibus deſtinarit. At ego quid
certò aſſeverem, non habeo. Nec intereſt ad pietatis argumentum, ſcire quan-
tum erogarit: ſatis illud eſt, omnia quæcumque poſſidebat erogaſſe, cum dicat:
Quæ habui, à me abjeci. *Ad normam conſilii Evangelici:* Si vis perfectus eſſe, *Matth. 19.*
vade, vende omnia, quæ habes, & habebis theſaurum in cœlo.

27. JAM TE CHRISTUS DIGNAM NON HABET. SINE CAU-
SA, &c.] *Deſperationis venenum Gajus antea clam inſtillaverat:* Aliena es
à Deo Chriſtianorum, *nunc palam effundit. Neque ignarus eſt ille, qui argu-*
menta ſuppeditat, genius: Pleroſq; quos non cruciatuum, & mortis terrores,
non voluptatum, & pecuniarum illecebra, de ſtatu dejicere potuere, unâ di-
vina gratia deſperatione excidiſſe. Sed Afra jam olim validis armis, con-
tra omnes has inimici impreſſiones, à catechiſta Narciſſo inſtructa fuit. Quod
reſponſiones ſatis oſtendunt. Nos, quoniam hæc mentio incidit, elegantem de-
ſperationis deſcriptionem, ex libro de vera & falſa pænitentia, qui inter
Auguſtini opera legitur, promamus: Quid aliud eſt deſperare, quam Deum
ſibi comparare? Nam qui de Deo non præſumit veniam, non animadvertit, plus
peccato ſuo poſſe Dei clementiam. Si enim ſentiret Deum magis bonum, quam
ſe malum, quidquid in ſe juſtitiæ non inveniret, à Deo magis bono expectaret:
& quidem diffidit, quia ſummi boni bonitatem majorem ſua nequitia non ſen-
tit. Ille enim ſolus diffidat, qui tantum peccare poteſt, quantum Deus bonus
eſt. Cum ſit autem nullus, qui hoc poſſit, qui timet de ſe malo, præſumat de
meliore.

28. CHRISTIANA QUIDEM EGO DICI NON MEREOR. &c.
SED MISERICORDIA, &c.] *Objectum crimen non negat, non excuſat, ſed*
Dei miſericordiam appellat. Videor D. Paulum audire: Ego enim ſum mini- *1. Cor. 15.*
mus Apoſtolorum: qui non ſum dignus vocari Apoſtolus, quoniam perſecu-
tus ſum eccleſiam Dei. Gratia autem Dei ſum, id quod ſum. *Et rurſus*, Prius *1. Tim 1.*
blaſphemus fui, & perſecutor: ſed & miſericordiam Dei conſecutus ſum, quia
ignorans feci in incredulitate. Superabundavit autem gratia Domini noſtri,
cum fide, & dilectione, quæ eſt in Chriſto JEſu. *Afra etiam dicere poterat:*
Ignorans feci in incredulitate. *Ita paulò antea*, Sufficiunt mihi peccata mea,
quæ ignorans Deum geſſi. *Quomodo autem miſericordia Dei omne huma-*
num meritum antecedat, oſtendit S. Auguſtinus: Nemo enim credit, qui non *Ad Simplic.*
vocatur: Miſericors autem Deus vocat, nullis hoc vel fidei meritis largiens, *lib. 1. q. 2.*
quia merita fidei ſequuntur vocationem, potius quam præcedant. Quomo-
do enim credent ei, quem non audierunt? Et quomodo audient ſine prædican-
te? Niſi ergò vocando præcedat miſericordia Dei, nec credere quiſquam po-
teſt, ut ex hoc incipiat juſtificari, & accipiat facultatem bene operandi. Ergò
ante omne meritum eſt gratia: Etenim Chriſtus pro impiis mortuus eſt. *Et*
quia Afra fatetur, ſe non mereri Chriſtianam dici, audiamus nominis digni-
tatem ex Chryſoſtomo: Quemadmodum hi, qui in bello regia ſigna circum- *In ep. 1 ad*
ferunt, ut moris eſt, magnis laboribus indigent, & viribus, maximaque peri- *Tim. hom.*
tia, uti ne id hoſtibus prodant: ita & qui Chriſti nomen portant, non in bello *3.*
ſolùm, verum etiam in pace, ſummis viribus indigent, ne id maledicis linguis
exponant, ſed id ſtrenuè ferant vexillo crucis armati. Ingenti enim profectò
opus eſt robore, ut quis dignè portet Chriſti nomen. Nam qui indignum ali-
quid, vel dixerit, vel fecerit, aut etiam cogitaverit, Chriſti nomen non legi-
timè portat, neque habet in ſemetipſo Chriſtum. Porrò qui id congruè portat,

 is pro-

is profecto triumphat, non in foro, ſed in cœlis, omneſque illi adſtant angeli, circumdantes illum, atque admirantes. *Quin Afra hoc nomen dignè tulerit, minimè dubitandum, & locupletiſſimum teſtimonium hac paſſionis hiſtoria dicit: Eſt ergò humilitatis, quod ſe indignum profitetur.*

29. IN HOC ME AGNOSCO, &c.] *Neceſſaria collectio. Nominis confeſſio, martyrium, ſive teſtimonium eſt: teſtimonium nemo ab adverſario petit, ſed ab amico: Deus ergo, qui me ad ſui nominis confeſſionem admiſit, à facie ſua neutiquam projecit.*

30. PER QUAM ME CREDO, &c.] *Dixi hac de re. Cyprianus, ut*

De laude mart.

oſtenderet martyrium omnibus utile eſſe, inquit: Vidimus quippe ad hunc nominis titulum fide nobiles veniſſe pleroſque, ut devotionis obſequium mors honeſtaret. Sed & alios frequenter aſpeximus interritos ſtetiſſe, ut admiſſa peccata redimentes, cruore ſuo loti haberentur in ſanguine, & reviviſcerent interempti, qui viventes computabantur occiſi. Mors quippe integriorem facit vitam. Mors amiſſam invenit gloriam. Nam hac ſpes jam amiſſa percipitur, hac ſalus cuncta reparatur. *Et quamquam Afra poſt baptiſmum ita vixerit, ut inter priores cenſenda eſſet, Chriſtiana tamen animi demiſſione, qua ubiq; elucet, ſe poſterioribus adnumerare maluit. Cum bonarum ſit mentium (ut Gre-*

Eccleſ. 5.

gorius ait) ibi timere culpam, ubi nulla eſt. Et eſt Eccleſiaſtici ſententia, De propitiato peccato, noli eſſe ſine metu.

31. SALUTEM CONSEQUERIS] *Spem veniæ oſtendit. Tertullianus:*

In Scorp.

Ipſi deniq; præſides, cum cohortantur negationi, Serva animam tuam, dicunt, &, Noli animam tuam perdere.

Rom. 1.

32. SALUS MEA CHRISTUS EST, QUI PENDENS, &c.] Virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti. *Ita Concordius presbyter ad Torquatum Tuſciæ comitem, qui illum itidem hortabatur, ſaluti ſuæ conſuleret,* Salus

Ado in mar. 1. Ja.

mea Chriſtus eſt, cui quotidie ſacrifico ſacrificium laudis. *Et martyres aliàs ſæpe. Obſerva Afram exempla peccatorum qui miſericordiam conſequuti, in numerato habere. Antea meretrices, & publicanos, nunc latronem profert. Meritò: Cum ipſa in eodem ſtadio curreret.*

33. QUI TECUM TURPITER VIXERUNT.] *Mira gentium ſtupiditas. Deorum cultum iis rebus conſtare credebant, quas ipſimet, natura ductu, turpes eſſe fateri cogebantur. Sunt apud Ovidium verſus, in quibus Cupidini Pietatem, & Pudorem apertè opponit,*

Metam 7.

--- --- ante oculos Rectum, Pietaſque, Pudorque
Conſtiterant, & victa dabat jam terga Cupido.

Et profectò verum eſt, quod Seneca ſcripſit lib. 4. de Benef. c. 17. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod virtus in omnium animos lumen ſuum permittit, etiam qui non ſequuntur illam, vident.

34. CATHOMIS] *Catomis quidam habent. Quidam Catenis ſubſtituerunt, pro voce non intellecta. At hæc frequentius in Chriſtianis hiſtoriis obvia*

In annot. ad mart. Uſuardi 15. Junii Editione priora.

eſt, quam ut adulterina credi poſſit. Molanus hæret in explicando, & ſignificat ſe malle de ea doceri, quàm docere. Græcam enim etymologiam, quam producit à κατωμ©, quod eſt demiſſis armis, ut ſcilicet Catomis cædi dicatur, qui demiſſis humeris, pedibus in altum ſuſpenſis vapulat, ipſe improbat. Neq; illa ullo pacto ad hunc locum pertinere poteſt, cum Gajus Afram non Catomam, ſed Cathomis cædere minitetur. Pronior eſt exiſtimare ex martyrum actis, quæ habent, Cathomo ſuſpendi. In Cathomo levari, Cathomum idem cum cataſta, aut equuleo fuiſſe. Quod fortaſſis hactenus ferri queat; ſed quid ad alteram illam ſignificationem. Cathomis cædi? Ubi de flagellis, plumbatis, fuſtibus, aut re quapiam ſimili ſermonem eſſe, ille non negat. Baronius aliquando de

In notat. ad mar. R. 15 Junii, Ubi ait, pleroſque Iſidori codices habere Lautumias, & ego lego.

Latomia cogitavit. Nam Latomiam ſupplicii genus ad verberandum aptum eſſe, ait Iſidorus. At quominus huic ſententiæ acquieſceret, obſtabant probati auctores, qui Latomias, Latumias, & Lautumias, eo ſenſu nunquam accepere. In poſteriore Plantiniana martyrologii editione, novam opinionem profert, cujus D. Latinium auctorem laudat. Ea eſt hujuſmodi. Idem videri, Catomis cædere, quod ſolent ludimagiſtri pueros ad humeros alicujus appendere, & eorum natibus verbera infligere: Ideò cum Vitum tum Barulã, quod pueri eſſent, puerorum more virgis verberatos. Apud Victorem de perſecut. Vandal. lib. 1. haberi de Thoma ſanctiſſimo Epiſcopo: Quodam tempore venerabilem ſenem in publica facie catomis ceciderunt. *Id videri factum majoris ignominiæ irrogandæ causa, ut ſenex puerorum more verberaretur. Confirmari conjecturã,*

quod

quod apud Hippocratem lib. 1. de Articul. eſt κατωμίζειν *, in humeros aliquem levare: Apud Joſephum Antiq. lib. 5. c. 10.* κατωμαδὸν *pro eo quod, latinus interpres, humeris impoſitas Gazæ portas à Sampſone, uti obſervat Suidas in verbo* κατωμαδὸν. *Hæc quantumvis ingenioſe excogitata (dicam pace viri magni, & docti) animum minus explent. Non quod neſciam, Barulam eo fere modo caſum, Aſclepiades enim apud Prudentium,*

--- --- --- pulionem præcipit
Sublime tollant, & manu pulſent nates.
Mox, & remota veſte virgis verberent,
Tenerumque duris ictibus tergum ſecent,
Plus unde lactis, quam cruoris defluat.

De S. Romano.

Sed præterquam quod idem de Thoma, Afra, & Eulalia minime veriſimile: obſtat illud validiſſimè, quod martyres nequaquam Cathoma aut Cathomi cæſi dicuntur, quod conveniens erat, ſi nomen à corporis poſitu; ſicuti ad Molani etymon diximus: Verum hiſtoriæ narrant, Cathomo aut Cathomis caſos. Quæ loquendi formula, niſi valde fallor, ea eſt, quam grammatici Verbum cum ablativo inſtrumenti vocant. Et Cathomus ſive Cathomi, eadem prorſus ratione inſtrumentum cædendi ſignificant, quæ gladius, pugni, lora, virga: Cum aliquem gladio, pugnis, loris, virgis caſum dicimus. Neque Hippocratis, & Joſephi auctoritas magnopere huc facit. Quando ergò lis adhuc ſub judice, noſtras quoque cogitationes proferamus.

In primis Cathomi duplicē uſum fuiſſe vidimus: Cogitandū, an res ipſa diſtincta. Vinculorum, exempli cauſſa, varius eſt uſus, res una. Serviunt enim vinciendis, ſuſpendendis, verberandis noxiis. Contra plumbatarum uſu, tum re differunt. Et cum Juriſconſulti illas in verbera, & pondera diſtinguunt, intelligunt primo loco flagella, quibus glandes plumbeæ in ſummitatibus impactæ, ſecundo maſſas plumbeas quæ reorum pedibus alligantur, ut totius corporis junctura, magno doloris ſenſu luxentur. Simili ratione, opinor, Cathomos non minus re, quam uſu differre. Nec enim video, quam viam ineam, ut Molani exempla de uno eodem torſionis inſtrumento intelligam. Cathomo eum ſuſpendi, & verberari fecit. Juſſit miniſtris infantem in cathomo levari, & cædere. A Valeriano judice cathomis cæſus. Juſſit eam flagellari, & cathomis cædi, per officium curatoris: cumq; cathomaretur corpus ejus &c. *Priora duo profecto ad machinam pertinent, in qua rei ſuſpenſi torquebantur. Quam Ado in S. Romano ab equuleo ſecernit: Ut verear, me Molano aſſentiri non poſſe. Malo judicium ſuſpendere. Poſterioribus duobus ut etiam illo ex Victore quod antea attulimus, atq; iſto S. Afræ, quod præ manibus, non eſt ambigendum, verberis genus denotari. Videndum, quodnam illud. In re dubia licebit explicationem ab auctoribus quantumvis obſcuris mutuari. Quorum unus ait, Cathomum eſſe* flagellum ex virgis ferreis factum, vel flagellum ex virgis, in modum ſcopæ, quo utuntur religioſi in capitulis. *Et mihi de virgis ferreis fidem facit. Nam obſervavi, illis aliquando in Chriſtianos ſævitum. Teſtantur acta SS. Gallinici, Quiriaci, Chriſtophori, Lycarionis. Item Phileas apud Euſebium de martyribus Alexandrinis. Subſcribunt Mammotreptus, & Luciani vocabularius. Quos ego in iſta litterarum luce laudatores non darem, ſi hæc aliunde haurire potuiſſem. Etymologiam nullus horum expoſuit. Si hariolari libet, ducemus à particula* καθὰ *ſive* καθὸ *&* ὠμὸς, *quod durum, ſævum, crudelem, immanem, uti* ὠμῶς *crudeliter ſignificat. Idque ad utrumq; Cathomi ſupplicium quadrabit. Non diſſimulo, Turnebum in Cicerone, & Laberio* Catomum *agnoſcere: Atq; ex veteri Juvenalis ſcholio, Vinculum & catenam explicare. Sed Victorius & Lambinus in Cicerone* Catonium, *Manutius* Catonem *ex mſ. habent. Neq; ſe dubitare ait Victorius, quin inferi, & ſedes mortuorum ea dictione intelligantur, fortaſſis à græco adverbio* κάτω. *Idem oſtendit ſe in priſco, & valde probato Gellii exemplari (extat Laberii verſus apud Gellium)* Catonum *legere. Henr. Stephanus* Charonium *edidit*, Tollet bona fide vos Orcus nudas in Charonium.

Dig. de pœnul. 7 Vinculorum verberatio. Cod de exactor tribut. l 2. Molanus habet in poſtremo exemplo, quod eſt ex S. Eulaliæ paſſione, Cacomis, & Cacomaretur. Sed videtur erratum typographi. Vocabul. qui inſcribitur. Breviloquus. Euſ lib. 8 c. 11. Mammotr. & Luc. Voca. interpretantur Cathomos virgas ferreas. Adverſ lib. 1. cap. 32. Vict. in prio. & poſt. Cicer. caſtig. Gel. lib. 16 c. 7. Steph in fragm. poet. Vet Lipſ Satur. l. 2. c. 6.

Video tamen Lipſium Catomum *in Cicerone probare. Nam alluſit in Saturnalibus. Sed quæcunq; harum lectionum vera, Ciceronis & Laberii loca nihil ad noſtros Cathomos pertinent. Unus Juvenalis ſcholiaſtes, Catenarum & vinculorum nomine, flagella ferrea ſignificare potuit, quæ reliqui virgas dixere. Et qui ſcio, an quandoque variatum? Vincula autem verberandis reis etiam fuiſſe, jam notavi.*

Cic ep. fam. lib. 7. ep. 25. Si libido videndi eſt, vide quid Melancht. Aventin.

& Rutil. de Catonio. commenti. De plit. ſacrus. 70.

35. TE CÆDI JUBEAM] *Pia antiquitas credidit, Afram ante ſummam ignium pœnam, ut Tertullianus loquitur, more Romano ad palum deligatam verberatam fuiſſe. Quod neq; ex hoc loco, in quo judex tantum minis agit, neq; ex hac omni hiſtoria conſtare poteſt. Non tamen reluctor. Cum ſciam, Chriſtianis nihil de ſolitis ſuppliciorũ acceſſionibus remitti, quin plurimum adjici conſueviſſe. Et fortaſſis huc facit, quod Molanus inquit, dum pictores imagines ex imaginibus depingunt, tradunt aliquando poſteritati, quod hiſtoria ſcriptor omiſit. Flagellis autem humiles tantum perſonas & ſervos verberari conſueviſſe ex pluribus juris conſultorum locis intelligimus, præſertim ex lege 10. tit. 19. lib. 48. Digeſt.*

36. CONFUSIO MIHI NULLA EST, &c.] *Altè imbiberat, nihil turpe eſſe præter peccatum. Confuſio, Pudor & verecundia, quia erubeſcimus. S. Cyprianus locũ ex Luca:* Qui me erubuerit, & meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet, *ſic reddidit:* Qui confuſus me fuerit, cõfundetur eum filius hominis.

Luc. 9.

37. HOC EST, QUOD OPTO, SI TAMEN MEREAR] *Quam cupide martyrium amplexura ſit, oſtendit. Circumſpectè tamen conditionem adjicit: Cum non ignoret, quod priori commentario ex Cypriano adduximus, Coronam de Dei dignatione deſcendere, neq; poſſe accipi, niſi fuerit hora ſumendi. Simile eſt illud S. Ignatii:* Eligo enim pati, ſed neſcio, an dignus ſum.

Ad Trall. Vide Duar. titul. de qu. c. 2. Cujac. obſerv. l. 14. cap. 34. Reſcripti Had. meminit Dig. de qu. l. 21. De var. torment. infernitom. 1. Ep. ad Rom.

38. TORQUERI TE FACIAM, ET POSTEA VIVAM INCENDI PRÆCIPIAM] *Peccat in leges Romanas: Per quas non licet quemquam pœnæ infligendæ cauſſa torqueri. Quod Juriſconſulti ex Adriani reſcripto colligunt. Proinde Tertullianus ait:* Apud tyrannos enim tormenta pro pœna adhibentur, *in apologetico. Verum nullæ uſpiam leges Chriſtianis patrocinabantur.*

39. CORPUS, IN QUO PECCAVI, ACCIPIAT DIVERSA TORMENTA, &c.] *Ut conſtanter & infractè omnia contemnit, quo vitam æternam lucrifaciat. Vere B. Ephrem, de extremo judicio verba faciens, inquit:* Hanc quoq; diem mente volventes ſancti Dei martyres, non ſunt miſerati ſua corpora, ſed omne tormenti genus ſubierunt, ſpe coronarum gaudentes. *Et eſt locus in ignitis illis Ignatii epiſtolis:* Nulli æmulor viſibilium & inviſibilium, ut Jeſum Chriſtum merear adipiſci. Ignis, crux, beſtiarumq; conſtantia, abſciſſio, ſeparatio, confractio, diſſipatioque membrorum, interitus totius corporis, & flagella diaboli omnia in me veniant, ut Jeſum Chriſtum merear adipiſci.

40. DICTAVIT SENTENTIAM] *Erat judicis munus, ſententiam ſive ſua ſive aliena manu ſcribere. Ado de S. Sabina:* Præfectus dictavit ſententiam. *S. Cyprianus apud Pontium enarrans viſionem, qua illi martyrium prædictum:* Videbar mihi tribunali ſedentis tum proconſulis admoveri. Is ut in me reſpexit, annotare ſtatim in tabula cœpit ſententiam. *Sententia deinde à judice recitabatur, quod nos etiam Pontius docet:* Legit itaq; de tabula jam ſententiam judex. *Et in Cypriani paſſione:* His dictis decretum ex tabella recitavit. *Niſi placet præconem ſubintelligere. Auguſtinus inquit:* Cum verba judicis præco pronuntiat, non ſcribitur in geſtis: Ille præco dixit, ſed, ille Judex. *Nam lex Valentis Valentin & Gratiani, qua cavetur, qui judices ſententias ipſi legere debeant, qui per officium recitare poſſint, nondum erat lata. Morem quo judex ſententiam recitabat, ponunt ob oculos Apuleij verba.* Præco cum Proconſule & ipſe tribunal aſcendit, & ipſe togatus illic videtur, & quidem perdiu ſtat, aut ambulat, aut plerumq; contentiſſimè clamitat. Enimverò ipſe Proconſul moderata voce rarenter, & ſedens loquitur, & plerumq; de tabella legit. Quippe præconis vox garrula miniſterium eſt, pro conſulis autem tabella ſententia eſt, quæ ſemel lecta neq; augeri littera una, neq; autem minui poteſt, ſed utcumq; recitata eſt, ita provinciæ inſtrumento refertur.

De trin. lib. 3. cap. 11. Cod. de ſent. ex lib. recit. l. 2. Florid. l. 1.

41. AFRAM PUBLICAM MERETRICEM] *Vertit in invidiã meretriciũ nomen, quod ante converſionem religioni tribuebatur. Cauſſam autẽ damnationis nullã comminiſci poteſt, præter unam Chriſtianitatis profeſſionẽ. Idcirco Tertullianus:* Quid de tabella recitatis illum Chriſtianũ? Cur non & homicidam? Sed homicida Chriſtianus. Cur nõ & inceſtus, vel quodcunq; aliud nos eſſe creditis? In nobis ſolis pudet aut piget ipſis nominib. ſcelerũ pronuntiare? Chriſtianus ſi nullius criminis nomine reus eſt, valde infeſtũ, ſi ſolius nominis crimẽ eſt.

42. VIVAM INCENDI PRÆCIPIMUS] *Chriſtianos crebro hac pœna affectos acta loquuntur. Et habemus teſtimonium ex Tertulliano. Cujus nomen identidem appellare libet, cum Chriſtiana antiquitas ex nullo auctore uberius, & rectius hauriri poſſit: Ut ego quidem ſentio.* Pro tanta innocentia,

Ad Scapulam.

tia, pro tanta probitate, pro juſtitia, pro pudicitia, pro fide, pro veritate, pro Deo vivo, Cremamur: Quod nec ſacrilegi, nec hoſtes publici veri, nec tot majeſtatis rei pati ſolent. *Inde cavillandi occaſionem nacti gentiles, uti mox videbimus. Porrò graviſſimum, præ reliquis omnibus, exiſtimatum eſt ignis ſupplicium. Quod P. Faber ex Pauli I. C. verbis colligit, quibus magicæ artis conſcios ſummo ſupplicio affici placuiſſe, id eſt, beſtiis objici aut cruci ſuffigi: ipſos autem magos vivos exuri tradit. Et magnopere probabile eſt, quod Baronius conjicit. Quia Chriſtiani magicis artibus imbuti credebantur, ideò potiſſimum igni traditos. Quamquam adeò variis præterea ſuppliciis in eos ſævitum: Ut illa ad certas leges nequaquam revocari poſſint. Nam extra ordinem de Chriſtianis cognoſcebatur. Et judici extra ordinē cognoſcenti, quam vult ſententiā ferre licet, vel graviorē, vel leviorē (ait Ulpianus) ita tamē, ut in utroq; modū non excedat. Neq; verò periculū ſubeſſe verebantur, ne modum excederent in illis, quos omnium ſcelerum reos, immania exempla meritos exiſtimabant.*

Fab. Semeſt. lib. 2 cap. 7. Paul. lib. 5. ſentent. tit. 23.
Ad mart. 27. febr.
Dig. de pœnis l. 13.

43. RAPTA EST A MINISTRIS, ET DUCTA] *Damnati, in quos ultimo ſupplicio animadvertendum, extra portam urbis, cum Romæ, tum in provinciis ducebantur. Quod pluribus exemplis, etiam Domini noſtri Jeſu Chriſti, docet P. Faber. Dejectos è ſaxo Tarpejo, & objectos beſtiis excipit. Adjungendi ſunt reliqui populo in theatris, & circis exhibiti.*

Semeſtr. lib. 2 cap. 8.

44. IN INSULAM] *Locus eſt ultra Lycum: Cui religionem hactenus ſervavit, condita poſtmodum eccleſia. Et quamquam hac ætate ſolùm continens, tamen olim inſulam fuiſſe, neq; ſitus depreſſior, neq; fluminis conditio credere prohibet. Sive quod Lyci alveus illac quondam fluxerit, relicta in medio inſula, quod pleriq; exiſtimant: Seu quod emiſſus ex Lyco rivus, ſpatium illud, priuſquam flumini rurſus conjungeretur, circumfluxerit. Nam hujus generis rivos curſum ſæpe mutare, quotidie experimur. Et eſt hic primus ex triplici inſularum modo apud Pomponium. Ait etiam Proculus:* Intelligo enim, cum ex altera parte inſulæ alveus fluminis exaruerit, deſiiſſe inſulam eſſe, ſed quo facilius res intelligeretur, etiā agrum, qui inſula fuerat, inſulam appellant. *Parum itaq; errabit, qui hoc argumento, locum iſtum etiamnum inſulam dicet. De eccleſiis dedicatis in veſtigiis paſſionis martyrum, exemplum in Victore Uticenſi. Narrat Carthaginem à Geiſerico captam, & eccleſias occupatas.* Quæ foras muros erant, quaſcumq; voluit occupavit, & præcipuè duas egregias, & amplas, S. Martyris Cypriani, unam ubi ſanguinem fudit, aliam ubi ejus ſepultum eſt corpus.

Dig. de adquir. rer. dom. l. 30. & 56.
De Vand. perſ. lib. 1.

45. LYCI FLUMINIS] *Lycus aliquibus, Lyciam Græci Ptolemæi codices præferunt monet Ortelius. Nobile flumen, quod in alpibus oritur, Auguſtam ab oriente præterfluit, & in Danubium exit. P. de Natalibus Letheum habet: Sed male, ad Cretam reſpexit, in qua Lethæus.*

In theſ. Geogr.

46. EAM EXPOLIANTES] *A Juriſconſultis dicuntur* Spolia, quibus indutus eſt, cum quis ad ſupplicium ducitur. *Illis ſpoliabantur damnati: Et pecunia ex venditione corraſa, ad utilitatem officii deſerviebant.*

Dig. de bonis damn. l. 2. 6.

47. AD STIPITEM LIGAVERUNT] *Cremandi quandoq; clavis affixi. Euſebius de Polycarpo:* Cum illū clavis vellēt affigere, dixit: Sinite me hoc modo, nam qui mihi patientiā ad ignis flammas ſuſtinendas, pro ſua clementia largitur, largietur etiam, ut ſine commiſſuris clavorū, quibus me affigere ſtatuitis, conſtans abſq; ulla corporis commotione rogo adhæreſcā. Idcirco illū non clavis, ſed vinculis ſolum colligarunt. *Item de Pionio martyre:* Quam acerbos clavorum confixus pertulerit, quantam in rogo animi magnitudinem oſtenderit. *Sed vinculorum uſus puto frequentior. Tertullianus in Apologetico.* Licet nunc ſarmentitios, & ſemaxios appelletis, quia ad ſtipitem dimidii axis revincti, ſarmentorū ambitu exurimur. *Ubi Pammelius annotavit mſ. codices omnes ita habere, pro eo quod excuſi:* Semiſſios, & dimidii aſſis. *In Scorpiaco alius eſt axis ſenſus. At in libro de Pœnitentia eadem notione hunc ſtipitem axem dixit:* In axe jam incendio adſtricto, in ipſa dico ſecuritate, & poſſeſſione martyrii.

Hiſt. lib 4. c. 14.

48. DOMINE DEUS, &c.] *Sanctæ Martyris humilitatem eximiam agnoſcimus: Quæ cum metu, & tremore ſalutem ſuam operari didicerat. Nihil ſibi arrogat unſquam ſe attollit, ſed enixè deprecatur, & ad pœnitentiæ aram confugit. Sententia, quam antea judici objecit:* Non veni vocare juſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam, *tamquam fundamento innititur.*

49. QUA HORA CONVERSUS FUERIT PECCATOR, &c.] *Multa extant hujus generis divinæ promiſſiones: Præcipuè apud Ezechielem;* Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, quæ operatu,

Cap. 18

eſt,& cuſtodierit omnia præcepta mea,& fecerit judicium,& juſtitiam: vita vivet,& non morietur. Omnium iniquitatum ejus,quas operatus eſt,non recor-
Cap.33. dabor; in juſtitia ſua,quam operatus eſt,vivet. *Alio loco idem propheta:* Impietas impii non nocebit ei, in quacumq; die converſus fuerit ab impietate ſua. *Et poſt pauca:* Si autem dixero impio, Morte morieris: & egerit pœnitentiam à peccato ſuo,feceritq; judicium,& juſtitiam,& pignus reſtituerit ille impius, rapinamq; reddiderit, in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quidquam injuſtum: vita vivet, & non morietur. Omnia peccata ejus, quæ peccavit,non imputabuntur ei: Judicium, & juſtitiam fecit: Vita vivet.

50. CIRCUMDATA SARMENTIS] *Eu ſarmentorum ambitus, propter quem Chriſtiani ſarmentitii dicti.Ubi etiam paganica crudelitas elucet.*
Lib 8.c.13. & c 21. *Nam ſarmenta languidum ignem concipiunt, quo aſſabantur martyres, extracta morte diutius per duriſſimos cruciatus.Cum validis flammis multo celerius præfocari.& extingui potuiſſent. Euſebius hanc ſævitiæ ſpeciem notavit in Urbano Palæſtinæ præſide,qui S.Timotheum;& in Firmiliano ejus ſucceſſore, qui martyres Porphyriũ,& Julianũ,lento,& remiſſo igni cremãdos tradidere.*
Prudent. hanc crudelitatẽ multis verſibus exequitur in S.Laur.

51. GRATIAS TIBI AGO DOMINE] *Afra tantum priore oratione profecit,ut jam in ſecuritate,& poſſeſſione martyrii conſtituta (ſic Tertullianus loquitur) plena fiducia non quaſi in incertum currens,neq; de divina gratia quidquam addubitans, ſemet hoſtiam Deo offerre audeat. Cujusmodi exempla permulta ex martyrum hiſtoriis liceret adducere: Sed uno contenti ſimus, illoq; maximè illuſtri S.Polycarpus itidem in rogo conſtitutus, ſeſe hoſti-*
Euſ.hiſt.lib. 4 c.14. *am offerens, pluribus hiſce verbis Deo gratias egit:* Pater dilecti,& benedicti filii tui Jeſu Chriſti,per quem tui cognitionem accepimus, Deus angelorum,& poteſtatum, Deus totius creaturæ, & juſtorum cujuſq; generis, qui vivunt in conſpectu tuo: Tibi gratias ago, quod me hujus diei,& horæ celebritate donaſti, in qua cum in martyrum numero, tum in calice paſſionis Chriſti tui, tormentorum particeps fiam, in reſurrectionem vitæ æternæ, tam animæ quam corporis,per immortalem Spiritus ſancti virtutem.Inter quos quæſo martyres, hodie in conſpectu tuo, pro hoſtia pingui, & accepta admittar: ſicut præparaſti,præſignificaſti,& jam tandem compleviſti,qui Deus verus es,& omnis mendacii expers.Ac propterea præ cæteris omnibus te laudo,te benedico,te glorifico,per Jeſum Chriſtum dilectum tuum filium,pontificem æternum,per quem tibi,cum eo,in Spiritu ſancto gloria,nunc & in futura ſecula ſeculorum Amen. *Etſi verba evarient, tamen ſenſus cum Afræ oratione coincidit.*

52. QUI PRO TOTO MUNDO SOLUS HOSTIA OBLATUS ES IN CRUCE] *Hæc,& quæ ſequuntur, fere in centonis modum ex ſacris litte-*
Ad Hebr. 9.10. *ris collecta ſunt.* Chriſtus ſemel oblatus eſt: Unam pro peccatis offerens hoſtiam: Non pro noſtris autem tantum,ſed etiam pro totius mundi.
1.Joan.2. *1.Pet.3.*

53. JUSTUS PRO INJUSTIS] Mortuus eſt juſtus pro injuſtis, ut nos offerret Deo.
1.Pet.2. *2.Cor.5.* *1.Pet.2.*

54. MUNDUS A PECCATO, PRO PECCATORIBUS UNIVERSIS] Qui peccatum non fecit, neque inventus eſt dolus in ore ejus. Qui non noverat peccatum, peccata noſtra ipſe pertulit, in corpore ſuo ſuper lignum.

55. SECULA SECULORUM, AMEN] *Ita preces concludi ſolere, monuimus ex Chryſoſtomo: Et proximè in Polycarpi oratione vidimus. Æternitatem per ſecula ſeculorum ſignificari non eſt dubium. Rationẽ habes apud*
De div.off. *Albinum Flaccum.* Dicuntur Secula Seculorum, tamquam ſecula in ſapientia Dei firma ſtabilitate manentia, iſtorum, quæ cum tempore tranſeunt, efficientia ſecula ſeculorum. Aut certè ſimpliciter accipienda ſunt Secula Seculorum, velut conſequentia præcedentium, ut continuata ſibi connexione copulentur, quæ dicuntur Secula Seculorum,donec præſens, quod ex diverſis temporum ſeculis contexitur, perveniat ad finem, & ſuccedat futurum ſeculum, quod non habet finem: Ubi Deus videbitur, & laudabitur ſine fine.

56. EMISIT SPIRITUM] *Corpore illæſo. Quod poſtea puellis repertum, hodie quoq; integrũ colitur: niſi quod exigua particula ab Embricone,& Hermanno Auguſtanorum Epiſcopis ablata. Hujus generis miracula aliquot pro-*
Mart. R. 30. Julii. *dita ſunt. Julitta martyr Cappadox,de qua S.Baſilii oratio:* In ignem conjecta ſpiritum Deo reddidit, corpus autem à flamma manſit illæſum. *Agape, &*
Mart. R.3. Apr. *Chionia virgines*, In ignem miſſæ, ſed à flammis intactæ, ibi oratione ad Dominum fuſa, animas reddiderunt. *Flavia Domitilla, Euphroſyna,*
Mart. Ad. 7.Maij, *& Theodora virgines, incenſo cubiculo mortem oppetiere: Poſtera die*

Cæſarius

Cæſarius invenit corpora ſanctarum virginum illæſa. In facies enim ſuas proſtratæ, orantes Dominum receſſerant. *Euſtachius, Theopiſtes, Agapius, & Theopiſtus, in bove aneo candenti exanimati ſunt, quo poſt tres dies aperto, corpora nullum ignis oſtenderunt veſtigium. Qui enim pueros in Babylone ex camino ardenti vivos educere, idem facile flammarum injuriam ab eorum corporibus prohibere potuit, quorũ animas per martyriũ ad ſe evocare voluit.* [*Metaph. 2. Nov.*]

Dies paſſionis S. Afræ colitur Auguſtæ VII. *Id. Aug. Conſentientibus Beda, & Vandeiberto: Romæ Non. Aug. Suffragantibus Uſuardo, Adone, & Maurolyco. Differentia hinc orta videtur, quod Auguſtæ Nonis de S. Afro patruo agatur. Cæterum rectè faciet, qui hac in re ſuæ regionis conſuetudinem ſequetur. Quod Innocentius III. Pont. Max. in S. Bartholomæi feſtivitate faciendum reſcripſit.* [*Ex. de obſerv. Jejun. Conſilium.*]

57. ET SOCIORUM] *Hæc inſcriptioni adjecta ſunt, ab eo, qui S. Quiriacum, & reliquos* XXIV. *capite caſos hiſtoriæ ſubjunxit. Nam manifeſtum eſt, Hilariæ, & puellarum paſſionem eo uſque non pertingere.*

58. MARTYRII PALMAM] *Figuratè victoriam, quam Afra moriendo conſecuta eſt, ſignificat. Palma enim ſemper victoriæ hieroglyphicum fuit. Hinc eccleſia martyrum mortes uti coronas, ita palmas nominare conſuevit. Et in imaginib9 peculiare martyrum inſigne Palmæ ramus eſt. Ambroſius,* Præmium quoddam eſt palma martyrii: quæ confitenti linguæ dulcem fructum tribuit, & victrici dexteræ glorioſum præbet ornatum. Eſt planè palma martyribus ſuavis ad cibum, umbroſa ad requiem, honorabilis ad triumphum, ſemper virens, ſemper veſtita foliis, ſemper parata victoriæ. Atque ideò non marceſcit palma, quia martyrum victoria non marceſcit. [*Serm. de quadr.*]

59. STABANT JUXTA RIPAM FLUMINIS] *In citeriori Lyci ripa, ſtabant puellæ, ſupplicium dominæ eminus ſpectantes, quod fortaſſe propius accedere prohiberentur.*

60. ROGAVERUNT DESCENDENTES DE BARCA] *Intelligimus Lycum tunc ponte non fuiſſe junctum, ſed naviculas trajectui inſerviſſe. Eſt barca minoris navigii genus, cujus meminit Iſidorus, & Paulinus his verſibus,* [*Iſid orig. lib. 19 c. 1. Paul Cyther.*]

> Ut mox ſalubri barca perſugio foret
> Puppi ſuperſtes obrutæ.

Plura de Barcis ex Ethico, Hiſtro, & Herodoto collegit Gyraldus de re nautica. In Notitia eſt, Præfect. claſſis Barcariorum.

61. INVENERUNT SANCTÆ AFRÆ INTEGRUM CORPUS] *Diocletianus, & Maximianus AA. reſcripſere:* Obnoxios criminum, digno ſupplicio ſubjectos, ſepulturæ tradi non vetamus. *Id multo ante Auguſtus obſervavit. Et quamquam poſtea obtinuit damnatorum corpora non aliter quam petita, & permiſſa ſepeliri, permittebantur tamen quibuslibet petentibus: excepto ſi qui majeſtatis rei damnati. Crematorum Ulpianus nominatim meminit.* Eorum quoque corpora, qui exurendi damnantur, peti poſſunt: ſcilicet ut oſſa & cineres collecta, ſepulturæ tradi poſſint. *Verum enimverò ut in rebus cæteris, ſic in hac etiam Chriſtiani longe deterrima, & iniquiſſima conditione vivebant. Martyrum corpora nullis precibus donabantur. Immò clementiæ ſpecies videbatur, pretio quantumvis magno concedere. Truncus, & caput S. Bonifacii in Cilicia paſſi, quingentis aureis redempta ſunt. Sæpius feris lanianda objiciebantur, quandoque in cineres ſolvebantur: vel eam ob cauſam, ne ſanctis reliquiis meritus honor à Chriſtianis deferretur. Mortuo S. Polycarpo, inquit Euſebius:* Certi homines patrem Herodis, Dalcæ fratrem ſubmonebant, ut præſidem exoraret, ne corpus ejus cuiquam daret, ne Chriſtiani, inquiunt, Crucifixo illo derelicto, hunc venerari incipiant. *Centurio igitur gentili more comburendum curavit: Chriſtiani tamen oſſa ejus, potiora lapillis pretioſis, auroq; puriora (verba ſunt eccleſiæ Smyrnenſis) ex cineribus ſelegere, & eo loco repoſuere, qui illis erat conſentaneus. Ita quoque martyrum Lugdunenſium & Viennenſium corpora ſub Vero, cum ſex dies ſub dio jacuiſſent, diligentiſſimè obſervata, ne à fidelibus ſurriperentur, neq; precibus, neq; magna pecunia vi obtineri poſſent, tandem* ab impiis illis & facinoroſis carnificibus exuſta, inq; cineres redacta, in Rhodanum fluvium, qui illic in proxima defluit, ſpargebantur, quo nullæ quidem illorum reliquiæ ſuper terram amplius extarent. *Subjiciam egregium locum hujus argumenti, ex actis S. Hadriani & ſociorum martyrum, qui ſimul aperiet, quantopere ſanctorum reliquiis fideles antiquitus inhiarint,* Maximianus autem juſſit corpora eorum flammis

[*Cod. de rel. & ſumpt. fun. l. 11. Dig. de cadav. punit. l. 1. § 3.*] [*Acta apud Sur. 5 Jun.*] [*Hiſt. lib. 4. c. 14.*] [*Euſ. lib. 5 c. 1 Eundem morem agnoſce apud Ammian.*]

Mart. libr. flammis exuri, dicens: Ne forte veniant Galilæi, & tollant ea. At beatiſſi-
20. in conf- ma Natalia abſcondit manum S. Hadriani in ſinu ſuo, ne ignibus abſumere-
ſa Georgii, tur. Itaque carnifices ad tyranni voluntatem aſportabant corpora martyrum,
Draconti, ut ea concremarent in fornace ardenti, quæ jam parata erat. Sequebatur au-
& Diodori tem eos beata Natalia, excipiens ſtillantem à martyrum corporibus ſangui-
Arriano- nem, atque eo ſuum corpus liniens. Sequebantur etiam aliæ mulieres religio-
rum. ſæ, & honeſto loco natæ, martyrum ſanguinem in linteamina, & purpuram
ſuſcipientes, atque aliæ in ſinu ſuo ſanguinem illum abſcondebant. Ipſas quo-
que carnificum veſtes, quæ ſanctorum martyrum ſanguine infuſæ erant, cla-
riſſimæ fœminæ multo auro, & gemmis, pretioſiſque ornamentis ſibi compa-
Orat. in raverunt *Hac illi fidei innituntur, quam Gregorius Nazianzenus de marty-*
Jul. 1. *ribus profitetur*: Quorum, *inquit*, vel ſola corpora idem poſſunt, quod animæ
ſanctæ, ſive manibus contrectentur, ſive honorentur: quorum vel ſolæ ſan-
guinis guttæ, atque exigua paſſionis ſigna, idem poſſunt quod corpora. *Et cum*
ſe res ita haberet, nihil mirum eſt corpora martyrum inhumata, feris avibus-
busque objecta, ſi quando minus accuratè cuſtodirentur, à Chriſtianis, etiam
capitis periculo ſurrepta fuiſſe. Quod hic accidit. Et referta ſunt martyrum
acta laudatiſſimis hujus generis furtis. Quibus nox præcipuè erat accommoda,
quod per tenebras facilius laterent. Unde magnopere queruntur eccleſiæ Gal-
licæ apud Euſebium, in epiſtola quam citavimus, ob aſſiduam cuſtodum dili-
gentiam nullam in nocte reliquam ſpem eſſe. Gravis enim ſententia eſt cleri
Ep. 3. *Romani apud S. Cyprianum*, Corpora martyrum, aut cæterorum, ſi non ſepe-
liantur, grande periculum imminet eis, quibus incumbit hoc opus.

62. VENIT NOCTE] *Etſi temporum ratio minus exactè diſtingua-*
tur, tamen colligimus, hac proxima nocte poſt ſupplicium non contigiſſe. Nam
cum inferius narretur, Hilariam, & puellas ea ipſa die, qua Afra ſepulta,
paſſas eſſe, harum autem martyrium prid. Idus Aug. celebretur, profecto
conſentaneum eſt hic de nocte, quæ prid. Idus proximè antecedit, ſermonem
ſeri. Neque abſurdum, Afræ corpus per aliquot dies inſepultum jacuiſſe; quod
non niſi ſumma cautione, & captata occaſione ſepeliri poſſet. Simile eſt, quod
Sur 3. Aug. *Luciano presbytero in ecſtaſim rapto, Gamaliel de S. Stephano narravit*: Die
habet Luci- ac nocte jacuit projectus, ut ſepulturæ non daretur, ſecundum mandatum im-
ani epiſto- piorum principum, ut à feris conſumeretur corpus ejus. Ex Domini autem vo-
lam. luntate non tetigit eum unum ex his, non fera, non avis, non canis. Ego Gama-
liel compatiens Chriſti miniſtro, & feſtinans habere mercedem à Domino, &
partem cum ſancto viro fidei, miſi per noctem quantos poteram religioſos
Chriſtianos, & in Chriſto Jeſu fideliter credentes, habitantes Hieruſalem in
medio Judæorum; & hortatus ſum eos, & neceſſarias ſubſtantias miniſtravi,
ac perſuaſi illis ire occultè, ut portarent corpus ejus meo vehiculo in villam
meam, hoc eſt, in Caphargamalam, quod interpretatur villa Gamalielis, vi-
ginti millia habens à civitate. Et ibi feci illi planctum fieri diebus ſeptuaginta,
& poni eum in meo monumento novo, in orientali theca, & præcepi meis, ut
quæcumque neceſſaria erant pro ejus planctu, de meo darent. *Quæ ex veteri*
Bart. in no- *hiſtoria quam omnis eccleſia approbat, ut pluribus docet Baronius, deſcribere*
tat. mart. 3. *placuit, quod meram pietatem ſpirare, & ad res noſtras proximè accedere*
Aug. *viſa. Sin cui hæc temporum digeſtio minus arridet, is exiſtimet licet, Hilari-*
am corpus prima nocte abſtuliſſe, funus uſq; in diem ante Idus extractum
fuiſſe.

63. CUM SACERDOTIBUS DEI, ET TULIT CORPUS EJUS]
Ex Dionyſio Areopagita conſtat, jam inde ab Apoſtolorum ætate, certos apud
Chriſtianos ritus extitiſſe, quibus homines eccleſiaſtici defunctorum cadave-
Eccleſ. hie. *ra ſepulchro committerent. Eos cum enumeraſſet, & cauſſas explicaſſet, ſub-*
cap. 7. *jungit*: Iſta ſi viderint profani, latè puto ridebunt, noſtrumq; miſerebuntur
errorem. Neq; eſt ſanè, cur mirentur; niſi enim crediderint (juxta ſcripturæ fi-
dem) non intelligent. *Notat ille quidem profano nomine gentiles, ſed qui præ-*
Apud Euſ. *terea has eaſdem cæremonias irrideant, palam eſt. Quomodo ipſa cadavera*
lib. 7. c. 17. *curarentur, diſcimus ex Dionyſio Alexandrino*, Sanctorũ corpora manibus ere-
ctis ſupiniſq; excipere, gremio ſuo reponere, occludere oculos, ora obturare,
geſtare humeris cadavera, decenter ornare, illis adhæreſcere, amicè complecti,
Euſ. c. 19. lavare accuratè, & linteo funebri involvere, non gravati ſunt. *Ornatus nomine,*
conditurã complectitur. Nã Chriſtiani, Judæos imitati (quibus cum aromatibus
ſepelire mos erat, auctore S. Joanne præter cæteros) mortuorũ cadavera cõdire
ſoliti.

ſolitì. Hinc Gregorius Romanus, Pigmentarii, & medici in funere meminit. *Dial. lib. 4*
Quamquam de Judæis ſcrupulum injicit, quod duo in ſacris litteris loca ſunt, *cap. 36.*
ex quibus facilius cadaverum uſtio, quam conditura probari videatur. Unus
de Saulo: Tulerunt cadaver Saul, & cadavera filiorum ejus, de muro Bethſan: *1. Reg. 31.*
veneruntque Jabes Galaad, & combuſſerunt ea igni: & tulerunt oſſa eorum;
& ſepelierunt in nemore Jabes. *Alter apud Hieremiam:* Audi verbum Domi- *Cap 34.*
ni Sedecia Rex Juda: Hæc dicit Dominus ad te: Non morieris in gladio, ſed
in pace morieris: & ſecundum combuſtiones patrum tuorum, regum priorum,
qui fuerunt ante te, ſic comburent te. *At Hieron. Magius oſtendit ex Rabbi-* *Miſcel. lib. 2. cap 11.*
norum commentariis, Saulum ideò contra conſuetudinem exuſtum, quia ca-
daver jam putridum, & vermibus ſcaturiens, ad condiendum erat ineptum.
Cremationem, quæ Sedeciæ promittitur, non de ipſo cadavere, ſed de aroma-
tibus, quæ ſupra cadaver urebantur, accipiendam. Ideò dictum: Secundum
combuſtiones patrum tuorum. *Hujus combuſtionis extare exemplum in Rege* *2. Par. 16.*
Aſa: Poſueruntque eum ſuper lectum ſuum, plenum aromatibus, & unguen-
tis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combuſſerunt ſu-
per eum ambitione nimia. *Quin, & ſupellectilem regiam quandoque ſimul*
comburi conſueviſſe. Sed hæc obiter. Quibus unum adjiciam, Tacitum utut
rerum Judaicarum imperitum, in eo non fallere, quod ſcriptum reliquit, Ju-
dæos corpora condere quam cremare, è more Ægyptio. *Primus enim Jacob in* *Hiſt. lib. 5.*
Ægypto conditus aromatibus, ab Ægyptiis medicis, Joſephi ſervis. Ad Chri- *Gen. 50.*
ſtianos redeo. Illis condiendi rationem non unam fuiſſe liquet. Tertullianus *Apol. c. 42.*
ait, Sabæas merces carius profligari Chriſtianis ſepeliendis, quam diis ſuffumi-
gandis. Et alibi de aromatibus loquens, etiam hominibus ad pigmenta medi- *De Idolol.*
cinalia, nobis quoque inſuper ad ſolatia ſepulturæ uſui ſunt. *Ita apud alios,*
ſæpe aromatum, & unguentorum mentio fit in hac cauſſa. At Eunapius ſali- *De Vitis Philoſ. Ædeſio.*
ta martyrum capita irridet. Atque veriſimile eſt pro locorum conditione, fa-
cultatum copia aut inopia, variatum eſſe. Quod etiam apud alios contigit. *Hiſt lib. 2.*
Ægyptii quamvis aromatibus, & odoribus affluerent, tamen ex Herodoto di-
ſcimus, eos triplici conditura uſos. Quarum prima conſtabat vino Phœnicio,
farctura myrrha pura caſia, cæterorumq; odorum (excepto thure) & gummi
illitu. Secunda (cujus Plinius paulò aliter meminit) nitro & unguine cedrino. *Plin. lib. 16*
Poſtrema, quæ minimi ſumptus, ablutionibus, & exſiccatione. Omnibus inte- *c. 11. & lib.*
rim ſalitura ſeptuaginta dierum adhibebatur. Strabo lib. 16. Ægyptios bitu- *24 c. 5.*
mine quoq; ad mortuorũ conduturas uſos ſignificat. Babylonii melle condiebãt. *Herod. de*
Æthiopes mortuos arefactos gypſo inducebant. Scythæ Regum corpora cerâ; *Babyl lib.*
quod Cicero de Perſis perhibet. In lapide, quem exſcripſit Morales antiquit. *1. de Æthi-*
Hiſpaniæ lib. 7. c. 3. legitur de C. Lælio, MATER. AD. LUCTUM. ET. GE- *op. 3. de*
MITUM. RELICTA. EUM. LACHRIMIS. ET. OPOBALSAMO. UDUM. *Scyth. 4.*
HOC. SEPULCHRO. CONDIDIT. *S. Afræ corpus ab Embricone Epiſcopo* *Cic. Tuſc.*
repertum, quodam candidiſſimo cæmento obductum *fuiſſe proditum eſt. Co-* *q lib. 1.*
gitavi aliquando, an id ad conditurampertineret. Magnus enim calcis in me- *Plin. lib. 36.*
dicina uſus, ut Plinius annotavit. Neq; fortaſſis ineptus huic fini. Sive caro ta- *c 24.*
befacienda (quod Ægyptios in nitro ſpectaſſe Herodotus innuit) Calcis viva
mordax, & cauſtica vis eſt, ex Dioſcoride: Sive cadavera alioquin exiccan- *Dioſc. lib.*
da, Galenus tradit calcem ſæpius aquâ lotam, valde ſiccare, abſq; ulla morda- *5. cap. 91.*
citate. Accedit, quod aptè temperatam, & illitam, aëris injurias nihilo minus *Gal de ſimpl med fac.*
quam gummi, cedrium, bitumen, mel, gypſum, aut ceram prohibere credide- *lib. 9. Hiſt.*
rim. Verum hæc ad rerum naturalium quæſitores rejicio. Iſtud tamen memo- *lib. 8.*
randum, quod Maffeius in Indicis prodidit: Sub Joanne III. Luſitaniæ Rege,
corpus D. Thomæ Apoſtoli fere eodem modo conditum, Meliapore in Coroman-
delio littore inventum eſſe. Scilicet immiſta calci, & arena, candidiſſima ſpe-
cie oſſa: appoſitâ lanceæ cuſpide, & viatorii baculi fruſto, atque vaſe fictili.
Linteum funebre quod Dionyſius Alexandrinus appellat, eſt etiam ex Judæo-
rum moribus petitum. Sindonis, quæ ſanctiſſimum Chriſti mortui corpus invo-
lutum eſt, meminere omnes Evangeliſtæ. Chriſtiani interdum majoris pretii
pannos adjiciebant, apud Gregorium Nyſſenum in funere Meletii Epiſcopi
Antiocheni, habentur ſindones mundæ, & panni ſerici. Et S. Eutychianus Pon-
tifex: Qui per diverſa loca CCCXLII. martyres manu ſua ſepelivit: *Ante hæc tem-* *Ex Martyr.*
pora conſtituerat: Ut, quicumque fidelium martyrem ſepeliret, ſine dalma- *Damaſ.*
tica, aut colobio purpurato nullatenus ſepeliret; dum tamen hujus *Pont. c 28.*
conſtitutionis ad illum perveniſſet notitia. *Eſt autem Dalmatica, ut explicat*
Iſidorus,

Orig. lib. 19. c. 22. Ammal. de eccl. off. lib. 2. c. 21. Albin. de div. off. Rab. de inſt. cler. lib. 1. c. 20. Cujac. obſerv. lib. 12. c. 39.

Iſidorus, tunica ſacerdotalis candida, cum clavis, & purpura, ſive cum duabus lineis, ut Ammalarius, Albinus, Rabanus; quæ quod manicata ſit, crucis ſpeciem aliquo modo referre videtur, hiſdem auctoribus. Colobium veſtem ſine manicis eſſe Albinus ait, idem Iſidorus ſignificat. Cujacius annotavit Acronem Horatii interpretem Latum clavum, Purpuram, quæ in ſenatorum pectore extenditur; & colobium pro re una eadem accipere. Atq; alterutra iſtarum veſtium potiſſimum colobio, Afræ corpus ornatum fuiſſe, perſuadet cum Pontificia conſtitutio, quæ multis annis præceſſerat, tum quod S. Dignæ corpus, inventum ſub eo quem nominavi Embricone Epiſcopo, optima purpura (ita in literas relatum) involutum fuerit. Eam ego colobium purpuratum interpretor: Et idem de S. Afra credere par eſſe opinor. Romani etiam mortuos in honeſtiſſima veſte efferre ſoliti, Vulgus civium in vulgari toga, magiſtratus in prætexta, Cenſores in purpura: Quod Lipſius ex Juvenali, Martiali, Plutarcho Artemidoro, Polybio, Livio, Apuleio obſervavit. Et neſcio, an Eutychianus eum morem reſpexerit. Porrò illud etiam ad obſervationes de cadaverum conditura pertinet, mulierum ſtudium in hoc pietatis officio præcipuè enituiſſe (Devotus ſexus eſt ab eccleſia elogium) qui jam olim ad ungendum Chriſtum in ſepulchro poſitum properavit, Chriſti quoq; membra hoc venerationis genere proſequi voluit. Hinc in Actis SS. Tharaci, Probi & Andronici, quæ Baronius in ſecundo Annalium tomo edidit. Maximus Præſes dixit, Putas quia mulierculæ aliquæ corpus tuum habent aromatibus, vel unguentis condire iniquiſſime? nam de hoc eſt cogitatio, ut reliquias tuas perdam. Paucis interjectis: Nonne ſic te perdam, & ſicut antea prædixi, & reliquias tuas, ne mulierculæ in linteamine corpus tuum involvant, & unguentis, & odoribus adornent? Sed ſceleſte jubebo te comburi, & cineres tuos in ventum diſpergam.

Lipſ. elect. 1. c. 6.

64. POSUIT SECUNDO MILLIARIO DE CIVITATE AUGUSTA]

Vitr. lib. 10. cap. 14. Plin. lib. 2. c. 23. De Milliario Aureo Plut. Galba. Suet. Othone c. 6. Plin. lib. 3. c. 5. Tacit. hiſt. lib. 1. Lib. 16.

Notum eſt, Romanos itinera per milliaria menſos. Hæc mille paſſibus, ſive, ut Vitruvius ait, quinq; millibus pedum conſtabant. Nam Plinius quoq; paſſui quinq; pedes tribuit, & errant, qui eum ſex pedum ſtatuere. In Italia pleræq; viæ originem ſumebant ab urbe Roma; erat ei rei ſtatuta columna in foro, quam Milliarium aureum dicebant. In provinciis à præcipua colonia, ſive municipio. Superſunt tres lapides Urſini, & unus haud procul Oeniponte, Filthaimi, viarum indices ab Auguſta M. P. XXXXI. M. P. XXXXII. M. P. XXXXIII. & MIL. PASS. CX. A Joanne Piſtorio Nidano V. C. accepi inſcriptionem Sev. Alexandri, in agro Badenſi effoſſam, in qua milliarii loco, Leuca, ſive Leuga poſita, AB. AQ. LEUG. IV. Cujuſmodi nullum præterea exemplum obſervare memini. Videndum in re præſenti, an quatuor Leucæ ſpatium ſex millium paſſuum ab Aquis (Badenas interpretantur) conficiant. Nam Ammianus Marcellinus X. V. leucas XXI. M. P. explicat.

65. IN MEMORIAM, QUAM SIBI SUISQUE CONSTRUXERAT]

De invent. lib. 2. In actis S. Saturnini. Quorũ monumenta Auguſt. in brevic. Smetius f. 121. n. 9. & f. 132. n. 2. Aug. de cura pro mort. c. 4.

Memoria eſt (Cicerone definiente) per quam repetit animus ea, quæ fuerunt. Quæ hanc juvant, & excitant adminicula externa, figurata locutione interdum memoria dicta. Ita reperias Memoriam, pro eo quod Memoriale vulgo. Hinc etiam apud Chriſtianos, ſepulchris Memoria nomen inditum. Quamquam idem nomen in inſcriptionibus non Chriſtianis legere eſt, SERVILIUS. TROILUS. SE. VIVO. COMPARAVIT. MEMORIAM. SIBI. ET. SUIS. Item COMPARAVERUNT. SIBI. MEMORIAS. II. Auguſtinus his verbis rationem reddit. Non ob aliud vel Memoriæ, vel monumenta dicuntur, ea quæ inſignita fiunt ſepulchra mortuorum, niſi quia eos, qui viventium oculis morte ſubtracti ſunt, ne oblivione etiam cordibus ſubtrahantur, In memoriam revocant & admonendo faciunt cogitari: nam & Memoriæ nomen id apertiſſimè oſtendit, & Monumentum eo, quod moneat mentem, id eſt, admoneat, nuncupatur. Propter quod & Græci μνημεῖον vocant, quod nos monumentum ſeu memoriam appellamus, quoniam lingua eorum memoria ipſa, qua meminimus μνήμη dicitur. Atq; ubi de martyrum Memoriis ſermo eſt, nonnunquam ita accipienda ſunt. Nonnunquam reliquiæ ipſæ ex eadem cauſſa, memoria nuncupata: Neq; aliter capies apud Auguſtinum Memoriam S. Stephani, quam Lucillus Epiſcopus manu portavit. At memoria, quam Afra SIBI. SUISQUE (obſerva ſolennem epitaphiorum formulam) conſtruxerat, ſepulchrum apertè ſignificat. Idq; grandiuſculum fuiſſe, ex illis, quæ ſequuntur, cognoſcimus. Fortaſſis in ædiculæ formam, quales permultas via Appia, & aliis viis prope Romam extitiſſe, ruinæ oſtendunt: In quibus ſingulorum cadaverum loculi diſtincti,

De civ. Dei lib. 22. c. 8.

ſtincti, quod hic quoque ſuſpicor. Aut cella ſubterranea fuerit (quod mihi probabilius) Petronio Arbitro Conditorium & hypogæum: Non contenta vulgari more funus paſſis proſequi crinibus, aut nudatum pectus in conſpectu frequentiæ plangere, in Conditorium etiam proſequuta eſt: poſitum in hypogæo Græco more corpus cuſtodire, ac flere totis noctibus diebusq; cœpit. *Et martyrum corpora frequentiſſimè in his cryptis condita. Locum, quantumvis diligenti inveſtigatione, hactenus aſſequi, non potui, neque ſpes eſt in poſterum. Nam cum ſanctæ martyris corpus, perdiu ignoratum, ante annos amplius* DC. *in ea, quæ hodie colitur, eccleſia a S. Udalrico Epiſcopo inventum fuerit, neceſſe eſt fateamur, translationem ex primo ſepulchro, multo prius, priſcis retro temporibus contigiſſe: Et ex eo Memoriam negligi cœpiſſe. Quam dudum vetuſtate collapſam, & quidquid ejus ſupra ſolum extabat, ſi quid extabat, hoſtium incurſione (pleraſque ager Auguſtanus expertus eſt) dejectam crediderim. Profectò ſi ullius antiqui exemplaris lectione juvarer, lubens pro his verbis:* Poſuit ſecundo milliario de civitate Auguſta, *ſubſtituerem*, poſuit ſecundo milliario prope civitatem Auguſtam, *vel aliquid ſimile. Et intelligeremus prope civitatem Auguſtam, ſecundo milliario à paſſionis loco. Id conveniret ſolo eccleſiæ, in qua hodie Afra condita, quin ipſi cryptæ, quæ in eccleſia, religione celebris. Hæc enim loca extra urbē illo ſeculo. Sed cum libri manuſcripti omnes vulgatam editionē tueantur, correctio nimis fortaſſe audax. Cogitandū tamē.*

66. NUNCIATUM AUTEM EST GAJO JUDICI] *Nuntiatum eſt Afram ſecus, quam ille juſſerat, ſepulchro à familiaribus conditam: Et matrem cum ancillis in ſepulchro latere. Pro latibulo enim Chriſtianis ſepulchra erant. Chryſoſtomus, deſcribens perſecutionis tempora:* Hi quidem in monumentis, & ſepulchris hi verò in deſertis latitabant. *Hom. 40 ad Pop.* Mulieres teneræ & delicatæ, continua fame detinebantur. Itaq; conſidera, ſi qua tunc pretioſi ſumptus, ſi qua deliciarium erat delectatio. Subiit ne concupiſcentia unquam mulierem in ſepulchro latentem, & expectantem ancillulam, ut veniat prandium afferens, & ne forte deprehenſa ſit trepidantem, & in timore tanquam in fornace jacentem?

67. ITE ET TENETE EAS] *Iſta credam occaſionem præbuiſſe P. de Natalibus, cur ſcriberet Hilariam cum puellis catenis fuiſſe vinctas, quod ex hac hiſtoria cæteroquin non liquet. Unde verò hauſerit Memoriam ſive Monumentum ligneum fuiſſe, clam me eſt. Facilius perſuadear de lapideo, vel lateritio, quod utique conſervandæ memoriæ aptius. Neque aliàs facile ſepulchra ex ligno.*

68. CUM HONORE EAS ADDUCITE AD ME, UT REMUNEREM ILLAS CENSU DIGNISSIMO] *Perpauperes has mulieres fuiſſe, ex eo conſequitur, quod Afra bona ſua egenis donaverat, & ſi qua ſuperaſſent, fiſco ceſſiſſent eà lege, quâ* bona publicantur, cum aut vita adimitur, aut civitas, aut ſervilis conditio irrogatur. *Dig. de bo. damn. l. 1.* *Ideo ſpes facta judici, poſſe illarum animos pecunia corrumpi. Quamquam etiam aliàs honorum & pecuniarum pollicitationibus martyrum conſtantia tentata. Gregorius Nyſſenus auctor eſt, judices ita ad S. Theodorum loquutos:* Scito, quod ſi conſilium noſtrum obedienter admittere volueris, protinus te ex obſcuro nobilem, ex humili, deſpectoque, & inglorio, honoratum efficiemus: ac tibi Pontificatus dignitatem promittimus. *Orat. de S. Theod.* *De XL. martyribus D. Baſilius* Ad hæc pecunias pollicebatur (*præfectus*) partimq; dabat: honores item à Rege, & dignitatum diſtributiones: & innumeris ipſos verſutiis debellare conabatur.

69. IMPLETE MEMORIAM CREMIIS, &c.] *Iſta neque lege, neque more juſſa. Quis ferat damnari abſentes, cauſſa non cognita; Immò cognitionem, & executionem ſimul militibus demandari? Quæ apertè tyrannica. Sed hæc erat tunc temporis Chriſtianorum conditio, ut jam monuimus. Inde Baſilius narrat, S. Julittæ litiganti propoſitionem prætentam.* Negantem quidem Chriſtum, legibus fruituram eſſe, & utilitate ex ipſis; amplectentem verò fidem, neque foro judiciario, neque legibus, neque reliquæ Reipublicæ participem fore. *Hom. de Julitta.*

70. CLAUDITE, &c. UT NULLA EX EIS EVADAT] *Cautio minus neceſſaria, ſi catenis colligatæ erant. Ut vel hinc ea opinio vacillet.*

71. EUNTES AUTEM AD EAS] *Martyrologia habent, Hilariam ad*

ſepulchrum filiæ excubantem igni traditam. At piæ hujus generis excubiæ, non niſi orationis cauſſa fiebant. Et ſi verſum ex Prudentio paululum immutamus,

De S. Romano, Memento matris, jam patrone ex filio.

Memento matris, jam patrona ex filia,

videri poterit compendium eorum, quæ Hilaria precata. Altera Hilaria Claudii tribuni uxor, eundem prope vitæ exitum ſortita eſt Romæ, Cum filiorum corpora ſepeliſſet, ad eorum ſepulchrum orans, paulo poſt à paganis tenta, migravit ad dominum.

Mart. 3. Dec.

Lib 8. cap. 26.

Vide Pollettum fori Rom lib. 5. c. 14.

72. MILITES] *Erant ex militum numero Spiculatores, ſeu verius Speculatores: hi gladio tantum in damnatos animadvertebant, Julius Firmicus,* Speculatores faciet, qui nudato gladio hominum amputent cervices. *Graviora, & fœdiora ſupplicia Romæ carnifex irrogaſſe creditur, Quem ea de cauſſa adeo averſabantur, ut neq; civitatis jus, neq; domicilium in urbe permitterent. At in provinciis hoc etiam munere milites functos certum eſt. Idq; non tam ex Hilariæ ſupplicio, in quo multis modis à Romanarum legum conſtitutionibus diſceſſum, quam quod Evangeliſtæ prodiderunt, dominum noſtrum Jeſum Chriſtum à militibus cruci ſuffixum.*

73. UBI VIDEBANT OMNES SIMUL CONTEMNERE SACRIFICIA] *Non multum aberrabimus, ſi ſanctas fœminas tali oratione uſas credamus, qualem D. Baſilius* LX. *martyribus tribuit, adverſus tyrannum. Hæc quidem longiuſcula, tamen eo pietatis ſucco condita eſt, ut æqui lectoris faſtidium facile effugiat,* Quid, inquiunt, ineſcas nos o hoſtis Dei, ut à Deo viventes diſcedamus, & pernicioſis dæmonibus inſerviamus, bona tua nobis oſtentens? Quid tantum dederis, quantum auferre conaris? Odi dona pœnas largientia, non ſuſcipio honorem ignominiæ matrem. Pecunias das remanentes, gloriam deflorentem. Notum facis Regi, verum à vero Rege abalienas. Quid parcè pauca ex mundanis rebus offers? totus nobis mundus contemptus eſt. Non ſunt cum noſtra ſpe comparanda omnia, quæ oculis videri poſſunt. Vides cœlum hoc quam pulchrum aſpectu eſt, quam magnum, & terra quanta, & quæ ſunt in ipſa admiranda? Nihil ex his adæquari poteſt beatitudini juſtorum: hæc enim prætereunt, noſtra autem manent. Unum concupiſco donum, Juſtitiæ coronam Circa unius gloriæ admirationem ſtupeo, Ejus videlicet, quæ eſt in regno cœlorum. Ambitioſus ſum ad ſupernum honorem. Supplicia metuo in gehenna, ille mihi ignis horrendus eſt: Quem verò vos intentatis, conſervus eſt, novit revereri idolorum contemptores. Spiculum puerorum reputo veſtras plagas: Corpus enim verberas, quod ſi quidem diutius reſtiterit, ac duraverit, ſplendidius coronatur: ſi vero citius renuntiarit, perit à tam violentis judicibus liberatum: Qui cum corporum miniſterium acciplatis, amplius etiam animis imperare contenditis: qui ſanè niſi etiam Deo noſtro præferamini, quaſi extrema ignominia à nobis affecti, ſævitis, & horrenda hæc ſupplicia intentatis, crimen nobis producentes pietatem. At enim non timidis, neq; vitæ amantibus, neq; qui facile perterrefiant pro dilectione ad Deum, congrediemini. Nos verò, & rotari, ac torqueri, & comburi, & omne tormentorum genus perpeti parati ſumus. *Hactenus ille Chriſtianæ eloquentiæ magiſter.*

74. SUPPOSITO IGNE ABIERUNT] *Accidit beatis martyribus quod de S. Afra retulimus: Ut corpora nimirum incolumia remanerent quorum hodie etiam reliquias colimus. Est veriſimile fumo præfocatas fuiſſe, incenſis cremiis ſarmentis, & ſpinis. in loco anguſto, undiq; clauſo.*

75. EADEM DIE QUANDO SEPULTA EST AFRA, &c.] *Quomodo hæc cohæreant, & quomodo temporum ratio cum traditione eccleſiæ Auguſtanæ colliment, jam explicavi. Galeſinius non rectè interpretatus eſt, has martyres eadem die qua Afra mortem obiuit., paſſas. Qui præterea monet, extare epiſtolam Nicolai* I. *Pont. ad Tadonem Archiepiſcopum Mediolanenſem. de S. Afra, & ſociarum reliquiis. Mihi accuratè inveſtiganti eam videre non contigit, neq; hactenus editam exiſtimo. Gratianus quidem reſcriptū Nicolai ad Tadonem retulit Cauſa 17. q. 4. De presbyterorum flagellatoribus.*

In martyr. Non. Aug. Et ibi in Notat.

76. CUM PALMA MARTYRII PERVENIRENT] *Vicelii exemplar hiſtoriam his verbis concludit,* Qui regnat cum Patre, & Spiritu ſancto in ſecula ſeculorum, Amen *Ea ego lubens recipiam. Sive quod in noſtro inferius eſt,* Cui eſt honor, & gloria in ſecula ſeculorum, Amen. *Hiſce enim, aut ſimilibus formulis martyrum paſſiones finiri ſolent. Neq; mihi dubium eſt, veterem narrationem*

rationem hucuſq; tantum pertingere: quæ ſequuntur de S. Afro, & S. Dionyſio alius eſſe auctoris, alius ætatis. Reliqua illa, de XXV. martyribus ferro obtruncatis, ſi quid judico, antiquitatis opinionem melius tuentur: ſed hæc quoque extra Afræ, & Hilariæ acta. In libro quem ſequutus ſum (ne quid fallam) omnia perpetua ſerie, ſine diſtinctionis nota perſcripta erant. Primus ſejunxi. Non temere, opinor.

77. BEATUS AUTEM AFER] *Vides præter ſancti viri nomen, reliqua omnia incerta eſſe. Credendus ad exemplum præpunitus: Non abjudico conjecturam, Sed tamen conjectura, ideoq; neceſſario dubia, incerta eſt.*

78. PRIDIE QUAM IPSIUS MARTYRIS AFRÆ COLITUR] *Immo nudiuſtertius. Nam Non. Aug. de S. Afro agitur. Et vereor ignoratione latinitatis Pridie ſcriptum.*

79. QUAMVIS SPECIALITER SCRIPTIS NON EXPRIMITUR, &c.] *Bonum virum egit, quiſquis hæc de Afro, & Dionyſio capita aſcripſit. Fatetur ſe ea, quæ ipſe collegerit, & excogitarit, nullibi lecta proferre. Conjecturis autem quiſq; ex ingenio fidem demet, aut addet. Ego invitus adducor illa aſſeverare, quæ antiquitatis teſtimonio deſtituta. Veriſimile profecto eſt S. Dionyſium exequiis interfuiſſe, nam Hilaria* venit nocte cum ſacerdotibus Dei, *Sed quid prohibet eum peracto funere abiiſſe, Mulieres ſolas ſive latitantes, ſive orationi vacantes remanſiſſe? Si ſupplicium una luiſſet, Credibilene eſt auctorem paſſionis ſacerdotis nomen tacitum transmiſſurum fuiſſe, cum ancillarum exitum tam diligenter retulerit? Utut ſit, non fruſtra monebo, illos in errore manifeſto verſari, qui hunc cum Dionyſio Areopagita confundunt: Quod ab iis fit, qui eum ſpecie epiſcopi, abſciſſum caput manibus gerentis, delineant. De noſtro, agitur in breviario Auguſtano IV. Cal. Martii: eſt dies translationis, conceſſis ab Alexandro IV. Pontif. indulgentiis celebris. Sacras ejus reliquias Carolus IV. Imp. donario argenteo inaurato coluit, Inſculptis verſibus parum elegantibus, quos tamen teſtandæ imperatoriæ pietati exſcribere placuit,*

M. C. ter numerato, cum L. uno ſimul anno
Carolus eſt quartus regnans hoc nomine dictus:
Qui dedit ornatum, ſanctis petit hunc fore gratum.
Huic eſt incluſus terræ Dionyſius hujus
Præſul devotus, vita quam nomine notus.

80. IPSA QUOQUE DIE] *Scilicet Prid. Id. Aug. Conſentiunt martyrologia Bedæ, Uſuardi, Maurolyci, Galeſinii, Romanum. Sed Galeſinius de die conſentit, de anno longe diſſentit. Ait hos martyres ſub Domitiano paſſos. Neq; tamen novæ opinionis cauſſam in Notationibus prodit: Hinc ſuſpicor Diocletiani nomen nequaquam conſulto mutaſſe, ſed memoria lapſum. Niſi error à typographo quod credere fortaſſis humanius. Baronius etiam, in priori editione primi tomi Annalium eccleſiaſticorum, Galeſinij fidem ſequutus, ſacram* Anno Chr. 98. *hanc cohortem ſub Domitiano poſuit: Sed re melius perpenſa, expunxit iterum in altera Plantiniana editione. Sane, lectorem non pervicacem, loquendi ratio ſatis movet. Quis enim res diverſiſſimis annis actas, eadem die contigiſſe dicat, ſine ulla alia diſtinctionis ſignificatione?*

81. APUD EANDEM URBEM] *Auguſtam Vindelicorum. Suffragantur auctores, quos jam citavi. P. de Natalibus uti per omnem hiſtoriam, ita hoc* Li.7.c.55. *loco perperã,* eandem civitatem Auguſtam in Creta *habet. Falſus eſt, vir alioquin non indiligens, ſimilitudine quæ inter Cretæ, & Rætiæ nomina Vicelium quoq; affinitas nominum in errorem traxit, ſed aliâ via. Aſcribit poſt finẽ paſſionis S. Hilariæ* Eodem die paſſi ſunt etiam, non longe ab urbe Roma Cyriacus, Largus, Smaragdus, Memnia, Julia, & multi alii pro nomine Chriſti decollati ſunt. *Quibus verbis noſtros ſanctos confundit cum Cyriaco diacono, Largo, Smaragdo, & aliis viginti paſſis Romæ ſub Maximiano XVIII. Cal. Apr. Quorum commemoratio fit VI. Id. Aug. quod eo die corpora à Marcello Papa in prædium Lucinæ translata. Sed hi nihil cum noſtris commune habent. Niſi quod Largionis nomen ad Largum alludit, Et Quiriacus prorſus idem cum Cyriaco ſono tenus: ſi Priſcianus verè ſcripſit K. Q & C. etſi figura differant,* Priſc. li.1. *ejuſdem poteſtatis eſſe. Ad quam rationem annotavit Muretus antiquè Acam, Loci, Coad, Cotidiè, pro Aquam, Loqui, Quoad, Quotidie ſcripta.* Mur. Var. lib.4 c.14.

82. PASSI SUNT ALII XXV. PRO NOMINE CHRISTI CAPITIS OBTRUNCATIONE] *De numero, & obtruncatione omnes conveniunt.*

Quæ verò occaſione hac ipſa die damnati, à nullo proditum. Memini legere

Lib. 7. c. 8.

de Diocletiani perſecutione in Nicephoro, Animadvertere verò erat in hominibus noſtris alacritatem, & fidei in Chriſtum ardorem vividum: Cum enim vix contra priores ſententia condemnationis à judice prolata eſſet, alii aliunde confluentes, Chriſtianos ſe eſſe confitebantur, pro tribunali ipſo exultantes, neq; tormentorum acerbitatem reſpicientes: ſed interrita prorſus libertate pro Chriſto decertantes, cum magna animorum lætitia libentiſſimè ſupremam excipiebant ſententiam: uſque adeo ut cum gratiarum actione ad finem uſque perquam decenter hymnos, laudesq; Deo canerent. *Cogito an idem hic uſu venerit. Sed affirmare, & fidem facere quis poſſit?* Ferè ſimile eſt, quod in actis Stephani Papæ apud Baronium legi *Tunc accidit, ut duodecim ex clero Romano tenerentur, nempe Botus, Fauſtus, Maurus, Primogenitus, Calumnioſus, Johannes, Exuperantius, Cyrillus, Theodorus, Baſilius, Caſtulus & Honoratus, qui abſq; audientia* (idem noſtris accidiſſe ſuſpicor) *ſtatim capitibus truncari jubentur. Credidere aliqui martyres iſtos ex Hilariæ amicis fuiſſe, quos una cum Afra baptizatos ſub converſionis finem vidimus. Alii in famulitium etiam aſcripſere. Mihi neutri perſuadent. Perſuaſiſſimum enim habeo, utrumvis fuiſſet, nequaquam præteriiſſet paſſionis Hilariæ ſcriptor. Quin ex ejus ſilentio conjicio. Amicos, quorum in converſione mentio eſt, aut naturali, & ſua morte functos; fortaſſis jam reddita eccleſiis pace per Conſtantinum: aut ſi martyrio affecti, id diverſo tempore ab Afra, & Hilariæ nece contigiſſe. A ſervitutis opinione vendicat, præter reliqua, ſupplicii genus, Quomodo enim credibile, in eodem crimine heras igni traditas ſervos capite cæſos? Contrarium eſt apud Euſebium, de Pamphilo domino ſecuri*

Lib. 8. c. 11.

percuſſo, Porphyrio famulo flammis exuſto. Cui aſtipulatur Ulpianus, Majores

Dig. de pœnis l. 28.

noſtri in omni ſupplicio, ſeverius ſervos quam liberos: famoſos, quam integræ famæ homines punierunt. *Neque abſurdè opinamur, judicem hunc mo-*

Eadem l.

rem ſpectaſſe in cremanda Afra. Nam idem Ulpianus ſignificat, liberos non, niſi plebeios, & humiles perſonas comburi. Gaius ut hoc innueret, in ſententia, Afram publicam meretricem *vocare voluit: Cum exploratum ſit, infames haberi meretrices, niſi quæ in ſervitute quæſtum fecere, quas Severus notâ*

Dig. de his qui not. infamia l. 24.

exemit. Atque hæc nos quaſi manu ducunt, ut intelligamus XXV. *martyres non extremæ ſortis homines fuiſſe, quibus præſes ignium pœnam remiſerit. Immo quod in coloniis honeſtiſſimus quiſque vel Decurio, vel Decurionis filius, ſimile quid de his ſuſpicari nihil vetat. Magis eſt ut pœnarum iſta diverſitas confirmet. Nam Ulpianus Decuriones, & eorum liberos ignibus*

Dig. de pœnis l. 9.

nominatim eximit. Sed enim ſciendum eſt diſcrimina eſſe pœnarum, neque omnes eadem pœna affici poſſe. Nam in primis Decuriones in metallum damnati non poſſunt, nec in opus metalli, nec furcæ ſubjici, nec vivi exuri. *Et poſt pauca*, Parentes quoque, & liberi Decurionum, in eadem cauſſa ſunt. Liberos non tantum filios accipere debemus, verum omnes liberos. Sed utrum hi ſoli qui poſt Decurionatum ſuſcepti ſunt, his pœnis non afficiantur: an verò omnes omnino liberi, etiam in plebeia familia ſuſce-

Dig. de veteran. l. 3.

pti, videndum eſt. Et magis puto omnibus prodeſſe debere. *Quod ſi non omnes ex Decurionibus, fortaſſis ex veteranis aliqui. Ait Marcianus,* Veteranis, & liberis veteranorum, idem honor habetur, qui & Decurionibus. Igitur nec in metallum damnabuntur, nec in opus publicum, vel ad beſtias, nec fuſtibus cæduntur. *Quæ ego non certa, indubia, ſed veriſimilia videri velim. Neque obſtat, quod antea diximus, in Chriſtianorum cauſſa leges multis modis contemptui habitas. Eſt enim tyrannicum inter prima, in maximis ſceleribus, quæ adverſus humanas, divinasq; leges per ſummam injuriam de-*

Spart. in Geta Xiphil. in Carac. Dig. de pœnis l. 8.

ſignantur, juris & æquitatis obſervantiam nihilominus prætendere. Quale Caracalla illud: Juſſerat in Papinianum gladio animadvertere, Miles ſecuri percuſſit: Imperator juſſionis neglectum ægrè tulit, quod Juriſconſultorum ſit ſententia, ſi quis damnatur, ut gladio in eum animadvertatur, animadverti gladio oportere, non ſecuri, vel telo, vel fuſti, vel laqueo, vel quo alio modo. Quaſi verò nihil triſtius in funeſto facinore iſto uno neglectu accidiſſet. Sed noſtra videamus. Primus ex Imperatoribus Nero in Chriſtianos immaniſſimè ſævitt, tamen in ſuppliciis principum Apoſtolorum conditiones diſtinxit. Petrum, quod humilior perſona haberetur, cruci affixit: Paulum, civem Romanum gladio percuſſit. Ita in epiſtola Viennenſis, & Lugdunenſis

dunenſis eccleſia, apud Euſebium, praſes ſententiam tulit, Ut qui municipes Romani eſſent, ſecuri percuterentur: reliqui autem amandarentur ad beſtias. *Nullus hunc locum planius executus eſt, quam Prudentius in Romano,* *Lib. 5. c. 1.*

> Incenſus hic Aſclepiades, juſſerat
> Eviſcerandum corpus equuleo eminus
> Pendere, & uncis, ungulisq; creſcere.
> Apparitores ſed furenti ſuggerunt,
> Illum vetuſta nobilem proſapia,
> Meritisq; multis eſſe primum civium.
> Jubet amoveri noxialem ſtipitem,
> Plebeia clarum pœna ne damnet virum.
> Tundantur, inquit, terga crebris ictibus,
> Plumboq; cervix verberata extuberet.
> Perſona quæq; competenter plectitur,
> Magniq; refert vilis ſit, an nobilis:
> Gradu reorum forma tormentis datur.

Atque hac quidem perſonarum diſtinctio, in torquendis & damnandis Chriſtianis ſape obſervata, non ſemper. Et ubi diligentiſſimè obſervata, tamen leges, & omnis aqui ratio in eo peſſum ibant, quod ſolo nominis odio, nullius criminis convicti, quovis modo torquebantur, damnabantur.

83. QUIRIACUS, LARGIO, CRESCENTIANUS, &c.] *In his nominibus valde variatum. Ego illa retinui, qua maximè genuina credidi. Pleraque martyrologia, Romanum, Beda, Uſuardi, & Galeſinij, quinque tantum expreſſere: Quiriacum, Largionem, Creſcentianum, Nimmiam, & Julianam. P. de Natalibus duodecim habet; Quiriacum, Largum, Creſcentianum, Meminiam, Julianam, Leonidem, Eutychianum, Diomedam, Charitonem, Philadelphum, Agapem, Petrum. Et ſunt eadem cum noſtris, quamquam alio ordine, prater Largum, & Meminiam. Totidem prafert Maurolycus; Sed pro Quiriaco, Meminia & Diomeda; Cyriacum, Memmiam, & Diomedeam. Quidam pro Philadelpho & Nimmia ſive Memmia, ſive Meminia; Fidalſum, & Niminiam. Nonnulli tres adhuc adijciunt, Emblaſium, Eyriam, & Fauſtam. Ut editu XV. nominibus, X. tantum ignorentur. Nam de numero XXV. omnes conſentiunt.* *Hac tria nomina ex Meiſter. Chron. p 4. c 4.*

84. JULIANA] *Moneo extare Auguſta inſcriptionem antiquam C. Juliani Julii Decurionis, & Quatuorviralis, in qua nonnulli Julianum legant. Ex ejus familia Julianam genitam uti non aſſevero, ita non video cur minus ſuſpicari liceat. Cum praſertim conjectura, quam de pœnarum diſcrimine attulimus, juvemur.* *Habes apud Smetium fol 170. n. 2. Item Aug. inſcript. parte 1. numer. 22.*

85. ET ALII XIII. QUORUM NOMINA DEUS SCIT] *Quod horum nomina interierint, nemo Auguſtanam eccleſiam incuria accuſet: Cum in Romana, qua martyrum memoriam omnium accuratiſſimè conſervavit, pleraq; deſiderentur: Multi ſolo numero, nullo nomine reliquo noti; Aliquibus ex eventu nova excogitata ſint. Exemplum eſt Adauctus. Ducebatur ſub Diocletiano Felix presbyter ad ſupplicium, factus quidam obvius, ſe Chriſtianum confeſſus, pariter caſus eſt. Fideles nomen novi martyris ignorantes, Adauctum appellavere, quod Felici ad coronam auctus Sic ex conſtitutione Melchiadis Pont. Quatuor Coronati dicti ob propriorum nominum ignorationem. Et qui incredibilem martyrum multitudinem, qua ſub Diocletiano paſſa, animo aſtimas, ſatis intelligit, nullius diligentiam illis deſcribendis ſufficere potuiſſe. Refert Ignatius Patriarcha Antiochenus apud Joſephum Scaligerum, ex edicto deciminoni Diocletiani anni, martyrio coronata eſſe* fidelium terræ Ægyptiacæ centum quadraginta quatuor millia, ſeptingenta autem in exilium acta. *Ut etiam hinc fidem mereatur Genebrardi calculus de* XXX *millibus martyrum in ſingulos anni dies. Cur enim non veriſimile videatur, centies centena millia, & quod excurrit, à Chriſto nato in hunc diem, univerſo terrarum orbe occubuiſſe, ſi ſola Ægyptus, una perſecutione* CXLIV. *mille palmas meruit? Verum profecto eſt, multo minus milleſima parte de martyrum nominibus in noſtris martyrologiis ſupereſſe. Cujus rei cauſſa una, numerus ipſe ferè innumerus: Altera quam dudum diximus, quod Diocletianus aquè internecinas inimicitias Chriſtianorum ſcriptis, ac eorum* *Mart. 30. Aug.* *Ado 8. Nob.* *Scalig. de emend. temp lib 5.*

corporibus indixit. Eoq; horribili naufragio multa martyrum acta perierunt. Neq; ſat ſcio, an idem his noſtris contigerit: Quorum ſaltem tenuem memoriã, & nonnullorum nuda nomina tamquam in tabula enataſſe gratulamur.

Hanc porro inſcientiam rerum à beatis martyribus geſtarum, cauſſam judico, cur in eccleſia Auguſtana, ſtato die annue de illis non agatur.

Sepulti ſunt in Baſilica, quæ poſtea S. Afræ, hodie SS. Udalrico. & Afræ dicata: Cum pleriſq; aliis illa perſecutione occiſis, ut veteri fama traditur. Quod horum omnium nulla unquam translatio facta (cujus quidem memoria extet) ideoq; aliunde non illati, ſed primitus ibi conditi fuiſſe videantur, In eam deſcendo cogitationem, ut exiſtimem aream baſilicæ, jam tunc temporis, Chriſtianis pro cœmeterio fuiſſe. Convenit, quod mœniorum ambitu non continebatur, ut antea attigimus. Nam cœmeteria extra urbem conſtituta. Sive quod nefas mortuos in urbe ſepeliri, ex XII tabulis, & recenti lege Dioclet. & Maxim. quæ in Codice relata: Sive quod Chriſtiani extra facilius laterent, cum cuncta religionis officia in illis peragerent. Panvinius, Galeſinius, Baronius copioſe de Chriſtianis cœmeteriis ſcripſere, & doctè, quos non exſcribo. Afræ memoria, quam ſibi ſuiſq; conſtruxerat, ſi extra hanc aream, noſtram ſententiam nihil labefactat. Neq; enim mihi dubium, præter publica cœmeteria, cuique privata ſepulchra habere licuiſſe; Sive in ipſis cœmeteriis, ſive etiam extra cœmeteria.

Cod. de relig. & ſumpt. fun. l. 12. Panvin. de rit. ſep. Chriſt. cap. 11, 12, 13. Galeſ. in not. 21. ad Ian. Baron. in notat. 3. Iun. De Viduis.

Atq; hæc quidem habui, quæ ad iſtius hiſtoriæ explicationem conferrem. Cui finem imponam, ſi D. Ambroſii verbis recedentem lectorem, de ſanctorum martyrum invocatione, & interceſſione, prius admonuero. Ægri enim, niſi ad eos aliorum precibus medicus fuerit invitatus, pro ſe rogare non poſſunt. Infirma eſt caro, mens ægra eſt, & peccatorum vinculis impedita, ad medici illius ſedem debile non poteſt explicare veſtigium: Obſecrandi ſunt angeli pro nobis, qui nobis ad præſidium dati ſunt: martyres obſecrandi, quorum videmur nobis quoddam corporis pignore patrocinium vendicare. Poſſunt pro peccatis rogare noſtris, qui proprio ſanguine, etiamſi qua habuerunt peccata, laverunt. Iſti enim ſunt Dei martyres, noſtri præſules, ſpeculatores vitæ, actuumque noſtrorum. Non erubeſcamus eos interceſſores noſtræ infirmitatis adhibere; quia ipſi infirmitatem corporis, etiam cum vincerent, cognoverunt.

Felices animæ, fortunataq; laborum,
Queis morte aſſertas cœli Deus annuit arces,
Tu Chriſto plena ante alias, generoſa virago,
O & præſidium, & præſens tutela precantis
Afra urbis, ſi templa pij, ſi ponimus aras,
Dicite, queis intus caluiſtis pectora flammis,
Quæ vires animis, quis mentibus additus ardor,
Cum belli ſonuere tubæ, cum turbine moto,
Horridus incubuit Libertino duce nimbus?
Non vos degeneres, fidei, & conſtantia egenas,
Impia ſacrilegi fregerunt juſſa tyranni.
Quamquam hinc, pollicitis divos, maleſuada Voluptas,
Pellaces fucata genas, hinc tela, facesq;,
Et minæ, & exanguis ſtaret metus, Omnia contra
Erecta, & triplici munita robore corda,
Enaſtis pelagi ſcopulos, portumq; ſequutæ.
Illuſtri æternas peperiſtis funere palmas.
Felices, queis parta quies, bellataq; bella,
Et quibus in tuta puppis ſtatione locata eſt.
At nos vimineis male nixi cratibus, acti
Per medias hyemes miſeris erroribus, alto
Namus, & immenſum reſtat maris æquor arandum.
Reſpicite huc (hominum nec amor, nec cura receſſit)
Quam dubiis, quam non noſtris impellimur auſtris,
Convulſis animis vitia in contraria verſi,
Et monſtrate viam, tantos evadere caſus,
Spumantes ſcopulos inter, ventosq;, ſalumq;
Quâ liceat, & ſalva terram tetigiſſe carina.

Diocletianus Anulini ſenatoris libertinus. Victor.

Memini-

Meminimus inventionis corporum S. Afræ, & puellarum aliquoties; Ideo viſum, illas narrationes ex antiquis codicibus hic deſcribere.

De Inventione Corporis Sanctæ Afræ.

*Legimus in libro, qui de vita, & virtutibus Sancti Udalrici confeſſoris
Christi, eſt conſcriptum, quod idem Dei famulus in jejuniis & precibus, cum
cordis contritione, aliis quoque viris religioſis ſecum aſſumptis, ſe Deo macta-
re cœpit, ſupplicans devotè, quatenus omnipotens Deus, per ſuam miſericor-
diam, dignaretur ſibi manifeſtare locum, ubi ſanctiſſima martyris ſua Afra
corpus eſſet reconditum. Ergo ut Dominus verum comprobaret, quod per os
ſancti David dixit, Ecce oculi Domini ſuper juſtos, & aures ejus in preces eo-
rum: & in alio loco, voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eo-
rum exaudiet: Quadam nocte in viſu ei ſancta Afra apparuit, & locum col-
locationis ſui corporis in eccleſia demonſtravit. Cryptam etiam in illo loco fieri
prohibuit, propter reliquias ſanctorum, illic in pace quieſcentes, & adventum
juſti judicis expectantes.*

Poſt hæc anno Dominicæ incarnationis MLXIV. *Embrico epiſcopus Au-
guſtenſis, datis ab anteceſſore ſuo quinquaginta talentis, eccleſiam beatæ Afræ
à fundamentis deſtruxit & inventum eſt corpus ejus in lapideo ſarcophago,
de quadro miræ magnitudinis, & locatum eſt in eo, ubi adhuc veneratur, lo-
co. Anno autem felicis memoriæ Colonienſis Archiepiſcopus, prælibatum anti-
ſtitem ſupplex rogaverat, ut munus aliquod de cineribus tantæ martyris, ſibi
dignaretur impertiri, felicem fore credens ſuam civitatem, ſi talibus ditare-
tur reliquiis. Cujus precibus annuit epiſcopus. Et veniens Auguſtam convocat
prælatos eccleſiarum, & fratres cœnobii ſanctæ Afræ, abſque illorum conſilio,
& voluntate quidquam agere, inconſultum fore decernens. Igitur cum ma-
gno timore, aperto ſarcophago Chriſti martyris, Corpus ejus integrum reper-
tum eſt, & quodam candidiſſimo cæmento obductum. Auferens ergo ſolum ar-
ticulum pollicis in pede, venerandus Pontifex, teſte clero, & populo Coloniam
cum ſumma direxit reverentia. Nec mora, clauditur ſarcophagus, & in loco,
ubi nunc veneratur ut prædiximus, decenter erigitur.*

*Evolutis poſt hæc aliquot annorum curriculis, Henricus Imp. eccleſiam
Spiræ conſtruxit, quam in honore beatæ Afræ dedicari fecit. Agebat ergo
apud Auguſtanum epiſcopum Hermannum multis precibus, ut aliquid reli-
quiarum ſanctæ Afræ illo mitteretur. Pro quare, licet epiſcopus pavore nimio
angeretur, tamen Abbatem cœnobii ſanctæ Afræ, & clerum convocavit, Ro-
gans, ut quid agendum eſſet, decernerent. Qui dixerunt, Imperatoriæ qui-
dem majeſtati non contradicendum; Sed priuſquam ſibi magna portio corpo-
ris beatæ Afræ tollatur, mortem ſe velle ſubire in commune profitentur. Ven-
tum eſt denique ad ſepulchrum martyris: Et milites quidem civitatis fores
eccleſiæ armati cuſtodiunt, & in eccleſia circumquaque conſiſtentes, diligen-
ter attendunt, ne magna pars corporis tantæ martyris ab epiſcopo, vel à ſacer-
dotibus auferatur. Audiens autem epiſcopus à ſenioribus cœnobii jam pridem
unum articulum pollicis in pede ab anteceſſore ſuo ſublatum, decernit alte-
rum articulum in eadem pedis parte auferendum. Modicum itaque revoluto
lapide, quo ſarcophagus clauditur, alter articulus pollicis in pede aufertur, &
ex templo lapis reponitur, ferreiſq́ ligaminibus compaginatur. Aſcendens
itaque epiſcopus eminentiorem locum, univerſis oſtendit particulam, ſubla-
tam de corpore Chriſti martyris. Et ita omnes æquo animo redierunt ad pro-
pria. Cujus pars major tranſmiſſa eſt Spiram Imperatori, altera remanſit ibi.*

A die autem inventionis corporis beatæ Afræ, quæ eſt VI. *Cal. Aug. dua-
bus tantum vicibus reſeratus eſt ſarcophagus: Et nihil amplius inde eſt ſub-
latum, niſi quantum hic commemoravimus. Hinc vetuſtatem hujus ſcriptionis
colligo. Teſtes laudat monachos, qui rei geſtæ ſub Henrico* IV. *interfuere.
Henricus autem anno* 1106. *mortuus eſt. Dodech Sigeb. Addit Lamb Quod
noſtra memoria tradiderunt ſeniores hujus cœnobii, qui & rei geſtæ inter-
fuerunt.*

S. Udalricus vixit, ub Henrico Aucupe, & Othone Magno Obiit Ann 973.
Pſ. 33.
Pſ. 14.
Ann. Chr. 1060 Miſſa à Reinero præſule, D. Afræ monaſterium conditum, & dicatum. Fabric. Annal. Miſnic. lib. 1. Anno Colon. epiſc. Obiit Ann. 1071. poſtea in ſanctos relatus.
Henricum quem noſtri IV. atq; etiam Seniorem ſive Patrem dicunt, Condidit Spiræ baſilicam magni operis, B. Mariæ Virgini ſacrã, Cujus meminit incertus Vitæ ſcriptor in proœmio, & Frising. in Frid. lib. 1. c. 10. Gotfrid. Viterb. Chron. p. 17 Verum hic de eccleſia S. Afræ ſermo eſt.
Puto ſignificari ſacellum S. Afræ, in quo cadaver Henrici aliquot annis inhumatum jacuit. Gotfridus; Afræ capella fuit, quæ pariti aſſo tumulis. Et Eiſengrein Chron. Spir. l. 1 a. ſecundi ſunt.

De

DE INVENTIONE SANCTARUM DIGNÆ, EUNOMIÆ, ET EUTROPIÆ.

Principium abruptum, ſed apparet hæc circa An. Milleſimum contigiſſe. Nam ait poſtea pluſquam 60. annos ad Embriconem fluxiſſe. Embrico iniit An. 1064. Ex Lamberto S Stephan. monaſt. de inde in urbem receptũ prolato pomario.

IPſo quoque tempore in prædicta eccleſiæ ſtructura, Prid. Id. Aug. inventa ſunt ſanctarum Digna, Eunomia, & Eutropia corpora. Lapis autem ſuperpoſitus tumulo ſanctæ Eunomia, dum forte à latomis cæderetur, miri odoris fragrantiam emiſit. Corpuſculum verò ſanctæ Eutropia in ſarcophago plumbeo eſt repertum. Cujus pars maxima data eſt ad monaſterium ſancti Stephani protomartyris, quod beatus Udalricus non longè à civitate conſtruxit. Altera verò pars cum reliquiis ſancti Pauli Apoſtoli, in altari ſacelli ejuſdem Apoſtoli, à nobilibus comitibus illic ſepultis conſtructi. & multis villarum reditibus dotati, in dedicatione ipſius eſt recondita. Corpora autem ſanctarum Dignæ & Eunomiæ, in ſingulis locellis de ligno factis pro tempore ſunt locata.

Poſt hæc, evolutis pluſquam ſexaginta annis temporibus epiſcopi Embriconis, his omnibus, per incuriam tunc viventium, pæne in oblivionem verſis, dum huic loco in regimine præeſſet piæ memoriæ Udalſcalcus Abbas, ipſa martyre Chriſti Digna volente, & dignante manifeſtari, inventa eſt V. Id. Julii in arca lignea, quæ adhuc ſuperpoſita eſt tumba ſancti Dionyſii, in purpura peroptima & rara, quæ poſtmodum limbo circumpoſito, ſuper poſtes eccleſiæ ad introitum in feſtis ſuſpenditur. Inventa eſt autem ſine alicujus ſcripturæ indicio. Unde dum nimia triſtitia Abbas, conventusq; percelleretur, converſus quidam nomine Gerungus, bonæ converſationis & famæ, diligenter in ipſa arca perſcrutans rimas & juncturas, repperit tandem inter parietem arcæ, & pannum, qui interius extentus fuit, laminam plumbeam, in qua inſculptum erat,

CORPUS SANCTÆ DIGNÆ MARTYRIS.

Quam cum magno gaudio detulit ad Dominum Abbatem Udalſcalcum. Quam ille deoſculans, & cum magna fide molaribus ſuis apponens, liberatus eſt à dolore dentium, quo multo tempore laboravit. Poſt hæc, præparato ſarcophago lapideo, eam retrò principale altare cum magno honore, & devotione relocavit. Et cum ea multas alias & pretioſas ſanctorum reliquias recondidit. Et principale altare arcubus illis & tabulis deauratis, ut adhuc cernitur, decoravit.

401/16,74/99

DE

LV